

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

484

H. F. 13

2

Index Dissertationum in praefatione explicatur

~~Handwritten~~
KW 5350 1/11

IO. GOTTL. HEINECCI, IS.

**REG. MAIEST. PRUSSICAE CONSIL. INT.
IN ACAD. HAL. IVR. ET PHILOS. PROF.
AC H. T. PRORECTORIS**

**OPVSCVLORVM VARIORVM
SYLLOGE**

**OLIM SEORSVM EDITORVM, IAM IN
HVNC FASCICVLVM COLLECTORVM**

**HALAE MAGDEBVRGICAE
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI**

MDCCXXXV.

ST. MICHAEL'S COLLEGE
NEW BRUNSWICK, N. J.

RECEIVED

LIBRARY

LECTORI BENEVOLO

IO. GOTTL. HEINECCIUS IC.

Spem aliquoties fecerunt bibliopolae, dissertationum mearum, quas partim iuuenis, partim iam docendi munere functus, in tribus academijs conscripsi, in unum fasciculum coniungendarum. Quod consilium aliorum me hortatu ceperint, an quia quaedam illorum opusculorum frequentius in tabernis librariis quaererentur, ceu mihi a quibusdam relatum est, non facile dixerim. Id adfirmare possum candidè, si meo res acta esset arbitrio, me facile passurum fuisse, haschedas, exercitationi tantum academi-

cae destinatas interire. Sunt in his dissertationibus quaedam, a me adolescentente conscriptae, quando nec ea iudicii maturitas, nec tantus librorum apparatus, nec tam diffusa lectio erat, ut omnia ad amissim scribi atque expoliri potuerint. Aliae non meae, sed respondentium, quos vocant, stilo primum conscriptae, et a me tantum reuisae, et in ordinem, quoad eius fieri potuit, redactae sunt, ubi sane re ipsa expertus sum, verum esse, quod ille ait:

Emendare mihi labor est, quam

scribere, maior.

Denique nonnullae, ut fit, urgentibus candidatis ac respondentibus, et vasa iam conclamantibus, tam festinante calamo in chartam coniectae sunt, ut saepe madae adhuc schedae a typographis peterentur, nec a me relegi potuerint aut emendari, nisi ubi iam typis descriptae essent. Talia vero non ita plerumque scripta sunt, ut aetatem ferant, vel ad auctorum famam atque existimationem conservandam petant. Accedit, quod mihi iam prorektoratus munere fungenti, multisque potius, quam magnis, occupationibus dies noctesque distracto, non licuerit esse tam felici, ut limanus, quae olim scripseram, adhibere potuerim, aut

quaedam refringere, quae meliora edoctus, aliter scripta
nunc melle. Nunquam enim ita quisquam bene
subducta ratione ad scribendum est.

*Quis res, aetas, usus, semper aliquid
adponere noni,*

*Aliquid moneat, ut illa, quae te scire
credas, nescias,*

*Et quae tibi putaris prima, in expe-
ritundo repudies.* UTIUAH

Denique ne ad emendandas quidem schedas, praeter ex-
cunctes otium mihi superesse vidi, adeoque alius deman-
dandum fuit hoc officium, acque de labor molestiffi-
mus conficiendi indicem, quorum de diligentia tamen
si optima quaevis sperem, negare tamen nolim, iniri-
diora omnia profutura fuisse, si tam bene mecum et
acum, ut ipse eorum editionis suscipere potuissem,
quandoquidem ita natura comparatum est, ut domi-
nus videat plurimum in rebus suis. Enimvero quum
exteri quidam editionem ministrarent, et quibus malis
quod minimum erat malum, eligeret, et ipse tam qua-
libet modo curare, quam aliorum arbitrio rem-
otum committere malum. Et sic, quod felix sa-
stum.

sumque esse iubeat supremum Numen, jam vno fasci-
 culo prodeunt, sparsim antea editae, dissertationes meae,
 iuueniles, viriles, philosophicae, historicae, iuridicae,
 breues, longiores, quas olim Lipsiae, Halae, Fran-
 querac, Francofurti iuxta Viadrum, vel in cathedra
 defendi, vel aliis occasionibus et ipse scripsi, et ab aliis
 scriptas seuerius emendavi. Ut vero de singulis non-
 nulla, quae scire te, tua interesse videtur, moneam, pri-
 mam locum occupat dissertatio paullo diffusior de
HABITU ET INSIGNIBVS APOSTOLORVM
SACERDOTALIBVS, quam vndeuginti annorum
 adolescens Lipsiae, ubi tum prima studiorum acade-
 micorum tirocinia faciebam, sub praesidio viri clarissi-
 mi, IO. SCHMIDII, e cathedra philosophica defendi.
 Destinatus tunc a matre veneranda studio theologico,
 facile animaduvertebam, me vix operae pretium factu-
 rum, nisi cum illo et elegantiores litteras, et philolo-
 giam sacram, & quod tum in ista academia quam
 maxime florebat, antiquitatum ecclesiasticarum stu-
 dium coniungerem. Quum itaque ea diligentia mihi
 viri summe reuerendi, D. ADAMI RECHENBERGII,
 cuius in aedibus muscum mihi conduxeram, amorem
 ac beneuolentiam conciliaissem, vir iste doctissimus,
 qua

quae erat humanitate, mihi bibliothecae suae usum liberaliter obtulit, eaque refectum est, ut dum virorum doctissimorum, RECHENBERGII et THO. IT. FIGII praelectiones adfidue audio, diesque ac noctes antiquae ecclesiae monumenta voluo, noticiam non mediocre historiae ecclesiasticae mihi compararem, quam deinde non parum locupletavi, quum, relicta academia Lipsiensi, in fratris ~~su~~ consubernio aliquamdiu vivere, eiusque et consilium, et institutionem, et bibliotheca frui contingeret. Quum ergo profectuum specimen a me exigere patroni, a quorum arbitrio tunc pendebar, et legens inter alia BARONII annales, animaduertissem, cardinalem illum, apostolis habitum atque insignia sacerdotalia, qualibus hodie clericus Romanae ecclesiae inter sacra superbit, passim tribuere non dubitare. Imitatus sum eam viri purpurati audaciam, et audire mihi visus clamantem Melicentam,

Perille

Frontem de rebus

Itaque iuvenili feruore arripui calamum, illaque BARONII aliorumque pontificiorum argumenta excussi,

et dissertationem de re conscriptam obtuli venerabili SCHMIDIO, qui illam vixico probavit, suumque mihi obtulit praesidium. Quamvis vero iuvenile sit hoc opusculum, et multa sint, quae ipse iam vel in dictione vel in ipsa elaboratione desiderem, eo tamen me magno opere delectant, fateri, tum quod haec sint studiorum meorum primitiae, tum quod mihi postquam ad benevolentiam reverendissimi VRSINI DE BAEHR summi in aula regia sacrorum antistitis, munifici, cui perfecta dissertatio ita placuit, ut mihi auctor esset, ne illam auctiorem edere dubitarem. Ita prodit altera editio in forma minore, quam octavam vocant, eaque ita locupletata, ut iusti molem libelli ferat, qui ita ad palatum fuit viro reverendissimo, cui digatus fuerat, ut eius commendatione paulo post publicum decendi munus mihi in hac academia longe clementissime demandaretur. Sunt in hoc libello quaedam non protrita et vulgaria, ac proinde non plane indignus visus est, quem hic recensum darem.

Eiusdem studii ecclesiastici cum elegantiore litteratura coniuncti fructus est *dissertatio*, quae hunc libellum excipit, de GENVINA NATIVITATIS CHRISTI ERA e humis atque inscriptionibus illustrata.

Quum enim eo tempore et studii numismatici amore
 captus, et alia vetera monumenta curiosus contem-
 platus, reperisse mihi quaedam viderer, quae oram nati-
 vitatis Christi genuinam, ab ANT. PAGO, HENR.
 NORISIO aliisque demonstratis, illustrare videren-
 tur: ea confeci in hac dissertatione, ubi maxime quam
 adiungendus esset ordini philosophico, de statuta aca-
 demica huiusmodi specimen pro consequendo loco
 exigerent. Multa in hoc opere observasse, quibus
 illa dissertatio hinc inde illustrari, et ipsa etiam Chris-
 ti, quam vibi signali, accuratius demonstrari posset, fa-
 cile est ad intelligendum. Sed quum semel decretum
 esset, illa dissertationes hanc etiam iactatas relinquere, et
 tales edere, quales iam olim prodierant: religioni mi-
 hi duxit, etiam hoc interpolare, aut refringere, nisi quod
 menda quaedam sustuli, & sub finem sententiam
 meam de DIONYSIO PERIBGETA, aliquantulum
 mutavi.

Exercitatio tertia de VERAE FALSAEQVE SA-
 PIENTIAE CHARACTERIBVS programma fuit in-
 atigurale, scriptum: ianuo Christiano M DCC XIII,
 quum professoris philosophiae ordinarii thonus in aca-
 demia Fridriciana longe clementissime mihi demanda-
 tum

tum, auspiceret. Erant eo tempore variae admodum virorum doctorum in hac academia de philosophiae usu sententiae, aliis eam maximi facientibus, aliis eandem non modo inutilem ac superuacuum, verum etiam Christianae pietati admodum inimicam, ac proinde perniciosissimam esse, existimantibus. Quum itaque facile animaduertentem, neutros iustum discrimen statuere inter veram sapientiam et ~~veram doctrinam~~, ac proinde non minus peccare, qui omnem philosophiam sine discrimine utilem atque expetendam esse contendant, quam qui eandem, nullo observato discrimine veluti ad Garamantas proscibendam censent, nihil me facere posse existinavi vtilius, quam ut sub muneris publici auspicia de verae falsaeque sapientiae characteribus esset sollicitus, ut illi et mihi veluti norma essent, ad quam doctrinas meas exigerem, & studiosi haberent, quod in addiscenda philosophia et obseruarent diligenter, et cum cura ac industria cauerent. Expensis itaque iis, quae de huiusmodi characteribus iam olim differuerant SOCRATES, PLATO, CLEMENS ALEXANDRINVS, demum operam dedi ut ex ipsa sapientiae definitione characteres quosdam eruerem, qui sapientiam sectantibus inftar cynosurae essent, ad quam dirigerent cursum suum,

vt. nec hinc in Scyllae, nec inde in Charybdis voraginem abriperentur. Hanc itaque dissertationem huic fasciculo intexere eo minus dubitavi, quo vberiore in eade fructum ipse tuli in persequendo studio philosophico.

Sequitur exercitatio IV. de INCESSV ANIMI INDICE, quam me praeside defendit IO. FRID. SCHVMANNVS, amicissimi mihi IO. MICH. SCHVMANNI, Pastoris tum ad S. Mauritii aedes filius, qui quum eo tempore me, philosophiae moralis praecepta accuratius interpretantem, audiret, ea in primis, quae ex ethica characteristica de signis propensionum humanarum disserueram, non sine voluptate perceperat, ac proinde eius doctrinae specimen aliquod edere decreuerat. Commendani ergo optimo iuueni, qui aliquot annis post maxime reuerendo parenti, Superintendenti Weissenfelsensi, collega datus, florentissima aetate rebus humanis excessit, hoc thema de incessu animi indice, suppeditatisque rebus praecipuis, et ordine, quem in eo elaborando seruaret, praescripto, auctor ei fui, vt ipse in hoc vires ingenii periclitaretur. Quod et tanta dexteritate praestitit iuuenis optimus, vt non nisi emendandi labor esset suscipiendus.

b

Mea

Mea ergo est haec dissertatio, si spectes materiam, beati SCHVMANNI, si ipsam elaborationem, vtriusque, si defensionem, qua tum aduersus inuidi hominis non tela, sed insidias, strenue ambo defuncti sumus. Quae monere visum, ne quidquam, quod alienum est, mihi adrogare velle videar. Ceterum in priore capite quaedam in genere disseruimus cum de signis propensionum humanarum physiognomonicis, tum de incessu, eumque esse animi indicem argumentis physicis, moralibus, historicis demonstrauimus, profigatis simul eorum rationibus, qui, fallacia ista signa esse, existimant. Hinc porro posteriore capite propensionibus hominum in certas classes diuisis, de singulis vitiis deditorum incessu quosdam dedimus canones, eosque et rationibus, et veterum testimoniis, et petitis ex omni historia exemplis illustrauimus. Quae quum non plane vulgaria et protrita sint, tibi, LECTOR, non omnino iniucunda fore, existimauimus, ac proinde & huic dissertationi, qualis iam tum ab anno MDCCXIII exstitit, locum esse voluimus in hoc fasciculo,

Eadem fere notanda sunt de exercitatione quinta, quae agit DE PHILOSOPHIS SEMICHRISTIANIS,

NIS, nisi quod hanc pro rostris defendit **HECHTIVS**, Halensis, qui iam in comitatu Solmensi, Laubaci, Antistitis sacrorum officio fungitur. Veniebat et ille eo tempore una cum aliis adolescentibus ad aedes meas, meque cum artes elegantiores ac philosophiae disciplinas, tum et historiam philosophicam docentem sedulo audiebat, quumque de recentioribus philosophis, in primis Platonis, agerem, obseruasseque, esse ex iis, qui **GVIL. CAVEO** aliisque viris doctis parum a Christiana veritate abfuisse, similesque quodammodo fuisse videantur illi Agrippae, qui, audita **PAVLLI** apostoli oratione: *εὐ ὀλίγω*, inquit *με πείθειτε* *χριστιανὸν γινέσθαι*; Act. XXVI, 28. ea obseruatio tanti momenti videbatur iuueni laudatissimo, vt dignam putaret, quae singulari dissertatione academica expendere-
 tur. Occasio itaque fuit ea diatriba disquirendi, recte enim olim a **CLEMENTE ALEXANDRINO** aliisque patribus creditum sit, philosophiam esse *καταγωγὴν* ad Christum? qui factum, vt quidam iucundissimo Christianae lucis exortu adduci se eo passi non sint, vt ex superstitionis suae tenebris eluctarentur, sed inter *εὐ αὐθιγὰς* *ἕρπυλλας* esse maluerint, neque calidi, neque frigidi, semipagani, et semichristiani, quos se ore suo eiecturum minatus est.

Scruator. Apoc. III, 15. 16? quot fuerint huiusmodi philosophorum *in ὀλίγων χειρισμένων* genera? cur pagani philosophiam suam doctrinis Christianis tamquam phaleris quibusdam exornarint? quibus viis ad earum notitiam peruenierint? qui recentioris aevi philosophorum in hoc numero fuerint? quae olim fuerint et etiamnum sint huius semichristianismi causae, et quae ei opponenda sint remedia, nisi quis simile velit adire periculum? Quae omnia ita comparata sunt, ut non potuerint non quaedam ex horum philosophorum operibus, vulgo non aequè notis, depromi scitu dignissima, quae et facile mihi persuaserunt, ut ne hanc quidem dissertationem reliquarum numero exclusam vellem.

Quae sexta est in hoc fasciculo, dissertatio de **ORIGINE ATQUE INDOLE IURISDICTIONIS PATRIMONIALIS**, ea fuit auspicalis, quum anno MDCCXIV. supremi in iure honores mihi ab illustri ir-reconfuktorum ordine conferrentur. Quandoquidem vero ea tumerat rerum mearum ratio, ut intra quatuordecim dierum spatium et capiendum esset hoc consilium, et exsequendum: temporis exclusus angustiis, omnia quam fieri poterat, breuissime proposui, easque theses

sine

sine alterius praesidio defendi. Potuissim, si otio abundassem, permulta addere, quae ad illustrandas has doctrinas vel maxime pertinere videbantur. Sed communicari illa tecum potuerunt occasione longe commodiore, puta in **ELEMENTIS IVRIS GERMANICI**, quae iam sub praelo sudant, ubi et de iurisdictione ex iuris Germanici principiis fufius erit differendum.

Septima exercitatio de **LEVIS NOTAE MACVLA** defensa est a **CHRISTOPH. GOTTL. STOCKMANN**, Gerano Varisco, in eaque **LEGEM XXVII COD. DE, INOFF. TEST.** ex rationibus historicis interpretari conati sumus, ostendimusque, verba legis 3. C. Theod. de inoff. test. ex qua, nec non l. i. C. Th. eod. lex illa 27 confata est, ita se habere: *omnia fratribus tradi oportere, quae per turpitudinem aut aliquam leuem notam capere non potest institutus.* Ex iis vere quum colligi possit, Constantinum M. hic procul dubio ad aliam quamdam legem, qua personae quaedam infames, aut aliqua leui macula notatae, aliquid capere ex testamento prohibentur, respicere,

-cere, alia vero eius generis vix exstet, quam PAPIA
 POPPAEA: suspicati sumus, has Constantini M. con-
 stitutiones ad hanc ipsam pertinere legem, eaque pro-
 hibere voluisse principem, ne personae huiusmodi vi-
 les, tum a senatoriae originis virorum, tum ab inge-
 nuorum toris exclusae, solidum ex coniugum testamen-
 tis, praeteritis fratribus ac sororibus caperent, adeo-
 que personas infames in ea constitutione dici, quae cum
 ingenuis; levis notae macula adspersas, quae
 cum senatoribus aut eorum posteris vivere per leges in iu-
 sto matrimonio non possint, quas deinde ex l. 43. et l.
 44. D. de ritu nupt. pluribus descripsimus, docuimus-
 que simul, nullum in illa constitutione praesidium re-
 perire eorum sententiam, qui spurios, carnifices, licto-
 res aliosque sordido vitae genere quaestum facientes ob-
 turpitudinem aliquid capere posse, negant. Nova
 erat haec sententia, adeoque non mirabar, eam pla-
 cuisse aliis, aliis, uti fieri solet, displicuisse. Et sane du-
 bia quaedam in dissertatione elegante de querela inoffi-
 ciosi fratrum consanguineorum aduersus illam mone-
 bat collega coniunctissimus, sed ea humanitate, ut fa-
 cere non possim, quin eadem modestia respondeam.
 Nimirum quum ego legem Papiam Poppaeam Con-
 stan-

stantino M. ante oculos tum fuisse comecissem : viro doctissimo id vel ideo minus verosimile visum est, quod primo hac ratione constitutio Constantiniana tantum ad eos restringenda esset, qui interdicta eiusmodi et probrosa iniissent matrimonia, quippe qui demum hereditatem capere non poterint : et id tamen generalitati verborum repugnet : deinde, quod sic fratres ne quidem indignessent hac querela, quum potius tales personas institutas, quippe incapaces, pro non scriptis haberi oportuisset : tum, quod anno CCCXXXII, quo CONSTANTINVS constitutionem illam in l. 3. C. Theod. de inoffi. testam. ediderit, ne usus quidem aliquis legis Papiae Poppaeae superfuisse videatur, reuocatus quippe demum anno CCCXXXVI. l. 1. C. de natural. lib. hinc porro quod verba constitutionis, quibus ego coniecturam meam superstruxerim non ad originem huius constitutionis, sed ad effectum ipsius querelae pertineant, nec aliud ex iis colligi possit, quam quod instituti hereditatem propter infamiam leuisque notae maculam capere nequeant : denique quod sic necesse non fuisset, libertorum speciatim facere mentionem, quum matrimonium cum iis inire lex Papia Poppaea discrete prohibuisset. Enimvero
quan-

quando argumenta mea cum his comparo: non videntur haec eius esse ponderis, vt ideo vadimonium deferere vellem. Quod enim ad primum attinet, non ego vnumquam existimaui, constitutionem Constantini ad eos tantum, qui contra legem Papiam Poppaeam nuptias fecerint, pertinere, sed tantum, eos ibi infames et leuis notae macula adpersos dici, docui, qui per legem Papiam indigni nuptiis viderentur, et ob eam legem capere non possint. His, siue in matrimonio cum testatore viuerent, siue non viuerent, praeferebantur fratres ac sorores germani ac consanguinei. Vt paucis dicam, non scripsi, ad coniuges duntaxat hanc constitutionem esse restringendam, qui per legem Papiam Poppaeam nihil inter se capere possint, sed eas tantum personas infames ibi adpellatas, quae in l. 43. ff. de rit. nupt. ab ingenuorum nuptiis prohibentur, iisque leuem haecere maculam videri, qui l. 44. eod. tit. indignae esse Senatoriis nuptiis dicerentur. Quod non ob stare generalitati verborum, facile vnusquisque animaduertet. Et sic alterum quoque cadit argumentum, sententiae nostrae oppositum. Nam non indignissent fratres et sorores querela, si coniux coniugem instituisset, qui per infamiam vel leuis notae

tie maculam aliquid capere non poterat, uti iam vi-
 dit VLPIANVS in Fragmentis tit. XVI. §. II. sed ta-
 men nulla ratio erat, cur institui non posset eiusmodi
 turpis persona, quae aduersus legem Papiam Poppae-
 am sciens dolo malo nuptias non iniisset. Hinc opus
 erat lege, quae eam, siue nuptam siue caelibem fra-
 tribus et sororibus praefecti prohiberet. Finge ali-
 quem lenam vel a lenone manumissam non uxorem
 duxisse, sed habuisse concubinam; eamque postea,
 fratre praetereunto instituisse heredem, quid obstitisset,
 quaeso, quo minus haec hereditatem caperet, nisi
 CONSTANTINVS aduersus eam indulsisset quere-
 lam testamenti inofficiosi? Quod porro eo tempo-
 re iam ab usu recessisse legem Papiam Poppaeam exi-
 stimat vir doctissimus, id vereor, ut vlla ratione possit
 demonstrari. Quamuis enim laxa temporum illorum
 disciplina fieret, ut ex vilissimorum hominum turba
 haut pauci sibi viam in senatum munirent, et ita fortas-
 sis saepe aduersus haec legis Papiae Poppaeae capita nu-
 ptiae fuissent initae, tantum tamen abest, ut illa vel ab-
 rogata sint, vel tacite exoleuerint, vel denique a Con-
 stantino anno primum CCCXXXVI in usum re-
 uocari debuerint, ut potius per I. I. C. de nat. lib. il-

huc legis caput, quod de senatoriis nuptiis agebat, ab isto ad viros perfectos, duumviros sacerdotesque, phoeniciarchiae vel syriarchiae ornamentis condecoratos porrigeretur. Quod porro verba, quae ex l. 3. C. Th. de inoff. test. ad effectum pertineant, non negauerim; quia tamen iste effectus tantum ad eos, qui per turpitudinem, aut leuem aliquam notam capere non possint, restringitur, necessario iam aliunde constituisse oportet, qui per turpitudinem vel leuis notae maculam capere non possint. Quidni ergo ex lege Papia Poppaea? Denique cur libertinorum in specie meminerit CONSTANTINVS, ex ipsa dissertatione disces. Non in vniuersum a libertinorum liberinarumque nuptiis abstinere iusserat lex PAPIA POPPAEA, sed senatorii tantum generis homines libertinas ducere prohibuerat. De reliquis ingenuis DIO CASSIVS Lib. LIV. p. 531:

Ἐπέτρεψε (Ἀύγουστος) καὶ ἐξελουθίρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων ἄγεσθαι, ἵνα μὴ τὴν τεσσάρων αὐτῶν ἑταίριαι κελεύσασαι.

Liberum fecit (Augustus) ut qui vellent, modo Senatores non essent, libertinas ducere possent, eorumque liberos legitimos esse iussit.

Itaque

Itaque non superuacua fuit libertinorum mentio, quia vel maxime dubitari poterat, an his leuis notae macula adspargenda esset, qui tum aliquando ad summas in ipsa aula dignitates adspirabant. At haec quidem ad coniecturam nostram illustrandam sufficiant. Solent enim huiusmodi diuinationes ita comparatae esse, vt facile, quod iis opponas, reperias: et inhumanum esset, in his non ferre dissentientes. Qui bene coniecit, hunc vatem perhibemus optimum.

Disertatio octaua DE NAVIBVS OB VECTVRAM-VETITARVM MERCIVM COMMISSIS, scripta est in gratiam inuenis optimi qui tum in contubernio meo erat, KESLERI, Regiomontani Prussi, qui eo labore dignitati, quam postea obtinuit in collegio Regiomontano, quod commerciorum curam gerit, praefulsi. Nec de nona, quae DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS OPTICVM scripta, et a SCHV-MANNO, iam consiliario Saxonico Weisenfelsensi, strenue defensa, quidquam est, quod moneam, nisi quod ea postrema fuerit illarum, quas Halae ad annum vsque MDCCXIII edidi. Eodem enim tempore

conclamare vasa, et Franekeram, quo me perillustres Frisiae Ordines euocauerant, migrare iussit diuina prouidentia. Hac in academia quamuis plus otii mihi Dei benignitate contingeret: dissertationes tamen vix vnā aut alteram edidi, partim quod aliis scribendis libellis operam omnem atque industriam impenderem, partim quod ibi plerique, qui doctorum dignitatem ambiunt, theses quasdam sine vllius praefidio defendere solerent. Non omittendam tamen in hoc fasciculo putavi orationem **DE IVRIS PRUDENTIA VETERVM ROM. FORMVLARIA ritibusque, quibus negotia ciuilia explicabant, sollemnibus,** qua Antecessoris munus auspiciatus sum, et quam deinde bis in Germania recusatam locum hic decimum occupare volui. Multa in eandem rem postea disseruit V. C. EVER. OTTO in **Jurisprudentia Symbolica,** quae paullo post Traiecti ad Rhenum in lucem prodit. Quaedam etiam non protrita adiaci a me potuissent de **iurisprudentia formularia Francorum, Langobardorum reliquarumque gentium Germanicarum,** si tantum fuisset otii, vt refringere hanc orationem, vel notis factim illustrare

re licuisset. Sed et sine his lacinijs non displicituram tibi spero orationem, qua ostendere conatus sum, non sine iusta causa Romanos miram illam formularum rituumque religionem inuenisse, nec Iouē satis æquo iudicare illos, quibus ridicula et pæne stolta haec omnia videntur. Praeterea extare volui Spartaē illius Franequeranae monumentum, quam nactus, tantis beneficijs cum a **CELISSIMO ARAVISIONENSIVM PRINCIPE**, quem aliquamciū institui, tum ab **ILLVSTRISSIMIS** reipublicae **PROCERIBVS** ornatus, tantaque humanitate ab eruditissimis collegijs exceptus sum, vt numquam de repetenda patria cogitarem, nisi mihi hoc consilium extorsisset valetudo, quacum ibi conflictandum fuit, gravissima. Ceterum quamuis redditis Germaniae, et Halami, quod numquam speraueram, reuocatus, tamen et amore perpetuo complectar Frisios meos, et amicorum, quos ibi permultos habui, memoriam numquam deponam,

*Dum memor ipse mei, dum spiritus hōs
reget artus.*

Ibidem prodit exercitatio vndecima de **VITIIS NE-**

GOTIATIONIS COLLYBISTICAE SEV CAM-
 BIALIS, quae tamen non alio iure mea est, quam
 quod eam meo potissimum ductu conscripsit Dn. LO-
 CHAV, Hamburgensis, qui tum Doctoris honoribus
 in academia Frisiorum ornandus, eam dissertatio-
 nem in templo academico sine ullius praesidio strenue
 defendit. Quare virum clarissimum ea, qua par est,
 humanitate rogo, ne pro amicitia nostra aegre ferat,
 dissertationem suam inter meas comparere. Ne quid
 enim mihi arrogem, quod alienum est: eam lectorem
 non mihi, sed LOCHAVIO, debere, publice hic ac
 candide profiteor.

Francquerana quoque est dissertatio de ORIGI-
 NE TESTAMENTIFICATIONIS ET RITV TE-
 STANDI, respondente LINDENQVISTIO publi-
 ce defensa, sed quae ideo postremum locum occupat,
 quia eius exemplar nullum inter res meas reperirem, il-
 lud vero, vnde ea recusa est, paullo tardius submitte-
 ret bibliopola Francqueranus. Sunt in illa quaedam
 ex antiquitatibus Romanis deprompta, quae vulgo non
 adeo nota sunt, et totam tamen illam iurisprudentiae
 partem haud mediocriter videntur illustrare. Et hinc
 illam

illam loco alieno exhibere, quam plane praetermittere, malui.

Iam ut in viam redeamus exercitatio duodecima de P. IVVENTIO CELSO, nec non decima tertia de IURECONSULTIS SEMIDOCIIIS sub auspiciis muneris Francofurtensis anno MDCCXXVII prodierunt, et illa quidem programma est, quo orationem sollemnem indixi; haec ipsa oratio, qua more maiorum muneri meo praelusi. In illa de vita iureconfulti celeberrimi, et inter eos, qui a Proculi partibus steterant, haut postremi, quaedam a RVTILIO, BERTRANDO et GVIL. GROTIIO non obseruata scripti, in hac id egi, ut iuuenes, oblanguescente iam fere solidioris iurisprudenciae studio, veluti a pulvere et radio ad maiora audenda excitarem. Id quod commedius fieri non posse existimaui, quam si, posita ob oculos deformi semidoctorum facie, eos ad verae doctrinae amorem tanto magis inflammarem. Notum est, quod Lacedaemoniorum fuerit consilium, quando adolescentibus ostenderunt seruos, vino insanientes, puta, ut eo spectaculo ebrietatis odium conciperent. Idem et mihi consilium fuit, de iureconsultis semidoctis differenti,

serenti, ut abhorrere demum ab illa foecordia inciperent iuuenes, et ad solidiorem doctrinam pro virili eniterentur. Non displicuisse hanc orationem gaudeo viro amplissimo, **CORN. VAN BYNKERSHOEK**, qui locum ex eo decerpfit in praefatione nouarum, quas nuper edidit, obseruationum, quarum Libro VII. Cap. VIII. *me iurisprudentiae et amicitiae suae honorem* inuidendo elogio, adpellauit. Quod tamen vitium mearum mihi satis conscius, non agnoscam: fateor tamen, me istud viri incomparabilis iudicium tanti facere, ut vel hanc ob causam non indignas esse putarim has schedulas, quae in hac fasciculo locum reperirent.

Francofurti paullo post prodierunt exercitationes sequentes veluti decima quarta **DE MERCATORVM, QVI FORO CESSERVNT, RATIONIBVS ET CODIGIBVS**, decima quinta **DE VSVFRVCTV MATERNO IVRIS GERM. MAXIME HAMBVRGENSIS**, decima sexta **DE LVBRICITATE IVRIS IVRANDI SVPPLETORII** et decima septima **DE RELIGIONE IVDICANTIVM CIRCA REORVM CONFESSIONES**, quarum prima et postrema

na fudre inaugurales, in gratiam SCHOEPPERI celeberrimi iurisconsulti Rostochiensis filii, et HENR. DVSENGII, Bremensis, scriptae, secundam et tertiam exercendi ingenii causa in cathedra defenderunt NIC. RVMPFIVS, Hamburgensis, et IO. THEOD. REINOLDVS, celeberrimi Reinoldi, cui in cathedra iuridica successeram, filius. Quo tempore DVSENGIVS ordini iureconsultorum profectus suos explorandos dabat, consentientibus omnium suffragiis decernebatur, vt disputationibus inauguralibus in posterum programme quodam, aliarum academiarum exemplo, praeluderetur. Quale quum mihi tum decano primum scribendum esset, disserui quaedam DE VLPIANI ICTI HEBRAISMIS, idque schediasma in hoc fasciculo decimum octavum est. Quemadmodum enim fuerunt, qui in Livi oratione nescio quam Parauinitatem, in Phaedri stilo Thracismum subolfacere sibi visi sunt: ita ANT. AVGVSTINVS, ENIM. BONIFIDIVS, GILB. REGIVS, alique viri doctissimi, Vlpiani Latinitatem Hebraismum vel Syriasmum redolere censuerunt, idque demonstrare quibusdam exemplis conati sunt. Ego vero, quamvis de VLPIANI oratione, saeculi labem vbiq; redolente, non adeo magnifice sentiam, eas
 d. tamen

tamen loquutiones non Hebraeis proprias, sed VLPIANO cum plerisque melioris aevi scriptoribus communes esse, ostendi. Equidem fatendum est, me haec scribentem falcem in alienam messem immisisse, qui haec criticis et elegantiarum istarum peritioribus debuissent relinquere, si mens non laeva fuisset. At contingit aliquando, ut redeant veteres amores, et ex elegantioribus istis litteris, in quibus non exiguam adolescentiae partem consumsi, etiam prouectiore aetate voluptatem non mediocrem capiam, quamuis permulta eius generis, quae olim in numero habebam, mihi inter alia studia periisse, quotidie experiar. Solent huiusmodi chartae raro in doctorum manus incidere, ac proinde minore plerumque cura ac diligentia scribi. Et tamen audiui, hoc schedisma meum excussisse virum doctum Wittebergensem, Musis meis alioquin amicissimum. Quum vero eam diatriben numquam viderim: vtrum clarissimus eius auctor ANT. AVGVSTINI, an meam sententiam amplexus sit, nescio, nec dubito tamen, quin reconditae doctrinae plena sint, quae vir, harum rerum peritissimus, scripsit.

Exercitationis vndeicesimae de SUPREMA
 PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA
 auctor

auctor est iuuenis et nobilitate generis, et doctrina, et morum suauitate praestantissimus, CHRIST. EBERHARDVS RVSSEL, qui ex eo tempore, quo Francofurti docere coeperam, a latere meo numquam discesserat, tantumque profecerat in iurisprudencia, vt doctoris honores, si quisquam alius, non sine ordinis nostri plausu ac congratulatione capesseret. Quum vero haec dissertatio anno MDCCXXX. eodem tempore prodiret in lucem, quo saecularia sacra ob exhibitam Carolo V. Imp. confessionem Augustanam celebranda essent: occasionem inde arripui, programma inaugurale adornandi de IVRECONSULTIS REFORMATIONI ECCLESIAE PRAELVDENTIBVS, in quo tum generatim ostendi, quid iureconsultorum conatus ecclesiae profuerint, tum ICTos quosdam, qui imperio Pontificis *dissonantia* bellum ante Lutheri tempora indixerant, recensui, quales fuerunt IOANNES SEMECA, MARSILIVS DE MENANDRINIS, LVPOLDVS DE BEBENBVRG, IO. PETRVS FERRARIENSIS, IOANNES ANDREAE, BERNARDVS, Glossator, HOSTIENSIS, CYNVS, OLDRADVS, LVDOVICVS ZABARELLA, IO. BREITENBACHIVS, PHIL. DECIVS, GVIL.

BVDAEVS, de quibus quodam non vulgaria retuli.

Exercitatio XXI DE EMINENTIORIBVS DV-
CATVS ET DVCVM LOTHARINGIAE PRAE-
ROGATIVIS fere extemporata est. Quum enim
fama eslet, principem celsissimum, FRANC. STE-
PHANVM, Ducem Lotharingiae, qui potentissimum
Prussiae Regem Berolini salutauerat, Francofurtum
venturum, cupiditas incessit iuuenem nobilissimum,
ENGELKENIVM, tum commensalem meum, iam
in tribunali ecclesiastico Meklenburgico consiliarium,
dissertationem de Lotharingia publice defendendi,
meumque rogandi praesidium. Itaque calamo tam
festinante haec, quae legis, in chartam conieci, vt
schedae adhuc madidae ad typographum mittendae
essent. Institutum est hoc certamen eodem tempore,
quo princeps celsissimus expectabatur, cui mox ad-
uenienti oblata a respondente dissertatio adeo grata
fuit, vt munere praeclaro, clementiam suam re-
staretur.

Exercitatio XXII de C. AQVILIO GALLO,
ICto, fuit oratio, qua anno MDCCXXXI. XVII. Kal.
Nou.

Nou. die, S. Gallo Abbati sacro, magistratum acade-
 micum in illustri Viadrina auspiciatus sum. Breuiter
 in ea descripsi iureconsulti istius vitam, simulque p. 769.
 quaedam de gente Aquillia. obseruauit. Memini ibi
 etiam Mr AQVILLII M. F. GALLI ostendique, cum
 et Praetorem, profligato bello seruili, ouantem ex Sicilia
 Romam rediisse, et postea procos. viam strauisse ab Re-
 gio ad Capuam, earumque rerum gestarum monimen-
 tum praestantissimum superesse in marmore Gruteria-
 no. Iam addere licebit, illum repetundarum postea
 accusatum cicatricum ostentatione euasisse periculum,
 ac demum Legatum iuisse in Asiam, sed anno V. C.
 DCLXIV Mithridati traditum a Mitylencis, dirissima
 morte periisse. Impositus enim asino, et per urbem
 circumuectus, omnique cruciatuum genere dilaniatus,
 postremo, auro liquefacto in os infuso, exspirauit, vir
 triumphalis et senex, uti testantur APPIANVS in Mi-
 thridatic. p. 184 et PLINIUS Hist. Nat. Lib.
 XXXIII. Cap. III. Ex quo intelligas, quis sit ille lega-
 tus Populi Romani consularis, quem vinculis ac ver-
 beribus omnique supplicio excruciatum esse a Mithri-
 date, conqueritur CICERO pro Lege Manil. Cap. V.
 itemque quis ille Aquillius, quem viris fortissimis pa-

tres ecclesiastici tam frequenter adnumerant. ARNO-
 BIVS Lib. I. aduersus gentes p. 23: *Innumerabi-
 les alii, gloria, et virtute, et existimatio-
 ne pollentes, acerbissimarum mortium ex-
 perti sunt formas, ut A Q V I L L I V S, T R E B O-
 N I V S, R E G V L V S: numquid idcirco post vi-
 tam iudicati sunt turpes, quia non publi-
 ca lege factorum, sed mortis asperrimo ge-
 nere lacerati excruciatique perierant?*
 Et MINVCIVSFELIX in Octau. Cap. XXXVII.
*Viros cum Mucio, vel cum A Q V I L L I O
 aut Regulo comparo? Pueri et muliercu-
 lae nostrae cruces et tormenta, feras, et
 omnes suppliciorum terriculas inspirata pa-
 tientia doloris illudunt.* Vbi male ELMEN-
 HORSTIVS intelligit M. Aquillium, II virum
 sacris faciundis, quem ob euulgatas sortes Sibyllinas
 culleo insutum esse, refert DIONYSIVS HALIC.
Agxavdoxias Lib. IV. p. 260. Sed huiusmodi plura ad-
 dere

deré iam non lubet, nec ea omnia caperent arctiores
praefationis limites.

Eiusdem generis est exercitatio XXIII seu pro-
gramma, quod anno MDCCXXXIII Halam post-
liminio redire iussus, publicavi. Nam et id agit
de vetere iureconsulto, SALVIO IULIANO,
edicti perpetui conditore, eiusque originem, ho-
nores, studia, sectam, operaque, quae reliquit,
paullo accuratius, quam vulgo fieri solet, de-
scribit.

Superfunt tres dissertationes, vicesima quarta
DE MARITO TUTORE VEL CVRA-
TORE LEGITIMO VXORIS SVAE, vice-
sima quinta DE PRAESCRIPTIONE AN-
NALI IVRIS LVBECENSIS, et vicesima
sexta DE TESTAMENTIFACTIONE IV-
RE GERMANICO ARCTISSIMIS LIM-
TIBVS PASSIM CIRCVMSCRIPTA, quas
me primum Halaë Decano pro consequendis supre-
mis in iure honoribus publice defenderunt tres candi-
dati dignissimi, MARTINVS OTTO, quem
c 2 nuper

nuper iussu potentissimi Regis in Professorum philosophiae extraordinariorum numerum recepi, PETRVS BVRGESOHN, Geualiensis Succus, et IO. HENRICVS GVNTHERVS Zittauiensis. Sed de his nihil est, quod TE, LECTOR BENEVOLE moneam, quem iam fere caedet prologis scribundis opera abuti. Itaque te valere iubeo, et, ut faucas mihi, tui studiosissimo, vehementer, etiam atque etiam rogo. Halae
 & museo, ipsis Idib. April.
 MDCCXXXV.

DE

DE
HABITU ET INSIGNIBVS
SACERDOTALIBVS APOSTOLORVM.
COMMENTATIO HISTORICA I.

CAP. I.

DE
VESTIBVS PRIMORVM CHRISTIANORVM
IN GENERE.

I. Christiani mores publicos innoxios non abrogabant. II. Ex hinc vestibus vulgo receptis utebantur. Quod probatur cum testimoniis, III. cum rationibus. IV. Sunt tamen, qui secus sentiunt. V. Quorum ratio prima reiicitur, VI. itemque secunda. VII. & tertia. VIII. Conclusio capitis.

§. I.

Quamuis humani generis **SERVATOR** regnum suum cum mundanis imperiis nihil habere commercii, vere pronunciauerit: (a) tantum tamen abest, ut ad euertenda mundi imperia, eorumque innoxias leges & consuetudines abolendas

(a) Ioh. XVIII, 36.

aduenerit, ut potius in nulla, quam Christiana, religione status ciu-
lis firmiora praesidia reperiat. Quapropter quum primum homines
in Christianae veritatis luce versari coepissent, hoc sibi in primis sum-
mo studio prouidendum existimabant, ne mores ciuitatum, ab anti-
quissimis vsque temporibus propagatos, exuere, aut novos temere in-
uehere viderentur. Equidem ab ethnicis rei petagebantur variorum
criminum, & in his etiam odii erga rempublicam capitalis, vnde vul-
go *omnium scelerum rei, Deorum, Imperatorum, legum, morum, na-
turae totius inimici*, (b) *factiosi*. (c) *generis humani hostes*, (d) passim
audiebant: quin immo DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS Augusti, Christia-
nis omni cruciatuum genere adfectis, imperium amplificasse, noman-
que Christianorum, QUI REMP. EVERTERANT, iure deesse sibi videban-
tur. (e) Sed hanc iniuriam, religioni sanctissimae illatam, tam copi-
ose ac eleganter depulerunt IUSTINVS MARTYR, TERTULLIANVS, ARNOBIUS,
LACTANTIUS, ceterique disciplinae Christianae vindices, ut causam pe-
nitentis perorauerint. Sane ubicunque Deus Christianis fortunarum
sedem destinauerat, non leges tantum publicae, sed omnes gentium
mores, qui a Christi institutis sanaque ratione non abhorrebant, ab
ipsis cum cura retinebantur, nihilque immutabatur, nisi quod turpe,
& sua natura intolerabile videretur.

§. II.

Ex eo facile, ut opinor, colligitur, quo vestium genere
antiquissimi Christiani vsi sunt? Non alio nimirum, quam publi-
ce recepto, & ceteris ciuibus communi. Velandam esse hominis nu-
ditatem, vel naturalis ille pudor eos docebat. Qua vero vestium for-
ma id fieri oporteat, illud in gentium arbitrio esse nouerant, cui re-
fragari hominum stultissimorum fuisset. Hinc Romae viuentes & citi-
bus adscripti, toga; in Graecia pallio; in prouincijs prouinciali habi-
tu utebantur, prout illud decori regulae postulabant, quibus Christi
doctrina non repugnat. Praeclare hoc demonstrat IUSTINVS MAR-
TYR, (f) aut si quis antiquior Epistolae ad Diognetum parens est, quod

TILLE-

- (b) Tertull. *Apol. cap. II.* (c) Mimuc. Fel. in *Octau. Cap. VIII. p. 76. edit. Gronou.*
(d) Tertull. *Apol. cap. XXXVII.* (e) Baron *ad ann. 340. n. VIII. ubi Diocletia-
ni & Maximiani Augusto. una Inscriptio, de deletis Christianorum nomine tri-
umphans.* (f) Iustin. Mart. *Epist. ad Diognet. p. 500. 501. edit. Paris.*

TELEMONTO videtur, (g) qui de sui xui Christianis : Χριστιανοί, inquit, ἔτε γῆ, ἔτε φωνή, ἔτε ἔθει διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν ἐσὶν αὐθροῦσαν, ἔτε γὰρ πᾶ πόλεις ἰδίας κατοικῶσιν, ἔτε διαλέκτω τινὶ παρηλλαγματῆν χροῦται, ἔτε δὲ παρὰ ἰδίαν ἀποκρίσιν, ἔ μὴν ἐπινοία τινὶ καὶ φροντὶδὶ πολυπραγμῆτων αὐθροῦσαν μαθήματι τέτ' αὐλοῖς ἐσὶν ἐρημένον. ἔτε δόγματ' αὐθροῦσιν προεσῶσιν, ὡσπερ ἔνοι. κατοικῶντες δὲ πόλεις ἑλληνίδας τε καὶ βαρβαρῆς, ὡς ἕκαστος ἐκλήρωθη, ἐν τοῖς ἐγγυρωῖς ἔθεισιν ἀκολουθῶντες. ἐν τε ἐοδῆτι καὶ δόξατι καὶ τῶ λοιπῶ βίῳ θαυμαστῆν καὶ ἀμολογμένως παραδοξῆν ἐνδοκινωδῆ τὴν κατοικῶσιν τῆς ἐαυτῶν πολιτείας. Christiani neque regione, neque sermone, neque politicis vitæ institutis a ceteris hominibus sunt distincti. Nam neque proprias ciuitates incolunt, neque sermone viuuntur, qui ab aliis sermone differat, neque vitæ genus habent, quod re aliqua sibi peculiari sit notabile : neque aliquid a curiosis hominibus excogitatum proponunt sibi discendum : neque alicui dogmati humano patrocinantur, sicut nonnulli : sed incolentes partim Græcos, partim barbaras ciuitates, prout cuiusque fors sult, & indigenarum instituta sequentes, in vestitu viuunt, & ceteris, quæ ad vitam pertinent, mirabilem & haud dubio incredibilem suæ politicæ statum oculis nostris proponunt. Quibus gemina sunt illa TERTULLIANI : (h). Sed alio quoque iniuriæ ritulo postulatimur, & infructuosi in negotiis dicimur. Quo pacto? homines vobiscum degentes, eiusdem victus, HABITVS, instructus, eiusdem ad vitam necessitatis. Addo & testimonium CYPRIANI, (i) qui, vbi scrupulosi & adfectati philosophorum habitus meminerat, de Christianis alia omnia refert : Nos quætem, inquit, fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis sed factis sumus, nec VESTITV sapientiam, sed veritate, præferimus.

§. III.

Quis ex his tam luculentis antiquissimorum patrum testimoniis non intelligat, homines olim ecclesiæ nostræ adscriptos, pristinum vestimentorum genus non deposuisse? Sed sunt tamen & aliæ rationes, quæ rem extra omnem dubitationis aleam ponunt. Primo enim Christianis inter alia etiam hoc exprobrabant gentiles, quod lucem fugerent, & non nisi occultas inter se societates inirent. Cæcilius

A 2

fane

(g) Tillemont. tom. I. hist. Imp. part. II. p. 1035. (h) Tertull. Apol. cap. XLII

(i) Cyprina. de homo patiens.

DE HABITU APOST. SACERD.

sane apud MINUCIUM FELICEM (k) discrete ait : *Occultis se notis & insignibus nascunt Christiani, & amant mutuo, pene antequam noverint.* Equidem quæ fuerint istæ occultæ notæ, non facile dixerim. Quamvis enim ex PROCOPIO (l) ostendat WOWERVS, (m) Christianos manibus & brachiis signum crucis imprimere consuevisse : dubitari tamen potest, an ad illa sequioris ævi signacula Cæcilius respexerit. Ipse certe MINUCIUS, (n) ubi ad hoc Cæcilius conuicium respondet, rem plane negat : *Sic nos denique non nosaculo corporis, ut putatis, sed innocentia ac modestia signo, facile dignoscimus.* Vt res habeat, certe nec Cæcilius Christianis occultas notas & insignia exprobrare, nec Octavius rem negare potuisset, si Christiani singulari quodam vestium genere vti fuissent. Mirabatur Cæcilius, qui fiat, ut Christiani se tam facile dignoscerent, & inde in suspicionem veniebat, eos occultis quibusdam notis & insignibus vti. Quid vero opus erat ista suspicione, si Christiani peculiari habitu se distinxerunt a gentilibus? Hæc sane non occulta, sed manifesta nota Christianorum fuisset. Et qua fronte Octavius Christianos nullo corporis notaculo, sed solo innocentia ac modestia signo se dignoscere dixisset, quum multo facilius id singulari habitu fieri potuerit? Notam deinde ac pronocatum est, quam misera tunc fuerit ecclesie Christianæ conditio, quando

Duris ut illex ronsa bipennibus

Nigræ feraci frondis in Algida,

Per damna, per cædes, ab ipso

Duxis opes animumque ferro. (o)

In perpetuo profecto vitæ periculo versabantur, & vix in cryptis & cauernis quidquam ipsis prælidii erat. An igitur credibile est, Christianos scrupulosa vestitus ratione se ipsos prodidisse? Videmus, quanto ludibrio Iudæi expositi sint, sicubi ipsis singularis habitus lege publica imperatur. Vix puerorum proteruiam effugiunt, ridentur, percutiuntur, luto ac lapidibus petuntur : id quod fieri non solet aliis locis, ubi communi cum ceteris hominibus vestitu vtuntur. Cur vero Chri-

(k) Minuc. Felix *Octav.* cap. IX. p. 90. (l) Procop. *in Esate XLIV.* (m) Wower. *Adnotas. ad Minuc. Felic. cap. XXXI.* (n) Minuc. Felix *Octav. cap. XXXI.* (o) Horat. *lib. IV. Od. IV.*

Christiani vltro se his ludibriis obieciſſent? Cur id ſua ſponte feciſſent, quod Iudæi coacti & cum ſumma moleſtia faciunt? Ex quibus iterum iure meritoque colligimus, Chriſtianos in veſtimentis vſitatis nihil, niſi luxum & vanitatem, immuſſe.

§. IV.

Quæ quum ita ſint, non poſſum non deſiderare virorum quorundam doctiſſimorum iudicium, qui neſcio quid diſcriminis inter gentiliſmum & chriſtianorum veſtimenta agnoſcunt, hosque cum ſuperſtitioſe pagana togam ſimul poſuiſſe exultant. Fuerunt in ea ſententia SCALIGER, (p) CAR. DV FRESNE, (q) DANHAVVERVS, (qq) &, quem primo loco nominari oportuit, CAES. BARONIUS, (r) qui tamen paullo poſt (s) ſe ipſe deſerit, eaque omnia nouis argumentis deſtruit, quæ antea magno conatu adſeruerat. Ex quo ſtatim adparet, quam parum ponderis rationibus inſit, quibus viri iſti ceteroquin doctiſſimi hac in quaſtione vtuntur.

§. V.

Ac primo quidem teſtem laudant HIERONYMUM, (t) de Romanorum proteruita his verbis grauiter conquerentem: *Vbicunque viderint Chriſtianum, ſtatim illud de vſu: Ω Γραϊκός ἐπιδήριος, vocant impoſſorem, detrahunt.* Quæ verba interpretaturus Baroniſ; *Sed cur, inquit, & Græcus? cerſe & illa ex cauſa, quod pallium philoſophicum iurus coloris, qui haud gratis erat vel vſitatus Romanis, induerent.* Sed proſecto rem haud magni momenti attulit Baroniſ. Fatemur equidem, hoc dictorio pallium philoſophicum notaſſe Romanos, quibus nihil vilius aut magis ridiculum videbatur, quam Græculus palliarius: (u) fatemur etiam, vocem ipſam ἐπιδήριος palliatum notare; (x) ſed in Chriſtianos omnes hoc dictum eſſe, hoc eſt, quod merito negamus. Refert hoc Hieronymus, cuius tempore monachorum gens ſubito orbem impleuerat. Hi quum auſterum vitæ genus ſectarentur,

A 3

poſi-

(p) Scaliger *Animadu. ad Euseb. Chron. n. MMCXLII. p. 212.* (q) Carol. de Fresne *Tom. III Gloss. med. & infima Latin. p. 101.* (qq) D. Danhavver, *Chriſteid. Act. I. Theatr. I. Phen. IV. p. 130.* (r) Baron. *ad ann. 57. n. XCIV. ſequ.* (s) Idem *ad ann. 197. n. VIII. ſequ.* (t) Hieronyu. *Epist. X. ad Furiam. & Epist. XXIII. ad Marcell.* (u) Plaut. *Cureul. act. II. ſcen. III. u. 9. Com. Octau. Ferrar. de re veſtiaria Part. II. Lib. IV. Cap. III. p. 138.* (x) *Vid. Suicer. Theſaur. ecclef. Tom. I. p. 615.*

posito vulgari habitu, pallium philosophicum sumebant. In hos igitur homines, qui omnem cultus non modo elegantiam, sed & munditiam, alto supercilio damnabant, & sordido pallio inuoluti prodibant in publicum, istud prouerbum iactabatur: Ὁ γραικὸς ἐπιδήτης. Idque ex CHRYSOSTOMO (y) etiam discimus, qui hoc scomma grauer perstringens, addit: Νῦν δὲ εἰς τοσαῦτον ἤλθομεν ἀλογίας, ὥστε μὴ μόνον ἐπὶ τῶν πνήτων τῦτο ποιῆν τῶν διὰ τῶν φενοπῶν βασιζούτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μοναζούτων ἀνδρῶν. ὃ δὲ εἶπε ΕΠΙΘΕΤΗΣ ἐστὶ, Φησι. Nunc autem eo insania deuenimus, ut non solum hoc faciamus in pauperibus, qui ambulat per compita & angustias, sed etiam in monachis. Hic vel ille, inquitur, est IMPOSTOR. Idem quod Chrysostomus hic conqueritur, conqueritur etiam Hieronymus, videlicet quod monachis, tanquam palliatis impostoribus illudatur. Id quod tam clarum est ex Hieronymi textu, ut ipse Baronius suo more statim sibi obloquatur: *Ceterum videtur pallium paullatim a communi usu fidelium desciuisse, & monasticam visam profitentibus cessisse. sicque dicta a S. Hieronymo DE MONACHO intelligenda.* Si vero de monacho intelligendum hoc Hieronymi testimonium, quo iure illud ad probandum communem pallii vsum adhibuit?

§. VI

Secundo ad TERTULLIANI libellum *de pallio* prouocant, ex quo constat, Tertullianum, ut erat suæ mentis homo, abiecta toga, pallium sumfisse, cuius consilii sui rationem integro isto libello reddere conatus est. Hoc exemplo adducto, ita differit BARONIVS: (z) *Quum vere sapientiæ Christiani omnes se esse sectatores profiteantur: decentem professioni habitum induebant, nempe pallium, quod sapientiæ studiosi induere soliti essent.* Et interiectis nonnullis: *Quod Christianorum, inquit, genus religione & moribus distinctum esset, indumento etiam placuit debere esse discretum.* Paria fere sunt, quæ de hoc pallio Tertulliani sentiunt PAMELIVS, (a) LVD. DE LA CERDA, (b) & ipse, quod mireris, IOS. SCALIGER, (c) qui omnes in eo habitum Christianorum veluti proprium agnoscunt. Sed quis non videt,

(y) Chrysof. Homil. XI. in Epist. ad Hebr. Tom. XII. Op. Conf. & Dio Chrysof. Orat. LXXI. p. 617. (z) Baron. ad ann. 57. n. XCIV.

(a) Pamel. Adnot. ad Tertull. libr. de Pallio. (b) Lud. de la Cerda, ad Tertull. Tom. I. p. 1. (c) Scaliger. ad Euseb. Chron. ibid.

det, ex ipso rei gestæ ordine opinionem hanc facili negotio posse dissipari? Notum enim est, plebem Carthaginiensem, viso Tertulliano palliato, statim illuisse vulgato dicitur: *Atoga ad pallium*. Quisquamne autem crederet, Carthaginienses tantas tragoedias fuisse excitatos, ut Tertullianus integro libello invidiam a se amoliri cogeretur, si consuetudini tantum ea in re paruisset, habitumque Christianorum Christianus sumisset? Cur soli Tertulliano illuserint, quum, ipso teste, tota ciuitas Christianis innumeris adflueret? Deinde hæc sententia falsa nititur hypothesi, ac si commentarius iste de pallio inter opera Tertulliani priuus fuerit, & Tertullianus adeo pallium sumserit, simul ac inter Christianos nomen fuerit professus. Sed falsum hoc esse, doctissimus cl. SALMASIVS (d) & ALLIIVS (e) argumentis tam inuictis demonstrarunt, ut nihil dubitationis superesse possit. Meminit sane Tertullianus in isto libello (f) plurium Augustorum, quibus Deus in unum faueat; meminit barbarorum exclusorum, meminit populorum propaginatorum, ordinumque illustratorum, qui characteres nullis, quam Severi & Getæ temporibus, conueniunt. Tunc enim plures Augusti imperarunt, tunc muro exstructo, Picti a finibus Romanæ provinciae exclusi, tunc Parthi, Arabes, Adiabeni aliique populi perdomiti; tunc legionum numerus auctus, ut passim a DIONE (g) refertur. Vnde recte colligimus, Tertulliani commentarium de pallio anno demum Christi CCVIII scriptum fuisse. Quod tam clarum est & perspicuum, ut ipse BARONIVS veritatem hanc agnoscere coactus sit. Quum enim antea (h) Tertullianum hæc eo tempore de se ipso scripsisse, contendat, quo relicta gentilitate ad Christi fidem se contulerit, abiectaque toga pallium sumserit: ipse paullo post, (i) ubi de Tertulliani scriptis ex instituto agit, alteram amplectitur sententiam, librique de pallio natales ad vltima Seueri tempora refert. Iam vero tunc Tertullianus dudum Christianus fuerat, quum tamen pallium ante hoc tempus non sumisset. Ex quo consequitur, pallium ad habitum Christianorum non pertinuisse, quum alias ratio reddi nequeat, cur Tertullianus, satis diu Christianus, hoc vestimenti genus tam tarde induerit.

Quæ

(d) Salmas. ad Tertull. de pall. Cap. II. (e) Allix. Dissert. de Tertulliani vita & scriptis p. 50. (f) Tertull. de Pallio Cap. II. (g) Dion Cass. Lib. LV. hist. Rom. (h) Baron. ad ann. Christi 57. n. XCV. (i) Idem ad ann. 197. n. VI. VII.

DE HABITU APOST. SACERD.

Quæ quum ita sint, aliam viam SALMASIVS (k) & GUIL. CAVE (l) ingrediuntur. Ponunt enim, pallium fumsisse Tertullianum, quum in presbyterorum ordinem esset cooptatus, atque adeo hoc vestimentum non Christianorum quidem, sed tamen presbyterorum, proprium fuisse. Quæ coniectura eo probabilior videri poterat, quod ipse Tertullianus (m) pallium vocat *sacrum habitum*, aut potius, stilo suo, *sacerdotem habitum*, vti in melioris notæ MStis & B. Rhenani emendatissima editio-
ne legitur. Et fateor, me ipsum aliquando (n) in ea sententia hæsisse. Sed iam non ferunt meæ rationes, vt viris doctissimis assentiar. Ad presbyterii enim gradum Tertullianus iam circa annum Christi CXCII. ascendisse viris doctissimis videtur. Quum autem pallium ante annum CCVIII non sumferit, sicut paullo ante docuimus, alterutrum status oportet, Tertullianum aut pallium non vt sacerdotalem habitum adsumpsisse, aut presbyteratu satis diu sine pallio esse defunctum. Quidquid eligas, nobis perinde est. Si prius habebimus, quod volumus. Sin posterius; nihilominus sequetur, pallium non fuisse sacerdotalem habitum. Hoc enim si esset, statim debebat a Tertulliano adsumi, simul ac inter presbyteros allegebatur. Sed cur, inquis, pallium ab ipso Tertulliano *habitus sacerdos* dicitur? Facile suppetit ratio. Non quod vestis esset sacerdotum propria, sed quod, dum eam induit Tertullianus, iam presbyter, sacerdotalis habitus fieret. Obseruandum videlicet, plures Christianorum primæ ætatis, siue clericos, siue laicos, vitæ austerioris studio philosophorum *doctrinæ* esse imitatos. Ad quas quum etiam pallium, tanquam vilissimum ac simplicissimum vestimenti genus, pertineret, illud haud pauci aut retinebant, si ante professionem religionis philosophi fuissent, aut adsumebant, quamprimum ad rigidiorum disciplinam viuere decreuerant. De Aristide, Atheniensi philosopho, auctor est HIERONYMVS, (o) *eum sub pristino habitu discipulum Christi fuisse*. Habitus vero ille pristinus pallium philosophicum erat, quo, antequam Christo nomen daret, ex sectæ formula utebatur. Sed & de Iustino Martyre memoriæ proditum (p) est, *ori è*
Φιλο-

(k) Salmaf. *prefat. ad Tertull. de pallio*. (l) Guil. Cave *Christianism. primit.* Libr. II. cap. III. p. 416. *Antiquit. Patrum* p. 402. Tom. I. (m) Tertull. *de pallio* cap. IV. (n) *Vide priorem editionem huius dissert. §. 1. p. 5.* (o) Hieronym. *de scriptor. Ecclæs.* cap. XX. (p) Euseb. *Hist. Eccl. Lib. VI. cap. XI.* Hieronym. *l. c. cap. XXII.*

EXERCITATIO I.

Φιλοσόφῳ σχήματι ἐπέστρεψε τὸν θεῖον λόγον, quod habitu philosophorum incedens, diuinam religionem a calumniis vindicaris. Denique de Porphyrio, Martyre, idem refert EUSEBIUS, (q) de Heracla ORIGENES, (r) cuius testimonium suo loco expendemus. Quid quod sequiore aeuo, quum monachorum institutum paullatim in ecclesia inualuisset, eodem res adducta est, vt quicumque ἀκριβῶς χειριζέσθαι velle videbantur, teste SOCRATE (s) pallium sumerent. Idem igitur quod Iustinus, Aristides, Porphyrius, Heraclas, fecerant, fecit etiam Tertullianus, austerioris vitae, si quisquam alius, studiosissimus. Quemadmodum vero eorum consilium tanquam singulare & insuetum ab antiquis ecclesiae doctoribus laudatur: ita paucorum habitum omnibus Christianis tribuere, temerarium esset.

§. VII.

Non contentus his testimoniis ad alia pergit BARONIUS, (t) & in hoc quoque singularem Christianorum habitum inuenisse, sibi videtur, quod plerique vel nudis pedibus vel soleis inambulauerint. Quam in rem duos producit testes, CLEMENTEM ALEXANDRINVM. (u) & LUCIANVM, Sophistam. (x) Sed vereor, vt vtrumque satis intellexerit. Ille enim calceorum non omnium, sed ad ostentationem factorum, seu, vt ipse vocat, περιέργων vsum dissuadet, & soleas Atticas (κονίποδας vocant) Christianis commendat, non vt singulari habitu se a gentilibus distinguerent, sed vt decori obseruarent regulam, et ab adfectata exterorum imitatione absteruerent. Plerique enim prouinciales in Oriente non calceis, sed soleis, utebantur, saepe etiam nudis pedibus incedebant, vt ex historia sacra notum est, ad quam ipse Clemens prouocat. De LUCIANO vero vel id monuisse sufficit, quod satyram scripserit. Quid mirum igitur, si homo σπελαῖος ἐς τὸ γελοιοῦναι Christianos, quos deridendos aliis propinare voluit, schemate quam deterrimo indutos produxit in scenam, usque pulliam pueri, caput deorsum, & nudos pedes tribuit? Illudere enim decreuerat Christianorum fortunae, quae tam tenuis plerumque erat, vt ob eam Iudaeis (y) aeque ac gentilibus (z) ludibrio essent.

B

§. VIII.

(q) Euseb. Lib. VIII. H. B. cap. XXV. (r) Origen. apud Eusebium Hist. Eccl. Lib. VI. cap. XIX. (s) Socrat. Lib. VII. cap. XXVII. (t) Baron. ad ann. 57. n. XCVII. (u) Clem. Alexandr. Lib. II. Paedagog. cap. XI. p. 205. sequ. (x) Lucian. in Philoparide Tom. II. Opp. p. 775. edit. Amstel. (y) Iudaeos Christianis nomina ἔθιμον αἰών ΜΗΤΙΝΙΔΕΣ id est PAUPERVM illuisse, testatur Origen. Lib. II. adv. Col. p. 56. edit. Cantabr. (z) Minuc. Felix Octau. cap. XII. p. 118. Conf. Caue Christianism. primit. part. I. cap. III. p. 43.

§. VIII.

Hæc sunt, quæ pro singulari Christianorum habitu a Baronio aliisque adducuntur. Quæ cum falsa plerumque hypothefi nitantur, merito videmur statuere, Christianos populari ceterorum civium habitu contentos, nihil præterea adfectasse. Si quis etiam patrum præcepta de decoro in vestibus obseruando, qualia multa a CLEMENTE ALEXANDRINO, (a) TERTULLIANO, (b) CYRILLO, (c) BASILIO, (d) aliisque, traduntur, paulo accuratius expendit, facile animaduertet, non id egisse homines sapientissimos, vt Christianos a vulgari habitu absterrent, sed vt a luxu immodico & vanitate gentilium ad modestiam Christianis dignam reuocarent.

CAP. II.

DE

HABITVS CLERICALIS ANTIQVITATE
ET ORIGINE.

I. Habitus clericalis an in prima ecclesia visus? II. Adfirmant pontificii. III. Origo huius erroris. IV. Negant tamen cordasiores. V. Eorum sensentia suffragatur, (1) silentium patrum VI. (2) status eorum temporum, VII. (3) Testimonia antiquorum scriptorum, VIII. (4) Heraclæ exemplum IX. X. XI. Vestium sacrarum origo XII. Nec non habitus clericalis XIII. Argumenta aduersariorum expenduntur, XIV. Epistolæ pontificum primorum decretales sunt suppositiæ, & hinc nihil probant. XV. Origenis testimonium non pertinet ad habitum sacrum noui testamenti: Methodii reuelationes sunt suppositiæ. XVI. Cyprianus an habitu Cardinalis ad mortem processerit? Dalmaticarum origo. XVII. Tonsuræ antiquitas ex Eusebio, Greg. Nazianzeno & Amniano Marcellino nec quicquam probatur. Locus Amniani explicatur.

§. I.

Christianos, suscepta religione, habitum singularem non adsumpsisse, affatim hætenus demonstratum est. Iam etiam de iis dispiciendum, qui sacro munere in ecclesia fungebantur. Negari

(a) Clem. Alex. Lib. II. cap. XI. p. 245. (b) Tertull. de cultu faem. (c) Cyrill. Hierosolym. Catech. illuminat. IV. p. 49. (d) Basil. Regul. fusius disput. interrog. XX. p. 566. Tom. II. Opp. edit. Paris.

ari sane nequit, gentes fere omnes veluti ex compacto sacerdotibus suis peculiarem, eumque splendidiorem habitum adsignasse. Ebraeorum pontificibus ac mystis Deus ipse vestimenta singularia latis legibus imperauerat. Idem fecerant Aegypti, Graeci, Romani, quin & populi septentrionales, siue Ebraeorum aemulatione, siue sacrorum suorum veneratione, siue rationibus aliis impuls. Nec profecto decori prudentiaeque regulis repugnat singularis clericorum habitus, dummodo modestus, & eorum conditione dignus. An igitur & prisca Christiani antistites ac presbyteros suos singulari vestimentorum genere exornatos prodire voluerint, id nunc ob instituti rationem paullo accuratius videtur considerandum.

§. II.

Sunt, qui hoc maiore impudentia, quam acumine, adfirmant: imprimis Romanenses, qui splendido sacerdotum forum vestitu mirifice delectantur, omnemque lapidem mouent, vt illi quaedam antiquitatis species concilietur. Ipsum CONCLIVM TRIDENTINVM (e) more satis dictatorio, nullaque addita ratione, ita statuit: *Quum natura hominum ea sit, vt non facile queas sine ipsis adminiculis exterioribus ad rerum diuinarum meditationem sustolli, propterea pia mater ecclesia ritus quosdam, vt scilicet quaedam submissa voce, alia vero elatiore in Missa pronuntiantur, instituit; caerimonias item adhibuit, vt Mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa ex APOSTOLICA DISCIPLINA ET TRADITIONE, quo & maiestas tanti sacrificii commendaretur, & mentes fidelium per haec visibilia religionis & pietatis signa ad rerum altissimarum, quae in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.* Atque adeo huius concilii auctoritate pontificii adstringuntur, vt habitum sacrum & clericalem, quo Romana ecclesia vitur, antiquissimum, & iam inde ab ipsis apostolis ad nostra tempora propagatum existiment. Quod etiam libentissime faciunt BARONIVS, CASALIUS ceterique eorum sodales, qui

*Id sibi negotii crediderunt solum dari
Papae vt placerent, quas fecissent fabulas.*

§. III.

Et sane non video, quomodo aliter sentire possint scriptores Papae addicti. Principia enim huius ecclesiae de habitu clericorum ita

B 2

com-

(e) Concil. Trident. sess. XXII. cap. V.

compatata sunt, vt necessario inde sequatur, vestimenta sacra eiusdem cum ecclesia aetatis esse. Canonistae enim & Scholastici, quorum doctrinae his in rebus omnes adsurgunt, habitum illum sacerdotalem non pro caerimonia libera venditant, nec ob solam *εὐραχίαν* inuentum volunt, sed sacrum & mysteriorum plenissimum esse, ad ipsamque sacramentorum essentiam pertinere, & sic ab illis inseparabilem esse, contendunt. Id quod facile patet ex reliquis eorum doctrinis, quibus hoc *πᾶσιν ψεύδος* vbique produnt. Sic IOANNES CHIFFLETIVS (f) necessitatem hanc tam absolutam esse credit, vt scribere non vereatur: *Ecclēsia ob sacramenti reuerentiam permittit potius hominem mori absque viatico, quam sacerdotem sine sacris vestibus celebrare ad consecrandam hostiam, quae illi moribundo ministratur.* Huc etiam pertinent variae cautiones, ne vestimenta haec a laicis attingantur, ne vetustate detrita aliis vsibus adhibeantur, aliaeque plures, quas hic prolixius adducere parum refert. Omnia haec fundamento illi falsissimo superstruuntur, quod habitus sacerdotalis non sit mere indifferens, sed ad honorem & reuerentiam sacramentorum necessarius. Quae quum ita sint, non possunt non illum fingere antiquissimum, ad ipsamque Apostolorum traditionem recurrere, quum alias concedere cogerentur, sacramenta in ecclesia etiam absque hoc habitu celebrari posse, id quod ab eorum hypothesis esset alienissimum.

§. IV.

Interim fuerunt tempora, quando opinionem hanc nondum imbibebant homines, etiam Romanae ecclesiae addicti; nec hodie defunt Pontificii paulo cordatiores, qui nouitatem sacri habitus agnoscunt, & trium priorum saeculorum sacerdotes a laicis non alio signo, quam morum sanctitate, internosci potuisse, nobiscum non repugnantes fatentur. Praeclarum ac luculentum hanc in rem est testimonium *WALEFRIDI STRABONIS*, (g) cuius verba hic integra adscribemus: *VESTES etiam sacerdotales per incrementa ad eum, qui nunc habetur, auctae sunt ornatum. Nam primis temporibus COMMUNI INDUMENTO vestiti agebant missas, sicut & hactenus quidam orientulium facere perhibentur. Stephanus autem III. constituit, sacerdotes & laicos vestibus sacris in usu quotidiano non vsi, sed in ecclesia tantum. Statutum est autem in Concilio*

Brac-

(f) Ioh. Chifflet. de Eucharistia reus non neganda apud Ziegler. not. ad Lancelot. Instit. Iuris Can. p. 509. (g) Walefrid. Strabo de Reb. Eccles. cap. XXIV.

Braccarenf, ne sacerdos sine Orario celebret missam. Addiderunt in vestibus sacris alii alia, vel ad imitationem eorum, quibus veteres utebantur sacerdotes, vel ad mysticae significationis expressionem. Paria his habent HUGO DE S. VICTORE, (h) NICOL. ALEMANNVS (i) & e recentioribus B. RHENANVS, (k) FERRARIVS, (l) H. VALESIVS. (m) ARINGHIVS, (n) STEPH. BALVZIVS (o) DUPINVS (p), aliique plures, quorum testimonium tanto plus ponderis habebit, quanto magis antiquitatum ecclesiasticarum cognitione omnes Concilii Tridentini patres superarunt.

§. V.

Quum igitur viris hisce eruditissimis etiam nos adfentiamur, operae pretium fuerit, eas, quae nos huc pertrahunt, rationes, ipsamque adeo vestium sacrarum historiam paullo diligentius recensere. Primo igitur nullus per tria priora saecula scriptor fuit, qui vsquam habitus cuiusdam sacri aut vestium sacerdotalium mentionem fecerit: non Tertullianus, cui de pallio agenti commodissima huius rei occasio ac paene necessitas fuisset; non Apologetae, qui ritus Christianorum satis accurate descriperunt; non ceteri denique patres, tam Latini, quam Graeci, qui ex his saeculis ad nos peruenerunt. Et quamuis aliter sentiant haud pauci Romanensis doctrinae vindices, quorum argumenta infra erunt expendenda, alii tamen ex ipsis eorum castris hoc silentium tam facile agnoscunt, vt aliquot scriptores huius aevi vel ideo ex *synoniarum* numero excludant, quod vestium sacrarum mentionem faciant; quas genuini scriptores ad vnum omnes ignorent. (q)

§. VI.

Deinde ea tunc fuit rei Christianae conditio, vt vix concipi possit ratio, cur antistites ceterique ecclesiae ministri habitu singulari se prodere voluerint. Certe si extra ecclesiam vestibus peculiaribus indutos in publicum prodiisse existimes, quam imprudenter egisse dices homines alias prudentissimos? Saeuiebat in Christianos persecutorum gladius, at in nullos crudelius, quam in ecclesiae antistites, qui summa

B 3

cura

(h) Hugo de S. Victore *Libr. II. de offic. ecclesiae cap. XL.* (i) Nicol. Alemann. *de parietin. Lateran. cap. IX.* (k) B. Rhenan. *Argum. ad Tertull. de pallio.* (l) Ferrar. *libr. IV. de re vestiari. cap. XIX.* (m) H. Vales. *ad Euseb. p. 122.* (n) Aringh. *Rom. subterr. lib. VI. cap. XVIII.* (o) Steph. Baluz. *not. ad Gall. Narbon. Concilia p. 26.* (p) Lud. El. du Pin. *Tom. I. Biblioth. nou. p. 352, edit. Lat.* (q) Dupin. *Tom. I. bibl. Nou.*

cura ad supplicia conquirebantur. Notum est, quas insidias Polycarpo, quas Ignatio, quas Cypriano aliisque episcopis struxerint, quam diligenter turba superstitiosa in eos leones postulauerit. Polycarpum emissis vndique exploratoribus indagabant, & seruos etiam quaestionibus dirisimis ad prodendum dominum adigebant. (r) Huncenim Asiae magistrum, hunc patrem Christianorum, hunc Deorum euerforem credebant, (s) eoque sublato magnum rei Christianae praesidium se sperabant subtracturos. Similes insidiae etiam Cypriano aliisque episcopis parabantur, a Decio potissimum, cuius furor maxime in clerum Christianorum saeuit. Quid opus vero erat tam curiosa indagine, si clerici singulari habitu induti inambularunt, ut quilibet gentilium eos dignoscere, ac prodere posset? Sin vero aliquis clerum in sacramenti tantum celebratione vestes sacras sumfisse credat, ne in hoc quidem adsensum inueniet. Sic enim & nomina harum vestium procul dubio antiqua aut certe linguae Romanae analogae essent. Sed quis credo *orarium, casulam, cappam* aliaque huius generis, non dicam antiqua, sed Latina, esse dicet? Manipulus Latinis est herbarum congeries, quanta manibus capitur. Pontificiis manipulum vocatur vestis manibus aptanda. Orarium vocem recentiore esse omnes agnoscunt. Casula Latinis est parua casa; Pontificiis vestis. Cappa denique Hetrusco sermoni manifesto debet originem. Quis igitur credet, rem ipsam tantae vetustatis esse, cum nomina sint recentissima?

§. VII.

Praeterea & hoc obseruandum, quod antiqui scriptores non modo taceant, sed & diserte negent, sacerdotalem habitum apud se a populari discrepare. Exstat in Conciliorum Tomis COELESTINI PP. I. ad Episcopos Gallicanos Viennensis & Narbonensis prouinciarum Epistola, (t) saeculi quinti anno circiter trigesimo scripta, in qua multa in hanc rem egregie differuntur, quae hic minime praetermittenda sunt. Audiuerat Pontifex, quosdam huius prouinciae sacerdotes, intempestiuo peregrinorum rituum amore ductos, habitu singulari uti, eique instituto suo colores quaerere ex scriptura, quae lumbos fidelium cinctos esse iubeat. (u) Refellit eos hac epistola Coelestinus, & mentem suam

his

(r) Smirnenf. *Eccles. Epistola Encyclic cap. VI. in Clerici biblioth. PP. Apost. p. 195. Tom. II.* (s) *Ibidem cap. XXII. p. 198.* (t) *Concil. Tom. II. p. 1611.*
 (u) *Luc. XII, 35.*

his verbis aperit: *Didicimus, quosdam Domini sacerdotes superstitioso potius cultus inferuire, quam mentis vel fidei puritati. Sed non mirum, si contra ecclesiasticum morem faciant, qui in ecclesia non creuerunt, sed venientes itinere secum haec in ecclesiam, quae in alia conuersatione habuerunt, intulerunt. Amicti pallio & lumbis praecincti credunt, se scripturae fidem non per spiritum, sed per litteram, completuros. Tum paucis interiectis: Discernendi a plebe vel ceteris sumus doctrina, NON VESTE; conuersatione, NON HABITU; mentis puritate, NON CULTU. Ex hoc illustri loco plura discimus. Primo videlicet, quod sacerdotalis habitus tunc in peregrinis, forte orientalibus, ecclesiis inualescere coeperit. Deinde, quod iam tum curiosus hic & scenicus vestium delectus cum superstitione & temerario scripturae abusu fuerit coniunctus, ac denique, quod Pontifex Romanus ipse singularem illum habitum reiecerit, & in hoc sacerdotes a plebe non seiungendos esse pronunciauerit. Eant igitur Pontificii, perfricent frontem, & antiquitatem habitus sacrificulorum suorum vltimam iacent. Omnes profecto naris non plane obesae ex hoc testimonio facile animaduertent, illum ne saeculo quidem quinto in ecclesiis occidentalibus vbique vsu receptum, sed potius, tanquam vanum & superstitiosum, reiectum & explosum fuisse.*

§. VIII.

Nec omittendum hic Heraclae exemplum, quod validissime demonstrat, habitum sacerdotalem primis saeculis nullum fuisse. Vixit hic Heraclas saeculo tertio ineunte, & tempore Origenis inter presbyteros ecclesiae Alexandrinae sedit. De eo vero ipse ORIGENES apud EUSEBIUM (x) haec refert: *διὸ καὶ πρῶτον κοινῇ ἐδοῦντο χρωόμενος, ἀποδυόμενοι, καὶ φιλόσοφον ἀναλαβὼν στήμις μέχρι τῆς δεῦρο τῆσθαι. Atque id circo, cum vulgari veste aenea usus fuisset, ea deposita, philosophicum induit habitum, quem etiamnum retinet. Eadem memoriae prodidit HIERONYMUS, (y) quando de Origene agens, constat, inquit, eum statim Romam Alexandriam reuersum, Heraclam presbyterum, qui sub habitu philosophi perseverabat, adiutorem sibi fecisse κατηχησῶν, qui quidem & post Demetrium Alexandrinam tenuit ecclesiam. Iam quis ex hoc non videt, Presbyteros nullo tum peculiari vestitu a plebe discrepasse? Si enim pres-*

(x) Euseb. *Hist. Eccles. lib. VI. cap. XIX. p. 189.* (y) Hieronym. *descript. eccles. cap. LIV.*

presbyter suo lubitu habitum philosophicum assumpsit, in eoque perseverauerit: necessario nullam adhuc fuisse oportet legem vestariam, quae sacerdotibus indumenta singularia imperauit. Nam habitus philosophicus non profecto erat sacerdotalis, sed omnibus philosophis, etiam gentilibus, communis, nec inter Christianos a solis sacerdotibus sumebatur, sed ab omnibus, qui austeriorem vitam sectabantur, ut supra (z) demonstratum est. Sane hoc argumentum tam euidentis est, ac veluti in oculos incurrit, ut ipse H. VALESIVS veritate coactus ad EV-
GENIUM (a) locum ita commentetur: *Ex his apparet, nullum etiam sum peculiarem fuisse vestium clericorum, quandoquidem Heraclas, Alexandrinae ecclesiae presbyter, & qui postea eiusdem loci Episcopus fuit, philosophicum pallium semper retinuit.*

§ IX.

Quum igitur hactenus satis ostensum sit, nec in sacris, nec extra ea, clericos habitu peculiari usos esse, non alienum fuerit, ipsam huius ritus historiam paullo accuratius hic indagare, ut quo pacto sensim in ecclesiam receptus sit, dilucidius pateat. Ut vero rem ab ovo ordiamur, illud inter omnes constat, quod Christus nec in communi vita, nec in eucharistiae institutione peculiarem habitum adhibuerit, Alterum forte nemo negauerit, siquidem diserte scriptura docet, (b) Christum non, ut Iohannem Baptistam, singulare viuendi genus sectatum esse, sed eo victu & amictu usum, quo ceteri Iudaei utebantur. Nec tacuissent profecto Euangelistae, si quid nouum aut singulare in vestibus Christi notassent, quemadmodum nec Baptistae horridiorem habitum disimularunt. Alterum quoque, quod nec in eucharistiae institutione habitu singulari usus sit, ex ipsa historia huius institutionis manifestum est. Accumbens enim in triclinio Christus, nihil mutauit, sed tum demum *ra iuarta*, puta pallium, deposuit, quum finita coena pedes discipulorum lauaret. (c) Peracto pedilauio, pallium resumit, & mensae denuo accubuit, ubi de caritate aliisque rebus ad discipulos loquutus est. (d) Inde multa iam nocte ad montem oliueti pergit, vnde captus ad iudicium trahitur, iisdem vestibus, quas deinde, quum cruci esset adfixus, milites inter se vel diuidebant vel forte

(z) *supra cap. 1. § VI.* (a) *Vales. ad Euseb. l. c. p. 109.* (b) *Matth. XI, 18, 19.*
(c) *Ioh. XIII, 4.* (d) *Id. XIII, 12, seq.*

forte distribuebant. Has vero vestes singulares, nedum sacerdotalibus hodiernis similes fuisse, nemo fortasse dixerit, praeter BARONIUM (e) qui ut & hic vestium sacrarum splendorem tacite defenderet, Christum in coena vltima vestem pretiosam coenatoriae superinduxisse, mira audacia somniat. Sed abunde Cardinali satisfactum est a CASAVBONO, (f) nec opus est copia argumentorum contra coniecturam, quae ne specioso quidem fundamento nititur.

§. X.

Hanc simplicitatem magistri procul dubio etiam Apostoli eorumque discipuli sectati sunt. Nam nec in communi vita vestibus singularibus uti potuerunt ob rationes supra adlatas, nec in administratione sacramentorum, quia per vniuersum orbem dispersi, baptismum saepius in fluminibus, sacram coenam intra priuatas aedes hinc inde administrabant. Quis vero credat, Apostolos in itinere vbique vestium adparatu fuisse onustos? Nec post apostolos toto trium saeculorum intervallo quidquam in habitu clericorum mutatum. In tot enim patrum scriptis, quae ex ista aetate ad nos peruenerunt, habitus sacri nec vola nec vestigium occurrit. Et quamuis huc trahi possint imagines nonnullae hieromartyrum, vestibus sacris ornatorum, quales a BONO, ARINGHO & CIAMPINO memorantur, eas tamen recentiores esse, nemo non videt. Ut adeo ex illis vestium clericalium antiquitas non magis probari debeat, quam mitrae Turcicae ex habitu Pilati, quo vulgo a pictoribus repraesentatur. Interim complures Christiani philosophiae ethicae, in primis Platonicae, operam dare consueuerant. Nonnulli etiam ex scholis philosophorum ad Christianam sapientiam subinde transibant, qui plerumque ob insignem eruditionem & prudentiam a Christianis ad episcopatus, aliaque sacra munera, euehebantur. Quum igitur philosophi singulari habitu vterentur, pallio nimirum vili & barba prolixa: factum inde est, ut cum alii Christiani, tum imprimis clerici, qui vitam asceticam amabant, pallio philosophorum induerentur. Id quod supra variis exemplis demonstrauius, quibus nunc addi debet egregium monumentum HIPPOLYTI, Episcopi Portuensis, Romae anno MDLI effossum, & bibliothecae Vaticanae illatum, in quo Hippolytus conspicitur, cathedrae insidens, & pallio philosophico indutus. Eius

C

deli-

(e) *Baron. Ad Ann. 34. n. XXIX.* (f) *Casavbon. Exercit. Baron. XVI. n. 25*
p. 254.

delineationem, quam eruditissimo TENZELIO (g) debemus, hic indicandam duximus, ut quilibet ex hoc illustri monumento antiquissimorum Episcoporum habitum oculis lustrare possit. Quamuis itaque hic habitus philosophicus pro clericali haberi non possit, quandoquidem & laici illum suo libitu sumebant: saeculo tamen tertio nullus fere Episcopus, nullus presbyter, nullus diaconus erat, quin hoc habitu tanquam simplicissimo & sapientiae speciem obiiiciente, quam libentissime vteretur.

§. XI

Illuxit demum saeculum quartum, quo christiana religio, tot adhuc persequutionibus oppressa, erigere se ac veluti de carcere prodire coepit. Imperio praerat Constantinus, ipse Christianus, & pompae in rebus omnibus studiosissimus, qui, quum Christianorum numerum augeri serio cuperet, operam dedit, ut splendido atque augustiore apparatu sacra peragerentur. Hinc templa & basilicae magnificentissimo sumtu exstructae, hinc lumina, vasa pretiosa, thuribula inuenta, aliaeque caerimoniae excogitatae sunt, quae oculos ferirent. Atque tunc etiam de sacris vestibus cogitatum est, quibus ornatu sacerdotes in templis plebem veneratione quadam implerent. Ipse Constantinus, THEODORITQ teste, (h) Macario Episcopo Hierosolymitano *την ιερών σοδών, sacrum vestem donauerat, ut ea indutus diuini baptismi ministrum perageret, eaque vestis aureis filis contexta erat.* Quod quin in aliis quoque ecclesiis tum ipse, tum successores, fecerint, nullum est dubium. Et ex eo demum tempore frequens est apud scriptores vestium sacrarum mentio, dignaque visa est haec res, quae in ipsis conciliis expenderetur. Iam anno CCCLXIII in concilio LAODICENO (i) existimatum, *non oportere ministrum orarium ferre, itemque non oportere lectores & cantores orarium ferre, & sic legere vel canere.* Postea in concilio Carthaginensi IV (k) decretum, *ut Diaconus de sacro codice lecturus alba veste vteretur.* Eodem tempore GREGORIUS NAZIANZENSIS, (l) HIERONYMVS (m) & CHRYSOSTOMVS (n) passim meminerunt vestium sacrarum, in eoque fere conueniunt, quod splendidae ac candidissimae fuerint. Sed tantum abest, ut in eo mysterium quaesuerint anti-

(g) Tenzel. *Dial. mensur.* 1693. p. 357. seq. (h) Theodorit. *lib. II. H. E. cap. XXVII. p. 145.* (i) Concil. Laod. *Can. XXII. XXXI.* (k) Concil. Carthag. *IV. Can. XLI.* (l) Greg. Naz. *in somnio de Anast. Tom. II.* (m) Hieron. *lib. I. contra Pelag.* (n) Chrysostr. *hom. LX. ad pop. Antioch.*

antiqui, ut nec eiusdem ubique formae fuerint, & singulae fere ecclesiae suo lubitu eas confici curarint. Vnde factum, ut hodiernum inter orientalem atque occidentalem ecclesiam maximum in hoc discrimen sit, nec in ipsa occidentali ecclesia idem ubique mos observetur. Notandum etiam, in Occidente has vestes multo tardius certis legibus definitas fuisse, quam in oriente. Quod non solum ex Coelestini loco supra laudato patet, sed ex conciliis etiam recentioribus, in quibus saepiuscule de hoc ornatu sacro litigatum. At saeculo sexto ultimam deorum manum huic vestiti imponuisse videtur GREGORIUS MAGNUS, qui, sicuti eiusmodi rituum erat curiosissimus, ita, IOANNE DIACONO (o) teste, nihil reliqui fecit, ut & vestium sacrarum leges ubique observarentur. Quae postea WALEFRIDVS STRABO, ALCVINVS, ceterique huius farinae scriptores de mysteriis harum vestium commentati sunt, huc non pertinent, iam ab aliis copiose quippe explicata.

§. XII.

Haec de vestibus sacris intra ecclesiam adhibendis. Extra eam clerici initio habitu vili & ad modestiam compolito utebantur, qualis, ut dixi, erat philosophicus. Sed saeculo quarto paullo elegantius vestitos fuisse oportet. Quum enim Eustathius, Sebastenorum Episcopus, pallium philosophicum more antiquorum fumeret, discipulisque suis, ut idem facerent, auctor esset: tantam sibi conflavit invidiam, ut ipse eius parens Eulalius, Caesarensis Episcopus, eum sacerdotio priuaret, ideo, quod habitu parum decoro uteretur. (p) Quae censura ut ad posteros testator esset, in ipsa synodo Gangrensi (q) canone conditus est; *ἡ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἀσκησιν περιβολαίῳ χεῖται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τῆς τῆν διμαροσύνην ἔχων κατὰ τὴν φύσιν τοῦ μετ' εὐλαβείας τῆς βίβης φορέωντος, καὶ τῆ ἀλλῆ κοινῇ καὶ ἐν συνθηδαίᾳ ἔση ἐδοῖται κεχηρμένον, ἀνάθεμα ἔστω.* Si quis vir ob eam, quae existimatur, pietatis exercitationem, utatur peribolaeo, hoc est, amictu pallii, & velut in hoc iustitiam consiliuens, condemnet eos, qui cum pietate veris & alia communi solitaque veste utuntur, anathema sit. Ex hoc canone, quo cum IVSTELLI (r) annotationes conferendae sunt, discimus primo, clerum huius concilii tempore, id est, circa medium saeculum quartum, abhorruisse a veteri habitu

C 2

bitu

(o) Ioannes Diac. de Vita Gregorii M. Libr. II cap. LVII. (p) Socrat. H. E. lib. II. cap. XLIII. (q) Concil. Gangr. Can. XII. (r) Iustell. ad Cod. Canon. eccl. uniuers. p. 194. edit. Helmst.

bitu philosophico, & eum indecorum habuisse: deinde vestitum eos adsumpsisse multo elegantiorum. *Būgos* enim vel *Giātes* vestem hic notat fericam, qualis erat virorum honestiorum, vt ZONARAS (s) & BALSAMON (t) explicant; non viliorum, vt alii malunt. (u) Alias enim Eustathio nulla fuisset ratio, habitum communem reiiciendi, & pallium philosophicum in vsum reuocandi. Paulo post monachorum disciplina inualuerat, qui schemate singulari, veluti tonsura, pallio, cilicio vti, tantam sibi sanctitatis famam conciliarunt, vt ipse IUSTINIANVS IMP. singulari lege (x) cauerit, ne quis laicus, aut histrio, hoc habitu vteretur. Quum igitur in Oriente plerique episcopi ac clerici ex monachorum ordine adsumerentur: factum inde est, vt etiam ad hanc dignitatem euecti habitum monachalem retinerent, quod in nostram vsque aetatem faciunt episcopi Graecorum. Ex hoc simul adparet, vnde tonsura clericorum originem habeat, quam & occidentales ab orientalibus cum ipso monachismo acceperunt. Ea enim quum initio esset monachorum propria, postea a ceteris quoque clericis adsumpta est, donec saeculo sexto omnibus clericis necessaria videretur. (y) Quamuis autem occidentales clerici Graecos in tondendis capillis imitarentur: in reliquo tamen habitu modestiae tam parum studiosi erant, vt nullis legibus magis opus videretur, quam vestiariis. Plerique enim diuitiis & fastu elati nihil concedere volebant laicis, quibus iam dominari coeperant. Sic anno DLXXXIX in CONCILIO NARBONENSI (z) clericis interdici oportuit *sugum, calceamentu, aut vestimenta saecularia, vestimenta purpurea, quae ad iactantiam mundialem pertinerent*. Sed & saeculo decimo tertio in CONCILIO MONPELIENSI hanc legem conditam esse scimus: *quoniam propter incomp. situm habitum quorundam clericorum regularium & saecularium adeo laici scandalisuntur, quorum frequenter nobis sunt oblatae querelae, quod non solum viros ecclesiasticos hinc contemnunt, verum & ecclesias aggravans & molestans: non credentes, huiusmodi clericis magis deferendum, quam laicis, qui non solum a laicis in habitu & alia conuersatione non discrepant, verum & in his & in aliis*

(s) Zonar. ad Can. 12 Conc. Gangrens. p. 316. (t) Balsamon. in Canonem eundem p. 804. (u) SalmaL. ad Tertull. libr. de pallio p. 32. & in not. ad Hist. Aug. scriptores p. 121. Suicer. Thesaur. Eccl. p. 634. Tom. 1. (x) Nouell. LXXXIII. cap. XLIV. (y) Concil. Agathense Can. XX. Confer. Friedr. Spanhemii Hist. Cbrist. saec. XI. cap. V. num. V. p. 1081. & saec. VII. cap. III. num. III. p. 1180. Tom. 1. Op. (z) Concil. Narbon. Can. 4

aliis magis se exhibent dissolutos, nos volentes praedictorum utilitatibus tam spiritualiter, quam corporaliter providere, in synodo praesente statuimus, ut quilibet Archiepiscopus, vel Episcopus talaribus vestimentis & camisia linea super alios pannos extra domum suam, si pedes vadat, semper viatur, & idem obseruet in domo, cum curiam publice cum extraneis tenet. Chlamydem quoque talarem habeat super scapulas confusam more Romano. Fortassis charta nos citius deficeret, quam eiusmodi legum copia. Sed quid opus est plura adferre, cum vel ex his satis constet, nec antiquiorem saeculo quarto esse habitum sacerdotalem, nec simul vno tempore in eam formam fuisse redactum, qualis hodie vel in Graeca, vel in Romana ecclesia, conspicitur?

§. XIII.

Praemissa hac breui historia, & altera pars audienda erit. Diximus enim supra, Pontificios nonnullos in alia omnia ire, & originem habitus clericalis ab ipsis apostolorum temporibus deriuare. Quibus itaque rationibus adducti hoc faciant, nunc erit dispiciendum. Tria vero potissimum argumentorum genera sunt, quibus in hac controuersia vtiuntur. Vel enim ipsos apostolos habitu hodierno induunt, quod summa impudentia ausus est BARONIVS, vel ad patres trium priorum saeculorum confugiunt, quod vna cum BARONIO (a) fecit CASALIVS, (b) vel patres quarti & sequentium saeculorum testes laudant, quod tutissimum visum est BELLARMINO. Cum hoc nulla nobis erit controuersia, siquidem ipsi fatemur, habitum clericorum isto saeculo fuisse inuentum. Nec cum isto hic litigabimus, quia sequente capite de apostolis accuratius agendum erit. Ergo secundum tantum argumentorum genus restat, hic sub limam reuocandum.

§. XIV.

In principiis igitur locant CLEMENTEM ROMANVM, ANACLETVM, SOTI-REM & S. STEPHANVM, Pontifices Romanos, magna, vt aiunt, nomina & omni exceptione maiora, quippe ad saeculum primum, secundum, tertium referenda. Ex Clementis scriptis laudant Epistolam II. ad Iacobum, fratrem Domini, in qua tam multa de lauandis, seruandis, comburendisque sacris vestibus praecipiuntur, vt ab infulsissimo monacho nihil potuisset scribi frigidius. ANACETI (c) quoque epistolam aliquam

C 3

(a) Baron. ad ann. 261. n. 44. (b) Casal. de profanis Aegypt. & Rom. & sacris Christianorum ritibus lib. III. cap. XXXV. p. 139. sequ. (c) Anaclet. Epist. 1. de oppress. Episc.

laudant, in qua praecipitur, *ut Episcopus secum habeat ministros, sacris indutos vestimentis, in fronte & a tergo.* Porro & SOTEREM Papam (d) leges quasdam de vestimentis sacris, a monialibus non tangendis, condidisse ferunt. Denique & S. STEPHANI Epistolam I. de vestimentis ecclesiasticis multa praecipere contendunt. Sed desperatam profecto causam esse oportet, quae ad hostriarios rediit. Omnes enim hae epistolae decretales tam manifesto ex Isidori Mercatoris, impostoris ac nebulonis insulfissimi, officina emissae sunt, totque falsitatis indicia se produnt, ut ipsis pontificiis, (e) quibus laeva salit, nugarum anilium pudeat, ex quo a BLONDELLO (f) inuictis argumentis explosae sunt. Relinquendae igitur istae cupediae TURRIANO, (g) MALVASIAE, (h) CARDINALI DE AGUIRRE, (i) aliisque eiusmodi ingeniis, quorum interest, epistolas has in tuto collocare id est, magno conatu maximas nugas agere. Satis enim poenarum hos dedisse credimus, dum ab ipsis contribulibus suis deridentur, tam deformes esse censentibus has Epistolas, ut nulla arte, ulla cerussa aut purpurisso fucari possint. (k)

§. XV.

Paullo maioris momenti esse videntur, quae ex Patribus ad stabiliendam causam suam colligunt. Nam primo laudant ORIGENEM, (l) qui vestimentorum sacrorum iam saeculo tertio rationes mysticas tradiderit, deinde & METHODIUM, (m) qui eadem aetate indumenta etiam sacra laudauerit. Sed quam parum candide hoc fiat, vel tirones animaduertent, si ipsa patrum loca euoluerint. ORIGENES enim loquitur de habitu sacerdotali veteris testamenti, cuius usum aequae ac mysteria omnes agnoscimus. METHODII vero *Revelationes περί των από σφραγίστων κέ-
σμε συμβάντων*, quae inter ORTHODOXOGRAPHIA BASILEENSIA (n) habentur, tantum

(d) *Soter. Epist. ad Episcop. Italiae.* (e) *Natal. Alex. saecul. 1. part. 11. p. 219. Petr. de Marca lib. 111. de concord. Sacerd. & imperii cap. V. Gerbas. append. de causa mai. p. 68. Christ. Lup. Schol. ad can. concil. part. 1V. p. 362. Ut sacca-
mus Dupinij, Nic. Antonium, Launoium, Ant. Pagi, Baluzium, Cardin. Bonam. aliosque, quos allegant D. Gerhard. Tom. I. Confess. Cathol. p. 433. sequ. Ittig. diff. de Patribus Apost. n. XXXVII. p. 118. sequ.* (f) *Blondell. in Pseudo-Isidoro & Turriano vapulante.* (g) *Turrian. singulari opere de Epistolis decretal. aduersus Magdeburg.* (h) *Bonau. Malualia Apologet. pro Epist. decretal.* (i) *Card. Aguirre in Appar. ad Concil. Hisp. Tom. I. diff. 1V. p. 69. sequ.* (k) *Labbeus Tom. I. Concil. p. 78.* (l) *Origen. hom. 11. in Leuit.* (m) *Method. in li-
bro reuelat.* (n) *Orthodoxogr. Tom. I.*

tum abest, ut saeculi tertii scriptori tribui possint, ut potius multa de Turcis eorumque rebus gestis garriant, & sic, fatentibus omnibus, (o) potius METHODOIO Homologetae, Patriarchae Constantinopolitano, saeculi decimi tertii scriptori, adscribendae sint. Huius vero Methodii aevo indumenta sacerdotum sacrata iam ubique recepta fuisse, & nemo negat, & iam supra a nobis datum est.

§. XVI.

Sed restat ultimum argumentum, ad quod, tanquam ad sacram anchoram, confugiunt, quotiescunque palmam dubiam esse vident. Existat nimirum vita & passio Cypriani, non illa a PONTIO, diacono Carthaginense, sed ab alio quodam multo recentiore, saeculo octavo, (p) stilo satis inelaborato conscripta, in qua Cypriani habitus, quem ad supplicium ductus deposuerit, hunc in modum describitur: *Et ita idem Cyprianus in aerum sexti perductus est, & ibi se lacerno birro exspoliavit, & genua in terram flexit, & in orationem se Domino prostravit. Et quum se Dalmatica, atque tunica exspoliavisset, & diaconis tradidisset, in lineam stetit, & coepit spiculatorum suslinere.* Haec exscribens BARONIUS (q) dici non potest, quantopere ineptiat, quantum triumphet, quam reperisse se putet, non quod pueri in faba. Addit enim: *Haec diligentiore consideratione pensandum sunt. Etenim ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticae monimentis, qualis esse solet Episcoporum habitus, probe possumus intelligere.* Haecenus bene. Quamvis enim nihil causae sit, cur acta haec certum antiquitatis ecclesiasticae monimentum putemus, quum sagacioribus misere interpolata videantur: fatebimur tamen Baronio, nos ipsos hic episcoporum habitum genuinum agnoscere, sed vulgarem, & ab hodierno plane diuersum. Pergit vero Baronius, & criticum inuita Minerva agit. Postquam enim, quid linea, quid birrus, quid lacerna & dalmatica sit, prolixè inquisiuit, rationesque omnes subduxit, hanc summam facit cogitationum suarum: (r) *Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, Episcoporum hunc fuisse antiquum habitum, ut post vestem superinducerens lineam, & adsuper eam solutam tunicam, ac denique humeros tantum regens & brachia lacernum birrum. Quo genere indumenti hodie videmus uti S. Romanae Ecclesiae Cardinales, atque Episcopos*

(o) Anbert. Miræi Schol. ad Hieronymi Catal. scriptorum Eccles. cap. LXXXIII. Guil. Caue Hist. litter. Part. I p. 75. sequ. (p) a Paulo nimirum Diacono, ut constat Voss. de Vitis sermon. lib. VI. p. 321. (q) Baron. ad ann. 361. n. LX. (r) Idem ibid. num. XLV.

scopos illos, qui ex Regularibus ad eam dignitatem prouecti sunt. Ut rectius hoc intelligatur, lineam explicat de hodierno Ephod, quod Italis Rochetto vocatur; dalmatica ipsi est tunica talaris, & birrus denique lacernus palliolum, quod humeros tegit.

Spectatum admissi risum teneatis, amici!

En Cyprianum habitu Cardinalis! Exploratum enim est Baronio, Cyprianum tali indumenti genere hic repraesentari, quali hodie vtuntur Romanae ecclesiae Cardinales. Mireris, quod purpureum galerum omiserit, vt Cardinalem omnibus numeris absolutum habeamus. Sed ne iocari videamur, res ipsa paullo diligentius consideranda est. Referunt acta, qualiacunque sint, Cyprianum politis vestimentis *in linea stetisse*; atque adeo primum quaerendum est, quidnam sit *linea* illa vestis, in qua beatissimus martyr spiculatorem exspectauit? Respondet Baronius: *Nihil aliud est, quod dici possit, nisi lineam illam Cypriani commune illud omnibus Episcopis lineum indumentum fuisse, quod Ephod alii dicunt. Italice vero Rochetto.* Cur vero nihil aliud dici posset? *Linea* illa fuit interula, quae super nudum indui consuevit. Quotidie enim videmus homines capitis damnatos ad interulam vsque exui, & sic *in linea* carnificis ictum exspectare. Idem igitur si Cyprianum fecisse dixerimus, nihil praeter rem dixisse videbimur. Praeuidit quidem hoc telum Baronius, sed illud suo more contemnit. Neminem enim tam obrusum ingenio futurum existimat, vt acta de *linea* interula intelligenda putet, siquidem non decuisset sacerdotalem grauitatem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, quum praesertim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificis functio id postularet. Egregia vero ratio. Non decuit sacerdotem ad interulam vsque denudari, ergo capitis damnatus, & quidem ab ethnico magistratu, Cyprianus denudatus non est. Cur non eodem ratiocinandi artificio concludamus, Christum vestibus ornatum cruci esse affixum; non enim decuisse saluatoris sanctitatem, nudum ab vlllo mortalium conspici. Multum videlicet interest inter hominem suo arbitrio viuentem, & iudicio capitali damnatum. Illorum nemo temere tam sine fronte erit, vt nudum se oculis hominum exponat; at in suppliciis res non hominis arbitrio agitur, nec quaeritur, quid decorum sit, sed quid carnifex fieri velit? Et vnde porro probabit Baronius, carnificis functionem hoc non postulare? Respondet quidem: *Quid enim opus erat ad capitis obrunctionem, ad subuculam vsque exui,*
quum

quam praesertim nullum ea de re exstet exemplum? Sed videtur Cardinalis nunquam eiusmodi supplicium spectasse: alioquin tam pueriliter non ineptiret. Multum enim opus esse ad obruncandum caput, ut homo non solum ad interulam, sed omnino ad cutem, denudetur, carnifices rectius docebunt, quam Baronius, quibus & hic, tanquam artificibus, in sua arte credendum est. Iam etiam de *dalmatica*, quam posuit Cyprianus, dispiciendum. Baronius hic iterum vestem sacerdotalem reperit, & nos ad MARTYROLOGIUM (s) suum relegat. Sed in eo, quod ad rem faciat, nihil omnino occurrit. Diuersa enim dalmaticarum genera ibi recenset, veluti manicatarum, chirothecatarum, aliarumque sine manicis, & deinde plura ex recentioribus scriptis corradit. Certiora igitur quaerenda sunt. Dalmatica vox est recentior, & Caesarum demum aetate inuenta, & quidem ita vocabatur *tunica, clauis purpureis insignis*, (t) qualem non nisi molliores gestabant. Hinc vitiatio versum legimus Commodum Caesari, quod *dalmaticatus* in publicum prodiiisset. (u) Nec minus in vitiatio positum, quod Elagabalus post coenam saepe visus sit *dalmaticatus*. (x) Vnde colligimus, vestem hanc, ut solent omnes exoticae, adeo forduisse viris grauioribus, ut eam mulieribus, quam viris, digniorem habuerint. Quis igitur credat, Cyprianum, virum sanctissimum, & quod caput rei est, episcopum, tam sui esse oblitum, ut vestem hanc molliorem, & quam tunc vix Romanorum luxus inuenerat, sibi sumserit? An, quod in Commodum & Elagabalo Romanis intolerabile visum est, Cyprianum Episcopum decuit? Hinc tantum abest, ut Baronius in Cypriano dalmaticam sacerdotalem inuenerit, ut potius probari haut difficulter possit, dalmaticas ante quartum saeculum a sacerdotibus non fuisse admissas. Operae pretium erit, hoc accuratius considerare. Cum Commodum & Elagabali tempore dalmaticae Romanis molliorem quandam prae se ferre viderentur, nemo erat, qui hoc habitu uti vellet, eaque opinio satis diu vigeat, donec, ut fieri solet, tempus eam minueret. Interea defacuerat tyrannorum furor, & Christiani Constantini fauore tuti melius habere coeperant. Clerici igitur quum paullo elegantius vestiri cuperent, initio Syluestri Papae consilio adsumserunt *colobium*, sed, quum & istud parum splendidum videretur, paullo post, vel ipsius Syluestri vel successorum

D

forum

(s) Baron. notat. ad Martyrol. Rom. die 31. Maii. (t) Voss. lib. VI. de vitis form. p. 320. Tom. II. Opp. (u) Lamprid. in Commodum cap. VIII. (x) Lamprid. in Elagabalo cap. XXVI.

forum iussu colobium cum dalmatica commutarunt. Haec vera est dalmaticae tunicae origo, quam scriptores magno consensu docent. CAROLVS M. Imp. (y) qui in antiquos ecclesiae ritus mira curiositate inquisiuit, vbi de sacris vestibus agit: *Quum, inquit, nuditas brachiorum culparetur, a Syluestro dalmaticarum repertus est usus.* Sic & ABBO FLORIANENSIS, (z) qui ex instituto Pontificum vitas & res gestas descripsit, *Syluestrum ait instituisse, ut diaconi dalmaticis in ecclesia uterentur.* Sed omnium accuratissime huius indumenti originem ostendisse videtur ANSELMVS, (a) antiquus decretorum collector, qui EUSEBIUM nescio quem auctorem sequutus ita scribit: *AS. Syluestro & presbyteris eius colobiorum usus fuit initium; & Marcus & Iulius & Liberius eo ordine sunt usi. Post hos autem colobia in DALMATICAM sunt commutata. Visum enim est, melius huic proposito conuenire, quod accuratius placere valeat.* Ex his antiquis fatis scriptoribus manifestum est, dalmaticas vel a Syluestro, qui ab anno cccxiii ad annum vsque cccxxxv Romanae ecclesiae praefuit, vel a Damaso, qui ab anno ccclxvii annos septendecim imperauit, fuisse in ecclesiam introductas. Et posterior quidem sententia eo magis probabilis est, quo notior est Damasi Papae luxus, ab ipsis gentilibus notatus. AMMIANVS ENIM MARCELLINVS, (b) qui ea ipsa aetate scripsit, non sine sale refert, *hunc Episcopum, diuatum oblationibus matronarum, processisse vehiculis insidentem.* & CIRCUMSPECTE VESTITVM, eumque comparat prouincialibus quibusdam Antistitibus, in quibus *utilitatem indumentorum* laudat. En Damasi genium, ad splendorem & elegantiam factum, quem etiam miratus Praetextatus Consul apud HIERONYMVM (c) saepius dicere solebat: *Facite me urbis Episcopum, & protinus ero Christianus.* Quam verisimile igitur est, Damasum huius ingenii virum, ut ANSELMVS suspicatur, vestem dalmaticam primum omnium in locum colobii adsumsisse? Hoc vero si admittas (nec causa vlla est, cur admittere nolis,) quomodo iam Cyprianus, & quidem ad supplicium ducendus, dalmatica uti potuit? Sed obiicit Baronius, ita tamen rem in actis, *certissimo antiquitatis ecclesiasticae monumento*, referri. Referatur licet; quid tum? Annon vel hoc argumento constat, acta illa non coeua, sed sequioris sae-

(y) Carol. M. de sacrificio Missae & ratione rituum ecclesiae ad Alcuinum edit. Antv. 1560. 80. (z) Abbo Floriac. Epit. de vitis Pontific. in Syluestro PP. cap. LXXXIV. (a) Anselmus citatur a Petro Ciacconio in annotat. ad Cassian. p. 674. edit. Rom. Confer. Voss. de vitis feru. libr. III. cap. VI. p. 131. Tom. II. Opp. (b) Ammian. Marcell. libr. XXVII. cap. VI. (c) Hieronym. Epist. LXI.

saeculi esse? Sed probe notandum videtur, non in omnibus actis dalmaticam inueniri, sed, ipso obseruante Baronio, in nonnullis eius loco *tunicam* legi. Ex quo adparet, Cyprianum tunicam super interulam induisse, hoc est, vestem vulgarem, & omnibus prouincialibus communiem, quam deinde auctor vitae Cypriani recentior, stilum imprudenter suo saeculo attemperans, in dalmaticam commutauit. Quod denique ad *birrum lacernum* attinet, nescio quid sibi velit Baronius, dum hic etiam episcopale indumentum quaerit. Lacernum enim, vt ipse docet, fuit breue vestimentum, quod ad arcendam pluuiam iniectebatur; idque non sacerdotibus aut episcopis propriam, sed omnibus Romanis ac prouincialibus vsitatum. (d) *Birrum* vero ipse refert ad colorem rufum, & sic birrum lacernum ex ipsius Baronii sententia quam rectissime explicabimus pallium rufum pluuiæ arcendæ aptum. Videmus ergo Cyprianum, non Cardinalis habitu, vt Baronius suauiter somniat, sed vulgari amictu induum, interula nimirum, tunica & pallio seu lacerna, qualem tunc Carthaginenses omnes gestabant. Plura non addo, praeter hoc vnicum, quod PONTIVS diaconus, qui de vita & passione Cypriani volumen *egregium*, vt MASONIVS (e) vocat, reliquit, nec lineæ, nec dalmaticæ, nec birri lacerni, vel verbo mentionem faciat, quum tamen beatum matyrem capite plecti viderit. Vnde igitur hoc sciuit Auctor actorum Cypriani, a Baronio hic exscriptus, quum saeculo octauo non sit antiquior?

§. XVI.

Antequam vltimam manum huic capiti imponamus, de tonsura etiam nonnihil dicendum erit, vt fabula haec laeta catastrophe finiatur. Paulo ante, quum vestium sacrarum historiam traderemus, meminimus etiam tonsurae, eamque a monachis primum inuentam, deinde vero saeculo quinto a clericis etiam sine omni superstitione admissam diximus. Sed & hic reclamat Roma pontificia, & hoc insignie sacerdotum suorum antiquitatis laude priuari, non sine dolore conqueritur. Vt igitur rasae genti sua constet antiquitas, diuersas vias ingrediuntur huius partis scriptores. Quidam enim cum ISIDORO, (f) BARONIO, (g) CASALIO (h) aliisque, ipsos apostolos tonsos in scenam producunt.

D 2

Qui-

(d) Vide Ciceron. *Orat. Philipp. II.* Plin. *lib. XVIII. Hist. Natur. cap. XXV.* Fest. *Gramm. in voce Lacerna.* (e) Hieronym. *de script. Eccles. cap. LXXVIII.* (f) Isidor. *lib. II. de diuin. offic. cap. IV.* (g) Baron. *ad ann. 58. n. CXXXII.* (h) Casal. *de sacr. Christ. vis. L. III. C. XLIX. p. 268. seqq.*

Quidam ad patrum antiquissimorum, aliorumque scriptorum testimonia prouocant, quod praeter CASALIUM ex instituto facit GASTO CHAMILLAR, (i) Doctor Sorbonicus, qui de tonsura scripturus, diligentissime nugae omnes collegit. Alii denique quinti ac sequioris saeculi patrum auctoritate vtuntur. Illis hic respondebimus: istis capite sequenti satisfiet: cum his nihil nobis negotii est. Sed vt paucis hoc labore defungamur, primo mittimus ANICETI PAPAE (k) aliaque huius farinae testimonia. Adulterinum enim hunc esse Isidori Mercatoris foetum, iam supra ostendimus. Nec moramur ea loca, vbi nonnunquam de clericorum coma non nutrienda agitur. Aliud enim est, comam non promittere, aliud in coronae formam tonderi. Sed praecipua tantum loca examinabimus, in quibus causae suae proram puppimque constituunt. Vrgent igitur, EUSEBIUM, (l) episcopos Tyri congregatos magnifica oratione adloquutum, ipsis inter alia tribuere τὸν θείον τῆς δόξης στέφανον, *coelestem gloriae coronam*, per quam nihil aliud indicet, quam tonsuram, quae hodiernum corona vocetur. Vrgent deinde, quod GREG. NAZIANZENSIS (m) ab Episcopis etiam in capillis decorum obseruari velit, & ideo commendet Maximum, qui ad Episcopatum euectus capillos posuerit. Denique ex ANMIANO MARCELLINO (n) addunt, Theodororum quendam a paganis ideo diris suppliciis fuisse enectum, quod puerum tonsurasset, quem ecclesiae destinauerat. Sed nihil procliuus est, quam tela haec plumbo obtusiora declinare. Quod enim ad EUSEBIUM attinet, vel primus ipsius loci conspectus docet, eum de nulla re minus, quam de tonsura, loqui. Nec propositum ipsi est, habitum Episcoporum describere, sed sacrum eorum munus, adhibitis multis schematibus, collaudare. Hinc ipsis tribuit *sacram tunicam salarem, coelestem gloriae coronam, & sacerdotalem sancti spiritus vestem*, non quod eo habitu decoratos videret, sed quoniam panegyristae est, omnia, quantum fieri potest, magnificentissime eloqui. Hinc quum eos sacerdotes nominare vellet, per synecdochen notissimam signa sacerdotii veteris testamenti commemorauit, quemadmodum nostro etiam tempore orator Consuli cuidam fasces & secures gratulari posset, quum tamen hodie nulli consulum haec insignia magistratus praec-

(i) Gasto Chamillar. *de tonsura* p. 401. (k) Anicet, PP. *Epist. ad Gall. Ep. in Dist. XXIII. Can. prohibere fratres.* (l) Euseb. *libr. X. Hist. Eccl. cap. IV.* (m) Greg. Nazianz. *Orat. XIII.* (n) Ann. Marcell. *libr. XXII. Hist. cap. XXIX.*

praeferantur. Nec magis ad rem facit, quod ex GREGORIO NAZIANZENO adferunt. Commendat enim pater iste decorum, etiam in capillis detondendis ab Episcopo obseruandum: sed idem commendat PAVLLVS APOSTOLVS, (o) & quidem non Episcopis solum, sed omnibus viris, quos non sine turpitudine quadam comam alere docet. Quid vero haec ad tonsuram clericalem? Quaestio sane non est, an clericis comae tondendae sint? Id enim quis negaret, cum etiam laicos hoc facere deceat? Sed de eo quaeritur, an clericos in formam coronae tonderi oporteat? Id est, quod & a nobis negatur, nec a GREGORIO NAZIANZENO dicitur. At commendat tamen Maximum, quod Episcopus factus comam detonderit? Etiam hoc iure facit Gregorius, sed cur quaeso commendat? non profecto, quod in formam coronae tonsus sit, sed quod cynici squaloris pertaesus, comam refecandam curarit. Atque adeo hoc exemplum aequae est ἀπεγοδιόυσον, ac illud, quod Baronius ex Ammiano Marcellino, Cafalius ex Baronio refert. Integer locus ita se habet: *Diodorus quidam veluti comes in tumultu Alexandrino cum aliis obruncatus est, quod, dum aedificandae praecesset ecclesiae, cirros puerorum licentius desondebat, id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere.* Iam considera Lector, quam mala fide agant Cafalius (p) & Baronius. (q) Ammianus Diodorum cirros puerorum detondisse ait; Cafalius puerum ab eo tonsuratum refert. Ammianus addit, Diodorum putasse, id quoque ad Deorum cultum pertinere; Cafalius & Baronius hos pueros ecclesiae destinatos fuisse fingunt. Quid absurdius aut frigidius poterat excogitari? Sed age rem omnem expendemus, & ut dolus eo clarius perspiciatur, quid fecerit, & qua re tantum supplicum meruerit Diodorus, paullo diligentius explicabimus, praecipue quum ad intelligendum Ammianum Delio natatore opus sit. Obseruandum igitur, *cirros* appellari puerorum capillos post primam tonsuram succrescentes. Nimirum ad annum septimum vsque non tondebantur, intra quod tempus capilli vocabantur *comae*. Tunc tonsus semel capillus nutriebatur ad ephibiam vsque, & hic *cirrorum* nomine veniebat. Puberes facti iterum tondebantur, & tum subnascens capillus, si promitteretur, prolixiusque super humeros deflueret, *caesaries* appellabatur. Vterque vero puerilis crinis, & coma prima & cirri, cum ponerentur, sacri alicui Deo solebant.

D 3

(o) 1. Cor. XI, 14. (p) Cafal. l. c. (q) Baron. ad ann. 798. n. CXXIX.

lebant. Vnde VARRO apud NONIUM (r) Grammaticum: *Ambracias*, inquit, *primum capillum puerilem demtum, is in CIRROS ad Apollinem ponere solens.* Consuli etiam hic possunt TURNEBUS (s) & SALMASIUS, (t) apud quos talia plena manu feruntur. Nouit hoc Diodorus, & hinc, praepostero odio in gentiles stimulatus, *puerorum Alexandrinorum cirros licentius detondit*, ideo quod eos quoque ad vanorum Deorum cultum pertinere sciebat. Ignominia igitur affecit hos pueros, dum eos odio religionis cirris spoliavit, tantum abest, ut ecclesiae destinaverit. Quare etiam gentiles isto facto tantopere irritavit, ut religionis zelo pueros suos, sacro hoc, ut putabant, munere spoliatos, crudeli Diodori exitio vlciscerentur. Ex quo adparet, frustra & hunc locum a Baronio & Casalio allegatum, quippe qui, ne fidiculis quidem omnibus admotis, ad tonsuram clericalem trahi possit.

CAP. III.

DE

VERIS VESTIBVS APOSTOLORVM.

I. Apostolis a Pontificiis tribuuntur vestes sacerdotales. II. Videntur positus vsi communi vestitu Iudaeorum III. In Iudaeorum vestitum inquirisur. Petri vestimenta ex Act. XII, 8. IV. Abdiae Babylonii testimonium de vestitu Apostolorum.

§. I.

EX quo semel Concilii Tridentini patribus error crassissimus excidit, quod vestium sacerdotalium origo ex Apostolorum disciplina & traditione deriuanda sit, omnia potius facienda putauit Roma pontificia, quam ut errorem hunc agnosceret. Inde tot molimina BARONI aliorumque harum partium scriptorum, qui omnes ingenii vires eo contulerunt, ut ipsi apostoli eorum opera ac studio sacerdotali habitu ornati in publicum prodirent. Scilicet quos PAVLLVS (u) nobis sistit famelicos, nvdos, & rerum omnium indigentes; quos ipse CHRIVSIVS (x) sine auro & argento, sine marsupio & vestium adparatu per orbem peregrinari, & de providentia sua securos esse iussit: eos

nobis

(r) Nonius in voce Cirri. (s) Turnebus *Hbr. XXVIII. Aduers. cap. XXVI.* (t) Salmas. *de caesarie U Coma p. 339. sequ.* (u) 1. Cor. IV, 11. 2. Cor. XI, 27. (x) Matth. X. 10.

nobis depingunt, dalmatica aliisque indumentis sacris pulcherrime vestitos, quin auro gemmisque fulgentes. Sic antiquitatem Apostolicam mentitur Roma, Gibconitarum instar, qui procul se venisse simulantes, adfectata vestium vetustate ipsi Iosuae illudere non dubitabant. Ut igitur haec larua detrahatur, lepidae eorum rationes in medium proferendae, diligentiusque examinandae sunt.

§. II.

Antequam vero in arenam descendamus, operae pretium videtur, quo habitu verè inceserint Apostoli, paullo accuratius inquirere. Nouimus, illos Iudaeos fuisse, & quidem infimae conditionis homines, quorum plerique arte illiberali victum quaerebant. Quamobrem probabile est, omnes habitu eodem esse vsos, qualis nempe tunc apud Iudaeos & plerosque orientales receptus fuit. Si enim singulari aliquo indumento se distinxissent ab aliis: cur Petrus non statim agnitus esset in palatio Caiphae? Quid opus erat coniecturis a dialecto Galilaea petitis? quid Malchi testimonio? si ipsa vestimenta eum Christi discipulum prodidissent. Sic & Ioannem legimus non solum in palatio Caiphae, verum etiam sub cruce stetisse, a nemine agnitus aut vexatum, quod fieri vix potuisset, si habitu quodam singulari esset vsus. Denique ex actis Apostolorum saepissime eos inter Iudaeos in ipsis synagogis versatos esse, intelligimus. Quomodo vero admissi essent homines, qui a veteri Iudaeorum habitu descuerant? praecipue quum vestes Iudaicae maximam partem ad religionem pertinere viderentur?

§. III.

Ut igitur de harum vestium forma agamus: ex scriptura aequè ac libris Iudaeorum discimus, tria praecipue fuisse vestimenta, quae a Iudaeis, quin orientalibus propemodum omnibus, gestata sunt. Primo enim lumbis adstrinxerunt linea feminalia, quae ad genua vsque & poplites defluentia, partes genitales velabant, & Hebraeis **מַנְטֵי** Graecis **περικνη** vocabantur. Hinc induebant **כַּתְנֵת**, Graece **χαιτώνη**, id est, tunicam laneam prolixiorem & manicatam, quae corpus a collo ad talos vsque tegebat, & umbilico tenus cingulo adstringebatur. Huic denique iniici solebat, pallium seu vestis exterior, Hebraeis **עֵטָה** Graecis **ἡμάτιον** aut pluraliter **τὰ ἡμάτια** dictum. Hoc pallium erat vestis ampla, nec multum dissimilis pallio Graecorum, quod e quatuor pannis certo modo inter se iunctis consuebat, atque hinc saepius **τρε-**

τεράγωνον ἱμάτιον quadrangula vestis, siue quadrata, appellebatur. Hae sunt vestes omnibus Iudaeis communes. Addebant quidem lautiores *subuculam*, (y) seu tunicam lineam internam, cuti proximam, nec non *sandalia* (z) seu ὑποδήματα, calcibus alliganda: sed istae quidem vestes non sumebantur a ceteris, qui aut frugalitatis prisco tenaces erant, aut inopia premebantur. Ex his adparet, duas praecipue vestes apud orientales in oculos incurrisse, tunicam & pallium, earumque hic maxime habendam esse rationem. Crebra sane earum ab auctoribus mentio iniicitur. De Assyriis auctor est STRABO, (a) eos uti tunica lineata talaris, quae nostrae subuculae respondet, tunica altera exteriori lanae, & pallio albo. De Iudaeis idem facile probatur. MICHAEL propheta (b) Israelitas increpaturus, quod latrociniis operam dare coeperint, spoliari ab ipsis dicit securos אדר שלמה *tunica* & pallio ubi שלמה est tunica exterior, alias כתנת חטון, אדר vero est pallium, alias חגב ἱμάτιον. Sic & SERVATOR, iniuriarum patientiam suis commendans, (c) τῷ θελωτί σοι, inquit, κριθῆναι, καὶ ΤΟΝ ΧΙΤΩΝΑ σε λαβῆν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ΙΜΑΤΙΟΝ. En hic Iudaeorum vestes. χιτων est כתנת tunica exterior; τὸ ἱμάτιον חגב siue pallium. Solent quidem Talmudici aliis quoque vocabulis uti, & pallium vocare חלוק tunicam vero שלית (d) sed res eodem redit, nec dubium est, quin plura harum vestium nomina visitata fuerint. Exempla & alia quam plurima exstant. Sed quaedam tantum, ecclesiae Christianae incunabulis coeua, adferenda sunt. Quum Christus cruci esset adfixus, milites *acceperunt τὰ ἱμάτια αὐτοῦ*, (en pallium) & *fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem unam*, (en quadratam pallii figuram, quae facillime quadrifariam diuiditur,) & τὸν χιτῶνα (en tunicam, quae deinde latius describitur. e) Videmus itaque Christum non aliis vestimentis indutum, quam quibus Iudaei utebantur. (f) Sic & in ACTIS (g) de Petro Apostolo per angelum e carcere educto legimus: *Dixit vero ad eum Angelus: Accingere, & alliga sandalia, & fecit ita. Et dixit ipsi: περιβαλῆ τὸ ἱμάτιόν σου, superinice pallium tuum, & sequere me.* Constat hinc, quibus indumentis Petrus inceserit. Dormiuerat in tunica, & quidem cingulo haut adstri-

(y) Vide hic omnino Casaub. Exerc. XXI. adu. Baron. n. LXXXIV. p. 452. sequ. (z) Grot. ad Marc. VI. 9. (a) Strabo libr. XVI. Geogr. (b) Mich. II. 8. (c) Matth. V. 40. Luc. VI. 29. (d) Vid. Lightf. Hor. Hebr. & Lat. ad Matth. V. 40. p. 294. Tam. II. Opp. (e) Io. XIX. 23. (f) Kilo Casaub. l. c. p. 450. (g) Actor. XII. 8. ubi confer. Grotii Adnotas.

Et, soluerat etiam sandalia, ut eo commodius somnum caperet. Expergefactus igitur ab angelo, iubetur se accingere super tunicam, quam nondum exuerat, iubetur praeterea sandalia induere, & pallium iniicere, atque sic e carcere prodire, vestibus non aliis, quam Iudaicis, ornatus. Quibus & reliquos apostolos contentos fuisse, tam extra omnem dubitationis aleam positum esse arbitròr, ut plura addere superuacuum videatur. (h)

§. III.

Et hunc habitum apostolorum agnouit etiam personatus historiae apostolicae auctor, qui sub ABDIAS nomine latere voluit. Quamuis enim tantum nugarum & huius libris contineatur, ut, si quid vsquam verum dicit, illud multis ineptiis somniisque corrumpat: non ausus tamen est, vestes Apostolis alias tribuere, quam has ipsas, quas paullo ante descripsimus. De S. Ioanne Apostolo memoriae prodidit, (i) *eum Tunicam suam Aristodemo dedisse, & Pallio amittum coepisse stare.* De Simone & Iuda: (k) *impletse eos PALLIA sua de serpentibus, & misisse in magos.* De S. Bartholomaeo denique (l), *vestitum eum fuisse colobio albo, clauaro purpura, induitumque PALLIO albo, habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas.* Addit & sandalia, quae per XXV annos incorrupta durasse perhibet. Videmus hic rursus habitum Iudaicum, pallium scilicet, tunicam seu colobium, & sandalia. Et quamuis illa de gemmis singulis ad singulos pallii angulos, & de purpura colobio attexta, ex fabula consuta sint, & scriptorem commentitium arguant: rem ipsam tamen acu attigit, eoque habitu nobis repraesentauit apostolos, quo reuera vsi sunt: secus ac hodierni pontificii, qui veluti pertaesi apostolicae simplicitatis, nescio quae ornamenta sacra conquirunt, sacrificulis suis, quam apostolis, digniora.

§. IV.

Vt ergo istorum hominum vanitas eo facilius in oculos incurrat, argumenta eorum, quibus impulsus nobis apostolorum habitum sacerdotalem obtrudere non erubescunt, iusto ordine recensenda, ac diligentius examinanda videntur.

E

CAP.

(h) *Conf. MacSalmas. not. ad Tertull. de Pallio p. 15. 78. 445.* (i) *Abdias Babil. lib. V. de S. Ioann. cap. XXI. p. 579. edit. a Fabricio in Cod. Apocryph. N.T. Tom. II.*
 (k) *Id. lib. VI. cap. XVI. p. 623.* (l) *Id. lib. VIII. cap. II. p. 671. seq.*

CAP. IV.

DE

HABITU ET INSIGNIBVS SACERDOTA-
LIBVS PETRI.

- I. Petri nulla memorantur insignia pontificia. II. Tribuitur tamen ipsi tonsura. III. Origo huius traditionis. Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri & Pauli. IV. Auctorum, qui eam defendunt, futilitas. V. Rationes, quae contra illam militant. VI. Baculus pastoralis Petri. VII. Historicorum de eo testimonia. Historia Eucharistiae, Valentii & Materni, Apostolorum Treuirensium. VIII. Canonistarum doctrina de baculo Petri. IX. Rationes, quibus haec traditio in dubium vocatur. X. An Eucharistia a Petro in Treuiros missa sit? XI. An Maternus post 40 dies e mortuis sit resuscitatus? XII. An Petrus baculum pastorem gestauerit? XIII. An baculus ille Treuiris custoditus sit? XIV. An Papa ob hanc historiam a baculo abstineat? XV. Coniectura de fabulae origine. XVI. Argumenta Broggeri expenduntur. XVII. An Petrus & alii Apostoli gladio sancti iter fecerint?*

§. I.

ORdimur a PETRO, quem a Christo ecclesiae vniuersae summa cum dignitate praefectum esse, contendunt. Huius quae indumenta fuerint, iam superiore capite ex Act. XIII. demonstrauimus. At multo aliter vestitum nobis sistunt pontificii. Expectares fortassis coronam pontificiam, eaque insignia, quibus nunc eius successores vtuntur. Nam si his vsum esse apostolum probarent, quanta auctoritas Pontificis Romani insignibus accederet? quam facile protestantes, coronae huic illudentes, reprimerent? Sed bonum factum. In tota antiquitate hic nihil inueniunt, quod ipsis vel in speciem faueat, & hinc ab ipsis pontificiis ridetur. 10. PALATIUS, (m) adeo verecundiae limites egressus, vt Petri etiam imagini coronam illam triplicem adpingere non dubitarit.

§. II.

Interim ne Petrus solus sacerdotii insignibus caruisse videatur, ad

(m) Palat. de gest. Pontif. Rom. Tom. I. p. 1.

ton-

tonsuram confugiunt, rasoque & nudo vertice apostoli caput deturpant, quin ab eo tonsurae ritum ecclesiae traditum esse iactant. Quo vero fundamento nituntur? An auctoritate scripturae? An antiquissimorum patrum consensu? Tali enim opus erat testimonio ad rem tam antiquam probandam. Sed frustra id exspectamus ab illis scriptoribus. Satis enim intelligunt, nec in scriptura nec in Patribus quidquam sibi praesidii esse. Ne tamen nihil agant, phalangem testium adducunt, sed proletariorum & capite censorum, quorum vel pudere eos debebat. In principiis collocant ISIDORVM HISPALENSEM, (n) saeculi sexti scriptorem satis notum, ex cuius opere de diuinis officiis probare satagunt, tonsuram ab ipsis Apostolis quibusdam susceptam fuisse. Huic succenturiatur BEDA, (o) scriptor Anglus saeculi octaui, cuius locum hic semel integrum exscribi oportet, ut, quid de tonsura Petri senserit, lectori eo sit exploratius. Ita enim ille: *Inter omnes, quas in Ecclesia, vel in vniuerso hominum genere reperimus, tonsuras, nullam magis sequendam amplectendumque iure dixerim ea, quam in capite suo gestabas ille, cui se consenti Dominus ait: Tu es Petrus. Neque ob id tantum in coronam attondemur, quia attonsus isa est Petrus, sed quia Petrus in memoriam dominicae passionis isa attonsus est, idcirco & nos, qui per eandem passionem saluari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice, summa videlicet corporis nostri parte, gestamus.* Deinde argumento a crucis signo petito, quo Christiani iam olim in memoriam dominicae crucis frontem munire consueuerint, hunc in modum pergit: *Ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes, arctioribus necesse habent pro Domino se continentiae fribus adstringere, formam quoque coronae, quam ipse Christus in passione sua in capite gessit, ut spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est, exportaret & auferret, a nobis suo quemque in capite per tonsuram, perferre, ut se irrisiones & opprobria pro illo libenter & prompto animo sufferre, ipso etiam frontispicio doceant: ut coronam vitae, quam promissit Deus diligentibus se, semper exspectare, proque huius perceptione & aduersa mundi & prospera contemnere designarent.* Talia etiam proferunt ex ALCUINO FLACCO, (p) RABANO MAVRO, (q) AMALARIO TREVIRENSI, (r) aliisque huius farinae scriptoribus, qui saeculo octauo &

E 2

nono

(n) Isidor. lib. II. de diuin. officiis cap. IV. (o) Beda de gest. Angl. lib. V. cap. XXII.
 (p) Alcuin. Flau. de diuin. offic. (q) Rab. Maur. de instit. Cleric. (r) Amalar. Treu. de Eccles. offic. cap. V.

nono de rebus ecclesiasticis commentati sunt. Ne vero sola occidentalis ecclesia ita credidisse videatur, ad Graecos etiam prouocant, PETRUM nimirum Antiochenum (s) & GERMANVM Constantinopolitanum, (t) hunc saeculi decimi tertii, illum vndecimi auctorem, vtrumque parum grauem & fide dignum. Ille quidem pro Latinis disputans, qui barbaram radunt: καὶ ἡμεῖς, inquit, γὰρ ἔβαρυν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ποιῶμεν εἰς τιμὴν πάντων τῶν κορυφαίων τῶν ἀποστόλων, Πέτρου, ἐφ' ᾧ ἡ τῆ Θεοῦ μεγάλη ἐκκλησία ἐπικαθόμικται. ὁ γὰρ εἰς ὕβριν οἱ δυσσεβεῖς τῆ ἀγίης ἐφεύρον, τὰ τοῦ ἡμεῖς εὐσεβῆντες εἰς δόξαν αὐτῆ καὶ τιμὴν πεποιήμεθα. Nos quoque coronam in capite gestamus, in honorem principis apostolorum Petri, super quem DEI magna ecclesia superaedificata est. Quod enim impii illi ad contumeliam illius sancti excogitarunt, hoc nos pie ad gloriam & honorem ipsius facimus. Videri posset hoc testimonium parum ad rem facere, cum in illo explicite non dicatur, Petrum tonsuram primum suscepisse; sed reuera hoc dicit Petrus Antiochenus. Ultima enim verba se ad historiam referunt, quam hoc modo paullo vberius enarrat GERMANVS: *Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, capillorum significatione. imaginem refert capitis Apostoli Petri, qui, cum missus esset ad praedicationem domini & magistri, attonsus est ab eis, qui eius sermone non credebat, ut illuderetur ab ipsis, eique Christus magister benedixit, & infamiam in honorem, illusionem in gloriam conuertit, & posuit super caput eius coronam, non ex lapidibus pretiosis, sed lapide & petra fidei eius, fulgescensem super aurum & topazium & lapides pretiosos.* Talia sunt testimonia, quibus tonsuram Petri stabilunt BARONIVS, (u) GASTO CHAMILLAR, (x) PROSPER STELLARTIVS, (y) alique plures. (z) Sed quam parum ponderis insit istis omnibus, paucis nunc considerandum est.

§. III.

Multum nostra interest, originem huius traditionis intelligere.

- (s) Petr. Antiochen. *Epist. ad Michaellem Cerular. apud L. Allat. de consensu eccl. orient. & occident. libr. III. cap. XII. n. IV. p. 1113. & apud Cotelier. Tom. II. Monim. Eccl. Grac. p. 541.* (t) German. Patr. in *Theoria rerum eccl. (u) Baron. ann. 58. n. CXXII.* (x) Chamillar. *de tonsura.* (y) Prosp. Stellartius *libr. III. de coronis & tonsuris Pagan. Iud. & Christian. Duac. 1625. 80.* (z) Ant. Sausséus in *Panopolia sacerdot. Iac. Goar. Not. ad Eucolog. Grac. p. 493. Car. du Fresne in Glossar. Lat. voce Corona Conf. Acta Benediclin. Praefat. ad Tom. IV.*

re. Ista enim perspecta, statim etiam cognosci poterit, quid de traditione ipsa sentiendum sit. Qua occasione tonsura in ecclesiam inuenta videatur, supra dictum est. Nulla vero initio apostolicae originis, nulla Petri detonsi, nulla mysticae cuiusdam significationis mentio fit, sed tam perfunctorie antiqui de tonsura loquuntur, satis ut intelligi possit, eam ab illis non nisi pro ritu quodam adiaphoro fuisse habitam. At saeculo iam sexto de tonsura Petri aliorumque Apostolorum mullitare coeperunt ISIDORVS, (a) & GREGORIUS TURONENSIS, (b) quibus nihil solennius est, quam in rebus antiquioribus mentiri, ac nugas agere plus quam pueriles. Veruntamen inter priuatos adhuc steterat hoc commentum, donec saeculo septimo grauis scilicet controuersia de tonsura, prope dixerim de lana caprina, nasceretur. Ea quippe tempestate in Angliam venerat Theodorus, antea monachus Graecus, futurus paullo post archiepiscopus Cantuariensis. Hic quum toto capite rasus esset, alii vero clerici Anglicani in coronam tonderentur, statim orta lis est, quaenam tonsura potissimum retinenda sit? Hinc quum & Theodorus & aduersarii ad Apostolicam traditionem prouocarent, eo demum deuentum est, ut triplex tonsura statueretur. Prima deuidenda videbatur a Paulo Apostolo, qualem ex oriente attulerat Theodorus, qua toto capite radebantur, nulla corona relicta. Secunda adscripta Petro, qua capilli in coronam attondebantur. Alia denique Simoni Mago tribuebatur, quae a fronte coronae speciem praeferreret, sed non integrae, per semicirculum quippe ab aure ad aurem deductae. Et quamuis credibile sit; huius coniecturae, mira procacitate ingeniorum excogitatae, nullum eos auctorem habuisse, praeter Isidorum aut Gregorium Turonensem: tam acriter tamen pro ea pugnarunt, ac si in ea ipsa religio periclitaretur. Imperabant tunc Naitonus Pictorum, & Ganentius Westsaxonum Reges, quos summo studio prensabant, quicumque Romano Pontifici erant addictiores. Exstat Epistola CEOLFRIDI ABBATIS (c) ad Naitonum, aliaque ALDHELMI ad Ganentium perscripta, (d) in quibus miris elogiis tonsura Petri commendatur, ac si esset in memoriam coronae Christi adsumta. Additur, clerum hac corona profiteri, se nihil pudere opprobrii crucis & irrisuum mundi, neque

E 3

(a) Isidor. l. c. (b) Greg. Turon. lib. I. de mirac. D. Martini cap. XXIX. (c) Ceolfred. Abb. Epist. apud Bedam lib. V. cap. XXII. (d) Aldhelmus apud Vilem. Antiqu. Britan. p. 923.

quidquam expectare, quam coronam vitae sempiternam, & quae sunt alia huius generis plura. Quibus demum argumentis persuasum est Naitono, Pictorum regi, ut in toto eius regno clerici ac monachi omnes in coronam attonderentur. Quin ipse Theodorus, more orientalium tonsura S. Paulli tonsus, Romam ire iussus est, ubi menses quatuor delituit, donec illi coma succresceret. Demum in coronam tonsus, & a Vitaliano Papa archiepiscopus Cantuariensis ordinatus, in Britanniam remeavit, anno DCLXVIII. Hic finis controuersiae ridiculae, cuius historiam VENERABILI BEDAE (e) debemus. Eodem saeculo in Gallia quoque de tonsura disputatum legimus, controuersiam mouente Agrestino, Notario Regis, qui inter alia etiam *capitis comam inepte praecidi, & in eo ab omnium hominum more desicci*, docuerat. Sed quam firmiter sibi iam tum homines originem huius tonsurae apostolicam persuaserint, vel ex eo adparet, quod Agrestinus in CONCILIO MATISCONESE tertio (f) graui censura notatus, & corona clericalis acriter defensa sit. Haec est vera origo huius traditionis, mihi que tam certa, ut quouis pignore certare ausim, ante haec saecula neminem fuisse tam ingenio obtuso, ut Petrum Apostolum corona clericali superbiisse dixerit.

§. IV.

Quamuis itaque ex his satis adpareat, quam lubrico fundamento tota traditio de Petri tonsura innitatur: iam tamen ad ipsam testimonia a Pontificiis adducta solide respondendum est. Et quidem de singulis nonnulla moneri possent; sed praecipua tantum consuetari iubet promissae breuitatis fides: ceteris enim vno argumento generali satisfiet. Quod igitur ad ISIDORVM attinet, monstro simile est, BARONIVM eius fidem hic implorare, quum alio loco *librum de diuinis officiis* Isidoro falso tribui contendat. Scilicet ubi contra superstitionem martyrolatriae pugnat, supposititius clamatur, virgaeque expediuntur in librum, ab omnibus pro genuino foetu receptum. Vbi in traditione de tonsura & aliis eiusmodi ritibus, pontificiis adsentitur, testis videtur omni exceptione maior. Deinde & hoc mirum est, quod Petri tonsura ex ISIDORO probetur, qui Petri ne obiter quidem hic meminit, sed in genere ita de tonsura disserit, ut nugas potius agere, quam vera proferre, videatur. Primo tonsuram putat ab Apostolis ad Nasiraeorum exem-

(e) Venerab. Beda *libr. IV. cap. I. libr. V. cap. XII. libr. III. p. 255. Conf. Vsser. l.c. Speelm. Concil. Britann. p. 227.* (f) Concil. Tom. V. p. 1687.

exemplum inuentam; sed dubius admodum haec profert. Nam addit verba: *Ni fallor*, ne quis hunc fidei articulum putet. Coniecturam ergo suam prodit Isidorus, sed ineptissimam. Nasiraei enim comam alebant, quamdiu voto adstringebantur;posito vero capillo, rasoque capite voto exsoluebantur, & Nasiraei esse desinebant. (g) Quid hoc ad coronam clericalem, quae sumitur ab illis, qui ministerio ecclesiae primum se addicunt, non ab iis, qui iam voto se exsoluunt? Nasiraei porro caput radebant totum, clerici coronam excindunt. Quae igitur hic conuenientia? quae similitudo? Vidit equidem Isidorus, Nasiraeorum institutum tonsurae clericali non conuenire; sed paullo post & hunc nodum soluere conatur. Proposita enim quaestione, cur clerici non sicut Nasiraei antea comam nutriant, & sic deinde tondentur, responderet ex Paulo (h) *Quum transferis ad Christum, auferetur velamen*. Velamen igitur ipsi notat capillos. Nasiraeos comam alere debuisse putat, quia velamen Moysis adhuc eorum oculis obiectum fuerit: clericos Christianorum refecare eos debere, quia ablatum sit velamen. Ohe iam satis est! *Pergula pictorum, veri nil, omnia falsa*, Pergit Isidorus, & ad tonsuram trahit dictum Domini ad EZECHIELEM prophetam: (i) *Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, & duces super caput tuum & barbam*. Praescriptum enim hoc esse putat Ezechiel, quia ipse e sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis seruerit. Sed egregie fallitur Isidorus. Si enim ipsum euoluisset Ezechielem, didicisset, tonsuram hanc propheticam symbolum fuisse calamitarum, quas Deus Israelitis praenunciavit. (k) Haec sunt ergo egregia illa argumenta, quibus adductus ISIDORUS, Aquilam, Priscillam, Paullum, & quosdam alios discipulos Christi tonsuram suscepisse, credidit. Videmus igitur, Isidorum de Petri tonsura nihil scripsisse: videmus, eum non ecclesiae traditionem, sed coniecturam suam exposuisse: videmus denique, coniecturam istam inanem esse, & somniis potius, quam rationibus superstructam. Quid reliquum est, nisi ut inde colligamus, frustra hoc Isidori testimonium adduci, & idoneum illud haut esse ad Petri tonsuram stabiliendam? Nec testimonium BEDAE & GERMANI plus apud prudentiores valebit. Ille enim Anglus fuit, ut est notissimum, & eo saeculo vixit, quo controuersia de tonsura

(g) Num. VI, 5. Iud. XIII, 5. Act. XXI, 24. Conf. Frischmuth *Diss. de Nasiraeis* Tom. I. *Thes. Theolog. & Philolog.* (h) 2. Cor. III, 16. (i) Ezech. V, 1. seq. (k) Ezech. 5, seq.

sura Petri in Anglia iam decisa fuerat. Oportuit igitur hominem alias non obtusi ingenii ecclesiae Anglicanae decretis stare, licet nullo fundamento niterentur. Huius vero *Theoria rerum ecclesiasticarum*, teste RICH. SIMONIO, (1) ita misere interpolata & luxata est, ut nihil in ea prae-sae integritatis adpareat, & vix internosci possit, quid Germani, quidue interpolatorum sit. Qua fronte igitur ex tam aegroto libello fabulae nobis obruduntur?

§. V.

Sed fingamus, & ISIDORVM, & BEDAM, & GERMANVM, & PETRVM Antiochenum, & ALCVINVM, & AMALABIVM reuera Petrum tonsum nobis sistere: fingamus, testimonia eorum genuina, nec ab aliena manu esse: sunt tamen duo argumenta, quibus ea simul vniuersa corruunt. Primo enim manifesto inter se pugnant hi auctores. Beda & ceteri occidentales fere omnes Petrum in honorem coronae Christi spineae tonsuram sum- sisse ferunt. Orientales eundem ignominiae causa detonsum ab infi- delibus referunt, adduntque, Christum ipsi benedixisse, & contumeli- am in honorem conuertisse, ut ex eo tempore corona vteretur. En insignem contradictionem. Si Petrus in coronae spineae honorem ton- sus est: factum hoc oportuit, postquam Christus iam passus fuerat. Sin a Christo ipso ignominia in gloriam versa, & Petro corona cleri- calis imposita est: factum id necessario fuerit, Christo adhuc in terris viuente. Alterutram itaque narratiunculam falsam esse oportet, quum tamen vtraque a Baronio pro stabilienda tonsura Petri adferatur. Sed satis est, inquis, orientem aequae ac occidentem Petro tonsuram tri- buere, licet in causa & occasione inter se dissentiant. Verum respon- deo, si vel maxime consentirent, quum tamen dissentiant, nec sic ta- men causam euictam esse. Omnes enim hi, qui laudantur scriptores, saeculo septimo non sunt antiquiores, quo tempore iam delirare orbis coeperat. Quis igitur crederet scriptoribus tam nouis, res antiquissimas nobis non minore fiducia narrantibus, ac si ipsi Apostolorum caetui in- terfuissent? Vnde norunt hi, quod antiquissimi ignorant? Si ex antiquis monumentis, cur ea non nominant? si ex traditione, cur non consentiunt? sin denique ex coniectura, cur coniecturae eorum plures nobis sint, quam rationes, quibus nituntur? Enimuero satis constat, nec orientales, nec occi-

(1) Rich. Simon. *Not. ad Gabr. Seuer. pag. 287. Confer. Dupin. Biblioth. nou. Tom. VI.*

occidentales auctores antiquos, immo nec modicae aetatis, pro se habere. Ex Graecis enim de capillis Petri egit NICEPHORVS, (m) & Latinis HIERONYMVS, (n) quorum ille Petra comam crispam, densam & paullo breuiorem; hic vero caput caluum, & crinibus fere orbatum tribuit; de corona vel tonsura uterque tacet. Vnde clarissime patet, auctores hos, quos de tonsura Petri adducunt pontificii, ipso fatente TELLEMONTIO, (o) omnes proletarios, & ad testimonium de re tam antiqua ferendum non magis idoneos, quam testes, qui in iudicio rem, nec visam sibi, nec auditam, profitentur, scire tamen se omnia, quae gesta sunt, impudentissime contendunt.

§. VI.

Quemadmodum vero tonsurae, ita & baculi pastoralis, originem frustra ad Petrum referunt Pontificii, imprimis DOM. MACER, (p) IO. CIAMPINVS (q) & Canonistae fere omnes, scriptoresque Treuirenses haut pauci, quorum interest, hanc fabulam non ignorari. In eo enim omnes consentiunt, quod Petrus discipulo cuidam, quem cum aliis viris apostolicis Treuirum miserit, dederit baculum, isque in ecclesia Treuirensi diu seruatus sit. Non videbimur itaque oleum & operam perdituri, si, quid de hac traditione sentiendum sit, procul habito omni partium studio, dispiciamus.

§. VII.

Primus, quantum intelligo, huius rei meminit HERIGERVS LOBIENSIS, saeculi decimi scriptor, (r) quem deinde & MARIANVS SCOTVS, (s) & OTTO FRISINGENSIS, (t) saeculi duodecimi scriptor, & alii, sequuti sunt. Ita enim hic totam historiam memoriae prodidit: *Petrus exhinc, cathedram Romae suscipiens, ad florentissimam Galliae urbem, Treuirum, tres simul proceres, Valerium, Eucharium & Maternum, destinauit. Qui dum Alpes transiens, Maternus in via moritur. Quo facto percussis focii, Romam reuertuntur. Beatus itaque Petrus Apostolus pastorem virgam, ut traditur, per eos ad suscitandum eum misit, qui venientes*

F

ad

(m) Niceph. *Hist. Eccl. libr. II. cap. XXXVII.* (n) Hieron. *ad Gal. II. p. 149. Tom. IX. qui tamen nititur testimonio Pseudo-Clementis, cuius Periodos Petrus ipse citat.* (o) Tellemont *Memoires pour seruir a l'histoire eccles. Tom. I. Part. II.* (p) Dominic. Macer *in Hierolex. p. 64.* (q) Ciampin. *de Musu. Part. I. cap. XV. p. 123.* (r) Heriger. *Gest. Episcop. Leodiens. cap. V. seq. apud Io. Chapeville in Hist. Leod.* (s) Marian. Scot. *Chron. ad ann. 72. apud Pistor. Tom. I. Rer. Germ. p. 776.* (t) Otto Fris. *lib. III. Chron. cap. XV. p. 62. ap. Vrsin.*

ad locum sepulcri, triginta tres dies eum inuenerunt in monumento iacentem, attamen viri Dei fide & operibus bonis pleni, sub obedientia magistri admoda virga, socium a morte suscitauerunt. Et paucis interiectis: Ostenditur autem adhuc eadem virga in argumentum rei, quam diximus, Treuiri & Agrippinae, ita quod superiorem eius partem Treuirenses, inferiorem Colonienses habeant. Eadem referunt GODOFREDVS VITERBIENSIS, (u) PÉTRVS CLVNIACENSIS, (x) INNOCENTIVS III. PP. (y) ALBERTVS STADENSIS, (z) COMPILATOR CHRONOLOGICVS, (a) & quos ab aliis praetermitti video, auctor libelli DE GESTIS TREVIORVM a LEIBNITIO editus, (b) nec non ALBERICVS Trium fontium monachus, (c) cuius utriusque verba hic legi oportet. Et ille quidem, postquam Petri res, Treuiris gestas, narauerat, ita pergit: Veruntamen his omnibus, quod non sine remurmurante inuidia dictum nouerimus, beatum praefecit Eucharium, iam copiosiore ministerio, quam dignitatis priuilegio. Abierunt autem omnes hi sancti patres ad Galliarum populos, verbo salutis Deo lucrificandos, per gentes, per viam, sanam doctrinam cunctis euangelizando. Tunc itaque diuertis Clemens cum Felice Mediomatricum, Mansuetus Tullum, Sinitius Rhemis, Meminius Catalaanum, ceterique in loca sibi a Deo praeordinata, & prosperatum est verbum Dei in manibus eorum. B. vero Eucharium, cum diacono suo, Valerio videlicet, Elegiae, qui est vicus grandis prouinciae Galliae, Materni commilitonis sui per maximam valetudinem desolatus subsistit, qui crescente eadem infirmitatis molestia animam reddidit, quod multorum salutis causa accidisse, sequens lectio demonstrat. Num quum eum terrae commendassent viri, pie pro depositione eius lugentes, concito gressu Romam reuertuntur, magistro suo, supra dicto beato Petro, quae in via gesta sunt, nunciantes, hoc adiicientes, quod in populum durae ceruicis peruenissent, in quo conuertendo nisi virtus Domini nostri Iesu Christi Materni resurrectione manifestaretur, parum se profecturos. Quos beatus Petrus consolatus, ait: Nolite timere, carissimi mei, quia mortem fratris vestri Dominus Deus noster ad vitam multis prouidit. Confidite in Domino, & nolite desperare, aderit enim diuina clementia, quae vos super tristitia vestra consoletur.

Dans

- (u) Godofr. Viterb. in *Panteco Part. II. p. 401.* (x) Petr. Clun. lib. I. *Epist. II.*
 (y) Innoc. III. PP. in *Speculo Ecclesiae apud Durand. libr. XVI. Ration. cap. XV.*
 (z) Albert. Stadens. *Chron. ad ann. 48.* (a) Compil. Chron. *apud Pist. Tom. I. Ref. Germ. p. 710.* (b) *Gesta Treu. cap. XX. p. 26. seq. inter Accessiones Historias Leibniti.* (c) Alberic. *Monach. Chron. ad ann. LII. p. 14.*

Dans Eucharie baculum, quo senilia sua membra sustentabat, ita dixit: Via, qua venistis, indubitanter recurrentes, hunc baculum meum deferre vobiscum, accedentesque ad locum sepulcri, effosso corpori baculum superponite, dicendo: Miserne, in nomine Iesu Christi surge. Additur his, quod Elegiam redierint, & Maternum iam ante XL dies sepulcrum, baculo isto in vitam reuocarint; quae hic referre nihil opus est. Audiendus potius ALBERICVS, qui ad annum Christi LII. Beatus, inquit, Petrus, ex quo Romam venerat, Treuirim transmisit B. Eucharium cum sociis suis, Valerio & Materno, qui quum viginti dies perfecissent de itinere, apud Elegiam vicum grandem Galliae, Argentoratensis dioecesis, beatus Maternus obiit, quo terrae mandato, socii eius Romam reuersuntur, & a R. Petro baculum, quo sustentabatur, accipientes, reuersi Christum inuocarunt, ad quorum inuocationem resurrexit mortuus, XL dies habens in monimenso. Atque haec sunt, quae scriptores historici de baculo Petri, Eucharie dato, referunt.

§. VIII.

Quum vero & Iuris Canonici interpretes huius historiae passim meminerint: de illis etiam quaedam dicenda sunt. Exstat inter decretales (d) Epistola Innocentii PP. III, ad Episcopum quendam, qua cum de vnctione multa perscribuntur, tum & insignia episcopalia ei mittuntur. Inter ea eminet baculus, pastoralis curae symbolum, de quo Pontifex ita rhetoricatur: *Licet Romanus pontifex non utatur baculo, tum propter historiam, tum propter mysticam rationem: tu tamen ad similitudinem aliorum Pontificum eo poteris uti.* Haec verba legentibus, obscurum videbitur, quatenam sit ista historia, cuius causa Pontifices Romani baculo pastorali non utantur. Explanaturus igitur aenigma Glossator: *Martialis, inquit, vnus de discipulis Petri, quem posuit Dominus inter discipulos, quum dixit: Nisi efficiamini, sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum caelorum, quem postea Petrus cum alio scilicet Matthaeo ad praedicandum misit in Germaniam, qui quum iret, mortuus est, & rediit collega ad Petrum, & Petrus ait: Accipe baculum, & tangens eum, dic, ut in nomine Domini surgat, & praedicet. At ille in quadagesimo die a tempore mortis tetigit eum, & resurrexit, & praedicauit, & ita Petrus remouit a se baculum, & dedit subditis.* Gemina sunt, quae COMPILATOR CHRONOLOGIAE supra laudatus scribit:

F 2

bit:

(d) Decretal. libr. I. Tit. XV. de sac. Vnct. Cap. vnico. §. licet.

bit : *Petrus iussit Maternum & Valerium & Eucharium praedicare verbum Dei circa montes nationibus, quorum primus suscitatus est, quum quadraginta dies mortuus fuisset, per baculum missum a Petro, unde Papa non vitatur baculo.* Aliam observationem ex suo ingenio addit THOMAS AQUINAS, (e) quam iure inter meras fabulas retuleris. Ea enim verba hominis : *Dicendum, quod Romanus Pontifex non vitatur baculo, quia Petrus ipsum dedit ad resuscitandum quendam discipulum suum, qui postea factus est Episcopus Treuirensis, & ideo in dioecesi Treuirensi Papa baculum portat, & non in aliis locis, vel etiam in signum, quod non habeat coarctatam potestatem, quod curuatio baculi significat.*

§. IX.

Plura attulimus in medium, tum, vt ex iis, quid de ipsa historia sentiendum sit, intelligi possit, tum vt nobilis de origine ecclesiae Germanicae controuersia eo rectius diiudicetur. Et sane licet Treuirensis ecclesia de antiquitate sua iam dudum gloriata sit, tamque confidenter se ab ipso Petro fundatam dixerit, vt ex hoc fundamento aliquando ius coronandi Regem Germaniae sibi adfereret: (f) fatendum tamen est, historiam hanc, qua sola ista praerogatiua nititur, atque adeo ipsam quoque de baculo Petri traditionem nullam fidem mereri. Primo eum manifestum est, auctores omnes, qui hoc tradiderunt, nouos esse, & fabularum amantiſsimos. Antiquiores enim veluti ex compacto tacent, quod satis est ad deregendam fabulam. Deinde si quis eorum verba contulerit, nil nisi meras contradictiones inueniet. Praeterquam enim, quod MARIANVS SCOTVS resuscitati Materni ne verbo quidem meminerit, ne in ipsis quidem circumstantiis auctores conueniunt. Quod alii narrant de Euchario, Valerio & Materno: illud alii tribuunt Martiali, & nescio cui Matthaeo. Quod Ottoni Frisingensi statim contigisse videtur superatis Alpibus: id alii Elegiae in Argentoratensi dioecesi accidisse malunt. Secundum alios Maternus XXXIII dies in sepulcro delituit, secundum alios dies XL. Alii Petri baculum Treuris quaerere iubent, alii partem tantum Treuirensibus, partem Colonensibus largiuntur. Alii baculum communem, alii pastorem, nominant. Iam igitur aut Oedipo opus erit ad aenigmata explicanda, aut Alexandro ad nodum Gordium sine soluendum, siue adum.

(e) Thom. Aquin. *Supplem. part. III. qu. XL. art. 7.* (f) Witichind. *Saxo libr. II. pag. 642. ap. Meibom. Tom. I. Rer. German.*

§. X.

In primis vero obseruandum, in tota hac narratione falsa quamplurima cumulari. Falsum est initio, Eucharium vna cum Valerio & Materno a Petro in Galliam, & quidem in Treuiros missum. Si enim annos computaueris, quibus id factum esse aiunt, meras hic tenebras inuenies. Expendemus modo testimonium auctoris, qui Gesta Treuitorum consignauit. Hic Eucharium in Treuiros missum ait anno LIV, Claudii IX, ex quo tempore ecclesiae praefuerit annos XXIII, seu, vt alia lectio suggerit, XXXIV. Hunc ex eiusdem auctoris sententia excepit Valerius, qui episcopatum tenuit annos XV. Huic denique successit Maternus, cuius ministerio idem adsignat annos XL. Ex quo sequitur, vt Maternum obiisse dicamus non anno CXXIIX, vt ipse rationes inuit, sed anno CXXXII. Fingamus igitur, hunc Episcopum, cum anno LIV ad Treuiros iret, annum aetatis egisse trigessimum, (vix enim credibile est, Petrum ei iuniori Apostolatum Germaniae demandasse,) habebimus Maternum defunctum anno aetatis CVIII, aut si alteram lectionem sequamur, CXIX. Quis hanc longaeuitatem sibi persuaderi patietur? Sed & ipsi Archiepiscoporum Treuirensium Catalogi Eucharii historiam fati refellunt. Quod enim de Episcoporum diptychis obseruat BUCHERIVS, (g) *ea omnia, quae ab apostolis deducuntur, quum primum suum aut secundum censuere sacerdotem, spatium repente ducentorum circiter annorum episcopis vacuum exhibere, & proximis deinde eorum successores in Constantini tempora, subinde etiam serius reuicere:* illud etiam de Treuirensium Catalogis verum est. Post Maternum enim recensentur multa nomina, sed quae sibi Tungrenses etiam vindicant. Vnde ingenue fatentur fratres SAMMARTHANI, (h) *obscuram admodum primis saeculis, usque ad Agritium* (qui anno CCCXIV vixit,) *vel paruum omnino in ecclesiasticis diptychis esse mentionem episcoporum Treuirensium, per quae successio legisima comprobetur.* Sed facile hunc nodum soluere mihi videor, si CLEMENTIS ROM. (i) locum, quo celeberrima illa ad Corinthios epistola obliuatur, recte intelligo. Rogat enim Corinthios, vt missos a se *Claudium, Ephebum, Valerium, Bitonem, cum Fortunato breui in pace remittant, vt citius votis expeditae & desiderandae pacis ac concordiae nuncium adferant.* Videmus hic

F 3

Vale-

(g) Bucher. in Belg. Rom. Mb. VI. cap. III. (h) Sammarth. Gall. Christ. Tom. I. p. 715. (i) Clem. Rom. Epist. I. ad Corinth. cap. LIX. in Clerici Bibl. Patr. Apost. Tom. I. p. 180.

Valerium quendam anno circiter LXIII Corinthum esse missum a Clemente Romano, atque sic illum eo tempore Romae vixisse. Hunc vero non alium fuisse, quam eum ipsum, qui Eucharion vulgo comes datur, vel ex eo cum COTELERIO (k) conuicimus, quod nec in Martyrologiis, nec in aliis monumentis antiquis, praeter hunc Valerium Treuirensis, alius vir apostolicus eo nomine occurrat. Quod si igitur adhuc Romae fuit anno LXIII, sane non in Germaniam abiit anno LIV. Si fingas, eum tum temporis Treuiris Romam esse profectum: nec id quidem verisimile est. Quis enim credat, apostolum Germaniae a messe sua abstractum, & procul hinc in Graeciam esse missum? an ecclesia Romana caruerit viris aliis, qui Corinthum mitterentur, ut necesse esset, Valerium ex ipsa Germania illuc ablegari? Persuadissimus igitur sum, Eucharion & socios, si vnquam Germaniam ingressi sunt, minime missos esse a Petro, sed longe post eius obitum huc venisse: quo ipso simul caderet fabula de Petri baculo, de Materno a mortuis resuscitato, & reliquis, quae scriptores illi contigisse, contendunt.

§. XI.

Falsum etiam est, Maternum sepultum, exactis quadraginta, aut, ut otto numerat, triginta tribus diebus, in vitam rediisse. Locum, vbi isthoc miraculum contigit, vocant *Elegiam*, eumque situm aiunt in dioecesi Argentoratensi. Ponamus BROVVERVM (l) recte *Elegiam* interpretari de Ellouico prope Selestadium: fatendum tunc erit, Romam, si via rectissima procedas, ad minimum inde abesse milliaria Germanica centum & octoginta. Dicendum igitur, Eucharion & Valerium intra viginti dies Romam profectum, & inde, exactis totidem diebus, *Elegiam* rediisse, & sic quotidie absoluisse milliaria Germanica nouem, & nec vnicum diem curando corpori dedisse, quod quam parum credibile sit, in via tam difficili, nemo non videt. Quin si ORTONEM FRISINGENSEM sequimur, quotidie confecisse eos oportet milliaria prope duodecim. Si miraculum fingere nolumus, statuendum erit, Eucharion & Valerium quotidie profectum milliaria sex, (quamuis & hoc nimium sit, si pedibus iter fecerunt,) atque sic Romam venisse die trigesimo, intra totidem vero dies deinde rediisse *Elegiam*, & sic iter totum absoluisse diebus sexaginta. Quomodo igitur Maternus post quadraginta aut triginta tres dies resuscitari potuit?

§. XII.

(k) Cotel. *not. ad b. l.* (l) Brovver. *Annal. Trev. Tom. I. libr. II. p. 143.*

§. XII.

Falsum porro est, Petrum unquam baculum pastorem gestasse, siquidem nemo dubitat, quin pedorum sacerdotium usus saeculo quarto non sit antiquior. Nec ullus profecto ante haec tempora baculum inter insignia sacerdotum numerat. Quin postquam iam inuauerant hi baculi: ita eorundem mentionem faciunt scriptores, ut appareat, illos non tanquam insignia sacra, sed tanquam fulcra membrorum necessaria, gestatos esse. Scilicet CANONE quodam NICAENO (m) cautum fuerat, ne quis interea, dum sacra fierent, adsideret. Hinc quidam, quibus vel senectutis, vel infirmitatis causa, tam diu stare non licebat, baculos secum ferebant, ut iis inniterentur, quos tamen, quum legendum euangelium esset, deponebant. Postremo, ubi antiquus rigor sensim refriguit, & tam clericis, quam laicis concessum fuit, ut sederent, hi quidem baculos nihil profuturos abiecerunt, clerici vero, ut & in hoc a plebe distinguerentur, eosdem retinuerunt, & demum quum soli Episcopis baculis uti coepissent, eos in symbolum episcopatus commutarunt. Pluribus id demonstratum est ab aliis, (n) quorum scrinia expilare religioni mihi duco. Illud modo addiderim, quod quidam, qui historiam de Eucharistia referunt, absurditatem eius opinionis ipsi animaduertent. Auctor enim GESTORVM TREVIRENSIVM non meminit pedis pastoralis, sed *baculi, quo Petrus senilia sua membra sustentaris*. Et ALBERICVS quoque *baculum, quo Petrus se sustentabat, Eucharistia datum* perhibet. Aut igitur vulgaris ille baculus fuit, qui Treuiris aliquandiu seruatus est, aut, si pastoralis pedi formam refert, non plus fidei meretur, quam baculus ille Iesu, *uero tectus, & pretiosis gemmis adornatus*, quem, BERNARDO teste, (o) sancte custodiebant Hiberni, & ab ipso Domino gestatum formatumque falso credebant.

§. XIII.

Falsum praeterea est, Petri baculum aut Treuiris, aut Coloniae, ab isto tempore coepisse custodiri. Auctores enim habeo luculentissimos, Brunonem Archiep. Colonien. Ottonis I. Imp. fratrem, sacrum hoc *λεῖψισον* & quidem non Treuiris, sed Metis, aut, ut Siebertus mauult, Roma Coloniae attulisse. Testatur hoc RUOTGERVS, (p) qui Bruno-

(m) Can. Nicaen. XX. (n) Vide D. Schmidii *Diss. de Baculo pastorali* §. 18. (o) Bernard. *Vit. S. Malach.* p. 1844. Tom. 1. *Opp. edit. Basil.* (p) Ruotg. in *Vita S. Brunonis cap. XXV. apud, Leibnit. in Script. Rer. Brunsv.* Tom. 1. p. 283.

Brunonis vitam accuratissime conscripsit, in eaque & huius rei ita meminit: *Baculum & catenam S. Petri qua diligentia, quo fervore, quo gaudio Coloniam, alterum Mesis, alteram Roma adduxerit Bruno, omnes nouerunt.* Ex eo profecisse se fatetur SIGEB. GEMBLACENSIS, (q) cuius verba etiam adscribimus: *Brunonis fluuio translata sunt a Roma Coloniam corpora SS. Elisi, Primate, Gregorii, cum baculo S. Petri.* Nolumus quidem ex Sigeberto vrgeri, quod Bruno baculum Petri Roma acceperit. Quamuis enim hoc verba indicare videantur, plus tamen ponderis habebit Ruotgeri narratio, quam Sigebertus ipse laudauit. Interim ex eo constat, famosum illum baculum, qui in miraculi argumentum Treuiris ostendebatur, ante haec tempora ibi non fuisse custoditum, dubium etiam esse, an postea Treuirenses partem a Coloniensibus acceperint, (r) & sic quod ad hanc etiam circumstantiam attinet, historiam Eucharii nihil sani habere.

§. XIV.

Falsum denique est, id quod tamen praecipuum rei argumentum esse videtur BROWERO, (s) Papas ob hanc historiam a baculi pastoralis vsu abstinere. Ex ipsis enim Pontificiis alia omnia demonstrarunt DOMINICVS MACER & (t) IO. CIAMPINVS, (u) qui Papas olim baculo non minus, quam ceteros episcopos, vti solitos esse, argumentis perspicuis probarunt. Quare simul corruit THOMAE AQVINATIS commentum, quod Papa non nisi Treuiris baculum pastorem gestare soleat.

(q) Sigeb. Gemblac. ad ann. 953. apud Pistor. Tom. I. *Rev. Germ.* p. 582. (r) Ita sine fundamento tradit Alberic. ad ann. 953. p. 288. Et quamuis Broverus lib. X. *Annal. Treu.* p. 248. longam de huius baculi translatione historiam texat, cumque Treuiris aliquando Mediomatricum, deinde hinc Coloniam peruenisse, velit, donec anno 950. Egbertus Treuirensium Archiepiscopus partem huius baculi superiorem a Werino, Coloniensium Praefule, impetrarit: merito tamen dubites, an ante haec tempora unquam Treuiris hic baculus fuerit. Ipse enim Broverus ex MSCO adducit verba synodi cuiusdam Metensis, ex quibus patet, Metenses longe aliam traditionem de hoc baculo habuisse, nimirum, quod Petrus eum per manum B. Clementis, Metensis ecclesiae primi Episcopi, in Galliam direxerit. Perspicuum igitur est, Metenses hoc antiquitatis dei *ψαρον* non acceptum retulisse Treuirensibus, sed S. Clementi, qui eiusdem cum Euchario aetatis fuisse fingitur. Quamcunque igitur traditionem accipias, moras contradictiones inuenies, quae malae causae indicium sunt luculentissimum. (s) Brover. Tom. I. *Annal. Treu. libr. II.* p. 143. (t) Io. Ciampin. l. c. & *singulari Diss.* de baculo pastoralis Pontif.

leat. Vnde enim hoc nouit Thomas? ecquando Papa Treuiris fuit? ecquando ibi baculum gestauit? Tacent hic historiae, tacent diplomata, tacent canones. Quis igitur Thomae hoc in aurem dixit? Absurda hic omnia, incerta, friuola. Quae quum ita sint, nemo profecto tam credulus fuerit, vt historiam hanc, ex tot fabulis constatam, persuaderi sibi patiarur.

§. XV.

Equidem de primo huius fabulae auctore saepenumero cogitanti in mentem venit GLOSSATORIS DECRETALIVM, cuius verba supra recensuimus. Ille enim veluti manu nos ducit ad fontem, ex quo omnes hae ineptiae promanarunt. Scilicet quod alii referunt de Eucharis & Materno, illud ipse narrat de Martiale & Matthaeo. Vnde non dubito, quin totius legendae origo in horum actis inueniatur. Doleo, iam mihi ad manus non esse AVRELIANI vitam S. Martialis a THOMA BEAUXAMIS & LAVR. SVRIO (x) editam, nec non ACTA S. MATTHAEAE ex Hebraeo versa, & a BOLLANDO Actis Sanctorum (y) inserta; ex iis enim totius fabulae scenam detegi posse crediderim. Interim coniecturam meam eiusque rationes aperiam. Existimo nimirum, ea, quae de Matthia & Martiale in eorum actis narrantur, a Treuirensibus ad Eucharium & Maternum esse detorta, & sic totam tot historicorum recentium narrationem niti auctoritate actorum futilissimorum, qualia de singulis fere apostolis & viris apostolicis olim circumferebantur. Coniecturam hanc subnatam mihi fateor ex lectione codicis apocryphi Noui Testamenti, a FABRICO editi, (z) in quo ex Actis istis Matthiae haec recenset Vir doctissimus: *Narrat Auctor, se flagrantem studio gesta Matthiae inuestigandi, incidisse in presbyterum Theodoricum, qui professus fuerit, se a Iudaeo quodam, familiari suo, ipsi impetraturum librum, quem Iudaei Damnatorum inscribens, vitose damnationem violatorum legis complexum, Matthiae scilicet, Iacobi viriusque & Stephani. Accepisse itaque a Iudaeo, sed fraudem primum machinante, Canticum Canticorum Hebraice descriptum; cum vero dolum statim agnouisset, vitose ipse interrim ab alio Iudaeo Hebraica doctus, minasque addidisset, Iudaeum obtulisse librum desideratum Hai Matthai sive vitam Matthiae, & argumentum eius insegrum illi, tanquam intelligenti, libenter exposuisse.*

G

inde

(x) Laur. Surii *Acta Sanctor.* d. 24. Iun. (y) Bolland, *Acta Sanctorum* d. 24. Febr.

(z) Fabric, *Cod. Apocryph. N. T. Part. II. p. 712. sequ.*

inde Archiepiscopum, quem autor Diaconus suum vocat, ab alio Iudaeo eadem comperisse. Denique inclusae cuidam, hoc est moniali, triduanum agenti ieiunium, eadem esse reuelata a Domino. Haec est libri inuenti historia a Cl. Fabricio suppeditata, cui deinde idem vir doctissimus subiungit quaedam ex his actis excerpta, quae huc apprime faciunt. Legitur, inquit Auctor, absque omni scrupulo haesitationis, quod tum certis argumentis verum esse probatum est, quia omne dubium Spiritus sanctus aboleuit. Quomodo autem Matthias de Iudaea Treuirim venerit, sicut in historia Treuiria & in monumentis Syluestri Papae legi, miracula quoque eius subsequenter edisseram. Ipse denique libellus dedicatus est Abbati S. Eucharii Treuirensis, qui ab auctore ossibus Matthiae, in ecclesia sua seruatis, praesidere dicitur. Haec sunt, quae laudatus Fabricius nobis suppeditauit, ex quibus constat, in actis his narrari Matthiae Apostoli res Treuiris gestas, eiusque miracula. Cum igitur & Glossator inter Treuirenses Apostolos numerauerit Matthiam quemdam, eique resuscitati a mortuis Martialis laudem tribuat, non possum non suspicari, hanc legendam ex his actis, tanquam ex fonte, promanasse. Quum vero Treuirenses eam traditioni suae minus conuenire animaduertenterent, siquidem non Matthiam & Martialem, sed Eucharium, Valerium & Maternum ecclesiae suae auctores agnoscunt: ipsam quidem historiam retinuerunt, sed personas mutarunt, in Matthiae locum Eucharium, in Martialis Maternum substituentes; haec sunt, quae de huius fabulae origine meditatatus sum, certiora forsitan futura, si ipsos libellos euoluere licuisset.

§. XVI.

Diligentissimum quidem vindicem Eucharius nactus est CHR. BROUVERVM, (a) qui, multis conquisitis argumentis, traditionem hanc stabilire in luculento annalium Treuirensium opere conatus est, sed parum feliciter, ut solet in mala causa etiam optimorum patronorum ingenium deficere. Testes equidem adducit omnes, quos supra nominauimus, praeter hosque etiam THIODFRIDVM EPTERNACENSEM, (b) & varios ecclesiarum Treuirensis & vicinarum codices manuscriptos: sed palam est, scriptores hos omnes esse recentiores, & ex eodem fonte sua hausisse. Quae enim Treuirenses ex actis illis supposititiis, superiore pa-

ragra-

(a) Brover. *Annal. Treu. Tom. I. libr. II. p. 143.* (b) Thiodfrid. *Eptern. Flor. Epitaph. sanct. libr. II. cap. II.*

ragrapho recensitis, didicerant, ea deinde propalauit HERIGERVS, quem porro exscripserunt ceteri, vt fere factum est ab ineptis monachis, qui inera miracula, prope dixerim somnia; orbi obtrudere voluerunt. Addit deinde templum Resurrectionis Materni, cuius vestigia etiamnum apud Ellum vicum supersint. Sed quid inde colligas, nisi hoc solum, aliquando Alsatos, Romanae ecclesiae addictos, miraculum ibi factum esse sibi persuasisse? Inde vero non sequitur, vt illud vere factum esse dicamus. Templum enim longe post Materni aetatem conditum esse, nemo fortasse negauerit. Nec plus probant ecclesiae D. Petri in Alsatia passim consecratae, quas Brovverus vrget. Tales enim & aliis locis quamplurimis exstant, vbi frustra tale miraculum confingeretur. Denique ex B. RHENANO (c) probat, apud Ellum pagum adhuc ostendi conditorium, in quo Maternus quadraginta dies delituerit. Sed quis praestiterit, in isthoc tumulto Maternum vnquam quieuisse? Experiundo sane didicimus, loca eiusmodi quamplurima vbique fere ostendi, vbi nihil portentum factum esse, palam est. Liceat ergo nobis baculum hunc Petri rotamque historiam Eucharii tamdiu pro commemento habere, donec illa certioribus argumentis ac testimoniis confirmetur, nostraque argumenta solide refellantur.

§. XVII.

Vidimus Petrum tonsura & baculo pastorali ornatum: quid si & gladio munitum in scenam produxerimus? Quam id clero Romano placebit, si & gladium, cuius iura tanto sanguine ipsi steterunt, inter insignia Apostolica relatum, ipsumque Petrum gladio cinctum legerint? Notum est, ex LUCAE Euangelistae (d) historia, Apostolos in vltima coena de gladiatorum necessitate admonitos, duos in promptu sibi esse, respondisse. Notum etiam, (e) Petrum alterutrum horum gladiatorum secum asportasse in hortum, cupidumque Christi salutis, generoso conatu, nec sine victoria, Malchum inuasisse. Inde igitur multa pro iure gladii, quod clero vindicant, consecraria eliciunt canonistae, & parum abest, quin gladium inter sacerdotalia apostolorum insignia referant, obliti scilicet verborum Christi, quibus Petrum ferocienter cohibuit, gladiumque vaginae reddi iussit. Sed istos, non nisi allegorias captantes, iam non moramur. Id potius accuratiore examine dig-

G 2

num

(c) B. Rhen. *de reb. Germ. lib. II.* (d) Luc. XXII. 36. (e) Luc. XXII. 49. 50. Ioann. XVIII. 10. 11.

num putamus, quod GROTIUS alicubi (f) de Apostolorum gladiis non sine specie veritatis inculcat. Demonstraturus enim, non omne bellum priuatum, post iudicia constituta, illicitum esse iure naturali, apostolorum etiam exemplo utitur, aitque, *videri aliquos eorum ad vltimum usque tempus, Christo vidente & sciente, iter fecisse, armatos gladio.* En Petrum gladio accinctum. Sed quamuis Grotius alia, quam pontificii solent, mente Apostolorum gladios defendat: argumenta tamen, quibus utitur, rem non conficere, certissimum est. Prouocat ad Lucae testimonium, ex quo constat, gladios apostolis in promptu fuisse; sed ex ipsis Lucae verbis adparet, vsum eorum apostolis non fuisse tam familiarem, vt Grotius existimat. Non enim dixisset Christus, vel veste redimendos esse gladios, si eos iam tum ab apostolis gestari sciisset. Manifestum potius est, ipso fatente Grotio, Christum prouerbiali loquutione apostolis tempora tam dira & omni malorum genere foecunda praedixisse, vt gladii parandi causa ipsas vestes abiecturi sint. Addit quidem ex IOSEPHO, (g) Galilaeam adeo fuisse a latronibus obsessam, vt peregrinantibus etiam Essenis, hominibus innocentissimis, armis ad tuendam vitam opus fuerit, atque inde colligit, Apostolos idem fecisse. Sed male eum colligere, Christi ipsius verba ostendunt. Apostolos enim, ait, ante hoc fatale tempus missos a se esse sine marsupio ceteroque peregrinantium adparatu; iam vero ea tempora incidisse, vt & gladio opus futurum sit, si ratio in consilium adhibeatur. Manifesta haec profecto oppositio est, ex qua constat, ante haec tempora gladio non fuisse vsos apostolos, sed magistri sui praesentia securos, euangelii tuta praemia expectasse.

CAP. V.

DE

HABITU ET INSIGNIBVS SACERDOTALI-
BVS IACOBI MINORIS, IOANNIS ET
PHILIPPI.

I. *Indumenta Iacobi sacra.* II. *Auclorum de illis testimonia.* III. *Recentiorum quorundam consensus.* IV. *Origo huius sententiae.* V. *Epiphanius*

(f) Grot. *de iure belli & pacis lib. I. cap. III. §. XII. n. 4. p. 53.* (g) Ioseph. *lib. II. de Bell. Iudaico cap. VII. p. 785.*

nus haec omnia ex suo ingenio retulit. VI. Falsum est, sacerdotem fuisse Iacobum. VII. Digressio de Iacobo, an idem & Apostolus & Episcopus Hierosolymitanus fuerit? & ex qua familia sit? VIII. Præbatur inde, fabulam sapere Iacobi sacerdotium IX. An Iacobus in sanctum sanctorum ingressus sit? X. An fuerit inuenis reliqua sindone aufugiens? XI. Hezechiæ & Eusebii testimonium illo Epiphaniæ magis sobrium, non tamen magis verum est. XII. Iacobi pallium. XIII. Ioannis Apost. bractea in fronte gestata. XIV. Ostenditur falsum hoc esse. XV. Polycratis locus explicatur, XVI. Episcopatum mitrarum antiquitas. XVII. Nummus Theodosii explicatur.

§. I.

AD ceteros Apostolos nunc deueniendum est, quos quidem non minus, quam Petrum, sacerdotali habitu induunt, sed alio subinde atque alio, ut tot fere vestium sacrarum genera commiscantur, quot apostolos & viros apostolicos numeramus. Ut à IACOBO, fratre domini, ordiamur, quem Hierosolymitanæ ecclesiæ Episcopatum primum omnium suscepisse ferunt; dici non potest, quam varie eum exornent cum veteres nonnulli, tum recentiores hanc pauci. Iam enim lineas vestes, iam auream bracteam, iam pallium ipsi tribuunt, eaque omnia sacerdotalia insignia fuisse, contendunt. Haec igitur traditio quum non heri demum aut nudius tertius nata, sed iam inde ab antiquissimis vsque temporibus ad nos propagata sit, paullo accuratius hic expendenda videtur, ut quoniam illa fundamento nitatur, quoque iure pontificii hic triumphant, manifestum sit.

§. II.

Seruabimus vero hunc ordinem, ut primo antiquiorum deinde & recentiorum testimonia adferamus, eorumque postea fontem ostendamus ac originem, & denique, falsa ea omnia esse ac friuola, argumentis solidissimis probemus. Primus igitur omnium, quorum scripta ad nos peruenerunt, singularem aliquem Iacobi habitum commemorat EUSEBIUS, (h) qui laudata eius sanctitate, & vita ad Nasiræorum disciplinam instituta: Τέτω μόνω, inquit, ἐξῆν οἷς τὰ ἁγία εἰσίσταται. ἐδὲ γὰρ ἐρεῖν ἐφάρει, ἀλλὰ σίνδονας. *Vnus ex omnibus in intimum templi sanctuarium ingrediens ius facultatemque habebat. Neque enim lanicio sed linea tan-*

G 3

111111

(h) Euseb. *Hist. Eccl.* lib. II, cap. XXIII,

sum veste utebatur. Haecenus Eusebius, cuius verba ipsa suo more HIERONYMVS (i) sequitur, nisi quod τὰ ἅγια interpretatur *sanctum sanctorum*, quod & RVFFINVS, Eusebii interpres, nec ΠΟΝ ΣΙΜΕΟΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΕΣ, (k) NICEPHORVS, (l) & personatus ille ABDIAS BABYLONICVS (m) fecerunt. At multo pluribus laciniis hanc fabulam exornauit ac veluti perpoliuit EPIPHANIVS, (n) cuius verba hic omnino legenda sunt. Ita enim ille de Iacobo: "Ἐτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτὸν κατὰ τὴν παλαιὰν ἱεροσύνην ἔυρομεν. διὸ καὶ ἠφιέτο αὐτῷ ἅπαξ τῆ ἐνιαυτῆ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσέναι, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευσεν ὁ νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἔτω γάρ ἰσόρησαν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτῆ, Ἐυσέβιος τε καὶ Κλήμης, καὶ ἄλλοι. ἀλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔξῃν αὐτῷ φέρον, καθὼς οἱ προειρημένοι ἀξιώπινοι ἄνδρες ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὑπομνηματισμοῖς ἐμαρτύρησαν. Immo & sacerdos veteris illius ritus sacerdotii fuisse perhibetur. Quamobrem semel ei quotannis in sancta sanctorum concessum est ingredi, quemadmodum summis sacerdotibus lege esse praescriptum, ex sacris litteris didicimus. Quod quidem de Iacobo plerique ante nos memoriae prodiderunt, ut Eusebius, Clemens & alii. Sed & bracteam eidem in capite gestare licuisse, quos proxime nominavi, idonei scriptores commentariis suis testatum reliquerunt. Idem EPIPHANIVS (o) alio loco nouas purpurae huic lacinias attexit, siquidem scribere non dubitat, Iacobum neque caput vnquam attondisse, neque in balneis lauisse, neque animatum quidquam in cibum adhibuisse, neque tunicam alteram induisse, sed lineo palliolo duntaxat esse vsu. Idque probat ineptissime ex Marc. XIV, 51. vbi iuuenis relicta sindone aufugisse dicitur. Addit deinde, Ioannem & Iacobum, filios Zebedaei, vna cum hoc Iacobo, fratre Domini, idem illud vitae institutum esse amplexos, huicque soli id honoris esse attributum, vt semel quotannis in sancta sanctorum ingrederetur, quod & Nasiraeus esset, & cum sacerdotali stirpe coniunctus. Denique iterum monet, Iacobum bracteam in capite gestasse, laneaque vestimenta nunquam induisse, nec sandaliis esse vsu, & quae sunt alia huius generis, quae ipsi ad Nasiraeae vitae disciplinam facere videntur. En igitur Iacobum ab Eusebio linea veste, ab Epiphanio praeterea palliolo lineo ac sacerdotali mitra seu bractea orna-

(i) Hieron. *de script. Eccles. libr. II. cap. II.* (k) Simeon Metaphr. *p. 524.* (l) Niceph. *H. E. libr. II. cap. XXXVIII.* (m) Abd. Babyl. *lib. VI. cap. V. in Fabricii Codice Apocrypho N. T. p. 598. seq.* (n) Epiph. *adu. Har. XXIX. cap. 17. p. 119.* (o) Epiph. *Heresi LXXVIII. cap. XIII. p. 1045.*

ornatum. Plures hic testes producere, quum vel Eusebium vel Epiphanium excribant, nihil attinet. Id tamen minus videtur praeterendum, MICHAELM SYNCCELLVM (p) & NICETAM PAPHLAGONEM (q) inter D. Iacobi indumenta sacerdotalia etiam omophorium referre, quale hodie episcopi Graecorum inter missarum sollempnia humeris circumuolunt, (r) vt episcopum conspiciamus, omni adparatu sacro egregie instructum.

§. III.

Haec igitur legentes Pontificii quidam scriptores dici non potest, quam sibi placeant, quantum sibi gratulentur, quantum triumphent. BARONIVS, (s) qui talia lubentissime venatur, hic omnes oratoriae suae locos expromit, vt mitrae episcopali antiquitatem adserat. *Ad Episcopalis*, inquit, *dignitatis ornamentum Iacobum gestare consueuisse laminam, seu bracteam auream, Epiphanius, Hieronymus, & ceteri paene omnes ecclesiastici scriptores testantur.* Et paucis interiectis: *In signum regalis sacerdotii, eiusmodi capitis ornamentum gestare consueuisse Christianae legis pontifices, satis ex his, quae Epiphanius scribit, declaratum videtur. Quin non Iacobum tantum eiusmodi regiae dignitatis insignibus vti consueuisse, sed & ceteros Apostolos, par esse credere, contendit, etsi haec de singulis non scribantur.* Denique vt animi sententiam prodatur, cur Iacobo ceterisque Apostolis eiusmodi laminam vindicaret, non veretur scribere, *ex institutione, immo & vsu Apostolorum, certissime manasse, vt Episcopi Christianae ecclesiae, quod regali fungerentur sacerdotio, tanquam Reges & sacerdotes mitra in sacris vrentur pretiosa.* Nec minus se effert BARONIVS, (t) vbi de lineis Iacobi indumentis eiusque libero ad sanctuarium accessu agit, quae adeo ipsi omni dubio carere videntur, vt parum absit, quin Iacobum nobis summum Iudaeorum sacerdotem fingat. Paulo prudentius quidem famae suae consuluerunt DIONYSIVS PETAVIVS, (u) H. VALESIVS, (x) TILLEMONTIVS, (y) POMP. SARNELLIVS (z) & RVINAKTVS (a) qui multa in Epiphanii narratione aper-

(p) Mich. Syncell. *Encom. S. Dionysii Areop.* (q) Nicet. *Paphlago Vit. Ignatii Patriarcha.* (r) *Vide Fratris Abbildung der Griechischen Kirche Part. III. cap. I. §. 24.* (s) Baron. *Annal. ad ann. 34. n. CCXIII. seq.* (t) Baron. *ad an. 63. n. VIII.* (u) Petau. *adnot. ad Epiphani. p. 332. Tom. II. Opp.* (x) H. Vales. *Adnot. ad Euseb. p. 93.* (y) Tillemont. *Memoires pour servir a l'histoire ecclesiastique Tom. I. Part. II.* (z) Pomp. Sarnell. *Lettere ecclesiastiche Epist. 3.* (a) Ruinart. *Not. ad Acta Martyrum sincera p. 5.*

apertissimè erroris coarguunt, sed & ipsi tamen omnia potius agenda sibi existimant, quam ut totam rem in dubium vocari patiantur. Enimuero nemo pro hac fabula maiori animo ac diligentia pugnavit, quam **PETR. HALLOIX**, (b) qui omnem movit lapidem, ut & Epiphanio sua constaret auctoritas, & **SCALIGERI**, (c) qui nugae istas iamdudum explosit, argumentis non dicam satisfieret, sed aliquid tamen reponi videretur. Alios minoris dignationis scriptores hic nihil moror, quum sollemne sit Romanensibus, Baronii & paucorum aliorum armis pugnare. Nec **CHRISTIANI LUPI** (d) meminisse opus esset, nisi hic nouo & inusitato ceteris conatu ex Nicetae & Michaelis Syncelli narratiuncula supra memorata colligeret, Graecos Episcopos pallium olim a Pontifice Romano impetrasse. Id vero magis notatu dignum videtur, & ex eorum ordine, qui Romano Pontifici nuncium miserunt, haut omnino nullos Eusebii atque Epiphanii auctoritate permoueri, ut Iacobo sacerdotalem, quem supra descripsimus, habitum concedant. Ut enim praetermittamus **PEARSONIVM** & **DODVVELLVIVM**, quorum suffragiis etiam **TILLEMONTIVS** gloriatur, non immerito huc referimus **GU. CAVE**, (e) virum doctissimum, qui Epiphanii fabulam non sequitur tantum, sed & rationibus quibusdam eam in tuto collocare nititur. Sed concedendum id Anglis, ut ecclesiae suae disciplinae praesidium in antiquitate quaerant, dummodo & nobis concedatur, ut iisdem, in quo nonnunquam labi ac decipi videantur, candide ostendamus.

§. IV.

Si quaeras, ex quo fonte omnes, quorum iam testimonia attulimus, rem tam antiquam hauserint: distincte respondendum videtur. Si enim de pallio Iacobi, a Niceta Paphlagone excogitato, quaestio est, nullam hic aliam originem fabulae videmus, quam putidum istius homuncionis cerebrum. Sin vero de reliquis Iacobi indumentis quaeritur: primus huius historiae auctor nobis occurrit **HEGESIPPVS**, quem & **EUSEBIVS**, & **EPIPHANIVS**, & **HIERONYMVS**, & ceteri denique omnes, sequi se profitentur. Hegesippum vero dum audis, nolim intelligas illum Excidii Hierosolymitani scriptorem, de quo variae sunt eruditorum sententiae, sed antiquum illum Apostolorumque temporibus vicinum, cuius *ὑπομνήματα ἀποστολικῶν πράξεων* praeter pauca, quae ad nos delata sunt,

(b) P. Halloix *Vit. Hegesippi* cap. III. p. 721. (c) Scaliger. *Animadu. ad Euseb. Chron.* MMLXXVII. (d) Christ. Lup. *Schol. ad Concil. general. & provincialia* p. 13. (e) Gu. Cave *Antiquitat. Apost. Vit. Iacobi Min.* §. 6. p. 589. seq.

sunt, fragmenta (f) dudum euauerunt. Sed qualia pleraque huius hominis commenta fuerint, vel ex eo patet, quod Romam instituto itinere, quum in variis, quas transit, prouinciis cum viris piis sermones habuisset, & ex iis ecclesiarum origines fideique incrementa curiose peruestigasset, horum narrationes deinde, veluti in fasciculum collectas, sub speciosa hedera ἀποστολικῶν πράξεων exposuerit. (g) Vnde non mirum, pauca, quae supersunt, ἀποσπομαίτια meras fabulas redolere. Talem vero etiam hanc de Iacobo narratiunculam esse, paucis nunc demonstrandum est; licet hic in multis capitibus otia nobis fecerit IOS. SCALIGER, (h) cuius argumentis, ipso fatente DUPINO, (i) nec Halloxius, nec Petauius, satisfecit.

§. V.

Vt vero ordine iusto omnia exsequamur, quatuor hic notanda sunt. *Primo*, quod Epiphanius licet Hegesippum laudet, pleraque tamen ex suo ingenio scripserit. *Deinde* quod omnia, quae hic attulit, falsa sint & pene ridicula. *Tertio* quod nec ipse Hegesippus meliora tradiderit. *Ac denique* quod Nicerae narratiuncula de pallio Iacobi omni fundamento destituatur. Quae si solide adstructa ac probata fuerint, nemo, ut opinor, Iacobum, sacro habitu indutum, diutius sibi pingi ob oculos patietur. *Ac primo* quidem, ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ hic fide non satis bona egisse, ipsa eius verba testantur. Promittit enim, ea se traditurum de Iacobo, quae Hegesippus, Eusebius, Clemens pluresque alii tradiderint. Qualia sunt ista? Scilicet Iacobum sacerdotem ex veteri ritu fuisse, eundem semel quotannis in sancta sanctorum ingressum, bracteam quoque in capite gestasse, lineo palliolo se induisse, & nec sandaliis, nec laneis vestimentis, vnquam esse usum. Vbi vero hoc tradidit HEGESIPPUS? vbi EUSEBIUS? vbi CLEMENS? Ipsa verba Hegesippi recitat Eusebius, ex quibus non plura discere potuit Epiphanius, quam Iacobum fuisse virum sanctissimum, indeque nomen iusti & Obliam indeptum, disciplinae etiam Nasiraeae deditum, eundemque tam saepe orationibus vacasse, ut & genua callum inde duxerint. De indumentis Iacobi nihil tradidit praeter id, quod supra exscripsimus, nec ait, cum ingressum esse sanctum sanctorum, sed εἰς τὰ ἅγια, quae Epiphanius

H

fami-

(f) apud Euseb. lib. II. cap. XXIII. lib. III. cap. XX. & XXXII. lib. IV. cap. VIII. & XXII. Phot. Biblioth. Cod. CCXXXII. (g) Euseb. lib. IV. H. E. cap. XXII. Hieron. de script. eccl. cap. XXII. (h) Scaliger. l. c. (i) Dupin. Bibl. nou. Tom. I. p. 86.

familiari sibi ingenii procacitate in sanctum sanctorum commutauit. Nihil porro de bractea frontali, quam ex alio Eusebii loco, (k) fati crasso memoriae lapsu, confinxit, quum ibi non de Iacobo, sed de Iohanne Apostolo, sermo sit. Quae sane argumento sunt, nec Hegesippum, nec Eusebium, ab Epiphanio, quando haec scripsit, euolutos, atque adeo vtrumque falso ab eo laudatum esse. Si reliqua forte ex CLEMENTIS eum hauisse dixeris, nec id quidem verisimile est. Siue enim Clementem Romanum siue Alexandrinum euoluas, siue genuina, siue supposititia eorum opera consulas, frustra vbique haec Epiphanii commenta quaeres. Vnicum refugium superest ad opera Clementis Alexandrini deperdita. Sed tantum abest, vt in iis fabulas tam lepidas de sacerdotio Iacobi Iudaico existisse suspicari possimus, vt eae saeculi secundi doctrinae & praxi quam maxime repugnent. Sed fingamus, haec in deperdito aliquo Clementis libello ita lecta fuisse; non aliunde tamen Clemens haec haurire potuit, quam ex Hegesippo. Si igitur ille male Hegesippum exscripsit, cur quaeso Epiphanius potius Clementem sequutus est, quam ipsum Hegesippum, quem tamen laudat? Nihil certius igitur est, quam Epiphanium hic se praestitisse sui similem, hoc est, in narrationibus, nullo habito examine admittendis, nimis credulum, in temporibus personisque distinguendis parum accuratum, & in concertationibus aduersus haereticos susceptis neruis plerumque & iudicio omni destitutum.

§. VI.

Vndecunque vero manarit haec Epiphanii fabula, exploratissimum certe est, illi *εὐδὲν ὄγως* inesse. Initio enim falsissimum est, quod Iacobus veteri ritu sacerdos fuisse fingitur. Notum enim est, sacerdotium veteri ritu gentile fuisse Leuitis, eoque neminem, nisi ex hac tribu oriundum, potuisse defungi. Iacobum vero minorem genere Leuitam fuisse, tam falsum est, vt nihil fingi possit absurdius.

§. VII.

Operae pretium fuerit, Iacobi natales hic paullo diligentius rimari. Meminerunt Euangelistae (m) inter *τῶς δώδεκα* etiam Iacobi, *τῷ Ἀλφαιῶ*, id est Alphaei filii. Meminit etiam Paulus (n) Iacobi, a se Hierosolymis compellati, quem ipse fratrem Domini vocat: sicuti & Matthaeus, (o) vbi Iudaeorum de genere Christi sententiam recen-

(k) Euseb. lib. V. H. E. c. XXIV. (l) Vide Gu. Cane hist. Litterar. Part. I. sec. IV. p. 131.

(m) Matth. X. 3. Marc. III. 18. Luc. VI. 15. (n) Gal. I. 19. (o) Matth. XIII. 55. 56.

set, inter fratres Domini Iacobum quendam refert. Quum igitur scriptores antiquissimi Iacobum modo tamquam Apostolum Iesu Christi, modo tamquam Episcopum Hierosolymitanum describant: quaestio non leuis orta est inter eruditos, vtrum Iacobus frater Domini ab illo Iacobo Alphaei distinguendus sit, an eadem persona diuersis nominibus signetur? Diuersa sane nomina, diuersa munera narrantur. Si Iacobus fuit frater Domini, cur vocatus filius Alphaei? Si filius Alphaei, quomodo frater Domini? Si porro Apostolus fuit, profecto non potuit esse Episcopus. Sin Episcopus, certe non Apostolus, quum inter se pugnare videantur Apostolus, ex officio praeco orbis, & Episcopus, certo alicui loco adfixus. His rationibus adducti sunt viri in hoc studiorum genere praestantissimi, vt tres Iacobos statuerent, vnum Zebedaei, alterum Alphaei, tertium Iosephi filium & fratrem Domini, quorum hunc Hierosolymitanorum Episcopum, illos Apostolos ex duodecim virorum ordine fuisse tradunt. Fauent huic sententiae ex antiquis PSEUDO-CLEMENS, (p) GREG. NYSSENS, (q) EPIPHANIUS, (qq) CHRYSOSTOMVS, (r) e recentioribus BLONDELLVS, (s) M. ANTON. DE DOMINIS, (t) VALESIUS, (u) HAMMONDVS, (x) & qui hanc controuersiam maximo adparatu tractarunt, COMBESIUS (y) & HENSCHENIUS, (z) quorum tamen argumenta potissima Patrum proxime laudatorum testimoniis, nec non consensu Graecorum, Syrorum & Aethiopum nituntur. Sed si rem aequa lance ponderes, ista quidem sententia parum solida videbitur. Nam primo quem Paullus Gal. I, 19. fratrem Domini, eundem etiam diserte vocat apostolum, & Cap. II, 9. cum Petro & Ioanne tamquam columnis ecclesiae coniungit. Vnde constat, cum nullo alio tunc Paullum esse colloquutum, quam cum Iacobo, Alphaei filio, quem hinc, eundem esse cum Fratre Domini, clarissime patet. Deinde Patrum testimonia, quae adferunt viri, paullo ante laudati, nihil omnino conficiunt, quum ea ex Pseudo-Clementis lacunis deriuata esse, in proparulo sit. Quanto meli-

H 2

(p) Clem. *Recognit. l. 1. cap. LIX. p. 501. Idem lib. II. Constitut. Apost. cap. 55. ap. Cleric. Tom. I. bibl. PP. Apostol.* (q) Greg. Nyssen. *Orat. 2. de pasch.* (qq) Epiph. *haer. 79. c. 3. p. 1060.* (r) Chrysostr. *hom. XXXIII. in Matth. X.* (s) Blondellus in *Pseudo Isidoro p. 30.* (t) M. Ant. de Dominis *lib. II. de Rep. Eccl. cap. II. thes. XXI. sequ.* (u) Valef. *Adnot. ad Euseb. p. 18.* (x) Hammond. *diff. de iuribus Episc.* (y) Combefis. *Nos. ad Hippolyt. de duodecim Apost. Tom. II. Auctarii noui biblioth. Patr. p. 240. sequ.* (z) Henschen. *Act. Sanct. d. 1. Maii.*

meliore autem iure Pseudo-Clementi opponimus CLEMENTEM VERUM, (a) Alexandrinum puta, qui Iacobos non nisi duos agnouit, illumque Hierosolymitanorum Episcopum eundem esse dicit cum Apostolo & fratre Domini, quem Paullus Hierosolymis salutauit? Quanto rectius ceteris patrum testimoniis EUSEBII, (b) HIPPOLYTI, (c) & HIERONYMI (d) auctoritatem opponimus, qui omnes non nisi duos Iacobos, vtrumque apostolum, alterum vero etiam Hierosolymitanae ecclesiae Episcopum statuunt? Nec impedit tertio episcopalis dignitas, quo minus horum sententiae accedamus. Quamuis enim *ἀποστόλων* videantur apostolicum & episcopale munera, quum Apostolis ecclesia vniuersa, Episcopis certa quaedam dioecesis demandata; illis per vniuersum terrarum orbem volitandum, his cum grege perpetuo manendum fuerit: difficultas tamen ista statim euanesceat, si obseruemus, eodem sensu Iacobum a patribus vocari episcopum Hierosolymitanum, quo Petrus modo Romanus, modo Antiochenus, dicebatur, non profecto in sensu proprio, quod Pontificiis videtur, sed aequiuoco, (e) quoniam diutissime Hierosolymis apostolico munere functus est, quemadmodum & reliqui Apostoli virique apostolici hanc vel illam regionem diutius doctrina sua illustrarunt, & sic veluti ἐπισκοπίαν illius suscepisse visi sunt. Quae quum ita sint, eorum sententiam, qui Iacobum Fratrem Domini & Iacobum Alphaei filium vnum eundemque esse statuunt, (ee) certissimam esse putauerim. Vt igitur ad genus Iacobi nostri redeamus, audiuius, illum fratrem domini fuisse, non quidem germanum, id enim non fert stupenda Christi natiuitas, nec vterinum, quum, Mariam perpetuo virginem mansisse, pie credatur, nec consanguineum, quum Christus sine virili femine a Spiritu S. conceptus sit, sed tamen vel quasi consanguineum, quia ipse Saluator vulgo Iosephi filius credebatur, (f) vel alias Mariae necessitudine coniunctum. Vt paucis me expediam, constans est veterum traditio, (g) Iosephum Christi nutritorem ex prima con-

- (a) Clem. Alex. lib. VII. Hypotyp. apud. Euseb. libr. II. H. E. cap. I. (b) Euseb. l. c. (c) Hippolyt de duodecim Apost. apud Combessif. (d) Hieron. ad Heluid. Tom. II. p. 10. (e) Vid. Ittig. Hist. Eccl. sec. I. cap. VII. sect. V. n. XVIII p. 400. (ee) Baron. ad ann. 44. Petau. lib. de hierarch. cap. VII. seq. Baron. ad uita Apost. p. 57. sq. Guil. Cave Antiquit. Apost. p. 579. seq. Basnag. Exercit. ad Baron. p. 506. Ittig. Hist. Eccl. Sec. I. l. e. p. 450. sequ. Dall. de pseudepigr. Apost. lib. I. cap. XVII. Coreler. ad Constit. Apost. libr. II. cap. 55. Fabric. Cod. Apocr. N. T. p. 598. (f) Luc. III. 23. (g) Euseb. lib. II. H. E. cap. I. p. 33. Epiph. haeres. 28. Greg. Nyss. Orat. II. de Resurr. et. Christi Tom. II. p. 844.

coniuge parentem factum Iacobi, Iosis, Simonis & Iudae, quos Euangelistae fratres Domini vocant, nec non quarumdam filiarum, quae ibidem, suppressis tamen nominibus, commemorantur. Et profecto nihil videri poterat hac sententia simplicius, nihil probabilius. Ipsi enim Nazarethani, qui procul dubio totam Christi familiam in numero habebant, apud MATTHAEVM (h) hanc eius cognationem recensent, *Nonne hic fabri filius? Annon mater eius Maria? & fratres eius Iacobus, Ioses & Simon & Iudas? ut & eius sorores nonne omnes nobiscum sunt?* En hic patrem Christi putatitium, en matrem, en fratres, en sorores. Et certe non videri debebat verisimile, a Nazarethanis cognatos Christi hic fratres vocari. Quo sensu enim Iosephum Christi parentem, eodem Iacobum, Iosen, Simonem & Iudam eius fratres appellare, & sic haud obscure insinuare videntur, Christum non minus Iosephi fabri filium, quam horum vnumquemque esse. Sed huic sententiae, vtut antiquae & satis verisimili, multa iure quodam nostro opponimus, quae non ferunt, vt eidem assentiamur. Sanè enim Euangelistae nunquam Iacobum & reliquos Christi fratres Iosephi, sed semper Alphaei filios, nominant. Et quamuis Iosephum binominem fingere velis, vereor tamen, vt ratio reddi possit, cur Alphaei inprimis nomen Iosepho tribuatur, quoties eius filii recensentur, quum tamen ille alioquin semper Iosephus adpelleretur. Consequens igitur est, vt inquiramus, quis Alphaeus iste fuerit, quo inuento clarissime patebit, eum a Iosepho, Christi nutritio, diuersissimum fuisse. Alphaeum Syrus interpres vocat אֶפְרַיִם quod nomen Iudaeis familiare fuisse, & in Talmudistis haud raro occurrere, obseruat LIGHTFOOTVS. (i) Istud igitur pro diuersa pronuntiandi ratione & Aphaeus legi potest, & Cleophas, & sic vtrumque vnum idemque est. Ex quo sequitur, Iacobi parentem non Alphaeum tantum, sed & Cleopham dictum. Hunc non fuisse Iosephum, certissime demonstrari potest ex Io. XIX. 25. vbi sub cruce Christi stetit dicuntur *Maria, mater domini, eiusque soror Maria, vxor Cleophae, & Maria Magdalena.* Quis ex hoc non deprehendit, Cleopham hunc maritum fuisse Mariae, sororis Deiparae? An vero Iosephus vnquam sponsae suae sororem vxorem duxerit? Sed certum, inquis, forsitan est, Cleopham maritum fuisse Mariae, sororis

H 3

Dei-

(h) Matth. XIII, 55. 56. (i) Lightfoot *Hor. Hebr. Matth. X. p. 313. nec non ad Luc. XXIV. p. 566. Chronic, comparum & ord. textuum N. T. p. 59. Comments. ad Acta Apost. p. 756. Tom. I. Operum.*

Deiparae: ipsum vero hunc Cleopham esse Alphaeum, Apostolorum patrem, id sane nondum est demonstratum. Sed vide, quam & hoc clarissimum sit. Haec ipsa enim Maria, quam uxorem Cleophae fuisse, & cruci Christi adstitisse Ioannes docuit; aliorum Euangelistarum testimonio (k) mater fuit Iacobi & Iosis, qui tamen alias filii Alphaei dicuntur. Quae Euangelistarum testimonia tam clara sunt, ut, qui Iosephum parentem Iacobi fingunt, (l) Mariam deiparam hic intelligere contra omnes iustae interpretationis regulas cogantur, quum tamen in loco parallelo Ioannis Maria deipara ab altera Maria, eius sorore & uxore Cleophae, clarissime distinguatur. Ut igitur summam tandem faciamus cogitationum nostrarum, liquido probatum esse existimamus, Alphaeum eundem haberi debere cum Cleopha, cuius Luc. XXIV. 18. mentio iniicitur, eumque in matrimonio habuisse Mariam, sororem Deiparae, atque adeo Iacobum fratrem Domini dictum eo sensu, quo & consobrini, & alii agnati, Hebraeis **אחיה** dicebantur. Quam sententiam etiam ex antiquis **HIERONYMVS** (m) & prae ceteris **THEODORIVS**, (n) luculentissimo testimonio comprobant.

§. VIII.

Iam ut ad **EPIPHANIUM** nostrum, tanquam e diuerticulo, redeamus, falsum utique esse adparet, quicquid ille de sacerdotio Iacobi retulit. Ex quacunque enim tribu fuerit Alphaeus, siue Cleophas, satis profecto certum est, eum nec gente Leuitam, nec dignitate sacerdotem fuisse, quum non modo Luc. XXIV. 18. 20. 21. manifesto se a sacerdotibus distinguat, sed &, teste Mattheo, (o) Nazarethae in Galilaea habitaret, ubi non fuisse sacerdotes, diserte docent Talmudistae. (p) Nec opus est, contra Epiphanium verbosius hoc demonstrare, quum ex ipsius hypothesi (q) Iacobus fuerit filius Iosephi, ex Dauidis regia stirpe oriundi. Ex ea vero neminem unquam altari ministrasse, ipse Apostolus (r) obseruat. Praeuidens hoc telum **EPIPHANIUS**, (s) multa differit de quadam inter tribus Iuda & Leui cognatione, easque solas inuicem

nuptia-

(k) Matth. XVII. 56. Marc. XV. 40. (l) Greg. Nyssen. *de resurrectione Christi Orat.* II. p. 844. Tom. II. Voss. *dissert. de Genealogia Iesu Christi cap. VI.* p. 64. Tom. VI. *Opp.* Gu. *Caue Antiqu. Apost.* p. 582. (m) Hieronym. *Comment. ad Matth.* XII. (n) Theodorit. *Comment. ad Galat.* I. (o) Matth. XIII. 55. 56. (p) Lightfoot *Centur. Chorograph. Mattheo praemiss. cap. LXXXVI.* p. 232. Tom. II. *Opp.* (q) Epiph. *haeresi XXXIX.* p. 119. (r) Hebr. VII. 13. (s) Epiph. *haer. LXXVIII.* p. 1045. Tom. I. *Opp.*

nuptiarum commercio iungi solitas, ex necessitudine Mariae Virginis & Elifabethae demonstrare nititur, adiiciens etiam exemplum Naassonis, quem, quum e tribu Iuda fuerit, Elifabetham, Aaronis filiam, duxisse, falso perhibet, quum Exod. VI. 23. Elifaba non Aaronis sed Aminadabi filia fuisset, eaque non Nahassoni sed Aaroni nupsisse dicatur. Sed fugamus, vera esse, quae hic tradit Epiphanius; fingamus, inter solas tribus Iuda & Leui nuptiarum commercium fuisse, quin & addamus, Jacobum materno sanguine e sacerdotum familia descendisse: quis quaeso in Iudaeorum rebus adeo hospes est, ut materni generis in sacerdotii iure nullam plane rationem esse habitam, ignoret? Subtilius porro Epiphanium explicat Gu. CAVE, (t) dum *παλαεὶν ἱεροσύνην*, ad quam Iacobus adspirasse dicitur, non accipiendam putat de sacerdotio Leuitico, sed de antiquissimo iure patriarchali, quo sacerdotium primogenitis debebatur. (u) Sed praeterquam, quod haec interpretatio cum Epiphanii textu maxime pugnat, ne speciem quidem veritatis eam habere, nemo non animaduertit. Quis enim hoc primogenitorum sacerdotium, quod IONATHAN Targumista (x) *ante tabernaculum & sacerdotium Aaronis* tantum obtinuisse, fatetur, Christi etiam aetate in ecclesia Iudaica locum inuenisse dixerit? Quis ignorat, abolitum illud esse, simul ac DEVS Leuitas in primogenitorum locum adoptauerat? Nullum ergo superest argumentum, quo sacerdotium Iacobi stabiliri, aut Epiphanius ab errore absolui possit, quantumcunque de eo laborent viri doctissimi.

§. IX.

Aequè falsum ac futile est alterum, quod ab Epiphanio affirmatur, scilicet Iacobum sancta sanctorum iure sacerdotii quotannis ingressum esse. Solum enim Pontificem summum semel quotannis in sanctuarium penetrasse, notum est & peruulgatum. Et profecto non sine admiratione legas rationes friuolas, quibus ipsi aditus hic ad interiorem partem sanctuarii adseritur. Modo enim ob lineas, vestes, modo ob Nasiraeae disciplinae sanctitatem; modo ob sacerdotium templi adyta ipsi patuisse volunt. De sacerdotio iam supra vidimus.

Quis

(t) Gu. Cave *Antiqu. Apost. p. 598.* (u) *Legendi de hoc sacerdotio Gu. Cave in Adparatu ad Antiqu. Apost. lect. l. 8. X. p. 26. sequi Selden. de success. ad Leg. Hebr. cap. V. p. 45. & libri l. de success. in Pontificatu cap. I. Groe. Adnotat. ad Luc. II 32. Bocharti Hieroz. Part. I. p. 575. Spencer. de LL. Hebr. l. I. cap. VI. Sect. II. p. 203.* (x) Targum Ionath. in Exod. XXIV. 5.

Quis verò vnquam audiuit, omnes, qui lineis vestibus utebantur, in sanctum sanctorum ingressos? Sane a IOSEPHO (y) memoriae proditum est, etiam cantores isto tempore ius lineae stolae, beneficio Agrippae, Regis obtinuisse. An ergo, quod linea stola utebantur, etiam cantores in sanctum sanctorum penetrasse dicemus? De Nasiraeis porro non magis sibi quisquam persuaserit, aditum iis in sancta sanctorum patuisse. Notum enim est ex antiquitatibus Iudaicis, Nasiraeis in templo destinatum fuisse singulare atrium, לשכת ששם הנזירים מבשרין אתם ונשלחין תחת הדי: *conclauae, seu atrium*, (non enim desuper erant laquearia,) *ubi Nasiraei elixabans suas pacificas, tondebant capillos suos, eosque sub lebetem coniciebant.* Hoc vero atrium non erat in sancto sanctorum, ac ne in atrio quidem sacerdotum aut Israelitarum, sed in atrio mulierum דרמית מרחית *in angulo euro-notum respiciente* (z). Hoc ergo ingrediebantur Nasiraei, quoties se voto rite exfoluere volebant. Quoties vero cultui diuino interebant, procul dubio locum inter ceteros contribules in atrio Israelitarum occupabant. Ex quibus patet, nec hanc Epiphanii coniecturam vlllo loco esse habendam.

§. X.

Exstant & alia in EPIPHANII narratione, non magis vera, quam quae hactenus discussimus. Talia sunt, quae de Iacobi lamina aurea & lineis vestibus differit. Quum vero illa Iacobo male tribuatur, ac potius Ioannis hoc ornamentum fuisse dicere debuisset, hae vero non tam ab Epiphanio, quam Hegesippo inuentae sint: de vtrisque infra suo loco erit agendum. Illud vnum moneo, linteam pallium, quod Iacobo tribuit Epiphanius, parum ingeniose excogitatum, & tam levis texturae esse, vt fabula vbique pelluceat. Tota enim res nititur falsa hypothese, quod iuuenis, quem, relicta sindone, aufugisse MARCVS Euangelista (a) scribit, Iacobus frater Domini fuerit. Vnde verò hoc probat? An Apostolus nudus Christum comitaretur? Cur vestimenta posuerit? Iam tum sane Apostoli fuga sibi consuluerant, antequam iuuenis hic a turba prehenderetur. Certissima igitur eorum (b) est sententia, qui neque Iacobum, neque Ioannem, neque vllum alium

(y) Ioseph. *libr. XX. Antiq. Iud. cap. VIII.* (z) *Vide Lightfoot Descript. Templi Hierosolym. cap. XVIII. p. 994. Tom. I. Opp. & Centur. Chorogr. Mattbaeo praemiss. cap. XXIX. p. 103. Tom. I.* (a) *Marc. XIV, 51.* (b) *Theophylact. ad h. l. Casaub. Exercit. XVI. n. LXV. p. 425. sequ. Grot. ad Marc. l. c.*

alium Apostolum hic agnoscunt, sed iuuenem quendam, qui quum cubitum se recepisset, de periculo Christi aliquid inaudiuerit, & statim sese lecto proripuerit, speculaturus, quid rerum ageretur. Sed fuerit iste Iacobus, quod tamen falsissimum est: quis ex hac sindone pallium lineum consuerit? Ostendit quidem e Talmudicis **LEIGHTFOOTVS**, (c) Iudaeorum פליין seu pallium sacrum, cui peniculamenta seu fimbriae פניין affui solebant, quoque inter precandum capita obnubere consueuerant, nonnunquam vocatum esse פליין vel פליין, *sindonem*: sed tale pallium corpori ita aptari non poterat, ut non nuditas vbique pelluceret, atque adeo nec hic iuuenis lineo eiusmodi pallio se inuoluerat, sed interulae, quali in lectulo fuerat vsus, quod tam accurate demonstrauit **CASAVBONVS**, (d) ut si vel verbum adderem, Iliada post **HOMERUM** scribere viderer.

§. XI.

Veniendum iam est ad Eusebium & Hegesippum, qui vtut paullo parcius de sacro Iacobi vestitu loquantur, quam Epiphanius, nihil tamen, quod magis verum sit, referunt. Tametsi enim a veritate non alienum videri possit, quod Iacobum non sancta sanctorum, sed τὰ ἁγία solum intrasse perhibent, in eoque magnum huic fabulae praesidium quaerant **PETAUIVS** & **GUIL. CAVE**: falsum tamen & hoc esse, tam certo constat, vt mirer, viros ceteroquin doctissimos Hegesippo hic patrocinari. Τὰ ἁγία enim, in quae Iacobus ingressus est, aut exteriorem templi partem notant, quae Hebraeis est היכל, aut interiora adyta, quae רבך vocantur. Quocumque sensu vocem acceperis, nugae audies. Si enim sanctum sanctorum intelligas, Pontifex Iudaeorum maximus; sin exteriorem templi partem, sacerdos fuerit oportet. Neutrum verum esse, supra demonstratum est. Quod etiam animaduertens **PETAUIVS**: (e) Iacobo, inquit, ob excellentem vitae sanctimoniam concessum est, vt ad sancta perueniret, quum alioqui vulgo linea sola vestiretur. Sed vereor, ne & hic malam causam agat. Vnde enim probauerit Petauius, cuiquam mortalium, nedum Iacobo Apostolo, ob excellentem vitae sanctimoniam aditum ad sancta concessum fuisse? Certius nobis est atque exploratius, eo solis sacerdotibus λατρευθῶν accessum patuisse. Quomodo enim sanctum sanctorum sacerdo-

I

tes

(c) Lightfoot. *Hor. Hebr. & Talm. ad Marc. p. 460, Tom. II. Opp.* (d) Casaubon. *l. c.* (e) Petau. *ad Epiphani. p. 323. Tom. II.*

tes non recepit, sed pontificem duntaxat; ita sanctum, in quo altare thymiamatis erat constitutum, Israelitas omnes, quantumlibet sanctos, arcuit, solosque admisit sacerdotes, ministeria sacra obeuntes. Hinc apud Lucam (f) Zacharias sacerdos, quum ad aram suffituum thura adoleret, neminem in sanctuario comitem habuit, siquidem tota multitudo populi έξω, foris precabatur, id est, in atrio Israelitarum, cuius limites transire nemini concedebatur. (g) Quod ad lineas Iacobi vestes attinet, absurde & hae ab Hegesippo confictae sunt, nisi forte vulgarem vestem intelligas, ex lino confectam, qualem non Iacobus modo, sed & alii Iudaei gestarunt. Sed talem non intelligere Hegesippum, ex eo colligimus, quod ob illius reuerentiam accessum Iacobo εις τοις θυιατῶν paruisse, existimat. Inde enim sequitur, vt de linea tunica sacerdotali loquatur, seu de כְּתוֹנֶת הַשֵּׂרָץ, quam sacerdotibus Deus praescripserat. (h) Iam id ipsum quam ab omni ratione alienum sit, nemo, nisi qui antiquitates Iudaicas nunquam a limine salutauit, ignorare potest. Vestis enim haec, quam & aliarum gentium sacerdotes accumulatione solita sibi sumferant, δια τῆν χροάν, ἢν τὸ λινὸν ἀνθρῶν ἀνήσσι τῆν περιεχέουσαν τὸν κόσμον αἰθερίων χροασπόρῃσι προσοικυῖαν, hoc est, ob colorem, quem stus lini habet similem nitori aetheris mundum ambiens, vt est apud PLUTARCHVM, (i) adeo sacerdotum apud Iudaeos propria erat, vt non minori veneratione eam prosequerentur, ac hodie Pontificii suam casulam. Concedebantur sacerdotibus tunicae lineae a magno synedrio, nec induebantur iis vnquam, nisi quum sacra facienda essent. Immo dum sacerdotes erant in templo, & ministerio suoungebantur, si quando noctu somnus obreperet, non dormiebant in sacris vestibus, sed in vulgaribus, quibus extra templum utebantur, ac matutino tempore, quum ad munus redeundum esset, depositis ordinariis vestibus, & corpore aqua abluto, sacras resumebant. Tanta denique esse videbatur harum vestium sanctitas, vt etiam detritae in vsus profanos adhiberi non possent, sed retexerentur ad conficienda ellychnia lucernarum & lampadum, quae in festorum peruigiliis per templum relucebant. (k) Quis credet igitur, Iacobo sacerdotalem tuni-

(f) Luc. I. 10. (g) Quensted. *Antiquit. Bibl.* cap. VIII. p. 742. (h) Exod. XXVIII. (i) Plutarch. *de Isid. & Ostride* p. 325. Tom. II. *Opp. Confer. de aliis gentilibus* Herodot. *libr. II. cap. 37.* Chiflet. *de linteis Christi sepulchralibus* cap. XXIX. p. 101. Spencer. *lib. III. cap. V. de Legibus Hebr.* p. 835. (k) Lightfoot *Descript. Templi Hierosolym.* cap. XXXVII. *sect. V. Tom. I. Opp.* p. 650.

cam fuisse concessam? Quis credet, Iudaeos tam aequos fuisse, ut hominem, religionem suam perosum, linea tunica ornatum in publicum prodire paterentur, cum ne sacerdotibus quidem suis extra templum eius usum permiserint? Quas tragoedias excitaturi Pontificii essent, si quem non dicam religioni suae aduersum, sed pontifici deditissimum, casula aut mitra episcopali fulgentem, per vrbes suas volitare animaduuerterent? Num igitur mitiores nobis concipiemus Iudaeos, rituum suorum seruantissimos, & sacerdotalis dignitatis violationem vel minimam capitali supplicio vindicantes?

§. XII.

Reliquum est NICETAE PAPHLAGONIS & MICHAELIS SYNCELLI commentum de omophorio Iacobi. Sed de eo, quod dicamus, nihil est, quam ex Graeculorum iam satis superstitiosorum ingenio natum esse, quidquid de eo circumfertur. Uterque auctor nouus est & fabularum amantissimus: uterque neminem antiquiorem, ex quo profecerit, laudat, nobisque causam suspicandi relinquit aequissimam, eos ex pallio lineo Iacobi, quod Epiphanius primus confixerat, omophorium texere auctores, ut huic indumento sacro, ante saeculum quartum non excogitato, sua constaret antiquitas, de quo paullo post nonnulla monenda erunt.

§. XIII.

Iacobo fratri Domini comitem damus IOANNEM, illud Christi delictum, cuius sacra indumenta illis Iacobi proxime conueniunt. Exstat apud Eusebium (1) e POLYCRATI Ephesini Antistitis Epistola ad Victorem, Episcopum Romanum, fragmentum luculentissimum, in quo hic saeculi secundi scriptor, cum sententiam suam de die Paschatos exemplo maiorum fortiter tuetur, tum etiam de apostolis quaedam haud vulgaria tradit. Cuius generis etiam sunt, quae de Ioanne his verbis narrat: *Ἐπι δὲ καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ σῆδος τῆ κυρία ἀναπεσών; ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον ποδερπῶς, καὶ μάρτυς, καὶ διδάσκαλος, ἔτ' ἐν Ἐφέσῳ κηλομήτην.* Praeterea Ioannes, qui in sinu Domini recubuit; qui etiam sacerdos fuit, & laminam gestauit; martyr denique & doctor exstitit; hic inquam Ioannes extremum diem apud Ephesum obiit. Hic locus, quem etiam HIERONYMUS, (m) & NICEPHORUS, (n) exscripserunt, quem-

I 2

(1) Euseb. lib. V. cap. XXIV. (m) Hieronym. de scriptor. eccles. cap. XLV. (n) Nicephor. lib. IV. Hist. Eccl. cap. XXXVII.

quemque in animo habuisse videtur EPIPHANIVS, (o) dum Ioannem & Iacobum, filios Zebedaei, idem cum Iacobo minore vitae institutum amplexos affirmat, miram Pontificis gloriandi occasionem suppeditat. Hoc enim nobilissimo antiquitatis monumento liquido constare existimant, iam apostolis sacrum habitum, & inprimis mitram Episcopalem, in deliciis fuisse. BARONI (p) phaleras iam supra vidimus; ei vero paria faciunt BELLARMINVS, VALESIVS, (q) & tantum non omnes, quorum interest, palpum Pontifici obtrudere. Sed tria hic mihi facienda opinor. Si enim ostendero, nec bracteam in capite gestasse Ioannem, nec hanc esse Polycratis sententiam, & mitras denique Episcopales, quas ex hac bractea arcescit Baronius, longe recentioris aevi esse, toto hoc negotio rite mihi perfunctus videor.

§. XIV.

Meminit Polycrates τῆ πετάλῃ, seu bracteae cuiusdam, sed ita, vt nec materiam nec formam describat, nec, quo loco gestari hoc ornamentum consueuerit, exprimat. HIERONYMVS vero, (qq) quaedam de suo adiiciens, & auream hanc laminam, & in fronte collocatam, dicit. Quem quidem STEPH. LE MOYNE (r) cum Polycrate in gratiam reduci posse existimat, si πέταλον bracteam auream explicemus. Sed vereor, vt hanc significationem Graecis auribus persuadeamus. Sane enim lituris dignus esset AELIANI (s) auctoris μετ' ἄλλων locus, vbi πέταλῃ χρυσῆς meminit, nec ferendus esset poeta, (t) qui πλεθύνοντα δι' ἐυζώντων τριχός αἰμυρὴ πέταλον, *pileum ex lana agni coacta & bene carminata factum* laudat, si πέταλον laminam auream significaret. Alter enim locus tautologiam, alter contradictionem, quam vocant in adiecto, inuolueret, quale sermonis vitium in Graecos scriptores tam emendatos vix cadit. Quare Hieronymum potius & hic sibi indulgisse arbitror, quod in Eusebii chronico interpretando fecisse se non negat, (u) *vt & interpretis, & scriptoris ex parte officio sit usus, & nonnulla, quae intermissa videbantur, adiecerit.* Vt ergo genuinam vocis significationem eruamus, obseruandum est, πέταλον a ΣΥΔΑ (x) & glossatoribus explicari per φύλλον, id est, *folium*, & esse laminam, folio hederæ similem,

eam-

- (o) Epiphani. *haeresei* LXXVIII. cap. XIII. p. 1045. (p) Baron. *ad ann.* 34. n. CCXCIII. (q) Valef. *Adnotat. ad Euseb.* p. 93. (qq) Hieronym. *l. c.* (r) Steph. le Moyne *Not. ad Var. sacra* p. 29. (s) Aelian. *lib. V. Hist. rar. cap. XVI.* (t) apud Suid. *vocce πέταλος* p. 102. Tom. III. edit. Kust. (u) Hieronym. *praefat. ad Chron. Euseb.* (x) Suid. *l. c.*

eamque, siue auream, siue ex alia materia confectam. A septuaginta interpretibus ita vocatur lamina illa קָרָן , quae sacerdotis summi frontem ornabat. (y) Ea vero non erat corona triplex, qualem ex IOSEPHO (z) male intellecto nobis describit BARONIVS, (a) sed nuda bractea aurea sincipiti alligata, quam in utroque latere ornabant caliculi aurei, tribus ordinibus dispositi, quales in herba hyoscyamo conspiciuntur, in medio vero litterae קָרָן לַיהוָה *sanctum Domino*. Quod si ergo Polycratem iuxta litteram intelligimus, Ioannes usus est corona vel lamina sacra, qua pontifices maximi, quando in sanctum sanctorum ingrediebantur, fulgebant. Quis vero hoc sibi persuadeat de Apostolo, qui omnes modestia animoque demisso anteiuit? Certe nec voluit ita ornatus in publicum prodire, nec potuit. Non voluit, nisi dicas, eum veteris testamenti adparatum & caerimonias, umbrae instar euanituras ignorasse. Nec potuit, nisi Iudaeos aequae gentiles omnes eum, tamquam virum sanctissimum reueritos esse, fingas. Vtrumque quam a veritate alienum sit, nemo non videt. An enim pontificis Iudaici habitum splendidissimum sibi sumserit, quum Christo exhibito umbra nihil opus esset? An aurum fronte gesserit is, qui cum Petro auri argentique copiam eiebat? Qua fronte se auro carere dixisset, qui aurum fronte praeferebat? (b) An Iudaeos Asiaticos quieturos fuisse credibile est, si Pontificis sui insignia a piscatore, religione aliena deuincto, occupata animaduertissent? Et quid acturos fuisse credimus Ephelios, inter quos Ioannes diutissime vixit, (c) si peregrinum hominem laminam auream circumferre apud se vidissent, quum magnae Dianae ἀρχιερεύς , tantae auctoritatis homo non nisi laurea vteretur? (d) Nonne omnibus paganis, quibus sorduit scrupulosior vestitus ratio, ludibrium debuisset? Tantum profecto abest, ut splendida haec corona cum simplicitate ecclesiae conueniat, ut vel scandalum neophytis praebere potuisse videatur, qui a Iudaeorum ritibus maximopere sibi abstinendum esse existimabant.

§. XV.

Sed quid opus est verbis, quum manifestum sit, eam Polycratis mentem minime fuisse? Duo enim coniungit Polycrates, Ioannem ni-

I 3

mirum

- (y) Versio LXX. Exod. XXVIII, 36. XXIX, 10. XXXIX, 10. 30. Videantur de ea post Goodvvinum, Lightfootum, Lundium, Braunius de *Vestitu Saero Ebraeorum*. (z) Ioseph. lib. III. *Antiqu. cap. IX, p. 86.* (a) Baron. l. c. (b) Act. III, 3. 6. (c) Euseb. lib. III. *Hist. Eccl. cap. I.* (d) Achilles Tattius *Ἐρωτικ. 448.*

mirum sacerdotem fuisse, & τὸ πέταλον gestasse, ex iisque concludit, pascha quartadecimanorum non esse damnandum, quia tantus vir illud eodem die celebraverit. Quenam haec conclusio, si verba in sensu proprio exponimus? Quis vero unquam probaverit, Apostolos sacerdotes proprie sic dictos fuisse? Repugnat sane hoc totius Christianismi principiis, & a Theologis nostris tam solide discussum est, ut hic actum ageremus, si vel verbum adderetur. Quid porro ad rem facit, si Ioannes πέταλον usus est? An ideo pascha cum quartadecimanis celebrandum? Quemadmodum igitur sacerdotem Ioannem improprie vocat Polycrates, ita & πέταλον pontificale ipsi tribuit *συνευδοχημαῖς*, ea ratione, qua fasces & secures nominamus, si consulem; aut purpuram & diadema, si Regem describimus. Quae si ponimus, planissimus sensus erit Polycratis, pascha scilicet Quartadecimanorum vel ideo minime damnandum esse, quod eodem die Christi resurgentis memoriam recoluerit Ioannes, qui inter Christianos Asiaticos veluti pontifex quidam maximus auctoritate summa enituerit, & sanctis moribus non minus quam doctrina orientem illustraverit diutissime. Sic inquam omnia plana sunt ac perspicua, quum, si proprie accipias verba Polycratis, nihili sint, praecipue si cum BARONIO & VALESIO non hunc modo, sed & reliquos Apostolos, quin & episcopos omnes, eiusmodi regiae dignitatis insignibus uti consueuisse dicas. Quod si igitur aequissimum est, ita cuiusque verba exponi, ne sensu careant: omnino sequitur, ut & Polycratis locum multo rectius figurate quam proprie interpretemur. (e)

§. XVI.

Clarius hoc futurum est, si ostenderimus, Episcopales mitras nec ex institutione ac usu apostolorum manasse, nec ex antiqua lege ad perfectioris ampliorisque sacerdotii signum translatas, nec inter Christianos tam antiquas esse, ut Ioannes eiusmodi insigni uti potuerit. Tria haec sunt capita, quae proponere non erubescit BARONIUS, (f) ut Ioannis, ceterorumque Apostolorum, bracteas aureas in tuto collocet. Sed quum nullum eorum, ut virum doctum decebat, probaverit: ostendendum nobis est, omnia aequae falsa esse. Ex Apostolorum institutione manasse mitras episcopales, nemo fortassis dixerit,

nisi

(e) Steph. le Moyne c. p. 261. Cyprian. not. & Schol. ad Hieronymi Catalog. cap. XLV. Heidegger, Tumul. Concil. Trident. sess. XXII. Quaest. 5. p. 237. Tom. II.
 (f) Baron. ad ann. XXXIV. n. CCXIV. sequ.

nisi qui omnem pudoris sensum amisit. Vbi enim habetur illa institutio apostolica? litterisne ea, an per manus nobis tradita est? Si litteris consignata, sane & nobis non esset incognita. Sin per traditionem propagata, ea certe ostendenda est in antiquitate ecclesiastica. Non minus temerarie contendit, non Iacobum modo, & Ioannem, sed & ceteros Apostolos, eiusmodi regiae dignitatis insignibus uti consueuisse. Vnde enim haec probat? Si ex Polycrate, & principium perit, & a particulari quod aiunt ad vniuersale concludit. Sin ex Epiphanyo; hunc memoria falsum esse, supra vidimus. Sed fingamus, Apostolos omnes bracteas aureas in fronte circumtulisse, an ideo mitrae Episcopales ex apostolico vsu manarunt? Quidni ergo Episcopi hodiernum *πέταλα* gestant? aut quid simile habent *πέταλον* & Episcopalis mitra? Ex quo patet, alterum quoque caput falsum esse, nimirum Episcopales mitras ex veteris testamenti ecclesia ad perfectius Christianae legis sacerdotium translatas esse. Fefellit scilicet Baronium pictorum oscitatio, & nimis curta notitia antiquitatum Iudaicarum, quibus impeditus est, quominus verum sacerdotum Iudaicorum habitum animo conciperet. Si enim Hebraicas antiquitates potius, quam vulgares imagines, consulere voluisset, deprehendisset, nec sacerdotum, nec Pontificis maximi cidares hodiernis Episcoporum suorum mitris vlla ex parte posse comparari, & Turcarum pileis, quam illis, fuisse similiores. Si ergo veteris testamenti ritibus Episcopalis mitra debet originem, cur nec materiam nec formam antiquam retinet? Cur soli episcopi videntur mitris, quae in veteri testamento sacerdotibus omnibus erant communes? Sed salua res est. Clarissime enim constat, Pontificium hoc capitis ornamentum a gentilibus potius, quam ab Hebraeis, in ecclesiam esse inuectum, nec ouum ouo esse similius, quam mitras episcopales cornuto illi Nabidis sacerdotis pileo, quem *ΣΑΥΣ ΠΑΛΙΟΥΣ* (g) hunc in modum describit:

*Cuffide cornigera dependens infula sacros
Præ se serrores, diuumque ferebat honorem.*

Tertium, quod statuit Baronius, mitras episcopales tam antiquas esse, ut ab ipsis apostolorum temporibus repetendae sint, prolixo examine vix indiget, quum ipse, magno licet conatu nugae acturus, neminem saeculo quarto antiquiorem testem producere potuerit. Et tamen ex

his

(g) Sil. Italic. lib. XV.

his quoque pauca profert, quae vel speciem veritatis præ se ferant. Primo enim EUSEBIUS (h) & GREG. NAZIANZENSIS (i) de nulla re minus loquuntur, quam de mitra sacerdotali, quum vterque indumenta sacra veteris testamenti sacerdotibus Christianis *ouendoxinās* tribuat, iisque adscribat *sacrosanctum poderem, caelestis gloriae coronam, spiritus sancti stolam, cidarim & diuinam vntionem*, quae certe omnia figurate dici, vel ex eo palam est, quod patres hi de episcopis Graecis loquuntur, quos nunquam vfos esse mitra, nec hodiernum vti, notum satis est & prouocatum. Addit & AMMIANVM MARCELLINVM, (k) qui coronam sacerdotalem & militaria signa cum ceteris, quae intercepta fuerant, Theodosio a Mascizele tyranno restituta perhibet. Ex hoc satis clarum esse putat Baronius, episcopos tunc non tantum mitras gestasse, sed & easdem maximi pretii fuisse. Sed vnde hoc liquet Baronio? Sane Marcellinus non loquitur de Theodosio Imp. Christiano, sed de eiusdem parente, qui post victoriam demum hanc a Mauris reportatam Christo nomen dedit. (l) Nec coronam hanc sacerdotalem Christianis interceptam fuisse dicit. An non probabilius est, eam potius e fano quodam gentilium raptam fuisse, quam e Christianorum ecclesia? Denique agmen claudit ENNODIVS, (m) qui de Ambrosio ita canit:

Serta redimistis gestabas lucida fronte,

Distinctum gemmis, ore parabas opus.

Sed satis responsum videbitur, si dixerimus, Ennodium saeculi sexti, (non vero, vt LABBEVS (n) satis spisse errauit, quarti) scriptorem, poetica licentia vsu, Ambrosium ex sui saeculi moribus descripsisse. Haec sunt, quae pro mitrarum Episcopaliū antiquitate profert Baronius, quae satis declarant, malam ab eo causam agi, hocque ornamentum Pontificium recentius esse, quam vt ex Apostolorum institutione deriuari possit.

§. XVII

Nondum hic nugarum satis est. Quum enim semel rebus nouis antiquitatem induere animum induerit Baronius: suo sibi more agendum, omniaque, quae vsquam legerat aut viderat, ad propositum suum trahenda putauit, pertinere ad suum officium ratus, vt in annales fal-

(h) Euseb. *lib. X. H. E. cap. IV.* (i) Greg. Nazianz. *apol. III.* (k) Ammian. Marcell. *lib. XXIX. cap. XXV.* (l) Paul. Diac. *Hist. Miscell. lib. XII. cap. XI.* (m) Ennod. *Epigramm. de S. Ambrosio.* (n) Labb, *Diss. de Script. Eccles. Tom. I. sub voce Ennodius.*

falsa interdum non minus, quam vera, comportaret, eo tantum fine, ne quid a quoquam dictum fictumque prætermitteret. Hinc & numorum auctoritate utitur, non ignorans, quantum pretii hisce antiquitatis monumentis statuunt omnes, quibus litterae elegantiores curae cordique sunt. Quum erga annales suos ad Theodosii vsque tempora perduxisset, eiusque victoriam ab Eugenio reportatam litteris mandare coepisset: reddendum putavit nobile, ut vocat, antiquitatis monumentum, quod a Fulvio Ursino acceperat. Numus hic est Theodosii, (o) altera facie Imperatorem ostentans, sinistra crucem, dextra volumen, quod Baronio euangelium videtur, præferentem, cum perigraphæ: DN. THEODOSIVS P. F. AVG. altera vero duos viros, habitu talari indutos, nimboque caput circumdatos, dextra itidem volumina, sinistra cruces tenentes, cum inscriptione: VOT. XXX MVLT. XXXX. Infra: CONOB. Hoc numo, dici non potest, quam mirifice sibi placeat Cardinalis. *Elabes, inquit, etiam ex his, lector, inter alia, unde antiquam sacerdotalem habitum discas, simulque tonsuram intelligas, & pallia, hameros atque pectus decora ambientia.* Ut vero acutus argumenti eo firmior robustiorque sit, viros illos, quos numus præfert, non alios esse existimat, quam IOANNEM & PHILIPPVM, Apostolos, quos ante proelium illud adparere sibi, & victoriam polliceri per quietem viderit Theodosius. (p) En igitur Ioannem & Philippum, detonsos, palliolisque & reliquo sacerdotali habitu indutos, quos & numi spectandos præferunt. Sed tria sunt, quæ hic miror. Primum, quod Baronius tam lynceis oculis sit, ut tonsuram videat, quum, qui in vertice eminent, globuli pileata potius, quam detonsa, capita indicare videantur. Alterum, quod e Theodosii numo apostolorum habitum deriuarit. Tertium denique, quod viros in numo conspicuos Apostolos, Ioannem & Philippum, referre putet, quum tamen coniectura hæc nullo fundamento nitatur. Tales sane THEODOSII numos & alii proferunt: sed, qui Apostolos hic vidisse se opinetur, legi adhuc neminem. Nec fieri potest, ut quisquam hoc sibi persuaderi patiatur, postquam HENR. NORISIVS, (q) ANT. PAGO, alique antiquitatis promicondi (r) aduerterunt, non hic ostendi sacrum habitum, sed consulare, nec Apostolos, sed

K

Theo-

(o) Vide iconem Numi apud Baron. ad ann. CCCXCIV. n. X. (p) Theodorit. lib. V. Hist. Eccl. cap. XXIV. (q) Noris. Dissert. de Numism. Lisin. Aug. cap. III. (r) Vid. Meibom. Dissert. de Numor. veterum in illustranda Imperatorum Rom. historia vsq. 4. seq. Io. Andr. Schmid. diss. de Numis cathedra sicis.

Theodosium ac Valentinianum Imperatores. Imposuit nimirum Baronio nimbus, quem Apostolorum potius, quam Imperatorum capitibus conuenire, ex ecclesiae suae moribus existimauit, quum nimbos etiam Imperatorum capitibus adpictos, discere potuisset ex LAUR. PIGNORIO, (s) quippe qui Mensam suam Isaacam Baronio dedicauerat. Nihil ergo haecenus egit vir doctissimus, neque habitum apostolorum sacerdotalem villo vel specioso argumento probauit.

CAP. VI.

DE RELIQUORVM APOSTOLORVM
SACRO HABITU.

I. Paulo tribuitur pallium sacerdotale. II. *Φαλόνης & Φελόνης* 2. Tim. IV. 13. quid significant? Quoniam sententia interpretam sit maxime probabilis? III. Tonsura Pauli. IV. Bartholomaei colobium purpura clauatum, & pallium gemmis purpureis ornatum. V. Marci Euangelistae pallium, & brachia, quam fronte praetulisse dicitur. VI. Vestes apostolorum listeratae. VII. Conclusio.

§. I.

Reliquum est, vt de ceteris etiam Apostolis & Apostolicis viris nonnulla dicamus, sed breuiter, quum pleraque iam ante discussa sint. Et primo quidem loco listimus PAVLLVM, quem & pallio sacerdotali, & tonsura a plebe distinctum fuisse, nonnulli docent. Occasionem ita sentiendi arripiunt ex verbis ipsius PAVLLI, (t) ad Timotheum ita scribimus: Τὸν Φελόνην, ἐν ἀπέδρον ἐν τρωάδι παρὰ κάερω, ἐρχόμενος Φέρε. Inde enim vestem quandam sacram Graecis hodiernum *Φαλόνηον*, Latinis planetam dictam, eliciunt CORNELIVS a LAPIDE, (u) qui & TERTVLLIANVM (x) testem adlegat, & SEDVLIVS SCOTVS. (y) BARONIVS, (z) quidem nihil faceret libentius, quam vt eandem sententiam amplecteretur, vnde, etiam e Nicephoro, Philotheo, Metaphrasta, aliisque huius farinae scriptoribus multa de Graecorum hodiernorum *Φαλόνηον*, seu pallio sacro, differit; sed quum ab omni argumentorum copia destitutum se videat, lectorem sub cultro relinquere, quam pallio Pauli sacro pertinacius.

(s) Laur. Pignor. *Mens. Isaac. p. 64.* (t) 2. Tim. IV, 13. (u) Coru. a Lapide *Comment. ad h. l.* (x) Tertull. *lib. de Orat. cap. XII.* (y) Sedul. Scot. *Comment. in 2. Tim. IV. Tom. I. Biblioth. Patr.* (z) Baron. *ad ann. 58. n. LXXVIII.*

cuius defento, famae nocere mauult. Hinc demum hanc facit cogitationum suarum summam: *Ex his recitatis sententiis, vel de volumine, vel de sacra veste, alterutram, quam uelis, sequatur lector, sed magis placeat, ut volumen sacrae legis intelligi debeat.*

§. II.

Non est, quod discutiendis argumentis aduersariorum, quae nulla habent, diutius immoremur. Cornelius enim a Lapide solius TERTULLIANI auctoritate nititur, qui tamen ne verbo quidem, quod ad sacram Paulli vestem trahi possit, usus est, sed reprehendit potius quosdam, qui orationem positis paenulis faciendam, extimabant, quasi *Paulus paenulam suam in oratione penes Carpum reliquerit, aut Deus non audias paenulatos.* Satius igitur futurum est, si ipsa verba Paulli attentius considerauerimus. Quaeritur nimirum, quid Paullus sibi Troade adferri uoluerit? Responso manifesta est, *Φελόνην*. Vel ut alii codices habent *Φαγλόνην*, *Φελαώνην*, *Φενόλην*, *Φαινώλην* sicuti in MILLII luculentissima editione Noui Testamenti uidere est. Hoc uero uerbum quid significet, non aequè inter omnes constat. Sunt qui *Φελόνην* & *Φαινόλην* unam eandemque uocem esse credunt: (a) sunt qui utramque & origine & significatione diuersam putant, (b) quorum sententia tam accurata & plana est, ut mirer, hoc ab aliis nondum esse obseruatum. ETYMOLOGICVM MAGNUM *Φελόνην* dicit esse *είλητον τομάριον μεμβραίνον, ή γλασσόκομον, uolumen paruum membranaceum, seu glossocomium*; *Φαινόλην* uero *χιτώνα* tunicam. Sic & SVIDAS & HESYCHIVS, qui paene uerba etymologici retinet. Pro diuersa igitur lectione diuersae etiam sunt interpretum sententiae. Alii uestem hic intelligunt, alii thecam librorum, alii uolumen aliquod & *κατ' έξοχήν* quidem librorum ueteris Testamenti. Qui uestem hic designari existimant, quod faciunt paene omnes, qui uersionem uulgatam nostramque Lutheri sequuntur, iterum in varias sententias eunt. Quidam enim uulgarem hic inueniunt paenulam, arcendae pluuiuae aptatam. (c) Quidam uestem nescio quam consulari, qua pater Paulli donatus dicitur. (d) Sed ut uerum fatear, nulla quidem sententia probabilior uidetur ea, quae uolumen ali-

K 2

quod

- (a) Barthol. *Tract. de paenula* p. 3. (b) Hect. Gotofr. Masius *Diff. de pallio Pauli* (sect. II. §. 18. p. 715. Tom. II. *Thesauri philolog.*) (c) *Interpretes pene omnes; Vid. Beza ad b. l.* (d) Pseudo-Ambros. *Explanat. Epist. ad Timoth.* Tom. II. *Opp. edit. Basl. Haymon. Halberst. Comment. in b. l. Anselm. Cantuar. in b. l. Bruno Herbigol. in b. l.*

quod, thecae inclusum, intelligere nos iubet. Primo enim eorum opinio, qui vestem quamdam consularem hic confingunt, vel ipsis Graecis auribus intolerabilis est, omnique fundamento destituitur. Deinde & altera sententia de penula non parum incommoda videtur, si cogitemus, nec probabile esse, Paullum Troade profectum, pallium, peregrinantibus tam necessarium, apud Carpum reliquisse, nec operae pretium fuisse, ut eam Troade Romam adferri per Timotheum iuberet, quum hae ciuitates distitae essent milliaribus centum & octaginta tribus. Tertio pro sententia nostra militant tum vocum significatio paullo ante euoluta, tum translationis Syriacae auctoritas, qui *Qelónny* hic vertit *בית כתבא* id est thecam librorum. Quarto probabilius est, Paullum Troade reliquisse libros, ne in itinere oneri essent, quam pallium, quod nusquam magis, quam in itinere tam diuturno, commodum praestat. Quinto etiam reddi sic potest ratio, cur Paullus tanto desiderio Timotheum simulque reculas suas expectarit. Libris enim opus erat, eosque non vbique inueniebat Apostolus, quum penulae iactura exiguo pretio etiam Romae refarciri posset. Plura in hanc rem supeditabit elegantissima MASHI Dissertatio, quae pro hac sententia plura, eaque selectissima, continet. Verum si vel maxime pallium hic intelligendum esset, non magis tamen illud ad sacerdotalem habitum poterat referri, quam reliqua illius vestimenta, tunica, zona, sandalia, quibus eum more Iudaeorum usum, supra capite III. diximus.

§. III.

Tonsuram Paulli ex Actor XXI 24. & XVIII 18. probare contendunt ISIDORVS, (e) BARONIVS (f) aliique plures. Sed horum etiam somniorum coniectorem denuo hic agere nolo, quum, quae supra de Petri tonsura prolixius disputauimus, hic etiam vel maxime locum inueniant. Ex antiquitate nimirum Iudaica haec tonsura explicanda est, non ex recentioribus de tonsura clericorum institutis, quod quum luculenta dissertatione de Paulli Nasiraeatu fecerit GEORG. FRID. MEINHARDVS, (g) actum profecto agerem, si, pluribus conquisitis argumentis, Nasiraeorum institutum nihil cum clericorum tonsura commune habere, denuo ostenderem.

§. IV.

(e) Isidor. *libr. II. de Diuin. off. cap. 4.* (f) Baron. *ad ann. 58. n. CXXII.* (g) *Habetur in Thesauro Philologico Tomo II. p. 437. sequ.*

§. IV.

BARTHOLOMAEI indumenta sacra ita describit ABDIAS Babylonicus, (h) vel, quicumque sub hac larua latet, impostor insulsiſſimus: *Vestitus colobio albo, clauato purpura. Induitur pallio albo, habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas. Viginti sex anni sunt, ex quo nusquam sordidantur vestimenta eius. Similiter & sandalia eius per XXV annos nunquam veterascunt.* Nec meliora sunt, quae ex Cratone, Apostolorum Simonis & Iudae, vt fertur, discipulo tradunt fragmenta Apostolorum, a STEPHANO PRAETORIO edita, vbi de Bartholomaeo ita referunt: *Pallio albo incessis, ornatus annulis & gemmis, semper bilaris, eodem vultu.* Vera esse, quae hic de colobio & pallio dicuntur, eumque plane fuisse Apostolorum habitum, capite tertio demonstrauiſimus. Quae vero de purpura, gemmis & annulis adduntur, tam futilia sunt, tamque fabulosa, vt vix inter legendas lignae locum mereantur. Sed quis Abdiam moratur, cuius subuentaneum foetum nemo hodie deterioribus saeculis, nedum apostolico aeuo, dignum iudicat?

§. V.

Idem sentiendum de MARCI pallio, quod in Alexandrina ecclesia diutissime seruatum esse, scribit LIBERATVS, Archidiaconus Carthaginensis, (i) qui etiam, neminem hanc sedem legitime tenere potuisse, existimat, *nisi antecessore sepulto, suis manibus acceperit collo suo B. Marci pallium.* Certe enim vel vulgare hoc indumentum fuit, quod nimis religiosa posteritas curiosius seruauit, vel si sacerdotale fuisse fingitur, non magis sacerdotalem habitum virorum apostolicorum probat, quam ea, quae superioribus capitibus explosimus. Non satis enim fidei Liberato est, saeculi sexti scriptori, ad rem tam antiquam & nemini ante se obseruatam pro vero adfirmendam. Vnde miramur, CHRISTIANVM LVPVM, (k) virum tam doctum, & in antiquitatibus ecclesiasticis versatissimum, narratiunculam hanc tanti fecisse, vt ex ea probare voluerit, episcopos Orientis pallia sua a Pontifice Romano iam olim redemisse. De eodem MARCO nonnulli fabulantur, ipsum non minus, quam Iacobum & Ioannem, bracteam in fronte gestasse. VALESIVS (l) enim

K 3

ex

(h) Abd. Babyl. lib. VIII. Hist. Apost. cap. II. (i) Liberat. Carthag. in Breviario.
 (k) Christ. Lup. Schol. ad Concil. General. & prouincialia p. 13. (l) Valef. Eu. feb. p. 23.

ex passione eius MSC hunc locum decerpit: *Quem quidem B. Marcum iuxta ritum carnalis sacrificii pontificalis apicis petalum in populo gestasse Iudaeorum, illustrium virorum syngraphae declarans: ex quo manifeste datur intelligi, de stirpe eum Leuitica, immo Pontificis Aaron, sacrae Successionis originem habuisse.* Sed fabulas potius, quam illustrium virorum syngraphas, exscripsisse auctorem hunc, a Valesio laudatum, ex eo adparet, quod bracteae huius ferendae ius e Leuitica, & quidem Aaronis stirpe, deriuet, quasi omnibus Aaronis posteris bracteam fronte praefere licuerit, aut quasi hoc insigne non solis sacerdotibus summis fuerit proprium.

§. VI.

Posterioribus saeculis litteratas quoque vestes Christianorum clero vitatas fuisse, negari non potest, idque clarissime testatur AMMIANVS MARCELLINVS, (m) qui dalmaticas, litteris ornatas, diaconis tribuit. Sed quod & Apostolis litteratae vestes tribuendae sint, nemo fortassis ante CIAMPINVM (n) adfirmavit. In partes hic vocat cascas illas & vetustas imagines, quas in basilicis Romanis inuenit, vbi non in Christi modo, verum etiam Apostolorum vestimentis, litterae haud paucae conspiciuntur, veluti L. H. Γ. F. T. X. Π. aliique characteres & monogrammata, quibus depingendis nec meam, nec typographi manum, fatigare ausim. Verum inter ipsos pontificios nondum constar, quid sibi hae litterae velint. Sunt, qui sibi nescio quae mysteria hic videntur subodorasse, (o) alii casu ab artificibus adiectas volunt, quod hi ad vetustum morem, varios titulos & inscriptiones in vestibus signandi respexerint. (p) Complures etiam nomina Seruatoris & cruces esse putant, quae litterae aliis videntur. Quid Rubenii, Mellini aliorumque coniecturas adducam? quum nemo profecto his imaginibus eo adduci se passurus sit, vt eas ad viuum, quod aiunt, depictas existimet. Nihil verius enim est, quam quod ipse CIAMPINVS coniecit, hos characteres olim a textoribus ideo adiectos fuisse, vt constaret, ex cuius officina prodissent, eosque deinde imitatos esse pictores, quibus quiduis fingendi semper fuit aequa potestas.

§. VII.

(m) Ammian. Marcell. lib. XIV. cap. V. vbi confer. Pamel. Not. ad Tertull. de Idololatr. cap. XVI. (n) Ciampin. Monim. Operum Musiuorum Part. I. cap. XIII. p. 102. (o) Seueran. citatus Ciampin. l. c. (p) Suarez. de vestibus litteratis ibidem.

S. VII.

Atque haec sunt, quae hunc de habitu Apostolorum sacerdotali chartae festinante manu illeuimus. Plura dicenda superessent; si habitum Apostolorum monasticum spectandum hic lectori offerre voluissimus. Roma enim mendax, vt SPANHEMII (q) verbis rem eloquar, *nihil non agit, vt horrida etiam claustrariorum specie, cilicio, cucullo, caputio, scapulari, tribonit, naso nudoque vertice, discalceatis pedibus, lumbis reffe succinctis, Apostolos desurpet; ne monachos exempla scilicet primi aevi destituans.* Sed relinquamus illis hanc gloriam, relinquamus versatile ingenium, quo Apostolos schemate non vno in proscenium ducunt, relinquamus etiam habitum auro gemmisque fulgentem, nostraeque ecclesiae ministris precorur, vt Deus sacerdotes suos induat salutari, (r) radiatibus olim, quasi splendor firmamenti, & quasi stellae in perpetuas aeternitates. (s)

(q) Spanhem. praefat. ad Introd. in Hist. Eccl. p. 6. (r) PL. CXXXII. 16.

(s) Dan. XII. 48.

DE
GENVINA
NATIVITATIS CHRISTI ERA
EXERCITATIO II.
EX NUMIS ET INSCRIPTIONIBVS AN-
TIQVIS ILLUSTRATA.

§. I. Numerum & Inscriptionum auctoritas & praestantia. §. II. Ea etiam in historia ecclesiastica sese exerit. Pontificii tamen hic saepe ineptiunt. §. III. Scopus Dissertationis. §. IV. Cur era genuina Natiuitatis Christi hodiernum tam obscura sit? Christiani quas eras usurpauerint? Quando Dionysiana publice recepta? §. V. Monumenta antiqua, era Christi signata, suppositicia sunt. Veluti gladius Constantini M. Litterarum Gothicarum origo. §. VI. Numus Constantini M. suppositicius, nec non eiusdem notae Inscriptio Spoletana. §. VII. Num era Christi in numis mediae aevi occurrat? Numus bracteatus Bernardi Ducis. Cifrae Arabicae numeris Romanis intermixtae. §. VIII. Quot viis monumenta ad genuinam Christi eram adducant? §. IX. Prima via. Chronotaxis Herodiadum. Numus Herodis Antipae describitur. §. X. Eius synchironis ostenditur. §. XI. Herodes Antipae regnare coepit anno Jul. XLIII, quod demonstratur e numo, cum Iosephi chronologia collato. §. XII. Nec non ex chronotaxi imperii Archelai. §. XIII. Quin & ex chronotaxi imperii Philippi Tetrarchae. §. XIV. Harduini diuersa sententia reuocatur. §. XV. Quantum temporis inter obitum Herodis M. & imperium Antipae intercesserit? Annus mortualis Herodis M. fuit Jul. XLII. §. XVI. Id quod demonstratur testimoniis Iosephi, & ex eclipsi lanari tum facta. §. XVII. Quantum temporis inter natalem Christi & mortem Herodis effluerit? Dies natalis Christi obscurior. Observatio de die XXV. Decembr. in ecclesia occidentali recepta. Annus tamen verus adparet ex epocha templi Herodiani. §. XVIII. Via secunda. Censur tempore natiuitatis Christi actus fuit vniuersalis. Bynaei sententia examinatur. §.

XIX. Censur hic illustratur ex monumento Ancyrano, cuius historia traditur. §. XX. Fragmentum huius monimenti adfertur. §. XXI. Idem explicatur. Chronotaxis censurum Augusti. §. XXII. Censur secundum huc pertinere, ostenditur. Censur non uno anno absoluti. §. XXIII. Lapsus quidam Chronologici notantur. §. XXIV. Chronotaxis Praesidum Syriae e numis restituta. §. XXV. Christus Varo Praefectus natus. Lucas explicatur. Quirinius tempore Christi nati non fuit Praefectus Syriae, sed censurum extra ordinem egit. §. XXVI. Locus Tertulliani explicatur. Tabulae censurales diu superstites. §. XXVII. Via tertia. Varia interpretatio verborum Lucae. Anni Tiberii modo non uno numerantur. §. XXVIII. Era Tiberii Praefecturae e monimenti antiquis illustratur, & ad Christi natiuitatem applicatur. §. XXIX. Epilogus dissertatiunculae.

§. I.

Nvmorum, inscriptionum, aliorumque, quae tanquam fractae e naufragio tabulae in aetatem nostram delatae sunt, monumentorum, tanta semper visa est auctoritas, ut omnes fere eruditi, qui annales veteres in tuto collocare voluerunt, eorum testimonio in primis utendum sibi existimauerint. Cuius instituti sui multas profecto habuere rationes. *Quis enim non videt, inquit IO. DANIEL MAIOR, (a) quam multo potior censenda documensu historici illius auctoritas meriso sit, quod ex veteri numo, marmore, tabula, aut inscriptione antiqua quauis alia, publico magistratus decreto sollemniter erecta, quam quod ex vno forsitan & altero, tot ac tam grandibus suspitionibus obiecto priuati hominis scripto historico petatur?* Certe enim, quum scripta historicorum haud pauca, tum ob librariorum oscitationem, tum propter scribentium adfectus, qui plerumque in calamum migrant, aut ignorantiam, priuatis, ad altiora principum consilia caligantibus, vix omni ex parte euitandam, suspitione non minima laborent, pleraque etiam mirum in modum inter se se discordent; diuersa longe est monumentorum antiquorum ratio, quippe quae & incorruptiora ad nos peruenerunt, & publica fere auctoritate erecta sunt, & amantius multo inter se conspirant. Atque haec quidem laus istis tam consentiente omnium eruditorum suffragio conceditur, ut nemo fuerit post felicem litterarum *παλαγγεσσιαν* inuentus, qui eam in dubium vocare

L

care

(a) Maior *Diss. de Numis Rhodigerian.* p. 66.

care ausus sit. Antiquos scriptores ad summas angustias redègit IO. HAR-
 DVINVS, (b) nihilque praeter Plinii historiam naturalem, Ciceronis
 aliquot libros, Virgilii georgica, & Horatii epistolas, ex antiquitate
 ad nos peruenisse, miro ingenio contendit. Diplomatum quoque an-
 tiquorum fidem aduersus Mabillonii sententiam, impugnavit P. BAR-
 THOLOMAEVS GERMON, (c) Iesuita Gallus, tanta audacia, vt, nihil fere
 in tabulariis publicis genuini exstare, credat. At antiquis monimen-
 tis neuter dicam scripsit, quippe quae ipsa elegantia & superfusa aeru-
 gine, (d) tanquam veneranda canitie, antiquitatem tuentur. Contra
 ea innumera proferre liceret testimonia de numorum vsu & praestan-
 tia, si id opus esse videretur. Vt enim iam non expilemus aeternum
 viri incomparabilis, EZ. SPANHEMII, opus *de vsu & praestantia numisma-
 tum*, quo incredibilem veterum numorum vtilitatem in omni doctri-
 nae genere ex instituto demonstravit: magnus PEIRESCIVS (e) dictitare
 identidem solebat, *numismata, aliaque id genus, testes esse antiquitatis
 incorruptos, ex quibus addiscerentur, quae frustra requireret quis ex
 historiographis omnibus.* IO. DANIEL MAIOR, paullo ante laudatus, (f)
 numos vocat *ipsasmet pictas vel sculptas historias, quae, adscriptis sibi
 ad latus verbis, aut abbreviaturis eorum peculiaribus, expressae deinde
 ex lectore auditorem & spectatorem, tanquam res hodie gererentur, fa-
 ciant.* IO. HEMELARIVS (g) *inclusum esse ait numis nobile historiarum o-
 pus, & quoad solum, etiamsi reliqua praeclearissimorum ingeniorum mo-
 nimenta intercidissent, stare aduersus annorum edacitatem temporum-
 que iniurias potuisset.* Denique cel. WEDELIVS (h) eosdem *viuam histo-
 riam antiquae gentis & sapientiae salutare non dubitat.* Par pretium
 etiam inscriptionibus statuitur, quibus tantum tribuebat BOSIVS, (i) *vt*
 in

(b) vid. *Vindic. nominis German. aduersus obtreçtatores Gallos. Itigii Obseru.
 ad Biblioth. PP. Apost. p. 208.* (c) B Germon. *Disquis. de vet. Reg. Franc. Diplo-
 m. & arte fecernendi antiqua diplomata vera a falsis.* Paris. 1703. 12. cui
 Mabillonius *Supplementum librorum de re diplomatica* Paris. 1704. fol. Iustus
 Fontaninus Foroiul. *vindicias antiquorum diplomatum* Romae 1705 4to. The-
 odoric. Kninartus *Ecclesiam Parisiensem vindicatam* Paris. 1705. 120. & Petrus
 Constant. *vindicias MS&torum* ibid. 1706. 8vo. opposuerunt. Proderunt
 postea Germonii *Disceptatio secunda* Paris. 1706. 12mo. & *tertia* 1707. 12.
 nec, mortuo licet Mabillonio, intermortua est haec controuersia. (d) *Virides
 obducta aerugine numos* laudat Prudentius in *Psychom.* v 602. (e) Chifflet.
Anastaf. Childeric. cap. VII p. 113. (f) *de num. Rhedigerian.* p. 58. (g) *Prae-
 fat. ad aurea numism.* Caroli Duc. Arschot. (h) *Dissert. de numis pileatis
 Decad. VIII. Exercit. Medico Philolog.* p. 69. (i) *Bosius Epist. XLV. ad Reines.* p. 187.

in intimam antiquitatis noticiam neminem posse peruenire existimaret, nisi qui ingenium inscriptionum veterum ad unguem calleret. Omitto aliorum illustrium virorum, veluti DV CHOVL, REINESII, CHIFFLETII, MEIBOMII testimonia, quae praefationis limites non capiunt.

§. II.

Inter monimenta vero haec antiqua, illa mihi instar thesauri habenda videntur, quorum testimonio historiae sacrae atque ecclesiasticae veritas quodammodo stabilitur. Ingentem eorum numerum ipse collegi, plurimisque obseruationibus historicis animi causa illustrare coepi, non dubitans, quin integra messis oblatura se esset ei, qui maiore adparatu instructus serio hoc ageret. Fateor equidem, scriptores pontificios rem eandem saepe tentasse, sed quum praecudiciis in transuersum acti, ritibus tantum suis atque erroribus inde praecidium quaerent, non potuit fieri, quin saepius pueriliter errarent. Sic BARONIVS (k) in numo quodam Theodosii Ioannem & Philippum Apostolos, sacerdotali pontificiorum habitu & tonsura clericali decoros, inuenire sibi visus est, quum Theodosii ac Valentiniani Imperatorum imagines omnes oculatiores agnoscant. (l) Numos Constantini M. in quibus globus arae insitens adparet, cum titulo BEATA TRANQVILLITAS, ad sacrificium missae trahere ausus est PEIRESCIVS, merito hinc a SPONIO (m) castigatus, qui non hostiam eucharisticam, sed orbem mundanum, imperii symbolum, in numo expressum monet. Hispani inprimis hac in re ineptire videntur, quippe qui non solum multas inscriptiones, in pietatis Hispanicae laudem, confingunt, (n) verum etiam genuinas ita detorquent, vt risum saepe propinare aliis gentibus videantur. Ex hac fingendi libidine factum est, vt ex fragmento antiqui marmoris, in quo litterae S VIAR adhuc exstabant, statim nouum quendam Sanctum, qui hoc nomen gesserit, exculperent, eiusque sollempnem consecrationem ab Vrbanò VIII. Pontifice R. deposcerent, quum tamen postea a peritis talium antiquitatum ostenderetur, (o) litteras S VIAR reliquas esse e tota inscriptione, procul dubio ita supplendas, vt praefatus

L 2

fectus

(k) Baron. ad ann. CCCXCIV. n. 10. (l) Henr. Noris. *diff. de Numis Liciniani Aug. cap. III.* Anton. Pagi *Dissert. hypat. cap. XIV.* Meibom. *de usu numism. in biflor. augusta.* I. A. Schmidt *dissert. de numis catbedrat.* (m) Spon. *epist. ad P. de la Chaise.* (n) Vellerus *epist. LI. p. 551. Opp.* Scit, quam vani Hispani praeter omnes gentes in confingendis inscriptionibus, quas antiquas credi volunt. (o) Mabillon. *Tom. I. Mus. Ital. p. 245.*

fectus VIARUM, vel *curatores VIARUM*, vel *maniceps VIARUM*, vel aliud eiusmodi (p) legatur. Eadem temeritate etiam Galli ex inscriptione, in agro Vesontinensi reperta, Eusebii cuiusdam martyris notitiam sibi factam crediderunt, figuris adpictis persuasi, quas, quum martyrii instrumenta crederent, ascias esse docuit MABILLONIVS. (q) Sic porro quum Romae a monachis inuentus esset lapis, vestigio hominis notatus, dici non potest, quanta veneratione eum coluerint superstitiosi homines, vestigium angeli, in mole Hadriani tempore Gregorii M. Papae olim vili, adorare se existimantes. At PETRVS BELLORIVS, antiquitatum studiosissimus, vbi in templum venit, & tam numerosam plebem circa monimentum vidit, accessit, accuratiusque inspecto lapide, ex inscriptione Graeca, fragmentum statuæ Isis deprehendit. (r) Eadem fabula acta est Rauennae, vbi S. Argyris religiose culta diutissime fuit, quam tamen ethnicam fuisse, ex inscriptione marmoris sepulcralis, ibidem obuia, deprehendit P. PAPEBROCHIVS. (s) Denique, vt & controuersiae, num Petrus Romae fuerit? finis aliquando imponeretur, fuere, vt ait ANTONIVS AVGVSTINVS, (t) qui Neronis numum fingerent cum litteris: PETRVS GALILAEVS, quem ingenti pretio Paulo IV Pontifici impostores obtruserunt. *Cuderant ipsi hinc quidem Neronis caput, cum solis titulis; in auersa autem parte S. Petri faciem, qualis in plumbis bullarum ac diplomatum pontificiorum spectatur, adscriptumque erat: PETRVS GALILAEVS. Addebant, repertum numum iuxta S. Petri Sacellum, hoc amplius, pontificem S. Petro persimilem esse, adserbant.* Sed plura exempla adiicere, chartae angustia prohibet. Noc opus esse pluribus credimus, quum vel ex his satis constet, quam parum feliciter pontificii antiqua monimenta ad historiam sacram accommodarint.

§. III.

Multo maiore ingenii dexteritate illi adhuc in numismato critica & scientia lapidaria versati sunt, qui eiusmodi monimenta ad chronologiam sacram transtulerunt, eamque variis locis illorum ope emendarunt. Quod nescio an quisquam maiore animi dexteritate

prae-

(p) De magistratibus viarum vid. Lips. ad Tacit. l. 3. Annal. p. 158. & V. C. Eu. Otto de Tutela viar. Parte II. p. 314. (q) Mabill. Epist. de cultu Sanctior. ignor. Paris. 1698. 410. (r) Burnet. Epist. XII. de itinere Ital. p. 182. sqq. (s) Acta Sancti. Maii Tom. V. p. 223. sqq. (t) Anton. Augustin. dial. II. de num. ar. siq. Dan. Larroquan. diatrib. de legion. subnigrat. p. 613.

praestiterit, quam duumviri eximii, HENR. NORISIVS, cum in aliis operibus, tum in quantiuis pretii libro *de Epochis Syro-Macedonum, & ANT. PAGI in Critica Baroniana, & Dissertatione Hypatica.* Eius rei & ipse specimen nunc dabo; dissertationem hanc de GENVINA ERA NATIVITATIS CHRISTI, NVMIS ALIISQVE MONIMENTIS ILLUSTRATAM, quam vbi patronis probari deprehendero, ceterae suo tempore sequentur, memorias sanctorum, historiam persecutionum, rituum, sacramentorum, haeticorum, conciliorum, lectionum & hymnorum, aliaque historiae sacrae capita, ex monumentis variis illustraturae.

§. IV.

Cur genuina Christi era nobis, qui Christi nomen profitemur, in tanta litterarum luce hodiernum tam obscura sit, causae satis multae in promptu sunt. Praecipua tamen haec videtur, quod nascentis ecclesiae patres, maximo pietatis mysterio vnice intenti, operosas temporum computationes insuper habuerunt. Si enim ab initio statim annos a Christi natali numerare, eamque eram aut inscriptis suis, aut in monumentis publicis vsurpare voluissent: nihil fortassis hodie laboraremus. Iam vero primitiua ecclesia non nisi eris tum vulgo receptis Romanorum, Hispanorum & Syro-Graecorum vti solebat. (u) Arabes tamen iam ineunte saeculo III annos ab adscensione Christi numerasse, ex Codice MSC. Arabico didicisse se ait FRANC. FICORONIVS. (uu) Postea eram martyrum, quae ex Diocletiani anno primo consurgit, excogitarunt Aegyptii, (x) aemulas hac in re habituri & orientales, & occiden-

L 3

(u) Christiani pro diuersis mundi partibus, in quibus vixere, diuersis quoque eris vsi sunt. Plerisque Consuluum aut Imperatorum annis res gestas signare placuit. *Era Hispanica* locum inuenit in monumentis & conciliis Hispaniae, vt testatur Scaliger *lib. V. de Emendat. Temp. p. 275.* & Mabillon. *lib. II. de Re dipl. c. 23. p. 176.* *Era Syro-Macedonum* vfos videmus Orientales, ceu appareret ex *Euangelio infansiae Christi Arabico*, quod ex Henr. Sickingii interpretatione denno edidit Fabric. in *Cod. Apocryph. N. Test. p. 169. Tom. I.* Iam sunt, qui suas sibi eras habent, ab aliis non admissas, quales sunt illa Gregorii Turonensis, a transiu B. Martini repetita, aliaque *eratrabecationis*, quae in Capitularibus Franciae occurrit apud Baluz. *Tom. II. p. 630.* quamque de annis dominicae passionis explicat Carol. du Fresne *Tom. III. Gloss. Lat. p. 1155.* de incarnationis vero era accipit Io. Frid. Mayer *Diff. de praeceptis Christi p. 17.* (uu) Franc. Ficoronius *Observ. de Antiqu. Rom. p. 6.* Vid. *Aët. Erud. Lips. ann. MDCCX. p. 115.* (x) De hac era, quam Aegyptii Taarich Alschâa, i. e. *eram martyrum* vocant, vid. Hotting. *saecul. V. Hist. Eccl. p. 182.* Carol. du

dentales ecclesias, licet illas his constantiores. Eram vero a Christi natali deductam primus inuenit DIONYSIVS EXIGVVS, Abbas Romanus, qui saeculi sexti initio floruit. Sed tantum abest, vt eius epocha statim publice recepta sit, vt demum Carolingorum temporibus sensim coeperit monumentis adscribi, (y) vnde non est mirandum, nobis hanc eram crucem figere, cuius tam parum curiosi fuerunt antiqui.

§. V.

Inde facile patet, quid de monumentis antiquioribus iudicandum sit, quae eram Dionysiacam adscriptam habent. Nemo enim non videt, illa falsa ac supposititia esse. Huius commatis est gladius, inter rudera templi cuiusdam in Gallia repertus, (z) cui ab altero latere characteribus Gothicis inscriptum:

VTRIQVE NOMEN PEPERI ET MAGNO
ALEXANDRO ET MAXIMO CAESARI.

ab altero: NEC VIS HERCVLEA ME TERRVIT
VNQVAM DVM CONSTANTINI MAGNI
FIRMAREM IMPERIVM THEOGONIAS
III CXX.

Verum se ipsum iugulat hic gladius. Quid enim Gothicus character Constantini tempore, qui serius, imperante Valente, ab Vlphila Episcopo

Fresne Tom. I. Gloss. Med. & inf. Latinit. p. 200. Scalig. lib. V. de Emend. temp. p. 246. Eamdem quidem eram ab Aethiopibus intelligi per eram misericordiae putauerat l. c. Sed eram Orbisconditi intelligendam, monet Ludolfus Comment. ad hist. Aethiop. p. 385. (y) Pipini aetate receptam hanc eram fuisse, auctor est Bucherius Sect. I. Chron. rer. Franc. Alii, quum ne tunc quidem in monumentis haec era reperiatur, a Carolo Crasso introductam credunt. Vid. Aventin. lib. IV. annal. Boi. p. 461. Nicol. Vignier Chron. Burg. ad ann. 885. Stumpf. lib. VII. Helvet. cap. 6. fol. 197. Denique recentissimum huius erae usum facit Salomon van Til, qui in Dissert. de annis Christi, Phosphoro prophético adnexa Part. I. c. I. huius erae usum demum anno MCCCCXXXI. sub Eugenii IV. pontificatu inualuisse, contra diplomatum aliorumque monumentorum fidem contendit. Sed maxime placet sententia Mabillonii, qui quidem lib. II. cap. 28. §. 1. de Re Dipl. annos incarnationis iam inde a saeculo octauo in diplomata nonnunquam admissos esse, ex Traditionibus Fuldensibus Pistorianis monstrat, nec tamen cap. 26. §. 4. negat, Carolingorum adhuc tabulas plerasque hac epocha carere. Vnde ab horum demum temporibus eram Dionysiacam inualuisse, credere par est. (z) Vid. Auctor Historiae Henrici II. ultimi Ducis de Montmerency.

ſcopo eſt inuentus? (a) Quid vox *Θεογονίας*, Constantini aëuo inau-
dita, licet concretum *Θεόγον* apud perſonatum DIONYSIVM AREOPA-
GITAM (b) legamus? Quis deinde probauerit ſcriptionem III CXX nra
CCCXX, omni auctoritate exemploque deſtitutam? Merito igitur mi-
reris, auctori, qui vitam vltimi Ducis Montmorencii deſcripſit, ne du-
bitandum quidem vidèri, quin fatalis hic gladius reuera & Alexan-
dram M. & Iulium Caefarem, & Constantinum M. & poſt hos Caro-
rolum M. & Raynaldum Ducem de Montalbano, poſſeſſores habuerit.

§. VI.

Nec melioris notae eſt numus Constantini, quem anno erae vul-
garis MDCXI Matthiae Imp. Pragae obtulit IOACHIMVS SCHLEGELIVS.
Praefert ille in antica effigiem Chriſti, dextrae digiros, benedicentis
more, erigentis, ſiniſtra vero globum tenentis, cum perigraphæ: A.
CH. CCCXXIV. In poſtica diabolus & mors catenis implicati con-
ſpiciuntur, cum lemmate Hetruſcis, vt HECKELIVS putat, ſeu, vt SCHLE-
GELIO viſum eſt, Vaſtualdi notis ſcripto: SALVATORI MVNDI SACRVM.
Licet autem non modo SCHLEGELIVS, ſed & BAYFIVS, SYLBVRGIVS, PAN-
NONIVS & HECKELIVS genuinum hunc numum iudicent, & tum cuſum
exiſtiment, quum Constantinus Nicomediae ſalutari baptiſmatis fon-
te initiatus, Chriſtianorum diptychis, & paullo poſt caelitum nume-
ro adſcriberetur: illius tamen *νοθεΐαν* tam claris argumentis probauit
TENZELIVS, (c) vt neminem hodie putem eius cauſam acturum. Sed
omni-

- (a) Viphilam inuentorem litterarum Gothicarum magno conſenſu tradunt
Philoſtorg. lib. II. Hiſt. Eccl. p. 471. Socrat. lib. IV. Hiſt. Eccl. c. 33. Sozomenus
lib. VIII. c. 37. & Theodoricus lib. IV. cap. 37 In eo tamen inter ſe diſcordant, quod
Philoſtorgius Viphilae aetatem in Constantini M; ceteri in Valens tempor-
ra reiiciunt. Sed Philoſtorgii interſuit, Viphilam antiquiorem facere, vt
Arianismi inter Gothos propagati vetuſtatem eo ſpecioſius oſtendat, cui
oſeruat Guil. Caue *Part. I. Hiſt. litt. ſaecul. IV. p. 129.* Equidem Baſnagius *Temp.*
III. Annal. Eccleſ. poliſt. crediti difficillimum eſſe putat, Gothos ante Viphil-
lae aetatem ſcriptura propria plauſ caruiſſe, quando quidem iam anno CCCXX.
epiſcopum ſuum ad concilium Nicenum ablegarint. Sed hoc argumentum
quid contra tot teſtes inferre poſſit, nondum video. Conf. de litteris Gothi-
cis, quae & Toletanae audiunt, Mabillon. *lib. I. de Re diplom. cap. 11. p. 48.*
& lib. V. p. 346. 347. Roderic. Toletan. lib. VI. Rer. Hiſp. c. 30 Inſti Fonta-
nini *Vindic. Antiqu. Dipl. contra German. lib. I. c. 2.* Struui *Aët. Litterar.*
ex MſCt. faſcic. I. p. 22 (b) Dionyſ. Arcop. *lib. de Divin. nominib. cap. II.*
ſect. I. p. 415. & ſect. VII. p. 423. (c) Tenzel. *dialog. menſtr. anno 1689. p. 885.*

omnium impudentissime aetatem mentitur inscriptio haec Spoletana, a CHRIST. AD. RUPERTO (d) descripta, quae ipsa quoque eram vulgarem adscriptam habet.

D. U. M.

S. MICHAELI ARCHANGELI
 NGELO POST CONSULATUM
 FELICIS ET TAVRI
 ANNO VERO SALVATVM
 HVM. CCCXXVIII HOC
 C. TEMPLVM DICATVM SA-
 CROQ. BAPTISMATIS FON-
 TIS AD CATHEDRAM ECCLESIAE
 POSTEA TRANSLATO MAXIMISQ.
 INDVLGENTIIS PER TOTVM MENSEM
 MAII INSIGNITVM SACRATVM

M. Q. FVII.

Consulatus Tauri & Felicis eraeque vulgaris CCCXXVIII concurrunt cum anno Theodosii XXI & XXII, quo nondum Archangelis templa dedicata, nondum cathedralis ecclesiae nomen auditum, nondum superstitiosus ille indulgentiarum mercatus institutus. Vnde omnes credo ad sensu suo confirmaturos esse iudicium Reinesii, (e) qui, hanc Inscriptionem a recentiore manu ex annalibus Ecclesiae Spoletanae compilatam esse, credit.

§. VII.

Quo certius igitur est, eram Dionysiacam ante Carolingorum tempora in monumentis publicis nondum usurpatam fuisse, eo magis subit mirari, cur in medii aevi numis, ne ea quidem aetate, qua in diplomatis adscribi coepit, adpareat? Quam plurima sane medii aevi numismata tum solida, tum bracteata, passim in eruditorum scriniis seruantur, nec pauca a Domino LE BLANC, FONTANO, CORNELIO DE ALKEMA, ELIA BRENNERO, THOMA BIRCHERODIO, SPERLINGIO, TENZELIO, MELLEONIO, SCHLEGELIO & REIL IO. ANDR. SCHMIDIO delineata sunt: sed in nullo omnino erae Christianae vola aliqua aut vestigium exstat. Repertus quidem est numus bracteatus BERNARDI, Ducis Saxoniae, (f)

ita

(d) Rupert. *Epist. LXII. ad Reines.* p. 568. (e) Reines. *Epist. ad Rupert. ibid.*

(f) Possidet hunc quantiuis pretii bracteatum Dn. Zoltmannus *Consiliar. Saxonicus.* Eius vero iconem dedit Tenzel. *in Dial. Mensr. an. 1691. p. 619.*

ita inscriptus: BERNARDVS DVX SAXONIE MOSI, ex qua voce vltima nonnulli elicere volunt annum MC81 id est 1181, quae scribendi ratio, ex numeris Romanis & barbaris mixta, in MCstis codicibus non nunquam obseruatur. (g) Sed quoniam characteres tam obscuri sunt, vt aequae facile MOSI ac MC81 legas; malium ego quidem accedere TENZELH (h) & clar. OLEARII (i) sententiae, qui vel MOnetam Signauit, vel aliud quid, huic simile, legendum putant, quam aliorum, qui eram Christi hic sibi videntur inuenisse. Paucis vt me expediam, tam constanter ex monumentis antiquis era Christiana exfulat, vt sperandum vix videatur, vilo nos in inueniendo genuino Christi natali adiutum iri.

§. VIII

Attamen non desunt monimenta, quibus veluti aliud agendo ad verum Christi natalem adducimur. Quum enim tres praecipue characteres ab Euangelistis proponantur, ad quos, tanquam ad Lydium quemdam lapidem, Chronologorum sententiae exigendae sunt: totidem quoque modis monimenta antiqua nobis erunt adiumento. *Primus* character est ille MATTHAEI, (k) qui Christum natum adfirmat ἐν ἡμέραις Ἡρώδης τοῦ βασιλέως in diebus Herodis regis, atque eius quidem Herodis, cuius imperium paullo post ad Archelaum filium deuolutum est. Huc igitur facient monimenta, quae chronotaxin Herodiadum ordinant. *Secundus* est LVCAE, (l) qui Christum virgineo partu in lucem editum ait, quum Caesaris Augusti auspiciis census per P. quirinium ageretur. Hic igitur vsui nobis erunt monimenta, quae census ab Augusto actos, & Praesidum Syriae chronologiam illustrant. *Tertium* characterem eidem Euangelistae (m) acceptum ferimus, isque omnium distinctissime, Christum decimo quinto Tiberii anno *ὡς εἰς ἰηρὰν ἐτῶν ἀρχόμενον, quasi triginta annos habere coepisse*, docet. Et huc referri oportebit monimenta, quae annis Tiberii in ordinem redigendis sunt idonea. Quod qua ratione expediri possit, breui specimine nunc experiemur.

M

§. IX.

(g) Sic Tenzel in *dial. mensr. an. 1693. p. 456.* ex MSCto adducit exemplum numeri *cccc81* id est 1281. Mabillonius vero *lib. V. de Re Dipl. Tab. 15. p. 373.* Specimen profert ex Codice Cauensi, in quo Kempisii libellus de limitatione Christi habetur. In eo vero hae occurrunt notae numerales X₂ pro XII. X₃ pro XIII. X₄ pro XIV. &c. (h) Tenzel. *l. c. §. anno 1693. p. 455.* (i) Olear. *Uagog. in numophylac. bractear. cap. III. Sect. IV. p. 20. seq.* (k) Matth. II, 1. (l) Luc. II, 1. (m) Luc. III, 1. coll. 23.

§. IX.

Ad ordinanda Herodiadum tempora praecipue facit numus Herodis Antipae, quem e RIGORDI Museo multi eruditorum adhuc exhibuerunt, suisque illustrarunt obseruationibus. Postquam enim eius ectypum a RIGORDO acceperat ANTON. MAGLIABECCHIVS, hic statim illum cum HENRICO NORISIO communicauit, qui deinde erudita epistola, ad ANTONIVM PAGI exarata, (n) sententiam suam de praeclearo monimento exposuit. Paulo post ipse RIGORDVS Dissertationem de hoc numo historicam edidit. (o) Sed & IO. HARDVINVS (p) & EMMANVEL SCHELSTRATENVS (q) eius expositione exercuerunt ingenia, licet ille, more suo, noua potius & paradoxa, quam vera, sectari voluisse videatur. Ceterum ipse numus est aeneus, minoris moduli, (r) & in antica quidem palmam, sollemne illud Iudaicae monetae χαραγμα praefert, cum lemmate: ΗΡΩΔΗC ΤΕΤΡΑΡΧΗC L: ΜΓ. in postica Caesaris Caligulae nomen, corollae inscriptum: ΓΑΙΩ ΚΑΙCΑΡΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ. Sic numi inscriptionem & NORISIVS & RIGORDVS & HARDVINVS & SCHELSTRATENVS initio exhibuerunt. Quum vero paullo post Lutetiam esset missus, TOINARDVS alique aeris antiqui censores obseruarunt, hos omnes deceptos, legere potius debuisse ΓΑΙΩ ΚΑΙCΑΡΙ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ ΣΕΒΑΣΩ. Vnde SCHELSTRATENVS adpendicis loco denuo hunc numum aeri incidendum, lectoremque de errore monendum, putauit.

§. X.

De fide huius numi subdubitare initio aliquantulum visus est NORISIVS. Sed quum alii, in numismatocritica versatissimi, qui ipsum numum viderant, consentiente iudicio eum νοθείας absoluerent: ipse quoque laudatus NORISIVS in epistola, a SCHELSTRATENO edita, (s) sententiam mutauit. Omnia sane in hoc numo antiquitatem redolent, nec vllum in eo est fraudis vestigium. Littera L. pro Λ posita tantum abest, vt suspicionem nobis iniicere vllam possit, vt de antiquitate numi non obscure testetur. Graecas enim litteras olim cum Latinis eiusdem plane

- (n) Edita est haec Norisii epistola cum Tractatu de Anno & Epochis Syro-Macedonum Florent. 1689. 4. (o) Rigordi Dissertatiuncula Gallice scripta prodiit Paris. 1689. 4. (p) Harduin. in Prolusione Chronol. e numis restitutae de numis Heroiud. p. 48. (q) Schelstraten. Antiqu. Eccles. illustrat. Tom. I. p. 653. (r) Numi figuram habes etiam in Ant. Erud. Lips. Anno 1690. p. 431. & Supplem. Tom. II. p. 364. (s) Schelstraten. Tom. I. Antiqu. Eccl. p. 653.

plane figurae fuisse, ex Tabula Delphica docet PLINIUS. (t) Quod quum varia monumenta confirmant, tum vetus inprimis inscriptio apud SPONIVM, (u) in qua haec nomina Graeca per L scripta occurrunt: ΛΤΚΙΝΟΣ, ΛΥΣΙΜΑΧΙΑΔΕΣ, ΛΥΣΙΣ, ΚΑΛΛΙΠΠΟΣ. Vt taceam, in numis epochas vix aliter quam per L, quod *λυκάβαντα*, id est, annum notat, exprimi. Quum porro magnum hoc sit *γνησιότης* argumentum, si numus cum aliis eiusdem principis conueniat: nostro non potest non magnum inde pondus accedere, cui geminum seruat numophylacium Regis Franciae, (w) in hoc tantum a nostro diuersum, quod non *λυκάβαντα μ'γ* sed L. ΛΔ praefert, & in corolla exhibet locum, vbi cusus est, nempe Tiberiadem. Vt adeo nihil sit, meo quidem iudicio, quod numum hunc RIGORDI suspectum reddere possit.

§. XI.

Ceterum hic numus, si cum aliis monumentis conferatur, ea de caussa inprimis ad institutum nostrum facit, quoniam nobis initium tetrarchiae Herodis Antipae prodit, quo inuento, etiam mors Herodis M. fiet manifestior, atque sic totum confectum erit negotium. Constat igitur e IOSEPHO, (x) Herodem M. prioribus, quas confecerat, tabulis, Antipam filium successorem destinasse, postea vero, pertaesum prioris testamenti, Archelao regnum, Antipae Galilaeam cum Peraea, Philippo denique Batanaeam & Paneada tetrarchiae nomine adsignasse. (y) Mortuo inde parente, Antipas a Salome ad regni spem erectus, Romam nauigauit, ita ibi instructurus scenam, vt priores tabulae posterioribus praeferrerentur, ipseque, exclusis fratribus, ad regnum adspiraret. Lite itaque aliquantulum protracta, Augustus Caesar in sollempni amicorum confessu ita diuisit prouincias, vt Philippum Batanaeae, Trachonitidi & Auranitidi; Antipam Galilaeae & Peraeae tetrarchas daret, maiorem natu, Archelaum, Iudaeae & Samariae ethnarcham praeficeret. (z) Factum hoc esse ante erae vulgaris initium, ex eo adparet, quod idem IOSEPHVS narrat, (a) Caesarem in consilium aduocasse amicos, & in his Caium, nepotem, iam a se adoptatum, cui honoratissimum in consistorio locum dederit. Inde enim facile liquet, Caium tum adhuc Romae fuisse, Lucium vero, eius fratrem, nondum

M 2

dum

(t) Plin. lib. VII. hist. nat. cap. 58. (u) Spon Miscell. Antiqu. Sect. X. n. 1. p. 315. (vv) Schelstraten l. c. Ez. Spanh. de Vsu & praest. numism. Diff. VIII. p. 527. Tom. I. (x) Ioseph. lib. XVII. Antiquit. Iud. cap. 10. (y) Ioseph. lib. XVII. cap. 11. (z) Ioseph. lib. XVII. cap. 13. (a) Ioseph. lib. XVII. cap. 11.

dum in forum prodiisse, alias pari cum Caio honore fruiturum. Quum igitur Caius anno Augusti XLV in Orientem missus, numquam redierit Roman, morte quippe praepropera in itinere extinctus, Lucius vero eodem anno demum in forum deductus sit: (b) sane inde consequitur, ut diuisio ista iam ante annum Augusti XLV, atque adeo etiam ante erae vulgaris initium facta sit. Iam ex numo nostro discimus, Herodem Antipam ex eo tempore adhuc L. MΓ hoc est annos XLIII tetrarchiae praefuisse. Ponamus interea, annum hunc quadagesimum tertium cum tertio Caii Caligulae, hoc est Iuliano LXXXV concurrere, eodemque anno numum cufum esse, quo Herodes, denuo regnum anhelans ad Caium Baias profectus est, (sane enim post ea tempora Antipas in exilium missus numos cudere non potuit,) consequens erit, ut primum Herodis Antipae annum incidere in consulatum Cn. Cornelii Lentuli & M. Valerii Messallae, hoc est, annum Iulian. XLIII & Caesaris Augusti XLII fateamur.

§. XII.

Supputationi huic non parum ponderis accedit ex Archelai imperio, cuius eadem cum fraterno fuere primordia. Auctor est DIO CASSIUS, (c) Historicorum per haec tempora facile princeps, Archelaum, quem gentili nomine Herodem appellat, anno ab V. C. DCCLIX. Iulian. LI. M. Lepido & L. Aruntio Coss. prouinciis regnoque ab Augusto esse multatum, & exulem in Galliam deportatum. Ita enim ille ad annum supra signatum: Ὁ Ἡρώδης ὁ Παλαιστίνος αἰτίαν τινὰ ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν λαβὼν, ὑπὸ τὰς Ἑλλείας ὑπερωρίσθη, καὶ τὸ μέρῳ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐδημοσιώθη. *Herodes Palaestinus, a fratribus accusatus, trans Alpes est relegatus, ac pars eius ditionis in publicum redacta.* Quod ne cuiquam dubium videatur, consentientem DIONI producam IOSEPHVM, (d) qui, ubi censum, relegato Archelao, a Quirinio actum enarrat, *cum incidere ois in annum trigessimum septimum post victum a Caesare in Asiaca pugna Antonium*, qui est ille proximus annus ab eo, quem Dio signauit. Apud Actium enim pugnatum est III. Non. Septembris A. V. C. DCCXXII. Iulian. XV. Inde annus XXXVII. est Iulian. LII, quem proxime antecessit Archelai proscripio. Porro eidem IOSEPHO (e) obser-

(b) Sueton. cap. XXVI. Aug. Ann. Pagi Adpar. ad Crit. Baron. n. 153. & 155. sqq. p. 40. Norisius Cenotaph. Pisan. dissert. II. p. 119. (c) Dio Cass. lib. LV. p. 567. (d) Ioseph. lib. XVIII. Antiquit. Iud. cap. 3. (e) Idem lib. XVII. c. 15.

obseruatum est, Archelaum prouinciis excidisse *denáro érei τῆς δεχῆς decimo principatus anno*, hoc est nono exacto. Quod si igitur ab anno V. C. DCCLIX retro numeres nouem annos, incidet in annum ab V. C. DCCLI Iulian. XLIII, hoc est in illum ipsum, quem Herodiani numismatis beneficio superiore paragrapho imperii illorum auspicalem esse adseruimus.

§. XIII.

Practerea haec supputatio confirmatur chronotaxi annorum Philippi, tertii fratris, quem Trachonitidem cum Batanaea tenuisse diximus. De hoc ita IOSEPHVS: (f) *Tunc etiam Philippus, Herodis (Antipae) frater, diem suum obiit, anno Tiberii principatus vicesimo, quum ipse praefuisset triginta septem annis Trachonitidi & Gaulanitidi ac Batanaeae.* Quum ergo Tiberii annus XX & Philippi XXXVII concurrat cum anno V. C. DCCLXXXVII Iulian. LXXIX, necessario sequitur, auspicia Herodis incidere in annum ab V. C. DCCLI Iulian. XLIII, iam antea numi auctoritate a nobis stabilitum.

§. XIV.

Ordinatis igitur Herodis Antipae temporibus, & cum fratrum chronotaxi conciliatis, non difficulter licebit colligere, quid sentiendum videatur de HARDVINO, (g) annum Herodis XLIII, qui in numo adparet, cum Caii Imperatoris anno primo coniungente. Quam rem demonstraturus hanc praestruit hypothesin: *Vbi in numis Herodum Imperatorum annus omittitur, primus est semper intelligendus. Hanc enim ab illis veluti fidei suae tesseram dari Caesaribus oportuit in auspiciis imperii, suamque vel sic probare clientelam aut coniunctionem.* Sed haec regula, ex HARDVINI ingenio nata, nullum in re numaria inuenit praesidium, pluresque exceptiones patitur. Exstant enim numi Agrippae Regis quam plurimi, (h) in quibus Vespasiani, Tiri vel Domitiani capita conspiciuntur, annis imperii non adscriptis, & tamen auersae numerum facies modo ε̄ ΤΟΥ ΙΘ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΓΡΙΠΠΑΣ, modo ε̄ ΤΟΥ ΚΑ. ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟΥ ΚΣ ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟΥ ΚΘ. ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, id est, modo annum Agrippae Regis XIX, modo eiusdem XXIV, modo XXVI, modo XXIX praeferunt, quos omnes nec Harduinus nec alius quisquam, salua chronologia, cum primis istorum Imperatorum annis coniunget.

M 3

XV.

(f) Ioseph. lib. XVIII. Antiqu. Iud. cap. 6. (g) Harduin. prolus. Chronol. de numis Herodiad. p. 48. (h) Spanhem. de Vsu & praesant. numism. Dissert. IX. p. 533. Tom. 1.

§. XV.

Iam igitur quaerendum videtur, quantum temporis inter Herodis mortem & Antipae initium effluerit? Hoc vero negotium non rectius expediemus, quam ubi anni tempus, tum quo Herodes M. impuram animam efflauit, tum quo Antipas cum fratribus principatum Romae obtinuit, indagauerimus. Hic iterum nos iuuat IOSEPHVS, (i) qui ubi Archelaum aequae, ac Antipam, instante festo paschatis, Romam nauigasse exposuit, statim pergit ad seditionem Iudaeorum, ingruente festo pentecostes contra Sabinum excitatam, (k) atque interea, dum haec gesta sint, fraternam de regno contentionem a Caes. Augusto sopitam tradit. Vnde certo constat, adulta iam aetate causam hanc Romae ad liquidum fuisse perductam. Herodis autem mors quo anni tempore contigerit, non aequae facilis coniectura est. Valeat tamen hic tantisper Iudaeorum auctoritas, qui in libris ieiuniorum ad diem VII mensis Casleu Synagogae supplicationem indicunt, quod is sit *יום שמת הורדוס* dies quo excessit Herodes. (l) Ex quo colligitur, circa Nouembrem eum obiisse, & quidem anno, qui filiorum principatum proxime antecessit, nempe Iuliano XLII Augusti XLI, C. Caluisio Sabino & L. Passieno Rufo Coss.

§. XVI.

Sed ne quis existimet, emortualem hunc Herodis annum, in quem EM. SCHELSTRATENVS, (m) ANTONIVS PAGI, (n) NORISIVS, (o) RIGORDVS, (p) IO. CLERICVS, (q) Auctor anonymus apud SARNELLIVM (r) TILLEMONTIVS, (s) GVIL. WHISTON, (t) BASNAGIVS, (u) aliique eruditorum antesignani miro consensu feruntur, solo Iudaeorum testimonio niti, etiam hoc addimus, quod IOSEPHI chronologia cum hac hypothesi amantissime conspiret. Hic enim de Herodis morte ita tradit: (x)

Te-

- (i) Ioseph. *lib. XVII. c. 11.* (k) Idem *lib. XVII. c. 12.* (l) Vid. Iacobi Vsserii *Anal. V. T.* (m) Schelstraten. *Antiqu. eccles. illustr. l. c.* (n) Anton. Pagi *in Adparat. ad Crit. Baron. n. 142. p. 35. Tom. 1.* (o) *in Cenotaph. Pisan. & epist. citat.* (p) Rigord. *Discours sur une medaille de Herodes Antipas.* (q) Io. Cleric. *Diff. l. de annis vitae Christi ad Harmon. Euang. p. 2. sqq.* (r) Vid. Sarnell. *lettere Ecclesiastiche 25.* (s) Tillemont. *dans les memoires pour seruir à l'histoire ecclesiastique Tom. 1. part. 1.* (t) Gu. Whiston. *Conspect. Chronol. N. T. prop. 12.* ubi annum emortualem Herodis adsignat periodi Iulian. 4710. qui idem est cum Iuliano 42. (u) Sam. Basnag. *Annal. p. 117. sqq.* (x) Ioseph. *lib. XVII. cap. 20. & lib. I. de bello Iud. cap. 21.*

Τελευτή βασιλεύσας μεθ' ὃ μὲν ἀνεῖλεν Ἀντιγονοῦ, ἔτη τέσσαρα καὶ τριάκοντα, μεθ' ὃ δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπεδέδειλο, ἐπὶ καὶ τριάκοντα. *Moritur, quum regnasset post sublatum quidem Antigonum triginta quatuor annos, postquam vero renunciatus fuerat a Romanis, triginta septem.* Hinc nemo non videt, emortualem Herodis annum statim in aprico futurum, si, quo anno imperare coeperit, certum fuerit atque exploratum. Sed & hac in re Iosephi laudanda industria, siquidem accurate annum designauit, quo Herodes Romanorum auspiciis regni decus in familiam suam intulit. Factum enim hoc testatur ἐπὶ τῆς ε' καὶ π' καὶ δ' Ὀλυμπιάδος, ὑπάκουστος Γαίῳ Δομητίῳ Καλβίνῳ τὸ δεύτερον καὶ Γαίῳ Ἀσινίῳ Πωλίῳ, *Olympiade CLXXXIV C. Domitio, Caluino iterum & C. Asinio Polliōne Coss.* (y) qui fuit annus ab V. C. DCCXIV. Iulian. VI. Augusti vero V. Quod si igitur ab hoc anno numeraueris annos XXXVII, quos imperauit, habebis annum ab V. C. DCCL Iul. XLII. Augusti XLI, quo mortuum illum demonstrauius. Alio loco narrat, (z) illum Hierosolyma expugnasse tertio anno, ex quo Romae Rex fuerat renunciatus, Consulatumque tunc Romae gefisse M. Agrippam & Canidium Gallum. (a) Qui annus Fastorum omnium fide est ab V. C. CXVII. Iulian. IX. Augusti IIX, a quo si numeraueris annos XXXIV, quos ex eo tempore regnauit, denuo incidet in annum ab V. C. DCCL. Iulian. XLII. Augusti XLI, supra a nobis consignatum.

§. XVII.

Sed vltima superest quaestio omnium difficillima, quandoquidem in ea & IOSEPHI, & patrum testimoniis destituimur. Nondum enim ad liquidum perductum est, quantum temporis inter Christi natalem & Herodis excessum intercesserit. De mense & die non adeo laborabimus, quum omnes & traditiones & coniecturae sine fundamento sint. Occidentalis quidem ecclesia, quam constanter diem VIII Kalend. Ianuarii Christi natalem fuisse crediderit, singulari Dissertatione docuit doctissimus ITTIGIVS. (b) Sed praeterquam quod cum isthac anni tempestate vix conciliari queat pastorum sub dio mansio, Luc. II. 8. dudum etiam suspicati sunt eruditi, (c) Latinam ecclesiam aemulatione

(y) Idem lib. XIV. *Antiqu. cap. 14.* (z) Idem lib. XIV. *cap. 26.* (a) Idem lib. XIV. *cap. 16.* (b) Thom. Ittig. *Diss. III. Adpendici de Haeresiurch. Apostol. actas. annexa.* (c) Sententiam hanc ex Fastis Romanis confirmant Graeuus, *not. ad Laëtant. de mortib. persequutor.* Harduinus in *Antirrbetico de numis antiqu. colon. & muncip.* & Salom. van Till. in *Dissert. de anno, die & mense nati Chri-*

ne gentiliū hunc diem consecrasse, vt scilicet, quo die pagani Na-
 talem Solis celebrabant, Christiani solis iustitiae illucescentis recole-
 rent memoriam. Nec ecclesiasticae traditionis nos hic adstringit au-
 ctoritas, siquidem ne ipsi quidem veteres dissentent, ecclesiam in die-
 bus festis constituendis, nullam saepe temporis habuisse ratio-
 nem, (d) sed iis perinde fuisse, quo die in ecclesia agerentur. Deni-
 que ne SCALIGERI quidem computatio, ephemeriarum Leuiticarum or-
 dine innixa, omni exceptione maior est, vt adeo non temere ANTON.
 BYNAEVS (dd) hic, collatis inter se omnium coniecturis, illud Teren-
 tianum vsurpet: *Fecistis probe, incertior sum multo, quam dudum.* Sed
 haec diei mensisque obscuritas nihil impedit, quo minus ad annum na-
 talem quam proxime perueniamus. Quod fieri poterit, si epocham
 templi ab Herode M. restaurati in consilium adhibeamus. Constat
 enim ex IOANNIS Euangelio, (e) Iudaeos Christo, de morte & resurre-
 ctione sua sub templi schemate loquenti, hunc in modum respondisse:
 Τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ἀνοδομένη ὁ ναὸς ἔστω, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέ-
 ραις ἐγερθεὶς αὐτόν; *Quadraginta & sex annis templum isthoc exaedifica-
 tum est, & tu intra tres dies id excitaueris?* Certum puto, Herodia-
 nam structuram hic intelligi, quum templum a Zorobabele intra de-
 centium exaedificatum sit, nec anni XLVI prodeant, si vel maxime
 tempus, quo ab opere cessatum est, adicias. (f) Loquuti vero hoc
 sunt Iudaei primo, quod Christus durante ministerio suo celebrauit,
 paschate, quando trigessimū circiter aetatis annum compleuerat. He-
 rodes autem nouum templum moliri coepit, anno regni sui decimo
 octauo, post debellatum Antigonum decimo quinto, (g) id est Iuliano
 XXVI.

si cum Pheosphoro prophetico edita part. I. cap. 2. Sed hos refutare instituit
 Philippus a Turre in *Monimentis veteris Antii Part. II. cap. 6.* diabolo aucto-
 re factum putans, vt Mithrae turpissima sacra in diem hunc Christianis sa-
 crosanctum transferrentur. (d) Florentinus in *Admonit. praeviis ad Marty-
 rolog. adm. xi.* Petrus Damian. in Opusculo cui titulus: *Dominus vobiscum cap.*
15. Conf. Anton. Pagi Critic. Baron. ann. 67. n. 23. p. 58. (dd) Bynaeus de *Natali*
Christi lib. I. cap. IV. §. 14. p. 414. (e) lo. II, 20. (f) Vid. Lightfoot *Hor. Hebr. &*
Talmud. ad Ioan. II, 20. p. 977. sqq. (g) Testatur hoc Ioseph. *lib. XV. Antiquit.*
Iud. cap. 14 & lib. I. de bell. Iud. cap. 16. Et quamuis Herodes anno octauo hanc
 templi structuram eidem Iosepho dicatur absoluisse, illud tamen de sanctua-
 rio solum & sancto sanctorum videtur accipiendum. In ceteris aedificiis, quae
 ciuitatis speciem praese ferebant, semper aliquid fuisse adiectum, ex eo liquet,
 quod Iosephus *lib. XX. Antiqu. cap. 8.* ad Agrippae Regis tempora refert, ἵδω
 δὲ

XXVI. Vnde sua sponte consequitur, ut annus a templo aedificato XLVI, quo Iudaei haec loquuti sunt, incidat in Iulian. LXXI, a quo numero si demas annos XXX, quos Christus tum natus erat, habebis annum Iulian. XLI, ab V. C. DCCXLIX Augusti XL, quo Augustus Caesar & L. Sulla fasces consulares Romae tenebant. Quem annum genuinum Christi natalem fuisse, paullo post aliis quoque argumentis constabit.

§. XVIII.

Sed quo minus de primo charactere prolixiores simus, prohibet promissae breuitatis fides, subinde nos admonens, quanto omnia transcurfu dicenda sint. Pergendum igitur iam erit ad secundum, quem aegre adhuc cum historia Romana Syriacaeque conciliarunt, videndumque, annon ex monumentis genuinis censuum ab Augusto actorum, Praesidiumque Syriae historia possit quodammodo illustrari. De censu itaque LVCAS: Ἐγένετο δὲ ἐν Ἰαῦς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Ἀυγύστου, ἀπογραφῆσαι πᾶσαν τὴν οἰκωμένην. (h) Factum vero est, in diebus istis exiit edictum a Caesare Augusto, ut describeretur vniuersus orbis. Quamuis vero haec ita clara videantur, ut vix vocabulum aliquod in quaestionem venire crederes: in eo tamen adhuc diuersa abierunt eruditi, quod per πᾶσαν τὴν οἰκωμένην alii solam Iudaeam alii vniuersum orbem Romanum intelligendum existimant. Ex quo noua subnascitur quaestio, vtrum Euangelista de vniuersali, an de particulari aliquo censu loquatur? Posteriores sententiam tuetur ANTONIVS BYNAEVVS, (i) prouocatque ad Es. XIII. 5. XIV. 26. vbi Ebraicum קראנו & Graecum πᾶσα ἡ οἰκωμένη de sola Iudaea accipiuntur. Sed nescio, an haec coniectura vel speciem vllam habeat. Sane enim ἡ οἰκωμένη apud omnes bonos scriptores non nisi de orbe terrarum habitabili dicitur. Nec aliam significationem vel apud LVCAM, vel in toto nouo foedere, vox admittit, ceu ex inductione locorum omnium (k) constat. Nec septuaginta quoque interpretes aliam significationem substituuisse videntur

N

δὲ τότε καὶ τὸ ἱερόν τετέλεστο. Tunc etiam templum demum absolutum est. Confer. praeter Lightfoot modo allegatum Lud. Capelli Adnot. ad Ioann. p. 1579. 1580. Tom. IV. Crit. Sacr. (h) Luc. II, 1. (i) Anton. Bynaeus lib. I. de Natali Christi cap. I. p. 304. (k) Vbiuis in N. T. ἡ οἰκωμένη notat orbem terrarum, nempe Matth. XXIV, 14. Luc. II, 1. IV, 5. XXI, 26. Actor. XI, 28. XVII, 6. 31. XIX, 27. XXIV, 5. Rom. X, 18. Ebr. I, 6. II, 5. Apoc. III, 10. XII, 9. XVI, 14.

dentur, quandoquidem loca ESAIAE de vniuerso orbe acceperunt, & Hebraei textus sequuti sunt vestigia. Deinde vix puto exemplum in omni historia extare, ex quo colligas, census particulares in regnis sociorum atque amicorum P. R. aliquando actos esse. Certe tum demum illud fieri solebat, quando in prouinciae formam essent redigenda, quod etiam Iudaeae post Archelai proscriptionem contigit. At vero census vniuersales etiam Reges, sub clientela Romanorum Caesarum imperantes, recusare non poterant. Qua de re alibi fortassis futius commentabimur. Non ferunt igitur nostrae rationes, vt cum BYNAEO censum hic particularem fingamus, quem IOSEPHVS, his in rebus, quidquid alii criminantur, diligentissimus non sane tacuisset.

§. XIX.

Ceterum censuum ab Augusto per Romanum orbem actorum chronotaxin praeclare omnino illustrat MONIMENTVM ANCYRANVM, quod ab AVGERIO BVSBEQVIO in Oriente descriptum, multos deinde editores inuenit. (l) Equidem ISAACVS CASAVBONVS (m) huic inscriptioni non multum defert, ideo, quod aliqua perperam, & contra omnem Latinitatem expressa, contineat. Sed multa sunt, quae CASAVBONO respondeamus. Primo enim ferendum est hoc in prouincialibus, vt eorum inscriptiones Latinae dictionis nitorem atque vrbaneitatem non omni ex parte adsequantur. Deinde BVSBEQVIVS in describendo marmore amanuensium opera vsus est, qui quin saepius hallucinati sint, non dubitamus. Praeterea ipsum marmor non modo hinc inde mutilum est, sed & a barbaris ita clauarum securiumque ictibus laceratum, vt plura legi non possint. Quis ergo miretur, multa perperam descripta esse? Audiamus ipsum BVSBEQVIVM, (n) erudite simul de monumenti praestantia iudicantem: *Ancyrae pulcherrimam vidimus inscriptionem, & tabularum illarum, quibus inducem rerum, a se gestarum, complexus est Augustus, exemplum, id, quatenus legi potuit, per nostros homines transcribendum curauimus. Exstat incisum aedificii, quod olim fortasse praetorium fuerat, diruti & secdo carentis marmoreis parietibus,*

ita

(l) Primus edidit Andr. Schottus *Anno MDLXXIX, cum Aurelio Victore*; postea Lennaeus in *Pandect. Turcicis*; Gruterus in *Inscriptionibus* p. CCXXX. Ian. Rutgers. *Var. Lect. p. 163. seq.* & editores Suetonii recentiores plerique. Denique omnium emendatissime descriptum a Daniele Cossonio, ex eius schedis in *Incensu* extulit Iac. Gronou. in *Memor. Cossonian.* p. 57. *sequ.* (m) Calaubon. *Not. ad Sueton. cap. Cl. Aug.* (n) Busbequ. *Epist. 1. de Reb. Turcic. p. m. 93.*

ita ut dimidia pars intransibus ad dextram, dimidia ad sinistram occurrat. Suprema capita fere integra sunt, media lacunis laborare incipiunt, infima vero clauarum & securium ictibus ita lacerata, ut legi non possint. Quod sane rei litterariae non mediocre damnum est, a doctis merito deplorandum; idque eo magis, quod urbem illam ab Asiae communitate Augusto dicatam fuisse, constet. Denique & alii, quibus eas regiones adire contigit, multa, quae BVSBEQVII amanuenses perperam legerant, emendarunt, quod fecit praecipue ANTONIVS VERANTIVS, & nouissime DANIEL COSSONVS, ex cuius schedis idem monumentum haut paullo locupletius atque emendatius vulgavit IACOB. GRONOVIVS, & notis suis iilustratum *Memoriae Cossonianae* subiecit, editae Lugd. Batau. 1695. 4to.

§. XX.

Ex laudato igitur monimento Ancyrano sequentia huc pertinent, quae qualia ex schedis Cossonianis edidit GRONOVIVS, (o) hic subiiciemus, iis, quae integriora sunt in apographo Busbequiano vaticanis inclusis:

PATRICIORVM NVMERVM AVXI CONSVL QVINTVM IVSSV POPVLI ET SENATVS SENATVM TER LEGI ET IN CONSVLATV SEXTO CENSVM POPVLI COLLEGA M. AGRIPPA EGI. LVSTRVM POST ANNVVM ALTERVM (ET QVADRAGESIMVM FECI (legi) QVO LVSTRO CIVIVM ROMANORVM CENSITA SVNT CAPITA) QVADRAGENS CENTVM MILLIA ET SEXAGINTA TRIA MILLIA. CVM IMPERIO LVSTRVM (SOLVS) FECI (legi) CENSO(RINO ET A)SININO COS. QVO LVSTRO CENSA SVNT CIVIVM ROMANORVM CAPITA QVADRAGENS GENTVM MILLIA ET DVCENTA TRIGINTA TRIA M. CONSVLARI CVM IMPERIO LVSTRVM COLLEGA TIBERIO CA. SEXT. POMPEIO ET SEX. APPVLEIO COS. QVO LVSTRO ETIAM CENSA SVNT ROMANORVM CAPITVM QVADRAGENS CENTVM MILLIA -- IGINTA ET SEPTEM MILLIA.

§. XXI.

Quae hic paullo plenius referuntur, ea paucioribus verbis suo more hunc in modum eloquitur SVETONIVS: (p) *Recepit & morum legumque regimen aeque perpetuum, quo iure, quanquam sine censurae honore, censam sament populi ser egis, primum ac tertium cum collega, medium solus.* Quemadmodum igitur SVETONIVS monumentum An-

N 2

cyra-

(o) Gronou. *Memor. Cossou. p. 59.* (p) Sueton. c. XXVII. Aug.

cyranum confirmat; ita hoc illius narrationem egregie illustrat, dum, quo consule quisque census actus sit, accurate indicat. Vnde sequens nascitur censuum Augusti chronotaxis:

Anno Iuliano XVIII.	}	census primus Augusti cum Collega
Ab V. C. DCCXXVI.		
Caes. Augusto & M. Vipsanio		
Agrippa II. Coss.		

Anno Iul. XXXVIII.	}	census secundus solius Augusti.
Ab V. C. DCCXLVI.		
C. Martio Censorino &		
C. Asinio Gallo Coss.		

Anno Iul. LIX.	}	census tertius, proxime ante mor- tem Augusti, cum consorte Im- perii, Tiberio.
Ab. V. C. DCCLXVII.		
Sexto Pompeio &		
Sexto Appuleio Coss.		

Iustam hanc esse temporum consignationem, nemo temere negaverit. De primo enim censu auctorem etiam habemus DIONEM, (q) qui res in consularu sexto ab Augusto gestas recensens, etiam haec addit: *Ἐν δ' ἔν τῷ τότε παρόντι τότε ἄλλα, ὡς περ ἔθισο, ἔπραξε, καὶ τὰς ἀπογραφὰς ἐξέτελλε. Εὐοὐ κείνῳ αὐτὸς αὐτῶν, ἧμας ἐστὶν ἔσθαι, ἵνα ἐπιπρὸς τὸν ἀριθμὸν περὶ τοῦτο.* Idem DIO (r) etiam de ultimo censu brevi ante mortem Augusti acto ita scribit: *ἔπεμψεν ἄλλους ἄλλῃ, τὰ τε τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὰ τῶν πόλεων κτήματα ἀπογραφασμένους. Ἄλλος ἄλλο διέμισε, οἷον πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐπιπρὸς τὸν ἀριθμὸν ἀπογραφῶν.* Nec putandum est, DIONEM a monumento nostro dissentire, dum illud anno antecedente ab V. C. DCCLXVI factum commemorat. Licet enim expirante hoc anno, censores isti extraordinarii dimissi sint, ipse tamen census ante sequentem annum, qui in monumento Ancyrano signatur, peragi non potuit. De medio quamvis taceat, vel haec tamen testimonia, ad chronotaxeos nostrae veritatem monumentique Ancyrani sinceritatem probandam, sufficient.

§. XXII.

Quod si igitur census hos cum temporum ordine supra a nobis constituto conferamus: statim apparebit, nec primum, nec ultimum huc

(q) Dio lib. LIII. p. 496. (r) Idem l. LV. p. 588.

huc pertinere. Quapropter medius ille sit oportet, qui a LVCA cum Christi natalibus coniungitur. Sed sic triennii fere est interuallum hunc censum inter & annum Iulianum XLI, quem superius Christo natalem adferuimus. Quod tamen nemini videbitur mirum, qui censum antiquorum rationem perspectam habet. Exemplo enim non vno constat, census, ab Imperatoribus indictos, per aliquot annos protrahi consueuisse, antequam ad finem perducerentur. Sic censui Augusti vltimo, eo ipso anno, quo hic Imperator viuis interesse desit, per Galliam praefuit Germanicus, (s) quod contigit anno Iul. LIX, duobus Sextis Coss. & tamen postea ad absoluendum hoc negotium P. Vitellius & Cantius dimissi sunt. (t) Quod, quum factum sit L. Scribonio Libone & T. Statilio Sifenna Coss. i. e. anno Iul. LXI. censum hunc per Galliam solam tres omnino annos continuatum fuisse oportet. Sed & PLINIUS (u) census meminit, sua aetate ab Imperatoribus Vespasianis, patre filioque acti, quem intra quadriennium demum absolutum scribit. Admodum igitur fit verosimile, censum etiam, Christo nascente actum, iam anno ab V. C. DCCXLVI indictum quidem, sed per annos tamen aliquot continuatum fuisse; in primis quum credible sit, eum, vt omnia noua solent, multas per Iudaeam turbas dedisse. Certe non facile crediderim, totam Syriam ac Iudaeam breuiore temporis interuallo absolui potuisse. (x)

§. XXIII.

Video, etiam a doctissimo auctore Harmoniae euangeliorum, in bibliotheca Vsseriana repertae, & hic loci bis excusae, ad MONIMENTVM nostrum prouocari; (y) Sed quum ab eo aliquoties erratum sit, operae pretium erit, eius hypothesin expendere paullo accuratius. Primo igitur medium censum in marmore Ancyrano descriptum actum credit P. Vinitio & L. Alfinio Varo Coss. quum in marmore diserte consulatus C. Martii Censorini & C. Asinii Galli memoretur, vnde censum octo annis recentiorem facit, quam marmor, quod tamen pro sententia sua adducit. Deinde consulatum P. Vinitii & L. Alfinii concurrere putat cum anno ab V. C. DCCXLIX, quemadmodum in margine legitur, quum potius in annum ab V. C. DCCLV. incidat. Porro hunc censum per tres annos durasse, & denique Sexto Aelio Cato &

N 3

C. Sen-

(s) Tacit. lib. *Annal.* I. cap. 33. (t) Idem lib. II. *Annal.* cap. 6. (u) Plinius lib. VII. *Hist. nat.* cap. 49. (x) Huetius *Demonstrat. Euang. prop.* IX. pag. 703. 704. (y) Anonymi *Adparat. ad harmon. Euangel.* pag. 5.

C. Sentio Saturnino Coss. peractum fuisse, existimat, idque ex DIONIS lib. LV. colligi posse credit. Verum & tempora hic perturbat auctor, & DIONEM ipsum a se tum non fuisse cuolutum, prodit. Alias enim animaduertisset, DIONEM non de censu vniuersali isto, sed de particulari aliquo per solam Italiam instituto loqui. Ita enim ille: (z) Τέτο μὲν δὴ δι' ἑτέρων ἔπραξεν, αὐτὸς δὲ ἀπογραφαῖς τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καλοῦντων, καὶ μὴ ἐλαττω πέντε μυριάδων ἕσταν κενημένων ἐποίησατο. τὸς γὰρ αἰθνεσέρεως, τὸς τε ἔξω τῆς Ἰταλίας ὀκνῶντας, ἐκ ἠνάγκησεν, ἀπογράψασθαι, δόσας μὴ νεωτερίωσι τι ταραχθῆναι. *Haec quidem Augustus per alios transiegit: ipse vero recensitionem eorum, qui in Italia habitarent, ac ad ducenta sestertia possiderent, iniuit. Pauperes enim & eos, qui extra Italiam habitarent, ad censum non coëgit, veritus quippe, ne quid turbarum darent.* Quod si igitur census ad solos Italos, & eos quidem, qui ducenta sestertia possiderent, pertinuit: quomodo ad illum Lucae referri poterit, qui per totum Romanum orbem actus est, & Iosephum quoque & Mariam, tenuioris conditionis homines, Bethlehemum ire compulit? Ipsa auctoris sententia, qua Christum tertio erae Dionysiacae anno natum statuit, quam incommoda sit, quibusque difficultatibus exposita, iam ex iis, quae paullo ante dicta a nobis sunt, colligi haut difficulter potest.

§. XXIV.

Explicandum iam erit, quis eo tempore, quo Christus natus est, Syriae Praefes fuerit, quum ea quaestio haut parum ad rem pertinere videatur. Quandoquidem vero catalogum eorum nullum adhuc habemus, omnibus numeris absolutum: (a) dabimus operam, ut quae eru-

(z) Dio lib. LV. pag. 75. (a) Praesidum Syriae catalogum varii dedere Chronologi. In his Laurentius Suslyga in tractatu *de anno ortus ac mortis Domini, deque vniuersa l. C. in carne oeconomia Graecii* 1605. 4. edito, qui liber iam Casauboni aetate tam rarus fuit, ut vix obiter sibi inspectum, nunquam vero lectum esse, fateatur *Exercit. I. Antibar. n. 30. p. 118.* Tentauit & Baronius in *Adparat. n. 85.* eorum chronotaxin constituere, sed ita, ut nemo illo hac in re offenderit grauius. Postea Casaubonus *l. c.* eum in multis emendauit, sed ut nec ipse omnia viderit. Vaillantii *de Praefidibus Syriae opus, quod in Numismatibus aereis Imperatorum Tom. II. p. 63.* promisit, nunquam, quod sciam, in lucem prodiiit. Omnibus interim in hoc genere diligentiam suam probarunt Paulus Pezron dans *l'histoire euangelique pag. 64. seqq.* Emanuel Schelstraten *Antiqu. illustrat. Tom. I. Diff. I. de Chronotaxi vi-*

eruditi ex monumentis antiquis ea de re obseruarunt, hic veluti in breui quadam tabula exhibeamus. Numerum ergo scriptorumque veterum auctoritate securi, hos Syriae Praesides circa Christi tempora notamus:

Anno Iulian. XXXVII. } C. Sentius Saturninus abeunti e Syria Ti-
Ab V. C. DCCXLV. } tio successor missus est, teste IOSEPHO. (b)
vel DCCXLVI }

Anno Iulian. XL. } Quintilius Varus iam Saturnino successit.
Ab V. C. DCCXLVIII. ante } rat. Docet hoc numus Antiochenus e Flo-
mensis Novembr. } rentino gazophylacio ab HENRICO NORISIO (c) & e cimeliis Regis Christianissimi ab ANTONIO PAGI (d) & IO. HARDVINO, (e) publicatus, cuius in antica habetur caput Iouis laureatum, in postica genius Antiochenorum tutelaris turritus monti, cui inferius symbolum Orontis fluminis adsidet, innixus, dextraque palmam tenens, cum perigraphe: ANTIOXEQN EPI OTAPOT EK. i. e. Numus *Antiochenorum sub Varo anno XXV* cufus. Quum vero annus XXV erae Antiochenae, quae a victoria Augusti Actiaca confurgit, (f) incidat in Iulianum XL, Ab V. C. DCCXLVIII: necessario sequitur, vt Quintilium Varum iam ante Nouembrem huius anni Syriae Praesidem fuisse, fateamur. (g)

Anno Iuliano XLI. } Adhuc Syriae praefuit VARVS, ceu liquet e numo
Ab V. C. DCCXLIX. } VAILLANTII, (h) eiusdem commatis, cum perigraphe: ANTIOXEQN EPI OTAPOT AK (AK)
id est: *Numus Antiochenorum sub Varo anno XXVI* cufus.

Anno

tae Christi Montacut. Adparat. IV. ad Orig. Ecclesiast. & purpuratorum doctissimus Henr. Norisius *in Cenotaph. Pisan. Diff. II. cap. XVI. p. 269. sequ.* Conferendus etiam Salom. van Till *Phosphorus propheticus in appendice*, vbi numi praesidum Syriae varii exhibentur atque illustrantur.

(b) Ioseph. lib. XVI. *Antiqu. Iud. cap. 13.* (c) Henr. Noris. *Diff. III. de Epoch. Syro-Maced. cap. VII. p. 247.* (d) Anton. Pagi *Adparat. ad Critic. Baron. n. 136. p. 33.* (e) Harduin *Antirrhet. p. 58.* (f) Noris. *l. c.* (g) Conuenit haec Vari epocha cum calculo Iosephi, qui lib. XVII. *Antiqu. Iud. cap. 7.* diserite testatur, Varum extremis Herodis temporibus Sentio Saturnino successisse. Vnde miror, Casaubonum *Exercit. I. Baron. n. 30 p. 124.* & Norisium ipsum *in Cenotaph. Pisan. Diff. II. cap. XVI. s. XI. p. 311.* eius initium in annum ab V. C. DCCCL reuocare (h) citati ab Harduin, *in Antirrhet.* & Noris. *Epoch. Syro-Maced. Diff. III. cap. VII. p. 147.*

Anno Julian. XLII.] Adhuc praefuit VARVS, quod testatur numus NO-
Ab V. C. DCCL.] RISII eiusdem generis cum perigraphæ: ANTIO-
XEΩN EΠI OYAPOT ZK, id est: *Numus Antiochenorum sub Varo cu-
sus anno XXVII.*

Anno Julian. L. ab] Syriam demandatam fuisse cuidam Sentio Satur-
V. C. DCCLVIII.] nino, ab illo superiore diuerso, primus coniecit
ANTONIVS PAGO, (i) idque beneficio numismatis, in quo huic praefi-
di adscriptus est annus Antiochenus EA. Sed vereor, vt hic satis fue-
rit oculatus. Sane secundi hoc nomine Praefidis nusquam alias vllum
vestigium adparet. Suspicio igitur, legi debuisse EK, quum facile fieri
potuerit, vt K, superiore linea aliquantulum detrita, speciem τῷ Δ
praeberet. Annus vero EK id est XXV. Saturnino vltimum, Varo
primum fuisse iam antea vidimus.

§. XXV.

Iam igitur facile iniri poterit ratio, in cuiusnam Praefidis magi-
stratum incidere tot anxiiis patrum votis expetita Seruatoris natiuitas.
Sane de P. Quirinio cogitandum non erit, quippe quem diu post
Christi natiuitatem, Archelao nimirum iam ditionibus multato, in
Syriam cum Praefidis dignitate missum, constat. Quum tamen LVCAE
Euangelista diserte adfirmet, descriptionem istam fuisse πρώτην ἡγε-
μονέουτος τῆς Συρίας Κυρηνίης: variis rationibus nodum hunc soluere,
LVCAE cum scriptoribus profanis conciliare eruditi tentarunt. BA-
RONTIVS inaudita temeritate omnibus antiquis monumentis contradicere
ausus, Quirinium ter omnino Syriae praefuisse fingit: id quod tamen
secare nodum est, non dissoluere. Alii, inter quos & ANT. BYNAEVS
(k) nomen suum profitetur, vocem πρώτη comparatiue exponunt pro
πρωτέρα, commodissimumque hunc sensum esse existimant: *Haec descrip-
tio πρώτη prior vel ante facta est, quam praesideres Syriae Quirinius.* Sed
non opus videtur, vt tam violenta interpretatione, & iamdudum ab
ISAACO CASAVBONO (l) explosa, LVCAE succurramus, quum eius verba
cum historia plane non pugnent, sed omnium optime conueniant, vt
paullo post erit perspicuum. Nullum igitur est dubium, quin eo, quem
supra Christi natalem fuisse diximus anno, Quintil. Varus Syriae Prae-
fes

(i) Anton. Pagi. *lococitato. ad ann. Chr. XIX. n. 3 p. 16.* (k) Anton Bynaeus *de
Natali Christi lib. 1. pag. 332. seqq.* (l) Is. Casaubon. *Exercit. Baron. l. n. 32.
p. 129.*

ses fuerit, id enim numi tam clare docent, vt frustra manifestae veritati contradiceres: LVCAS vero tantum abest, vt Syriae Praesidem nominare voluerit, vt potius haec sententia ipsa verborum, quibus vitur, notione refellatur. Praesidem enim Graeci ἐπιστάτην vel ἐπιστατήνα, aliquando etiam διανοδότην vocare solent. Vox vero ἡγεμονίων vel ἡγεμοίων non solis praelidibus Romanis dari, sed de omnibus vsurpari solet, qui rem aliquam alieno nomine agenda suscipiunt, vnde & illi, qui die baptismi infantum loco sponsionem faciunt ἡγεμονεύοντες sunt DIONYSIO AREOPAGITAE. (m) Quum igitur census non ab ordinariis praesidibus agerentur, sed a viris probatis aliis, cum extraordinario imperio in prouincias missis: (n) perspicuum est, Quirinium tum non praesidem, sed ἡγεμονεύοντα i. e. extra ordinem eo missum fuisse. Hac de causa IVSTINO MARTYRI (o) vocatur πρῶτος ἐν Ἰουδαίᾳ γενόμενος ἐπίτροπος primus per Iudaeam procurator. Quod sane de Praeside accipi non potest, quia tunc non Iudaeae, sed Syriae praeses dicendus fuisset, neque etiam ita primus potuisset adpellari: Si vero non de praeside: ergo de magistratu extraordinario ad censum agendum missio. Ἐπιτροπεύοντι enim, vt praeclare scribit Thom. Reinésius (p) demandatur procuratio prouinciae, officium splendidissimum, & quod aditus erat ad honores amplissimos, & non nisi familiaribus & receptae auctoritatis viris concedebatur ab Imperatoribus. Hi in partem administrationis prouinciarum vna cum Praesidibus veniebant, & de bonis prouincialium integram habebant cognitionem. Quae verba REINESII etiam vocem ἡγεμονεύοντος, quae huic apud Lucam synonyma est, egregie poterunt illustrare.

§. XXVI.

Sed obiici nobis posset locus TERTVLLIANI luculentissimus, de quo dispiciendum iam erit. Hunc in modum vero patrum Latinorum

O

anti-

(m) Vid. Suiceri *Theaur. Ecclesiast.* in voce ἡγεμονίων. (n) Adparet hoc ex Dione lib. LVI. p. 518. qui Augustum perhibet alios alio misisse, vt & priuatorum fortunas describerent & publicas. Et Suidas in voce Ἀπογραφή ex veteri scriptore refert, Augustum ad has ἀπογραφάς elegisse ἑκοσίων ἀνδρας τὰς ἀείους τὸν βίον καὶ τρόπον, viginti viros vita moribusque conspicuos. Sic ad census in Gallia missi a Tiberio P. Vitellius & Cantius, Tacit. lib. VII. *Annal.* cap. 6. A Nerone Q. Volusius Sex. Africanus & Trebellius Maximus Tacit. lib. XIV. *Annal.* cap. 46. (o) Iustin. *Apol.* II. p. 75. (p) Reinés. l. 3. *Var. Lect.* cap. XVI. p. 599.

antiquissimus de censu nostro differit: (q) *Sed & census constat actus sub Augusto tunc in Iudaea per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent.* Quanti hoc testimonium faciendum sit, ex eo perspicuum est, quod ad tabulas publicas censuales, tum procul dubio adhuc superstites, (r) prouocat, quae sane rem optime decidere poterant. Quum igitur TERTVLLIANVS ex illis censum a LVCA descriptum ad Sentii Saturnini tempora esse referendum didicerit: merito suspecta erit nostra hypothesis, quae censum sub Varo actum ponit. Verum tam facilis hic suppetit responsio, vt non opus sit numerorum auctoritatem deferere, multo minus textum LVCAE follicitare, & cum H. VALESIO pro Quirinio Sentium Saturninum, (s) aut cum HVETIO (t) pro Κυρηνῆς Κυϊντιλῆς legere. Quemadmodum enim supra e Monumento Ancyrano a nobis est demonstratum, census huius primordia incidunt in annum Iul. XXXVIII. quo omnino adhuc Syriae praecerat Sentius Saturninus, anno demum XXXIX vel XL, locum facturus Quintilio Varo, successori. Census igitur iste, qui a LVCA P. Quirinio tribuitur, sub Sentio Saturnino coepit, sub Quintilio Varo est absolutus, atque ad-

CO

(q) Tertullian. *lib. IV. adu. Marcion. cap. 19.* (r) Non sine insigni impudentia Christiani primitini prouocare potuissent ad tabulas censuales, nisi ea de re certi fuissent. Facit vero hoc Iustin. *Apol. II. p. 75.* cum ipsis Imperatoribus ageus, quos haut impune profecto decepisset. Ita enim hic pater satis cordate scribit: Μαθεῖν δύνασθε ἐκ τῶν ἀπογραφῶν, γηνομένων ἐπὶ Κυρηνῆς. *Discere ipsi poteritis (historiam nati Christi) ex tabulis censualibus, sub Quirinio descriptis.* Post hunc etiam Tertullianus *lib. IV. adu. Marcion. cap. 7.* Censum, inquit, Augusti esse *fid. lissimum dominicae natiuitatis Romanae archiuu custodiunt. § cap. 36.* Tam distinctissima fuit a primordio Iudaea gens per tribus, & populos, & familias, & domos, vt nemo facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustanis censibus, adhuc tunc sortasse pendentibus. Denique eadem tabulas sua adhuc aetate superfuisse, his verbis testatur Chryostomus: Ὅθεν δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ἐτέχθη, καὶ τοῖς ἀρχαίοις τοῖς δημοσίαις κειμένοις κώδιξιν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἔφεσιν ἐντυχόντα καὶ κομρὸν τῆς γεαφῆς μαθόντα ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν βελομένον. *Vnde manifestum est, quod circa primam descriptionem natus sit, veteres etiam, qui Romae seruantur, codices euoluenti & tempus descriptionis indaganti licebit id, si voluerit, accuratius cognoscere.* Certe tabulas censuales cum cura confici & seruari solitas, patet ex Dione *lib. LIX. p. 657.* vbi narratur, Caligulam Caesarem, perditam inter aleam pecunia, τὰς γαλατῶν ἀπογραφὰς postulasse, necatisque locupletissimis, ad sexies millies sestertium coegisse. (s) *Henr. Valéf. Not. ad Euseb. Hist. Eccl. p. 11.* (t) *Huet. Demonstr. euangel. quæst. IX. cap. 10. p. 703.*

eo a Tertulliano recte vocatur census Saturnini, quum tabulae publicae titulum plerumque a primo negotii auctore ferant.

§. XXVII.

Sed ad vltimum demum characterem pergendum est, qui accurata annorum Tiberii chronotaxi nititur. Hunc denuo LUCAS (u) his verbis suppeditat: 'Εν ἔτεσιν δὲ πέντε καὶ δεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου καίσαρος, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχούντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδου, Φιλίππου δὲ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ τετραρχούντος τῆς Ἰτταρίας καὶ Τραχανιτίδος χώρας, καὶ Λυσανίου τῆς Ἀβιληνῆς τετραρχούντων -- καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἑτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος. Anno autem decimo quinto Imperii Tiberii Caesaris, Pontio Pilato procurante Iudaeam, & Tetrarcha Galilaeae Herode, Philippo autem, ipse fratre, Tetrarcha Iudaeae & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenes tetrarcha, -- ipse autem Iesus incipiebas esse quasi annorum triginta &c. Haec verba quemadmodum satis aperte docent, Christum anni Tiberii XV trigésimum suum agere coepisse: ita multi inde arripuerunt errandi occasionem. Nihil enim amplius deliberandum rati, a decimo quinto Tiberii anno retro numerarunt triginta, & sic inciderunt in annum Iul. XLIII, quem sine ulteriori discussione pro Christi natali venditarunt, quum tamen ille neque cum Herodum temporibus, neque cum era templi Herodiani conspiret. Alii in interpretando Lucae textu desudarunt, & particulam ὡσεὶ cum latitudine sumendam, aut annum Christi trigésimum a decimo quinto Tiberii plane separandum existimarunt. Quibus tamen inuentis adeo non soluerunt nodum, vt potius magis magisque adstrinxerint. Hic vero interpretationibus cunctis minus opus erit, si, annos Tiberii non vna eademque ratione semper numerari, obseruemus. Primi hoc notarunt atque ad liquidum rationibus perduxerunt IO. GEORG. HERWARTVS, (x) & eundem postea sequutus ANTONIVS PAGI, (y) in eam suspicionem adducti a CLEMENTE ALEXANDRINO, (z) qui de Tiberii principatu hunc in modum differt: 'Αύγεσος ἔτη τεσσαράκοντα τρία. Τιβέριος ἔτη κβ. Γάϊος ἔτη δ. &c. Augustus annis quadraginta tribus, Tiberius annis

O 2

- (u) Luc. III, 1. 23. (x) Io. Georg. Herwart. in *Chronolog. cap. 248.* (y) Ant. Pagi *Critic ad Baronium Tom. I. ad ann. XI. p. 6.* primus hanc observationem multis rationibus stabilivit, licet plagii eum arguat Sam. Basnagius. Tillermontius quoque dans *l'histoire des Empereurs Tom. I. not. 4. a l'etat d'Auguste* multis hanc Pagi coniecturam impugnat, verbis tamen potius, quam rationibus. (z) Clemens Alexandr. *lib. I. Stromat. p. 339.*

annis XXII Caius annis IV &c. imperarunt. Quo vulgari historico-
rum plerorumque calculo proposito, ita pergit: Τῶν μὲν τῶν τῆς χρόνος
τῶν Ῥωμαίων βασιλέων ἔτος ἀναγράφουσι. Γαῖος Ἰούλιος Καῖσαρ ἐτῆ γ', μῆ-
νας δ' ἡμέρας 'ς. μεθ' ὃν Ἀύγουστος ἐβασίλευσεν ἔτη μ'ς μῆνας δ' ἡμέρας μίαν.
ἔπειτα Τιβέριος ἔτη κ'ς μῆνας 'ς, ἡμέρας θ. *Quidam Imperatorum Roma-
norum tempora sic describunt. C. Iulius Caesar annis tribus, quatuor
mensibus, quinque diebus. Post quem regnavit Augustus annis quadra-
ginta sex, mensibus quatuor, die uno; deinde Tiberius annis viginti sex,
diebus nouendecim.* Ex his igitur locis, neque a SYLBVRGIO neque a
SCRIVERIO castigatis, facile patet, Tiberiano principatui duplex initium,
alterumque a morte Augusti, alterum vero a Proconsulari eius pote-
state consortioque imperii esse arcessendum. Auctores enim sunt illo-
rum temporum scriptores, Tiberium ab Augusto in imperii societatem
receptum, parem cum patre potestatem extra urbem, in prouinciis &
apud exercitus, obtinuisse. Hanc rem ita memoriae prodidit TACITVS:
(a) *Nero solus e priuignis erat; illuc cancta vergere, filius, COLLEGA
IMPERII, CONSORS TRIBVNICIAE POTESTATIS adsumitur, omnesque per ex-
ercitus ostentatur.* Paulo distinctius tempus signat VELLEIVS PATERCV-
LVS: (b) *Concussis. inquit, hostium viribus, classicis pedisumque expedi-
tionibus, quum res Galliarum maximae molis accensasque plebis Vien-
nensiam dissensionses coercitione magis, quam poena, mollisses, & Senatus
populusque Romanus, postulante patre eius, VT AEQVVM EI IVS IN O-
MNIBVS PROVINCIIS EXERCITIBVSQUE esses: (esenim absurdum erat, non
esse sub illo, quae ab illo vindicabantur, & qui ad opem ferendam pri-
mus erat, ad vindicandum honorem non iudicari parem;) in urbem re-
uersus, iam pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatatum, ex Pan-
noniis Delmatisque egit triumphum.* Ex hoc VELLEII loco simul an-
num, quo Augustus Tiberium consortem Imperii adsumsit, licebit
discere. Quum enim hoc eo tempore, quo in Gallia cum imperio
fuit, & quidem ante triumphum Pannonicum, factum testetur: conse-
quens est, vt idanno ab V. C. DCCLXIV Iulian. LVI. contigerit, quum
hoc ipso anno, DIONE (c) teste, in Galliam abierit, sequente Romae
triumpharit. Id quod egregie cum Clementis computatione conue-
nit. Quod si enim ab huius anni V. Kal. Sept. quo Tiberium in socie-
tatem imperii admissum ANTONIVS PAPI vltterius probat, numeres vi-
ginti

(a) Tacit. lib. I. *Annal.* cap. 3. (b) Vellei. Pat. lib. II, c. 121. (c) Dion. lib. LVI. p. 586.

ginti sex; incidet in V. Kal. Sept. anni Iul. LXXII, porro adiuce menses VI. peruenies ad V. Kal. Martii eiusdem anni, denique adde dies nouendecim, habebis diem XVII. Kal. Aprilis, anni Iul. LXXXII. quo morari inter homines desuit, ut adeo omnino hac ratione annos XXVI, dies nouendecim imperauerit.

§. XXVIII.

Hanc eram Tiberii proconsularem haut parum confirmant monumenta antiqua, e quibus genuinum eius initium hauriri quam commodissime poterit. Quum enim VELLEIVS PATERCVLVS aperte dicat, Tiberium, antequam in urbem reuerteretur, & de Pannoniis Dalmatisque triumpharet, collegam imperii creatum esse, monumenta antiqua multum nobis in eo praestant utilitatis, quod verum huius triumphum annum, paullo ante a nobis descriptum, indicant. Sic numus exstat, (e) cuius in antica Caesaris Augusti vultus exhibetur cum titulo IMPERATOR CAES. AVGVSTVS, in postica Tiberius, curru triumphali insistens cum perigraphe: TI CAESAR AVG. F. TR. POT XIII. Qui annus in illum, quem superiore paragrapho signauimus, plane incidit. Multo tamen distinctius de hoc triumpho loquuntur Fasti consulares & triumphales, ex marmoribus Capitolinis ab HVBERTO GOLZIO editi, (d) siquidem ad annum Iul. LVII. ab vrbe condita DCCLXV haec occurrunt

GERMANIC. IVL. TIB. F. AVG. N. CAESAR

C. FONTEIVS. C. F. C. N.

CAPITO

TI IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR.

III. COS. II. PROCOS.

DE ILLVRIEIS PANNONIEIS DALMATEIS

ET GERMANEIS. VI. IDVS. MAI.

Ex his FASTIS supputatio nostra quam maxime confirmatur. Fieri enim non potest, quin alio anno, quam Iuliano LVI. in consortium Imperii admissus sit, si anno Iul. LVII. triumphauit. Ex eo vero tempore Tiberium, praeter Augusti cognomen, omnia cum patre communia habuisse, monumenta denuo docent. Sane enim exstant numi, quorum in

O 3

(e) Hubert. Golz. in *Fastis magistrat. & triumphor. Roman.* p. 231. (e) Idem in *Historia Augusti ex antiqu. numism.* restituta p. 212.

DE GENVINA NATIVIT. CHRISTI ERA

antica Augustus exhibetur cum titulo: CAESAR AVGVSTVS PATER PATRIAE.
in postica Tiberius cum perigraphæ: TI CAESAR AVGVSTI. F. TR. POT. XV.
Nec minus de communi vtriusque imperio testantur sequentia ex FASTIS
CONSVLARIBVS iisdem depromta.

C. SILIVS. P. F. P. NEPOS. L. MVNATIVS.
L. F. L. N. PLANCVS
IMP. CAESAR. DIVI F. C. N. AVGVSTVS.
ET. TI. IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR
REIPVBLICAE CONSTITVENDAE POTESTATEM
IN DECENNIVM ACCEPERVNT.

Haec igitur omnia, quemadmodum de Tiberii Proconsulari imperio
fastis testantur, eiusque initium ostendunt accurate: ita & chronotaxia
Christi egregie illustrant. Superiores enim characteres natalis Christi
non aliam admittunt computandi rationem, quam hanc ipsam, a pro-
consulari eius imperio arcessendam. Quod si igitur ab anno Iuliano
LXX, qui decimus quintus Tiberii fuit a proconsulari imperio, retro
numeraveris annos XXX. denuo sese offeret annus Iul. XXXXI, ab V.
C. DCCXLIX quem Christi natalem diximus. Nec putandum est, ita
ignotam fuisse hanc Tiberii epocham, ut eam LVCAS quoque ignoraue-
rit; quum non modo CLEMENS ALEXANDRINVS diserte adfirmet, quosdam
suo adhuc tempore ita numerare solitos, sed etiam certo constet, pro-
uinciales, Caesarum suorum studioffimos, & Romanarum consuetudinum
non adeo gnaros, plerumque consortes imperii cum veris Augustis pari
dignatos esse honore, eosque & Reges & Augustos vocasse. Ipsum Ti-
berium, de quo nunc agimus, viuenti Augusto parem fecisse DIONYSIVM
ALEXANDRINVM, alias Pariegeten dictum, viri quidam docti suspicati sunt.
Vbi enim v. 1051. Poëmatici sui geographici ita cecinerat:

Ἄλλ' ἔμπης κατὰ δῆρον ἀμειμακέρως πρὸς ἔοντας
Αυσονίῳ βασιλῆος ἐπεπρήνεν ἀκακῆ.

*Verumtamen praelio indomiti quamuis essent, (Parthi)
Ausonii tamen regis mansuesecit hasta.*

alio

alio loco ita pergit :

Ῥώμην τιμήσσαν, ἡμῶν μέγαν ὄμιον ἀνάκτων.

Μητέρα πασῶν πόλεων, ἄφνειον ἔδεθλον.

Romam honorabilem, MEORVM *magnam domum* REGVM,

Matrem omnium ciuitatum, diues solum.

Denique ipsos Principes sic salutat :

Ἐκ Διὸς Ἀυσονίης αἰεὶ μέγα κοίρανόοντες.

E Ioue Ausonii semper strenue dominantes.

His igitur versibus Augustum Tiberiumque simul imperantes intelligi, eo minus dubitandum putant, quo certius constet, DIONYSIVM hunc PERIEGETEN Augusto imperante scripsisse. Quomodo vero Augusti temporibus de pluribus ἀνάξιν aut κοίρανοῦσι Romanis loqui potuisset, nisi Tiberium Augusto parem putasset, quippe qui ab hoc consors imperii adsumtus, aequum in prouincias & legiones obtinuerit imperium? Sed vt vera fateamur, ea doctorum obseruatio non adeo extra omnem dubitationis aleam posita videtur, nec plane exploratum est, idemne sit DIONYSIVS, περιηγήσεως auctor, cum eo, quem ab Augusto in orientem missum nouimus. (f) Vt vt se res habeat, semoto etiam hoc DIONYSII testimonio, res ipsa salua erit; & qui haec omnia, quae haecenus diximus, paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, expenderit, hypothesin hanc tam claram atque euidentem esse deprehendet, vt nulla alia cum istorum temporum historia monumentisque concilietur facilius.

§. XXIX.

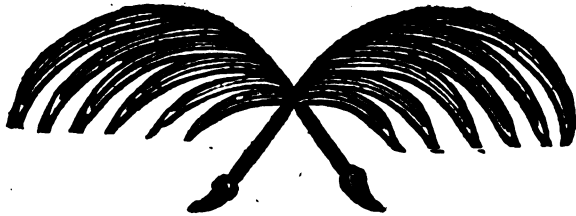
(f) Dionysii Periegetae, alias Alexandrii, aetas obscura admodum est. Eum aureolum suum libellum principantibus Antoninis scripsisse, existimant Barthius lib. VIII. Aduers. cap. 5. & Salmast. ad Spartan. p. 614. Tom. I. Script. Hist. Aug. Sub M. Aurelio & L. Vero, vixisse eum maure Voss lib. II. de Hist. Graec. cap. 5. Sub Severo, Caracalla & Geta floruisse contendunt Scaliger in Notis ad Euseb. Chron. n. MMCCXV. p. 228. quem etiam paullo post se ipsam deferens sequutus est Salmastius Exercitat. ad Solin. p. 411. 628. Immo Lui prandus Ticinensis confundit hunc Dionysium Alexandrinum cum Dionysio, Pontifice Romano, qui praeesse coepit anno Chr. CCLIX. quem tamen, velut caecus caecum, hac in re sequitur Lud. Iacobus a S. Carolo in Biblioth. Pontifical. II. p. 67. Diserte quidem Plinius lib. VI. Hist. N. cap. 27. Hoc in loco, inquit, genitum esse Dionysium, terrarum orbis recentissimum auctorem, constat, quem ad

com-

§. XXIX.

Constitutum nobis initio erat, hypothesein hanc chronologicam ex mente VAILLANTII, auctoris anonymi apud SARNELLVM, RIGORDI, PAGII, PEZRONII, NORISHII, TILLEMONTII, BASNAGII, CLERICI, aliorumque eruditissimorum huius saeculi virorum propositam, patrum quoque suffragiis stabilire, atque cum reliqua vitae Christi chronotaxi conferre. Sed quum haec omnia succincta dissertatio minime capiat, ea alii occasione fuere destinanda. Hinc nihil videtur reliquum, nisi vt respiciamus portum, actisque summo Numini gratiis, vela demum aliquando contrahamus.

*commentanda omnia in orientem praemisit Divus Augustus, ituro in Armentiam ad Parthicas Arabicasque res maiore filio. Quod quum etiam Eustathius Scholiastes testetur: certo inde colligunt, aetatem Dionysii in Augusti tempora incidisse. Conf. Io. Alb. Fabricii Biblioth. Graec. lib. IV. cap. I. p. 22. Anton. Pagi Tom. I. Criticae Baron. p. 8. R. Christ. Cellarii Diss. de Poëtis Scholae publicae utilioribus Halae 1706. 4to. edita §. 18. sequ. At si dicendum, quod res est, id non adeo liquidum videtur, & diuersum huic *περιηγήσεως* auctorem esse a Dionysio, in orientem misso, luculenter ostendit Henr. Dodwellus in Dissert. de aetate & patria Dionysii Perieg. in Geogr. minor, Hudson Vol. IV. cuius argumentis nondum video ab villo satisfactum.*

DE

VERAE FALSAEQVE SAPIENTIAE CHARACTERIBVS

EXERCITATIO III.

CEBES Thebanus, quo nemo felicius puriorem Socratis doctrinam sectatus est, in elegantissima, quam posteritati reliquit, Tabula vniuersam vitae humanae rationem, studiaque mortaliū tam ingeniose adumbravit, vt hac quidem in re nemo illi comparandus esse videatur. At nescio, an in luculentissimo eius libello quidquam occurrat, accurata attentione dignius, quam id, quod de vera falsaque eruditione prudenter monuit. (a) Postquam enim ostenderit fusius, quanta pericula homini in hoc vitae theatrum prodeunti ab impostura, opinionibus, voluptatibus, ipsaque rerum domina, fortuna, immineant, & quam multi deinde ab incontinentia, luxuria, auaritia & adsentatione delusi, triste faciant naufragium: porro addit vir sapientissimus, eos tantum hanc pestem effugere, qui a *Μετανοία*, id est, Poenitentia seruati, in verae sapientiae viam reducantur. Verumtamen nec horum quidem rem omnem in vado esse. Ingressis enim hoc iter noua sese pandere diuerticula, a quibus nisi diligentius sibi caueant, nihil esse facilius, quam vt ad *ψευδομαρτυρίαν*, hoc est, falsi nominis eruditionem euagentur, & vana doctrinae specie decepti, vel sic quoque pereant. Ex quibus demum colligit CEBES, hominum, qui eruditi vocantur, nonnisi paucissimos exitium euitare, & actum esse de plerisque omnibus, nisi falsae eruditioni nuncium mittant, arduamque illam, quae ad veram sapientiam perducit, viam quam primum ingrediuntur. Id enim qui faciant, eos demum, continentia ac tolerantia ductibus, ad beatorum domicilium peruenire, vbi splendidissima corona

P

redi-

(a) Cebet. *Tabula p. 34. sequ. edit. Hieronymi Wolfii.*

redimiti, sempiterna felicitate perfuantur. Haec CEBES Thebanus, cui pro temporum, in quae inciderat, sorte rationem dictorum suorum constituisse, nemo forsan dubitauerit. Ast quod eadem fabula hodie in vita mortalium agatur, pluresque etiam nostris temporibus, dum sapientiae inhiant, falsa eruditionis specie deludantur, id vero est, quod paucissimi sibi persuadent. Omnes quippe laudamus temporum nostrorum felicitatem, ac non sine ambitione nobis gratulamur, quod in eam seruari simus aetatem, qua rerum diuinarum atque humanarum scientia numeros omnes impleuerit. Et tamen plerique, quos vulgus tanquam oracula & portenta quaedam suspicit, in maximo, quem dare solent, eruditionis strepitu nihilo sunt stultis meliores, sed ita vitiis omnibus laborant, vt nullis magis opus esse videatur magistris viuendi, quam qui vitae vniuersae, honeste ac prudenter instituendae, rationem magno supercilio profitentur. Huc accedit, quod multae, quae passim inculcantur, doctrinae ad euertendam potius, quam amplificandam veram eruditionem comparatae sunt. Delere enim ex hominum animis pietatem, res diuinas scurrili dicacitate subsannare, veritates euidentissimas argute explodere, pestilentissimos contra errores stabilire, hic vero eruditorum complurium labor est: hoc illi agunt, hoc moluntur, in hoc somnum, in hoc vigiliis reponunt. Rediisse nos dixeris in illa tempora, de quibus VARRO dicere solitus est, neminem aegrotum quidquam somniare tam nefandum, quod non aliquis dicat philosophus. Adeo non modo sapientiam, sed ipsum etiam illius amorem, eheu amisimus. Quae quum ita sint, facile quilibet intelligit, etiamnum inter mortales agi Cebetis fabulam, & magis nunc, quam vnquam, verendum esse hominibus, ne falsae eruditionis praestigiis decepti nubem pro Iunone amplectantur, &, dum sapientiae inhiant, in summam stultitiam incauti delabantur.

Considerans hanc insignem humanarum rerum caliginem ille apud CICERONEM (b) Cotta, eo vesaniae prolabitur, vt Deo tantum non dicam scribat, quod hominem ratiocinandi facultate donauerit. *Haut sero, inquit, an melius fuerit humano generi, motum istum ceteram cogitationis, acumen, solertiam, quam rationem vocamus, quoniam pestiferu sit multis, paucis admodum salutaris, non dari omnino, quam tam*

222-

(b) Cicero libr. III. de Natur. Deor. cap. XXVII. p. 174.

munifice & tam large dari. Existimat ergo vir liberioris ingenii, Deum melius consulturum fuisse hominibus, si rationis acumen eis omne ademisset, quandoquidem eius usus admodum difficilis sit, abusus longe facillimus. Plurimos enim homines, qui rationis ductum sequi se arbitrentur, in errores pestilentissimos incidere, multoque esse infeliciores bestiis, quibus illam intelligendi facultatem natura denegasset. Ex quo consequi credit Cotta id, quod antea diximus, non plus nos debere Numini, a quo rationem acceperimus, quam furiosus illi debeat, qui gladio illum accinxerit. At impia profecto haec vox est, & stulto, quam viro sapiente, dignior. Facit enim Cotta, quod solet nequissimus quisque: siquidem crimen in alium transfert, quod in homine est, ipsumque Deum, quam se, accusare mauult. Sane enim non ratio nos in praecipitia ista ducit, sed rationis abusus; is vero non a Deo est, sed ab hominum insania, tantumque abest, ut vlla errorum culpa in supremo Numine haereat, ut illud homini viam sapientiae ostenderit expeditissimam. Neque existimandum est, viam hanc esse ita occultam, ut a diuerticulis discerni nulla ratione possit: (misera enim sic esset hominum conditio, si in tot viarum erroribus nullis plane signis vterentur, quibus veram a falsis distinguere possint;) sed quemadmodum aurum adulterinum, quamuis ad genuinum & colore & splendore proxime accedat, ab earum rerum peritis facili negotio dignoscitur: ita & verae falsaeque sapientiae certa sunt signa, certi characteres; ad quos quicumque sollicite attenderit, eum haut facile falli ac decipi posse, arbitramur. Et de his quidem verae falsaeque sapientiae characteribus commentari nonnihil in praesenti, haut intempestiuum visum est. Quum enim a SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPE AC DOMINO, DOMINO FRIDERICO WILHELMO, REGE PRUSSIAE, DOMINO MEO LONGE CLEMENTISSIMO, diuinarum humanarumque rerum scientiam, quam Philosophiam vocamus, in celeberrima hac bonarum artium sede publice profiteri iussus sim: merito me anxium sollicitumque tenuit haec cura, qua demum ratione demandata mihi prouincia rite defungi, & tam honesti, quod subeundum est, muneris partes ita implere possem, ut supremo Numini rationem aliquando intrepide redderem. Sane enim maxima ista, quae mei ordinis hominibus a *ψευδοσολογία* falsaque sapientia

entia imminent pericula, nunquam magis obuersata sunt animo, quam hoc tempore, quo aliis ad veram sapientiam praecire iubeor. Idem profecto mihi in mentem venit, quam sit arduum docendi munus, quantisque cum periculis coniunctum. Excolere atque emendare ingenia, euellere ex animis praecudatas opiniones, indagare veritatem, explicare rerum naturalium causas & adfectiones, aliis ad beatam illam sui notitiam, ad virtutem veramque felicitatem praecire, nihil denique dicere, nihil agere, quod non iuuentuti exemplo ac incitamento ad veram honestatem esse possit, id demum esse mearum partium intellexi. At quam magnum hoc, quaeso, ac difficile? Quanta cautione prouisioneque opus est etiam exercitatissimis, ut istos, quos supra notauimus, scopulos feliciter defugiant? Quapropter primum hoc mihi duxi ac antiquissimum, ut nihil hic viribus meis, diuinaeque gratiae omnia tribuenda esse, mecum statuerem: proximum autem, ut de verae falsaeque sapientiae characteribus cum cura cogitarem, ut eo veluti Ariadne instructus filo, e tot viarum anfractibus feliciter eluterer. Et hanc meditationem, quod felix factumque sit, tanquam muneris mei primitias in hoc bonae mentis delubro nunc primum dedico, ex re & vero arbitratus, non posse professorem vtilius quidquam, quam hanc praestantissimam doctrinam, cum discentibus communicare.

Vt autem initio, quid antiquis hac de re in mentem venerit, paulo diligentius inquiramus: primus philosophorum de verae falsaeque sapientiae characteribus cogitasse videtur SOCRATES. Quum enim illius aetate vbique in scholis regnarent sophistae, genus hominum gloriosum & magniloquum, quod vanis promissis ditiores iuuenes aere emungere, ac fumum pro sapientia vendere consueuerat: id sibi negotii datum credebat SOCRATES, (c) ut larvam detraheret impostoribus, & nudam doctrinae eorum vanitatem oculis omnium exponeret. Id quod sane fieri non potuit, quin simul in verae falsaeque sapientiae characteres sollicite inquireret. Verum ut nihil scripsit Socrates; ita quidquid cum Sophistis egit, praeter pauca, quae Xenophon & Plato seruarunt, dudum interit, ut adeo vix constet, quibus characteribus in diiudicanda vera falsaeque sapientia usus sit, praeterquam quod iactantiae, neglectae verae emendationis, ac turpis lucri cupi-

(c) Plutarch. in *Quaest. Platon.* p. 999. Vide Charpent. *vit. Socrat.* cap. XV.

cupiditatis eos infumulasse, hosque falsae sapientiae characteres non sine sale in iis notasse dicitur. Iactantiam sophistarum eum esse infectarum, & ex ista falsam eorum sapientiam collegisse, extra omnem dubitationis aleam positum videtur. Proditum enim memoriae est, Socratem, quum sophistas omnium rerum scientiam profiteri animaduertisset, nullam praetermisisse occasionem, eos in angustias cogendi, eoque redigendi, ut ipsi, se nihil scire, cum rubore faterentur. Iam enim redeuntes ex eorum schola discipulos adgressus, acutis quaestionibus, ne ignorantiam suam dissimulare possent, faciebat. Iam ipsis sophistis, simulata ignorantia delusis, eandem extorquebat confessionem. Ex qua deinde colligebat minime in illis inueniri eam, quam tanto supercilio iactarent, sapientiam, neque esse sapientis, earum rerum scientiam magnifice iactare, quarum ipse sit ignarissimus. Atque inde factum est, ut ipse sibi ab hac ostentatione prudenter cauere, nihilque se scire diceret, praeter hoc vnicum, quod sciret nihil: (d) quin adderet, se nondum iudicare posse, cur ab Apolline Delphico sapientissimus mortalium iudicatus sit, nisi ideo hoc factum esset, quod ipse sciret, se nescire, quae alii nescire se, scire nollent. En ipsius verba: *Videtur autem, o viri Athenienses, solus Deus sapiens esse, atque hoc oraculo id sibi velle, humanam videlicet sapientiam parui, imo nihili, pendendam esse. Quod vero Socratem nominat sapientem, ob id facere, quo nomine meo, tanquam exemplo quodam visens, quasi sic dicat: Is, o viri, sapientissimus est, qui, quemadmodum Socrates, nouit reuera, sapientiam suam esse nihili pendendam.* Haec Socrates, ex quibus satis constat, eum iactantiam & vanam scientiae ostentationem pro falsae; modestam ignorantiae suae agnitionem pro verae sapientiae caractere primo habuisse. Huic vero addebat alterum, verae emendationis neglectum, cuius sophistas non minus grauius accusauit. Quum enim hi homines nescio quam iuuenes ad remp. praeparandi de rebusque omnibus differendi solertiam profiterentur: facile in se non minus, quam in discipulis, ferebant improbitatem, & mentem incompositam, dummodo doctiores, aut certe loquaciores, ex eorum scholis prodire viderentur. Hinc lepide apud PLATONEM (e) iocatur Socrates, sophistas quibusuis aliis artificibus esse feliciores, & velut dormientes rete trahere. Nam tutoribus, qui

P 3

cal-

(d) Plato in *Apol. Socrat.* p. 190. Cic. *lib. I. Acad. Quaest. cap. IV. p. 5.* Diog. Laert. II, 38. Plato in *Apol.* l. c. p. 19. (e) Plato in *Menone* p. 10.

calceos veteres deteriores, quam acceperint, redderent, intra triginta dies fame fore pereundum: at Protagoram, famosum sophistam, vniuersam Graeciam annis plus quam quadraginta decepisse, & dum deteriores reddiderit discipulos, quam acceperat, plures ob hanc rem cumulasse pecunias, quam aut Phidias, aut decem alii sculptores, lucrati fuerint. Ex quibus denuo consequi existimat, sophistas non modo non sapientes, sed & insanos esse iudicandos. Pertinet huc etiam elegantissima eius dissertatio, a XENOPHONTE (f) recensita, in qua ex instituto docet, *omnes virtutes ad sapientiam pertinere, nec sapientis nomen tueri eum, qui animum non a vitiis purgavit.* Interrogatus enim, *num eos, qui scirent, quid agere oporteat, & his contraria fecerent, sapientes ac temperantes esse putares?* potius insipientes ac stupidos esse respondit: πάντας γὰρ οἶμαι προαγεμένους ἐκ τῶν ἐνδεχομένων, ἃ οἷόν τε συμφορώτατα ἀνθρώποις εἶναι, ταῦτα πράττεν. νομίζω ἔν μὴ ὀρθῶς πράττοντας, ἔτε σοφῆς, ἔτε σωφρόνας εἶναι. *Etenim, ait, omnes arbitror deligentes de illis, quae fieri possunt, quam maxime ipsis utilia facere. Quamobrem, qui non recte faciunt, eos neque sapientes, neque sanos esse statuo.* Ex quibus verbis palam est, emendationem voluntatis eum in sapiente quam maxime requisivisse. Quamuis enim in hoc fallatur, quod hanc voluntatis emendationem ex emendatione intellectus deriuat, quem naeuum in Socrate iam notauit illustris noster CHRISTIANVS THOMASIVS: (g) illud tamen palam vrget Socrates, sapientem, nisi qui voluntatem emendauerit, esse neminem. Quin nec illud praetermittendum, quod Socrates hunc characterem adplicauerit sibi ipsi, ex eoque de profectibus suis in sapientia iudicarit. Qua de re notari merentur verba EPICTETI apud ARRIANVM: (h) ἀλλ' ὁ Σωκράτης τί λέγει; ὡς περ ἄλλος τις, Φησὶ χαίρει τὸν ἀγρόν τὸν αὐτῆ ποιῶν κρείσσονα; ἄλλος τὸν ἵππον ἔτως ἐγὼ καθημέραν χαίρει παρακολυθῶν ἑμαυτῷ βελτίονι γινόμενῳ. *Socrates autem quid dicit? Quemadmodum alius, inquit, delectatur, quum agrum suum meliorem facit, alius, quum equum: sic ego quotidie delector, quum me fieri meliorem deprehendō.* Quae fusius deinde explicat Epictetus, & docet, qua in re meliorem se fieri, gauisus sit Socrates, non scilicet in oratiunculis aut praeeptiunculis, sed in vera virtute, vt incufaret neminem, reprehenderet neminem, eodem semper vultu & egrederetur, & rediret domum

(f) Xenoph. Mem. Socr. lib. 3. cap. XII. p. 644. (g) Christ. Thomaf. Cautel. circa praecogn. iuris cap. XIV. p. 218. (h) Arrian. Dissert. Epictet. lib. III. cap. V. p. 274.

num. Haec demum fuisse, ex quibus Socrates, an profecerit in sapientia, cognouerit. Plura non addo. Vel ex his enim satis constat, alterum hunc fuisse Lydium lapidem, ad quem Socrates veram falsamque sapientiam exegit. Restat ergo tertius, *lucris cupiditas*. Solebant Sophistae neminem admittere in disciplinam, nisi qui aurum liberaliter offerret. Qua sordida lucris captura immensas sibi diuitias parabant. De Protagora paullo ante diximus. Nunc addimus Gorgiam Leontinum, (i) qui arte sophistica tantum quaestum fecerat, ut sibi ipse statuas auream & solidam suo aere posuerit. Quin gloriabantur de eo, seque Socrati longe anteponebant, quod, quum hic doctrina sua nihil lucraretur, ipsi rebus omnibus abundarent. A XENOPHONTE (k) enim relatum est, Antiphontem Sophistam, quum aliquando familiares Socratis ab ipso voluisset abducere, praesentibus amicis hac usum esse oratione: Arbitrabar ego, o Socrates, eos, qui philosopharentur, feliciores fieri oportere: at tu mihi videris contraria ratione philosophia tua frui. Viuis enim ita, quo pacto si vel quiuis seruus sub domino victitaret, non maneret: vteris cibo potuque vilissimo, neque tantum veste vili, sed eadem quoque per aestatem & hiemem indueris, semperque calceis tunicaque careas. Praeterea pecuniam non accipis, quae & comparantibus est voluptati, & iis, qui iam compararunt, liberalius iucundiusque viuendi causa est. Quamobrem si, quemadmodum reliquarum actionum magistri discipulos suos imitatores sui efficiunt, tales tu quoque familiares tuos reddes: putare debes, infelicitatis te magistrum esse. Adeo Sophistae omnia ad quaestum referebant, aliosque existimabant minus esse sapientes, qui minus doctrina sua lucrarentur. At alia longe mens erat Socrati. (l) Tantum enim adest, ut, philosophiam ad opes colligendas comparatam esse, crederet, aut a discipulis ullam acciperet mercedem, ut potius falsae sapientiae hunc characterem crederet certissimum. Quam vere ac recte ita statuerit, iam non disputamus. Id saltem certum est, illum ita statuisse. Antiphonti enim, cuius verba paullo ante adduximus, id responsi dedit: (m) Apud nos, mi Antipho, existimatur, eodem modo posse aliquem & forma, & sapientia, vel honeste vel turpiter uti. Nam quum aliqua formam pecunia cuius prostituit, scortum appellant: eam vero, quae

(i) Athenaeus *lib. XI. Plin lib. XXXIII. H. N. 8. 4.* (k) Xenoph. *l. c. lib. I. cap. XX. p. 576.* (l) Vid. Charpent. *l. c. cap. XVII. p. 64.* (m) Xenoph. *l. c. p. 578.*

quae, quemcumque intellexerit rerum honestarum & praeclararum amatorem esse, amicum sibi adiungit, modestam ducimus: itidem, qui sapientiam pro pecunia cuius prostituunt, sophistas, quasi quaedam scorta, vocant: quicumque vero illum, quem egregia praeditum esse indole animaduertat, quicquid boni scit, docet, ut amicum eum faciat, hunc facere putamus, quod virum honestum ac probum decet. Exstant & alia a Socrate hanc in rem dicta, ex quibus satis patet, eum hanc lucri cupiditatem tanquam falsae sapientiae characterem notasse: sed ea breuitatis studio omittimus, id modo obseruantes, quod & Plato eo argumento Socratem (n) virum sapientissimum & diuinitus datum esse Atheniensibus demonstrauerit, quia fuerit ab omni quaestus studio alienissimus, & gratis semper docuerit familiares, etiam si discendi occasio ei fuisset commodissima.

Sed a Socrate deueniendum ad eius discipulum PLATONEM, (o) qui eandem de characteribus falsae sapientiae doctrinam singulari dialogo, quem Sophistam inscripsit, prolixè admodum explicauit. Quum enim subtili hac ac praestantissima scriptione id agat Plato, ut sophistarum doctrinam non minus a vera sapientia, quam res falsas a vero ente, differre doceat: peropportune hac occasione simul κερτήρια sophisticae omnisque falsae sapientiae recenset. Ea κερτήρια eleganti oratione explicat THEMISTIVS, (p) vbi contra obtrectatores demonstrat, sophistae characteres Platonicos sibi minime conuenire. Quod si ergo rem diligentius expendamus, primus character, quem Plato in Πευδοπαιδεία falsae sapientiae obseruat, est ambitus, quo iuuenes nobiles inprimis & diuites allicere soleant sophistae. Inde enim est, quod sophisticam iocose dicit esse *artem quae in conciliando comparandoque versatur, animaliumque gressibilium & terrenorum domesticorumque venationem, hominum videlicet priuatam capturam, ob numerorum mercedem, & iuuenum diuitum & nobilium opinione virtutis disciplinaeque irretitionem.* Secundus eius character est τερπωτολογία, & vanorum verborum aucupium. Obseruat enim PLATO, sophistas, licet res praeclaras ac iuuentuti vtilissimas promittant, in sermone tamen maxime haerere, idque dare operam, ut discipulos non quidem probos, sed ranis reddant loquaciores. Vnde altera sophistae definitio non minus lepida: *Sophista est commutator, emtor & venditor, mercator videlicet, qui*

(n) Charpent. l. c. (o) Plat. in Sophista p. 70. sequ. (p) Themist. Orat. IV.

qui animi disciplinas venundat, ad sermones insusitataque virtutum precipue pertinentes. Tertius sophistarum character ex mente PLATONIS est *cauponatio*. Quemadmodum enim caupones vina, suspenſa hedera, venum offerunt, omnique fallaciarum genere alliciunt emtores, gauili, si vappas iactatione ſua deluſis pro Falerno obtrudere poſſint: ita eadem ratione fictitiã ſapientiam venditant ſophiſtae. Quum enim vere ſapientes modeſte de ſe ſemper ſentiant: hi mera myſteria, & neſcio quae horrenda ſecreta iactant, inuenta etiam noua, quae nemini mortalium vnquam in mentem venerint, magnifice crepant, vt audire te crederes illum apud HOMERVM:

Nos ſoli ſapimus, reliqui volitant velut umbrae.

Atque inde tertia PLATONI nata eſt ſophiſtae definitio: *Sophiſta eſt, qui in adquirendo verſatur, commutat ſcilicet, emis, vendisque cauponando: ſive ſua inuenta, ſive aliena; circa virtutis ſtudium vendat.* Addit his PLATO characterem quartum, contendendi diſputandique pruritiũ. Quum enim iam ex ſuperioribus characteribus liquido conſtet, ſophiſtas non tam ſuam aliorumue emendationem, quam gloriam atque opes, mercenario ſtudiorum labore quaerere: non mirum profecto eſt, ſi diſputent, contendant, pugnent, & de lana, quod aiunt, caprina miro animi feruore digladiantur. Pertinere enim hoc arbitrantur ad gloriam ſuam, ſi omnes diſputandi altercandique arte ſuperauerint. Vnde quarta eiusmodi ſophiſtae, vel athletae potius, definitio Platonica: *Sophiſta eſt artiſex quaerſus gratia conſentioſus, contradictionibus ambigens, in pugnando certans, lucri prae caeteris ſtudioſus.* Sequitur character falſae ſapientiae quintus, curioſa opinionum vulgariũ irriſio. Quamuis enim vere hoc ſit philoſophi munus, vt populares hominum errores, tanquam detracta larua, denudet, nullamque in ea re vel auctoritatis alienae, vel fortunae ſuae, habeat rationem: contingit tamen ſophiſtis, quod ſolet ſtultis, qui

Dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Vt habeant enim, in quo exercean ingenium, etiam euidentiffimas veritates errorum popularium nomine traducunt, exhibent, explodunt, & hoc conſequuti, id ſibi in primis laudi ducunt, quod diſcipulos ſuos praeciudiciis atque erroribus liberarint. Hinc quinta definitio Platonica: *ſophiſta intelligenda: Sophiſta eſt purgator animae, opiniones ex-*

ſtirps

stirpans omnes, quae doctrinis impedimento sunt. Excipit quintum hunc characterem sextus, quem adfectatam πολυμαθείας laudem vocare liceat. Sollemne est sapientibus, modeste de doctrina sua sentire, & suo se pede metiri ac modulo. Hinc quanto proficiunt magis, tanto plus superesse fatentur, quod ignorent. Quin intellectus sui angustos limites adeo perspectos habent, vt plura ne sciri quidem posse, non inuiti fateantur. At quid sophistae? Sciunt omnia, &, quod lepidum dixeris, etiam, quae nesciunt, sciunt. Lulisse in hos homines crederes PLAVTVM, (q) quum ait:

*Omnia se simulans scire, nec quidquam sciunt:
Quod quique in animo habeant, aut habituri sint,
Sciunt: id quod Rex reginae dixerit, sciunt: quid
Iuno fabulosa sit cum Ioue, quae neque futura, neque
facta sunt,*

Tamen illi sciunt.

Vnde sexta Platonis definitio: *Sophistae sunt, qui in omnibus sapientes discipulis videri volunt, nec tamen sunt.* Denique agmen claudit character septimus, quem ipse PLATO suo loquendi more praestigias vocat. Quemadmodum enim praestigiatores acetabulis suis ac calculis hominum oculis illudunt, & celeri manuum motu certas actiones ita effingunt, vt vere ita fieri videantur: ita sophistae, quum vana & stulta venditent, ea tamen celeritate ingenii & sermonis tam eleganter exornant, vt seuerissimae sapientiae speciem prae se ferre videantur. Sic ista, vt cum SENECA (r) loquar, *sine noxa decipiunt, quomodo praestigiarum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipsa delectat.* Atque hinc tandem septima Platoni subnata est definitio: *Sophista est quasi praestigiator quidam, & verarum rerum imitator.* Haec sunt, quae de verae falsaeque sapientiae characteribus commentatus est Plato. Post eum vix quisquam ex instituto de illis cogitavit, praeter CLEMENTEM ALEXANDRINVM, (s) qui in Stromatum libris multa hanc in rem dixit, sed suo more, hoc est, paullo confusius. Duo tamen exstare videntur loca, quibus sententiam suam clarius exposuit. In libro enim sexto Stromatum discrimen inter veram falsamque sapientiam traditurus: *Καὶ ἡ μὲν, αἰώνιος ἐστίν, ἡ δὲ χρόνον λυσιτελεῖς. καὶ ἡ μὲν μία καὶ ἡ αὐτὴ, αἱ δὲ πολλαὶ καὶ αἰδιάφοροι. καὶ ἡ μὲν ἀνευ παθηματικῆς τῆς κινή-*

(q) Plaut. in *Trinum Aet.* I. Scen. 2. v. 166. (r) Seneca *Epist.* XLV. (s) Clem. Alex. *lib.* VI. *Strom.* p. 642.

κρίσεως, ἢ δὲ μὲν ἀπαθρηκτικῆς ἀρετῆος. καὶ ἢ μὲν τέλει, ἢ δὲ ἐνδεῆς. Quae
 verba ita perperam solent reddere interpretes: *Es haec quidem sapien-*
tia partim aeterna, partim autem temporis utilis, & partim quidem una
est & eadem, partim autem multae & indifferentes, & partim qui-
dem est absque ullo motu patibili, partim autem cum patibili adpetitio-
ne, & partim quidem perfecta, partim vero indigens. Sed malam
 hanc esse interpretationem, & contortam, quin nullius sensus, nemo
 non videt. Quare ita potius vertenda arbitramur verba CLEMENTIS:
Es haec quidem (vera sapientia,) aeterna est, illa vero (falsa) temporis
utilis: haec una semper & eadem, illae multae & differentes: haec sine motu
quodam patibili, illa cum patibili adpetitione: illa perfecta, haec indiga.
 Sane si ita intelligantur verba, expeditissimus est CLEMENTIS sensus.
 Quatuor videlicet tradit verae falsaeque sapientiae characteres. Pri-
 mo enim dicit veram esse aeternam, falsam temporis utilem. Recte.
 Quum enim fictitii sapientes omnia ad caducae huius vitae commodi-
 tates referant, ii contra, qui vere hoc nomen tuentur, aeterna potissi-
 mum cogitant, & sapientiae fructus non minus, ac ipsam sapientiam,
 aeternos esse cogitant. Deinde veram sapientiam vnam, falsam mul-
 tiplicem & sibi ipsi parum constantem esse ait. Id quoque sapienter.
 Nec enim potest doctrina, quae a se ipsa dissentit, sapientiae nomen
 mereri. Tertio veram sapientiam sine patibili motu, falsam cum pa-
 tibili adpetitione esse coniunctam adfirmat. Nec id quidem male.
 Falsa enim sapientia prauos hominum adfectus ac inclinationes irri-
 rat, mentemque vel ad auaritiam, vel ad vanam ambitionem, vel ad
 turpes voluptates ac libidines sollicitat: quum vera perturbatam re-
 uocet ad tranquillitatem, efficiatque, vt in summi boni possessione sua-
 uiter adquiescat. Denique vera sapientia est perfecta, falsa indiga, id-
 que quartum est ex mente CLEMENTIS sapientiae criterium. Et profe-
 cto, si quidquam, hoc recte ac prudenter dictum. Sophistae enim &
 male sapientes aureos montes promittunt: at si ad rem veniendum,
 vix minima praestant, quin sapientius, quae est eorum insignis impuden-
 tia, vbi vanis promissis animos pauerint, deinde media sibi deesse fa-
 rentur, & imposturam suam ridicula illa distinctione inter finem *ex-*
ternum & internum satis inepte excusant. Quid ergo famelica hac &
 paupere sapientia insipientius? At vera sapientia perfecta est, sibi que
 sufficiens. Veritatem quis desiderat? dabit; summam felicitatem?

Q²

hanc

hanc quoque dabit; prudentiam? nec hanc negabit. Id quod a PHYLONE, vel quisquis est sapientiae Salomoneae auctor, (t) tam praeclare demonstratum est, ut a nemine id fieri potuisset elegantius. Alter CLEMENTIS locus, qui huc pertinere videtur, & a IO. FR. BVDDEO, (u) viro sapientiae amantissimo, alicubi praeclare expositus est, in septimo Stromatum libro exstat. In eo quatuor illis, quos haecenus recensuimus, characteribus tres novi adduntur. Sapientis enim esse ait, primo *res nosse, deinde efficere, quod ratio distulerit, & denique quae occulto fuerant apud veritatem, prout Dei maiestati conuenis, tradere posse.* Res nosse, id quidem est veritatem perspectam exploratamque habere, ut de numine rebusque diuinis pariter ac humanis rectas habeamus sententias. Ista vero cognitio scientiaeque deinde ad virtutem pietatemque referenda, quae profecto aliter sibi non constat, quam si numinis voluntati nobis quacunque ratione patefactae obtemperemus, moremque geramus lubentissime. Cuius obsequii ac pietatis non alius denique fructus esse potest, quam ut alios quoque ad tantae felicitatis perducamus societatem, eosque itidem ad veram istam sapientiam erudiamus. Ex quo postremo colligit CLEMENS, omnes, qui vel a veritatis tramite aberrant, vel ea, quae utcumque cognouerint, non ad morum vitaeque emendationem, sed ad ostentationem aut foedas voluptates referant, vel denique alios deteriores potius, quam meliores, docendo reddant, falsae sapientiae praestigiis decipi, & pro lutione nubem, pro corpore umbram imprudenter amplecti.

Haec sunt, quae veteres de verae falsaeque sapientiae characteribus commentati sunt. Possimus nunc, quid de eorum doctrinis sentiendum sit, quidque eruditi aetati nostrae propiores hac de re meditati sint, fulius explicare. Sed alterum in tanta breuitate minus necessarium, alterum plane superuacuum esse arbitramur. In quantum enim rem acu tetigerint veteres, ex iis, quae paullo post dicturi sumus, facile quisque iudicabit. Quid vero recentioribus hac de re visum fuerit, dicere, hic nostra parum interest, quam aliorum expilare scrinia nolimus. Hinc reliquum est, ut quid nobis de sapientiae characteribus in mentem venerit, paucis exponamus. Plerique, qui de sapientia adhuc scripserunt, in eo videntur parum accurati, quod, quid

(t) Sap. VII. & VIII. (u) Ioh. Fr. Budd. Progr. περί τῆς γνώσεως ψευδανύμης p. 10. Clein. Alex. lib. VII. p. 701.

quid sit sapientia, docere superfederint. Quum tanten rei; cuius obscura notio est, characteres animaduerti nulla ratione possint. Sane enim complures sapientiam cum eruditione confundunt, aliis vera sapientia est doctrina Christiana, falsa gentilium philosophia, quae posterior acceptio etiam in scriptura & patribus occurrit. (x) Quamuis autem definitiones nominales sunt in arbitrio hominum positae, & cuius liceat sapientiae vocabulo intelligere, quicquid voluerit: constat tamen inter omnes, priorem acceptionem falsam, posteriorem minus propriam esse. Primo enim sapientem esse posse, qui non sit eruditus, & rursus eruditum, qui non sit sapiens, satis demonstrat experientia. Deinde quamuis largiamur, veram sapientiam in Christiana doctrina perfectissime doceri, nec umquam eum sapientem posse adpellari, qui non sit Christianus: non omnes tamen, qui sibi augmentum hoc nomen vindicant, ideo esse sapientes, res ipsa docet. Quare ut omnem aequiuocationem euitemus, eruditum vocamus, quicumque sibi veram & solidam rerum vtilium & necessariorum notitiam comparauit. At, si quis cum ista notitia coniunxerit facultatem illius directricem, ita ut, quicquid didicerit, ad verum rectumque finem referret & velit & possit, eum iure dicimus sapientem. Et hinc vera sapientia est *visus veri bonique cognitio, cum emendata & ad omnem composita virtutem voluntate coniuncta, quae mentis facultates earumque operationes dirigit, ut obiectum legitimum eligans, inanibusque dimissis vtilibus & ad felicitatem summam profutura consequentur.* Haec est vera sapientia, haec vnica illa eruditionis directrix, haec summum illud ac incomparabile bonum, quod plures prohi dolor quaerunt, quam inveniunt. Et hinc omnibus in medio posita est ratio falsae aequae ac verae sapientiae characteres inueniendi, ut non temere quisquam, si ratione recte uti velit, possit offendere. Diximus primo: Sapientiam esse cognitionem viam, i. e. talem, quae cum interno amore, desiderio, experientia ac veluti gustu coniuncta sit. Stultus enim est, non sapiens, qui multa nouit, deque rebus diuinis ac humanis subtiliter differit, nec tamen ipse tantorum, quae iactat, bonorum suauitatem umquam percepit. Quum vero ad viam huiusmodi cognitionem nemo mortalium peruenire queat, nisi qui se ipsum prius accurate nouerit: consequens est, (y) *ut ea rerum notitia, quae cum notitia sui non coniuncta*

Q 3

(x) Vid. Budd. Theol. Mor., P. I. cap. I. sect. 2, n. 66, p. 98. (y) Character 1.

iuncta, aut illi impedimento est, sapientiae nomen non mereatur. Primum hunc statuo falsae sapientiae characterem. Ex quo facile patet, quid de plerisque philosophis paganis sentiendum sit, qui hominis nobilitatem & praestantiam ita collaudant, ut nec minimam miseriae eius habuisse rationem videantur. Extollunt mentis humanae vires ac libertatem, & vix ullam eius agnoscunt corruptionem, nisi quae per corporis contagionem in animam deriuetur. Num vero homines eiusmodi dixerimus sapientes? num iis viam concedamus veri bonique cognitionem, quum sui ipsorum ignari sint? Observamus hunc characterem in plerisque philosophiae sectis. Platonici animam sibi concipiebant integerrimam, & sua natura ad virtutem aptam, nisi a corpore impediretur. Idem visum esse Stoicis, (z) non sinunt nos eorum scripta dubitare. Quin nec Iudaeos ab hoc errore immunes esse, praecclare docet vir doctissimus CAMPEGIVS VITRINGA. (zz) Sed vnico tantum exemplo rem illustrare iuuat. Quis non laudibus ornare solet purpuratum istum philosophum MARCVM ANTONINVM, (a) Imperatorem? quis non eius sapientiam tanquam inusitatam ac prope diuinam in caelum euehit? At quamuis in eius libris *εις σωρον* multa legantur, quae pulcre & pie dicta videntur: nolim tamen ego vel minimam verae sapientiae laudem illi tribuere, qui non modo miseriam suam prorsus non agnoscit, sed & de perfectione hominis naturali tam magnifice gloriatur. En eius verba: *Continenter se ipsum admone: nunc in mea est potestate, ut in animo hoc nihil sit malitiae, nihil cupiditatis, nihil tumultus.* Talia plura exstant apud Antoninum reliquosque Stoicos, indicioque sunt clarissimo, viros hos, quos veluti ex compacto sapientes praedicamus, a sapientia vera longe abfuisse. Sed non solum gentiles hunc falsae sapientiae characterem prae se ferunt, sed & quod magis mirandum, christiani quidam philosophi. Nam ut vel vnico exemplo rem declarem, notum est, quanti multis fiat IACOBI ABBADIE de notitia sui ipsius libellus, quem ipse sane, tanquam inaeestimabilem sapientiae thesaurum, a non nemine commendari memini: & nihilominus tamen auctor mea quidem sententia fuit a vera sapientia alienissimus

(z) Vid. Marsil. Ficini *Comment. super Plat. comin. orat. IV. cap. IV.* Iust. Lips. *Physiolog. Stoicor. lib. I. Dissert. XIV. XV.* Io. Franc. Budd. *Diss. III. de Praecipuis Stoicorum erroribus §. IV.* (zz) Camp. Vitringa *Obs. S. lib. III. cap. IIX. IX.* (a) M. Anton. *lib. VIII. n. 25. Idem lib. VII. n. 30. lib. V. n. 14. lib. VI. n. 15. Budd. l. c. Diss. II. §. 9.*

mus. Eo enim redit, quidquid in hoc libello inculcat, (b) ut hominem ostendat esse creaturam nobilissimam, & quae vel sola nobilitatis & perfectionis suae sedula consideratione eo adduci debeat, ut virtutem rebus omnibus putet esse anteponendam. Quo ipso satis clare videtur ostendisse, miseriam humanae mentis se nunquam cum cura expendisse. Sed ne nimis diu primo huic characteri inhaereamus, in ipsa definitione pergimus, in qua porro dicimus, sapientiam esse viam cognitionem veri bonique. Ex quo denuo haut pauci characteres falsae sapientiae fluere videntur. Quum enim obiectum verae sapientiae sit verum & bonum, verba vero in se neque ad veritatum neque ad bonorum classem pertineant, consequens est, ut (bb) *eam notitium, quae in solis verbis haeret, aut obscuris vocabulis nugas ac ineptias occultat, nihil minus esse dicamus, quam sapientiam.* Hinc facile patet, criticam aliasque huius generis artes ad sapientiam non pertinere, si quis per omnem vitam in huiusmodi tricis versetur, & nunquam iis ad veram eruditionem ac sapientiam consequendam utatur. Sed & hoc adparet, philosophiae Aristotelicae & scholasticae haut exiguam partem nihil facere ad sapientiam. Obscuris enim vocabulis Aristoteles eiusque sectatores quam maxime delectantur, & a communi usu remotis vocibus nescio quem insignis sapientiae strepitum edunt, quum, detracto hoc inuolucro, brutis istis sine mente sonis nihil plerumque insit, quod vel casta nuce emeris. Evolve totam Aristotelis dialecticam, eam loquendi potius artem esse deprehendes, quam inveniendi veritatem. (c) Eandem circa nuda verba obscuram diligentiam in metaphysicis & physicis Aristotelicorum scriptis facile animaduertes, nisi tibi Aristotelis amor aciem mentis omnem obtuderit. Et quidni animaduertas, quum ipse P. I. NVNNEIVS, (d) at quantus Aristotelis admirator, dititeri hoc non possit? Si causam quaeris, omnium solidissime respondebit ARN. WESENFELDIVS *Aristotelem inanis hoc verborum strepitum uti voluisse, quo plura & difficiliora scire videretur. Obsinere enim hoc apud plerosque homines, ut res eo magis admirentur, quo minus eas penetrant, & ex ipsa ignorantia sua de aliorum scientia iudicent.* Quum ergo praestigiae eiusmodi cum sapientia conciliari non possint, nemo certe erit, quin

(b) *L'art de se connoître soy mesme, ou la recherche des sources de la morale.*

(bb) *Charact. 2. (c) Vid. Io. Cleric. Log. Part. I. c. V. VIII. XI. & alibi passim.*

(d) P. Io. Nunnel. *de Caus. obscur. Arist.* Arn. Wesenf. *de Philos. sect. & elect. Diss. II. cap. 1. n. 6. p. 12.*

quin Aristotelicam & scholasticam philosophandi rationem vel hoc caractere vanitatem suam prodere intelligat. Et nescio sane, an non iure etiam huc referenda sit maxima pars cabbalae, de qua alii tam magnifice sentiunt. Quamvis enim in ea lateant nonnulla non contemnenda: pleraque tamen obscuris vocabulis data opera ita inuoluta sunt, ut nescio quae inaudita mysteria continere videantur, quum, detracto cortice nihil intus nuclei adpareat. Sane si expenderis accuratius, quae de quatuor mundis cabbalisticis, de Adam Kadmon, de spiritu Sandalphon aliisque huius notae doctrinis, subtiliter disputant CHRISTIANVS KNORRIVS, HENR. MORVS & alii huius arcanioris Ebr. philosophiae admiratores, nihil temere reperies, quam aut vulgares aut frigiditas doctrinas, vocabulis sphingis aenigmate obscurioribus inuolutas. (e) Ut adeo aureo piscari hamo videantur, qui tot bonas horas eruendae e tot nugis vni atque alteri veritati impendunt. (f) Quare tantum abest, ut in cabbala antiquae Ebraeorum sapientiae thesauros reconditos putem, ut ea characterem non vnum falsae sapientiae prae se ferre videatur. Quum porro sapientiam viam veri bonique cognitionem esse dixerimus: etiam hoc inde sequi arbitramur, (g) *ut eam notitiam, quae vel, neglecto bono, sola cognitione veri absolutatur, vel, veritate insuper habita, sine illi bonum consistere posse statuis, sapientiae nomine plane indignam esse iudicemus.* Quamvis enim distincti sint conceptus veri & boni, re ipsa tamen tam arcto vinculo cohaerent, ut, alterutro secluso, vix umbra supersit verae sapientiae. Bonum est vel verum vel adparens. Tolle ergo veritatis studium, quid facilius erit, quam ut pro vero bono eius umbram confecteris? Sic & veritates quaedam sint vtilis: sunt vero & aliae inutiles & noxiae. Tolle ergo boni cognitionem, quid facilius erit, quam ut veritatum inutilium & noxiarum studio te vnice oblectans, a vero sapientiae tramite turpiter aberres? Quae quum ita sint, vix dignos eos existimamus glorioso sapientum nomine, qui obiecta sapientiae separant, quae non minus arte, quam ipse intellectus & voluntas, inter se connexa sunt. Secundum hunc characterem denuo poterit de pluribus eruditus iudicari. Priorem enim errorem, (h) quo vera eruditio & sapientia

(e) Vid. Budd. *Hist. philos. Ebr.* p. 308. sequ. (f) Conf. Thomasia *Caus. circ. praecogn. iuris* cap. VI. n. 21. p. 76. (g) *Charact.* 3. (h) e. g. Auctor *Medicinae Ment.* p. 9. Vid. Thomasia *Causel. cap. I. n. 3. p. 1.* & *in Cogitat. mensur. P. I. pag. 421. sequ.*

tia in sola cognitione veri consistere creditur, errarunt permulti, etiam ii, qui se viam sapientiae expediuisse, arbitrati sunt, nec hodiernum ab isto immunes sunt viri ceteroquin maximi. Posteriori non minus multi fauent, quicumque videlicet hodie, reuocata Gnostomachorum stultitia, veritatis nullam, virtutis vero & emendatae voluntatis vnice habendam esse rationem existimant, & perinde habent, quid quisque credat & opinetur, dummodo mentem ad veram virtutem componat. Horum nos omnium eam esse conditionem arbitramur, vt a vera sapientia quam longissime absint, licet ab aliis tanquam oracula quaedam suspiciantur. Porro in definitione sapientiae obseruauimus, viuum istam veri bonique cognitionem cum (i) *emendata & composita ad omnem virtutem voluntate esse coniunctam. Hoc ergo si desit, nihil, quod vel sapientiae vmbra referat, adesse existimamus.* Sane enim quum vel ipsa ratio doceat, mentem, vitiis omnibus contaminatam, ad viuum veri bonique cognitionem frustra adspirare, & tamen sibi aliquam veritatum farraginem comparauerit, illa tamen non ea, qua par est, ratione vti: quo iure, quaelo, eiusmodi homo sapientiae sibi laudem deposceret? Hinc ipsa sacra scriptura vbique hunc sapientiae stultitiaeque characterem inculcat. Luculenter IACOBVS, (k) Apostolus: *Qui in vobis, inquit, est sapiens, ostendat bonis moribus sua opera, cum sapientiae mansuetudine.* Et paullo post: (l) *At superue oriens sapientia primum casta est, deinde pacifica, aequa, obsequiosa, pietate bonisque referta fructibus, serena & minime simulatrix.* Pari ratione & stulti infami nomine nemo in scriptura sacra notatur, nisi qui ad omne scelus simul sit profligatissimus. Quid? quod non tantum sacri, sed & profani scriptores hunc characterem agnoscunt. Iam supra diximus, quid SOCRATES (m) responderit interroganti, num eos, qui scirent, quid agi oporteat, & his contraria faciant, sapientes esse putaret? Aiebat enim philosophus, *sibi eiusmodi homines potius insipientes & stultos videre, quam sapientes.* Idem docet SENECA, (n) qui, tamen ipse a vera sapientia alienissimus, eam tamen solam veram illam & antiquam sapientiam existimat, quae facienda vitandaque doceret, hominesque redderet meliores. Omitto alia huius generis quamplurima, quum vel ex his virtutis cum sapientia nexus satis superque pateat. Iam si

R

pro-

(i) Charact. 4. (k) Iac. III, 13. (l) Iac. III, 17. (m) Xenoph. Mem. Socr. lib. III, c. XII. p. 614. (n) Seneca Epist. XLVI.

proinde tantum quis abest a vera sapientia, quantum a virtute abest: quam multi quaeso, qui sibi hodie mirifice placent, sapientiae laudem amittent? Quam multi enim sunt, qui, virtute insuper habita, vitia vel defendunt, vel in se ac aliis ferunt? Quam multi, qui id sibi negotiū credunt dari, vt aliorum potius errores, quam eorum suaeque vitia, emendent? Quam multi, qui aliorum vitia non emendant, sed, quod turpius est, rident, identidem iactantes illud LVCRETII: (o)

*Nil dulcius est, bene quam munita tenere
 Edita doctrinae sapientum templa serena:
 Despicere vnde queas alios, passimque videre
 Errare, atque viam palantes quaerere vitae,
 Certare ingenio, contendere nobilitate,
 Noctes atque dies nisi praestante labore,
 Ad summas emergere opes, rerumque potiri.*

Haec sane hodiernae eruditionis eruditorumque nostrae aetatis plurimorum facies est, quam si quis cum sapientia coniunctam dixerit, nae is vehementer, ex mea quidem sententia, fallitur: Sed hoc ex eo, quod in definitione diximus, sequitur, (p) *vt nemo sapientiae laudem mereatur, qui sua quam proficitur, doctrina vitia primaria, voluptatem, ambitionem & auaritiam irritat.* Quod si enim sapientia cum emendatione voluntatis & virtute necessario coniuncta est, nihilque magis est emendationi morum & verae virtuti inimicum, quam triceps istud monstrum: dubitari profecto non potest, quin mentem per sapientiam veram oporteat ab omni ambitione, voluptate & auaritia reuocari. Hinc recte concludunt (q) eruditi, veram sapientiam in Caini posteris defecisse, quandoquidem omne studium industriamque ad eas artes retulerint, quibus tria vitia primaria maxime irritentur. Nec minus verum est, hodiernum artes omnes, quae vel hominibus aere emungendis, vel vanae ambitioni, vel merae curiositati velificantur, ad veram sapientiam non esse referendas. De prioribus non opus est, vt plura dicamus. Quis enim est, qui artem rabulisticam, aut disputatoriam scholasticam sapi-

(o) Lucret. lib. I. v. 7. seqq. (p) Charact. s. (q) Vide Thomae. Cautel. cap. VI. n. 13. p. 75. Budd. Introd. ad Hist. philos. Ebr. §. II. p. 4.

sapientiae partem crediturus sit? At vero, qui studiis curiosis delectantur, ii excusatius peccare plerisque videntur. Et tamen, si rem aequali lance ponderaueris, generosa stultitia, ut mitissime dicamus, insaniunt, qui, ut curiositati suae satisfaciant, verbi causa, omnem aetatem in colligendis numis antiquis, aliisque eiusmodi reculis, consumunt. Quamuis enim ea studia, si ad rectum referantur finem, in se non contemnenda sint: tamen quum curiositati suae eorum cultores plerumque plus aequo indulgeant, curiositas vero non parum vitii a voluptate trahat: fit inde, ut homines nihilo fiant hac industria sua sapientiores, & tempus insuper sibi praeripiant ad meliora tractanda, parum memores sententiae SENECAE: (r) *Dementia est, superuacua discere in tanta temporis egestate.* Sed ut pergamus in definitionis nostrae ἀναλύσει, diximus porro, veram sapientiam mentis facultates earumque operationes dirigere, & quidem in duobus capitibus, primo ut obiectum legitimum eligant, secundo ut, missis inanibus, vtilia & ad felicitatem summam profutura consecutentur. Ex iis axiomatibus denuo plures sequuntur conclusiones, quae characterum sapientiae vicem iure praestabunt. Si enim sapientiae munus est, mentem eiusque facultates & operationes dirigere: statim inde adparet, (s) *eam non esse sapientiam, quae mentis operationes turbat ac pervertit.* Fieri hoc potest modo non vno. Sunt, qui, quum sapientiam polliceantur, homines reddunt insanos, quod omnes facere videntur, qui vel olim vel hodie enthusiasmos & adflatus vrgent diuinos, & tum suae, tum aliorum, imaginationi persuasionibus istis turpissime illudunt. Grauiissimus enim ac paene desperatus morbus est enthusiasmus, quo operationes mentis maximo opere turbantur, ut accuratius exempla huiusmodi hominum passim in scriptoribus Historiae philosophicae & ecclesiasticae obuia docent, & post MERICVM CASAVBONVM (t) & IO. LOCKIVM (u) demonstravit celeberrimus BVDDEVS. Pertinere etiam huc videtur omnis scepticismus, cuius varias species recenseri solent a philosophis. Proxima enim haec via est ad insaniam, (x) si quis omnia veritatis criteria impudenti conatu tollat, & data opera tenebras quaerat. Nec refert, vtrum practico an theoretico scepticismo (y) quis dementetur, quum vterque mentis

R 2

ope-

(r) Seneca Epist. XLIX. (s) Charact. VI. (t) Meric. Casaub. Diss. de Eubus. (u) Io. Lock de Intell. hum. lib. IV. cap. XIX. (x) Budd. P. I. cap. I. sect. 5. n. 17. sequ. p. 243. (y) Vide de scepticismo practico vel morali Dissert. Budd. quae in athenaeis eiusdem philof. habetur.

operationes turbet, & in summam sensim abducatur stultitiam. Denique & doctrina, quae decorum omne proscrit, eodem charactere falsitatem suam prodit. Certum enim est, decorum niti pudore naturali, quae virtus est veluti homini propria. Sublato igitur decoro, pudor simul tollitur, & stabilitur impudentia, qua nihil ab hominis natura magis abhorret. (z) Vnde statim patet, quid de Cynicorum aliorumque stulta sapientia iudicandum sit, qui, quantum in illis fuit, omnem verecundiam omnemque decentiam morum ex humano genere sublata voluerunt. Praeterea & hoc in definitione obseruatum est, veram sapientiam ita dirigere mentis facultates & operationes, ut obiectum legitimum eligant: ex quo axiomate denuo aliquot characteres falsae sapientiae peti possent, sed sufficiat vnicus. Sua enim sponte inde consequitur, (a) *ut insipientes illi iudicandi sint, quicumque menti suae omnia indulgent, eamque extra limites euagari patiuntur.* Sunt enim, qui intellectus finibus regundis parum intenti, omnia rimantur, etiam quae extra hominis posita sunt intelligentiam. (b) Quorum insignem insaniam & stolidam curiositatem facete notatam a non nemine animaduertimus elegantissimis his versibus:

*Qui curiosus postulat totum suae
 Putere menti, ferre qui non sufficit
 Mediocritatis conscientiam suae,
 Index iniquus, aestimator est malus
 Suique naturaeque: nam rerum parens,
 Libanda tantum quae venit mortalibus,
 Nos scire pauca, multa mirari iubet.
 Hic primus error auctor est peioribus:
 Nam qui fateri nil potest incognitam,
 Falso necesse est placet ignorantiam,
 Umbrasque inanes capiet, inter nubila
 Imaginosae adulter Ixion Deae.*

Magis

(z) Barbavrac. Praefat. ad vers. Pufond. §. 21. le Mothe Vayer T. V. p. 717. (a) Character 7. (b) Io. Cleric. Dedic. Physf. Tom. III. Opp. pbildf.

*Magis quiescet animus, errabis minus,
Contentus eruditione parabili,
Nec quaeret illam, si qua quaerentem fugit.
Nescire quaedam magna pars sapientiae est.*

Hinc ne particulam quidem sapientiae scholasticis superfluisse dixeris, qui quaestionibus humanae rationi imperuestigabilibus enodandis dicam an implicandis ad insaniam usque vacarunt. Salse illos ridet ERASMVS, (c) dum ait: *Arcana mysteria suo explicant arbitrariu, qua ratione conditus ac digestus sit mundus, per quos canales labe illa peccati in posteritatem deriuata sit, quibus modis, qua mensura, quantum tempore in virginis utero sit absolutus Christus, quemadmodum in synaxi accidentia subsistant sine domicilio?* Sed virilia haec dixeris praeanilibus aliis, quae plena manu in scholasticorum libris seruntur. An enim sani hominis dixeris, quaerere: (d) quaenam sit loquela angelorum? num possibilis sit propositio: Deus odit filium? num post resurrectionem iusta statura futuri simus? num sexus futura sit differentia? & sexcenta huius generis alia. Vtiliusne fuisset turbati cerebri hominibus, quaerere, num quaerentes de talibus rebus sint satis sani? Equidem vulgo haec hodie deridentur, sed vereor, vt meliora sint, quae hodie num passim iactantur. Fictiones sane illae Cartesianae & Burnetianae de rerum omnium origine, de terrae ante creationem conditione, aliaeque huius furfuris ita comparatae videntur, vt vix huius male sanae curiositatis notam effugiant. Et tamen sunt, qui in his procacium Ingeniorum inuentis inuenisse se putant, non quod pueri in faba. Quemadmodum vero intellectus suis gaudet limitibus, ita & voluntas. Operare quidem multa possumus, quae sperare per naturae nostrae conditionem haur licet, at ultra votum progredi, & velle, quae adsequi non possis, stultorum esse videtur. Ex quo adparet, quam parum sapientes videantur, qui & hic naturae limites transfiliunt, & ridiculo conatu rebus, quae fieri non possunt, inhiant. Referrem in hunc desipientium ordinem Anglum nescio quem, qui de euitanda corporis morte consilium iniit, si putarem hominem, nisi febriculofus fuerit, serio potuisse haec somniare. Sed extant exempla alia. Quam enim tot Al-

R 3

chemi-

(c) Erasim. in *Mariae Encom.* pag. 177. (d) Ad. Tribbeck, de *Doff. scholast.* cap. IV. pag. 65. sequ.

chemistae quaerunt artem conficiendi aurum & nescio quam vniuersalem medicinam, vereor ne prudentiores ob eandem causam suspectam sint iudicaturi. Si enim vel maxime largiamur, quibusdam hanc adire Corinthum datum fuisse: merito tamen arbitrari nobis videntur, saltem plerosque, qui in hac arte sapientiae acropolin constituunt, viribus suis maiora imprudenter moliri. Nimis enim multis, ceu H. CORN. AGRIPPA (e) lepide ait, contingit, *ut praediis, mercibus, patrimoniiis omnibus in cinerem ac fumum conuersis, dum longi laboris praemia & nascituros foetus aureos, perpetuamque cum reuiuenscencia sanisutem sibi molliter pollicensur, deuotatis multo tempore sumptibus, sum primum vetuli, annosi, pannosi, esurientes, semper sulphur olentes, & inter carbones atra fuligine sordidi, adsiduaque argenti viui contrectatione paralytici, solius nasi adfluentia diuises, ceterum adeo miseri, ut pro tribus caseis etiam animum venalem habeant, quam metallis inferre conabantur, metamorphosin, in se ipsis experiantur, effecti iam ex alchemistis cachemici, ex medicis mendici.* Quocumque modo se res habeat, illud certum est, stultum esse, insectari id, quod te fugiat, & illud sequi, quod adsequi non possis. Denique ut portum aliquando respiciamus, etiam hoc in definitione monuimus, veram sapientiam vtilia tantum & ad felicitatem summam profutura consecrari. Ex quo merito colligimus, (f) *eam quidquid potius esse, quam sapientiam, quae de quadam verisatum inutilium farragine sollicita, parum curat, an, quae tanto sibi molimine comparat, ad veram sapientiam aliquid conferant.* Tam arduum est verae felicitatis negotium, ut, si per omnem vitam in eo e-laboremus, semper tamen, quod agamus, superfuturum sit. Quam parum prudenter itaque tempus in rebus vanis ac inutilibus collocatur? Non inibimus hic rerum eiusmodi inutilium recensum. Id modo ad-dere iuuat, si quis hodiernae eruditionis faciem paullo attentius con-sideret, ei non posse non magnam earum copiam passim occurrere. Nam si plerique, qui in academijs studiis operam dederunt, vitae ante-actae rationes subduxerint, paucissimarum forsan horarum recordabun-tur, quas verae felicitatis curae impenderint, at plurimarum, quas rebus inutilibus transmiserint. Ut adeo & ipsi verum esse dicturi sint, quod ait SENECA: (g) *Si volueris attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* Haec

(e) H. Corn. Agrippa de Vanitate scient. cap. 20. (f) Charact. s. (g) Sene-ca Epist. I.

de verae falsaeque sapientiae characteribus commentari decreui, plura dicturus, nisi chartae esset habenda ratio. Vos itaque nunc alloquor, NOBILISSIMI SVAVISSIMIQUE COMMILITONES, quibus non luxus aut turpe otium, sed vera sapientia, curae cordique est. Vobis hanc meditationem dedico, vobis eam propriam sacramque esse iubeo. Nolite existimare, aliis me haec scripsisse: mihi enim primo scripsi, deinde & vobis. Quum enim, vt initio dixi, diuinis auspiciis potentissimique REGIS nostri clementissimo iussu illam sapientiae partem, quae philosophia iam ab antiquissimis temporibus salutatur, in posterum mihi esse docendam intelligam: cauendum profecto mihi sedulo fuit, ne ex me quidquam audiat, quod non audiuisse fuerat rectius. Cogitandum ergo putavi de verae falsaeque sapientiae characteribus, vt & mihi docendi, & vobis iudicandi norma certissima in promptu esset. Iam ergo, quod felix, faustum, fortunatum sit vobis & vniuersae huic academiae, ad hanc veram sapientiam consequendam ego vobis, quantum vires meae ferent, ducem ac comitem me profiteor. Videbitis me, vestri causa quotidie efficientem, quaecunque potero; & ea, quae in lectionum indice pollicebor, sedulo praestantem; vestrum est, vt studium meum alatis attentione vestra, certissimeque vobis persuadeatis, me omnibus vigiliis ac laboribus salutem vestram antepositurum, daturumque operam, ne vnquam vestra vos de me opinio fefellisse videatur. P.P. Halae Magdeb. XV.

Kal. O&. MDCCXIII.

DE

DE

INCESSV ANIMI INDICE DISSER- TATIO MORALIS

EXERCITATIO IV.

CAP. I.

DE

INCESSV GENERATIM, EIVSQVE CVM MORI- BVS AC PROPENSIONIBVS HOMINVM CON- NEXIONE.

Σύνοψις.

I. Multa sunt latentium propensionum humanarum signa. II. In quibus haec postremum est incessus. III. IV. De quo a paucis, nec satis cum cura, actum. V. Quid per incessum hoc loco intelligatur? VI. Quale propensionum signum inde pesi possit? VII. VIII. Esse incessum motum signum, probatur ex fundamentis physicis. IX. Et ex analogia adfectuum & propensionum. X. Nec non exemplis, tum integrarum gentium, quae mores incessu produnt, XI. Tum eorum, qui ex incessu de moribus hominum feliciter iudicarunt, quales fuere Pythagoras, XII. Augustus Imperator, Chrysis apud Petronium, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius Mediol. Episcopus. XIII. Impugnant quidem talia propensionum signa Maximus Tyrius & Io. Franc. Picus Mirandulanus. XIV. Sed eorum hypothese paucis satisfieri potest. XV. Conclusio Capitis.

§. I.

CVM multa sunt & egregia admodum Dei immortalis, quae in humanum genus contulit, beneficia: tum haec postremum illud videtur, quod latentes mortalium propensiones signis luculentissimis notavit, & homines frugi a malis & sceleratis

ac-

accurato discrimine seiunxit. Quae impressa diuinitus signa quum pae-
ne ex omnibus humani corporis partibus, ex sermone, motu, minimis-
que actionibus eluceant: mirandum profecto est, homines bene mul-
tos non solum ad haec propensionum humanarum indicia caligare, sed
& in eo errore versari, vt artem internoscendi ingenia aut vanam &
futilem, aut omnino nullam esse iudicent. Ita sane sensisse cum aliis
videtur Medea apud EVRIPIDEM, (a) quae a Iasone, marito, turpiter delu-
sa, in ipsos Deos furorem conuertit, per quos stetisse ait, quo minus
boni a malis simulata amicitia circumuenirentur, dummodo hos signis
quibusdam, ac veluti stigmatibus, notare, & a bonis distinguere voluis-
sent. Hinc eius verba:

ὦ Ζεῦ, τί δὴ χρυσόν μιν, ὅς κ' ἔδωκε ἢ,
Τεκμήρι ἀνδρωποισιν ὅπασσας σαφῆ,
Ἄνδρῶν δ' ὄτω χεῖρ τὸν κακὸν διειδέναι,
Οὐδεὶς χαρακτηρὲ ἐμπέφυκε σώματι:

*O Iupiter, quare auri quidem, quod sit adulterinum,
Clara signa hominibus dedisti:
Sed quo oporteat discerni malum virum,
Nullum signum inditum est corpori?*

Parum religiose profecto infana mulier in Deum coniicit culpam, a
qua abest ille longissime. Quamuis enim nemo omnino negare possit,
miros esse mentis humanae recessus, adeo, vt quo magis penetrare in
illos annitimur, eo magis illa veluti refugiat, & ausibus nostris se subtra-
hat: tantum tamen abest, vt latentes in animo propensiones nulla
sagacitate indagari possint, vt potius signa adsint clarissima, quae non
temere solertiam nostram destituunt, si *εὐνοχία* quaedam accesserit. Ne
enim longius abeam, quis quaeso ignorat, quam sapienter Deus homi-
num facies magnitudine partium, forma item ac lineamentis distinxe-
rit? Sane quum omnibus easdem partes concesserit, eodemque situ at-
que ordine dispositas: tamen eas tanta arte formauit, vt tot hominum
myriades etiam vultu possint internosci, & monstri videatur simile, si
bini homines eiusdem per omnia formae reperiantur. (b) Non ita
ratio comparata est reliquorum animantium. In vna vulpe omnes vi-
des: in vno leone omnium formam perspicis: at solum genus huma-
num

(a) Euripides in *Medea* v. 516. p. 291. edit. Cornélii. (b) *Exempla huiusmodi col-
legit Valer. Maxim. lib. IX. cap. XIV. p. 322. edit. Elzeuir.*

num tot formas ostentat, quot homines, vt *inter cetera, propter quae mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque*, SENECA iudice, (c) *referendum sit, quod in tanta copia rerum, (adde & hominum) nunquam in idem incidit, quum etiam, quae similia videntur, quum consuleris, diuersa sint.* An vero Deum frustra existimemus ora hominum tam prouide distinxisse? Nonne praeter alia etiam hoc eum intendisse credamus, vt tam diuersa lineamenta vultuum certa essent occultarum inclinationum indicia? Ita sane visum est sapientissimo mortalium, SALOMONI, (d) ita SIRACIDI, (e) omnibusque post eum philosophis, ipsique, qui Medeam secus sentientem introduxerat, EURIPIDI, (f) qui plane Φιλοσοφικῶς, id est, suo more:

Γνώμη δ' ἄν ὡς τὰ πολλά γ' ἀνθρώπων πέρι,
Τὸ σχῆμ' ἰδὼν τις, εἰ πέφυκεν εὐγενής.

*De homine plerumque quis iudicauerit,
Figuram eius conspiciatus, an sit generosae indolis,*

Nec tantum de facie, sed & reliquarum corporis partium figura, magnitudine ac dispositione, ipsisque hominum moribus, oratione, gestibus, & actionibus idem sentiendum est. Ex iis enim tam euidenter hominum indoles elucet, & veluti foras prominet, vt PLVTARCHVS, (h) auctor grauissimus, scribere non dubitet: ἔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἐνεσι δῆλωσις ἀρετῆς καὶ κακίας· ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ἔημα καὶ παιδία τις ἐμφασιν ἤδεσ ἐπόησε μᾶλλον, ἢ μάχαι μνησθέντες, καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται, καὶ πολιορκία πόλεων. *Neque semper clarissimae quaeque res virtutes & vitia repraesentant, sed exiguum subinde factum dictumque, & iocus aliquis, citius speciem edat morum, quam funestissima praelia, maximae acies, urbiumque expugnationes.* Ast vereor, ne actum agere videar, si rei, consentiente eruditorum suffragio ipsaque experientia satis stabilitae, diutius immorandum existimarem. Esse enim certa morum signa atque indicia, nemo fortassis hodie, nisi hospes in philosophia morali, negauerit.

§. II.

Quum vero plures sint eiusmodi characteres propensionum, quos ethi-

(c) Seneca *Epist.* CXIII. (d) *Prou.* VI, 12. 13. XVII, 24. *Ecclesiast.* VIII, 1. (e) *Sirac* XIII, 31. 32. XIX, 26. (f) *Euripides in Icone* v. 239. 240. (g) *Plutarch. in Vita Alexandri M.* p. 664. *Tomo I. operum edit. Xylandr.*

ethicae characteristicae magistri (h) in *causales* & *non causales* distinguere solent, his iterum in *morales* & *naturales* diuisis: facile adparet, vberiore esse hanc doctrinam, quam quae breui dissertatione pro dignitate explicari queat. Quare, praetermissis tantisper characteribus reliquis, iam quidem ex signis naturalibus, quae Physiognomones disciplina sua complecti solent, incessum solum considerabimus. Vetus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, omniumque paene gentium firmata consensu, inesse incessui nescio quid, quod latentes mores ac inclinationes hominum indicio non admodum fallace prodant. Ipse sapientissimus SALOMON (i) in hac fuit sententia, dum hominem nequam etiam ex incessu cognosci, his verbis docet: *Homo nequam, vir iniquus, graditur ore peruerso, nictat oculis, terit pede, digitis indicat, prauo corde machinatur malum, & omni tempore iurgis disceptat.* Idem visum fuit SYRACIDI, (k) qui inter signa morum refert etiam τὸ βήματα, i. e. gressus vel incessum, & CICERONI, (l) qui tantum huic signo tribuit, vt scribere non dubitet: *Cauendum est ne aut tarditatibus viamur in gressu mollioribus, ne pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quae quum fiunt, anbelitus mouentur, vultus mutantur, ora torquentur, ex quibus magna significatio fit, non esse constansiam.* Denique & ex patribus huic sententiae accedunt AMBROSIVS, (m) cuius verba infra paragrapho XII. proferemus, & BERNARDVS, (n) qui vtilissimas quasdam de componendo incessu regulas praescribens: *Sit, inquit, in ingressu tuo simplicitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuiae, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil leuitatis in incessu tuo adpareat. Animus enim in gestu corporis adparet, gestus signum est mentis.* Quum itaque tot clarissimi ac eruditissimi viri de hac arte ex incessu de moribus diuinandi tam praeclare sentiant, & nos haut praeter rem vereamur, ne temere vel falsae rei, vel non satis cognitae, adsentiri videamur: faciendum videtur, vt diligenter etiam argumenta cum argumentis comparemus, & quid veri in sit eorum sententiae, paullo accuratius dispiciamus. Nam cum in rebus omnibus temeritas in adsentiendo errorque turpis est, tum in eo loco maxime, in quo de hominum inclina-

S 2

tio-

(h) Scipio Claramont. *de coniectand. moribus lib. I. cap. II. & III. p. 20. 29.* (i) Prouerb. VI, 12, 13, 14. (k) Syracid. XIX, 27. (l) Cic. *lib. I. de Offic. cap. XXXVI.* (m) Ambros. *lib. I. de Officiis, cap. XVIII.* (n) Bernard. *de modo bene viuendi cap. IX.*

tionibus iudicandum. Est enim periculum, ne aut neglectis earum characteribus imprudentia, aut iis obseruatis, anili credulitate obligemur.

§ III.

Quae quum ita sint, videmur profecto nobis operae pretium facturi, si in hac potissimum tractatione nostrum exerceamus ingenium. Praeterquam enim, quod non poterit nobis deesse differendi de rebus iucundissimis atque vtilissimis occasio: certum est etiam, neminem de incesso ex philosophiae moralis principiis cum cura egisse, eosque, qui physiognomiam scriptis illustrarunt, amplissimum nobis post messem reliquisse spicilegium. Equidem, qui primus hanc disciplinam iusto commentario illustravit, ARISTOTELES, (o) de incesso etiam eiusque significationibus nonnulla obseruauit, tum in ipso libro *Φυσιογνωμονικῶν*, tum in illis, quos de animalium motu conscripsit, & fatendum sane est, curiosa multa & vera eius meditationibus inesse: sed mox homo redit ad ingenium, omniaque obscuris ratiocinationibus tanquam gyris concludit. Certe primum eius principium, ex quo omnes paene conclusiones colligit, eo redit potissimum, quod corpora hominum cum animantium corporibus contendit. Sicubi enim similitudinem quandam inter ea deprehendere se existimat, statim concludit, mores quoque huiusmodi hominum tales esse, qualium simulacra in animantibus deprehenduntur. (p) Id vero quam sit lubricum fundamentum, nemo non videt. Vt enim largiamur, obseruationem hanc procedere in moribus ex faciei forma diiudicandis, quam cum animantium capitibus, eorumque lineamentis curiosa industria comparauit IOANNES BAPTISTA PORTA: (q) incesso tamen hominum brutorum motui vix quidquam habet simile, quum haec vel quattuor pedibus vel certe prona incedunt, illi sublimes, & duobus subnixa pedibus progrediantur. Adde, quod

(o) Francisc. Patrit. in *Discuss. peripat.* Tom. I. lib. III. p. 25. & lib. IV. p. 45. supposita esse putat Aristotelis *Φυσιογνωμονικῶν*, sed non alio fere argumento adductus, quam quod in auctore quodam vetere nonnulla ex Aristotele citentur, quae in opere, quod nos legimus, non exsunt. Sed quis iste vetus auctor? Vnde constat, cum ex Aristotelis *physiognomonicis*, & non alio potius deperdito Aristotelis libro sua hausisse? Videtur ergo hic Patritius in obelo motandis Aristotelis operibus antiquum obtinere. (p) Vid. *Φυσιογνωμονικῶν* & *Analyt. priorum* libr. II. cap. vltimum, ubi hoc principium *physiognomonicum* in compendio proponit. (q) Io. Baptista Porta in *Physiogn. humana* libr. II. cap. I. seqq. p. 47.

quod nec animalium eiusdem speciei idem semper ac similis incessus adparet. Equorum alii segnus & molestus, alii fastuosus & facilius mouentur. Idem in canibus, aliisque pluribus bestiis obseruatur, quarum vix binas deprehendes, qui eodem per omnia incessu procedant. Ex quo consequitur, vt ex comparatione ista hominum atque brutorum animantium vix quidquam certi possit colligi. Signum enim semper obscurius erit re signata, explorandaque prius erit cuiusque animantis indoles, quam ex eius incessu de homine iudicemus. Quae quum ita sint, recte obseruauit FRANC. BACO DE VERVLAMIO, (r) *Aristotelem in physiognomonicis ingeniose & solerter corporis fabricam, dum quiescis, tractasse: eandem vero in motu omisisse, qui tamen non minus artium regulis subiiciatur, & maioris sit usus.* Ex quibus satis adparet, Aristotelis regulis atque obseruationibus physiognomonicis hac quidem in tractatione nos parum iuari.

§. IV.

Multo minus calamo nostro ferias indicunt ADAMANTIVS & POLEMON, (s) quorum opuscula physiognomonica nitidae Aristotelis editioni, e Wecheliãna officina exeunti, inseruit FRIDRICVS SYLBVRGIVS. POLEMON enim nihil admodum, ADAMANTIVS parum de incessu obseruauit, vterque Aristotelem in plerisque *κατὰ πρόδα* sequutus. Successit his duumuiris interiecto tempore ignobilis scholasticorum turba, qui quidem certatim & opèrose in ARISTOTELIS *Φυσιογνωμονικά* commentati sunt, sed ita, vt aut errores Aristotelis suis augerent, aut eius recte dicta turpiter deprauarent, & praeterea multa interfererent ex astrologia apotelesmatica, quibus physiognomia tota in cordatorum hominum odium adducta est. Pertinent huc satis famosae AVERROIS (t) & ALBERTI MAGNI (u) physiognomiae, quibus & aliarum cumulum adiacere possemus, si tot scholasticorum volumina in re non maximi momenti euoluere vacaret. Sed & in his omnibus parum nobis erit praesidii, quum iurantibus in verba Aristotelis religioni fuerit, eius principia vlatenus deserere. Denique idem sentiendum de recentioribus videtur, veluti FRANCISCO SANCHEZ, (x) CAMILLO BALDO, (y) GVILIELMO GRATA-

S 3

ROLO

(r) Fr. Baco Verulam. *lib. IV. de Augm. Scient. cap. I. p. 288.* (s) *Conf. de his auctoribus Io. Alb. Fabricius lib. III. Biblioth. Graec. cap. VI. p. 170.* (t) *Auerroes Tom. VII. Operum.* (u) *Albert. M. lib. I. de Animal. de quibus conf. P. Bailii Dictionaire historique & critique T. I. p. 414.* (x) *Franc. Sanchez Comment. ad Arist. phisogn. qui cum operibus eius proditi Totus. 1636. 4to.* (y) *Camill. Bald. in Opere eiusdem tituli Bonon. 161. fol.*

ROLO, (z) & qui reliquis iure anteferendi sunt, IO. BAPTISTA PORTA (a) & SCIPIONE CLARAMONTIO, (b) qui in libellis suis physiognomicis & semeioticis etiam de incessu nonnulla obseruarunt, sed ieiuna maximam partem, & ex ARISTOTELE & ADAMANTIO deprompta, adeo vt ethica characteristica & semeiotica paullo accuratior adhuc sit inter res desideratas referenda. Quapropter adeo non veremur, ne nobis de incessu commentaturis quisquam nouum opus nunciaturus sit, vt potius gratiam inituri videamur ab aequis lectoribus, quod fundum, a nemine occupatum, excoluerimus diligentius, & rem omnem ad certiora & probabiliora principia retulerimus,

§. V.

Ne vero ad rem illotis, quod aiunt, manibus adgrediamur: in ipso limine expediendum est, quid nobis sit *incessus*, & quale *signum* qualemque *characterem* latentium propensionum ille nobis suppeditet? INCESSVS itaque, de quo primo loco agendum, vulgo notat motum pedum, quo corpus a loco ad locum vna transfertur. Vnde & infantes, simulac pedes iusto ordine mouere, & certos firmare gressus coeperunt, INCEDERE dicuntur. At nobis paullo latius accepta voce *incessus* notat statum, motum, habitumque totius corporis, qui cum ista pedum motione solet esse coniunctus, quique maxime in diiudicatione morum ac propensionum humanarum attendendus est. Non ignota sane est haec vocis significatio optimis auctoribus, tum Graecis tum Latinis. His enim familiares admodum sunt loquutiones: *incedere ceruice obstipa, flexa, rigida, optima, corpore erecto, prono, alto*, pluresque huius generis aliae, in quibus & humeros, & ceruicem, & totum corporis habitum ad *incessum* referunt. Illi vero in describendo *incedentium* habitu & motu felicissimi, pro vbertate linguae suae, propria in promptu habent vocabula, quibus singulos *incedentium* status depingant. *Rastuosus* enim *incedentes* ἐκπομπέωντας, *capite retrorsum adducto progredientes* σιμοτραχήλης, *ceruice contracta & elatis humeris ambulantes* βροσάνχενας, *ceruicem elatius attollentes* ἐριάνχενας, *ceruicem incuruantem* κυρτάνχενας, *manibus inter eundem gesticulantes* χειρονόμους appellitant, & quae sunt alia huius generis composita

(a) Guil. Gratarol. de praedictione morum naturarumque hominum cap. XXI. p. 265. edit. Vrsell. 1603. 8vo. (a) Io. Bapt. Porta de physiogn. hum. libr. II. cap. LV. p. 264. Francof. 1618. 8vo. (b) Scipio Claramont. de Coniectandis cuiusque morib. lib. VIII. cap. V. p. 492.

sita in auctoribus Graecis ac lexicis passim obuia, ex quibus sane liquido constat, veteres, incessum hominum considerantes, non solum ad pedum motum & positum, verum etiam ad corporis habitum, attendisse, id quod adeo & nobis videtur faciendum. Deinde & hoc de *incessu* monendum est, quod hic nonnisi naturalis in censum veniat. Ex gressibus enim, arte compositis, aut morbo vel senectute corruptis, si quis de moribus hominum iudicare vellet, nae iste mea quidem sententia, Ioue parum aequo iudicaret, seque ipsum traduceret turpiter. Multo minus incessus adfectatus, vel ad aliorum imitationem compositus, inter propensionum characteres referendus videtur. Quum enim omnes, qui philosophiam methodo *χαρακτηριστικῆ* tradiderunt, suadere soleant, tum demum signa morum esse obseruanda, quum homines, quasi posita persona comica, reflectoque ascititio vultu & habitu, palam ingenio suo obsequantur: (c) maxime profecto hoc consilium valet de incessu, quem homines, ad imitationem natura proclives, facile ad aliorum exemplum componunt. Notauit antiquitas eos, qui SOCRATIS gibbum & PLATONIS incedentis incuruos humeros imitati sunt, (d) & de MACRINO Imperatore memoriae proditum est, (e) quod Antiochiae conimoratus, barbam nutriuerit, cuius rei causam ostensurus Herodianus: *ἔζηλον δὲ ταῦτα* inquit, *ὡς δὴ Μάρκῳ επιτηδεύματα, τὸν δὲ λοιπὸν βίον ἐκ ἐμμήσεστο.* *Huc enim demum sibi de Marci moribus imitando proposuerat, quum ad illius reliquam vitam nullo pacto adspiraret.* Et quis est tandem, qui ignoret, quanta cura gressus ad Gallorum exemplum componant Germani, aliaeque exterae gentes? Iam sua aetate hoc notauit, ac false admodum derisit IO. BARCLAIVS: (f) quid nos dicamus, qui in saeculum, ad imitationem vnice factum, incidimus? Quamuis autem omnis adfectatio habeat nescio quid, quod se prodit turpissime, atque ita sit natura comparatum, vt sagacioribus facile suboleat, si incessus a naturali forma quocunque modo abhorreat: fieri tamen non potest, vt de adfectatione regulae praescribantur, quippe diligenti potius obseruatione detegenda. Ex quo facile liquet, eum demum corporis motum hic esse potissimum considerandum, qui cuique proprius est & naturalis.

§. VI.

(c) Scipio Claram. *toto libro IX. p. 536. sequ.* Petr. Petit. *lib. I. Miscell. philol. cap. XV.* (d) Plutarch. *de amici & adulatoris discrimine Tom. II. opp. p. 53.* (e) Herodian: *lib. V. Hist. cap. II. p. 163. edit. Londin.* (f) Io. Barclai. *Icon. Anim. cap. III. p. 44.*

§. VI.

Sed hæc de incessu ; iam explicandum etiam, qualia propensionum humanarum signa inde petenda videantur? Duorum ea generum esse, iam obseruauit ex Aristotele SCIPIO CLARAMONTIVS. (g) Alia enim sunt ἀποδεικτικά, id est certa & euidentia, quae indubitatam producunt coniecturam: alia probabilia, quae verisimili tantum praesumptioni locum faciunt. Ἀποδεικτικά sunt ex mente SCIPIONIS CLARAMONTII, quae in syllogismum primae figurae possunt resolui: at quae secundae tantum aut tertiae figurae ratiocinationem gignunt, probabilia illi dicuntur. Sed non opus est istis ambagibus, si dicamus, tum demum certam nasci ex signis coniecturam, si illa sint propria, ita vt vel vnica morum caussa sint, vel certe effectus illius generis, qui non aliam, quam hos mores, causam agnoscat: Sin hae condiciones defecerint, tum signa tantum esse communia, probabilia, & ad solam praesumptionem producendam comparata. Sic si quis pro amico capitis periculum adire non dubitet, eum profecto signum ἀποδεικτικόν verae amicitiae edidisse dicam. Fieri enim non potest, vt hic effectus ex alia caussa, quam Pyladea amicitia, proficiscatur. At quum verbi gratia pallor timiditatis signum creditur, quis est tandem, quin videat, signum hoc esse tantummodo probabile? Quamuis enim timidi fere omnes pallent: non omnes tamen, qui pallent, timent, nec adeo signum hoc est timiditati proprium. His ergo positis, facile expeditur quaestio, si ne incessus ex eorum numero signorum, quae certae coniecturae fundamentum praebeant, an praesumptio tantum probabilis ex eo nascatur? Fatemur enim non inuiti, signum hoc plerumque esse tantum probabile. Quamuis enim exempli caussa incessus elatior fastum hominis certissimo indicio prodere videatur: contingere tamen potest, vt eiusmodi gressus ab alia quacunque caussa, quam ex hoc naturali vitio, veluti a consuetudine, imitatione, incuria parentum, proficiscatur. Quin contingit nonnunquam, vt homines, ad fastum natura procliuēs, animum cum cura emendauerint, nec tamen incessum elatiorem, diuturna consuetudine firmatum, mutare possint. Vnde perspicuum est, incessum fastuosum non esse signum fastus proprium & ἀποδεικτικόν. Et sic etiam se res habet in aliis. Attamen, quum rariores sint hi casus, quam vt fem-

(g) Aristot. *Analyt. I. libr. II. cap. penultimo.* Scipio Claramont. *Libro citato pag. 22.*

semper attendendi videantur, hoc signum, cum aliis coniunctum, ad magnum ac summum fere probabilitatis gradum accedet, clarissimumque morum faciet indicium.

§. VII.

His praemissis, ad rem ipsam accingemur, demonstraturi argumentis eulentissimis, esse inter incessum & hominum propensiones societatem, & connexionem arctissimam, ita vt de his ex illo omnino possit iudicari. Quod vt rite exsequamur, auspicabimur ab ipsa incessus natura, eamque ita comparatam esse, docebimus, vt non possit non morum facere indicium. Primo itaque apud omnes in confesso est, incessum eiusque varietatem a spirituum animalium, neruorum, musculorum, ipsiusque sanguinis & ossium natura & qualitate vnice pendere. Praeclare ac ingeniose eo opere, quod de motu animalium inscripsit, hoc demonstrauit IOANNES ALPHONSVS BORELLVS, (h) cuius hypotheses perspicue exposuit, nouisque experimentis doctissimi CRONII (i) illustrauit IOANNES CLERICVS. (k) Omnis scilicet motus corporis fit per musculos, ossibus adhaerentes. Hi enim prout instantur, subeuntibus per neruos spiritibus animalibus, ossa ad se trahunt, aut prout in alterum musculum, quem a contraria functione antagonistam vocant, transeunt spiritus, remittuntur, & tracta prius ossa in pristinum situm restitunt. Porro musculi tum demum instantur, quum fibrae eius, subeunte materia, tenduntur. Obseruatum enim est a viris doctissimis, singulas musculorum fibras constare veluti catena quadam vesicularum vel vtricularum, e quorum aliis in alios subtilissimi meatus pateant. Iam si ergo contingit, vt spiritus animales in vesiculas istas influant, non possunt non omnes vehementer inflari, eademque opera intendere musculum, vt veluti induretur, & non modo grauissima pondera sustineat, sed & os, cui tendine adnexus est, eam in partem adducat, in qua ipse inflatus est. Quae quum ita sint, totum incessus negotium hoc ordine absolui videtur. Mens, simul ac corpus moueri vult ab hoc loco in alium, ex cerebro per neruos dimittit spiritus animales. Hi per ramos, quaquaversum sparsos, influunt in musculos, huic motui destinatos, & mixti succis, iam in musculis restagnantibus, fibrarum vesiculas subeunt, quae infla-

T

(h) Prodiit hoc opus cedro dignum Romae 1680. 1681. (i) Exstant eius obseruationes in Actis philof. Angl. anno 1681. n. 2. ex quibus ea repetuntur in Actis Erud. Lips. 1682. p. 194 Conferatur etiam Dan. Tauvry Nouvelle anatomie raisonnée ibidem 1691. p. 472. (k) Io. Cleric. Opp. Philof. Tom. III. libr. II. Phys. cap. X. p. 152. 159.

inflatae & extensae, vt paullo ante dictum, ipsos musculos simul intendunt, & per tendines os promouent, quod, simul ac motum suum absoluit, in contrariam partem per musculos antagonistas, eodem modo inflatos, mouetur. Haec omnia clara videntur ac perspicua, & quamuis non desint aliae de motu musculorum hypotheses: (1) in eo tamen omnibus conuenit, quod ad istum motum spiritus animales, (aut quocumque eos nomine appellites,) per neruos dimissi, concurrant, nec musculi sine eorum ope munere suo fungantur. Ex quibus omnibus consequitur, vt tantam incessus varietatem non aliunde, quam ex musculorum & neruorum diuersa capacitate, succorumque & spirituum animalium virtute & vel copia vel penuria, deriuandam esse dicamus.

§. VIII.

Deinde & hoc certum esse arbitror, quod spirituum animalium, atque adeo ipsorum neruorum pariter ac musculorum, virtus a sanguine pendeat. Vt enim iam non vrgeamus, paene omnes humani corporis partes nutrimenta a sanguine desumere: spirituum certe animalium generatio vix potest alio modo commode explicari, quam si ex sanguine eos secerni sttuas. Nam sanguis, ex praestantissimorum philosophorum sententia, vbi in suo versus cerebrum adscensu paulatim vias arctiores, & potissimum glandulas illas, quibus substantia cerebri corticalis constare videtur, offendit, non potest non subtilissimas sui partes secernere, quae ad cerebrum eleuatae, neruofas deinde fibras subeunt, & siue spirituum animalium, siue succi neruosi, siue aliud quodcunque nomen fortiuntur. (m) Quae si ponamus, consequens omnino erit, vt spirituum animalium vel minor vel vberior suppetat copia, prout sanguis vel subtilior & fluidior, vel particulis terrestribus & crassioribus foecundior est. Iam quum denique apud omnes in confesso sit, sanguinis naturam differre pro ratione temperamentorum, haec autem, consentiente omnium iudicio, maximum in producendis moribus momentum habeant: satis profecto adparet, cur incessum pro morum diuersitate oporteat esse diuersissimum. Vt enim eorum, quae paullo prolixius haecenus disseruimus, faciamus compendium,

(1) *Videantur* Io. Bernoullii *Meditat. mathem. de motu musculorum in Act. Erud. Lips. 1694. p. 200.* Io. Godofr. Bergeri *Physiol. med. lib. I. cap. XXI.* Franc. Bayle *Instit. physc. Tom. I. diss. VII. prop. 9.* Guil. Kokburn *Oeconom. corporis p. 99. seqq.* Ge. Bagliuii *de Fibra motrice libro I. cap. IV. p. 15.* (m) *Vide hic omnino, quae ex Malpighio repetit Io. Clericus libro citato IV. cap. VII. p. 100. seqq.*

dium, incessus diuersitas pendet a diuersa virtute musculorum, musculorum virtus a neruis & spiritibus animalibus deriuanda est. Hi varia pollent virtute & efficacia, prout sanguis vel subtilior est, vel crassior. Sanguinis porro qualitates variae sunt pro varietate temperamentorum; quae denique cum moribus & propensionibus humanis maximam habent connexionem.

§. IX.

Sed & alterum argumentum, quo thesin nostram stabiliamus, ipsa nobis sufficit experientia. Quis enim ignorat, vnus eiusdemque hominis incessum statim mutari, simul ac mens vehementiore quodam adfectu perturbatur? Finge, hominem placidi admodum incessus irae stimulis agitari: obseruabis profecto simul, gressus illius vno momento concitiores ac confusiores adparere. Vnde SENECA, (n) iratorum faciem & gestus descibens: *Vi furentium, inquit, certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietae manus, color versus, crebra & vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt, flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exaestuante ab imis praecordiis sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrens ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum se ipsos torquentium sonus, gemitus mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo praeruptus, & complosae saepius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque minas agens.* Nec aliter comparatum est, si alii adfectus animum in transuersum agant. Tardius & molestius procedunt, quos vehementior angit tristitia: at tanto celerius, qui subito pauore concutiuntur; Vnde VIRGILIUS, (o) rationem celerioris fugae redditurus, ait:

Pedibus timor addidit alas.

Idem in effusiore laetitia contingere animaduertimus, quae in hominibus etiam grauissimis nonnunquam efficit, vt exultantes, & decori in incessu parum obseruantes, videantur. Nec dubium est, quin & ambitio, desperatio, audacia, pudor, aliique adfectus paullo vehementiores incessu se prodant, quum & vulgus ex incessu de adfectibus iudicet, & histriones nihil soleant agere diligentius, quam vt singulos adfectus etiam incessu & motu corporis expriment.

T 2

pro-

(n) Seneca *lib. I. de ira cap. I. p. 1.* (o) Virgilius *lib. IX. Aeneid. v. 244.*

propensiones id tantum interfit discriminis, quod illi sint commotiones transeuntes, hae autem siue natura, siue educationis & consuetudinis vitio, menti perpetuo insint: non male nobis videmur colligere, mores quoque posse ex incessu deprehendi. Quin tanto facilius hoc signum in propensionibus, quam in adfectibus dignoscendis, procedit, quanto probabilius est, id, quod perpetuo inest homini, magis incessum in certam formam componere, quam quod non multo post transit.

§. X.

Addimus & tertium argumentum, quod nobis ex integrarum contemplatione gentium subnascitur. Harum enim haut paucas non moribus magis, quam incessu, differre, notum est ac prouocatum. Celebrantur apud antiquos SYBARITAE, gens in excogitandis voluptatibus ingeniosissima, simulque mira superbia ac fastu turgida. Horum incessus tam claro indicio superbiam prodidisse fertur, vt inde natum sit adagium: *Συβαριται δια πλατείας*, (p) *Sybaritae per plateas*, quod in illos, qui fastuosius per viam ingrediebantur, iactatum est. Sed nec hodie quidem curiosis deerit occasio de integrarum gentium moribus ex incessu iudicandi. Neque enim quisquam erit tam hebes, quin viso Hispanorum ac Gallorum incessu, statim, mores eorum esse diuersissimos, coniiciat. Hispanorum incessu nihil est tumidius, nihil elatius, adeo vt Hispano viso, aut praefecturam, aut fercula pomparum incedere, credas. Quare iam olim in HADRIANO Imperatore, Hispanicae originis principe, IULIANVS (q) notauit *σοβαρόν τι*, quem characterem, a CAROLO CONTOCLARO in versione Iuliani omissum, PETRVS CVNAEVS (r) & EZECHIEL SPANHEMIVS (s) recte ad incessum insolentem & fastuosum retulerunt. Egregium certe testimonium, non degenerasse a maiorum moribus Hispanos, sed eundem retinere, qui iam olim in ipsis notabatur, incessum. Ex eo vero quid aliud colligas, quam elatiorem animum, & vt eleganter BARCLAIVS (t) loquitur, *in cosburnos adsurgentem*, qualem iam olim veteres in ista gente mirati sunt? Contra in Gallorum motu nihil est adfectatum, nihil molestum, aut ad ostentationem compositum, sed venusta omnia, & cum quadam naturali elegantia coniuncta. Quae itidem cum eorum moribus egregie con-

(p) Erasmi. *Adag. Cblliad. II. Centur. II. n. 67. p. 411.* (q) Iulian. *in Caesaribus p. 311. Opp.* (r) Petr. Cun. *in Opp. p. 488.* (s) Ezech. Spanhem. *in Versione Gall. huius satyrae. p. 24.* (t) Io. Barclai. *in Icon anim. cap. VII. pag. 127.*

spirare, nemo non animaduertit. Accedant his Hungari, quorum nobilibus BARCLAIVS (u) tribuit *incessum, ad venustam maiestatem compositum*. At quis ignorat, eosdem reuera esse mentis erectioris & tam generosae, vt ad magnificentiam facti videantur? Largiuntur hanc laudem Hungaris, quicumque cum illis versati sunt, nec ipse quidem BARCLAIVS hoc diffitetur, quem ego in describendis gentium moribus principem esse arbitror. Quum ergo integras gentes indolem suam ac mores incessu prodere videamus: quid prohibet, quaeso, quominus idem de singulis hominibus statuamus, quorum inclinationes, ceu ex philosophiae moralis principiis constat, multo facilius, quam integrarum gentium, huiusmodi indicia deteguntur?

§. XI.

Denique non parum ponderis habere existimo exempla eorum, qui hanc artem exercuerunt feliciter, & ex incessu non minus, quam ex aliis signis, latentes hominum inclinationes mira sagacitate indagant. PYTHAGORAS, in cuius philosophia nescio quid sublime atque admirandum deprehendere mihi videor, non solebat quemquam ad disciplinam & conuictum suum admittere, nisi prius ex vultu totiusque corporis habitu & motu probam eius indolem perspexisset. Testes huius rei habemus A. GELLIVM (x) & qui prolixius Pythagorae res gestas persequutus est, IAMBlichVM, (y) qui, quibus signis in hoc ingeniorum scrutinio Pythagoras plurimum tribuerit, multis verbis enarrat. Obseruat enim, eum primum inquisiuisse, quo animo, quoque adfectu parentes & familiares prosequuti sint: deinde notasse eorum risus intempestiuos, silentium, & sermonis abusum: tum quibus potissimum cupiditatibus indulgerent, quorum hominum consuetudine vterentur, quibus maxime rebus interdiu vacarent, quibus item gauderent dolerentque. Quibus praemissis, ita pergit IAMBlichVS: Προθεώρηται δὲ καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν πορείαν, καὶ τὴν ὄλην τῆ σώματος κίνησιν, τοῖς δὲ τῆς φύσεως γνωρίσμασι φυσιογνωμῶν αὐτῆς, σημεῖα τὰ φανερά ἐποίηστο τῶν ἀφανῶν ἢ δῶν ἐν τῇ ψυχῇ. *Inspiciebat & vultum, & incessum, & totius corporis motum, atque ex nasuius faciei lineamentis ipsius ita noscibat, vt manifesta indicia occultis animorum inclinationibus indagandis adhiberet.* Repetit rem statim insequente pagina, ac denuo Pythagoram

T 3

(u) Idem cap. VIII. p. 219. (x) A. Gell. lib. I. Noct. Attic. cap. IX. (y) Iamblich. in vita Pythagorae cap. XVII. p. 58. edit. Kusteri.

ram signa petiisse ait ἐκ τῆς μορφῆς τε καὶ βαδίσματ[Ⓞ], καὶ τῆς ἄλλης κινήσεως τε καὶ καταστάσεως, ex forma, ingressu, & totius corporis motu & habitu. Quin PORPHYRIUS, (z) qui pari cura Pythagorae vitam composuit, non solum de eodem eius instituto verbis luculentissimis testatur, sed & exemplis quibusdam, praefagia ista haut vana fuisse, docet. Narrat enim, Pythagoram, quum Astracum seruulum a Mnesarcho dono accepisset, statim eius indolem ex corporis habitu explorasse, &, quandoquidem ex motu & quiete, frugi esse illum, comperisset, protinus doctrinae suae fecisse participem. At Cylonem Crotoniatam, qui clarissimae huic interesse disciplinae peroptabat, eodem (a) teste PORPHYRIO, constanter reiecit, ὁποῖος ἦν, συνιδὼν ἐκ τῶν σημείων, ἃ δὲ τῷ σώματι[Ⓞ] εἶδηα, τῶν προσιόντων, eo, quod ex indiciis, quae ex occidentibus corporis captabat, quali esset ingenio, satis perspexerit. Neque fefellit profecto Pythagoram augurium. Astraeus enim talis erat reuera, qualem futurum, herus iudicauerat. (b) Cylon vero asperitatem morum, quam e corporis motu collegerat Pythagoras, satis prodidit turpissimo facinore, dum paullo post, repulsae contumeliam vlturus, Pythagoraeos circiter XL in Milonis aedibus congregatos, partim combussit partim fugientes lapidibus obruit, solo Archippo & Lyfide felici fato elapsis. (c)

§. XII.

Ne quis autem existimet, intra solos Pythagoricae scholae parietes artem hanc ingenia ex incessu explorandi delituisse: addi possunt exempla complura alia, non minus profecto admiranda. AVGVSTVS certe Imperator cum omnibus regnatricis prudentiae artibus, tum maxime ingenia internoscendi sagacitate excelluit. At quo potissimum signo vltus est? Hoc ipso, in quo iam versamur. Incessum scilicet curiose spectabat, ex eoque de hominum propensionibus callidissime iudicabat. Cuius rei grande experimentum dedit in ipso, quem adoptauerat, Tiberio. De huius enim moribus, SVETONIO teste, (d) male ominabatur ideo, quod, eum *cervice rigida & obstipa, adductoque fere vultu incedere*, animaduerneret. Quam verus autem vates fuerit,

(z) Porphyrius *de Vita Pythagorae* scē. XIII. p. 16. edit. Kupf. (a) Idem *l. c.* scē. LIV. p. 49. (b) Vid. Thom. Stanleii *Hist. Philos. Part. VIII. cap. XXI. p. 697.* (c) Porphyr. *l. c.* Iamblich. *cap. XXXV. Diog. Laert. lib. VIII. segm. 39. p. 520. edit. Menag. Stanlei. l. c. cap. XIX. p. 688.* (d) Sueton. *in Tiber. cap. LXVII.*

fuerit, euentus docuit, quo comprobatum est, reuera Tiberio arrogantiam illam & vecordiam infuisse, quam in incessu eius Augustus pater deprehenderat. Nescio, an huc etiam referenda videatur Chrysis apud PETRONIVM, (e) quae de ἐυσοχία sua in dignoscendis moribus magnifice gloriatur, dum viso iuvene libidinoso: *Vides me?* inquit, *nec auguria noui, nec mathematicorum caelum curare soleo, ex vultibus tamen hominum mores colligo, & quum spatiantem vidi, quid cogites, scio. Quo enim incessus arte compositus, & ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam propositis, ut vendas?* Si vera narrauit PETRONIVS, elegantiarum pariter ac nequitiarum arbiter, ac non potius ingenio indulgit, exemplum nobis dedit ancillae, in hac arte excellentissimae. Sed si maxime per fictionem haec excogitata dixeris: oportet tamen PETRONII aetate hanc physiognomiae partem etiam vulgo fuisse cognitam, alias τὸ πρότερον, ad quod in fictionibus vel maxime respiciendum est, omnium minime obseruasset. Sed ad maioris momenti exempla pergo, in quibus facile eminent illud GREGORII NAZIANZENI, viri in ecclesia celeberrimi, & non sacrarum solum, sed & humanarum litterarum, callentissimi. Hic quantum in hac arte valuerit, vel ex eo adparet, quod adhuc iuuenis de Iuliano Caesare, aequali & condiscipulo suo, qualis esset futurus, cecinit ut vates. Ipse enim refert, (f) se de eo male ominatum, quum vna Athenis vixissent, eiusque scelera iam tum te multis amicis praedixisse, qui huius rei procul dubio nondum dememinerint. Si quaeras, quibus ille signis coniecturam superstruxerit, ipse respondet: οὐδανὸς γὰρ ἔδοκει μοι σημεῖον ἔσθαι Χρηστῆ ἀτυχίην ἀπαγίης, ὡμοὶ καλλόμενοι καὶ ἀνωσιτικῆς μοιοι, ὀφθαλμοὶ σοβέμενοι καὶ περιφερόμενοι, καὶ ματικὸν βλέπων, πόδες αἰσαυτῆντες καὶ μετακλιζήτοντες. κ. τ. λ. Neque enim mihi boni quidquam significare videbantur ceruix minime firma, humeri, quos subinde agitabas, & uttollebas, oculus vagus & oberrans, ac furiosum quiddam intuens, pedes instabiles & visubantes, &c. Idem refert, qui vitam GREGORII NAZIANZENI conscripsit, alter GREGORIVS Presbyter, (g) cuius verba, quum elegantiora sint, quam ut hic praetermittenda videantur, semel, id est Latine tantum, adscribam: *Gregorius, inquit, Athenis adhuc agens, cum Iuliano admodum adulescense, nec dum ad imperium euecto, sed lu-*

(e) Petron. in Satyr. p. 53. edit. P. Lotichii. (f) Gregor. Nazianz. Orat. IV. in Iulianum Tom. I. operum p. 122. (g) Gregor. Presbyter in Vita Gregor. Nazianz. ante huius opera p. 12. Conf. Socrat. libr. III. H. E. cap. XXIII. p. 198.

dimagistris operam danse, congressus, qualis futurus esset, amicis tanto ante significauit, subdolum videlicet & impium, & ad omne scelus procliuem eum fore, praedicens, coniecturam huius rei faciens ex perturbatis oris lineamentis & risu petulanti & ferino adpectu & toto corpore vago semereque subsultante, & progressibus vecordiae plenis &c. Haec ille perspiciens, omnibus praedicebat, fore, vt in grauissimum scelus tandem erumperet latitans adhuc Iuliani ingenium, atque in apertum aliquando prodiret. Non equidem ignoro, quam parum fidei nostris temporibus patribus, iis quidem in rebus, quae ad Iulianum attinent, haberi soleat. Existimantur enim obliti legis, pressiorisque iudicii, Iulianum, laudatissimum principem, tam indignis modis traduxisse, vt eorum narrationes non possint non prudentioribus suspectae videri. Sed esto, patres nonnunquam peccasse & in Iulianum fuisse paullo acerbiores: hanc tamen GREGORII NAZIANZENI narrationem quominus reiiciamus, prohibet tot testium, ad quam ipse prouocauit, conscientia, a quibus facile potuisset turpis mendacii argui, nisi vera ipsisque notissima scripisset. Quid? quod & AMMIANI MARCELLINI (h) extet locus, ex quo, Iuliano non factam fuisse iniuriam, satis adparet. Grauiissimus enim iste historicus, Iuliani formam & habitum corporis descripturus: *Figura, inquit, talis vsique erat membrorum, mediocris erat saturae, capillis, sanquam pexisses, mollibus, hirsuta barba in acutum desinente vestitus, venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius angustias indicabant, superciliis decoris, & naso rectissimo, ore paullo maiore, labro inferiore diuiso, opima & incurua ceruice, humeris vastis & latis, ab ipso capite vsque ad unguium summitates lineamentorum recta compage.* En hic ἀρχὴν ἀπαρτῆς, ὡς πάλαι μὲν, ὀφθαλμῶν σοβῶμενοι, id est, eosdem, quos GREGORIVS NAZIANZENSIS in Iuliano notauerat, characteres, dum, ne quid dubites de GREGORII praesagio, ipse AMMIANVS fatetur, ex oculis micantibus *mentis angustias*, id est, vt ipse interpretatur, leuius ingenium eluxisse. Vnde patet, non esse nobis rationes, quibus adducti GREGORII fidem hac quidem in re in dubium vocemus. Quodsi itaque vere a Graecis dictum est: (i)

Bene qui consicies, vatem hunc perhibeto optimum;
 profecto & diuinum oportet fuisse GREGORIVM, qui tam mature, quid Iuli-

(h) Ammian. Marcellin. *libr. XXV. cap. XVI. p. 602. edit. Ian. Grut.* (i) Cicero *lib. II. de Diuinat. cap. IV. p. 196. Tom. IV. opp. edit. Guiljelm.*

Julianus minetur, praedixit, & artem minus fallacem sequutus tam feliciter diuinavit. Sed addam GREGORIO alterum eiusdem dignitatis ac instituti virum, AMBROSIVM, Mediolanensem Episcopum, qui simile quid de se ipso in eleganti, quod de officiis inscripsit, opusculo refert. (k) Ait enim, sibi fuisse amicum, qui omni officiorum genere se prosequutus esset: at, quum peroptasset sacro ordini adscribi, nunquam eum hoc impetrare a se potuisse; nec alia de causa tulisse repulsam, quam quod incessu parum graui ac composito vteretur. Alterum autem, quem iam ante ei ordini adscriptum inuenerit, non quidem a se potuisse exauctorari, at non passum tamen se vnquam esse, vt sibi in sollempnioribus sacris praeretur. Eluxisse enim ex vtriusque incessu, *nescio quam imaginem leuitatis, & speciem scurrarum praecursantium*, ex qua non potuerit non male de iis ominari. Ne vero, falsum esse hac suspitione sua AMBROSIVM, existimemus: statim addit, tristem euentum huic praesagio plus, quam voluerit, respondisse, quum vterque ad haereticos turpiter delapsus, desultoria leuitate ab ecclesia recesserit. Et hoc quidem experimento edoctus AMBROSIVS tantum tribuit incessui, vt scribere non dubitet: (l) *Habitus mentis in corporis statu cernitur: hinc homo cordis nostri absconditus aut leuior, aut iactantior, aut turbidior aut contra grauior & constantior, aut purior & maturior aestimatur. Itaque vox quaedam est animi corporis motus.* Graue profecto & dignum AMBROSIO iudicium, cui & nos, tot conuicti argumentis, merito suffragamur.

§. XIII.

Haecenus argumento non vno, indolem hominis ex incessu elucere, demonstrauius: proximum est, vt sententiam eorum, qui in alia omnia eunt, expendamus. Non defuerunt epim, qui totam physiognomiam, atque adeo hoc etiam signum, artibus vanis ac futilibus esse adnumerandum contenderent. Iam ex antiquis huic sententiae fauit MAXIMVS TYRIVS, (m) qui, vbi obiter meminit Zopyri, physiognomonis, de SOCRATIS indole ex lignis naturalibus iudicantis, non obscure, totam physiognomiam sibi rem vanam atque anilem videri, docuit. In quo sane ab ipso SOCRATE longissime discedit, quippe qui, audito Zopyri de se iudicio, adeo non artem eius omnem adspersus est, vt

V

potius

(k) Ambros. lib. I. de Officiis cap. XVIII. (l) Ambros. l. c. (m) Maxim. Tyr. Dissert. XV. p. 142, edit. Dan. Heinsii.

potius vera esse, quae Zopyrus de se coniecisset, ingenue fassus sit. (n) Nihilominus elegantem istum philosophum sequutus est IOANNES FRANC. PICVS MIRANDVLANVS, (o) qui cum omnes artes diuinatrices non sine sale exagitat, tum physiognomiam quoque non minus, quam astrologiam apotelesmaticam, chiromantiam, aut quamcunque huius generis aliam, vanam ac fallacem esse arbitratur. Quod si verum est atque aequum iudicium: male profecto nobis perierunt horae, quas in conscribenda hac dissertatione collocauimus, quum incessum ad signa *Φυσιολογικων* pertinere, vltro fateamur. Quamobrem e re erit, eorum dicta expendere paullo accuratius, &, quid illis ponderis insit, paucis considerare.

§. XIV.

Equidem si recte calculum posueris, vnicum inuenies vtriusque argumentum, vnicum telum, quod physiognomonibus minantur. Ponunt enim, nihil inter mentem & corpus intercedere commercii. Ex quo deinde vltius colligunt, male ratiocinari physiognomones, qui ex corporis forma & motu de animi propensionibus iudicent. Satis clare hoc *πρωτον ψευδος* prodidit MAXIMVS TYRIVS, in laudata paullo ante dissertatione. Expolita enim nota illa de Zopyro historia, statim haec subnectit: *Μαντείαν ἀσαφῆ. Τίς γὰρ ἐπιμιξία πρὸς ὁμοιότητα τῆς Φυχῆς καὶ σώματος; Incerta profecto diuinationo. Quid enim cum anima commune habet corpus?* Eadem est Comitum Mirandulani hypothesis, qui proinde physiognomones accusat, quod, posthabitis rectae ratiocinationis legibus, a specie ad genus, & a genere ad certam quamdam speciem, adfirmatiuum ducant argumentum. En eius verba: *Non secus, inquit, aberras, qui de corporis complexionem ad mores ratiocinetur, quam qui a corpore ad animal, ab animali ad hominem recte se argumentari putaret. Piaculum hoc in arte dialectica ponitur maximum, si in adfirmationibus a superiori, ut aiunt, ad inferius adfirmando adscendens. verbi causa, hoc est corpus, ergo hoc est animal, igitur homo.* Quid his verbis sibi velit Mirandulanus, non obscurum est. A corporis scilicet habitu ad hominis propensionem nullam esse consequentiam arbitratur, ideo, quod mentis cum corpore nullum sit commercium. Sed non ferunt nostrae rationes, vt viro doctissimo hac quidem in re

(n) Cicero, de fato sap. V. p. 213. Euseb. lib. VI. praep. Euang. cap. IX. (o) Io. Franc. Pic. Mirand. lib. VI. de rerum praenos. p. 602. Tom. II. Operum.

re adsentiamur. Experientia enim docet, arctissimum esse foedus inter corpus & mentem, & societatem tam amicam, vt certos motus corporis certi motus mentis & vice versa hos illi semper consequantur. Corpore bene adfecto, mens incredibilem voluptatis sensum capit. Eodem morbis languente, vel ebrietate obruto, mens quoque languet & obruitur, nec vlla officii sui parte rite defungitur. Vicissim mente laetabunda, corpus vna adficitur, explicatur frons, omnesque corporis partes veluti reuiuiscere & gestire videntur. At si eadem, metu, tristitia, desperatione alioque molestiore adfectu turbetur, corpus quoque in doloris istius societatem rapitur, adeo vt istum animi moerorem nonnunquam tabes in corpore, canities capillorum, aut ipsa mors consequatur. Notum est curiosum SANCTORII, Medici Parauini, experimentum, quo vnum eundemque hominem pro varia mentis dispositione modo grauiorem, modo leuiorem, deprehendit, grauiorem puta & ponderosior, quoties vehementiore tristitia angeretur, at leuiorem vicissim, si quando frons exporrecta laetitiam quandam ac hilaritatem praese ferret. Cuius rei profecto non alia suppetit ratio, quam mutuum corporis & animi commercium, quo fit, vt mente tristitia vacua, corpus felicius perspiret, eadem autem moerore turbata, transpiratio sit impeditior. Omitto huius generis alia, quum integer GALENI (p) libellus, hoc de foedere conscriptus, & tota de temperamentis doctrinam rem extra omnem dubitationis aleam collocare videantur. Quare nemo non videt, iniuriam fieri physiognomonibus a MIRANDVLANO, tam ridicula argumentandi ratione illis tributa. Tantum enim abest, vt a specie ad genus, aut ab hoc ad certam speciem inepte ratiocinentur, vt potius argumentatio eorum procedat ab effectu ad causam, ceu initio huius capitis demonstratum est.

§. XV.

Haec vero de incessu generatim dixisse sufficiant. Quum enim, considerata eius natura, illum omnino esse animi indicem, argumentis ac exemplis luculentissimis demonstratum, praetereaque MAXIMI TYRII & IO. FRANC. PICI Mirandulani obiectionibus pro virili satisfactum sit: reliquum est, vt ad ipsas artis regulas proferendas, atque exemplis illustrandas, progrediamur.

V.

CAP.

(p) Videatur Galeni Opusculum, quod mores animi temperamentum corporis sequantur, Tom. V. Opp. p. 444. edit. Parisiens.

DE

VARIIS INCEDENDI FORMIS, ET SIGNIS
PROPENSIONVM HVMANARVM INDE
CAPIENDIS.

Σύνοψις.

- I. Hominum, si ad mores respicias, quatuor potissimum genera sunt. II. Quadripartita ista hominum distributio a quatuor temperamentis pendet. III. Temperamenta unde nascantur; & quam connexionem habeant cum moribus? IV. Eorum mixtura & propensiones inde emergentes. V. VI. Canones generales de incesso singulis temperamenti conueniente. VII. Quid praeter has regulas fundamentales in diiudicatione morum obseruandum sit? VIII. Incesso maxime se prodis ambitio, quae quosuplex sit? IX. Canon 1. de Incesso STOLIDE AMBITIOSORVM & PEDANTARVM. X. Canon 2. de incesso THRASONVM. XI. Canon 3. de incesso PRVDENTIAE & FORDITVDINIS gloriam adfectionis. XII. Canon 4. de incesso hominum ambitione PHARISAICA surgidorum. XIII. Canon 5. de incesso LASCIVORVM. XIV. Canon 6. de incesso VOLVPTATI AMICAE deditorum. XV. Canon 7. de incesso AVARORVM & SORDIDORVM. XVI. Canon 8. de incesso hominum RECORDIVM. Canon 9. de incesso SIMVLATORVM & CRVDELIVM. Canon 10. de incesso PERFIDORVM & INQUIETORVM. XVII. Qualis incesso hominum VIRTUTE vera praeditorum. XVIII. Conclusio capituli.*

§. I.

DEfuncti iam tandem tractatione generali, ad specialem nos accingimus, in qua ita verfabimur, vt, iactis solidioribus fundamentis, eas, quae certiores nobis videntur, regulas subiiciamus, easdemque, petitis ex historia & antiquitate exemplis ac testimoniis, hinc inde illustremus. Ac primo quidem, vt hinc potissimum ordiamur, omnes, qui in hac rerum vniuersitate viuunt, mortales, si mores ac inclinationes eorum spectes, quatuor potissimum generum esse, ipsa demonstrat experientia. In vulgus notum est, alios esse alacriores, ipsoque gestu & adpectu hilares, futuri securos, & commo-

ditatum huius vitae amantissimos: alios paullo ferociores, sui item plenos, morae quidem & otii impatientes, sed tamen grauitatis studiosissimos, ad audaciam denique & iracundiam natura procliuēs: alios porro meticulosos, suspicaces, tristiores, & cum sollicitudine quadam rerum suarum satagentes. Postremo alios ignauos, tardos, somnolentos, abiectos, & non modo laborum, sed & voluptatum, ob naturale quoddam tædium, vix patientes, tales denique, qualem se esse profitetur ille apud TERENTIVM Menedemus: (q)

*In me quiduis horam rerum conuenis,
Quae sunt dicta in stultum: caudex, stipes, asinus, plumbeus.*

Hanc inquam quadripartitam hominum distributionem vnusquisque, ad res humanas paullo attentior, facili negotio deprehendet. Quamuis enim vna harum propensionum non apud omnes in excellentiore aliquo gradu reperiat: id tamen certum est, singulos homines ad aliquam istarum speciem magis, quam ad reliquas, esse procliuēs. Quo factum est, vt iam inde ab antiquissimis temporibus philosophi quadruplex hoc hominum discrimen obseruauerint, nullaque paene fuerit secta philosophorum, in qua non quaedam saltem occurrant doctrinae istius vestigia. (r)

§. II.

Iam si porro disquiramus, quatenam causa sit istius propensionum differentiae: non temere semper assensimus iis, qui totidem agnoscunt humani corporis temperamēta, iisque propensiones ad certas quasdam species terminari docent. Quamuis enim adeo abhorreamus ab eorum sententia, qui per solam corporis constitutionem vitiorum labem in animum deriuari existimant, (s) vt potius procliuētatē quamdam ad peccatum summamque corruptionem humanae menti natura inesse, certissime nobis persuadeamus: ad innatum tamen istud mortalibus malum partim corroborandum, partim modificandum, de-

V 3

(q) Terent. Heautont. Act. V. Scen. I. v. 3 seq. (r) Vide Io. Franc. Buddei Dissert. de temperamētis, ubi historia huius doctrinae secundum omnes philosophorum sectas describitur. (s) Fuit haec plerimum philosophorum sententia. Ipsos Iudaeos ab hoc errore non esse immunes, docet Campeg. Viringa in Obs. Sacris libr. III. cap. VIII. IX. de Platonicijs videatur Machilii Ficini Commentarius super Platonis conuiu. orat. IV. cap. IV. De Stoicis I. Lipsi. Physiol. Stoic. lib. I. Dissert. XIV. XV. Io. Franc. Budd. Dissert. III. de praecipuis Stoicorum erroribus. §. IV.

terminandumque, quadruplicem istam corporis constitutionem plurimum conferre, merito arbitramur. Id quod vel ex eo liquido constat, quod plerumque corpus, paullo lautius enutritum, mentem magis ad voluptatem percellit, quam quod coena Cynica contentum esse cogitur. Inde vero ita colligimus: Quod si corporis, aliquamdiu vberius pasti, ea vis est, vt ad certam quamdam propensionem animum impellat: quanto magis oportet mentem ad eandem propensionem incitari, si cui corpus saginatum & succi plenum natura contigerit? Et quum porro parium eadem sit ratio, quis tandem dubitet, quin mens reliquis etiam humani corporis temperaturis ad certas propensiones determinetur? Atque eatenus verum existimamus, quod inculcat PLVTARCHVS, (t) *corporis temperamenta adpeissus certos & accendere & alere.*

§. III.

Sed vt consideremus tandem, quibus fundamentis tota haec de temperamentis doctrina innitatur: missa merito facimus, quae ab ARISTOTELE, GALENO, eorumque sectatoribus hac de re fusius disputantur, (u) & rem ipsam potius sine ambagibus adgredimur. Obseruatum nimirum est a viris eruditione claris, temperamentorum differentiam tum a sanguinis & succorum in eo natura & motu, tum a vasorum totiusque corporis constitutione, esse deriuandam. Nam ad sanguinem quod attinet, constat, illum e variis particulis esse compositum. Est in eo serum; sunt deinde particulae crassiores & terrestres, sunt oleaginosae & inflammabiles, & aliae denique salinae, (x) eaeque omnes tam diuersa ratione ac proportione inter se mixtae, vt alii homines his, alii aliis particulis copiosioribus praediti sint. Vasa deinde si consideres, ista vel ampliora, vel contractiora deprehendes, quibus & mediocria, si visum fuerit, addi possunt. Tandem, si etiam corpus contemplemur, aliis porosum & transpirationi magis aptum, aliis strictius textum, natura contigisse, ipsa quemuis docet experientia. His ergo obseruatis, non difficile erit, de singulis temperamentis paullo accuratius, quam vulgo fieri solet, iudicare. Sanguineis proinde sanguis est salinis abundans particulis, & ob earum puritatem natiuumque calorem, perquam fluidus, aut potius, quam nullis impedimentis intercipiatur, rapidissimus

(t) Plutarch. *Quest. Natur. Tom. II. Opp. p. 928.* (u) *Vid. laudati Io. Franc. Buddei Dissert. de Temperamentis n. XXIX. seqq. p. 30. sequ. Scipion. Claramont. lib. I. cap. VI.* (x) *Vid. Rob. Boyle in Apparatu ad historiam sanguinis.*

mus: vasa praeterea exiliora quidem, sed patentia tamen, & facile peruia: totum denique corpus porosum, & admittendis humorum meatibus aptissimum. Ex quibus consequitur, ut illis motus sanguinis sit liber & expeditus, impulsus mediocris & sufficiens, & mens ipsa tam praeclaro instructa domicilio, ruinaeque eius non facile metuens, secura semper hilaritati indulgeat. Atque inde patet ratio, qui fiat, ut huius temperaturae homines ad voluptates sint natura proclives, ut in rebus secundis spem facile concipiant, in aduersis & difficilibus angantur & trepident, ut curiosa magis, quam vtilia, confectentur, ut denique commoditatum & otii amantes genio indulgeant, & taediosi non minus otii, quam laboris molestioris sint impatientissimi. Omnes enim hi mores proficiscuntur ex mente secura & hilari, quae facilem & aequalem in corpore motum animaduertens, omnia sibi secura, prona ac facilia fingit, & nunquam fere male ominatur. In biliosis contra aliter res comparata est. Sanguine enim hi gaudent, particulis oleaginis & inflammabilibus referto, atque hinc tenui, & volatili magis, quam fluido. Denique vasa iis sunt capaciora, quam sanguineis, licet corporis textura his, quam illis, sit strictior. Quum itaque humorum motus satis recte procedat, & meatuum qualemcumque angustiam sanguinis tenuitas, & vegetior, qui in cholericis obseruatur, impulsus facile superet: consequens est, ut mens, eiusmodi inhabitans domiciliū, sibi placeat, seipsam veluti admiretur, & nulla re minus, quam metu, angatur. Quapropter minime mirandum, quod biliosi sint feruere & honoris cupidi; quod superatis omnibus difficultatibus & periculis contra fortunam spei insistant; quod quietis impatientes pro viuida indole semper aliquid moliantur, & in ipso labore quaerant requiem; quod denique omnem sui contemptum vindicent, rebusque aduersis ad iracundiam magis, quam desperationem, percellantur. Non alii enim mores possunt ab animo, qualem cholericis esse videmus, id est, audace & sui admiratione pleno, exspectari. Alia porro illorum est ratio, in quibus atra bilis abundat, & quos ideo melancholicorum nomine venire scimus. Totus horum sanguis particulis terrestribus refertus, atque hinc, quod consequi necesse est, crassior & spissior est, id quod tanto illis accidit molestius, quanto angustiores in strictiore corporis textura sunt meatus, quos sanguinem, spissitudine sua iam sic satis impeditum, subire oportet. Hinc nihil profecto esset eiusmodi homi-

hominibus miserius, nisi natura consultrix vtilitatumque prouida, tam impeditum sanguinis motum, non quidem praecipiti, (ex quo obstipatio metuenda esset,) sed forti tamen validoque impulsu, adiuuisset. Ita enim fit, vt spissus humor, in arctiores vias mediocri quodam impetu impulsus iter facilius absoluat, quam eius crassities concedere videbatur. Verumtamen quum haec constitutio corporis ita sit comparata, vt sanguis etiam sic satis difficulter procedat: mentem tam quasi corpori inhabitantem semper oportet esse tristiore, suspicacem, meticulosam, suisque rebus maxime diffidentem. Atque hinc omnes melancholicorum characteres facili negotio explicantur, in promptuque caussa est, cur raro explicent frontem, cur nec praesentibus fidant, nec futuri securi sint, cur habendi cupiditate angantur perpetuo, & quanto plura possident, tanto plura semper concupiscant, cur porro, quoties alios successibus felicibus frui intelligunt, inuidia aestuent: cur denique magna sedulitate & cura rerum suarum fatagant, & a fortuna in calamitates coniecti, despondeant animum, & a spe omni deturbentur? Vix enim aliter adfecta esse potest mens, ob ruinosi corporis commercium perpetuae formidini atque anxietati adsueta. Reliquum est, vt de quarto etiam temperamento nonnulla addamus, quod phlegmaticum vocari solet. Abundat in eiusmodi hominibus sanguis particulis serosis, quae totam illius massam dilutiorem reddunt, & satis fluidam. Sed & vasorum capacitas totiusque corporis textura laxior est, & non parum porosa: at impulsus tanto debilior & vitiosior. Quo fit, vt quum motus sanguinis facilis quidem sit, sed ob debilem impulsum non admodum celer, mens, tali corpore circumdata, nec metuat vehementer, nec anxie speret, sed mira *adidropia* in rebus omnibus versetur, nulloque vel voluptatis, vel doloris, sensu tangatur. Et hinc facile patet, phlegmaticorum indolem neque virtutis, neque magnorum scelerum esse capacem, quamuis ob patientiam atque abstinenciam virtutis quamdam speciem prae se ferre videantur. Quin constat simul, temperamentum phlegmaticum non tam ad mores certos mentem impellere, quam ignauia ac torpore reliquas inclinationes omnes impedire.

§. IV.

Haec sunt, quae de temperamentis praemittenda duximus. Iam & hoc adiucimus, quod dudum ab aliis obseruatum est, neminem mortalium

talium vnico eoque solo temperamento gaudere, sed in singulis omnia haecenus enumerata, licet mira mixturac & graduum diuersitate, reperiri. Quum enim fieri non possit, vt vilius hominis sanguis solis particulis terrestribus, aut salinis, aut mero phlegmate constet, sed omnes sanguinem habeant, ex quadruplici ista materia, diuersa ratione ac proportione compositum: consequens est, vt ipsorum etiam temperamentorum multiplex in hominibus sit mixtura, ita vt vnum quidem plerumque dominetur, sed reliqua tamen etiam vel maiore vel minore gradu adsint, & primum illud vel moderentur, vel data occasione, quo minus se possit exferere, impediunt. Quandoquidem vero mixtura ista tam est varia, vt paene infinitae hominum species inde nascantur, idemque hic paene contingit, quod solet in coloribus, diuersa ratione mixtis: (y) danda omnino videtur opera, vt multiplices istae hominum temperaturae ad summa quaedam genera reuocentur. Consideratis itaque rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibusque subductis, hanc feci summam cogitationum mearum, sex potissimum esse temperamentorum mixturas primarias, ad quas reliquae omnes commode referantur. Primo enim si temperamento cholericum primum, sanguineo proximum, ac postremum denique locum melancholico concedas, habebis homines amabiles & gratiosos, miraue virtutis specie fallentes, siquidem omnium paene temperamentorum vitia ad quandam moderationem adducuntur, adeo, vt nullum paene excedere, aut incurrere in hominum oculos videatur. Taciturni erunt eiusmodi homines, sed non inepte: dissimulatores, sed cum quadam calliditate: humani, sed non omnibus promiscue obuii: laborum patientes, existimationis & decori sine adfectione obseruantes, graues, & in tempore magnifici, nec tamen profusi. Sin deinde eidem cholericum primum, melancholico secundum, ac sanguineo tertium locum concedas: homines reperies, qui non tam amore, quam reuerentia quadam, digni videntur. Erunt enim circumspecti & alacres, sed simul suspicaces, simulatores ad admirationem vsque maximi: adfables, sed cum maxima cautione: magnifici, si existimatio in eo vertitur, ceteroquin pecuniarum tanto parciores: in secunda fortuna ambitiosi, in aduersa cum quadam magnanimitate comes & demissiores: nec iniuriarum patientes, nec vindictae cupiditate cum furore flagrantes, & sic

X

ad

(y) Christ. Thomaf. viri celeberrimi *Praxis Ethic. cap. XII. n. 1. 2. p. 308. seq.*

ad rancorem potius, quam ad exandescentiam, proclives: porro continentēs & frugales, nec tamen *μισογύνατοι* aut fordidi, laborum sine anxia cura ac sollicitudine patientes, denique sui spe commodi erga alios officiosi. Tertio si temperamenta eo ordine disposita sint, vt principem locum sanguineum, proximum cholericum, ac melancholicum denique postremum teneat: nouum inde nascitur genus hominum apertorum & minus simulantium, nec tamen omnia sine iudicio effutientium, pronorum item ad largitionem, nec tamen prodigorum: porro humanorum, & sine existimationis suae periculo submissorum: nec audacium admodum, nec metuculosorum, sed spes suas ambitione donantium: contemtorum iniuriarum, ac omnium voluptatum cum quadam cura *τῆ περὶ* cupidissimorum: humanorum denique, hilarium, & vt paucis dicam, in omni vitae genere elegantissimorum. Quarto si sanguineum temperamentum regnet, melancholico proximum, ac cholericum postremum tenente locum, homines inde nascuntur prope ridiculi. Habebis loquaculos & incautos nugatores: profusos in omnes, easque turpissimas vilissimasque libidines, & tamen simul ad rem attentissimos; in sereniore fortuna ostentatores grandiloquos & paenē intolerabiles, in aduersa timidos ac pusillanimes: elegantiae sine iudicio amantes, & hinc simul in omni vitae genere spurcos & sordidos: laborum vtilium incapaces, ardeliones denique, obscenos, ad exandescentiam potius, quam vltionem, proclives, & hoc quidem tanto minus, quando profundius temperamentum cholericum subsidit. Quinto si ponas homines, in quibus a temperamento melancholico cholericum, & ab hoc sanguineum superatur: esse illos intelliges simulators, sed simul comes, parcus, si sibi viuunt, sin veluti foras prominent, lautos & pecuniarum contemtores, porro assentatores, iracundos, insidiosos, voluptatum parum studiosos, at tanto laborum amantiore, denique parum officiosos, nisi quum commodum maximum leuiore iactura redimunt. Postremo, si temperamentum melancholicum primum, sanguineum secundum, cholericum tertium locum obtineat, homines videbis eiusdem fere generis, quales paullo ante quarto loco descripsimus, si id modo obserues, quod minus loquaces, at tanto mendaciores, minus iactantes, at tanto timidiore, minus lasciuu, at tanto parciores, minus elegantiae amantes, at tanto munditiei studiosiores, minus obsceni, at tanto ineptiores, minus denique otio dediti, at tanto tardiores sint, quam illi, de quibus

quibus supra diximus. Hae sunt praecipuae temperamentorum & efflorescentium inde propensionum mixturae. Phlegmatici enim vel ideo nullam rationem habuimus, quod non tam singularem propensionem, quam torporem quemdam, inducit, & reliquas propensiones veluti extinguit. Soli sanguineo si misceatur phlegma paullo copiosius, id veluti singulare habere videtur, quod procliuitatem in voluptates non tam extinguat, quam augeat, adeo ut eiusmodi homines impurissimis flagrent libidinibus, & veluti omnem exuisse pudorem videantur, ceu Caligulae, Elagabali, Wenceslai, Imperatorum aliorumque exemplis constat, quorum indoli hanc temperamentorum mixturam esse conuenientissimam, arbitramur.

§. V.

His ergo de temperamentis, eorumque mixtura praemissis, ad incessum redeundum, & quaenam eius ex temperamentis sequantur differentiae, exponendum erit paullo accuratius. Quum enim haecenus, sanguinis motum in aliis temperamentis tardiolem & difficiliorem, in aliis esse expeditiorem, obseruatum sit: non potest non ob rationes superiore capite explicatas, ipse etiam incessus pro temperamentorum ratione vel concitator esse, vel tardior & molestior. Quoniam itaque cholericis motu sanguinis vegeto potius, quam praecipiti, gaudent, *incessum quoque eorum oportet esse tardiorem, & ad grauitatem compositum.* Sanguineorum motus quum facilis sit, & nullatenus molestus, *incessum quoque eorum mollem, agilem, liberum, & minus, quam cholericorum, grauem esse debere,* constat. Melancholicorum contra motum molestum esse & difficilem, obseruauimus: quid mirum, si & *incessus eorum sit molestior, difficilior, omnisque elegantiae expertus, ob uehementem tamen impulsus non adeo lentus?* Phlegmaticos denique *reperere potius, quam progredi, & summa cum difficultate incedere oportere,* ex rationibus ante dictis, totaque eorum temperatura euidenter elucet. Quae omnia clara sunt, ut arbitror, & perspicua, & non modo ipsa experientia egregie confirmantur, sed & facillime cum aliorum, qui de incessu commentati sunt, hypothesebus possunt conciliari. Ut enim rem vno atque altero exemplo ostendam: notissima est physiognomonum regula: (2) *Qui breuis & tardus gressus sunt, non perfectissimi & segnitie molesti sunt.* Recte. Indicium enim hoc est tempera-

X 2

menti

(2) Io. Bapt. Porta in *Physiogn.* p. 266. Scipio Claramontius *lib. VIII. cap. IV. pag. 419.*

menti phlegmatici, ad segnitiem & torporem inducendum natura comparati. Iidem iactant canonem: *Cuius passus sunt lazi & sardi, prosperabuntur in omnibus factis suis.* Nec id quidem male. Est enim hoc signum temperamenti cholericici, res maximas molientibus aptissimi. Porro & hoc eorundem est scitum: *Qui brevis & celeris est ingressus, molestus est, & non perfectivus.* Recte & hoc. Habes enim characterem melancholicorum; qui, quum semper moueant, promouent nihil, laboriosi magis, quam in elaborando felices. Et hinc ADAMANTIVS (a) ad auaritiā hoc signum retulit, dum ait: *Ὁ δὲ ταχὺ μὲν ἰαμαὶ δὲ ταῖνον, φιλοκερδῆς, πανουργός, δευλίας δὲ αἰς δειρὸν ἦκον. Qui velociter & breuiter incedit, lucri cupidus, improbus, & ad summam timidus est.* Eodem modo & alia se habent, quae a physignomonibus vulgo circumferuntur. Quamuis enim illi alia sequantur principia: regulae tamen ipsae facile cum nostris possent conciliari, si id nunc ageremus.

§. VI.

Enimuero non modo ex principiis physicis quadruplex haec incessus differentia sequi videtur, verum etiam ex ipsis propensionibus primariis, quas cum temperamenti esse coniunctas, philosophia moralis docet. Primaria cholericorum inclinatio est ambitio. Qui vero hac gloriae atque honorum siti aduruntur, ii nihil faciunt reliqui, ut auctoritatis & prudentiae laudem sibi concilient. Hinc sicuti ab omni leuitate, ita & ab incessu celeri & concitato abhorrent, & gressus omnes ad grauitatem quamdam componunt. (b) Sanguinei ad voluptates animum adiiciunt. At vero voluptuosi, quum nullius rei minus, quam morae, patientes sint, praetereaquae inconstantes & hilares: incessum quoque hisce eorum moribus oportet esse conuenientem, id est, mollem, celerem, inconstantem, talem denique, qualem supra descripsimus. Melancholiae indiuiduus comes auaritia est. Hac vero inexplebili opum accumulandarum auaritate quicumque laborant, decorum omnium minime curant, & quum in rebus omnibus mira eorum eluceat lucri cupiditas, & tamen iudicio & ingenio destituti male ipsis pleraque procedant, festinantes fere nihil agunt. Hinc denuo in medio posita est ratio, quamobrem in ipsis incessum difficilem, molestum,

(a) Adamantius in *Physiogn. cap. XXVI. p. 217.* (b) *Vid. Budd, Elem. philos. moral. cap. V. §. XXIII. p. 165.*

incompositum & praecipitem notauerimus. Phlegma torporem & somnolentiam inducit propemodum inexpugnabilem, & sic reliquis temperamentis obicem potius ponit, quam vt inclinationem singularem producat. Hinc magnus horum hominum torpor, magna socordia & somnolentia. Nec mirum profecto, & incessum eorum lentum dici, qualem in aduocatis suis miratur apud PLAVTVM (c) Agorastocles adolescens, quos vocat

*homines spissigradissimos,
Tardiores multo, quam corbitae sint in tranquillo mari.*

& pergens in eorum criminatione:

*Nec quidquam mihi hos patronos elegi, loripedes tardissimos,
Qui si ituri hodie estis, ite, aut ite hinc in malam crucem.
Nam iste quidem gradus secretus est cribro pollinario.*

Videtur quidem PLAVTVS notare homines triuiali fastu turgentes: sed nescio an facilius quisquam describere posset incessum phlegmaticorum, quos reperere potius, quam progredi, supra diximus.

§. VII.

Iactis his tractationis nostrae fundamentis, regulae speciales, vulgaribus multo certiores, facile possunt superstrui. Huius vero antequam faciamus periculum, hoc obseruari velim, coniungendas esse cum his hypothesebus obseruationes, in vita communi obuias. Ars enim semeiotica, seu aliorum mores ex certis signis, quo etiam incessus pertinet, cognoscendi, non solum ex ratiocinatione, sed & ex diuturna obseruatione maxime efflorescit. Quamuis enim vel sola ratiocinatione intelligere possimus, tardusne, an celer, grauis, an incompositus incessus huic vel illi temperamento conueniat: tamen si de gestibus corporisque habitu, qui ad incessum grauem, incompositum, moderatum, lentum, breuem, longum & sic porro, requiritur, quaestio sit: tantum abest, vt sola sufficiat ratiocinatio, vt opus sit attenta plurium sensuum obseruatione, quae regulas ratiocinatione constitutas suppleat, confirmet & clariores reddat. Et haec attenta plurium sensuum obseruatio maximum quoque in diiudicando incessu, cum temperamentis mixtis coniuncto, momentum habet. Tamen si enim ex comparatione quatuor fundamentorum, quae (§. V.) iecimus, quodammodo constare possit,

X 3

qua-

(c) Vide Plautum in Poenulo Act. III. Scen. I. v. 1. sequi,

qualis emergere debeat ex ista temperamentorum mixtura incedendi ratio: obscurae tamen manebunt regulae, nili diligens obseruatio gestuum, omniumque in vniuerso corpore motuum, accesserit. Vnde hic maxime valet, quod de signis morum e facie humana petendis praecipit vir illustris, CHRIST. THOMASIVS (d) *Aequae ratiocinatione, aut certe attenta obseruatione plarum sensuum opus est in cognoscendis facierum* (adde & incessus) *signis plerorumque hominum, in quibus non una aliqua passio prae reliquis dominatur, quia intellectus noster habet congenitas quidem notitias passionum singularium dominantium, non vero mixtarum.* Maneat ergo hoc fixum ac certum, in cognoscendis distincte incedendi formis, ratiocinationem non tantum, sed & attentam plurimum sensuum obseruationem vtramque facere paginam, atque ex hac illam hinc inde supplendam illustrandamque esse.

§. VIII.

Iam demum ad ipsos, quos reliquis certiores arbitramur, canones progredimur, & vt ordinis nobis constet ratio, a temperamento cholericis, id est, signis ambitionis capimus primordia. Hoc vitium prout aliis temperatum est propensionibus, varias induere formas, omnes, qui mores hominum paullo attentius contemplantur, non inuiti fatebuntur. Attamen si recte posueris calculum, ad tria summa genera omnes referri posse intelliges. Est enim ambitio alia *stulta & ridicula*, alia *bruta & thraonica*, alia *speciosa*. *Stultam & ridiculam* vocamus, quae praerogatiuam adfectat in rebus nihili & futilibus: *Thraonicam*, qua quis praefendum se aliis existimat ob actiones in se vitiosas & turpes: *speciosam* denique, qua quis ob singulares animi aut corporis doctes palmam sibi, contentis aliis, deposcit. Luculentissimum stultae ambitionis exemplum ab elegantissimo IANO NICIO ERYTHRAEO (e) memoriae proditum legimus in BELMONTIS CAGNOLI vita, inter cuius stulta ac ridicule gesta, qualia de eo multa narrat, non postrema sunt, quae ERYTHAREVS HIS VERBIS REFERT: *Primum in heroico carmine multis partibus se Torquato Tasso, (quis vero tanto inter Poetas nomini non adsurgit!) superiorem fingebat, ac prospereea multos, ex sua Aquileia capta soloque aequata, rhythmos, octonis inclusos versibus, selegerat, ac seorsum a ceteris una cum totidem Torquati Tassi eiusdem fere argumenti versibus*

(d) Christ. Thomafius in *Fundamentis Iur. Nat. & Gent. lib. I. cap. l. n. 114. p. 37.*
 (e) *Vid. Pinacoth. I. n. 8. p. 22.*

edendos curaueras, ut fieri iudicium posset, quantum ipse illis praestaret. Deinde homo, gloriarum plenissimus, sibi persuadebat, in toto orbe terrarum celebratum suum nomen esse, ac si litteratus quispiam ipsi aduenienti continuo non adsurrexisset, elatus iracundia, hisce hominem verbis accipiebat: Itane? Abbas Cagnolus, euersae Aquileiae, & tantorum carminum auctor, tuam potius notitiam effugere? non fit verisimile. Et quo tempore Cardinalis a Balneo aulae ludus erat, cum die quodam in Humoristarum coetum se intulisset, & amatoria quaedam carmina ab alio, ut ipse dicebat, confecta, qui in eius disciplina educatus esses, senex candidissimus recitasset, omnium in se risus excitaui. Quamobrem ille, inflammatus ira: Quid ridetis, inquit, insani? Ego sum ille Abbas Cagnolus, omnium, qui sunt ex hoc numero, multo antiquissimus, quique ex dirusae Aquileiae poemate tantam mihi gloriam famamque collegi, ut nullus in terra uiuat, cuius nomen fit apud omnes illustrius & clarior. Haec ETYTHRAEVS, qui & hoc addit, hominem ridiculo sui amore insanientem, amplissimorum honorum spe animo concepta, ex pedissequis aliisque imi subsellii uiris & Gnathonibus, numerosam sibi familiam elegisse, & illum domus suae praefectum, illum sibi cubicularium, illum pincernam, illum conuiuii magistrum, constituisse. Ridiculum profecto caput, & quod vix denis Anticyris deterisisses. Sed nescio an non illud infania superauerit alterum, IACOBVS puta CLAVERIVS, (f) quem idem auctor perhibet, a pueris ex schola redeuntibus, blanditiis, laudibus & iuglande, melle condita, versiculos quosdam de laudibus suis scriptos extorsisse, coniunctim deinde ab ipso editos duobus voluminibus. Qui rebus eiusmodi futilibus se efferunt, quis tandem eos non ineptissime ambitiosos dixerit? Et in hoc numero esse merito dixeris totum illud genus mortalium, qui, ut ait TERENCEVS, esse primos se omnium rerum volant, nec sunt, qui si ultra triuium sapiunt, iucundissimo hoc imaginationis errore delusi statuas aureas & tantum non supplicationes ad omnia Deorum puluina sibi deposcunt, qui denique laudes ipsi suas pleno ore ebuccinant, si nomē suum e praelo aliquando exiisse meminerint. Quin & illud ipsum vitium, quod nouo pedantismi nomine (g) percrebuit, reuera esse ridiculae huius ac desipientis ambitionis speciem, res ipsa docet, & tradita a tot uiris doctissimis definitio. Quamuis enim hoc hominum genus ab omnibus ob vitae sordes, quibus plerumque indulget, exhibetur, & in tritarum uocum, obscurarumque distinctionum

&

(f) Eiusd. Pinaco. b. l. n. 3. p. (g) Vid. Huberi Orat. de Pedantism.

& abstractionum inuestigatione somnum plerumque vigiliisque reponat: tamen ineptas hæc tricas, ad sterquilinum iure damnandas, pretiosarum gemmarum instar venum exponit, & non nisi magnifice de istis loquitur, quin bidental motum esse vociferatur, si quis parum honorifice de eorum stultitia sentiat. Quis risum vero teneat, si viderit homines, tam nullius momenti rebus gloriantes? Sanos ne putemus, qui hoc morbo laborant? Minime. Hæc enim

Non sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

Quare aequo animo ferant omnes magniloqui pedantæ, si eos ridiculae ambitionis insimulauerimus. Ad Thrafricanam & brutam ambitionem quod attinet, diximus eam ob actiones natura sua vitiosas & turpes prerogatiuam adfectare. Et talium quidem hominum exempla quotidie in omni vitæ genere occurrunt. Sunt, qui non nisi palmas & adoras narrant, & pugnas, cum aliis ob leuiusculam iniuriam pugnatas, qui occisorum a se aut vulneratorum tantum numerum ineunt, vt a bello Troiano eos redire crederes. Recte illis acclamaret Artotrogus apud PLAVTVM: (g)

*Memini: Centum in Cilicia,
Et quinquaginta centum Sicolastronidae,
Triginta Sardis, sexaginta Macedones,
Sunt homines, quos tu occidisti vno die.*

Alii, abdomini nati, non nisi Scythica scyphorum certamina, validasque in exhauriendis poculis vires loquuntur, & alios se propinando tantum non enecasse, iactant. Alii scorta & impuros amores recensent & Herculeas noctes, & cum PLAVTINO illo milite idemidem repetunt querelam:

Nimia est miseria, pulchrum esse hominem nimis.

Quid dicam de illis, qui fraudibus, calumniandi arte, obscoenitateque sibi mirifice placent, & nescio quas prudentiæ ingeniique laudes sibi ob hæc scelera pollicentur? At mittamus tandem homines impurissimos, & id adhuc obseruemus, ambitionem Thrafricanam in stultam & ridiculam sæpius degenerare, adeo vt Thrafricanæ perfractæ non minus stulta & ridicula faciant, quam aut Cagnolus ille, aut Clauerius, de quibus iam proxime diximus. Quare TERENTIUS, mirus in describendis hominum ingeniis artifex, Thrafricanæ suo non solum brutæ, sed &

stul-

(g) Plaut, *Mil. gloriof. Act. I. Scen. I. v. 42.*

stultae ambitionis characteres tribuit. (h) Reliqua est ambitio speciosa, quam ob singulares corporis animique dotes praerogatiuam adfectare diximus. Et haec quidem, pro diuersitate obiectorum, est vel *aulica*, qua quis ob prudentiam, vel *erudita*, qua ob scientiam, vel *militaris*, qua ob fortitudinem, vel *pharisaica* denique, qua ob sanctitatem imaginariam se omnibus esse antefendum, reliquos velut umbras volitare, existimat. Vbi tamen nolim existimes, hac distinctione ad statum hominum respici. Animus enim hic spectatur potissimum, qui in hominibus etiam vilissimis ita potest esse adfectus, vt ab ambitione vel aulica vel militari vel erudita vexetur.

§. IX.

Quum itaque tam varia sit ambitio, nec dubitandum videatur, quin singulae paene species incessu etiam se prodant: proximum est, vt demum canones huc pertinentes subiiciamus. Statuimus ergo primo: *Incessum cum adfectione quadam & molestia tardum, gressus Hispanicos, habitum corporis ad pompam compositum, ceruicem obstipam & vultum adseueratum, esse signa ambitionis ridiculae.* Quum enim supra demonstratum sit, ambitiosos tardo lentoque incessu moueri, ab ambitione vero stulta iudicium omne absit quam maxime, tales denique homines pulcherrimum sibi ducant, (i)

Monstrari digito, & dicier: hic est;

non potest non eorum incessus taediosam tarditatem, & cum adfectione & molestia coniunctam, prae se ferre. In quo autem consistat ista adfectatio, obseruatione plurium fensionum constat, nimirum in gressibus Hispanicis, in corpore ad pompam ridicule composito, in ceruice alta & obstipa, vultu denique inter incedendum adseuerato, & quasi sublime quid meditante. Vnde sane tam ridiculus istorum hominum incedendi mos est, vt vel seuerum os Catonis eorum adspectu in risum solueretur. Quare & multi auctores grauissimi venuste admodum & facete eorum gressus describunt, & tam viuide adumbrant, vt eiusmodi ostentatores te coram intueri credas. EPICETVS, false perstringens eos, qui admirationi esse cupiunt, id est, homines, scholastico supercilio seu pedantismo auctoritatem aucupantes, ita inquit: (k)

Y

Ti

(h) Vide Terentii *Eumuchum*, ubi act. IV. Scen. VII. inuenies characteres ambitionis *Tbrafonicae*; Act. III. Scen. I. ridiculae & stultae eidem personae tributor.

(i) Pers. *Satyra* I. v. 28. (k) Vid. *Actian. Dissert. Epict. lib. I. cap. XXI. pag. 139.*

Τί ἄν ἡμῖν ὀβελίσκον καταπιῶν περιπατεῖς ; ἤθελον, ἵνα με καὶ οἱ ἀπαιτῆντες θαυμάζωσι, καὶ ἐπακολουθεῖντες ἐπικραυγάζωσιν ὡς μέγας φιλοσόφου. *Quid ergo nobis tanquam obelisco deuorato obambulas? Vellem, me obuiis etiam admirationi esse, & sectantes mihi adclamare: O magnum philosophum!* En hic corpus, ad fastuosam pompam compositum, quod in ipso canone notauimus. Nec minus diuite vena eiusdem notae homines his verbis, tamquam coloribus quibusdam depinxit PERSIVS: (1)

*Obstipo capite, & figentes lumine terram,
Murmura quum secum & rabiosa silentia rodunt,
Asque exporrecito trutinantur verba labello.*

En hic obstipam ceruicem & vultum adseueratum, quem in eiusmodi hominum incessu notauimus. Recte enim obseruat poeta, hos homines faciem inter ambulandum tam curiose ad quamdam seueritatem componere, vt nescio quid magnum & vniuersae reipublicae salutare meditari videantur. Sed principem hic locum merentur elegantissima HIERONYMI verba, (m) ex illis Persianis, vt videtur, expressa, quibus, tamquam penicillo quodam, ridicule ambiciosos delineat: *Alii, sublatis in altum humeris, & intra se nescio quid cornicantes, stupentibusque in terram oculis, iumentia verba trutinant, vt, si praeconem addideris, putes incedere praefecturam.* Nihil profecto in hos homines dici poterat ἐμφοτικώτερον. Vere enim tantam superciliis nubem inducunt, tamque meditabundi incedunt, vt, qui insaniam eorum ignorat, illos incedentes de capeffendo orbis terrarum imperio consultare crediturus sit.

§. X.

Sed ad Thraionicam ambitionem pergimus, quae, quum tot pae-
ne obiecta habeat, quot sunt vitia, sufficet in praesenti, de iis nonnulla dixisse, quibus in armorum conflictu, rixis, nocturnis vociferationibus, fenestrarum oppugnationibus, & similibus facinoribus omnis posita est gloria. Horum incessum secundo canone ita depingimus: *Incessus tardus & interruptus, cum motu corporis erecto, gesticulatione brachiorum gladiatoria, ceruice exserta, vultuque truce, & ad terrorem incusiendum composito coniunctus, signum est ambitionis Thraionicae.* Tarditas incessus secundum ea, quae §. V. notauimus, ex ambitione

(1) *Vid. Pers. Sat. III. v. 80. (m) Vid. Hieronym, Epist. IV. ad Rustic. Monachum T. I. Opp. p. 30. edit. Francof.*

birione proficiscitur. Quum vero hi homines nihil reliqui faciant, ut terrorem aliis iniiciant: mirum profecto esset, nisi omnes gestus huc referrent. Hinc incessum eorum diximus esse interruptum. Saepius enim in via resistunt, & quasi speculantur, an pugnandi sit occasio futura. Hinc deinde corpus eos erigere notauimus, quasi maiores adparere vellent, id quod Latini vocant *alte incedere*. (n) Hinc porro est, quod brachia ita mouent, quasi aut excipiendi essent ictus, aut inferendi, quodque ceruicem exserunt, tamquam alios insultando pro-uocaturi. Denique incedentes vultum minarum ferocia muniunt, ut Furiarum crederes domicilium, non alia quidem de causa, quam ut obuii, visa tam horrenda facie, tanquam obiecto Medusae capite, obrigescant. Omnia haec ex attenta obseruatione constant, nec vlla indigent probatione, nisi apud eos, qui Thrasones nunquam viderunt. Sane & veteres hoc obseruarunt, e quorum numero ADAMANTIUS (o) hoc signum ad ambitionem thraconicam retulit, his vsus verbis: Ἐξ δὲ τῶν βασιλῶν καὶ ἐφιστάμενος γὰρ ἐν ταῖς ὁδοῖς περιβλέποι, ὑφ' αὐχενῶν ἴσι καὶ ὑβριστῶν ὄντα καὶ ὑπερηφάνων. *Quod si quis tardo gradu incedit, & sponte moratur in viis, hunc tu scitu esse gloriosum, iniuriosum & superbum.* Quin ipse etiam CICERO, (at quantum in describendis hominum ingenius artifex,) iisdem paene characteribus vtitur, quoties Thrasonum mores describit. In oratione pro P. Sextio (p) id agit ex instituto, ut Gabinium & Pisonem Coss. parum frugi esse, ex incessu demonstrat. Hinc ait: *Quorum per Deos immortales si nondum scelera vulneraque iniusta reipublicae vultis recordari, vultum atque incessum animo intueamini, facilius factu eorum occurrent mentibus vestris, si ora ipsa oculis proposueritis.* Quibus praemissis, alterum describit tanquam hominem lasciuia & luxu diffluentem, alterum tanquam Thrasonem, & mollitiem suam supercilio, & nescio quo terribili adpectu, obtegentem. De hoc posteriore: *Alter, inquit, o Dii boni, quam se-ter incedebas, quam truculentus? quam terribilis adpectu? Vnum se aliquem ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicae, diceres intueri. - - Nam quid ego de supercilio dicam? quod tum hominibus non supercilium, sed pignus reipublicae, videbatur. Tanta erat grauitas in oculis, tanta contractio frontis, ut*

Y 2

illo

(n) Vide de incessu alto §. sequentem, ubi de ambitione speciosa. (o) Adamant. in *Physogn. cap. XXVI. p. 216.* (p) Cicero *Orat. pro P. Sexto cap. VII. VIII. pag. 345.*

illo supercilio respública, tamquam Atlante caelum, nisi videretur. Eres denique hic omnium sermo: Est tamen reipublicae magnum frunumque praesidium. Quis tandem in his CICERONIS verbis non agnoscat Thra-sonem quemdam aut gloriosum militem? Quis, vel hac sibi ob oculos posita incessus ratione, non colligat, confulem istum hoc, quem hactenus descripsimus, ambitionis ridiculae morbo grauissime laborasse?

§. XI.

Reliqua est ambitio speciosa, cuius quum quatuor constituerimus species, obseruari velim, nonnisi aulicam, militarem & pharisaicam singulari sese incessu proderi, eruditam vero non aequae, nisi in absurdissimum pedantissimum degenerauerit, cuius characterem iam ante communicauimus. Deinde nec hoc praetermittendum est, aulicam & militarem vix incessu posse internosci, nisi quod vultus illius generis hominibus inter ambulandum placidior sit & grauior, his multo efferatior & proteruior. Quibus praemissis obseruationibus, hunc de ambitione aulica condimus canonem: *incessus tardus, altus, constans & grauis, cum motu corporis reciproco & motu manuum decoro coniunctus, est signum ambitionis tum aulicae, tum militaris, quanquam in illa vultus fere est placidior, in hac ob ceruicem inflexam & elatum supercilium multo efferatior.* Tribuimus itaque huius generis ambitionis incessum tardum, quem cum omnibus, quos vana vexat ambitio, communem habent. Addimus deinde incessum altum, quo quid intellectum voluerint Latini, iam superiore paragrapho ostendimus. Hic enim character & in ambitione ridicula, & in speciosa, conspicitur, illud modo si obseruaueris discrimen, quod in illa altus incessus cum turpi & incurrente in oculos adfectione coniunctus, in hac multo grauior sit & adspectu iucundior. Vnde etiam poetae tum Diis, tum heroibus virisque excellentibus incessum altum attribuunt. Sic maiestatis plenum. Stiliconis sui incessum CLAUDIANVS his verbis praedicat: (q)

*Spondabasque ducem celsior igneus oris
Membrorumque motus, qualem nec carmina fingens
Semideis: Quacunque alie gradereris in orbe,
Cedentes spatiis adsurgentesque videres.*

(q) Claudius lib. I. de laud. Stilic. v. 25.

Et

Et alio loco Honorii incessum hoc modo describit: (r)

*Sic te testatur & offert
Celsa potestatis species, non voce feroci,
Non alto simulata gradu, non improba gessu.
Adfectant alii quicquid fingique laborant,
Hoc donat fortuna tibi.*

Nec sane mirum est, si homines admirationi aliis futuri, maiores quasi atque erectiores, quam sunt, videri velint, & sic alto gressu, tanquam cothurno, innixi, incedant. Adiecimus porro motum grauem & constantem, quippe qui ambitiosorum genio videtur dignissimus. Nam quemadmodum omnem leuitatem cane peius & angue fugiunt, ita & passus veluti omnes ad mensuram componunt, vt neque tardi nimis, neque celeres adpareant. Id quod & CICERO (s) in homine, qualem fingit, virtute praedito, id est, vt ego interpretor, honoris, & estimationis suae studioso, requirit. (t) Videri quidem hic poteramus parum accurati, dum talem ambitioni speciosae incessum tribuimus, qualis paene in hominibus virtute ornatis conspicitur. Sed in yado rem omnem esse arbitramur. Quis enim ignorat, ambitionem aulicam & militarem, quum plerumque haut parum voluptatis sibi admixtum habeat, miram virtutis speciem prae se ferre? Vnde nec mirandum, incessum eorum ad hominum virtute praeditorum motum proxime accedere videri. At poterunt tamen facile internosci, si obseruetur, emendatae mentis homines, minus tarde, minusque alte incedere, quam ambitiosos, & sic in hoc quoque retinere mediocritatem. Diximus quoque,

Y 3

ambi-

(r) Id. de nupt. Honorii v. 236. sequ. Confer Casp. Barthii Adnot. ad Stat. Papi-
niam. T. II. p. 394. & T. I. p. 19. ubi incessum amplum & alium insignem argu-
ere virum ait, quod tamen limitandum vidatur, nisi turpis adsit adfectatio,
quae potius ambitionem ridiculam significat. (s) Cicero lib. I. de officiis cap.
XXXVI. (t) Dudum obseruatum est eruditiss. Ciceronem aliosque huius generis
scriptores, sicubi homines virtute praeditos describunt, plerumque hanc lau-
dem tribuere ambitiosis. Reuera enim ambitio plerisque gentiliis philoso-
phis virtutis esse incitamentum videbatur. Quae de re legi meretur Cice-
ronis Orat. pro Archia postea cap. XI. p. 292. & insignis locus Marini in vita
Procli cap. XVI. p. 38. ubi Marinus, quum Procli ambitionem negare non pos-
set, eam ita excusat: Verum non erat ambitio in eo, et in plerisque, viti-
um, propterea quod ad bonum tantum respiciebat & ad virtutem. Ac for-
tasse ne fieret quidem in hominibus quidquam praeclarum, absque hac ani-
mi concitatione.

ambitiosis motum corporis conuenire reciprocum. Quamuis enim ceteroquin statum corporis erectum teneant: fit tamen ob motum tardio-rem, & gressus paullo ampliores, vt anteriorem corporis partem modo dextrae, modo laeuae, paullulum obuertant. Denique obseruamus, omnem gesticulationem ineptam motu ambitiosi longissime abesse, quum eam leuitatis, & nescio cuius adfectionis notam esse, vel pueris notum sit. Equidem non dicimus, ab omni brachiorum motu abstinere ambitiosum, quippe quod experientiae quotidianae repugnet: attamen ille ita comparatus est, vt decorus potius, adpectuque iucundus, quam adfectatus & celerior, adpareat, id quod & SCIPIONI CIARAMONTIO (u) obseruatum est. Adnotauimus quoque nonnulla de vultus forma, quae in vtraque ambitionis specie est notabilis, & eam prodere videtur certissime. Quemadmodum enim, qui aulica ambitione turgidi sunt, vultum praeferunt placidiorem, & quasi serenum, ita militaris gloriae cupidorum vultum ob supercilium & inflexam ceruicem multo esse efferatiorem, diximus. Non heri demum aut nudius tertius nata est haec de inflexa in sinistram ceruicem obseruatio: sed iam tum perspectam eam habuerunt antiqui, qui istam ceruicis formam indicium fortitudinis certissimum iudicarunt, ideo, quod hic gestus educendo gladio videretur conuenientissimus. Obseruauerunt hunc gestum in AVRELIANO AVG. milites, (x) quem inde cognomen: *Manu ad ferrum* mansit. Sed & in ALEXANDRO M. tale quid obseruat PLUTARCHVS, (y) quippe cui tribuit ἀτάραχον τὸ ἀνχέν. εἰς ἐνώπιον ἡαυχῆ κενδρμένην, *proiectum ceruicem, & in sinistram humerum leuiter inflexam*, additque, eum Alexandri gestum complures postea eius successores & amicos fuisse aemulatos. Vnde & in numis Seleucidarum & Ptolemaeorum, a VAILLANTIO editis, hoc ceruicis sinistrorsum inflexae schema subinde adparet. Heroicam vero fortitudinem hoc gestu non obscure innui, communis eorum est sententia, qui ethicam semeioticam scriptis illustrarunt, licet ADAMANTIUS (z) istum ad superbiam Thraconicam referre malit, forte quod Thracones plerumque ad ambitionis militaris formam incessum suum quam maxime componunt.

§. XII.

Ad ambitionem PHARISAICAM nostra se nunc conuertitoratio, quae se

(u) Scipio Claramontius l. c. p. 496. (x) Vopisc. in Aureliano cap. VI. p. 417.

(y) Plutarchus T. I. Opp. p. 66. (z) Adamantius l. c.

se omnium maxime incessu & motu corporis solet prodere. Quum enim eius generis hominibus omnis pietatis laus in externo quodam schemate posita sit, quo sublato, nihil sanctitatis ipsis futurum esset reliquum: consequens omnino est, ut incessu etiam aliis admirationi esse velint. Esto ergo canon: *Gressus lentis, corporis habitus veluti in se contractus, caput demissum, oculi deiecti, & subinde ad caelum sublatis, totus vultus toruus, suspiria altius & frequentius ducta, ceteris partibus, signum sunt ambitionis pharisaicae.* Tarditatem cum reliquis ambitiosis pharisei habent communem, id vero proprium, quod corpus contrahunt adeo, ut vix ullam in humeris & brachiis motionem reperias, quin brachia adglutinata, aut potius omni sanguine nervisque destituta, crederes. Quia enim corporis, humerorum & brachiorum motus facile vel superbiae, vel leuitatis, suspicionem iniicit, hi, utraque carituri, ab omni prorsus motu abstinent, ut obeliscum quemdam aut Diogenis statuam incedere credas. Sic

Stulti dum, fugiunt vitia, in contrario currunt.

Et hinc reddi poterit ratio, cur caput demittant, cur oculos deiectos humi veluri defigant; cur denique eos subinde ad caelum retorqueant, crebraque ab imo pectore ducant suspiria. Audiunt enim, hos gestus ab aliis laudari, tanquam quos verae pietatis sensus hominibus probis nonnunquam extorqueat: quamobrem pertinere hoc ad laudem suam arbitrantur, ut eos a non fucatae probitatis cultoribus mutentur, ex re & vero iudicantes, nemini se esse persuasuros, quod pietatem colant, nisi his gestibus tanquam persona quadam tragica, turpissimam fraudem tegerent. Observata haec iam olim sunt in philosophis, virtutis laudem adfectantibus; observata deinde in monachis, & aliis pietatis fūco fallentibus. (a) Quin notus est SIXTI V. Pontificis Romani, iocus, qui interrogatus, cur, antequam istam dignitatem consequeretur, capite oculisque submissis incesserit? *Petri claves se quaesivisse*, respondit. Ceterum intellectum hunc canonem volumus *ceteris paribus*. Nam verae equidem virtutis & pietatis cultor tantum abest ab omni adfectione in cultu atque motu corporis, ut potius accurate obseruet, quod grauiter monuit SENECA: (b) *Illud autem te moneo, ne eorum more, qui non proficere sed conspici cupiunt, facias aliqua, quae in habitu tuo aut genere vitae notabilia sint.* Attamen contingere potest, ut vel ob

(a) *Vid. Ennapii M. Ardesii p. 79.* (b) *Seneca Epist. V.*

defectum iudicii, vel ob consuetudinem, vel ob alias causas, etiam vere pii tam adfectato incessu vtantur. Hinc prudentissime agent, qui hunc quidem canonem non temerè adplicant cuius, nec quemquam ob talem incessum pharisaicae ambitionis insimulant, nisi alia fictitiae pietatis signa simul hoc suadere videantur.

§. XIII.

Proximum iam est temperamentum sanguineum, cuius in natura & characteribus indagandis opera nostra nunc versabitur. Praecipua, quam haec sanguinis temperatura inducit, propensio est voluptas, quam aequè, ac ambitionem, non vnius esse generis intelligimus. In eorum tamen maxime imus sententiam, qui, eam in VENEREAM, BACCHICAM & AMICAM commodissime dispecisci posse, statuunt. Priores ob manifestam semper turpitudinem in se notae sunt. Postremam, quam amicam vocamus, eam dicimus esse voluptatis speciem, quae arctam coniunctionem animorum, & capiendam ex illa delectationem, anhelat. Primum voluptatis genus indicis haut obscuris cognoscitur. Vnde de incessu lasciuorum hunc formamus canonem: *incessus agilis, mollis, & ad scenicam leuitatem formatus, nec non oculi, inter ambulandum procaciter circumacti, voluptatis venereae signum sunt.* Agilitatis & mollitiei iam supra (§. V.) rationem reddidimus: scenica vero leuitas ex ipsa impura libidine proficiscitur. Solent enim isti molliculi omnes gestus ita efformare, vt & mares foeminarum personam induisse videantur, non alia de causa, quam vt aliorum amores eo felicius aucupentur. Hinc gressus veluti artificiose metiuntur ac suspendunt, hinc modo hanc, modo illam vestium partem, mira manuum gesticulatione in ordinem redigunt. Denique quum oculis potissimum hoc instituatucupium, recteque a non nemine dictum sit: (c) ὀφθαλμὸς ὁδὸς ἐρωτικῶν τραύματι, *oculum esse viam, qua menti venerea vulnera infligantur*: fit inde, vt lubricos indomitosque oculos inter ambulandum huc illuc circumagant, & fascinum veluti minari videantur. Atque eam ob causam veteres olim veluti ex compacto haec signa ad lasciuum amorem retulerunt. Sane quod ad incessum agilem, & mollem scenicamque, de qua diximus, leuitatem attinet: ex iis miro consensu collegerunt voluptatem veneream. Hinc Chrysis apud PETRONIVM, (d) viso lasciuo quodam iuvene: *Quo incessus, inquit, arte composuit, &*

(c) Achilles Tat. lib. I. conf. Barth. ad Claudianum p. 800. (d) Petron. p. 53.

ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam proficuis, ut vendas? Sed paullo ante idem PETRONIVS (e) impuris prostibulis tribuit

Fractos enerui corpore gressus.

adeoque CUM CATULLO (f) facit, qui similem scorti impurissimi charactere[m] his verbis describit:

Quae sit quaeritis? illa, quam videtis

Turpem incidere, mimice, ac moleste.

sed ne in sola poetarum verba iurasse videamur, addemus & philosophos, ex quorum numero IVL. FIRMI. MATERNVS (ff) satis eleganter: *Molliter, at, ambulantes & suspendentes vestigia, eo dolere ostendunt, quod viri nati sunt.* Nec multum discrepare ab hac sententia SENECAE (g) iudicium, sequentia eius verba comprobant: *Omnia rerum omnium, si obseruentur, indicia sunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & unum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum.* Qui locus tanto nobis est gratior, quo & clariorem oculorum flexus facit mentionem. Is enim tam luculentus est amoris impudici index, ut eum & sacri scriptores obseruatione dignum iudicauerint. Notum est, quo loco APOSTOLVS habeat *ὄφθαλμοὺς μετὰ μοιχαλίδων*, *oculos adulteros*, & quam diserte sapientissimus SYRACIDES (h) puellam impuram & lasciuientem cognosci ostendat *ἐν μετρωσιμῶν ὄφθαλμῶν, καὶ ἐν τοῖς διεφθάρσι δυνῆσι, ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκ τῶν ἐπιπέσειν ὀφθαλμῶν, ἐκ τῶν παλπεβρίων.* Quin & profani auctores idem de emissiuis lasciuorum oculis sentiunt, quorum e numero OVIDIVS, (i) talium obseruator curiosissimus, Helenam introducit ita de Paride conquerentem:

Dummodo me spectas oculis, lasciuæ, proseruis,

Quos vix instantes lumina nostra ferunt.

Ex quo simul intelligitur, cur Gallieno Imperatori IULIANVS (k) in laudata satyra tribuat *κίνησι μαλακωτέραν, ὡς περ τῶν γυναικῶν, incessum molliorem, mulierum riuu*, addatque Silenum in illum ingredientem iusisse illud poetae:

Z

Qui

(e) Idem p. 14. (f) Catullus p. 22. edit. Scalig. qui veram lectionem *Mimice* restituit, quam antea *Myrmice*, id est, fornicarum moris, qui character plane nihil ad rem facit (g) Seneca Epist. LIII. p. 264. Tom. L (h) Syracid. cap. XXVI. v. 11. (i) Ouid. Epist. Helenæ ad Paridem. (k) Iulian. Opp. p. 313.

Qui teneræ auratus lascivie virginis instar.

Hic enim character optime cum eius moribus convenit, quem *abdomini & voluptasibus natum, dies ac noctes vino & stupris perdidisse*, refert TREBELLIVS POLLIO. (kk)

§. XIV.

Altera voluptatis species est BACCHICA: sed eam singulari incessu sese prodere vix arbitramur, nisi forte gulosis eiusmodi hominibus motum leuem, remissum, dissolutum, ab omni decentia abhorrentem, sordidum, pedes infirmos ac instabiles, & genua fucidua, adscribere velis. At tanto magis ex incessu voluptas AMICA elucet. Solent enim hi homines paullo propius accedere ad decorum, quem hominibus virtute ornatis tribuimus, incessum, eo, quod incessu, inter voluptatem veneream & ambitionem speciosam veluti medio, utantur. Unde canon: *Incessus agilis & tamen compositus, cum motu corporis decoro coniunctus, nec tamen mimicus, vultus densque serenus & hilaris indicans voluptatem amicam.* In promptu erit huius incessus causa, si observes, multum hos homines trahere ab ambitione, quae deinde eorum incessum ita moderatur, ut nec graues ambiciosorum, nec molles voluptuosorum gressus referat, sed ex utrisque retineat aliquid, quod miram illi conciliat venustatem. Exempli loco procul dubio adduci posset TITVS VESPASIANVS, princeps, amicae voluptati deditissimus, dummodo auctores in describendo eius Incessu maiorem adhibuissent diligentiam. Sufficit tamen, quod in tota eius forma corporisque habitu plerique observant *decorem* quemdam, & *singularem gratiam* (l) unde etiam in eius incessu virtutes has eluxisse, merito colligimus.

§. XV.

Reliqua est tertia propensio primaria, inexpleibilis illa OPVM CVPIDITAS, quae gradu magis quam specie varia videtur. Quamvis enim multa eius sint obiecta: ea tamen avaro non aliam ob causam sunt in deliciis, quam quia aestimationem admittunt. Hoc ergo vnum est, quod fitit avarus, quodque vnice concupiscit. Quare nec opus erit multis de avarorum incessu regulis. Vnicus enim, qui se vltro offert, sufficit canon: *Incessus difficilis, & cum molestia quadam velox, incompositus, interruptus, & cum anhelatione, statumque & motu corporis inde-*

(kk) Trebell. Pollio *Vit. Gallieni cap. XVI. p. 329. edit. Gruteri.* (l) Suet. in *Vita Titi cap. III. p. 758. & ibi viri docti.*

indecoro coniunctus omnium seruilem denotat, & opam ac diuisionem cupidissimum. Incessum difficilem, & cum molestia festinatum, cui auaris adsignemus, satis iam supra explicatum est. Melancholicorum enim motus ob spissiores in sanguine particulas, natura tardus, & fere testudineus est. Quum vero curarum stimulis agantur, anxieque semper metuant, ne immineant feriae esuriales, aut vlla ipsis pereat lucrandi occasio: euenit inde, vt istis veluti calcaribus ad alacritatem quamdam incitentur. Quapropter non secus, ac si ad congiarium eundem esset, praecipiti cursu feruntur per viam. Primo enim non facile domo pedem efferunt, nisi quaestum facturi, & hinc tanto magis festinant, vt thesauro potiantur. Deinde sua haut parum referre arbitrantur, vt statim reuertantur domum, ne quis e familia interim a laboribus cesset. Quin & hoc accedit, quod nullum illi hominum genus magis metuant, quam fures, & hinc nec parietibus fidant, nec pessulis & repagulis. Properant ergo homines, rebus suis anxie metuentes, vt ipsi domi possint agere excubias, identidem secum cogitantes, quod ille apud PLAVTVM (m) Euclio:

*Nimis ego homines metuo male,
 Ne mihi ex insidiis verba imprudens dunt;
 Neu persensicans, aurum ubi est absconditum,
 Qui in occipitio quoque oculos habent, pessimi.
 Nunc ibo, vt visam, esto ita aurum, vt condidi:
 Quod me sollicitas plurimis miserum modis.*

Adeo plures sunt auaris festinandi causae, nec potest eorum incessus ideo non esse concitatissimus: sed talis tamen, vt statim adpareat, adfectatam hanc esse celeritatem, & eorum naturae minus conuenientem. Hinc porro in canone obseruauimus, gressus auarorum esse incompositos & interruptos. Quoniam enim natura ab omni decore abhorrent: non possunt profecto a se impetrare, vt gressus ad aliorum componant sententiam, aut sibi ipsi modum incedendi, quem perpetuo sequantur, fingant. Hinc modo per plateas volant velocissime, vt paene spiritum sibi intercludere velle videantur; modo resistunt, & in minoris momenti rerum contemplatione haerent. Rem omnem verbo eloquemur, si *αἰγώνιστος*, i. e. *rusticitatem* auaritiaie propriam esse

Z 2

dixe-

(m) Plant. *Aulular. Act. I. Scen. I.*

dixerimus. Inter eius enim κρητήρια THEOPHRASTVS (n) recte etiam incessum interruptum refert, dum ait: Καὶ ἐπ' ἄλλω μὲν μήτε θαυμάζειν μήτε ἐκπλήττεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς ἕταν δὲ ἰδῆ βῆν, ἢ τραγόν, ἐσηκὸς θεωρεῖν. In via aliorum quidem nihil admiratur, neque ulla re percellitur. At si bouem videris, aut asinum, aut hircum, ibi homo gradum sistere, & contemplari. Si rationem exquiris, ea in promptu est. Sunt enim hae res ita comparatae, vt pretio emi vendique possint. Quod quum vnicum sit auaritiaie obiectum: nec mirum certe est, si in illius contemplatione defixi sint auarorum oculi. Nam quod quisque maxime amat, illud spectat consideratque libentissime. Denique quum iam obseruatum sit; auaros ob atrae bilis abundantiam molestius moueri: oportet certe non modo anhelationem sequi, sed etiam statum corporis indecorum, qui rectius oculis obseruari, quam verbis describi potest. Turpis ergo est auarorum incessus, seruilis, & negligentior, baiulis denique aut iumentis; quam liberis hominibus, dignior. Quare etiam veteres ab indecoro & illiberali eiusmodi incessu grauiter dehortantur. ALEXIS COMICVS: (o)

Ὅου γὰρ νομίζω, τῆτο τῶν ἀνελευθέρων
Ἴεναί, τὸ βαδίζεν ἀβλύθμως ἐν ταῖς ὁδοῖς.

*Non ego puto liberi hominis
Esse, incessu incomposito ferri per viam.*

Et PLAVTVS in Poenulo: (p)

*Liberos homines per urbem modico par est gradu
Ire: seruile esse duco, festinansem currere.*

At non opus est pluribus. Nulla enim incedendi forma magis incurrit in oculos, quam auarorum, quorum in motu nihil liberale, nihil decorum aut venustum elucet.

§. XVI.

Hactenus de propensionibus hominum primariis, earumque signis dictum: iam, quod reliquum est chartae, secundariis quibusdam destinationi-

(n) Theophrastus in *Characteribus morum* p. 7. edit. Tb. Gale. (o) Vid. *Alexidis Comici Fragmenta*. (p) Plautus in *Poenulo* Act. III. Scen. 1. v. 19.

haud minus. Quorum tamen plures ex temperamentorum mixtura nascantur, fieri tamen non potest, ut omnium exacte hic ineamus numerum, aut, quomodo incessu differant, expediamus. Hinc saltem vnum atque item alterum canonem, per lancem veluti saturam, adiiciemus. Esto ergo primus: *Incessus varius, & modo tardus, modo concitatus, cum vultu feroci & oculis vagis coniunctus, signum est summae lenitatis & vecordiae.* Quod si enim expendamus regulas, supra (§. V) adductas, rationesque subducamus, tam versatilis & inconstans incedendi ratio mentem arguit modo avaritia, modo voluptate, modo ambitione in transuersum actam, id est, ad omnem vecordiam & omne scelus profligatam. Obseruarunt hoc pridem IO. BAPT. PORTA, (q) SCIPIO CLARAMONTIVS, (r) & ex antiquis ARISTOTELES, (s) POLEMON & ADAMANTIVS (t) qui simulationem prauam & summam improbitatem in hominibus ita incedentibus agnoscunt. Nec falli profecto eos opinione sua, satis docet exemplum L. CATILINAE, de quo SALLVSTIVS, (u) grauis in primis ac prudentissimus historicus: *Color eius, inquit, exsanguis, foedi oculi, citus modo, modo tardus incessus; prorsus in facie & vultu vecordia inerat.* Ecquis nescit autem, qualis fuerit Catilina, quam dirum monstrum, & ex omnibus sceleribus constat? Sed addimus & alterum canonem: *Taciti & cum ceruice rigida & obstipa incedentes, & quasi consilia intra se agitantis, simulatores, arrogantes & crudeles sunt.* Est hoc illud ipsum signum, ex quo Augustum Tiberii indolem deprehendisse, superiore capite diximus. Qua de re SVETONIVS: (x) *Incedebat, inquit, ceruice rigida & obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus; nullo etiam, aut rarissimo cum proximis sermone, eoque tardissimo, nec sine mali quadam digitorum gesticulatione. Quae omnia ingratis atque arrogantiae plena & animaduertis Augustus in eo, & excusare tentauit saepe apud senatum ac populum, professus; naturae vitia esse, non animi.* Denique ut postum aliquando respiciamus, tertius additamenti loco accedat canon; *Incessus cum violento humerorum motu, oculis stupentibus, & ore distorto coniunctus, ingentium arguit dolosum, inuidum, & nulli mortalium fidum.* Obseruauit hos fere characteres in Iuliano GREGORIUS NAZIANZENSIS, cuius locum iam priore capite adscripsimus. Os vero inter ambulandum distortum, omnibus et-

Z 3

iam

(q) Io. Bapt. Porta *lib. II. cap. LV. p. 266.* (r) Scipio Claramont. *p. 491.* (s) Aristoteles *libr. IX. moral. cap. IV.* (t) Adamantius *l. c.* (u) Sallust, *in Bell. Catilin. cap. XV.* (x) Sueton. *Tiber. cap. LXXIII. p. 374.*

iam antiquis animi perfidi signum visum est; adeo ut & Comiet senilis scelestis, & fallaciarum architectis, hunc gestum adfingant. Sic apud TERENTIVM (y) Phaedria: *ob*, inquit,

Illud vide, os ut sibi distorsit carnifex.

Longam ipse enarrare possem illorum seriem, qui tali incessu vsi sunt, quorumque malam mentem, malum animum, ipse expertus sum. Sed hic verbis non opus est. Prouida enim natura istiusmodi hominibus tam notabiles notas ac veluti stigmata inussit, ut, simul ac conspiciantur, statim adpareat, illos, tanquam societatis humanae pestes, cane peius & angue esse fugiendos.

§. XVII.

Haecenus vitiosorum hominum incessum fusius distinctiusque considerauimus: vnde iam nihil esset reliquum, nisi ut eadem diligentia de motu virtute ornatorum ageremus. Sed veremur, ut virtus aequae facile ex gressibus eluceat, ac vitia morbiq; voluntatis. Nam haec nobiscum nasci, ac sensim consuetudine firmari, nemo ignorat. Quare nec mirum est, si incessum in hanc vel illam formam componant. At virtus nemini mortalium natura contingit, sed diuinitus datur, maximoque studio, & quidem satis plerumque sero, acquiritur. Et hinc tantum abest, ut homines emendata voluntate, incessum simul emendare soleant, ut potius plerumque hic valeat illud poetae:

Quo semel est imbuta recens, seruabis aduexem,

Testa diu.

Contingit ergo haut raro, ut qui natura antea ad voluptatem procliuues fuerunt, voluptatem quamdam incessu adhuc prodere videantur, etiamsi mentem reuera emendauerint. Et sic in reliquis etiam se res habere potest, praesertim si nemo ipsis vellicet aurem, ac de naeuis istis, quos plerumque ignorant, illos admoneat. Quae quum ita sint, temere agere merito videremur, si etiam de hominum virtute praedictorum incessu certos condere canones non dubitarem. Et hinc mutato consilio, non, quid fiat ab eiusmodi hominibus, sed quid fieri deceat, docebimus, paucisque ostendemus, qualem potissimum incessum viro honesto esse arbitremur dignissimum. Omnes, qui vitio quodam labo-

(y) Vid. Terent. *Eunuch. Act. IV. Scen. IV. v. 2. 3.*

laborant; a regia mediocritatis via euagari videmus. Aut enim iusto celerius mouentur, aut ab vno extremo, vt loquuntur philosophi, ad alterum ruunt, & incessu inconstante animi produunt leuitatem. Huc accedit, quod omnia vitia cum quadam ridicula adfectione coniuncta sint, & vel in pedum positura, vel in gestibus, quidquam habere videntur, quod a natiua elegantia abhorreat. Ex quibus omnibus consequitur, vt eum incessum esse viro bono dignissimum iudicemus, *qui nec tardus nimis sit, nec iusto celerior, sed mediocris, praetereaque aequalis, simplex, & ab omni leuitate atque adfectione seiunctus.* Atque haec est decora ista incedendi ratio, quae naturali quadam pulchritudine se commendat, & ab omnibus, qui de decore praecipunt, cum cura inculcatur. Quid CICERO (z) de illa scripserit ad filium, initio dissertationis diximus. Cauendum enim esse monet, *ne aut tarditatis viamur in gressu mollioribus, vt pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quibus anhelitus moueantur, vultus mutescat, aut os torqueatur. Ea enim omnia animi parum compositi esse significationes.* Idem docet, qui post CICERONEM de officiis commentatus est, AMBROSIVS. (a) Eo enim, quem supra laudauimus, loco *tenendam esse monet in ipso motu, gestu ac incessu verecundiam.* Et, paucis interiectis, paullo distinctius adumbrans viri honesti ac pii incessum, ita pergit: *Esto etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium, ita tamen, si stultitiam desit, atque adfectatio, sed motus sit purus ac simplex.* Nihil enim fucosum placet: motum natura infirmet. Si quid sane in natura vitii est, industria emendetur. *Vt ars desit, non desit correctio.* Nihil profecto poterat dici elegantius, aut ad mentem nostram accommodatius. Habes enim hic, quiquid antea de incessu viri honesti diximus. Sed digna tamen sunt & BERNARDI (b) verba, quae hic legantur. *Quemadmodum enim hic vir in multis rebus ultra faeculum sapit: ita & praecleara, & plane philosophica sunt, quae de incessu praecipit: Sit, inquit, in ingressu tuo simplicitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuiae, nihil petulantiae, nihil insipientiae, nihil leuitatis in incessu tuo adpareat. Animus enim in gestu corporis adparet, gestus signum est mentis.* Et hoc quidem praestantissimo prae-

(z) Cic. lib. 1. de Offic. c. XXXVI. (a) Ambros. lib. 1. de offic. cap. XVIII. (b) Bernard. de mod. bene viuendi cap. IX.

praecepto, tanquam epiphonemate quodam, hanc dissertationem ob-
signamus.

§. XVIII.

Ne enim nimis diu lectoris defatigemus oculos, demum hic vela
contrahenda, portusque tandem aliquando respiciendus videtur. Plu-
ra, eaque magis exquisita, dari poterant, nisi temporis pariter ac char-
tae fuisset habenda ratio: at vero, quum tot nobis fuerint festinandi
causae, ipsumque (speciminis academici nomen nos subinde monuerit,
quanto omnia transcurso dicenda essent: breuitatis studio filum hic
abrumpimus, nihil quidem, quod addamus, reliquum esse rati, praeter-
quam, vt immortalī DEO gratias, quas mens potest concipere, ma-
ximas agamus, eumque precemur, vt nos, inter tot viarum anfractus
incedentes, ita Spiritu suo ducat ac dirigat, vt euitatis
praecipitiis ac *ψευδοπαιδείας* diuerticulis, ad ve-
ram sapientiam perueniamus, in ea-
que vnice adquiescamus.

DE

PHILOSOPHIS SEMICHRISTIANIS

EXERCITATIO V.

HISTORICA ET PHILOSOPHICA.

Σύνοψις.

*I. Philosophia viam munit ad religionem Christianam. II. Sed viam hanc philosophi nonnulli adspernantur, nonnulli eam ex parte sanctam probant. Et hinc PHILOSOPHI SEMICHRISTIANI, de quibus hac dissertatione agitur. III. Describuntur hi philosophi, & in suas classes dispescuntur. IV. Cur gentiles philosophiam doctrinis christianis inserpolarint? V. Quomodo id fecerint? VI. Probatur haec interpolatio testimoniis Patrum. VII. Nec non recentiorum, veluti IO. OWENI. VIII. LUCAE HOLSTENII. IX. HVETHI, CAVEI, H. WITSII, G. OLEARII. X. Ipsorum denique gentilium. XI. Viae, quibus philosophi gentiles ad Christianae religionis notitiam pervenere: quales sunt lectio sacrarum litterarum. XII. Frequens cum Christianis consuetudo. XIII. Frequentatio scholarum christianarum. XIV. In primis scholae Ammonii Saccae, de cuius religione disquiritur. XV. Recensentur philosophi hac pertinentes, itque vel cauti & occultius Christianorum doctrinas sectati, ut: ERICETVS, XVI. PLOTINVS, XVII. PORPHYRIVS, XVIII. HIEROCLES, XIX. IAMBlichVS, XX. vel apertius *χριστιανιστες*, veluti SIMPLICIUS, XXI. CHALCIDIVS, XXII. IO. LYDVVS, XXIII. PROCOPIVS, XXIV. SYNESIUS, XXV. An etiam SENEGA, XXVI. PLVTARCHVS, XXVII. & SEV. BOETHIVS hac referendi? XXVIII. Philosophi Christiani quidam ad gentilismum procliuiores. XXIX. Causae semichristianismi philosophici ex parte gentilium. XXX. Ex parte christianorum. XXXI. Remedia semichristianismo philosophico opponenda. Conclusio dissertationis.*

§. I.

Vetus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, ipsorumque veterum theologorum, quos patres vocant, firmata consensu, philosophiam, si quis ea recte vtatur, viam quodammodo munire ad religionem Christianam, eiusque veritatem argumentis validissimis stabilire. CLEMENTI (c) certe Alexandrino hoc tam certum exploratumque visum est, vt non dubitarit ita hanc in rem differere: Ἐπαιδαγωγὸς καὶ φιλοσοφία τὸ ἑλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τῶν Ἑβραίων εἰς Χριστὸν προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία, προσδοκῶσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον. *Ipsa etiam philosophia Graecos, sicut lex Hebraeos, deducebat ad Christum. Praeparas ergo philosophia, ei viam muniens, qui a Christo perficitur.* Cum qua Clementis sententia, non vno solum loco declarata, sed saepiuscule repetita, (d) iudicium auctoritatemque suam coniungunt & alii, eiusdem ordinis viri, & in iis etiam GREGORIVS NYSSENVS, (e) qui luculento alterius Gregorii Neocæsariensis exemplo demonstrat, philosophiam quasi indicem esse christianae veritatis. Quum enim retulisset, Gregorium illum, adhuc tum adolescentem, operamque philosophiae nauantem, veluti stimulum quemdam sensisse ad probandam suscipiendamque religionem Christianam: ita pergit vir eloquentissimus: Τῆ ἔξω φιλοσοφίας δι' ἐπιμελείας καθολμήσας δι' ὧν ἑλληνισμὸς τοῖς πολλοῖς βεβαιῶται, διὰ τέτων ὠδηγήθη πρὸς τὴν τῷ Χριστιανισμῷ κατανόησιν. *Quum in externae philosophiae studio diligeret versatus esses, per quas res a plerisque errores Graecorum stabiliantur, iis deductus fuit ad christianae religionis cognitionem.* Haec aliaque, quae passim apud veteres occurrunt, quamuis magnificentius, quam verius, dici existimentur, ipsique CLEMENTI (f) saepius hoc acciderit, vt nimia philosophiae admiratione abreptus, paullo incautius in eius laudes se diffundat: haec tamen nihil eum docuisse, quod sit a recta ratione alienum, arbitramur. Reipsa enim philosophiam veram ac rite adhibitam reuelationi, christianaeque religioni viam sternere, tam certum exploratumque est, vt a nemine possit in dubium vocari. Simulac quis verae se philosophiae perpoliendum tradit; non potest non animaduertere, mentem humanam morbis grauissimis, ac incre-

(c) Clemens Alex. *Stromat.* I. p. 282. (d) Idem *Strom.* VII. p. 710. (e) Gregor. Nyssen. *vita Gregorii Thaum.* Tom. III. *Oper.* p. 539. (f) Ittigius *Praef. ad Supplem. Operum Clem. Alex.* n. VII.

incredibili ad quaeuis mala propensione laborare, neque vera felicitate se vnquam esse potiturum, nisi mentem tot morbis vitiisque obnoxiam emendarit, & ad beatam cum Deo coniunctionem, quocumque demum medio adiutus, peruenerit. Id vero dum anxie anhelat animus, statim deprehendet, tum de mali istius origine, tum de Dei natura, coniunctionisque istius, quam adspirat, modo ac indole vix quidquam sibi e ratione constare, deplorandamque hanc esse mentis coecitatem ac caliginem. Porro dispicienti de mediis, occurrent quidem illi praecepta philosophorum quamplurima, nec ea quidem in se mala: sed quantumlibet ista accurate obseruantem, ipsa mox illum edocebit experientia, mediis his omnibus parum se ad rei summam proficere. Quo magis enim philosophiae parebit: eo longius se a vera illa summaque felicitate abesse sentiet, mirabiturque non sine dolore, actionibus ad philosophiae praecepta accurate compositis, animum tamen se circumferre nihilo, quam antea, emendatiorem. Quin immo, si vel maxime in tantis angustiis ad Deum confugere, eiusque efflagitare auxilium statuerit: animaduertet tamen, illum summe quidem bonum, at eundem quoque esse iustissimum. Ex quo colliget, Deum hominibus tam malis ac proterue eius legem migrantibus, nisi satisfactio quaedam intercesserit, veniam dare salua iustitia haud posse. Talem vero peccata expiandi modum, quum nullum, ratione duce, inueniat: profecto ita secum necessario cogitabit, aut nullam esse ex miseria hac eluctandi rationem, quod cum summa Dei bonitate conciliari vix potest, aut tutiorem certioreque viam diuinitus esse hominibus patefactam, atque hinc dari reuelationem, qua duce ad veram cum Deo coniunctionem possit perueniri. Enimuero dum reuelationis in mentem veniet, eadem opera agnoscet, ita eam debere esse comparatam, vt omnes, quos in ratione deprehenderit, defectus abunde suppleat. Hoc enim nisi praestiterit reuelatio, non intelliget, cur data sit, aut quid utilitatis miseris hominibus adferre queat. Oportebit ergo reuelationem, si augustum hoc nomen tueri velit, docere, quaenam sit innatae illius labris origo, quae Dei natura ac voluntas, quo pacto peccata expiare liceat, quae sint animum vere emendandi media, & quae sunt huius generis alia. Denique si omnia inuestigauerit monimenta, quae diuinae reuelationis titulum prae se ferunt: nullum omnino reperiet, cui characteres isti omnes conueniant, praeter diuinas litteras, quibus Chri-

stianorum coctus regitur. Eas itaque solas a Deo profectas statuet, eas exosculabitur vnice, iis ducibus tuta certissimaque via ad CHRISTVM, & per eum ad summam sempiternamque felicitatem perueniet. Quae quum ita sint, (est enim hic locus a VINCENTIO PLACCIO (g) & IO. FRANCISCO BVDDEO (h) tam luculenter explicatus, vt pluribus isti immorari haud opus sit,) consequens omnino est, vt philosophiam ducem ad christianam religionem non infidam esse cum CLEMENTE fateamur.

§. II.

Enimuero, quemadmodum eorum, qui ipsa reuelatione diuina vtuntur, non omnes ad Christum perueniunt: ita non mirandum est, nec philosophis omnibus maximam praestantissimamque istam felicitatem contigisse. Sane enim quum paucissimi philosophia duce ad Christianam veritatem perducti sint: longe plures in varia diuerticula delapsi misere perierunt. Alii quippe philosophia perperam vli, in atheismum ac Spinozifinum (i) inciderunt. Alii profanae superstitioni, tamquam scopulis, obfirmato animo adhaeserunt. Alii denique, agnita quodammodo Christianae religionis praestantia, impetrare tamen a se haut potuerunt, vt auitae superstitioni nuncium mitterent, & diuinam, quam admirabantur, religionem amplecterentur. Hi ergo ancipiti animo huc illuc fluctuantes, plura quidem, quae Christus praecipit, mirifice probarunt, nec pauciora tamen fastidiose reiecerunt, similes illi AGRIPPAE, (k) Iudaeorum Regi, qui, audita Apostoli oratione: *ἐν ὀλίγω*, inquit, *με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι*, *Porum abest, quin persuadeas, vt Christianus sum.* Et de his quidem philosophis *ἐν ὀλίγω* christianis commentari nonnulla in praesenti placuit. Quum enim nihil sit isto semichristianismo perniciosius, ipseque generis humani Seruator (l) eiusmodi homines *ἐπαμφοτερίζοντας*, ac neque calidos, neque frigidus, ex ore suo se eiecturum, minetur: existimauimus nos operae pretium facturos, si Dei optimi maximi freti auxilio de hoc potissimum philosophantium periculo differeremus paullo diligentius, syrtesque illas ostenderemus, ad quas tot eruditissimi viri triste fecissent naufragium. Iam dudum est a LIVIO (m) obseruatum, *esse hoc in rerum cognitione praecipue salubre ac frugiferum, omnis te exempli documen-*

10,

(g) Vincent. Placcius *de praecipuo philos. mor. fructu.* (h) Io. Fr. Budd. *Elem. philos. mor. VI. 54. sequ. p. 191.* (i) Idem in *Diff. de Spinozismo, ante Spinozam.* (k) Act. XXVI, 28. (l) Apoc. III, 15. 16. (m) *Liuius Praefat. Hist. p. 3.*

ta, tamquam in illustri posita monumento, intueri, ut inde tibi, quod imitere capias, inde foedum inceptu, foedum exitu, quod vites. Quae si vera sunt, ut sunt certe verissima, nec hanc vtilitate carituram existimamus tractationem historicam, quae alienis exemplis cautiores reddere poterit philosophos, ut melius ipsi suis consulant rationibus, eaque summa cautione defugiant, quae aliis detrimento exitioque fuisseprehenderint.

§. III.

Ut ergo ab ovo, quod aiunt ordiamur, vel ex iis, quae paullo ante proponimus, poterit colligi, quid philosophorum semichristianorum nomine intellectum velimus. Vocantur ita nobis philosophi, qui in ipsam religionem tantum sibi iuris statuerunt, ut ex Christianis doctrinis, non plus quam commodum videretur, decerperent, illudque philosophiae suae miscerent, atque adeo nouum sibi ipsi fingerent religionis genus, ex Christianis philosophicisque doctrinis conflatum. Horum autem philosophorum ἐν ὀλίγων χριστιανῶν quamuis duo potissimum sint genera, alterum veterum, qui ad paganam fere superstitionem erant procliuiiores, eamque tantum petitis ex ipso Christianismo dogmatibus callide interpolabant; alterum eorum, qui, licet in multis cum paganis facerent, ipsi tamen Christianae religioni plus pretii statuere viderentur: tamen in eo vtrisque conuenit, quod nec in solidum essent christiani, nec omni ex parte cum philosophis paganis facerent, sed ex vtraque disciplina conflarent tertium nescio quid, quod sublimioris philosophiae specie falleret, & imprudentiores raperet in admirationem.

§. IV.

De vtrisque ergo quum nonnulla agere animus sit, ab antiquioribus merito ordiendum, dispiciendumque est, cur gentiles philosophiam suam doctrinis christianis, tanquam phaleris quibusdam, exornandam putauerint? Circumspectis vero rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibusque subductis, hanc potissimum rei istius causam deprehendere nobis videtur. Auctis paullatim christianorum rebus, adeo in omnium oculos incurrere coeperat paganae superstitionis turpitude, ut publico risu exciperentur sacra, mirifica quondam veneratione celebrata. Sane enim Christiana religio maxima subinde capiebat incrementa, per vniuersum terrarum orbem tam subito diffusa, ut *vrbes, castella, municipia, concitiabula, castra, tribus, decurias, palatium*

lasium, senatum, fora denique omnia, TERTULLIANO (n) teste, *impleret*, ecclesiaeque termini breui tempore paene iisdem, quibus orbis terrarum, limitibus finirentur. Accedebat insignis christianorum pietas castissimique mores, & cruenta, quae laetissimo animo subibant, supplicia, ex quibus non obscure intelligi poterat, diuinam utique ac immotam esse religionem, quae nec inter tot acerbissimos dolores, dirissimaque tormenta homines destitueret. Obstupescebant ad haec gentiles, & quemadmodum christianorum pietatem sapientiamque vel inuiti admirabantur: ita ex raro victimarum mercatu patriae superstitionis ruinas tristi augurio praeuidebant. Quid ergo agerent inter haec homines, rebus suis male metuentes? Quid caperent consilii? Non aliud profecto succurrebat miseris, quam ut velo honestiore palliarent prostitutam in ludibrium religionem, & subreptas e christianorum purpura lacinias ingeniose illi adsuerent, quo isto induta habitu, confestim alio, multoque honestiore schemate prodiret, hominumque iudicia sustineret facilius.

§. V.

Quum vero tria gentilibus essent theologiae genera, NATURALE, CIVILE & FABVLOSVM, (o) quorum hoc in turpissimis Deorum facinoribus, monstrosisque natalibus enarrandis; illud in constituendis sacris publicis; istud in exponenda rerum diuinarum humanarumque natura ac indole versabatur; harum quidem disciplinarum nulla fuit, quae non christianorum causa ornamenta quaedam aliena sibi adsumserit. Poetarum fabulae, in quibus de Diis ea, quorum vel homines puduisset, referuntur, tam callide ea tempestate explicari consueuerant, ut dextras iungere sapientia stultitiaeque viderentur. Quod, licet iam olim quidam tentassent, maxime Platonici, (p) qui omnia ἀλλήγορησίν interpretari ex sectae formula adsueuerant: nunquam tamen, quam florentibus christianis, hoc studium inter ethnicos viguit vehementius. Sic LIBANIUS, sophista, teste GREGORIO NAZIANZENO, (q) nulla re magis callidissimum exercuir ingenium, quam inueniendis allegoriis, quibus christianorum tela eluderet, poetasque impietatis stultitiaeque crimine

(n) Tertull. Apol. cap. XXXVII. p. 132. (o) Augustinus de ciuit. Dei VI, 5. Laetant. l. 12. & 17. Coel. Rhodig. Antiq. Lect. II, 12. (p) Tales sunt Metrodorus Lampfacenus & Heraclides Ponticus, quorum meminit Tatianus aduersus Graecos p. 160. Chaeremon. & Cornutus apud Eusebium Hist. eccles. V. 19. (q) Gregor. Nazianz. Orat. III. contra Iulianum.

nine absolueret. Idemque post haec etiam alii permulti factitarunt, quemadmodum a laudatissimo THOMAE STANLEII (r) interprete, in erudita de philosophia eclectica appendice, praeclare est obseruatum. Nec remissiore studio sacrificuli turpissima sacra sua tum emendabant. Ea enim tam ingeniose ad Christianorum rituum similitudinem componebantur, vt speciem mysteriorum admodum insignium prae se ferrent. De qua gentilium aemulatione satis luculenter testatur antiquum marmor, in quo abominanda Taurobolii & Criobolii mysteria ita describuntur : (s)

DIS. MAGNIS.
 MATRI. DEVM. ET. ATTIDI. SEXTILIVS.
 AGESILAVS.
 AEDISIVS. V. C. CAVSARVM. NON. IGNOBILIS.
 AFRICANI. TRIBVNALIS. ORATOR.
 TAVROBOLIO.
 CRIOBOLIOQVE. IN. AETERNVM. RENATVS.
 ARAM. SACRAVIT. D. D. NN. VALENTE. V.
 ET. VALENTINIANO. IVNIOR. AVGG. COSS.

Quis vero non animaduertit, profanos istos ritus ita hic exornari, vt baptismo aliquatenus comparari possent? Tam sublime enim profecto est regenerationis mysterium, tamque humanae rationi abstrusum, vt ipse NICODEMVS, (t) in sacris litteris versatissimus, coecutiatur ad illud, & audito tantum nomine, rem *en rōis aduātois* habeat. Quomodo ergo profana sacrificulorum disciplina tantum mysterium inculcare potuisset, nisi Christianis vocabulum, eorum religioni proprium, essent suffurati? Ab his videlicet quum frequentius regenerationem quamdam nominari obseruassent, ipsi eandem regenerandi virtutem, quam hi baptismo tribuebant, Taurobolio suo conabantur vindicare, ne, mysteria sua Christianorum sacris vlla in re deteriora esse, fateri cogerentur. Incredibile hoc poterat videri, nisi & aliis testimoniis res extra omnem dubitationis aleam poneretur. Exstat enim IVLIANI Imperatoris insignis epistola, (u) in qua, postquam sacrificulis multas leges praescrispsit, non dissimulat, ista omnia se, Christianorum aemulatione

(r) Appendix ad Stanleii *Histor. philos. cap. VI p. 1221.* (s) Salmasius ad Lamprid. *Flagab. cap. VII. p. 180.* Rigaltius ad Cyprian. p. 233. (t) lo. III, 4. 9. (u) *Julian. Fragm. Epist. p. 305. Operum.*

tione incensum, imperare. *Si enim inquit, sacerdotes nostri in elargiendis beneficiis seguitores fuerint: praebebunt Galilaeis materiam, liberalitate sua & beneficentia factionem suam stabilisendi, & honestos Deorum cultores calumniandi.* Eamdem rem agit in alia ad Arsacium, Galatae Pontificem, epistola, in qua grauiter hortatur hunc flaminem, vt sacrificulos, ad cleri Christiani instituta, mores, hospitalitatem ac disciplinam instituat. At quo consilio? (x) *Cur enim inquit hanc sacrorum mutationem sufficere posse credimus, neque ad ea respicimus, quibus impia Galilaeorum religio creuerit: id est. ad benignitatem in peregrinos. ad curam ab illis in mortuorum sepultura postam, & ad sanctimoniam vitae, quam simulant?* Quorum singula a nobis vere exsequenda esse censeo. Referendum etiam huc est ALEXANDRI SEVERI, (y) principis semichristiani, institutum, qui non modo Christum in larario suo vna cum heroibus paganorum coluit, sed & tanti aestimauit sacros christianorum ritus, vt eos ad ipsam rempublicam transferret, & magistratus surrogandos illorum exemplo publice proponeret, & hortaretur populum, si quis quid haberet criminis, vt manifestis rebus probaret. Quin dudum obseruatum est eruditissimis, nunquam philosophos de precibus, de hymnis Deo canendis, aliisque eiusmodi cultus diuini partibus studiosius egisse, quam ex quo christiani iis exemplo suo praeciuerint. Ex quibus satis adparet, gentiles etiam sacrorum suorum rationem, quoad eius fieri poterat, ad Christianorum exemplum composuisse. Ad naturalem denique theologiam quod attinet, expoliendam sibi illam sumserunt philosophi, maxime illi, qui in nullius verba magistris iurantes, eclecticum quoddam philosophandi genus sequebantur. Quemadmodum enim hi non dubitabant ex ipsis Chaldaeorum, Aegyptiorum, Phoenicum monumentis nonnulla in rem suam vertere: ita & ecclesiae thesauris inhiarunt, plura, quae praeclare a Christianis de rebus diuinis & moralibus tradebantur, impudentissimo conatu surripientes, lucemque ita miscentes tenebris, vt difficillimum subinde sit, ea, quae rationis ductu cognouerant, a Christianorum spoliis discernere. Et haec quidem est philosophorum ἐν ὀλίγω Christianorum origo, haec occasio, qua in lucem prodire coeperunt. Ex eo enim tempore vix vllus est doctorum gentilium κατ' ἐκλογὴν philosophan-

(x) Idem *Epist. XLIX. p. 429. sequ. & ex ea Sozom. Hist. eccles. V. 16.* (y) Lamprid. *in vita Alexandr. cap. XLIII. & XLIX.*

phantium, cuius in operibus non aliqua saltim occurrant istius semichristianismi vestigia.

§. VI.

Animaduerterunt hanc philosophorum rapinam iam olim viri eruditissimi, qui veluti conditionem rei furtivae contra illos passim instituerunt. EVSEBIUS, (z) in veterum philosophorum lectione versatissimus, de AMELIO refert, eum diui Ioannis expilasse euangelium, eumque non sine laude citasse. De PLVTARCHO & PLOTINO idem testatur THEODORITVS. (a) Et quauis, quod ad Plutarchum attinet, ratio eum fugiat: de Plotino tamen res magis videtur dubio carere. Praeterea etiam PROCLO eandem dicam scribit COSMAS INDICOPLEVSTES, (b) sexti saeculi scriptor christianus, qui de eo disertè: ἕως, inquit, τὰ ὁμοίᾳ ἡμῶν λέγει, μεταπλάσας τὸν λόγον. Ipse quoque nostris similia profert, musaso solum in aliam formam sermone. Denique & de aliis suae aetatis philosophis BASILIUS (c) idem adfirmare non dubitat, dum scribit: Haec, (quae paullo ante ex Ioannis euangelio adduxerat,) ego noni multos, etiam extra veritatis rationem mundana sapientia praeditos, iactantes & admirantes suis decretis & scriptis miscere ausus esse. Κλέπτει γὰρ ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκθερομυθῶν πρὸς τὸς αὐτοῦ ὑποφίτας. Fur enim est diabolus qui nostra quae sunt, extra ad suos fert interpretes. Nihil eo loco planius, nihil euentius. Non enim loquitur de λόγῳ Platoniorum, quasi ex ea doctrina falso collegerit BASILIUS, philosophos Ioannem expilasse: sed de ipsis Ioannis verbis, in opere eorum non vno adductis, ex iisque recte infert id, quod nos demonstrandum hic suscepimus, philosophos etiam gentiles christianae religionis praestantiam tam compertam habuisse, vt subreptas illi purpuras pannis suis adsuere non dubitarint.

§. VII.

Neque nostra aetate defuerunt viri accurate docti, qui collatis inter se veterum iuniorumque scriptis, horum plagia sagaci ingenioprehenderunt. IOANNES enim OWENVS, (d) qui primus mihi nunc in manum incidit, in eruditissimo opere, quod Θεολογύμνημα inscripsit, vltimum istum ruentis gentilissimi conatum diligentissime describit, ob-

Bb

ser-

(z) Eusebius Praep. Evang. XI, 10. (a) Theodoritus Therapeut. II. p. 33. (b) Cosmas Indicopleust Christian. Opn. de mundo XII p. 341. in Bernardi Montfaucon Collect. noua PP. Tom. II. (c) Basilii Homil. XVI. in princ. Ioan. (d) Io. Oweni Theologumena I, 9. p. 126. & III, 6. p. 211.

seruatque, diabolium, praeuisa antiquae superstitionis ruina, ne in extremo actu sibi deesset, religionem, in qua ipse vnus omnia fuerat, varie instaurasse, & nouas ei vires, nouum splendorem addere pro virili tentasse. Quum vero duae potissimum fuerint gentilissimi partes, vna, quae in variis de Deo rebusque diuinis opinionibus, altera, quae in profano deorum cultu versaretur, in eo elaborasse veteratorem, vt viros doctissimos excitaret, qui, salua *αὐτοκατοπίαι* sua, & opiniones de Deo sobrias magis, ac sublimiores excogitarent, & cultus superstitiosi rationes minus, quam antea, ridiculas ac ineptas praescriberent, & eas veluti fuco delinerent. In prima operis parte AMELIVM, EVMENIVM, PLOTINVM, PROCLVM, HIEROCLEM, CELSVM: in posteriore APOLLONIVM TYANEVM, PORPHYRIVM, IAMBlichVM, & IVLIANVM sedulo elaborasse. Quae vbi fusius doctissimus autor exposuit, ita pergit: *Hoc autem conatus illos eius veritatis, quam odio habuerant, beneficio, quae iam sui radios in hominum mentes immiserat, vfos esse, certissimum est. Quin generatim denique pronunciat, primis ecclesiae temporibus totam philosophandi rationem ex christianismo esse innouatam.*

§. VIII.

Eumdem locum cum cura tractauit LVCAS HOLSTENIVS, (e) quo nemo in scriptis iuniorum PLATONICORVM fuit versatior. Postquam enim de PLOTINI ac PORPHYRII doctrina atque vniuersa philosophandi ratione prolixius differuit: subductis rationibus omnibus, quae huc facere videbantur, hanc facit cogitationum suarum summam: (f) *Non possum, quin praestantissimorum ingeniorum sortem miserear, quae in ea tempora inciderunt, quum religio Christiana nouam ac insuetam mortalium animis lucem extolleret, NVMENII, inquam, PLOTINI, PORPHYRII, AMELII, HIEROCLIS, qui quum diuinæ veritatis gustum ex sacris litteris & nascentis ecclesiae doctoribus, aut christianorum doctorum ore percipiens, purissimos veritatis riuulos in Pythagorae & Platonis deriuarunt lacunas, & igniculos diuinæ lucis mendaciorum fumo & tenebris obscurarunt. Idem vir clarissimus (g) paullo post obscruat, in posteriorum Platoniorum scriptis, praesertim PLOTINI, IAMBlichI, & PROCLI, multa passim reperiri, quae non ex obuiis & communibus religionis nostrae*

(e) Lucas Holstenius *de vita & scriptis Porphyrii cap. VI. p. 24.* (f) Idem *l. c. p. 28.* (g) *Vid. Petauii Doym. theolog. IV, 10. de Deo. Thomae Gale adnot. ad Iamb. de myster. Aegyptiorum p. 288. Io. Albert. Fabric. Proleg. ad Marini vitam Procli.*

brae dogmatibus, sed ex intimis & reconditissimis mysticae theologiae penetralibus videantur deprompta, neque obiter tantum strictimque verbis adumbrata, sed proprio ac efficacissimo orationis genere adeo luculenter ab iis expressa, ut magnis ingeniis materiam dubitandi non leuem reliquerint, alios in eum impulerint errorem, ut quae apud vetustissimos ecclesiae scriptores diuina prorsus in hoc genere, exstant, ea inuerso ordine a Platoniceis illis mutuata, & velut Aegyptiorum spolia in pios usus conuersa, adfirmarint, atque isto etiam argumento præstantissimorum a-perum fidem auctoritatemque conuellerent voluerint. Haec HOLSTENIVS, qui his verbis non obscure eos notare videtur, qui DIONYSIVM AREOPAGITAM Platonica quaedam in theologiam mysticam transtulisse arbitrantur. Ipse enim contra ea existimat, Platonicos potius mysticorum scrinia expilasse. Quod etiam de Proclo testatur SVIDAS, (h) dum ait: Ἴστον, ὡς τινες τῶν ἔξω σοφῶν, καὶ μάλιστα Πρόκλῳ, θεωρήμασι πολλὰς τῆ μακαρίας Διονυσίου κέχρηται, καὶ αὐταῖς ταῖς ζηραῖς λέξοσι. Sciendam autem est, quosdam ex profanis sapientibus, praecipue vero Proclum, saepe theorematum beati Dionysii, & interdum nudis eius verbis, usos esse. Sed quocumque modo se res habeat, (nolumus enim iam hac de re cum quoquam litigare) id saltim certum est, philosophos istos, de quibus HOLSTENIVS agit, multa, si non e Dionysio aliisque mysticis, at certe ex aliis doctorum christianorum operibus, in rem suam vertisse.

§. IX.

Non magis haec philosophorum aemulatio fugit sagacitatem illustrissimi episcopi Sueffionensis. P. D. HVETII, (i) qui vbi Iamblichi de mysteriis Aegyptiorum facerrimum opus citat, in eo passim dicit micare lucidissimae veritatis scintillas, & stricturas quasdam christianismi. Cuius rei redditurus rationem: *Ex quo enim, inquit, fulgere coepit Christi philosophia, iam inde etiam ethnicam philosophiam lucis suae radiis late perfudit, idque cum in Procli, Porphyrrii, aliorumque descriptionibus perspicitur, tum maxime in eo, quem commemorauimus, Iamblichi libro.* Cui Huetii testimonio facile addere liceret alia, veluti GVILIELMI CAVEI, (k) & HERMANNI WITSII, (l) nisi nos iam dudum ad se vocaret laudatissimus THOMAE STANLEII interpres, (m) qui in sae-

Bb 2

pius

(h) Suidas. vocis Διονύσιου. Tom. I. edit. Lud. Kusteri. (i) Huetii *Demonstr. Euang. Prop. IV. p. 23.* (k) Guilielm. Cane *Christianism. Primitiu. I. 3. p. 64.* (l) Hermann Wits. *Exercit. Dodic. IV. 13. p. 176.* (m) *Append. ad Th. Stanl. Hist. philof. cap. VII. p. 1221.*

pius laudata historiae philosophicae appendice, rem omnem, ut solet, accurate expediuit. Etenim in politissima ista diatriba singulari capite expendit, *quam multa eclecticici pagani ex Christianis sacris in sua scripta deriuarint, & qua de causa?* Respondet vir doctissimus, iam inde ab Ammonii Saccae temporibus, qui Christianis sacris initiatus fuerit, multa ex disciplina christianorum eclecticicos philosophos reliquis sapientiae suae placitis attexuisse, atque hinc nugari eos, qui, quas in horum philosophorum scriptis inueniant, praeclaras doctrinas de morte philosophica, corporisque & sensuum fuga, de cura animi item & de mentis cultu ex eorum ingenio profecta, a christianis vero in usus suos versa esse existiment. Certum enim hoc esse, ipsius scripturae *Quaestio* adeo exacte referre pleraque illa, quae de talibus philosophi illi habeant, ut ex illis fontibus deriuata ea esse, dubitari vix possit. Obseruat porro, id omne ab iis aemulatione religionis christianae factum, ne quidquam scilicet deesse philosophiae videretur eorum, quibus illa sese maxime hominum animis commendare deprehenderetur. Nam ab indoctissimis quoque hominibus eam in christiana religione doctrinae morumque probitatem deprehensam esse, atque innocentiam, ut non potuerit non animos eorum ducere, atque conuincere conscientias. Addit praeterea, non alios facile in ornanda spoliis huiusmodi philosophia diligentiores se praestitisse, quam qui infensissimo fuerint aduersus Christianos animo. IULIANVM ENIM, PORPHYRIVM & PROCLVM, quos peculiaribus scriptis christianismum impugnasse constat, diligentissimos fuisse in imitanda doctrina morum, institutisque christianorum, Quae & aliis quibusdam speciminibus demonstrat, ob praemissae breuitatis fidem hic omnino praetermittendis.

§. X.

Minimum fortasse momentum domestica haec testimonia ad rem adferre videbuntur. Quum enim nihil contingat frequentius, quam ut adfectus migrent in calamum, & ad id credendum sit quisque procliuor, quod suae, quam proficetur, religioni honorificum esse existimauerit: vereri quis posset, ne & hi, quos recensuimus, humani quid passi sint, istaque omnia non tam veritate, quam religionis studio adducti, scripserint. Enimuero, quo minus haec in eos cadat suspicio, ipsi prohibent gentiles philosophi, qui, ut sollemne est furibus, suas

so-

ſociorumque rapinas turpiter prodiderunt. PROCLUS (n) enim, qui reliquis plagiaris vult videri ingenioſior, laudatis quibusdam, quae de archangelis diſſeruerat PORPHYRIUS, caute admodum monet, nouum hoc philoſophandi genus a IAMBlichO eſſe reprehenuſum, ideo, quod PLATO archangelorum nuſquam meminerit; quibus addit PROCLUS: *ὁ δὲ Φιλόσοφος ὁ τρόπος ἕτος τῆς Διαγωγῆς, ἀλλὰ βαρβαρικῆς ἀλαζονείας μετέσ.* *Neque philoſophicus hic ſpeculandi modus, ſed barbaricae oſtentationis plenus.* Quibus verbis quid innuat, non adeo obſcurum eſt illis, qui IOANNEM Euangelitam ab AMELIO *Βάρβαρον*, (o) ipſumque diſciplinæ Chriſtianae inſtitutum a PORPHYRIO (p) *Βάρβαρον τέλμημα*, a IULIANO (q) denique *βαρβαρικὴν ἀλαζονείαν* frequenter adpellatum, meminerint. Sed quid opus eſt, inquis, ad chriſtianos confugere: quum archangelorum iam multo ante PORPHYRIUM ZOROASTRIS oracula & ORPHEVS meminerint? An non ab his potius, quam a Chriſtianiſ, mutuam hanc doctrinam acceperit PORPHYRIUS? Annon probabilius eſt, PROCLVM Chaldaeorum potius & Orphei dogmata *τῆς βαρβαρικῆς ἀλαζονείας* nomine notaſſe, quam Chriſtianorum? Sed ſunt fortaiſſis, quae his reponamus. Fateor equidem, multos in ZOROASTRIS oraculis angelos quaerere & archangelos. Quemadmodum & THOMAS GALE, (r) diſquirens in eruditis ad IAMBlichVM adnotationibus, vnde archangelorum doctrinam Porphyrius acceperit? reſpondet, plures eſſe vias, quibus ad eius notitiam potuerit peruenire. Praeter libros enim Iudaeorum, Chriſtianorum & Gnoſticorum apocryphos, etiam ZOROASTRIS exiſtiſſe oracula, e quibus de archangelis quaedam haurire potuerit. Sed in iis, quae exſtant, oraculis neque archangelorum neque angelorum vlla fit mentio. Adſcribunt equidem Chaldaeis hanc doctrinam PSELLVS, DAMASCVS, & alii: (s) ſed qua fide, ipſi viderint. Mihi ſane omnia, quae de ZOROASTRIS & Chaldaeorum doctrinis vulgo referuntur, talia videntur, vt iis vix tuto innitaris. Quamuis enim non negem, in eſſe iis nonnulla vere Chaldaica, res ipſa tamen docet, adeo illa alienis Platonicoꝝ & Iudaeorum doctrinis eſſe interpolata, vt genuina a ſpuriis aegre diſcernere liceat. Idemque ſentiendum videtur de ORPHEO, (t) cuius hi verſus circumferuntur:

Bb 3

ΣϞ

- (n) Proclus in *Timaeum* l. p. 41. (o) Eusebius *Praep. Ecc.* XI, 19, p. 540. (p) Idem *Hiſt. eccl.* VI, 19. (q) Iulianus *Epist.* LXIII. p. 454. (r) Thom. Gale *ad Iamblich.* p. 206. (s) Thom. Gale l. c. Thom. Stanleii *Hiſt. Philoſ. Chald.* I, 2, 9. (t) Orpheus ap. Clem. Alex. *Strom.* V. p. 608.

Σὺ δὲ θεῶν πυρόντι παρεξᾶσιν πολύμοχοι
Ἄγγελοι, οἷσι μέμλε, βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται.

*Candentique tuae sedis permulta laborans
Adstant angelicus populus, quibus maxime cura
Mandata est hominum.*

Quis enim eos genuinos praefiterit in tanta carminum Orpheo suppositorum turba? Quare id verosimillimum videtur, quod LVCÆ HOLSTENIO (u) visum est, hanc de angelis doctrinam Porphyrium accepisse a christianis, hosque ipsos esse, quos barbarorum nomine PROCLUS traducat. Adiungimus vero PROCLO IULIANVM, τὸν παραβάτην, qui, quum ad paganorum defecisset superstitionem, nihil reliqui fecit, vt, quantum in se esset, absurdissimae religionis maculas elueret. Hinc non ipse tantum cautius sublimiusque philosophari coepit, verum etiam reliquos paganos, in primis sacerdotes, ad emendatiorem illam & semichristianam philosophandi methodum est cohortatus. Ad sacrorum enim antistites inter alia & haec scribit: (x) Προσεκτίον μὲν ἔτε παῶσιν, ἔτε τοῖς πάντων δόγμασιν· ἀλλὰ ἐκείνοις μόνον καὶ ἐκείνων, ὅσα εὐσεβείας ἐστὶ ποιητικά, καὶ διδάσκει περὶ θεῶν, πρῶτον μὲν, ὡς εἰσὶν, ἔτα ὡς προνοῶσι τῶν τῆδε, καὶ ὡς ἐργάζονται μὲν εὐδὲ ἐν κακόν, εὐδὲ ἄλλως φρονέοντες καὶ ἐασκούμενοι, καὶ πολεμῆντες. Non omnibus aut omnium dogmatibus, auscultandum, sed illis, & eorum decretis duntaxat, quae pietatem animis iniicere possunt, deque Diis ita docens: primum aliquos esse, deinde instimarum rerum penes illos esse curam, ad haec nihil ipsos mali, neque hominibus, neque ceteris inferre, liuore, inuidia aut mutuis inter se proeliis exercitos. Quorum autem haec spectent, facile coniciet, quicumque ea, quae statim sequuntur, verba expenderit: ὅποια γράφοντες μὲν οἱ παρ' ἡμῶν ποιητῶν κατεφρονιθῆσαν· οἱ δὲ ἰεδαίων προφήται, διατεταγμένως συγκατασκευάζοντες ὑπὸ τῶν αἰθλίων, τῶν προσεμαίντων ἑαυτῆς τοῖς Γαλιλαίοις θαυμάζονται. Huiusmodi (de deorum inuidia & contentionibus) quum Poetae nostri scripsit prodidissent, contemptui habiti sunt, ac vero Iudaeorum prophetae, quum illa pro certis & constitutis adseuerent, apud infelices illos, qui se ad Galilaeorum coetum adplicarunt, in admiratione versantur. Quid aliud ergo intendit IULIANVS, quam vt gentiles christianorum aemulatione accendat, horteturque ad philosophiam illam semichristiana-

(u) Holstenius de vita & scriptis Porphyrii cap. VI. pag. 27. seqq. (x) Julian. Fragm. Epist. p. 300. seqq.

stianam, maiore, quam adhuc fecissent, cura excolendam? Id vnum scilicet reliquum videbatur IULIANO, turpi ad gentilismum defectione omnium reprehensionem incurrenti, vt strumam; quod est in prouerbio, dibapho tegetet, quo emendata quodammodo ad Christianorum exemplum philosophia, paullo minus insanire videretur.

§. XI.

Enimuero dispiciendum porro est, quibus demum viis philosophi isti ad christianae veritatis thesauros penetrarint. Notum enim est, iam inde a saeculo tertio Christianos mysteria sua habuisse secretissima, & ne catechumenis quidem, nedum paganis, illa facile enunciaffe. (y) Quomodo factum est igitur, vt ad ipsos paganos eorum notitia peruenerit? Sed cogitanti mihi ea de re, & recentior videtur illa, quam iactant, disciplina arcani, & tres occurrunt viae, gentilibus philosophis expeditissimae. Alii enim ex sacrarum litterarum ecclesiaeque doctorum lectione, alii ex quotidiana Christianorum consuetudine, alii in eorundem scholis profecere. Librorum sacrorum lectioni operam dedisse iuniores philosophos, ex iisque, quantum eorum rationes tulerunt, in rem suam vertisse, extra omnem dubitationis aleam positum est. Quamuis enim haec oracula criminosisime insectarentur, eorumque *Σεοπνευστιαν* data opera impugnarent; non puduit tamen homines impios, ea, quae sublimiora ipsis videbantur, operibus suis intexere, hisque alienis plumis se efferre. Inter hos merito referimus NUMENIVM, quem ORIGENES (z) ait multa suis inseruisse commentariis *de promta e Moysi & Propbetarum libris, & tractata per verisimilem tropologiam*. Quae ne quis paullo iactantius ab Origene dicta existimet: speciem huius rei nobis suppeditant PORPHYRIUS (a) & EVSEBIUS, (b) qui verba Moysi: *ἐνφέρεται ἐπὶ πάντων τῶν ὕδατος θεῶν πνεῦμα*, (c) a Numenio adducta explicataque testantur. Quin immo non solum veteris testamenti scrinia expilauit, quemadmodum ab Origene obseruatum est, sed & in libro tertio *περὶ τὰ ἀγαθὰ* narrauit quamdam historiam de IESV, non addito nomine, sed narratione in tropologiam conuersa. (d) Porro NUMENIVM in isthoc instituto sequuti sunt alii, maxime AMELIVS, qui, EVSEBIO (e) teste, laudato principio euangelii

(y) Gebh. Theod. Meyer *de recondita veter. Eccles. Theologia* § XVI. p. 18. Guil. Ernest. Tenzel *de discipl. arcani*. (z) Origen. *adu. Cels.* IV. p. 198. & I. p. 13. (a) Porphyr. *de antro* p. 256. (b) Euseb. *Praep. Euang.* X, 17. XI, 9. 18. (c) Gen. I, 2. (d) Origen. *adu. Cels.* IV, p. 198. (e) Euseb. *ibid.* XI, 19. p. 540.

geli IOANNIS, per Iouem iurauit, quod barbarus ille, (sic vocat Ioannem,) recte sapienterque de λόγῳ disseruerit. Quo loco non possum non monere, Platonicos iuniores, quum in magistri sui scriptis de λόγῳ quodam multa dici deprehendissent, maximopere suspexisse diuinum illud euangelii Ioannis principium, existimantes videlicet, illam PLATONIS *περὶ τοῦ λόγου* doctrinam, tanti tamque inter christianos honorati viri testimonio non leuiter stabiliri. In quo quamuis valde eos fugiat ratio, quum IOANNIS euangelistae Platonisque dissensus a viris eruditissimis contra IO. CLERICVM (f) luculenter admodum demonstratus sit: (g) Platonice tamen id adeo non potuit persuaderi, vt prima illa IOANNIS commata, quum cetera christianorum omnia contentui haberent, amplissimis semper laudibus efferrent. Hinc e SIMPLICIO, Mediolanensium episcopo, saepiuscule se audiuisse ait AVGVSTINVS, (h) quemdam ex Platonice dixisse, *aureis litteris describendum esse euangelii Ioannis initium, & in conspicuis ecclesiarum omnium locis proponendum.* Omittimus iam, quae de PLVTARCHO & PLOTINO obseruare sibi visus est THEODORITVS. (i) Omittimus, quae de CELSO, PORPHYRIO, IULIANO, & CHALCIDIO dici poterant, quorum vel opera & fragmenta, quam assidui fuerint in euoluenda sacra scriptura, legendisque christianorum libris, perspicue docent. Quis vero viros tam prudentes atque eruditos a diuini verbi lectione plane inanes rediisse credat? quis dubitet, quin etiam aliud agentibus plura in eo occurrerint, quae animos, quantumlibet a CHRISTO alienos, in admirationem raperent? Vnde adeo non mirum est, philosophos hos ex scripturis sublimius philosophari didicisse, vt mirandum potius esset, nisi vani hi sapientiae diuini ostentatores spoliis quibusdam, ex diuino codice surreptis, *Φλυαγίας* suas exornassent.

§. XII.

Alteram viam, qua philosophi pagani ad sublimiorem quamdam sapientiam notitiamque christianae religionis peruenerunt, muniuit illis perpetua christianorum consuetudo, quae eis vel nihil tale cogitantibus profuit, dum tot laudandis christianorum exemplis quotidie excitabantur. Magna nimirum exemplorum etiam apud malos vis est, & quem-

(f) Io. Clerici *Animadu. ad XVIII. prima commata cap. I. Ioannis & Ep. Critic. IV. p. 247.* (g) Hermann. Witsii *diff. de λόγῳ in dodec. Exercit. Hist. theolog.* (h) August. *de Ciuit. Dei. X. 28.* (i) Theodorit. *Therapeut. II. p. 32.*

quemadmodum, qui in sole ambulant, etiam si id non agant ut colorentur, colorantur tamen: ita fieri vix potest, quin is, qui cum sapientibus vitaeque emendatae viris quotidie versatur, aliquam, si non sapientiam ac probitatem, at certe illarum speciem induat. Iam consideret mihi quisquam illorum temporum conditionem, secumque cogitet, annon oportuerit philosophos ad aemulationem accendi. Omnes ciuitates tum impleuerant christiani, veram illam animique formatricem sapientiam professi. Eorum non modo doctores & antistites, sed & mulierculae & seruuli, a lacu & furno redeuntes, & sublimius reuerentiusque de rebus diuinis differebant, & plus verae sapientiae exprimebant viuendo, quam philosophi vniuersi integris voluminibus tradiderant. (k) At qui eodem tempore florebant philosophi, dici non potest, quam anilem ac insipidam sectati sint philosophandi rationem, priusquam sublimioris cuiusdam sapientiae gemmas furtim christianis surriperent. Alii, ut LUCIANVS (l) ait, ἀρετὴν τινὰ καὶ εὐσέμματα καὶ λήγους magno strepitu iactare: alii vulgaria quaedam viuendi praecepta miro supercilio inculcare, ipsi caeteroquin ab emendata vita remotissimi: quidam disputando cum vitiis bellum gerere, & gloriosum sibi ducere, si paullo loquaciores & in vibrandis excipiendisquae quaestionibus essent exercitiores. Denique omnes, qui tum sapientiam nomine pallioque praeferebant, philosophiam in populare conuerterant artificium, verborum inanum fumum aere vendentes, quales ἐπὶ μισθῷ φιλοσοφῶντας καὶ τὴν ἀρετὴν ὄνιον ὥσπερ ἐξ ἀγορᾶς προτιθέντας, pro mercato philosophantes, & virtutem veluti vnum in foro exponentes, non sine sale exagitat LUCIANVS. (ll) Quid agerent igitur excitiora ingenia, quae in tanto stultorum prouentu subinde nascebantur? A Christo & vera, quam euangelium exigit, fide penitus abhorrebant. Ex christianis in quotidianis congressibus multa audiebant de DEO, eiusque natura & operibus, multa de spiritibus bonis & malis, de rerum origine, de hominis naturali corruptione, de purgatione animi & vera virtute, de casto Dei cultu, aliisque huius generis doctrinis, quae vel inuiti cogebantur admirari. Nec ferre profecto poterant aequo animo, sapientissimos quosque gentilium, a christianorum mulierculis & ancillis sapientia & pietate superari. Quid consilii itaque erat

Cc

(k) Athenagoras *Apolog.* p. 39. & ibi *Rechenbergii Adnotat.* (l) Lucianus in *Timone* p. 97. Tom. I. (ll) Lucian. in *Nigrino* p. 59. T. I.

erat reliquum, quam ut christianorum dogmata, quantum salua religione fieri poterat, sua facerent, iisque spoliis exornarent philosophiam, publico risui adhuc expositam, ipsisque gentilibus, sine his tegumentis, dedecori futuram?

§. XIII.

Enimvero ex ipsis denique christianorum scholis lumen haut minimum philosophiae gentilium effulsit. Eas enim & ab ipsis paganorum philosophis esse frequentatas, exemplis constat quam plurimis. Mirum quidem hoc videri poterat, vel eo nomine, quod pagani odio plus quam Vatiniano Christianos prosequerentur. Unde facile quis posset colligere, quosuis potius, quam christianos doctores, ab iis esse auditos. Sed nota est curiositatis indoles, quae reliquos adfectus haut raro supprimit, ipsumque odium aut extinguit aut suspendit. Sane ipsorum Imperatorum & Augustarum nonnullos a christianorum institutione non profus abhorruisse, legimus. De Severo enim Imp. a TERTULLIANO (m) memoriae proditum est, quod in palatio habuerit PROCVLVM quemdam christianum, qui Torpacion sit cognominatus, quique Imperatorem aliquando oleo curauerit, ipsumque eius filium Antonium Caracallam lacte christiano educauerit. Idem de Iulia Mamaea, Alexandri Severi matre, est certissimum, (n) quippe quae Antiochiam acciuit ORIGENEM, ut ex eius praeceptis sermonibusque proficeret, & christianam perdiceret doctrinam. Haec si ipsi Imperatores & Augustae fecerunt, qui, quantum nobis constat, antiquae superstitioni, tamquam scopulis adhaeserunt: cur dubitassent, quae, tenuioris conditionis homines, christianorum scholis interesse? Sed quid opus est verbis, ubi res ipsa loquitur? Nota est schola christianorum Alexandrina, ex qua tamquam ex equo Troiano lectissima semper ingenia prodierunt. Iam inde enim a prima christianorum aetate eam illuminarunt doctores celeberrimi, CLEMENS, PANTAENVS, AMMONIVS, ORIGENES, HERACLAS, PIERIVS, SERAPION, (o) DIDYMVVS, RHODON, & alii quam plurimi: quorum institutum licet ad τὴν τῶν ἱερῶν λόγων διδασκαλίαν porrissimum spectarit, eoque factum sit, ut καθηγήσεων magistri vocarentur: philosophiam tamen eadem opera professi sunt, omniaque, quae in gentilium operibus reperiebantur, in suos selegerunt vsus, non quod chri-

(m) Tertull. *ad Scapulam* cap. IV. (n) Euseb. *Hist. Eccles.* VI. 21. p. 223. (o) Philippi Sidetæ *Catal. catechetarum Alex.* apud. Dodvvelum *ad finem differ. Irenae.* Io. Andr. Schmidii *diff. de Schola Alexandr. catechet.*

christianae religioni his phaleris opus esse existimarent, sed quia haec non incommoda videbatur gentiles ad se alliacendi occasio. Et sane non infeliciter ipsis cessit hoc consilium. Quamvis enim fatendum sit, patres Alexandrinos inquinatioris philosophiae decreta nonnunquam esse amplexos, & dum nescio quem eruditionis fumum captarint, multos vna errores in ecclesiam inuexisse: (p) effecerunt tamen hac docendi ratione, vt & gentiles, his *αυτομάτως* inuitati, eorum scholis interessent, in iisque veluti aliud agentes ad christianam religionem praepararentur. Cuius rei luculentum testem habeo EVSEBIUM, (q) qui vbi de ORIGENE, eiusque docendi dexteritate & fama agit: *Τοιαύτα δὲ, inquit, φιλοσόφῳ βίῃ τοῖς θεωμένοις παρέχων ὑποδείγματα εὐλόγως ἐπὶ τὸν ὅμοιον αὐτῷ ζῆλον, πλείους παράρματα τῶν φοιτητῶν, ὡσεὶ ἤδη τῶν ἀπίστον ἔθνων τῶν δὲ ἀπὸ παιδείας καὶ φιλοσοφίας ἔτι τὰς τυχόντας ὑπάγεσθαι τῆ δι αὐτῷ διδασκαλίᾳ.* Huiusmodi igitur philosophicae vitae exempla omnibus spectanda praebens, plures ex discipulis ad imitationem sui merito prouocauit, ita vt multi ex gentilibus, tum in omni doctrinae genere, tum in philosophia praestantissimi, eius se magisteria submitterent. Cui suffragatus HIERONYMVS: (r) *Illud, inquit, de immortali Origenis ingenio non taceo, quod dialecticam quoque & geometriam, & arithmetiscam, musicam, grammaticam, & rhetoricam, omniumque philosophorum sectas ita deditis, vt studiosos quoque saecularium litterarum sectatores haberet, & interpretaretur eis quotidie, concursusque ad eum miri fierent, quos ille propterea recipiebat, vt sub occasione saecularis litteraturae in fide Christi eos insitueret.* Possem hanc in rem exemplum adducere non vnum, iisque rem omnem perducere ad liquidum. Ipse enim EVSEBIVS (s) recenset Plutarchum, Serenum, Heraclidem, Heronem, alterum Serenum, Heraclam, qui omnes, gentiles quum essent, Origenis scholas frequentarant, in iisque tantum profecerant, vt non modo verbis factisque, sed & sanguine, CHRISTVM confiterentur. Sed sufficient fratres germani GREGORIUS THAVMATVRGVS & ATHENODORVS, quorum vterque philosophicis studiis in Origenis scholis initiatus, abiecta veteri superstitione, inter christianos nomen professus est, ceu in ipso dissertationis limine ex GREGORIO NYSSENO docuimus.

Cc 2

§. XIV.

(p) Thom. Itigii Praefat. ad operum Clement. Alex. Supplementum n. VII.

(q) Euseb. Hist. eccles. VI, 3. p. 167. (r) Hieronymus Catalog. Viror. illust. c. LII. (s) Euseb. Hist. eccles. VI, 3. p. 165. & 4. p. 167. sequ.

§. XIV.

Inter omnes vero, quae tum florere, scholas, facile reliquis omnibus, palmam praeripuit illa Ammonii Saccæ, cuius tanta tum erat fama, tantaque celebritas, ut etiam PLOTINVS, HERENNIVS & ORIGENES, ab Adamantio illo diuersus, alique gentiles philosophi, illi interesse non dubitarent, multaque inde procul dubio referrent, ex reconditisimis christianae religionis dogmatibus deprompta. Sed multa hic eruditius subnata sunt dubia, quorum quaedam, quae huc faciunt, paucis discutiemus. PORPHYRIVS, (t) qui vitam PLOTINI accurate admodum perscripsit, ut & HIEROCLES, (u) de AMMONIO prodiderunt memoriae, eum veterum philosophorum opinionibus perpurgatis, reiectisque, quae instar lolii succreuerant, nugis, puram ac genuinam philosophiam restituisse, & multos sibi vndiquaque acciuisse auditores, & in his maxime Plotinum, Herennium & Origenem, qui fidem sibi mutuo obstrinxerint de dogmatibus AMMONII non euulgandis. At quum PLOTINVS promissis bona fide steterit: HERENNIVS, teste PORPHYRIO, eam primus violauit, eundemque postea sequutus est Origenes. Haec partim HIEROCLES, partim PORPHYRIVS referunt. Quum itaque adhuc inter omnes constiterit, AMMONIUM istam Saccam Christianorum sacris fuisse addictum, collegerunt ex Porphyrii verbis LVCAS HOLSTENIVS (x) & PHILIPPVS LABBEVS, (y) dogmata illa Ammonii, de quibus non euulgandis fidem sibi inuicem obstrinxerit illa condiscipulorum triga, nihil fuisse aliud, quam doctrinas sublimiores, ex ipsa religione christiana depromptas, quae a PORPHYRIO inuidiae amoliendae causa *δὲ ὑμῶν ἀνομιὰ καὶ ἁμαρτία*, *dogmata inprimis perpurgata* adpellentur. Sed alia omnia hic videntur doctis quibusdam viris, qui HOLSTENIUM & LABBEVM falli existimant. Celeberrimus, mihiq; nunquam sine laude dimittendus STANLEII interpres, (z) in eo ait vtrumque errasse, quod crediderint, PORPHYRIUM in animo habuisse philosophiam, doctrinis christianis interpolatam, quum potius eius verba ad philosophiam eclecticam, ab AMMONIO excultam, pertineant. At vterius progrediuntur PETRVS BAEIIVS (a) & IO. ALB. FABRICIVS, (b) qui non hunc modo

(t) Porphyr. *Vita Plotini*, cap. III. (u) Hierocles *apud Photium in Biblioth. Coedice* CCXIV. p. 549. (x) Luc. Holstenius *de vita & scriptis Porphyrii*. p. 287. (y) Phil. Labb. *diff. de script. Eccles. Tom. I.* p. 58. (z) *Append. ad Stanl. de philof. eclectica cap. III.* p. 1210. (a) Rael. *diction. Historique & Critique. Tom. I.* p. 200. (b) Fabric. *Bibl. Gr. IV.* 26. p. 151. & 159.

do errorem in Holstenio & Labbeo notant, sed & penitus AMMONIVM tum christianum fuisse negant, quum PLOTINVS ei daret operam. Quae si vera sunt: ne suspicandum quidem erit, AMMONIVM discipulis dogmata Christiana instillasset. Sed vt largiamur, PORPHYRIVM non de dogmatibus christianis, sed eclecticis, esse loquutum, (quamuis tunc vix possit reddi ratio, cur haec discipulorum triga, ea dogmata eclectica euulganda non putauerit,) ea tamen, quae de paganismo AMMONII suspicati sunt viri doctissimi, non videntur tam firmis niti argumentis, vt eorum caussa, virum tam illustrem, e christianorum diptychis expungendum arbitremur. Primo enim *Θεοδιδάκτῃς* cognomen vrget BAEIVS, quod AMMONIO ab HIEROCLE (c) tribuitur, additque non esse probabile, gentilem philosophum Ammonium elogio hoc ornare voluisse, ob accuratiorem theologiae christianae notitiam, sed procul dubio, illud ei datum fuisse ob *ἐνθεσιασμὸν*, & accuratiorem philosophandi rationem, in qua tamen non Christus & euangelium, sed PLATO & ARISTOTELES, regnarint. Deinde addit, AMMONIVM discipulos habuisse, non solum christianos, sed & Deorum cultores, quos AMMONII scholas mox fuisse deserturos, credibile sit, si is vel dogmata christiana discipulis inculcasset, vel ipse fuisset christianus. Praeterea etiam prouocant ad auctoritatem PORPHYRII, (d) a quo obseruatum sit, AMMONIVM Plotini magistrum, christianis sacris initiatum ad gentiles, simulac adoleuerit, defecisse, constanterque apud eos mansisse. Denique e LONGINO (e) obseruant, AMMONIVM, Plotini praeceptorem, nihil scripsisse, quum Christiani Ammonii opuscula quaedam ab EVSEBIO & HIERONYMO laudentur. E quibus omnibus demum colligunt, AMMONIVM hunc Saccam eo tempore, quo Plotinum aliosque paganos auditores habuerit, non amplius fuisse Christianum, sed dudum ad gentilium castra transiisse, atque hinc non leuiter errasse EVSEBIVM, qui Ammonium hunc Saccam, alterumque christianum ab eo diuersum, primus confuderit. Sed fortassis rationibus hisce nondum satis euictum est, aut EVSEBIVM tam grauiter errasse, aut ipsum AMMONIVM fuisse gentilem. Quod enim ad primam attinet, nostra non multum interest, vnde *Θεοδιδάκτῃς* cognomen retulerit Ammonius. Si vel maxime enim hoc demus BAELIO, quod illud *ἐνθεσιασμῶ* cuidam philosophico originem debeat: nondum

Cc 3

tamen

(c) Hierocles *apud Photium Cod. CCXIV. p. 549.* (d) Porphyrius *apud Euseb Hist. eccles. VI. 2.* (e) Longinus *ap. Porphyr. in vita Plotini cap. XX.*

tamen inde sequitur, vt Ammonium christianum fuisse negemus. Non mirum enim est, gentiles, rei ignaros, ei ἐνθροισισμὸν tribuisse, qui quum iuuenis sacris ferendis vitam acgre tolerasset, subito non modo philosophus, sed & nouae emendatissimaeque philosophiae auctor exstiterat. (f) Nec magis nos vrget alterum BAEII argumentum, a discipulis Ammonii gentilibus desumptum. Quum enim ipse fateri non dubitet, Ammonio, quem gentilem putat, christianos discipulos dedisse operam: cur adeo absurdum sit credere, gentiles etiam christianorum scholis interfuisse, maxime quum id superiore paragrapho exemplo non vno luculenter demonstratum sit? At procul dubio, inquit, gentiles Ammonii scholam statim deseruissent, si in illa doctrinae christianae fuissent propolita. Deseruissent vtique, fateor, si audiuissent mysteria & fundamenta ipsa christianae religionis, si Ammonius illis inculcasset CHRISTVM, cruci adfixum, ἰεράτοις μὲν σκάνδαλον ἔλλησι δὲ μαρτίαν: (g) sed huius generis doctrinarum non adeo multam in his scholis factam esse mentionem, facile adducor, vt credam. Sunt vero & alia christianorum praecepta, ad mores componendos comparata, a quibus adeo non abhorruere gentiles, sublimioris philosophiae studiosi, vt ea admirati sint maxime. Haec vero sunt, quae inculcarunt magistri Christiani: haec sunt, quae sectati sunt pagani philosophi: his purpuris pallia sua exornari posse, non praeter rem existimarunt. PORPHYRII porro testimonium de deserta ab Ammonio Christiana religione ita comparatum est, vt mirari subeat, viros doctissimos huic viro tam multum tribuisse, quo nemo fuit mentiendi in rebus christianorum studiosior. Laborauit enim homo infelicissimus eo insaniae genere, vt omnes paene viros doctos gentilibus vindicaret. Sic ORIGENEM Adamantium gentilibus sacris innutritum sero demum ad christianos delapsus, scribit eodem loco, quo Ammonium ad papanos desciuisse tradidit. (h) Qui itaque de homine celeberrimo, sibi prope aequali, tam turpiter mentitur, quomodo magis vera dicere crederetur de Ammonio? Sane EUSEBIUS, (i) qui non multum ab his temporibus absuit, virosque ecclesiasticos, si quis alius, habuit exploratissimos, hanc PORPHYRII calumniam dudum exploisit, dum ait: τῶ δὲ Ἀμμωνίῳ τὰ τῆς ἐνδέου φιλοσοφίας αἰετέρα καὶ αἰδιάπρωτα καὶ μέχρις ἐσχάτης τῆ εἰς διέμενο

(f) Ammianus Marcell. XXII. ad finem. (g) 1. Cor. I, 23. (h) Euseb. Hist. eccles. VI, 29. (i) Euseb. l. c.

διέμενε τελευτῆς. *Ammonius diuinæ philosophiæ præcepta ad extremum usque terminum vitæ integra atque immota retinuit.* Quis vero credat, viri tam illustriς ἀποσώσιον tam ignotam fuisse Christianis, vt ea EVSEBIVM fugere potuerit? Vnde & vltimum, quod e LONGINO defumitur, argumentum cadere videtur. Quamuis enim negare videatur LONGINVS, Ammonium libris scribendis operam dedisse: ex ipsis tamen illius verbis satis adparet, eum loqui de libris tantum philosophicis, & eos recensere, qui libros scribendi operam non primam & antiquissimam, sed quasi πάρεργόν τι habuerint. Hinc statim addit: καὶ γὰρ εἰ τί τέτων γέγραπται τίσιν, ὅχι ἐχέγγυα (k) πρὸς τὸ μετὰ τῶν ἐξεργασμένων τῶν λόγων αὐτὲς ἀριθμῆν αὖ γένοιτο, πάρεργον τῇ τοιαύτῃ χηρησαμένους σπεύδῃ, καὶ μὴ προηγεμένην περὶ τῆ γραφῆν ὁρμὴν λαβόντας. *Imo vero si quid ab aliquo eorum scriptum est, --- non illud tanti est, vt ea propter inter illos referri mereantur, qui dedita opera litteris philosophiæ dogmata explicauerunt, quum hæc ipsis opuscula veluti πάρεργα seu fortuita fuerint, neque scribendi munus, tanquam primum ac præcipuum, in se suscepissent.* Ex quibus sane perspicuum est, LONGINVM adeo non negare, Ammonium quaedam theologici argumenti scripsisse, vt ne philosophica quidem opuscula ei plane abiudicet, qualia ab AMMONIO scripta esse, vel e GREGORIO NYSSENO, (l) aut, si mauis, NEMESIO non obscure colligitur. Quum igitur nulla doctissimorum virorum ratio nobis persuadeat, vt Ammonium ad gentiliū superstitionem defecisse credamus: nobis contra non desunt rationes, quæ alia omnia suadent. Primo enim omnes, qui præter PORPHYRIVM Ammonii meminerunt, Christianum eum vocant. Deinde luculentus exstat AVGVSTINI (m) locus, quo christianismus Ammonii non obscure confirmatur. Mentionem enim faciens PLOTINI, ita differit: *Tunc PLOTINI schola Romæ floruit, habuitque condiscipulos multos acutissimos, & disertissimos viros. Sed aliqui eorum magiarum artium curiositate deprauati sunt, alii Dominum IESVM CHRISTVM ipsius verissimus atque sapientissimus incommutabilis, quam conuenerunt attingere, cognoscens gestare personam, in eius milisiam transferunt.* Ex quo loco AVGVSTINI nihil aliud colligi potest, quam PLOTINVM in ea schola adoleuisse, in qua

(k) Sequimur hic & in sequentibus emendationes Cornelii Tollii, quas ipse probat & laudat Fabricius *Bibl. Gr. IV, 26. p. 128. not. r.* (l) Gregor. Nyss. *aut potius Nemes. de anima Tom. II. opp. p. 95. & 109.* (m) August. *Epist. LVII. ad Dioscorum Tom. II. opp. p. 269.*

qua aliqui eius condiscipuli ad veram Christi cognitionem potuerint peruenire, qualis profecto non fuisset schola Ammonii, si BAEII & FABRICII (n) iudicio standum esset. Excipit quidem laudatissimus Fabricius, Augustini haec scribentis animo obuersatum fortassis esse ORIGENEM Adamantium, quem per errorem cum altero ORIGENE, Plotini *συμφορητῆ*, confuderit. Verum res ipsa docet, nec Origenem Adamantium, nec alterum gentilem, eum in animo habuisse, quum alter nunquam gentilis, alter nunquam christianus fuerit. Plures itaque alios fuisse Ammonii discipulos oportet, qui in eius schola ad Christum adducti sunt, nisi Augustinum plane mentitum dicere velimus. Quae quum ita sint, adfirmare non dubito id, quod consentiente adhuc eruditorum omnium suffragio adseueratum est, AMMONIVM christianam fidem nunquam deseruisse. Et hinc in medio posita est ratio intelligendi, ex quo fonte sua tot philosophi arua irrigarint. Ammonium enim audiuerunt HERENNIVS, PLOTINVS & ORIGENES gentilis, Plotinum & Origenem PORPHYRIVS & AMELIVS, Porphyrium IAMBlichvs, quem deinde PLVTARCHVS Atheniensis, SYRIANVS, PROCLVS, MARINVS, ISIDORVS, DAMASCIVS continua serie exceperunt: (o) vt adeo non praeter rem dicere liceat, philosophorum maximorum turbam, Scholae Ammonianae veluti coloniam quamdam fuisse.

§. XV.

His veluti fundamenti loco substratis, proximum est, vt, quinam sint illi philosophi gentiles, *ἐν ὀλίγοις* christiani, paullo accuratius dispiciamus. Ii vero denuo duorum esse generum videntur. Alii enim paullo cautius atque occultius *χρησιμονίζων*, & spolia illa aliena clam habere solent. Alii paullo perfrictioris frontis doctrinas christianis surreptas tam manifeste prae se ferunt, vt eruditis quibusdam dubitandi fecerint materiam, paganine fuerint an christiani? In priorem censum merito referimus EPICTETVM, gente Phrygem, domo Hierapolitanum, qui quum esset conditione seruus, istum fortunae errorem incredibili eruditione ac virtute emendauit, & philosophiae ita percepta habuit praecepta, vt iis ad componendos mores, non ad ostentationem vteretur. Profecto, si quis vnquam philosophorum fuit, cuius cum verbis & doctrina accurate vita moresque conspirarunt, Epictetus, BVDDEO (p) celeberrimo iudice, hanc laudem promeretur, pro-

(n) Fabric. *Bibl. Gr.* IV, 26. p. 151. (o) *Vide Append. ad Thom. Stanleii Hist. cap. III. p. 1213, sequ.* (p) *Budd. philos. dialog. de moribus phibof. p. 103.*

pe certè ab ista gloria, quae summa utique est atque excellens, abfuit. Exstant huius philosophi enchiridion & disputationes ab **ARRIANO** collectae, quarum haec magnam partem tam sunt praeclaræ ac sublimes, ut non modo **GVIL. CAVEVS** (q) eum e christianorum potius consuetudine, quam in Zenonis porticu profecisse existimet, sed & idem se iusto commentario demonstraturum receperit **CASPAR BARTHIVS**, (r) quibus & nos adfentiri non dubitamus. Quamvis enim haut probemus audaciorem coniecturam **ABR. BERKELII** (s) & **GVILIEL. SALDENI**, (t) qui Epaphroditum, Epicteti herum, eundem cum eo, qui a Paulo (u) aliquoties commendatur, esse existimant, atque inde colligunt, **EPICETI** animum ab hero tam pio, matutino Christianæ religionis rore quodammodo fuisse adpersum: certum tamen est, **EPICETVM**, qui ipsis nascentis ecclesiae temporibus floruit, incredibili christianorum aemulatione incensum, decreta atque instituta eorum curiosius inuestigasse. Hinc subinde meminit christianorum, discipulosque eorum exemplo ad virtutem alacriores reddere conatur. Exstat in disputationibus eius locus, (x) in quo egregia philosophiæ præcepta viuendo etiam esse exprimenda, hoc suadet argumento: *Τὶ ἔξαπατῶς τὰς πολλὰς; τί ὑποκρίνη, Ἰουδαῖοι. ἢ Ἕλληνας, ἢ ἑβραῖς, πῶς ἕκαστος λέγεται Ἰουδαῖοι; πῶς Σύρος; πῶς αἰγύπτιος; καὶ ὅταν τινα ἐπαμφοτερίζοντα εἰδόμεν, εἰσώσομεν λέγειν, ἢ ἐστὶν Ἰουδαῖοι, ἢ ἄλλ' ὑποκρίνεται; ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πᾶθος τὰ τῷ βεβαμμένῳ καὶ ἡσμημένῳ, τότε καὶ ἐστὶ τῷ ὄντι καλεῖται Ἰουδαῖοι. ἔγωγε καὶ ἡμεῖς παραβαπτισαί; λόγῳ μὲν Ἰουδαῖος ἄρα; ἢ ἄλλο τί.* *Quid populo fucum facis? Quid se, quum Iudæus sis, Græcum esse simulas? Nonne vides, ut quisque dicitur Iudæus, aut Syrus, aut Aegyptius? Quod si quem altermansem viderimus, dicere solumus, non esse Iudæum, sed simulatorem. Quum autem adfocum illa disciplina imbusi, (baptizati) sectamque professi, adhibueris, tum reuera Iudæus & est & nominatur. Sic & nos adulserim, (baptismi defeciores,) furnus, numine quidem Iudæi, re vero ipsa quidam aliud.* Christianos hoc loco Iudæorum nomine cenferi, ex baptismi mentione patet, recteque est ab **HIER. WOLFIO** (y) obseruatum. Sane si de Iudæis vere ita dictis loqui voluisset: non video, cur baptismum profelytorum, paucissimis gentilium præcul dubio notum,

Dd

com-

- (q) Guil. Cave *Christ. Primit.* I. p. 64. (r) Casp. Barthius *Aduers.* III. 10.
 (s) Berkel *Præfat. ad Epictet.* (t) Salden. *Oriol. theolog.* p. 43. (u) Philipp. II, 22. Coloss. I, 7. (x) *Arrianus. Disp. Epictet.* II, p. p. 192. (y) Hierou. *Wolfii Adnot. ad hunc locum* p. 470. sequ.

commemorare maluerit, quam circumcisionem, paganis omnibus notissimam. Accedit, quod vulgo tum erat receptum, ut christiani, quorum religio ex Iudaea prodierat, & quaedam cum Iudaeis communia habere videbatur, Iudaei per errorem nuncuparentur, quemadmodum multis exemplis demonstrarunt IUSTVS LIPSIUS, (z) PETRVS PITHOEVS, (a) CASP. BARTHIVS, (b) aliique viri doctissimi. Nec minus notabilis est alter ex eodem ARRIANO (c) locus, in quo clarius christianorum meminit, sed ita, ut, dum reprehendit, laudet, dum odium turpissime prodat, mores eorum suis proponat imitandos. En enim eius verba: ποῖος ἔτι τῶν τυραννῶν φοβερὸς; ἢ ποῖοι δουροφόροι; ἢ ποῖα μάχαραυ αὐτῶν; ἔσται ἐπὶ μακρίας μὲν δύνатаί τις ἕτοιμα διατεθῆναι πρὸς τὰυτα καὶ ὑπὸ ἔθους, οἱ Γαλιλαῖοι, ὑπὸ λόγῳ δὲ καὶ ἀποδείξεως ἰδεῖν δύνатаι μαθεῖν, ἔτι ὁ θεὸς πάντα ποιοῦμε, τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. *Quis adhuc tyrannus isti erit formisabilis? aut quis satellites? quibus eorum gladii? Ergo furore quidem sic aliquis affici potest aduersus illu, & consuetudine, ut Galilaei; ratione vero & demonstratione cognoscere nemo potest, Deum ea, quae in mundo sunt, vniuersa fecisse?* Quibus verbis haud obscure prodit EPICTETVS, multa se in christianis, quos familiari contuitio Galilaeos vocat, laudanda obseruasse, atque inde eum cepisse fructum, ut, quae hos furore quodam aut consuetudine facere falso existimabat, ipse, ratione duce, adsequi niteretur. Quum itaque philosophus tam accurate cognitos haberit christianos, multaque eorum instituta vel inuitus miratus sit: ecquis dubitet quae, quibus multas eorum doctrinas; quas, saluis stociorum decretis, potuit adoptare, philosophiae suae miscuerit? Dubitat equidem doctissimus FABRICIVS, (d) cui *vanissima* videtur *de propensione eius ad christianismum suspicio, eo, quod nihil eius feratur; quod non a stoico philosopho profectis potuerit, multa autem, quae huius potuerit proficisci a christiano.* Sed quemadmodum facile in hoc ei adsentior, quod neque christianus fuerit EPICTETVS, neque christianis magnopere fauerit, multaque praeterea scripserit, quae a christiano non possent proficisci: ita paullo fidentius dictum videtur, quod nihil, nisi τὰ ἐν τῆς σοφίης docuerit. Quamuis enim omnia, quae tradit EPICTETVS, ipse ratione duce discere potuisset: satis tamen constat, multa, quae etiam ex ratione colligi potuissent, fugisse philosophos, donec christiano-

rum

(z) Lips. ad Taciti *Annal.* XV. (a) Pithoei *Adurf.* II. 2. (b) Barthe ad Rutil. Numantin. l. p. 159. (c) Arrianus *Diss. Epictet.* IV, 7. p. 400. (d) Fabr. *Bibl. Graec.* IV, 7. p. 257.

rum exemplis moniti, ea diligentius excoluere. Exemplo sit doctrina de celebratione Numinis. Non ea sane abhorret a ratione: sed quis, quaeso, ante Epictetum philosophus, quis Stoicus ante christianae religionis exortum tam praeclare de ea loquutus est, ut EPICTETO paria faciat? An Christianus potuisset efficacius de ea disserere, quam Epictetus apud ARRIANVM (e) disseruit? Loquutus enim de operibus Dei sapientissime creatis: Num, inquit, oratione haec satis aut laudari, aut illustrari possunt? Nam si sani essemus, quid nobis aliud agendum erat, & publice & priuatim, quam Numen celebrandum? Nonne & inter fodiendum, & arandum, & edendum, hymnus hic cantandus erat Deo: Μέγας ὁ Θεός, ὅτι χεῖρας δέδωκεν, ὅτι κατάκτοον, ὅτι νοιδίαν, ὅτι ἀυξήσας δαδιδότας, ὅτι καθύδατας ἀναπνέων. Magnus est Deus, qui nobis instrumenta praebuerit haec, quibus terram colamus: magnus est Deus, qui manus dederit, qui deglusiendi vim, qui ventrem qui effecerit, ut laeser crescamus, ut dormientes respiremus! Haec singulis in rebus cantanda erant, & hymnus maximus ac diuinissimus resonandus, quod facultatem dederit harum rerum intelligentem, & utendi ratione instrumentam. Quid ergo? quum vulgo excoccati sitis, nonne oportebat esse alie quem, qui hoc munere fungeretur & loco omnium hymnum de Deo publicaret? Quid enim aliud possum senex claudus, nisi celebrare Deum? Quodsi lusciniæ essem, lusciniæ officio fungerer: si olor, oloris. Nunc rationis quum particeps sim, Deus mihi celebrandus est, hoc munus meum est, hoc exsequar, neque statuentem hunc deservam, quoad licuerit, & vos ad eandem hanc consilientiam exhortor. Si Platonius aut Pythagoræus ita scripisset, esset fortassis, quod paulominus miraremur. Sed quis a stoico haec exspectaret, cuius de Deo sententia pro sectæ ratione non longe a Spinozæ principiis aberat? Quis ergo non videt, philosophum imitari christianos, quorum ea tunc permulgata laus erat, quod perpetuum Christo Deo carmen inuicem dicerent? (f) Adde quod hymnus ille Epicteticus ad psalmorum stilum quodammodo accedere, & ex ipsis christianorum hymnis expressus esse videatur. Quod sane nemini mirum videbitur, qui sequentia eiusdem Epicteti verba (g) expenderit: Νῦν τρέμωτες τὸ θεοδάρειον κραταίμεν, καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλέμενοι, δέομεθα αὐτῷ ΚΥΡΙΕ ΕΛΕΗΣΟΝ, ἐπίστευσόν μοι ἔξελεθῆν.

Dd 2

(e) Arrianus *Disput. Epict.* l. 16. p. 127. (f) Plinius *Epist.* X, 37. (g) Arrianus *disput. Epictet.* ll. 7. p. 126.

ἐξάδεν. Nunc trementes anqurium captamus, Deumque invocantes, precamur eum: DOMINE MISERERE, fac mihi excedendi potestatem. Quae vel sola, nisi fallor, persuadent, vt Epictetum, quamvis a sacris mysteriisque christianorum alienum, moralibus tamen eorum doctrinis philosophiam suam passim interpolasse credamus, licet id occultius testis usque eum fecisse non negemus.

§. XVI

Idem censendum videtur de PLOTINO, quem supra Ammonio operam dedisse adfirmavimus. Hic quum esset gente Aegyptius, pluresque philosophos iuuenis audiisset, ex omnium scholis paullo tristior exierat, donec audito Ammonio, eiusque doctrina vnice probata, exclamaret: *τῶτον ἐζήτην, hunc ipsum quarrebam.* (h) Equidem quid potissimum in Ammonio miratus sit PLOTINVS, non adeo obscurum est. Quum enim ideo abhorreret ab aliorum acroasibus, quod sectarum studio, quidquid vel Plato, vel Aristoteles, vel Zeno somniasset, miro supercilio discipulis obtruderent: non poterat non probare institutum Ammonii, qui in nullius magistri verba iurauerat, eclecticamque & sublimiorem quamdam philosophiam, raro tum exemplo, colebat. Hanc ergo retinuit etiam PLOTINVS, qui quamvis vulgo Platonicis accenseatur, ac quiore tamen iure inter eclecticicos refertur a doctissimo STANLEI interprete. (i) Nam praeterquam quod in eius schola etiam Pythagoracorum, peripateticorum, & stoicorum commentarii legerentur: relatum legimus a PORPHYRIO, (k) Plotinum adeo prudentiorem dogmatum *ἐκλογῆν* probasse, vt & Persarum atque Indorum philosophiae periculum facere constituerit, & iter ideo suscepit in Mesopotamiam. Quum ergo nullius gentis dogmata adspersus sit Plotinus: quis quaeso negaret, eum etiam rationem habuisse Christianorum, in quorum scholis adoleuerat? Certe ita visum est multis, iisque eruditissimis viris, THEODORITO, HOLSTENIO, OWENO, aliisque plurimis. Et quamvis ab eorum sententia alieniorem se profiteatur *ὁ πᾶν* FABRICIVS: (l) crediderim tamen, eum de mysteriis tantum christianis loqui, quae in PLOTINO non reperiri, facile concedo. Ipse enim nunquam satis laudatus FABRICIVS (m) in eruditis ad

MARI-

(h) Porphyr. *vita Plotini cap. III.* (i) *Appendix ad Stanleii de philosoph. Eclect. cap. III. p. 1210. sequ.* (k) Porphyr. *vita Plotin. cap. XIV. & III.* (l) Fabricius *Bibl. Graec. IV. 26. p. 157.* (m) Fabric. *in Proleg. ad Marini vitam Procli Sect. II. pag. 12.*

MARINVM prolegomenis diferte ait : *Quod vero Plotinus & reliqui ex christianis dogmatis quaedam in suam philosophiam vel receperint, vel cum illa conciliare, aut denique expolire conati fuerint, non videsur temere esse vel negandum vel explodendum.* Rem vnico exemplo illustrabimus. Constat inter omnes, creationem rerum omnium *ἐκ μηδενός προουκονηθέν*, id est ex nihilo, doctrinam esse adeo christianis propriam ac peculiarem, vt nulla philosophorum secta eam vnquam adsequuta sit. Omnes enim veluti ex compacto somniant materiam quamdam Deo coaeternam, ex qua deinde hoc vniuersum vel fortuito extiterit, vel a Deo factum sit. Hinc omnes philosophi de rerum origine perperam senserunt, ne ipso quidem excepto PLATONE, ceu ex ALCI-NOO (n) constat, quem & CHALCIDIVS fatetur, (o) docuisse, *non Deum ex his, quae non erant, fecisse mundum, sed ea, quae erant, sine ordine ac mod., ordinasse.* Eoque factum est, vt PROCLVS, (p) Platonis doctrinam vindicaturus, huic dogmati Christianorum duodeuiginti argumenta opposuerit, a IO. PHILOPONO totidem libris refutata. Et tamen PLOTINVS primus omnium, fatente ipso RADVLPHO CVDWORTHO, creationem vniuersi ex nihilo docuit, quem deinde longo agmine sequuti sunt Platonici recentiores tantum non omnes, Pyrrhyrius, Iamblichus, Syrianus, Hermias, Damascius, Priscianus Lydus, HIEROCLES aliique, quos praeter laudatum CVDWORTHVM (q) operose enumerarunt LIVIVS GALANTES (r) & IO. ALB. FABRICIVS. (s) Vnde vero hanc sublimiorem doctrinam hausisse dicamus Plotinum? Non sane ex Platonis & Aristotelis operibus, neque ex Chaldaeorum Persarumque oraculis, in quibus alia omnia occurrunt, sed a christianis haec omnino didicit, maxime ab AMMONIO, cuius in schola, vt diximus, fuerat perpolitus.

§ XVII.

Praeceptorum iungimus discipulum PORPHYRIVM, Bataneotem Tyrium, patrio nomine MALCHYM, quem omnes neruos ad euertendam christianam religionem intendisse constat. Hunc philosophum nihil fecisse reliqui, vt philosophiam ad christianae religionis exemplum com-

Dd 3

pone-

- (n) Alcinonis *doctr. Platon. cap. VIII. & XII. Conf. & Thom. Gale ad Iamblich. de myster. Aeg. p. 276.* (o) Chalcid. *ad Timæum Plat. p. 109.* (p) Fabric. *append. ad Marini vitam Procli. p. 95.* (q) Cudworth. *Systema mundi, intelligib. p. 749. 751. 753. 763.* (r) Livijs Galantes *Compar. Christ. & Platonicae Theolog. p. 273.* (s) Io. Albert. Fabr. *Bibl. Gr. II, 12. p. 464.*

poneret, & passim daret emendatiorem, adeo non mirum est, vt, si id non fecisset, omnino miraremur. Ipse enim Christianis editus parentibus, eorum doctrinas accurate imbiberat, iisque desertis, ad paganam descuerat superstitionem. Quod licet dubium videatur GVILIELMO CAVEO, (t) ideo, quod praeter NICEPHORVM, (u) futilem & nugacem auctorem, nemo veterum istius ἀποστασίας diserte meminerit: rem tamen putamus certissimam, & miramur, viro doctissimo non succurrisse testimonium SOCRATIS, (x) quod rem vtique extra dubitationis ponit aleam. Hic enim grauissimus auctor ad EVSEBII prouocans auctoritatem: *iam vero, inquit, idem, vt videtur, Iuliano accidit, quod PORPHYRIO. Nam ille Caesurae Palaestinae, a quibusdam christianis reprehensus, quum pro graui, qua ardebat, iracundia ferro non possit, religionem christianam deseruit.* Eiurato itaque desultoria leuitate christiapisimo, fecit, quod solent omnes fere apostatae. Nam non modo diuinam hanc religionem eiusque fundamentum, violentissimis scriptis oppugnauit, (y) & vt id eo operosius exsequeretur, omnes scripturae sacrae libros diligentissime euoluit: verum etiam data opera gentilismum emollire & sublimiorem inuenire philosophiam ausus est, vt esset, quod christianorum diuiniore sapientiae opponeret. Id vero tanto facilius praestitit homo, ad hanc fallaciam ingeniolissimus, quod in eos incidit praeceptores, qui eodem instituto utebantur. Audiuit enim Origenem, non Adamantium quidem christianum, vt HOLSTENIVS credidit, sed alterum gentilem, Longinum, Plotinum, Ammonii discipulos, eorumque in scholis ita profecit, vt omnibus magistris suis videretur superior. (z) Sed vt huius quoque sublimiorem ac semichristianam philosophandi rationem vno atque altero exemplo demonstramus: iam non repetimus doctrinam de creatione ex nihilo, quam in PORPHYRIO quoque deprehendit CVDWORTHVS, (a) nec dogma eius de angelis & archangelis, quod supra excussimus, nec sublimiora detique illa decreta de morte philosophica, sensuum corporisque fuga, de cura animi item, mentisque cultu, & eleuatione in Deum, in quibus non solum aliquid christiani sed & ipsam scripturae *ἁγάθην* mirantur L. HOLSTENIVS (b) & saepe laudatus STANLEII interpres. (c) Sed vnicum addo

(t) Cane *H. Litt. part. I. Saecul. III. p. 78.* (u) Niceph. *H. E. X. 36.* (x) Socrat. *H. E. III. 19.* (y) Vide Holsten. *de vita & Script. Porphyr. cap. III & VI.* (z) Eunapius *p. 21.* (a) Rad. Cudworthus *I. c. vi. l. supra §. X.* (b) Holsten. *l. c. cap. VI. pag. 26.* (c) *Append. ad Stanlei. de philof. ecclē. cap. VII. p. 1222.*

hædo eius testimonium, quod rem illustrabit maxime. Quid philosophi pacne omnes, ac Platonici maxime, de animae integritate senserint, notum est & peruulgatum. Omnes enim animam tanquam in se bonam ac diuinam collaudabant, & hinc peccata, ad quae homo natura est procliuor, non animae imputabant, sed corpori, a cuius contagione ipsam mentem labem & vitium contrahere arbitrabantur. (d) Pestilentissima hæc erat doctrina, & procul dubio a christianis primitiuis sæpius explosa. Quanto sublimius itaque hic philosophatur PORPHYRIVS, quam praeclare scribit: (e) Ἀλλ' ἡ Ψυχῆς Φύσις ἐν ἡ ἀγαθῶν, καὶ ἀγαθῶν μετέχει δύναμιον, καὶ ἀγαθοειδὲς ἔστι γὰρ ἐν ἐγένετο ἐν κακῶ, τὸ ἐν ἀγαθῶν αὐτῆς ἐν τῶ συνέσει τῶ γενήσαντι κακῶ δὲ τὸ τοῖς ὕστεροις. *At maiora animae non est bonum, sed quid particeps boni fieri potest, & boniforme, alias non incidere in malum, bonum ergo eius consistit in eo, & auctori suo coniungatur, malum autem, si rebus inferioribus.* Quis non videt, hæc semichristiana potius esse, quam aut Platonica aut Pythagorica? Talia plura addi possent, nisi chartae habenda esset ratio, pluresque, qui nos ad se vocant, superessent philosophi.

§. XVIII.

Prodeat ergo HIEROCLES, non ille Bithyniae, & post Alexandriae ἱππεύς, libris contra christianos scriptis notus, quem plures (f) perperam cum nostro confundunt, sed philosophus eclecticus, qui medio saeculo quinto floruit, & praeter libros de fato seu providentia, a PHOTIO (g) exscriptos, aureum reliquit in aurea Pythagoræ carmina commentarium. In his libris Pythagoræ ac Platonis doctrinas tam prope ad veritatem christianam extollit, vt nemo paganorum sublimius scribere potuisse videatur. Vnde non mirum, quosdam eius auditores tam admirandis magistri dogmatibus ad Christianismum praeparatos esse. AENEAS certe GAZÆVS, qui Christo nomen dedit, Hieroclis philosophiæ se innutritum ipse subinnuit in limine dialogi de resurrectione. Ceterum omnes, qui HIEROCLEM legerunt paullo diligentius, sublimem eius ac ad christianismi exemplum compositam philosophiam amplissimis laudibus extollunt. Inter quos IO. AVRISPA, Sicut

(d) Marfilii Ficini *Comment. super Platon. Conviv. Orat. IV. cap. IV. Campes. Vitings Observat. Sacr. III, 8. 9.* (e) Porphyr. *Senten. cap. XXXIV. p. 236.* (f) Veluti Ionsius *de Scripturis. Hist. philos. III, 15.* (g) Photius *in Biblioth. Cod. CCXIV. p. 549.*

Sculus, qui primus Hieroclem latinitate donauit, (h) in luculenta ad Nicolaum V. pontificem praefatione fatetur, *se, iam prope octogenarium, nihil aus graece aut laetie legisse, quod sibi magis profuisse intelligat.* Cui suffragatur alter editor, IO. CVRTERVS, qui in praefatione, FRANCISCO RVPIVCALDO inscripta: (i) *rioc quoque, inquit, doctorum multorum iudicio, quibus ipsam HIEROCLEM videre contigit, affirmare non vereor, nullum profani nominis auctorem luci donatum adhuc, quod sciam, qui tam multa de moribus, de providentia, similibusque rebus, more nostro, id est christiano, hostis alioquin (k) huius nominis accerrimus, tam bene, tamque aperte differnerit.* Denique & DACERIVS, qui Hieroclem gallice reddidit, in praefatione diserte ait: *Hieroclem dogmusa quam plurima, quae ex libris & dogmatibus Iudaicis Pythagoras hauserat, nulli interpretum antea intellecta, Christianae religionis subsidio egregie exposuisse.* Quae quidem iactantius dicta videri poterant, (siquidem ipse dubito, an a Iudaeis quidquam acceperit Pythagoras,) nisi ex ipsis Hieroclis operibus constaret, eum christianorum spoliis se extulisse. Demonstravit id exemplis haud paucis HVGO GROTIUS, qui in commentariis ad Matthaei Euangelium diuinam illam Christi concionem in monte habitam, cum Hieroclis principiis moralibus passim comparauit. Sed exempli loco esse possunt vel sola illa, quae de auxilio diuino, precibus obtinendo, (l) de vitanda iurandi leuitate, (m) de *μετάνοια* seu poenitentia, quam ipse *πρῶτον ἀρχή* sapientiae vocat, (n) aliisque eiusmodi capitibus moralibus efficacissimo orationis genere disputat, quae tamen quo minus hic exscribamus, ipsa prolixitate prohibemur.

§. XIX.

Denique ex aliquorum sententia huc etiam pertinet IAMBlichVS, patria Chalcidensis, gente Syrus, Porphyrii discipulus, quartique adeo saeculi scriptor celeberrimus, cuius vitam, multis praefigiis dicam an miraculis distinctam, operose exposuit EVNAPIVS. (o) Accensetur & hic vulgo Platonicis, sed perperam profecto, quum ab omni sectarum studio

(h) *In edit. Patav. 1474. 4to. & Romana 1475. quas indicat. Fabric. in Bibl. Graec. c. 11, 12. p. 46a.* (i) *Edit. Lond. 1654. in 12mo.* (k) *Confundit & hic Curterius Hieroclem, Bithyniae ἐνάροχον cum Hierocle philosopho, quem eodem loco falso fuisse putat stoicum.* (l) *Hierocle. ad nur. Pythag. carm. 45. p. 233. ed. Catterianae.* (m) *Idem p. 31. sequ.* (n) *Idem p. 167.* (o) *Eunap. vit. philos. statim ab initio.*

dio alienissimus, non modo Platonem, sed & Aristotelem, Pythagoram, quin & Chaldaeos ac Aegyptios, sequatur. Vnde eò facilius quibusdam persuasum est, Iamblichum ne christianorum quidem dogmata esse prorsus adspersum, sed iis hinc inde opera sua tanquam gemmis quibusdam distinxisse. Equidem quodnam sit illustri HVETII de hoc philosopho iudicium, iam supra, iplis adlatis eius verbis, ostendimus. (p) Nunc THOMÆ GALE (q) addimus testimonium, qui adfirmare non dubitat, *hominem hunc minime christianum, immo hostem fidei nostrae, (ne quis studium partium invidiose criminari possit,) in libris de mysteriis ita de Deo, angelis & anima scribere, ut nonnullis, qui se christianos dici volunt, de rebus animis sanius & castius sentiendi merito magister esse debeat.* Sed denuo intercedit *παύ* FABRICIVS, (r) fateturque, *ut theologiae naturalis insignita quaedam magnoque numero, ita christianismi proprie dicti vestigia se reperire nulla in illo potuisse.* Recte profecto & sapienter. Sed id modo vereor, ut HVETIVM recte perceperit vir doctissimus. *Stricturae enim christianismi, quas in Iamblichi operibus micare, ait HVETIVS, non sunt christianismi proprie dicti capita, qualia in nullo philosophorum hactenus recensitorum opere occurrunt, sed sublimiores quaedam doctrinae, a ratione quidem non abhorrentes, sed antiquioribus tamen philisophis fere ignotae, a iunioribus vero christianis surreptae, ut iis commentarios suos illustrarent.* Tales vero doctrinas sublimiores in Iamblichi operibus reperiri, nec ipse forsitan negauerit laudatus FABRICIVS. Quamvis fatention dubitem, plerasque tam esse barbaris Aegyptiorum & Chaldaeorum doctrinis obfuscatas, & corruptas, ut vix sui similes videantur. Idemque etiam sentiendum de SYRIANO, PROCLO, MARINO, ISIDORO, DAMASCIO, hominibus Asiaticis, qui continua serie in Atheniensi schola Platonica docuerunt, (s) quique non contenti luxuriantis ingenii argutiis, magnam veterum opinionum farraginem suis commentis admiscuerunt, & dum crescentis longe lateque eo tempore Christianismi aemulatione Platoniam theologiam phaleris nimium ornare studuerunt, philosophiam ab Ammonio perpurgatam *πολυλογία καὶ ἀλλοτριαν δόξασμαίων ἱστορίαι* rursus obruerunt. Quare & de iis non est quod multa dicamus.

Ee

§. XX.

(p) *Vid. supra §. 9.* (q) Thom. Gale *praefat. ad Iamblich. de myster. Aegypt.* (r) *Fabric. Bibl. Graec. V, 28.* (s) *Luc. Holsten, de vita & scriptis Porphyr. cap. VI. p. 26.*

§. XX.

Progredimur potius ad eos, qui multo apertius, christianorum dogmata iactarunt, eaque ita philosophiae gentili miscuerunt, vt difficile interdum sit iudicare, Deosne falsos, an CHRISTVM coluerint magis. Et in hunc quidem numerum primo refero SIMPLICIVM, gente Cilicem, Graecorum Aristotelis interpretum facile principem, & quod caput rei est, nulli sectae ita addictum, vt non & ex aliis, quae probasset, exciperet. Exstat praeter ea, quae in Aristotelem scripsit, luculentissimum in EPICTETI Enchiridion commentarius, quem post alios cum Epicteti translatione Arabica CLAVDIVS SALMASIVS edidit. In eo tam praeclare de vita instituenda, componendoque animo philosophatur apertus christiani nominis hostis, vt BONA CARDINALIS (t) eum christianis accensere non dubitet. Qua in re tametsi ratio eum fugiat, quum de eius paganismo nullus sit addubitandi locus: negari tamen non potest, SIMPLICIVM ita doctrinis ac dictionibus christianis stilum totum imbuisse, vt & Platoniorum mysteria nonnunquam verbis, *Φράσαι* christianam redolentibus, inuoluere soleat. Id quod satis demonstrat precatio illa, qua commentarium istum in Epictetum obli gnauit, quamque obseruante GVIL. CAVEO (u) ita concepit, vt, nisi hominem gentilem ita precari scires, crediturus sis, Christianum hac oratione sacrosanctam Trinitatem, Patrem, Filium & Spiritum sanctum, adorare. Ita enim precatur philosophus *ἐν ὀλίγῳ* Christianus: *Ἰκετεύω σε θεσποτα, ὁ πατὴρ καὶ ἡγεμὼν τῶ ἐν ἡμῶν λόγῳ, ὑπομονηθῆναι μὲν ἡμᾶς τῆς ἑαυτῶν ἐυγενείας ἢς ἡξιώθημεν παρὰ σοῦ κ. τ. λ.* *Tibi Domine, PATER & auctor humanus mentis supplico, uti nos memores facias eius nobilitatis, qua nostrum genus dignatus es: utique faceas nobis pro conditione libertatis nostrae, dum a corpore nos liberare, & adfectibus brutis repurgare conamur, ut iis superiores euadamus, ipsis imperemus, eorumque ministerio usamur. prout fert natura.* Quis non hic Deum Patrem inuocari crederet? sed age, quid porro? *Καὶ πρὸς δόξῳσιν τῶ ἐν ἡμῶν λόγῳ καὶ ἔνωσιν αὐτῶ πρὸς τὰ ὄντως ὄντα διὰ τῶ τῆς ἀληθείας φωτός.* Porro vt ad sis nobis in emendatione diligenti rationis nostrae, vt eum cum rebus veris & aeternis coniungamus, per illum veritatis lucem. Quis SIMPLICIVM, ac non potius quemcumque Christianorum precantem se audire putet, & Spiritus sancti efflagitantem auxilium? Sed nondum a f-

(t) Card. Io. Bona in indice librorum, allegatorum intractatus de rebus liturgicis.

(u) Guil. Caveo *Christianism. primis.* l. 3. p. 65.

tis christianum simulavit, en sequentia verba: Καὶ τὸ τρίτον, τὸν σωτήρα ἡμετέρου, ἀφελὲν τελέως τὴν ἀρχὴν τῶν λυχνικῶν ἡμῶν ὀμμάτων, ἔφρα γινώσκωμεν εὖ, κατὰ τὸν Ὀμηρον, ἢ μὲν Θεὸν ἢ δὲ καὶ ἄνδρα. Denique SERVATOREM *comprecor*, ut *penitus abstergere velis omnem caliginem ab oculis anistorum nostrorum*, ita ut clare, ceu Homerus ait, & Deum & hominem cognoscamus. Quis non hic denuo agnoscit Θεῶν ipsius scripturae? Nihil ergo huic precationi, si ad verba respicimus, deesse dixeris, praeter illud AMEN, quod solas vere Christianorum preces obfignat. Ceterum huius generis plura exstant in SIMPLICII commentariis, quae argumento sunt, hominem infelicem tam prope abfuisse a christianorum doctrinis, quam procul ab ipso Christo, maximo malo suo, abfuit.

§. XXI.

Idem iudicandum est de CHALCIDIO, cuius commentarius in Platonis Timaeum eiusdem commatis est. De auctore omnia incerta sunt, adeo ut ne de ipsa quidem, qua floruit, aetate, quidquam compertum habeamus. Quamvis enim GVIL. CAVEVS (x) eum ad annum erae CHRISTIANAE CCCXXX referendum putauerit: non alio tamen fundamento, ceu ipse faretur, nititur, quam quod ipse CHALCIDIVS, Hosio suadente, se ad interpretandum Platonis Timaeum accessisse, innuat. Sed HOSIVS iste an fuerit notissimus ille Episcopus Cordubensium, qui saeculo quarto floruit, nondum adeo expeditum est, ut CASP. BARTHIO (y) videtur. Certe non fit credibile, virum tam grauem, & negotiis maximis districtum, qualem fuisse Hosium Cordubensem constar, homini profano & semichristiano id negotii dedisse. Aequae incerta est hominis religio, quam nec ex eius commentario diiudicare possunt eruditi. Sunt qui Christianum & Cathaginiensem Archidiaconum fuisse existimant, sed FABII PLANCIADIS FVLGENTII, scriptoris christiani, & Marciani Capellae iunioris auctoritate freti, qui Chalcidium *Leuitarum sanctissimum* adpellat. (z) At alii hominem paganae superstitioni fuisse deditum, credere malunt. Nec desunt denique, qui Hebraeis eum accensent, quandoquidem & horum placitis nonnunquam fauere videtur. Et reuera Chalcidius non raro ad sublimiorem Christianorum sapientiam adsurgit. Exscribit subinde Mosen, ex eoque doctrinam

Ee 2

de

(x) Guil. Cave *Hist. litter. Part. I. Saec. IV. p. 106.* (y) Barth. *Advers. p. 257*(z) *Vide Fabric. Bibl. Latin. III. 7. p. 554.*

de creatione illustrat : laudat Salomonem : in partes vocat LXX interpretes, vt & versionem Symmachi & Aquilae : est, vbi Origenis testimonio vitur : quin ex ipsius N. Testamenti libris nonnulla depro- mit, maxime illam, de stella Magis adparente, historiam, quam cum cura enarrat. Quae omnia laudatissimo FABRICIO tam manifesta visa sunt christianismi indicia, vt de eo vix dubitandum censeat, quamuis adfirmare nolit, eum fuisse diaconum, quia forsan talis magis sibi reli- gioni duxisset, christianismum ambiguitate verborum occultare. Sed aut fallor ego magnopere, aut CHALCIDIVS (a) nihil minus fuit, quam christianus. Quamuis enim, hyenae instar, christianam vocem simulet, eorumque doctrinas, manifesto plagio, in scripta sua transferat : ani- mum tamen a Christo alienum vbique prodit. Sic vbi stellae, quae magis illuxerat, meminit, rem refert, tamquam sibi minus credibilem, & dubitantis more illud DICITVR vsurpat, additque, *Hosio suo haec multo melius esse comperta, quam ceteris.* Quo innuere videtur, ad christianum se scribere, a quo se gratiam fortassis huius commemora- tione historiae initurum, sperabat. De MOSE etiam ita disserit, vt non obscure, quanti eum habuerit, prae se ferat : (b) *Hebraeorum, inquit, sapientissimus, Moyses, non humana facundia, sed diuina, vt FERUNT, inspiratione vegetatus, in eo libro, qui de geniura mundi censetur : re- liqua.* An vero de Mose ita scriberet homo christianus ? An eius Θεοπνευσίας ad famam referret ? Omitto eius dogmata de aeternitate mundi, ipsiusque humanae mentis, quae ita defendit CHALCIDIVS, vt & saniora Platonis dicta in sensum hunc deteriorem detorqueat. Quae quum ita sint, rectissime statuere nobis videmur, nec christianum fuisse Chalcedium, nec gentilem, sed ἐπαμφοτερίζοντα, i. e. vt paucis di- cam, philosophum semichristianum.

§. XXII.

Erant tum scilicet tempora, quibus plures eiusmodi homines oberrabant, qui misero errore huc illuc circumacti ac veluti fluctuan- tes, non inueniebant, vbi consisterent. Disputare hodie solent eru- diti de eiusmodi hominum religione, quae, qualis fuerit, ne ipsi qui- dem miseri isti fortassis sciuerunt. Possem hic multa adferre exempla : sed pauciora sufficient, PHOTIVS (c) qui multorum librorum notitiam

ac

(a) Chalcedius *ad Tim. p. 219. & 226.* (b) Chalced. *ibid. pag. 372.* (c) Phot. *Biblioth. CLXXX. pag. 406.*

ac fragmenta in aurea bibliotheca nobis seruauit, inter alios, quos legerat, codices recenset etiam IOANNIS LAURENTII, Philadelphiensis Lydi, tractatus tres de prodigiis, de mensibus & de politicis magistratibus, de quorum argumento & dictione postquam suo more grauiter iudicauit, addit, hunc virum initio militasse, post causas egisse, deinde & honoribus functum, imperantibus Anastasio, Iustino & Iustiniano, ac demum de religione hominis ita loquitur: τὴν δὲ θρησκείαν ὃ ἀνὴρ ἔοικε δευτερεύσαν εἶναι, σέβεται μὲν τὰ ἑλλήνων καὶ θεῶν· θεῶν δὲ τὰ ἡμέτερα, μὴ διδόν· τοῖς ἀναγνώσκουσιν ἐκ τῶν εἰρησὺ συμβαλεῖν, πότερον ἔτω νομίζων θεῶν, ἢ ὡς ἐπὶ σκηπτοῦ. *Religione superstitionisior videtur. Gentilitate enim sacra simul veneratur, & fidem nostram, ut lectori difficillimum sit iudicare, virtutem sic vere opinetur, an potius veluti in scena ludat.* En denuo philosophum semichristianum. Quamuis enim nomen Ioannis arguat, eum christianis parentibus esse usum, tam male tamen ipse fuit christianus, vt inter paganam superstitionem veritatemque diuinam veluti medius fluctuarit & in his mentis erroribus tristi perierit naufragio.

§. XXIII.

Eiusdem aetatis ac religionis merito esse dixeris PROCOPIVM, virum omni eruditione politissimum, diuturnoque rerum gestarum vsu prudentiaque ciuili celeberrimum. Huic quamuis non vacauerit per tot negotia, philosophiae totum se tradere: in libris tamen, quos reliquit, historicis ita philosophatur de Deo rebusque diuinis, ac ipsa demum religione, vt & de eo, gentilisne fuerit an Christianus, non leuis si inter eruditos disputatio. In libris, quos de aedificiis Iustiniani conscripsit, subinde detestatur gentilium sacrificia (d) &, vt ipse loquitur ἀθεῖαν καὶ πολεθεῖαν, & alibi Ioannem Cappadocem gentilitiae superstitionis damnat, (e) & se paullo aequius de Christianis sentire passum profitetur. Nec dubito, quin a Iustiniano Imperatore pro Christiano vere habitus sit, quum vix credibile videatur, eum de sacris a se excitatis aedificiis historiam Procopio gentili fuisse commissurum. Quo factum est, vt & GVIL. CAVEVS (f) eum in scriptorum ecclesiasticorum numerum referre nullus dubitauerit. Sed nec pauciora occurrunt in eius libris, quae a quouis potius gentilium, quam a PROCOPIO exspe-

E 3

(d) Procop. de aedific. Iustinian. V, 7. (e) Idem de bello Persico I, s. 25. II, 12.

(f) Causes Histor. lit. Saec. VI. p. 223.

expectaffes. In ea enim, quam de Gothorum bello composuit, hiftoria manifesto exagitat Christianos, eorumque de Deo & rebus diuinis controuerfias ridet petulantiffime, ac demum fuam, quam colat, religionem his verbis profitetur: (g) Τα δὲ ἀντιλεγόμενα ἐγὼ ἐξοπιάμην ὡς ἦμαρ ἐπιμηνηθῆσομαι ἀπονοίας γὰρ μαινιώδεις τινὲς ἡγῶμαι εἰναδιερευνώσαν τὴν τῷ θεῷ φύσιν, ὅποια ποτὲ ἔστιν. Ἀνθρώπων γὰρ εἶδὲ τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὸ ἀκρίβεις ὁμοίαι καταληπτὰ, μὴ τίγῃ δὴ τὰ εἰς θεῷ φύσιν ἤκοντα. Ἐμοὶ μὲν τὰντα ἀκινδύνως σσειωπαίω, μόνω τῷ ἀπιστῆσαι τετιμημένα· ἐγὼ γὰρ ἀν εἶδὲν ἄλλο περὶ θεῷ ὅτι ἐν εἶποιμι ἢ ὅτι ἀγαθὸς τε πάντα πάσων εἴη, καὶ σύμπαντα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῇ αὐτῆ ἔχη· λεγέτω δὲ ὡς πῆ ἕκαστος γινώσκων ὑπὲρ αὐτῶν οὔται καὶ ἱερέως καὶ ιδιώτης. *Eam controuerfiam eisi probe ipse tenuim, munitime tamen commemorabo, quod uerfanam esse pusem infimiam, Des quae fit natura, disquirere: nam humana haec ipfu, neulum Des naturam, perfe-De adsequi mortales haudquarquam existimo. Quare tutius haec ego f-silensio praeteribo, sola tantum credulitate veneratus. Siquidem de Deo nihil ipse praeterea adfirmauerim, quam quod bonus omni ex parte fit, resque uniuersas sua potentia complectatur: de hisce uero controuerfhis ita quisque uel sacerdos, uel priuatus homo, loquatur, quemadmodum ipse sentire libuerit.* Est, ubi PROCOPIVS (h) eadem facilitate optionem facit hominibus, prouidentiamne credere uelint, an fato, & casu, impetuque temerario, res humanas ferri. Ex quibus facile intelligitur, PROCOPIVM gentilium superstitione & christianorum tum uiuentium altercationibus offensum, neutri se parti addixisse, & genus quoddam religionis tertium, ex philosophia & christianismo conflatum, sibi temere finxisse. Vnde male illi quidem sentiunt, qui hominem gentilibus accensent, sed nec melius illi, qui inter Christianos ei locum concedunt. Optime uero eius religionem perspexisse uidetur doctiffimus NICOLAVS ALEMANNVS, (i) qui eius ἀνένδοξα, seu arcanam historiam, primus in lucem edidit. Is enim de celeberrimo auctore hoc fert iudicium. *Ad eos se composuisse uidetur Procopius, quos POLITICOS adpellant, sed longe uerius omnium haeresum sentinas, prorsusque atheos adpellarent, qui licet in speciem christiani uideantur, nullique sectae nominatim addicti sint, priuatis tamen rationibus uel reipublicae cuiusmodi christianam religionem pietatemque metiuntur, neque de Deo, quid sentias quidue docens, si res ita ferat, ueuementer laborant.*

§. XXIV.

(g) Procop. de bell. Goth. l. conf. Eichel. praefat. n. XVII. sequ. (h) Procop. de bell. Vandal. II. (i) Nicol. Alemann. praefat. ad Procop. ἀνένδοξα. p. XL

§. XXIV.

Denique in eamdem semichristianorum classem non dubito referre SYNESIVM, gente Pentapolitanum, domo Cyrenensem, philosophum Platicum, qui incredibili doctrinae facundiaeque fama, saeculo quinto ineunte, claruit. Hic, paganus quum esset, sublimiori, quod prae se tulit, philosophiae genere tantam sui admirationem concitavit, ut ipsi christiani eum suae religioni deditum crederent, & urbis Ptolemaidis constituerent episcopum, non modo nihil tale sperantem, sed & refugientem, & fatentem disertis verbis, se nec animarum προπαρξιν negare, nec mundi interitum, defunctorumque in vitam reditum, unquam credere posse. (k) Temerarium hoc videri poterat ignarae plebis facinus, quod impetu magis inconsiderato, quam iudicio & ratione, admiserit. Sed ratam rem habuit Theophilus, Alexandriae antistes, qui Synesium episcopum consecrare non dubitavit; sperans fore, ut aliquando rectius sapiat, si diligentius institueretur. Memoriae hoc prodidit EVAGRIVS, (l) cuius narrationi NICEPHORVS (m) addit, SYNESIVM, a Theophilo ad sanio rem mentem adductum, sacrum baptismi lauacrum suscepisse. Sed, quod pace horum omnium dixerim, Theophilus pessimo ad omnem posteritatem exemplo paganum praefecit ecclesiae, ex Platonico, aut saltem Platonizante, non episcopum christianum, sed philosophum semichristianum futurum. Sane enim SYNESIVS etiam, summa ista inter christianos dignitate auctus, non nisi religionem quamdam εκλεκτικην, ex christianismo & Platonica barbaricaque philosophia constatam, sectatus est. Multa equidem, fateor, egit docuitque episcopus, christiano antistite digna. Legit interpretatusque est sacras litteras: (n) conuocavit synodos: (o) externae ecclesiarum suarum tranquillitatis fuit studiosissimus: (p) perperam docentes non ipse tantum stilo compefcuit, sed & presbyteris, idem ut fatitarent, auctor fuit: (q) exercuit etiam haud negligenter disciplinam ecclesiasticam: (r) quin & de Christo pro omnium peccatis cruci adfixo ipsoque Spiritu sancto praeclare nonnunquam disseruit: (s) Sed his

(k) Synes. Epist. CV. p. 249. edit. Dion. Petavii. (l) Evagr. H. E. I, 15.
 (m) Nicephor. H. E. XIV, 45. (n) vi. l. Synes. Homil. in Psalm. LXXIII.
 quae nouissimae editioni Paris. 1633. accessit. (o) Idem Epist. XIII. p. 174.
 (p) Idem Epist. LXVI. LXVII. p. 206. 208. (q) Idem Epist. V. p. 169.
 (r) Synes. Epist. LVII. & XII. p. 191. 173. (s) Idem Epist. LVII. l. c. &
 LXVII. p. 208. sq.

his omnibus nondum adducor, vt Synesium serio Christianum fuisse persuadeat. Videtur potius vir doctus, quum ad episcopatum se compulsus intelligeret, ad prudentiae ciuiliſ regulas se totum composuisse, eaque omnia egisse, quae christianum episcopum decere intelligebat, salua tamen sentiendi libertate, quam tanti habebat vir callidissimus, vt ea demum lege sacerdotium subiret, si ista sibi intacta relinqueretur. (t) Sane in operibus suis ita saepenumero differit, vt gentilem vbique agnoscas. De Fortuna, Fama, Mercurio & stellis, tamquam de veris diis deabusque, loquitur: (u) vbi de peccato, de viribus humanis, de gratia, aliisque huius generis capitibus differit, adeo πλατωνίζεις, vt nec miseriam hominis, nec oeconomiam salutis, satis videatur adsequutus. In libro de insomniis, Chaldaeorum teletas & oracula, Aegyptiorum mysteria & secretiores artes, mirifice extollit, nonnullasque amborum opiniones praecipuas, & a christianismo alienissimas, amplectitur. Quae omnia quantopere non dicam ab episcopi, sed christiani, persona abhorreant, nemini profecto obscurum esse potest. Sunt equidem, qui hunc librum non minus, ac famosa scholia & epistolam ad Dioscorum, (x) magnum Serapidis sacerdotem, a Synesio, nondum christiano, scriptum contendunt. Sed praeterquam quod hoc ipsum dubium videtur, illud contra certissimum, in libris de prouidentia, laude caluitii & catafasi, quae omnia ab eo iam episcopo scripta esse constat, (y) eadem nugae occurrere, paullo obscurius tamen propositas, ne, quam induerat, episcopi personam incautius agere videretur. Et quid quaeso verbis opus est, vbi res ipsa loquitur? Synesii iam Episcopi opus procul dubio sunt hymni, in quibus tamen ita philosophatur, vt dubium sit lectori, christianumne an Chaldaeum aut Aegyptium quemdam epoptam canentem audiat. Quis christiana putet, quae de λόγῳ scribit SYNESIVS: (z)

Λόγῳ ὃν μεγάλα
Πατρὶ συνυμνῶ,
Νόος ἀρέτης
Τίθει σε πατρὸς.

Verbum, quod magno
Cum patre cano,
Mens ineffabilis
Gignit te Patris.

Omnia

- (t) Synes. *Epist.* CV. pag. 249. (u) Idem *Epist.* XLIII, XLIV, 181. sequ. (x) *Vide de his scholiis & Epistula, quae chemiam inculcanti, Petr. Lambec. Comment. de Bibl. Vindobonens. VI, 2. pag. 168. sequ. Borrichii Vindic. Hermet. & Morhof. Polybist. litter. I, 21. pag. 113. (y) Conserri etiam potest Epist. CXXI, in qua familia deprehendit oculatus in his rebus Morhofius.*
(z) Synes. *Hymn.* IV. v. 130. sequ. p. 337.

Omnia hæc sunt ex Aegyptiorum barbarorumque schola. Habemus enim hic patrem *ἀρχήτων, ἕν & λόγον*, ex quibus deinde Valentinus tres primos aeonas masculos fabricavit. Ex eadem officina sunt, quae sequuntur: (a)

Πρῶτ' ἡ πρώτη
 Προπαρὸν ρίζας
 Ῥίζα δὲ πάντων
 Τῶν μετὰ κλεινῶν
 Τῶν σὺν γένειαν.

*Primus ex prima
 Progenitus radice,
 Radix aetate omnium,
 Quae condita sunt
 Post inclitum
 Tuum ortum.*

Primam scilicet Tetrada Valentiniani etiam vocabant *ρίζαν τῶν πάντων*, & logum ex illa eductum *πατέρα & radicem omnium*, quò *post eum exήρισται*. Quis christianus porro ita cecinerit: (b)

Μάκαρ, ὅστις μετὰ μύσας
 Ἐπίθεας νόσ κελύθειν
 Βυθὸν εἶδεν θεολαμπῆ

*Beatus, qui post fata
 Ingressus mensis vias
 Bythum vidit, divina resurgens luce.*

Vbi beatitudinem Synesius collocat in visione Bythi, quod & Chaldaei faciebant, quorum in scholis hic Bythus natus est. (c) Ita ubique aliud agit Synesius, etiam, ubi Christum hymnis celebrare videtur, λέγον illum, in Chaldaeorum Platonicorumque scholis natum, celebrat, cui plus fortassis, quam λόγος christianorum, tribuit. Quid? quod eo prolapsus sit SYNESIUS, ut putidum istud Aegyptiorum somnium de Deo ἀββονοθήλω vigilans somnare non dubitauerit. Audiatur mihi quis egregium illum Christianum, SYNESIVM, ita canentem: (d)

Μόνος εἶ μονάδων,
 ἀριθμῶν ἀριθμῶν,
 ἐν δὲ πρὸ πάντων,
 Ὁἷλον καὶ ἄρβεν

*Unitas es unitatum,
 Numerorum numerus,
 & unum ante omnia;
 Poemina & mas,*

& alio loco (e)

Ff

Σὺ

(a) Synes. l. c. v. 136. (b) Synes. Hymn. l. v. 112. p. 315. (c) Vid. Zoroastriis Orae, v. 39. & ibi Io. Cleric. (d) Idem Hymn. III. v. 186. p. 320. (e) Idem Hymno II v. 93. sequ. p. 317.

Σὺ πατήρ, σὺ δὲ ἄσσι μάτηρ,
 Σὺ δ' ἄρσεν, σὺ δὲ θῆλυ
 Tu pater, et tu mater,
 Tu mas, tu vero foemina.

Nihil hic christianum, nihil, quod non Orphei, Aegyptiorum & haereticorum, ex his scholis proceduntium, lacunas redolet. Ex his enim sua arua irrigasse SYNESIUM; facis adparet ex iis, quae de Deo veterum ἀρρενοθήλων commentati sunt IO. ALB. FABRICIVS, (f) IS. CASAVBONVS (g) & alii complures. Ceterum talium plenissimi sunt illi Synesii hymni. Vnde ipse GVIL. CAVEVS: (h) *Hymnorum, inquit, prora & puppis ex iisdem oraculis, (Chaldaeorum & Aegyptiorum,) vocabulis quoque iisdem adhibitis, conficiuntur. Quare suspicatur vir doctissimus, voluisse Synesium transferre ad thesaurus hominis Christiani, quantum poterat, de gemmis Chaldaeorum & Aegyptiorum, idque ipsum in praefatiuncula ad librum de insomniis aenigmatice insinuare.* Ego vero inde colligere malim, Synesium, ex eo tempore, quo ad episcopatum peruenerat, nunquam, quod quidem constet, Christum serio coluisse, sed, recepto his saeculis more, philosophiae cuidam sublimiori, doctrinisque interpolatae christianis, dedisse operam. An vero ante mortem receptui cecinerit, abiectaue illa stulta sapientia, totum se Christo tradiderit, is nouit, ὅς ἐγὼ τὸς ἑντας αὐτῷ. (i)

§. XXV.

Hi sunt praecipui, quos in philosophorum semichristianorum numerum referendos putamus, gentiles philosophi. Plures forsitan potuissent recenseri, si aliorum sequi voluissimus sententiam: sed vereor, ne de multis perperam ita iudicetur. Sic quidam (k) inter philosophos χειριστικίζοντας locum etiam concedunt L. ANNAEO SENECAE, Cordubensi, qui doctrina non minus philosophica quam publicis negotiis gerendis, rerumque ciuiliu vsu, maximam sibi gloriam peperit. Et sane, si eius philosophandi rationem intueamur: ea graue quid omnino & virile prae se ferre, tamque sublimis incedere videtur, vt inter stoicos, si ab EPICTETO discesseris, vix parem agnoscat. Quo factum etiam

(f) Io. Alb. Fabricius *Cod. N. T.* p. 361. (g) Isaacus Casaubon. *Exercit. I. ad Baron. n. XVIII.* (h) *Caue Hist. litt. Part. II. Saec. V. p. 85. conf. & Io. Pearsonii Vindicias Ignatii II, 5. p. 362. edit. Clerici.* (i) 2. Timoth. II, 19. (k) Guil. Caue *Christ. Primit. I, 3. p. 64.*

tam est, ut non heri demum aut nudius tertius maxima eius inter christianos coeperit esse admiratio, sed iam olim non defuerint, qui eum vel Christianorum sacris initiatum, cum ipsoque PAVLLO familiarius per litteras colloquutum, (l) vel constatam ex Christianismo & stoicisimo doctrinis philosophiam excoluisse, vel certe multa, christianorum principis consentientia, docuisse, (m) existimarint. Sed vereor, ne isti omnes magnopere opinione sua fallantur. Christianum enim primo non arguit vita ad omne scelus profigata, quam in SENECA DIO CASSIVS (n) notavit, nec dissimulare potuit TACITVS. (o) Quamvis enim hic nihil non agat, ut hominem excuset: videtur tamen laurare aethiopen: siquidem ipse fateri cogitur, etiam, vivente illo, & in palatio fulgente, famam hanc fuisse vulgatissimam, adeo, ut vir summae auctoritatis eum detulerit, *tanquam domus Germanici adulterum, & cubiculi principum foeminarum corruentem*. Accedit, quot PLINIUS (p) versusum sotadicorum lasciviam Senecae exemplo tuetur, qui & ipse se lusus eiusmodi turpissimis dedit. Quae spurcicies quum ab hominis, ne dicam philosophi, persona abesse debeat quam longissime: quis non intelligit, Senecae flagitia, adsumto stoico supercilio, sanctitatis famam adfectasse, ipsumque philosophum a Christo fuisse alienissimum? Deinde ne id quidem dixerim, quod Seneca aut christianis quaedam debuerit, aut adeo multa scripserit, quae ad Christianam doctrinam accedant. Nihil enim in eius operibus occurrere videas, quod non a quouis stoico, etiam ante nascentem Christi ecclesiam vivente, potuerit proficisci. Splendida quidem sunt, quae nonnunquam iactat verba, de inhabitante in homine Deo, aliisque eiusmodi doctrinis sublimioribus, quae adeo admiratus est IVSTVS LIPSIUS, (q) ut epistolis quibusdam adscripserit: *O pulcrum! o aliam epistolam!* ast statim cessat laetantis admiratio, simulac verba ista eo, quem SENECA intendit, sensu i. e. *scitans* intelligit. Vnde recte a MALEBRANCHIO (r) aliisque observatum est, nihil plerumque in tam magnificis Senecae verbis latere, praeter doctrinas quasdam stoicorum futiles ac vulgares, quae sublato

Ff 2

isto

(l) *Vide Hieronymi Catalog. Scriptor. eccles. & ibi Interpretes.* Io. Alb. Fabric. *Cod. Apocryph. N. T.* (m) Tertullianus *de Anima cap. XX. & Apolog. cap. XIX.* August. *de Civit. Dei VI, 11.* (n) Dio Cassius *aut potius Xiphilin. LXI. p. 694.* (o) Taciti *Annales XIII, 42.* (p) Plin. *Epist. V, 3.* (q) Lipsi. *ad Senecae Epist. XLI.* (r) Malebranche *de inquir. verit. II, 4. conf. Menagiana Tom. II. sub inis. Saneuremoniana Tom. II. p. 82.*

isto verborum colore in fumum veluti abeant, auidiunque lectorem desituant turpiter.

§. XXVI.

Nec magis huc referre ausim illam φιλοσοφίας ἀπάσης ἀφροδίτην καὶ λύρον, PLVTARCHVM Chaeronensem, cuius opera ita comparata sunt, vt iis ex omni antiquitate nihil omnino videatur anteferendum. In hoc viro cum alia multa, tum id praecipue mirandum est, quod nulli sectarum se dedit, sed veritatem per omnes dispersam, tanquam Hippolyti membra, pro virili collegit. Multa in stoicis, multa in Epicureis ipsisque Platonicis reprehendit, & tamen ab omnibus quaedam petit, quin neque Iudaeorum etiam atque Aegyptiorum mysteriis nullum statuit pretium, si quando ad rem facere videntur. An ergo probabile videatur, hominem tam curiosum & laudanda christianorum exempla quotidie contemplantem, nunquam incessisse cupiditatem, horum etiam sapientiam cognoscendi atque in usum transferendi, praesertim quum sectae studio nullatenus prohiberetur? Certe ita paene visum est RVALDO, (s) qui tanquam nescio quid singulare obseruat, PLVTARCHVM rerum christianarum nusquam in alterutram partem meminisse, cuius rei hanc rationem reddit TILLEMONTVS, (t) quod eos nec laudare ausus sit, nec traducere, aequum putauerit. Et sane monstro paene simile est, hominem tam curiosum, qui nulli veterum aequae, ac aequalium philosophorum, pepercit, quique suum erga Iudaeos odium dissimulare non potuit, qui denique de omnium gentium sacris mira libertate iudicauit, in tot operibus, christianorum in neutram partem meminisse, etiam quum commodissima esset eos commemorandi occasio. Ea vtiq; aetate floruit PLVTARCHVS, quam christianum nomen tam esset exosum, vt philosophi maiorem ab Imperatoribus gratiam inire non possent, quam si omne suum virus in christianos effunderent. Cur ergo solus ab hac intemperie abstinnisset Plutarchus, iudicandi libertate nemini secundas? Cur solos christianos sine censura dimisisset, in quos tum Traianus aequae ac Hadrianus saeuiebant? Cur hanc gratiam aucupandi occasionem e manibus sibi elabi passus esset? Accedit, quod THEODORITVS, (u) quem supra laudauimus, non semel innuat, Plutarchum a christianis profecisse, & sacra audiuisse euangelia.

(s) Rualdus in vita Plutarchi p. 16. (t) Tillemont *histoire des Empereurs* Tom. II. p. 477. (u) Theodorit. In *Therapeut.* II. p. 32.

lia. Denique & ipsa, quam in PLUTARCHI operibus deprehendimus, philosophandi ratio, tam sublimis visa est multis, ut auctorem prope a Christo abfuisse crediderint. Vide IOANNES, (x) Euchetarum metropolita, eo prolapsus est stultitiae, ut canere non dubitarit:

Ἐπεὶ τινὰς βέλαιο τῶν ἀλλοτρίων
 τῆς σῆς ἀπεικῆς ἐξελέσθαι, χριστέ μὲν
 Πλάτωνα καὶ Πλάταρχον ἐξέλοιο μοι,
 Ἄμφω γὰρ εἰσι καὶ τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον
 τοῖς σοῖς νόμοις ἔγγιστα προσπεφυκότες.
 εἰ δ' ἠγνόησαν, ὡς θεὸς σὺ τῶν ὄλων,
 Ἐταῦθα τῆς σῆς χρηστότητος δεῖ μόνον,
 Δι' ἣν ἅπαντας δαρεὴν σάζον θέλεις.

*Si quos auctori liberare nexibus
 Tibi constitutum est, Christe, non credentium
 Precibus Platonem redde, ac Plutarchum, meis,
 Verique quorum moribus & sententia
 Accessit ad leges tuas quam proximo.
 Quod si, Deum esse se uniuersi, prudem eos
 Latuit, modo hos nunc experiri gratiam
 Concede, qui gratis beare omnes cupis.*

Sed ut vera fateamur, vix ullam animaduertimus rationem, quae Plutarchum philosophis, de quibus agimus, semichristianis accenseri suadeat. Quod christianorum non meminerit, equidem mirum est, sed, ut unius rei plures possunt esse causae, ita nolim inde singularem quamdam ad christianismum prochiuitatem colligere. Fortassis non dignos habuit homines, vulgo exosos, & suppliciiis quidem extremis destinatos, quorum in coetibus sapientiam quaereret. Ad THEODORITVM quod attinet, adfirmat ille quidem, Plutarchum sacra Christi euangelia inaudiuisse, sed nec probat id ipse, nec ex operibus Plutarchi id constat, in quibus nihil occurrit, quod ex euangeliiis, ac non potius ex aliorum philosophorum commentariis, depromptum videatur. Ex quo simul patet, quid de Ioannis versiculis sentiendum sit. Non potuisset enim se auctor traducere turpius, quam dum, Platonem aequae ac Plutarchum christianis consentientia docuisse, adfirmavit.

Ff 3

§.XXVII

(x) Apud I. A. Fabric. *Bibl. Gr.* III, 11. p. 331.

§. XXVII.

Ceterum quemadmodum paullo faciliores sunt, qui Plutarorum gentilium numero eximere non dubitant: ita in alteram partem iniquiores videntur, qui SEVERINVM BOETHIVM, scriptorem fatis suis nobiliores, e christianorum diptychis expungunt, & his philosophis semichristianis accensent, (y) nullo alio adducti argumento, quam quod carceris taedia philosophando superare, animique aegritudini notissimum libellum de consolatione philosophiae opponere sustinuerit. Sed si hoc argumento velis uti, multos profecto ex ecclesia eiicies viros probos ac vere christianos, qui & ea, quae ratio suppeditat, in iis calamitatibus non adspersati, & carcere pro museo vsi sunt. (z) Vnius positionem non esse alterius remotionem, peruulgatus est philosophorum canon, quem negligere illi mihi videntur, qui ex hoc libello colligunt, BOETHIVM e sola philosophia; neglectis sacris oraculis, solatium petiisse. Sed non opus est verbis, quum tot BOETHII opera theologica (a) satis declarent, eum christianae veritatis multo fuisse studiosissimum, & praeter libellum de consolatione exstet etiam alter, ad focerum de trinitate, quem non minus in carcere scripsit. Quo ipso rotius argumenti, quod ARNOLDVS Boethii christianismo opposuit, nervus plane elanguescit.

§. XXVIII.

Sed dicta haec sufficiant de philosophis semichristianis primi generis, qui ad paganam superstitionem erant paullo procliviores, eamque petitis ex ipso christianismo dogmatibus callide interpolabant. Dicendum etiam esset de iis, qui, quum Christum profiterentur, in multis fecerunt cum paganis. Sed mare tunc profecto ingrederemur, vix vnquam enauigandum. Dicendum esset de patribus quibusdam, qui tam incaute paganorum amplexi sunt sententias, vt vix pauca christianismi veri ac purioris remanerent vestigia. Recensendi essent philosophi, professione christiani, qui vix vllis christianae religionis dogmatibus, praeter moralia quaedam & rationi etiam non ignota, retentis, in ceteris aut *ελλπιζον*, aut suo indulgere ingenio visi sunt. Repetendum porro ex historia ecclesiastica esset, plerasque illas haereses, quae vel prima, vel sequiore aetate ecclesiam turbarunt, ex christianismi &

(y) Arnold. in *Hist. eccles. & haeret. Saec. VI.* 3. pag. 267. (z) Vignol. Marville *Tom. I. Miscell. litter. p. 365.* (a) Guil. Caue *Hist. litt. Saec. VI. p. 274. l. A. Fabric. Bibl. Latin. III, 15. p. 644. sequ.*

philosophiae gentilis mixtura prodiisse, atque adeo haereticos fere omnes nihil esse aliud, quam philosophos semichristianos. Sed quum & chartae, & eius, in qua disputamus, cathedrae sit habenda ratio: singula, quae commemorauimus, philosophorum eiusmodi ἐν ὄλβῳ christianorum genera, vno tantum ac item altero exemplo illustrare iuuat. Ad patres quod attinet, nemo fortassis ignorat, quid ORIGENI acciderit, qui quum christianus esset, & in ecclesia Alexandrina presbyter, tot Platonis dogmata adopravit, (b) iisque interpolauit christianismum, vt, si ex libris iudicandum esset, aestimare vix possis, Christo, an Platoni plus tribuerit. Recepit enim huius dogmata non ea modo, quae aliquatenus videri possent cum religione christiana conspirare, sed & quae huius principia manifesto destruunt, (c) qualia sunt de tribus hypostasibus sibi subordinatis, de praeexistentia animarum, de earum lapsu in corpora, de futura beatitudine speculatiua, quae omnia ab Origene non modo incaute recepta, sed & manifesto defensa sunt. Fortassis quidem hae stipulae in igne tentationum denique conflagrarunt: sed certum tamen est, quidquid alii sentiant, Origenem tum saltim, quum ista scriberet, potiore iure semichristianis, quam aut genuinis Platonis, aut genuinis christianis potuisse accenseri. E recentioribus, qui ad paganismum, quam christianismum, visi sunt procliuiiores, plures huc referri possent, sed vt breuitati studeamus, & amoliamur inuidiam, paucos commemorabimus. Notum est in republica litteraria MARSILII FICINI nomen, qui sub saeculi XV finem philosophiam Platoniam illustrauit, eamque ita excoluit, vt christianae pietatis sensum paene omnem amisisse videretur. Sane non dogmata solum Platonis, etiam pestilentissima, defendit: sed & de immortalitate animae subdubitauit, quod eam a PLATONE in Phaedone dubitanter admodum inculcari deprehenderet, vnde notum est, quam stolide inter se pacti sint MARSILIVS FICINVS & MICH. MERCATVS, (d) vt, yter illorum decederet prior, alterum de veritate huius dogmatis commonefaceret. Quin imano & ita vixisse ferunt MARSILIVM, vt religionis & pietatis curam philosophiae studio plane posthabuerit, donec HIER. SAVANOROLAE Florentiam aduenientis eloquentiam admiratus, sacris eius orationibus auditis, pietatis christianae igniculos con-

(b) Conferenda hic Huetii *Origeniana* & tot pro Origene *Apologiae*, quas recenset Fabr. *Bibl. Gr.* V. 1. p. 237. (c) Conf. Pagan. *Concord. de dogmat. Origenis cum dogmat. Platonis comparatis* Florent. 1639. 4to. (d) Baron. *ad ann. CCCCXI. prope finem.*

conceperit, ex eoque tempore ad obitum vsque vixerit religiosus. (e) Nec melior Ficino fuit M. ANTONIVS DE PROSPERIS, qui superiore saeculo Romae ita philosophatus est, vt Cynicam spurcitiem & Epicureorum ingluuiem christianae religioni longe antehabuerit. Mira sunt ac prope ridicula, quae de eo retulit IANVS NICIVS ERYTHRAEVVS, (f) veluti, quod Romae in Suburra inter faecem & quisquilias vrbis, hoc est, inter eos, quos Zingaros vocant, habitauerit, quod pro lecto culcitram humi stratam, pro bibliotheca fictile dolium, pro scriniis ligneam graucembali thecam habuerit, & inter has sordes ita vixerit, vt tota vitae ratione Cynicum potius referret, quam christianum. Sed nescio, an quisquam sibi hic potiore iure locum deposcat, quam IVL. POMPON. LAETVS, qui vergente iam ad finem saeculo XV, Romae floruit, & vt MORERVS (g) ait, *vitam egit philosophicam, parum curans religionem pietatemque christianam*. Dicit non potest, quam deplorando stultitiae genere laborarit homo miserimus, posteaquam veteris, vt aiebat, sapientiae amator, hanc solam christianae religioni aut antehabere, aut iungere coepit. In domo, quam in Quirinali sibi comparauerat, natalem vrbis festum sacrumque habebat, in eadem diuinis honoribus colebat Romulum, vrbis parentem, quin non poterat veteris Romae paganae meminisse, quin lacrymas, *admonitu*, vt ipse dicere solebat, *meliorum temporum*, liberaliter funderet. (h) En denuo philosophum semichristianum, in eo tamen reliquis deteriorem, quod nec ex christiana religione adeo multum retinuit, nec philosophiam quamdam sublimiorem sectatus est, sed omnem paene sapientiam in antiquis ritibus, sacris Romanorum superstitionis, stolidi curiositate quaesiuit, donec vergente aetate, vt a quibusdam traditum est, christiana religio ei paulo magis curae esse coepit. Denique, ne id quidem negari posse arbitror, omnes paene, quicumque olim ecclesiam turbarunt, haereticos, in hunc philosophorum semichristianorum numerum esse referendos. Valentiniana enim deliria, vel e Kabbala, vt celeberrimus BVD-
DEVS

(e) Henricus Wharton *Append. ad Cauei Hist. litt. Tom. I. p. 212.* Dupin *Biblioth. eccles. p. 111, Tom. XII.* (f) Ian. Nici Erythr. *Pinacothec. l. n. XXXI. pag. 56.* (g) Morer. *Diction. Tom. II. p. 391.* It. *reuint depuis a Rome, ou il viuoit en philosophe, sans se soucier de la religion & du christianisme.* (h) *Vide, quae ex Angelo Politiano, Sabellico, Erasmo, & Pignorio de eo refert G. I. Veslius de Histor. Latin. III, 8. p. 190. sequ. Tom. IV. Oper.*

DEVS (i) existimauit, vel, vt RENATVS MASSVETVS (k) manuit, ex Aegyptiorum lacunis, in purioris christianae religionis fontes deriuatis, existerunt. Sic & Gnosticos christianismum & Platonismum, nec non Chaldaica *Φιλοσοφήματα* miscentes, haeresin pestilentissimam exclusisse, vel PLOTINI & PORPHYRII (m) testimonio constat. Porro & Manichaeos e Persarum philosophia & religione christiana veluti vnum corpus male cohaerens conflasse, atque adeo semichristianos fuisse philosophos, tam notum est profecto, quam quod notissimum. (n) Sed plura hic addere nihil attinet, quum quae dicta adhuc sunt, ad institutum nostrum abunde sufficere videantur.

§. XXIX.

Quae fufius haecenus exposita sunt, ad existentiam atque indolem horum philosophorum explicandam maximam partem pertinent. Dispiciendum ergo nunc porro est, quanam fuerint huius semichristianismi causae; & primo quidem, qui factum sit, vt, quum aliqui gentilium philosophorum tam multa dogmata Christiana imbiberint, ipsamque legerint sacram scripturam, ab ipso tamen Christo semper manserint alieniores? Et hic quidem in ipsa horum philosophorum mente causam praecipue quaerendam arbitror. Omnes enim, quos supra recensuimus, gentiles non tam serio veritatis studio, quam aemulatione Christianorum, tenebantur, nec tam meliores esse, quam Christianis doctiores, videri cupiebant. Qualis adfectio, vbi semel animum occupauit, sane nec ipsa salus hominem eiusmodi miserrimum seruaerit: illicet, actum est. Etenim suae quemque infirmitatis conscientia satis edocet, ipsique aliquatenus id agnouerunt gentiles; neminem ad veram posse sapientiam adspirare, nisi DEO duce vtatur. Recte apud ARRIANVM EPICETVS: (o) *ἐκ εὐκῆ ταῦτα γίνεται, εἰδὼς ὅτι εὐτυχῶς ἀλλὰ καὶ ἀλακίαν εἶναι τοῦ θεοῦ, καὶ βίον, καὶ θεὸν ἡγεμόνα.* Non temere ista fiunt, sed & uisitate opus est, & certa uisae ratione, & DEO duce. Quibus praemissis statim addit philosophus: *ἀπολιπόμεθα μὲν εἰδὼς ἀνάγεται, μὴ*

Gg

Ducas

(i) Buddeus *differt. de haeresi Valent. iuncta historiae phil. Ebraeor.* Io Alb. Fabr. *Bibl. Gr. V, 1, p. 201.* Steph. le Moyne *Var. S. p. 163. Tom. II.* (k) Ren. Massuetus *differt. 1. ad Irenaeum edit. Paris.* (l) Plotin. *Ennead. II. libr. IX. qui totus aduersus Gnosticos scriptus est.* (m) Porphyr. *de uita Plotini cap. XVI.* (n) Thom. Hyde *de Religione ueterum Pers. cap. XXI.* (o) Arrian. *disp. Epi-ctet. III, 21. p. 306.*

θύσας τοῖς θεοῖς, καὶ παρακαλέσας αὐτὰς βοηθῆς, ἔδὲ σπείρασαν ἄλλως οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ τὴν Δίμετρον ἐπικαλεσόμενοι, τηλικῶτε δ' ἔργα εἰψάμενός τις ἄνευ θεῶν ἀσφαλῶς ἀψεται; *Nemo e portu sulcis, nisi iuxta Dis fecerit: neque aliter seruit agricolae, nisi Cerere inuocata. Tentatam autem rem, (studium sapientiae) qui neglecto Numine adgreditur, num tuto adgreditur?* Quae si vera sunt, ut sunt certe verissima, quomodo fieri potuisset, ut philosophi illi ad veram peruenerint sapientiam? Locum non inuenit Dei auxilium, dum animus non veritatis studio, sed aemulatione, adficitur. Aemulatio enim semper cum tumore ac ambitione, quin & odio meliorum, coniuncta, omnes veluti rimulas obstruit, per quas diuinae lucis radii in animum illabi possent; atque adeo mirum non est, philosophos hos, quanto magis a christianis profecerint, tanto remotius ab ipso CHRISTO abfuisse. Secundo & praeiudicia, quibus laborarunt, haud pauca maximopere eos a suscipienda veritate christiana absterruerunt. Solet enim hoc contingere, ut homines id omne reiiciant, quod cum opinionibus, semel animo conceptis, pugnare videtur. (p) Tales vero praeiudicatae opinioniones haut paucae philosophorum illorum animis infederant. Semper ipsis obuersabantur ex altera parte paganissimi antiquitas, consentiens in Deorum cultu plerarumque gentium opinio, philosophorum antiquorum auctoritas, tot iacta Deorum oracula ac prodigia: ex altera autem, Christi cruci adfixi ταπεινώσις, ipsorum christianorum miseria ac contemptus, mysteriorum rationi abstrusissima profunditas. Sunt haec praecipua philosophorum aduersus christianos argumenta, quae videntur Celsus & Iulianus apud Origenem & Cyrillum Alexandrinum. Nec alia tum intentione a Porphyrio & Iamblichio Pythagorae; a Philostrato Apollonii Tyanensis; ab Eunapio iuniorum philosophorum vitae scribebantur, quam ut eorum prodigia Christi miraculis opponerent. (q) Quae omnia tanti esse videbantur miseris hominibus, ut multo tutius existimarent, antiquae superstitioni inhaerere, quam admissa veritate, his praeiudiciis semel simulque mittere nuncium. Multos denique fortassis a christiana religione absterruit meticulositas, veritos nimirum, ne principum in se concitarent indignationem, si religionem dudum damnatam atque proscriptam susciperent. Ita ergo factum est,

(p) Vide Io. Clerici tract. de l'incrudulte I, t. p. 9. sequ. (q) Vide Fabric. Bibl. Gr. IV, 24. p. 45. & Godofr. Olear. ad Philostrati vitam Apollon.

est, ut multa quidem Christianorum dogmata, potissimum moralia, in suam rem verterent, nec abduci tamen se a gentili superstitione paterentur.

§. XXX.

At alia est ratio christianorum, qui ad paganismum plus aequo proclives, religionem philosophiae posthabuerunt. Horum enim semichristianismus, si quid video, e triplici potissimum fonte promanavit. Primus ac praecipuus procul dubio fuit animus improbus, & verae pietatis religionisque contemtor. Solet enim hoc saepius contingere viris etiam eruditissimis, ut, dum intellectui excolendo vnice vacant, aut nullam aut minimam voluntatis habeant rationem, eamque veluti obbrutescere patiantur. Quo fit, ut religionis, si quos unquam conceperunt, igniculi sensim veluti elanguescant, & dum omnia sibi indulget animus, doctrinas etiam maxime profanas admittat, ac cum christianismo temere coniungat. Primo huic errorum fonti accedit alter, sectae nimirum studium, quod, ubi semel radices egit in animo philosophi, facile eum in semipaganismum ipsamque idololatriam abripit. *Habet enim hoc, ut ait ARN. WESENFELD, (r) humanum ingenium, ut a medio, & quasi puncto rectae rationis, nimis facile in agendo desciscat, unde innumera in rem humanam mala fluxere. Id quod & hic evenit, ubi philosophi, quos primo, tanquam viros magnos, sapientia, doctrina & virtute excellentes, aestimabant, tandem tanquam numina venerari coeperunt.* Hac itaque bruta admiratione hominum, & philosophica superstitione regnante, quid facilius est, quam ut eiusmodi homines omnia sectatorum, dogmata, quantumvis profana, recipiant? Legat modo quis vitam PLATONIS a MARS. FIGINO consignatam, & immodicas, quas passim in hunc philosophum effundit, laudes consideret: non mirabitur tunc profecto, hominem, tanta Platonis admiratione in transuersum actum, omnia eius dicta veluti oracula excepisse. Denique tertiam semichristianismi causam, in temeraria limitum rationis confusione quaerendam arbitror. Saene enim quum ea demum sit recta ratio, quae se suo metitur pede ac modulo, nec ultra peram, quod aiunt, philosophatur: consequens est, ut non possint non illi in errores peccatulentissimos, ipsumque paganismum, incidere, qui de finibus rationis regundis parum solliciti, ipsa quoque mysteria eius iudicio submitunt.

Gg 2

Quid

(r) Weseufeld. *Diff. 1. de philos. sect. p. 37.*

Quid enim aliud inde eueniet, quam, vt explosis primis fidei christianaë capitibus, folisque illis, quae rationi probantur, retentis, alia, quantumuis profana, adoptent, ac cum christiana religione coniungant? Quae omnia exemplo non vno possent illustrari, nisi portus demura esset respiciendus.

§. XXXI.

Hoc vnum itaque reliquum esse video, vt remedia, semichristianismo philosophico opponenda, paucis commonstremus. Ea enim quemadmodum ex ipso superiore paragrapho fluunt, ita non operose adeo erunt explicanda. Aduersus improbitatem itaque & religionis pietatisque contemptum praemuniendus est animus sedula ac seria voluntatis cultura. Subinde recogitandum illud ECCLESIASTAE (s) monitum, quod maxima quoque multarum rerum scientia non exsatiat animum, sed & ipsa sit *μεταίωτης μεταμορφίτων*. Hoc, si quis profundius meditabitur, facile, Deo duce, secum statuet, pietatem, veramque cum Deo coniunctionem, omnibus eruditionis thesauris longe esse anteponendam. Hanc itaque anhelabit, ad hanc omni studio contendet, hac obtenta & in vera paupertate spiritus conseruata, omnes etiam paganae eruditionis scyllas & charybdes tutus praeternauiabit. Quod ad sectae studium attinet, contra illud tutissimus erit, quicumque non tam ad conclusiones sectariorum, quam ad eorum principia, sedulo attendet. Blandiantur nonnunquam Stoicorum, Platoniorum, Pythagoraeorum, doctrinae: & louem lapidem iuraret harum rerum ignarus, sapientiam in iis latere incomparabilem: at vbi corticem detraheris, ipsaque eorum principia consideraueris attentius,

Nil intra est oleum, nil extra est in nuce dur.

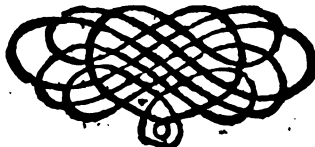
Facile itaque cessabit plerorumque gentilium philosophorum bruta admiratio, si nemo ad eorum lectionem, nisi accurata historiae philosophicae cognitione imbutus, accesserit. Tertio denique periculo, quod limitum rationis confusio minatur, opponimus sedulam imbecillitatum humanarum meditationem, quam si quis serio ea methodo, eoque ordine, quem in ipso huius dissertationis limite commendauimus, instituerit, luculenter animaduertet, esse praeter rationis lumen aliud longe sublimius, quod solum nobis viam ad veram sapientiam, felicitatemque sempiternam pandat. Hoc ergo reuelationis lumen, diuini

nus

(s) Eccles. II, 12. sequ.

nus ipsi erit & sanctius, quam vt de eo ad peruerſae rationis lucernam iudicandum ſuſet. Potius ita ſe diuina veritate conuictum ſentiet, vt quidquid cum ea pugnet, nullo loco habendum iudicaturus ſit. PLATO (t) in Phaedone Socratem introducit, multa de animae immortalitate, deque earum e corpore euolantium ſtatu & conditione, ſermoncinantem. At ipſe ſtatim addit, rationem in his quaestionibus caecurire, atque in vita praesenti manifeſtam de his rebus veritatem, aut nullo modo, aut difficulter admodum, intelligi poſſe. Ex eo porro colligit Plato, alterutrum fieri oportere ab homine ſapiente, *aut eum diſcere debere ac inuenire, quemadmodum illa ſe habeant: aut ſi hoc fieri nequeat, optimam ac tutiſſimam humanarum rationum eligere, qua, tamquam raſe veſtus procellas huius vitae pertranſeat.* Tandem vbi omnia incerta ac dubia animaduertit, non ſine ἐμφάσει monet, viam hanc, quam oſtendiſſet, vtique eſſe ingrediendam, εἰ μὴ τις δύνατο ἀσφαλέτερον καὶ ἀκινδυνότερον ἐπι βεβαιότερα ἰχθήματα ἢ λόγος θεῖος τινός, διαπορευθῆναι. *Niſi liceat forte iſtas vitae procellas, firmiori quodam vehiculo, vel DIVINO QVODAM VERBO, tutius ac minore cum periculo tranare.* Ex quibus verbis ſane patet, Platonem ſola infirmitatum mentis humanae conſideratione eo perueniſſe, vt diuinæ reuelationis neceſſitatem agnoſceret, felicior futurus, ſi eandem ſedulo inueſtigaiſſet. Nobis itaque, quibus ille θεῖος καὶ βεβαιότερος λόγος (u) diuino beneficio contigit, ita philoſophandum eſt, vt hoc veluti vehiculo uſi, vitae procellas transmittamus ſine periculo, & CHRISTO, in quo omnes ſapientiae theſauri reconditi ſunt, non ex parte, ſed TOTI & VNICE, adhaereamus.

(t) Plato in Phaedon. pag. 604. Tom. II. opp. (u) 2. Petr. I. 19.

DE

ORIGINE ATQVE INDOLE IV- RISDICTIONIS PATRIMONIALIS

EXERCITATIO VI.

§. I. Ius Romanum priscis olim Germanis inuisum. §. II. Hodie tantum est subsidiarium: & hinc semper mores patrii praeferendi. §. III. Id quod praecipue confirmat doctrina de IURISDICTIONE: & maxime PATRIMONIALI, de qua agendum. §. IV. Diuisio iurisdictionis in personalem & patrimonialem, deque ea iudicium. §. V. Quae hodie iurisdiclio vocetur patrimonialis? §. VI. Est ea Romano iure incognita. §. VII. & hinc origine Germanica. §. VIII. Nec tamen saeculo XIII demum nata, ut putant Hertius & Conringius. §. IX. Quorum argumenta expenduntur. §. X. Vera eius origo est antiqua potestas dominorum Germanorum in seruos & liberos. §. XI. Quae nam fuerit olim seruorum in Germania conditio? §. XII. Quis status libertorum? §. XIII. Dominorum in utrosque potestas. §. XIV. Illustratur ea exemplo nobilium in Polonia & Russia. §. XV. Seruilis conditio etiam post Tacitum in Germania nota. §. XVI. Nec non libertorum, quibus similes hodie rustici. §. XVII. An haec antiqua dominorum potestas reuera fuerit iurisdiclio? §. XVIII. Qua occasione ea formam iurisdictionis induerit? §. XIX. Cur eius signum a Icis statuatur praestatio gallinae fumosae, des Rauch-Huhns? §. XX. Vnde nata iurisdiclio circumsepta, die Pfahl- oder Zaun-Gerichte? §. XXI. An possessor huius iurisdictionis teneatur edere possessionis titulum? §. XXII. Verum cumulatim an praeuasiue praesumatur concessa? §. XXIII. Conclusio dissertationis.

§. I

§. I.

Germanorum veterum mores, ipsaque reipublicae Germanicae indoles, adeo olim a Romanorum institutis ac statu discrepabant, ut maioribus nostris, libertatis amantissimis, intolerabilis videretur, Romanas leges admittere, quam ipsum huius populi dominatum subire. Sane quamdiu Drusus Germanis ita praeerat, ut suis illos legibus vivere pateretur: non adeo aegre ferre videbantur Romanorum imperia. Simul ac vero Quinctilius Varus in Cheruscis ius more Romano dicere coeperat: adeo perosi sunt peregrinae iurisprudentiae ambages, ut protinus coniurarent, caesoque Varo, ac tribus legionibus obtritis, in caussarum praecipue patronos mira crudelitate saeuirent. Rem ita memoriae prodidit L. ANNAEVS FLORVS: (a) *Quippe Germani, victi magis, quam dimissi erant, moresque nostros magis, quam arma, sub imperatore Druso, suspiciebant. Postquam vero ille defunctus: Vari Quinctilii libidinem ac superbiam haut secus, quam saeuitiam, odisse coeperunt. Ausus ille aegre conuentum, & in castris ius dicebat, quasi licentiam barbarorum & lictoris virgis, & praeconis voce, posset imbibere. At illi, qui iam pridem rubigine oblitos enses inertesque mouerent equos; ut primum TOGAS, & seueriora armis IVRA viderunt, duce Arminio arma corripunt. Et paucis interiectis: Itaque improuidum Varum, & nihil tale metuensum, improuiso adorti, quum ille, (o securitas!) ad TRIBVNAL CITARET, undique inuadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Nihil illa caele per paludes perque siluas cruentius, nihil insultatione barbarorum insolentius, praecipue tamen in CAVSSARVM PATRONOS. Aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus: Tandem, inquit, vipera, sibilare desisse. Nec iniuria profecto barbari homines, & simplicitati aequitatisque naturali adsueta, a iuris peregrini subtilitatibus abhorrebant. Alia longe penes eos fuerat iuris iudiciorumque facies, simplices populi mores, leges paucissimae, ac parum ambiguae, iudicia seuera atque extemporaria, lites quippe nec vulturum togatorum malitia nec lucri cupiditate protelante. TACITO (b) teste, etiam grauissimae inimicitiae cito inter eos componebantur. Vnde facile colligitur, non nisi raras*

a) Florus *Libro IV. cap. XII.* (b) Tacit. *de morib. Germ. cap. XXI.*

ras admodum lites, composituque faciles locum apud eos habuisse. c) Ab hac vero Germanica simplicitate quantum discedat ius Romanum, nemo ignorat, nisi qui illud nunquam vel a limine salutauerit. Quanta, quaeso, hic legum copia? quanta iudiciorum ambages? quot formularum actionumque captiones? Ab his ergo si abhorruerunt maiores nostri, minime id profecto est mirandum, quandoquidem omnes ciuilibus prudentiae doctores leges, statui reipublicae populique moribus repugnantes, grauissimis reipublicae morbis, qui facile sentiuntur, accendere consueuerunt.

§. II.

Et ab hac quidem maiorum suorum sententia ne hodie quidem plane desciuerunt Germani. Quamuis enim ius Romanum ex academiis sensim in fora penetrauerit, (d) nihilque reliqui fecerint iureconsulti, Iustinianae iurisprudentiae innutriti, vt, profligatis antiquis patriae iuribus, peregrinas istas leges in eorum locum subrogarent: (e) vetus tamen ius Germanicum non potuerunt ita vniuersum foro eiicere, vt non illud fere vbique primas teneat, & iuri Romano proprie sic dicto plerisque in materiis praefertur. Id quod tum a priori, (f) tum a posteriori, (g) tam luculenter demonstrarunt clarissimi aetatis nostrae Icti, vt causam hanc peroratam iam esse debere, merito dixeris. Enimue-

ro

(c) Conring. *de iudiciis vet. reip. Germ.* §. XVII. XVIII. (d) *Vid. Conring. de Orig. Iur. Germ. cap. XXXII. & XXXIII. p. 204. & 209.* Illustr. Thomaf. in *Delinuat. hist. iur.* §. CLXIII. & sequ. (e) *Frustra contranitentibus Scabinis, de quorum simultatibus cum Doctoribus iuris Romani legendus Dom. Thomaf. l. c. §. CXXXI. seq. & in Animaduers. ad Conradi Sinceri Dissertationem Epistolicam p. 48. & sequ.* (f) *Argumentis scilicet ab origine & progressu iuris Germanici, receptioneque Romani petitis, quod faciunt Herm. Conringius in Tract. de origine Iuris Germ. Conradus Sincerus in Dissert. Epist. de Germanicarum LL. veterum ac Romani iuris in nostra rep. origine auctoritateque praesenti, quam cum Animaduersionibus suis nuper recudi fecit Dom. Thomafius. Conf. huius Delin. histor. iuris: & Dissert. de rito formando statu controuerfiae: An legum iuris Iustin. sit frequens, an exiguus usus practicus in foris Germaniae? Halae 1715.* (g) *Per inductionem nimirum. Quod praestitum potissimum a Dom. Thomasio tum in Vindictis corollariis de exiguo Pandectarum usu, post Naeui iurisprud. Anteiustinianae p. 215. seqq. tum in Adnotationibus ad Instt. & Pandectas quae anno 1713. in 4to prodierunt, tum in Dissertationibus quibusdam, quae adhuc de usu practico Institutionum prodierunt, quarum continuationem respublica litteraria auide exspectat. Eamdem viam ingressus est B. Beyerus in Possitionibus ad Instt. & Pandectas, quae ideo maxime commendandae.*

ro quamuis facile fateantur cordatiores, ius Romanum in foris nostris tantum esse subsidiarium, eoque, quidquid olim maiorum moribus inductum, non plane aboleri, (h) maxime quum id ipsae leges Imperii publicae passim inculcent: (i) non est tamen dissimulandum, veteres Germaniae mores plerosque, ICtorum incuria, partim ex memoria hominum euanuisse, partim peregrini iuris mixtura ita esse obscuratos, vt Germanica instituta hodie nullis fere minus, quam ipsis Germanis, nota ac perfecta esse videantur.

§. III.

Haec, si non aliunde constarent, vel e sola doctrina de IURISDICTIONE quam euidentissime possent demonstrari. Tantum enim inter Romanae Germanicaeque iurisdictionis indolem intercedit discrimen, vt & summi iuris Iustiniani patroni vbique potius, quam in hac materia, viridem legum Romanarum obseruantiam iactent, & hodiernas de iurisdictione controuersias magis ex cuiusque prouinciae institutis & consuetudine, quam e iure Romanorum ciuili, diiudicandas esse fateantur. (k) Equidem a communi hac cordatiorum ICtorum sententia discedit GE. OBRECHT, (l) qui intempestiuo in leges Romanas amore abreptus, iis omnibus succenset, *qui in materia iurisdictionis a iure Romano discedere non dubitant.* Sed hoc quam sit inconsiderate ab eo dictum, nemini obscurum est. Quantum enim decessurum esset illustrissimarum familiarum iuribus? quanta sequutura rerum omnium confusio, si in frequentissimis de iurisdictione litibus, Vlpianus, Iulianus, Paullus, Caius & reliqui Romanorum ICTi iudices obruderentur? Alius sane est Germaniae status, quam vt Romanae de iurisdictione leges ei possint adplicari. Atque hinc MEVIUS (m) merito grauissimam dicam scribit ICTis, qui de hodierna iurisdictionis forma ex legibus Romanis censent ac disputant, eosque vocat *perniciosissimos.*

Hh

Quod

(h) B. S. Stryk. *in Diss. praelim. de usu & auctoritate iuris Rom. in foris Germ.* §. 27. seqq. (i) *Exemplum est in Const. Crim. art. CXI. & in Recessu Imp. 1654 §. 105.* (k) *Notum est Andr. Knichenii lepidum axioma; modernas de iure controuersias ex solo iure Romano componere velle, absurdum aequae est, quam si kinam ab asino quaerere velis, oluum enim & operam ita perdei.* Vid. Eius *epistol. dedicat. libro de iure territoriali praemissam, & conf. Strykii vs. mod. ff. L. II. Tit. I. p. 172. Carpa. prax. Crim. Quaest. CIX. n. 6. Schilter. Exercit. VI. ad Pand. §. I. p. 191.* (l) *Ge. Obrecht Disp. I. de iurisd. thesi LXX, notatus iam a Strykio l. c. Ge. Engelbrecht. in Diss. de iurisd. alta & bassa cap. I. §. I. (m) Mevius Pars. IV. discif. CCXC.*

Quod MEVII iudicium quamuis sit verissimum: fatendum tamen est, nec eos ipsos ICROS, qui hic patriorum morum praerogatiuam agnoscunt, illos mores satis accurate indagasse. Quo factum est, vt tota paene de iurisdictione Germanica doctrina in pelago versetur, & maxime sit obscura. Exemplo esse poterit IVRISDICTO PATRIMONIALIS, Romanis inaudita, sed & Germanis hodie vix satis nota. De cuius origine ac natura nonnulla commentari, vel ideo minus erit superuacuum, quod plerique hac tractatione satis obiter defunguntur. Ceterum vt auspiciatus sit labor, quem tempore exclusi, vno veluti impetu profligauimus, DEVM optimum maximum ardentissimis votis precamur.

§. IV.

Vt vero, qualis sit patrimonialis illa iurisdictione, eo clarius intelligatur: non immerito ab ipsa iurisdictionis Germanicae partitione auspicamur. Tralatitium est, iurisdictionem, qualis hodie inter Germanos viget, varie a doctoribus diuidi. Quemadmodum enim aliam dicunt *ecclesiasticam*, aliam *saecularem*, & hanc iterum in *superiorem* seu *altam*, & *bassam* seu *inferiorem*, in *sogatam* porro, *militarem*, *feudalem* & *forellakem*, &c. ac denique in *uniuersalem* & *particularem* seu *circumscripam* distinguunt: ita & moribus Germaniae hoc deberi aiunt, vt alia iurisdictione *personalis* sit, alia *patrimonialis*, quam & *realem* vocant. Et *personalis* quidem illis dicitur, quae iure magistratus competit, ipsique personae cohaeret. *Patrimonialis* autem, quae inhaeret fundo, & hinc simul cum eo ad uniuersales aequae ac singulares successores transit. Sed haec distinctio, quantumuis hodie recepta, multis procul dubio tritis inuoluta est. Primo enim multi, solidioris iuris publici ignari, etiam Principum Statuumque imperii nec non ciuitatum iurisdictionem pro patrimoniali venditant, (n) quum tamen haec proprie in solos rusticos, non in homines vrbicos aut nobiles, competat. Deinde quum iurisdictione magistratus academici ac vrbici ad neutram harum

(n) *Natum hinc brocardicum*, hodie iurisdictionem esse patrimoniale. *Vid.* Myleri de *Princip. & Stat. Imp. cap. XLVIII. §. 8.* Paurmeist. *lib. II. de iurisdictione. cap. XX.* Sed praeterquam, quod hoc brocardicum, si sine limitatione adsumatur, falsum est, vt ostendit B. Stryk in *Vsu moderno ff. p. 188. manifesto. hi iurisdictionem Statibus imperii iure superioritatis territorialis competentem confundunt cum iurisdictione patrimoniali, quae proprie competit in solos rusticos. Vid. Dn. Thomaeii Nov. Additiones ad Huberi Praelect. in ff. p. 64.*

harum specierum comode referri queat: recte iam ab illustri THOMASIO (o) nostro animaduersum est, hanc iurisdictionis Germanicae diuisionem minus esse adaequatam. Enimvero quum nostra iam haut magni referat, vt hac distinctione reiecta, aliam commodiorem substituamus: (p) satis consuluisse lectori videbimur, si in antecessum moneamus, a nobis strictissime hic accipi vocem, & iurisdictionem patrimonialem ex mente nostra non nisi in rusticos competere.

§. V.

Experientia scilicet constat, plerisque per Germaniam nobilibus mediatis, aliisque feudorum possessoribus, vna cum ipso feudo concedi solere iurisdictionem in rusticos. Quemadmodum vero in litteris inuestiturae formulae variant, & modo simpliciter conceduntur die Gerichte, modo *omnimoda iurisdictione*, alle und iede Gerichte: ita haec iurisdictione in rusticos modo solum ius causas ciuiles cognoscendi complectitur, & tum vocatur iurisdictione *inferior* vel *bassa*, Erb-oder Nieder-Gerichte: modo simul potestatem vindicandi crimina habet coniunctam, quo casu *superior* audit, vel *alta*, (q) (Ober-Gerichte, Hals-Gerichte, Peinliche Gerichte & in Bauaria Frailsche Gerichte.) Nobiles ergo alique possessores, feudis per inuestituram potiti, hanc in rusticos iurisdictionem eodem effectu exercent, quo senatores vrbici aut constituti a Principe magistratus. Praeterea illis sunt praefecti, iustitiani, quos vocant, actuarii, loca custodiae, tortureae, executioni destinata, in primis patibula: ipsum formant processum, acta trans-

Hh 2

mit-

(o) Nam iurisdictione haec academica & vrbica neque patrimonialis est, quia ciues academici & vrbici non sunt in patrimonio, neque personalis, quia cum persona non exspirat, vt obseruauit Dn. Thomaf. in Annot. ad tit. ff. de iurisdic. p. 26. (p) Alias forte concinnius diuidi posset in eam, quae iure superioritatis territorialis competit, administratoriariam, & patrimonialera & illa iterum in personalem & realem. (q) Receptum iam haec est distinctio iurisdictionis in altam & bassam, fuis ea glossatoribus Italis originem debeat, vt putat Simoncellus de de ret. min. Libro 1. p. 141. siue Francis & Alemannis, vt mauult Schilker. Exercit VI. § 7. p. 199. Satis antiquam certe eam esse etiam in Germania, patet e Charta 1258 apud Miraeum Libr. 1. Donat. Belg. cap. CVIII. e diplomate Henrici II Ducis Lotharing. A. 1238 apud Ennod. libro II. cap. LXXXV. aliisque chartis, quas recenset Io. Nic. Heft. in Diss. de Consultat. Legibus & iudiciis in specialibus rebus. Imperii §. XXIII. Conf. Georgii Engclbr. Diss. de iurisd. alta & bassa Sect. 1. §. LX. p. 17 sq.

mittunt, & quaecunque iudici sunt obseruanda, omnia expediunt. Porro hoc non tantum iis in locis contingit, vbi rustici seruilis conditionis habentur, quos homines proprios, eigene Leute, vel Leibeigene appellamus; sed & in alios rusticos, quos ceteroquin liberos ac ingenuos ferunt, similis nobilibus competit iurisdicção. Quae quum ita sint, patrimonialis illa, de qua iam agimus, iurisdicção quam commodissime videtur describi posse, quod sit ius nobilium, & aliorum feudi possessorum, diiudicandi causas rusticorum, & nonnunquam simul animaduertendi in facinorosos, ipsi feudo inhaerens, & hinc cum ipso feudo alienabile.

§. VI.

Ex his autem iam satis est perspicuum, iurisdictionem hanc patrimonialera Romanis fuisse plane inauditam, nihilque eam commune habere cum Romanis legibus. Quamuis enim aliud sibi persuaferit MOLINAEVS, (ratus fortassis, nihil in iure vniuerso occurrere, quod Iustinianus ignorauerit;) eius tamen errorem grauitur iam profligauit DESID. HERALDVS. (r) Et quid opus est verbis, vbi res ipsa loquitur? Nihil sane eorum, quae superiore paragrapho de iurisdictione patrimoniali commemorauimus, iurisdictioni Romanae conuenire, palam est. Primo enim iurisdicção patrimonialis saepius hodie simul complectitur ius vindicandi crimina. Hoc vero ius secundum Romanae iurisprudentiae principia ad iurisdictionem plane non referebatur. Licet enim populus, quem penes, Regibus exactis, τὸ κτίριον in republica erat, magistratibus concessisset iurisdictionem: ea tamen solam illis tribuebat potestatem, ius in ciuilibus causis dicendi. Potestatem autem animaduertendi in facinorosos sibi soli reseruauerat, postea in principes transferendam, eaque non ad iurisdictionem, sed ad imperium, pertinebat. (s) Quo fit, vt in Legibus Romanis potestas vindicandi crimina iurisdictioni opponatur. (t) Deinde ad iurisdictionem patrimonialera hodie omnia referuntur, ad quae expedienda apud Romanos speciali lege ac concessione opus erat. Exemplo est tutoris datio, quae iure Romano non erat ordinariae iurisdictionis. (u) Atqui hodie vnusquisue iudex, etiam cui patrimonialis competit iurisdicção, pupillis

(r) Desid. Herald. *Rev. & Quaest. iur. quotid. cap. VII.* (s) *Vid. L. 2. §. 16. & 23. ff. de Orig. iur.* (t) *L. 3. ff. de iurisd. l. 1. princ. ff. de offic. eius cui mand. iurisd. conj. Suthold de iurisd. Aphorism. CXV.* (u) *L. 6. §. 1. ff. de Tutel.*

iurisdictioni suae subiectis tutorem dare potest, (x) adeo, vt & inferior iurisdictione ad id sufficiat. (y) Tertio obseruauimus, iurisdictionem hanc ipsi feudo inhaerere. Huic denuo Romana iurisprudencia nihil habet geminum. Apud Romanos enim omnis iurisdictione erat personalis, & quamuis eatenus videretur aliquid realitatis continere, quod magis officio magistratus, quam personae, cohaereret: attamen exspirabat cum ipsa persona, neque redintegrabatur, nisi alia persona a populo substituta. (z) Denique iurisdictionem patrimonialem diximus esse cum ipso feudo alienabilem. Reuera enim est in commercio, aequae ac ipsum feudum, vendique potest ac alienari, & ad heredes transire, iis legibus, quas ius feudale praescribit. Postremo & amitti potest iisdem modis, quibus ipsum feudum. Quae omnia, quam sint a Romanae iurisdictionis indole aliena, nemo ignorat. Vnde & ICri tantum non omnes inauditam Romanis fuisse hanc iurisdictionem, veluti ex compacto fatentur. (a)

§. VII.

Quum ergo patrimonialis ista iurisdictione a Romanis minime sit repetenda: proximum est, vt dispiciamus, cui potissimum genti debeat originem? Iam de Germania quidem diximus, in ea hanc iurisdictionem hodie vbique vigere: sed extra eam & alia sunt regna, aliaeque complures prouinciae, in quibus non minus vsu recepta est. In Belgio non minus, quam apud nos, nobiles praediorumque possessoribus, competere iurisdictionem in rusticos, notum vtique est ac prouocatum: Excipienda tamen Frisia occidentalis, in qua vti nulla fere feuda: sic & nulla obseruatur hereditaria iurisdictione. (b) De Gallia quoque res est extra controuersiam posita, vbi nobiles, quos castellanos vocant, feuda seu castellanias possident, cum iurisdictione suprema in subditos. (c) Idem de Heluetia testatur IOSIAS SIMLERVS, (d) cuius verba audire iuuat: *Ceterum, inquit, ecclesiastici ordinis multi, &*
Hh 3 *quam*

(x) Vid. Reform. Polit. de anno 1577. Tit. XXXII. Lauterb. Exercit. forens. V. §. 1. Men. ad Jus Lub. P. II. Tit. I. part. 15. n. 16. (y) Franzk. Libr. I. Resol. XVII. n. 7. (z) Stryk. V. modern. ff. l. c. §. 18. (a) Kosenth. de feud. cap. VI. Concl. LXXXV. n. 10. Reinking. de regim. secul. & eccl. lib. I. class. V. cap. I. n. 18. (b) Testibus Hubero in Prusl. ad ff. libro II. Tit. I. p. 58. Tempel. in Obseruat. ad temp. foed. Belg. p. 219. (c) Franc. Hotomann. Anstriboni. an. cap. IV. p. 111. Conf. Carolidu Fresne Gloss. Lat. voce Castellanus p. 178. T. I. (d) Ios. Simler de Republ. Helu. libro II. p. 190. seq.

quamplurimi nobiles passim in vicis Turegae inferiorem iurisdictionem obtinent, sic tamen, ut ipsi nihilominus praefecto totius regionis subiecti sint. Atque hi edicunt, atque multas librae unius poena: possunt deinde edicere & multas imponere ad decem usque libras: sed media multarum pars cedit praefecto, sicut haec omnia certo iure ac ordine constituta sunt, ipsis noto. Omnes autem hi, qui iurisdictionem habent, nominantur Gerichts-Herrn. Denique & in Italia, Dania, Suecia, Borussia, Liuania, Curlandia, Boemia, Silesia, hanc florere iurisdictionem, notum est. Sola forsan Anglia se hac in re a reliquis Europae regnis, quae quidem sunt Germanicae originis, seiungit. Nulla enim ibi, teste TEMPELIO, (e) iurisdictionis est hereditaria, sed omnis pure habetur personalis. Quum ergo in iis potissimum regnis ac prouinciis iurisdictionis patrimonialis vigeat, in quas olim Germanorum coloniae peruenerunt: merito inde colligit HUBERVS, (f) eam Germanicae esse originis.

§. VIII.

Operae pretium itaque fuerit, ecquando & qua occasione iurisdictionis haec patrimonialis in Germania innotescere coeperit, paullo accuratius hic dispicere. Primus, quantum constat, hac in re diuinare aliquid ausus est HERM. CONRINGIVS. (g) In doctissima enim de iudiciis veteris reipublicae Germanicae dissertatione, ubi vniuersam iurisdictionis Germanicae indolem ordinemque iudiciorum erudite, ut solet, exposuit, porro obseruat, olim quidem singulas gentes singulis habuisse comites, postea vero coepisse multis in una eademque gona Comitibus non quidem nomine, auctoritate tamen gaudere. Namque & Reges vel Caesares, & Principes, & Duces, & Episcopos, & Abbates, & Comites ipsos, particulas gentium suarum aliis atque aliis urbibus, aut POPULI NOBILIORIBVS FAMILIIS, immo & plebeis, tradidisse, partim simpliciter venditione, partim pignora, partim feudi iure, partim dono, partim variis modis. Auctorem vero SPECVLI SAXONICI (h) has translationes accusare iniquitatis, ac de iis ita censere: Si comes vel aduocatus partem comitatus vel aduocationis alteri contuleris, id contra ius censeatur attentatum, nec desuper infensus bannum habebis regale. Denique lau-

(e) Tempelius l. c. qui inde obiter colligit; Anglos Frisks esse oriundos. De quo quid sentiendum, consule Hert. Notit. veteris Germ. populor. Part. III. cap. V. §. 3. p. 123. sequ. (f) Huber. l. c. (g) Conring. de iudiciis reip. Germ. §. LXXXV. (h) Sachsen-Spiegel Libro III. Art. LXIV.

laudatissimus modo CONRINGIVS de tempore etiam, quo hic mos inoleuerit, suam exponit sententiam: *Videntur*, inquit, *maxime omnium haec accidisse post auctoritatem regiam collapsam, a saeculo usque tertio decimo.* CONRINGIVM presso pede hic sequitur IO. NIC. HERTIVS, (i) qui non modo iurisdictionis patrimonialis originem ad idem saeculum refert: verum etiam nonnulla colligit historicorum testimonia, quae id confirmare videntur. Primo enim de Ottone, Bauariae Duce ex ADLZREITERO (k) obseruat, eum anno MCCCXI Hungaris imminentem, & pecuniae conficiendae modos sollicite circumspicientem, iurisdictionem minoris imperii & ius nobiliorum oppidorum magno aere nobilitati vendidisse, atque inde nata esse iura bonorum, quae hodiernum HOFMARCHIARVM nomine veniant. Deinde & ANT. WECKII (l) allegat testimonium, qui ex decreto quodam conuentus provincialis ordinum Saxoniae probat, ante annum MCCCCXXVIII nulli Satum in Saxonia iudicia patrimonialia competiisse. E quibus clarum esse existimat HERTIVS, iurisdictionem patrimonialem, collapsa sensim Principum auctoritate in Germania inoleuisse, nec esse saeculo XIII antiquiorem.

§. IX.

Enimuero, si paullo accuratius rem expendas, neque HERTII profecto, neque CONRINGII, argumenta ita comparata sunt, vt eorum constructura illis extra omnem ponatur controuersiam. Quamuis enim ex ijs possit demonstrari, nobiles ex eo tempore iura sua passim egregie auxisse, in multaque oppida ac vicos iurisdictionem variistitulis adquisuisse: nondum tamen eo ipso euictum videtur, hanc esse iurisdictionis patrimonialis originem. Nobiles enim procul dubio iam multo ante hoc saeculum potestate quadam in rusticos gauisi sunt, quae erat hodi-

- (i) Hertius de Consultat. Legib. & iudicijs in specialibus Romann-Germ. imperii reipublicis §. XXII. p. 449. Tom. II. Opusc. (k) Adlz. eit. Part. I. Gent. Boic. Libro XXV. §. 26. Sic Otto Bauariae Dux anno 1311. bellum parans in Hungaros quum omnes pecuniae conficiendae modos circumspiceret, occurrit ei iurisdictione minoris imperii, & ius nobiliorum oppidorum, quae haecenus manserant penes principatum. Haec ergo, quae erant in facultatibus dominatus, ad conquirenda stipendia magno aere distrabit, non sine grandi fisci detrimento, permittitque OPVIENTIORIBVS E. NO. RELVFATE. - - Unde comparata iura locorum, quae hodie Hofmarchiarum nomine censentur. (l) Ant. Weckius Beschreibung und Vorstellung der Stadt Dresden Part. IV. Tit. VI. p. 438

hodiernae iurisdictioni patrimoniali analoga. Ea vero potestas, (quae qualis fuerit, mox ostendemus,) non saeculo XIII, sed paullo serius iurisdictionis formam videtur induisse. Vtut vero haec se habeant, argumenta sane a CONRINGIO & HERTIO adlata rem non conficiunt. Locus e Speculo Saxonico adductus non agit de iurisdictione patrimoniali, sed de ordinaria iurisdictione comitum, quam iure non posse in priuatos transferri, docetur. Iurisdictione vero illa patrimonialis, quam nobiles exercent in rusticos, non a comitibus in eos est translata, sed ipsis eorum praediis iamdudum procul dubio inhaesit, quamuis negare nolim, etiam alios nobiles, qui erant eiusmodi iure destituti, sensim a principibus & comitibus eam titulo oneroso adquisuisse, quod & hodie nonnunquam fieri solet. Neque singulare Ottonis Bauari factum probat, iurisdictionem patrimoniale demum saeculo illo in Bauaria coepisse. Potius ex ipso ADLZREITERI loco adparet, iam tum nobiles aliqua iurisdictione gauisos. Eam enim iurisdictionem tum nobilibus venditam perhibet, *quae haecenus manserat penes principatum*. Ex quibus verbis patet, nobiles tum non primum hoc ius esse consequutos. Denique & ANT. WECKIUS ab HERTIO frustra citantur. Agens scilicet Weckius de comitiis Statuum Saxoniae Dresdae MCCCCXXVIII habitis, conquestos tum dicit nobiles, *dass die Vöigte und Amtleuse sie in ihren Gerichtsbarkeiten turbireten, und die Pntersbanen in allen geringen Dingen für die Fürstliche Gerichte und Bann-Stühle forderten*. Hinc porro addit, principes tum nobilibus ex parte satisfecisse, siquidem iis iurisdictionem ciuilem reliquerint, praefectis vero suis referuarint iudicia criminalia de homicidio, stupro violento, vulnerationibus, furtis, quae etiam in Statuum praediis voluerint exerceri. Ex his demum infert WECKIUS: *Woraus zu schliefen, dass damals noch keinem Landlland die Obergerichte zuständig gewesen*. Ast aliud longe inde infert HERTIVS, nimirum, quod iurisdictione patrimonialis tum nulli Statuum in Saxonia competierit. Quum ergo Weckius de criminali tantum loquatur, ipsam profecto iurisdictionem nobilibus non denegauit. Et quo pacto, quaeso, hi conqueri potuissent in comitiis illis, *dass die Vöigte und Amtleuse sie in ihren Gerichtsbarkeiten turbireten*, si ante haec tempora nulla iis fuisset in suos iurisdictione? Paucis vt me expediam, controuersia illa de Statuum Saxoniorum iurisdictione ostendit quidem, insignem circa ea tempo-
ra

ra confusionem iurisdictionum incidisse, de qua paullo post §. XVIII erit dicendum: minus vero, quod primum tum inoleuerit ipsa patrimonialis iurisdictione.

§. X.

Quae quum ita sint, verosimilior longe est illustris THOMASH (m) nostri coniectura, quam initio anno MDCCI in luculenta dissertatione de *hominibus propriis*: deinde vero in aliis scriptis compluribus (n) proposuit. Ea vero huc redit, quod iurisdictione patrimonialis nobilium in rusticos nihil aliud sit reuera, quam antiqua illa potestas dominorum in seruos & libertos, seu homines proprios, aliosque rusticos. Eam vero potestatem in seruos & libertos sequenti tempore quodam iurisdictionis schemate palliatam, atque inde demum natam esse potestatem illam nobilium, quae patrimonialis iurisdictionis nomine hodie veniat. Ast ICtos, Romanis legibus innutritos, & Germanicarum antiquitatum ignaros, variis suis quaestionibus ac responsis eam adeo reddidisse obscuram, vt hodie tota haec doctrina in pelago veluti versetur. Quae quum ita sint, ad genuinos antiquitatum Germanicarum fontes nobis erit eundum, ex iisque, tum quae fuerit antiquitus seruorum libertorumque Germanorum conditio, tum quae dominis in eos competierit potestas, paullo accuratius explicandum.

§. XI.

Et ad seruorum quidem in prisca Germania conditionem quod attinet: sunt quidam, (o) qui duorum eos generum fuisse statuunt, quorum alii eodem loco fuerint, quo serui Romanorum: alii paullo benignius habiti, hominibus propriis nostrae aetatis possint comparari: idque colligi posse putant ex NITHARDO, (p) qui tres Saxonum ordines recenset, *Edelingos, Frilingos & Lazz* vel *Lassos*, seu vt ipse interpretatur, *nobiles, ingenuales, & seruales*. Accedere aiunt diplomatum testimonia, in quibus *Lassi* a *seruis* distinguantur. (q) Sed vt ve-

ii

rum

(m) Thomaf. *Dissert. de hominib. propr.* §. LXXXVI. p. 56. (n) Idem in nouis addit. ad Huber. *Praelect. in ff.* p. 64. *Conf.* Eiusd. *Adnot. ad ff. Tit. de iurisd.* p. 46. & *Diff. de vsu pratico distinct. hominum in liberos & seruos cap. II.* §. 68. 69. p. 49. *Sequitur est eandem sententiam* Du. Henr. Bodin. in *Diff. de iure circa violentiam corpori alterius inferend.* §. 19. (o) *Vid.* Exc. Ludévvig. de colonis adscriptitiis cap. I. §. III. p. 2. in not. (p) Nithard *Libro IV. Hist. Franc. ad ann. 848.* p. 376. edit. du Chesne. (q) Diploma Ottonis I. anno 939. apud D. Ludévv. l. c. p. 2.

rum fateamur, *Lassi*, ceu vocabulum, ipsum eiusque *ἔτροπον* indicat, nihil aliud sunt, quam veterum Germanorum liberti, (r) nec serui praeter eos, qui hominibus propriis comparari queant, vlli in Germania vquam fuerunt. Primus enim veterum seruorum in Germania conditionem descripsit CORNELIVS TACITVS, qui quum Germanos in *ingenuos & seruos* distinxisset, & hos tum per *aleae lusum*, tum per captiuitatem, constitui monuisset ita pergit: (s) *Seruis non in nostrum morem, descriptis per familiam ministeris, vtuntur. Suam quisque sedem, suos penates regis. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis vt colono, iniungit, & seruus haecenus paret. Cetera domus officia vxor ac liberi exsequuntur.* Sane hunc locum quisquis legit, non potest non de nobilibus ruri degentibus eorumque rusticis cogitare. Idque patebit clarius, si eum paullo reddiderimus illustriorem. In vniuerso hoc de moribus Germanorum libello is est scopus TACITI praecipuus, vt ostendat, quantum Germanorum mores a Romanorum legibus ac institutis discreparint. (t) Quare & hic seruorum vtriusque gentis conditionem inter se contendit, & quantum inter ambos intercedat discriminis, obseruat. Primo itaque maxima seruorum Romanorum colluies in ipsa vrbe erat, in qua & nobilissimae opulentissimaeque familiae degebant, & quamuis nonnunquam domini rusticarentur, suis tamen tantum villis ruri gaudebant, in quibus tota alebatur agrestis familia. Ast in Germania, quae vrbes ignorabat, (u) ingenui cum seruis suis ruri degebant, & hinc, quidquid de seruis commemorat TACITVS, de hominibus propriis nobilium est intelligendum. Eos quoque, qui hodie nobiles salutantur, INGENVOS a TACITO adpellari, accurate iam ab aliis est demonstratum. (x) Deinde idem auctor obseruat,

Roma-

(r) Vnde & *codicilli manumissionis vocantur Lasi-Brieffe*. Hert. de hom. propr. sect. III. §. XI. p. 174. Nec obstat, quod LASSI a Nithardo vocantur SERVILES. Libertos enim apud Germanos non multum supra seruos fuisse, diserte adfirmat Tacitus de morib. Germ. cap. XXV. de quo nos infra §. XII. (s) Tacit. de morib. Germ. cap. XXV. (t) Adeo haec obseruatio est necessaria, vt, seposita illa, Taciti libellum aegre intelleturus sis. Vid. Dom. Thomasi Dissert. de hom. propriis §. 6. & de vsu practico distinct. homin. in liberos & seruos, cap. II. §. 5. (u) Testis est Tacitus de moribus Germ. cap. XI. Interim tamen errat Caesar, dum libro IV. & VI. de bello Gallico Germanos quotannis habitationem mutasse tradit, quem errorem, etiam a Phil. Cluero de Germ. Ant. L. I. cap. XIII. p. 87. admissum, castigat laudatus Dn. Thomas. in Dissert. de hominib. propr. §. LXXV. (x) Dn. Thomas. l. c. §. LXXII.

Romanos seruis descriptis per familiam ministeriis usos. Alebant scilicet seruos suos domi, & singulis, quae essent agenda, iniungebant. Sic alii erant ianitores, alii atrientes, alii coqui, alii medici, alii ab epistolis, & quae erant reliqua seruorum officia, quae ex instituto TITVS POPMA & LAVR. PIGNORIVS (y) descripserunt. At horum quidem nihil apud Germanos obseruatum. Quenadmodum enim hi satis anguste habitabant, & parum splendidum vitae genus sectabantur: ita eorum serui vel homines proprii suam quisque sedem, suos penates regerant. Scilicet haut procul a nobilium seu dominorum aedibus casas sibi constituerant, in quibus suae quisque rei familiari praerat, vnde pagi enati sunt maiores aut minores, prout aut plura cuique, aut pauciora erant mancipia. Vt vero vitam tolerarent serui: agrorum partem eis assignabant domini, quorum cultura non ipsi modo sibi familiaeque victum quaerere, verum etiam domino annuas praestarent pensiones. Vnde tertio addit TACITVS: *Fruementi modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono, in-angit.* Ex quo denuo ingens adparet inter vtriusque gentis seruos discrimen. Romani enim serui nihil sibi, sed dominis omnia adquirebant, ne excepto quidem seruili peculio, quod non adeo magni erat momenti. At benignius seruos habebant Germani, Illi enim certum frumenti modum, aut certum pecorum numerum, e.g. gallinas, *Zinfs-Hübner*, aut vestes, (z) aliaque huius generis quotannis praestabant domino, eaque pensione soluta, operisque, quas hodie *Frohnen, Herren-Dienste, Hof-Dienste* vocant, exantlati, quidquid praeterea lucrari poterant, sibi adquirebant. Vnde & Tacitus addit; *& seruus haecenus paret.* Denique quum apud Romanos patres matresque familias indignum personis suis existimarent, vel villo domus officio defungi, & hinc omnia seruis atque ancillis demandarent: hac etiam in re Germanorum mores a Romanis distabant longius, siquidem caetera domus officia, qualia sunt culinaria, & his similia, *uxor & liberi exsequerantur.* Et quamuis auctis forsan familiis, & gliscente sensim

Ii 2

luxu

(y) Prodiit utrumque opus coniunctim Amstelod. 1672. in 12mo. Conf. Alex. ab Alex. *Genal. diar. libr. III. cap. XXV.* (z) Natum inde forsan praecipuum, quod hodiernum domini ex hereditate hominum propriorum sibi vindicant, ad quod etiam referuntur induviae vel exuvia, Vid. Dipl. Henrici II. *Imp. ap. Maget. d. aduoc. arm. c. VI. n. 758.* Vnde & hoc ius vocatur *der Gewand-Fall*, qua dicitur vellimenti capionem. Conf. Hert. *de hominib. propriis* sect. III. §. IX. p. 172. T. II. *Opusc.*

luxu, etiam domi seruos nonnullos aluerint, quos medio aetio gasindos oder *Gesinde* vocabant: (a) tamen & hi ipsi rusticae fuisse conditionis, & ex ipsis seruorum familiis in aedes adsciti videntur. Et haec sunt, quae TACITVS de Germanorum seruis memoriae prodidit. Sequiore aetio, Slaus toties a Germanis debellatis, non parum creuit seruorum numerus: atque inde in diplomatibus toties cum villis simul traduntur *mancipia utriusque sexus, Slauorum familiae, liti, & homines iuris smurdorum*, de quorum conditione licet hodie parum exploratum sit, consentiunt tamen in eo omnes, quod iis rusticis, qui hodie proprii homines vocantur, fuerint similes, atque ab iis non multum discreparint.

§. XII.

Haec de seruis: de libertis iam videamus. De iis vero idem TACITVS: (b) *Liberti non multum supra seruos sunt. Raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis tantum iis gentibus, quae regnantur: ibi enim & supra ingenuos & supra nobiles ascendunt. Apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.* Hic quoque TACITVS insigne inter Romanorum Germanorumque libertos discrimen animaduertit. In eo equidem utriusque genti conueniebat, quod serui possent manumitti, id quod etiam est iuris gentium: sed libertorum tamen durior erat, quam apud Romanos, conditio, solos si exceptis dedititiis, qui Germanorum libertis non admodum erant dissimiles. Scilicet Romanorum liberti per manumissionem initio plenam adipiscerentur libertatem, omniumque iurium, quibus plebeii ordinis ciues utebantur, fiebant participes. (c) Et quamuis postea Augustus (d) & Tiberius (e) libertorum iura latis legibus coercerent, & hinc liberti alii ciues, alii Latini, alii dedititii dicerentur: (f) differentia tamen haec libertorum postea abiit in defuetudinem, nec dedititionum adeo

(a) Vid. Bignon. *ad formul. Sirmondic.* 947. Hert. l. c. p. 156. (b) Tacit. *de morib. Germ.* l. c. (c) *Sub Regibus, imprimis Seruio Tullio, vnica erat ac simplex libertorum omnium libertas.* §. 3. *Inst. de ingenu. & libert.* Conf. Dionys. Halic. *Libro IV. Antiqu. Rom. cap. XXVI.* (d) *Lata lege Aelia Sentia, qua intempestiuum manumittendi prurium & libertorum iura coercuit.* Vid. Suet. *August.* cap. XL. Dio Cass. *Libr. LV. p. 558.* (e) *Legge Iunia Norbana, de qua vid. Anton. Augustina. de Leg. & Senatus conf. p. 93.* (f) §. 3. *Inst. de ingenu. & libert.* l. vn. C. de Lat. libert. toll. l. vn. C. de dedit. lib. toll. Conf. Thomaf. *de Vj. pract. dist. boninum in ingenu. & libertines. cap. l. p. 28-29.*

adeo magnus fuit numerus, quum soli, qui ob delictum vincti, caesi, aut stigmata fuerant ob flagitium notati, manumissione fierent dedititii. Hinc Romanorum libertorum tanta plerumque erat libertas, aut si mauis, tam effrenis licentia, vt cordatioribus ciuibus stomachum mouerent, ceu in historia Romana aeti Augustei passim commemoratum. Ast aliter res comparata erat in Germania. Ibi enim *liberti non multum supra seruos erant*. Quamuis enim libertatem iuris gentium manumissione consequerentur: salua tamen manebat ad pensiones operasque domino praestandas obligatio, atque adeo id solum manumissione consequerentur, vt non amplius essent adscriptitii, sed locum, relicto praedio, mutare possent. Quum ergo vix mererentur hominibus liberis accenseri: *raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate erat*. Quia enim Germani domus officia per vxores vel liberos exsequebantur: raro omnino liberti adoptabantur in familiam, quemadmodum apud Romanos, apud quos in aedibus patronorum loco erant satis honorifico: sed potius, vt antea, agro colendo vacabant. In rep. vero, quam soli ingenui aut nobiles capessabant, nullae vnquam erant libertorum partes, *exceptis tantum his gentibus, quae regnantur, ibi enim liberti & supra ingenuos & supra nobiles ascendebant*. Vt solent enim principum gratia homines etiam vilissimi nonnunquam ad summos honores aspirare: ita etiam idem in Germania apud eas gentes contigisse putat TACITVS, quae regibus paruerint. Enimuero quum serui rustici fuerint, ceu antea demonstratum: vix credibile est, tam liberalis eos fuisse indolis, vt manumissi summis honoribus fungi potuerint. Raro certe id esse factum, nullum est dubium. Vnde concludit demum TACITVS: *Apud ceteros (Germaniae populos, qui non regnantur,) impures libertum libertatis argumentum sunt*, id est vmbra potius & simulacrum quoddam libertatis, quam libertatem ipsam manumissione consequuntur. His ergo omnibus paullo accuratius expensis, apertissimum erit, inter Germanorum seruos ac libertos tantumdem olim interfuisse, quantum hodie inter homines proprios & reliquos nobilium rusticos. Vtrique parebant dominis, vtrique pensiones atque operas praestabant. In eo tantum libertorum melior erat conditio, quod non ita essent glebae adscripti, vt non liceret iis, inuitis dominis, locum mutare: idque vnicum forsitan erat beneficium, quod manumissione consequerentur.

§. XIII.

Ne denique ignoremus, quatenus apud Germanos dominorum in seruos & libertos fuerit potestas, denuo audiendus erit TACITVS, (g) qui eodem capite: *Verberare, inquit, seruum, ac vinculis aut opere coërcere rarum. Occidere solent, non disciplina & seueritate, sed impetu ac ira, ut inimicum, nisi quod impune est.* Hic locus dici non potest, quam crucem figat interpretibus. ALEXANDER enim ab ALEXANDRO, (h) quem satis constat Tacitum ante oculos habuisse, de Germanorum iure in seruos hunc in modum differit: *Germanis verberare seruum afficere, aut vinculis coërcere habetur nefas, apud quos laxior seruitus erat, & libertinis paene par: quippe sibi adquirunt serui, & peculium habent.* Existimauit ergo ALEXANDER ab ALEXANDRO, Germanis dominis non modo ius vitae & necis: sed & potestatem coërcendi seruos plane fuisse denegatam. Quem errorem & alii TACITI interpretes errant. (i) Sed aliam longe esse historici sententiam, facile constabit, si denuo ponas, eum discrimen, quod inter Germanorum Romanorumque seruos intercedit, ostendere voluisse. Romanis scilicet heris iam inde a reipublicae incunabulis ius vitae ac necis fuerat concessum, donec demum post TACITI aetatem Hadrianus Imperator, dominorum crudelitate offensus, hanc seruos occidendi licentiam latis legibus cohiberet. (k) In tanta ergo herorum licentia quanta crudelitate in seruos fuerit animaduersum, facile est ad existimandum. Non sufficiebant sane truculentissimis dominis vlmi, stimuli, nerui, numellae, boiae, pistrina, furcae, cruces, centupondia: sed eo progressa erat inmanitas, vt exquisitissimos cruciatus in seruila corpora ingeniose excogitarent. De qua Romanorum crudelitate SENECA (l) aliique grauissimi auctores (m) passim conqueruntur. Haec ergo domestica

(g) Tacit. *de morib. Germ. l. c.* (h) Alex. ab Alex. *Genial. dier. l. III. cap. XX. p. 275.* (i) *Ex nouissime etiam Io. Christoph. Vetter in notis ad Taciti b. l. p. 130.* (k) *Iam antea quidem sub Neroue dominorum saeuitia coërcita lege Petronia, de qua l. 11. §. 2. ff. ad l. Corn. de sicar. Postea vero Hadrianus ius vitae ac necis plane ademit dominis, teste Spartiano in Hadr. cap. XLIX. & hinc seuerius animaduertit in Vmbriam matronam, quae leuissimas obcausae ancillam atrocissime tractauerat. l. 2. ff. de his qui sui vel alieni iuris sunt. Denique sequuta est constitutio Antonini, quam habet eadem l. 2. ubi conf. §. ult. Inst. eod. tit.* (l) Seneca *de Clement. cap. XVIII.* (m) Conf. Plin. *Libro IX. H. N. cap. XXIII.* Tertull. *de pallio in fine.* & maxime Meurs. *Auctor.*

saevitiae exempla etiam TACITO obuerfabantur, quum seruorum in Germaniam conditionem esset expositurus. Hinc ait: *Verberare seruum, & vinculis vel opera coercere rarum.* Non dicit, nefas hoc fuisse habitum, sed negat tantum, tam immanes fuisse in Germania dominos, ac Romae. Quamuis enim liberrima iis fuerit seruos coercendi potestas, raro tamen verberibus aut vinculis in eorum corpora saeuiebant, partim quod serui sedibus ac penetibus suis distincti non adeo frequenter dominos offenderent, partim quod magis frugi essent, quam Romana illa colluuius, quae e Sardis, Syris, aliisque nebulonibus conflexerat. Genuinum hunc esse TACITI sensum, e sequentibus statim verbis patet. *Occidere quandoque solent.* Non secus ergo iis ac Romanis ius vitae ac necis competeat in seruos: attamen in eo insigne adparebat discrimen, quod *non disciplina & seueritate* id facerent, sicuti Romani, qui animo deliberato saeuiebant, nihilquae habebant seruili sanguine vilius; *sed impetu & ira, ut inimicos, nisi quod impare.* Tum demum ergo Germani domini ad verbera & caedes ruebant, si quando serui fraena mordere, fuga se subducere, aut dominos contumeliosius tractare sustinuerant. Ut adeo mireris, non deesse, qui dominis in Germania ius vitae ac necis plane fuisse ademptum, existimant, (n) quum tamen in vniuersum ex legibus eorum antiquis consistet, caedem etiam liberorum hominum ante Christianae religionis exortum in Germania non fuisse capitalem, & modico aere facile potuisse expiari. (o) Cur ergo seruorum vitae maius statuissent pretium?

§. XIV.

Atque haec quidem erat seruorum libertorumque apud priscos Germanos conditio, haec dominorum potestas, quam tibi vix concederis rectius, quam si Polonorum Nobiles eorumque rusticos ob oculos tibi posueris. Mutuam enim eorum *οχλῶν* ita describit BER. CONNOR, (p) ut fere nulla adpareat inter eius ac TACITI narrationem differentia. En eius verba: *Ein Freygebohrner und ein Edelmann sind in Polen ein nerley.* (Non mireris ergo, idem olim in Germania obtinuisse.) (q)

Auf

Aufsar. philol. ad Libr. de Gloria cap. XXII, ubi ostendit, seruos praeter alios cruciatur caesos nonnunquam toto die a hostibus octo. (n) Ita lac. Oisellius ad Cuii Instit. Libro I. Tit. V. p. 49. (o) Ex Lege Salica cap. XXXVII. art. ult. & aliis antiquis Germ. gentium legibus id ostendunt Schilter. Exerc. XLIX. §. CXIV. & Dn. Thomaſ. in not. ad Inst. p. 30. (p) Connor Beschreibung des Königr. Polen Part. II. Epist. V. p. 600. (q) Vide supra §. XI. p. 22.

Auf seinen eigenen Gütern ist ein jedweder Edelmann ein souveräner Herr, inmassen seiner Vnserthanen Leben und Tod in seinen Händen steht. (En ius vitae & necis, quale & in antiqua Germania vidimus.) Es haben auch diese armen Leuse, welche man mit gutem Rechts Sclauen nennen möchte, nicht das geringste priuilegium oder Gesetz, worauf sie sich wider ihre Herren beruffen könnten, (En impunitatem, qualem dominis Germanis tribuit Tacitus:) sondern sie müssen sich deren Willen obue. Widerrede in allen Stücken unterwerffen. Sie dürfen bey Lebens-Straffe sich nicht von dem Orte, wo sie einmal sind, hinweg begeben, und einen andern Herrn suchen. Hingegen ist ihr Herr wohl befugt, sie an einen seiner Nachbarn zu verkaufen. (Habes hic homines eiusdem fortis ac conditionis, qualem hominum propriorum in Germania esse constat.) Wenn ein Edelmann eines andern Edelmanns Vnserthanen ums Leben bringt, so wird er, deswegen im geringsten nicht gestrafft, sondern ist nur gehalten demselben einen andern Sclauen zu schaffen, oder so viel Geld zu geben, als einer kuffet, (Quanto magis itaque impune esse censemus, seruum impetu & ira, vt inimicum, occidere?) darneben aber auch die Familie des Entleibten zu versorgen. Ermordet einer seinen eigenen Vnserthanen, so zahlt er ungefehr 50 Polnische Gulden, und damit hat weiter niemand einigen Anspruch auf ihn zu machen. Denique & huc pertinet, quod de iudiciis nobilium monet CONNOR: (r) Auf den Dörffern ist das gemeine Volck den Schöpffen unterworfen, welche Königliche Bedienten sind, und hiernächst den Schulzen, oder auch desselben Orts absonderlichen Herrn, (nobili scilicet, cuius est ipse pagus,) von welchem letztem keine appellation statt findet. Allhier sprechen die Richter fast nach ihrem Gutdüncken, (line figura strepituque iudicii, prout ipsis aequum videtur,) ausgenommen in peinlichen Sachen, (vbi paullo accuratius iudiciorum ordinem obseruant.) Haec omnia profecto egregie illustrent conditionem veterum seruorum in Germania. Idem fere in Russia obseruatur, in qua domini tum rusticos, qui omnes sunt seruilis conditionis, tum seruos domesticos verberibus, flagellis, aliisque poenis impune afficiunt, omnesque eorum controuersias line figura strepituque iudicii componunt, exceptis caussis vere criminalibus, quae ad proximum iudicem, a Principe con-

(r) Bern. Connor *Part. II. Epist. III. p. 544. Conf. Hantenille relat. historique de la Pologne. cap. VII. Hartknoch, de Polon. Libro III. cap. V. p. 616. 621. 647.*

constitutum, sunt deferendae. Et profecto tantam inter Germanos veteres hasque gentes hac in re observari similitudinem, non est mirum. Iam olim enim eos Germanorum iura sequutos, inter omnes constat. (s) In eo tantum a nobis abit utraque gens, quod Poloni hodiernum; Russi ad nostra usque tempora antiqui moris fuerunt servantissimi.

§. XV.

Né quis vero existimet, TACITI tantum aëvo eam fuisse servorum fortem, postea vero aut a CAROLO M. (t) aut certe saeculo XIII omni penitus servitute in Germania sublata aliam esse coepisse rerum faciem: operæ pretium fuerit, quae post ea tempora de servorum conditione referant annales, paullo accuratius dispicere. (u) Ex his vero constat, servitutem in Germania ex eo tempore non imminutam, sed auctam fuisse. Nam ut taceamus, totam Alemanniam (x) & Saxoniae partem non minimam (y) a Francis durissimo servitutis iugo subiectam: illud sane certum est, debellatis Sлавis, tantam ex ea gente hominum multitudinem servitutem Germanorum subiisse, ut Sлавorum non tam generis quam servitutis nomen esset. (z) Quum ergo sub Francis Saxonisque ac sequentibus Imperatoribus maior, quam TACITI aëvo, esset servorum numerus: agris tantae servorum multitudini non sufficientibus, distinctio nasci coepit inter *casatos* (*Cassaten*) & *non casatos* seu *Gesinde*, (a) quorum utrique ad servitia ac operas tenebantur. Mahebat etiam illa antiqua servorum conditio, qualem supra e TACITO

Kk

descri-

(a) De Polonis notum, quod quum antea Germanorum exemplo nullis legibus scriptis uterentur, postea imperante Casimiro M. ius Saxonicum receperint. Vid. Bern. Connot. l. c. Part. I. Epist. II. p. 70. & Part. II. Epist. III. p. 545 seq. Flor. Polon. Libro II. p. 139. Couring. de Orig. Iur. Germ. De Russis idem ex ipsa legum apud eos receptarum consideratione patet, docuitque idem Georg Engelbrecht in diss. de iure Russo cap. I. (t) Vid. Gryphand. de Weichbild. cap. XXIV. n. 15. cap. XXXI. n. 4. & seqq. (u) Bodinus hoc adfirmat L. I. de Rep. cap. IX. deceptus ab Abbate Panorimitano, ut ostendit Thomas. in diss. de usu prael. distinct. inter servos & liberos cap. II. §. XX & XXIII. Interim ex Bodino hunc errorem alii hauriunt. Vid. Stryk. Vj. mod. Libro I. Tit. V. §. 2. p. 78. Hert. de bon. propr. sect. 2. §. I. p. 164. T. II. Opusc. (x) Ioach. Vadian. Epist. ap. Goldast. Tomo II. Rer. Alem. p. 84. (y) Vid. Sagittar. Hist. Bardeuc. cap. III. §. 59. Hert. l. c. sect. I. p. 159. (z) Hert. l. c. §. 5. p. 161. sequ. (a) Vid. Capitul. Franc. T. I. pag. 687. edit. Baluz. Bignon, ad Form. Sirmondic.

descriptimus. Obligabantur, vt antea, ad operas & pensiones, poterant vendi, permutari, donari, e fuga retrahi, vindicari atque ob delicta grauius castigari, (b) adeo vt & necare seruum impune haberetur. (c) Eaque seruitus adeo non cessauit saeculo XIII, vt potius ex eo tempore frequentissima fiat seruorum in monumentis antiquis mentio, (d) & seruitus illa hodiernum manifesto supersit in hominibus propriis, (e) quidquid alii de eorum libertate iactitent. (f)

§. XVI.

Ad libertos veteres quod attinet, nec eorum status post TACITI aeuum aliam induit faciem. Quamuis enim manumissionibus frequentatis seruorum numerus saeculo XIII. sensim decreuerit, adeo vt hodie non tanta hominum propriorum, quam olim seruorum sit multitudo: libertorum tamen conditio, pro veteri Germanorum more parum a seruili discrepauit. Hinc hodiernum rustici, quos libertorum istorum posteros merito dixeris, non multo benignius a dominis haberi solent, ac liberti priscorum Germanorum. De plerisque sane locis verum est, quod ait IO. BOHEMVS: (ff) *Eorum, qui ruri pagansim villatimque habitans, quiquo illud colunt, & propter hoc rustici vel rurales appellantur, si credere velint, satis misera & dura conditio est. Scorsim ab aliis quisque cum familia & pecore suo humiliter viuit. Casae luto lignoque puullulum e terra cauctae, & stramine contextae domus. - - Dominis crebra per annum seruiunt, rus colunt, & semine conspergunt, fructus mesunt, & botrois imporsant, ligna secant, domos aedificans, fossas effodiunt. Nihil est, quod seruitis & misera gens ipsis debere non dicatur. Nihil etiam, quod iussa facere absque periculo recusare audeat.*

Delin-

(b) Adparet haec dura seruorum Germ. conditio ex L. Wisigoth. L. II. Tit. V. §. 62. Tit. VII. §. 16. L. L. §. 10. Ripuar. Tit. XXIII. Capitul. Caroli M. L. V. 303 (c) Vid. infra §. 18. lit. a. p. 28. (d) Ab anno 1259. adhuc manumissionis testimonium Lonanil exstare, obseruauit Gudelin. de iure nouissimo L. I. cap. IV. Anno 1314. in Flandria adhuc exstisse seruos & seruas, patet ex Miraen Domat. Belg. L. I. cap. CXXIX. Anno 1340. Ludouicus Imp. Monasterio Schofftharn donat seinen eigen Mann Borcholden. ap. Haund. Forn. III. Metrop. Salisb. p. 299. (e) Vid. Hufan. de hom. propr. cnp. II. n. 37. Thomaf. diff. alleg. & de hominibus propriis. Et sane seruorum adhuc fit mentio in Instrum. Pacis Osnabr. Art. V. §. 36. (f) Sichard. ad l. ii. C. de Test. n. 4. Stryk. V. mod. l. c. (ff) Io. Bohem. Libro III. de morib. Gent. cap. XII Conf. quae de rusticiis in noua Marchia referunt Muller Resol. XCVII. sequ. Schepliz Part. IV. lit. XIV.

Delinquens grauius multatur. Sed nihil est genti darius, quam quod praediorum, quae possidet, maior pars non sua sit, sed illorum, a quibus certa frugum parte quotannis redimere debet. Haec rusticorum conditib, quam parum ab illa libertorum, quam TACITVS descripsit, distet, nemo non videt. Sed clarius hoc adparet, si inter se contendas diuersas colonorum hodiernorum species, e. g. *die Landsedel-Leibe, Lais-Glueer, Curmeden.* In iis enim omnibus manifesta extare priscae seruitutis vestigia, inter omnes constat, ac nouissime etiam a IO. PETRO LVDEWIGO, (g) talium rerum peritissimo, est obseruatum.

§. XVII.

Enimuero, quum dominis in Germania tanta olim relicta fuerit seruos seu rusticos coercendi potestas: quaestio omnino emergit, an haec secundum antiqua Germanorum principia vera fuerit iurisdictio? Id vero procul dubio negandum. Aliud enim est iurisdictio, quae a suprema in republica potestate emanat, & non nisi iure magistratus competit, aliud ius dominicum in seruos, quod est patris familiae. Hinc non magis haec coercendi seruos potestas in Germania dici potest iurisdictio, quam olim Romae, vbi heri eadem potestate multo licentius utebantur. Sane in Germania antiqua, aequae ac in aliis rebus publicis, iurisdictio olim erat mere personalis, eiusque primarius scopus videbatur coercitio criminum, quum contra ea potestas causas ciuiles cognoscendi pro parte veluti iudiciorum accessoria haberetur. (h) Ius ergo in Germania Taciti tempore dicebatur per magistratus, non secus ac apud Romanos. Iudicia enim erant penes principes & comites in comitiis electos, qui per vicos & pagos, (*in sedem Gow*) iura reddebant. Si qua grauior causa, maxime inter ipsos principes, incidisset, res ad comitia referebatur. (i) Postquam vniuersa Germania in Francorum imperium concessit, alia quidem esse coepit iurisdictio facies, sed tamen ne tunc quidem vllum adparuit iurisdictiois patrimonialis, qualem supra descripsimus, vestigium. Reges ipsi iudicare poterant de omnibus causis, siue ciuilibus, siue feudalibus, siue criminalibus, vbicunque locorum essent. Enimuero, quum infiniti fuisset laboris, iuris dicundi causa totum peragrarare imperium: iurisdictio-

Kk 2

nem

(g) Vid. Ioh. Petri Ludew. *Dissertatio de conductione villari, & Colonis adscriptiis, vbi conferend. cap. I. §. 1.* (h) Thomaf. *Dissert. de iurisd. & magistrat. differentia secundum mores Germ. §. LI.* (i) Tacit. *de morib. Germ. cap. XII.* Herm. Conring. *de iudiciis reip. Germ. §. X. sequ.*

nem demandabant vel Ducibus vel Comitibus; vel Missis regis, sibi-que iudicia de ipsis principum causis reservabant, quas in comitiis tolebant cognoscere. (k) Denique post Francorum tempora principatus ac comitatus maximam partem coeperunt esse hereditarii: sed tamen nec iis quidem temporibus vlla erat nobilium iurisdictio patrimonialis: sed sola dominis concessa potestas coercendi seruos & libertos, i. e. rusticos. Vnde & in antiquissimis chartis, in quibus nobilibus donantur vici, mancipia & rustici, nulla vnquam fit mentio iurisdictionis aut iudiciorum. Exemplum est in binis diplomazibus OTTONIS I. & alio HENRICI II. IMP. (l) quae a venerando Fratre e tabulariis Goslariensibus depromta, in eius de sigillis Syntagmate recensentur. In primo enim anno DCCCCXXXVII. BIAE, *nobili cuidam massonae, in proprium dantur omnia, quae in GERESLEVO ad Caesarem ins pertinent, in pago Sueuia, in comitatu Christiani, hoc est cursile vnum, in eodem campo XL iugera agrorum, & adhuc inquirenda, nec non & VII MANCIPIA, Adalover & Hiseburg cum filiis & filiabus ipsorum*: sed nihil de iurisdictione in haec mancipia additur, quum procul dubio plena potestas dominica in Biam fuerit translata. In altero diplomate anno DCCCCXLV idem OTTO I. Imp. *quibusdam vasalli sui, Fridarici, filii, Folcmaro & Richberio quasdam res proprietatis suae in proprium donas, nimirum inter Sclauos prope fluuium FONA vocatum, in pago Sirmuntlande nuncupato, in comitatu Christiani comitis villas IV, Reckiam, Bodblozi, Zachliandorf, Pochutikie cum omnibus appendiciis & adiacentiis suis iusto legitimeque ad illas villas pertinentibus, cursilibus, aedificiis, terris cultis & incultis, piscationibus, viis & inuis, exitibus ac redditibus, quaesitis ac inquirendis, mobilibus & immobilibus*: sed de iurisdictione ac iudiciis denuo altum silentium. Idem denique in tertio quoque diplomate obseruatur, quo HENRICVS II. Imp. anno MIII. *cuidam fideli suo Folcmaro in proprium donas praedium sui iuris, i. e. XX. regales mansus ultra Albiam, in territorio Zerbitse, in Comitatu Geronis, in locis Droganize, Lirubuliz, Wize, cum omnibus pertinentiis legatibus, arcis, mancipiis viriusque sexus, terris cultis & incultis, & sic porro*: omissa denuo iurisdictione, quae salua potestate in rusticos domi-

(k) Conring. de iudic. resp. Germ. §. X. sequ. Conf. Hext. dissert. de Consultat. legib. & iudiciis in special. Rom. Germ. Imp. rebusp. §. XIX. p. 441. sequ.

(l) D. Io. Mich. Heineccii Syntag. de vet. Germ. aliarumque nat. sigillis Part. I. cap. IX. p. 90. 91. 94.

dominica ad Comites pertinebat. Ex quo quidem intelligitur, dominis, seu nobilibus olim in rusticos liberrimam competiisse potestatem coercendi, litesque eorum sine figura strepituque iudicii dirimendi: sed eos hoc iure non gauisos tanquam iudices, sed tanquam patres familias, adeoque hanc potestatem magis oeconomicam vel herilem, quam iudicalem fuisse.

§. XIX.

Quum ergo isthaec dominorum in seruos potestas olim non fuerit vera iurisdictio: dispiciendum nunc merito, qui factum sit, ut demum iurisdictiois pallium induerit? Nisi vero omnia me fallunt, Clero haec debetur *μεταμόρφωσις*, &, quae ab eo dependebant, academiis. Quum enim initio, ceu ex TACITO obseruauimus, nobiles in rusticos suos impune animaduenterent: indignum postea hoc visum est episcopis, qui proinde caedem eiusmodi excommunicatione & poenitentia biennii vindicabant. (m) Postea quum nec id fulmen sufficere videretur: eo res rediit, ut in dominos seruum occidentes capitale statueretur supplicium. Vnde iam temporibus collecti SPECVLI SAXONICI ac SVEVICI receptum, ut dominus, qui etiam seruum proprium occidisset, capitis damnaretur. (n) Hoc ergo quum esset legibus cautum, dominique iurium suorum essent tenaciores, quam ut ea plane dimitterent; id sensum cepere consilii, ut non amplius per iram ac imperum in rusticos animaduenterent, sed, coniuuentibus principibus, causas eorum paullo accuratius cognoscerent, ac demum ex prudentiorum consilio de iisdem statuerent. Inde ergo Doctores solius Romani iuris rerumque Germanicarum ignari, quum primum in academiis Germanicis docere coepissent, singularem fingere coeperunt iurisdictiois speciem, quam, ne nomen deesset, patrimonialem vocabant. (o) Ex eo ergo tempore iurisdictiois patrimonialis nomen vbique per Germaniam audiri coepit, maxime quum Principes in litteris inuestiturarum nobilibus in feudum concederent *die Gerichse, die ober und nieder-Gerichte, alle vnd iede Gerichse*, & quae sunt aliae formulae in curiis feudalibus sequiore demum aeuo receptae. Nec dubitandum adeo, quin potestas, quae olim ceu in Polonia & Russia, tantum dominica

Kk 3

erat,

(m) Vid. *Addt. IV. ad Capitular. cap. XLVIII.* (n) *Ins Prou. Sax. libro II. art. XXXIII. in Gloss. Germ. n. 4. Ins Prou. Sued. cap. LXVII.* (o) *Thomas Diss. de hominib. propr. §. LXXXVI. & Diss. de usu pract. deff. homin. in libera & seruo cap. II. §. LXIII. & sequ.*

erat, hodie in veram abierit iurisdictionem, eamque Nobiles nunc iure feudi, id est, iusto titulo teneant.

§. XIX.

Veram hanc esse iurisdictionis patrimonialis originem, iam historicorum testimoniis mediique ac sequioris aevi annalibus ac monumentis esset demonstrandum: sed tempore mihi excluso ea omnia alii scriptioni referuanda sunt. Illud addere nunc licebit, pleraque, quae de iurisdictione hac hodie veniunt in controuersiam, omnium rectissime ex hac hypothese posse explicari. Vt vnum atque alterum addamus exemplum: notum est, SIPNVM iurisdictionis patrimonialis, & criminalis maxime, vulgo a ICTIS statui praestationem annuam GALLINAE FVMOSAE, *des Rauch-Huhns*: (p) & quin recte id quidem fiat, nullus plane dubito. Sed si rationem a ICTIS exigas, qui Romanis solum legibus pretium statuunt: mira audies vigilantium somnia. Contentunt enim, inde natam esse hanc gallinarum adpellationem, *quod in altum seu loca fumo exposta se eleuent gallinae, & ibi requiescant: atque hinc factum, ut earum praestatio altitudinem iurisdictionis seu merum imperium denotes.* (q) Ingeniosa profecto diuinatio. Sed si haec est genuina huius antiquissimi moris ratio; merito mireris, cur nobiles non potius vultures, aquilas, aut certe columbas a subditis in signum altae iurisdictionis exegerint. Vera supposita iurisdictionis patrimonialis origine, plana omnia erunt ac perspicua. Ex TACITO enim supra obseruauimus, dominos seruis seu rusticis annuas iniunxisse pensiones. Inter eas vero praecipue etiam erant gallinae, quae vel viuas praestabant, vel veteri Germanorum ritu infumatas. Vnde medio aevo plura huius pensionis nomina enata. Dicta enim est *gallinagium, census gallinarum, gallinum*, (r) *gallina fumosa, das Rauch-Huhn, Leib-Huhn*, & quia pridie diem Cinerum vt plurimum exigi soleret, *das Fastnachts-Huhn* (s) Eaque consuetudo tam erat vniuersalis, vt medio aevo gallina pro seruo seu homine proprio acciperetur, in veteri Germanorum prouerbio: *Kein Huhn fleuchs über die*

(p) Vid. Pruckm. Vol. I. Consil. II. num. LXXXIII. Klock. Tom. II. Consil. VII. n. 159. Brunnem. Cent. III. decis. XXIV. p. 155. Stryk. *Vf. mod. ff. Libr. II Tit. I. p. 176.* (q) Stryk. *Diff. de iurisd. circumscripta cap. III. n. XXXIV. vol. I. Disp. & Vf. mod. ff. l. c.* (r) Car. du Fresne in *Gloss. med. & inf. Lat. bis vocibus p. 575. Part. II. Stamm. Libro III. de bom. propr. cap. XXII. pag. 3.* (s) Chron. Andrese ad ann. 1203. p. 53. apud Car. du Fresne l. c.

die Mauren. (t) Quum ergo haec gallinarum annua praestatio signum esset seruilis aut certe libertinae conditionis, in seruos vero & libertos domino potestas illa herilis competeret, quae deinde in iurisdictionem patrimonialem abiit: recte omnino haec gallina hodie probabile iurisdictionis signum habetur.

§. XX.

Aequè facile deciditur quaestio, cur in Germania, & in Marchia potissimum, iurisdictionis occurrat, ad loca specialia, certas scilicet personas vel certa praedia restricta, quae ideo IURISDICTIO CIRCUMSEPTA *die Pfahl-oder Zaun-Gerichte* vocatur, opponiturque iurisdictioni sine restrictione loci concessae, *den Strassen-Gerichten*? (u) Hic enim ICi vulgo confugiunt ad exemptionem, & ex Rolando a Valle (x) vrgent, certum territorii locum a iurisdictione posse eximi: Sed exemptionem hanc, quia in facto consistat, esse probandam, (y) eam quoque esse stricti iuris, atque hinc extra locum exemptionem vbique se exserere iurisdictionem. Sed non opus erit ista exemptione, si veram supponas iurisdictionis patrimonialis originem. Quum enim ea nihil aliud sit, quam potestas veterum Germanorum dominica in seruos & libertos, sequiore aetate quodam iurisdictionis schemate induta, non potuit illa iure se ulterius extendere, quam in personas casasque rusticorum. Ex hinc procul dubio omnis nobilium iurisdictionis initio fuit circumsepta; priusquam ampliora Nobilibus iura per inuestituram concederentur. Quemadmodum ergo iurisdictionis vniuersalis (*die Strassen-Gerichte*) principum debetur indulgentiae: ita circumsepta genuinam antiqui moris retinuit faciem, simulque indicio est, veteres Marchiones Brandenburgicos iurium suorum fuisse obseruantissimos.

§. XXI.

Ad exercitium porro & possessionem huius iurisdictionis quod attinet, quaeri etiam solet, an possessor eius principi edere teneatur possessionis titulum? Facilis denuo, supposita vera huius iurisdictionis origine, responso. Quamuis enim alioquin tanta sit possessionis efficacia, vt a tituli allegatione liberet: (z) attamen merito excipitur, quid quid

(t) Vid. de hoc proverbio Hert. in *parocm. iur.* L. II. *parocm. X.* p. 607. T. III. *Opusc.* (u) Stryk. *Diff. sing. de iurisd. circumsepta* § VI. *Modern. ff. Lib. II. Tit. I. p. 189.* (x) Rol. a Valle *Vol. III. Consil. XXXIII. n. 27.* (y) Erasmi a Chokier *Tract. de iurisd. ordin. in Exempt. P. I. Quaest. VIII. n. 1.*
 (z) L. *Cogi II. C. de poss. heredit.*

quid sine titulo possideri nequit, (a) qualia sunt omnia regalia, atque adeo etiam iurisdictio. (b) lam vero quum iurisdictio conniuentibus principibus ex potestate in rusticos dominica nata sit, atque adeo nulla pro nobilibus milititer praesumptio, quod iis concessa sit iurisdictio, merito sibi princeps titulum edi postulat, nec sufficit adeo, quae alias sufficere aliquamdiu solet, nuda possessio.

§. XXII.

Famosa etiam est quaestio, vtrum iurisdictio patrimonialis cumulatiue an priuatiue data intelligatur? seu, vt clarius rem enunciem, dominusne regionis iurisditionem censeatur indulsisse communicando duntaxat cum altero, an adimendo sibi? Prius procul dubio esset adfirmandum, si ad ipsam respiciendum esset huius iurisditionis indolem. Quum enim illa potestas, quae nobilibus in rusticos competit, non fuerit olim vera iurisdictio, eaque hoc schema, quo hodie gaudet, sensim demum induerit: consequens est, vt princeps eam indulgendo nihil iurium suorum voluerit imminutum. Quocunque ergo titulo a domino regionis fuerit concessa, semper ea lege data censeatur, vt ne eius superioritas laedatur: quod vero omnino fieret, si promiscue in arbitrium inferiorum diiudicationem caussarum translata diceremus. (c) Enimuero quum feudo hodie concedi solet, sine restrictione: moribus hodie inualuit, vt non tam cumulatiua sit quam subordinata, & non nisi per modum adpellationis aut querelae de denegata aut protracta iustitia ad superiorem pateat recurus.

§. XXIII.

Myta superessent dicenda de iurisditione nobilium in vxores & liberos, inque familiam eorum conductitiam, de interpretatione porro formularum in litteris inuestiturarum occurrentium: sed quum charta, quam festinantes huic dissertationi inaugurali destinauimus, plura nunc non capiat: plurima, quae restant, alii occasione referuare, qua totam hanc materiam, cuius veluti primas iam lineas duximus, luculentius ac maiore adparatu tractare licebit. Interim, dum politius quid ac limatius molior, contentum te, LECTOR, hoc Catione esse iubeo.

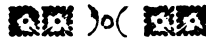
GE. BEY-

(a) B. Brunemann *ad b. l.* (b) Stryk. *Pf. mod. l. c.* §. 27. Thomafius *Diss. de praescript. subdit. adu. principem.* (c) Hert. *de Consultat. legib. & iudiciis in specialib. Imp. Germ. rebus publ.* §. XXII. p. 450. T. II. Opusc.

GE. BEYERVS, IN PRAEF. POSIT. SECVNDVM PAND.
§. XXVI

IVs Germanicum antiquius hic (in iurisprudencia enucleanda,) perquirendum esse, verissimum est, quantumcunque etiam rideant delicatuli, quos nescio quid asperum & incultum in verbis offendit, quasi phaleratum dicendi genus & contra verborum lenocinia ad imperantium voluntatem subditis aperiendam requirantur. - - Neque hodie metuendi sunt sinistri in iure patrio enucleando successus, postquam *Schulterus* satis superque ostendit, esse in Germanicis legibus plura, laborem eruditorum non admittentia modo, sed & expectantia, & satis habere ICtos, quo hic se exercent, si modo ultra collegia praeceptorum sapere, & viae commodiori, sed non adeo commentatorum voluminibus explanatae, insistere, non alicuius laboris esse putarent.

DE
LEVIS NOTAE MACVLA

AD
LEG. XXVII. COD. DE INOFF. TEST.
EXERCITATIO VII.

§. I. Legis XXVII. C. de inoff. test. celebritas & tenebrae. §. II. Exercitationis partitio. §. III. Textum legis a Triboniano interpolatum esse, ex L. 1. C. Theod. de inoff. test. patet. §. IV. Longa eidem lacinia ex L. 3. C. Theod. eod. adfusa. §. V. Quo tempore lex lata? §. VI. Eius analysis & explicatio. §. VII. An noui quid sanxerit Constantinus M? §. VIII. Summa olim testandi libertus sensum coangustata. §. IX. Hinc & QUERELA INOFFICIOSI inuenta. §. X. Eius origo. §. XI. Eiusdem antiquitas. §. XII. Ea paullatim etiam ad alios, & maxime fratres, porrecta est. §. XIII. IO. VAN DE WATER sententia expensu. §. XIV. Quanto olim haec querela locum habuerit contra testamentum fraternum? §. XV. Constantinus M. non tam nouum ius reperit, quam uetus in usum reuocauit. §. XVI. Cuius personas turpes & leuiter notatas fratribus anteferris noluerit? Respicit Constantinus ad legem Papiam Poppaeam. §. XVII. Ante eam legem uxores plebeias, ut non libertinas, ducere licebat. §. XVIII. Postea senatoribus libertinarum; ingenuis turpium personarum nuptius interdictum est. §. XIX. Qui contra hanc legem personas uel turpes uel leuiter notatas duxerant, nihil poterant capere. §. XX. Quenam personae ob turpitudinem uel leuem notam capere non potuerint? §. XXI. Per turpitudinem incapaces habebantur lenones & lenae, a lenonibus manumissae. §. XXII. Iudicio publico damnatae, & in adulterio deprehensae. §. XXIII. Artem ludicram facientes. §. XXIV. Ob leuem notam capere non poterant illorum liberi, & meretrices. §. XXV. Nec non libertini. §. XXVI. Legis nostrae occasio: & cur ad legem Papiam Poppaeam respexerit Constantinus. §. XXVII. Eum ad hanc legem respexisse,

xiffe, ex interpretibus veteribus demonstratur, §. XXVIII. Doctrina vulgaris de levis notae macula, eiusque natura. §. XXIX. De personis, quas budie levis notae macula adspersas putant. §. XXX. De aliis, quas olim hac macula debonestarunt. §. XXXI. De effectibus huius maculae. §. XXXII. Errores doctorum circa naturam huius maculae. §. XXXIII. An personae, quae a doctoribus notantur, iure hac macula adspargantur? §. XXXIV. An spuris levis notae macula haerent? §. XXXV. Quid de effectibus, quos doctores huic maculae tribuunt, sentiendum? XXXVI. Conclusio dissertationis.

§. I.

INter celeberrimas tritissimasque, quae in iure nostro exstant, leges locum haut postremum sibi vindicat LEX XXVII. COD. DE INOFF. TEST. quam euoluere paullo accuratius atque enodare decreuimus. Quemadmodum enim vsu venire solet, vt, qui frequentissime e pulpitis atque in foro recitantur, textus minime omnium a plerisque intelligantur: ita & huius tam insignitae constitutionis eadem fere fata fuisse animaduertimus. Vulgo doctores inde exculpunt nescio quod ignominiae genus, ab infamia iuris aequae ac facti secretum, quod petitis ex hac lege verbis LEVIS NOTAE MACVLAM adpellitant, eaque contumelia non modo spurios, carnifices, lictores, verum etiam quosdam opifices, qui sordidiore vitae genere quaestum faciunt, dehonestare solent. Varios quoque comminiscuntur huius maculae effectus, eamque non solum fratribus & sororibus praeteritis, de inofficioso fratrum testamento conquerendi occasionem suppeditare, verum etiam ab omnibus dignitatibus ipsisque opificum collegiis arcere contendunt. Quae omnia quum a legis nostrae sensu alienissima videantur: licebit illi aliquot noctes dare, periculumque facere, possitne illi industria nostra aliquid lucis adfundi.

§. II.

Ne vero latius, quam dissertationis limites ferant, euagemur: ipsi de regundis scriptionis nostrae finibus erimus solliciti, eamque ita partiemur, vt enucleata legis nostrae & querelae inofficiosi historia, cur CONSTANTINVS M. fratribus praeteritis aduersus heredes probro aliquo diffamatos succurrendum putarit, quae sit illa LEVIS NOTAE MACVLA, quam in animo habuerit Imperator, & num denique tota illa de hac

macula doctrina, quam in omnibus iureconsultorum commentariis inculcari, animaduertimus, vllum in ista lege praefidium inueniat, cum cura disquiramus.

§. III.

Lex ergo ipsa, quam interpretandam delegimus, in CODICE IVSTINIANO (a) ita se habet: *Imp. CONSTANTINVS A. Verino. Fratres & sorores vterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur. (consanguinei autem, durante agnatione, (b) vel non, contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso querelam mouere possunt, si scripti heredes INFAMIAE, vel TURPITVDINIS, vel LEVIS NOTAE MACVLA adspargantur, vel liberti, qui perperam & non bene merentes, maximisque beneficiis patronum suum adsequuti, insituti sunt, excepto seruo necessario herede insituito. Dat. ID. APR. Sirmii, CONSTANTINO P. A. V, & LICINIO CAES. COSS. 319.* Talem quidem hanc constitutionem CONSTANTINI nobis obtrulit TRIBONIANVS, vel quisquis digendae huic codicis parti operam nauauit. Sed iam a MERLINO (c) & GOTHOFREDO, (d) iureconsultis humanissimis, obseruatum est, hic quoque antiquum obtinuisse hominem, & pro duabus, iisque diuertissimis, CONSTANTINI legibus, vnam nobis, sed interpolatam, & variis laciniis onustam, dedisse. Quod vt luculentius pateat: ipsam adscribemus genuinam CONSTANTINI epistolam, in CODICE THEodosIANO (e) superstitem: *Imp. CONSTANTINVS A. Verino. Fratres vterini ab inofficiosis (leg. inofficiosi) actionibus arceantur: & germanis tantummodo fratribus, aduersus eos duntaxat insitutos heredes, quibus nullas conpiteris esse NOTAS DETESTABILIS TURPITVDINIS, agnatione durante, sine auxilio Praetoris petitionis aditus referetur. Dat. ID. APR. Sirmio, CONSTANTINO V. & LICINIO CAES. COSS.* Ex inscriptione sane aequae ac notatione diei & consulum intelligimus, eandem hanc esse constitutionem, quam in codicem retulit TRIBONIANVS. Et tamen eam suo arbitrio non modo auxit, verum etiam interpolauit, adeo, vt sui vix videatur similis. CONSTANTINVS de solis fratribus loquitur: Tribonianus etiam sorores vbique addit. Ille tum demum fratribus hanc querelam indulget, si talis institutus sit heres, cui detestabilis turpitudinis notas in-

(a) L. 27. C. de inoff. test. (b) Ita scilicet legendum, non, vt in exemplaribus quibusdam est, agnitione. (c) Merlin. de Legitim. lib. VIII. Tit. II. Quasst. XIII (d) Jac. Gothofr Comment. ad Leg. I Cod. Theod. de inoff. testam. (e) L. L. Cod. Theod. de inoff. test. lib. II. Tit. XIX.

injustas esse constiterit : hic infamiae & levis notae maculam adiecit. Ille fratres germanos, durante duntaxat agnitione, hanc querelam movere posse statuit : hic, verbis in contrarium sensum detortis, de suo addit, durante agnitione, vel non, adeoque perinde esse existimat, agnitione testatoris sint fratres superstites, an capitis passim deminutionem. Quae quam aliena sint ab Imperatoris mente, nemo non intelligit. Denique longi illius, quod legi nostrae adsutum videmus, firmatis de liberto ingrato & seruo herede necessario instituto, nec vola vlla nec vestigium in genuina hac CONSTANTINI constitutione exstare, animadvertimus.

§. IV.

Ne quis tamen existimet, postremam illam laciniam ex solo TRIBONIANI ingenio esse profectam : ex eodem CODICE THEODOSIANO (f) discimus, illam ex alia CONSTANTINI constitutione, annis vndecim post edita, decerptam, & superiori ob simile argumentum intertextam esse. Eam quoque epistolam hic dare vel ideo nos oportet, vt simul, vnde LEVIS NOTAE MACVLAM exculsit codicis Iustiniani auctor, intelligatur. Rescribit ergo Imperator ad concilium Byzacenorum : *Seruus necessarius heres instituendus est, quia non magis patrimonium, quam infamiam, consequi videtur. Vnde claret, actionem inofficiosi fratribus relaxatam, quum INFAMIAE adspersitur vitis is, qui heres exstitit, omniaque fratribus tradi, quae per TYRPITVDINEM aut aliquam LEVEM NOTAM capere non potest institutus. Ita in hac quoque parte, si quando, libertis heredibus insituis, fratres fuerint alieni, inofficiosi actione proposita praevaleant in omnibus occupandis facultatibus defuncti, quas ille perperam ad libertos voluerat pertinere.* Ex quibus adparet, ingenio suo denuo indulsisse TRIBONIANVM, & hanc sanctionem plane in alium sensum detorsisse. CONSTANTINVS enim pro genio saeculi, libertinis inimicissimi, statuerat, vt, si libertus fuisset heres institutus, fratres germani praeteriti inofficiosi querela experiri possent, ceu luculenter demonstravit GOTHOFREDVS. (g) TRIBONIANVS vero, ne quid integrum vsquam relinqueret, limitatione addita, totam legem pervertit, neque contra omnes in vniuersum libertinos, sed ingratos tantum; qui vel accepta a patrono beneficia maleficiis compensassent, vel sane e-

Ll 3

gre-

(f) L. 3. Cod. Theod. de inoff. Testam. (g) Gothofred. ad L. 3. C. Th. cod. Tom. I. pag. 277.

gregiis facinoribus tantum beneficium haur meruissent, querelam fratrum valere voluit. Quorum omnium nihil profecto in mentem venerat CONSTANTINO. Videtur tamen & haec lacinia ex altera huius constitutionis parte (h) male intellecta detracta, & loco alieno adfuta esse a TRIBONIANO. Neque enim in hac altera parte epistolae de querela inofficiosi agitur, sed de libertis ingratis in seruitutem reuocandis. Sed TRIBONIANVS, qui vna cum collegis id sibi datum negotii arbitrabatur, vt quadrata misceret rotundis: (i) ingrati animi vitium etiam ad querelam inofficiosi transtulit, adeoque non nisi ingratos libertos a fratribus excludi voluit. Rectius se habent, quae de seruo necessario herede instituto in LEGE NOSTRA occurrunt, quamuis & hic non tam verba CONSTANTINI, quam sensum, expressa intelligamus. Sic ergo codicis Iustiniani compilatores duas Constantini constitutiones, & quidem interpolatas, & in alienum detortas sensum, in vnam confluxerunt. Eam deinde adhuc magis vel emendarunt vel corruerunt Graeci, qui in BASILIGIS (k) totam legem ita sistunt: *Οι αδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ κατὰ διὰ ἀδελφῆς ἀδελφῆς ἢ ἀδελφῆς κινήτωσαν τὴν μέμφιν, εἰάν οἱ γεγενημένοι κληρονόμοι ΑΤΙΜΟΙ ᾶσι. ἢ ΑΙΣΧΡΟὶ καὶ δ' ἀνανδύποτε ΚΟΥΦΟΤΑΤΗΝ ΑΤΙΜΙΑΝ, ἢ ἀπελεύθεροι μὴ μεγάλας εὐεργεσίαις τὸν ἴδιον ἀμεψάμενοι πάτερνα. Κατὰ δὲ δέλε ἀναγκαίως γενομένα κληρονόμω μὴ ἐναγέτωσαν. Fratres & sorores, agunt de inofficioso testamento fratris vel sororis, si heredes scripti sint INFAMES, vel TVRPES, etiam si ex LEVISSIMA INFAMIA, vel liberti, qui maximis beneficiis suum patronum renumerati non sunt. At contra seruum necessarium heredem scriptum non agunt.* Vbi sane adparet, Graecos post IUSTINIANI tempora differentiam etiam inter vterinos & consanguineos fratres sustulisse, fratribusque & sororibus in vniuersum omnibus hanc querelam permisisse. Vnde & THALELAEVS (l) nullum amplius inter ὁμοπατρίους & ὁμομητρίους discrimen statuit: quemadmodum nec THEOPHILVS, (m) & HARMENOPVLVS (n) huius differentiae vllam faciunt mentionem.

§. V.

Ceterum vt ad rem ipsam veniamus, edidit hanc constitutionem CONSTANTINVS in consulatu quinto, in quo Licinium Caesarem collegam habuit, id est, anno erae Christianae CCCXIX. Eo tempore totus

(h) L. 1. Cod. Theod. de libertis. (i) §. 2. Constit. de nouo Cod. fac. (k) Basilica Tom. V. lib. XXXIX. lege LVI. (l) Thalel. in Gloss. ad Synops. (m) Theophil. §. 1. Inst. de inoff. testam. (n) Harmenop. Prom. lib. V. Tit. VI. §. II.

tus in eo fuisse dicitur Imperator, vt mores populi Romani, qui ex anteriorum temporum perturbatione haut parum rubiginis attraxerant, in melius verteret, & ad virtutem humanitatemque traduceret. (o) Quam imperatoris curam eo ipso tempore, anno puta CCCXXI mirifice collaudat NAZARIUS: (p) *Exornatae, inquit, mirandum in modum, ac prope de integro conditae ciuitates: NOVAE LEGES REGENDIS MORIBVS, & FRANGENDIS VITIIS constitutae, veterum calumniosae ambages recisae, captandae simplicitatis laqueos perdiderunt. Pudor tutus, munita coniugia, SECVRAE FACVLTATES AMBITIONE SVI GAUDENT, nec aliquis habendi quam plurimum metus, sed in tanta bonorum adfluentia magna uerecundia non habendi.* Plures hic celebrantur nouae Constantini leges, ad regendos mores & frangenda vitia comparatae, quas etiam laudibus in caelum extulit PORPHYRIUS OPTATIANSVS. (q) Harum aliae ad recidendas veterum calumniosas ambages & captandae simplicitatis laqueos pertinuisse dicuntur, quales sunt, quas his annis de accusatoribus, (r) delatoribus, (s) abolitionibus, (t) adpellatione, (u) re iudicata, (x) erroribusque aduocatorum (y) publicauit: Neque enim ad sublatas a Constantino M. formulas actionum respiciunt hae NAZARII verba; ceu suspicatus est V. C. CHR. GODOER. HOFFMANNVS, (z) siquidem a Constantino M. nullas plane formulas actionum, sed testamentorum tantum, sublatas esse, satis constat. (a) Aliae leges pudorem tutum praestabant, coniugiaque muniebant, quo constitutiones variae de sponsalibus, (b) concubinis, (c) raptu virginum, (d) mulieribus, seruilium amore bacchantibus, (e) eodem tempore editae, pertinent. Quae vero NAZARIUS addit de SECVRIS FACVLTATIBVS & AMBITIONE SVI GAUDENTIBVS, ea ad hanc ipsam legem nostram aliasque nonnullas, quibus posses-

- (o) Baron. *Annal. ad ann. CCCXX. n. V. sequ. p. 274. Tom. II. Gothofred. Chronol. legum Cod. Theod. ad ann. CCCXIX. p. 17.* (p) Nazar. *Paneg. cap. XXXVI.* (q) Porphy. *Optat. Paneg. Carin. VI.* (r) L. 2. 5. & 9. *Cod. Theod. de accusation. lib. IX. Tit. 1.* (s) L. 2. *Cod. Theod. de peccis. & delator. lib. X. Tit. X.* (t) L. 1. *Cod. Theod. de abolit. lib. IX. Tit. XXXIV.* (u) L. 10. & 11. *Cod. Theod. de adpell. lib. XI. Tit. XXX.* (x) L. vn. *Cod. Theod. de re iudic. lib. IV. Tit. XVI.* (y) L. 1. *Cod. Theod. error. aduocat. lib. II. Tit. XII.* (z) Hoffmann n. *de orig. & progr. iur. Rom. Per. IV. p. 74.* (a) *Vid. Gothofr. ad Cod. Theod. lib. II. Tit. III. p. 95. Tom. I. de formulis testamentorum testis est Euseb. de vit. Constantini M. lib. IV. cap. XXVI.* (b) L. 1. & 2. *Cod. Theod. de sponsal. lib. III. Tit. V.* (c) L. vn. *Cod. de concubin.* (d) L. 1. *Cod. Theod. de raptu virg. lib. IX. Tit. XXXIV.* (e) L. 1. *Cod. de mul. quae se seru. propr. lib. IX. Tit. IX.*

possessorum & heredum securitati consuluit, (f) videntur pertinere. Sensus enim verborum NAZARII est, effectum esse CONSTANTINI legibus, ut heredes ab intestato captorum, hereditates aucupantium, artes minus, quam antea, pertimescant, sed potius ea stultitia gaudeant, tanquam maxime sibi profutura. Id quod hac lege sibi proposuisse Imperatorem paullo post adparebit.

§. VI.

Scilicet ex ipso textu satis adparet, & infra ostendetur pluribus, voluisse Imperatorem hac lege fratribus aduersus heredipetas & captatores, maxime vero defunctorum coniuges, aduersus legem Papiam Poppaeam ductas, succurrere. Hinc iis, in testamento fratris praeteritis, querelam inofficiosi indulgit, sed certis tamen obseruatis conditionibus, quas partim saluas reliquit, partim sustulit TRIBONIANVS. Primo enim eam actionem non fratribus vterinis concessit, sed germanis, id est, ut recte in COD. IVSTINIANO explicatur, consanguineis, qui, IANORVTGERSIO (g) teste, *κατ' ἐξοχὴν germani* tum dicebantur. Quum enim fratres vterini nulla inter se agnatione iungantur, portio vero legitima, cuius defectus querelam inofficiosi inducit, non nisi agnationis iure tum deberetur: consequens erat, ut vterinis nulla competere posset querela. Deinde ex eadem ratione, non nisi durante agnatione, hanc querelam a fratribus institui voluit. Emancipatione enim e familia dimissi, non minus, ac alius generis capitis deminutionem passi, tunc adhuc extraneis accensebantur, (h) adeoque nec legitimam exigere, nec querela inofficiosi uti poterant. Ast quum animaduerneret TRIBONIANVS, iam ab ANASTASIO (i) Imperatore anno ccccxciv discrimen inter suos & emancipatos sublatum, & hos in agnatorum numerum fuisse cooptatos: alteram hanc conditionem plane sustulit, legique addidit: DVANTE AGNATIONE, VEL NON. Recte id quidem, & suo iure: sed in eo tamen parum prudentiae ostendit, quod non primam etiam conditionem, quae eadem ratione nititur, eadem opera aboluit. Quod si enim agnatio non amplius attendenda visa est: quid fuit, quaeso, quamobrem inter vterinos & consanguineos distingueret? Vnde sane prudentiores BASILICORVM auctores, qui discrimen inter consanguineos & vterinos plane sustulerunt. Tertia quoque conditio

a CON-

(f) L. 4. Cod. Theod. de inoff. donat. lib. II. Tit. XX. (g) Rutgers Var. lect. libr. I. cap. IX. p. 40. sequ. (h) Patet hoc ex L. vn. Cod. Theod. de hered. petit. lib. II. Tit. XXII. (i) L. 4. C. de legit. tut. §. 1. Inst. de success. cognat.

à CONSTANTINO addita fuerat, ut scripti sint heredes, qui ob turpitudinem leuemue notam capere haut possent, vel quibus iniustas esse constiterit detestabilis turpitudinis notas: quae verba quo pertineant, infra ostendemus. Enimvero contingere solet, ut de interpretatione nostrarum legum ambigant iudices. Quare & haec CONSTANTINI constitutio nonnullis crucem figebat. Fratres in ea praefertur scriptis heredibus, quibus detestabilis turpitudinis notas iniustas esse constiterit. Addubitabant ergo nonnulli, an id etiam de libertinis esset accipiendum. Dedititii sane liberti, quippe ob admissa in seruitute crimina supplicii subditi, aut stigmatibus in facie deformati, (k) non immunis ab infamia videbantur: alii reliquorum libertinorum non eadem erat conditio, quum Latini Iuniani parum a ciuibus abessent, & ex fidei commissis semper, ex testamentis vero tum capere possent, si intra centum dies a cretione iura Quiritium consequerentur: (l) libertini vero vindicta, testamento, vel in sacrosanctis ecclesiis manumissi, etiam ciuitatis iura impetrarent, nullaque adeo turpitudinis nota viderentur insigniti. Hunc ergo scrupulum altera constitutione sua exemit Imperator, & libertos omnes, saltem ob LEUEM NOTAM ex eiusmodi testamento capere haut posse, adeoque eos heredes institutos a fratribus praeteritis merito excludi, docuit. Enimvero nec haec conuenire videbantur saeculo IUSTINIANI, qui libertis omnibus non modo ciuitatem, (m) verum etiam postea ius aureorum annulorum, (n) adeoque omnia ingenuitatis ornamenta dederat. Quum ergo iam nulla amplius macula iis haerere videretur: absolum existimabat TRIBONIANVS, libertinos personis vel turpibus, vel leuis notae macula adspersis, accenseri, ideoque eos tantum libertos hac ignominia dignos esse volebat, qui vel patronum sibi beneficiis haut deuinxissent, vel ei malam retulissent gratiam, adeoque ne summo quidem illo beneficio moueri potuissent ad concipiendum humanitatis sensum. Denique ex eo, quod liberti a fratribus querela inofficiosi repelli possunt, colligere quis potuisset, multo magis id procedere, si seruus heres fuisset institutus. At rescribit Imperator, seruum heredem necessarium scriptum non vereri fratrum querelam, nec inuidendum ei esse vanum heredis nomen, qui ideo institutus sit, ut infamiam, quae defuncto eiusque heredibus ob

M m

posses-

(k) Sueton. *August. cap. XL. Causa Instit. lib. I. Tit. I. §. III. Vlpian. Fragm. Tit. I. §. XIV. Paull. Re. sept. Sent. lib. IV. Tit. II.* (l) Vlpian. *Fragm. Tit. XVII. §. I.*
 (m) L. vi. C. de Lat. lib. coll. (n) L. vi. C. de dedit. libers. toll.

possessionem bonorum obaeratorum subeunda esset, in se deriuari, & bona domini, suo nomine possideri vendique pateretur. (o)

§. VII.

Haec est legis nostrae sententia, expendenda iam paullo accuratius, & e iure aequae ac antiquitatibus illustranda. Primo ergo nostra interest, scire, nouine quid hac lege sanxerit CONSTANTINVS, an ius vetus ratum habuerit, & in usum reuocarit? Quod ut distinctius concipiamus: operae pretium fuerit, rem paullo altius repetere.

§. VIII.

Legibus XII. tabularum liberrima latissimaque omnibus data fuerat testandi facultas. (p) Quamuis enim & ante decemuiros heredes etiam extraneos nuncupare liceret, ceu patet exemplo Tarrutii, qui iam sub Anco Marcio Laurentiam meretricem *τελευτήσας ἀπολαΐσιν κληρονόμων*, id est, *heredem reliquisse*, dicit, (q) quam phrasin hereditatem testamento delatam denotare, obseruauit IAC. PERIZONIVS: (r) non aliter tamen id fieri poterat, quam comitiis calatis, rogante populum magistratu, & populo iure sciscitante, id est, ferente suffragia. (s) Quod ipsum parum libertatis hac quidem in re arguit. Ast liberrimam testandi libertatesque & legata dandi facultatem ciuibus dedere decemuiros, in legibus XII. tabularum ita statuentes: (t) PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO. Quod ius quin a Graecis, & praecipue Atheniensibus, petierint Romani, eo minus videtur dubitandum, quo certius ex PLATONE, (u) DEMOSTHENE (x) ac PLVTARGHO (y) constat, eandem fere Atheniensibus testandi libertatem fuisse ex legibus SOLONIS. Secundum hanc ergo legem XII. Tabularum tantum abest, ut fratribus vel sororibus quidquam deberetur, ut potius ne liberos quidem vel exheredes scribere, vel praeterire nefas crederetur. (z) Cuius rei exempla haur pauca existant apud veteres. (a) Negat id eundem M. AVREL. GALVANVS, (b) sed non alia ratione negat, quam

(o) §. I. *Inst. qui & ex quib. caus. manumittere non poss.* (p) Pompon. L. 120. D. de verb. sign. (q) Plutarch. in *Ramula* p. 20. (r) Perizon. ad *Leg. Vocon.* p. 134. (s) Gell. *Noct. Att. lib. XV. cap. XXVII.* Vlpian. *Fragm. Tit. XX. §. I. & §. I. Inst. de testam. ordin.* (t) Vlpian. *Fragm. Tit. XI. §. XIV. L. 53. D. de verb. sign.* (u) Plato de *Legib. lib. XI. p. 679.* (x) Demosthen. *Orat. de coron.* II. p. 983. (y) Plutarch. *vit. Solon. p. 90.* (z) L. 11. D. de lib. & postum. Theoph. *princ. Inst. de inoff. testam.* (a) Valer. Max. *lib. VII. cap. VIII. §. II.* (b) Galuan. de *Vsuf. cap. VIII. num. XIII. sequ.*

quam quod liberi iam vetustissimo iure HEREDES SUI, id est, viuo adhuc parente rerum omnium quodammodo domini fuerint. Sed praeterquam quod illud dominium filii familias vix umbram domini refert, ne colligi quidem inde potest, non licuisse ideo parentibus eos exheredes scribere, ceu recte ostendit V. C. IO. VANDE WATER. (c) & LVC. VANDE POLL. (d) Sui enim dicuntur, non quod iam viuo parente fuerint rerum paternarum domini, sed quasi proprii, natiui, domestici, & quia ipsi parentes veteri iure liberos reuera tamquam res mancipi in dominio habebant, vt eleganter demonstrat BYNCKERSHOEKIVS. (e) Quum vero saepe contingeret, vt aut illecebrae muliebres & nouercalia delinimenta patris moribundi voluntatem a liberis nihil tale meritis abducerent, aut pater ipse, relicta post tergum humanitate, patrem nefarie exueret: illa testandi exheredandique libertas sensim, vt POMPONIVS (f) ait, *coangustata est, vel INTERPRETATIONE LEGVM, vel auctoritate iura constataentium.*

§. IX.

Et liberis quidem, cum praeteritis tum exheredatis iniuste, initio praetor succurrisse videtur. Eo enim pertinere arbitror illa VLPIANI, (g) quibus edictum illustravit: *In contra tabulas bonorum possessione liberos accipere debemus siue naturales siue adoptiuos, si neque instituti, neque exheredati sunt.* De liberis enim suis loqui iureconsultum, vel inde patet, quod paragrapho demum VI. de emancipatis agere incipit, & de iis ita differit: *Et SUI IVRIS FACTOS liberos inducit in bonorum possessionem Praetor.* Verum postea inualuit, vt liberis praeteritis, testamenta ipso iure nulla viderentur: (h) ex eoque tempore non amplius suis, sed emancipatis liberis illo praetoris beneficio opus erat, (i) quamuis & illi bonorum possessionem nonnumquam peterent, si in prioribus tabulis exheredati; in posterioribus imperfectis perfectis fuissent praeteriti (k) Illud ius quando indutum sit, & quo primum tempore NULLIVS MOMENTI visa sint testamenta, in quibus filius, in potestate testatoris constitutus, praeteritus esset, non adeo expeditum est. Dabimus tamen operam, vt eius originem

Mm 2

ex

(c) Io. van de Water *Observ. lib. I. cap. XI. p. 55.* (d) Luc. vande Poll. *de Exher. cap. VII. p. 21.* (e) Bynckershoek. *de iure occidendi liberos lib. I. p. 145. sequ.* (f) Pompon. *L. 180. D. de inoff. test.* (g) Vlpian. *lib. XXXIX. ad Edict. L. 1. princ. D. bonor. possess. contra tab.* (h) Papinian. *L. 1. D. de iniust. rupt. irrit. testam.* (i) Vlpian. *L. 1. §. 6. D. de bonor. possess. contra tab.* (k) Caius *L. 12. §. 1. D. cod.*

ex antiquitatis parietinis, quantum quidem fieri poterit, eruamus. Id mihi constat, CICERONIS temporibus adhuc dubitatum esse, an testamentum, filio praeterito, nullum esset habendum. Ita enim speciem huc pertinentem refert TVLLIVS: (l) *Quae potuit igitur esse causa minor, quam illius militis, de cuius morte quum domum falsus ab exercitu nuncius venisset, & pater eius, re credita, testamentum vitasset, & quem ei visum esset, fecisset heredem, essetque ipse mortuus: res delata est ad centumuiros, quum miles domum reuonisset, egissetque lege in hereditatem paternam testamento exheres filius. Nempe in ea causa quaesitum est de iure civili, POSSETNE PATERNORVM BONORVM EXHERES ESSE FILIVS, QVEM PATER TESTAMENTO NEQVE HEREDEM, NEQVE EXHEREDEM SCRIPSISSET NOMINATIM?* Eiusdem historiae meminit VALER. MAXIMVS, (m) additque, filium praeteritum *omnibus non solum consiliis, (in quatuor enim consilia diuisi erant centumuiros, vt e PLINIO (n) discimus) sed etiam sententiis superiorem discessisse.* Et ex eo tempore factum fuisse videtur, vt ius illud admitteretur in forum, & moribus magis, quam certa lege testamenta, quibus filius familias praeteritus esset, nulla viderentur. Hinc paullo post M. Annaeus, licet alii in adoptionem datus, M. Corfolanii patris testamentum, in quo fuerat praeteritus, apud centumuiros rescidit: (o) idque deinde alii quoque fecerunt tempore Augusti. (p) Et ita quidem filiis praeteritis satis consultum videbatur. Quid vero si nominatim quidem, at iniuste, exheres scriptus filius? Testamentum eiusmodi non iniustum quidem erat, legibusque aduersum: (quia nulla vnumquam lege libera illa testandi facultas restricta fuerat,) sed IMPROBVM tamen, INHVMANVM, atque INOFFICIOSVM videbatur. Ea enim vocabula ea in re coniungit CICERO. (q) De reliquis vocabulis nullum est dubium: cur vero INOFFICIOSVM adpellari consueuerit eiusmodi testamentum, non adeo notum est. Rem tamen expedit SENECA, (r) dum ait: *Sunt, qui ita distinguunt, quaedam OFFICIA esse, quaedam BENEFICIA, quaedam MINISTERIA. BENEFICIVM esse, quod alienus det: alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare: OFFICIVM esse filii, uxoris, & earum personarum, quas necessitudo suscitauit, & ferre opem iubet. MINISTERIVM esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum, quae praestet,*

(l) Cicero de Orat. lib. I. cap. XXXVIII. (m) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. §. 1. (n) Plin. lib. II. Epist. XIV. & lib. VI. Epist. XXXIII. (o) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. §. II. (p) Idem ibid. §. IV. (q) Cicero lib. I. aduers. Verrem cap. XLII. (r) Seneca de Benefic. lib. III. cap. XVIII.

praesbet, impuset superiori. Officium ergo erat veteribus, quidquid cognati cognatis debebant, adcoque testamentum illud INOFFICIOSVM dicebatur, quod frustra exheredatis liberis, sine OFFICIO naturalis pietatis, in extraneas personas redactum esset, vt illud definit ISIDORVS HISPALENSIS. (s) Ex eo itaque dabatur querela inofficiosa, quam quum liberi iniuste exheredati apud centumuiros solerent instituire: eam etiam *κατ' ἐξουσίαν* CENTVMVIRALE IVDICIUM adpellari a SCAEVOLA, (t) animaduertimus. Instituta vero hac querela, rescindebantur a centumuiris testamenta inofficiosa, ipsaque etiam legata & datae libertates corruebant, ceu diserte testantur VLPIANVS (u) & PAVLLVS, (x) quamuis id postea a IVSTINIANO (y) demum mutatum sit, qui, rescisso hac querela testamento, solam heredis institutionem cadere, & reliqua omnia rara esse iussit.

§. X.

Origo huius querelae spissis antiquitatis tenebris etiamnum inuoluitur. Ex praetoris edicto illam arcessit PITHOEVVS, (z) quam sententiam, licet eam non nimis multis sese probaturum, auguratus sit, adeo tamen probauit RANCHINO, (a) vt is haec edicti verba veluti legitima comminisci non dubitarit: *Si quis testamentum inofficiosum dicere velit, eo, quod iniuste se exheredatum aut praeteritum esse queratur, neque ei quarta pars debitaie portionis ab intestato relicta fuerit, inofficiosi testamenti intra quinquennium ei actionem dabo.* Sed vereor, ne vtrumque hic fugiat ratio. Nam primo querela haec non instituebatur ad tribunal praetoris, ad quod actiones vere praetoriae pertinebant; sed ad centumuiros deferrebat, a quibus non actiones ex edicto praetoris descendentes, sed vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluionum, circumlluionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aliaeue huius generis caussae, e iure civili profectae, cognoscebantur, vt luculenter docet CICERO. (b) Deinde certum est, querelam hanc initio biennio, (c)

Mm 3

ac

(s) Isidor. *Hispal. Orig. lib. IV. cap. XXIV.* (t) Scaeuola *lib. XIII. D. de inoffic. test.* (u) L. 8. §. 16. *D. cod.* (x) L. 28. *D. cod.* (y) *Novell. CXV. cap. III. extremo.* (z) Pithoeus *ad Collat. Leg. Mosaic. & Romanar. Tit. XVI. §. III.* (a) Ranchin *Edict. perpet. restit. lib. V. Tit. III.* (b) Cicero *de Orat. lib. I. cap. XXXVIII. Conf. Dionys. Gothofred. ad L. 10. & 17. D. de inoff. test.* (c) *Plin. lib. V. Epist. I. Ex quo loco simul patet, biennium istud non demum constitutio-*

ac postea circumacto quinquennio, exspirasse : illudque ius etiam ante Constantinum valuisse, docent VLPPIANVS (d) & MODESTINVS. (e) Remedia vero praetoria rei persequutoria, quae ad rescissionem actus gesti tendebant, non nisi annalia erant, ceu actionis rescissoriae, (f) Paullianae, (g) quod metus causa, (h) itemque restitutionum in integrum (i) exemplis demonstrat STRYKIVS. (k) Denique ipse PAVLLI (l) textus, quo sententiam suam stabiliri credit PITHOEVVS, rem haut conficit. Ait enim iureconsultus : *Qui sui heredes sunt, ipso iure heredes, etiam ignorantes, constituuntur, ut furiosi, aut infantes, & peregrinantes, quibus bonorum possessio propter praetoriam actionem non erit necessaria.* Quamvis enim hic per actionem praetoriam querelam inofficiosi intelligendam esse moneat PITHOEVVS : illud tamen vel ideo admitti non potest, quod VLPPIANVS, (m) Paulli aequalis, querelam inofficiosi e praetoris iurisdictione esse diserte negat, dum scribit : *Non putavit Praetor, exheredatione notatos & remotos ad contra tabulas bonorum possessionem admittendos: sicuti nec iure civili testamenta parentum turbant. Sane si velint inofficiosi querelam instituere, est in ipsorum arbitrio.* Quum enim hic diserte VLPPIANVS hanc querelam & a remedio praetoris, & a iure civili, discernat : facile patet, illam ex edicto praetoris deriuari haut posse. Existimo ergo, *actionem praetoriam* apud PAVLLVM nec querelam inofficiosi denotare, nec, quod SCHVLTINGIO (n) visum est, hereditatis petitionem praetoriam : sed restitutionem in integrum, quam infantibus atque absentibus contra omissionem querelae inofficiosi dederat ALDXANDER Imperator, (o) sub quo floruisse Paullum constat. Quum ergo nihil minus ex hoc PAVLLI loco colligi possit, quam quod inde collegit PITHOEVVS : certiorum huius

questionibus Traiani vel Antoninorum inductum esse, ceu existimavit Siccama de iudic. centumvir. lib. II. cap. VI. Rectius hoc biennium ab ordinario tempore usucapionis immobilium repetit Io. vande Water, lib. I. Obs. cap. XI. pag. 60. (d) L. 8. §. ult. D. eod. praeter quam nullam in Digestis mentionem huius quinquennii fieri, frustra existimat Io. vande Water, lib. I. Obs. cap. XI. pag. 61. (e) Modestin. L. 9. D. de querel. inoff. (f) L. 35. pr. D. de oblig. & action. (g) L. 6. §. fin. & L. 18. §. 8. D. quae in fraud. cred. (h) L. 14. §. 1. D. quod met. causa. (i) L. fin. C. de temp. in integr. rest. (k) Stryk de Action. praescript. Sect. III. Membr. III. Ax. II. p. 326. (l) Paull. Recept. Sent. lib. IV. Tit. VIII. §. V. (m) Vlpian. L. 8. pr. D. de bon. possess. contra tab. (n) Schulting. Iurisp. antiqu. anteuulfin. pag. 408. (o) Alex. Imp. L. 1. C. de in integr. rest. min.

EXERCITATIO VII.

279

querelae originem reperisse sibi visus est CUIACIVS. (p) Animaduertens enim, legem IV. DIG. de inoff. test. in qua querelae illius causa & ratio indicatur, e CAII LIBRO SINGVLARI AD LEGEM GLICIAM esse decerptam: acute inde coniecit iureconsultus humanissimus, querelam illam e lege quadam Glicia descendere, quam CAIVS ideo singulari commentario illustrarit. Et sane non ignota olim Romae gens Glicia, cuius praeter LIVIVM, FLORVM, SVETONIVM etiam tabulae Capitolinae (q) meminerunt, in quibus ad annum v. c. MDIII. laudatur.

M. CLAVDIVS C. F. GLICIA QVI SCRIBA. FVERAT DICTATOR: SINE
MAG. EQV.

Vnde & mihi (r) aliquando tam digna CUIACII haec coniectura visa est, vt eam ipse quoque aduersus HOTOMANVM (s) tuerer. Sed iam, re paullo accuratius expensa, ne CUIACII quidem sententia mihi omni exceptione maior videtur. Praeterquam enim, quod inscriptio illa dubia est: lex quoque ipsa, si ab hoc Dictatore vel alio eiusdem gentis lata fuisset, non GLICIA, sed CLAVDIA, vel certe GLICIANA debuisset adpellari. Antiquitati enim omnino conuenit, quod obseruauit CAR. SIGONIVS: (t) *Neque enim leges a cognomine adpellantur, vt in IVS desinans, sed si id forte fiat, in ANVS, vt Gracchanae leges, et non Gracchiae, & Caesarianae fortasse, non Caesariae: a nomine vero semper, vt Semproniae, Iuliae.* Quibus exemplis a SIGONIO adlatis addi potest lex *Iunia Norbana*. Quum enim alter consul IVNIVS SILANVS, alter L. BALBVS NORBANVS adpellaretur; ab illius nomine & huius cognomine lex dicta est *Iunia Norbana*, non *Iunia Northania*. Sunt etiam, qui cum DVARENO (u) ex constitutionibus principum hanc querelam repetunt: sed iis iam a CORN. BYNKERSHOEKIO (x) ira satisfactum est, vt quidquam addere nihil attineat. Quae quum ita sint, circumspectis rebus omnibus, quae huc facere videntur; subductisque rationibus, hanc feci summam cogitationum mearum, querelam istam non ex aliqua lege, neque ex praetoris edicto, sed ex interpretatione prudentum, descendere

(p) Cuiac. *Obseru. lib. II. cap. XXI. lib. III. cap. VIII. libr. XIV. cap. XIV. & in Praesid. Papinian. ad L. 15. § 1. D. de inoff. testam.* (q) Pigh. *Annal. Tom. II. p. 50.* (r) *Vid. Praesid. antiqu. Rom. lib. II. Tit. XVIII. §. V. p. 515. Tom. I. Absentium etiam Cuiacio. Ant. Augustin. de Leg. & SC. voce Glicia. Io. Vinc. Grassina de Leg. & SC. n. LXXX. p. 649.* (s) Hotom. *de Legitima Disp. IV. cap. 1.* (t) Car. Sigon. *de Nomin. Rom. p. 1426. edit. Goshofr.* (u) Duaren. *ad Tit. de inoff. test. cap. II.* (x) Bynckersh. *Obs. lib. II. cap. XII.*

dere, & ob eam etiam causam non ACTIONEM, nec CONDICTIONEM, sed QUERELAM esse adpellatam, quae vox, obseruante VOSSIO, (y) proprie amicis tantum & necessariis tribuitur. Sane *latissimam illam heredes instituendi potestatem, verbis XII. Tabularum tributam, vel INTERPRETATIONE LEGVM, vel AVCTORITATE IVRA CONSTITVENTIVM, coangulata esse*, ait POMPONIVS: (z) vbi *iura constituentes* non alii sunt, quam iureconsulti, quos & alibi in iure nostro IVRIS AVCTORES (a) & IVRIS CONDITORES (b) adpellari, intelligimus. Deinde satis luculenter id adparet ex ipsa huius querelae natura, quam institui oportebat eo colore, quasi turbatae mentis fuissent parentes, quum testamentum ordinarent. (c) Quo colore profecto opus haut fuisset, si ex lege aliqua aut praetoris edicto descenderet haec actio. Ast videbant iureconsulti, testamenta parentum, in quibus liberi iniuste exheredes scripti, nullo iure posse infirmari. Quum tamen nihilominus liberis eiusmodi succurrendum existimarent: commode in mentem venit, quod furiosi ob turbatam mentem ex lege XII. Tab. (d) in agnatorum ac gentilium curatione sint, adeoque etiam ex hac ratione testamenta condere nequeant. (e) Vnde denuo colligebant, furiosorum testamenta in se nulla esse. Haec omnia quum expediti iuris esse non ignorarent: fingebant, patrem, quum faceret testamentum, non integrae mentis fuisse, idque inde praesumendum putabant, quod liberos nihil tale meritos exhereddasset, quodque tam malignum de sanguine suo iudicium in *virum sanae atque integrae mentis* cadere haut videretur. Hoc commentum, non ad seruandam defunctorum famam, vt vulgo interpretes existimant, sed ad cauillanda legis XII. tabularum verba (f) comparatum, quum iis feliciter aliquoties procederet: noua inde nascebatur INOFFICIOSI QUERELA, quae quotidie fere occupabat centumuiros. Et haec quidem est nostra de huius querelae origine sententia, a qua nemo fortassis magis fuit alienus, quam GE. SCHVBARTVS, (g) qui vllam actionem

(y) Voss. *Instit. Orat. Lib. 1. Cap. VI. §. II. Ad. Petr. Colu. ad Apulei Flacid. II. p. 180.* (z) Pomp. *L. 120. D. de verb. sign.* (a) Panll. *L. 3. D. si pars hered. pot. Modellin. L. 39. D. de arb. cmti. L. 17. de iur. patr.* (b) *L. 25. C. de nupt. L. 23. C. de procurat.* (c) *L. 2. D. de inoff. test.* (d) Cic. *Quaest. Tuscul. Lib. III. Cap. V. Vlpian. Fragm. Tit. XII. §. II. L. 3. D. de curat. furios.* (e) *L. 1. D. qui test. fac. poss.* (f) Huber. *Eunom. Rom. ad L. 2. D. de inoff. test.* (g) Ge. Schubarth. *Exerc. II. de Fat. Iurispr. Rom. §. LXIII. sequ.*

mem a iureconsultis inuentam esse, plane negat. Sed quum eam opinionem iam IAC. RAEVARDVS (h) solide profligarit, & vel actionum VITLIVM exemplo satis constet, iureconsultos in locupletando actionum numero solertes admodum fuisse: (i) ea de re fusius hic differere nihil attinet.

§. XL

Quaerentibus porro, quam antiqua sit illa querela, & quo demum tempore in foro audiri coeperit, vix quidquam, quod curiositati nostrae satisfaciat, nobis suggerunt annales. Iam libera republica eam institui consueuisse, ex CICERONE (k) discimus, qui iam anno v. C. 10LXXXIII. illius meminuit, dum ita in Verrem inuehitur: *Quis umquam dixit isto modo? quis umquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edito, quae neque post editum, neque ante editum prouideri potuit? iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annii fecerat, non IMPROBVM, non INOFFICIOSVM, non INHVMANVM.* Immo iam anno 10XLII eam querelam Romanis haut ignotam fuisse, e VALERIO MAXIMO (l) colligo, qui de C. Calpurnio Pisonem ita refert: *Egregia quoque est C. CALPURNII PISONIS, praetoris urbis, constitutio. Quum enim ad eum Terentius, ab octo filiis, quos in adolescentiam perduxerat, ab vno in adoptionem dato exheredatum se, QUERELAM desulisset: honorum adolescentis possessionem ei dedit, heredesque lege agere passus non est.* Videmus ergo, iam ad C. Calpurnium Pisonem, praetorem urbanum, eiusmodi querelam a patre exheredato fuisse delatam. Atqui quum tres eius nominis praetores in annalibus occurrant, quorum primus anno v. C. 10XLII; (m) alter anno 10LXVII; (n) tertius anno 10CXLIX (o) praeturam gessit: facile patet, de primo loqui VALERIVM, siquidem alteri non praetura urbana, sed quaestiones rerum capitalium; tertio Hispania sorte obuenerunt, primus autem vere praetor urbanus fuit, (p) P. Sulpicio Galba & Cn. Fabio Centumalo Coss. id est anno 10XLII. Quae quum ita sint, iam ultra centum annos ante CICERONEM notam fuisse oportet inofficiosi querelam. Ea deinde tam frequenter centumuiros fatigauit, vt nulla magis. Vix vero illustrius eius

N n

c ius

(h) Raeward. de Auctorit. prud. cap. XII. p. 1021. Tom. II. (i) Vinc. Grauius de ortu & pr. iur. civ. §. XLIII. p. 96. (k) Cicero L. I. aduers. Verrem. cap. XLII. (l) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. num. V. (m) Steph. Vin. Pigh. Annal. lib. IX. pag. 131. (n) Idem lib. X. pag. 304. (o) Idem lib. XIV. pag. 151. (p) Patin. Famil. Rom. ex num. pag. 56.

DE LEVIS NOTAE MACVLA

eius rei exstat exemplum, quam T. TETTII VIBONIS, cuius inscriptio ca-
stat in hoc marmore apud TOMASINVM: (q)

IOVI O. M.
TETTIVS BIVVO
PRO SALVTE
PETRONII MERVLAE
P. PETRONII F.
V. S.

Quum enim is filium C. Tettium infantem e Petronia susceptum ex-
heredem scripssisset: irritum id testamentum reddidit Augustus, filio-
que subuenit. (r) Quam historiam in commentario ad illud marmor
egregie illustrat THOM. REINESIVS. (s) Vnde certissimum est, satis anti-
quam hanc querelam, & ex ipsa libera rep. reliquam esse.

§. XII.

Quamvis vero initio non nisi liberis iniuste exheredatis eo modo
subueniri coepisset: ius tamen illud, ceu fieri solet, etiam ad alios,
non solum agnatos, verum etiam amicos, quos aequitas scriptis here-
dibus anteferendos esse suadebat, porrectum est. Notum est, filio in
adoptionem dato patrem naturalem haut successisse, adeoque, defun-
cto patre adoptiuo, liberrimam ei fuisse testandi facultatem. Idem
ius emancipatis filiis competeat. Quamvis enim ita comparati essent
emancipationis ritus, vt ante tertiam mancipationem fiduciam inter-
poneret pater naturalis, eaque caueret, vt emtor fiduciarius filium sibi
remanciparet, quo facto pater iura patronatus, adeoque ius succeden-
di ab intestato retinebat: (t) id ius tamen tantum ad successionem ab
intestato pertinebat, neque impediabatur filius adoptiuus, sui iuris fa-
ctus, quo minus testamentum conderet, & heredes, quos vellet, insti-
tueret. Et tamen iam olim, libera adhuc republica, liberorum e-
mancipatorum testamenta querela inofficiosi rescindebantur a patribus
naturalibus, ceu exemplum supra e VAL. MAXIMO (u) adlatum ostendit.
Nemo porro ignorat, ad liberos hereditatem matris iure XII. tabula-
rum haut pertinuisse, quia nec suos heredes habere poterant feminae. (x)
adeo-

(q) Tomasin. *de Donar. & Tab. votiu. cap. XXXIII.* (r) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. §. III.* (s) Reines. *Inscript. pag. XXIII. r.* (t) Cai. *Inst. lib. I. Tit. VI §. III. §. 3. Inst. de legit. agnat. success.* (u) Val. Max. *lib. VII. cap. VII. num. V.* (x) Vlpian. *Fragm. Tit. XXVI. §. VII.*

adeoque anno demum v. c. IDCCCXXXI. Iuliano Rufo & Gaio Orphito coll. (y) cautum esse SC. ORPHITIANO, vt sine in manum conuentione matrum legitimae hereditates ad filios filiasque pertinerent, exclusis consanguineis & reliquis cognatis. (z) Et tamen iam multo ante illa tempora liberis a matribus praeteritis querelam inofficiosi permissam fuisse, e VALERIO MAXIMO (a) & PLINIO (b) constat. Ast praecipue etiam fratribus id datum, vt a fratribus praeteriti querelam inofficiosi instituere possent, & quidem iam pridem ante latam legem nostram & CONSTANTINI M. tempora. Auctor enim est VALERIVS MAXIMVS, (c) cui soli paene, quae de huius querelae antiquitate scimus, accepta ferimus, *Pompeium Rheginum, virum transalpiniae regionis, quum testamento fratris praeteritus fuisset, & ad COARGVENDAM INIQVITATEM eius binas tabulas testamentorum suorum in comitio incisas, habita versusque ordinis maxima frequentia recisasset, in quibus magna ex parte beres frater esset scriptus, praelegerenturque ei centies & sexagies sestertium, multum & diu inter adsentientes indignationi suae amicos questum, quod ad HASTAE IVDICIVM attinuerit, cineres fratris quietos esse passum.* Sensus est, Pompeium Rheginum, a fratre praeteritum, Romam venisse, querelam inofficiosi instituturum: postea tamen, mutato consilio, cineres fraternos turbare noluisse. *Coarguere itaque testamenti iniquitatem* idem est, ac inofficiosi querela agere. *Hastae vero iudicium* non aliud est, quam iudicium centumvirale, quemadmodum & *centumviralem HASTAM cogere* dicuntur praetor & decemviri institibus iudicandis apud SVETONIVM. (d) Iam equidem, quo tempore vixerit Pompeius ille Rheginus, vix constat. Attamen, quum ipse VALERIVS MAXIMVS imperante Tiberio floruerit: facile patet, trecentos minimum annos ante CONSTANTINI M. aetatem fratres iam consueuisse querela inofficiosi aduersus testamenta fraterna experiri, adeoque hunc Imperatorem non primum fratribus hanc querelam permisisse. Id vero etiam ex ipsa iure nostro constat. Dum enim VLPPIANVS (e) ait, *omnibus, tam parentibus, quam liberis, de inofficioso licere disputare, cognatos vero proprios,*

N n 2

qui

(y) Hos coll. huic anno adsignant accuratissimi fastorum auctores Henr. Noris *Epist. Consul. pag. 462. ap. Graec. Tom. XI. Antiqu. Rom. Ant. Pagi Crit. ad Baron. Annal. ad ann. Christi CLXXVIII.* (z) Vlpian *l. c.* (a) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. §. IV. & cap. VIII. §. II.* (b) Plin. *lib. V. Epist. I.* (c) Val. Max. *lib. VII. cap. VIII. §. V.* (d) Sueton. *Aug. cap. XXXVI.* (e) Vlpian. *L. 1. D. de inoff. test.*

qui sine ULTRA FRATREM, melius facturos, si se sumtibus inanibus non vexarent, quum obtinendi spem non habeant: satis superque indicat, fratribus suo aetate licuisse aduersus testamenta fraterna de inofficioso disputare. Id quod etiam ex alio VLPIANI (f) textu elucet, in quo circa inofficiosi querelam plerumque euenire ait, ut in vna eademque causa diuersae sententiae proferantur, in eiusque rei exemplum addit speciem, si AGENTE FRATRE, heredes scripti diuersi iuris fuerint. Immo tanto minus mirandum, fratribus permissam esse inofficiosi querelam, quanto certius constat, veteri iure etiam amicis, bene de defuncto meritis, licuisse testamentum eius, non quidem tamquam inofficiosum, sed tamquam ingratum coarguere, si personae, nullo beneficio testatori cognitae, heredes fuissent institutae. VALERIVS MAXIMVS toto capite octauo agit de testamentis, quae rata manserunt, quum causas haberent, propter quas RESCINDI possent. (g) Atqui iisdem accenset testamenta Q. Caecilii, qui, praeterito Lucullo, bene de se merito, T. Pomponium Atticum heredem scripserat; (h) T. Marii Vibinatis, qui Augustum Imp. erga se beneficentissimum, praeterierat; (i) L. Valerii Heptachordi, qui praeteritis aduocatis & patronis suis, togatum hostem, Cornelium Balbum, instituerat; (k) T. Baruli, qui Lentulum Spintherem, sibi familiarissimum, nulla ex parte heredem reliquerat, (l) & denique M. Popillii, qui Oppium Gallum, ab ineunte adolescentia sibi coniunctissimum, nulla hereditatis parte honorauerat. (m) Hos omnes ergo, licet extranei essent, rescindere testamenta potuisse, ait VALERIVS, si voluissent. Quod quo iure facere potuerint, nisi & amicis tum licuisset, inofficiosi querelam instituere, ego equidem non video. Enimuero postea, ut fit, multi ea querela abuti coeperunt, maximeque mali principes, qui non dubitarunt promiscue rescindere testamenta, in quibus ipsi nulla ex parte heredes scripti fuerant. Iam IVLIVM CAESAREM eiusmodi quid statuisse, ait NICEPHORVS CALLISTI (n) Refert enim, illum lata lege cauisse, ut senatorius vtr de bonis suis testari haut posset, nisi dimidiam eorum partem principi, qui eo tempore futurus esset, reliquisset. Sed qui in historia Romana non sunt plane hospites, id quidem sibi a NICEPHORO persuaderi haut patientur. Nondum eo tempore certa lege constitutum fuerat,

vt
 (f) Vlpian. L. 24. D. eod. (g) Valer. Max. lib. VII. cap. VIII. princip. (h) Idem L. c. § V. (i) Idem § VI. (k) Idem § VII. (l) Idem l. c. § VIII. (m) Idem ibid. § IX. (n) Niceph. Callist. Hist. Eccl. lib. III. cap. XXXI.

vt respublica vni pareret perpetuo ; nec tulisset id' Caesaris ingenium, vt actū eiusmodi tyrannico animi sententiam proderet. Procul dubio ergo NICEPHORVM Caii praenomen decepit, vt Caium Iulium Caesarem in Caii Caesaris locum substitueret. De eo enim SVETONIVS (o) refert, quod *testamento primipilarium, qui ab initio principatus Tiberi neque illum, neque se, heredem reliquissent, tamquam INGRATA resciderit.* Idem vero deinde sollemne fuit Neroni, de quo idem SVETONIVS: (p) *Instituit, inquit, vt INGRATORVM in principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac ne impune esset studiosis iuris, qui scripsissent vel dictassent ea.* Denique & de Domitiano: (q) *Confiscabantur, inquit, alienissimae hereditates, vel existente vno, qui diceret, audisse se ex defuncto, quum viveret, heredem sibi Caesarem esse.* Quae omnia quum iniquissima essent: meliores, qui sequuti sunt, principes, Traianus puta, Hadrianus & Antonini querelam inofficiosi passim restrinxerunt. De Hadriano sane memoriae prodidit SPARTIANVS, (r) eum hereditates eorum, qui liberos haberent, respuisse, tantum abest, vt testamenta aliorum, in quibus ipse fuisset praeteritus, tamquam ingrata resciderit. Idem procul dubio & successores fecerunt. Quo factum est, vt Alexandri Seueri temporibus ab VLPIANO (s) traditum sit, ne cognatis quidem ultra fratres, nedum amicis & familiaribus licere de inofficioso disputare.

§. XIII.

Et haec quidem de ipsa huius querelae origine & progressu monere visum est. Quum vero & vir doctissimus, IOANNES VAN DE WATER, (t) ex instituto hanc rem egerit: licebit iam ea, quae ipsi in mentem venerunt, paullo accuratius expendere, vt, an acu rem semper tetigerit, eo clarius perspici possit. Primo ergo dum huius querelae originem ad centumuiros refert, mea quidem sententia, non parum errat. Quamuis enim centumuiros de hereditatibus cognoscerent, non tamen licebat iis, tamquam iudicibus, novas actiones vel inuenire, vel praetoris ad exemplum edictis proponere. Querela vera inofficiosi ab iis admissa est ideo, quod color, quo illam obducere solebant, efficeret, vt ex XII. tabulis fluere, aut saltim iisdem haut repugnare videretur. Addit equidem vir clarissimus, stante republica, fictum illum dementiae

N n 3

colo-

(o) Sueton. *Calig. cap. XXXVIII.* (p) Sueton. *Neron. cap. XXXII.* (q) Sueton. *Domit. cap. XII.* (r) Spartian. *vit. Hadr. cap. XVIII.* (s) Vlpian. *L. 1. D. de inoff. test.* (t) Io. vande Water *Observ. lib. 1. cap. XI.*

colorem nondum inualuisse, excogitatum quippe a iureconsultis, quos actas Iulii Caesaris & Augusti admirata sit. Sed haec quidem nullum, nisi in dicentis auctoritate, inueniunt praesidium. Vnde enim didicit vir eruditissimus, ea demum aetate hunc colorem inualuisse? Siue ipsam querelam stante republica ignotam fuisse existimat, siue colorem hunc demum postea accessisse credit. Vtrumque falsum esse adparet. Ad illud enim quod attinet, alia omnia iam supra ex CICERONE & VALERIO MAXIMO demonstrauius. Hoc vero si statuit VAN DE WATER, scire velim, quo iure, salua lege XII. tabularum, haec querela, libera adhuc republica, admitti potuerit? Accedit, quod ipse doctissimus auctor quartae legitimae originem cum CLAUDIO CHIFFLETIO, (u) IANOA COSTA, (x) & ANT. SCHVLTINGIO, (y) ad legem Falcidiam refert, quam Cn. Domitio Caluino & C. Asinio Pollione Coss. anno v. c. MDCCXIV. latam esse, vel ex DIONE (z) constat. Si vero ineunte Augusti principatu haec quarta legitima inualuit, quid opus erat colore isto fictae dementiae? Cur post ea demum tempora de inueniendo isto laborauerint? quum longe expeditius liberis suppeteret agendi fundamentum, quod scilicet legitimam hereditatis paternae portionem non haberent. Quare non praestitisse arbitror virum doctissimum, quod inscriptio istius obseruationis, ceteroquin eruditissimae, promittit; siquidem de origine querelae inofficiosi eiusque aetate vix quidquam, quod sit operae praetium, attulit, & vbique coniecturas potius, quam argumenta vendidit lectoribus.

§. XIV.

Redimus iam ad querelam inofficiosi fratribus competentem, quam iam ante CONSTANTINI M. tempora vsu frequentatam esse, supra demonstrauius. Iam scire nostra interest, quibus demum conditionibus a fratribus institui potuerit, & quid noui ea in re CONSTANTINI M. constitutione inuectum sit? Sunt, qui praelationem tantum turpium personarum ab hoc imperatore prohibitam existimant, quum ante hanc constitutionem contra quoscumque heredes extrancos agi a fratribus potuerit. Sed e VALERIO MAXIMO (a) constat, iam olim, libera adhuc rep. praecipue a centumuiris quaesitum esse in hac caussa, an persona humilis vel turpitudine insignis propinquus fuerit praelata. Hinc vbi de

(u) Claud. Chifflet. *de legitima port. Cap. III.* (x) Ian. a Costa *ad princ. Inst. de inoff. test.* (y) Ant. Schulting. *Iurispr. anteiur. p. 381.* (z) Dio *Cass. Lib. XLVIII. p. 430.* (a) Valer. Max. *Lib. VII. Cap. VII. §. VI. & VII.*

de Pompeio Rhegino, inofficiosi querela contra fratris tabulas acturo, loquitur, statim addit: *Es erant ab eo instituti heredes, neque sanguine patrio pares, neque proximi, sed & alieni & HVMILES, ut non solum flagitiosum silentium, sed etiam PRAELATIO consumeliosa videri posset.* (b) At postea non tam de vilitate heredum, quam statu eorundem quaeri coepit, si quando a fratribus de inofficioso disputaretur. Tum demum enim victoriam sibi ippondere poterant fratres praeteriti, si quis vel *seruilis conditionis*, vel *non municeps* heres fuisset institutus. Discimus hoc ex fragmento PAVLLI, (c) in quo PRIMUS IAC. GOTHOFREDVS (d) haec antiqui iuris vestigia notauit. Ait enim ibi iureconsultus: *Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentum querelam pertinet, nihil interest, quis sit heres scriptus, ex LIBERIS, an EXTRANEIS, vel MUNICIPIBUS.* Quae verba *δια διασολην* nihil indicant aliud, quam in fratrum querela permultum interfuisse, liberne, an extraneus vel municeps in tabulis heres scriptus fuerit. Fratribus ergo, ceu ex hac quantivis pretii lege adparet, anteferri non poterant SERVI, etiam cum libertate instituti, tam leuis quippe existimationis, ut non hominibus, sed rebus mancipi, vel possessionibus accenserentur, (e) vnde notum illud IUVENALIS: (f)

O demens, ita seruus HOMO est?

Nec magis fratribus praeferendi videbantur EXTRANEI; quo vocabulo quidem alias in iure nostro adpellantur, quicumque testatoris iuri subiecti non sunt, vel certe, qui nullo ei cognationis vinculo iuncti: (g) sed neutram tamen vocabuli notionem hic locum inuenire arbitror. Quid enim opus erat monere, fratribus anteferri potuisse liberos suos? Aut si contra omnes, nulla propinquitate sanguinis iunctos, querela hac experiri licuit fratribus, quid opus fuit, seruos & non municipes separatim nominare, quum vtrique iam extraneorum nomine contineantur? Existimauerim itaque, *extraneum* hic a PAVLLO opponi municipi, eundemque adeo esse ac *non municipem*. SEXTVS enim POMPEIVS, (h) veterum verborum peritissimus, EXTRARIVM esse ait, *qui extra forum, sacramentum, iusque sit*, id est, qui nec eodem foro vtatur, nec eidem municipali reip. sacramentum dixerit, nec denique particeps sit reliquo-

(b) Mem Lib. VII. cap. VIII. §. IV. (c) Paul. L. 31. §. 1. D. de inoff. test. (d) Gothotr. ad L. 1. C. Theod. de inoff. test. Tom. I. p. 173. (e) Vlpian. Fragm. Tit. XIX. §. 1. Bykersh. de rebus mancipi & nec mancipi Cap. V. p. 115. opusc. (f) Iuuenal. Sat. VI. v. 221. (g) Briffon, de verb. Signif. voce Extraneus. (h) Sext. Pompei. de verb. veter. p. 1373. edit. Dion. Gothofr.

quorum eiusdem municipii iurium. *Extrarios vero & extraneos in iure nostro promiscue vsurpari, ex textibus constat quam plurimis.* (i) Et alibi etiam in iure nostro EXTRANEI sunt homines alterius prouinciae, (k) ccu obseruauit LVC. VAN DE POLL. (l) Ex quo satis patet, cur extraneis municipes opponat PAVLLVS, negetque, fratres de inofficioso disputare posse, nisi vel seruus vel extraneus heres fuerit institutus; quum contra ea in liberis perinde fuerit, liberne an seruus, extraneus an municeps, heres fuisset scriptus. Atque inde simul Insignem lucem capit fragmentum VLPIANI, (m) vbi circa hanc querelam plerumque euenire ait, *vt in vna atque eadem causa diuersae sententiae proferantur*, additque exemplum, si FRATRE agente, *heredes scripti DIVERSI IVRIS fuerint*, tunc enim fieri, *vt pro parte testatus, pro parte intestatus, decessisse videatur frater defunctus*. Species enim, qua haec lex illustranda, non alia est, quam si quis, fratre praeterito, heredes quosdam seruos, quosdam liberos, eosque alios extraneos, alios municipes instituerit. Tunc enim rescisso testamento, pro ea parte, qua serui & extranei instituti, cadebat heredis institutio; pro altera, qua liberi homines, iique municipes, scripti, rata ac firma habebatur, adeoque testator pro parte testatus, pro parte intestatus, videbatur decessisse. Hoc est illud ius antiquum, quod proxime ante CONSTANTINVM circa querelam inofficiosi viguisse, accurate, vt solet, ostendit GOTHOFREDVS. Enimuero diuortium ab hac opinione denuo facit IO. VANDE WATER, (n) qui haec omnia gratis a GOTHOFREDO tradi existimat. Praeterquam enim, quod ex multis digestorum legibus (o) constat, fratribus nulla addita limitatione querelam hanc fuisse permissam, ante Constantinum M. nec e PAVLLI quidem & VLPIANI textibus, quos Gothofredus adlegauit, colligi posse existimat, fratribus tantum aduersus seruos & extraneos querelam competiisse, quandoquidem in posteriore alia species, vbi scripti heredes aliud atque aliud ius sortiantur, fingi possit, ex prioro vero non nisi *en d'assol'is* ratiocinetur GOTHOFREDVS, qualia argumenta in iure valde periculosa esse soleant. Sed vereor, vt victas manus dare cogatur GOTHOFREDVS. Leges, quas allegat WATERVS, fratrum tantum obiter memi-

ne-

(i) L. 36, D. de bon. libert. L. 78. pen. D. de Legat. 2. (k) L. 3. D. de Offic. praefid. iuncta L. 21. D. de custod. & exhib. reor. (l) Luc. vande Poll. de Exhered. cap. LXI. §. VI. p. 441. (m) Vlpian. L. 24. D. de querel. inoff. (n) Io. vande Water Obs. lib. I. cap. XII. p. 70. (o) L. 1. L. 6. princ. L. 8. §. 3. D. de inoff. testam. L. 21. C. cod.

nerunt, limitationem vero, qua eorum querela restringenda sit, neque addunt, neque aliquam fuisse negant. In LEGE XXIV. D. DE INOFF. TEST. speciem quidem aliquam fingi posse adfirmat, sed eam audire ego, quam fingere malim. *Multa, inquit WATERVS, accidere possunt, quibus heredes aliud atque aliud ius sortiri debeant. Fac, tribunalia centumuirorum diuisa esse, & in illo fratrem agensem vincere, in altero succumbere. Vid. Plin. 6. Epist. 33. vti hoc & similibus exemplis liquidum fecit Anton. Faber. in Rationalib. ad h. l.* Sed fingamus, quod fingi vult WATERVS, diuisa esse centumuirorum consilia, in altero fratrem superiorem; in altero inferiorem discedere: an ideo heredes scripti dici possunt **DIVERSI IURIS**? *Homines diuersi iuris*, mea quidem sententia, non sunt, qui diuersas sententias in iudicio audiunt, sed qui non vnus eiusdemque status sunt, adeoque ratione statuum illorum diuersis iuribus vtuntur, v. c. serui ac liberi, extranei ac municipes, peregrini & ciues. Quod ad PAVLLI textum attinet, non ignorare quidem ait his sacris initiatos, argumenta *ἐν διαβολῆς* petita esse valde periculosa: sed aut non initiatus sum his mysteriis, aut argumentum *ἐν διαβολῆς*, si plura membra fingi nequeant, omnium firmissimum est. Hinc si quis dixerit: *in codicillis nihil interesse, testes sollemniter rogati sint, nec me*: ego quidem non video, quid periculi subsit, si *ἐν διαβολῆς* inde colligam, in testamento testes sollemniter esse rogandos. Suo ergo more & hic agit IO. VANDE WATER, dum Gothofredum, argumentis firmissimis subnixum, solis coniecturis profligare contendit.

§. XV.

Iam facile adparebit, quid vel noui sanxerit, vel e veteri iure retinuerit CONSTANTINVS. Non enim tam nouum ius inuexit, quam vetus in vsum reuocauit. Quum enim proxime ante sua tempora solos feruos & extraneos, id est, non municipes, fratribus anteferri haut posse intelligeret: maluit Imperator, vt secundum antiquam obseruantiam tum demum fratribus liceret defunctorum fratrum testamenta rescindere, si personae, quibus iniustas esse constiterit turpitudinis notas, heredes scriptae fuissent. Denuo hic in alia omnia discedit IO. VANDE WATER, (p) existimans, iam olim fratribus germanis hanc querelam competiisse, & competere etiamnum, siue turpis, siue alia quaecumque honesta persona fuerit heres scripta, adeoque hac in specie nullum

Oo

inter

(p) Io. vande Water *Obseru. lib. XII. cap. I. pag. 67.*

inter parentes, liberos & fratres germanos intercessisse discrimen: CONSTANTINVM vero id ius porrexisset etiam ad fratres consanguineos, sed ita, vt iis non nisi ea lege hanc querelam concesserit, si turpis persona illis fuerit praelata. Enimuero nec hac in re admittenda videtur viri eruditissimi sententia. In ipsa enim genuina CONSTANTINI M. epistola, quam supra e CODICE THEODOSIANO (q) protulimus, non consanguineorum sed *germanorum* fratrum fit mentio: *Fratres vterini*, inquit Imperator, *ab inofficiosi actionibus arceantur, & GERMANIS tantummodo fratribus aduersus eos duntaxat institutos heredes, quibus iniustas constitueris esse notas desestabilis turpitudinis, agnatione durante, sine auxilio praetoris petitionis aditus referetur.* Iam equidem in aurem nobis dicit vir laudatissimus, per germanos hic significari consanguineos, seu eodem patre saltem progenitos, eamque notionem tum iuris tum litterarum auctoribus frequentissimam esse, e CUIACIO, (r) IAC. GOTHOFREDO, (s) & ECKIO (t) obseruat: verum, quamuis id facile largiamur, nec negemus, vere consanguineos intellexisse CONSTANTINVM: nemo tamen sibi aequae facile persuadebit, hoc ambiguo vocabulo visum fuisse imperatorem, si germanos a consanguineis distinguere voluisset. Germanos fratres ait de inofficioso disputare posse, si turpis persona fuerit instituta: vterinis vero id concedi posse, negat. Quis ergo ex his verbis eum sensum eliciet, germanos semper; vterinos numquam; consanguineos, turpi duntaxat persona herede scripta, agere posse? Non ergo de discrimine germanorum & consanguineorum agit Imperator, sed germanorum nomine & germanos proprie sic dictos, & consanguineos complectitur, iisque querelam inofficiosi, more maiorum, concedit, si turpis persona illis praelata fuerit. Id vero nouum plane est, quod turpibus personis etiam leui nota adspersas, & libertinae conditionis homines iunxit: cuius rei quas rationes habuerit, eadem nobis cura in posterum dispiciendum videtur.

§. XVI.

Vt ergo de hac etiam quaestione differamus, ipsa huius legis ratio non aliunde rectius, quam ex ipsis legis verbis, intelligi poterit. Genuina vero, quae in CODICE THEODOSIANO (u) superest, CONSTANTINI M. epistola ea omnia fratribus tradi iubet, QVAE PER TVRPITVDINEM

AVT

(q) L. 1. C. Theod. de inoff. test. (r) Iac. Cuiac. Obseru. lib. XI. cap. XXVI. (s) Iac. Gothofred. ad d. L. 1. Cod. Theod. eod. (t) Eck in Princip. Pandect. ad tit. de grad. & ad fin. in fin. (u) L. 3. Cod. Theod. de inoffic. testam.

AVT ALIQVAM LEVEM NOTAM CAPERE NON POSSIT INSTITVTVS. Ex his vero verbis manifestum est, legem quamdam existisse, qua cautum fuerit, vt personae turpes, vel leuiter saltim notatae, incapaces quarundam hereditatum essent, & ad hanc ipsam legem respicere CONSTANTINVM. Non enim iubet, vt personae turpes institutae in posterum nihil capiant, fratre defuncti adhuc superstiti: sed personas quasdam fratribus anteferrî vetat, & eas quidem, quae iam tum *per turpitudinem vel aliquam leuem notam capere non possint*. Ex quo consequitur, vt legem aliquam, qua personae eiusmodi ab hereditatibus quibusdam arcentur, in animo habuerit CONSTANTINVS. Idem ex altera quoque eiusdem epistola (x) colligitur, qua fratres de inofficioso disputare finit aduersus personas, QVIBVS INVTAS ESSE CONSTITERIT NOTAS DETESTABILIS TURPITVDINIS. Quo loco vox *detestabilis* non aliud videtur denotare quam *insensibilis*. Haec enim vocabula promiscue solent vsurpari apud veteres. Quomodo vero constare potuit, personis quibusdam inuitas esse notas detestabilis turpitudinis, nisi lex quaedam hac de re existisset? Atqui nulla vmquam lex personas quasdam ob turpitudinem capere vetuit, quam PAPIA POPPAEA, in qua multa de solidi capacitate, maxime inter virum & vxorem, turpitudine aut leui nota insignitam cauta fuerant. Quare ex ea demum lucem foenerabimur legi CONSTANTINI.

§. XVII.

Scilicet antiquissimis temporibus, fluctuante adhuc inter patricios & plebem republica, non erat inter vtrumque ordinem matrimoniorum communio. In ipsis enim XII. Tabulis lege cautum fuerat, PATRIBVS CVM PLEBE CONNVBII IVS NE ESSET. (y) Postea, quum plebs satis animaduerneret, legem illam ad stabiliendum patriciorum dominatum dissociandosque ciuium animos vnice esse comparatam: anno ab v. c. CCCVIII. inter tribunicios C. Canuleii tumultus lex perlata est, vt promiscua in posterum essent inter patricios plebemque coniugia. (z) Quamuis vero ex eo tempore, maxime, quum plebei honores, magistratus, sacerdotia patriis extorsissent, satis frequenter gente sua enuberent patriciae, nec raro patricii, & qui postea nouum ordinem constituere coeperunt, senatorii viri plebeias domum ducerent: non fe-

Oo 2

rebat

(x) L. 1. Cod. Theod. de inoff. testam. (y) Dionys. Halic. lib. X. Antiqu. Rom. extremo. (z) Livius lib. IV. cap. 7.

rebat tamen Romana grauitas, vt ingenuus sanguis feruarum libertinarumque vt & turpium personarum commercio contaminaretur. Hinc ex LIVIO (a) discimus, Hispalæ Fecenniae libertinae sc. esse concessum, vt nubere posset ingenuo. Quali s. c. sane haut fuisset opus, si licita tum fuissent inter ingenuos & libertinas connubia. Enimuero ex quo inter ciuiles tumultus in peius ire coeperat vetus Romanorum disciplina: eo sensim res redierat, vt & senatorii ordinis viri, nedum reliqui ingenui, libertinas, lenas, aliasque ex vltima faece mulierculas ducerent. M. sane Antonio grauiter id exprobrat CICERO, (b) quod in libertinae haeserit amplexibus. *Sed hoc, inquit, a te commemoratum puto, vs te infimo ordini commendares, quum te omnes recordarentur LIBERTINI GENERVM, & liberos tuos nepotes Q. Fudis libertini hominis.* Quod exemplum quin plures alii tunc sequuti sint, dubitare nos haut patitur temporum illorum conditio.

§. XVIII.

Ne itaque in publicum dedecus vergeret illa nuptiarum licentia: Augustus primo quidem anno v. c. ICCCXXV. legem Iuliam de maritandis ordinibus tulit, (c) quam ita describit HORATIVS: (d)

*Diua producas sobolem, parumque
Prosperes decreta super iugandis
Feminis, prolisque nonas feruci
Lege maria.*

Enimuero quum hanc legem iterum iterumque tulisset Augustus, eamque, SVETONIO (e) teste, praetumultu recusantium perferre non posset, nisi demta lenitae parte poenarum, & vacatione triennii data, auctisque praemiis: demum anno ICCCXLII. lex perlata est, M. PAPIO MVTILO & Q. POPPAEO SECVNDO (f) COSS, ex Kal. Iul. suffectis, ceu marmora capitolina apud STEPH. VIN. PIGHIVM (g) ostendunt, vnde ea lex PAPIA POPLOEA; & quia simul lex Iulia de maritandis ordinibus in illam migrauerat, IVLIA & PAPIA dicta est. Ea itaque cautum est inter cetera, *vs omnibus ingenuis, praeter senatores, eorumque liberos,*
liber-

(a) Liuius lib. XXXVIII. cap. VI. (b) Cic. Philipp. II. cap. II. (c) Dio Cass. lib. LIV. p. 608. (d) Horat. Epod. XVIII. v. 17. (e) Sueton. August. cap. XXXIV. (f) Non Secundus sed SECVNDIVS vocatur in numis apud Hub. Goltz. Fast. Conf. & triumph. p. 229 & sequ. (g) Eigh. Annal. Rom. p. 19.

libertinam uxorem habere liceres. (h) Ceterum ipsa legitima huius capituli verba partim PAVLLVS (i) seruauit, partim ex aliis auctoribus restituit GOTHOFREDVS, (k) ex iisque intelligimus, I. senatoribus eorumque filius, nepotibusque ex filio, pronepotibusque ex nepotibus filio natis interdictum esse connubio cum libertinis, iisque, quae ipsae, quarumue pater materue artem ludicram faceret fecerit, vt & earum, quae palam quaestum corpore facerent fecerint. Deinde ex iisdem fragmentis discimus II. senatorum filias neptesque ex filio, proneptesque ex nepotibus filio natis, per hanc legem nubere haut potuisse libertinis, iisque, qui ipsi, quorumue pater materue artem ludicram facerent fecerint. Denique III. eadem lex reliquis ingenuis libertinas quidem uxores permittebat, (id quod DIONE (l) teste ideo tum e republica visum est, *ὅτι πλεῖον τὸ ἀρρεν τῆ θήλειος τῆ ἐυγενῆς ἤν: quoniam masculi ingenui numerum ingenuarum feminarum multo antebant*.) iisdem tamen interdicebat nuptiis cum lenis, a lenone lenaue manumissis, iudicio publico damnatis, in adulterio deprehensis, & si quae artem ludicram facerent fecerint. (m) Licebat ergo ex eo tempore ingenuo etiam minori libertinam uxorem ducere, quin & matrimonii causa ancillam manumittere. Quod ius non e lege Aelia Sentia, ceu ex male intellecto INSTITVTIONVM loco (n) vulgo colligunt, sed ex sc. quodam, ad legem Papiam Poppaeam confecto, (o) profectum est. Hinc ex eo tempore non pauca exstant vetusta marmora, in quibus haec & similia legimus: (p) SALVIAE NYMPHIDIAE LIBERTAE SVAE ET CONIVGI OPTIMAE B. M. DE SE & L. item: SEPTIMVS IVLIANVS CONIVGI & LIBERTAE KARISSIMAE. item L. AEBVTIVS FELIX FECIT SIBI ET HELPIDI LIB. CONIVGI KARISSIMAE. Enimuero non omnibus promiscue libertinis iungi ingenuos volebant Romani. Hinc tamen si patronus honeste duceret libertam: tantum tamen abest, vt liberto licuerit patronae, patroniue uxoris vel filiae adfectare nuptias, vt potius, si id conatus esset, pro dignitate personae metalli poena, vel operis publici, PAVLLO (q)

O o 3

teste,

(h) Dio Cass. lib. LIV. p. 608. Caius L. 22. D. de nupt. (i) L. 44. D. de ritu nupt. (k) Gothofred. Leg. Pap. Popp. p. 27. (l) Dio Cass. lib. LIV. pag. 608. (m) L. 43. de ritu nupt. (n) §. 5. Inst. qui & ex quib. caus. manum. non licet. (o) Tempore Legis Aeliae Sentiae latae nondum libera erant inter ingenuos & libertinas matrimonia. Ex sc. quodam id ius esse, patet ex L. 13. fin. D. de manum. vind. (p) Reines Inscript. pag. 13 CCLIX. n. 131. p. 13 CCLX. & 13 CCLXXXIII. (q) Paull. Recept. Sent. lib. II. Tit. XIX. §. IX.

teste, coerceretur, nisi forte ipsa personae vilitas hanc seueritatem videretur dissuadere. (r) Multo minus ingenuis viris ducere licebat *lenas*, ipsa quaestus turpitudine infames, a *lenone lenuae manumissas*, quippe quae quaestum corpore fecisse & publicae patuisse libidini praesumentur, *publico iudicio damnatas, vel in adulterio deprehensas*, quibus nemica quidem existimationis supererat, & quae denique *artem ludicram vel facerens* in praesente, *vel olim fecissent*: nam & hunc quaestum tamquam turpem & honestis feminis indignum, adspersatos esse Romanos, vel e CORNELIO NEPOTE (rr) discimus.

§. XVIII.

Quum vero lex, sanctione poenali haut munita, imperfecta sit: (s) poenas haut leues illis minatur lex PAPIA POPPAEA, qui se eiusmodi personarum connubio commercioque polluissent. Praeterquam enim, quod liberi, ex eiusmodi matrimonio quaesiti, nativae sui heredes non essent, (t) nec parentibus prodesse ad consequenda fecunditatis praemia: (u) ipsi etiam coniuges *neque hereditatem, quae eis lege obuenisset, neque legatum, neque inter se quidquam capiebant*. Quae de re praeclearus exstat VLPIANI (x) locus, quem, quia ad interpretandam legem nostram egregie facit, integrum adscribere iuvat: *Aliquando nihil inter se CAPIVNT coniuges: id est, si contra legem Iuliam Papiamque Poppaeam contraxerint matrimonium, verbi gratia, si FAMOSAM quis uxorem duxeris, aut LIBERTINAM fenator*. Nec inter se tantum nihil capiebant coniuges eiusmodi impares, ceu ex VLPIANO quis posset colligere, sed ne hereditates quidem legitimas, & legata, ab aliis sibi relicta, accipiebant, ut ex fragmentis quibusdam veterum iureconsultorum (y) acute colligit IAC. GOTHOFREDVS. (z)

§. XX.

His ergo praemissis, iam non adeo difficile explicatu videbitur, quales in lege nostra sint personae, quae per TVRPITVDINEM, aut ALIQUAM LEVEM NOTAM CAPERE NON POSSVNT? Non aliae videlicet, quam quas lex PAPIA POPPAEA notauerat. Per *turpitudinem* capere non poterant personae, quarum a nuptiis quosuis ingenuos abstinere oportebat: vnde

(r) Papinian, L. 13. D. de ritu nupt. (rr) Corn. Nep. praesat. §. IV. V. (s) VI. pian. Fragm. Tit. I. §. I. (t) Paull. Recept. Sent. lib. IV. Tit. VIII. §. IV. (u) Lib. XXXVII. §. VII. D. de oper. libert. (x) Vlpian. Fragm. Tit. XVI. §. II. (y) Lib. 130. D. de verb. signif. L. 79 D. de acquir. heredit. L. 38. D. de mort. caus. donat. (z) Iac. Gothofr. Leg. Pap. Popp. cap. IV. p. 276.

unde ab VLPIANO etiam FAMOSAE adpellantur. Propter aliquam vero leuem notam omnes illi, quibus senatores senatorumque filii & filiae honeste iungi non poterant. Iam pridem enim inter infamiam vel turpitudinem, & leuem notam, discrimen statuerant Romani. Accurate illud obseruat NEPOS, (a) dum ait: *Quae omnia apud nos partim INFAMIA, partim HVMILIA atque ab honestate remota ponuntur*: vbi humile nihil aliud quam leuem notam significare, ex antecedentibus verbis, vbi de mulieribus, artem ludicram facientibus, loquitur, clarissime adparet. Eodem modo distinguit VLPIANVS: (b) *Si persona honesta sit, remittitur ei satisfactio, & maxime si substantia modica sit: si autem patroni persona VVLGARIS vel MINVS HONESTA sit, ibi dicendum est, satisfactioem locum habere*. Hic quoque personae minus honestae sunt infames; vulgares leuiter notatae. Alia exempla addere nihil attinet. Prouide ergo Augustus ingenuos infamibus; senatores & senatorum posteros humilibus, vulgaribus vel leuiter notatis iungi prohibuit. Et hi ipsi sunt, quos *per turpitudinem vel leuem notam capere non posse* ait CONSTANTINVS, quosque ideo & fratribus anteferri vetat.

§. XXI.

Per turpitudinem ergo capere haut poterant LENÆ, ac, quod par ratio exigit, LENONES, qui mulieres quaestuarias prostituebant, (c) siue ipsi per se, siue alterius nomine id vitae genus exercerent, (d) siue principaliter hunc quaestum facerent, siue cauponam exercentes corpora quaestuaria in tabernis haberent. (e) Hos enim omnes infamia iam praetor notauerat. (f) Et quid quaeso eo hominum genere turpius? quid ad omne scelus procliuius? quibus fraudes, periuria, pestilentissimaeque libidines ludus & iocus erant. Omnes sane, quibus aliquis honestatis sensus erat, ab hac execranda ciuitatis sentina abhorrebant; ceu vel ex illis parasiti verbis apud PLAVTVM (g) adparet:

Idem genus est lenonum inter homines, meo quidem animo,

Vt muscae, culices, pedesque pulicesque, cimices.

Oidio & malo & molestiae; bono vsus estis nulli.

Nec vobiscum quisquam in foro frugi consistere aude,

Qui consistit, culpans eam, conspuitur, vituperatur.

Eum rem fidemque perdere, tametsi nihil fecit, aiunt.

Eodem

(a) Nep. Praef. 6. V. (b) L. 5. §. 1. D. de legit. tutor. (c) L. 42. §. 7. D. de rit. nupt. (d) L. 42. §. 8. D. eod. (e) L. 43 §. 9. D. eod. (f) L. 1. D. de his qui not. infam. (g) Plaut. Curcul. Act. IV. Scen. II, v. 13.

Eodem loco habebantur a LENONE vel LENA MANVMISSAE, quum & has non modo feruilis conditio dehonestare, sed & publicae libidini prostitutas fuisse, verosimillimum videretur. Quin tanto magis intererat reipublicae, mulieres, e lupanari prodeuntes, infamia notari, quo sollemnius erat adolescentibus, amicis vel vi, vel pretio, a lenonibus abducere, easque, tamquam ingenuas vxores, sibi deligere. Hae enim fraudes tam erant Romae frequentes, vt vix fabulam excogitarent comici, in qua non fallacia eiusmodi poneretur ob oculos. Vnde PLAVTVS: (h)

Spectatores, ad pudicos mores facta haec fabula est.

Neque in hac subagitationes sunt, vllaque amatio,

Nec pueri suppositio, nec argenti circumductio.

Neque ubi amans adolescens SCORTVM LIBERAT, clam suum patrem.

Huiusmodi PAUCAS reperiunt poetae COMOEDIAS.

Quamuis enim comici Graecorum potius, quam Romanorum, res in fabulis ob oculos posuerint: soliti tamen sunt eiusmodi praecipue vitia producere in scenam, quae Romae erant frequentissima, & oblique notare mores Romanorum, in peius ruentes, adeo vt saepe ad antiquae comoediae licentiam adsurgerent, ceu vel e BACCHIDE PLAVTI (i) constat, & iam a IVL. CAES. SCALIGERO (k) praeclare est obseruatum.

§. XXII.

Porro & IUDICIO PVBLICO DAMNATAS, & IN ADVLTERIO DEPREHENSAS, infamia notat lex Papia Poppaea. Et de prioribus quidem iam Praetor (l) ita edixerat: *Qui in IUDICIO PVBLICO calumniae, praenariationisue causa quid fecisse iudicatus erit, infamia notatur.* Enimvero longius progressus Augustus, etiam adulterii aliorumque criminum publicis iudiciis damnatas infames esse iussit, & non solum, qui ipsas vxores scientes duxerint, lege Iulia de adulteriis teneri voluit, (m) verum etiam ingenuo copulatas quidquam capere vetuit lege Papia Poppaea: id quod deinde sc. etiam ad alias mulieres, a senatu damnatas porrectum est. (n) Quin tanta seueritate adulteras persequutus est Imperator, vt & in adulterio deprehensas, quamuis nondum sententiam

(h) Plaut. *Captiu. Act. V. Scen. IV. v. 1.*

Scalig. *Poet. lib. I. cap. VIII. p. 32.*

Brisson. *ad Leg. Iul. de adult. p. 24.*

(i) Idem *Bacchid. Act. V. Scen. III.*

(k) L. 1. *D. de his qui not. infam.*

(m) Ulpian. *Fragm. Tit. XIII. §. 12.*

tiam passas, immo quamuis absolutas, infames haberi, nuptiarumque & hereditatum incapaces esse inferit. (o)

§. XXIII.

Praeterea his accensentur, *QVÆ ARTEM LVDICRAM FACIUNT, FECE-
RVNT.* Artem vero ludicram facere dicebantur, quotquot operas in scenam saltandi gesticulandique causa locauerant, vel etiam extra scenam fuerant gesticulati, (p) quales erant mimi, histriones, pantomimi, *δερσμοι*, arenarii, de quibus iam ab aliis (q) tam copiose actum, ut actum agere non vacet. Neque tamen in eundem censum referebantur, qui priuatos ludos agebant, (r) nec athletae, thymelici, xyfici, agitadores, & qui aquam equis, refocillandorum eorum causa, spargebant, ceterique omnes, qui ludis sacris in deorum honorem inseruiebant, itemque designatores, quos *βασβουτας* adpellabant, quippe quos omnes iam praetor infamia exemerat. (s) Sed & Atellanarum actores artem ludicram facere haud videbantur, siquidem oscum illud ludorum genus iam inde ab antiquissimis temporibus iuuentus Romana tenuerat, nec passa erat illud ab histrionibus pollui. De quo ludorum genere a BRISSONIO, (t) SCALIGERO, (u) TVRNEBO (x) aliisque accuratius actum est. Reliqui omnes, in scenam prodeuntes, tamquam infames tribu mouebantur, ceu EX CORNELIO NEPOTE, (y) TERTULLIANO, (z) ARNOBIO, (a) AVGVSTINO (b) aliisque discimus. Ad mulieres in primis quod attinet, eas, ubi mercede conductae in scenam prodierant, infamia notari coepisse, eo minus mirum est, quo certius constat, eiusmodi mulierculas praeter artem ludicram etiam quaestum corpore facere consueuisse, idque tam impudenter, ut, quod a LIPSO (c) primum obseruatum est, transactis fabulis promiscue viris succumberent. Quo pertinent illa PLAVTI: (d)

*Ea inuenietur & pudica, & libera,
Ingenua Atheniensis, neque quidquam supri*

Pp

Facies

- (o) L. 43. §. 12. D. de rit. nupt. (p) L. 2. ult. D. de his qui nos. inf. L. 10. §. ult. D. ad L. Iul. de adult. (q) Vid. Torrent. ad Suet. Aug. cap. XLIV. Brisson. de iure connub. p. 250. sequ. (r) Petr. Fab. Semest. lib. I. cap. XX. p. 215. sequ. (s) L. 2. de his qui nos. inf. (t) Brisson. de iure connub. p. 251. (u) Scalig. Ars. Poet. lib. I. cap. VIII. pag. 33. (x) Turneb. Aduers. lib. III. cap. XVII. & lib. X. cap. XXVII. (y) Nep. praef. §. V. (z) Tertull. de Spectac. cap. X. (a) Arnob. adu. gent. lib. VII. (b) Augustin. de Ciuit. Dei lib. II. cap. XIII. (c) Lipsi. Elect. lib. I. cap. XI. (d) Plaut. Casin. Prolog. v. 31.

*Faciet profecto, in hac quidem comœdia:
Mox hercle vero post, TRANSACTA FABVLA,
Argentum si quis dederis, ut ego suspicor,
Vltro IBIT NVPTVM, non manebit auspices.*

§. XXIV.

Et hae quidem personae famosae dicuntur VLPIANO. *Leuiter notatae videbantur*, quarumcumque connubium indignum senatoria dignitate videbatur. Sic quum ipsi mimi, pantomimi, *δῶρυγῶν*, histriones, infames essent: leui nota insigniti videbantur eorum liberi, quorum a nuptiis non quidem plebeiis, sed senatoribus abstinendum erat ex lege Papia Poppaea, siue suae essent hae personae, siue emancipatae, siue naturales siue adoptiuae. (e) Deinde eiusdem commatis habebantur, QVÆ PALAM QVAESTVM CORPORE FACIVNT FECERVNT, id est, meretrices, siue se in lupanari prostituissent, siue in taberna cauponaria. (f) Et quamuis earum tantum lex faciat mentionem, quae quaestum ea turpitudine fecerint: parum tamen interesse videbatur iuriconsultis, quaestumne ea libidine reuera fecissent, an gratis succubissent viris. (g) Quin tamenti aliqua paupertatis obtentu in eam turpitudinem incidisset, (h) posteaque rediisset ad frugem: (i) tamen ne sic quidem aboleri videbatur pristinae turpitudinis nota. Nemo vero, cui res Romanae non plane ignotae sunt, mirabitur, gentem profano cultui deditam, tantam meretricibus notam inuisse. Romae scilicet extra poenas legum ciuilium erat, publice prostituere corpus, dummodo mulierculae impudicae quaestus illius foeditatem profiterentur apud Aediles, quorum curae etiam fornices, popinae, cauponae, aliaeque Bacchi Venerisque palaestrae erant demandatae, ceu luculenter ostendit LIPSIVS. (k) Facta hac professione, impune se prostituiebant feminae, neque opus vlla acriore poena videbatur, quum poenas omnes ipsa ignominiosa illa flagitii professio superaret. Hinc eleganter TACITVS: (l) *Vishilia, inquit, praetoria familia genita, licentiam stupri apud Aediles vulgauerat*, MORE INTER VETERES RECEPTO, qui satis poenarum a tuersus impu licas in ipsu professi ne flagitii credebant. Quam ignominiosa enim visa sit haec quaestus meretricii professio, vel inde

(e) L. 44. § 2. 3. 4. D. de ritu nupt. (f) L. 43. pr. D. de rit. nupt. (g) L. ead. s. 3. D. eod. (h) L. ca 1. §. 4. eod. (i) L. 43. §. 4. D. de rit. nupt. (k) Lips. Ex. ed. ad Tacit. *Annal. lib. II. cap. LXXXV.* (l) Tacit. *Annal. lib. II. cap. LXXXV.*

inde patet, quod, antequam ea fieret, nomina mutare solerent: ad quem morem respicit PLAVTVS: (m)

-- *Quum huc aduenisti in ipso tempore,*

Namque hodie earum MUTARENTVR NOMINA,

Facerentque indignum genere quaestum corpore.

Quem locum praeclare illustrarunt ALCIATVS, (n) DVNANTIVS, (o) TAUBMANNVS. (p) Si qua vero mulier Romae corpus venale haberet; cuius nomen in illo albo haut exstaret, eam Aediles deferebant ad populum, eiusque suffragiis vel multa vel exilio plecebant, ceu exempla docent apud LIVIVM. (q) At gliscente malo, & feminis etiam illustribus ad euitandas adulterii poenas licentiam stupri profitentibus, primus Tiberius, teste TACTO, (r) Senatusconsultum fieri iussit, *ne quaestum corpore faceres, cui avus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuisset.* Idem imperator feminas famosas, quae, vt ad euitandas legum poenas iure ac dignitate matronali soluerentur, lenocinium profiteri coeperant, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exilio multa-uit, vt memoriae a SVETONIO (s) proditum est. Ex quo loco insignent lucem capit textus PAPINIANI, (t) in quo ad sc. illud respicitur. Postea quum sub malis principibus denuo inualuisset lenonum, meretricum atque exoletorum vectigal: Alexander Seuerus id sacro aerario inferri vetuit, (u) Tacitus vero Imp. prisca seueritate vsus, teste VOPISCO, (x) *meritoria infra urbem stare plane prohibuit.* Tanta ignominia Romanae manebat mulieres, quae quaestum corpore facere non dubitarent. Accedebat & aliud dedecus. Quum enim, facta hac professione, *VIR AC DIGNITATE MATRONALI, VT SVETONIUS (y) loquitur, RESOLVERENTVR mulieres: oportebat eas & cultum matronalem cum habitu meretricio mutare, quo facilius eas ipse externus habitus ab honestis feminis seiuingeret.* Hinc *meretriciae vestis* meminit VLPIANVS, (z) eamque *matronali* pariter ac *ancillari* opponit: & TERTVLLIANVS (a) conqueritur de inclinata temporum suorum disciplina, quibus nulla lex amplius istas publicarum libidinum victimas a matronis & matronalibus decoramen-

P p 2

tis

- (m) Plant. *Poenul. Act. V. Scen. III. v. 19.* (n) Alciat. *Parerg. cap. X.* (o) Donant. *Variar. lib. I. cap. II.* (p) Taubmann. *ad Plauti loc. alleg.* (q) Liu. *lib. X. & lib. XXV.* (r) Tacit. *l. c.* (s) Sueton. *Tiber. cap. XXXV.* (t) Papinian. *L. 10. §. 2. D. ad Leg. Iul. de adult.* (u) Lamprid. *Alex. Sou. cap. XXIV.* (x) Vopisc. *Tacit. cap. XI.* (y) Sueton. *l. c.* (z) Vlpian. *L. 15. §. 15. D. de intur.* (a) Tertullian. *de cultu mulier. cap. XII.*

tis coerceat. Habitus vero ille meretricius, ceu a ^{LIPSIUS}, (b) ~~maris~~ (c) aliisque obseruatum, in eo constitit, quod probrosae feminae, posita insita ac stola, togam meretriciam sumere cogerentur. Haec enim pertinent illa ^{IUVENALIS}: (d)

... Corfuia talem

Non sumes damnata TOGAM,

Nec non illa ^{HORATI}: (e)

... Quid inter -

Est, in matrona, ancilla, peccatae TOGATA?

Vbi *togam* pro meretrice poni, iam ab ^{ACKONIS} scholiasta notatum est. Denique & ^{MARTIALIS} (f) in hanc togam ita ludit:

Cocina famulae donas & ianithina moechae:

Vis dare, quas meruis, muneris? mitte TOGAM,

Quum ergo tam ignominiosè Romae habitae sint mulieres, quotquot venalem habere pudicitiam non dubitabant, quum tamen stuprum extra legum ciuiliu[m] poenas esset: facile patet, cur iis leuem saltem notam inuulerit ^{LEX PAPIA POPPAEA}.

§. XXV.

Eadem leuis notae macula haerere videbatur ^{LIBERTINIS}, siquidem & cum his Senatoribus nulla erat communio. Quamuis enim post ^{leges Aeliam Sentiam & Iuniam Norbanam} non esset vna omnium libertinorum conditio, siquidem alii ^{Quiritium}, alii ^{Latinorum in colonias deductorum} (g) iura manumissione adspirabant, solisque dedititiis ex stigmatibus & suppliciis in seruitute inflictis aliquid maculae haerere videretur: existimabant tamen ^{Romani}, libertinos in vniuersum omnes ex pristina seruitute vitii & maculae quidquam trahere, quod existimationem eorum integram esse haut pateretur. Hinc ^{PLINIUS} (h) ^{Palantem}, quamuis summis honoribus in palatio, ipsisque praetoriis ornamentis condecoratum a ^{Senatu}, *fastidiosissimum mancipium* adpellat, *cique bonestis loco natos* opponit. Eademde causa nec in ^{Senatum} legi, (i)

nec

- (b) ^{Lips. Exc. ad Tacit. p. 176.} (c) ^{Briffon. Antiqu. Rom. Select. lib. I. cap. IV.}
 (d) ^{Iouenal. Satyra II. v. 69. 70.} (e) ^{Horat. Serm. lib. I. Satyr. II. v. 63. & 82.}
 (f) ^{Martial. lib. II. Epigr. XXXIX.} (g) ^{Vlpian. XIX. 4. Fragm. Reg. ex vetere iure. consulo n. VIII. p. 805. edit. Schultingii. Conf. Ez. Spanh. Orb. Rom. Exerc. I. 6. IX. & Antiqu. Rom. Praesidis. lib. I. Tit. IV. & V. §. XIV. pag. 120. & Adpend. lib. I. §. CXXII. p. 391. Tom. I.} (h) ^{Plin. lib. VIII. Epist. VI.} (i) ^{Vid. Gothofr. ad L. 3. Cod. Theod. de libert. Tom. I. p. 277.}

nec ad honores & militiam palatinam admitti poterant libertini. (k) Quin opus iis erat, *restitutione natalium*, vel, vt IUSTINIANVS (l) vocat, τῶ τῆς παλιγγενεσίας δικαίω, quod beneficium consequuti, *perinde habebantur, ac si ingenui facti, medio tempore MACVLAM SERVITVTIS non sustinuisent*, ceu loquitur MODESTINVS. (m) Ex quo simul patet, non ad liberationem tantum ab operis atque obsequiis patrono exhibendis, vt vulgo existimant, sed ad maculae illius, quae ipsis ex pristina seruitute haerere videbatur, abolitionem pertinuisse hoc beneficium, adeoque libertinae conditionis hominum non integram fuisse existimationem, qua soli ingenui Romae gaudebant.

§. XXVI.

Iam satis ex his constare arbitror, quatenam sint illae personae, quas PER TURPITVDINEM vel LEVEM NOTAM CAPERE non posse, ait CONSTANTINVS. Sed quid, inquis, legi nostrae cum Papia Poppaea commercii? Finge coniuges, qui contra hanc legem inierant matrimonium, nec inter se quidquam nec ex testamento extraneorum capere potuisse: quid hoc ad querelam inofficiosi, fratribus a CONSTANTINO permissam? Sed salua res est. Lex Papia Poppaea, ad locupletandum aerarium, vt TACITVS (n) ait, comparata, mirum in modum semper placuit principibus Romanis, adeo vt nulla temere lex pluribus sc. & constitutionibus principum firmata sit, quam illa de maritandis ordinibus. Sed paullo ante CONSTANTINI aetatem a veteri illa disciplina fuerat deficitum, eoque sensim processerat non ciuium tantum plebeiorum, sed & illustrium, impudentia, vt vilissimis se matrimoniis poluere haud dubitarent. Hinc summi etiam viri vxores ducebant lenas, meretrices, mulieres scenicas, libertinas, de furno & lacu redeuntes; & vicissim mulieres summo loco natae in libertorum seruorumque amplexus ruebant, ceu e binis CONSTANTINI constitutionibus constat, quarum altera anno CCCXX. mulieres seruili amore bacchantes coercet: (o) altera, XVI. annis post edita (p) legem Papiam Poppaeam reuocat in usum, & non solum Senatoribus, verum etiam viris perfectissimis,

P p 3

mis,

(k) Lips. *ad Tacit. Annal. lib. XI. p. 283.* Spanh. *Orb. Rom. Exerc. s. IX. p. 21. l. 3. C. Th. de libert.* (l) Nou. *LXXVIII. cap. 1.* (m) Modest. *l. 5. D. de natal. restit.* (n) Tacit. *Annal. lib. III. cap. XXVIII.* (o) *L. vn. C. de mul. quae se propr. seru iunx. edita non anno CCCXXVI. vt in Codice Iustiniano est, sed anno CCCXX.* Vid. Gothofr. *Chronolog. Leg. Cqd. Theod. praesmiss. ad h. ann.* (p) *L. i. C. de natur. lib.*

mis, ipsisque duumiris & Phoeniciarchis ac Syriarchis, nuptiis eiusmodi indecoris mira seueritate interdicit: quibus legibus profecto haut fuisset opus, nisi tum frequentissimae esse coepissent indecorae eiusmodi nuptiae. Hos ergo famosos coniuges susceptosque ex illis liberos heredes deinde instituebant ex asse, ceu ex constitutione paullo ante laudata (q) patet. Iam quidem aduersus has fraudes satis praefidii erat liberis legitimis & parentibus, quibus iam ab antiquissimis vsque temporibus licuerat querela inofficiosi aduersus quoscumque experiri, si portio illis legitima deesset. Verum fratribus nullum erat ius rescindendi eiusmodi tabulas, nisi vel seruus, vel non municeps, seu extraneus, fuisset heres institutus. Haec ergo animaduertens CONSTANTINVS, fratribus hac lege consulere decreuit, iisque concessit inofficiosi querelam, si heredes fuissent scripti, qui ex lege Papia Poppaea PER TURPITVDINEM VEL LEVEM NOTAM CAPERE haut possent, id est, lenones, lenae, a lenone vel lena manumissae, iudicio publico damnati, in adulterio deprehensi, qui quorumue parentes artem ludicram fecerint, quae quaestum corpore fecerint, ac denique libertini ac libertinae. Quod vero non speciatim coniugum; sed in vniuersum turpium personarum meminit Imperator, illud ideo factum est, quod non temere videtur contingere posse casus, quo quis personam infamem, & nulla tibi consuetudine venerea cognitam, praetermissis fratribus, heredem scriberet.

§. XXVII.

Haec est nostra de sensu legis CONSTANTINIANAE sententia, cui profecto inde etiam haut parum ponderis videtur accedere, quod antiquissimi interpretes easdem paene personas, quae ex lege Poppaea capere per turpitudinem non poterant, in hac lege intelligi docuerunt. THEOPHILVS (r) sane, explicaturus, quales sicut illae personae turpes leuisque notae macula adpersae: Ἀδελφὴ δὲ, inquit, καὶ ἀδελφὸς ἀνατρεῖται τὴν κληῦτα τὴν τῆ τελευταίαν Ⓞ διαθήκην, τῶν σκεῖτων προσημασμένοι, ἢ καὶ αἰσχρὸν ἐπέχθαι οἱ γεγραμμένοι πρόσωπον, οἷον ἠνίσχοι, μίμοι, κυνηγοί, καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρῆς μίξεως ἔγνωσμένοι, τῆτο γὰρ ταῖς θεαῖς περιέχεται διατάξεις. Porro soror & frater tum demum testamentum defuncti subvertunt, quasi scriptis heredibus a iure praelati, quum heredes instituti turpes

perso-

(q) L. un. de mul. quas se. propriis seru. iunx. (r) Theoph. ad princ. Inst. de inoff. test.

personas sustinens, ut AVRIGAE, MIMI, ARENARIJ, & hi, QUORVM FAMILIARITAS EX TVRPI CONSVETVDINE CONFALATA EST. Sic enim id sacris constitutionibus expressum est. Eodem modo legem nostram interpretatur CONST. HARMENOPVLVS: (s) Οἱ δὲ ἐν πλανίῃ, ἥνικα μόνον αἰσχρὸν ἐπέχουσιν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι πρόσωπον, ἡνίοχοι τυχόν ὄντες, ἢ μίμοι, ἢ κωνηγοὶ, ἢ ἀπὸ αἰσχρῆς μίξεως ἐγνωσμένοι. At qui ex transuerso sunt, tum demum, quum turpem scripsi heredes personam sustinent, quod forsau AVRIGAE, MIMI aut ARENARIJ, GLADIAORESVE sint, aut ex TVRPI CONSVETVDINE contracta familiaritas. Omissit vterque libertinos, de quibus tamen, quum eorum in lege ipsa diferte fiat mentio, non multum laborabimus. Habemus vero hic eos, qui artem ludicram faciunt, id est, mimos, aurigas, arenarios, quos CONSTANTINVS quoque in constitutione, qua legem Papiam confirmat, (t) eodem fere modo coniunxit. Habemus lenones, lenas, a lenonius manumissas, vel, vti CONSTANTINO in eadem lege vocantur, tabernarias, & quae quaestum corpore fecerint. Has enim omnes probrosas feminas hic τὰς ἀπὸ αἰσχρῆς μίξεως ἐγνωρισμένας vocari facile patet. Quin ex eadem phrasi non obscure patet, ad turpes cum eiusmodi personis coniunctiones, quas ipsas lex Papii Poppaeae coercuerat, hic respici. Non multum ab his Graecis interpretibus abit vetus Latinus, (u) qui CODICEM THEODOSIANVM illustrare studuit, & GOTHOFREDO (x) obseruante, nonnumquam rem acu tetigit felicissime. Hic enim legi nostrae hoc quantiuis pretii scholion adiecit: Germanis fratris praetermissis, id est, vno patre natis, si turpibus personis, id est, infumibus, fuerit hereditas derelicta, hoc est, aut pro libidine MERETRICIBVS, aut pro inhonesto affectu NATVRALIBVS, aut certe THYMELICIS vel de LIBERTIS suis, agendi contra testamentum licentia reseruatur. Sunt & hic meretrices, id est, legis Papii Poppaeae stilo, quaestum corpore facientes, sunt thymelici, id est, artem ludicram facientes. Hos enim licet infamia exemisset praetor: facile tamen condonandum auctori, quod vetus thymelicorum & reliquorum Iudionum discrimen non adeo accurate compertum habuerit. Ad sunt denique liberti, quos ipsos etiam infumibus accenseret interpres, forte quod eius saeculum ignoraret personarum infamium & leuiter notatarum differentiam. Spiritus vel naturales liberos quo iure huc referat, infra patebit.

(s) Harmenop. *Promptuar. lib. V. Tit. VI. §. II.* (t) L. un. C. de mul. quae se propr. seru (u) Interpretat. vetus L. i. G. Theod. de inoff. test. (x) Gothofr. *Prolegom. Cod. Theod. cap. VI. p. CXCIV.*

bit. Quum vero haec tantum exempli causa attulerit: facile patet, cum, dum meretricum meminit, nec lenas, a lenonibus vel lenis manumissas, iudicio publico damnatas, in adulterioque deprehensas, exclusas voluisse. Haec ergo satis demonstrant, interpretes vetulitissimos non alias personas, quam quae ex lege Papia Poppaea per turpitudinem vel levis notae maculam capere non poterant, hic intellexisse. Qua in re quum ii procul dubio auctores antiquiores sequuti sint: non parum profecto interpretationi nostrae inde accedere videtur verosimilitudinis.

§. XXVIII.

His ergo de sensu legis praemissis, facile patebit, quid de vulgari illa doctrina, quam ex hac lege eliciunt iureconsulti, sit existimandum. Quam ut breui exhibeamus, quidam statuunt, esse aliquam levis notae maculam, alii illam nullum, nisi in fingentium audacia, praesidium inuenire contendunt. (y) Deinde nec, qui istam levis notae maculam admittunt, in eandem omnes ingrediuntur sententiam. Alii enim illam ab infamia facti, quam adpellant, vix discrepare aiunt: (z) alii, qui reliquis accuratiores videri volunt, ab infamia plane seiungunt; (a) maxime, quia in lege nostra infamia & haec macula iungantur particula VEL, quam doctores sua natura in diuersa cadere obseruant. (b) Addunt iidem, tantum non in oculos incurrere vtriusque ignominiae differentiam. Infamiam enim facti nasci ex turpi facinore, aduersus leges admisso, eoque proprio: levis notae maculam etiam ob sordidum vitae genus, & parentum vitium, adspergi, nec non ob alias causas, nescio quas, quas exemplis potius, quam definitione aliqua, exprimi posse existimant. (c) Deinde illam aiunt perpetuo haerere, adeo, ut si vel principis beneficio aboleatur, litura tamen maneat, ut argute ea de re dixit Claudius apud SVETONIVM: (d) hanc vel restitutione natalium, vel deserto turpi vitae genere extinguere facilius. (e)

Et

- (y) Vasqu. lib. I. de testat. potent. §. X. n. LXVIII. Bocer. Class. V. Def. XXIV. n. XXVII. (z) Hartm. Pist. Quaest. iur. lib. I. Quaest. XXX. n. II. Petr. Heig. Quaest. XXI. n. XVIII. Peck. de regul. iur. Canon. Reg. LXXXVII. Ludvvell. ad §. 2. Inst. de inoff. test. (a) Lauterb. Colleg. theor. pract. lib. III. Tit. II. n. XXXI. Frommann. Diff. de levis not. mac. §. VI. Struu. Exerc. VII. 20. (b) Stranch. Lex. Particul. voce VEL. p. 268. (c) Vid. Muller ad Struu. Tom. I. p. 369. (d) Sueton. Claud. cap. XVI. (e) Frommann. Diff. de levis notae mac. §. LVIII. sequ.

Et inde quidem hanc formant huius maculae definitionem, quam tamen nec sic quidem omnes admittunt: eam esse *maculam, quae opinione honestorum virorum ob defectum legitimorum natalium aut sordidum vel abiectum vitae genus aut mores & actiones, non dolosas quidem, ab honestate tamen recedentes, inuritur, facile exstinguendam.* (f)

§. XXIX.

Hac semel admissa definitione, dici non potest, quam magnam, ut ita dicam, proscriptionis tabulam suspendant doctores, & quot homines, numquam vel a praetore vel moribus notatos, hac macula adspersant. Sic honestorum hominum tribu movent, ac tantum non e societate hominum proscribunt CARNIFICES & LICTORES, eo, quod non iustitiae studio, sed innata quadam truculentia in reos faeuire soleant, (g) nihilque turpius excogitari possit, quam tam horrendi muneris professione facere quaestum, aliorumque sordibus & sanguine viuere. (h) Hinc non modo ipsis his hominibus hanc notam inurunt, verum etiam eorum liberis; quid quod eam, non secus ac contagiosam luem, etiam illos inficere existiment, qui eorum hominum consuetudine frequentius utuntur: (i) quasi vero ipse spiritus carnificum & licitorum pollueret obuios, & aerem, qui nos ambit, pestilenti quodam sidere adsfaret. Quod quamuis cordatorum iureconsultorum iudicio iniquissimum, & ab omni ratione alienum sit: (k) tam facile tamen a iureconsultis persuasum est principibus & imperii ordinibus, ut res digna videretur, quam publicis legibus firmarent. Cautum enim illis esse non ignoramus, (l) ne carnifices & lictores eodem, quo reliqui ciues, habitu vterentur: quali habitu discolori eos etiamnum in ciuitatibus quibusdam celebrioribus incedere, animaduertimus. Hisce plerique iungunt, EXCORIATORES PECORVM, (m) eosque, qui latrinis purgandis adhibentur, (n) quos ipsam sordidissimum vitae genus indignos honestorum virorum consortio reddat. Nec melioris conditionis esse iubent CASTRATORES

Qq

SVVM

(f) Lanterb. l. c. Frommana. l. c. §. VII. (g) Damhoud. *Pract. Crim. cap. CXXII. n. VI.* Carpz. *Prax. Crim. Part. III. Quaest. CXXXVII. n. 58.* (h) Muller. *ad Stru. Exerc. VII. Thes. XX.* (i) Carpz. l. c. n. LIX. Preher. *de Infam. lib. III. cap. XXIV.* (k) Richt. *Part. II. Decis. LXXX. n. II.* Stryk. *vs. modern. Dig. lib. III. Tit. II. n. IV.* (l) Reform. *Polit. anni 1704. rubr. von Nachrichtern.* (m) Richt. *Part. II. Dec. LXXX. n. XX.* Harpr. *ad §. 2. Inst. de inoff. test. Hahn ad Wesenb. tit. de his qui not. inf. n. 12.* (n) Fromm. *diff. alleg. s. XXI.*

SVVM, (o) & CIRCVMFORANEOS, ipsis quippe imperii legibus notatos, (p) desperatos porro LVSORES, (q) PRÓDIGOS (r) EBBRIOSOS, (s) METRICES, quae pristinae vitae turpitudini nuncium miserunt, (t) LYRISTAS & CITHAROEDOS, vicatim oberrantes, (u) ipsosque VESPILLONES & SANDAPILARIOS, eo quod cadauera tractent, eorumque vota eadem sint, ac orci. (x) Denique & SPVRIOS huc referunt, & quidem non solum vulgo quaesitos, sed & liberos naturales, quos alii infames, (y) alii leuiter saltim notatos existimant. (z) Paulo benignius quidam agunt cum liberis praecocibus, (a) quos tamen antiquo iure germanico notatos nouimus, (b) & exposititiis, (c) quorum dubia origo suadet, vt in benigniorem sententiam ingressi, eos e iusto potius matrimonio, quam e furtiuus amplexibus, natos existimemus.

§. XXX.

Tam late itaque, e doctorum sententia hodiernum, patet leuis notae macula: Olim vero multo latius patuit. Eo enim impudentiae quidam doctorum progressi sunt, vt vix vllum opificium aut vitae genus macula vacuum esse paterentur, tametsi illud nec fordidum esset, nec abiectum. Scilicet non omnes statim artes, non omnia opificia, in Germaniae vrbibus in certas tribus vel corpora coaluerant. Multa erant vitae genera, quae ab omnibus e faece etiam plebis promiscue poterant exerceri. Quum ergo sola, quae in corpora coaluerant, opificia honesta dicerentur, (*ehrliche und Zünfftige Handwercke*;) facile in eam sententiam ingressi sunt doctores, omnia reliqua leui quadam nota insignita esse. Atque inde est, quod doctores veteres & PICTORIBVS (d) NVMVLARIIS, (e) EQVIVS, (f) LANNONIBVS, (g) PISTORIBVS, (h) FABRIS, (i) CARPENTARIIS, (k) LIBRARIIS, (l) SARTORIBVS, (m) NAVTIS, (n)

FVILLO-

- (o) Stryk *Vf. mod. Digest. l. c.* Hahn. *l. c.* (p) *Recess. imp. anni cdo lxxx. tit. XXVIII.* (q) *Malcard. de probat. Conc. lcccxcvii. n. 3.* (r) *Speidel. voce verschvender.* (s) *Schnekevv. ad §. 1. hist. de inoff. test.* (t) *Lauterb. Diff. de sing. Frat. iurib. p. 83. n. IX.* (u) *Pet. Friz. de nobilit. tbes. XXX.* (x) *Bad. ad L. 5 §. 8 D de instit. act.* (y) *Valasc. conf. XVII. Farinac. de Delict. Part. 1. Quaes. XIII. n. LII. Tusch tract. Concl. Tom. VII. concl. CCCCXV. n. 1. & XXI.* (z) *Ant Fab. in Cod. lib. IX. Tit. XXVIII. n. XX. Bacchou. ad Treutl. Vol. 1. D. VIII. ad fin.* (a) *Frommann. Diff. alleg. §. XVIII.* (b) *Ius prou. Saxon lib. 1. Art. XXXVI.* (c) *Frommann. l. c. §. XIX.* (d) *Nold. de Statu nobilit. ciu. cap. XVII. t. b. CLXII. Friz de nobilit. t. b. XXX.* (e) *Friz. l. c.* (f) *Nolden l. c.* (g) *Nolden. l. c. Simib. Vbald. de Nobilit. Axiom. LVI.* (h) *Nold. Friz. l. c.* (i) *Iid. l. c.* (k) *Iid. l. c.* (l) *Iid. l. c.* (m) *Nold. Vbald. Friz. l. c.* (n) *Iid. l. c.*

PVLONIBVS, (o) **MVLIONIBVS**, **EQVISONIBVS**, **AVRIGIS**, (p) **BAVLIS**, (q) **OPRIONIBVS**, (r) & aliis leuem hanc maculam adspargere non dubitarint. Inprimis vero reliqui opifices status controuerfiam non femel mouerunt *textoribus*, *tonforibus*, *balneatoribus*, *molitoribus*, *buccinatoribus*, *publicanis*, quorum ne liberos quidem in tribus suas & corpora admittere voluerunt, donec his aliisque, nullo suo merito notatis, publicis imperii legibus consultum est anno inprimis **CIOIOXLVIII**. (s) Ex his vero satis patet, iureconsultos, nullis certis principiis hac quidem in re innixos, suo arbitrio, quoscumque liberet, leui macula adpersisse, pessimo profecto ad posteritatem exemplo.

§. XXXI.

Denique quod ad effectus huius maculae attinet, eos & multos & satis tristes fingunt doctores. Praeterquam enim, quod ex hac ipsa lege nostra arguunt, fratres consanguineos, testamento praeteritos, querelam inofficiosi instituere posse: idem etiam procedere aiunt in querela inofficiosae donationis & dotis: siquidem tanta inter has atque illam intercedat similitudo, vt ab altera ad alteram ducere liceat argumentum. (t) Vnde si frater, fratribus vel sororibus post habitis, vel vniuersa bona in personam turpem transfulerit, vel marito, leuis notae macula insignito, eadem in dotem dederit: vtrumque actum ex hac ipsa lege rescindi posse aiunt **PREEZ**, (u) **DONELLVS**, (x) **RITTERSHVSIVS**, (y) & **BRVNEMANNVS**. (z) Deinde ex eadem lege nonnulli exculpunt actionem nouam, ad supplendam portionem legitimam comparatam, fratribus etiam & sororibus, competentem, si frater, instituta turpi persona, minus illa portione iis titulo quocumque reliquisset. (a) Praeterea ab omni dignitate arcent personas hac macula notatas, (b) adeoque nec sacros ordines ab iis suscipi, (c) nec rempublicam geri posse, statuunt. (d) Porro eadem seueritate ex opificum corporibus exsulare eos iubent, eaque in re quam religiosi sint opif-

Qq 2

ces,

(o) *Iid. l. c.* (p) *Barhof. ad L. 27. C. de inoff. test.* (q) *Gomez Tam. I. cap. XI. n. XXVIII.* (r) *Friz. l. c.* (s) *Reform. Polit. anni c1610 XLVIII. Tit. von Handvercker-Söhnen.* (t) *Trentacinqu. Resolus. III. n. XIV.* (u) *Perez. ad L. fin. C. de inoff. donat. num. II.* (x) *Donell. Comment. lib. XIX. cap. XI.* (y) *Rittershus. ad Nouell. Part. V. cap. XIII. n. XIV.* (z) *Brunnem. ad L. vn. C. de inoff. dot.* (a) *Paull. a Castro ad L. 90. C. de inoff. test. n. III.* *Bardili Diff. de condict. ad suppl. legit. th. XVIII.* *Fromm. diff. alleg. n. LIV.* (b) *Ob. L. 2. C. de dign.* (c) *Ob. c. 23. X. qui fil. sunt legit.* (d) *Fromman. l. c. §. LXVII.*

oes, & quantum saepe negotii hac superstitione sua non modo tribunali-
 bus, sed & ipsis imperii comitiis, facessere soleant, neminem later,
 cui non plane ignota est tritissima per Germaniam paroemia : *Die
 Aemter und Zünfte in den Städten müssen so rein seyn, als ob sie von
 Tauben gelesen waren.* (c) Denique & testimonio harum personarum
 non multum tribuunt, (f) & parum abest, quin spurios aliosque,
 quos macula illa notandos existimant, nec ad suppletorium, quod vo-
 cant, nec purgatorium ius iurandum admitti posse, contendant. (g)
 Quod tamen ab aliis merito in dubium vocatur.

§. XXXII.

Ita in nucleo exhibuisse videmur, quae integris commentariis de
 LEVIS NOTAE MACVLA disputant doctores. Quo fundamento vero haec
 omnia nitantur, ex iis, quae supra de legis nostrae occasione & sensu
 differuimus, facile intelliges. Primo ergo, quod ad huius maculae
 naturam attinet, non falluntur profecto, qui ab infamia discernunt.
 Praeterquam enim quod TVRPITVDO & LEVIS NOTA in textu nostro ma-
 nifesto distinguuntur, & exemplum liberi, de quo loquitur CONSTAN-
 TINVS, non patitur nos de infamia vel iuris vel facti cogitare : illud
 ex antiquitatibus certissimum est, Romae plebem ultimam, quam libe-
 ra adhuc rep. in tribus vrbanas coniectam nouimus, quales erant turba
 forensis, (h) libertini, (i) apparitores magistratum & serui publici, (k)
 vltimum plebis constituisse ordinem, &, tamquam *sordem & faecem
 vrbis*, vt CICERO (l) vocat, nullo loco habitam fuisse. Sane enim nec
 dignitate hi gaudebant, nec censu, & plerumque sordido vitae gene-
 re miserum spiritum trahebant. Infames hos fuisse, nemo dixerit :
 erant tamen fordidi, humiles, & tales, quorum a consuetudine vir
 honestus merito abhorrebat. Et hos ipsos olim leui nota adspersos
 fuisse arbitramur, antequam Augustus lata lege Papia Poppaea, certas
 tantum ex hac turba personas ingentiorum nuptiis & hereditatibus in-
 dignas existimaret. Multi ergo Romae erant infames, qui ad faecem
 illam ac sentinam ciuitatis non pertinebant : multi etiam leuiter no-
 tati, quos nulla infamia sequebatur. Ex quo profecto consequitur, vt
 discri-

(c) Hert. *Paroem. Iur. lib. I. Paroem. XIV pag. 417.* (f) Ob. L. 3. D. de testib.
 Stru. Exerc. VII. 20. Hahn. ad Weicemb. Tit. de his qui not. infam. num. VIII.
 (g) Heig. *Part. I. Quaest. XXI num. XI. XII.* (h) Vid. Sigon. de iure civ. Rom.
 lib. I. cap. XLI. (i) Idem lib. I. cap. XLV. (k) Idem lib. I. cap. XV. (l) Cice-
 ro ad Att. lib. I. Epist. XIII.

discrimen aliquod inter infames & leuiter notatos statuendum sit. Deinde quod ad caussas huius maculae attinet: vereor, vt eas satis intelligant doctores. Parentum vitium leui nota adspersisse liberos, nemo rerum Romanarum paullo peritior dixerit. Equidem, si seruales natales intelligerent doctores, id omnino concedendum videretur. Sed quum non seruis natos, sed spurios, in animo habeant, magnopere falluntur. Liberi nec naturales nec spurii Romae vel tribu monebantur, vel excluderentur a dignitatibus: (m) adeoque nec infames erant, nec leui nota insigniti, vt recte contra GOTHOFREDVM (n) ostendit illustris THOMASIVS. (o) Equidem in alia omnia discedit iureconsultus humanissimus, ZACH. HVBERS, (p) qui leuem illis notam etiam Romae haesisse partim PLVTARCHI partim CICERONIS testimonijs euincere conatur. Sed rem mihi ne is quidem confecisse videtur. Ait quidem PLVTARCHVS (q) *spurium comitari perpetuum probum (ὄνειδος) per omnem vitam, quod ansam praebet illis, qui libenter mordent & laedunt.* Refert idem (r) locum Ciceronis, qui Metello Nepoti saepiuscule interroganti: *Qui pater tuus est?* responderit: *Σοὶ τὰύτην τὴν ἀπόκρισιν ἢ μήτηρ χαλεπωτέραν ἐπόμωεν: Tibi hanc responsonem mater tua reddidit admodum dissilem.* Denique & alter CICERONIS (s) locus non ignotus est, quo in ERUCIUM, accusatorem S. Roscii, lusit: *Quaeso, Bruci, vt hoc in huncam purseem accipias: non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratis dicam. Tibi fortuna non dedit, vt patre certo nascere, ex quo intelligere possis, qui animus patrius in liberos esset.* Sed ecquid inde colliget HVBERS? Turpes esse spuriorum natales, nec hodie quisquam dubitat, nec Roma forsitan dubitauit, adeoque facile largimur, probum miseros illos perpetuo sequutum esse, idque occasionem dedisse dicacibus, hanc labem exprobrandi hominibus, nulla sua culpa miseris. Verum nos non agimus de hominum opinione & populi conuicio, sed de eiusmodi leuis notae macula, de qua lex nostra loquitur, id est, quae hereditatis incapaces reddat. Non enim de omnibus personis humilibus loquitur CONSTANTINVS, sed de his, quae ob leuem notam CAPERE NON POSSINT. Eam vero maculam

Qq 3

frustra

(m) L. 3. §. 2. D. de Decur. L. 6. pr. D. cod. (n) Gothofr. ad L. 3. C. Theod. de inoff. test. (o) Thomas. Diff. de vsu pract. doct. insb. de liberorum legitimatione cap. I §. III. (p) Zach. Huber. de Casib. enucl. Quaest. III. VIII. pag. 62. (q) Plutarch de proliis amore init. p. 493. (r) Idem vit. Ciceron. p. 874. (s) Cis. pro S. Rosc. Amerin. cap. XVI.

frustra adspargunt spuris, ut praeter THOMASIVM ostendit PALAEOIVS. (t) Nec solum sordidum vitae genus hanc maculam gignere videtur, quum alias nulla possit reddi ratio, cur Romae non omnes opifices hereditatum incapaces visi sint, quippe quos omnes in sordido vitae genere versari existimabant Romani, ceu DIONYSIVS HALICARNASSAEVS (u) & CICERO (x) testantur. Quare non alia huius levis notae origo est, quam interdictio nuptiarum cum senatoribus eorumque liberis. Levis enim nota haerere videbatur iis, quos senatoriis nuptiis indignos iudicauerat lex Papia Poppaea. Denique dum leuem notam facilius, quam infamiam, tolli posse existimant, ne in hac quidem re consentientem me habent doctores. Si enim id de effectu civili intellectum velint: aequae facile famam, quam natales, restituet princeps. Sin de opinione hominum; non facilius leuiter notatorum, quam infamium, macula tollitur. Quae quum ita sint, facile patet, immutandam esse levis notae definitionem, eamque nihil aliud esse, quam *ignominiam, ab infamia secretam, ob quam personae quaedam nec senatoriis nuptiis, nec hereditate dignae iudicantur, si fratres consanguinei in tabulis fraternis fuerint praeseriti.*

§. XXXIII.

Ex quibus simul patebit, quo iure quae iniuria tot personis leuem notam inurant iureconsulti? Carnifices Romae, ut a SIGONIO (y) obseruatum est, erant, qui in crucem fontes agebant. Supplicia enim reliqua fumebant lictores, quin promiscue omnia milites, ceu ex SALVATORIS passione patet, ipsique centuriones, quos ad tristissimum hoc ministerium sub Imperatoribus plerumque adhibitos fuisse, egregie docuit PETRVS FABER. (z) Ex quo simul patet, nullam hominibus ignominiam ob lugubre istud ministerium haesisse. At haesit tamen carnificibus? Fateor, idque me docet CICERO, (a) qui *carnificem non modo foro, sed etiam coelo urbis ac spiritu ac urbis domicilio legibus censoriis arceri, tradit.* Vnde non dubito, quin herede illo instituto fratres querela inofficiosi testamentum euertere potuissent. Sed id quidem non propter ministerium, quod praestabat, sed propter statum cum sordido munere coniunctum. Non enim ciuis erat carnifex, ut

SIGO-

(t) Palaet. *de Spur. cap. LV.* (u) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. lib. II. p. 98.*
 (x) Cic. *de Offic. lib. I. cap. XLII.* (y) Car. Sigon. *de iure ciu. Rom. lib. I. cap. XV.* (z) Pet. Fab. *Semestr. lib. II. cap. IX.* (a) Cic. *pro Rabir. cap. V.*

STONIVS (b) vult, sed peregrinus. Peregrinum vero hominem, ma-
 standis carnificandisque seruis locantem operas, abominatos esse Ro-
 manos, minime mirandum est. Licitorum muneri Romae in se nihil
 turpitudinis inesse videbatur. Potius eo, tamquam dignitate aliqua,
 sibi placebant lictores, idque officium non sine ambitione adscribebant
 titulis, ceu ex marmoribus quam plurimis patet. (c) Quum tamen
 plerumque libertinae essent conditionis: (d) non munus, sed status
 efficiebat, vt leuiter notati viderentur. Vnde non dubito, quin &
 contra hos locum habuerit inofficiosi querela, si fratribus praeteriti
 heredes fuissent scripti. Ast haec omnia principiis iuris Germanicis
 vix congruunt. Carnifices hodie non peregrini sunt, sed ciues, quem
 admodum & lictores non libertini semper, sed ingenui constituuntur.
 Immo si vel maxime vel peregrini, vel libertinae conditionis essent:
 neutrum horum eorum existimationem laederet. Nam peregrinos,
 quod ad successionem, ciuibus aequiparat constitutio FRIDERICI. (e) Li-
 bertini vero in Germania non alii sunt, quam rustici nostri, glebae non
 amplius adscripti. Quis vero his maculam aliquam adspargere ausit in
 Germania? Ergo non alia supererit ratio, cur leuis nota inurenda sit
 carnificibus & licitoribus, quam quia vulgus ita opinatur. Ob vulgi
 vero opinionem hos magistratus apparitores, sanctissimo munere fun-
 ctos, hereditatum incapaces habendos esse, nec legi nostrae, nec ratio-
 ni consentaneum videtur. Ex quo simul patet, quam ab omni ratione
 alienum sit, etiam liberos eorum, & qui iis paullo familiarius vtuntur,
 eadem affici contumelia. Castratorum suum sordidum est opifici-
 um: sed non statim ob sordidum vitae genus homines iis accensentur,
qui ob turpitudinem vel leuem notam capere non possent. Et sunt sane
 opificia, illo non multo minus sordida, quae nemo eiusmodi macula
 adspergit. *Circumforaneos* leges imperii notant, vt & *tyrillas* & *ci-
 tharueds* vicatim oberrantes, sed non ob vile ac sordidum vitae ge-
 nus, sed ob suspicionem flagitiorum, quae in eos cadit, vocatos ideo
leichferriges Gefindel. (f) Quare non leui macula, sed infamia facti,
 quam vocant, laborant. Idem censendum de prodigis, ebriolis, luso-
 ribus desperatis: quos infamia sequitur, si flagitii comperti & a magi-
 stratu

(b) Sigon. l. c. (c) Smet. Inscript. p. XCVII §. XLV. 7. CIII. 8 Onuphr. Panvin.
 de Rep. Rom. p. 292. (d) Lips. Elect. lib. I. cap. XXIII. Sigon. l. c. (e) Au-
 thent. Omnes peregrini C. comm. de success. (f) Recell. Imp. anni c1c1xxx.
 Tit. CLVIII.

stratu notati sint, alias moribus nostris, proh dolor, ne leui quidem macula laborant. Et valde dubito, an superior discessurus hodie sit frater testamento praeteritus, si demonstrauerit, heredem institutum quotidie vino ingurgitari, eundem saepe alea ludere, & bona paterna nequitia sua disperdere, nisi aliae accedant circumstantiae. Meretrices, siue quaestum corpore fecerint, siue iuuenum illecebris pudicitiam sibi extorqueri passae sint, hodie non leui nota; sed infamia laborant, quum castitas nostrorum temporum non ferat, vt Romanorum exemplo stuprum extra legum ciuiliu poenam esse patiamur. Vespillones & sandapilarii apud nos, nec lege nec hominum opinione notantur, nisi in oppidulis minoribus, vbi simul vincendis hominibus operas locare solent: nec video, qui fordidius haberi possit exanime cadauer humare, quam illud abluere, vestimentis ornare, euiscerare, & cultro anatomico subiicere. Nec eorum statim vota eadem, quae orci esse videntur, quibus aliquid lucelli ex frequente hominum morte accedit. De reliquis opificiis non est, quod quidquam addamus, quum iis ipsae imperii leges omnem maculam iam pridem deterferint.

§. XXXIV.

Si recte ergo ponas calculum, omnes, quos leui hac nota maculant doctores, vel infamia laborant, vel absque vlla ratione tanta iniuria adhiuntur. De solis spurii dubitare liceret, qui, tametsi Romae infames haut fuerint, in Germania tamen semper leui nota adpersi fuisse videntur. Non vlla enim temere gens plus pretii castitati & pudicitiae statuit, quam Germani. Iam TACITVS (g) iis hanc laudem tribuit, quod *sepia pudicitia agant mulieres Germanorum, nullis spectaculorum illecebris, nullis conuiuorum irrisationibus corruptae: Litterarum secreta apud Germanos viros pariter ignorare ait, ac mulieres; paucissima ergo in tam numerosa gente esse adulteria, eorumque poenam praesentem & maritis permissam. Accisis enim crinibus, nudatam adulteram, praesentibus propinquis, expelli domo, ac per omnem vicum verberare agi: Publicatae etiam pudicitiae nullam veniam esse: non forma, non aetate, non opibus maritum inuenire meretrices.* Talia etiam de Vandalis, Gothis & Francis SALVIANVS, (h) de Saxonibus BONIFACIUS (i) refert. Vnde & QUINCTILIANVS, (k) insectatus Romanorum inconti-

nent-

(g) Tacit. *de Morib. Germ. cap. XIX.* (h) Saluian. *de Gubern. Dei lib. VII.* (i) Bonifac. *apud. Guil. Malmesb. lib. II: cap. LXIV. & Baron. ad ann. Io CCXLVII. Adde Saluian. l. c.* (k) Quinctilian, *declam. III.*

mentiam, & foedam, qua in eundem sexum ruebant, libidinem: *Nihil, inquit, tale novere Germani, & sanctius vivitur ad oceanum.* Quum vero tantopere maioribus nostris cordi fuerit pudicitia, apud eosque tum hac quoque in re plus valuerint boni mores, quam hodie bonae leges: facile est ad intelligendum, eos nullo loco habuisse spurios & vulgo quaesitos, testes quippe maternae libidinis ac turpitudinis perpetuos., Hinc LUDOVICVS PIVS, (l) *ex commixtione meretricum degeneres populos, & IGNOBILES & furentes libidine procreari,* ait. Et in IVRE PROVINCIALI SAXONICO (m) legimus: *Wer eines Mannes ehrlich Weib öffentlich behuret, oder sonst ein Weib oder Magd nützöget, nimmt er sie darnach zur Ehe, eheliche Kinder gewinnet er nimmermehr bey ihr: Kempffer und ihre Kinder, Spielent, und alle die unehelich gebohren sint, -- die seynd alle Rechtlofs.* Id quod etiam ad liberos praecoces extenditur alibi, vbi statuitur: (n) *Wann ein Weib einen Mann nimmt, gewinnt sie Kinder, ehe die rechte Zeit kommt, da das Kind gebohren werden möchte, man mag es beschelten an seinen Rechten, wann es zu früh gebohren ist.* Sed si dicendum quod res est, spurii etiam veteri Germanico iure non levis notae macula adpersi, sed infamia notati fuisse videntur. *Rechtlose Leute* enim iidem sunt ac infames, *ehrlose und ohne recht, an denen niemandt nichts verbrechen kan, unüchtige, das sie nicht gezeugen seyn moegen.* (o) Si ergo hodiernum, spurii instituti hereditibus, querela inofficiosi locum haberet: illi sane ex principiis iuris Germanici magis ob infamiam, quam leuem aliquam notam, excluderentur hereditate. Enimvero, quum hodie plerique iureconsulti a veteribus illis Germanici iuris principiis diuortium faciant, adeoque spurios infamia notandos esse negent, levis vero nota e iuris Romani principiis spurii non haereat, ceu iam supra est a nobis demonstratum: merito dubites, an hodie aduersus spurios institutos hac querela cum effectu experiri liceat. Plerique sane iureconsulti eiusmodi hic inveniunt limitationes, quibus regula illa tantum non perimitur. Aiunt enim, aduersus spurios esse

R r

esse

(l) Lucou. Pius *Addit. capitul. IV. 102.*(m) *Iur. provinc. Sax. Lib. I. Art. XXXVII.*(n) *Ibid. cap. XXXVI.*(o) *Vocabular. speculo Saxon. addit a Wolffg. Lossio voce Rechtlofs.*

esse querelae locum, nisi vitae honestate et meritis hanc maculam eluerint. (p) Hinc si spurius honeste viuat, aut si spuria honesto viro nupserit, nullum querelae locum esse contendunt. (q) Nec defunt exempla, quod ita iudicatum sit in tribunalibus illustrioribus. (r) Quae si ita sunt: licebit tantum hodie de inofficioso disputare aduersus spurios, quos non scelesti minus & turpis vita, quam fors natalium, dehonestat. Atqui infamia facti laborant eiusmodi homines, adeoque non tam ob leuem notam, quam infamiam, indigni habentur, qui fatribus defuncti praeferantur.

§. XXXV.

Ex his ergo facile patet, quaecunque de leuis notae macula tradunt iureconsulti, ea omnia in Germania vix vllius vsus esse, dum de inofficioso testamento disputatur. Superest itaque, vt, an reliqui, quos comminiscuntur, illius maculae effectus foris nostris concinni sint, paullo accuratius expendamus. Primo ergo eadem, ex ipsorum sententia, est inofficiosi testamenti & inofficiosae donationis & dotis ratio. Quum vero iam demonstratum sit, hodie non illos, qui leui nota adspergi dicuntur, sed infames, querela fratrum ab hereditate arceri: consequens est, vt idem quoque de inofficiosa donatione & dote statuendum sit, adeoque & in hac re nullus sit doctrinae de leuis notae macula vsus. Deinde dum ex hac lege etiam nouam actionem, ad supplementum portionis legitimae fraternalis comparatam exculpant, eamque aduersus heredes, leuis notae macula adsperfos, competere contendunt, ne hac quidem in re me habent consentientem. Nam & haec actio ex iisdem rationibus non aduersus eos, qui leuis notae macula, sed qui infamia laborent, valebit. Quae de dignitatibus & opificiis differunt iureconsulti, ea ita comparata sunt, vt vsus huius doctrinae inde frustra exculpatis. Iam multo ante receptum ius Romanum opifices certos homines tribu mouendos putarunt, non vero ob leuis notae maculam, de qua

ne

(p) Stryk. *ad Lauterb. tit. de inoff. test. pag. 201.*

(q) *Per can. nunquam 4. Distinct. LVI.*

(r) Alu. Valasc. *Consult. XVII. n. 3. Ant. Tessaur. Decis. Pedemont. CXXVII. n. VI.*

ne fando quidem quidquam inaudiuerant, sed ob alias rationes, de quibus iam supra nonnulla diximus, & alibi vberius differendi erit locus. Nec sane ex lege nostra, in qua sola leuis notae maculae fit mentio, vllis fidiculis elicies argumentum, quo demonstrari possit, homines, quos leuis notae macula adspergunt doctores, collegiis aut dignitatibus esse mouendos. Fingamus enim eos omnes, fratribus praeteritis, heredes testamento scribi non posse: an inde quaeso consequitur, vt nec ad dignitates & opificia illis pateat aditus? An quae in fratrum consanguineorum fauorem constituta sunt, etiam ad opifices pertinent? Sunt equidem leges patriae, quae spurios & aliis natalium vitiis laborantes dignitatibus excludunt: (s) Moribus etiam ad opificum collegia non admitti spurios, vt & carnificum & lictorum filios, nemo ignorat. (t) Sed ex his legibus & moribus vsus doctrinae de leuis notae macula non magis, quam ex lege nostra demonstratur. Non enim ideo Germani spurios & naturales ad dignitates & opificia adspirare non patiuntur, quia eos ex testamento, fratribus superstitibus, aliquid capere vetuit CONSTANTINVS, (dummodo id vetuit,) sed partim, quia Germanis veteribus, quibus praeter nobiles nulli ingenui erant, indignum videbatur, libertinae & seruilis originis, vt & vulgo quaesitis, vel rempublicam, vel illius partem demandare: partim, quia ciuitatibus institutis dabant operam, ne facile rustici adscriptitii, eorumque filii, psalburgeri, aliaeque personae humiles ciuitatis iure donarentur: partim quia doctrina de matrimonii sacramento spuriorum odium haut parum augeret. Non ergo principiis iuris Romani, sed moribus patriis originem debent hae leges Germanicae & priuilegia opificum, quibus a dignitatibus & collegiis arcentur spurii & humili loco nati: quamuis hodie, quum alia sit ingenuitatis & ciuitatum facies, aliaque etiam multis sedeat de matrimonio sententia, passim consilia capiant imperantes de consuetudinibus eiusmodi ma-

R r 2

gis

- (s) *Commer-Gerichts-Ordnung Part. I. Tit. III. §. I. & Tit. XXX. §. I. Aliarum rerumpublicarum, ciuitatum & academiaram statuta, quibus spurii & viles personae a dignitatibus arcentur, collegis Fromman. diff. de leuis notae macula §. XLVII.*
- (t) *Hadr. Beyer de iurib. opificum cap. V. & VI. Ge. Beyer. Spec. iur. Germ. lib. I. cap. XV. §. XII. XIII.*

gis magisque abolendis. Quae quum ita sint, ipsa iureconsultorum collegia hodie benignius agendum putant cum hominibus levis notae macula adspersis. Vnde memini, quum nuper vici cuiusdam incolae virum cetera honestum ob natalium vitium a scabini munere exclusum vellent, eaque de re confulerent illustre iureconsultorum hac in academia collegium, ab eo hunc in modum esse responsum:

Hat das Königliche Amt W. I. S. euren Mit-Nachbar zum Schöpffen bey eurer Gemeine verordnet, und denselben darauf gewöhnlicher massen verpflichtet, dagegen ihr aber aus dem Fundament, daß dieser I. S. ausser der Ehe erzeuget, und mithin zu Bekleidung dieses Schöpffen-Amtes gantz inhabil sey, so fort protestation eingewandt, und auf dessen remotion gedrungen. Ist es darüber zwischen euch und ihm zum rechtlichen Verfahren kommen, und sind endlich die Acta, nach dem beyde Theile zum Urtheil beschloffen, zu auswärtigen Spruch Rechtens verschicket worden, und ihr vvollet dannenhero belehret seyn,

Ob ihr bey eurer protestation in Rechten gegründet, und dannenhero euch eines beyfälligen Urtheils zu versehen habet?

Ob nun vwohl 1) sehr viele Rechts-Lehrer in den Gedancken stehen, daß alle unehlich gebohrne denenienigen Personen, vvelche nach der

in L. 27. C. de inoff. testam.

befindlichen Redens-Art levis notae macula laboriren, beyzuzehlen seyn, indem, ob schon die Schuld und Ursach ihres Gebrechens nicht ihnen, sondern den Eltern beyzumessen

can. nasci s. dist. 30.

und die Kinder ihrer Eltern Schuld zu tragen nicht verbunden sind

L. 3. §. 2. L. 6. pr. ff. de Decur.

dennoch alle honnete Völcker von solchen unehlich gebohrnen nichts halten, adeo, vt vix sine dedecore tam patres quam liberi eiusmodi,

modi, expressam veluti turpitudinis notam in fronte circumferentes, adspiciantur

Petr. Heigius P. I. qu. 21. n. 38.

Welches Recht dann 2) in Teutschland um so vielmehr in viridi obseruantia seyn muß, da auch nach den alten Teutschen Rechten unehlich gebohrne nicht nur pro leuis notae macula adspersis, sondern gar für rechtlos und mithin pro infamibus gehalten worden.

Sächs. Land-R. L. 1. art. 37.

Hiernechst auch 3) unter die effectus leuis notae maculae auch dieser mit gerechnet wird, daß sie zu keinen Ehren-Stellen

arg. L. 2. C. de dignit. Struu. exerc. ad ff. 7. tb. 2. Fromm. diff. de leu. not. mac. tb. 47.

am vvenigsten aber ad scabinatum vel iudicalem dignitatem zugelassen werden, quum indignum videatur, tribunali adfidere eos, qui sanguinis labem in fronte gerunt:

Heig. d. qu. 21. n. 14. § 32. Schiferdegh. b. 1. 3. tract. 25. qu. 9.

daber solches auch im gegenwärtigen Fall um so vielmehr statt zu finden scheint, da der Schöppe eurer Gemeine nicht nur die vom Amt einlaufende Befehle exequiren; notificiren und Auflagen verichten, sondern auch, was hier und dar vorgehet, obseruiren und bey dem Amte anzeigen, auch wenn daselbst inquisitiones vorkommen, die Gerichts-Banck mit besetzen muß, und folglich solches Schöppen-Amt nicht als ein blosses munus, zu welchem auch spurii, in Ermangelung anderer, zugelassen werden, sondern als ein honos und dignitaet anzusehen. Aus welchen Gründen es fast das Ansehen gewinnen möchte, als ob ihr in eurer protestation genugsam gegründet, und mithin an einem beyfälligen Vrtheil nicht zu zweifeln hätten.

Dennoch aber und dieveil 1) so vvenig das natürliche, als das Römische Recht, die unehlich gebohrne ihrer Ehren beraubet, oder dieselben mit einer so genannten leuis notae macula beschmüzet.

immassen ienes nach den Regeln der gesunden Vernunft nicht zuläßes, daß das Kind die Schande seiner Eltern tragen müsse, dieses aber von unehlich gebornen mehr nicht verordnet, als daß dieselben die effectus patriae potestatis nicht zu genießen haben, im übrigen aber dieselben wieder von dem Bürger-Recht, noch a testamenti factione, ja nicht einmahl a dignitatibus ausschließet,

Hotoman. de spur. & legitim. c. 3. Strauch. exerc. IV. tb. 3. Thomaf. diff. de usu pract. tit. de legit. cap. 1. §. 3.

Wie denn die Gesetze denselben ad decurionatum, welcher doch kein blosses munus, sondern eine ansehnliche dignitaet vor, den Zugang ausdrücklich eröffnen.

L. 6. pr. ff. de decur. verbis: Non impedienda enim est DIGNITAS eius, qui nihil admisit.

Hiernechst auch 2) wenn schon einige Gesetze in Teutschland die spurios von Dignitaeten ausschließen, dasselbe doch auf ein Schöp-pen-Amt bey einer Dorff-Gemeine nicht zu appliciren, da dasselbe reuera, der bevertheßten Rechts-Lehrer Meynung nach, mehr ein munus, als eine dignitaet ist, und daher ein spurius davon nicht ausgeschlossen werden kan,

Hartung. de scultet. & Scabin. pagam. c. 3. n. 11. Modestin. Pif. 1. c. 46. qu. 1. Berlich. Decis. 299. n. 10.

Anbey 3) dieienigen Rechts-Lehrer selbst, welche sonst den vnehlich gebornen eine levis notae maculam zuschreiben, dennoch dieselben öffentlicher Aemter würdig erkennen, si hanc maculam natalium virtutibus & honestiore vita eluerint,

Tessaur. Dec. Pedem. 126. n. 6. Valasc. Consult. Luf. 17. n. 2. Carpz. 3. Const. 10. D. 10. n. f.

Welches den I. S. da derselbe nicht nur überhaupt ein gutes Zeugniß vor sich hat, sondern auch bey seinen vorhin obhabenden Bauermeister-Amt, und den dabey geführten Rechnungen sich ehrlich und redlich verhalten, und daher um die Gemeinde, daß ihn dieselbe in ihren Schriften so schimpfflich tractiret, keinesweges verdienet hat, aller-

allerdings zu statten kommen muß. Endlich auch 4) die gegenseitigen rationes dubitandi aus obigen Gründen gar leicht zu beantworten, immassen, was die erste anbetrifft, in dem angeführten

L. 27. C. de inoff. testam.

zuwar gewisser Personen, quae leuis notae macula adspersae sunt, gedacht, keinesweges aber, daß sie von Ehren-Aemtern auszuschließen, noch vielweniger aber, daß unehlich gebohrne dadurch zu verstehen seyn, angezeigt wird. Wie denn vielmehr aus der genuinen Constitution des Constantini M., vvelche in dem Cod. Iustiniano ziemlich verändert, in dem Cod. Theodosiano aber

L. 3. C. Theod. de inoff. testam.

noch aufrichtig zu befinden, gnugsam erhellet, daß in der selben nicht de spuris, sondern von den freygelassenen, qui restitutionem natalium nondum impetruerint, die Rede sey. Daher auch die interpretation, daß die ausser der Ehe gebohrne leuis notae macula laboriren, mehr unter die ungegründeten Meinungen der Glossatorum, als die auf zulängliche principia gegründete doctrina iuris zu zehlen ist.

Thomaf. d. diff. §. 3. not. d.

Welche Bervandtnis es auch 5) mit den alten teutschen Rechten hat, immassen dieselben nicht ex principiis antiquissimi iuris Germanici, nach vvelchen unehlich gebohrne auch so gar zur Würde gelangen konten,

Vs de Francis testatur Hertius Notit. regni Franc. c. 5. n. 9. de Denis Ad. Bremenf. l. 2. bist. eccles. c. 54. de Norwuegis Sturleson. Chron. Noru. pag. 67.

sondern ex principiis papatus, nach vvelchen die Ehe als ein Sacrament, und daher alle ex coniunctione extra matrimonium erzeugte tamquam homines inhonesti & infames angesehen wurden, geflossen, und mithin zu unsern Zeiten, da man solchen Irrthum vortängst zu erkennen angefangen, billig nicht mehr in einige Betrachtung

zung kommen. Wie denn auch die Rechts-Lehrer durchgehends die spurios ab infamia freysprechen, und folglich a iure Germanico in diesem Stück abweichen.

Frantz. *ed. tit. ff. de his qui not. infam. n. 21. Freh. de existimat. l. 3. c. 23. n. 23. Bocer. in com. L. vii. C. de famos. e. r. n. 11. sequ. Fromm. diff. de leu. not. mac. th. 14.*

Endlich 6) was das Schöppen-Amt auf einem Dorffe betrifft, dasselbe pro dignitate keinesweges zu achten, angesehen es eigentlich nur in executione desienigen, was das Amt angeordnet, bestehet, die Zuziehung aber der Dorff-Schöppen bey inquisitionibus von keiner solchen Wichtigkeit ist, daß deshalb denen Scabinis eine besondere Würde zuzuschreiben, immassen dabey billig mehr auf die Aufrichtigkeit und honeteté eines solchen Scabini, als auf dessen Herkommen und Geburt reflectiret wird.

Als sind wir der Meynung, daß ihr ein beyfälliges Vrtheil schwerlich zu erwarten habet, und dammenhero besser gethan hättet, wenn ihr euch der protestation aus diesem fundament entbalten. V. R. W.

§. XXXVI

Plura addi poterant de ea re, in qua multis modis aberratum est a doctoribus: Sed quum plura non capiant chartae, dissertationi academicae destinatae, hic quidem filum abrumpimus, maxime quod satis videmur demonstrasse, quod demonstrandum suscepimus, a paucissimis satis intellectam esse *legem XXVI. C. de inoff. testam.* & doctrinam de levis notae macula, quam vulgo inde eliciunt, nec iuri Romano consentaneam, nec vllius hodie in Germania nostra vsus esse.

DE
**NAVIBVS OB VECTVRAM
 VETITARVM MERCIVM
 COMMISSIS.**

EXERCITATIO VIII.

CAP. I.

DE

**MERCIBVS VETITIS ET COMMISSIS
 GENERATIM.**

§. I. *Variae doctorum concertationes de dominio maris.* §. II. *Vera ea de lite sententia.* §. III. *Eius effectus & hic est, ut imperantes quarundam mercium importationem & adpulsam ad littora prohibere.* §. IV. *Ve & eundem certis legibus concedere possint.* §. V. *Ea prohibitio & ratione subditorum rata est, & ratione exterorum.* §. VI. *An & exterorum cum exteris hostibus commercia prohiberi possint?* §. VII. *Variae inter gentes ea de re concertationes.* §. VIII. *Sententia Grotii & Ziegleri.* §. IX. *Prohiberi eiusmodi commercia posse demonstratur.* §. X. *Merces eiusmodi vetitae vacantur CONTRABANDO & cur?* §. XI. *Qualium mercium negotiatio vetita fuerit iure Romano ratione exterorum?* §. XII. *Quarum negotiatio inter ipsos ciues prohibita?* §. XIII. *Quid ius canonicum circa mercem vetitam statuerit?* §. XIV. *Quid hodie CONTRABANDO iure & consuetudine gentium ratione exterorum?* §. XV. *Quasnam merces a priuatis venire prohibeat ius Germanicum?* §. XVI. *Quomodo prohibere, ita & concedere Princeps commercia cum exteris potest certis legibus.* §. XVII. *Inter has etiam est solutio veldigalium.* §. XVIII. *Si vel merces vetitae inueniantur, vel veldigal non soluantur, merces a fisco vindicantur.* §. XIX. *Et tunc vocantur COMMISSAE.* §. XX. *Saepe & naues simul capiuntur & a fisco occupantur, quod vocant: Vor gute Priefen erklären.* §. XXI. *Transmissio ad caput secundum.*

Ss

§. I.

§. I.

Ariter iam inde ab antiquissimis usque temporibus de imperio libertateque maris disceptatum esse, vel Minots, (a) nec non Atheniensium & Lacedaemoniorum, (b) Romanorum item & Carthaginiensium, (c) aliaque innumerabilia gentium aliarum bella satis demonstrant. Saepe profecto maris vndas cruore effusissimo contaminavit impotens illa etiam mari dominandi libido. Saepe quaesitum istud imperium non minore sanguinis profusione evertit libertatis cupiditas, neque post tot turbas ita de hac lite transactum est, ut non subinde ideo aemulae classes aperto Marte concurrant. Nec minore cura interea, dum gentes arma strinxerunt, calamos expediuerunt eruditi. Veteres equidem Romanorum ICTI, Stoicorum innutriti sapientiae, & nescio quam totius humani generis rempublicam somniantes, (d) naturali iure non solum mare, verum etiam littora maris communia esse omnium contendebant. (e) Sed ab his principiis, mutata paullo post republica, ipsos Romanos fecisse diuortium, vel inde patet, quod Imperatores ipsi sibi maris dominium vindicare non dubitarint: id quod ex APPIANO, (f) ARISTIDE Rhetore, (g) OPPIANO, (h) PHILOSTRATO, (i) ipsaque celeberrima *lege ἀξιωμα IX. ἀγγελ.* ad L. Rhod. de iudic. magno apparatu demonstravit IAC. GOTHOFREDOVS. (k) Multo acrius ea de re certamen natum est, postquam Europaeae gentes maria exera tentarunt, sed ita, ut plerique scriptores patriae commodis manciparent calamum, & hoc partium studio, ut fit, in diuersas sententias abriperentur. Libertatem maris summo studio adferere adlaboravit HUGO GROTIUS, (l) sed lucro navigationum ad Indos, quod tum Hispani pariter ac Lusitani interciperere studebant, ad scribendum pellectus. (m) Eandem Belgarum causam non modo

contra

- (a) Boecl. *Dissert. de Minoe maris domino* Tom. II. *dissert. academ. pag. 1073.* (b) Isocrat. *Orat. de pace.* (c) Flor. *lib. 2. cap. XI.* Appian. *de bellis puntris p. 1.* (d) Gerh. Nood. *probabil. lib. I. cap. VIII. sequ. p. 21.* (e) §. 1. *Inst. de rer. diuis. L. 13. §. 7. de iniur. L. 13. pr. D. commun. rust. & urban. praed.* (f) Appian. *praefat. hist. p. 3 edit. Stephan.* (g) Aristid. *Orat. ad M. Antonij. p. 119. conf. & pag. 354. 360. 382 sequ. Tom. I.* (h) Oppian. *Halicut. v. 3.* (i) Philostrat. *Vit. Apollon. Tyana. lib. VII. c. II.* (k) Iac. Gothofredi *dissert. de imperio maris ad L. ἀξιωμα 9 D. ad L. Rhod. Genes. cl. 1041V.* (l) Grotius *de mari libero, qui libellus prodit anno cl. 1647. Conf. eiusdem. ius belli & pacis lib. II. cap. II. §. 3. sequ. & cap. III. §. 8. sequ.* (m) Dominic. Baud. *lib. II. de inducitis belli Belgici.*

contra Hispanos, verum etiam Anglos, haeccum piscaturam Batauis inuidentes, egerunt THEODORVS GRASWINCKELIVS, (n) VLR. HVBERVS, (o) CORN. VAN BYNCKERSHOEK, (p) aliique, quamuis non omnes GROTH principis insisterent. Verum tanto acrius pro maris imperio contenderunt earum gentium scriptores, quae sibi antiquitus isto potitae videbantur: quales sunt IOANNES SELDENVS, (q) IO. BAPTISTA BVRGVVS, (r) THOM. RIVIVS, (s) MARISOTTVS, (t) STRAVCHIVS (u) aliique quam plurimi. Fuerunt etiam, qui cum IO. ISAACO PONTANO, (x) SAM. PVFFENDORFIO (y) aliisque mediam quamdam ingressi viam, totam hanc litem variis distinctionibus sine pulueris iactu componi facillime posse, sibi persuaderent. Vt adeo, si in villa, in hac certe quaestione, quam maxime in partes eant eruditi, patriae plerumque commodorum, quam veritatis, hac in re quidem, studiosiores.

§. II.

Quamuis vero is ego non sim, qui sibi in re tanta iudicium arrogare sustineat, quod iam IS. PONTANO, (z) *onus Aetna grauius* visum est: id tamen certum exploratumque videtur, eruditos tantum non omnes, quos non immoderatum patriae studium in transuersum egit, secundum SELDENVM litem dedisse. (a) Id quidem apud omnes aequae in confesso est, Deum, qui, vt existerent homines, voluit, non posse non & velle, vt iis rebus creatis, quibus ad sustinendam commodeque transigendam vitam opus videretur, libere vterentur. Hinc non quidem dominium proprietatemque introduxit, ceu vulgo ex oraculo illo diuino apud MOSEN (b) colligunt, sed facultatem rebus in medio positis vtendi. Ex eo consequitur, vt communio antiquior fuerit dominio. *Omne enim dominium*, vt recte a NERVA, (c) Iureconsulto, animaduersum est, *ex*

Ss 2

natura-

- (n) Graswinckel. *Vindictiae maris liberi, quae tamen ordinibus oblatae, suppressae sunt.* vi. d. Huber. *hist. ciuil. Part. III. lib. I. sect. VI. cap. I.* (o) Huber. *digress. Part. I. lib. IV. cap. XIV. sequ. & de iure ciuit. lib. II. Sect. IV. cap. II.* (p) Corn. Bynckershoek *dissert. de dominio maris.* Hag. elo 10CCIII. (q) Selden. *mare clausum.* edit. elo 10CXXXV. (r) Io. Bapt. Burg. *de dominio maris Ligustici.* (s) Riuius *Histor. nauig. Ind. lib. III. cap. XXXVII sequ.* (t) Mariott. *orb. maritim. lib. II. cap. X & XX. sequ.* (u) Strauch. *dissert. de imperio maris.* (x) Io. II. Pontan. *discuss. histor.* (y) Puffendorf. *de iure nat. & gent. lib. IV. cap. V. sequ.* (z) Pontan. *praefat. discuss. hist.* (a) Ziegl. *de iure maiest. lib. II. cap. VII. §. IX. sequ.* Hertius *de seruitute naturali sect. I. §. XI.* Thomaf. *ad Huber. de iure ciuit. lib. II. sect. IV. cap. II. §. XLIII.* (b) *Genes. I. 28. sequ.* (c) L. 1. §. I. D. de acquir. rer. domin.

naturalis possessione incipit. Possessio vero facti est, adeoque, nisi in infinitum progredi cogitando velis, necesse est, vt originarius acquirendi modus, vel ab occupatione vel a diuisione inceperit, quarum neutra sine communiōne intelligi potest. (d) Quum vero communiō illa in tanta hominum auiditate diutius subsistere nequeat, quam quoad res illae communes inexhausti vsus fuerint: consequens est, vt relicta illa, dominium introducere maluerint homines, posteaquam gliscente auaritia & luxu, auctoque humano genere, animaduēterunt, res communes & in medio positas non sufficere singulis, innumerisque litibus dare occasionem. Hinc factum vero est, vt, quae ob communiōnem, quam vocant priuatiuam, antea nullius essent, cederent deinde occupanti. Hoc modo integri terrarum tractus siue per vniuersitatem, siue per fundos occupari cōeperunt, quumque priore casu tractus illi toti ad populum pertinerent; consequens erat, vt & singulae illius partes in eiusdem essent dominio adeoque & illa, quae priuatorum dominio non essent adscripta, & quibus singuli commode vtī frui non possent, imperantes sibi vindicarent. (e) Eo iure ergo sensim in mare etiam tractibus suis proximum vsū sunt imperantes, sibi que iura quaedam, quae non inexhausti videbantur vsus, ita vindicarunt, vt alios eorum vsū excluderent. Adeoque hoc modo per occupationem mare in dominio vel imperio gentium esse coepit, idque non magis a ratione alienum est, quam quod & alia *ἀδελφότης*, veluti feras, flumina, pisces, insulas, mīneras & metalla, aliaque huius generis occupando sua fecerunt.

§. III.

Porro quemadmodum dominium semel occupatione quaesitum, animo deinde etiam retinetur, quamuis actu non semper accedat possessio: ita idem de mari statuendum, quidquid nobis obuertat CORN. BYNKERSHOEK, (f) cuius hypothesin accurate suo more destruxit illustris THOMASIVS (g) Dominium vero istiusmodi non momentaneum, sed permanens, non potest non varios, eosque satis illustres, producere effectus. Inter quos haut postremus est, quod in arbitrio principis tanquam maris domini sit, an concedere velit peregre aduenientibus vel adpulsum ad littora, vel transirum per mare a se occupatum. Quamuis

(d) Thomas, *fundam. iur. nat. & gens. Lib. II. cap. X. §. VII.* (e) Boehmer, *iur. publ. vniuers. Lib. II. cap. X. §. 5. sequ.* (f) Corn. Bynkersh. *de dom. mar. p. 12. sequ.* (g) Thomas, *ad Huber. de iure ciuili h. c.*

uis enim id graviter negent Belgae apud GROTIUM, (h) *legesque divinas ac humanas navigandi mercandique ius ita ut caelum & solum omnibus ex aequo addicere*, contendant, nec desint etiam, qui huius ad littora adpulsus transitusque maris concessionem servitutibus naturaliter inter liberos populos constitutis accensent: (i) neutris tamen nostram adiungere sententiam possumus. Est haec natura domini, ut alios vel usu rei nostrae arcere, vel eundem certis legibus iis concedere liceat. *Qui alienum fundum ingreditur*, inquit CAIVS, (k) *venandi occupandique gratia, potest a domino, si is praeviderit, prohiberi, ne ingrediatur*. Et aucupibus rescripsit D. PIVS: (l) *Ὁὐκ ἔστιν εὐλογον, ἀκόντων τῶν δεσπότων ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἔξουθεν*. *Non est consentaneum, ut per aliena praedia inuis dominis aucupium faciatis*. Cur vero non liceat domino maris, quod in praedio suo cuius licet? Saepe fane fit hodiernum, quod Carthaginensium regina Troianis, littorum portuumque hospitium sibi barbaro more negare querentibus, respondit apud VIRGILIUM: (m)

*Res dura & regni novitas, me talia cogunt
Moliri, & late fines custode tueri.*

Quis ergo hoc iure priuare auit summos imperantes, ut populi salutem supremam sibi legem dicant? Hinc profecto nihil frequentius est, quam ut pactis inter gentes caueatur, quousque ius adpellendi transeundique sit concedendum. Quemadmodum induciis Hispanorum & Belgarum, anno c1010cix. factis, cautum legimus: (n) *non esse ius adpellandi ad portus, plagas, promontoria alterutrius partis cum tali numero nauium aut armatorum, ut iusti timoris suspicio generari possit, vim parari nisi ex permisso eius, sub cuius ditione loca illa sita sunt, aut nisi tempestatibus aliaque necessitate delati illuc fuerint ad maiorem vim aut naufragii periculum effugiendum*. Qualibus pactis non opus esset profecto, si omnibus persuasum esset, eos, qui alios suis portibus arcant, *παρὰ τὰ κοινὰ δικασα, aduersus iura communia facere*, ceu Megarensibus olim persuasum fuisse, memoriae prodidit PLVTARCHVS. (o)

Ss 3

§. IV.

(h) Groet. *Hist. Belg. lib. XVII. ad annum c1010cviii.* (i) Hortii. *dissert. de seruit. natural. comb. sect. 1 §. X. sequ.* (k) L. 3. §. 1. *D. de acquir. rerum domin.* (l) L. 16. *D. de seruit. praed. rustic.* (m) Virgil. *Aeneid. lib. 1. v. 563.* (n) *Induc. Belgar. anno 1008. art. XII. apud Egan, Meteran. bist. Belg. lib. XXVIII. p. 38.* (o) *Plutarch. in Pericle. p. 168.*

§. IV.

Ex eo vero porro consequitur, ut si, quibus maris sui usum ad commercia maritima indulgeat princeps, etiam leges iis dicere possit. Hinc eius est, statuere, quas merces vel per mare suum vehi, vel provinciis suis inferri, vel denique iisdem exportari velit. Quemadmodum enim cuilibet rei suae legem dicere licet: ita & maris sui vsui commerciisque maritimis dum modum ponit princeps, suo iure utitur. Interest sane Reipublicae, ne promiscue omnibus negotiandi licentia detur. Interest, ut iam ARISTOTELES (p) monuit, *legibus definire, quibuscumque communicare ciues oporteat, cum quibus non oporteat*. Interest, ne exteri commerciorum obtentu quaestui insistant, ciues diuitiis spoli-ent, luxu aliisque vitiis ac probris inficiant rempublicam, seque vel ipsos vel hostes rebus nostris potentiores opulentioresque efficiant. Quibus omnibus prospicere, imperantis sine dubio est officium.

§. V.

Iustam haec rationem habere in ciuibus, iisque, qui cum nostris negotiantur, nemo temere negauerit. Quod enim ad illos attinet, recte ait ZIEGLERVS: (q) *Vni totum regimen ad principem spectat, ita etiam ab eius iudicio dependet, ea, quae necessaria aut vtilia reipublicae fuerint, definire, & in effectum deducere, neque subditis vlla tum com-
petis potestas, scrupuloso examine eadem perstringere aut impedire*. Quum ergo nemini dubium sit, quin ad necessitatem vtilitatemque reipublicae quam maxime pertineat, ut legibus certis ac perspicuis, quae vel exportanda e regione sint, vel admittenda ab exteris, definiatur, siquidem alias vel ciuium indigentia vel luxus impediri vix potest: facile patet, hanc quoque potestatem imperantibus, salua re-
publica, non posse denegari. Sic iam olim Lycurgum, Spartanorum legislatorem, non solum ciues suos peregrinari, sed & peregrinos in vrbe negotiari prohibuisse, auctor est PLVTARCHVS. (r) Maiores nostri nihil, quod ad luxum & mollitiem irritare ciues posset, ad se de-
ferri passi sunt. De Neruiis, cisrhenano populo, CAESAR: (s) *Nul-
lum aditum esse ad eos mercatoribus: nihil pati vini reliquarumque re-
rum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere a-
nimos, eorumque virtutem remissi existimarint*, IDEM de Sueuis: (t)

merca-

(p) Aristot. lib. VII. polit. cap. 6. (q) Ziegler. de iur. maiest. lib. I. cap. IV. §. 13.
(r) Plutarch. in Lycargo p. 25. (s) Caesar de bello Gall. lib. II. (t) Idem
de bello Gall. lib. IV. cap. I.

mercatoribus est ad eos aditus, magis eo, ut quae bello ceperint, quibus vendens, habeant, quam quod ullam rem ad se importari desiderent. De reliquis in vniuersum Germanis TACITVS (u) obseruat, *proximos tantum ripae & vinum mercari*, reliquis quippe Germanis plane ignotum. Contra ea de Solone refert PLVTARCHVS, (x) ex fructibus solum eum oleum dedisse peregrinis distrahendi facultatem, aliorum exportatione interdixisse, maxime ficum, constitutis delatoribus, qui eorum exportationem indicarent, ideo sycophantarum nomen adeptis. Alia huius generis exempla collegit IO. MICHAEL PICCARTVS. (y) Eodem exemplo nuper admodum Galliae Rex & postea augustissimus Imperator adamantes ad se inferri venumque exponi vetuerunt, quemadmodum & Gallus fericum; Anglos lanam & stannum inelaboratum & infectum exportari regnis suis non pati, nemini ignotum est. Quae omnia quis eos iure facere neget? Negare id quidem audent GROTIVS & (z) SIGISM. SCACCIA, (a) qui exteris non hostibus commercia denegare cum ciuibus nostris, inhumanum credunt, partim ob commerciorum libertatem, quae quum a gentibus semper magni aestimata fuerit, citra iniuriam impediri a nemine possit, partim quod commercia necessaria sint ad conseruandam societatem humanam, adeoque nec hoc nomine possint ab vlllo mortalium prohiberi. Ex quibus fundamentis Angli apud THVANVM (b) grauiter conqueruntur de Hispanis, quod libertas commerciorum sibi ab ipsis contra ius gentium denegatur. Enimuero neutra ratio ita videtur comparata, vt ideo nobis deferendum sit vadimonium. Libertas commerciorum in statu pacis salua esset debet. Eadem libertas vero etiam prohibet, quo minus quisquam cogi possit ad merces ab exteris admittendas. Nec periculum est, ne ideo totius societatis humanae salus in discrimen adducatur, si cum hac vel illa gente, cuius merces nobis parum necessariae videntur, commerciorum abrumpatur libertas. Multum enim, vt recte vidit ZIEGLERVS, (c) interest, vtrum in vniuersum prohibeantur commercia, an cum hac vel illa gente prohibeantur, necessitate

(u) Tacit. *de moribus Germ. cap. XXIII.* (x) Plutarch. *in Solone p. 91. Athen. lib. III. cap. III. pag. 74.* (y) Piccart. *Obseru. histor. polis. decad. II. obseruat. III.* (z) Grotius *de iure belli & pacis lib. II & cap. II. tom. XIII. XVIII. XXII.* (a) Scaccia *de commerc. §. I. quae I. num. XI-VII.* (b) Titian. *lib. LXXI. ad annum cl. l. l. XXX.* (c) Ziegler *ad Grotium l. c. de iure maiest. lib. I. cap. XXI. §. 21.*

te reipublicae id exigente. Quemadmodum enim medicus aegrotantibus, saluo officio, interdiceret nequit medicamentis, quum tamen pro morbi ratione huius vel illius medicinae vsu interdiceret iure possit: ita dubium non est, quin salua commerciorum libertate princeps hanc vel illam gentem portubus suis arcere, aut certarum mercium vecturam legibus inhibere possit, nisi pactis foederibusque aliud fuerit conuentum. Cuius rei exempla non experientia modo, verum etiam ipsum ius nostrum (d) quam plurima suggerit.

§. VI.

Sed quemadmodum haec omnia sua luce radiare videntur: ita paullo obscurius potest existimari, an eo vsque progrediatur principis imperium, vt & exterorum cum exteris commercia, per mare prouinciis suis proximum instituta, vel legibus vel classibus armisque turbare ei liceat? Quid enim principi in exteros imperii? Cur mercatores exteros ad exteros excurrere prohibeat, quum isti iure suo vtantur, adeoque nemini faciant iniuriam? Quum ergo haec res non adeo ad liquidum perducta videatur: licebit & nobis hanc quaestionem rot eruditissimorum hominum calamis aequae ac potentissimarum gentium armis diutissime disceptatam, paullo accuratius expendere.

§. VII.

Certe quam saepe potentissimi reges ac reipublicae florentissimae sibi hanc mouerint controuersiam, quam saepe ea non dicam in litem, sed in bellum ferocissimum euaserit, exempla fere innumera docent, quorum vel pauca hic retulisse suffecerit. Lubecensibus saeculo XVI eam ob causam multum negotii facessabant Dani. Quum enim illi Suecis res necessarias adueherent, Danique id prohibere non dubitarent: Maximilianus I Imperator ea de re acriter contendit cum Ioanne, Danorum rege, eique, teste MEVRIO (e) per litteras denunciauit, ne commercia Lubecensium in mari Baltico vlllo modo turbaret. Quin & Germaniae principes edicto monuit, vt ad Lubecensium tutelam contra Danum excubarent, neque vlllos milites in regis stipendia per prouincias suas ire paterentur. Ast iidem tamen Dani, qui Lubecensibus eam ad hostes suos nauigandi libertatem dubiam reddere non du-

(d) L. 4. C. de commerc. & mercat. (e) Meurs. histor. Dan. lib. V. pag. 49.

bitauerant, anno c10 IXCVII. missa ad Anglos & Batauos legatione libertatem commerciorum cum Hispanis grauius urgebant. (f) Eadem de re haut paullo maiore impetu circa annum c10 IOLXXXIX. inter se lirigarunt Angli & Poloni, (g) nec non paullo post Angli & ciuitates Hanscaticae, quibus illi, feruente adhuc bello, iure cum Hispanis negotiandi interdicebant: (h) quum tamen paullo ante ipsa Elisabeta Regina missis ad Batauos Guil. Wintero & Rob. Beale, professsa esset, ferre Anglos non posse, vt Bataui in ipso belli aestu naues eorum ad portus Hispanicos detentent. (i) Quid ea de re inter Suecos & Batauos Anglosque in Liuoniam nauigantes nostra acrate actum, quantoque animorum motu haec quaestio inter gentes illas potentissimas agitata sit, nemo ignorat. Sic utilitati suae numquam non seruiunt gentes, idque saepe iuri gentium consentaneum iudicant, quod praesenti rerum suarum statui expedire animaduertunt, modo commerciorum libertatem tuiturae, si ita visum fuerit, modo eandem, si consultius id arbitrentur, impediturae.

§. VIII.

Ad quaestionem ipsam demum vt redeamus, eam, vt solent, erudite tractarunt GROTIUS, (k) & qui eius vestigia legit, MARQUARDUS. (l) Vterque rem omnem distinctionibus quibusdam quam accuratissime explicari posse existimat. Primum ergo distinguunt res ipsas, quarum aliae in bello tantum vsus habeant, vt arma: aliae voluptati tantum inseruiant: aliae & in bello & extra bellum utilitatem adferant, vt pecuniae, comiectus, naues, & quae nauibus adsunt. De primo genere extra omnem dubitationem positum esse, eiusmodi mercium vecturam ad hostes posse prohiberi, quum in hostium partibus esse videantur, qui iis ad bellum necessaria subministrant. Secundum genus querelam non habere, quia eiusmodi res neque maiores vires addant hosti, & si quod superfit eius robur, infringant. Vnde & SENECA (m)

T t

non

(f) Meteran. *bist. Belg. lib. XVIII. p. 775. sequ.* (g) Cambden. *bist. Elisab. ad ann. c10 IOLXXXIX. c10 IOLXCV. & c10 IOLXCVII.* Meteran. *bist. Belg. p. 766. sequ.* Grot. *lib. I. bist. Belg. ad ann. c10 IOLXXXIX.* (h) Tesinar. *ad Grot. de iure belli & pacis lib. III. cap. I. §. V. p. 737.* (i) Rhedan. *bist. Batau. ad an. c10 IOLXXXV.* Cambden. *bist. Elisab. ad an. c10 IOLXXXVI.* Meteran. *bist. Belg. lib. V. pag. 192.* (k) Grot. *de iure belli & pacis lib. III. cap. I. §. 9.* (l) Marquard. *de iure mercat. lib. I. cap. XVI. n. 34.* (m) Seneca *de benefic. lib. VII. cap. XX.*

non negandum tyranno putat beneficium, *quod illi neque vires maiores daturum fit in exitium commune, nec confirmaturum, quas habet.* In tertio genere distinguendum esse belli statum, dispiciendumque, princepsne tueri se non possit, nisi, quae hosti submittantur, interceperit, (tunc enim necessitatem ius dare,) an hosti paene a nobis iam perdomito eiusmodi res subuehantur, quibus vires eius paene iam infractae possent restitui: (tunc enim exteros cum hoste negotiantes nobis de damno culpa dato teneri,) an porro damnum nondum dederint, sed dare tamen voluerint (tunc enim ius esse rerum retentione eos cogere, vt de futuro obsidibus, pignoribus aliisque modis caueant,) an denique evidentissima sit hostis iniustitia; (tunc enim illos, qui illum quocumque modo confirmant, iam non ciuilitate amplius de damno, sed & criminaliter ad supplicium obligari.) Haec GROTIUS & MARQUARDVS. Paulo aliter rationes iniit ZIEGLERVS. (n) Quamuis enim de primi ac secundi generis mercibus cum GROTIUS sentiat: ad tertium vero quod attinet, concedat, prohibitionem fieri non posse per modum imperii, eo, quod imperio nostro negotiatores isti non parent: fieri tamen posse existimat denunciationem, quam si insuper haberint exteri, magis excusata fore manus iniectionem. Interesse tamen adhuc putat, vtrum suo nomine mercatores hostibus eiusmodi res subministrant, an publico principis aut ciuitatis. Illo casu, quia non animus hostilis, sed solum lucri studium mercatores agat, non statim idem in eos, quod in hostes, decernendum esse. Hoc vero, quia publica causa iam satis ostendat, hostilem esse illum subuectionis actum, etiam negotiatoris deteriorem fore conditionem, nec aliam, quam ipsius hostis. Multa etiam obuertit thesi isti, qua GROTIUS ea, quae hosti submittantur, tum demum intercipi posse statuit, si nos aliter tueri nequeamus. Eam enim ex principio illo GROTII (o) de communionem primigenia, in casibus extremae necessitatis reuiuiscente, ab ipso ZIEGLERO, (p) PUFFENDORFIO (q) & OBRECHTO (r) satis iam profligato, falso deriuari obseruat, quum longe commodius ex hostili eiusmodi negotiatorum animo deduci possit. Tanta hac quidem in re sunt eruditorum diuortia.

§. IX.

(n) Ziegler. *de iur. maiest. lib. I. cap. XXI. §. 27.* (o) Grot. *de iure belli & pacis lib. II. cap. II. §. VI.* (p) Ziegler *ad Grot. l. c.* (q) Puffendorff, *iur. nat. & gentium lib. II. cap. VI. §. VI.* (r) Obrecht. *Obseru. ad Grot. l. c. p. 2083.*

§. IX.

Enimuero rem paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, expendentibus facile adparebit, rem omnem facile ex fanis iuris vniuersalis principiis componi posse. De mercibus ad voluptatem vnice comparatis inter omnes constat, liberam esse oportere earum vecturam. Tantum abest, vt hosti inde quidquam accedat roboris, vt potius idem illi detrimentum adferant, quod Hannibali *Capuae* deliciae, quas ipsi *Cannas fuisse* veteres (s) obseruant. Quare vix subest ratio, cur earum vectura neutrarum partium gentibus interdici debeat. Nec de primi generis mercibus, quae ad belli vsum primario comparatae sunt, quisquam temere dubitauerit, quin earum vectura impediri quouis modo possit. Perinde enim esse videtur, siue quis arma nobis intentet, siue hostibus eadem subministret, nobis inferenda, & recte apud PROCOPIVM (t) Amalafuntha, in exercitu hostium eum conseri, ait, qui, quae ad bellum vsui sint, hostili exercitui subministras. Vnde notum ex LIVIO (u) est, hostium loco a Romanis habitos esse Epirotas & Teios, quod Antiochum hostem pecunia & commeatu iuuissent. Ast dum GROTIVS reliquas merces, quae & in bello & extra bellum vsum habent, non nisi quibusdam casibus certaue ratione prohiberi posse, arbitratur, in eo procul dubio eum fugit ratio. Nimirum vti recte vidit illustris COCCIVS, (x) omne illud ius occidendi, vastandi, eripiendi, quod extra bellum iniuriae instar esset futurum, sola necessitate iuris nostri tuendi recuperandique defenditur, illamque libertatem vtraque pars belligerantium pro se solet allegare. Quisque illa HORATII (y) ingeminat:

*Nec quisquam noceas cupido mihi pacis. At ille,
Qui me cummoris, (melius non tangere, clamo),
Flebit.*

Quod si vero in defensione illa quacuis honesta ratio est expediendae salutis: consequens est, vt princeps omnia facere possit, sine quibus ius suum tueri nequit, omniaque, quae huic defensioni obiciuntur, impedimenta remouere. Ergo eo iam casu non quaeritur, an alteri ius sit, hosti nostro aduehendi commeatum, aliaque, quae ei necessaria sint, subministrandi: sed sufficit, & nobis ius esse, contra queracum-

T t 2

(s) *Lim. lib. XXIII. cap. VI.* (t) *Procop. Gothic. lib. I. cap. II.* (n) *Liu. lib. XXXVI. & lib. XXXVII.* (x) *Coccei. dissert. de commissis §. XXIV. sequ.* (y) *Horat. lib. II. sat. I.*

que, qui defensionem nostram vel ancipitem magis vel difficiliorem reddit, arma expediendi. Sic eos, qui hosti nostro ex foedere obligati auxilia submitunt, iure suo agere, nemo negauerit. Sed nec magis negari potest, nobis licere armis eorum arma opponere. Eadem vero ratione pars belligerantium ius commerciorum impedire iure potest, si quocumque modo hostium viribus inde accedat cumulus, aut defensio illi reddatur difficilior. Quis vero neget, commeatu, pecunia, nauibus, apparatuque nautico non minus augeri hostium vires, quam armis ipsis suppeditatis? Quare nihil aequius est, quam vt haec quoque hostibus aduecta intercipi possint, ceu iam a RICH. ZOVCHEO, (z) SELDENO, (a) HERTIO (b) aliisque est obseruatum. Nihilominus tamen excipiendus esset casus, si inter gentes conuenisset, vt neutra alterius commercia turbaret, tamen hostibus necessaria subueherentur. Quales conuentiones tamen rarissimae, non tamen plane ignotae sunt, ceu vel exemplo pactionis Gustau I. Sueciae & Francisci I. Galliae Regis patet, inter quos conuenit, *vt omnibus Sueciae subditis liberum esset, cum nauibus suis, mercibus & commerciis proficisci ad Galliae hostes & inimicos, eorumque portus, regiones & terras, ubicumque eis commodum videretur, subsistere & commercari, abire & redire quamdiu vellent, ita vt ea de causa non dicerentur violasse pacem, aut mali quid iis inferretur a Francia.* Ipsam pactionis formulam seruauit LOCCENIUS, (c) quam hic exscribere non vacat.

§. X.

Ceterum merces eiusmodi, quarum vectura hoc modo prohibetur, Athenis ἀπόγενται dicebantur, in eamque classem a SCHOLIASTA ARISTOPHANIS (d) referuntur lina, vtres, lignum, cera, pix, aliaeque conficiendis instruendisque nauibus idonea. Romae quoque notae erant res, quae venire non possent, vt & quae exportari non debeant, quarum bis in rubricis pandectarum (e) & codicis (f) fit mentio. Ast medio aeuo vocari coeperunt CONTRABANDO vel contrabande VVabren, a vocabulo bando, quod idem est ac bannum. Quamuis vero huius vocabuli frequentissimus medio aeuo vsus, & multiplex sit signifi-

(z) Zouch iur. faecial. sect. VIII. quaest. 7. sequ. (a) Selden. de mari clauso lib. II. cap. XX. (b) Hert. ad Puffend. de iur. nat. & gent. lib. VIII. cap. VI. §. VII. (c) Loccen. hist. Sueciae. lib. V. ad annum c1519. (d) Aristophan. Scholiast. ad nubes & equis. (e) Rubr. lib. XVIII. D. Tit. I. (f) Rubr. lib. IV. Cod. Tit. XL. & XLI.

ficatio, ceteri copiose docuit CAR: DV FRESNE: (g) praecipue tamen huc notio pertinet, quam e tabulario Casauriensi & *vocabulario della Crusca* protaxit, quod scilicet *bannum* vel *bandum* sit *legge o decreto del principe o de magistrati, notificato col suono di tromba del ministro pubblico*, id est, lex vel decretum principis vel magistratus sonante tuba ministri publici promulgatum. (h) Vnde consequitur, vt CONTRABANDO nihil aliud sit, quam quidquid contra publicam legem vel interdictum principis fit, adeoque *contrabande VVabren* sunt merces, quarum vecturam summi imperantes vel publica lege, vel denunciatione saltem exteris facta, prohibuerunt.

§. XI.

Quamvis vero medio demum aeuo natum sit isthoc vocabulum: tantum tamen abest, vt res ipsa tum demum innotuerit, vt potius iam iure Attico & Romano multarum rerum commercium vel inter ciues ipsos, vel cum gentibus exteris prohibitum esse, animaduertamus. Ab his vt capiamus primordia, plura sunt, quae barbaris aduehi vetant Imperatores. Vt vero, quales hi sint, eo rectius intelligamus, obseruandum est, inualuisse initio apud Romanos distinctionem inter ciues & peregrinos, quos hostes etiam vocabat antiquitas. Et his quidem omnes accensebantur etiam in orbe Romano, qui ciuitatis iura non impetrauerant, veluti focii & Latini nominis & Italici iuris, ipsique prouinciales, quos solos dum CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVS V. C. (i) peregrinos adpellatos existimat, procul dubio errat. Postea vbi Antoninus Caracalla ciuitatem cum omnibus in orbe Romano viuentibus communicauerat, (k) soli libertini Latini & dedititiae conditionis *peregrini* habiti sunt: (l) ceteri omnes, qui Romanis parebant, AVGVSTINO (m) teste, Romani; reliqui extra orbem Romanum *barbari* dicti sunt. (n) Vnde *eos solos in totius mundi ciuitate peregrinari*, ait SIDONIVS. (o) Cum his ergo non omnium rerum erat commercium, multaeque adeo in legibus nostris recensentur res, quas ad eos adue-

Tt. 3

here

(g) Car. du Fresne in *Glossar. med. & inf. Latin. Part. I. pag. 454.* (h) *Conf. Castell. Dictionario de Viaggianti Italiano tedesco sub voce banno.* (i) Schwarz. *dissert. de iure Italic. cap. 1. §. 1.* (k) L. 17. D. de *statu homin.* (l) Vlpian. *fragm. Tit. XX. s. XIV.* (m) Augustin in *Ps. LVIII. Part. I. sub fin. Conf. Casaub. ad Lamprid. Alex. Seu. cap. V. Iustell. ad can. eccles. vniu. IV. p. 95. Tom. I. Ez. Spanhem. orb. Rom. exerc. II. §. 10. p. 89.* (n) Brisson. *de verb. signif. voce barbarus.* (o) Sidon. *Apollin. lib. I. Epist. VI.*

here nefas habebatur. Sic VALENTIS & GRATIANI Augustorum lege (p) cautum est, *ut ad barbaricum transferendi vini, olei & liquaminis nullam quisquam habeat facultatem, ne gustus quidem causa, aut usus commerciorum.* Oleum & vinum quid sit, & quibus vñibus inferuiat, nemo omnino nescit. *Liquamen* vero, quod & *γάρου* vel *garum* adpellatur, (q) erat condimentum ex pisce soluro confectum, quod in deliciis habebant veteres. (r) Haec vero omnia barbaris inuidebant Imperatores, ne degustatis eiusmodi deliciis pellecti, sese prouinciis Romanorum infunderent. Hoc enim modo LIVIVS (s) Gallos, & PAVLVS DIACONVS (t) Langobardos in Italiam pellectos fuisse referunt. Vnde non mirum, quod *ne gustus quidem causa, aut usus commerciorum*, id est, ne quidem ad vñum ipsorum mercatorum, cum barbaris negotiantium, eas res in solum barbaricum deferri voluerint principes Romani. Eadem seueritate GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS Augusti (u) *purpuram vel in serico, vel in lana, quae blatta vel oxyblattu, vel ianibina dicebatur, nec non muricis vellus distrabi vendique veterant*, addita sanctione, vt is, qui postremum vendere ausus fuerit, capitis subiret discrimen. Omnia haec sibi reseruauerant principes Romani, tamquam maiestatis suae insignia, vnde sua interesse existimabant, ne haec inter barbaros vulgarentur. (x) Iidem Augusti (y) etiam *serici comparandi a barbaris facultatem omnibus, praeterquam comiti commerciorum, adimendam* existimarunt. Quamuis vero hac lege non tam exportatio quam importatio rei prohibeatur: reuera tamen ea principum fuit intentio, vt ne aurum ad barbaros migraret. Pretiosa res habebatur sericum, adeo, vt, VOPISCO (z) teste, libra auri libra serici aestimaretur. Intererat ergo reipublicae, ne tam vana merce aurum permutarent Romani, & barbaros stultitia sua redderent opulentiores. Genuinam hanc fuisse legis nostrae rationem vel ex eo patet, quod & alio loco (a) iidem principes sanxerunt, *ut barbaris aurum non solum minime praebetur, sed etiam, si apud eos inuentum fuerit, subtili auferretur ingenio: vique si vlietius aurum pro municipiis vel quibuscumque speciebus ad barbaricum fuerit translatum a mercatoribus*

(p) L. 1. C. quae res exportari non deb. (q) L. 3. §. 1. D. de penu legat. (r) Cuiac. lib. IX. obs. IX. (s) Liuius lib. V. cap. XXXV. (t) Paul. Diac. hist. Langob. lib. I. cap. vlt. (u) L. 1. C. quae res venire non possunt. (x) L. fin. C. de vñstribus holsor. (y) L. 2. C. quas res ven. non poss. (z) Vopisc. in Aurelian. (a) L. 2. C. de commerc. & mercas.

ribus, non iam hi damnis, sed supplicii subiugarentur, iudice etiam tamquam confcio criminis punito, si repertum non vindicaueris. Quid? quod non solum ad barbaros nihil harum rerum exportari volebant Imperatores, verum etiam ipsos barbaros ad portus & emporia sua omnino non admittendos existimabant. Vnde MONORIVS & THEODOSIVS Augusti (b) mercatores tam imperio suo, quam Perfarum regi subiectos ultra ea loca, in quibus foederis tempore cum memorata natione conuenerat, nundinas exercere prohibuerunt, addita elegante ratione, *ne alieni regni, (quod non conuenis,) scrutarentur arcana.* Quum ergo sua interesse crederent Romani, ut barbarorum luminibus officerent, neque eos vel prudentiores, vel ditiores potentioresque fieri paterentur: nemo dubitabit, quin multo magis armorum exportationem inhibuerint. Quo pertinet lex MARCIANI Imperatoris, (c) qua sanxit, *ut nemo alienigenis barbaris cuiuscumque gentis, vel sublegationis specie vel sub quocumque alio colore Constantinopolim venientibus, aut in diuersis aliis ciuitatibus vel locis loricas, scuta & arcus, sagittas & spathas & gladios, vel aliterius cuiuscumque generis arma, vel ferrum, siue factum siue infectum, audeat venundare, comminatus iis bonorum vniuersorum publicationem, & capitale supplicium, qui huic legi non paruerint.* Elegans & hic additur ratio, *perniciosum esse Romano imperio, & proditioni proximum, barbaros, quos indigere conueniat, telis, ut validiores reddantur, instrui.* Ea scilicet tum erat orbis romani conditio, ut cum barbaris aut bellum esset, aut belli praeparatio, aut pax quam maxime infida. Hinc nec pacis tempore iis subministrari volebant ea, quae iam veteres Romani hostibus aduchere prohibuerant. Qua de re paeclarus existat locus IULII PAVLLI: (d) *Cotem ferro subigendo necessariam hostibus quoque venundari, ut ferrum & frumentum & sales, non sine periculo capitis licet.* Ex quibus locis simul discimus, Romanos non ad GROTHII mentem suas attemperasse leges, sed ea quoque, quae tum extra tum intra bellum usum habent, quin & ad voluptatem comparata ad hostes deferri vetuisse, eoque frequentius eiusmodi condidisse leges, quo magis reipublicae interesse animaduertebant, ne earum violatione hostes suos ditiores ferocioresque redderent.

§. XII.

Quemadmodum vero haec omnia ad commercia cum barbaris
inita

(b) L. 4. C. de commerc. & mercat. (c) L. 2. C. quae exportari non deb. (d) Pauli. Recept. scut. lib. V. Tit. XII & L. II. pr. D. de public. & vestigal.

inita pertinebant: ita negotiationes non nullae inter ipsos ciues Romanos erant prohibitae. Talis erat ille christianorum mancipiorum mercatus, quo fiebat, vt plurima in Iudaeorum potestatem non sine summo religionis suae discrimine peruenirent. Hoc enim hominum genus, profelytos faciendi studiosissimum, miseros illos seruulos durissime tractabat, vt pertaesi illius miseriae & spe melioris conditionis pellecti, religioni suae mitterent repudium, seque synagogae adiungerent. Hinc HONORIVS & THEODOSIVS Augusti (e) anno erae christianae CCCXVII sanxere, *vt ne Iudaeus seruum christianum comparare, aut quocumque titulo consequi possit. Si quis vero vllum eiusmodi mancipium possederit, aut circumciderit, is capitali sententia puniretur, ipso seruo pro praemio libertate donato.* Quamuis vero ea lex de solis Iudaeis loquatur: in rubrica tamen ipsa prohibetur, *ne christianum mancipium HAERETIGVS vel IVDAEVS vel PAGANVS habeat, vel possideat, vel circumcidat.* Et in BASILICIS (f) re ipsa ea lex porrigitur etiam ad Graecos, id est, deorum cultores, *Samaritanos & alios haereticos, id est, non existentes orthodoxos,* quamquam capitali illi supplicio alia paullo mitior poena xxx librarum surrogatur. Quemadmodum vero haec lex instar antidoti aduersus corruptionem animi erat: ita aliis sanctionibus iam olim corpori consulere studuerant, vetito quippe veneni mali commercio, ex quo facile detrimentum capere poterat res publica. Sane ad edictum prouinciale notauit CAIVS, (g) *putare quosdam, VENENI MALI non contrahi emissionem, quia nec societas aut mandatum flagitiosae rei vllas vires habeat.* Quod quamuis ipse non ita in vniuersum admittere velit, eo quod hoc tum demum iultam rationem habeat, si res nullo modo adiectione alterius materiae vsui nobis esse possit: ex lege tamen Cornelia de sicariis (h) capitale erat, venenum malum necandi hominis causa conficere, habere, vendere. Quod deinde variis senatus consultis & principum constitutionibus ad eos porrectum est, qui vel *conceptionis,* (i) *vel libidinis,* (k) *vel aborsionis,* (l) *vel alienandae mentis* (m) causa venena vendiderint. Eodem modo in commercio non erat frumentum tum publici canonis, (n)

(e) L. vn. C. de Christian. mancip. haeret. vel Iudaeus. (f) Basilic. lib. LX. (g) L. 35. §. 2. D. de contrab. emt. (h) L. 1. §. 1. L. 3. princ. D. ad L. Corn. de sic. ar. (i) L. 2. §. 2. D. ad L. Corn. de sicariis. (k) L. 4. C. de malef. (l) L. 38. §. 5. D. de poen. (m) Nouell. CXX. cap. IV. §. 5. (n) L. 3. C. quae res venire non poss.

tum quod exercitui mittebatur. (o) Illud si quis vel emeret vel venderet, capitali uterque supplicio plectebatur. Huius emtio in vilioribus personis capitali supplicio; in honestioribus proscriptione & publicatione bonerum coerceretur. Erat vero frumentum publici canonis, quod & *canon*, (p) *commeatus*, (q) *canon urbicarius*, (r) & *entheca populi Romani* (s) dicitur, pensio annonae, quae a prouincialibus possessoribus populi vñbus annis singulis submittebatur, vt ex eo populo Romano panis ministraretur a pistoribus. (t) Quum vero annona Romana externis potius quam domesticis praelidijs niteretur, & nulla re facilius vulgus ad seditionem consternari soleat, quam metu feriarum efurialium: tanta animi contentione annonae publicae curam susceperunt principes Romani, (u) vt ANNONA AVGVSTA inter solemnia, quibus eorum laudes in nummis consecrabantur, elogia in primis emineat. (x) Quare ne quidquam huius frumenti a priuatis vel exteris interciperetur: tam seuera lege eius mercatum prohibere placuit. Eademque ratio suauit, vt & commeatus ad exercitum destinati emtionem priuatis inhiherent, haut ignari, & illum fame non modo rebus gerendis inidoneum reddi, verum etiam ad seditiones facile incitari. Metus iste seditionum etiam iam olim subegerat Romanos, vt deuictis gentibus & male obsequiosis arma adimerent, cuius rei exempla haut pauca existant apud IUL. CAESAREM (y) & TACITVM (z) Id vero ad omnes porrexit IVSTINIANVS, (a) a quo lege publica cautum legimus, ne quisquam priuatorum arma conficere auderet, nisi sit ex numero fabricensium, neue priuati arma emerent gestarentque, praeter cultellos minores, quibus nemo in praelijs vtatur. Priuatorum ergo non solum commercio, sed & fabricationi Imperator exemit arma, eamque operam solis demandauit fabricensibus, qui iam olim fabricandis armis locare operas consueuerant, & sub primicerijs fabricae huic labori insudauerant, (b) a curialibus ideo muneribus immunes, (c)

Vv

sed

- (o) L. 4. C. eod. (p) L. 30. C. Theod. de annona. (q) L. 32. C. Theod. de nauicular. (r) l. 3. C. Theod. de can. frum. (s) L. 13. C. Theod. de oper. publ. (t) Iac. Godofr. Parat. ad Cod. Theodos. lib. XIV. tit. XIV. pag. 225. Tom. V. (u) Boecleri Exerc. de annona sub Imperat. Rom. Tom. II. Exerc. XVI. p. 512. (x) Occo Numism. p. 122. 189. (y) Caesar de bello Gall. lib. II. (z) Tacit. Annal. lib. XII. cap. XXXI. & Hist. lib. II. cap. LXIV. & LXVI. (a) Nouell. LXXXV. cap. I. & sequ. (b) L. 4. §. 6. C. Theod. de fabricensib. lib. 2. tit. 22. (c) L. 37. & 82. C. Theod. de decurion.

sed adeo tamen huic vitae generi adstricti, ut illud deserere non possent, & in fuga deprehensi stigmatem vrentur. (d)

§. XIII.

Sunt etiam commercia quaedam iure canonico vetita a pontificibus, de quibus ipsis quoque facere non possumus, quin aliquid moneamus. Maxime hanc eorum sollicitudinem incitarunt expeditiones illae sacrae, ad quas suscipiendas variis artibus & pollicitationibus totum christianum orbem pellexerant, ut eo liberius in vacuis principum palatiis dominarentur. Ut ergo tanto auspiciatius sacrum istud bellum gereretur: variis bullis vetuerunt, ne quis Saracenis arma vel comestum subucheret. Sic ALEXANDER PAPA III. (e) Romae in concilio Lateranensi anno c^{lo} CLXXIX iis omnibus non modo diras sed & seruitutem & rerum vetitarum amissionem minatur, *quorum animos ita occupasset saeva cupiditas, ut Saracenis arma, ferrum, & ligamina galearum subministrarent, vel in galeis & piraticis Saracenorum navibus regimen & curam gubernationis exercerent.* Nec mitior CLEMENS PAPA III. (f) c^{lo} CX ne eos quidem, qui Alexandriam redimendorum captiuorum causa erant nauigaturi, portu soluere passus est, nisi iureiurando adactos, *se nihil in mercibus suis vel alio modo secum illuc deferre, unde possit Saracenis. excepto redemptionis articulo, aliquid commodum aut subsidium prouenire.* Sed & iis diras minatus est, qui induciarum tempore merces prohibitas, lucrandi animo, eo detulerint. Quin ne quemquam fugeret inclementissimi Clementis seueritas, eodem anno (g) decreuit, *ut qui iam amplius cum Saracenis mercimoniis habuerint, siue per se, siue per alios, navibus vel quocumque alio ingenio, eis aliqua rerum subsidia seu consilia, bello feruente, impendenda duxerint, omnes abstenti essent, & a sacrorum usu exclusi.* Praesit antecessorum vestigia INNOCENTIUS III, (h) qui ALEXANDRI III decretum firmavit, addiditque, iis, qui Saracenis quidquam aduexissent, *gremium ecclesiae non esse aperiendum, nisi totum, quod ex commercio iam damnato perceperint, & tantumdem de suo in subsidium terrae sanctae transmitterint, ut aequo iudicio, in quo deliquerint, punirentur.* Nec minus denuo hanc legem firmarunt anno c^{lo} CCCX CLEMENS V, (i) & anno c^{lo} CCCXVI IOANNES XXII, (k) quorum verba hic legere parum

(d) L. 4. Cod Theod. de fabricensib. (e) cap. 6. X. de lud. (f) cap. 11. X. de lud. deit. (g) cap. 12. X. eod. (h) cap. 17. X. eod. (i) Extrau, comm. multa 1. de lud. (k) Extrau. copiosius l. de lud. & Sarrac.

rum refert. Tanta fuit pontificum Rom. in vindicando hoc crimine feueritas. Et operae sane pretium videbatur, his legibus auiditatem perfidiamque hominum coercere, vt eo speciosius sibi pontifices ius belli & pacis in orbe Christiano vindicarent, & vniuersalem illam Christianorum rempublicam, cuius ipsi rectores moderatoresque essent, stabilirent. Id enim vnice propositum habuisse praesules Romanos, dum classicum belli sacri cecinerunt, iam ab ALBERTO AQUENSI (l) aliisque praestantissimis viris (m) est obseruatum.

§. XIV.

Sed quum neque ius Romanum neque canonicum genuinum sit controuersias inter gentes sopiendi fundamentum: nostrum erit, paulo adcuratius inquirere, quaenam hodie merces inter gentes contrahendo habeantur. Paucis dicimus, quod iam supra demonstratum est, imperantium esse, dispicere, quas merces admittere, quas cum extetis communicare velint, vt adeo hic longam earum rerum texere seriem superuacuum videatur. Ad hostes vero quas merces deferre nefas habeatur, pluribus inter gentes conuentionibus est explanatum. Exstant eam in rem TRACTATVS HISPANIAE REGIS cum Belgis, (n) REGIS GALLIAE cum ciuitatibus Hanseaticis, (o) eiusdem cum Batavis, (p) ANGLORVM cum Polonis (q) & Suecis (r) aliique huius generis complures, in quibus mercibus vetitis accenseri animaduertimus omnia arma igniuoma, eorumque adparatus, qualia sunt tormenta, bombardae, mortaria, betardae, bombi, granatae, circuli picei, tormentorum sustentacula, furcae, balthei, puluis nitratus, restes igni capiendo idoneae, sal nitrum, globi, item hastae, gladii, galeae, cassides, loricae, bipennes, spicula, equi, ephippia, aliaque instrumenta bellica. Quin & triticum, hordeum, auena, legumina, sal, vinum, oleum, vela, restes, & si qua alia ad adparatum nauticum pertinent. Quamuis enim alter populus forsan suo iure vtatur, dum talia hosti alterius subministrat: nec minus tamen iure suo vitur, qui se aduersus illos defendit, qui hostem reddere potentiozem non dubitant. Ceterum sunt quaedam, de quibus inter gentes aliquando disceptatum

V v 2

est,

(l) Alb. Aquens. Chron. Hierosolym. lib. IV. cap. XXVIII. (m) Reinecc. Praesat. Historiae orient. praemiss. Buddaei Diff. de expediti. cruciat. §. 19. sequ. (n) Leon. ab Aizm. hist. pac. Belg. pag. 720. (o) Diar. Europ. contin. VI. in append. (p) Diar. Europ. contin. VII. art. XXVII. §. 363. (q) Metcran. hist. Belg. loc. cit. (r) Diar. Europ. contin. VII. Art. XI. p. 364.

est, an mercibus vetitis sint accensenda. Sic de vaginis aliquando dubitatum, refert REINOLDVS KIIRIKE, (s) an vna cum armis deferri prohibitis censeantur prohibita? Sed quemadmodum ipse auctor prudentissimus quaestionem adfirmendam existimat: ita praeclare obseruat, in instrumento foederis REGIS GALLORVM cum Belgis (t) vaginalium negotiationem reliquis commerciis vetitis diserte fuisse accensitam. Et sane cur accenseri eas non oporteat, nulla videtur esse idonea ratio. Vaginis non minus opus est hosti, quam gladiis: & quamuis vaginis non vulneret aut stragem edat: inutiles tamen essent ipsi gladii futuri, nisi vaginae eos a pluuia & rubigine tuerentur. Eadem ergo ratio, quae vela, restes nauticas, frumenta, prohiberi suavit, ipsis etiam vaginis facile poterit accommodari. Multo acrius inter Hispanos & Anglos disputatum est de herba Nicotiana, (u) vtrum illam hostibus subministrare liceat? Negabant Hispani, qui illam rebus ad victum comparatis accensiebant, adeoque non minus intercipi posse iudicabant, quam salem. Ast in alia omnia ibant Angli, quod herbam istam non nutrire villo modo putarent. Hinc quum in tribunali maritimo Hispanico herba ista Nicotiana iure intercepta iudicaretur: Angli litteras repressaliarum ad faciendam damna decreuerunt. Sed vt dicamus, quod res est, non tam hic quaeri videtur, an aliquid nutriat, quam an hostis eo commode carere nequeat, adeoque eo impetrato aduersus nos procedat instructor? Talem esse herbam Nicotianam, extra omnem dubitationis aleam positum est. Exercitus enim sub humido aere varioque caelo pro salute reipublicae excubans, deficiente hac herba, non magis se beatum aut instructum putabit, quam si ferias ageret esuriales. Quo magis ergo interest gentis, ne aduersus hostem probe instructum arma ferat, eo minus illi vitio vendendum, si haec exercitui destinata intercipiat.

§. XV.

Ne quis vero iure nos reprehendere videatur, quod diutius terra marique peregrinati, quid domi nostrae prauis rectique geratur, nondum e penderimus: proximum erit, vt & in merces Germanico iure vetitas inquiramus. Antiquissimis temporibus ab omnium rerum ex-
tera-

(s) Kiirike *iur. marit. ban/soat. in annexis Quaest. illustr. Quaest. XVIII. pag. 75.*

(t) *Tract. Regis Gall. cum Belgis art. 170. in Diar. Europ. cont. VII. Art. XXVII.*

(u) *Zouch. iur. & iudic. faecial. Part. II. Sect. VIII. n. XII.*

terarum commercio abhorruisse maiores nostros, iam supra ex IULIO CAESARE & TACITO demonsttrauimus. Postea etiam res, exterarum admittere coeperunt: sed tamen, ut recte a CONRINGIO (x) obseruatum est, rarus per Germaniam, & non nisi uiliorum fuit commerciorum usus, usque ad annum a nato seruatore fere millesimum centesimum. Haecenus quidem paucae peregrinae merces, & uix aliunde quam ex Italia adlatae, oceano omni Normannorum piratica infesto, & Germanicis nauibus paene ignoto. Primi septentrionales populi mare Germanicum tentarunt, & proximi eidem mari Venedi, quorum nobile ad oceanum emporium Rerich, iam a Godofredo Danorum rege destrutum, commemorant veteres FRANCORVM ANNALES. (y) Nec minus Iulinum, Venedorum emporium, iam saeculo undecimo florentissimum, celebrant ADAMVS BREMENSIS (z) & HELMOLDVS. (a) Paulo post & Hanseaticum illud foedus, CONRINGIO (b) teste, inualuit, ex eoque tempore ita ubique effloruerunt commercia, ut Germania rerum & ad necessitatem & ad commodiorem uitae usum pertinentium adfluentia, nulli terrae cederet. Quemadmodum uero tunc fieri solet, ut multa, quibus uix carere potest respublica, exportentur, multa, quae ciues ad luxuriam aliaque uitia publice noxia incitant, aliunde aduehantur: ira dandam sibi operam existimarunt imperii proceres, ut, quarum rerum commercia uetanda sint, legibus publicis definirent. Sic CONSTITVTIONE CRIMINALI (c) cautum est, ne uenena publici fiant commercii, ius iurandumque a pharmaco-poëis exigatur, se in scio magistratu nemini illa tradituros. Quum enim facile his rebus ad ueneficia, mortemque uoluntariam abuti soleat malitia hominum, nec raro imprudente earum tractatione ingens detrimentum capere possint integrae familiae: e respublica profecto fuit, uenenum omnium commercium cohibere. Eam uero legem deinde mirifice passim perpoluerunt leges prouinciales, maioris cautionis ergo statuentes, ne uenenum thecae reliquis thecis misceantur, ut in uendendis illis singularis libra adhibeatur, ne prouisores, quos uocant, illa cuiquam tradant, ut nemini uendantur, nisi ipsis patribus familias integrae famae, uel illis, qui litteras ab iis scriptas obtulerint, usum simul eorum indicaturas, &

V v 3

quae

- (x) Conring. *de urbib. Germ.* §. LXXXV. (y) *Annal. Franc. ad ann. 1033CVIII.*
 (z) *Ad. Brem. hist. ec. les. cap. LXVI.* (a) *Helmold Chron. Slav. lib. I. cap. II.*
 (b) *Conring. l. c. §. XLV.* (c) *Constit. Crim. Carol. art. XXXVII. §. fin.*

quae sunt huius generis alia. (d) Prudenter etiam legibus Germaniae publicis prohibitum legimus, (e) ne quis christianus cum Iudaeo aliter quam in foro domicilii christiani ineat contractum, nec quisquam actiones obligationesque aduersus christianum a Iudaeo emat, addita poena amittendi crediti, si quis ius Iudaei in se transtulerit. Immo & magistratui leges minantur infamiam & remotionem ab officio, qui super huiusmodi prohibita venditione instrumentum conficere ausus fuerit. (f) Vnde frustra a tali prohibitione eximunt emtionem, eiusmodi actus insinuatam, quum vitiosus actus alio aequo vitioso sustineri non possit. (g) Nec melius componunt rationes, qui cum CARPZOVIO, (h) RICHTERO (i) aliisque iureconsultis Saxonis hanc prohibitionem ad debita tantum vsuraria, & a iudice non confirmata, restringendam existimant. Nam harum actionum cessionem prohibere, superuacuum erat, quum iam tum vsurarii eiusmodi contractus ipso iure nulli haberentur. (k) In Saxonia tamen & aliis prouinciis sententiam CARPZOVII alteri praeferi satis notum est, & pluribus exemplis a PHILIPPI, (l) SCHILTERO (m) & MENCKENIO (n) demonstratur: Vnde non mirum est, & ZIEGLERVM, (o) STRYKIVM (p) aliosque accuratissimos iureconsultos pedibus discedere in CARPZOVII sententiam. Eiusdem generis in Germania nostra sunt leges, quibus certa pannorum genera prohibentur. Sic quum animaduersum esset, mercatores pannos lanctos nimis extendere solere, (*dass die Tücher an den Rabmen allzuviel gestreckt vverden, und demnach dem Käufer ein merckliches davon im Wasser abgeben, auch zu Zeiten die Tücher blattericht vverden,*) primum anno clō DCLVIII. (q) cautum est, ne eiusmodi panni extendantur, nec, nisi antea humefacti &

(d) Apotheker Ordnung der Stadt Lübeck de anno 1606. cap. IV. art. I. (e) Rec. imp. de anno clō 1611. §. diesem zu begegnen vers. Es soll auch kein Cbrist. Ordtn. Polstr. de anno clō 1617. Tit. 20. §. Es soll auch kein Cbrist. (f) Recessus imp. clō 1615. §. zu dem vollen. (g) Richt. Dec. XXXVI. n. XII. sequ. Lenz. de nomin. cession. cap. XXVI. memb. I. num. XI. (h) Carpz. lib. V. Resp. XXXVIII. §. part II. conf. XXXV. defn. XLV. (i) Richter. l. c. (k) Vid. ipse recess. Imp. clō 1615. §. diesem zu begegnen, ib. nichtig und unbündig seyn. conf. Lauterb. Colleg. pract. lib. XV. Tit. IV. §. XXIII. (l) Philippi ad Decis. Elect. XXVIII. obseru. VI. (m) Schilter. ad Pandect. Exerc. XXX. §. LXXVII. (n) Mencken. diff. iur. comm. & Saxon. ad Hub. p. m. 49. (o) Ziegler. de iurib. Iudaeor. cap. V. n. XXIII. (p) Stryk. de iur. & act. non cessibil. cap. I. §. III. p. 6. (q) Reform. Pol. anni clō 1648. Tit. von Verkaufung der vollenen Tücher §. Diéuveil auch befunden.

& detonſi, venirent, aut ita venditi a fiſco vindicarentur. Poſtea anno cło 10LI. (r) hoc ad pannos Londinenſes alioſque exteros reſtriſtum, de Germanicis vero diſpoſitum eſt, *das berührte gemeine Tücher, die in der teuſſiſchen Nation gewebet vverden, damit der gemeine Mann ſich deren auch zu gebrauchten hab, und dieſelben zu Nutz gebracht vverden, dergeltals an die Rabmen angeſchlagen, und das nachmahls dieſenigen, ſo ſolche Tücher im H. Reich teuſſiſcher Nation mit der Ellen auſſchneiden vvolten, daſſelbige vermüge der Polſcey - Ordnung thun, und die Tücher genezt und geſchoren verkauffen.* Aſt anno cło 10LXXVII. (s) denuo prior illa lex firmata, ſimulque vt omnes panni expanſi, & qui nec humefacti nec detonſi venduntur, fiſco cedant, mandatum eſt. In iüdem comitiis (t) cautum, ne panni caerulei tinſti colore corrodenſe, qui in reſceſſu vocatur, *die neuſich erfundene, ſchädliche und beſtrügliche freſſende oder corroliv-Farb, ſo man die Teufels-Farbe nennet,* vendantur, addita praeter conſiſcationem pannorum infamiae poena grauique mulſta, ſi quis vel hoc colore pannos tingere, vel hoc modo tinſtos diſtrahere auſus fuerit. Nec minore feueritate aromatum fraudulenter corruptorum, veluti zingiberis, colore tinſti, nec non piperis, ſacchari & croci adulterini negotiationem reſceſſibus compluribus vetiam animaduertimus, (u) Prudenter porro in Germania commercio exemptae ſunt fruges herbecſcentes & iminaturae, vt & vuae nondum ad vindemiam maturae. In eadem enim ORDINATIONE POLITICA, (x) quam vocant, cautum eſt, vt liceat quidem fruges & vindemiam futuram oppignerare, ſed ita vt iuſti pretii illius temporis ratio habeatur, aliaeque, quae ibi leguntur, cautiones obſeruentur, venditio vero frugum herbecſcentium & vinorum in vuis plane prohibeatur. Quae ratio imperatorem & imperii proceres induxerit, vt id vetuerint, facile patet. Solebant enim lucricupidi homines a colonis & vinitoribus, aeris indigis, totam ſpem meſſis vel vindemiae, nondum maturam, pretio minimo emere, eamque deinde collectam eo carius vendere. Iniuſtum vero eſt, auidos eiſmodi homines alieno ſudore & ſanguine viuere, &

(r) Reſſ. Imp. cło 10LI. §. 73. ſequ. (s) Ord. Polit. cło 10LXXVII. Tit. XXI. §. dievveil auch beſunden. (t) Ibid. §. 3. verb. Gleichfalls iſt vnglaublich fürgebracht. (u) Reſſ. Imp. cło 10LI. §. 85. & ſequ. Ord. Polit. cło 10LXXVII. Tit. 24. Von Verkaufung der Ingwers, Pfeffer, Saffrich, und andern Gewürz und Specereyen. (x) Ord. Polit. cło 10LXXVII, Tit. 19. §. Hierauf ſetzen und ordnen.

& pauperes his fraudibus redigere ad incitas. Hinc non mirum, quod saluberrima ista lex ab ordinibus imperii non solum seruata, verum etiam ad similes casus porrecta sit. Sic vetere ciuium Hanseaticarum decreto statutum est: (y) *Nemo emet & vendet baleces, antequam capsura sit perfecta, nec frumentum ante messem, pannum aut alia artificialia manufactionis, priusquam fuerint confecta & absoluta. Si quis contra hoc quid tentet, tunc emtor perdet bona cuncta: venditor autem decem marcas argenti pro multa soluet. Qui talem contractum nullitatis arguet, ille sextam partem ex bonis his confiscandis pro praemio accipiet.* Denique multae hinc inde existant leges de vino diluto & corrupto, exempli gratia, ne quis vina medicamentis inficiat, nec vasa, nisi sulphure, idque semel & modice fumiget, (z) vt extera tantum vina helenio, saluia, absinthio herbisque aliis innoxiiis condita & confecta vendere fas sit, (a) vt procurator fisci imperii, vini adulteratores, magistratu prius officii frustra adinonito, poenam poscat, (b) vt denique vinum diluentes, vel calce aliisque mixturis corrumpentes infamia, suppliciis, bonorum publicatione mulcentur, (c) & quae sunt huius generis alia. Sed mirum est, in tanta optimarum legum copia, omnes etiamnum de mercium eiusmodi veterarum adfluentia conqueri. Ast fuere eheu tempora, quibus, TACITO (d) *ecce, plus apud Germanos valebant boni mores, quam alibi bonae leges.*

§. XVI.

Hae sunt merces, quas in commercio esse tum leges publicae, tum mores ac consuetudines gentium prohibent. Latissimus hic se aperiret campus, in quo excurrere nobis liceret, & quas merces aliae etiam gentes vel ad se importari, vel exportari ex prouinciis suis nolint, paullo adcuratius edifferere. Sed otium nobis ea in re fecit MARQUARDVS, (e) qui integro capite *de restrictione & correlatione commerciorum, itemque iure prohibendae transuersionis mercium singulari* egit, variaque Gallorum, Scotorum, Italarum, Belgarum aliarumque gentium,

(y) Io. Aug. Werdenhagen *de rebus publ. Hanseat. Part. IV. cap. XI.* Marquard. *Jur. Mercat. lib. III. cap. V. §. 13.* (z) *Recess. Imp. cl. CCCCXC VII. §. 1. sequ.* (a) *Recess. Imp. eod. anno §. Item es sollen auch Aland &c.* (b) *Recess. Imp. cl. l. Tit. vom gemacht der Wein. §. Gemächt kalben.* (c) *Reform. Polit. cl. l. XLVIII. Tit. 16. von den Schiff- und Fubr- Leuten §. nachdem auch zu Zeiten.* (d) Tacit. *de moribus Germ. cap. XIX.* (e) Marquard. *de iur. merc. lib. I. cap. XVII.*

rium, quae huc faciunt, statuta collegit. Quare omiſſa in praefenti hac tractatione, potius id obſeruamus, imperantem ex principiis ſupra explicatis etiam eo iure uti, ut commercia exteris quoque certis legibus concedere poſſit. Quum enim ea iure quodam ſuo certis caſibus plane prohibeat: non video, quid eum impediatur, quo minus & conſeſſis certas leges dicere, adeoque, quibus conditionibus illa libera eſſe debeant, edicere queat. Sic in commerciis maritimis obſeruari ſolet, ut naues mare vel portum peregrinum ſubeuntes, reuerentiam ſuam ſigno aliquo teſtentur, id quod iam olim apud Romanos fieri conſueuiſſe, praecclare docet LIPSIUS. (f) Et ſane luculentum eius rei exemplum apud APPIANVM (g) eſt, apud quem quum Domitii Ahenobarbi & Antonii naues praetoriae caſu ſibi obuiam factae eſſent, primarius Antonii liſtor, ſtans in proſa, ut mos erat, Ahenobarbi nauis imperabat, ut detraberent inſignia. Hodie naues hanc reuerentiam teſtantur demiſſo velo, non vno tamen ſemper modo. Ait enim STYPMANNVS: (h) *Entweder es vviird im Mittel-Muſt die oberſte Flagge ein vvenig herunter gelaffen, und bald vviieder aufgezoogen, oder es vviird das Toppſegel bernieder gelaffen, und nicht ebr als man einen Canonen-Schuſſ vveit in die See iſt, vviieder aufgezoogen.* Et de hoc reuerentiae ſigno, quemadmodum ſaepe inter gentes potentiffimas diſceptatum, ita & ſaepe pactis & foederibus cautum eſt, quo modo illud a ſingulis eſſet exhibendum. (i) Ad eadem leges, quae commerciis dici ſolent, pertinet, quod imperantes ciuitatibus quibusdam concedere ſolent priuilegium, ſiſtendi & ab inſtituto curſu retrahendi merces exoticas, quas negotiator importat, ut nimirum eo loco ad certum tempus conqueſcant, & includantur ſtabulo publico, quo venum exponantur, quauis conditione, niſi vector domum redire malit. Vocant id ius *ſtapulae*, die *Stapel-oder Staffel-Gerechtigkeiſt*, die *Niederlage*, quale priuilegium Atretrato in vinis Francicis; Middelburgo in vinis iisdem ut & Hiſpanicis & Luſitanicis; Dordracō in vinis Rhena-

Xx

nis

(f) Lipſ. *Eloſt. lib. I. cap. XXIII.* (g) Appian. *de bello ciuili. lib. V.* (h) Stypman. *de iur. marit. Part. V. cap. I. n. 21.* (i) *Vid. tractatus inter Sueciae & Danicae reges anno 1613. Art. 5. 14. & 15. apud Loccum. de iure maris. lib. I. cap. IV. num. X. Tractatus Londineuſ. inter Anglos & Belgas. el. 1614. Art. IV. Sec. Tractat. inter Ludouicum XIV. & ciuit. Hanſaui. art. VII. apud Marquard. de iur. mercat. Tomo II. pag. 31. Puffendorf. *Ret. Brandenburg. lib. IX. §. LXVIII.**

nis, frugibus, lignis & carbonibus; Spiraë Nemetum in salibus aliisque mercibus, aliis denique ciuitatibus in aliis rebus competere, satis constat. (k) Accensendum porro his legibus *ius geranii, das Krabben-Recht*, quo imperantes iubent, vt merces certis locis machina ad id comparata nauibus extrahantur, & explorato eorum pondere, denuo immittantur. (l) Omitto alias huius generis leges, quibus imperantes passim circumscribere solent exterorum negotiationes.

§. XVII.

Principem vero locum inter has leges & conditiones iure quodam suo sibi deponunt vectigalia, quae fere vbique mercibus extrinsecus adlatis imponuntur. Iam olim apud Romanos quam plurima fuisse vectigalia, vel e iure nostro constat, eorumque rationes post SIGONIVM (m) luculenter excussit V. C. PETRVS BVRMANNVS. (n) Quorum morem quum hodie gentes tantum non omnes sequantur, non temere quaerere quis possit, an id iure fiat? Equidem iure exigi vectigalia & portoria, vbi in vias muniendas, reficiendasque, cannales ducendos, pontes struendos, purgandos portus, aliaeque huiusmodi impensae fiant, nemo negat. Sed an in libero mari vectigalia iure exigi & imperantium arbitrio libere intendi possint, id verò est, quod haut pauci negant. Maxime hanc litem Danis haut semel intentarunt Sueci. Iam anno cło 10CXL. PUFFENDORFIO (o) teste, acriter querebantur, Danos in freto Oresundico vectigalia nimis intendere, idque vel eo nomine iniquissimum esse iudicabant, quod id ius tamquam partem summi imperii sibi vindicarent. *Equidem Hafniae aut Bergis vectigal, quantum velit, exigere licere Dano, & ibi contradidurum neminem. Sed in freto id capere, vbi nec litore nautae vrantur, non plus rationis habere, quam si aut Anglus in freto Britannico, aut Hispanus in Gaditano idem exigere instituat.* Hinc non mirum, Suecos bello, quod paullo post inter eas gentes exarsit, composito, in pace anno cło 10CXLV. articulo III. sibi summam libertatem a vectigalibus istis Oresundicis esse stipulatos. Eadem lis recrudit anno cło 10CLVIII. & paullo post denuo sopi-

(k) Vid. Leuber. *disquis. Stap. n. CCXCVII. sequ.* Wehner. *voce Staffel-Recht.* Marquard. *de iure mercat. lib. II. cap. VI. §. XII sequ.* (l) Vid. Loccen. *l. c. lib. I. cap. cap. X. §. 11.* Stypmann. *constit. de iure marit. Part. V. cap. II. num. XI sequ.* (m) Sigon. *de antiquo iure ctu. Rom. lib. I. cap. XVI.* (n) Petr. Burmann. *de vectigal. pop. Rom.* (o) Puffendorf. *rer. Brandenburg. lib. XII. §. LXXXVI.*

Topica: (p) Sed ut sunt fata rerum humanarum, Dani, qui tam diu Suecis hanc libertatem concedere fuerant coacti, ius suum exigendi a Suecis vectigalia etiam in freto Oresundico recuperarunt ultima pace Holmiensi, ut adeo iam eam licet sopitam oporteat. Enimvero ne in fretis quidem soluenda vectigalia, (quorum aequitatem tueri difficillimum putat HERTIVS,) (q) iuri refragari, illi facile largientur, qui mare imperio subesse posse, non inficiantur. Quaesito vero tali imperio, quis neget, vectigal a transeuntibus pro mercium vectura peti posse? Ea sane exiguntur non solum ob impensas in vias & portes faciendas, ceu HERTIVS existimasse videtur, verum partim in signum & recognitionem imperii, quod in certum maris tractum sibi adseruerunt imperantes, ut ZIEGLERVS (r) vidit, partim ob securitatem, quam princeps nauibus suis & classibus praestat transeuntibus, quam cum ZIEGLERI ratione coniungendam recte monet illustris BOHMERVS. (s) Vnde ne ipse quidem PUFFENDORFIVS (t) id ius plane iniquum dicere ausus est, quamuis moderate eo vtendum esse, frustra monuerit, quum id de omnibus vectigalibus ipsa aequitas & ratio prudentiae civilis suadere videatur.

§. XVIII.

Quum vero legibus a subiectis obsequium debeatur, subiectorum vero numero non solum ciues, verum & exteri, dum in terris nostris vel maribus haerent, habendi sint, siquidem in aliena re publica versari, & imperanti parere nolle, hostile esset futurum: (u) consequens est, ut a ciuibus non modo, verum etiam peregrinis, qui vel merces vetitas venum exponunt, vel vectigalia defraudant, vel a his legibus ab imperante circa commercia conditis refragantur, principes poenas iure possint exigere, Pœnae vero non semper & vbique eadem sunt. Saepe fieri solet, ut, qui hosti maxime obditione cincto & deditioi proximo necessaria sufficiunt, extremo supplicio adficiantur. Sic iam olim Demetrius, quum Atticam teneret exercitu; iamque vicina oppida Eleusina & Rhammuntem cepisset, Athenis finem facturus, nauis frumentum inferre parantis & magistrum & gubernato-

X x 2

(p) Puffendorf. *vita Caroli Gustavi regis Suec. lib. V. §. LXVI.* (q) Hert. *de seruit. natur. constit. sect. I. §. XV. p. 129.* (r) Zieglér. *de iur. maiest. lib. II. cap. VII. §. XIII.* (s) Boehm. *iur. pub. vniuers. lib. II. cap. IX. §. XIX. & XX. & ibi not. I. pag. 559.* (t) Puffendorf. *de iur. nat. & gent. lib. III. cap. III. §. VII.* (u) Boehm. *iur. pub. vniu. lib. III. cap. I. §. XIII. sequ. pag. 574. sequ.*

torem suspendit; eoque modo detentis ceteris, vrbe potius est. (x) Eadem feueritate Pompeius, teste PLUTARCHO, (y) custodes imposuit Bosporo, obseruatos, si qui mercatorum eo nauigarent, & deprehensos capitali supplicio affecturos. Talia etiam exempla haut pauca nouissima suppeditat historia, (z) quae ne GROTIUS (a) quidem iniquitatis arguere in vniuersum potuit. Non mitiorem poenam leges comminantur illis, qui cum gente hostili negotiantur, (b) aut rem vetitam dolose vendunt. (c) Saepe enim infamiam, (d) vel animaduersionem, (e) vel excommunicationem, (f) vel multam denique (g) eiusmodi negotiatoribus vel merces vetitas aduehentibus vel omittentibus professionem, vel alias leges contemnentibus propositam esse animaduertimus. Praecipue tamen locum tunc habet poena confiscationis. Quamuis enim olim paullo mitius nonnumquam actum sit cum negotiatoribus, ceu docent variae Graeciae & Alamanniae imperatorum, vt & Regum Franciae, Hispaniae, Syriae, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, constitutiones, in CONSVLATVM MARIS (h) relatae: plerumque tamen merces, quae vel contra leges vehuntur, (i) vel de quibus non soluuntur vectigalia, (k) & a Romanis & gentibus hodiernis in fiscum redigi solent. Nec id quidem inistum esse, quilibet intelligit. Leges eam poenam comminantur: indicari etiam solet variis signis, quo loco mercium professionem fieri velit imperans, eoque comparatae sunt statuatae mercuriales, *die Zoll-Stangen*. Quod & ad merces prohibitas attinet, ciuibus aequae ac exteris antea fieri solet denunciatio vel significatio publica, vt cauere sibi a damno possint, qualium significationum publicarum exemplum haut vnum apud CAMBDEMVM (l) aliosque (m) extare animaduertimus. Quod si ergo istas minas despici-

(x) Plutarchus in *Demetrio*. (y) Idem in *Pompeio*. (z) Gregocii Leti vit. *Philippi II. Part. I. lib. III.* Thuan. *hist. lib. XV. pag. 305.* (a) Grot. de *iure belli & pacis lib. III. cap. I. §. 5.* (b) L. 11. pr. *D. de public. & vectigal.* (c) L. 1. C. *ne Christi. mancipium.* (d) *Reform. Polit. cl. 10 LVIII. Tit. XVI.* (e) *Reform. Polit. l. c.* (f) C. 6. 11. 12. 17. X. *de iudaetis.* (g) L. vit §. 5 & 10. *D. de public. & vectigal.* (h) *Consulat. maris cap. CCLXXIV.* (i) L. 11. §. 2. *D. de public. & vectigal.* L. 1. *D. de his quae ut indign. L. 3 C. de nauat. fren. Ord. Polit. cl. 10 LXXVII. Tit. XVI. Tit. XIX. §. 3. Tit. XX. §. 4. Tit. XXI. §. 1. III. XVI. Tit. XXII. §. ult.* (k) L. vit. *D. de publ. vectigal. & commiss. Quin. & l. Declam. CCCXLII.* (l) *Cambden. hist. Elisabethae reginae ad ann. cl. 10 XC. & cl. 10 XCVIII.* (m) *Vid. Grot. in not. ad ius belli & pacis lib. III. cap. I. §. V.*

tui habent mercatores, & contra leges sibi dictas negotiantur: consentisse in poenam illam videntur, neque adeo ipsis, tamquam volentibus, fit injuria.

§. XIX.

Romano iure quidquid ob hanc causam in fiscum redigitur, *COMMISSVM* vocatur, ceu ex toto titulo digestorum *de publicanis, vectigalibus & commissis* adparet. Proprie equidem & ex usu Latinae linguae *COMMISSVM* non res est, quae a fisco vindicatur, sed factum, ob quod vindicatur. Quicumque enim contra legem aliquid susceperant, *COMMISSISSE* in *legem* dicebantur, (n) vel etiam *COMMITTERE edictum*. (o) Unde & apud *SVETONIVM* (p) & *VLPIANVM* (q) commissum non pro re a fisco erepta, sed pro facto aduersus leges commissio, accipitur. Ait enim ille, *vectigalibus indictis, neque propofitis, quum per ignorantiam scripturae multa COMMISSA fierent*, id est, quum per ignorantiam saepe aduersus legem ageretur. Hic vero dum *commissa* etiam *ad heredes transmitti* monet, non profecto res, quae in commissum cadunt, sed factum illicitum, & natam inde obligationem, intelligit. Quum vero, qui legi non parer, etiam ad poenam sit obligatus, etiam haec committi dicebatur. Sic saepe in legibus nostris est: *committere in poenam*, (x) saepe & *poena ipsa committi dicitur*. (s) Denique & ad ipsam rem, quae poenae loco eripitur, dictionem hanc adplicarunt *ICTI*, adeo vt & fundus, (t) homo (u) & merces (x) *committi*, vel in *causam commissi cadere* dicantur. Quamquam, qui purioris Latinitatis sunt paullo studiosiores, *HVBERO* (y) obseruante, dicere malint: *res pro commissio tenetur*, qua locutione etiam *QUINCTILIANVM* (z) usum nouimus.

§. XX.

Nec merces tantum pro commissio tenentur, verum saepe etiam naues simul capiuntur, si vel hostium sint, vel hosti quidquam, quod eius vires augeat, subuehere audeant. Exempla iam in iure nostro exstant luculentissima. (a) Hodie vero nihil hoc iure inter gentes est

XX 3

fre-

- (n) L. 39. D. ad L. Iul. de adult. L. ult. D. de lege commissor. (o) L. 8. §. ult. L. 10. §. 14 D. de coniung. cum emancip. L. 126. D. de legat. l. (p) Sueton. Ca. ligul. cap. XLI. (q) Vlpian. L. 14. D. de public. vectigal. & commiss. (r) L. 23. §. 1. D. de recept. qui arbit. L. ult. in fin. D. quod quique iuris in alt. (s) Cicero, pro Cluent. (t) L. 17. §. ult. D. ad SCtum Vellei. L. 37. D. de neg. gest. (u) L. 2. C. si seruus export. (x) L. II. §. 2. D. de publ. vectig. & commiss. (y) Huber. Practic. ad D. lib. XXXIX. Tit. V. §. VIII. (z) Quinctil. Declam. CCCXLII. (a) L. 1. §. 2. D. de publ. vectigal. & commiss. L. 3. C. de nauis. forni.

frequentius, adeo, vt, feruente bello, vix hebdomas abeat, quin captarum ob merces vetitas nauium mentionem faciant nouellae publicae. Vocant eiusmodi nauem *eine Prise*, & si lis ea de re oritur, & sententia contra magistrum nauis fertur, phrasis adhiberi solet: *Das Schiff ist für gute Prise erkläret.* Quod ex lingua Italica esse, facile vnusquisque animaduertit.

§. XXI.

Et haec quidem de ipsis mercibus vetitis & commissis generatim praemittere visum est. Proximum est, vt ad specialiozem thematis nostri expositionem pronexamur, acturi, quod & titulus iam pollicetur, *de nauibus ob mercium vetitarum vecturam commissis.* Ea enim de re tot inter gentes agitantur controuersiae, vt iis vel enumerandis pauciores plagellae sufficere non videantur. Dabimus tamen operam, vt si non alia re, at certe breuitate nos lectori commendemus.

CAP. II.

DE

NAVIBVS OB MERCIVM VETITARVM VECTVRAM COMMISSIS.

- §. I. *Naues & nauatae iure Romano pluribus priuilegiis fruuntur.*
 §. II. *Talia & ius nouissimum illis concedit.* §. III. *Saepe tamen capiuntur, & pro commissis tenentur, maxime ob merces illicitas.*
 §. IV. *Nisi merces vetitae non ab exercitore, sed a magistro nauis impositae sint, tunc enim solae merces fisco cedunt.* §. V. *Id cognoscitur ex instrumentis, quae vocantur, passeports, certificats, cer-separtien, cognoscementen.* §. VI. *Saepe etiam pacta intercedunt inter gentes, ne hoc casu naues una cum mercibus fisco vindicentur.*
 §. VII. *An capta naue etiam merces licitae cum illicitis in commissum cadant?* §. VIII. *Quid si vel naues hostium merces amicorum, vel naues amicae merces hostium contineant?* §. IX. *Varii casus hic accurate distincti.* §. X. *Vnde cognoscatur, res nauis impositas hostibus esse destinatas?* §. XI. *Vnde pateat, easdem hostium esse proprias?* §. XII. *Vnde constet, naues ipsas esse hostium?* §. XIII. *Cui praeda cedat, si naues captae a nauibus imperantium bellicis?*
 §. XIV.

§. XIV. *Cai, si privatae naues auctoritate publica naves ceperim?*
 §. XV. *Quid si naues confociatae (eine Admiralschafft?)* §. XVI. *Naues captae in commissum cadunt post sententiam a iudicio caussarum maritimarum latam.* §. XVII. *Quod ex ipsis gentium maritimarum legibus demonstratur.* §. XVIII. *Lata sententia, praeda statim fit eorum, quae sub busta emunt.* §. XIX. *Nauium ita pro commisso occupatarum pretium an ab adsecutoribus restituendum sit, in adsecuratione pura?* §. XX. *An si adsecuratio sit conditionata?* §. XXI. *Si sententia nondum lata, quamdiu expectandum sit adsecurato, antequam restitutionem exigat?* §. XXII. *Nauibus iniuste captis, legati mittuntur illas repetituri, vel decorantur repressaliae.* §. XXIII. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Suntuosissima est nauium structura, maioresque impensas & instructio earum, & adparatus nauticus exigunt. Vnde non mirum, quod & nauibus ipsis, & nautis, haut pauca priuilegia indulserint summi imperantes, quo & securitati eorum prospiceretur, & homines ad rem nauticam redderentur alacriores. Sic iam olim Claudius imperator Latinis nauem mercaturae caussa fabricantibus ius Quiritium dedit, dummodo naue illa decem millium modiorum Romam sex annos frumentum portassent. (b) Eodem iure Romano etiam vacatio a publicis muneribus dabatur nautis, (c) & grauioribus poenis coercerentur, qui aliquid ex naufragio vel expugnata naue rapuerant, receperant, damnus dederant. (d) Si quis alterum hominibus armatis de nauis sua deiecerat, concusserat, expugnauerat, lege Iulia de vi publica tenebatur. (e) Sunt etiam, qui legem illam, quod nemo demo sua extrahi atque inde in ius rapi posset, (f) CUM ALBERICO DE ROSATE, (g) BALDO, (h) NEGYZANTIO, (i) IASONE (k) BENEV. STRACCHA (l) etiam ad nauem porrigunt. Quam sententiam iustam apud Romanos habuisse rationem eo minus dubitamus, quo certius constat, totam illam aediu-
um

(b) Sueton. Claud. cap. XIX. Vlpian. *Fragm. Tit. III §. 6.* (c) L. 3. D. de vacat. murr. (d) L. 2. D. de incenit ruin. rate nauis expugn. (e) L. 3. D. ad leg. Jul. de vi publ. (f) L. 18. D. de in ius voc. (g) Alberic. de Ros. ad L. pen. D. de his qui deisc. (h) Baldus ad L. 2. C. locat. (i) Neg. zant. de pignor. memb. IV. part. II. num. 169. (k) Iabou. ad L. 18. D. de in ius vas. (l) Straccha. de nauib. Part. I. n. 7.

um religionem a Larium & Penatium cultu esse repetendam. Acqui etiam LARES PERMARINI erant, quibus navali praelio aduersus Antiochi praefectos aedem vouit L. Aemilius. (m) Porro & id singulare est, quod si quis nauem communem refectiois indigam communi nomine refecerit, alterque socius sumtus erogatos cum vsuris centesimis intra mensem non restituerit, is, qui refecit, totius nauis dominium in solidum obtineat, (n) quum alias dominio rei suae non temere quisquam sit priuandus. Nec minus is, qui ad nauem constituendam, reficiendam, instruendam pecuniam credidit, praelationis iure ante reliquos creditores gaudet, (o) immo, vt RAUCHBARO (p) & KVRIKIO (q) visum, etiam iure tacitae hypothecae, cuius diserte mentio fit in legibus, (r) quidquid a VINNIO, (s) LOCCENIO (t) & STYPMANNO (u) in contrarium adlegatur. Haec & alia nauium nautarumque iura passim prodit ius Iustinianicum; quae fusius hic exponere nostra iam parum interest.

§. II.

Nec parciore hodie gentes sunt in priuilegiis circa rem nauticam concedendis. In plerisque sane legibus nauticis cautum est, vt nemo nautam itineri accinctum arrestare, nauique exire iubeat propter personale debitum, si vel bona in nauis habeat, vel nauclerus pro eo fideiubeat. Ita IVRE DANICO (x) sancitur. *Liegt ein Schiff segelfertig, und wartet auf wind, so mag niemand dessen Steur-oder Bosmann um Schuld willen aufhalten, sondern sein Gut, so er im Schiffe hat, ausgenommen seine Kleider, darinn er geht, und sein Koy-Bette soll von dem Schiffer und Schiffleuten bey eydlicher Aussage getieffert werden, der andere aber soll seine Reise der Abrede nach fortsetzen.* Eadem statuerunt Philippus II. Rex Hispaniae (y) vt & IURIS WISBYENSIS (z) & LVBECENSIS (a) auctores. Vnde & in IVRE PRVTENICO (b) legimus: *Wann ein Schiff*

(m) Liu. lib. XL. cap. VII. Conf. de Laribus marinis Desid. Herald., ad Tertull. Apol. l. 26. eiusd. Aduers. lib. I. cap. VII. Meurf. Aduer. philol. ad libr. de gloria cap. II. (n) L. 52. §. 10. D. pro socio, L. 4. C. de aedific. priuat. (o) L. 5. & L. 6. D. qui prior. in pign. L. 25. D. reb. cred. l. 26. & 34. D. de rebus auferit. ind. poss. (p) Rauchb. Part. I. qu. V. n. XVI. (q) Kürrike Resol. Quaest. illustr. quaest. XIII. p. 65. (r) Nouell. XCII. cap. III. (s) Vinu. ad l. non autem D. de exercit. act. p. 100. (t) Loccen. iur. marit. lib. III. cap. II. p. 213. (u) Stypman. iur. naut. Part. IV. cap. IV. n. XX. (x) Ius Danic. lib. IV. cap. I. art. XXXVI. (y) Ord. marit. Tit. de naus. art. XXXI. (z) Ius Wisbyen. art. VI. (a) Ius Lubec. lib. VI. Tit. I. art. VI. (b) Ius Pruten. lib. IV. Tit. XIX. art. I. §. VI.

Schiff von Königsberg nach der Pillau komme, so soll niemand sein ge-
 heurtes Schiff-Volck aus des Schiffers Bort nehmen, Schuld-Sachen hal-
 ber, wofern der Schiffer vor ihn cauiren oder bürgen wolle. Iisdem iu-
 ribus etiam iis, qui pecuniam ad reficiendas naues crediderunt, ius
 praelationis non modo prae aliis creditoribus, verum etiam prae illis,
 welche Geld auf Bodmercy gegeben, indulgetur, dummodo instrumen-
 tum super eo contractu fuerit confectum, quod vocant einen Byl-Brief.
 (c) Qua de re denuo IUS DANICVM: (d) Wer einem andern Geld, ein
 neu Schiff zu hauen, oder mittel weil das Schiff zu unserhalten, stürb-
 cket, soll einen schriftlichen contract, der von guten Männern zur
 Kündligkeit unterschrieben sey, aufrichten, welcher contract Byl-Brief
 genandt wird. Selbiges Geld soll bezahlet, und das Schiff von solcher
 Schuld frey gemaches werden, ehe bevor es sich auf die Reise begiebt.
 Mittler weil bleibt das Schiff zur Versicherung, und dafern der Byl-
 Briefe viele solcher gestalt ausgegeben wären, sollen die ältesten den ihm-
 gern vorgehen, und alsdann wird solche Schuld - Forderung allen
 andern schulden, die auf dem Schiffe haften können, vorgezogen.
 Singularia eiusmodi iura & privilegia rei nauticae bono a summis
 imperantibus condita passim existant, & ab aliis ex instituto explicantur
 vberius.

§. III.

Quamuis autem tantus sit nautarum nauiumque fauor, vt nihil re-
 liqui fecerint legislatores, vt illos, quantum salua republica fieri pos-
 set, in tuto collocarent: saepenumero tamen contingit, vt captae pro
 commisso teneantur. Non modo enim ab hostibus & praedonibus
 maritimis capiuntur, qui sibi in hostium naues omnia licere existimant,
 verum etiam ab amicis, si merces vetitae vel ad hostes vel ad ciues ipsos
 aduehuntur. Hoc enim casu non solum merces ipsae, verum et-
 iam nauis cum vniuerso adparatu nautico commissae iudicantur. Quam-
 uis enim res secus se habeat, si ob neglectam professionem mercium,
 defraudationemque vectigalis fiscus res occupet, siquidem tunc non na-
 uis, sed onus illius, pro commisso tollitur: (e) hoc tamen ad com-
 missum propter merces illas illicitas non videtur adplicandum. Vecti-
 gal enim non de nauibus, sed de mercibus illis impositis, exigitur. Ast

Y y

si cer-

(c) Vinn. l. c. p. 95. (d) Ius Danic. lib. IV. Tit. V. §. IX. (e) L. ult. §. ult. D. lo-
 cat. conduct.

si certae merces illicitae declarantur, lex commissi est, ne merces eo vehantur, adeoque ea lex & merces ipsas, & nauem, qua vehuntur, complectitur. (f) Aequum id Romanis iam visum est. Ait enim PAVLLVS Iureconsultus: (g) *Dominus nauis, si ILLICITE aliquid in nauae, vel ipse, vel veliores impofuerint, NAVIS quoque fisco vindicatur.* Et hoc iure hodiernum vtruntur gentes, quoties cum aliis bellum gerunt. Tunc enim omnes naues, mercibus illicitis onustae, vna cum mercibus a fisco occupantur. Sic, exempli caussa, praepotentes ordines foederati Belgii, cum Anglis bellum gerentes, anno c1o IOCLVIII. prid. Non. Febr. (h) publice & ciuibus & neutrarum partium gentibus denunciarunt, in commissum casuras omnes naues, Anglis quidquam illicitarum mercium aduecturas. *Wir wollen, inquit, alle unsere alliirten, Freunde und Neutralen, und generaliter alle Völcker und nationen hiermit aduertiret, und ernstlich ersuchet und ermabnet haben, daß sie nicht befördern, noch bey wäbrenden diesen differentien verführen oder transportiren wollen aus einigen Landen, Königreichen, Plätzen oder Städten directe oder indirecte, noch einigen Städten, Häfen und Plätzen in England &c. einige Kriegs-ammunition, oder einige Materialien, so zu Ausrüftung der Schiffe dienen, wie die auch genant werden mögen, auch von was sorte, qualitaet und condition oder Natur die auch seyn mögen, keine ausbeseiden. Sintemahl wir vor gute Prisen und verbrochen halten wollen alle die Orlogs- und Schiffs-behusen, so diejer unser aduertentz und ordonanz zuwider würden befunden vwerden.* Et ne quis existimet, de solis mercibus confiscandis loqui ordines Belgicos, statim addunt: (i) *Müssen wir für verbrochen halten vollen, und von nun an für gute Prisen erklären alle die Schiffe, so vwohl auch die eingeladene Gúsher, Wahren und Kuuffmanschaffien, von vvelchen mehr, als ein See-Brief, (ad occultandas scilicet merces illicitas,) gefunden vwerden.* Idem ius gentibus exteris cum Suecis negotiantibus anno c1o IOCLIX. denunciauit FRIEDERICVS Rex Daniae, (k) nec hodie fere bellum vllum geritur, quin naues vna cum mercibus contrabando soleant a belligerantibus occu-

(f) L. II. §. 2. D. de publ. vectigal. & commissi. (g) Coccei. *differt. de commissi.* §. XXXV. (h) Placat der Hochmögenden Herren Staaten General der vereinigten Niederlanden, vvis es bey gegenwärtigem See-Krieg mit der Navigation und Commercio auf England gehalten vwerden solle. §. 2. ap. Marquard. *de iure mercat.* in append. pag. 643. (i) *ibid.* §. 5. pag. 644. (k) Marquard. *de iure merc.* in append. p. 656.

occupari. (1) An autem naue publicata etiam scapham hoc fatum maneat, disquiritur, plerisque id negantibus, (m) quia nec emta navi scapha simul emta videatur. (n) Sed raro ea de re suborietur controverfia, cum exercitor, amissa navi, de scapha non admodum sit laboraturus.

§. IV.

Quum vero ius istud satis rigidum sit: mirum non est, quod illud valere non soleat, si merces illicitae non a domino, sed magistro navis, gubernatore, proreta aliove e nautis navi illatae sint. Tunc enim non navis, sed merces tantum in commissum merito cadunt, quia dominus navis delictum ferre non tenetur, quod ab alio in re sua commissum est. Qua de re denuo PAVLVS: (o) *Quod si absente domino illicitum quid a magistro vel gubernatore aut proreta, nautae aliquo impositum, ipsi quidem capite puniuntur commissis mercibus, NAVIS autem domino restituitur.* Elegans huius rei exemplum exstat in lege DO-CLETIANI & MAXIMIANI Imperatorum, vbi quum Iunias quidam proposuisset, se nauticum foenus ea conditione dedisse, vt post nauigium, quod in Africam dirigi debitor adseuerasset, in Salonitanorum portum naue delata, foenebris pecunia sibi redderetur, ita vt nauigii duntaxat, quod in Africam destinatum fuerit, periculum susceperit, sed vitio debitoris, nec locum quidem nauigii seruantis, illicitasque merces comparantis, omnia, quae navis continuerit, fiscum occupasse: rescripserunt Imperatores, *amissarum mercium detrimentum, quod non ex marinae tempestatis discrimine, sed ex praecipiti avaritia, & incivili debitoris audacia accidisse conslet, adscribi Iuniae, iuris publici rationem non permittere.* Nihil hic de naue a fisco occupata, sed de mercibus tantum. Illa enim non ideo non ceciderat in commissum, quia navis vel Iuniae, vel alterius fuerat, sed quia, eo infcio ac absente, debitor, illius navis magister, merces illicitas navi imposuerat. Quum ergo re sua excidere non debeat dominus, si in ea ab alio quidquam contra leges fuerit admissum, & recte in simili casu rescripserit ANTONINVS: (p) *Si colonus vel serus domini praedii ferrum illicitum in praedio fecerint,*

Y y 2

igno-

(1) See Tractat inter Lud. XIV. Reg. Gall. & ciuitates Hanseat. art. III. apud Marquard. in append. pag. 30. (m) Bald. ad L. 3. Cod. de nauis foen. Strac. h. de nauibus. Part. II. num. XII. (n) L. fin. D. de instr. vel instr. leg. l. 44. D. de cuius. (o) L. 11. §. 2. D. de public. & vectigal. & commiss. (p) L. 16. §. 11. D. de publ. & vectigal. & commiss.

ignotante domino, nulla poena dominam teneri: aequitas sane fradet, ut & navis a fisco non occupetur, cuius non dominus, sed magister deliquit.

§. V.

Vt vero eo rectius pateat, dominine id delictum sit, an magistri navis: leges nauticae exigere solent litteras, in quibus iure iurando confirmare debet dominus navis, merces suas esse, non hostis, simulque indicare, unde merces veniant, quo destinatae & cuius naturae sint. Has litteras, quas CERTIFICAT vocant, vna cum PASSEPORTIS ostendere tenentur magistri navium, quo animaduerti eo facilius possit, utrum domini navis, vel qui ei merces imposuerunt, *die ausrebdet*, bona fide agant, an ipsi merces illicitas naui imposuerint. Hunc in finem in foedere maritimo LUDOVICI XIV & ciuitatum Hanseaticarum anno MDCLV (q) cautum est: *Et afinque l'on ne puisse douter de la qualité des marchandises, chargées dans les dits vaisseaux, seront les Capitains & Maistres d'iceux trouvez en mer, tenus de montrer aux Capitains de navires de guerre de sa Majesté un PASSEPORT, ou lettre de mer, & un CERTIFICAT, ou pollice de chargement, par le quel pass-port apparoitra, comme le navire appartient aux habitans des dites villes Hanseatiques, ce qui sera attesté sur leur serment par le magistrat de lieu, d'où il sera, & scellé de son cachet: & dans le certificat sera contenu la charge du navire, le lieu, d'où il part, & où il part, & où il va, & qu'il n'y a pas des marchandises de contrebande.* Formula eiusmodi passeporti haec exstat apud MARQUARDVM, (r) a foederatorum Belgarum ordinibus praescripta: *Denen Allerdurchlauchsigsten, Durchlauchsigsten, Durchlauchtigen, Großmächtigen, Mäechtigen, Hoch-Edlen, Edlen, Erbaren und Weisen Herrn, Kueysern, Koenigen, Republicken, Printzen, Herzogen, Grafen, Baronen, Herren, Bürgemeistern, Schoepffen, Raethen, Richtern, Officiren und Regemen, in allen guten Staedten und Plaetzen, so vwohl geist-als weltlichen, vvelche dieses unser Patent sehen oder lesen hoeren, ihun vvir Bürgemeister und Regierer der Stadt N. zu wissen, daß N. N. Schiffer des Schiffes N. vor uns erschienen, und bey seinem solennen Eyd declariret hat, daß das Schiff N. groß obngefahr N. Lassen, auf vvelchem er iarzo Schiffer ist, zugehuere den*

In-

(q) See-Tractat Ludouici XIV. reg. Gall. & ciuit. Hanseat. art. VI. apud Marquard. de iuro mercat. in adpend. pag. 30. (r) Marquard. Adpend. libri de iure mercat. pag. 652.

Inwohnern der unirtzen Prouintzen, so wahr ihm Gott helffe. Vnd wie wir gerne sehen, daß ermeldter Schiffer in seinen rechtsmaeßigen Sachen befoerders vverden moege, so ersuchen wir euch alle insgemein, und in particular, vvo besagter Schiffer mit seinem Schiff und Guetern arriviren wird: daß euch beliebe denselben gutvwillig auf- und anzunehmen, und nach Gebühr zu tractiren, und vwan er den rechten gewoehnlichen Zoll und Vngeld erleges, in, durch, und vorbey euren Hafen, Stroehmen und Gebiethen, seegeln, passiren, frequeniren und negotiiren zu lassen, vvo es ihm beliebt. Welches wir gern wiederum verschulden vvolten. Zu vvelches Zeugniß wir unser Stadt-Siegel hierunter setzen lassen. Quam vero praeter publicum hoc magistratus testimonium etiam CERTIFICAT, id est, litterae ipsius domini navis, vel eorum, qui merces imponunt, exigantur, eaeque sint duorum generum, & vel ad naues, vel ad merces nauibus impositas pertineant: vtriusque formulas addere iuvat, quales Fridericus rex Daniae, die XXIII. Sept. 1699. publica lege praescripsit: (s) *Wir N. N. und N. N. saembliche Schiffer und Rehder des Schiffs N. groß N. Lassen, so ietziger Zeit geführt wird von Schiffer N. N. certificiren hiermit, daß ietzt benanntes Schiff niemand anders, als uns allein, propre und eigenthuemlich zugehoere, und daß auch keine feindliche Person, noch andere, als wir obgemeldte, darinnen einigen Theil oder Part haben, auch daß mit unserem vveder des einen noch des andern Vorwissen und Willen darinnen keine feindliche Guesher geladen vverden sollen, als helffe uns Gott und sein heilig Wors. Haec certificatio ad nauem ipsam pertinet: demercibus nauis impositis testari eos oportet, (t) daß alle solche Guesher, so in das Schiff, N. N. darauf Schiffer ist N. N. gedestiniret nach N. N. zu geben, eingeladen und in dieser certification specificires und nachhafftig gemacht, und gemercket vverden sollen, niemanden in der VVelt, als ihnen einig und allein zugehoerig, und vor ihre eigene Mittel erhandelt seyn, also daß dieselben allein geben vor ihre eigne Rechnung und risico, und solches nicht zum Schein, daß sie solche Guesher durch erwan beistlichen accord mit feindlichen Personen durch diese certification, als vor ihre eigene Rechnung und risico so lange solten beneficiiren, biß sie in saluum gebracht und dann vor Feindes Rechnung seyn und verkauffet vverden solten, sondern zu guter Treue ihnen allein zukommen, ohne fause.*

Y y 3

so

(s) Marquard. Append. pag. 655. (t) Ibid. pag. 656.

so wabr ibnen belffe Gott und sein heiliges Vvork. Tales sunt litterae illae, quas *passepors* & *certificat* vocant: de quibus illud addere iuvat, iam Romanis illas non ignotas fuisse. HONORIVS enim & THEODOSIVS AVGG. ad Eustachium rescribunt: (u) *naucteros, antequam e portu dimittantur, deponere debere, in quam provinciam ituri sint, eoque manifestato, nullam postea contra eos indignationem seu concussionem procedere.* Praeter has litteras Belgii foederati ordines (x) etiam exigunt alias, veluti *Certepassien*, id est, contractus nauticos, *Fracht-Brieffe*, id est, inuentarium vel indicem mercium omnium naui impositarum, rite confectum, *cognoscementen*, id est, testimonia iis, qui naui aliquid imposuere, data, *Auis- und Connoy-Brieffe*. Et quum magistri nauium saepe bina eiusmodi litterarum exempla afferuare soleant, vt alteras requirentibus ostendere, alteras in portu, in quo adpellere cupiunt, in vsum suum conuertere possint: eadem lege denunciarunt Belgarum ordines, naues eas vna cum mercibus pro commissio occupatum iri, in quibus diuersa eiusmodi litterarum exempla reperiantur.

§. VI.

Quamuis vero hoc ius merces illicitas vna cum nauibus capiendi & antiquum satis & hodiernum inter gentes frequentissimum sit: in promptu tamen sunt exempla, quod inter gentes aliud conuenit. Sic in congressu publico legatorum Monasteriensis, inter se pacti sunt Hispani & Belgae, vt si alterutra gens bellum gereret, & ex altera natione quisquam merces illicitas hosti aduchere ausus fuisset, merces quidem illae fisco cederent, naues vero captae remitterentur domum. Verba in separato articulo, instrumento pacis inter Hispanos & Belgas factae adiecto, ita se habent: (y) *Und auf den Fall, das in ermeldten der vnrten Niederlanden Schiffen, solche Güter, Wahren und andere Sachen, so für verbotben declariret seyn, oder Ibru Majestast zum Schaden gebrauchet vverden koenten, besunden vverden solten, so sollen allein dieselben Güter und Wahren verbrochen seyn und confisciret vverden, und soll nicht das Schiff molestiret oder confisciret vverden einigermassen, und binzviederum und reciproce sollen auch hochst ermeldten Koenigs in Hispanien Unterthanen eben dieselbe Freyheit und Sicherheit in der segelation und commercio haben und*

(u) L. vn. C. de littor. & itin. custod. lib. XII, Tit. XLV. (x) Placat der Hoehmossenden Herren Staaten, vwie es bey gegenvvaertigem See-Kriege mit der navigation &c. Art. V. pag. 644. (y) Marquard. l. c. p. 648.

geniessen. Quum vero paullo post bello inter Hispanos & Gallos orto de articulo isto lites quaedam agitari cœpissent: nouo tractatu Hagae comitum cō IOCL. die xvii. Sept. inter Hispanos & Belgas concluso, (z) articulus iste vltcrius explicatus, & ea libertas nauium denuo stabilita est, simulque conuentum, vt hordeum aliaque frumenta & legumina, itemque vinum, oleum, sal, ceteraque ad victum hominis comparata, mercibus illicitis non actenserentur. Eodem modo inter se pacti sunt Galli & ciuitates Hanseaticae (a) anno cō IOCLV. *S' il se trouuoit des dîtes contrebandes sur des vaisseaux des dits habitans, chargés à cueillete en un ou plusieurs lieux, elles seront confisquées purement & simplement, sans que les autres marchandises, ni le vaisseau le puissent être.* Quin exstat exemplum rarissimum conuentionis, inter Lusitanos & Belgas anno cō IOCLXI. inita, qua his omnium mercium, etiam illicitarum, vectura ad hostes libera permittitur, adeo vt nec naues, nec merces ideo capi aut fisco addici possint. (b) Sed quemadmodum eiusmodi pacta ad exceptionem pertinent: ita facile patet, regulam istis non tolli, adeoque certi iuris esse, ob merces illicitas naues etiam in commissum cadere.

§. VII.

Quum ergo naues, cœu hactenus dictum, hoc casu vna cum mercibus pro commissio teneantur: facile decidi poterit quaestio, an tum licitae etiam merces, nauis impositae, vna cum illicitis fisco cedant, si domino consentiente vtraeque fuerint impositae? Iphis iuris Romani principiis id haut repugnare, ex verbis PAVLLI, (c) supra allegatis, colligit ANTONIVS MATTHAEI, (d) siquidem capta naue merces etiam procul dubio captae videantur. Et ita etiam ratiocinati sunt FRANCISCVS L. (e) CAROLVS IX. (f) & HENRICVS III. (g) qui legibus nauticis sanxere, vt occupata ob illicitarum mercium vecturam naue, etiam merces licitae cum illicitis pro commissio teneantur. Vnde tritissima inter Gallos est paroemia iuris, *que la robbe de l'ennemi confisque celle de l'amī*, (h) quam magno adparatu tuentur scriptores Galli. Enimue-

ro

(z) Marquard. *in ad. end.* p. 649. (a) See-*Tractat inter Ludou. XIV. reg. Gall. & ciuit. Hanseatic. art. 11-16. pag 28.* (b) *Tractat ende Alliantie tusschen Portugal en de Staaten General der vereynigde Nederlanden art. 12. ibid. p. 363.* (c) L. 11 §. 2. D. de publ. & uectigal. & commiss. (d) Ant. Matth. *de crimin. lib. XLVIII. Tit. II. c. V. n. XVIII* (e) *Edict. anno cō IOXLIII. art. XLII.* (f) *Edict. anno cō IOI. XIX.* (g) *Edict. anno cō IOLXXXIV.* (h) *Mornac. in L. pen. §. vlt. D. loc. cond.*

ro quamuis in se iniustum non videatur, eiusmodi commissi poenam denunciare iis, qui merces illicitas aduehere non dubitauerint, maxime quum eo maior plerumque dolus subit, si merces licitae illicitis misceantur: tamen id neque ex allegato PAVLLI textu fuit, qui tantum de illicitis loquitur, & aequitati magis consentaneum est, eas tantum merces, quae aduersus legem vehuntur, in commissum cadere vna cum naue. Certi enim iuris est, vtile per inutile non vitiari, nec poenam esse, nisi vbi delictum fuit, quum, vt eleganter ait PAPIANVS, (i) *non debeat alteri per alterum iniqua ceditio inferri*. Et hanc aequitatem passim hodie sequuntur gentes. Sic Hispani & Belgae inter se pacti sunt in congressu Monasteriensis, (k) *dass allein die Wahren, so für verboten declariret seyn, verbrochen und confisciret seyn, und das Schiff oder die anderen Güter und Wahren, und was sonst in dem Schiff seyn moechte, deswegen nicht molestiret und confisciret werden solle einiger massen*. Quin ipsi Galli sensim a rigore istius legis remittunt, siquidem LVDOVICVS XIV. (l) ciuitatibus Hanseaticis concessit, vt non obstantibus illis edictis FRANCISCI I. & HENRICI III. mercibus illicitis in nauibus hanseaticarum ciuitatum reptis, licitae non simul fisco vindicentur, *en sorte, que la robe de l'ennemy ne confisque point celle de l'amy*. Quam in rem & sententias quasdam latas in tribunalibus Gallicis allegat MARQUARDVS. (m) Quod si tamen separari nequeant merces licitae ab illicitis, omnes in commissum cadere merito tradunt MATTH. DE AFFLICTIS, (n) SIXTINVS, (o) & qui edicta ordinum Belgii hanc in rem allegat, WISSENBACHIVS. (p) Immo & tunc merces licitae & amicorum simul cum hostilibus pro commissio tenentur, si dominus simul ex nauis hostili aduersus capientes pugnarit. Id quod non solum foedere inter LVDOVICVM XIV. & ciuitates hanseaticas (q) inuito cautum, verum etiam a Batauis, teste METERANO, (r) obseruatum est. Quum enim, capta nauis Lusitanica, Franciscus Carletti, Florentinus, merces suas nauis isti impositas, quasque ipse 90000 florenis aestimabat, repeteret: obiectum illi est a capientibus, quamuis ipse sit neutrarum partium, eum tamen e nauis ho-

stili

- (i) L. 74. D. de diuers. reg. iuris. (k) Articulo separato, de quo supra. (l) Traicté sur le fait de la marine anno 1655. art. III. (m) Marquard. de iure mercat. lib. II. cap. 4. n. 36 sequ. (n) Matth. de Afflictis de Vectigal. num. LXV. (o) Sixtin. de Regalibus cap. VI. n. CXCI. (p) Wissenbach. in digesta Part. II. Disp. XV. §. XXV. (q) See-Tractat. Art. III. (r) Meteran. Annal. Belg. lib. XXIII. pag. 164.

fili pugnasse. Vnde sententia lata a iudicibus rerum maritimarum, dass man seine befundene Güter ad utilitatem sui habentis mit verkaufen sollte.

§. VIII.

Idem paene iuris est, si hostium res in nauibus reperiantur: quamuis hic varios casus distinguere soleant doctores. In CONSVLATV MARIS, (s) vbi ex instituto huius generis controuersiae tractantur, ita definitur haec quaestio, vt, si & nauis & merces hostium sint, veraeque fiant capientium: in nauis sit pacem colentium, merces autem hostium: nauis cogatur merces eas in aliquem portum nostrarum partium deferre, & vecturae pretium nautae soluatur: si porro nauis hostilis sit, merces vero aliorum, de naue transigatur, aut si transigere nolint vectores, cogantur in portum aliquem nostrarum partium intrare, & capienti mercedem pro nauis vsu soluere. Sed non semper tam humanae sunt gentium leges, belli tempore propositae. Saep̄ allegato FRANCISCI I. edicto cautum animaduertimus, vt tum naues neutrarum partium, rebus hostium onustae, tum naues hostium vna cum mercibus amicorum impositis fisco vindicentur. Idem etiam sancitum esse constat a Lusitanorum regibus, quorum LEGEM (t) citat GROTIUS. (u) Aliud placuit Hollandis, qui anno c̄lccccxxviii bello cum ciuitatibus Hanseaticis impliciti, frequenti senatu, GROTIUS (x) teste, iudicarunt, merces amicorum etiam in hostium nauibus repertas in praedam non cedere vna cum naue. Sed quamuis id deinde pro lege habitum esse referat GROTIUS: saepe tamen alia omnia ab ipsis Batauis sancita sunt. In tractatu enim maritimo inter Hispanos & Belgas anno c̄l̄l̄, Hagae comitum facto, (y) conuentum est, *dass alle dasienige, so durch die Inuohnner und Vnterthanen der vnirten Prouinziën in ihrer Maiestat Feinden Schiffen geladen seyn wird, ob es gleich keine verbotene Kauffmannschafft ist, geconfisciret vverden soll, mit andern demienigen, das in vorbeschriebenen Schiffe gefunden wird, nichts dauon ausbescheiden noch gereferiret, dahingegen aber solle alle dasienige, vvelches in denen hochgemeldten Herren Staaten General-Vnterthanen zugehoerigen Schiffen ist, und befunden wird, liber und frey seyn, ob*

Zz

gleich

(s) Consulat. mar. cap. CCLXXIV. (t) Lex Portugall. lib. Tir. XVIII. (u) Grotius de iur. bell. & pacis lib. III. cap. VI. §. VI. (x) Grotius de iur. bell. & pacis l. c. & not. ad lib. III. cap. II. §. V. (y) Tractat van de Marine Art. XIII. & XIV. apud Marquard, in Adpend. pag. 651.

gleich die Ladung, oder ein Theil davon, ihre Majeſtät Feinden zugehoerete. Quale ius etiam ſibi tum ſtipulati ſunt Hiſpani. (z) Eamdem legem etiam Daniae Rex anno cLo IocLIX. menſe Septembri (a) dixit omnibus in Sueciam negotiantibus. Quamvis enim liberum eſſe concedat earum mercium, quae ad belli uſum non ſunt comparatae, veterum; ſtatim tamen addit; *Alle das freye Guſ aber, ſo in unfreyen Schiffen gefunden oder betreten vviird, ſoll und muß endlich ohne einige exception der confiſcation zur gueten Priſe unſervorfften ſeyn.* Paulo ſeuerior tamen eſt eiudem regis declaratio, menſe anteriore edita (b) vbi & neutrarum partium naues confiſcationi obnoxias pronunciauerat, ſi rebus hoſtium onuſtae reperirentur. Ait enim Rex: *Worunter doch nicht gemeinet, daß daher unſerer Freunde, benachbarten und anderer neutral-Staende und Staedte Güter und Schiffe, ſo aufgebracht, zu confiſciren, und preiß zu machen, es vvaere dann, daß dieſelbe anrapires vviürden . . . miſs Zu - oder Abfuhr der Schwediſchen Güter.* Ex quibus fatis adparet, vere omnino dixiſſe GROTIUM, (c) non certam ea de re eſſe iuris gentium legem.

§. IX.

Enimvero, ſi dicendum, quod res eſt, facile decidi hanc quaestionem poſſe arbitror, ſi varii caſus recte diſtinguantur. Si & naues & merces hoſtium ſint: nullum eſt dubium, quin vtraeque impune capi poſſint. Hoſti enim in hoſtem extra ciuitatem in infinitum omnia licere, rationi conſentaneum eſt, recteque philoſophatur AESCHYLVS. (d)

- - - πλοῦτος δὲ ναῦς

Ἐχθρὸν ἢ ἐχθρῶν εἶδεν αἰετὸς.

- - - Male ab hoſte pati

Hoſtem, minime diſſidet aequo.

Quod ſi tamen naues hoſtiles, mercesque iſtis impoſitae, vel virtute nauarum capientibus eripiantur, vel fuga ſe illis ſubtrahant, vel a capientibus redimantur, poſtliminio ad priorem ſtatum & cauſam redeunt. (e) Quid vero, ſi captae naues hoſtiles, & mercibus hoſtilibus onuſtae,

(z) Ibid. Art. XV. (a) Verordnung vviſe es bey vvaehrendem Kriege mit den confiſcationen zu halten Art. 4. ibid. p. 695. (b) Declaration für die handhabende zur See cLoLXIX art. 1. lb. p. 656. (c) Grot. lib. III. cap. VI. §. VI. (d) Aeschyl. in Prometheus vincto. (e) L. 12. pr. L. 26. D. de capt. & poſtlim. L. 2. L. 5. L. 12. C. 604.

onustae, ob tempestatis periculum portum gentis utriusque parti amicae subire cogantur, an & tunc postliminii ius admitti potest, ita ut praeda a communi amico capienti eripi, alterique, cui erepta est, restitui debeat? Adfirmare id haud dubitat ALBERICVS GENTILIS, (f) sed cuius argumenta, quum ea lis inter Venetos & Genuensēs ageretur, accuratissime profligavit PETRVS CVNAEVS. (g) Et sane quum, qui medii sunt animo, & cum utraque parte colunt amicitiam, factum pro iure accipiant, adeoque an ab alterutro amico iure vel iniuria praeda ista facta sit, iudicium sibi arrogare non possint: consequens est, ut, nec ius postliminii hic locum inuenire debeat. Paulo aliter rationes componendae nobis videntur, si merces amicorum hostium nauibus impositae reperiantur. Hic enim vix ullam excogitari posse rationem, existimamus, quae merces illas vna cum ipsa nauī capientibus adquiri persuadeat. Nec ob conditionem dominorum id fieri potest, qui hostium loco non habentur: nec ob delictum aliquod: cur enim nefas sit, merces quasdam nauī gentis alteri inimicae imponere? nec ob ipsam mercium conditionem, quippe quas licitas esse, nullaque lege vel denunciatione prohibitas, ponimus. Vnde merito paullo inhumanior iudicatur illarum gentium consuetudo, quae nauī hostili capta, res hostium & amicorum iuxta in praedam cedere capientibus iudicantur. (h) Idem statuendum arbitramur, si res hostiles in nauibus amicorum reperiantur. Illas capi posse, nemo dubitat, quia hosti in res hostis omnia licent, eatenus, ut eas ubicunque repertas sibi possit vindicare. Sed naues amicorum ideo capi posse, iuris rationes non ferunt. Vel amici enim nomen eos ab hac iniuria rueri debebat, maxime quum suo iure vsi sint, dum alterius gentis sibi amicae res in naues suas negotiandi causa bona fide receperunt. Quemadmodum ergo iure suo vtuntur, qui res hostium ex istis nauibus auferunt: ita & iniuste non faciunt, qui amicorum res nauibus suis vehunt. Quum vero par sit ea in re vtriusque conditio: quo iure sibi alter amici nauem, quae nihil contra leges admisit, in praedam deposceret?

Zz *

§. X.

- (f) Alberic. Gentil. in *Aduac. Hisp. lib. I. cap. I. II. VI. VII.* (g) Petri Cunaei *respons. in causa Postlim. anno 1631. recus. post eius orationes pag. 521.* (h) Alberic. Gentil. *adu. Hisp. lib. I. cap. XX.* Roder. Zuar. *consil. II. de nauib. trahitich. & mercib. exportand. num. VI.* Marquard. *de iure mercat. lib. II. cap. IV. §. 31. sequ.*

§. X.

Quandoquidem vero multa hic incidunt dubia, veluti an merces vetitae hosti destinatae sint? vtrum res naui impositae hostium sint propriae, an amicorum? vtrum denique naues ipsae hostiles sint, nec ne? saepe fit, vt, quid tunc sit praesumendum, quaeratur. Er ad primam quidem quod attinet quaestionem, non facile potest res obscura esse, si adsint passeporti & certificationes, quales supra descripsimus. Sed saepe solent mala fide agere nautae, & instrumenta falsa proferre, e quibus colligi possit, merces alio esse destinatas, quum tamen hosti sint aduehendae. Saepe etiam, vbi animaduertunt, imminere naues, quarum magistris de mercium conditione sit reddenda ratio, instrumenta in mare proiciunt, ac deinde sibi vlla fuisse, negant, vel illa casu periisse fingunt. Quum ergo tunc vix liquido constet, hostibusne an alii neutrarum partium genti merces mittantur: merito ad praesumptionem recurritur. Ea vero tunc contra nautas, instrumenta suspecta proferentes, quam maxime militat, si in littoribus hostici deprehendantur. Vnde denuo Belgii ordines: (i) *vierdeus ordinieren vvir ferner allen unseren Ingefessenen und Vmwerbanten, aduertiren und ermahnen auch alle unsere Alliirte, Freunde und neutralen. und generaliter alle Voelcker und Nationen, so nacher Franckreich, Spanien, oder einigen andern benachbarten oder adliirten Reichern, Landen, Suedten und Plaetzen Ost-West-oder Nord-wards von diesem Staat belegen, oder von damen hieher gedencken, das sie die raume See kiesen und halten sollen. massen vvir Krafft dieses verstehen und declariren, das alle die Schiffe, so auf den Kuesten von Engelland, Schottland und Irreland, oder anderen Landen, Fylanden, und laetzen, so unter dem Gebietz gegenwaertiger Regie-ung in Engelland seyn, und insonderheit binnen laengst denselben Kuesten belegenen Bancken und Untieffen gefunden werden, und also nicht auffser Verdacht seyn. das sie vvider diese unsere Ordonantz und Aduertentz etwas vorhaben, so fern dieselben entwe-der gantz oder zum theil mit einiger Ammunition von Orlogs- oder Schiffs Bebuessen beladen seyn, von den Capitainen und andern Orlogs-Officiren und commissien-Fabrern dieser Landen aufgebolet und aufgeschicket werden sollen, damit von der Admiralitaet darueber sententiiret werde.* Equidem & ad littora hostilia adpulsus impunem sibi fore ab Hispanis stipulati sunt Belgae: (k) sed id hac tantum lege obtinuerunt, *vann*

(i) Placat der Hochmoegenden Herren Staten clo 16CLVII, Art. IV. (k) Tractat van de marine clo 16CL, art. IX, pag. 650.

Wo auf der Reede gefundene Schiffe nicht einlaufen wollen, oder auch wann sie in einen Hafen lassen, da sie nicht lassen, oder die Last brechen wollen. Attamen ab hoc rigore merito remittunt, si quando aduersis ventis & tempestatibus vel a piratis ad ista littora fuerint compulsi. Tunc enim ipsa imperiosa illa necessitas praesumptionem istam, quod merces hostibus destinatae sint, elidit. Hinc si propter necessitatem aduersae tempestatis onus expostum sit, non debere hoc commisso vindicari, iam diui fratres, MARCIANO (l) teste, rescripserunt. Et CONSTANTINVS AVG. (m) Si quando, inquit, naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, vel si quando aliquam terram attigerit, ad dominos pertineat, fiscus meus se non interponat. Quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate, ut de re tam luctuosa compendium seclatur? Quamuis vero priorem legem ad vectigalia; posteriorem ad res naufragorum, a fisco non vindicandas pertinere non ignorem: eadem tamen, ratio etiam suadet, ne naues tempestate vel piratarum metu ad littora hostilia compulsae in commissum ob nudam praesumptionem cadant. Quod & Batauorum ordinibus visum est acquisitum, vnde statim addunt: Es vvaere dann, das dieselbe Schiffe durch den Sturm oder andere Noth dahin getrieben und gerathen seyn moechten und solches von dem Rath der Admiraltaet, aus desvvegen aufgenommenen Circumstantien, koenne abgenommen und gewirthelet vverden. Nec minus deinde contra nautas militat praesumptio, si vel diuersa & contraria in naue instrumenta reperiantur, vel magister nauis eadem plane in mare proiecerit. Tunc enim dolum latere, eo minus est dubitandum, quo maior in his instrumentis fides curaue exigitur. De contrariis instrumentis praepotentes Belgii ordines cauerunt: (n) Massen wir fir verbrochen halten wollen, und von nun an fir gute Prisen erklaehren alle die Schiffe, so vwohl auch die eingeladene Gueter, Wahren und Kauffmannschafften, von vvelchen mehr als ein See-Brief, certeparie, doppelte Fracht-Briefe, sognoscementen oder andere Bescheiden gehenden vverden. De instrumentis vero in mare proiectis ibidem disponitur: Wie dann auch alle Schiffe und Gueter, die mit ervvehnten Bescheiden und documenten nicht nach Gebuehr versel:en seyn, vor verbrochen gehalten vverden sollen. Et clarius LVDOVICVS XIV. (o) Rex Francorum, in priuilegio, ciuitatibus Hanseaticis concessio, nauibus istarum ciuitatum indulget, vt pro commisso teneri non possint, si vel maxime res hostium in

L 2 3

iis

(l) L. ult. §. 8. D. de public. & vectigal. & commiss. (m) L. i. C. de naufrag. (n) Placat der Hochmoegenden Herren Staaten art. V. (o) See- Tractat zwv:ischen Ludou. XIV. Koentig in Franckreich und den Hanse- Staedten. Art. III.

illis reperiantur; si eo n'est, qu' il s'y en trouvoit de contrabands, ou que les maistres des dits vaisseaux eussent jetté leurs papiers cy apres specifies à la mer. Et hae quidem sunt praesumptiones illae, quae persuadent, merces naui impositas hosti destinatas esse, nisi probationibus evidentioribus elidantur,

§. XI.

Quum vero non minus saepe obscurum sit, vtrum res naui impositae hostium sint, an amicorum, maxime si certificationes, quas vocant, vel suspectae sint, vel plane desiderantur: & hic etiam fortissima praesumptio ex ipsa naui nascitur. Si enim hanc hostilem esse constiterit; dubitandum non est, quin & res illi impositae tamdiu hostium esse praesumantur, donec aliud liquido fuerit probatum. Agnoscunt id GROTIUS, (p) MARQUARDVS, (q) & reliqui, qui his in rebus industriam suam exercuerunt, scriptores. Et sane iuris certissimi est, res in aedibus vel praedio repertas tamdiu domini praedii praesumi, donec aliud probetur ab eo, cuius interest, res pro alienis haberi. Quemadmodum enim possessio ab onere probandi titulum ordinarie liberat: (r) ita merito etiam contra possidentem militat praesumptio, donec elidatur, ceu exemplo furti apud alium concepti patet. (s) Quod ius vt in nauibus etiam obseruetur, aequissimum arbitramur. Accedunt tamen & aliae praesumptiones, in quibus nescio an primum sibi locum merito vindicent SIGNA MERCATORVM, quae & MARCAS adpellant. Haec enim cistis & inuolucris mercium impressa praesumptionem de domino inducere, ALBERICVS GENTILIS, (t) STRACCHA, (u) MENOCHIVS, (x) aliique (y) agnoscunt. Id quod & Romani iuris principiis videtur consentaneum, quae ex signis praesumi iubent, rem venditam traditamque esse, (z) praeterquam in vinis, quibus ante degustationem signatis, periculum adhuc venditoris esse censetur, nisi aliud conuenerit. (a) Quod si itaque in naues res reperiantur vel hostilis rei publicae vel mercatoris cuiusdam e gente illa signo notatae, nihil aequius est, quam vt hostium esse tamdiu praesumantur, donec aliud demonstretur.

§. XII.

- (p) Grot. de iure belli & pacis lib. III. cap. VI. §. VI. (q) Marquard. de iur. mercat. lib. II. cap. IV. n. XXXI. (r) L. II. C. de petit. hered. L. fin. C. de rei vindicat. (s) §. 4. inst. de obligat. quae ex delictis. Paull. recept. fem. II. 31. 3. & 5. (t) Alberic. Gentil. aduoc. Hisp. lib. II. cap. X. (u) Stracch. de mercat. part. II. n. LXXVIII. (x) Menoch. de praesumpt. III. praes. LXIV. (y) Nic. Boer. Decis. CV. n. IX. (z) L. I. prin. D. de peric. & comun. rei vendit. (a) L. 14. §. 1. D. eodem.

§. XII.

Eadem denique praesumptio locum habet in diiudicandis nauibus, utrum illae sint hostiles, nec ne. Ex signis enim naui impositis (*der Flacbe*) merito iudicatur, quae gens illam mari immiserit, maxime quum legibus publicis vbique cautum sit, ne quis alienis insignibus in naui utatur, poenaeque vel confiscationis vel multae pecuniariae proposita sit iis, qui ea in re dolo malo utuntur. Sic iam Anconitanos fanxisse refert BENEVENTVS STRACCHA, (b) ne magistri nauium insignibus aliarum ciuitatum uterentur. Idem & HAMBVRGENSIBVS (c) placuit, quorum haec est lex nautica: *Ein ieglicher unfer Bürger soll fübren einen rothen Fläger, und vver das nicht thut, der soll es bessern mit 3. Marck Silbers.* Quin iam iure Romano simile quid statutum esse constat. Nota enim est lex ARCADII & HONORII: (d) *Multi nauos suas diuersorum nominibus & titulis tuentur: cui fraudi obuantes praecipimus, ut, si quis ad euitationem publicae necessitatis titulum crediderit opponendum, sciat, nauem fisco esse sociandam.* Si fingamus ergo, insigne hostis in naue amica reperiri, procul dubio iure praesumetur, nauem illam hostis esse, adeoque fisco vindicabitur, nisi ostendere liquido possit magister nauis, se iusta de causa, veluti metu piratarum, hoc insigni usum. Hoc vno ergo probationis genere contraria praesumptio eliditur. Nam si dolus ea in re adpareat, nihil iustius est, quam ut nauis fisco vindicetur: quamuis, si solius naucleri ea in re dolus uerseur, naues ac merces dominis iure restituantur, ceu Anconae aliquando iudicatum testatur BENEVENTVS STRACCHA. (e)

§. XIII.

Actum haecenus est de nauibus ipsis, quae ob merces illicitas pro commissio tenentur: proximum est, ut, quibus lucrum inde debeat, eadem cura expediamus. Videntur vero & hic tres casus curatius discernendi. Aut enim naues bellicae ipsius principis; aut naues priuatorum, auctoritate principis praedatum excurrentes, (*die Capers, Commiß-Fabrer, Armateurs*) aut denique naues mercatorum, securitatis causa in classem confociatae, (*eine ganze Admiralschiffi.*) naues amicas ceperunt. Si istud factum, nemini videbitur dubium, quin nauis cum vniuersa praeda fisco vindicetur. Quum enim princeps sit, cuius auspi-

(b) Stracch. *de nauib. & nauicat. part. III. n. XXIV.* (c) Statut. Hamb. *part. II. Tit. XIV.* (d) *L. i. C. de nau. non excus.* (e) Straccha *l. c.*

auspiciis bellum geritur, idemque & sumtus & onera belli ferat: consequens est, vt & praeda ab eius nauibus & nautico milite occupata, non huic, sed ipsi principi cedat. (f) Solent tamen principes, eorum virtutem excitaturi, etiam his partem aliquam loco praemii concedere. Vnde ordines Belgarum in saepe laudato edicto: (g) *Vvas aber die Schiffe und Güter betrifft, so von einigen dieses Staats Orlogs - Schiffen in der See betreten, und von dannen vvegen construction vvider diese unsere Ordonantz und Aduertentz aufgebracht und folgendts durch gemeldte Raethe der Admiraltzaet für verbrochen und gute Prisen erkläret vverden, von denselben soll die Theilung geschehen, nach denen deswegen biebvor gemachten oder nochzumachenden Instruclien, Placaten und Ordonantzen.* Atqui distributione non erat opus, nisi & militi nautico vel eius praefecto pars praedae esset attribuenda.

§. XIV.

Paullo aliter se res habet, si priuati autoritate publica praedatum excurrant, qui vocantur *Capers, Commiss-Fabrer, Armateurs, OÛroyrts Freybeuter*, adeoque tum a praedonibus maritimis vel piratis, tum ab aliis, qui damni sibi illati farciendi causa vela pandunt, *von den Retorsien-Fabrern*, probe sunt distinguendi. Quemadmodum enim priuati suo arbitrio, nullaue principis vel reipublicae auctoritate muniti, praedatum excurrunt, & hostes amicosque iuxta habent, ideoque extremo supplicio deprehensi maectantur: (h) ita qui damni refarciendi causa vela pandunt, (*die Retorsien-Fabrer*) priuato quidem arbitrio, sed principe tamen generatim concedente, naues hostiles sibi infestas persequuntur. Ab his diuersi die *Commiss-Fabrer* vel *Capers*, accepta a summo imperante potestate, praedatum excurrunt, non hostiles modo, verum etiam amicas capturi naues, si illis merces illicitas hostibus aduehere conentur. Quum ergo hi suo sumtu instruant naues militesque colligant, publicis tamen auspiciis nauigent: dubium non est, quin maximam praedae partem lucrentur, certa tantum parte fisco relicta. (i) Sic apud Italos captae nauis pars tertia cedit domino nauis victricis, tantumdem ferunt, quorum merces in nauis victrice sunt, & reliqua pars militibus relinquatur. (k) Apud Hispanos pars praedae Regi;

(f) Puffend. *iur. nat. & gent. lib. VIII. cap. VI. n. XXI.* (g) *Placet der Hochmögenden art. XI.* (h) Loccen. *de iur. marit. lib. II. cap. III.* Stypmann. *de iur. marit & nauis. Part. IV. cap. XVIII. n. LXX. sequ.* (i) Grouius *lib. III. cap. VI. §. XXV. n. VIII.* (k) *Consulat. Mar. cap. CCLXXXV.*

Regi; pars maris praefecto attribuitur: reliqua itidem victores capiunt. (l) Galliae quoque moribus regi non modo praecipuum, verum etiam praefecto maris decima pars praedae debetur. (m) Denique & apud Batauos quinta parte a fisco deducta, & relicta praefecto maris portione, reliqua partim delatores partim victores manent. (n) In bello tamen cum Anglicana republica anno c10 lollu gesto ita sanxerunt Batauorum ordines: (o) *Es soll alle daselbe Geld, welches von der confiscation oder sonsten aus dieser unser ordonantz wird resultiren, und bekommen, appliciret vverden, wie gewoehentlich alle poenen, multen und confiscationen der placaten appliciret und vertheilet vverden, nemlich ein Dritttheil zu profue des Betreters, oder Angebers, es sey derselbe in Eyd und Diensten dieser Lande oder nicht, ein Dritttheil zu profue des Officirers, der die calangie und executie gethan, und das restirende Dritttheil zu profue des gemeinen Gutes.* Non ergo eaedem vbique hac de re vigent leges nauticae, adeoque principum & rerum publicarum est, statuere, quam quisque partem praedae capere debeat.

§. XV.

Quod denique ad naues mutuae defensionis causa consociatas attingit, eae adpellantur *Admiralschafften*. Ex quo enim Saraceni principes suos vocare coeperunt *Emirs*, vel *Amiras*, *dominos*, eaque adpellatio deinde ad praesides provinciarum ac postremo ad ipsos maris praefectos produci consuevit: Christiani etiam miro consensu classium praefectos nuncuparunt *Amiratos* vel *Admiratos*, ceu praeclare docuit CAR. DV FRESNE, (p) qui etiam obseruauit, alucinari omnes, qui huic voci vel ex Anglo-Saxonica vel ex Graeca lingua accessunt originem. Ab his ergo nauium praefectis nomen accepit coitio quaedam nauium sub communi praefecto aduersus piratas, aut alios siue inuafores siue hostes, priuata auctoritate facta. Graeci eiusmodi consociationem vocabant *σύνπλοια* vel *ὀμόπλοια*: Germani dicunt: *Es ist Admiralschafft gemacht vworden*. SIC IUS MARITIMVM HANSEATICVM: (q) *vvaun Admiralschafft gemacht, und nicht gehalten, und darüber iemand genommen wird, so soll derjenige, vvelcher die Admiralschafft gebrochen, dem Schaden von dem seynen zu bezahlen schuldig seyn*. Et LEGES DANIAE: (r) *Sind in einem Hafen*

A a 2

in

(l) Grotius l. c. (m) Constat. Gall. lib. XX. Tit. XIV. art. I. (n) Ordinast. Belg. instruat. vel marit. cap. XXII. (o) Placat der Hochmoogenden Herren Art. 2. (p) Car. du Fresne Glossar. lat. voce Amir. (q) Ius marit. Hanseat. Tit. VII. Art. vnic. (r) Ius Dan. lib. IV. cap. VII. §. 6.

in oder ausser dem Reiche einige den Koenigl. Vnterthanen gehoerige Schiffe, die zu einer Zeit seegeisfertig seyn, und aus Furcht vor Caper oder andern ungluecklichen Zufaelen für rathsam erachten, daß sie zusammen bleiben, und Admiralschafft aufrichten, so sollen sie gewisse Articuli schriftlich mit einander eingeben. Quamvis vero eiusmodi συμπλοκῶν priuata auctoritate incant magistri nauium: nautis tamen omnium munitissima reliquis praefert, ac ideo publicum principis vel reipublicae suae infigne praefert, *es führet die Admirals-Flache*. Qua de re denuo IUS DANICVM: (s) Ist alsdann ein uehrbares Schiff darunter, so soll selbiger eine Flache führen, und die andere verteidigen. Et IUS ADMIRALITATIS HAMBVRGENSE: (t) Es soll auch einer jeden Flotte durch die Deputirten ein gewisser Admiral und Vice-Admiral vorge-
 setzt werden. Da aber zu einem mahl eine gar grosse Flotte abseegehn wollte soll zwar eine iede Compagnie, so auf einen Ort mit einander zu seegeht hat, ihren Admiral und Vice-Admiral haben, nichts desto weniger soll ihnen noch ein Ober-Admiral durch die Deputirte zugeordnet werden, der den andern so lange commandiren moege, bis sie kommen auf die Hoeh, da ein ieder seinen Cours veraendern muß. Ceterum si classis eiusmodi nauem aliquam vel hostilem vel mercibus illicitis onustam capiat, distinguendum est, vtrum iuncta opera viribusque consociatis hanc praedam fecerint, an vna vel altera nauis seorsum illam ceperit. Priore casu praeda vendita inter singulos συμπλοκῶν istius participes; posteriore inter magistrum nauium victricium eorumque nautas habita ratione stipendij eorum distribuitur. Qua de re denuo IUS DANICVM: (u) Zutruge er sich, daß eine dergestalt geschlossene Flotte sich eines feindlichen Schiffes bemaechtigen würde, soll selbiger alibald in eines von des Koenigs oder seiner Allirten Hafen gebracht, und alda nach rechtmæssigem Verfahren Preiss gemacht werden. Was draus gemachet wird, soll unter alle, die unter der Admiralschiff gewesen getheilet werden. Würde es aber von einem der andern abgefonderten Schiffe aufgebracht werden, so hat derjenige, der es geführet, solches allein zu geniessen, und theilet die Beuthe unter sich und sein Schiffs-Volk nach Gleichmæssigkeit eines jeden Lohns und Monats-Gelder. Non multo aliter statuunt Bataui, (x) apud quos si nauis hostilis adimitur, nauis cedit occupantibus, & hi praeterea capiunt bimestre stipendium tot per-

(s) Ius Dan. lib. IV. cap. VII. §. 11. conf. Stypman. ius nauit. Part IV. cap. XI. n. 48. sequ. Loecen. de iur. marit. lib. II. cap. II. (t) Der Stadt Hamburg Admiralschafft-Ordnung Art. XII. (u) Ius Dan. ibid. art. VI. (x) Holländisch See-Recht, tit. von Admiralschafft pag. 92. § 93.

personarum, quot in naue captae sunt. Iustissimum hoc est vel eo nomine, quod istius coitionis socii non modo sumtus omnes ferre, verum etiam damnum per hostes aut piratas vni vel alteri extra nautarum culpam illatum omnes, vt fit in magna hauaria, rependere tenentur. (y) Eundem vero fructus ferre, cui & damnum ferendum est, (z) ipsi aequitati naturali consentaneum esse nemo non intelligit. Attamen nec id vbique obseruatur, Quum enim mercatores quidam Selandini anno c16 locii. nauem Lusitanicam opulentissimam cepissent: quintam partem sibi fiscus vindicabat: sextam partem petebant nau-
tae, qui & gemmas aliaque pretiosa, e mari extracta, sibi vindicabant. Pauperibus 10000. floreni dabantur. Reliqua exercitoribus relinque-
bantur. (a)

§. XVI.

Sed cum ex his satis constet, cui cedant naues ac merces, quae captae pro commisso tenentur: paullo incertius videtur, an ipso iure committantur? Vulgo id adfirmant doctores, eumque in finem allegant VLPIANVM, (b) qui, quod commissum est, statim ait desinere eius esse, qui crimen contraxit, ob eamque causam dominium rei vestigali adquiri, & commissi persequutionem sicut aduersus quemlibet possessorem, sic aduersus heredem competere docet. Sed praeterquam, quod haec lex tantum de iis, quae ob professionem neglectam in commissum cadunt, loquitur: ne in his quidem ita intelligenda est, ac si fiscus propria auctoritate possessionem adprehendere possit, sed & hoc casu opus esse sententia declaratoria, agnoscunt GAILIVS, (c) COLERVS, (d) MODESTINVS PISTORIS, (e) STRVVIVS, (f) aliique iure consulti praestantissimi. Et sane quemadmodum ipso iure dominium rei pure legatae transit ad legatarium, (g) nec tamen ideo sequitur, vt hic sua auctoritate possessionem prehendere possit: (h) ita non minus hoc procedit in rebus ipso licet iure commissis. Quum enim non parum inde detrimenti capiant domini, & magna saepe sit publicanorum iniqui-

Aaa 2

tas:

- (y) Grôt. *de iure belli & pacis lib. II. cap. XII. n. XXV.* Stypman. *de iure maris. & naus. part. IV. cap. XI. n. 52 sequ.* (z) *L. secundum naturam 10. D. de reg. iur.* (a) Meteran. *Annal. Belg. lib. XXIII. p. 164. sequ.* (b) *L. 14. D. de publ. velt. & commiss.* (c) *Gail. lib. II. obseru. LI.* (d) *Colerus de processu exsecut. lib. I. cap. III. n. 84* (e) *Modestianus Pist. part. II. conf. LXXXIV. n. XVIII.* (f) *Struu. exorc. XXXIX. §. LI.* (g) *L. 30. D. de legat. 2.* (h) *L. 1. §. 2. D. quod legator.*

tas : acquissimum est, vt non nisi causa cognita, lataque sententia, fisco in rerum pro commissio occupatarum possessionem mittatur. Quidquid vero sit de rebus ob defraudatarum vectigal commissis : illud certum est, in naues ob rerum illicitarum vecturam captas dominium non prius vel fisco vel capientibus adquiri, donec ea de re sententia sit lata ab harum rerum moderatoribus. Pretiosa enim res est nauis, & merces illi impositae plerumque maximam patrimoni aliquid priuatorum partem exhauriunt. Iniquissime ergo ageretur cum dominis, si naues captae statim retinerentur. Quin quum & nautica turba sit genus hominum legibus indomitum pariter ac rapacissimum, de quo iam apud EURIPIDEM HECUBA (i) recte queritur :

Ἀκόλαστον ὄχλον ναυτικὴν ἔναντα
Κρείσσων πλοῦτος, κακὸς δ' ὁ μῆτις δρωὶν κακῶν.

*Indomita plebs & nauis frenari solens
Minus igne: malus est, qui nihil fecit mali.*

facile fieri posset, vt nauem amicam non tam iure quam specioso praetextu capiant, atque ita multos priuatos nihil tale meritos ad summam redigant mendacitatem nisi magistratui reddenda esset ratio.

§. XVII.

Hinc legibus nauticis & summorum imperantium edictis saepissime cautum legimus, vt captae ob merces illicitas naues in portas abducantur, & a proximo collegio admiralitatis, quod vocant, causa cognoscatur adcuratissime, vt lata demum sententia adpareat, dimittendane sit nauis, an commissa iudicanda, an denique vel merces commissae nauis, vel nauis vindicatis mercibus, dominis sint restituendae. Inter Ludouicum XIV & ciuitates Hanseaticas (k) conuenit, vt capta ob merces vetitas naue Hanseatica, praefecti nauis victricis non aperiant cistas, nec inuolucra mercium soluant, nec quidquam rerum in naue repertarum amoueant, & praesentibus iudicibus rerum nauticarum, (*en la presence des iuges de l' admirauté,*) inuentarium rerum omnium conficiendum curent. Eoque facto, ne sic quidem cuiquam liceat aliquid, in naue ista repertum, emere vel permutationis donationis titulo acquirere, *auant que les prises n' ayent esté declarés bonnes par les iuges de sa majesté.* Idem inter se pacti sunt Hispani &

Ba-

(i) Euripid. in Hecuba. (k) See-Tractat inter Ludou. XIV. & ciuit, Hanseat. Art. III. & IV.

Bataui anno c1o 10CL. (l) *Vnd im Fall in gemeldten der viierten Provinzzen Vnterthanen Schiffen durch vorbeschriebenes Mittel einige sebhane Kauffmannschafften befunden würden, so hieoben für contrabande und verboten erkläret seyn: so sollen dieselbe von denen von der Admiralitaet, oder andern competenten Richtern allein entladen, gecalangires und geconfisciret werden.* Ipsi etiam Belgae anno c1o 10CL. in denunciatione saepe allegata (m) hac de re ita disponunt: *Vnd soll die iudicatur üb-er die transgression dieser unserer Ordnanntz. zukommen den Raethen der Admiralitaet, in vvelcher district die contrabandien entdeckt werden, oder vvo die Capitains, so die Schiffe aus der See aufgebracht, ausgeföhren seyn.* Denique in edicto Friderici Regis Daniae c1o 10CLIX (n) itidem cautum: *Jedoch alle solche Güter nicht zu rühren, oder derselben etwas zu eroeffnen, ehe dann darüber ein Vrtheil gefället, vvelches dann die Admiralitaet ohne einige dilation rechtsmaessig und endlich absprechen soll, vvie sie selbige vor uns und unsern geliebten Reichs-Raethen verantworten und im Gerichts gestaendig seyn vollen.* Ceterum in hoc iudicio caussarum maritimarum summarie admodum procedi, non est dubitandum. In tribunalibus admiralitatis Hollandicis ne duplicam quidem litigantibus esse permissam tradit MARQUARDVS. (o) Et in ordinatione processus maritimi Lubecensi c1o 10CLV (p) cauetur, vt processus sit summarius, vt non admittantur deductiones scriptae, vt peracta probatione non admittantur disputationes *die schriftlichen disputir-Gesetzo*, vt ex istis curiis exsulent aduocati & caussarum patroni, vt lata sententia statim executio decernatur, nec locus sit adpellationi, supplicationi, reductioni, nisi summa, de qua litigatur, superet mille marcas Lubecenses. Fisci tamen caussam agit aduocatus fisci, c1u exemplum paullo ante ex METERANO (q) adlegatum demonstrat. Vnde lites eiusmodi de commissis breui finiri, satis constat.

§. XVIII.

Illud quoque obseruandum, quod lata sententia, & nauis fisco adiecta, res omnes sub hasta vendi, nauis vero, si bellicis vsibus inferuire queat, summo imperanti cedere, sin sit mercatoria, (*ein Kauffartbey-*

A a a 3

Schiff)

- (l) Tractat van de marine c1o 10CL. art. XII. (m) Placat libro Hochmoogenden c1o 10CLII. art. IX. (n) Declaration für die handthierende zur See 1659. art. Ap. Marquard. in Adp. pag. 656. (o) Marquard. de iure mercat. lib. III. cap. VII. §. VI. (p) Ordnung der summarischen See-Gerichts-Proceßs E. R. Rasch zu Lübeck ap. Marq. in Adp. p. 704. (q) Meteran. lib. XXIII. p. 163.

Schiff) itidem sub hasta venum exponi solet. Quicumque item eiusmodi emit, statim securus est, non modo quod a fisco emit, verum etiam quod rerum per mare adlatarum, & bona fide comparatarum statim adquiritur dominium. Id sane certum est de iure Hamburgensi, in quo cautum legimus: (r) *Bringet iemand Gut über See und Sand, und dasselbe als gestohlen oder geraubt Gut angesprochen vüird, so ist derjenige, welcher das Gut gebracht, noch dasselbe zu bebalsen, als jemand ihm dasselbe abzugewinnen, jedoch soer erweisen kan mit zehrluhen Leuten, oder mit seinem VVirth, oder auch durch schriftliche Urkunde der Stadt, darinnen er das Gut gekauft, daß er dasselbe redlich an sich gebracht habe.* Quod ius Hamburgense singulari dissertatione exposuit I. O. SAM. STRYCKIVS. (s) Nec tamen dubium est, quin & alibi res eiusmodi statim adquirantur bona fide eas ementibus. In Gallia id praeterca singulare est, quod ius proximis competat iis, qui nauem ceperunt. Qua de re in tractatu inter Ludouicum XIV. Regem Galliae & ciuitates Hanseaticas cautum est: (t) *ou quel cas (si scilicet sententia lata sit a caussarum nauticarum iudicibus,) les capitaines des vaisseaux, sur lesquels les dites marchandises auroient esté prises, les pourront rachetter, s' ils veulent, pour le prix de leur adjudication, & feront preferer a sous autres.* Sed sua forsán cuius genti ea in re consuetudo est, nec quidquam, quod vbique obseruetur, hic poterit definiri.

§. XIX.

Quum vero mercatores non facile belli tempore naues peregre mittere soleant, nisi contractu adsecurationis, quem vocant, sibi de damno resarciendo prospexerint. noua hic incidit quaestio, an & mercium hoc modo a fisco vindicatarum ipsiusque nauis, si & illius periculum in se susceperint adsecurantes, pretium sit restituendum? Vbi facile quisque animaduertit, aliud de *pura*, aliud de *conditionali* adsecuratione esse respondendum. In illa quum simpliciter, sine conditione aliqua temporis vel loci, periculum suscipiatur: dubium non est, quin & pretium nauis ob merces illicitas ereptae sit restituendum, dummodo non ipso tempore adsecurationis factae in periculo versatae sint naues. Adsecurationem enim non ad praeteritum, sed futurum & imminens periculum extendendam esse, legibus omnibus cautum est.

Sic

(r) Stat. Hamb. lib. II. Tit. XIX. Art. II. (s) Io. Sam Stryk *de praescript. rerum per mare allatarum.* (t) See-*Tractat zuyischen Lud. XIV. art. V.*

Sic in ORDINATIONE PHILIPPI II. Regis Hispaniae (u) praecipitur: So soll man auch keine Verträge von Versicherung machen von die Gewährde einiger Kauffmanschaften oder Schiffe, oder sonsten von einigen andern Dingen, welche zu dem Tage, vvan die Verträge gemacht seyn sollen, mögen verlohren oder vertroncken seyn. Quod si tamen adsecuratus expresse sibi cauere curauerit in euentum boni vel mali nuncii, nec, qui periculum in se suscepit, probare possit, ei, cui cautum est, ante cautionem constituisse de damno, vel hic ab ea suspicione se iureiurando liberare queat: procul dubio & tum tenebitur adsecurator. Et ita non solum in ROTA GENVENSI (x) iudicatum est, verum etiam iudicari iubent leges de adsecurationibus receptissimae. Ita enim in ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (y) cautum est: Men vormach ock Schepen, Goeden, VVaeren en Koopmanschappen, die verdroncken, gerooft of bedorven zyn doen off ureren, ock na dat se verdroncken, gerooft ende verdorven syn geveest, zo vvanter het ter kennisse van der persoon, dietselbe doet offseureren, niet gekomen en is, van de vertreckinge, revinge ende verderfense, van den vorsehreven Schepen ende goeden. Sed haec omnia locum tantum habent, si ii, qui periculum in se susceperunt, merces eiusmodi vetitas nauis fuisse impositas nouerint. Nam nemo in se suscipit periculum, nisi nauis cursum, merciumque quantitatem, qualitatem, numerum, mensuram, & quidem facta prius bona fide aestimatione, & instrumento ea de re sollempniter confecto, exacte compertam habeat. (z) Quod si itaque dolose vetitae merces pro licitis fuerint indicatae: dubium non est, quin damni restitutio non possit ab adsecuratoribus peti. (a)

§. XX.

Sin non pure, sed addita conditione, periculum in se quisquam susceperit: ex instrumento, quod Pollizzam vocant, diiudicandum, quos in se casus susceperint adsecuratores. Non enim pactum generale pertinet ad casus istos fortuitos, de quibus non cogitatum videri potest. (b) Hinc si nauis cursum mutet, vel si princeps eam sub colore, quod merces vetitas contineat, capiat detineatue: non tenentur adsecuratores, nisi hoc diserte in diplomate, vti plerumque fieri solet, cau-

(u) Ordnung von Affecurantz der Schiffe etc. 1677. art. XI. (x) Rot. Genu. Decis. CII. num. IV & V. (y) Affecurantz Ordnung der Stadt Amsterdam art. XXI, (z) Marquard. de iure mercat. lib. II. cap. XIII. num. XXIV. (a) Sarnern part. III. n. XII. seq. & XLIII. seq. (b) L. 5. & L. 9. D. de transact. l. i. D. de pign. act.

cautum legatur. (c) Hinc si vulgaris formula adhibita legatur: (d) *Wy Affeuredeurs dragen alle peryckel der See, van vuer, van Winden, van vrienden ende vianden, van Briefen, van Marcke, oder repressalien, van arreste ende detentie, van Konigen, Princken ende Heren, wie sie sien, ende generalicken van allen andern peryckeln ende forswynen, die souden mogen overkoomen, in eeniger manieren, oft de man soude mogen verdencken, geuonlick oder ongeuonlick: nullum est dubium, quin damna omnia etiam nauis pro commisso occupatae refarcienda sint ab adsecuratoribus, qui merces eiusmodi impositas, & ad hostes alterius amicae nationis destinatas esse, non ignorarunt.*

§. XXI.

Quum autem supra dictum sit, naues ob mercium illicitarum uecturam, sententia demum a caussarum maritimarum iudicibus lata, fisco cedere: quaeritur, an restitutio suscepti damni statim peti possit ab adsecuratoribus, priusquam lis ista finita sit? Id vero procul dubio negandum. Tunc enim dubium adhuc est, libertatemne recuperatura nauis, an fisco cessura sit. Et hinc si in exteris locis detineatur, pro situ istorum propiore aut remotiore vel sex mensium, vel anni vel biennii spatium expectandum est adsecurato, priusquam ab adsecuratoribus damni suscepti restitutionem exigere possit. (e) Ita cautum est non solum ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (f) verum etiam IVRE DANICO, (g) quo etiam additur, hoc casu, spatio illo elapso, intra tres menses restitutionem damni fieri debere ab adsecuratoribus: *Nach solchem Tage hat der Affeurans drey Monathe Frist, die Gelder zu bezahlen. Erfolgt die Bezahlung binnen solcher Zeit nicht, so soll er, vwie obgemeldet, (monatlich einen halben procento) die Zinsen erlegen, und durch rechtslichen Mittel zur Zahlung ungehalten vwerden.*

§. XXII.

Quid vero si sententia quidem lata, nauis ob mercium vetitarum uecturam fisco addicatur, gens tamen, cui illa ademta est, iniuriam sibi fieri conqueratur: an vllum superest remedium? Non temere hic statim arma expedienda esse suadet prudentia. Solent ergo mitti legati, qui naues iniuste captas repetant, id quod vocant *die aufgebrachtten Schiffe reclamiren*. Quale exemplum nostra aetate in Succia occurrit,

(c) *Affecurations-Ordn. der Stadt Amsterdam art. VIII.* (d) *Marqu. de iur. mercat. l. c. n. LXVIII.* Werlhoff. *de Polizza in adpend.* (e) *Marqu. l. c. n. LXV. Kurick diatr. de Adsec. p. 17.* (f) *Adsec. Ordn. der Stadt Amsterd. art. VIII.* (g) *Ius Danic. lib. IV. c. VI. §. 10.*

currit, a qua Britanni pariter ac Bataui naues quam plurimas, quas iniuria sibi ereptas conquerebantur, reposebant. Sin nec hoc quidem lentore remedio malo mederi liceat: decerni solent repressaliae. Exemplum iam supra retulimus ex ZOVCHAEO, (h) qui Anglos litteras repressaliarum decreuisse memoriae prodidit, quum Hispani herbam Nicotianam pro merce vetita declarassent, nauesque Anglicanas ideo addixissent fisco. Nec nostra omnino aetas eiusmodi repressaliarum usum plane ignorat. Plura de repressaliis & pignorationibus nauium tradunt LOCCENIUS (i) & STYPMANNVS, (k) quae, ne iusto latius euagari videamur, merito omittimus, illud modo obseruantes, ius istud pignorationis non penes priuatos esse, quantumuis iniusta nauium detentione laesos, sed penes summos imperantes, quorum in arbitrio est, an pro indemnitate subditorum eas decernere velint? Tametsi enim aliud videatur GROTO, (l) & BODINO, (m) qui illud ius etiam priuatis, hoc modo laesis, iure competere, & frustra iuribus maiestatis accenseri contendunt: rationem tamen hoc fugere satis demonstrauit ZIEGLERVS. (n) Sunt enim repressaliae veluti praeparatio belli, vel potius bellum quoddam particulare, quo non minus saepe vniuersa respublica in discrimen adducitur, ac bello iusto inditio. Non magis ergo a maiestate ius repressaliarum sciungi potest, quam ipsa ius bellum inferendi, nisi priuato cuius ius esse putes, rempublicam in extremum coniciendi periculum. Vnde a IULIO FERRETO (o) obseruatum est, in regno Siciliae illum semisse bonorum omnium etiam feudaliu[m] mulctari, qui repressalias priuata auctoritate facere fuerit ausus.

§. XXIII.

Sed haec quidem de nauibus, ob mercium illicitarum uecturam commissis, ex ipsis gentium mari potentissimarum legibus foederibusque differere placuit. Brevitatem dissertationis academicae rationes; naeuos, si qui lucubrationi huic haereant, iuuentus; conatum denique ipsa rei, cuius tractationem suscepimus, dignitas utilitasque excusabunt. Nostrum est, Deo, studiorum moderatori, votiuam suspendere tabulam, eique totius, si qua futurae est, vitae nostrae studiorumque rationes votis incitatissimis commendare.

Bbb

DE

(h) Zouch *Ius faecial. Part. II. Sect. VII. n. XII.* (i) Loccen. *Iur. maris. lib. III. c. IV. §. IX.* (k) Stypman. *contin. ius. marij. Part. V. cap. I. n. XXII.* (l) Grot. *lib. III. de iur. bellic. & pacis. c. II. §. VII. n. III.* (m) Bodin. *de Republ. lib. I. c. X.* (n) Ziegl. *ad Grot. l. r. de Iur. Maest. lib. I. cap. XXXIV. §. VIII.* (o) Iul. Ferret. *de re naval. lib. V. n. XXIV.*

DE

COLLEGIIS ET CORPORIBVS OPIFICVM

EXERCITATIO IX.

CAP. I.

DE

ORIGINE ET IVRE COLLEGIORVM ET CORPORVM APVD ROMANOS.

§. I. *Instituti ratio & partitio dissertationis.* §. II. *Romulus in noua urbe ciuibus opificia non permisit.* §. III. *Quia ea non conueniebant fini reipublicae Romanae, qui erat potentia bellica.* §. IV. *Mutauit id NUMA, qui & opificiis aduefecit ciues, & collegia instituit.* §. V. *Collegia ab eo instituta qualia? Tibicincts quinam fuerint? Quinam aurifices? Quinam fabri aetarii, ut & fabri tignarii, dendrophori, censonarii, dolabrarii, scularii, tintiores, sutores & reliqui opifices.* §. VI. *Collegiorum a Numa institutorum conuentus & sacra.* §. VII. *Cur ea collegia Numa contra Romuli institutum inuenerit?* §. VIII. *Collegia illa aboleuit TVLLVS HOSTILIVS, restituit SERVIVS TVLLIVS, ac denuo suppressit TARQUINIUS SVPERBVS.* §. IX. *Primis reipublicae liberae temporibus nulla fuerunt collegia.* §. X. *Postea in usum reuocata sunt a decemuiris.* §. XI. *Parum honorifica tamen semper Romae fuit opificum conditio.* §. XII. *Et tamen tunc veteribus illis collegiis noua addita.* §. XIII. *Inde natae sunt turbae reipublicae perniciosissimae.* §. XIV. *Quare SCio sublata sunt praeter paucissima.* §. XV. *Postea ea restituit nouaque addidit P. Clodius.* §. XVI. *Ac denuo eadem suppresserunt Caesar & Augustus.* §. XVII. *Digressio de collegiis sacrorum causa coeuntibus.* §. XVIII. *In primis de conuentibus Christianorum.* §. XIX. *Collegiis inimicissimi fuerant Claudius, Traianus, & sequentes Imperatores.* §. XX. *Quaedam tamen Collegia semper coeundi potestatem retinuerunt.* §. XXI. *Quin & noua*
sub-

*subinde instituta sunt indulgentia principum. §. XXII. Collegia er-
ge vel licita vel illicita. Illicitorum poenae. §. XXIII. In licita qui-
nam recipi poterint? §. XXIV. Quinam illis exclusi? §. XXV.
An licuerit pluribus collegiis interesse? §. XXVI. Collegia vniuersi-
tates & quasi respublicas constituunt, & hinc iuribus minorum uti-
sebantur. §. XXVII. An iure antiquo heredes institui, fideicommissa
& legato cupere poterint? §. XXVIII. Quid ea in re legibus nouis
sensum immutatam sit? §. XXIX. Varias collegiorum immunitates,
§. XXX. Earumque causas.*

§. I.

Consilium est, de COLLEGIS & CORPORIS OPIFICVM, eorumque
origine & iuribus, paullo vberius agere, & ea maxime, quae
vel praetermissa ab aliis, vel perfunctorie exposita sunt, edif-
serere curatius. Ne vero, quod vulgo fieri solet, peregrina
patriaque iura imprudenter misceamus: ipsi diligentiae nostrae eos
ponemus limites, vt priore capite Romanorum; posteriore Germano-
rum mores atque instituta circa opificum collegia & corpora expen-
damus. Quo labore si ita defungemur, vt per Romanas patriasque
antiquitates excurramus paullo liberius, & frequentius praestantissimis
omnis aevi scriptoribus, quam BARTOLO & BALDO, (quos honoris caus-
sa nominamus,) denunciemus testimonium: facile, spero, id nobis
condonabunt, quicumque saeculi nostri intelligunt bona, nec compen-
diorum ambitu vniuersam eruditionem iuridicam circumscribendam
existimant.

§. II.

Vt ergo ab ovo, quod aiunt, ordiamur: illud initio obseruamus,
condita Roma, nullo loco in noua ac nascente ciuitate fuisse opifices,
adeo, vt quaestum facere in officina, indignum ciuium Romanorum
personis visum sit. Quamuis enim hodie opificiorum artiumque ma-
nuariarum culturam rebus publicis omnibus commendent ciuilibus pru-
dentiae auctores: aliter tamen rationes suas composuit ROMVLVS, qui
Quirites ab artibus mechanicis, tamquam viliberali quaestu, penitus
abstinere iussit. Testis est DIONYSIVS HALICARNASSEVS, (a) qui Romuli
persequutus instituta: "Ἐπιδικίαι μὲν inquit, καὶ βαρβαρίαι, καὶ πρῶτα γὰρ

Bbb 2

γὰρ

(a) Dionys. Halic. *Ant. Rom. lib. II. pag. 98.*

γῆς ἐπιθυμιῶν, αἰσχροὶ τέχνες, ὡς ἀφανίζουσας καὶ λυμφομένης τὰ τε αἰ-
ματὰ καὶ τὰς ψυχὰς τῶν μεταχειριζομένων, δούλοις καὶ ξένοις ἐπέδρακε μεθο-
δῶεν. *Propterea fellularias quidem & sordidas, & turpium cupiditatum*
incisatrices artes, ut corporibus & animis trahantium noxias & pesti-
feras, seruis & exteris exercendas tradidit. Quo loco quidem inser-
pces τέχνην βάνανσον *sordidam artem* transfudit: sed Graecis omnes ar-
tes mechanicas & manuarias, & maxime fabriles, βανάνουσιν adpellari,
satis constat, ut merito mireris, etiam doctissimum SCHEFFERVUM (b)
inter mechanicas & sordidas vel fellularias artes distinguere, & his tan-
tum βανάνουσαν nomen concedere, quum tamen & mechanicae artes sae-
pissime audiant βανάνουσι, & ipsi opifices vel αἰποχειροβίωται Graecis vo-
centur mechanici. (c) Ex quibus, patet, non sordidis tantum & fel-
lulariis, sed omnibus in vniuersum artibus manuariis Romanis interdi-
xisse Romulum, solisque seruis & peregrinis quaestum illum mercena-
rium reliquisse.

§. III.

Rationes huius instituti non adeo obscurae videntur. Quum enim
ex fine omnia metienda sint; ad eum etiam in constituenda republica
vnicè respexit Romulus. Non alium vero sibi finem proposuerat,
quam potentiam bellicam & latam quaqua versum dominationem.
Facile praeuidebat vir sagacissimus, nouam, quam condiderat, urbem
neque commerciis, neque opificiis, neque agricultura vel re pecuaria,
eam, quam animo conceperat, felicitatem consequuturam. Commer-
ciis obstabant urbis situs, Tiberini amnis angustia, onerariis nauibus
eo quidem tempore vix penuria, (d) & maxime tot florentissimarum
urbium portuumque vicinia, quorum luminibus officere, omnino vide-
batur difficillimum. Neque ex artibus opificiisque in tanta saeculi
frugalitate multum splendoris sperari poterat nouae ciuitati, maxime
quum aduentitia illa turba, quae Romam confluxerat, rei potius pe-
cuariae & latrociniis, quam artibus & opificiis, adsueuisset. Denique
&

(b) Scheffer in indice Graec. ad Aelian. voce βανάνουσιν τέχνη. (c) Kubnis
Addit. ad Scheffer. indicem l. c. (d) Vid. Marliani Topogr. Rom. lib. VII.
cap. l. p. 271. Posterioribus tamen temporibus operam deserunt Romani, ut
fluvium hunc redderent navigabilem: quamuis non nisi actuariae naues Ro-
mam usque pergerent, maiores Ostiae ancoris alligarentur. Et de his tempo-
ribus intelligendus Dionys. Halic. lib. III. p. 183. qui de huius fluminis com-
moditate satis magnifice scribit.

Et agriculturam ipsa agri Romani angustia parum quaestuosam promittere videbatur. Is enim, SIGONIO (e) teste, principio fuit parum spatiosus, adeo, ut ultra Tiberim in Hetruria nullus esset, Latium vero verum haut multum pateret. Quamobrem populo egeno, rudi, & novarum rerum cupido; nihil magis convenire videbatur, quam studium rei militaris, quod vnicuique sibi proposuisse Romulum; iamdudum observarunt auctores gravissimi; & in his HERM. CONRINGIVS. (f) Ipsum sane Romulum DIONYSIVS HALICARNASSEVS (g) nobis sistit, de instituenta republica hunc in modum concionantem: "Ἐπεὶ εἶνα τὰ σώζοντα καὶ πρῶτα μεγάλοις ἐκ μικρῶν τὰς πόλεις" ἐν μὲν τοῖς ὀθνεῖσι τὸ διὰ τῶν ὄπλων κρᾶτος. *Aliud esse, quod servet civitates, & e parvis magnas faciat; nititur in externis bellis armorum potentiam.* Quem reipublicae scopum etiam paullo post commendat Romulus, dum libere profitetur, μαχητὰς τε καὶ δικαίους ἀνδρας, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύοντας τὸ τῆς πολιτείας σχῆμα ποιεῖν τοῖς Φρονίμοις αὐτὸ κατασκευασμένοις, *bellicosus vitos, qui iustitiam caesetatasque virtutes colant, prudentibus hominibus, qui reipublicas constituunt, earum constituendam formam praebuisse.* Quum ergo semel placuisset, Martis aleae committere civitatis fortunam: non solum id operam dedit Romulus, ut civitatem haberet frequentissimam, verum etiam, ut ipsi ciues ad arma sumenda essent expeditissimi. Iam satis intelligebat vir sagatae non minus, quam togatae prudentiae praefidiis instructissimus, mercatoribus atque opificibus non satis cum militia convenire: neque ignorabat, artes manuarum parum robustos & agiles milites dare, qui multo rectius ruri adolererent. Hinc & eum potissimum quaestum, qui ex agricultura provenit, permittebat civibus, iisdemque, ut ait DIONYSIVS, (h) τὸν τε πολεμικὸν καὶ τὸν γεωργικὸν ἔταξε εἶναι, *eam bellica, quam rustica iniungebat munera.* Et haec demum est genuina ratio, ob quam ciues artes manuarum facere vetuit Romulus, quae etiam alias gentes bellicosas permouit, ut vel e rebus publicis suis proscriberent opificia, vel certe arma us numquam traderent. Aegyptiis sane ignobiliore habitos esse opifices, nec passos illos esse, militem his artibus contaminari, auctor est HERODOTVS. (i) Idem de Lacedaemoniis testantur PLVTARCHVS, (k)

Bbb 3

ELIA-

(e) Sigon. *de iure iur. Rom.* lib. I. cap. II. p. 22. (f) Conring. *ad Machian. Princ.* cap. XII. pag. 227. (g) Dionys. *Halicarn. Antiqu. Rom.* lib. II. pag. 79. (h) Dionys. *Halicarn.* lib. II. pag. 98. (i) Herodot. *lib. II. cap. XLII.* (k) Plutarch. *in compar. Lycurgi & Numae.* pag. 76.

AELIANVS, (l) & maxime XENOPHON, (m) qui Spartanorum aliarumque Graecarum ciuitatum instituta inter se contendens: *Ἐν μὲν γὰρ δίκῃ, inquit, τοῖς ἄλλοις πόλεσι πάντες χρηματίζονται, ὅσον δύνανται ὁ μὲν γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δὲ ἐμπορεύεται, οἱ δὲ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Δυκῆρ γῶ τοῖς μὲν ἐλευθέροις τῶν μὲν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπέχει μηδένος ἀπαιτεῖται.* Nam aliis in vrbibus omnes, quocumque modo possunt, rem faciunt. Hic agrum colit, ille nauiculatoariae deditus est: hic mercatura, ille opificio exercendo se alit. Spartaes vero Lycurgus ingenuis interdixit, quo minus ea, quibus rem facere possent, attingerent. Quum ergo Romulus, non minus ac Lycurgus, ad potentiam bellicam omnia retulerit: non mirum profecto videbitur, eum etiam artes manuaris omnes, tamquam fini & scopo suo parum concinnas, e republica sua proscripsisse.

§. IV.

Satis diu istud Romuli institutum viguisse, credit DIONYSIVS HALICARNASSEVS, (n) dum ait: *Καὶ διήμειν ὅς πολλαὶ χρόνῳ δι αἰσχύνῃς ὄντι Ῥωμαῖοις τὰ τοιαῦτα ἔργα, καὶ ὑπὲρ ἕθενός τῶν ἀυθιγῶν ἐπιτηδευόμενα: longoque tempore pudori fuerunt Romanis opera salia, ista, ut nemo ex indigenis animum ad ea adplicaret.* Sed constat tamen aliunde, non diutius illud mansisse, quam ipsum Romuli imperium. Numa enim, qui Romulo successit, nihil fecit reliqui, ut ciues feroces opificioꝝ et artiumque redderet studiosiores. Hinc non solum ciuibus eum quaestum permisit, verum etiam ipsos opifices in certa collegia vel corpora primus descripsit. Rem memoriae prodidere PLINIVS (o) & PLVTARCHVS, (p) cuius verba audire iuuat: *Τῶν δὲ ἄλλων αὐτῆ πολιτεμμάτων ἢ κατὰ τέχνας διανομῆ τῆ πλήθους μάλις αὐθαμαξέται. - - Ἦν δὲ ἡ διανομῆ κατὰ τοῖς τέχνας ΑΤΛΗΤΩΝ, ΧΡΥΣΟΧΟΩΝ, ΤΕΚΤΟΝΩΝ, ΒΑΦΕΩΝ, ΣΚΥΤΟΤΟΜΩΝ, ΣΚΥΤΟΔΕΨΩΝ, ΧΑΛΚΕΩΝ, ΚΕΡΑΜΕΩΝ, τὰς δὲ λοιπὰς τέχνας εἰς παντὸ συναγαγῶν ἐν αὐτῷ ἐκ πασῶν ἐπέδειξε σύστημα; κοινότηας δὲ καὶ συνόδες καὶ Θεῶν τιμὰς ἀποδοῦς ἐκάστῳ γένει περὶ πάσας τότε πρῶτος ἐκ τῆς πόλεως ἀνέλε το λέγεσθαι καὶ νομίζεσθαι τὴς μὲν Σαβείας, τὴς δὲ Ῥωμαίας, καὶ τὴς μὲν Τατίου, τὴς δὲ Ῥωμύλου πολιτεας. Πρὸς ceteris eius institutis commendatur populi per artificia censuratio. - - Disiis autem*

(l) Aelian. *Var. Hist. lib. VI. cap. VI.* (m) Xenoph. *de Laced. Republ. cap. VII. x. § 2. p. 79. Tomo V. Oper. edit. Oxon.* (n) Dionys. *Halic. lib. II. p. 98.* (o) Plin. *Hist. nat. lib. XXXIV. cap. I. § lib. XXXV. cap. XII.* (p) Plutarch. *in Numa pag. 71.*

ciuitatem per artes TIBICINVM, AVRIFICVM, FABRV, TINCTORVM, SVTORVM, CORIARIORVM, AERARIORVM, FIGVLORVM. *Reliquas artes in unum collegiū, fecisque ex omnibus corpus unum, collegiūque & concilia atque sacra, cuius sedes decusque attribuit. Ita primum sustulit ex urbe fabriones, ne hi Sabini, illi Romani, hi Tati, illi Romuli ciues haberentur vocarenturque.* Haec PLVTARCHVS, cuius verba illustraturi, tum de ipsis his collegiis a Numa inuentis, tum de eorum institutis, tum de rationibus denique, quibus permotus Numa opifices in collegia & corpora descripsit, agemus paulo accuratius.

§. V.

Nouem hic recensentur artificum collegia, quae Numa instituisse dicitur. Horum primum est TIBICINVM, quibus sequiore aeuo etiam FIDICINES sese adiunxerunt, teste marmore apud SMETIVM, (q) dedicato quippe

COLLEGIO TIBICINVM
ET FIDICINVM ROMANORVM

Q. S. P. P. S.

Id est, ut in alio marmore (r) haec litterae ac notae exponuntur, QUI SACRIS PVBLICIS PRAESTO SVNT. Ex quibus simul intelligimus, cur primus inter collegia locus tibicinibus attributus sit. Non enim ad priuatorum vsum, sed ad sacra pertinebat hoc tibiis canendi artificium, huiusmodi, VALERIO MAXIMO (s) teste, *inter publicas priuatasque ferias, actiones, personis lecto capite variaque veste velatis, concentusque edebant.* Vnde & fas illis erat in aede Iouis epulari. Quod ius quum illis a censoribus eriperetur, vno agmine Tibur secesserunt, nonnisi solo inde reducendi, vino quippe sub honoris specie inebriati, & in plaustris Romam reuerti, ut ab eodem VALERIO (t) & LIVIO (u) refertur. Secundum collegium AVRIFICVM fuit, cuius itidem mentio fit in marmore apud SMETIVM, (x) in quo MAGISTER QVINOVENNALIS COLLEGII AVRIFICVM nominatur. Huic vero collegio procul dubio ideo tam honorificus datus est locus, quia Veturii Mamurii, aurificis, opera percommode vsus fuerat Numa in effingendis scutis ancili caelitus delapso

(q) Smet. *Inscript.* p. XXXIV, 9. Gruter. *Inscr.* pag. CCLXIX, 2. (r) Smet. *Inscr.* pag. LVII, 1. (s) Valer. Max. *lib. II, cap. V, n. 4.* (t) Valer. Max. *l. c.* (u) Liu. *lib. IX, cap. XXX.* (x) Smet. *Inscript.* p. XCVI, 4.

so similibus. (y) Eius enim solertiam tanti fecit Numa, vt & in carminibus Saliorum, FESTO (z) auctore; frequentissime eius nomen audiretur. Tertium collegium non FABRVM fuit, vt PLVTARCHI fert ordo, sed ABRARIORVM FABRVM, vt obseruauit PLINIVS, (a) qui de re aetaria agens: *Docuimus*, inquit, *quandiu populus Romanus aere tantum signato usus esset, & alia, quae uetustas tradidit, quum aequalem urbi auctoritatem eius declarares, a Rege Numa tertio collegio aetariorum fabrum instituto.* Non dubito, quin hi antiquissimis temporibus etiam cudendis numis operam locarint: siquidem antiquissimi Romanorum numi aenei tantum fuerunt. (b) Postea eam operam in se susceperunt FLATVRARIJ AVRI ET ARGENTI MONETARIJ, (c) quibus modo triumuiui, modo quatuoruiui auro argento aeri flando feriundo, (d) nec non triumuiui, mensarii, (e) & EXACTORES ARGENTI ET AERIS (f) praetant, quorum isti cudendis numis, illi iisdem expendendis, hi materiae vel metallo colligendis praefecti fuisse videntur. Proximi his fabris aetariis procul dubio fuerunt FABRI, quibus posteriore aeuo etiam CENTONARIJ, ac denique ex constitutione CONSTANTINI M. (g) etiam DENDROPHORI iuncti sunt. Hinc saepe in uetustis marmoribus occurrit COLL. FABR. TIGNAR. (h) COLL. FABROR. ET. CENTONAR. (i) COLL. DENDROPHOR. FABRVM CENTONARIORVM. (k) CENTVR. CENTONARIORVM, DOLABRARIORVM. SCALARIORVM, (l) e quibus sese vix expedire adhuc potuerunt eruditi. Fabri tignarii qui sunt, nemo ignorat. Hi autem quum simul coercendis restringendisue incendiis darent operam, (m) eoque fine, duce praefecto vigilum, cum dolabris vncis aliisque machinis urbem noctu obirent: (n) facile patet, cur fabris iungantur *centuriae scalariorum & dolabrariorum.* Eadem de causa fabris etiam accensentur *centonarii*, non a numero id nomen adepti, sed a *centonibus.* Centones vero, vt et IULIO CAESARE, (o) VEGETIO (p) ipsoque Iure nostro (q) con-

(y) Plutarch. in Numa p. 69. (z) Festus voce Mamurius, & ibi Dacer. pag. 219. (a) Plin. Hist. Nat. lib. XXXIV. cap. 1. (b) Plin. l. c. (c) Smet. Inscript. pag. CXLIX, 5. (d) Hotom. de Magistrat. Rom. p. 436. Alex. ab Alex. gen. diu. lib. III. cap. XVI. (e) Liu. lib. XXIII. cap. XXI. L. XXIV. cap. XVIII. L. XXVI. cap. XXXVI. (f) Gruter. Inscr. p. XXXVI, 8. (g) L. I. Cod. Theod. de Centon. & dendroph. L. XIV. Tit. VIII. (h) Smet. Inscript. p. LVII, 3. (i) Smet. Inscript. p. LXXXV, 6. p. CLX, 1. 2. 3. (k) Smet. Inscript. p. XLVI, 4. (l) Smet. Inscript. p. CLIX, 13. (m) Plin. lib. X. Epist. XLII. (n) L. 3. §. 3. D. de offic. praef. vigil. (o) Iul. Caes. de bello civili lib. II. cap. X. (p) Veget. de re milit. lib. IV. cap. XV. (q) L. 12. §. 18. de instruct. vel instrum. leg.

constat, erant machinae, ad restinguenda incendia comparatae. De dendrophoris quam maxime dubitant eruditi. HADRIANO TVRNEBO (r) enim materiam ad machinas bellicas castrenses & poliorceticas aduexisse videntur. PIERIVS VALERIANVS (s) eosdem ratiarios fuisse mauult. Ab vtroque sententiam suam seiungit CLAVD. SALMASIVS, (t) qui dendrophorum collegium non ad artem aliquam fabrilem, sed deorum cultum pertinuisse contendit. Denique acutissimus humanissimusque IAC. GOTHOFREDVS, (u) eumque sequutus THOM. REINESIVS, (x) duorum generum dendrophoros sibi reperisse visi sunt, quorum alterum in re fabрили, alterum in cultu Deorum fuerit occupatum. Sed omnino fabрили arti operam dederunt omnes dendrophori, in findendis quippe siluis, caedendis arboribus, carbonibus faciendis, aduehendis lignis aliisque huiusmodi operis occupati; (y) ideoque & fabris eos iungi praecipit CONSTANTINVS M. Idem tamen & sacris operabantur, vt paulo post paragrapho proxima ostendemus. Vt adeo nec SALMASIO causa fuerit suggillandi TVRNEBVM, nec GOTHOFREDO, ex vno dendrophorum collegio duo diuersa fingendi. TINCTORVM & SVTORVM collegia, quae superioribus subiungit PLVTARCHVS, non magis veteribus memorantur, ac collegium FIGVLORVM, nisi quod PLINIVS (z) hoc septimum tenuisse locum refert. CORPVS CORIARIORVM MAGNARIORVM SOLALARIO-RVM, nec non CORIAARVM in marmoribus Romanis (a) occurrit, & fortassis pars quaedam fuit illius collegii coriariorum, quod instituerat Numa. Reliquos opifices quum in vnum collegium coniecisse dicatur Numa: illud mea quidem sententia non aliud fuerit, quam illud, ex quo postea natum est COLLEGIVM MAGNVM, quod sequiore aeuo ad sacra magis quam opificia pertinuit. Eius aliquot vetusta marmora (b) meminerunt, veluti illud Romanum:

D. M.

TI. CLAVDIO.

ONESIMO.

VIATORI

Ccc

COL-

(r) Turneb. *Aduersar. lib. XXIX cap. XVI.* (s) Pier. Valer. *Serm. I.* (t) Salmas. ad Spartian. *Caracali. cap. IX.* (u) Iac. Gothofr. *ad L. 20. Cod. Theod. de pagan. § L. 1. Cod. Theod. de centon. § dendroph.* (x) Thom. Reines. *Inscript. Class. 1. 40. p. 75.* (y) Alciat. *ad l. 167. D. de verb. signif.* (z) Plin. *bist. nat. lib. XXXV. cap. XII.* (a) Smet. *Inscript. p. LVIII, 1. Lazius de republ. Rom. lib. XII. cap. IV. p. 900.* (b) Smet. *Inscript. p. XXVII, 6. p. XLVII, 10.*

COLLEGI MAGNI.

EL. ZMYRNA CONI.

Et haec quidem sunt nouem illa collegia, quae a Numa Pompilio instituta fuisse, e PLVTARCHO discimus.

§. VI.

Ex eodem vero etiam adparet, collegiis his Numam non solum, sodalitates suas vel conuentus, verum etiam sacra cuilibet conuenientia dedisse. Sodalitates eo pertinebant, quod liceret collegiis statis diebus coire, & de rebus ad opificium & collegii vtilitatem pertinentibus consulere in medium, & sumtibus corrogatis epulari: (c) id quod apud Graecos *εραυγία* adpellabatur. Eo fine singulis collegiis praerant, qui collegium ipsum dirigerent, alii, qui fisci rationes conficerent, alii denique, qui collegis ministrarent. Quo in marmoribus pertinent MAGISTRI QVINQVENNALES COLL. FABR. TIGNARIOR. (d) MAGISTRI QVINQVENNAL. COLL. AVRIFICVM, (e) PROCVRATOR TIBICINVM ROMANOR. (f) QVAESTOR COLL. CENTONARIOR. (g) HONORATI ET SCRIBAE COLL. FABR. TIGNAR. (h) COLLEGI MAGNI VIATOR. (i) Quin quum inuisa paullatim esse coepissent collegia: coeperunt singula sibi e patriciis & nobilibus adsciscere patronos, quorum praesidio apud Senatum populumque vterentur. Hinc passim in vetustis marmoribus laudantur PATRONI COLL. CENTONARIORVM (k) DENDROPHORORVM, (l) FAVORVM (m) & huius generis alii, quorum de origine atque officio iam alio loco (n) fufius actum est. Erat praeterea collegiis singulis fiscus, qui ARKA adpellatur in iure nostro (o) & in marmore Romano, (p) in quo statuitur, vt ANNVI. X. DC. DIE VIII. KAL. OCTOBR. NATALI DIUI AVGVSTI EROGENTVR EX ARK. Idem Numa etiam sacra quaedam cuius collegio propria esse voluit, de quibus quamuis hodie non adeo exacta nobis suppetat notitia; ea tamen, quae commune naufragium euaserunt, tamquam fractas tabulas colligere iuuabit. Singulis ergo collegiis erant certi dii, qui iisdem praesse dicebantur, & in vetustis marmoribus saepe vocabantur *genii*.

Sic

- (c) L. 27. C. Theod. de pagan. (d) Smet. *Inscript. p.* XCVI, 4. (e) Idem *Inscr. p.* XCVI, 2. (f) Smet *Inscr. p.* CXLIX, 24. (g) Smet. *Inscr. p.* CLIX, 15. (h) Smet. *Inscr. p.* LVII, 3. (i) Smet. *Inscript. p.* XCVII, 10. (k) Reines. *Inscript. Class. I.* 302. (l) Idem *Classe I.* 283. (m) Idem *Classe II.* 17. (n) Meum *Syntagm. Antiqu. Rom. lib. I. Tit. II. n. XXIX* (o) L. 1. §. 1. ff. *quod cuiuscumque uniuers. nomine.* (p) Smet. *Inscript. p.* XXXIV, 10.

Sic GENIUS COLLEG. CFNT. est apud REINESIVM: (q) GENIUS COLLEGI TIBICINVM ROMANORVM Q. S. P. P. apud RAPH. VOLATERANVM (r) & eundem. (s) Singulis quoque collegiis festi erant dies, quibus praecipue sacris operabantur. De tibicinibus notum est, eos Idibus Iuniis celebrasse quinquatrus minuscultas, quibus feriati per urbem vagabantur, & ad aedem Mineruae conueniebant. (t) Eidem Deae etiam fullones & cerdones vel tinctorum sacra fecisse quinquatribus maioribus XIV Kal. Aprilis, auctor est OVIDIVS, (u) qui postquam docuit, festis illis diebus philosophos, medicos, magistrum litterarios, pictoresque, & lanam tractantes sacra fecisse Mineruae, etiam fullonum & cerdonum ita meminit:

Hanc cole, qui maculas laesis de vestibus aufers:

Hanc cole velleribus, quisquis abena paras.

Praecipue fabris sacra fuisse propria ac veluti domestica, vel inde constat, quod alicubi etiam singularia templa erant, in quibus sacra facerent. Sic enim TEMPLVM CENTONARIORVM ET FABRORVM, Regii celebre, occurrit in marmore apud GRVTERVM. (x) Praecipue tamen fabri Siluanum coluisse, & in eius honorem frondes & ramos pinuum e luto sacro excisarum per urbem tulisse videntur, quod etiam alibi in Bacchi, Apollinis, Hecates & Cereris sacris fieri consueuisse, ex STRABONE, (y) & ARTEMIDORO (z) discimus. Et ideo non ipsi modo hi fabri; sed & Siluanus, quem hoc ritu colebant, DENDROPHORVS audit in hoc marmore: (a)

SILVANO. DENDROPHORO. SACRVM.

M. PBLICIVS. HILARVS. MARGAR. Q. Q.

P. P. CVM. LIBERIS. MAGNO. ET.

HERMONIANO. DENDROPHORIS.

M. D. M. DE. SVO. FECIT.

Quo etiam adludens VIRGILIUS: (b)

Es teneram, inquit, ab radice ferens, Siluane, cupressum.

Et ex eo simul reddi poterit ratio, cur Honorius augustus (c) dendrophorum collegium, tamquam ad profanum deorum cultum & super-

Ccc 2

(q) Reines. *Class. I. n. 302.* (r) Raph. Volaterr. *Comm. Urb. lib. XXX.* (s) Reines. *Class. I. n. 167.* (t) Liu. *lib. IX. cap. XXX.* (u) Ouid. *Fastor. lib. III. v. 821.* (x) Gruter. *Inscript. p. CI, 1.* (y) Strabo *lib. X.* (z) Artemid. *lib. II. cap. XLII.* (a) Sinet *Inscript. p. XXVII, 10.* (b) Virgil. *Aeneid. lib. IX. v. 81.* (c) L. 20. G. Theod. *de pagan.*

superstitionem comparatum, sacra & epulas facere vetuerit. Inde enim non sequitur, vt dendrophori .hi ab aliis, qui rei fabrili operam dederunt, fuerint diuersi, aut vt Imperator iste dendrophorum plane collegium sustulerit, sed vt sacra tantum, a Numa fabris tradita, & constante vsu seruata, tamquam supersticiosa, primus abolerit.

§. VII.

Reliquum est, vt quas rationes habuerit Numa collegia ista instituendi, tantumque honorem deferendi opificibus, paullo adcuratius disquiramus. Scilicet vti Romulus istas artes indignas Quiritibus existimauerat, quia ad potentiam bellicam omnia referebat: ita Numa eas artes iisdem quam maxime commendabat, quia acrem, qua flabant, bellandi cupiditatem extinguere quam maxime annitebatur. Ipse erat gente Sabinus. Sabinorum vero minime omnium intererat, Romanos armis valere, quippe a quibus iam imperante Romulo tantum non ad incitas fuerant redacti. Ne ergo reliquias Sabinorum excinderent, omnino iis suadebat prudentia, vt, quoad fieri posset, Romanorum ferociam supprimerent. Hinc a PLVTARCHO (d) memoriae proditum est, vacillante Numa, & regnum oblatum respiciente, patrem eius Pomponium, & Ancum Marcium, generum, multis verbis eum cohortatos esse ad fasces suspiciendas. Praecipuum vero, quo utebantur, hoc erat argumentum: *Εἰ δὲ δὴ καὶ παντάπασιν ἀκρατῶς ἔχουσιν καὶ μανικῶς πρὸς πόλεμον, ἀρ' ἔχει βέλτιον ἀλλαχόσε τὴν ὁρμὴν αὐτῶν τρέπεσθαι, διὰ χειρὸς ἔχοντας τὰς ἡνίας τῇ δὲ πατρίδι καὶ παντὶ τῶν Σαβίνων ἔθνεσιν δεσμον εὐνοίας καὶ φιλίας πρὸς πόλιν ἀκμάζουσιν καὶ δυνατὴν γίνεσθαι.* *Quod si etiam populus Romanus immudico & insano bellandi ardeat studio; numne satius sit, bahenas tenentem ALIO DIVERTERE feruorem eius, patriaeque atque vniuersae Sabinorum genti florentem ciuitatem & opulentam necessitudine & amicitia copulare?* Sabinorum ergo studio, ad extinguendam Romanorum ferociam omnem operam omniaque consilia contulit Numa: neque minus ea in re ipsorum patriciorum Romanorum, a quibus ad regnum fuerat euectus, desiderio satisfacit. Nam & hi, perosi Romuli instituta, ipsi auctores fuerunt nouo regi, vt ciuitatem bellicosam ad pacis consilia traduceret. Hinc cum de nouo prae se ferret Numa, se ab oblato regno abhorreere, causamque interfereret, quod ferox populus & dominandi libidine incensus, arden-

(d) Plutarch. in Numa p. 63.

dentem viuidumque regem desideret: patres a senatū missi, teste eodem PLVTARCHO, (e) responderunt: Τῆς δὲ δίδεν, εἰ καὶ νικῶντι δῆμος πολέμῳ κόρος ἔσται, καὶ μεσοὶ θριάμβων καὶ λαφύρων γυροῦντες, ἡγάμῳα προΐεν καὶ δίκης ἐταίρων ἐπ' εὐνομίᾳ καὶ εἰρήνῃ ποδῶσιν; *Quia si victorem populū iam satietas ceperit belli, triumphisque expletus & munubiis sedatus principem & iustitiae cultorem ad ciuitatem legibus & pace temperandam exoptet?* Quum ergo semel consilium hoc cepisset Numa, se sibi alium ac diuersum regnandi finem ob oculos positurum, quam ad quem omnia retulerat Romulus: fieri non poterat, quin & leges daret, Romul. institutis plane contrarias, & non ad excitandam fortitudinem, sed reprimendos ferocis populi spiritus vnice comparatas. Id quod etiam LIVIVS (f) obseruat, dum de latis a Numa legibus ita scribit: *Urbem nouam, conditam vi & armis, iure, legibus ac moribus de integro condere parauit, quibus cum inter bella adsuescere videret non posse, (quippe efferatis militia animis,) mitigandum ferocem populū armorum desuetudine ratus est.* Et nonnullis interiectis: (g) *Ita duo demceps reges, alius alia via, ille bello, hic pace ciuitatem auxerunt.* Quae quum ita sint, nemini profecto mirum videbitur, Numam etiam artibus manuariis & sellulariis adsuefacere plebem decreuisse, eoque fine ipsos opifices in certa collegia & corpora primum descripsisse, vt tanto honestius huic quaestui in posterum vacarent.

§. VIII.

Enimuero quemadmodum Numa Romuli: ita Tullus Hostilius Numae instituta tantum non omnia sustulit. Tantum enim abest, vt tertius ille Rex Romanorum quiete ac otio marcescere ciuitatem passus sit, vt nihil nisi arma & bella spirarit, eaque in re ipsum Romulum superarit. Qua de re LIVIVS: (h) *Senescere, inquit, ciuitatem otio ratus, vndique materiam excitandi belli quaesuit;* cui & EXCERPTA PEIRESCIANA (i) respondent, quorum verba semel, id est, Latine hoc loco producere erit volupe: *Tullus Hostilius in bello aduersus hostem fortissimus buebatur, sed deos idem magnopere contemnebat.* Quae vltima verba eo procul dubio pertinent, quod vir fortissimus a superstitione, cui nimium indulserat Numa, alienissimus fuerit. Omnia ergo exemplo Romuli ad potentiam virtutemque bellicam referebat, egregius, vt a

Ccc 3

FLO-

(e) Plutarch. *in Numa pag. 63.* (f) Liu. *lib. I. cap. XIX.* (g) Liu. *lib. I. cap. XXI.* (h) Liu. *lib. I. cap. XXI.* (i) Excerpta Peiresciana, *cap. XXII. p. 508.*

FLORO (k) adpellatur, *milustae artifex*, quin ipso Romulo, LIVIO (l) iudice, *acrior*. Ex quo regnandi fine facile colligere licebit, Tullo Hostilio nec ciues opificiis vacantes, nec eorum collegia magnopete placere potuisse. Veterum enim Romanorum militia selecta erat, non mercenaria. Atqui ad primam praeconis vocem nomen dare regi, delectum habenti, arma sumere pro republica, colligere sarcinulas, in castris excubare pro securitate reipublicae, & sub ipsis denique pel- libus hibernare, minime omnium integrum est iis, qui in officinis de- litescunt, & artibus manuariis victitant. Ergo satis verosimile est, Tullum Hostilium Numae Pompilii institutum de collegiis opificum sustulisse. Quod ne gratis videamur adfirmare, colligere id nobis li- cebit ex FLORO, (m) qui collegiorum originem ad Seruium Tullium regem refert, his verbis: *Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque COLLEGIIS distributas, summaque regis solertia ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, as- sessis, ARTIVM, officiorumque discrimina in tabulis referrentur*. Scilicet ea non ita intelligenda videntur, ac si primus haec collegia inuenerit Seruius, sed quod a Numae inuenta reuocauerit in usum, descriptaque in classes ciuitate, etiam centurias quasdam ex fabris, reliquisque opi- ficibus confecerit, ceu ex DIONYSIO HALIC. (n) constat. Enimvero ne sic quidem mansere collegia. Tarquinius enim superbus ea non se- cus, ac alia Numae instituta, proposito edicto sustulit. Qua de re DIO- NYSIVS HALIC: (o) *Συνόδες δὲ συμπάσας, ὅσαι πρότερον ἐγίνοντο κομητῶν, ἢ Φραξιασῶν, ἢ γετόνων, ἐν τα πόλεσι καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἔφ' ἱερά καὶ θυσίας πάσας κοινῇ προεῖπε, μηκέτι συνελθεῖν, ἵνα μὴ συνιόντες εἰς τό αὐτὸ πολλοὶ βε- λάς ἀποβῆντες μετ' ἀλλήλων ποιῶνται περὶ καθαρύσεως τῆς ἀρχῆς*. Praeter- ea coetus omnes paganorum, curialium, vicinorum, vel in agris, vel in urbe, antea sacrorum caussa fieri solitos, vno edicto in posterum vetuit: *ne multis in vnum locum conuenientibus, arcana de conuellenda tyran- nide inirentur consilia*. Et hac in se tyranni mores expressit Tarquini- us, ad quos, ARISTOTELE (p) teste, etiam haec pertinent: *neque con- coenationes permittere, neque sodalitates neque disciplinam, neque aliud quidpiam huiuscemodi: sed omnia cauere, vnde solent exoriri duo, ani- mositas scilicet & fides*. Ex quibus simul facile est ad intelligendum,

non

(k) Flor. lib. I. cap. VIII. (l) Liu. lib. I. cap. XXIII. (m) Flor. lib. I. cap. VI.
 (n) Dionys. Halic. lib. IV. p. 221. (o) Idem lib. IV. p. 246. (p) Aristot. Polit.
 lib. V. cap. XI.

non tam ipsa opificia quam opificum collegia & corpora, suppressisse Tarquinium. In officinis enim desiderare ciues, & perpetuo sudore miseram vitam tolerare, non incommodum regi, sed rebus eius mirifice proficuum videbatur.

§. IX.

Eiectis Tarquiniis, id sibi negotium datum credebant patres, ut ad se raperent rempublicam, & aristocratiam, plebe suppressa, instituerent. Inde innumerae natae sunt concertationes inter optimates & plebeios, quae tum demum paullatim extinctae sunt, quum, communicatis cum plebe magistratibus & sacerdotiis, aequa utriusque factionis iura esse coepissent. Non dissimulat isthoc patriciorum consilium Appius Claudius apud DIONYSIVM HALIC. (q) Incusatus enim a Valerio impotentis aduersus plebem odii, respondit: *Quod me Valerius difficilem adpellauit, & malorum hominum antesignanum, insensumque plebi, & PAUCORVM POTENTIAE studiosum, ὅτι ἀριστοκρατίας περιεχομαι, quod optimatum regimen tuear: communia mihi VOBISCVM sunt crimina quotquot, quum suis ipsi meliores, detrectatis deteriorum imperium, & quam a maioribus accepistis, rempublicam non finitis degenerare in deterrimam omnium speciem popularis regiminis.* Plebs ergo quum spe libertatis & popularis imperii reges pepulisset: patres aristocratiam meditabantur; & hinc non poterat non summa rerum confusio nasci ex tam male temperato ciuitatis statu. Atqui aristocratico regimini nihil minus conuenit, quam collegia & sodalitates, quibus factiones & seditiones aluntur. Hinc eas ex eiusmodi rebus publicis proscribendas esse movent ciuiliu rerum scriptores. (r) Quae quum ita sint, facile coniectere licebit, de restitutione collegiorum & corporum a Tarquinio Superbo proscriptorum non multum laborasse patricios. Quin tantum abest, ut tum collegia & corpora opificum in vrbe esse passi sint, ut potius ne opificia quidem exerceri a ciuibus voluerint, bellis quippe perpetuis a Tarquinio eiusque sociis fatigati. Multa sunt, quibus id demonstrare licet, argumenta. Primo enim Menenius Agrippa, quum plebs in montem sacrum secessisset, & varia essent patrum ea de secessione consilia, ita censebat: (s) *καὶ οὐ προστιθῆμι ἐνταῦθα, ὅτι πολεμικῶν ἐπιτηδείων σωμάτων ἡμῶν ἐν τῷ παρόντι δεῖ, ἢ γεωργῶν, ἢ δὲ θηλῶν ἐμπορέων,*

(q) Dionys. Halic. lib. VI, p. 386. (r) Vid. Hert Elem Polit. lib. II. Sect. VI § V. & XX. p. 383. & 387. Contr. Hist. rerump. ubi de Vltrai. §. XX. (s) Dionys. Halic. lib. VI, pag. 382.

ἔδὲ τῶν παρὰ τοῖς βαρύτοις τεχνῶν ἀσχολημένων. *Taceo, quod bello optatis corporibus nunc opus habemus, non agricolis, nec mercenariis, nec negotiatoribus, nec opificibus sellulariis.* Deinde quum A. Virginio Tricosto Rutilo & Sp. Seruilio Structo Coss. A. V. C. CCLXXVII. magna esset annonae grauitas, id malum tanto molestius ciuitati fuisse ait DIONYSIVS HALICARNASS. (t) quod proximo lustro censa fuerint robustae aetatis ciuium plus centum & decem millia, mulierum autem & puerorum, seruitiorum item, negotiatorum & opificum, inquilinorum, triplo plures. Ne cui autem mirum videretur, negotiatores & opifices seorsum numerari, statim addit auctor πολιτικάται: Ὀυδενὶ γὰρ ἐξῆν Ῥωμαίων ἔτε' κάπηλον, ἔτε χειροτέχνην βίον ἔχειν. *Neque enim ciui Romano aut cauponari, aut arte manuarii vidum quaerere licet.* In quae verba quidem incidens SIGONIVS, (u) vix sese expedire potest, quippe cui certum videtur, iam inde a Numae aetate ciues opificiis vacare coepisse. Vnde etiam ita intelligendum putat DIONYSIVM, quod e ciuibus quidem multi artibus manuariis vixerint, sed ideo tamen contemptim habiti, & a reliquis germanisque ciuibus secreti, quippe nec ad militiam vocati propter ignauiam, nec vllis tributis, ob tenues opes, obnoxii. Enim vero rationem hic fugere SIGONIVM facile paret. Ciues enim DIONYSIVS hic opponit inquilinis, iisque opifices & negotiatores ideo adnumerat, quia probro fuerit ciui Romano, huiusmodi quaestum facere. Vnde certissimum videtur, nec opificia hoc tempore permissa ciuibus, nec collegia & corpora opificum a Tarquinio abolita tunc adhuc restituta fuisse.

§. X.

Ast paulatim ea collegia in vsum reuocata videntur, ex quo plebs primum tribunos plebis, ac deinde ius honorum ac sacerdotiorum extorquere senatui coeperat. Paulo post enim illa tempora collegia illa stabilita animaduertimus in LEGIBVS DVODECIM TABVLARVM. Colligifane id potest ex CAIO, iureconsulto, (x) cuius haec ea de re verba sunt: *Sodales sunt, qui eiusdem collegii sunt, quam Graeci ἐταίριαν vocant. His autem potestatem facit lex, PACTIONEM QVAM VELINT, SIBI FACERE, DV M NE QVID EX PVBLICA LEGE CORRVPANT. Sed haec lex videtur ex lege Solonis translata esse.* Non solum ergo collegia esse passii sunt decem-

(t) Dionys. Halic. lib. IX. p. 583. (u) Sigon. de antiqu. iure ciu. Rom. L. II. C. II. p. 340. (x) L. ult. D. colleg. & corp.

cemui, verum etiam facultatem iisdem fecerunt, pactiones sibi pro collegarum arbitrio faciendi, dummodo illae legibus publicis non aduersarentur. Dum vero id e Solonis legibus in tabulas decemuirales migrasse ait CAIVS: id non de ipsis collegiis intelligendum est, quae iam dudum ante decemuirorum tempora Romae fuerunt, sed de iure pactiones vel statuta faciendi. De eo enim eadem fere sanxisset SOLO-NEM, cum a SALMASIO (y) ostensum est, tum ex ipsis legitimis SOLO-NIS verbis, apud eundem CAIVM, (z) adparet: Ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ Φράτορες, ἢ ἑτεῶν ὄργιων, ἢ ναύται, ἢ σύνδοχοι, ἢ ὁμόταφοι, (Salmaf. ὁμόγαδοι,) ἢ Δια-σώται, ἢ ἐπὶ λίαν, (Salmaf. καπηλίαν, *) οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι αὐ-τῶν διαδάνται πρὸς ἑλληνας, κέρειον εἶναι, ἢ μὴ ἀπαγορεύσει δημοσία γράμ-ματα. Si autem tribus vel fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nauitae, vel synfisi, vel qui eiusdem sepulcri ius habent, vel thiusotae, vel socii ad praedam coitionis (cauponationis) vel negotiationis, quid inters se statuunt, firmum id ratumque sit, nisi publicae hoc leges prohibeant. Nullum ergo relinquitur dubium, quin collegia & corpora decemuirali hac lege sint confirmata. Subdubitare quidem ea de re videtur IAC. GOTHOFREDVS (a) qui eam legem non ad vniuersa collegia opificum; sed ad fratrum arualium collegium pertinuisse iudicat, ideo, quod idem CAIVS (b) etiam mentionem faciat legis decemuiralis, de incerta ratione finium, sodales vero aruales, teste PHILOXENO, (c) fue-rint οἱ περὶ ὄρων διαγωνίσκοιτες δικασταί, iudices de finibus cognoscetes. Enimvero cur sodalibus arualibus pactiones, quas vellent, sibi faciendi potestatem fecissent decemui? An vero vicinorum li-tes & iurgia, si hoc iure fuissent destituti, componere non pouissent? Accedit, quod an vnquam de finibus regundis cognouerint fratres ar-uales, merito dubites. PHILOXENI non tanta est auctoritas, vt ei in re tam antiqua fides tuto habeatur. Reliqui vero scriptores, tamquam ex compacto, tacent, & hoc sacerdotum collegium sacra tantum publica

D d d

ob

(y) Salmaf. Obseru. ad ius Attic. cap. IV. (z) L. ead. D. eod. *) ita resfringendum hunc locum ideo putat SALMASIVS, quod credibile hant sit, olim Athenis licita habita fuisse praedonum collegia. Quod Procul dubio etiam Petitiu ad Leg. Attic. p. 418. mouit, vt legi tuberet ἐπὶ ἄλλων, ad frumentum. Sed antiquissimis temporibus cuius licuisse praedatum in mare exire, satis ad-paret ex Thucydide, lib. I. inis. & Homero, Odyss. lib. III. (a) Iac. Gotho-fred. Not. ad XII. Tabb. Tab. VIII. p. 24. (b) L. ult. D. fin. regund. (c) Glossa Philoxeni ex libro de offic. Process.

ob aruorum fertilitatem fecisse referunt. (d) Et quid fiet alteri legi decemuirali: *Si iurgans ad fines, finibus regundis praetur arbitros tres addicito*, quam ipse restituit GOTHOFREDVS, (e) si penes fratres aruales fuit de finibus regundis iudicium? Nihil ergo certius est, quam quod lex XII. tabularum de omnibus, adeoque & opificum collegiis sit intelligenda, adeoque ea iam illo tempore denuo coire & ex Nummae instituto sodalitia celebrare sacraque facere coeperint.

§. XI.

Reperio igitur, ex eo tempore etiam ciues operam dedisse negotiationi & opificiis, sed ita, vt parum honorifica manserit eorum conditio. CICERO (f) sane, vbi ex instituto ea de re agit: *Iliberales, inquit, & sordidi quaestus mercenariorum omnium, quorum operae, non quorum artes, emuntur. Est enim illis ipsa merces auctoramentum seruitutis. Sordidi etiam pasandi, qui mercantur a mercatoribus, quod statim vendant. Nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiuntur. Nec vero quidquam est turpius vanitate. Opificesque omnes in sordida arte versantur. Nec vero quidquam ingenuum potest habere officina.* Et SENECA: (g) *Quatuor ait Possidonius esse artium genera: Sunt vulgares & sordidae, sunt ludicae, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quae manu constans, & ad instruendam vitam occupatae sunt: in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est.* Hinc quamuis opifices tribubus essent adscripti, adeoque iure suffragii gauderent, ceu luculenter demonstrauit SIGONIVS: (h) vix tamen iis in militia erat locus, nisi vel trepidis rebus, vel a seditiosis ciuibus concitati ad arma aliquando concurrerent. Hinc tanquam singulare quid atque inusitatum obseruat LIVIVS, (i) *opificum quoque vulgus, & sellularios, minimum miluiae genus, excitos, Veiosque ingentem exercitum contra-* *ctum, vt inde obuiam Gallis iretur.* Et de C. Mario refert SALLVSTIVS, (k) *plebem sic accensam esse, vt opifices omnes agrestesque, quorum res fidesque in manibus fuae sint, relictis operibus, frequentarint Marium.* Vt adeo parum Romae interfuisse videatur, inter turbam illam foren-

(d) Varro de ling. lat. L. IV. C. XV. p. 26. Fulgent. de prisco Serm. pag. 802. edit. Dionys. Gothofr. (e) Jac. Gothofr. ead. tab. VIII. pag. 133. (f) Cic. de offic. lib. I. cap. XI. II. (g) Seneca Epist. LXXXIIX. (h) Sigon. de antiquo iure ciu. Rom. L. II. C. II. p. 342. (i) Liu. lib. VIII. cap. XX. (k) Sallustius de bello lugurth. cap. LXXXVI.

forenfem, faecemque vrbis & opifices, qui nec cenfu, nec virtute dignos fe Quiritium nomine exhibebant.

§. XII.

Interim libera adhuc republica non folum prisca illa & a Numa instituta collegia florebant, fed & noua fubinde inftituebantur. Sic A. V. C. CCLIX. Claudio Seruilioque Coss. collegium mercatorum institutum, quod ab aede Mercurii, in qua sacra faciebant, MERCVRIALE dictum est. (l) Eodem exemplo aliud mercatorum collegium coit, quod a Capitolio adpellatum est CAPITOLINVM, A. V. C. CCCXVI. institutum a M. Furio Camillo Dictatore. (m) Vtrumque tam celebre fuit, vt non folum ciues e plebe, verum etiam equites Romani illi nomina darent. Id quod vel ex CICERONE (n) difcimus, qui ad Quintum fratrem: *M. Furium F. accum*, inquit, *EQVITEM ROMANVM, hominem nequam, mercuriales & Capitolini de collegio eiecerunt.* Paffim etiam ex eo tempore aliorum collegiorum & corporum fit mentio in lapidibus atque annalibus, veluti aurigatorum (o) baliftariorum, (p) fabrũ ferrariorum, (q) naupegiariorum, (r) partiariorum, (s) pellionariorum, (t) fagariorum, (u) filiginiariorum, (x) tabulariorum, (y) vasculariorum, (z) argentariorum, (a) aurariorum, (b) hortulanorum, (c) olitorum, (d) vtriculariorum, (e) lenunculariorum, (f) aeneatorum, (g) structorum (h) fuariorum vel porcinariorum populi Romani, (i) caudicariorum, (k) custodiariorum, (l) lecticariorum, (m) menforum, (n) nautarum, (o) piftorum, (p) confectuariorum, (q) vinariorum, (r) aliaque plura, quorum paffim in infcriptionibus vetuftis fit mentio. Nec Romae tantum, fed & in

Ddd 2

mu-

- (l) Liu. lib. II. cap. XXI. & XXVII. Ouid. Fast. lib. V. 672. (m) Liu. lib. V. cap. L. (n) Cic. ad Quint. Frat. lib. I. Ep. V. (o) Reines. Inscr. Cl. X, 12. (p) Nou. LXXXV. Reines. Cl. X, 6. (q) Smet. p. XCVIII. 5. Reines. Cl. X, 6. L. 2. C. Theod. de excuf. artif. (r) Reines. Cl. X, 7. & Cl. I, 261. (s) L. 7. C. de excuf. mun. (t) Reines. Cl. X, 8. (u) Reines. Cl. X, 9. (x) Id. Cl. I, 254. Giut. p. LXXXI, 10. (y) Reines. Cl. I, 275. (z) Id. Cl. X, 10. Grut. p. lxxxiii, 3. (a) Reines. Cl. I, 139. (b) Id. ibidem. (c) Id. Cl. XI, 79. (d) Id. ibid. Smet. p. C, 4. (e) Reines. Cl. XI, 64. Conferri meretur Schwarzii Schediasm. antiqu. de vtriculariis. (f) Reines. Cl. X, 1. (g) Smet. p. LV, 9. (h) Smet. p. XXXIV, 5. (i) Smet. p. XXX, 5. (k) Smet. p. LXX, 6. (l) Id. p. XXIII, 13. (m) Id. p. CVI, 1. (n) Id. p. LXX, 6. (o) Idem pagina C, 4. pag. CLVII, 15. (p) Idem pagina LV, 3. pag. LXXIX, 8. pagina XXXI, 2. (q) Idem pagina LXXIX, 9. (r) Idem pagina C, 4.

municipiis & coloniis eadem fere collegia & corpora instituta sunt. Idque tanto aequiore animo tulere Romani, quanto magis eorum intererat, sociorum & prouincialium animos, omisso armorum studio, artium opificiorumque tractatione veluti effeminari & imbelles reddi. Hinc ut per omnes vbique prouincias tot florebant rhetorum & grammaticorum scholae: ita vbique feruebat artium opificiorumque studium, quod facilius tolerabant Romani, quam si in armis se exercuissent populi victi. Facile ergo patet ratio, cur in Italia non modo, verum etiam in prouinciis opifices atque artifices in varia collegia ac corpora coierint. Sic quum Romae celeberrimum esset collegium dendrophororum, centonarium, fabrum; in lapidibus passim etiam celebrantur DENDROPHORI COMENSES, (s) PARMENSES, (t) BRIXIENSES: (u) FABRI CENTON. DENDR. FELTRIAE, (x) COLON. ARIMINI, (y) COLONIAE PISAVRI, (z) MUNICIPI BERGOMI, (a) & extra Italiam COLL. CENTONAR. EXTRA TARRACONEM. (b) In aliis lapidibus, apud ONVPHR. PANVINIVM, (c) & apud LAZIVM, (d) legimus de NEGOTIATORIBVS VINARIIS ET OMNIBVS CORPORIBVS LVGDVNI LICITE COEVTIBVS. Ut adeo frequentissima passim fuerint, per vniuersum Romanum orbem, opificum collegia.

§. XIII.

Enimuero paullo post deprehensum est, collegia ista & corpora opificum cum magno reip. detrimento esse coniuncta. Vix enim vlla arte poterat prohiberi, quo minus illa collegia in factiones & haereticas abirent. Quotiescunque enim seditiosus aliquis tribunus aduersus senatum concionabatur, aut nouas leges ad turbandam rempublicam comparatas parturiebat; frequentissimi ad rostra confluere solebant opifices, qui, clausis tabernis, de republica consultabant, operamque & suffragia promittebant tribunis turbulentissimis. Id quod facile poterant, quum Lepidus & Nobilior Censores, teste LIVIO, (e) *mutassent suffragia, regionalimque, generibus dominum, causis & quaestibus tribus descripsissent.* Vbi per quaestus, recte notante SIGONIO, (f) intelligenda sunt collegia opificum. Quum ergo haec

ex

- (s) Grut. p. CCCL, 6. (t) Grut. p. CCCCXCV, 5. (u) Grut. pag. CLXXV, 7.
 (x) Grut. p. CCCCIX, 8. (y) Gruter. Inscr. p. CCCCLXXXI, 9. (z) Gruter. *ibidem.* (a) Id p. CCCCXXXVI, 5. (b) Grut. p. CLXXV, 3. (c) Onuphr. Panuin. *Antiqu. Veron.* (d) Wolfg. Laz. *de Rep. Rom. lib. XII. cap. IV, p. 90.*
 (e) Liu. *lib. XI. cap. LI.* (f) Sigon. *de iure antiquo ciu. Rom. L. II. C. XII. pag. 342.*

ex illo tempore per tribus fuissent diuisa: permultum sane conferre poterant ad tribunicios tumultus, quibuscum tum conflictabatur respublica. Quin permultum intererat maximorum ciuium, vt collegia sibi conciliarent. Hinc CICERO (g) fatetur, etiam collegiorum opera se in ciuitatem reuocatum: *Nullum est, inquit, in hac vrbe collegium, nulli pogani aut montani, (quoniam plebi quoque urbanae maiores nostri conuenticula & quasi consilia quaedam esse voluerunt,) qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint.* Et QUINTVS, FRATER CICERONIS, (h) etiam inde spem haut leuem consultatus fratri auguratur adfulgere, *quod habeat equestrem ordinem, multa municipia, multos ab eo defensos, cuiusque ordinis homines, aliquos COLLEGIA.* Quae omnia intelligi haut possent, nisi collegiis etiam ius suffragandi in tribubus fuisse poneremus. Enimvero eo collegiorum iure nefarie abutebantur ciues seditiosi, qui saepe ad rostra euocabant opifices, atque ideo tabernas claudi iubebant, vere *tabernariorum concitatores*, vti L. Sergium vocat CICERO. (i) Sane idem (k) auctor est *seditiosos tribunos claudi tabernas solitos esse iubere.* Et alio loco ad Clodium: (l) *An tu populum Rom. esse illum putas, qui constat ex iis, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, vt vim adferant magistratibus, vt obsideant senatum, optent quotidie caedem, incendia, rapinas? Quem tu tamen populum, nisi TABERNIS CLAVSIS, frequentare non poteras.* Idem alibi quaerit: (m) *Opifices & tabernarios quid est negotii concitare?* Exemplum eius rei praebet Lentulus, Catilinae fatelles, cuius leno concurabat per tabernas, pretio sperans sollicitari posse animos egentium atque imperitorum. (n) Et de Munacio Planco, tribuno plebis, refert ASCONIVS PAEDIANVS, (o) *eum pro concione cohortatum esse populum, vt postero die, CLAVSIS TABERNIS, ad iudicium frequentans adesset, nec pateretur elabi Milonem.* Vt adeo nulla temere pars ciuium facilius se quouis tribunicio vento huc illuc agitari passa sit, quam descripti in collegia opifices. Quod quanto cum reip. periculo fuerit coniunctum, facile est ad intelligendum. Accedebant epulationes & comestationes, tam immodicae, vt in publicum dedecus vergerent, id quod ad tollenda collegia praecipue mouisse Imperato-

D d d 3

res,

(g) Cic. pro domo, cap. XXVIII. (h) Quint. Cicero. de petis. consul. cap. I. (i) Cicero pro domo, cap. V. (k) Cic. Quaest. Acad. lib. IV. cap. XLVII. (l) Cic. pro domo, cap. XXXIII. (m) Cic. pro Flacco, cap. VIII. (n) Cic. Catilin. IV. cap. VIII. (o) Ascon. Paed. ad Cic. pro Milone, p. 1319.

res; existimat CUIACIVS. (p) Iam suo acuo conquestus est VARRO, *immusabiles collegiorum coenas intendere annonam*. Et apud PHILONEM (q) in edicto exprimit Augustus, collegia & coitiones Iudaeorum se ideo permittere, quod non sint crapulae primum & vinolentiae, deinde quod non seditionum nutriculae, sed scholae temperantiae & iustitiae, hominum, summo ardore animi omne virtutis genus amplectentium. Denique & Claudius apud DIONEM collegia dissoluens, nominatim comessationum etiam meminit, easque fieri vetat, eaque de causa, ne sint popinae, neue caro elixa assaue, ne esculenta in cauponis publico veneant, edicit. Ex quibus omnibus quidem patet, hanc intemperantiam quoque collegia & corpora opificum reddidisse odiosissima.

§. XIV.

Pertaesum itaque postremo est collegiorum istorum, nihilque reliqui fecerunt Romani, vt ea tollerent, vel certe ad antiquum numerum reducerent. Primum ea de re cogitatum est anno V. C. DCCLXXXV. L. Caecilio Metello, & Q. Marcio Rege Coss., qui quum frequentes a collegiis coetus fieri, consilia conferrī, & ludos compitalitios celebrari animaduerterent, de abolendis illis ad senatum retulerunt, obtinueruntque, vt condito SCto; collegia omnia, praeter antiqua & reip. necessaria tollerentur. Rem memoriae prodidit ASCONIVS PAEDIANVS: (r) *L. Caecilio & Q. Marcio Coss. quos & ipse Cicero supra memorauit, SC. sublata sunt collegia, quae aduersum rempublicam videbantur esse*. Et alio loco: (s) *Frequenter tum etiam coetus factiosorum hominum sine publica auctoritate, malo publico, fiebant, propter quod postea collegia SC. & pluribus legibus sunt sublata, praeter pauca atque certa, quae utilitas ciuitatis desiderasset, vt fabricorum, tintorumque*. Primum etgo tum sublata sunt collegia & corpora, quamuis quae res huic SC. occasionem dederit, non adeo videatur expeditum.

§. XV.

Enimuero non adeo diuturnum fuit hoc consulum institutum. Nouennio enim post flabellum illud vrbanoꝝ tumultuum P. Clodius non solum collegia restituit, verum etiam noua haut pauca antiquis addidit, vt eorum suffragiis atque auxilio tanto facilius Ciceronem eius-

(p) Cuiac. lib. VII. Obseru. XXX. (q) Philoadu. Flaccum, ab int. p. 965. (r) Ascon. Paedian. ad Cic. in Pison. p. 206a. (s) Idem ad Cic. pro Cornelio me-
est. 100, p. 1312.

εἰςque amicos opprimeret. Qua de re DIO CASSIVS: (t) Ὁ δὲ Κλωδιὸς ἐλπίαςας, αὐτὸν διὰ τὰυτὰ ἐν τῆν τε βελὴν καὶ τὰς ἰππέας, τὸν τε ὄμιλον προπερασαίνουζται, ταχὺ καταεργάσαθαι, τὸν τε σῆτον προῖκα αὐδὶς δένεμε, καὶ τὰ ἐταρακά καλλήγαι ἐπιχωρίως καλέμενα, ὄντα μὲν ἐν τῶ ἀρχαίῃ, κατωκυθέντα δὲ χρόνόν τινα ἀνενεώσατο. *Sperans itaque Clodius, se omnia facile posse opprimere, si senatum prius, equitesque & plebem sibi conciliasset, frumentum ipsis gratuito distribuit. sodalitates, quae patria lingua COLLEGIA vocantur, antiquitus quidem instituta, sed aliquamdiu suppressa, restituit.* Et CICERO: (u) *Ergo bis fundamentis positis consulatus tui, triduo post, inspectante ac taceente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reip. lex Aelia & Fufia eversa est, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia non ea solam, quae senatus sustulerat, sed innumerabilia quaedam noua ex omni faece urbis ac seruisio concitata.* Denique ASCON. PAEDIANVS: (x) *Post nouem demum annos, quam sublata erant collegia, P. Cladius, tribunus plebis, non solum ea restituit, sed etiam alia noua adiecit ex omni faece urbis & seruisio.* Et sane fructum eius rei haut leuem tulit Clodius. Nihil enim ex eo tempore egit frequentius, quam ut vel ipse vel per satellites suos tabernas opificum sollicitaret, si quando furere, & contra ciues bonos debacchari liberet, ceu ex CICERONIS quibusdam locis (y) iam supra ostendimus. Quod vero etiam noua collegia, ex ipsis seruis ac faece urbis, concitasse dicitur Clodius, illud eo minus mirandum, quo certius constat, ipsos peregrinos, Romae aequae ac in municipiis, aliquando in collegia coisse. Huc enim pertinet vetus inscriptio apud REINSEVM: (z)

IN. H. D. D.
GENIO COLLE-
GI PEREGR.
VLP. DECEM.
BER. ET VERE-
CVND. COR-
NVTVS D. D.

Vnde simul patet, cur & seruorum in legibus nostris fiat mentio, vbi de collegiis & corporibus agitur. Ait enim MARCIANVS: (a) *Servos*

(t) Dio Cass. lib. XXXVIII. p. 66. (u) Cic. in Pisonem cap. IV. (x) Ascon. Paedian. ad Cic. Pisonem. p. 263. (y) Cic. pro domo, cap. V. & XXXIII. (z) Reines. Inscript. Class. I. p. 160. (a) L. 3. §. 2. ff. de colleg. & corp.

quoque licet in collegio tenuiorum recipi, volentibus dominis, ut curatores horum corporum scians, ne, invito aut ignorante domino, in collegium tenuiorum reciperent: & in futurum poena teneantur, in singulos homines aureorum centum. Ut vero ad P. Clodium reuertamur, quum ille, etiam reuocato ab exilio Cicerone, tabernariis suis aduersus remp. uti non desineret, A. V. C. LXXCVI. P. Cornelio Lentulo Spinthere, & Q. Caecilio Metello Nepote Coss. die IV. Id. Febr. SC. factum est, UT SODALITATES DECURIATIQUE DISCEDERENT, lexque de iis ferretur, UT QUI NON DISCESSISSENT, EA POENA, QUAE EST DE VI, TENERENTVR. (b) An ea lex tum perlata sit, nondum liquet. Illud certum est, poenam, quam tum interminatus est senatus, postea ad poenam criminis maiestatis vsque auctam, ceu ex VLPiani (c) fragmento constat.

§. XVI.

Enimuero mutata republica, & principatu a Caesaribus firmato, nihil odiosius videri coepit collegiis & corporibus. Nondum enim aduetis vnus imperio ciuibus, ipsa suadebat prudentia ciuilibus, non permittere concoenationes & sodalitates, e quibus factiones seditio-nesque nasci oportebat. Hinc ipse C. Iulius Caesar, ex quo, dictatoris perpetui adsumto nomine, rerum potiri coeperat, nihil antiquius habuit, quam ut restituta a Clodio suo collegia tantum non omnia supprimeret. Testis SVETONIUS, (d) qui de Caesaris differens institutis: *Cuncta, inquit, collegia, praeter antiquitus instituta, detraxit.* Vbi antiquitus constituta, quae excepit, non alia procul dubio sunt, quam illa a Numa instituta, veteraque mercatorum, quae senatus auspiciis coiisse diximus. Patris vestigia pressit Augustus, de quo idem SVETONIUS: (e) *Plurimae factiones, titulo collegiu, praeter ANTIQVA & LEGITIMA, dissoluit.* Scilicet quum lex Caesaris in maximis reip. turbis, & ciuilibus, quibus adhuc iactata fuerat, fluctibus ad nihilum recidisset: operam sibi dandam existimauit Augustus existimauit Augustus, ut eam reuocaret in vsum, collegiaeque noua in vniuersum aboleret, relictis tantum legitimis & antiquis, id est, senatus populique auspicio institutis, & quibus carere vix posse respublica videbatur.

§. XVII.

(b) Cic. ad Quint. Frat. lib. III. Epist. III. (c) L. 2. D. de coll. & corpor. (d) Sweton. Iul. cap. XLII. (e) Id. Aug. cap. XXXII.

§. XVII.

Sed non temere de vllis collegiis magis disceptatum est, quam de iis, quae ad religionem pertinere videbantur. Ad ea quum & Iudaeorum & Christianorum religiosae *συναγῆς* referrentur: licebit nobis, breui digressione, de iis nonnulla, ab aliis fere praetermissa, consuetari. Et de patria quidem religione non multum dubitatum est ab imperatoribus, saltim secundo tertioque saeculo viuentibus, an eius causa coire in collegium liceat. Diserte enim MARCIANVS: (f) *Sed religionis causa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra senatus consultum, quo illicita collegia arcentur.* Hinc ea aetate frequenter satis commemorantur COLLEGIA DENDROPHORORVM, FREDIANORVM, CHILIARCHARVM (g) HECATONTARCHARVM, (h) FRATRVM ARVALIVM, (i) VII. VIR. EPVLONVM, (k) quae omnia demum a Christianis imperatoribus sublata esse, satis constat. Ast difficilius Romani permiserunt collegia, sacrorum peregrinorum causa instituta, quum ipsa sacra peregrina nimium quantum detestarentur, ceu luculenta diatriba de sacris peregrinis demonstravit *ὁ πᾶν* CORNEL. BYNCKERSHOEKIVS. Saepe tamen vel superstitio, vel auri sacra fames impulit principes, vt & exterorum sacrorum causa collegia fieri paterentur. Sic sane COLLEGII SERAPYS vt & COLLEGII YSID. mentio fit in marmore apud RENESIVM. (l) Postquam enim peregrina ista sacra clam Romam migrauerant, & priuati diis illis Aegyptiis fana dedicauerant, ea primum senatus demoliri iussit. (m) Eadem paullo post restituta per auspices, sed iterum deiecta, (n) ac demum sub Augusto denuo decreta sunt. (o) Ex quo tempore non solum illa sacra viguerunt diutissime, verum etiam collegia eorum causa instituta sunt. Iudaeorum eadem fuisse facta, ex vetustis monumentis certissimum est. Iam libera adhuc re publica Iudaeos quam plurimos Romae vixisse & synagogas suas collegiumque habuisse, ex CICERONE (p) satis acute collegit GROTIUS, (q) eosque in actibus apostolicis *ἐπιδημήσας Ῥωμαίους, Ἰουδαίους τε καὶ προσηλύτους* vocari, existimat. Multos sane Iudaeos Romam captiuos translulerat Pompeius, qui deinde manumissi singularem synagogam, quae

E e e

liber-

- (f) L. 1. ff. de Colleg. & corp. (g) L. 20. C. Theod. de pagan. (h) Synod. VI. in Trullo cap. LXI. (i) Reines. Inscript. Class. I, 157. (k) Idem Class. II, 2. (l) Reines. Inscr. Classe XIV, 171. (m) Dio Cass. lib. XL. p. 142. (n) Idem lib. XLII. p. 196. (o) Idem lib. XLVII. p. 336. (p) Cic. pro Flacco cap. XXVIII. (q) Grot. ad Acta II, 10.

libertinorum dicta fuit, Romae constituerunt. Ultra quatuor mille libertinorum Iudaeorum Romae habitasse, tradit TACITVS, (r) nec aliam esse synagogam libertinorum, cuius antistites Hierosolymis aduersus Stephanum conspirarunt, (s) ostendit BASNAGIVS, (t) qui etiam Romae in Vaticano & insula Tiberina Iudaeos habitasse, accurate demonstrat. (u) Ast quum Iulius Caesar, ceu paullo ante diximus, omnia collegia noua sustulisset: dubium non est, quin & Iudaeis per istud SC. integrum non amplius fuerit, religionis causa coire. Sed facile tamen pecunia obtinuerunt tunc homines versuti, vt collegium Iudaeorum ea lege exciperetur. Hinc IOSEPHVS: (x) Καὶ γὰρ Γαῖος Καῖσαρ ἐν τῷ διατάγματι καλύων διαίους συναγεσθαι κατὰ πόλιν, μόνες Ἰουδαῖοις ἐκ ἐκάλυψεν ἕτε χρέματα συναφέρειν, ἕτε σύνδειπνα ποιῆν. Etenim C. Caesar, SCto ueians collegia coire in vrbe, solis Iudaeis neque stipem conferre, neque conuiuia agitare prohibuit. Senatusconsultum quoque ea de re fieri iusserat Caesar, breui antequam interimeretur. Quum vero id in aerarium nondum fuisset delatum, SC. vero, antequam quaestoribus in aerario collocata essent, vim sibi vllam, TACITO (y) teste, non vindicarent: nihil reliqui fecerunt Iudaei, homines ardenti feruidoque ingenio, & incredibili in commodis praefertim suis diligentia, vt interemto proximo statim mense Caesare, nouo condito SC. illud a Caesare conditum ratum esse atque in aerarium deferri iuberetur a P. Dolabella & M. Antonio Coss. Excidit ex IOSEPHI textu hoc quantiuis pretii SC. quod in codice MSto bibliothecae Leidensis inuentum primus restituit IAC. GRONOVIVS, (z) idque tale est: Τῇ πρὸ τριῶν εἰδῶν Ἀπριλλίων ἐν τῷ ναῶ τῆς Ὀμνίας γραφόμενον παρῆσαν Λέκιον Καλλπέρωνι, κ. τ. λ. Πόπλιον Δολαβέλλα, Μάρκον Ἀντόνιον, ὑπάτοι, λόγους ἐποίησαντο· περὶ ᾧ δόγματι συγκλήτης Γαῖος Καῖσαρ ὑπὲρ Ἰουδαίων ἔκρινε, καὶ εἰς τὸ ταμίειον ἐκ ἐφάσαν, ἀνενεχθῆναι περὶ τῶν αἰρέσειν ἡμῶν γένοσθαι, ὡς καὶ Πόπλιον Δολαβέλλα καὶ Μάρκον Ἀντόνιον τοῖς ὑπάτοις ἔδοξεν, ἀνενεγκῆν τε ταῦτα εἰς δέλτους καὶ πρὸς τὰς κατὰ πόλιν ταμίαις, ὅπως φροτισώσιν καὶ αὐτοὶ ἐν δέλτοις ἀναθῆναι διπτύχοις. Ante diem III. Id. Apr. in aede Concordiae scribendo gasuerunt L. Calpurnius &c. P. Dolabella M. Anto-

(r) Tacit. *Annal. lib. II. cap. LXXXV.* (s) *Aët. VI. 9.* (t) *Basnage dans l'histoire des Juifs lib. VII. chap. VIII. §. 11. seqq.* (u) *Id. ibid. §. XI. seqq.* (x) *Ioseph. lib. XIV. Antiq. Iud. cap. XVII.* (y) *Tacit. lib. III. Annal. cap. LI.* (z) *Iac. Gronou. De. ret. Rom. & Afiat. pro Iudaeis ab Iosepho collectae in libro XIV. Arabaeal. sed male interuersa & expuncta, in publicam lucem utilitatemque restituta p. 2.*

Antonius Coss. verba fecerunt. In quibus rebus SC. C. Caesar de Iudaeis decreuit, neque anse curauit in aerarium deferri, de his places nobis fieri, sicut etiam P. Dolabellae & M. Antonio Coss. visum fuit, & deferre ista in tabulas, & ad quaestores urbanos, ut & ipsi curent ea in tabulis duplicibus reponere. Adscriptum est eidem SC. factum id esse ante quintum Idus Febr. in templo Concordiae, ut adco denuo decem circumaeti sint menses, antequam istud SC. ad aerarium deferretur, quo scilicet eo diutius occasio esset consulibus rapacissimis, aere emungendi Iudaeos. Obtinuerunt ergo auri imbrey Iudaei, Romae uiuentes, ut sacrorum causa iis liceret coire, conferre stipem, communibus epulis interesse, quae ipsa erat collegiorum conditio, ceu docet MARCIANVS. (a) Ut vero eodem iure etiam in prouinciis uterentur, noua opus erat largitione. Hinc quum paullo post Dolabella Asiam occupasset, missis legatis Hyrcanus, Sacerdos Maximus Iudaeorum, obtinuit, ut epistola Ephesinis denunciaret Dolabella, se Iudaeis indulsisse vacationem a militia, iisdemque concessisse *ἡρώδης τοῖς πατριάρχαις ἱεροῦ ἰερῶν ἔθνη καὶ αἴθρα συναγομένων, ναδὰς αὐτοῖς νόμων ὑπὸ νόμοις πατριῶν, cum propter sacra & res diuinas congregentur, prorsus eorum legitima sollempnitas postcat.* (b) Alia eiusmodi decreta pro Iudaeis haut pauca collegit ex eodem codice GRONOVIVS, ex quibus satis constat, non defuisse Iudaeis aurum, quo eam sibi libertatem mercarentur, quae ne ipsis quidem Romanis per ea quidem tempora dabatur. Sub Augusto priuilegia illa concessa Iudaeis euuluisse sensim videntur: saltim in prouinciis, vbi conuentus eorum passim cohibebantur a praefidibus, donec iis denuo religionis causa coire permisit Augustus, non solum libertinis Iudaeis Romae impense fauens, ceu demonstrat BASNAGIVS, (c) verum etiam epistola ad Norbanum Elaccum, Asiae procos. praefidesque prouinciarum missa, eorum sacra permittens, vti refert PHILO ALEXANDRINVS. (d) Eam libertatem Iudaeis ademit Tiberius, qui quatuor millia libertini generis Aegyptiaca & Iudaica superstitione infecta, Roma expulit, & quibus idonea aetas, in insulam Sardiniam deportauit, coercendis ibi latrocinii &, si Ibi ob grauitatem caeli periissent, vile damnum, ut loquitur TACITVS. (e)

Ecc 2

Non

(a) L. I. D. de colleg. & corp. (b) Gronou. l. c. p. 6. (c) Basnage *Hist. des Juifs* liu. VII. chap. VIII. §. VI. & VII. p. 209. & 209. Tom. VII. (d) Philo adu. Flaccum. (e) Tacit. *Annal. lib. H. cap. LXXXV.* Ioseph. *Antiqu. Iud. lib. XVIII. cap. V.*

Non minus Iudæis infestus Caius Caligula, a quo non impétrauerat Philo, vti collegium Iudæorum Alexandriae esse pateretur. (f) Sed paullo post ea etiam Romæ dissoluit Claudius. Et dio (g) quidem, eum maioris periculi metu, conuentus illorum prohibuisse, & synagogas tantum occlusisse refert: ast aliud docent ACTVS APOSTOLICI, (h) qui Iudæos tum Roma pulsos docent. Quod etiam confirmat SVETONIVS, (i) qui de Claudio; *Iudæos, impulsore Chresto adsidue tumultuantes, Roma expulsi.* Vbi quidem aliqui intelligunt Christianos, quos cum Iudæis tum saepe numero confusos esse, iam a LIPSIO, (k) ПИТОВО, (l) BARTHIO (m) aliisque est obseruatum. Sed nihil prohibet, quo minus Iudæos ob Christianorum nouam religionem adsidue tumultuantes in mente habuerit SVETONIVS: partim quod id DIONIS narrationi egregie conuenit, partim quia Christianos a Claudio non esse expulsos, vel ex iis, quæ postea sub Nerone contigerunt, satis constat. Sub extrema Neronis tempora, quamuis hostes iudicarentur Iudæi, adeoque illis procul dubio non permetteretur Romæ esse, nedum ad sacra more patrio coire: prioribus tamen annis tam crudelis imperii plures Iudæos Romæ vixisse, & libere religioni suæ vacasse, non solum ex ACTIBVS APOSTOLICIS, (n) verum etiam ex PERSIO (o) patet, qui Iudæos natalem Herodis Romæ mira sollemnitate celebrasse ait:

Herodis venere dies vnctusque fenestra

Dispositæ pinguem nebulam vomere lucernæ.

Postea tristiora successere tempora: sed tantum tamen abest, vt diuturnum fuerit Iudæorum exsilium, vt postea vbique per imperium Romanum impune synagogas condiderint, & religionis causa conuenerint. Quod & sub Christianis imperatoribus iis permissum, adeo, vt THEODOSIVS, ARCADIVS & HONORIVS (p) scribant anno CCCXCIII. *Iudæorum sectam nulla lege prohibitam, satis constat. Vnde grauius commouemur, interdictos quibusdam locis fuisse conuentus eorum.* Qualia etiam in aliis CODICIS THEODOSIANI legibus (q) passim leguntur.

§. XVIII.

(f) Philo *de legat. ad Caium int.* (g) Dio Cassius *lib. LX. pag. 669.* (h) *Act. XVIII. 2.* (i) Sueton. *Claud. cap. XXV.* (k) Lips. *ad Tacit. Annal. lib. XV.* (l) Pith. *Aduers. lib. II. cap. II.* (m) Barth. *ad Rutil. Numant. itiner. lib. I. v. 159.* (n) *Act. XXVIII. 19.* (o) Pers. *Satyr. V. v. 180.* (p) *L. 9. C. Theod. de Iud. caelic. & Sam.* (q) *L. 12. L. 20. 21. seqq. eod.*

§. XVIII.

Quamuis vero licita crederentur Iudaeorum collegia : durior tamen ea in re fuit Christianorum conditio , quorum sacri conuentus religionis causa indicti , collegiis illicitis atque *traianis* accensiti sunt , ideoque grauiter inhibiti. Testis est PLINIVS, (r) qui de Christianorum agapis ad Traianum referens : *Quibus peractis, inquit, morem sibi discedendis fuisse adfirmabant Christiani, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, quod ipsum facere desuisse post edictum meum, quo secundum mandata sua hetaerias esse vetueram.* *Εταρειαι* scilicet apud Graecos vocabantur epulae a collegiis & corporibus religionis causa institutae, quales apud Cretenfes erant *αιδεσεια*, apud Lacedaemonios *ουσιτια*, Neapoli *Φατριαι*, Athenis *κατα εταρειων* & alia huius generis coepulorum collegia, quae seuerè prohibuerant imperatores, ne forte seditionibus occasionem darent illa tot hominum conuenticula. (s) Quum ergo Christiani singulis diebus solis coirent ad peragenda sacra, agapasque, id est conuiuia sobria & pia instituenda : facile in eam suspicionem inciderunt, ac si hetaerias facerent, iique conuentus & concaenationes ad rempublicam conturbandam pertinerent. Quod crimen quamuis accurate diluant TERTVLLIANVS (t) & ORIGENES : (u) dici tamen non potest, quantam illud lanienam concitarit aduersus Christianos, & quot ecclesiae ob hetaerias illas mira crudelitate fuerint dissipatae.

§. XVIII.

Iam vt ad collegia opificum tamquam e diuerticulo redeamus : dubium non est, quin ea insequentibus temporibus non temere reuiscere passi sint imperatores. Claudium enim denuo collegia a Caio instituta dissoluisse, auctor est DIO CASSIVS. (x) Et de Traiano satis constat, eum seuerissime vetuisse hetaerias, neque passum vnumquam, vt noua collegia vel Romae vel in prouinciis instituerentur. Nam eius non solum mandato, proposito edicto, hetaerias esse vetuerat PLINIVS, propractor prouinciae Ponticae, cunfulari potestate : (y) verum etiam quum ipse PLINIVS (z) Nicomediae collegium fabrum ad incendia coer-

Eee 3

cen-

(r) Plin. lib. X. Epist. XCVII. (s) Plin. lib. X. Epist. XCHI. (t) Tertullian. Apol. cap. XXXVIII. p. 30. & cap. XXXIX. p. 32. (u) Origen. adu. Cels. lib. I. pag. 5. (x) Dio Cass. IX. pag. 669. (y) Plin. lib. X. Epist. XCVII. (z) Idem ibid. Epist. XLII.

cenda instituere vellet, eamque rem magnopere commendaret imperatori: hic respondit: (a) *Tibi quidem secundum exempla complurium, in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedienses constitui: sed meminerimus, provinciam istam & praecipue eas civitates ab eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, betaeriae, quamvis breues, fient.* Aegre ergo Traianus permisit opifitibus in collegium vel corpus coire, multo aegrius hetaerias facere. Quem morem etiam tenuisse videntur sequentes imperatores. Sane & diui fratres collegiorum licentiam inhibuerunt, (b) & postea Seuerus Imperator. (c) Vt adeo magis magisque videantur ex eo tempore expirasse.

§. XX.

Neque tamen omnia collegia: ex vrbe, Italia & provinciis proscriptere Romani principes, sed quaedam diferte exceperunt, quibusdam singularibus sc. coeundi dederunt facultatem. Hinc MARGIANVS: (d) *In summa autem nisi ex sc. auctoritate, vel Caesaris, collegium vel quodcumque tale corpus coierit, contra sc. & mandata & constitutiones collegium celebrat.* Et CAIVS: (e) *Paucis admodum in causis concessa sunt huiusmodi corpora, ut nec vestigalium publicorum focis permissum est corpus habere, vel aurifodinarum, vel argensifodinarum & salinarum. Item collegia Romae certa sunt, quorum corpus sc. atque constitutionibus principalibus confirmatum est, veluti pistorum, & quorundam aliorum, & nauiculariorum, qui & in provinciis sunt.* Et hinc saepe in marmoribus vetustis gloriantur collegia & corpora, permittam sibi sc. esse coeundi facultatem. Sic apud GRVTERVM (f) occurrit:

COLLEGIVM DENDROPHORVM ROMAN.

QVIBVS EX S. C. COIRE LICET.

Alibi legimus: (g)

MENSORIBVS MACH. QVIBVS EX S. C. COIRE LICET. Et iam supra ex LAZIO (h) vidimus lapidem, in quo OCCVRRVNT NEGOCIATORES VINARE ET OMNIA CORPORA EVGDVNI LICITE COEVNTIA. Ex quibus satis patet, numquam in Romano orbe collegia in vniuersum omnia legibus principum fuisse sublata.

§. XXI.

- (a) Traian. *ibid.* Epist. XLIII. (b) L. §. 2. D. de colleg. & corp. (c) L. 1. pr. D. eod. (d) L. 3. §. 1. D. eod. (e) L. 1. pr. D. quod cuiuscumque vniu. nomine. (f) Gruter. *Inscripto.* p. CLXXV, 8. (g) Idem *ibid.* (h) Laz. de Rep. Rom. lib. XII. cap. IV. p. 900.

§. XXL

Quin tantum abest, ut unquam penitus sint abolita, ut potius nona subinde Principum posteriorum indulgentia Romae aequae ac in provinciis surrexerint. De Alexandro enim Severo auctor est AEL. LAMPRI-
DIUS: (i) *eum corpora constituisse omnium vinariorum, lupinariorum, culigariorum & omnino omnium artium, bisque ex se defensores dedisse.* Nec dubium est, quin insequentes Imperatores Alexandrum sectati sint, & modo his modo illis artificibus coeundi concesserint libertatem. Sub Alexandri tempora iam XXXII. opificum corpora recenset TAR-
RVNTIVS PATERNVS, (k) qui IO. BERTRANDI (l) & GV. GROTHI (m) iudicio sub Commodi imperio floruit. Insequente saeculo XXX. nominat CONSTANTINVS, (n) & ea quidem ab illis PATERNI diuersa. In hoc enim numero sunt *archisecti, mulomedici, pictores, statuarii, marmorarii, lethicarii, clauicarii, quadratarii*, id est, *λιθοβήται*, qui marmora quadrabant, *structores, sculptores ligni, musarii*, qui musua vel opera vermiculata efficiebant, de quibus singulari opere IO. CIAMPINVS: (o) *deauratores, albini*, qui parietes incrustabant, *argentarii, barbancarii*, qui opera phrygionata efficiebant, *diatratarii*, vasa aurea argenteaque caelantes, *aerarii fusores, signarii*, sigilla facientes, *ferretarii, fabri signarii, braccarii*, forsan *blasticarii*, sericum purpura tingentes, *aquae libratores, figuli, aurifices, vitriarii, plumarii, sartores certarum vestium, specularii, eborarii, peltiones, fullones, carpentarii, sculptores marmoris, dealbatores, cusores linarii, braccarii, aurum in lamellas attenuantes, intestinarij*, qui ornamenta aedium, quae intestina vocabant veteres, fabricabant, *seffelarii* alique plures, de quibus omnibus accurate suo more GUIDO PANCIROLLVS (p) Quum ergo praeter haec tot alia artificum opificumque collegia ex marmoribus iam supra collegerim: facile est ad intelligendum, quanta eorum vbique fuerit copia. Ea vero ad extrema imperii tempora durasse, satis docent SYMMACHI epistolae, (q) CODEX vterque, THEODOSIANVS & IUSTINIANEVS, quin hodiernae Romae municipiorumque Italiae consuetudines, uti iam ab alijs est ostensum.

§. XXII:

- (i) Ael. Lamprid. Alex. Sever. cap. XXXI. (k) L. G. D. *de iure inuinit.* (l) Bertrand. *de iuris per. lib. I. cap. XXXII. p. 166.* (m) Gu. Groth. *Vit. iureconf. L. II. C. XI. §. IV. p. 166.* (n) L. z. C. Theod. *de ex. us. artif.* (o) Io. Ciampin. *de oper. musu.* (p) Guido Pancirol. *Adpend. ad Notit. imp. occid. pag. 21. seqq.* (q) Symmach. *lib. X. Epist. XXVII. & XLII.*

§. XXII.

Iam ex his, quae diximus, satis adparet, Romae collegia alia licita, alia illicita fuisse. Licita habebantur, quibus ex sc. vel concessione principis coire licebat. Reliqua illicita credebantur. Quicumque illicitum collegium vsurpabant, VLPIANO teste, (r) *ea poena tenebantur, qua teneri constat eos, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupasse iudicati sunt.* Haec vero poena non alia est, quam legis Iuliae de maiestate, siquidem eodem auctore VLPIANO, (s) maiestatis crimine tenetur etiam is, cuius opera, *dolo malo, constitutum innotuit, quo armati homines conueniens aduersus rempublicam, loca occupentur, vel templa, quouae coetus conuentusque fiat, hominesue ad seditionem conuocentur.* Huius vero criminis poena olim erat aquae & ignis interdictio, postea vero humiliores bestiis obiciebantur, vel viui exurebantur, honestiores capite puniebantur, vti de suis temporibus testatur PAVLLVS ICTUS. (t) Quum vero hoc animaduertendi ius intra urbem & centesimum ab vrbe lapidem, penes praefectum vrbi esset: (u) etiam ii, qui illicitum collegium coiisse dicebantur, apud praefectum vrbi accusandi erant, ex constitutione SEVERI. (x) Vt adeo satis dura fuerit huius extraordinarii criminis poena.

§. XXIII.

Quod ad licita attinet collegia, in ea recipi poterant omnes, qui illi professioni vel artificio dabant operam. Quin & alii admittebantur religionis causa, & de his intelligendus VLPIANVS: (y) *Religionis causa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat, contra sc. quo illicita collegia arcensur.* Nec serui excludebantur collegiis tenuiorum, dum sciente ac volente domino nomina dederint. Si quos enim curatores, imprudente aut inuito domino, recepissent, in singulos homines poena centum aureorum tenebantur. (z) Exemplum sane huius rei non vnum in vetustis marmoribus exstat. Notum est CAPVLATORVM COLLEGIVM, in vrbe aequae ac prouinciis celeberrimum. Romae enim, regione vrbis III. recensetur SCHOLA CAPVLATORVM. (a) Et in aliis monumentis occurrunt CAPLATORVS TIBVRTES, (b) & CAPLATORVS MVNICIPVS

ASCVLI

(r) L. 2. D. de colleg. & corp. (s) L. 1. §. 1. D. ad L. Jul. de maiest. (t) Paull. recept. sent. lib. V. Tit. XXIX. §. 1. (u) Vlp. L. 1. §. 4. D. de offic. praef. urb. (x) Idem L. 1. §. 14. D. eod. (y) Idem L. 1. §. 1. D. de colleg. & corp. (z) L. 9. §. 2. D. de coll. & corp. (a) Guid. Panciroll. Notit. imp. occid. p. 3. §. 165: (b) Gruter. Inscript. p. clō LVIII, 7.

ASCVL. (c) Capulatores vero vocatos, qui torcularibus vino oleoque exprimendo, & in fictilia labra doliaque defundendo pracerant, ex CATONE, (d) COLUMELLA (e) & PLINIO, (f) satis constat. Et tamen huic capulatores vel capulatores collegio etiam seruos interfuisse, vel ex Romana inscriptione, (g) in qua SERVVS DOLEARIVS laudatur, & habitu seruili eiusmodi hominum apud REINESIVM (h) & ARINGIVM (i) constat.

§. XXIV.

Neque tamen deerant, quos collegiis & corporibus etiam licitis arcendos existimabant Romani. Ecce enim milites nec in castris collegia vel corpora constituere, nec in urbibus & municipiis iisdem nomina dare poterant. Prius MARCIANVS (k) docet, dum scribit: *Mandatis principalibus praecipitur praesidibus prouinciarum, ne patiantur esse sodalitia, neue milites collegia in castris habeant.* De posteriore NOS VLPIANVS (l) monet, qui *sub praetextu religionis, vel sub specie soluendi voti, coetus illicitos ne a veteranis quidem tentari oportere, ait.* Causa non solum ea fuisse videtur, quae ab aliis muneribus negotiisque ciuilibus milites remouet, ne scilicet a militia & signis abstrahantur, vel, (m) vt PAVLLVS APOSTOLVS (n) rem eloquitur, *ἢ τῷ ἁγερῶ ἀρχιστάτῃ ἀξίῳν*: sed ne hoc praetextu fierent coitiones castrenses, & seditiones militares, quibus nihil excogitari potest reipublicae perniciosius. Licebat tamen militibus, vt idem MARCIANVS (o) ait, tenuioribus collegiis *stipem mensuram conferre, dum tamen semel in mense coirent, ne sub praetextu huiusmodi collegium illicitum coires.* Inter collegiorum scilicet priuilegia, ceu ex IOSEPHO (p) patet, erat etiam τὸ *ἔργαστα σὺν ἑσπέρῃ, collatio stipis*, quae epularum publicarum causa fiebat. Quamuis ergo secundum regulam non permittum esset militibus, collegiis accedere: paullo post tamen accessit huic regulae exceptio, permittum hoc illis iri, si collegio tenuiorum accederent, stipemque conferrent, nec saepius, quam semel singulis mensibus, epularum

Fff

laren-

(c) Idem p. CCCXLIV, 1. (d) Cato de re rust. cap. LXVI. sequ. (e) Colum. de re rust. lib. XII. cap. L. (f) Plinij Hist. Nat. lib. XV. cap. VI. (g) Grut. Inscript. p. I. LXXXIII, 1. (h) Reines. Inscr. Cluff. XI, 62. (i) Aringh. Rom. subterr. lib. III. cap. XXXVII. p. 317. (k) L. 1. pr. D. de colleg. & corp. (l) L. 2. D. de extraord. crim. (m) L. 4. C. Qui dure tus. vel curat. (n) 2 Tim. II, 4. (o) L. 1. pr. D. de coll. & corp. (p) Ioseph. Antiqu. Iud. lib. XIV. cap. XVII.

larentur. Sed quaenam illa *collegia tenuiorum*, quorum his meminit MARCIANVS? (q) Vtrum forsitan viliorum artium & opificiorum? an minus opulentorum? Neutrum arbitror. Faciem enim urbium, & vltimam illam colluuiem omnium maxime ad seditiones procliuem esse, nemo ignorat. Cur igitur Imperatores militibus permittere malissent, vt vilissimorum, quam lautiorum hominum, sodalitiis accederent? Existimo itaque, *collegia tenuiorum* esse minus frequentia, in quibus pauci tantum coirent, quemadmodum & corpus, mole paruum, tenue dicitur. His sane etiam serui ac milites nomina dare, ac stipem conferre sine periculo reipubl. poterant, siquidem, orto tumultu, pauci turbulenti homines facile coerceri cogique in ordinem poterant.

§. XXV.

Deinde id quoque obseruandum erat iure Romano, ne quis pluribus, quam vni collegio accederet. Ita enim diuos fratres rescripisse, ait MARCIANVS. (r) Ratio huius legis eadem fuisse videtur, quae ipsa collegia reddebat odiosa. Homines enim, qui plura collegia habebant, non poterant non sempiterna propemodum crapula torpere, quum singula singulis saltem mensibus coirent. Fieri non poterat, quin inhiarent alienis, qui sua prodegissent. Quare quum suspectam hanc collegiorum ambitionem haberent principes: lata lege, vnum pluribus collegiis interesse vetuerunt. Si quis vero in duobus esset, rescripserunt, *eligere eum oportere, in quo magis esse velles, accepturum ex eo collegio, a quo recessisset, id, quod ei competeret ex ratione, quae communis fuit.* Eo magis vero iustum videbatur, eum, qui e iusto & licito collegio discederet, pecunias recipere, quia & illis, qui collegiis illicitis interfuerant, ius dissolutis, *permittebatur, pecunias communes, si quas habebant, diuidere, pecuniamque partiiri*, vt denuo scribit MARCIANVS; (s) quem ita intelligo, hanc discessionem licuisse statim, postquam istiusmodi collegium, principum decreto, fuerit abolitum. Si enim postea quis collegium illicitum usurpasset: non amplius locum habebat discessio haec, & pecuniae collatitiae partitio, sed tunc collegae criminis maiestatis tenebantur, poenaeque adiciebantur, quam paullo ante ex VLPIANO descripsimus.

§. XXVI.

Caeterum collegia licita, & ab imperatoribus firmata, gaudebant

(q) L. 1. pr. §. 2. D. de coll. & corp. (r) L. 1. §. 2. D. eod. (s) L. 3. p. D. eod.

bant iuribus & priuilegiis, quae vna fasce complecti iuuabit. Sic primo iis licebat ex ipsis XII tabulis, pacem, quam vellent, sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpent. (t) Poterant ergo condere statuta, dum ne illa legibus repugnarent. Licebat etiam coire, & de rebus communibus consulere in medium, & deinde decreta condere, quae fere cum SCtis conueniebant, quod ad formam attinet. Aetatem enim tulit marmor vetustum, apud GRVTERVM (u) & PANCIROLLVM, (x) in quo hoc collegii decretum legimus:

IMP. CAES. M. AVRELIO ANTONINO AVG. PIO

FELICE VIM PETRONIO PEPTIMIANO COS.

X. KAL. APRIL. IN TEMPLO COLLEGI

FABRVN ET CENTONARIORVM REGIENSIVN.

QVOD REFERENTIBVS P. SAENIO MARCELLINO ET C. AVFIDIO

DIALOGO QVAESTORIBVS

V. F. (y)

SVSSILIVN IVLIANVM VIRVM ET VITA ET MODESTIA ET INGENITA VERECVNDIA ORNATVM ET LIBERALEM OPORTERE COLLEGI NOSTRI PATRONVM COOPTARI VT SIT CETERIS EXEMPLO IVDICII NOSTRI TESTIMONIVN.

Q. F. P. D. E. R. I. C. (z)

SALVBERI CONSILIO TAM HONESTA RELATIONE A QVAESTORIB. ET MAGISTRIS COLLEGI NOSTRI FACTAM ET SINGVLI ET VNIVERSI SENTIMVS ET IDEO EXCVSANDVM POTIVS HONESTO VIRO IVLIANO HVIVS TARDAE COGITATIONIS NOSTRAE NECESSITAT. PETENDVMQVE AB EO LIBENTER SVSCIPIAT COLLEGI N. PATRONAL. HONOREM TABVLAMQVE AEREAAM CVM INSCRIPTIONE HVIVS DECRE. N. DOMO EIVS PONI CENSVERVNT.

Ex hoc quantiuis pretii monumento satis elucet, veluti reip. speciem quamdam prae se tulisse isthaec collegia. Ad exemplum sane reip. teste CAIO, (a) *habebant res communes, arcumque communem*, habebant quaestores, magistris quinquennales, procuratores, qui veluti magistratuum loco erant. Hi referebant ad collegium, non secus ac consules ad senatum. Singuli porro collegae dicebant sententiam, & quod plurimorum suffragiis fuerat comprobatum, decreti nomine ven-

Fff 2

nie-

(t) L. 4. D. eod. (u) Gruter. Inscr. p. Cl, 1. (x) Guid. Pancirol. Adpend. ad Notit. Imp. occident. p. 23. (y) Id est: verba fecerunt. (z) Legendum: Quid fieri placeret, de ea re ita censuerunt. (a) L. 1. D. quod cuiuscumque uniu. nomine.

niebat. Quin & aeneis tabulis decreta sua incidebant, & publice legenda proponebant, sicuti olim SC. Quemadmodum porro vniuersitates, municipia, oppida per syndicos litigabant: ita & collegia singula, teste CAIO, (b) *habebans syndicum vel auctorem, per quem, tamquam in republica, quod communiter agi fierique oporteat, ageretur, fieret.* Quemadmodum ergo non est dubium, quin vniuersitates fuerint collegia & corpora: ita eadem, vniuersitatum instar, iure minorum vsa esse, adeoque in integrum restitui potuisse, verosimile est. (c) Vnde nec dubitari potest, quin si pecuniam mutuam acceperint administratores, speciali mandato haur instructi: versio in rem collegii probanda fuerit a creditoribus. (d) Ratio enim, ob quam ciuitatibus ac rebus publicis haec minorum iura indulserunt, etiam reliquis vniuersitatibus ac collegiis quadrat, quippe quae, non secus ac ciuitates, perpetuae subsunt aliorum administrationi.

§. XXVII.

Ex eodem principio leges veteres collegia ad hereditates non admittebant, quia erant personae incertae. *Incerta autem persona heres institui non poterat, quoniam certum consilium esse debet testantis, ut loquitur VLPIANVS, (e) qui etiam statim addit: Nec municipia nec municipes heredes institui possunt, quoniam incertum corpus est, ut neque cernere vnuerfi, neque pro libito pro herede gerere possint, ut heredes fiant.* Ratio ergo huius antiqui iuris repetenda est a sollempnitate cretionis. Haec tamquam actus legitimus non admittebat procuratorem. (f) Ciuitates autem & municipia non potuissent cernere, nisi per syndicum. Quod sane non magis ciuitatibus licebat, quam pupillis, pro quibus ne quidem tutores hereditatem cernere & adire poterant. (g) Quae omnia ita sunt comparata, ut non minus ad collegia, quam ciuitates & municipia possint adplicari. Ceterum hoc ius sub Traiano adhuc inconcussum fuit, sub quo scribit PLINIVS: (h) *Nec heredem institui, nec praecipere posse rempublicam, constat.* Vnde simul liquet, rempublicam nec legata nec fideicommissa capere potuisse, quum tamen hic nulla obstaret cretionis sollempnitas, quod & obseruauit VLPIANVS. (i)

§. XXIIIX.

- (b) L. *vad. D. eodem.* (c) L. 3. C. *de iure resp.* L. 4. C. *ex quib. caus. mai. rest.*
 (d) L. 27. D. *de reb. credit.* (e) Vlpian. *Fragm. Tit. XXII. §. V. sequ.* (f) L. 90. *pr. D. de acquir. hered.* (g) L. 4. § 5. C. *de iure delib.* (h) Plin. *lib. V. Epist. VII.* (i) Vlpian. *ibid.*

§. XXIIII.

Sed paulatim aliquid remissum a pristina illa subtilitate. Nam primo aliquot sc. prodierunt, quibus concessum, vt municipia a liberis institui possent. (k) Deinde de fideicommissis, municipiis relinquendis, prodiit senatusconsultum Apronianum sub Hadriano, anno erae vulgaris vel CXVII. vel CXXIII. Vterque enim in factis praefert Apronianum Cos. Quamuis enim CUIACIVS (l) id sc. sub Marco demum conditum malit: rem tamen conficit testimonium ex *L. 27. pr. D. ad sc. Trebell.* vbi iam Iulianus huius iuris meminit, qui sub Hadriano scripsit. Ex eo ergo tempore non desunt exempla integrorum praediorum, vrbibus legatorum. (m) Quum vero ea sc. de solis ciuitatibus loquerentur: ad alias quoque vniuersitates illa protulit Marcus Imp. qui & vicis suis hoc ius legata capiendi rescripto dedit, (n) & postea illud etiam ad collegia protulit. Qua de re PAVLLVS: (o) *Quum senatus, temporibus diuis Marci, permiserit collegiis legare, nulla dubitatio est, quod, si corpori, cui licet coire, legatum sit, debeatur* Plura eam in rem dixerit MERILLIVS, (p) SCHVLTINGIVS (q) & GVNDLINGIVS. (r) Quemadmodum porro certi iuris erat, eis mortis causa recte donari, qui legata capere possint: (s) ita nemo dubitabat, quin & collegiis mortis causa donari possit. Denique omnem subtilitatem aboliturus Leo Imp. (t) omni genere vltimae voluntatis bona etiam in collegia transferri permisit. Ad exceptiones pertinet, quod Iudaeorum collegio, licito tamen ante ea tempora, istud priuilegium ademit Antoninus Caracalla, qui ad A. Claudium Tryphoninum rescriptit: (u) *Quod Cornelia Salua vniuersitati Iudaeorum, qui in Antiochensium ciuitate constituti sunt, legauit, peti non potest.*

§. XXIX.

Denique & immunitatibus quibusdam gaudebant collegia, verum non tam iure suo, quam priuilegio principum. Plura enim, quae a necessitate, munera subeundi, libera erant, recenset TARRVNTENVS PATERNVS, (x) aliaque addit CONSTANTINVS. (y) Sic corpori in pri-

Fff 3

mis

(k) Idem *ibid.* L. 1. D. *liberi municip.* (l) Cuiac. *ad Vlpian. Fragm. l. c.* (m) L. 101. D. *de legat. III.* (n) L. 73. § 1. D. *de legat. 1.* (o) L. 20. D. *de reb. dub.* (p) Merill. *Variant. ex Cuiac. lib. II. cap. XIV.* (q) Schulting. *Iurispr. antiqu. Anteiustin. p. 659.* (r) Gundling. *diff. de principe herede. cap. II. §. IV.* (s) L. 9. D. *de mort. caus. don.* (t) L. 12. C. *de hered. inst.* (u) L. 1. C. *de Iud.* (x) L. 6. *de iur. immun.* (y) L. 2. C. *Theod. de excus. artif.*

414 DE ORIG. ET IVRE COLLET CORP. APVD ROM. CAPI.

mis mensurorum frumenti iuxta annonam urbis, id privilegium tributum ait PAVLLVS, (z) vt ab oneribus etiam patrimonialibus vacationem haberent, quo tamen in prouinciis non gaudebant mensores. Sed & *porcinarios urbis aeternae, quum peruisilem laborem P. R. commodis exhiberent, sordidis muneribus liberatos legimus* privilegio VALENTINIANI, Theodosii & Arcadii augustorum. (a) Ceterum privilegia haec erant varia, veluti: ne quid nouum, id est, nouam collationem sustinerent, (b) nec ad militiam cogerentur, nisi ad murorum & portarum custodiam, (c) nec famis tempore vrbe expellerentur. (d) Sed quum haec iura non omnibus indulta fuisse, satis adpareat, iis iam haut immorabimur.

§. XXX.

Magis ad rem faciet, si in causas, cur posteriores Imperatores tam multa collegiis permiserint, inquiramus, maxime quum supra animaduersum sit, anteriores imperatores eorum causa male cupiuisse. Scilicet quum parum honorata esset opificum conditio, multi aufugiebant Roma, & in prouincias se conferebant, vbi benignius habebantur. Hinc tot privilegiis alliciendi erant, vt Romam redirent. Quin quum privilegia atque immunitates non sufficerent sistendae huic fugae, cogi opifices iusserunt imperatores, vt Romam reuerterentur. Quo pertinet constitutio Honorii & Theodosii augustorum, (e) ex tribus aliis conflata, (f) qua cautum legimus, *vt cura rectorum prouinciarum corporati urbis Romae, qui in peregrina transgressi sint, redire cogentur, vt seruire possint functionibus, quas imposuerit antiqua sollemnitas.* Qua lege in primis tunc opus erat, quum ob Gothicam, sub Alarico & Ataulpho, urbis vastationem plures in orientem, Aegyptum & Africam fugissent, ceu erudite demonstrauit GOTHOFREDVS. (g) Sed quum iam ad haec extrema reipubl. tempora peruentum sit, hic quidem merito, signo receptui dato, ad collegiorum in Germania originem & iura progredimur.

CAP.

- (z) L. 10. §. 1. D. de vacat. & excus. mun. (a) L. 1. C. de suariis. (b) L. 1. C. de priuileg. corp. (c) Nouella XLIII. (d) Gothofr. ad L. 2. C. Theod. de priu. corp. L. XIV. Titulo II. (e) L. 1. C. de priuileg. corp. lib. XI. Tit. XIV. (f) L. 2. 3. 4. C. Theod. eod. lib. XIV. Tit. II. (g) Gothofr. ad L. 4. C. Theod. eod. pag. 194. Tom. V.

EXERCITATIO IX.

CAP. II.

DE

COLLEGIORVM IN GERMANIA ORIGINE ET IVRIBVS.

§. I. Germani in constituendis collegiis Romanos imitati. §. II. Antiqui Germani sine urbibus & oppidis degere. §. III. Hinc nec commercia & opificia inter eos floruerunt. §. IV. Conficiendis rebus necessariis solum vocabant serui. §. V. Quod & Francorum sequentiumque Imperatorum Germ. aeuo factum. §. VI. Etiam in ipsis urbibus. §. VII. Mutatio a saeculo XI. facta. §. VIII. Vrbes pleraeque consules & senatum, exemplo Italorum, sibi constituerunt. §. IX. Inde natae sunt tribus vel collegia. §. X. Imperatores & principes his collegiis maxime aduersabantur. §. XI. Effectus harum tribuum fuisse variae turbae in ciuitatibus. §. XII. Origo litterarum natalitiarum. §. XIII. Cur spuris non admittantur? §. XIV. Cur quorundam opifisum filius nefas fuit opificia addiscere? §. XV. Ex quo iure definiendae collegiorum consuetudinae. §. XVI. Collegia apud nos vel licita, vel illicita. §. XVII. Eorum administratio & res communes. §. XVIII. Ea gaudent iuribus vniuersitatum. §. XIX. Contradus & delicta illorum. §. XX. Eorundem dissolutio & separatio. §. XXI. Conclusio exercitationis.

§. I.

SI vlla in re Germani vetera Romanorum instituta adoptarunt: factum id certe in collegiis & corporibus opificum instituendis. Romana enim hic esse omnia, is demum deprehendet, qui & originem eorum apud Germanos expenderit paullo accuratius, & leges atque instituta cum Romanis contenderit. Quod quum a nemine factis diligenter factum esse animaduertam, licebit nobis in vacuam venire possessionem, & per veterum annalium monumenta liberius expaciari.

§. II.

TACITI aeuo nullas in Germania magna vrbes, nulla munitiora fuisse oppida, comperio. Diserte enim hic auctor rerum Germanicarum

rum peritissimus: (h) *Nullas, inquit, Germanorum populis vrbes habitari, factis nosum est: ne pati quidem inser se iunctas sedes. Et sane maiores nostri nulla opum cupidine, nullo luxu, rudi tecti vellere, & cibo simpliciore, lacte, caseo, agrestibus pomis, recente fera contenti, vitam omnem in studio rei militaris transigebant. Eoque commodius tum fuit discretis ac seiunctis penatibus habitare, vt fons aliquis, vt campus, vt nemus maxime delectabat, quo minus ita quidquam possent suae desiderare beatitati. Hinc quamuis PTOLEMAEVS (i) nonaginta quatuor vrbes recenset in Germania, in quibus quaedam, hodierno more, in *burgum* finiunt, veluti *Laciburgum*, *Asciburgum*: facile tamen patet, πόλεις illas non nisi vicos fuisse. Nam & CAESAR (k) Sueuis & Vbiis tribuit *oppida*, quae Graecus metaphrastes τὰς πόλεις vocare non dubitat. Et HERODIANVS, (l) vbi Germanorum vicos a Maximino direptos exustosque refert, statim addit: *ἐυμαρτέατος γὰρ τὸ πῦρ ἐπιπέμπεται τὰς τε πόλεις αὐτῶν, αἷς ἔχουσι, καὶ τὰς οἰκίσεις ἀπάσας. Sunt autem vrbes eorum aedificiaque omnia maxime incendiis obnoxia. Vbi manifesto πόλεις vocat, quas antecedente periodo vocat κώμας, dum scripserat: τὰς δὲ κώμας ἐμπιπρὰς διαρπάζειν ἐδίδο τῷ στρατῶ. Vicos incendendos diripiendosque militibus tradidit. Tantum ergo abest, vt vrbes condiderint Germani, vt quarto adhuc saeculo *oppida*, tamquam *circumdatis retibus iustro, declinarint*, teste locupletissimo AMMIANO MARCELLINO. (m)**

§. III.

Inde vero facile patet, nullum tunc mercaturae peregrinae in Germania fuisse locum, vilia tantum & obuia petentibus maioribus nostris. Multo magis ergo exfulasse opificia, credibile est, luxuriae, aut vitae certe mollioris instrumenta. Quatuor scilicet erant hominum ordines, nobilium, ingenuorum, libertinorum, seruorum. (n) Nobiles reipublicae domi forisque praeerant. Ingenui bellis & venationibus vacabant, (o) negotiis domesticis feminarum turbae & infirmissimo cuique delegatis. Libertini non multum supra seruos erant, adeoque cum illis agriculturae reiue pecuariae dabant operam, hominibus propriis, rusticisque hodiernis simillimi. Quintum hominum

(h) Tacit. *de morib. Germ. cap. XVI.* (i) Ptolem. *Geogr. lib. II.* (k) Caesar *de bello Gall. lib. IV. cap. XIX. & lib. VI. cap. X.* (l) Herodian. *Histor. lib. VII. cap. II.* (m) Amm. Marcell. *lib. XVI. cap. III.* (n) Tacit. *de morib. Germ. cap. XXV.* (o) Idem *cap. XV.*

nam genus, oppidanorum puta, quod mercatura opificiisque atque artibus manuaris viuit, vetus illa liberaque Germania, non minus ac ipsas vrbes, ignorabat.

§ IV.

Quum tamen opificiis quibusdam omnino carere non possit respublica, nec maiores nostri in plaustris, sed in aedibus vixerint, nec nudi, sed armati & vestiti inceserint, instrumentisque vsi rusticis, atque vtensilibus variis: nemo dubitauerit, quin in Germania quoque fuerint, qui tractarent fabrilia, vestes confuerent, aratra, arma, ollas, reliquamque supellectilem conficerent. Sed caue eos opifices in vrbus, collegiisque quaeras, aut tales tibi concipias, qui transactis tirocinii annis, & edito artis specimine, in corpus aliquod fuerint cooptati. Vt cuique seruo vel rustico erat artis fiducia, ita eiusmodi negotiis vacabat horis subseciuis. Auctor sane est TACITVS, (p). *seruos praeter madum frumenti & pecoris, etiam VESTES dominis praestitisse.* Has ergo a rusticis ipsis confutas esse, facile est ad intelligendum.

§ V.

Et ita se res habuit etiam insequentibus saeculis. Quamuis enim sub Francorum regibus hinc inde exurgerent vrbes ampliores, maxime vbi reges, duces, episcopi, sedes collocauerant: quamuis etiam in tanta hominum adfluentia quibusdam locis florent emporia, qualia sunt *Bardenwisch, Schesta, Magudoburg, Episfars, Forchbeim, Breemberg, Roginisburg, Lauriacum*, quarum in CAPITVLARIBVS CAROLINIS (q) fit mentio; vrbes tamen illae, si a paucis discesseris, non aliis, quam seruilis ac libertinae conditionis hominibus, habitabantur. Sic Erfurtum, quam emporiis adnumerat CAROLVS, BONIFACIVS (r) in litteris ad Zachariam Papam, vocat *locum, qui dicitur Erphesfurt, qui fuit iam olim vrbs PAGANORVM RVSTICORVM*. Nec ignota sunt diplomata, quibus integris ciuitatibus *ius mortuarii* remissum; (s) vel quibus manumissae sunt integrae ciuitatum vniuersitates (t) Quae sane indicio sunt, etiam in vrbes tunc maxime confluisse seruorum libertinorumque colluuiem.

§ VI.

Quamuis ergo non dubitem, quin ab eo tempore in vrbus quo-

Ggg

(p) Tacit. *ibid.* cap. XXV. (q) Capitul. *ann.* lxxxv. n. VII. p. 425. (r) Othilo Vit. Bonifac. lib. II. cap. II. (s) Lehmann. *Chron. Spir.* lib. IV. cap. XXII (t) Meibom. *Script. rer. Germ.* Tom. III. p. 205.

que maxime floruerint opificia: ea tamen non nisi a seruis culta existimo. Sane inter Francorum ministeriales, id est, seruos, in variis monumentis occurrunt *argentariis*, (u) *aurifices*, (x) *carpentarii*, (y) *fabri*, (z) *sartores*, (a) *futores*, (b) alique opifices. Et quamuis sub Henrico I. urbium per Saxoniam conditore, alia esse coeperit oppidanorum conditio, conuentibus, mundinis, conuiujs plerisque in vrbes & oppida translatis: (c) fuere tamen & mercatores & opifices adhuc glabrae adscripti, obnoxijque dominis. Sic in diplomatibus Ottonis M. apud HUNDIVM (d) mentio fit *anreartorum*, *buntariorum*, *clidelariorum*, *mercatorum*, qui omnes erant fertilis conditionis. Et in vita Gebhardi, Episcopi Constantiensis (e) legimus, *eum seruos optimos quosque elegisse, & ex eis coquos, pistores, campunes, fullones, futores, hortulanos, carpentarios, & SINGVLARVM ARTIVM MAGISTROS consuisse, eisque concessisse priuilegia, ut quum quis praesentium, vel eorum successorum, qui de progenie illorum esset, moreretur, exuniae de iis non sumerentur, sed heredes reliquam hereditatem possiderent. Sed vero de alia progenie aliquis successisset, ab hoc donatiuo alienus esset.* Ita ditissime opificia in seruorum casis delituerunt, quamuis variis priuilegijs subinde ornarentur a principibus. Et inde reddi poterit ratio, cur ex antiquissimorum opificiorum instituto boëti non vocentur *Gesellen*, sed *Knechte*. Noti enim sunt *Schub-Knechte*, *Becker-Knechte*, *Fleischer-Knechte*, *Mühl-Knappen*, ceteri.

§. VII.

Enimuero a saeculo XI alia coepit esse rerum facies. Nam quum ab eo tempore plures vrbes opibus commerciisque florerent, & comitum, scultetorum, aduocatorumque, quibus ab initio suberant, imperium sensim excuterent: coeperunt primo collegia senatoria, consules, magistratusque, Italorum exemplo, constituere: deinde opificum celebriorum collegia, eorundem aemulatione, erigere, ac denique plerisque locis ingenuos, seu patricos, senatu eicere, plebique vindicare urbanas respublicas. Omnia haec ex annalibus demonstrare operae fuerit pretium.

§. VIII.

(u) *Lex Burg. Tit. XXI. §. 11.* (x) *Lex Burg. ibid.* (y) *Lex Salica Tit. XI. §. V.* (z) *Lex Burg. Tit. XXI. §. II.* (a) *Ibidem.* (b) *Ibidem.* (c) *Witichind. Annal. lib. I. p. 693.* (d) *Hund. Metrop. Salisb. Tom. I. p. 227. & Tom. II. pag. 372. sequ.* (e) *Pistor. Script. rer. Germ. Tom. II. p. 655.*

§. VIII.

Et primo quidem consulum & senatorum, non nisi a saeculo X, fieri mentionem, certissimum est. Auctor quidem est ALCVINVS apud CANISIVM, Carolum M. Aquisgranum Romae ad exemplum instituisse, *foroque, SENATV, arce, theatro, atriis & aeterni regis templo, thermis insuper vel balneis ornaſſe*. Sed id quidem fingulare, nec in exemplum tractum fuit. Idem dicendum de Salsa, vel Seltia, Alfatiae oppido, vbi ODILO CLVNIACENSIS (f) ab Adelheide Ottonis M. vidua, *urbem factam, ait, sub LIBERTATE ROMANA*. Nam in quonam constituit illa Romana libertas, parum constat. Ast a saeculo XI frequentissima consulum & senatorum occurrunt vestigia. Bremenses iam saeculo XII ineunte, paruisse proconsulibus & consulibus, didici ex diplomate Henrici V. Imp., (g) quamuis id non vbique genuinum videtur, maxime quum in illo & statuae Rolandi fiat mentio. Certioris fidei est diploma Philippi Regis, Spirensibus concessum, (h) ex quo patet, iam tempore Henrici V. Imp., cuius ille diploma confirmat, Spirae floruisse collegium senatorium, vel, vti tum loquebantur, *ordinem proconsulum & consulum*. Ceterum hoc institutum sensim imitatae sunt vrbes aliae, post alias. Bernatensibus Fridericus II. Imp. potestatem fecisse dicitur, senatum, suo arbitrio, constituendi (i) Erfurti anno cloccli. senatum coire coepisse, ex monimentis tradit GUDENVS. (k) Eodem circiter tempore a Conrado, vltimo Sueuorum duce, ciues Augustanos se suaque in libertatem vindicasse, ex eoque tempore ipsos sibi ex suis municipibus ingenuis proprium senatum elegisse, perhibent. (l) Quin anno demum clocccxlii. Vlmenses consules sibi ac tribunos plebis constituere coepisse, relatum legimus. (m) Quum ergo saeculo X. Italicas ciuitates primum collegia senatoria instituire, usque, veterum Romanorum exemplo, consules praeficere coeperint, vti recte animaduertit CAROLVS SIGONIVS: (n) non abs re inde collegit BEATVS RHENANVS, (o) hoc institutum sensim etiam Germanicas ciuitates esse imitatas. Vnde hodie vix est Germaniae oppidum,

Ggg 2

(f) Odilo *Vit. Adelheidis lib. I. cap. VII. p. 265, apud Leibnit. Tom. I.* (g) *Adfertio Libertat. Bremens. p. 357.* (h) *Lehm. Chron. Spir. lib. IV. cap. XI. p. 302.* (i) *Crus. Ann. Part. III. lib. I. p. 12.* (k) *Guden. Hist. Erfurt. lib. I. p. 12.* (l) *Crus. Annal. Sueu. Part. III. lib. II. cap. XVII.* (m) *Id ad b. ann.* (n) *Sigon. de regno Ital. lib. XVII. ad ann. 1533.* (o) *B. Rhenan. libr. III. rer. Germ. p. 101. Lehm. Chron. Spir. lib. IV. cap. III. & XI.*

pidum, in quo non consules & senatores, vel, vt medio aeuo vocabantur, *proconsules & consules* olim e nobilioribus ciuitatum familiis, hodie plerumque ex promiscua plebe lecti, senatum vel consilium publicum constituunt.

§. IX

Quam semel Italos imitari coepissent Germani: nihil erat facilius, quam vt & collegia opificum, eorumdem exemplo, in vrbibus passim erigerent. Idque eo facilius fieri poterat, postquam pteraeque vrbes, opibus auctae, ciues non nisi liberos & a seruitutis nexu solutos adoptarent. Nam quam antea, vt supra obseruauimus, non nisi seruilis & libertinae conditionis homines in vrbibus artibus opificiisque vacarent: posteriore aeuo suppetunt exempla, quod integrae ciuitates manumissae & libertate plena frui iussae sunt, ceu docet exemplum Brunswicensium, ab Ottone Duce manumissorum, apud MEIBOMIVM. (p) Ex eo ergo tempore inualuit paroemia: *Keine Klenne steigt über die Mauer*, id est, seruilis conditionis hominibus non patet accessus in ciuitates, adeoque nec ad opificia admittuntur. De quo veteri scito. pluribus egit HERTIVS. (q) Vt vero seruilis & obnoxiae conditionis homines eo facilius excluderentur vrbibus: non solum codicillos, ingenuitatis testes, (*Geburts-Brieffe*), exigere a ciuibus nouis coeperunt, verum etiam ipsi opifices sensim in collegia & corpora coaluerunt, vt, qui artem facerent in vrbe, an serui etiam eo iure abuterentur, eo facilius cognoscerent. Dicta sunt ea collegia medio aeuo: *gildae, vniones, Einungen, Innungen, Zünfte, Armuter*, &c, si annalibus credendum, illa iam a saeculo XII. in Germania fuerunt frequentissima. In chronico Magdeburgico apud MEIBOMIVM, (r) ad annum circiter CLOCLIII. relatum legimus, *Wichmannum archiepiscopum fecisse primo VNIONES institorum pannisidarum*. Sed plura eum archiepiscopum instituisse collegia, vel ex codice diplomatum Vindebonensi, ab illustri huius academiae cancellario edito; (s) adparet, vbi collegio suorum priuilegium impertitur. Wichmanni exemplo Ludolphus Archiepiscopus anno CLOXCXV, teste CHRONICO MAGDEBURGICO; (t) *fecit in eadem ciuitate VNIONEM CLYPEATORVM, quae dicitur: die Schilder-In-*

nung.

(p) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom. III. pag. 205.* (q) Hertius. *Paroem. iur. lib. II. cap. XI.* (r) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom. II. pag. 329.* (s) III. a Ludouig Reliqu. *MSC. Tom. II. pag. 389.* (t) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom. II. pag. 329.*

uengo. Circa eadem tempora etiam Goslariae, (u) Herbipoli, (x) Audomaropoli, (y) Brunsvigae, (z) alibique passim variae commemorantur tribus, varia artificum opificumque collegia. Ut adeo ea, hoc potissimum tempore, Germanis immotuisse, admodum fiat verosimile; quum contra in Italiae ciuitatibus multo ante in visidi fuerint obseruantia.

§. X.

Et huius nouae originis inde quoque argumentum petere licebit, quod principes, ipsique Imperatores circa haec tempora nihil reliqui fecerint, ut noua ista collegia, tanquam hetaerias, monarchico statui perquam inimicas, supprimerent. Sic anno cło cc Fridericus II. Imp. tribus istas suppressas voluit Goslariae, sanxitque, *ut nulla esset CONIVRATIO, nec promissio, vel societas, quae Teutonice dicatur: Eyninghe, vel gilde, nisi solum monetariorum, ea de causa, ut cauerent de falsis monetae.* (a) Paulo post anno cło cccxxi Henricus VII. rex in comitiis Wormatiensibus tot principum querelis, de collegiorum istorum infolentia, fatigatum se vidit, ut singulari diplomate omnia vbique collegia & corpora opificum aboleret. (b) Sed dici non potest, quorū inde turbāe enatae sint, maxime postquam fatale istud interregnum paullo post ciuitatibus potentioribus omnem laxauerat licentiam. Quantū enim laborabant principes & senatores, ut ne in vrbibus essent collegia, tantum obrutebantur plebei, manibusque pedibusque obnixē omnia faciebant, ut illa restituerent. Sic Herbiposi, non nisi multo sanguine fuso, res transacta est. Episcopus iussu Henrici VII. ea collegia suppresserat: ciues, iniūto episcopo, illa restituerant: (c) nato inde bello ciuili Bertholdus II. Episcopus illa quidem rata habuit anno cło cclxxix: (d) sed paullo post denuo edicto sustulit. (e) Inde recruduere tumultus ciuiles, finiendi demum anno cło cclxxxiv, quo Mangoldus Episcopus illas tribus plane egit in exilium, (f) interiecto tempore denno renaturas. Eadem fabula pæne in vniuersa Germania acta. Sane & Goslariae, durante interregno, ea res sena-

Ggg 3

tum

- (u) B. Heineccii *Antiqu. Gosl. lib. II. pag. 219.* (x) *Fris. Chron. Würzb. pag. 557-570. 585 sequ.* (y) *Car. du Fresne Glossar. Lat. voce: GILDA Tom. II. p. 622.* (z) *Gubelin. Petron. Cosmodr. aes. Vlt. cap. LXVII. pag. 282. Leibniz. Script. rer. Brunsv. Tom. II. pag. 62.* (a) B. Heinecc. *Antiqu. Gosl. lib. II. pag. 219.* (b) *Fris. Chron. Würzb. p. 557.* (c) *Ibid. p. 570.* (d) *Ibid. p. 585.* (e) *Ibid. p. 586.* (f) *Ibid. p. 596.*

tum populumque in mutua odia adegit, illo, ex Friderici edicto, collegiis obnitente, hoc illa urgente tanto impòrtunius. Et vicit demum plebs circa annum cło ccxc, quo Rudolphus I. Rex Germ. ea sollemni diplomate rata habuit, quod Frater Praefidis eruditissimus, *o nō in obrius*, integrum e scriniis publicis extulit. (g) Ita factum est, vt plebs vrbana collegia passim tueretur, idque exemplum deinde sequerentur aliae ciuitates, donec demum oppida etiam tantum non omnia tribus huiusmodi, principum indulgentia, impetrarent.

§. XI.

Non potuit non inde sequi magna malorum ilias. Quum enim ad haec vsque tempora soli ingenui, qui se postea patricios vocare coeperunt, ciuitatibus patriis praefuisent, plebs, quae in collegia coaluerat, iam summa ope nitebatur, vt senatum opprimeret, sibi que viam in curiam vi ac ferro expediret. Hinc tribus quauis occasione dabant turbas, modo rationes sibi reddi iubentes, modo senatores primarios reperundarum postulantes. Inter hos *factus* ciuiles modo tribuum antesignanos, modo senatores honestissimos, capitis damnatos, vel eiectos ciuitatibus legimus, prout aut senatus aut plebei potentia antecellerent. Prioris tragoediae exemplum Brunsvicum vidit circa annum cło ccxx, de quo SCHIPHVERVS (h) & GOBELINVS PERSONA: (i) *In Brunsvich decem MAGISTRI GILDONVM a consulis suspensi sunt, & undecimus decollatus, sed duodecimus in peregrinatione existens euasis, & hoc fuit inisium multorum malorum ibidem.* Simile, quod Magdeburgi contigit, ita relatum in chronico veteri apud MEIBOMIVM: (k) *Vsq̄ ad ista tempora; (saeculi puta XIII. exitum,) scabini fuerunt in consilio ciuitatis, a quo ex tunc fueri exclusi, & ortae sunt multae dissensiones inter consules & MAGISTROS VNIONVM & scabinos.* Et paucis interiectis: (l) *Circa idem tempus, (annum cło ccci) in ciuitate Magdeburg cremati fuerunt MAGISTRI VNIONVM in foro, propter prodissionem iis impostam.* Posterioris vero generis exemplum Lubeca experta est, quod fuse, versibus tamen parum politis, descripsit HENRICVS AQUILONIPOLENSIS. (m) Ita ergo factum est, vt in plerisque Germaniae vrbibus populare regimen inualesceret, & plebs, oppressis vel

in

(g) R. Heinecc. *Antiqu. Gosl. lib. III. pag. 306.* (h) Schiphon. *Chron. Schaumb. p. 514.* (i) Gobelin. *Cosmodr. Aet. VI. cap. LXVII. p. 282.* (k) *Chron. Magdeb. apud Meibom. Tom. II. p. 333.* (l) *Ibid. p. 334.* (m) Heur. *Aquilonip. de primord. vrb. Lubec. lib. II. cap. XV. p. 617. apud Meibom.*

In ordinem coactis patriciis, in ordinem senatorium passim irrueret. Quo ordine, quibusque de causis id Spiraë, Tiguri, Moguntiaë contigerit, luculenter memoriae prodidit LEHMANNVS. (n) Coloniae & Aquisgrani anno cl̄o ccc̄lxxviii & anno cl̄o ccc̄lxxii; nec non Tremoniae anno cl̄o ccc̄o eundem in modum scenam instruxere plebei, ceterum e CHRONICO COLONIENSI & POTGIESERO (o) discimus. Ita ubique fere primas in ciuitatibus tenuere plebei, postquam semel in vulgus manauit arcanum, posse etiam e collegiis plebem ad senatoriam dignitatem adspirare. Et ita factum, vt in plerisque ciuitatibus plebs in senatu dominetur, nullumque prodeat SC, nisi illud ratum esse iusserint tribuni plebis, *die Gilden, Gemeinheits-Meistere, Viertels-Meistere, Freunde von Gilden und Gemeinen.*

§. XII.

Nec potuere non inde nasci variae consuetudines, quae etiamnum tantum non ubique obtinent. Sic quum opificia hoc modo oppidanis fierent propria, homines vero seruituti obnoxii in oppida & ciuitates non admitterentur, vt supra §. IX. demonstratum: factum inde, vt nemo ad addiscendum opificium adpellere posset animum, nisi qui ingenuos natales, testimonio a magistratu loci impetrato, demonstrasset: (p) nemini vero in collegia pateret aditus, nisi qui offerre posset testimonium, artem vel opificium se rite addidisse, *den Lehr-Brieff.* (q) Et hoc iure etiamnum vtitur tanto magis, quo minus iura Germaniae permittunt, vt seruilis conditionis homines in ciuitates admissi dominis subtrahantur. Vnde & nata paroemia: *Die Aemter und Zünffte müssen so reine seyn, als wenn sie eine Taube gelesen hätte.* (r)

§. XIII.

Quum porro collegia ac tribus plerisque locis eo iure gauderent, vt ex iis senatores ipsique consules cooptarentur: non abs re visum, vt & spurios, qui vetere iure Germanico infames habebantur, (s) omnesque, quibus salua non esset existimatio, excluderentur. Vnde frequentissima in Codicillis ingenuitatis formula: *dass sie echt und recht geboren, item, dass die Eltern mit fliegenden Haaren zu Kirchen und Straßen gegangen.* Neque tamen ubique id obtinuit, & quemadmodum

(n) Chron. Colon. ad ann. cl̄o ccc̄lxxviii. & cl̄o ccc̄lxxii. (o) Potgiesser. *de statu & cond. bon. propr.* pag. 59. (p) Wehner. *Obs. Pract. Voce: Zunft.* (q) Ruland. *de Comm. ff. Part. I. lib. IV. cap. VI.* (r) Hert. *Paroem. iur. lib. I. par. XIV. pag. 437.* (s) *lwo Prou. Sax. lib. I. art. XXXVII.*

Modum iam olim saeculo XIII. LEGIBVS MVNICIPALIBVS BRVNSVICENSIVS (t) cautum est: *Ein unechts Sons, de seck wol bandelt, mach wol Gbilde winnen*: ira dubium non est, quin princeps, a quò hodie collegiorum dependet constitutio, hanc consuetudinem abolere possit. Quia vero id est difficillimum propter exteros, qui eiusmodi tironem manumissum non admittere, neque cum eo collaborantes tolerare solent: cautius agunt, qui per rescriptum principis, vel comitis palatini, vel vtriusque tollendam hanc natalium maculam curant.

§. XIV.

Ex eadem ratione tam ambitiose labem omnem a collegiis suis abesse voluerunt contribules, vt & quorundam opificum filios adspernarentur, neque eos iurium suorum redderent participes. Praecipue haec inuidia exclusit liberos textorum, tonsorum, opilionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, buccinatorum, balnearum, donec, sublata hac absona consuetudine, iis legibus imperii publicis (u) prospiceretur. Causam tanti contemptus alii aliam comminiscuntur: sed plerumque parum sufficientem. Non omnes hi opifices in re vili ac abiecta versantur, non omnes fundunt sanguinem, non omnes furti aliusque criminis suspecti sunt. Genuinam ergo rationem eam fuisse suspicor, quod haec opificia olim suis collegiis non gauderent, sed vnusquisque, cui esset artis fiducia, ea licite exerceret. Ergo & in pagis quilibet tale sibi vitae genus eligere suo arbitrio, seque ad eius, qui in ea professione exercitatus erat, disciplinam adplicare iure poterat. Quum ergo inde sequeretur, vt, qui haec opificia exercerent, non omnes essent, ingenui; merito eorum filios adspernari sibi vili sunt tribules in vrbibus. Quin si NOLDIO, (x) VBALDO, (y) FRIZIO, (z) credimus, eandem olim status controuersiam mouerunt pictoribus, numulariis, coquis, lanionibus, pistoribus, fabris, carpentariis, librariis, sartoribus, nautis, fullonibus, aurigis, baiulis: cuius rei non alia excogitari poterit ratio, quam quod synonyma Germanis haberentur *ebliche Handwercke*, & *zünftige Handwerck*, filiique eorum opificum, qui in collegia vel corpora non coaluerant, ob originem suspecti viderentur.

§. XV.

(t) *Leg. Brunsv. Part. II. art. XXVII. apud Leibnit. Script. rer. Brunsv. Tom. III. p. 438.* (u) *Recess. imp. Aug. anni 1010 XLVIH. Tit. von Handwercks-Söhnen §. 1. Reform. Polit. anni 1010 LXXVII. Tit. XXXVIII. §. 1.* (x) *Nold. de statu nobilit. ciu. cap. XVII. thes. LXII.* (y) *Vbald. de nobilit. axiom. LVI.* (z) *Friz. de nobil. thes. 30.*

§. XV.

Ex hac ergo collegiorum apud Germanos origine facile patet, quomodo de iure eorum sit pronunciandum. Si quaeras, ex quo iure eorum controuersiae sint definiendae? respondebo, esse unicuique collegio sua priuilegia, esse sua statuta, quae ipsi contribules sibi concedere possunt de rebus, quae ad vtilitatem collegii pertinent, (a) *Innungs-Artickel*, quae valent tamquam pactiones, nec, iure communi, indigent confirmatione principum, (b) quum princeps probans collegium, eo ipso illi concessisse facultatem statuta condendi censeatur. (c) Moribus tamen confirmatio principis vel magistratus tantum non vbi-que exigitur, (d) quum alias facile possit contingere, vt collegia vel ius publicum pactionibus suis imminuere contentur, vel iurisdictionem sibi adrogent, vel consuetudines varias absonas, & reipublicae detrimento futuras inuehant. Ex his ergo pactionibus, a principe vel magistratu confirmatis, primo omnium diiudicandum, si quid vel inter contribules, vel inter diuersa collegia inciderit controuersiae. His deficientibus, merito statuta urbium, leges prouinciales & recessus imperii adhibentur in consilium. Denique, vbi nec hae leges rem conficiunt, ius Romanum hic in subsidium consuli posse, haut abnuimus. Nam quum ex iis, quae sub initium huius capituli explicauimus, pateat, collegia Germanos accepisse ab Italis, & hos a Romanis: statim etiam iura pleraque & consuetudines simul recepisse videntur, veluti quod suos sibi constituent primicerios, *Ober-Meistere*, *Ober-Aeltesten*, *Innungs-Meistere*, quod in commune conferant pecuniam, quod communi arca gaudeant, quod olim statis temporibus certa sacra obierint, templa sibi propria condiderint, (quale etiamnum Helmstadii superstes, sutoribus quondam proprium,) quod nonnumquam epularentur, & quae sunt huius generis alia. Quum ergo tanta sit collegiorum Germanicorum & Romanorum similitudo, nihil sane prohibet, quo minus ius Romanum hic adhibeatur in subsidium, ex eoque definiantur quaestiones, statutis collegiorum, vel legibus Germaniae nondum decisae.

H h h

§. XVI.

(a) L. ult. D. de colleg. & corp. (b) Hiltiger ad Donell. Lib. XVn. Cap. IX. not. n. (c) Besold. Polit. Lib. II. Cap. XII. ibes. XXVI. (d) Carpzou. Resp. lib. I. resp. XLVIII. n. XII. Wehneri Obseru. Praef. voc. : Zunfts. Meu. ad ius Lubecense Lib. IV. Tit. XIII. art. III. n. XXXVII.

§. XVI.

Quo praemisso fundamento, facile de iuribus circa collegia respondere licebit. Apud nos quoque non secus, ac apud Romanos, collegia in licita & illicita diuiduntur. Et illa quidem censentur licita, quae a summo imperante conceduntur firmanisque priuilegiis; haec, quae his destituuntur. Regalibus maioribus hanc potestatem accensent plerique, (e) neminique eam facultatem competere aiunt; nisi qui superioritate gaudeat territoriali. (f) Non desunt tamen exempla, quod & Landsassis, ipsisque magistratibus municipalibus haec cura demandata est, tamquam pars eius administrationis, quae ad decus & vtilitatem vrbium pertinet, & vulgo vocatur: *dis Policiey*. (g)

§. XVII.

Ex eodem iure receptum est, vt apud nos quoque collegia gaudeant iure, sibi eligendi primicerios; *Ober-Meistere, Ober-Aeltesten, Innungs-Mistere*. Item, quod collegiis esse possint bona & res communes. Hinc singulis trimestribus aliquid conferunt, (h) hinc arcam communem, aedes communes, vtenilia communia, sigilla, aliaque huius generis habere & possunt & solent. (i) Possunt heredes institui, (k) posteaquam vetus illud ius, cuius VLIPIANVS (l) meminit, iam pridem apud ipsos Romanos obsoleuerat. Non vero omnibus in vniuersum collegiis tributum censetur ius succedendi ab intestato, (m) quin puto nullis, quia dispositio illa (n) priuilegium continet, Romanis quibusdam collegiis, ob singularem reipublicae vtilitatem, concessum. Haec bona iuste acquisita suo arbitrio administrant collegae, nec magis princeps, vti recte a STRAVCHIO obseruatum, (o) ordinarie a collegiis exigere potest accepti expensique rationes, quam a quolibet priuato. Quia tamen interest reipublicae, ne quis male re sua vtatur, (p) & saepe in re communi minus frugales esse solent administratores,

quam

(e) Besold. *diff. de regal. cap. VII. thes. 2.* (f) Hert. *de superior. terr. §. XVII. Limn. iur. Publ. lib. IV. cap. VIII. n. CCXCVIII.* (g) Mev. *ad ius Lubec. lib. IV. Tit. XIII. art. III. n. 6.* (h) L. 1. §. 1. *D. quod cuiuscumque vniu. nomin.* (i) L. 1. *pr. §. L. 3. pr. D. de colleg. §. corp.* (k) L. 8. *C. de hered. instit.* (l) Vlpian. *Fragm. Tit. XXII. §. V. §. ibi Schulting.* (m) Hillig. *ad Donell. lib. IX. cap. 1. Tit. 1. Brunneemann. ad tit. Cod. de hered. decurion.* (n) L. 1. *C. de hered. decur.* (o) Strauch. *de colleg. opif. §. XXXII.* (p) §. 2. *Instit. de his, qui sunt sui vel al. iur.*

quam in propria: plerumque fieri solet, vt a magistratu quidam delegentur, qui conuentibus intersint, rationes inspiciant, casque dispungant, (q) si quid ea de re incidat controuersiae.

§. XIIX.

Ex eodem iure Romano receptum, quod collegia gaudent iure vniuersitatum. Hinc non censentur mori, si vel omnes sint mutati collegae, vel pars remaneat, (r) immo si vel vnus viuit superstes, in illum omne ius collegii recidit. (s) Hinc etiam litigant per actores vel syndicos, vel a lege constitutos, veluti quum maior natu, ex statutis, lites collegii peragere aut suscipere tenetur, (t) vel mandato vniuersitatis collegii eiusue maioris partis. (u) Habent porro collegia suos scribas, ministros, nuncios, libros communes, veluti matriculas, rationes, statuta, qui libri pro publicis instrumentis haberi solent, testibus BESOLDO, (x) WEHNERO, (y) RVTG. RVLANDO, (z) STRAVCHIO, (a) adeoque plene probare dicuntur. Ex eadem ratione consequitur, vt & statuta condere possint per modum pactioinum, de rebus ad artem & collegium pertinentibus, dummodo nihil minuant de iure ciuili, & rata habeantur a superiore, quod iure Romano, quia hoc pactioines huiusmodi lege generali confirmabat, (b) non erat necessarium. Statuta ista obligant eos, qui sunt iurium collegii participes, nec tertio possunt opponi. (c) Quin & index iis tenetur stare, (d) nisi consuetudines vel rectae rationi aduersas, vel publicis imperii nostri legibus proscripitas adprobent, quales sunt: exclusio filiorum textorum, tonsorum, opilionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, tubicinum, balneatorum, (e) epulae aduenis dari solitae, (f) exclusio eorum, qui cum carnifice biberunt, (g) vel ab alio adfecti sunt iniuriis, (h)

H h h 2

baptifimus

- (q) Knipschild. *de iur. & priuileg. ciu. imper. lib. V. cap. II. n. LXXX.* (r) L. 7 §. 2. *D. quod cuiusque vniu. nom.* (s) Carpz. *Part. II. Constit. VI. Def. XII n. IV.* (t) Wesemb. *parat. D. tit. quod cuiusque vniu. nomine §. IV.* (u) L. 3. *D. quod cuiusque vniu. nomine.* (x) Besold. *lib. I Polit. cap. XII. §. XXVIII.* (y) Wehner. *in obseru. pract. voce: Bücher, n. XIV.* (z) Ruland. *de Commiss. Part. II. lib. V. cap. X.* (a) Stranchius *ibid.* (b) L. *ult. D. de coll. & corp. L. 2. §. ult. C. de cons. pec.* (c) Carpz. *P. II. Constit. VI. Defin. IX. n. IV.* (d) Knipsch. *de iure & priuileg. ciu. imperial. lib. V. cap. II. §. XXIV.* (e) *Ordin. Polit. anni 1610 LXXVII. Tit. XXXIX §. 1.* (f) *Rec. imp. anni 1610 LXXX. Tit. XXXIX §. 1. & Reform. Polit. anni 1610 LXXVII. Tit. XXXIX §. 12.* (g) Richt. *Part. II. Decis. II. n. XXIX.* Hahn. *ad Wesemb. tit. de his, qui not. infam.* (h) *Ordnat. Polit. anni 1610 LXXVII. Tit. XXXIX. §. IV.*

baptismus boëtorum, (i) de certo victu quotidiano, boëtis præbendo, conuentio, (k) pactiones; ad monopolium in republica stabi-
liendum comparatae, (l) prohibitio, ne quis opificum id, quod vnus
coepit, perficiat, (m) ne quis rem minoris vendat, (n) ne exteri opi-
fices nuncianis publicis res suas venum exponant, (o) de mutilandis eo-
rum membris, qui extra collegium opificium exercent, (p) & quae
sunt huius generis alia. Quum porro vniuersitas sine aliqua co-
ercitione, saltim conuentionali, consistere vix possit, haec etiam col-
legiis aliquatenus conceditur, dummodo in iurisdictionem non eua-
dat, (q) vel in alios, extra collegium, veluti vxores liberosque colle-
garum, non exercentur. (r).

§. XIX.

Quum vero vniuersitates & contrahere possint & delinquere, quip-
pe quae moraliter vnã repraesentant personam: facile patet, quid-
quid de vniuersitatum contractibus & delictis iura nostra fanciunt, id
ad collegiorum conuentiones & maleficia iure posse adplicari. Col-
legia ergo contrahendo & alios sibi obligant, & aliis obligantur. Pos-
sunt ergo pecuniae collegii aliis recte collocari, sed non nisi sub pi-
gnoribus & hypothecis idoneis; (s) possunt etiam conueniri ex mu-
tuo, nec ipsis prodest exceptio, pecuniam in rem collegii versam haut
esse, si omnes collegae conuocati sese obligarunt, vel mandatum spe-
ciale, mutuum sumendi, dedere administratoribus. (t) Alias, si soli
administratores, vel generali exhibitio mandato, vel imprudentibus
reliquis mutuum accepere pecuniam, exceptio haec collegiis omnino
prodest. (u) Ex eodem fundamento restituuntur in integrum, quia
vniuersitates minorum iure vtuntur, semper quippe sub administrato-
rum cura constitutae atque permanentes. (x) Tenentur quoque colle-
gia, tamquam vniuersitates, ex delictis, (y) non tamen a singulis col-
legis

- (i) Strauch. *ibid.* §. LIX. (k) *Ord. Polit. anni clō 1677. Tit. XXXIX. §. VI.*
(l) *L. vn. C. de monop.* (m) Moller. *Semestr. lib. II. cap. XV.* (n) *Re-
form. Polit. Aug. de anno clō 1677. Tit. XXXVI. & Francos. clō 1677.
Tit. XXXVII.* (o) Strauch. *de colleg. opif. §. LXVII.* (p) *Beier. Post. iur.
Germ. lib. I. cap. XV. §. LXVI.* (q) *Carpzou. Part. II. Constit. VI. Defin. IX.
n. VI.* (r) *Reform. Polit. anni clō 1677. Tit. XXXVII. §. IV.* (s) *L. 33. §.
1. D. de vsuc.* (t) *Hartm. Pist. lib. I. qu. XXXVII. n. IV.* (u) *L. 27. D. de reb.
cred.* (x) *L. 3. C. de iur. resp. Berlich. Decif. CCCL. n. II.* (y) *L. 9. §. 1. D.
quod mes. causf.*

legis, sed ab omnibus, communicato consilio, & veluti ex compacto commissis. (z) Hinc modo multa illis irrogatur, modo bona publicantur, modo quaedam ipsis adimuntur priuilegia, modo ipsa collegia dissoluuntur, opificii exercitio promiscue permisso. (a) Si poenam capitalem vel extremum supplicium mereatur maleficio, non omnes, sed sceleris auctores ac participes puniuntur, nisi illud per con-
spirationem commissum esse adpareat. (b)

§. XX.

Denique expediti iuris est, collegia, vt alias vniuersitates, dissolui posse. Id vero fit vel morte omnium collegarum, vel renunciatione, vel reuocatione superioris ob delictum, vel urgentem reipublicae vtilitatem. (c) De renunciatione dubitatum memini. Quum enim certi opifices tria collegia in territorio constituissent, eisque se plures extra territorium adiunxissent, ex his vero quidam, crescente opificum numero, domini consensu, singulare molirentur collegium instituere, putarunt se collegae iure prohibendi gaudere, maxime quum inter se iam pridem pactioem iniissent tria ista collegia, nullum alterius collegas admissurum, sed ex quibus vrbibus opifices se iam antiquitus ad vnum ex his collegiis adplicuissent, ex iis reliqua nullum reciperent in collegium. Sed consultus ea de re illustri-
Ictorum Hallensium ordo collegii partem, inuitis ceteris, collegio renunciare, & vel ad aliud transire, vel in nouum coire posse, respondit, partim, quia inter collegas sit quaedam veluti societas, cui renunciare vnusquisque queat, (d) partim, quod in collegio profiteri nomen, sit res merae facultatis, ex qua praescriptio nulla nascatur, nisi haec initium capiat ab actu prohibitionis, & alter per tempus legitimum adqueuerit. (e) Quod ad pactum inter collegia ista tria initum attinet, illi vel ideo nullum inesse pondus videbatur, quod illud ad res inter alios actas pertineret, neque adeo, praeter ipsos paciscentes, quemquam obligare posset. (f)

Hhh 3

§. XXI

(z) *Cap. Dilectus 30. X. de Simon.* (a) *Strauch. ibid. §. CXIIX.* (b) *Arg. cons. criminal. art. CXLVIII.* (c) *Beier. de colleg. opif. cap. XII. §. XVI.* *Strauchius §. CXXXIIX.* (d) *L. 65. s. 3. D. pro soc.* (e) *L. 3. C. in quibus causis cess. long. temp. praeser.* (f) *L. 3. pr. D. de transact.*

§. XXI.

Sed quum ad singula progredi, eaque accuratius omnia expendere, nec temporis ratio, nec chartae, huic exercitationi destinatae modus permittere videatur; tanto libentius hic subsistimus, quanto minus nobis propositum fuit; minima quacuis consectari, & a STRAVCHIO, FRITSCHIO, BEIERO, aliisque occupata repetere. Sufficit enim, nos haec iura reuocasse ad fundamenta sua, e quibus vnusquisque de iis ipse respondere facile queat. Ceterum in portum delati, votiuam Deo tabulam suspendimus, eique gratias, quas mens concipit, maximas iure meritoque agimus.

DE

IVRISPRVDENTIA VETERVM ROM. FORMVLARIA

RITIBVSQVE, QVIBVS NEGOTIA CIVILIA EX-
PLICABANT, SOLLEMNIBVS

ORATIO SEV

EXERCITATIO X.

§. I.

QVonam vero legum Romanorum fato fieri dicam, HONORATISSIMI AVDITORES, vt, quo magis earum causas atque origines condit, notitiaeque mortalium subducit vetustas, eo maiorem illae saeculi nostri reprehensionem incurrant, & non a pinguioribus tantum ingeniis atque imperita multitudine, sed viris etiam doctissimis, alto supercilio despiciantur? Alioquin sane in rebus antiquis tam fere praecipiti ac peruerso iudicio vtuntur homines, vt, nescio quo innato plerisque malignitatis vitio, vetera illis semper in laude; praesentia in fastidio sint: & quemadmodum olim vino Opimiano ipsa magis centum annorum aetas & testae fuligo, quam eximia quaedam saporis praestantia, conciliabant pretium, ita permulti vetusta gentium instituta, etiam sibi parum perspecta, vel ideo, quia vetusta sunt, incredibili veneratione prosequantur. Ast veteres illae Romanorum leges, quibus nihil vnquam scriptum est, sapientius, quas olim cordatiores omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponebant, ad quas instituti Quirites reliquas gentes non dicam armis, sed grauitate, constantia, magnitudine animi, fide, omnique genere virtutum superarunt: illae, inquam, leges Romanorum veteres, perinde ac si Platonice essent frigidiores, multis nouaturiente hoc saeculo in tantum sordent, vt parum ablit, quin omnem, quae in illis inter-

interpretandis collocatur, industriam inanem atque infructuosam esse reipublicae, existiment.

§. II.

Quotusquisque hodie est, AVDITORES, quin sibi ipsi videatur hebes ac stupidus, nisi quid reprehenderet in sapientissima illa Romanorum legislatione? Quotusquisque non famae ac celebritati suae metuit, nisi iurisprudentiae Romanae laudibus, quas paene vniuersus terrarum orbis agnouit, declamatiunculis leuissimis detraheret? Ita vbiq; vapulant Quirites, & inuicti olim armis, hodie procaci lingua ac stilo tam impune lacesuntur, vt, qui eorum instituta paullo petulantius exagitant, non se malignitatis vitio obstringere, sed obsequi saeculo, & sermonem publici saporis habere videantur.

§. III.

Equidem necesse non est, a me commemorari sigillatim, quid delicatiores isti in ipsis duodecim tabulis, quid in iure, quod ex prudentum interpretatione descendit, ciuili, quid denique in amplissima illa & Iustiniani auspiciis adornata iuris vniuersi digestionem fastidiant. Longa enim ea iniuria est, & cui propulsandae capaciores mihi ctepsydras deposcerem. Compendii potius faciam orationem, AVDITORES HONORATISSIMI, & ne vobis, diuinarum rerum, cultissima oratione explicatarum, dulcedine iam exsatiatis, nauseam excitare velle videar: solius IVRISPRVDENTIAE veterum Romanorum FORMVLARIAE, RITVVMQUE, quibus negotia ciuilia explicabant, SOLLEMNIVM defensionem in praesenti suscipiam, & quantum in me est, efficere conabor, vt quas verborum conceptiones & sollemnitates permulti, tamquam nundinationem rabularum, & quoddam verborum aucupium, ad euertendas plebeiorum fortunas comparatum, exhibitant, eas vos a viris prudentissimis, sapiente consilio, magnoque reipublicae bono, inuentas atque excogitatas esse intelligatis. Tamen enim is ego non sum, qui vetusta omnia saeculi bonis anteponenda, ac consecranda veluti existimet, neque mihi vnquam adeo consenuisse videatur natura, vt in fingendis perpoliendisque veterum ingeniis vires omnes detruerit, nihilque amplius eximium, & suis absolutum numeris producat: neque tamen iustas Romanorum laudes ita ego cum saeculi nostri infamia coniunctas esse arbitror, vt nefas sit, eius causae suscipere patrocinium, de qua genti prudentissimae diem calumniose dicit iniqua virtutum aestimatrix, posteritatis.

§. IV.

§. IV.

Quamobrem quin vos, ornandis litteris prouehendaque iurisprudentiae nati, REIPUBLICAE atque ACADEMIAE PROCERES, mihi, de iuris Romani antiquioris praestantia dicturo, non aures modo, sed & mentes attentas beneuole sitis commodaturi, eo minus dubito, quo aequus Romanae virtuti statuistis pretium, dum sincero, nullisque laciniis deformato Romanorum iuri receptum in prouincia atque illustri hac academia uestra dedistis tutissimum. Quod ut faciatis, non, quod de prolixa voluntate, ac beneuolentia uestra dubitem, sed quia mos est ita rogandi, vehementer etiam atque etiam rogo.

§. V.

Neminem ego, AUDITORES HONORATISSIMI, tam hospitem arbitror in iurisprudentia atque historiarum monumentis, ut non animaduertent idemdem, gentem, a qua iura veluti per manus tradita accepimus, rogatam non modo iustitiae atque aequitatis, sed rituum ac formularum sollemnium fuisse studiosissimam. Nullum enim erat negotiorum genus, neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si secum agerent quid, neque si cum aliis contraherent, quod non ritu sollemni, adhibitisque verbis conceptissimis, explicandum arbitrantur. Primum in ipsa administranda republica, cuius rationes ius publicum complectebatur, quid, quaeso, a Romanis, nisi more maiorum, iisque verbis ac ritibus, ex quibus statim eluceret. reipublicae maiestas, peractum est? Sane quod prudentiae artibusque regnatricibus Muciani attribuit Cornelius Tacitus, OMNIVM, QVAE DICERET ATQUE GERET, ARTE QVADAM OSTENTATOREM eum fuisse: id ille cum priscis, qui rempublicam constituerant, Romanis commune habuisse videtur, qui maiestatem arte quadam ostentantes, nihil publicae rei, nisi rite ac cum adparatu suscipi atque explicari voluerant. Habendus erat senatus: habebatur sollemniter. rogandae sententiae: rogabantur sollemniter. senatusconsultum scribendum: scribebatur sollemniter. Nihil horum ratum erat aut firmum, nisi rite capta fuissent auspicia, nisi consul in senaculo, diis dicato, praemissa sollemni precatone: QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX, FORTVNATVM, AC SALVTARE SIT, ad frequentem senatum de republica retulisset: nisi idem rogatis, dictis, pronuntiatis patrum & conscriptorum sententiis, ante solis occasum proloquutus esset formulam: QVI HAEC SENTITIS, IN HANC PARTEM,

QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS: nisi denique dinumeratis sententiis, dimissoque e formula senatu, in eam sententiam, cui pars maior visa erat adsentiri, factum esset senatusconsultum, eique scribendo deferendoque in aerarium principes aliquot in republica viri adfuissent.

§. VI.

Quum itaque, quando in senatu verba de republica fiebant, tot ritibus esset defungendum: quantae molis fuisse existimatis, AVDTORES HONORATISSIMI, habere comitia, illumque arbitrum fortunarum, auctorem legum, omniumque honorum ac dignitatum dispensatorem populum in suffragia mittere? Tunc vero communis non solum magistratum, verum etiam sacerdotum, pontificum, augurum, haec erat sollicitudo, ne quid contra morem maiorum, contra decus ac maiestatem reipublicae, contra auspicia denique atque unitam religionem susciperetur. Quamobrem hinc alii servabant de caelo, si forte finistrum Iouis fulmen consilia publica turbaret: illinc alii adstantes sitellae, & centuriarum vel tribuum sortitionem praesentes moderabantur, ne qua earum dolo malo potius, quam fortuna iudice, praerogativa exiret: isthinc magistratus, cui patres eam provinciam decreverant, sollempne illud carmen: VELITIS, IVBEATIS, QVIRITES, e sublimi recitabat, adiciebatque formulam: ITE IN SVFRAGIA, BENE IVVANTIBVS DIS, ET QVAE PATRES CENSVERVNT, VOS IVBETE. Nihil iam dicam de discessione in centurias vel tribus, nihil de more transeundi per pontes, & vindices libertatis tabellas in cistam coniiciendi, nihil de diremptione suffragiorum, & missione populi, quae omnia magno cum caerimoniarum adparatu, atque ex formula fieri oportebat. Fingite iam, AVDTORES, exsonuisse tonitru, vel augurem dirum omen obnunciasse, vel denique aut fato quodam, aut magistratum incuria quidquam ex maiorum institutis fuisse praetermissum: vidissetis profecto illico distuere populum, comitiaque, tanquam inauspicata, ac perniciosa reipublicae, re infecta dirimi. Nam si, comitiis etiam pridem habitis, percrebesceret fama, eo tempore, quo cum populo agebatur, quemdam e populo correptum morbo Herculeo concidisse, vel quidquam actum esse contra auspicia: adeo nihil actum videbatur Romanis, ut saepenumero consules praeclari ac exempli recti domi militiaeque, tantum quod vitio creati dicerentur, sese magistratu vel utro

tro-vel inuiti abdicarent. Dies me deficeret, HON. AUDITORES, si, quanta Romanis in sacris publicis ac priuatis fuerit caerimoniarum ac verborum religio, copiosius explicare instituerem. Sed quid opus est verbis de re nemini vestrum incomperta? Quis Romanos, qui omnia ad rempublicam referebant, in imbuenda religionibus ciuitate caerimoniarum adparatum, qui maxime descendere ad animos, & ad eandem multitudinem Deorum metu continendam efficacissimus esse solet, praetermisisse crediderit? Quis sibi persuaferit, eos in sacris faciundis a ritibus formulisque abstinuisse, a quibus ne sagati quidem, & dum sub pellibus excubabant pro republica, abstinerunt? Profecto non vili sibi essent Romani arma pia iustaque summis, nisi pater patratus, sacerdotio ac verbenis sacrosanctus, ad hostium fines res repetitum iuisset, speque frustratus, sollemni facta execratione, hastaque ferrata vel sanguinea praeusta in fines infestos emissa, bellum in hostes cum horrore effudisset. Nec visa sibi esset Romana pubes bonis militare auspiciis, nisi, habito sollemniter delectu, in consulis verba tite ac religiose iurasset. In ipso porro bello administrando, non sine decore ritu conceptisque verbis vel aquilae conuelli efferrique, vel conclamari vasa, vel signa excubandi dari, vel denique milites aut oratione inflammari ad virtutem, aut redeuntes e praelio collaudari, ornari donis, increpari, ignominiaque notari solebant. Omitto hostes in deditioem acceptos & sub iugum missos, ista cum sociis foedera, eos, qui vel hostem per fas & fidem deceperant, a patre patrato deditos, decretas ob bene gestam rempublicam supplicationes, ouationes, triumphos, quorum nihil apud Romanos sine anxia quadam rituum verborumque obseruatione poterat explicari. Quare aut magnopere fallor, aut expressissimam Romae imaginem vrbe extulerunt Pyrrhi Epirotae caduceatores, qui interrogati a rege, quid de hostium sede sentirent? urbem sibi TEMPLVM visam esse profitebantur, vel ideo, opinior, quod in isto imperii domicilio non minus, quam in celeberrimo aliquo Deorum delubro, omnia ex formula ritumque ac adparatu splendidissimo peragi animaduertissent.

§. VII.

Quam late in rebus priuatis ac domesticis patuerit illa sollemnitas verborumque religio, vel ex eo intelligimus, AUDITORES, quod ipse CICERO, cui ceteroquin & fumus Romae igne alieno luculentior

videbatur, exagitare non dubitet iureconsultos, utpote qui IN OMNI IVRE CIVILI, RELICTA AEQVITATE, VERBA TANTVM RETINVISSENT. Et sane, quid aequius existimes, quam seruo ad consequendam libertatem solam domini sufficere benevolentiam? Ast non sufficere videbatur Romanis. Quando, impacto colapho, vindicta contigerat caput, quando, circumacto in gyrum homine, dominus recitauerat formulam: HVNC EGO HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO: quando denique magistratus, apud quem erat legis actio, liberum addixerat hominem, tum vero illico, ipsoque istius turbinis momento, exhibat Marcus, qui Dama paulo ante fuerat, mendax, vappa, lippus, non tressis agaso. Quid aequius credideris, quam licere patrifamilias sine verborum sollempnitatumque ambagibus liberos vel e sacris potestateque sua dimittere, vel in alterius transcribere familiam? Nec licuit tamen apud Romanos, nisi enim quinque ciues interfuissent spectaculo, nisi antestatus praesentium auriculas traxisset, nisi, qui emtoris personam induerat, libram aeneam numo aliquoties percussisset, addidissetque formulam: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, ISQVE MIHI EMTVS EST HOC AERE HAC AENEAQVE LIBRA: postremo nisi ludicrae aliquot intercessissent manumissiones, tantumdem actum videbatur, ac si actum esset nihil. Tanta scilicet Romae erat vis vindictae, tanta conceptorum verborum efficientia, ut, quemadmodum Circe virgula verbisque Theffalis homines conuertisse fingitur, sed fingitur tantum: ita Romani vindicta formulisque suis seruos in homines liberos, liberos in patresfamilias, hos in liberos atque heredes suos repente atque e vestigio commutarent.

§. VIII.

Aequissimum porro dixeris, pro iure legitimo haberi ratumque esse oportere supremum sani hominis iudicium. Quae enim sanctorum potest excogitari benefaciendi voluntas, quam vel cogitantium de morte, vel exigua in spe trahentium animam? Quodnam dignius obsequio nostro iudicium est, quam quum, remotis vtilitatibus, solum animo honestum obuertatur, quum mors omnem spem recipiendi beneficii intercludit, & incorruptum iudicem mittit ad ferendam sententiam? Et tamen in alia omnia ibant Romani, qui tot sollempnitatibus ac formulis vltimum istum vitae humanae actum implicauerant, ut data opera, si non plausum, at risum in re seria excitare voluisse viderentur.

tur. Denique ad hunc mimum euocandi erant quinque cives Romani, libripens, antestatus & fictitius familiae emptor. Deinde, prolatis ceris, quae supremum testatoris iudicium complectebantur, opus videbatur sollemni illo carmine: HAEC VTI IN HIS CERIS SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQUE VOS, QUIRITES, TESTIMONIUM PRAEBITOTE. Si quid horum testator, aut peractus miserae ac superstitiosae diligentiae, aut senectutis morbiue vitio obliuiosus omisisset: non videbatur voluisse, quod voluerat enixe, tantaque contentione animi, qua velle solent, qui velle in posterum nequeunt. Iam adituro hereditatem quanta sollicitudine regenda erat lingua, ne praecurreret mentem, aut formula caderet in recitandis verbis cretionis? Quanta verborum rituumque religio obseruanda, quoties noua nupta conueniebat in manum, & deducta domum, aqua & igne accipiebatur? Quot caerimoniis defungendum, si quis eandem, vbi iam amor refrixerat, a se vellet segregatam? Quamuis paene quotidiana Romae essent matrimoniorum discidia, feminaeque etiam illustres annos non tam consulum, quam maritorum, numero computarent: nemo tamen priscis temporibus iure repudiatam credidisset uxorem, nisi vel tristissimum illud diffarreationis sacrificium intercessisset, vel remancipatio facta fuisset sollemniter, vel denique dicta causa, ademptis clauibus, testibusque aduocatis, libertus miserae mulieri occentasset illaetabile istud carmen: RES TVAS TIBI HABETO. Quid dicam de reliquis negotiis priuatis? quid de contractibus? quid de sanctissimo illo, quod proxime legum ac poenarum metum ciuitates regit, iureiurando? quibus omnibus Romani, perinde ac si nuda fides parum religionis mortalibus incuteret, formam ac sollemnitatem aliquam, tamquam splendidiorem vestem, circumdederant? Hinc nunciaturi notum opus, lapillum iactabant: interrupturi vsucapionem, surculum defringebant ex arbore: vadimonium promittentes manus tollebant: daturi vel suscepturi mandatum, porrigebant dextram: pignus constituturi, eandem in pugnum comprimebant. Denique in iure cessionum, venditionum sub hasta, stipulationum, cautionum, acceptilationum tam scrupulose concipiendae erant formulae, vt is labor & eminentissima Mucii Scaeuolae, Aquilii Galli, aliorumque summorum virorum ingenia fatigaret, nullaque re magis obnoxiam sibi plebem haberent principes ciuitatis, quam quod confluenti ad se ac limi-

na summo mane obsidenti clientium turbæ formulas istas, e folio domestico, tamquam oraculo e tripode redderent.

§. IX.

Notus iam ac potentissimus campus, in quo se explicaret oratio, mihi in forum prodeunti aperiretur, AUDITORES, nisi promissæ breuitatis fides, quanto omnia transcurso dicenda sint, idemtidem admoneret. Quid enim in forensi illo strepitu actum, nisi sollempniter? quid vel a litigantibus, vel a Praetore dictum, nisi ex formula? Primo omnium, quia ne temporum quidem oratio olim peruulgata erat: dies, quibus lege agere fas esset, a pontificibus, tamquam a Chaldaeis, petendi erant. Deinde adeundus aliquis ex iis, qui vrbanam illam militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam sollicitudinis, ac stomachi sequebantur, vt, qua potissimum actione pulsare aduersarium, qua exceptione alterius ictum declinare, qua sponcione alterum prouocare expediat, ediceret. Denique vbi intra teli iactum ventura danda quam maxime erat opera, vt ministratum a iureconsultis telum non modo maxima vi, sed etiam ex artis formula, in iugulum aduersarii defigeretur. Nam siue actor in ius vocaret reum, siue in iure ederet actionem, siue is, vnde petebatur, exceptione se defenderet, siue vterque contestaretur litem: id omne fieri oportebat sollempniter, verbisque, quæ vel album praetoris, vel fori disciplina sufficiebat, conceptissimis, & cum tanta recitandis circumspeditione, vt, qui formula ceciderat, ipsa causa cecidisse videretur. Quanta cura, vt alia omittam, vindiciae postulabantur? Intenderat actor: FVNDVS, QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, EVM EGO EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, INDE EGO TE EX IVRE MANVS CONSERTVM VOCO. Is profecto, vnde petebatur, nihil egisset, nisi tam loquaciter litigioso, vti eleganter CICERO vocat, reddidisset carmen sollempne: VNDE TV ME EX IVRE MANVS CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO. Quid interea Praetor? Ne pulcrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur: ei quoque carmen compositum fuerat, cum ceteris rebus lepidum, tum vero in illo: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIVS, PRAESENTIVS, ISTAM VIAM DICO. INITE VIAM. Hinc litigantes, sapiente, qui praesto erat, duce, ludicrum iter faciebant per forum, quasi ituri in rem praesentem, & paullo post, audita e tribunali voce: REDITE VIAM, eodem duce redibant. Hoc vero confecto itinere, con-

ser-

sertisque in speciem manibus, tum demum praetor, ab utro litigantium rem possideri aequius videretur, pro tribunali non sine formula **decernebat**. Tantaemolis erat, **AVDITORES HONORATISSIMI**, vindicias **dare**: tam operosum, possidenti seruare possessionem, & exsequi **editum**: **QVI NEC VI, NEC CLAM, NEG PRECARIO POSSIDET, EI VINDICIAS DABO**. Ut paucis me expediam, Romani magistratus, siue darent, dicerent, addicerent: siue lictozem lege agere, manus iniicere, expedire secures, & supplicium more maiorum sumere iuberent, siue iudices vel recuperatozes caussam cognituros darent, semper erant sui similes, id est, rituum, quos a maioribus traditos acceperant, studiosissimi, verbisque sollempnibus ac compositis, tamquam glebae, adscripti.

§. X.

Animaduertisse vos arbitror, **AVDITORES**, veterem illam Romanorum iurisprudentiam publicam aequae ac priuatam, totam propemodum fuisse formulariam, atque innumeris illigatam atque implicatam sollempnitatibus. Id vero gentis prudentissimae institutum dici non potest, quam plerisque hoc tempore videatur ridiculum, quam nugatorium, atque indignum incredibili illa atque omnium laudibus celebrata Romanorum grauitate. Quare ut tota res eo melius diiudicetur, operae pretium est, quaenam sit istorum vetustatis contemptorum oratio, cognoscere. Qui, quoniam hodie sine hoc rituum ac formularum adparatu & reipublicam rite administrari, & consilia salutaria capi, & bella cum hostium internecione confici, & negotia quaelibet in foro aequae ac intra priuatorum penates commode explicari vident, facile in eam opinionem prolabantur, ut vniuersum istud rituum mysterium, verborumque, quod vocant, aucupium ridiculum ac superuacuum fuisse arbitrentur. Quid autem reipublicae interfuit, inquit, & patres conscriptos, sententiam dicturos, & magistratus, acturos cum populo, & ipsos, quibus maximam rerum molem permiserant, belli duces, certis ritibus ac formulis adstringi? Nam quibus artibus illa salutis publicae tutela, auctoritas puta imperantium, vere compareretur, facile est ad intelligendum. Seueritate moderata ita vitia coercere, ut poena ad paucos; metus ad omnes perueniat: constanter seruare reipublicae formam: magnitudinem imperii fide, iustitia, opibus, armisque victricibus tueri: furores tribunicios & plebis procellas voce

ac

ac viribus sustinere: ex arena denique capere consilium, & in minimis quacuis rerum momenta, quae animos in spem aut metum impellunt, intentum esse: id vero est, quod & ciuibus, & sociis, & ipsis denique hostibus venerabilem reddit reipublicae maiestatem. Quibus omnibus quantum aduerferetur formularia illa superstitio, illi facile animadvertunt, qui, quam facile inter taediosissimas sollemnitatum ac verborum moras sese subducatur rei bene gerendae occasio, non ignorant. Quamobrem quemadmodum ipsi Romani, non eum quidem, qui sexcentis ritibus & compositis ab Euandri matre carminibus deos euocarat, sed qui, quid in fatis esset, sine ambagibus vere coniecerat, vatem iudicabant optimum: ita & nobis, non qui ex formula, & quasi ex magistri praescripto, administrant rempublicam, sed qui utriusque ciuitatum fortunae consilia prudenter attemperant, bene videntur de vniuerso humano genere mereri. Quam ridiculum porro ac nugatorium videtur, contractus, aliaque quotidiana negotia, quin ipsam urbem illam ac forensam militiam certis ritibus ac formulis adstringere? Quali non sit boni viri officium, & sine istis liberare fidem, & quae vel nutu pollicitus sit, religiose praestare. Quali non fatis in se molesta esset disceptatio forensis, nisi illis verborum sollemnitatumque ineptiis fieret molestior, & litigantes in foro, tamquam in scena, minus agere iuberentur. An vero minus ridiculum videtur, rem seriam agentes antestato opponere auriculam, vel duce sapiente, ludicrum iter per forum facere, quam scissorem in coena Trimalcionis ita ad symphoniam lacerare obsonium, ac si Darius hydraule cantante pugnaret? Siccine tam vanum Romani iudicarunt votum Catonis, forum murice sterni optantis, ut tot ritibus ac inanibus verborum conceptionibus lites traherent, occasionemque suppeditarent caussidicis, illo concessio sibi latrocinio, ut veterum non nemo vocat, imperitam multitudinem tanto diutius opprimendi? Quae enim alia patribus fuit omnia ista excogitandi ratio, quam ut patricii, qui, teste POMONIO nostro, in latenti retinebant horribile istud formularum secretum, vniuersam plebem sibi haberent obnoxiam, eorumque domus, ab omnibus, qui vel lege agere, vel contrahere, vel testamentum condere, vel paullo argutius litigare vellent, tamquam communia ciuitatis oracula, adirentur? Hinc sane tam grauis principum ciuitatis virorum ira exarsit, quum Cn. Flavius cornicum oculos

con-

confingere, & singulis diebus ediscendos fastos cum toto illo formularum apparatus proponere non dubitasset. Hinc non minor invidiae tempestas in Sex. Aelium Catum deponit, noua iureconsultorum myteria, post Flavianum istud sacrilegium reperta, & occultis exsignata notis iterum enunciantem. Nihil enim patres, penes quos tam diu lucrosa istius inanis scientiae possessio fuerat, magis in furorem ac rabiem egit, quam quod illorum diuimuirorum opera effectum esset, ne ipsi, uti olim, rebus omnibus ciuium interessent. Id vero tunc mordit homines: id illis bilem in ipsas nares exciuit, quod euulgato illo secreto, non amplius turba consultantium limina sua insideret, nec ciues tam frequentes, ut antea, confluerent ad penates suos, formulas inde, tamquam sortes e Phoebi cortina, petitori. Verum quid opus est verbis, quum fraus pelluceat, eamque ex ipsis Romanis viri maximi ac prudentissimi iam pridem deprehenderint? Cui enim magis credendum, quam ipsi TVLLIO, qui totum illud formularum peculium rem paruum esse dicit, prope in singulis litteris & verborum interpunctionibus occupatam, fucatam ineptiis, prudentiae omnis inanem, fraudis autem & stultitiae plenissimam. Quibus magis adsendendum, quam Constantino Magno, Theodosio, & sacratissimo illi IVSTINIANO, qui antiquas fabulas, & scrupulosam verborum observationem, aucupatione verborum insidiantem, graui oratione insectantur, quin legibus prudenter scriptis ex republica, ex foro, ex priuatorum domibus, ipsaque hominum memoria proscripserunt? Eat iam aliquis, perfricat frontem, & verbosam illam prudentiae simulationem non dicemus laude, sed patrociniò dignam iudicet, quam & viri prudentissimi florente republica riserunt, & meliore saeculo maximi principes exploserunt, perpetuisque, quibus digna erat, tenebris damnarunt.

§. XI.

Talis fere est, AVDITORES HONORATISSIMI, eorum, qui formulariam illam Romanorum iurisprudentiam rident atque exagitant, oratio. Quibus profecto nimium splenis oportet superesse, dum statim toluuntur in risum, ubi quid ea sollemnitate, cuius ipsi rationes sciunt cum ignarissimis, vident explicari. Qui, si cogitarent, quemadmodum Alcibiadis Sileni clausi ridiculam & monstruosam prae se tulisse speciem; aperti statim sacrum ac diuinum quid ostendisse dicantur: ita pleraque

Kkk

vete-

veterum instituta primo ad spectu ridicula atque inania adparere; considerata paullo accuratius, ac veluti reclusa prudentiam admirabilem demonstrare, magis fortasse risui in re seria temperarent. Quam difficile vero illi cohibebunt risum, si ipsos Ebraeos, diuinitus institutos, vel seruorum, qui se in perpetuum dominis addixerant, auriculas clauo posti adfixisse, vel eius, qui ad finis nuptias adspernabatur, calcem pede detractum retro proiecisse, vel denique in libellis repudii scribendis, omnibusque paene non dicam sacris, sed ciuilibus negotiis, certas verborum formulas religiosissime seruasse audiuerint? Quam aegre tenebunt risum, quando ipsos Germanos, ferocem ac bellicosum populum, reges ac duces, concussis frameis electos impositoque scuto circumtulisse, vxores coemtionem imaginaria quaesiuisse, adopraste per capillorum incisionem, res per festucam manu emissam e suo in aliorum dominium transcriptisse, iudiciaque cum magno formularum adparatu auspicatos esse, intellexerint? Quicumque enim istud Romanorum institutum, tamquam ridiculum traducunt, facere nullo modo possunt, quin de diuina & spectata rebus in omnibus Ebraeorum ac maiorum nostrorum grauitate ac sapientia non nihil eadem temeritate detrahant. Quantum autem in eo fallantur, & quam admirabilis veterum prudentia in illa rituum ac verborum religione, tamquam in exterfissimo quodam speculo, reluceat, ex iis, quae dicturus sum, facile intelligetis.

§. XII.

Nam primum omnium, si hoc illis concederemus, posse rempublicam & sine adscitio isto formularum splendore cum laude administrari: non ex eo tamen efficeretur, quod isti volunt, inane ac ludicrum fuisse totum illud sollempnitatis studium, neque alio, quam ad decipiendam plebem, pertinuisse. Neque enim, quod hodie, hominibus magis principatui & strictiori, quae vbique fere terrarum inuauit, imperandi rationi adfuetis fieri potest, id & olim potuit, quum turbae illi humili, quae nouarum rerum auida ad Romuli asylum per fugerat, reges & magistratus precario fere imperarent. Ita profecto natura comparatum est, AUDITORES, vt homines, qui coaluerunt in ciuitatem, animo tamen plerumque sint a republica alienissimo. Nam quum bonum ciuem ita praecultum atque institutum esse oporteat, vt iussis imperantium pareat promte, vt ad utilitatem publicam omnes
actio-

actiones omniaque consilia sua referat, ut denique nihil sibi bonum atque utile esse statuat, nisi idem bonum ac salutare sit vniuersae rei publicae: natura contra effraeni homines plerique adeo ad omnem licentiam feruntur, ut, si omnia agere suo arbitrio, si fraena impune mordere, suisque velificari commodis possint, tum demum sibi verae libertatis dulcedinem percipere videantur. Ita vero natura formatum vulgus, cui, ut CORNELIVS TAGITVS ait, priuata tantum stimulatorio, & vile decus publicum est, quomodo aequo animo ferret iugum, nisi quaedam aduersus rempublicam pietas ac veneratio arte in iis excitaretur? Et id quidem Romanorum erat consilium, quum domi ac foris omnia negotia publica decoro ritu verbisque ad maiestatem compositis, explicanda iudicarent, ut multitudo, quae non delectu aut sapientia, sed impetu & temeritate ducitur, hac oculis offusa caeremoniarum religione ad concipiendam animo reipublicae maiestatem adduceretur. Quod quam feliciter sint consequuti, res ipsa deinde docuit. Saepe enim plebem, tribuniciis furiis agitaram, saepe maximos exercitus, quos nec pudor, nec metus suppliciorum, nec dicendi vis ac copia in officio continerat, postea vel fascium aut aquilarum conspectus, vel supremum istud in re trepida senatusconsultum: DARENT OPERAM COSS. NE QUID RESPVBLICA DETRIMENTI CAPERET, vel sollemne carmen: I LICTOR, COLLIGA MANVS, tamquam fulmen aliquod perterruit. Quare tantum abest, ut ad inanem quamdam iactationem comparatum fuerit illud rituum ac formularum inuentum, ut prudentiae in eo eluceat artificium, quod dictis factisque in gerenda republica, splendorem ac decus quoddam conciliat. Cuius rei exemplum ipsa natura praebet, quae suas dotes suaque opera partim nude, & quantum opus est, explicat, partim splendore quodam circumdata eleganter, & prout decet, ostentat. Perinde regia ista ac sublimis, quae in republica administranda versatur, prudentia quasdam actiones suas ritibus ac verborum conceptionibus augustiores reddere conatur, & tanto id quidem magis, quia naturae opera vltro & sua sponte vel ipsum naturae nomen commendat; prudentia quadam arte ac disciplina, ut actiones suas ciuibus probet, & a vulgi malignitate vindicet, videtur indigere. Quamuis itaque, qui haec omnia rident, dum seueritatem, prudentiam, iustitiam, eloquentiam, consilii promptitudinem viam ad veram auctoritatem ac maiestatem imperii emunire

contendunt, libentibus id nobis atque adprobantibus faciant, neque nos cuiquam concedamus, vt illa imperandi praesidia pluris quam nos fecisse, aut ea laude maiore digna existimasse videatur: nescio tamen, cur his omnibus aduersari putent formularum ac rituum obseruationem, & cur illa rei bene gerendae occasionem intercipi, sibi persuadeant. Quasi nulla harum virtutum eminuerint Romani veteres, aut formularum & sollemnitarum studium istis, ad hanc laudem contendentibus impedimento fuerit. Quasi, dum sollemnes quaedam formulae in senatu, aut comitiis recitabantur, interea processisset annus, & Hannibali occasio data fuisset, epulandi in Capitolio.

§. XIII.

Sed id nimirum illis quam maxime videtur ridiculum, quod contractus, aliaque negotia ciuilia, tot formulis ac sollemnitatibus adstricta fuerint a Romanis. Enimvero, quod illis perridiculum est ac nugatorium: id nobis sapiente consilio instituisse videntur mortaliū cordatissimi. Eo enim prudenter consequebantur, vt nec sempiternis litibus tam necessaria ciuitatibus animorum ac voluntatum coniunctio distraheretur, nec multitudine legum, tamquam mole, obrueretur respublica.

§. XIV.

Quantum ciuitatum interit, vt litibus sementa, quoad eius fieri possit, omnia subtrahantur, nemo, ciuili illa sapientia vel mediocriter imbutus, negabit. Lites enim, vbi ita ferrim gliscunt in republica, vt nec tribunalia illis componendis sufficiant, primo domos, hinc gentes & familias, ac postremo ipsos ordines dissociare, ac in factiones reip. perniciosissimas distrahere solent. Iam vero cogitate vobiscum, AVDITORES HONORATISSIMI, an non vberimus litium prouentus iis ex negotiis, quae vel ex vnius vel duorum voluntate ac consensione capiunt substantiam, succrescat? Quum enim animi consilium neque oculis, neque vilo alio sensu percipiatur: facile ii, quibus plus vatrietie, quam fidei, est, perplexantur, & ingeniosa improbitate, quod gestum est, peruertunt. Quid pactorum & contractuum religione sanctius? Et tamen alteruter paciscentium saepenumero negat, sibi vniquam negotium tam sollemne explicandi fuisse consilium. Siccine, inquit, alter fructum dolo suo capiet? An a me iure petet, quod ego per iocum & animi causa, vt fieri solet, sponendi? Ergone homini libe-

liberali in posterum non licebit iocari, quin iocus in contractum transeat? Itaque maleferiatis hominibus, ut conqueritur apud comicum senex, pactum non pactum est, non pactum autem pactum, quod alteri lubet. Quid supremis hominum iudiciis venerabilius? quidque aequius, quam ut exitum habeat eorum voluntas, qui velle amplius non possunt? Et tamen eodem obtentu, quod vel ob dementiam restari non potuerint, vel ex animi sententia noluerint, multorum olim testamenta impugnata ac peruersa esse, nemo ignorat. Idemque in donationibus, sponalibus, aliisque pactionibus contigit saepissime. Nullum enim est tam graue sanctumque inter homines negotium, quod non conuellere consueuerit innata illa generi humano perfidia. Quid hic Romani? Sollemniter illi haec omnia explicari volebant, ne quis ea serio atque ex animi sententia acta esse negaret, eaque exceptione friuola Praetori facefferet negotium. Non itaque Romani, qui fidem in negotiorum contractibus sanxerant, non putabant impium, si quis datam fidem non seruasset, aut rem fidei suae a moriente commissam non praestitisset: neque tamen actionem dabant, si quid sollemnitatum in huiusmodi negotiis fuisset praetermissum. At si conditurus testamentum, testes, libripendem, antestatum adhibuerat, & per omnia mancipationis ac nuncupationis ritum ac formulam obseruauerat: si in stipulationibus, cautionibus, acceptilationibus, nouationibus alter alteri interroganti congrue atque ex formula responderat: nihil profecto causae esse videbatur, cur quis serio vel testamentum conditum, vel contractum ininitum fuisse negaret, aut cur praetor eum litem ex lite serere, & fora ac basilicas inani clamore implere pateretur.

§. XV.

Accedit & altera non minus grauis atque idonea ratio, quae Romanis ad excogitandos tot ritus ac formulas, quibus negotia ciuilia a ciuibus explicarentur, incitamento fuisse videtur. Existimabant enim, id quod res est, republicas non eas quidem, in quibus quotidie gliscat legum multitudo, sed quae quam paucissimis & sapienter inuentis maiorum institutis regantur, dici posse beatissimas. Praeclare iam a PLATONE obseruatum est, quanto pluribus legum praeceptis ciues adstringantur, tanto vberiore esse solere vitiorum prouentum: sicuti latissime ibi euagari soleat vis morbi, vbi medicis iusto pluribus facultas detur artem salutarem faciendi. Et quid, quaeso, aliud innumera-

rabili aliarum super aliis cumularum legum multitudine efficitur, quam ut ciues ius, quo reguntur, ex poenis, pretiosissima certe disciplina, addiscant? Quid aliud ea efficitur, quam ut & innocentissimus quisque incidat in leges, tamquam in laqueos, & ipsa iurisprudencia vniuersa sibi fiat dissimilis, captiosa, incerta, ambigua? Quid ergo Romani? Eiurato regum nomine, quum leges, id est animam, deesse reipublicae animaduernerent: breui illo duodecim tabularum ambitu vniuersum ius ita complectebantur, ut carmen illud patrium ipsi pueri in scholis facile infingerent memoriae, & idem tamen fons esset vniuersi publici priuatique iuris. Ne autem pro cultissimo illo iurisprudenciae hortulo horrida legum silua paullatim succresceret: non statim, si quando nouum incideret negotium, distribuebant tabellas, & centurias tribusue in suffragia mittebant, nouasque leges ferebant ad populum, sed ex ipsis decemuiralibus tabulis modum rationemque illud explicandi prudenter comminiscabantur. Hinc quum nihil a decemuiris de adoptione atque emancipatione liberorum cautum esset: an ideo statim edixerunt comitia, in quibus, quid ea de re vellent iuberentque Quirites, dinumeratis suffragiis, explorarent? Minime vero. Quum enim intelligerent, licere patri per duodecim tabulas ter venundare filios, eaque, quae in mancipio essent, nexu vel sollemnini mancipationis ritu in alterius dominium transcribi posse: callide profecto statuebant, filium ter in speciem venditum, datumque mancipio, & rite in adoptionem alteri dari, & si tertium accessisset manumissio, e sacris paternis exire posse. Paterfamilias vti legasset de re sua, ita ius fore, edixerant decemuiri: neque tamen iudem rationem ac modum conficiendi testamenta ostenderant. Quid ergo Romani? An ideo statim tribuum colligebant suffragia? Minime vero. Quum enim leges de intestatorum successione priuatorum voluntate non refigi, neque adeo supremis singulorum iudiciis infringi mutarique posse viderentur: callide fingere maluerunt, familiam, tamquam rem mancipi, inter viuos per aes & libram transferri in familiae emtorem, sub lege tamen secreta, quam in ceris obsignatis expressam esse, testator praesentes sollemnini nuncupationis carmine monebat. Quid dicam de nuptiis? Quum de earum ritu nihil in duodecim tabulis cautum legerent, & vxorem tamen, tamquam filiam familias & heredem suam, secundum ius patrium in maritorum manu & mancipio futuram esse, haut igno-

ignorarent: non absurde sibi colligere videbantur, praeter confarreationis ritum, qui ad sacra gentilia ac domestica pertinebat, feminam & coemtionem, & vsucapione annua fieri matremfamilias, eamque conjunctionem cum remancipatione tum vsurpatione recte dissolui ac distrahi posse. Ita fere omnes actiones legis atque actus legitimi e sagaci veterum iureconsultorum ingenio promanarunt. Quemadmodum enim sollertes atque elegantiae studiosi patresfamilias hortos bene cultos, & directis in quincuncem arborum ordinibus amoenos, quam arbuistorum squallore opacos, habere malunt: ita illi viri prudentissimi magis e republica fore iudicabant, unicuique duodecim tabularum legi plura interpretamenta ac formulas sollempnes, quasi per insititionem, adiici, quam in immensum excrefcere legum ciuilium multitudinem.

§. XVI.

Denique ne in foro quidem ac intra tribunalia inanis ac superuacua erat illa rituum ac verborum religio, quam profecto non ideo admiserant Romani, vt traherent lites, aut in re seria magno conatu maximas nugas agerent: sed partim vt lites inter ciues eo citius terminarentur, partim ne quid vetusti moris temere viderentur abolere. Saepe hodie ita instituuntur actiones, vt iudex e longa, quam libelli loco accipit, fabula, quale negotium inter litigantes intercesserit, quid ab actore intendatur, quidque ab eo potissimum probandum sit, vix perspiciat. Hinc nihil frequentius exceptionibus, quibus ab inepto, obscuro, aut incerto libello nomen inditum est. Hinc tot opus est iudicis decretis atque interloquutionibus, antequam ad ipsam litis contestationem, id est, intra teli iactum perueniatur. At enim his omnibus aequo animo superfedebant Romani. Quid enim facilius, quam audire breuissimam actionis formulam: AIO, TE MIHI MVTVI NOMINE CENTVM DARE OPORTERE? Quid facilius, quam audire excipientem reum: ET EGO NEG0, NISI QVOD IAM SOLVTISVNT, Quid facilius, quam operam dare actori, breuiter replicandi: EGO VERO TE SOLVISSE NEG0, NISI QVOD IN ALIAM CAVSSAM SOLVISTI? Quid procliuus denique, quam & reo se dare, hac se tuenti duplicatione: ET EGO ME IN EAMDEM CAVSSAM SOLVISSE AIO. Vnius horae labor erat, statum totius causae peruidere, & iudicem dare cum formula: SI PARET, L. TITIVM L. SEIO CENTVM DARE OPORTERE, NISI IN EAMDEM CAVSSAM SOLVTVM ERIT, TV
ILLVM

ILLVM IN CEN TVM GONDEMN A. Iam vero ad probationem res redierat, qua intra paucos dies peracta, lis sententia finiebatur, exiguo temporis, multoque minore facultatum dispendio. Non itaque rituum ac formularum hoc vitium fuit, quod homines inter lites consenserent, & dum ius suum in foro persequerentur, arbores, alteri saeculo profuturas, ferere viderentur. Neque illa sunt fomenta litium, ob quae Cato forum murice stratum voluit. Tum demum infinitae fieri coeperunt lites, quum innumeris principum constitutionibus iuris antiqui fundamenta subuerterentur, quum pro vetere iurisprudencia horrida quaedam legum nouarum silua succresceret, quum denique ipsi Romani pontifices, quorum ex legibus hodierna litigandi ratio ac disciplina forensis paene tota profluxit, adscititia specie sanctitatis ac iustitiae illudere generi humano, atque oracula sua orbi pro legibus obtrudere coepissent. Eos autem, qui iurisprudenciae formulariae hanc famam per orbem litterarium differunt, magnopere sua opinione falli, vel id vnum argumento est, quod nusquam disceptationes forenses minus diuturnae fuerunt, quam vbi omnia in iudiciis sollempniter atque ex formula & dici & fieri oportuit.

§. XVII.

At enim, fluctuante inter partes & plebem republica, optimates isto formularum adparatu ad opprimendos ciues abusi sunt. Quid tum vero? Vtrum, si id factum esse fateamur, formularum id vitium fuisse, fatendum erit, an ipsorum hominum? Semper ea fabula acta est inter mortales, vt qui forenses illam militiam sequerentur, iurisque, quo ciues regantur & ad agendum, & ad respondendum & ad cauendum aliis essent peritiores, imperitam multitudinem hac arte ad auctoritatem suam traducerent. Neque nostris temporibus, quamuis illa verborum religio iam pridem euiluerit, in mundo esse desuit rabularum natio, cui iurisperitia pro hamo est, quo miserae plebis opes ac fortunas intercipiat. Quis vero tam iniquus est rerum aestimator, vt arti tribuat, quod hominum vitium est, & ideo iurisprudenciam, quanta quanta est, ad euertendas ciuium fortunas comparatam esse contendat? Fuerint patres aduersus plebem iniqui, fuerint dominandi cupidi, & hoc formularum inuentum ad subiiciendam sibi multitudinem adhibuerint: at non diutius illis isthoc consilium processit, quam donec Cn. Flavius & Sex. Aelius, plebicolae, & omnis aurae popularis
capta-

captatores, totum istud mysterium enunciaſſent. Et quid prohibuit, quo minus vel ſaltim ex eo tempore proſcriberetur iſta formularum ac ſollemnitarum religio, ſi ciues, diuulgato ſecreto, non niſi inanem ſtrepitum, aut quoddam verborum aucupium in ea deprehenderint? Qui ipſi decemuirorum legiſtationi, ne quid indignum Romanorum grauitate ac foro occurreret, lege Aebutia in quibusdam capitibus derogare non dubitarunt: cur in ciuitate eſſe paſſi ſint formulas & ſollemnitates, numquam populi ſuffragiis iuſſas, numquam firmatas iureiurando, & quod caput rei eſt, in ſe inanes, ludicras, & ad decipiendam plebem vnice comparatas?

§. XVIII.

An tales, inquiunt, CICERONI viſae ſunt, viro in tantum laudando, in quantum diuina propemodum eloquentia cum ſumma prudentia ac iudicii acie coniuncta poteſt intelligi. Quati vero a more ac conſuetudine ſummi illius viri alienum ſit, rem vnquamque, de qua dicendum erat, modo euehendo in caelum, modo eiudem laudes, ſi res poſtularet, conterendo, ſibi eloquentiae famam eblandiri. Idem proſecto ille CICERO, qui in oratione pro Muraena Seru. Sulpitii merita, ipſamque iurisprudenciam non ſine bile deprimit, alio loco & illum togatae militiae antefignanum, & artem, qua enituit, tam magna oratione collaudat, vt ea in re, ingenium efficere quid poſſit, experiri voluiſſe videatur. Denique nec Constantini, Theodoſii & Iuſtiniani iudicia multum reformidamus. Formularum ſuperſtitionem illi inſectantur; fateor: eaſdem inſidiarum plenas ac aucupia veluti eſſe iudicant; nec id nego. Quin vt eo ſim liberalior, etiam hoc adiungo, nec imprudenter eos nec iniuſte egiſſe, dum illam verborum rituumque obſeruationem nouis legibus ac conſtitutionibus ſuſtulerunt. Neque tamen inde conſequi arbitramur, vt inuentum illud abſurdum aut ridiculum fuerit. Quam multa veterum inſtituta ſuſtulit iurisprudencia illa media, quam edictum perpetuum inuexit? Quam multa legibus, plebiſcitis, Sctis, ipſoque illo edicto perpetuo ſtabilita, imperatores, qui Antoninos ſequuti ſunt, conſtitutionibus ſuis mutarunt? Nonne iſti, vt TERTVLLIANVS ait, illam veterem & ſqualentem legum ſilviam, quae a temporibus L. Cornelii Sullae poſtiſſimum ſucceuerat, nouis reſcriptorum & edictorum ſecuribus quoci die caedebant? Et tamen nemo tam iniquus eſt rerum aſtimator,

vt illa omnia, quae principes constitutionibus suis vel nouarum vel plane sustulerunt, absurda, nugatoria, ridicula fuisse arbitrentur. Quemadmodum videlicet non eadem vestimenta, quamuis pulcherrima in se, & auro purpuraque fulgentia, omnem aetatem ornant: ita nec omnia instituta omnesque leges omnibus reipubl. temporibus aut cuique statui conueniunt.

§. XIX.

Quod recte & sapienter prouisum libera republica, non ideo utilitatem adferre potuit, postquam Augustus omnia discordia ciuili fessa nomine principis sub imperium accepit. In primis illa, quae iustam & consultissimam rationem habere videbantur, quum intra pomeria fere staret ciuitatis Romanae honor, tum quoque pulcra ac decora erant, quum ciuitas iisdem fere terminis, quibus terrarum orbis, post illam Antonini Caracallae constitutionem finiretur. Est ea popularis imperii natura, vt in minimis quoque rebus antiquae consuetudinis momenta seruanda videantur: nec abs re Alcibiades apud THECYDIDEM iudicat, tutissime agere ciues, qui praesentibus contenti legibus ac moribus, quantumuis deterioribus, nihil temere in institutis patris reipublicae administratione mutare sustineant. Hinc tot fictionibus opus erat libera republica, totque formulis ac ritibus, quibus noua iura e vetustioribus, veluti riuulos ex fonte suo, deriuarent. His autem opus non erat amplius, quum pacis interesset, omnem potestatem in principem conferri, neque discordantis reipublicae aliud videretur esse remedium, quam si ab vno regeretur. Tunc vero facilius & minore cum periculo figuntur & refinguntur leges: tunc non opus est comitiis, in quibus leges populi submittantur suffragiis: tunc nihil est, quamobrem fictionibus, formulis, ritibus indulgeatur, quum pro consultissima ratione legis sit non iniqua principis voluntas. Aequo ergo animo hac iurisprudencia formularia carebant tempora Constantini, Theodosii, Iustiniani, qua non facile caruissent Romuli nepotes, qui liberam viderant rempublicam. Neque ideo ridiculum ac Romanorum grauitate indignum iudicandum est, quod extremis temporibus, quum iam paene consenuisset respublica, non amplius videretur necessarium.

§. XX.

Multa dicenda supererant, AUDITORES HONORATISSIMI, nisi vestra

Ira abuti patientia, piaculum videretur. Quare iam id ago, quod vel maxime a me exigit huius diei sollempnitas, cuiusque potissimum causa in hunc ambonem adscendi. Enimuero, dum me huic orationis parti accingo, nescio qui fiat, ut, quae singula mei ordinis hominibus, novum auspicatoris munus, sollicitudinem quamdam iniicere solent, ea se mihi hodierno die obiiciant vniuersa. Siue enim celeberrimam, ex qua discessi, academiam, siue hanc illustrem, in quam me contuli, honestioris doctrinae officinam intueor: fieri profecto non potest, quin commouear aliquantulum, & veluti conturbari mihi fatear consiliorum rationes. Hala discessi, AUDITORES, quae iam inde ab academiae suae incunabilis orbem litterarium vniuersum & splendore nominis, & admiratione compleuit: quam tot doctrinae lumina docendo scribendoque assidue illustrant, quo denique, tamquam ad celeberrimum sapientiae mercatum frequentes vndique confluunt erectioris indolis iuuenes, petitori inde melioris atque incorruptioris doctrinae exemplum. Huius ego almae matris an vquam sine desiderio quodam reminiscar? An non subinde eo subtristis reflectam oculos, ubi & fortunarum sedem primum reperi, & publicis priuatisque beneficiis dignitatem meam saepius memini amplificatam? Fuerunt mihi ibi collegae, qui meam industriam, & bene de re litteraria & iurisprudentia merendi studium mirifice probarunt: fuere amici, qui mea causa voluerunt omnia, meque non sine doloris ac desiderii significatione ex amplexibus suis dimiserunt: fuerunt auditores seduli, meique amantissimi, qui frequentes domum meam confluabant, tamque honorifice me prosequerentur abeuntem, ut viderer mihi eo die fructum antea vitae capere vberimum. Quapropter si Athenas istas Halenses mihi non minus dixero iucundas fuisse, quam illas Atticas T. Pomponio, quem praec Athenarum suauitate ipsius Romae obliuio quodammodo ceperat: neminem quidem vestrum id miraturum arbitror, AUDITORES. Auget sollicitudinem celeberrimae huius academiae conspectus, quamuis in se multo iucundissimus. Demandatum mihi hic esse intelligo Antecessoris munus: habeo rationem, quid praepotentium Ordinum decreto acceperim: video, & in me conuersos esse omnium oculos, idque a me iure exigi, ut iurisprudentiam non vulgari via, sed accuratissima ratione tradam, nihilque faciam reliqui, quod ad tuendam amplificandamque huius illustris academiae

dignitatem quoquo modo pertinere videatur. Quae omnia quantae molis sint, quamque modicas vires ad id efficiendum mihi suffecerit natura, nemo me ipso intelligit accuratius. Quare quemadmodum Themistocli, capefenti rempublicam, Miltiadis trophaea somnum excussisse dicuntur: ita mihi ab eo tempore, quo mihi hanc dignitatem decretam esse intellexi, dies noctesque obuersantur WISSENBACHIORVM, HVBERORVM, NOODIORVM, ECKIORVM, SCHVLTINGIORVM, WESTENBERGIORVM merita. Haec me excitant assidue: haec, quid a me expectetur, idemdem admonent: haec & aliquando exterrant, satis animaduertentem, in hoc stadio tot illustria ingenia non dicam exaequare passibus, sed vel pone subsequi, & eorum vestigia legere, multo esse difficillimum. Quae quum ita sint, paullo commotior quidem suscipio hoc munus, quod mihi vestra, patriae atque academiae Patres, auctoritas imposuit: sed suscipio tamen, illudque cum tanto maiore fiducia subeo, quo luculentius ex hoc rerum euentu plane inexpectato auguror, Dei immortalis id esse consilium, qui & olim semper rebus meis adfuit, & me nihil tale cogitantem, iamque accinctum itineri Francofurtano, quo me potentissimus Prussiae Rex, honestissima proposita conditione, ad docendam iurisprudentiam euocauerat, in hanc prouinciam pertraxit. Vnde & certissimam spem concipio, eius benignitatem nec hic sincero meo publicae utilitatis studio vquam defuturam.

§. XXI.

Vobis autem, patriae atque academiae Patres, qui me huc amplissima & splendidior, quam vlli a multo tempore oblatam ferunt, conditione proposita, huc tam benigne euocastis, tantum me debere profiteor, ut si me totum vobis manciparem, viderer tamen mihi vix minimam officii mei partem adsequutus. Vos enim me, nulli vestrum cognitum, clementer & consentiente suffragio exciuitis: vos me aduenientem mirifica ac paene inusitata excepistis humanitate: vos nihil, quod ad me ornandum recreandumque ex itinere molestissimo pertinere videbatur, praetermisistis. Quae omnia tanti mihi sunt, viri illustres atque amplissimi, ut id vnum mihi dolendum videatur, effecisse vos hac beneficentia vestra, ut ingrato mihi viuendum moriendumque videatur. Interea haec summa benignitas vestra incitamento mihi erit perpetuo, nullum ut defugiam laborem, nullas ut mihi vigi-

gillas molestas existimem, quibus celeberrimo atque illustri huic Frisiae Lyceo utilitatem aliquam adferri posse intelligam. Adlaturum autem me aliquam confido, si vos, exoptatissimi Collegae, quibuscum diuinum numen me iam arctius coniunxit, vestro me subleuabitis consilio, vestro incitabitis exemplo, vestro denique amore, cuius iam tot experimenta dedistis, me porro recreabitis. Vos itaque rogo & per communis academiae salutem obtestor, vt me lubentes in collegium vestrum recipiatis, eoque complectamini amore, quo vos ego complector vniuersos. Nunquam in me vel fidem, vel, quae ab amico proficisci possunt, officia, vel, qui a collega, amorem desiderabitis. Quemadmodum enim te, vir magnifice, qui iam ad academiae nostrae clauum sedes, iam pridem absens absentem ob diffusissimam eruditionem ita admiratus sum, vt nihil iucundius mihi per omnem vitam futurum sit, quam si, vt olim Iunium, iuris & historiarum peritissimum, a Caii Gracchi amicitia, Gracchianum adpellatum esse, Plinius obseruat, sic mihi a tui amore HEMSTERHVYSIANI cognomen obtingeret: ita & vos omnes, coniunctissimi collegae, quos mihi iam pridem doctrina ac celebritas vestra venerabiles reddidit, maximi faciam, & feram in oculis, quauis re facilius me a vobis superari passurus, quam amore atque obseruantia. Decem illos, quos Halae exegi, annos, nunquam me cum vlllo collegarum in gratiam redire memini: ita colui omnes atque obseruaui, vt plerique me non sine desiderio quodam ex amplexibus suis dimiserint. Talem me hic quoque futurum, porrecta hac dextra, & candore vere Germanico, vobis pollicor, spondeoque, vt formula veteri vtar, VTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, numquam me commissurum, vt inter nos vlla sit, nisi honesta atque vtilis huic academiae aemulatio.

§. XXII.

Denique ad te mea se oratio conuertit, spes futurae aetatis, flos litteratissimae lectissimaque inuentutis, cuius ego conspectu iucundissimo mirifice me recreari sentio. Vestra res agitur, o mei: vobis & feritur, vt ille ait, & metitur: vobis hoc atque omne militabitur bellum, cuius causa hodie veluti sacramentum dixi. Videbitis me quotidie & ducis & commilitonis munere fungi, nullosque vestri causa labores ac lucubrationes defugere, quibus & viam vobis ad ciuilem illam sapientiam emuniam, & exemplo meo ad intensiorem diligen-

tiam excitem. Vos mihi hanc vicem reddite, vt ametis vestri amar-
 tissimum, studioque & attentione vestra me vicissim reddatis alacrio-
 rem. Cogitate quaeso, paucos esse, quos in academiis transigitis,
 annos, & ab illis tamen omnem vobis spem suspensam esse futuraefe-
 licitatis. Ponite vobis ob oculos messem, quae imminet, vberimam,
 eamque sudore vestro dignissimam esse credite. Rationem inite,
 quam praeclara illa sint, quibus vos destinarunt lacrymosa parentum
 vota, quidque a vobis patria, cui nati estis, iure quodam suo exspectet.
 Sic enimvero speramus, numquam vos e scholis nostris exituros, nisi
 doctiores, & solidiore iurisprudentiae cognitione bona fide imbutos.
 Sic confidimus fore, vt e nostra vestraque diligentia utilitas ad hanc
 rempublicam redundet vberima. Sic denique certo nobis pollicemur,
 illustrem hanc Franequeranam, tot celeberrimorum doctorum meri-
 tis, meaque qualicumque opera, pristinum seruaturam splendo-
 rem, nouisque amplificatam auctibus perennaturam,
 palladium Frisiae, decus Belgii, orbis
 litterarii ornamentum.

D I X I

DE

VITIS NEGOTIATIONIS COL- LYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

EXERCITATIO XI.

CAP. I.

DE

NATURA ET INDOLE NEGOTIATIONIS COL- LYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

SUMMARIA.

§. I. *Instituti ratio.* §. II. *Romani Argentarii & mensarii non fuere similes collybistis hodiernis.* §. III. *Nec tamen permutatio pecuniae localis veteribus fuit ignota.* §. IV. *Ea an fuerit cambium locale.* §. V. *Vera cambiorum origo.* §. VI. *Quid cambiare & cambium.* §. VII. *Huc non pertinet cambium minusum, sed locale.* §. VIII. *In eo quatuor personae concurrunt.* §. IX. *Possunt tamen & plures esse.* §. X. *Et pauciores.* §. XI. *Vnde differentia inter cambium proprium & trassatum.* §. XII. *Qualem contractum cambiantes ineant.* §. XIII. *Cambia nec pacta nuda sunt nec legitima.* §. XIV. *Nec contractus innominati.* §. XV. *Nec emtio venditio, locatio conductio, stipulatio, mandatum.* §. XVI. *Multi contractus ad conventiones iuris civilis referri nequeunt.* XVII. *Cambia proxime accedunt ad obligationem literalem.* §. XVIII. *Refelluntur argumenta contraria, Primum.* §. XIX. *Secundum.* §. XX. *Tertium & quartum.* §. XXI. *Quintum.* *Negotium cambiiale proprie inter duas personas vertitur, reliquae vi mandati accedunt.* §. XXII. *Litterarum cambialium forma.* §. XXIII. *An & valuae facienda sit mentio.* §. XXIV. *Cambii definitio.*

§. I.

§. I.

CUM omnem, quae de re aliqua suscipitur, disputationem a definitione potissimum proficisci oportet: tum nobis imprimis, quibus de negotiationis collybisticae, vel cambialis vitiis differere animus est, id negotii datum credimus, ut quaedam de ipsa huius negotiationis natura atque indole praemittamus. Quemadmodum enim curua est linea, quae a recta deuiat: ita in negotiis moralibus ac ciuilibus id vitiosum habetur, quod ab eorum natura atque indole discedit. Et quemadmodum curuitas non intelligitur, nisi ab iis, qui veram recti ideam animo conceperunt: ita nec vitia negotiationis cambialis vel collybisticae quisquam percipiet, nisi eius naturam & , ut ita dicam, rectitudinem probe perspexerit. Nec vereor admodum, ne Iliada post tot Homeros scribere videar. Quamuis enim hoc negotium quotidie fatiget iudices, & tot exstent de cambiis Ictorum volumina, tot libelli & dissertationes, ut id argumentum iam pridem nouitatis gratiam videatur exuisse: tamen, quum nec vberimum post hanc messem defuturum videatur specilegium, non abs re erit, & nostram de tota re audire sententiam. Ea si forte ab aliorum sensu in quibusdam discrepet, vel eo nomine merebitur veniam, quod si vsquam, certe in rebus, iure communi haud definitis, verum atque aequissimum esse debeat illud Labeonis nostri: *Suum quemque iudicium habere.* SVET. *August.* Cap. LIV.

§. II.

Non autem iam vacat operosius inquirere in huius negotiationis originem. Quamuis enim alii Belgis; alii Iudaeis; alii Longobardis eius inuentae gloriam vindicent: nescio tamen, an vllum exstet certum earum sententiarum argumentum. Dicam tamen paucis, quod sentio. Iam Romanis non ignotos fuisse *argentarios & trapezitas*, vel ex iure nostro satis adparet. *L. 4. L. 5. L. 6. L. 8. L. 9. L. 10. ff. de edendo.* De eorum autem negotiatione quum erudite egerint Cuiacius *Obseru. Lib. x. cap. 14.* & CLAVD. SALMAS. *de Vsur. cap. xvii. p. 499.* tantum tamen abest, ut simile quid inter veterem illam & hodiernam negotiationem collybisticam reperiamus, ut potius ex Ciceronis *Orat. pro Flacco cap. xix. L. 24. §. 2. ff. de reb. aut. iud. poss. L. 18. ff. de hered. pet. §. 1. 88. ff. de solut.* adpareat, argentariorum officium potissimum in pecunia sua & aliena foenori locanda, rationibus conficiendis,

endis, pecunia traiecitia suo periculo credenda, item in auctionibus, constituendo, similibusque constitisse. Equidem saepe permutabant pecuniam, & inde fit, ut & κόλλυβος fraequenter occurrat apud veteres & ἀργυρίσ ἀλλαγῆ apud IUL. POLL. in *Onomast.* VII. 30. sed eam vere veteres intelligunt pecuniae permutationem, quae fit apud mensam in continenti per varias numerum species, quamque hodie Doctores *cambium reale* seu *manuale* vocare solent. Unde est, quod vocentur ἀργυροπερίται Nov. CXXXVI. ἀργυρόμοιβοι a SVIDA in hac voce, *argenti distractores* L. 27. C. de pign. L. pen. fin. C. de const. pec. *argenti venditores* L. 12. C. de cohob. sul. Ex quo facile patet, ea veterum loca non pertinere ad *cambia localia, mercantilia, seu traiecitia*, quibus pecuniam vno loco numeratam alio loco & ab alio soluturos nos promittimus: quae tamen sola cambiorum nomen proprie ferunt, adeoque etiam praecipue sunt dissertationis nostrae argumentum.

§. III.

Nihil itaque illam veterum artem collybisticam ad hodiernam negotiationem cambialem facere, inter omnes constat, idque etiam, qua fuit ingenii perspicacia, probe animaduertit maximum olim huius Academiae decus atque ornamentum VLR. HUBER. *Præf. ad Pandect.* lib. XVII. tit. 1. §. 12. Enimvero is & locale vel traiecitium cambium non ignotum Romanis fuisse inter primos observavit. Et sane CICERO ad *Atticum* lib. XII. ep. 24. de filio Athenis studiorum causa commorante: *De Cicerone, inquit, tempus esse iam videtur. Sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarum possit, an ipsi ferendum sit?* Quaerit itaque ex Attico Cicero, filiusne pecuniam ipse secum Athenas ferre debeat, an occasio sit permutandi videlicet, ut quam ipse Romae soluerit, ab alio filio Athenis reddatur? Similis est locus *Lib. XV. Ep. 15. Cicero scripta ad Tironem, sibi post Kal. Aprilis (sic enim annum tempus confici) nihil datum esse. Quare velim cures, ut BERMVETVR Athenis, quod sis in annum sumtum: ei scilicet Eros numerabit. Eius rei causa Tironem misi. Curabis igitur, & ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.* Volebat nimirum Cicero Pater Romae solvere, quod filio per permutationem Athenis redderetur. Adeoque nihil verius est, quam quod laudatissimo viro visum, esse hoc ipsum praesentis instituti cambium, quod dicitur, adeoque iam Romanis illud non ignotum fuisse.

Mmm

§. IV.

§. IV.

Sed quamuis id extra omnem dubitationis aleam positum videatur, Romanos iam hoc modo permutasse pecuniam, adeoque manifesto allucinetur SCHILTERVS *Exercit. xxxii. §. 9.* qui Romanis minus cognitum fuisse putat hoc permutationis genus, quia monetae Romanorum per vniuersum orbem Romanum aequae valuerint, & maior, quam apud nos, fuerit viarum publicarum securitas: pleraque tamen, quae hodie ingrediuntur negotiationis collybisticae essentiam, iis incomperta fuisse, satis adparet. Hodie enim is contractus litteris, quas cambiales vocant, perficitur, ex quibus rite & ex formula praescriptis nascitur non solum obligatio strictissima, verum etiam actio reliquis omnibus rigidior & tam prompta cum exsequutione coniuncta, ut litteris agnitis, vel ut loquuntur Pragmatici, recognitis nec exceptioni non numeratae pecuniae locus sit, nec alii altioris indaginis subterfugio, sed reus statim in custodiam mittatur, donec soluerit. In his potissimum hodie cambialis negotiationis commodum consistit, & in his contractus ille abit a reliquis. Quum vero nihil tale, quod sciam, Romanis fuerit notum; permutasse quidem illos pecuniam & eo sensu locale cambium iniisse non inficior, sed ita tamen, ut illa permutatio cum cambiis hodiernis vix sit comparanda. Id quod iam vidit Illustri Iudicii Aulici Caesarei Consiliarius BERGER *Supplem. Elect. process. Execut. lib. 1. poss. 7. p. 3.*

§. V.

Quae quum ita sint, vero simillimum est, Romanos, Graecos & postea Venetos aliosque populos maritimos hoc compendio iam olim vsos in traiciendis transcribendisque pecuniis: sed paullatim tamen Longobardos, qui tum in primis in exteris prouinciis negotiabantur, formam huius negotiationi dedisse, quae paullatim inter mercatores vsu recepta publicis legibus demum probari, & ut fit, vbique fere terrarum ob insignem utilitatem in vsum recipi coepit. Saltim Longobardicum hoc esse inuentum vel ipsa vocabula in hoc negotio sollemnina ac veluti legitima satis euincunt, qualia sunt *trassa, valuta, indusamentum, aduiso, conto, scontro, rescontro, giro, disconto, a lettera vista, a vsu, doppio vsu, per honore di lettera, largetta, strettezza & similia*, quae omnia transalpinam originem redolere, nemo non intelligit. Et inde est, quod, quum ne Carolus quidem du Fresne in diffu-

so illo *mediae Latinitatis Glossariv* ex nullo Europaeo scriptore de literis cambialibus testimonium protulerit : earum tamen exempla iam saeculo XIV in Lombardia existent. Scitum enim Venetum eius aevi de cambiis seruaui NIC. de PASSERIBVS *de scriptur. primus. lib. III. de litt. Camb. §. XVI.* & ipsarum litterarum huiusmodi exemplum eo saeculo habet BALDVS *Consil. Volum. 1. Conf. 348.*

§. VI.

Sed de his pauca quam incerta dicere malui. Potius de inuestiganda cambii definitione sollicitos nos esse oportebit, ex qua deinde eo facilius de ejus natura iudicium facere licebit. *Cambire, Cambiare & Campsare* iam veteribus fuit permutare. In mundo nobis sunt Ennii, Columellae, Siculi Flacci, Apuleii Prisciani, Charisii aliorumque testimonia, quibus id demonstrare liceret, nisi iam GER. IO. VOSSIVS *de Vitius Serm. lib. 1. cap. 18.* ALCIAT. *Parerg. lib. 1. cap. 45.* CAROL. DV FRESNE *in Gloss. Med. & inf. Lat. Tom. 1. p. 693. sequ.* aliique otium nobis fecissent. Inde medio aeuo nata vocabula *praecambiare, cambiator, scambiator, cambitio, campcio, cambisor, cambitus, cambium, camium, scamium, escambium, escambiator, scambiarria vel scampsaria charta, conconibium,* & alia cumplura, de quibus prolixè laudatus Cardu Fresne. Quemadmodum vero omnis agrorum rerumque permutatio tunc cambii nomine veniebat, eoque sensu & in consuetudinibus feudalibus. *1. F. 4. §. 2. 1. F. 22. §. 5. F. 1. nec non in Jure Canonico C. 6. X. d. excepti.* hoc vocabulum vsurpatur: ita praecipue permutatio pecuniae dici coepit *cambium*, adeo, vt, si a Germanis & Belgis discesseris, ea denominatio paene ad omnes gentes transferit. Sane a *Cambium* est Hispanorum & Italorum *Cambio*, Gallorum *change*, Angelorum *exchange*, adeoque non minus haec vocabula innuunt, permutationem pecuniae fieri, quam Germanorum *Wechsel* vel Belgarum *Wissel*,

§. VII.

Permutatio autem pecuniae, vt §. II. diximus, dupliciter potest fieri. Aut enim diuersae numorum species permutantur, e. g. numi aurei & argentei, aut permutatio ita fit, vt pro accepta pecunia idem in genere alio loco soluatur. Prioris permutationem vel *αεγγυπις ἀλλαγῆς* iam a veteribus mensariis, trapezitis, numulariis frequentissime factam fuisse vidimus? Et sane artem huius generis collybisticam exercuisse

cuiffe videntur *οι κολλυβισται και κερματισται*, quos emerfis mensis Templo Hierosolymitano eiecit Seruator *Matth. XXI, 12. Marc. XI, 15. Io. II, 14.* quippe ficlos sanctuarii numis vsualibus permutantes. Posterius autem cambium veteribus quidem non plane ignotum, sed hodierno tanten dissimile fuisse diximus. Illud *minusum* seu *manuale*, hoc *locale* vocari obseruauimus. vid. HEIDIG. *cap. 1. p. 2.* GRYPHIANDER *Oecon. Leg. lib. 1. cap. 26 n. 37.* Sed quum de illo agere iam non sit animus: in huius tantum naturam erit inquirendum.

§. VIII.

Verum cambium locale negotium est, quod inter quatuor personas geritur. Est enim, qui pecuniam in loco contractus alteri numerat, ea lege, vt idem in genere alteri certo loco soluatur, isque *numerans*, & inter mercatores *der Herr des Wechsels Stat. Hamb. art. 11. der Geber des Geldes Ordin. camb. Pruss. art. 3. der Ausgeber des Wechsels &c.* Quemadmodum autem nihil interest, an remittens pecuniam vere numerarit, an alio modo satisfecerit, vel hic eius fidem sequutus sit, itaque obseruandum, id, quo ipsi satisfactum, ratione finis vocari *remissum* vel *remessa*, quia in alium locum remittendum, RAPH. de TVRRI. *de Camb. Disp. 1. qu. 1. n. 35. 3. 6.* &, quia simul ea summa alteri satisfactum, *valutum*. Vnde formulæ cambiales: *valuta von ihm empfangen, valuta oder den Werth verstanden, den Werth alhier vergnügt &c.* SAVARY *Mercat. perf. Part. 1. cap. 20. p. 152.* STYPMAN. *Iur. Marit. & naut. Part. IV. cap. 8. §. 58. sequ.* Est deinde in hac negotiatione, qui pecuniam a remittente numeratam ea lege accipit, vt data tessera collybistica se illam alio loco, & ab alio soluturum, recipiat. Is inter collybistas TRASSANS dicitur, item *trahens*, *der Trassierer, oder Wechseler* & in *Ordinat. camb. nou. Hamb. art. X. & XI. der Geber des Wechsel-Briefes.* Quemadmodum vero ratione remittentis pecunia numerata *remissae* vel *valutae* nomine venit, ita ratione trassantis adpellatur *Trassu* vel *Tratta*. SAM. STRYK. *de camb. litt. accept. cap. 11. §. 3.* Quum vero *trassans* litteras cambiales dare soleat: is, qui illas accipit, alio loco offerendas, vocatur PRAESENTANS, item *exactor, der procurant, Ordre-Haber, Inhaber des Wechsels.* Vid. *Ordinat. noua Hamb. art. XIV.* Denique is, qui mandato trassantis alibi soluit, eoque sine tesseram cambialem sibi oblatam acceptat, ideo vocatur ACCEPTANS *der Bezogene, der Betrockene, der Trassat*, vel, vt in *Ord. nou. camb. Hamb. est, der Bezahler.*

§. IX.

§. IX.

Has quatuor personas natura huius negotii requirit. Possē tamen & plures & pauciores esse, res ipsa docet. Quum enim saepe *praesensans* cambium alii cedat, vel saltim alium substituatur, qui suo nomine exigat pecuniam, iam aecedet quinta persona. Ea cessio vel mandatum vocatur *indossamentum*, veluti *opistographum*, quia dorso tesserae collybisticae inscribi solet. Vnde iam in medii aevi monumentis verba *indossare* & *redorsure* hoc sensu occurrere obseruat CAR. DU FRESNE *Gloss. med. & inf. lat. T. II. p. 54.* ac vocabuli vim parum adsequuntur, qui illud latine vertunt *inductionem*. Indossatarius ille fit dominus cambialis schedulae, si indossamentum fiat formula: *für mich* an Scaptium, valuta *von demselben*: procurator autem, si ita fuerit scriptum: *für mich* an Scaptium, *soll mir validiren*. Priore casu si *indossatus* iterum indosset, id est, sibi cessas literas alii iterum cedat, facile fieri potest, vt sexta, imo & plures personae interueniant, adeoque per multorum manus ambulet cambium, id quod proprie vocant *giro*, quamuis aliquando omne indossamentum ita adpelleretur. Koenigk *ad Ord. camb. Lips. §. XI. PET. MVLLER ad STRVV. Syn. Jur. Civil. Exerc. XXV. ib. 43. not. 8. n. 10.* Aliquando praeter quatuor illas personas, & aliae subscribunt cambio alieno, quae tunc fideiussisse intelliguntur pro trassante, & aequae ac trassans obligantur ad carceres. *capit. camb. Bonon. cap. XV. Vesunt. cap. XVII. Ius camp. Guelpherb. art. 11.* Id quod collybistae vocant *auallum*. SAVARY *Negot. perf. Part. 1. Lib. 3. cap. 8.*

§. X.

Vti vero plures interuenire possunt personae: ita & ad pauciores rem redire posse, eo minus dubitandum, quo magis constat, frequenter vnum hominem duas personas sustinere. *L. 12. ff. de legat. 1.* Sane si fingas, me Amstelodamo Hamburgum profecturum mercatori Amstelodamensi soluere trecentos, ab eoque accipere tesseram collybisticam, Hamburgensi mercatori offerendam: tunc ego & remittentis & praesentantis personam sustinebo, adeoque inter tres homines geretur negotium. Si fingas porro, mercatorem Amstelodamensem & Hamburgi tabernam habere, mihique eo proficiscenti dare litteras cambiales, institori suo offerendas: iam inter duos vere geritur negotium, quum mercator Amstelodamensis & trasset & a se ipso soluat,

eg^{us} & remittentis & praesentantis personam sustineam. Vid. STYPMANN *Iur. Marit. & naut. Part. IV. cap. 8. §. 25. seq.* DV PUY *de Art. litt. camb. cap. IV. §. 19. 20.*

§. XI.

Et ex eo est, quod praeter *trassata* cambia & alia inuenta sunt, quae vocant *propria, eigene Wechsel*, non quasi *νυγιος* & in sensu proprio cambiorum nomen mereantur, sed quod hic inter duas personas geratur negotium, & debitor ipse trassare & acceptare fingatur, adeoque ad *propriam personam*, ut loquuntur, litteras dirigat. Vnde non errant, qui haec cambia alio sensu *impropria* vocanda arbitrantur. Boenigke *Digest. in Ord. nat. redact. Lib. IV. tit. 29. n. 9.* Ratione enim materiae non sunt cambia, quum pecunia alio loco ab alia persona non reddatur, sed vera chirographa, forma ac specie cambiorum palliata. Vnde & in *Iur. camb. Austr. art. 47. & 54. cambia formalia formige Wechsel* & ab aliis palliata adpellantur. Et videntur sane haec cambia sensim nata ex *cambiis ficcis*. Quum enim omne usurarium lucrum a Pontifice damnaretur: reperti sunt ingeniosi ad fulmen illud auerruncandum homines, qui a debitore exigent tesseras collybisticas, ita in speciem conceptas, ac si alio loco soluenda esset pecunia, quum tamen vere redderetur in loco contractus, & usurae tunc more cambiali accenserentur forti, vel *provisionis, lagio*, aliudque honestum nomen induerent. RAPH. de TVRRI *de camb. Disp. 1. qu. 29. n. 13. 14.* MAROYARD. *de Iure Mercat. Lib. II. cap. 12. n. 27.* Quum autem sensim euiluisse illa de prauitate usuraria sententia: non opus amplius videbatur illa fictione, nec prae se ferebant contrahentes, pecuniam alio loco solutum iri, sed debitor ingenue confitebatur, se soluturum certo die, quia valutam rite acceperit. Et sic nata sunt cambia propria, de quibus iam agimus. Non otiosa videtur haec observatio, ex qua iam facile reddideris rationem, cur hodiernum in his cambiis usurae forti adgregentur, nec scribi soleat: *Auf diesen meinen solä Wechselbrief zahle ich die summa von 100 Thaler nebst landüblichen zinsen: sed: Auf diesen Wechsel - Brief zahle ich die summa von Thaler 105.* Nec minus ex eadem cambiorum origine manifestum est, cur ea non admittantur vbique, sed quibusdam legibus publicis proscribantur, quippe cambiis illis ficcis succenturiata. *Ius camb. Austr. art. 54. Ordinut. Mercat. Ludouici XIV. Reg. Franc. tit. V. art. 27. Codex Leg. Dan. Lib.*

Lib. V. cap. 14. §. 19. Ius camb. Pruss. art. 34. Sicubi tamen huiusmodi sanctiones non existant: ibi iisdem priuilegiis frui cambia propria & trassata, ipsa docet experientia.

§. XII.

Haecenus de personis, quae in negotiatione collybistica occurrunt. Proximum est, ut quale sit hoc negotium, quod inter eas intercedit, paullo accuratius inuestigemus. Qui omnia, etiam noua & Romanis incognita, ad iuris ciuili normam exigunt, acriter disputant, ad quod conuentionis genus referenda sit pactio illa collybistica? Et sane quum in iure ciuili non habeat proprium explicationis locum, vix vllum est conuentionis genus, ad quod non a quibusdam referatur. Aliis pactum nudum est, aliis legitimum; aliis contractus innominatus do vt des, vel do vt facias; aliis mutuuum, aliis stipulatio, aliis mandatum, habetur. Quorum omnium ita comparata sententia est, ut iis adstipulari vereantur, quicumque eam negotiationem adhibita in consilium ratione paullo accuratius expendunt. Vid SCHILTER. *Exerc. xxxii. §. 10.* Excellent. D. BOEHMER *Introd. ad Ius Pandect. Lib. XIX. tit. XIV. §. 7.*

§. XIII.

Primo sane non video, quid causae sit, ut vel pactis nudis vel legitimis accenseantur conuentiones cambiales. Id discrimen iam pridem otiosum fuit in foris Europae vniuersae, nec vnquam accepimus Romani iuris principium, pacta nuda non producere actionem, sed legitima & adiecta in continenti contractibus bonae fidei. Romana haec sunt, nec ad gentes originis Germanicae pertinent, quibus semper in deliciis fuit paroemia iuris: *ein Wort, ein Wort: ein Mann, ein Mann*, HERT. *Puroem. Iur. Lib. 1. par. 8.* quaeque iam olim vere gloria-bantur, *nullos mortalium armis aut fide unse Geruanos esse.* TACIT. *Annal. Lib. XIII. cap. 54.* Cur itaque pactum nudum vocemus cambium, quum nulla nobis sint legitima? Et cur legitimum, quum nuda non habeamus, quae effectu a legitimis differant? Accedit, quod in negotio cambiali plus sit quam nuda promissio. Quis enim nescit, manus mercatorum hic plerumque esse oculos? Quis ignorat, non temere ad trassandum quemquam induci, nisi vel numerata sibi pecunia, vel alio modo satisfactum fuerit. (§. VII.) Pactum autem esse conuentionem sine nomine & causa, & hinc in nudis placit vel conuentionio-

464 DE NAT. ET IND. NEGOT. COLLYB. VEL CAMB. CAPL
tionis finibus consistere, nec dupondii ignorant. *L. 7. §. 1. 2. 4. ff. de pact. L. 27. C. de locat.*

§. XIV.

Non minus rationem fugere existimo illos, qui ad contractum quemdam innominatum accedere existimant cambia. Quamvis enim eam sententiam tueantur MARQVARD. *de lur. Mercat. Lib. III. cap. II. n. 48.* SAM. STRYK *de caus. contr. Sect. III. cap. 5. §. 7.* aliique viri eruditissimi: non ausim tamen ego conuentionem cambialem vel ad contractum *do vs des*, vel ad contractum *eo vs facias* referre: Non ad illum, quia permutatio proprie est specierum, *L. 5. §. 1. 2. ff. de praescr. verb.* in hoc autem negotio vtrisque pecunia vertitur. VLR. HVBER. *Praelect. ad Pand. Lib. XVII. tit. 1. §. 12.* Nec ad hunc, quia qui se promittit effecturum, vt soluat, plus promittit, quam quod obligatio faciendi complectitur. FRANK. *Instit. lur. camb. Lib. 1. Sect. I. tit. 4. §. 11.* Accedit, quod, quum contractuum innominatorum ea sit indoles, vt eum, qui ex sua parte contractui satisfecit, poenitere possit, adeoque ei a contractu resilire liceat, quamdiu alter non praestitit, quod promiserat: *L. 3. §. 1. 2. & 3. L. 5. pr. ff. de condi&. caus. dat. caus. non sequ.* id secus se habeat in cambiis. Quamvis enim remittentem ante solutionem ab acceptante factam poeniteat, & hinc is per litteras acceptantem soluere prohibeat: nihilominus tamen solutionem iure exigit praesentans, nisi tantum procuratoris vice fungatur. *Ordinat. camb. Pruss. art. XXVI. Ord. camb. Hamb. art. XI. Ord. camb. Danisc. art. XXV.* HEYDIGER. *Introd. ad lus camb. cap. XIV. p. 136.*

§. XV.

Denique nec ex contractibus nominatis quisquam est, qui cambiali conuentioni per omnia similis videatur. Non emtionem venditionem hic deprehendimus, quia pecunia non emimus pecuniam, nisi ea quodammodo rei fungibilis naturam exuerit, quale quid in numismatibus vetustis obseruamus. Nec magis locationem adpellare licebit conuentionem, vbi non de vsu rei vel operis praestandis, sed de pecunia alibi soluenda agitur. Stipulationem qui sibi reperisse videntur, eos ostendere oportebit, vbi terrarum istud ius vigeat, vt nullum sit cambium sine interrogatione & responsione congrua, quibus stipulatio vere absoluitur. *L. 5. §. 1. ff. pr. Inst. de V. O. L. 1. §. 7. de de O. & A.* Et qui fit quaeso, vt cambia

Bia in emporiis contrahantur interuentu proxenetarum, cum verborum obligatio non nisi inter praesentes & loquentes contrahantur? *L. 1. §. 1. 2. ff. de V. O.* Speciosissima veroque simillima quidem est eorum sententia, qui mandatum merum in cambio sibi persuadent reperisse. Sane enim Titius mandat Maeuio, vt Iauoleno alio loco solui iubeat 500. Maeuius porro mandat Sempronio, vt Iauoleno soluat. Titius mandat Iauoleno, vt solutionem hanc exigat. Adeoque mandatum hic vbique pellucere videtur. HEYDIGER. *cap. 11. p. 12.* LVBBEN. *de camb. thes. 12. 13.* Sed quod ad fine & simile videtur, id non statim idem est. Sane quum mandatum solo consensu contrahentium capiat substantiam, hic exigitur valuta, adeoque pecuniae numeratio; exiguntur litterae cambiales, quas ad naturam huius negotiationis pertinere, paullo post demonstrabimus. Accedit, quod, quum mandatum contrahentium morte expiret: *L. 27. §. 3. L. 57. ff. mand.* id in cambiis aliter sese habeat, & heres trassantis promissum nihilominus praestare debeat. HEYDIC. *cap. VIII. p. 81.* SAM. STRYK. *Diff. de Accept. Litter. camb. cap. IV. n. 40. 41.* Nec minus hic considerandum, quod, quum ex mandato vna actio directa, altera contraria ad indemnitatem nascatur: *L. 3. §. 1. L. 12. §. 7. 9. l. 19. eod.* ex cambiali tamen negotio meras actiones directas oriri, iam ab aliis sit obseruatum, nisi quod contrariam mandati concedere soleant acceptanti, qui iam soluit, aduersus trassantem, ad repetendum id, quod vi mandati expenderit. STRYK. *de Action. cause inuestig. Sect. 1. memb. 7. §. 18. 19. 20. p. 143.*

§. XVI

Non iam in alias inquiram sententias, ita quippe comparatas, vt veluti sua mole ruant. Potius dicam paucis, quid sentiam. Oleum & operam perdere illos existimo, qui omnia negotia hodie in vita ciuili obuia ad Iuris Romani principia exigunt. Multa quaelibet gens a maioribus veluti per manus tradita accepit: multa vsu & necessitatibus exigentibus a posteris inuenta sunt, de quibus Romani ne per somnium quidem cogitarunt. Tales sunt contractus *feudales, censuales, adsecurationum, vitalitii, socidae, lotariae*, & sexcenti alii, de quibus consulto Papiniano, si reuiuisceret, fatendum foret, sibi iam de nouo nus esse addiscendum. Otiose itaque quaerunt, ad quod contractuum Romanorum genus huiusmodi negotia referenda sint, quum & Romanis ignota fuerint, nec ad iuris ciuilis principia sint attemperata. GER.

GOTTL. TH. *Iur. Prim. lib. IV. cap. 14. §. 1. 16. p. 522. 526.* Talis itaque contractus & cambialis est, quem SHILTERVS *l. c.* & STYPMANNVS *Iur. Maris. Pars. IV. cap. 8. §. 42.* ad nullum contractuum Iuris Ciuilis genus referri posse fatentur.

§. XVII.

Si tamen quis scire cupiat, cui contractui ille accedat quam proxime: adfirmare non dubito, eum esse litteralem, non quidem illum Romanum, a Iustiniano inuentum, sed singularem, & qui moribus praeter ius ciuile inualuit. Id paucis demonstrare iuuabit. Quemadmodum contractus veri & nominati re iniri dicuntur, qui rei traditione; verbis, qui verborum sollempnitate; consensu, qui solo in idem placitum consensu substantiam capiunt: ita litteralis dicitur contractus, quæ litteris perficitur, ita vt nec obligatio prius, nec actio vel conditio ex chirographo nascatur, quam datis litteris. Iis enim conscriptis & alteri traditis statim alteri actio competit, non ob numeratam pecuniam, sed ob datas litteras. Vnde nec quaeritur, an, qui scripsit litteras, debeat, sed an scripserit litteras. *§. vn. Inst. b. t.* Potest quidem reus intra biennium vti exceptione non numeratae pecuniae, cuiusque tunc id priuilegium est, vt onus probandi in actorem deuoluat: *L. 3. C. de non num. pec.* sed ipso tamen iure ex solis litteris obligatus est reus. Alioquin enim non opus esset exceptione, iure ciuili tum demum opponenda, quando actio summo iure competit. *L. 10. C. pr. Inst. de except.* Iam haec omnia cambio quadrare, nemo non intelligit. Non prius cambium dicitur contractum, quam datis litteris cambialibus. Iis acceptis, statim nascitur obligatio ad promissam pecuniam a tertio soluendam. Si solutio facta non fuerit, actio instituitur, & quidem non ex eo fundamento, quod transanti numerata sit pecunia, adeoque vere debeat, sed quod cambium dederit. Hinc etiam in processu vel lite cambiali non operose quaeritur, an debeat reus, sed an cambium scripserit dederitque? Quin adeo in his litteris omne agendi fundamentum consistit, vt nec exceptio N. N. P. nec vlla alia admittatur, nisi in continenti demonstretur. *LYBOV. Process. Camb. cap. IV.* Quis itaque negauerit, ex solis litteris nasci obligationem, adeoque cambium vere esse contractum litteralem? quamuis non omnia hic obseruentur ad amissum, quae Iustinianum de contractu litterali auxisse nouimus, quippe ad naturalia magis quam ad essentiam huius

con-

contractus pertinentia. Sunt & alia, quae hanc sententiam nostram mirifice confirmant, ex quibus vel vnum videbimus. Notum est, tessera cambiali per indossamentum in alium translata, licet indossanti iam solutum sit, & trassatus ab illo acceperit instrumentum, quod vocant *esneu Mortifications-Schein*: indossatus tamen indossatario nihilo minus soluere teneatur. Dominus de BERGER *Elect. process. exsequens*. §. LIII. Haec sane obligatio non aliunde quam ex litteris oritur. Quod probe obseruans TITIVS *Iur. Priuat. lib. X. cap. 5 §. 53. Ratio*, inquit, *harum assertionum ex eo repetenda videtur, quod ius cambiale ex litteris dependeat*. Cui & celeberrimus ICtus, Dominus BÖHMERS, *Expof. de Action. Sect. II. cap. IX. §. 16. In scriptis*, inquit, *necessario hic contractus est ineundus, & EX SCRIPTURA vis obligandi nascitur, adeoque, si verum fateri liceat, ad CONTRACTVS LITTERALES hoc negotium referri posses*.

§. XVIII.

Sunt equidem, qui scriptura hic contrahi negant; sed argumentis, si quid video, non admodum firmis subnixi, & fluctus fere mouentes in simpulo. Primo enim aiunt, scripturam magis ad naturalia, quam ad essentiam cambii, pertinere, & si aliunde probari possit, partes consensisse, nihil esse causae, quare obligatio non contrahatur, & detur actio. SCACC. §. 1. *quaest. 5. n. 10. RHETIVS de Versur. cap. 1. Thes. 10. BOENIGK. Digest. lib. IV. cap. 29. n. 9. & alii*. Enimvero, quamuis fateamur, & sine litteris hoc modo contrahi posse, nec negemus, ex solo huiusmodi promisso, *bey Kaufmanns-Parole*, nasci obligationem: illa tamen obligatio non est cambialis, sed eius generis, quod ex omnibus conuentionibus & pactis oritur. Actio autem cambialis, *die Wechsel-Klage*, tum demum competit, si litterae cambiales vel tesserae collybisticae producantur in foro. Tunc demum parata est exsequutio illa promptissima, & arrestum, quod vocant personale, quibus cambiales lites a reliquis seiunguntur. WILLENBERG. *de Except. dub. mul. in camb. cessans*. §. XVI.

§. XIX.

Deinde aiunt, si vel maxime litterae interueniant, non tamen absclisse requiri schedulam collybisticam, *ein Wechsel-Brief*, sed sufficere etiam simplex chirographum, vel nudam adlignationem. FRANCK. *Instit. Camb. lib. 1. Sect. 1. tit. 3. §. 14 p. 59*: Sed nec id euincit, cam-

bialem obligationem non litteris iniri. Praeterquam enim quod & chirographum in litteris existat: ipse quoque vir doctus agnoscit, non promptiorem ex chirographo vel assignatione nasci exactionem, quam ex aliis instrumentis, quae guarentigiata vocant pragmatici. Atqui si haec vera sunt, vti sunt verissima: quam clarissime sane patet, ex quocumque chirographo vel assignatione actionem quidem dari, sed non cambialem, adeoque hanc ex solis litteris cambialibus nasci, & hinc rectissime hunc contractum dici litteralem.

§. XX.

FRANC. STYPMANNVS in *Iure Marit. Part. IV. cap. 8. §. 40. sequ.* ideo scriptura cambia contrahi negat, quod non soluat, qui scripsit, & quia scriptum, sed alius, ad quem scriptum, & quod pecunia numerata sit. Sed neutrum horum verum arbitror. Non soluit equidem, qui scripsit cambium, actu physico: sed quum, quod quis per alium facit, id ipse fecisse videatur, nemo negauerit, eum in sensu iuridico vere soluisse, qui ab alio soluit L. 56. L. 87 ff. de solut. Soluit sane per procuratorem, id est, per transfatum, cui solutionem mandauit. Et si hic non acceptat vel non soluit, interposita protestatione ipse transfans, qui cambium scripsit, ex cambio conuenitur & soluere cogitur: Nec magis deinde verum est, ideo solui, quod pecunia numerata sit. Id enim si verum esset, nulla esset ratio, cur in cambiali processu non admittatur exceptio non numeratae pecuniae. Cur enim soluere cogar, quod me accepisse nego, si ideo ad solutionem obligor, quia accepi? Enimvero ita non rationantur iudices. Solue, inquiunt, quia scripsisti, te soluere velle, solue, quia agnouisti, has litteras a te scriptas esse, solue, quia in istis fassus es, te debere. Tuam stoliditatem accusa, si pecunia non numerata tesseram cambialem dedisti. Omnia itaque redeunt ad litteras. Ex his solis omnis obligatio cambialis, ex his solis actio illa tam rigida nascitur: illae solae exceptiones omnes paullo altioris indaginis ipsamque exceptionem non numeratae pecuniae excludunt: manifesto indicio, totum contractum litteralem esse, & vnico hoc niti obligationis fundamento.

§. XXI.

Neque nobis aduersantur quatuor illae persone, inter quas cambiale negotium versari supra diximus. Quamuis enim alioquin contractus litteralis inter duas personas subsistat: quo minus tamen in cambio

bio quatuor occurrant, nihil prohibet. In tota enim hac negotiatione contractus principalis a minus principali accurate est separandus. Ille inter remittentem & trassantem initur, eumque litteralem esse, iam satis demonstrauius. Reliquae personae accedunt tamquam priorum mandatarii. Inter priores contractus perficitur: posteriores accedunt ad eiusdem consummationem, vti recte obseruauit vir doctissimus A. A. PAGENSTECHEVS *Admonit. ad Pand. Part. III. §. 133. p. 366.* Trassans mandat acceptanti, vt soluat. Remittens mandat praesentanti, vt pecuniam pro se accipiat. Et hinc inter remittentem & acceptantem nihil intercedit negotii; acceptans non obligatur nisi ex acceptance, qua se mandatum & veluti trassantis personam suscipere, declarat. Ergo vi mandati tunc tenetur ad solutionem; aliquando & tamquam negotiorum gestor, si cambium ad se non directum *per honore di lessera* acceptarit. Ita & praesentans remittentis procurator est, siue in rem suam, si ipsi summa cessa sit, siue in rem alienam, si in remittentis gratiam exigere iussus sit. Quum itaque hae personae sint accessoriae negotii, inter remittentem & trassantem contracti, id vero ex solis litteris cambialibus oriatur: non sane videtur dubitandum, quin tota illa negotiatio ad contractus litterales quam commodissime referatur.

§. XXII.

Quemadmodum autem litteris substantiam capit hic contractus: ita eas etiam verbis semel usu receptis conscriptas esse decet. Formulae vbiq; occurrunt, vnde iis immorari nolumus. Id vero obseruare visum est, quaedam in iis esse superuacua, veluti invocationem nominis diuini, *Adio, Laus Deo*, repetitionem promissi in cambiis propriis, *leiste gute Zahlung nach Wechsel-Styl, und nehme Gott zu hülf*, valedictionem, *Gott zu Gnaden empfohlen*; quaedam necessaria, ita vt omitti non possint nec debeant. Sic e. g. omnino mentio facienda cambii, siue explicite: *ich zahle auf diesen meinen Wechselbrief*, siue implicite: *ich zahle auf diesen meinen sola, prima, secunda*. Omnino exprimendum, quae prima, secunda, tertia sit tessera, si priores datae: *der Herr zahle auf diesen meinen secunda Wechselbrief, wann prima noch nicht bezahlt*: Memoranda est necessario summa soluenda, dies solutionis, genus pecuniae. Denique res ipsa docet, nec subscriptionem nominis, nec notationem diei & consulem abesse debere. FRANK. *Instit. lur. camb. Lib. 1. sect. 1. tit. 8. Ordinat. camb. Elect. Morcb. art. 1.*

§. XXIII.

Sed quaeritur, an & *valutae* facienda sit mentio? Nos ita censemus. Acceptatis iam litteris nihil interest, *valutae* meminerit transfans nec ne. Soluere enim tenetur transfatus, non quia transfanti numerata est pecunia, sed quia acceptauit cambium, (§. XX.) adeoque haec exceptio futura esset de iure tertii. ZANGER *de excepts. cap. XIV. n. 54.* FRANCK. *Inst. iur. camb. cap. 8. §. 9.* LVDOVIC. *Process. camb. cap. 11. §. 6.* At nondum acceptatis litteris omnino dispiciendum, quid singulorum locorum legibus cautum. Sunt, quae *valutam* exprimi iubent, eamque tam necessario requirunt, vt alias inde non dent actionem illam rigidam cambialem. *Capit. Vefunt. cap. XIV. Ordinat. Mercat. Ludouici XIV. Reg. Franc. tit. v. art. 1. Cod. Leg. Dan. Lib. v. cap. 14. art. 8. & 19. Ordin. camb. March. Magdeb. Guelpherb. Halberst. art. 1. Ius camb. Austr. art. 11.* Aliis locis non adeo necessaria iudicatur, veluti in *Ord. camb. Lips. §. 3. & Brunsv. art. 28.* Tutius tamen est, & iis locis facere mentionem *valutae*, vbi illam non necessariam iudicant leges publicae, quia alias opposita non numeratae pecuniae exceptione reus omnino audiendus esset, modo probationem in se suscipere vellet. LVDOV. *Process. camb. cap. XI. §. 29.* Vnde eam semper vtiliter exprimi, recte monuit Illustris Iudicii Aulici Caesarei Consiliarius de BERGER *Suppl. Elect. Process. Exec. sb. 1. pos. 28 p. 11.*

§. XXIV.

Quae quum ita sint, definitionem cambii localis & vere talis facili negotio reperiemus. Est enim cambium, vti haecenus demonstratum, contractus litteralis, quo is, qui litteras cambiales dedit, certam pecuniae summam, a remittente acceptam, & in litteris expressam, praesentanti alio loco & ab alio soluere obligatur. Multa addi hic possent de variis cambiorum generibus, de eorundem praesentatione & acceptatione, denique de effectu cambiorum & rigido illo agendi modo, qui in cambiis obtinet. Verum quum hic non institutiones iuris cambialis meditemur, sed tantum quaedam de negotiationis collybisticae natura praemittere decreuerimus: potius ad posterius dissertationis nostrae caput progredimur, daturi operam, vt, quae vitia in hac negotiatione vitanda sint, breuiter, at solide tamen, commonitremus.

CAP. II.

DE

CAMBIORVM VITIIS.

SUMMARI A.

§. I. *Visium quid sit?* §. II. *Est vel grauius vel leuius.* §. III. *Vel proprium vel commune.* §. IV. *Alia cambia ipso iure tolluntur, alia per modum exceptionis.* §. V. *Vnde haec visio?* §. VI. *Visio ex personae conditione orta.* §. VII. *An minores cambiare possint?* §. VIII. *An feminae?* §. IX. *An filii familias?* §. X. *Visio litterarum cambialis, si falsatae.* §. XI. *Si & cambium & subscriptio falsa.* §. XII. *Si cambium supposititium, subscriptio autem recte se habeat.* §. XIII. *An tunc locus sit iuratae diffessori?* §. XIV. *Quid si in substantiis aliquid mutatum?* §. XV. *Quid si falsum arguatur in die solutionis?* §. XVI. *Quid si in accidentalibus?* §. XVII. *Quis dominum ex falso cambio ferat?* §. XVIII. *Visium cambii ob correalem obligationem.* §. XIX. *Visium ex forma litterarum cambialis.* §. XX. *An indossari adsignatio & inde actio cambialis institui possit?* §. XXI. *Vitiosum cambium, in quo cambii non sit mentio.* §. XXII. *An & illud, in quo voluntate mentio non facta?* §. XXIII. *Quo casu inutile fiat iustera amissa cambium?* §. XXIV. *Item omisso protestatione.* §. XXV. *Quid si protestatio culpa mandataris vel notarii omissa?* §. XXVI. *An omne cambium possit indossari?* §. XXVII. *Vitiosum indossamentum in bianco.* §. XXVIII. *An Iudaeus Christiano cedere possit indossamentum?* §. XXIX. *Quoties indossare liceat?* §. XXX. *Indossamentum a decedente factum vitiosum.* §. XXXI. *An Hamburgi vitiosum indossamentum infixo debitore factum?* §. XXXII. *Visio cambiorum extrinsecus orta, veluti ex moratorio.* §. XXXIII. *Ex cessione bonorum & concursu. In qua classe creditores cambiales?* §. XXXIV. *Quae tam leges creditores cambiales chirographariis praefereunt.* §. XXXV. *Praescriptio quomodo vitiet cambium?* §. XXXVI. *Conclusio dissertationis nostrae.*

§. I.

§. I.

Perspecta cambiorum natura, non erit difficile, & vitia negotiationis collybisticae intelligere. Quo vocabulo hic denotamus, quicquid negotiationem hanc infirmit, iisque efficientiam suam detrahit. Quamvis enim proprie vitium sit prauus animi habitus, qui verae virtuti & perpetuae illi ac, constanti bene agendi voluntati opponitur: non tamen nouum est in iure nostro, vt id vocabulum & ad corpus & ad negotia civilia referatur. Sane in Edicto Aedilitio vitium accipitur pro morbo L. 1. §. 7. ff. de Edict. Aedilitio. quamvis ab accuratioribus ita discernatur a morbo, vt hic si temporalis corporis imbecillitas; vitium autem perpetuum corporis impedimentum. L. 101. §. 2. ff. de V. S. & ibi 10. GOEDD. in Commentario luculentissimo p. 775. GELL. Noct. Att. Lib. 1v. cap. 2. Quemadmodum vero personis vel animi vel corporis vitia tribuuntur: ita & rebus, tum physicis, tum moralibus. Sic res furtivae & vi possessivae, quia usucapione acquiri nequeunt, vitiosae dicuntur. L. 4. §. 6. L. 33. pr. §. 2. ff. §. 2. Inst. de usucap. Regulae iuris dicuntur vitiosi, quum perdunt officium suum. L. 1. ff. de R. I. Scripturae quoque certis casibus feruntur vitiosi L. 94. ff. cod. itemque actus legitimi, quibus & vitium adferri legimus. L. 77. ff. cod. Quin omnia, quae nullius momenti sunt, vitiosa vocantur in L. 29. L. 201. ff. cod. quae & inutilia adpellantur, L. 201. cod. rubr. Inst. de inutil. stipul. & alibi passim. Et hoc quidem postremo sensu & nos hic vocabulo utimur, vt vitium cambii nobis sit, quidquid negotium collybisticum reddit inutile, eique vim atque efficientiam penitus vel ex parte detrahit.

§. II.

Ex qua definitione simul patet, duorum generum esse haec cambiorum vitia. Aut enim sunt *graviora*, & veluti morbi fontici, quia ita perimunt omnem obligationem, vt nulla inde actio, nulla exequutio supersit, veluti si praescriptione plane expirent. Aut non quidem per omnia obligationem, sed tamen cambialem actionem extinguunt. Quae vitia merito *leuiora* adpellamus. Luculentum eius rei exemplum suppeditant *Leges cambiales Marchicae art. 18.* & *Magdeburgicae art. 24.* quibus cautum, vt cambia propria anno a die solutionis (*von dem Verfall - Tag*) circumacto, non retineant vim cambii, sed chirographi vulgaris: elapso septennio plane omni obligatione

&

& virtute priuentur (*Solche veraltete Wechselbriefe sollen alsdenn nicht weiter exigibel seyn.*) Ex iis itaque iuribus septennis praescriptio grauis adfert vitium, anhalis leuius & quodammodo sanabile, quia saltim non omnis ex eiusmodi cambio actio extinguitur. Non incommode etiam vitia quaedam ex *iure*, quaedam ex *facto* oriri dixeris. Nam vel ideo reus non soluit, quia nullius momenti est cambium, e. g. si praescriptione elanguit, vel, quia cogi ad solutionem nequit, quantumvis cambium sit perfectissimum. e. g. si bonis lapsus fuga sibi consultat. Priori casu ius actorem destituit, posteriore impedimentum ex facto oritur.

§. III.

Deinde quum cambialis negotiatio multa cum aliis contractibus communia, quaedam etiam propria habeat: fieri sane non potest, quin & cambiorum vitia in *communis* & *propria* diuidantur; quorum illa praeter cambium omnes conuentiones, haec solum contractum collybisticum adficiunt. Sic sane nullum est dubium, quin cambia ab infante, furioso, mente capto data nullius momenti sint. At idem alii quoque pactis & contractibus omnibus accidit. L. 40. ff. de R. I. L. 70. §. 4. ff. de fideiuss. L. 18. C. de iure delib. Vnde facile patet, *commune* hoc esse vitium contractibus omnibus. At quando leges quaedam cambiales virtutem cambialem detrahunt tesseris collybisticis mulierum, quae mercaturam non exercent: LVDOV. Proc. Camb. cap. 1. §. 8. sequ. & *Dissert. singul. de muliere cambiante*, vel ministrorum Ecclesiae, *Mandas. Reg. Polon. anno 1711. apud Koenigium*, vel demique rusticorum & ciuium ex plebe vltima: *Rescript. Friderici Duc. Saxo-Goth. anno 1687. apud eundem Koenigk. p. 2. 48.* vitia haec sunt negotiationi collybisticae *propria*, quum alias obligare se possint hae personae omnes, seque obligare soleant quotidie. L. 6. C. de reuoc. don.

§. IV.

Quemadmodum porro aliae etiam obligationes vel *ipso iure tolluntur*, vel *per modum exceptionis*: VINN. ad tit. Instis. *Quib. mod. toll. oblig.* ita idem contingit cambiis. Sunt vitia, quae *ipso iure* omnem eorum obligationem perimunt v. g. si summa in cambio non sit expressa, si subscriptio desit, si trassantem eo tempore impuberem, furiosum vel mente captum fuisse constet. Contra si recte se habeant omnia, & tamen dolus malus trassantis, solutio, compensatio in continenti

Ooo

pos-

possint demonstrari: exceptionibus his cambium vitiabitur. Quo & restitutionem minorum referes. Eam enim nec in negotio collybiastico denegare solent iura minoribus, si laesio probetur. *MEV. ad lus Lubec. lib. II. tit. 6. art. 21. n. 26. REMER. de ver. obligat. valore. Sect. 11. cap. 13. §. 14.* nisi mercaturam exercent. His enim solis omnem spem restitutionis intercludunt iura cambialia pleraque, modo vel annum aetatis vigesimum superarint. *Ord. Merc. Ludouici XIV. Reg. Frant. Tit. 1. art. 6. lus Camb. Halberst. & Magdeburg. art. 5.* vel vigesimum primum, secundum. *Guelpherb. art. 5. Brandeb. art. 5.* Quamuis aliae leges nullum plane annum definiant. *lus Camb. Lpsf. §. 2. Daniscan. art. 39.*

§. V.

Denique vt aliae aliorum morborum caussae sunt: ita & vitiorum cambialis negotiationis non omnium eadem origo est. Commodissime tamen ea vitia vel ex *personis* contrahentibus, vel ex *litteris* cambialibus, vel ex earum *praesentatione & cessione* seu *indossamento*, vel denique *extrinsecus* ex aliis caussis emergentibus deriuantur. De quibus singulis pauca monere iuuabit.

§. VI.

Quod ad *personas* attinet, earum conditio non raro hanc negotiationem vitiare videtur. Quum enim cambium sit contractus, & quidem talis, qui ad litteralem proxime accedit, nullum quidem dubium est, quin eadem hic valeant, quae de reliquis conuentionibus iura sanciant, adeoque, quisquis potest acquirere, is & cambio sibi alium iure obstringat, & quicumque se valide obligat, is & cambium dare, eoque se aliis obstringere possit. *FRANCK. Instit. iur. Camb. L. 1. Sect. 11. tit. 9. §. 3. 4.* Attamen praeter illas personas, quas pacisci posse vel non posse ex iure notum est, veluti furiosos, mente captos, infantes, prodigos, infantiae & pubertati proximos, aliae quoque sunt, quas leges vel patiuntur cambiare vel prohibent, quarumque cambia vel grauiore vel leuiore vitio laborare nouimus.

§. VII.

Primo enim nullum est dubium, quin minorennes, qui sine curatore contrahunt, saltim secundum mores vbique receptos ciuilitate hodie haud obligentur, quamuis obligari omnino videantur iure Romano. *L. 101. ff. 43. ff. de V. O.* *HVER. Praelect. ad Inst. de inutil. stip. §. 11.*

§. II. *sequ.* Quid vero de cambiis? an & illa vitiosa sunt, si a minore vel trassantur vel acceptantur? Non hic per omnia conspirant diuersarum prouinciarum leges. Irrita huiusmodi cambia esse iubet *Ius Cambiale Guelpherb. art. 5. & Ordin. Camb. Hamburg. art. 49.* Id quod ideo procul dubio ita prouisum in patria hac mea suauissima, quia ibi anno decimo octauo elapso maiorenes censentur adulescentes, *Stat. Hamb. Part. 1. tit. 8. art. 1. & tit. 9. art. 1.* ante quod tempus non temere mercaturam quis suis auspiciis exercere solet. Alibi fere distinguitur, mercaturam exercent minores, nec ne. Priore casu alibi perinde esse censetur, cuiuscumque aetatis sint, qui negotiantur. Omnes enim promiscue rigori legum cambialisium subiicit *Ius Cam. Lips. §. 2. Daniscanum art. 39. Pruss. art. 35. Wratislau. nou. art. 1. Austriac. art. 7.* At aliis locis paullo benignius agitur cum minoribus etiam negotiantibus. Sane in Marchia Brandenburgica & Ducatu Magdeburgensi ius commune & in cambiis seruatur, adeoque illis sine curatorum consensu se valide non obligant minores. Id vnum singulare est, quod ibi paullo citius maiorenes censeantur mercatores cambiantes, in Marchia nimirum anno XXI in Ducatu Magdeburgico anno XX. elapso. *Ius camb. March. art. 6. Magdeb. art. 5.* Vbi nihil simile cautum: procul dubio seruandum erit ius commune, quod minoribus, quocumque modo laesis, dat in integrum restitutionem, adeoque cambia minorum infirmat ac rescindit.

§. VIII.

Idem fere de feminis dicendum, quarum cambia facile vitiosa redduntur, & magnum detrimentum adferunt, si promiscue ab illis accipiantur. Distinguendum nimirum est, vtrum se primario obliget femina, an pro alio intercedat. v. g. cambium ab alio trassatum acceptando, mariti cambio subscribendo. Vtroque casu denuo interest, mercatrix sit femina, an alterius conditionis. Si mercatrix sit, nullum est dubium, quin rigor is cambialis locum habeat, siue se primario, obligauerit, siue intercesserit pro alio. Nam quod ad prius attinet, omnia iura cambialia mercatricem cambiare permittunt. *Ius Camb. Lips. §. 2. Ius camb. Austr. art. 7. Wratislau. art. 2.* adeo, vt nonnullis locis sufficere credatur, si vxor mariti negotiationi praesit, quamuis suis auspiciis mercaturam non exercent. *Ordin. camb. Numburg. Pruss. §. 35. Danisc. §. 38.* Nec de posteriore potest dubitari, quum vbique

vigeat ea consuetudo, vt mulieres mercatrices vt non possint beneficio SC. Velleiani, in rebus ad mercaturam spectantibus, HERING. *de fideiuss. cap. vii. n. 406.* MEV. *ad ius Lub. lib. 1. tit. X. art. 1. n. 76.* STRYK. *Vf. Mid. Digest. lib. XVI. tit. 1. §. 6.* GROENEW. *ad pr. C. de SC. Vell. quamuis in Frisia, vbi purum ius Romanum in foro regnat, aliter se rem habere doceat ICTus celeberrimus VLR. HVBER. Prael. ad Pand. tit. de SC. Vellei. §. 13.* At si mercaturam non exerceat femina: dupliciter contingere potest, vt eius cambium sit vitiosum & inutile. Primum, si femina intercedat pro aliis, cambium acceptet, mariti cambio subscribat. LVDOV. *Diff. de mul. camb. §. 14.* RIVIN. *Enunc. tit. 1. E. 16. p. 149. 150.* deinde si leges prouinciales vel statutariae mulieres perpetuae curatela subiciant, & cambium sine curatorum subscriptione & consensu datum sit. Quemadmodum enim priore casu in promptu feminae erit exceptio SC. Velleiani & *Authenticae si qua mulier C. de SC. Vellei.* nisi his iuribus ea, qua par est, sollempnitate renunciarit: KOENIGK. *ad Ord. camb. Lips. §. 2. not. 2.* ita posteriore cambium nullius erit momenti. LVDOV. *dicta dissert. §. 15. & 24. Ius camb. Numb. apud Koenigk. p. 243.* Paucae enim sunt leges cambiales, quae promiscue omnes mulieres rigori iuris Cambialis subiciunt, veluti *Brunsvicensis art. 16.* olim etiam *Morchicae & Magdeburgicae*, quas tamen nouis rescriptis mutatas esse docet B. LVDOV. *Proc. camb. cap. 1. §. 10. 11.*

§. IX.

Praeterea etiam cambium a filiofamilias trassatum vel acceptatum vitiosum habetur: si siccum adpareat, id est, si re ipsa sit cambium proprium, & tantum trassati speciem prae se ferat. Adeoque multo magis vitiosum erit ipsum cambium proprium, quod illo pallio vestitum non est. Vti enim prius vitium non semper incurrit in oculos, sed altioris indaginis habetur: ita posterius manifestum est, & ex ipsis litteris collybisticis statim patescit. Quis vero dubitet, quin sit mutuum palliatum, si filiofamilias proprio cambio se obstrinxerit? BERGER. *Suppl. Process. Execut. ad thes. 50. §. 12.* VOIGT. *de Camb. thes. 5.* Quis dubitet, quin ita fraus facta SCro Macedoniano, eaque exceptio obfutura sit creditori, ex cambio agenti. *L. 3. §. 3. ff. L. 7. §. 3. ff. de SCi. Maced.* REMER. *de ver. obligat. valor. sect. II. cap. 13. §. 18.* Sane id adeo verum est in Saxonia, vt ibi ne iuratum quidem cambium substat, quo se filiofamilias obstrinxit. BENED. HER. DICEL. *de Camb. trassa-*

trassatis §. 6. Attamen quum & iure communi S^Ci Macedoniani exceptio cesset, si pater scierit, filium negotiari, vel id ei permiserit, vel non nominatim prohibuerit. *L. 7. §. 11. ff. de S^Ct. Maced.* plerisque fere cambialibus legibus cautum est, vt isti exceptioni locus tantum sit aduersus cambia filiorum familias, qui mercaturam non exercent. Mercatores enim etiam in patria potestate constitutos ex cambiis suis, siue trassatis, siue propriis, omnino obligari, fere vbique creditur. *Ius camb. Danisc. art. 39. Murchic. art. 6. Magd. art. 6.*

§. X.

Vitia haec, de quibus diximus, ex personarum qualitate resultant. Non pauciora ex ipsis litteris nascuntur, si stilo, quem vocant, cambiali repugnent, vel aliud quid iis accidat, quod doli suspicionem haud leuem inicit. Vt ab hoc postremo vitio ordiamur, illud in iure vocatur *falsum*, cuius tot sunt species, vt vel earum numerum inire videatur difficillimum. Quum enim ingeniosa esse soleat improbitas in eludendis legibus: quotidie fere noua se offerunt *ευρηματα*, callide excogitata; sed tanto digniora poenis, quanto sunt ingeniosius reperta. Nos tamen ea ita partimur, quod aliquando totum cambium falsum sit & supposititium, aliquando subscriptio recte se habeat, tessera autem collybistica *ροδονομος* vitio laboret, aliquando aliquid vel additum vel erasum dicatur. Omnia haec vitia sunt, & quidem fontica ac grauissima, sed tamen non omnia eiusdem effectus habentur.

§. XI.

Aliquando totum cambium supposititium & falsum esse dicitur, quod potissimum contingit, si falsarius alienam manum mentitur, & sic cambium supponit alteri, qui de eo numquam vel per somnium cogitauit. Nullum esse huiusmodi instrumentum nemo negauerit. *L. 10. C. de fid. instr. Nou. LXXIII. cap. 7.* At quum haec fraus plerumque non pelluceat, adeoque hoc vitium non semper sit visibile, sed altioris indaginis: quaeritur, an statim is, qui negat, se hoc cambium scripsisse vel dedisse, ad iuratum diffessionem admittendus sit? Idque sine dubio adfirmandum. Primo enim id commune habent processus exsequutius & cambialis, vt reus aut recognoscere teneatur instrumentum totum, aut diffessione iurata elidere. Eaque electio ipsi adimi nequit, quando totum instrumentum falsum esse contendit. Deinde nec com-

parationi litterarum hic locus est, vbi fatetur reus, litteras suas esse simillimas, sed suas tamen esse negat, quia id remedium tanquam altioris indaginis pertinet ad processum ordinarium, & tum demum habet locum, si instrumenta producantur, ad probationem vel reprobationem, non, si exsequutiue agatur. *Suendendorff. ad Fibig. p. 739. n. 362.* Adeoque nullius momenti erit huiusmodi cambium, si iuret reus, *daß er es weder selbst geschrieben, (vel acceptires) noch durch an. ere schreiben oder unerscrieben (acceptiron) lassen, er sey auch die darinnen enthaltene Post Imploranten nicht schuldig.*

§. XII.

Paullo durior est rei conditio, si fateatur, suam esse subscriptionem, cambium autem ab aliena manu se inscio chartae illitum esse. Cuius rei tristitia exstant exempla. Retulit mihi ICtus eximius, Iudaeum produxisse cambium, cuius subscriptionem suam esse diffiteri non potuerit mercator, qui tamen statim ex lineis chartae inductis ostenderit, chartam hanc se absente ex libro suo mercatorio, cuius primae paginae nomen suum inscripserit, esse euulsam & a Iudaeo callide huic negotio adhibitam. Saepe etiam accidit, vt charta pura (*ein Blanquet*) nomine alicuius signetur, eaque aliis destinata vsibus, deinde improbus homo abutatur ad cambium alteri supponendum; maxime si non adscriptum sit, cui vsui inferuire debeat charta. e. g. *Blanquet zur Vollmachs für Herrn Maeuium in meiner vor den Hamburgischen Gerichten obschwebenden Sache.* Huiusmodi quoque cambium nullius momenti esse, extra omnem dubitationis aleam positum est: sed non aeque expeditum, an & hic, vt superiore casu, reus promiscue ad iuratum diffessionem admittatur?

§. XIII.

Mihi omnino distinguendum videtur, vtrum nullum sit reo, nisi in negatione sua, praesidium, an in praesenti indicium aliquod falsi adsit, quod non iniustam suspicionem possit excitare; qualia plura recenset *EVERAD. de fide instrum. cap. v. n. 54. sequ.* *RVLAND. de Commissar. Part. II. Lib. 5. cap. 29.* *MASCARD. de Probat. Concl. 257.* Si prius: absolum esset, admittere reum ad iusiurandum, quum ita nihil procliuus futurum esset hominibus improbis, quam subscriptionem suam agnoscere, instrumenta negare, & creditori verba pro numis dare. *LVDOV. Proc. camb. cap. IX. §. 5. seq.* Quod & tunc dicendum, vbi qui-

quidem suspicionem falsi iniicit reus, eiusue fundamentum adfert probabile, nec tamen id in continenti possit demonstrare. Hinc quum mercatori ex cambio Hamburgi die 7. Dec. scripto agenti a reo obuerteretur exceptio falsi, eiusque fundamentum in eo poneretur, quod eo die Hamburgi non fuerit, idem refert Dn. LVDOVICI *cap. IX. §. 7.* latam esse sententiam a Scabinis Lipsiensibus, *cambium habendum pro recognito, & summam 365 imperialium soluendum cum expensis, exceptionem autem reiiciendam esse in reconuentionem.* Cuius sententiae non alia erat ratio quam quod fundamentum istud seu indicium falsi non statim incurreret in oculos, sed altioris indaginis videretur. Contra quum W. A. contra F. B. ageret, & ex cambio exigeret 561 imperiales, reus autem obiiceret, litteras istas cambiales se inscio esse inscriptas chartae (*einem Blanquet*) alii negotio destinatae, idque in continenti ex eo demonstraret, quod sigillum impressum esset, quum id cambiis inprimi non soleat, itemque quod scribae suo huiusmodi chartam puram alii negotio destinatam tunc temporis dederit: pronunciatum ab iisdem Scabinis, *a reo aut agnoscendum documentum, aut iurata diffensione elidendum esse.* Idem *ibid. §. 6.*

§. XIV.

Quoties aliquid additum aut erasum esse dicitur, denuo dispici solet, primum, an id in oculos quodammodo incurrat, adeoque in continenti possit demonstrari, nec ne; deinde, vtrum in substantialibus an in accidentalibus aliquid mutatum videatur. Ad substantiam inprimis summa vel pecuniae debitae quantitas pertinet, quae ideo a cautiōribus & cifris & litteris exprimi solet, vt eo minus falsariorum artificio locus sit. Et tamen aliquando illa summa mutatur, maxime si notata tantum, non perscripta sit. Tunc quidem, si res quodammodo incurrit in oculos, vitiosum omnino censetur cambium, nec prius ex eo agi potest, quam ista falsi suspicio fuerit elisa. Falsi conuēto actore, reus procul dubio ne iurato quidem diffitetur cambium, sed pure absoluitur merito. Exemplum eius rei luculentum est apud virum doctissimum Q. Sept. Florentem Riuinum *Specim. Except. forens. cap. vlt. n. 4.* Ancilla quaedam producebat cambium, ex eoque petebat 500 imperiales. Rei opponebant exceptionem falsi, quia ad oculum pateret, expressam initio fuisse summam 50 imperialium, postea autem additam nullam, atramento paullo nigriore. Quin ostendebant,

debant, duas nullas quodammodo esse delineatas, quamuis altera imperfecta sit, adeoque aequae facile ex falso hoc instrumento 5000 quam 500 posse peti. Denique addebant, ne verosimile quidem fieri, ancillam domino tantam summam credere potuisse. Quum itaque priora indicia in oculos quodammodo iuecurrerent, pronunciatum a Scabinis Lipsiensibus, quod contra D. S. V. actricem inquirendum sit de falso, & interea processus cambialis interquiescere debeat. Male quidem eo tempore reis cessit illa inquisitio, actrice demum ad iusiurandum purgatorium admissa. Si tamen vel confessa vel conuicta fuisset, procul dubio absoluerentur rei.

§. XV.

Quid vero, si falsum non occurrat in loco suspecto, sed in aliis cambii partibus? Tunc nullam esse huius exceptionis efficaciam omnes fatentur, FARINAC, *Part. VI. Quaest. 153. n. 5. 36. 51. 71. MEV. Consil. 72. n. 6. 4.* Quod tamen cum grano salis videretur accipiendum. Si enim durior ea deprauatione fiat rei conditio: nullum est dubium, quin idem obtineat, quod superiore paragrapho diximus. Sic e. g. si ad oculum pateat, in cambio scriptum fuisse: *den 12. Maii. 1727. zahle auf diesen meinen Solo Wechsel-Brief die Summa von 2000 Gulden & postea numerum anni ita mutatum: den 12. Maii 1726. zahle &c.*, magnum reo praedictum adfertur, quum, antequam dies venit, conueniatur. Itaque existimauerim, aequae hoc casu locum fore inquisitioni de falso, quiescente interim actione cambiali. Quamuis enim in loco minus suspecto mutatio facta dicatur: tamen iam superiori capite ostendimus, diem solutionis omnino ad substantiam cambii pertinere.

§. XVI.

Aliud dicendum, si in solis accidentalibus cambii partibus falsum occurrat, & reus inde nihil capiat detrimenti. Tunc enim reus condemnari solet, quia nec cambium a se datum negat, nec debitum inficiatur: contra actorem tamen merito decernitur inquisitio de falso. Elegans hanc in rem praedictum mecum communicauit Ictus eximius. Iudaeo Halberstadiensi a viro quodam illustri traditae fuerant litterae cambiales super 275 imperialibus. Eae in numero singulari conceptae fuerant: *den zahle ich auf diesen meinen Solo Wechsel-Brief die Summa von Reichs-Thaler 275.* Iis autem praeter debitorem principalem subscripserat C. C. E. quare subscriptionem iure cambiali

loco

loco *aualli* vel fideiussionis esse, supra iam monuimus. Iudaeus autem pro *Ich* rescripserat *Wir*, pro *mein*, *unser* & in fine addiderat verba: *Vnd wollen wir in solidum dazu beyderseits verpflichtet seyn*. Debitore principali bonis lapsa, cambium per notarium offerebatur fideiüssori C. C. E. qui respondit, paratam quidem iam & sepositam fuisse pecuniam Iudaeo destinata, sed quum videat, litteras dolose esse deprauatas: se ad solutionem haud obstrictum sibi videri. Causa in iudicium deducta, absoluebatur C. C. E. reus, quia falsum tam erat manifestum, vt in oculos incurreret. Iudaeus nullitatis arguebat sententiam, actisque ad Ordinem Ictorum Halensium transmissis sequuta est sententia nomine Regis potentissimi concepta: *Nunnebro aus den Acten soviel zu befinden, daß Imploratus die Wechsel-Schuld der 275. Reichsbahlex Einwendens ungrachtes zu bezahlen schuldig. So viel aber das angegebene falsum betrift; Würde Imploratus schwören, daß in dem Wechsel-Brief die Veränderung der Worte, Ich und Mein, ohn sein Wissen würcklich geschehen, und die am Ende befindliche clausul eigenmächtiger Weise dazu geschrieben worden: so ist alsdenn unserm Fisco wegen des begangenen falsi seine zustehende iura wieder den Iuden zu beobachten nochmals billig aufzugeben. V. R. W.* Rationes dubitandi & decidendi, a nobis latinitate donatae, tales erant. Quamuis Imploratus ideo, quod cambium in pluribus passibus mutatum ipsaque clausula, *Vnd wollen wir in solidum dazu beyderseits verpflichtet seyn*, se incio inserta sit, existimet, se ob *L. 2. 4. ff. de prob.* neque ad recognoscendum documentum falsum & adulteratum, neque ad soluendos 275. imperiales obstrictum esse; quamuis etiam Iudaeus, se incio vel occasionem dante, hanc mutationem esse factam constanter neget, & vrgeat contra, eam a famulo suo Aaron Samson ex imprudentia magis, quam dolose, factam oportere, & hinc ob nudam praesumptionem sine liquida probatione indicium falsi nullum adesse, ob quod a Procuratore fisci adcurari possit per *L. 14. C. de fals.*: Attamen quia Imploratus, quod cambium hoc ante hanc mutationem Iudaeo datum subscriptione sua firmarit, inficiari non potest: huiusmodi subscriptio autem cambii alieni secundum iura collybistica inuoluat auallum, vi cuius subscribens se cambii possessori legitimo ad solutionem iure cambiali exigendam obligat, reseruato sibi aduersus debitorem principalem regressu. *LVDOVICI Proc. camb. p. 123. & 151. & Disput. de mul. camb.*

§. 29. Quia etiam idem imploratus *fol. Añ. 4.* dum Notario dixit, paratam iam fuisse pecuniam Iudaeo destinata, veritatem huius debiti cambialis non obscure agnouit. Quo casu sane iniquum esset, ob mutationem in cambio factam, & quam non factam esse, reipublicae magis quam priuati interest, summam debitam soluere detrectari. Quia denique, quod ad falsum attinet, Iudaei negationi soli non multum tribuendum, idque in se poena dignissimum & a Procuratore Fisci omnino vindicandum videtur, maxime si in posterum causa cognita pateat, eum, qui cambium mutauit, clausula sub finem adfuta intendisse, vt C. C. E. loco fideiusoris fieret correus, eique regressus aduersus debitorem principalem intercluderetur, ad quam inquisitionem tamen fiscalem nondum in promptu esse indicium legitimum, nisi Imploratus adserta sua iureiurando firmaret: non potuimus non, prout sententia praec se fert, iudicare.

§. XVII.

Ita falsum vitiat vel non vitiat cambium, si quaestio incidit, summa soluenda sit nec ne? At quum quatuor personae ordinarie intercedant in cambio trassato: alia inde nascitur quaestio, quis damnum inde emergens ferat? Sic potest sane contingere, vt Titius Maeuii debeat mille, & Iauolentus falsarius offerat Titio cambium, quod Maeuii nomen praefert, quoque Maeuius iussisse fingitur, vt mille soluantur Iauoleno. Cui quaestio nummi pereunt? Cui, nisi domino? qualis hic fingitur Maeuius, simul ac Titius bona fide soluit. Hinc soluens absoluentus procul dubio, siue falsarius totas litteras collybisticas praeter subscriptionem confixerit, siue verarum possessionem nactus se pro praesentante gesserit, modo a soluente absit omnis fraudis suspitio, vel culpa plene vacet, neque vllius argui possit negligentiae. *L. 13. C. mand.* Ita iudicatum refert SCACC. *de Commerc. & Camb. §. 11. Gloss. 5. n. 342.* quocum iungi possunt SPERAND. *Negot. & Camps. Industr. p. 11.* REMER. *de ver. obligat. val. sect. II. cap. 13. §. 68.* MEV. *Decif. Part. v. Dec. 175. n. 6.* Idem dicendum, si genuinas litteras deperditas falsarius inuenerit, & se pro praesentante in cambio gesserit, si & hoc casu soluenti nulla culpa potest imputari. FLECK. *Bibl. Iur. Ciu. cap. 14. lib. III. Tit. 5. n. 25.* quamuis hic non tam in litteris, quam in persona falsum reperiat. Haec de eo casu, vbi subscriptio vera Maeuii adest, vel verum cambium ab eo datum in falsarii manus incidit.

dit. Quod si contra falsarius trassanti plane subiecerit cambium, vel eius nomen finxerit: acceptans suo periculo soluit, nec aduersus trassantem, sed aduersus falsarium habet regressum. HEYDIO. *cap. 14. p. 127.* Nec interesse videtur, falsum sit apertum, & in oculos incurrat, an artificiosius & parum manifestum. Nulla enim ratio est, cur vel remittens vel trassans damnum ferat, quum neuter cum soluente contraxerit, neque vnquam eum soluere iusserit. *L. 34. §. 4. ff. de solut.*

§. XVIII.

Aliquando porro vitiosa fiunt cambia, quibus correalis obligatio introducitur, si correi non omnes subscripserint, & alia persona accesserit, quae non eo animo subscripsit, vt obligaretur, sed vt satisfaceret officio. Dubitatio tunc nasci solet, an id vitium sit ita comparatum, vt auertat cambii recognitionem? Denuo respondendum, huic exceptioni in processu cambiali locum non esse, nisi vel in oculos incurrat vitium, vel reus praesumptione haud leui adiuuetur. Eidem, quem paullo ante laudauimus, viro doctissimo acceptum fero casum, ex quo, quid mulieris possit calliditas, intelligitur. Mulier quaedam sarris, vt tum videbatur, opulenta, A. E. K. a D. S. aliquot millia mutua acceperat, & pacta fuerat cum creditore, se & cambium proprium daturam, & a duobus filiis maiorennibus I. V. K. & A. K. impetraturam, vt tanquam correi se obligarent. Concipiebatur itaque cambium nomine trium correorum: *Künffrig-zahlen vor drey vor einen, und einer vor drey, und also in solidum die Summa*: subscribebat filius natu maior I. V. K. quum autem, vt supra diximus, in ducatu Magdeburgico mulier, quae non exercet mercaturam, curatorem adhibere teneatur: mittebat litteras ad curatorem suum N. S. qui & ipse subscribebat hac formulae: *N. S. curatorio nomine der Fr. A. E. B. vermisometer K.* Eo facto cambium tradebatur D. S., cuius filiam filius natu minor A. K. paullo post uxorem ducebat. Tantum vero abest, vt & is subscribebat, vt potius D. S. cambium hoc indossaret, & post ea tota illa familia debetrix bonis laboretur. Indossatarius itaque actione cambiali pulsabat Curatorem S. tanquam correum, qui ab incluto Ictorum Halensium Ordine petebat consilium, an exceptione tutus sit aduersus indossatarium? Et sane si dicendum, quod res est, vix dubitandum videtur, quin ad recognoscendum condemnari poterit reus. Cambium enim discrete men-

tionem faciebat trium correorum: tres autem subscriperant, A. E. K. I. V. K. N. S. Deinde quamvis N. S. adscripsisset, se subscribere curatorio nomine *der Frau A. E. K.* nihil tamen noui videbatur, eundem & tamquam curatorem, & tamquam correum subscribere. Denique exceptio rei in eo consistebat, quod tertii correi subscriptio dolo vel matris vel creditoris D. S. tamquam foceri eius, fuerit ommissa. Sed hoc non constabat ex cambio, adeoque altioris indaginis videbatur. At non leues tamen doli erant praesumptiones. N. S. enim subscripserat curatorio nomine, idque expresse adiecerat nomini suo: correalis autem obligatio non praesumitur, si alia obstat praesumptio fortior. Deinde acceptatio facta erat his verbis: *An uns A. E. K. & I. V. K.* Curator autem cambium non simul acceptauerat, ex eoque videbatur manifestissimum, illum non tamquam correum, sed ex officio tamquam curatorem subscripsisse. FRANK. *Inst. Iur. Camb. lib. II. Sect. IV. tit. 4. §. 4.* BERGER. *Elect. Discept. for. Tom. 1. p. 301.* Denique illum Ordinem consultissimum non parum mouebant praesumptiones, contra D. S. tertii correi focerum, ipsamque eius matrem A. E. K. militantes, cui ex re lautissima intra breue tempus nec fides nec fides supererat. Et hinc non dubitauit tum pro Curatore respondere. Quem vero euentum res habuerit, nescio: nisi quod & indossatarius postea idem factum expertus & bonis fere lapsus, paullo segnius rem dicatur uisisse.

§. XIX.

Quae hactenus exsequuti sumus, vitia fere ad falsi crimen vel stellationatum referas. Sunt tamen & alia, quae ex ipsa litterarum formula & conceptione resultant. Sane aliquando creditor vel indossatarius existimat, sibi in manu esse cambium, quum non nisi assignationem possideat. Eius vero natura a cambio quam diuersissima est, quum in eo tantum consistat, ut vnus mandet duobus, alteri, ut suo nomine soluat, alteri, ut ab hoc accipiat. *Li. 27. §. 2. ff. de legat. 3.* STENGER. *de Assignat. mercat. §. 1.* Vnde primus, qui mandat, vocatur *assignans, der Assignant, der Ausgeber.* STENGER. *ibid. p. 3.* alter, qui pecuniam accipit, *Assignatarius, der Inhaber.* STRYK. *Dissert. de iure assignat. inter mercat. in Vsu Digest. tit. de hered. vel act. vend. §. 29.* & is denique, qui soluit, *assignatus* vocari solet. *Ord. Camb. Dantisc. art. 1.* Ea vero tota a cambio differt. Nec enim assignatio assignantem liberat, quamuis ab assignatario acceptata. FRANK. *Inst. Iur. Camb. lib. 1. Sect. III.*

tit. 9.

tit. 9. §. 9. & semel facta potest reuocari, nisi adsignatarius adsignantis creditor sit. STRYK. l. c. §. 51. nec denique rigori actionis cambialis subiecta est, nec aliis cambii effectibus gaudet.

§. XX.

Bellissimam speciem idem, quem saepe laudauī, vir doctus mihi subministravit. Mercator in Lusatia G. Q. alteri C. B. litteras dederat, quibus D. Q. mercatorem Vratislaviensem iusserat soluere. Hae tales erant:

Zwey Monath nach dato geliebe Herr D. Q. in Breslau gegen diese meine adsignation ohne acceptation an Herrn C. B. oder Ordr Reichshaler 800 zu bezahlen. Es soll mich validiren. Lübau, den 18. Mart. 1719.

rsblr. 800 in 7 & 17 X

G. Q.

Paullo post C. B. adsignatario bonis lapsō, adsignans adsignatum D. Q. per litteras soluere vetuerat. Decoctor tamen C. B. interea hanc adsignationem *indossuerat in bianco*. Vnde I. G. v. W. tanquam indossatarius, illam veluti cambium Adsignato obtulit, & repulsam passus protestationem interposuit, ac denique actionem cambialem aduersus Adsignantem G. Q. instituit. Quærebatur, an locus esset actioni cambiali, & an exclusis exceptionibus, litis ingressum impredientibus, reus ad recognoscendam illam chartam esset obstrictus? Idque rationibus solidissimis suffultus negabat inclutus ICtorum Hal. Ordo, quorum responsum operae pretium fuerit integrum inferere: *Ob nun wohl 1, die Rechte vermögen, daß bey contracten die in loco contractus übliche Rechte zu beobachten, welches allhier aus dem fundament, quod ibi quis contraxisse videntur, vbi solutio faciendū,*

L. 21. ff. de O. & A.

Colleg. Arg. ad tit. ff. de iud. n. 2. 31.

die Stad Breslau zu seyn scheint, als wofelbst die assignirten 800 Reichshaler vermöge der ausgestellten assignation bezahlt werden sollen. Vnd aber 2, dasige Wechsel-Ordnung de anno 1716. art. 37. ausdrücklich disponiret, daß wuen ausgestellter assignationen bey nicht erfolgter zahlung nach Wechsel-Gebrauch verfabren werden solle. Hiernächst auch 3, in solchen fällen durchgehends gewöhnlich und der praxi gemäs ist, daß der

Ppp 3

Inn-

Innhaber eines auf ihn indossirten Wechselbriefes, wann derselbe wegen nicht erfolgter zahlung protestiret worden, seinen regress nicht allein an den Indossanten, sondern auch an den Ausgeber nehmen, und insonderheit in dem Fall, da jener nicht mehr soluendo, sich sogleich an diesen halten könne.

Ord. Camb. VVratisl. art. 2. 3.

KOENIGK. Ammerck. zur Leipz. VVechsel,

Ordn. §. 19. n. 2.

VVelches allhier um so vielmehr scheint statt zu finden, da 4, die richtige Bezahlung der valuta durch die clausul: Es soll mich validiren, in der assignation selbst scheint zugestanden zu werden. Zudem auch 5, die assignation nicht nur an C. B. sondern auch an dessen ordre gerichtet ist, und daher ienem freygestanden, dieselbe weiter zu indossiren, mitbin deren Eigenthum an einem andern zu übertragen.

Sauary Parfait negotiant. P. 1. L. 3.

C. 5. p. 123. 181.

VVelches Indossement so dann die VVirckung hat, daß Indossatarius sich schlechterdings an den Ausgeber halten kan, und auf die exceptiones, die dem Indossaten im VVege stehen möchten, insbesondre except. non num. pec. vel acceptae valuae sich gar nicht einlassen darf.

Leipz. H. G. O. tit. XI. §. allermassen.

HOEKNER de indossam. lit. camb. cap. IV. §. 4. 5.

VVie dann auch 6, Imploranten nicht scheint im Wege zu stehen, daß B. die assignation nur in Bianco indossiret, und die Ausfüllung derselben erst nach geschehener praesentation binzugethan: allermassen dieses dem Wechsel-Gebrauch nach von dem Inhaber eines Wechsels allerdings geschehen kann,

BERG. Elect Discept. for. Part. II. Suppl. p. 356. TIT. Iur. Prin.

Lib. X. cap. v. §. 46. 49. LVDOV. Proc. camb. cap. IV.

§. 26. 88.

So gar, daß solche Ausfüllung auch nach geschehenem protest, usque ad mosam litem annoch statt findet.

BERG. Oecon. Iur. p. 741. n. 3. KOENIGK. Anmerck. ad Ius camb. Lips. art. XI. n. 6.

Daher es denn fast das Ansehen gewinnen möchte, daß Implorant in seiner Intention genugsam gegründet, und also nach Wechsel-Rechts, oder doch wenigstens executiue zu klagen vvol befugt gewesen. Den-

Dennoch aber und dieveil 1, eine assignation, dergleichen *Q* ausge-
settes, kein Wechsel ist, und daher aus selbiger nach Wechsel-Rechts nichts
geklagt werden kan.

Edict. El. Sax. de anno 1699. n. 3. 4.

Hiernechst auch 2, das Rechts des Indiffements bey blossen assignationen
nichts statt findet,

HOEKNER de litt. camb. indiffam. cap. 1. §. 7.

inmassen ein assignatarius als ein blosser Bevollmächtigter des assignanten
anzusehen, auf vvelchen per nudum mandatum kein Wechsel transferi-
ret vverden kan,

COCCEI. de Assignat. §. 10.

Dannhero auch einem assignanten allezeit frey stebet, die ausgestellte
assignation nach Gefallen zu vvierrufen.

STENGER. de Assign. merc. §. 42. KOENIGK. l. c. ad §. 25. n. 1.

Woraus dann folget, das, da solches im gegenwärtigen Fall von *Q* gesche-
hen, die gantze assignation dadurch gänzlich erlaschen. Zudem 3, ex docu-
mento quaest. auch nicht einmal executiue geklagt vverden kan, ehe und bevor
zetziger Implorant sich ad causam legitimiret, und die von B. an ihn geschebe-
ne cession und deren Richtigkeit, vvie auch die vom cedente sowohl als cessiona-
rio geleistete valuta erwiesen.

LVDOP. de legit. ad caus §. 14. 19.

Endlich auch 4, die obangeführten rationes dubitandi von keiner Erblichkeit
seyn: inmassen, soviel die erste anbetrifft, dasjenige, vvas de loco contractus
consumti angeführet vworden, nur von demjenigen Fall zu verstehen, da de obli-
gatione acceptantis die Frage ist, als in dessen regard der Contractus eigentlich
in loco solutionis geschlossen vviird. Dabingegen, soviel die obligation des Aus-
gebers betrifft, nicht der locus destinatus solutionis, sondern locus initus consum-
tionis pro loco contractus zu achten.

SCACC. de Commerc. & camb. §. 11. gloss. 5. n. 212. SPRENG. Wech-

sel practie. §. XI. RAPH. de Turre de camb. Disp. 1. qu. 12. n. 9.

Woraus sich dann 5, von selbstn ergibt, das die Breslawische Wechsel-Ord-
nung vvorauß Implorant seine intention fundiren vwill, tieber keines vverges-
beore, vveils sie zu Leobau nicht recipiret, auch auß gegenwärtigen casum
nicht einmal applicable ist, angeben darinnen nur denenjenigen die privilegia
zugestanden vverden, vveche vvircklich acceptiret vworden.

ius camb. Wratisl. art. 37. verbis: Erfolget die acceptation, so er-
langen selbe dadurch die qualitat eines Wechsel-briefes.

(ol)

solches aber von *Q.* assignation nicht gesaget werden kan, als welche wieder acceptiret worden, noch die qualitaet eines *V*wechsels per acceptationem erlangen koennen, immassen der Assignant ohnzweifel eben daruin die clausul: ohne acceptation miteingerücket, damit dieses sein mandat nicht per acceptationem als ein *V*wechsel angesehen werden moechte: Aus welchem 6, ferner fließet, daß der vermeinte Indossatarius v. *W.* wieder seinen regress an den Assignanten nehmen, noch 7, solche assignation nach Art eines *V*wechsel-briefes mit protest zurück seuden, oder aus selbiger gegen den Assignanten nach *V*wechsel stil klugen koennen. Ausserdem 8, die beygefügte clausel: Es soll mir validiren, die von *B.* geleistete valuta keinesweges beweiset, sondern nur so viel saget, daß die von dem Assignato an *B.* geschene Auszahlung auf des Assignantis Rechnung als gezahlt passiren solle. Dahero solche *V*Worte nur auf das, was zwischen dem Assignanten und Assignato vorgebet, ihr Abschen haben, dem Assignatarium aber so gar nicht angeben,

TIT. Iur. Priuat. Lib. X. C. 5. §. 45.

daß sie vielmehr bey Abfassung und erfolgten Indossament eines *V*wechsels nach der sonst einstimmigen Meinung der *V*wechsel-schreibenten vor ein zeichen der nicht geleisteten valuta anzusehen sind.

SAVARY Parf. Negot. C. IV. p. 112. ZIPFEL de Tesser. collyb. sect.

VI. §. 17 KOENIGK. de litt. camb. praesent. §. 10. n. 12.

Zudem 9, *B.* als ein blosser Assignatarius kein Recht per indossamentum auf einen andern transferiren koennen, immassen er nicht nur schon fallit gewesen, sondern auch obnodem das Recht zu indossiren, wie oben sub n. 2. erwiesen worden, blossen Assignataris nicht zukommen kan. Endlich 10, das erfolgte indossament, wenn es auch sonst in allen seine Richtigkeit hätte, schon daruin ganz unkräftig seyn würde, weil es in bianco geschene, und nach Ausweisung der protests allererst nachher von Imploranten extendiret worden, welches nach den vornehmsten Wechsel-Ordnungen für unzulässig

Brandenb. O. C. art. 13. Gueph. art. 43. Magdeb. & Halberst. art. 26.

Brunsu. art. 20. Dant. Sc. art. 27. Lippf. art. 11.

und ad legitimacionem ad causam unzulänglich erachtet wird. Eiusmodi enim inductionum magnus abusus esse potest, ut scilicet praeter intentionem cedentis alterius nomen deinde in illo albo spatio exprimat, cui tamen principalis ius cedere noluit. Quare si quis litteras cum solo nomine cedentis in dorso producit, eas ad legitimacionem ad causam non sufficiunt.

LVDOP. de legit. ad caus. §. 34.

Als bakten wir dauor, daß Implorant gegen Imploraten wieder nach Wechsel-Recht

Recht noch executiv zu klagen befugt, und daher Implorat von der Klage, immassen sie angebracht; zu entbinden, jener aber in expensas zu theilen und mit seiner erwan habenden praetensum allenfalls ad processum ordinarium zu verweisen. V. R. W. Tam facile itaque incautos decipit formula assignationis, vt quum tesseram collybisticam accipere se putent, nubem pro Iunone amplectantur.

§. XXI.

Par ratio est omnium chartarum, quae quamvis formam cambiorum prae se ferant, cambii tamen nec explicitam, nec implicitam faciant mentionem. Vitiosae enim illae sunt eatenus, vt non sufficienter instituendae actioni cambiali, sed assignationum tantum habeant effectum, vel chirographi, ex quo executivae tantum agi possit. Hinc in *Leg. Dan. lib. v. cap. xiv. art. 3.* diferte cauetur: *es solle ausdrücklich darinnen bekanns vverden, duss es ein Wechsel-Brief sey.* Et quamvis id alii non putent necessarium, veluti B. STRYK. *de Accept. list. camb. cap. III. §. 9.* TITIVS *Iur. Privat. lib. x. cap. 5. §. 21.* & alii: res ipsa tamen docet, si nulla plane fiat cambii mentio, e. g. *der Herr zable an Meum die Summu von 1000 Reichsthaler*, rem actioris fore indagatis, cambium hoc sit, an assignatio, adeoque cambiali rigori locum non futurum, quia processus cambialis ea est natura & indoles, vt omnia, quae actor in libello adfirmat, ex ipsis litteris cambialibus statim clara sint & liquida. Vnde cambii mentionem vel explicitam: *der Herr zable auf diesen meinen Wechsel-Brief*, vel implicitam: *der Herr zable auf diese secunda, vwan prima noch nicht bezables.* recte requirunt Illustris & BERGER. *Elect. Discept. for. p. 706. Suppl. Tom. 1. p. 48. §. 2. Seq. Suppl. ad Elect. Process. Exsequus. thes. L. pos. 24. p. 9.* WERNH. *comp. Iur. lib. IV. tit. 29. §. 2.* RIVIN. *Enunc. Iur. ad Proc. Ord. Sax. tit. XXV. Enunc. XXII.* FRANCK. *Instit. Iur. Camb. lib. 1. sect. 1. tit. VI. §. 7. 8.* D. KOENIGK. *ad Ius Camb. Lips. §. 3. annot. 1. p. 6.* vbi & praecudicio duplici eam sententiam confirmat.

§. XXII.

Quantae utilitatis sit haec observatio, vel inde patet, quod contingere possit, vt aliquando omissa cambii mentione ne executivae quidem ex charta huiusmodi agi possit. Si enim expressum est, eam esse cambialem vel collybisticam, parum refert, valuta expressa sit nec ne, quia cambialis actionis tantus est rigor, vt locum plane nullum

relinquat exceptioni non numeratae pecuniae. ZANGER. *de Except. Pam.* II. cap. XIV. n. 54. LVDOV. *Proc. camb. cap. II. §. 6.* KOENIGK. *ad Ius Camb. Lips.* §. III. annot. 2. p. 7. Id quod etiam celebriores leges cambiales agnoscunt, veluti *Lipsiens. ars. 3. March. & Magdeb. ars. 1. Brunsv. ars. 29. August. ars. 7. Francof. ars. 15. Danisc. ars. 16. Colon. §. 4.* Et si vel maxime valutam leges desiderant, quod quasdam facere *cap. 1. §. 22.* monuimus: tamen nec vitiatu processus cambialis, post acceptationem factam, nec ante eam ulterius, quam ut reus audiendus sit, si pecuniam sibi haud numeratam esse, in continenti probare queat. At ubi omissum est cambii vocabulum, adeoque chirographi naturam induunt charthae: non facta valutae mentione ne exsequituo quidem processui erit locus, quippe qui ex iis demum nascitur instrumentis, in quibus causa debendi specialis expressa est. Siquidem instrumentum alias non probat, sed aliunde sumenda erit probatio. *L. 25. §. 4. ff. de prob. Men. 2. Decis. 22.*

§. XXIII.

Vitiosae porro aliquando fiunt tesserae collybisticae, in se satis perfectae, si vel *praesentatio* non rite ac more inter mercatores recepto fiat, vel *protestatio* omittatur, vel sane, quod ad priorem casum attinet, contingat, ut cambium vnicum (*ein sola Wechsel-Brief*) pereat, adeoque iusto tempore nequeat offerri, antequam autem aliud a trassante adueniat, trassatus bonis labatur. Sane tunc inutilis erit noua illa tessera cambialis, quia nec quisquam est, qui eam acceptare teneatur, nec aduersus trassantem datur regressus. MARPERG. *Descr. nund. cap. X. pag. 23. 24.* MARTA. *Digest. nouiss. tit. Epistolu cap. XVII.* Quamuis enim sola amissio tesserae contractum inter trassantem & remittentem haud exstinguat: SIG. SCACC. *de Commercio. & camb. §. 11. gloss. 5. n. 347. sequ.* SPRENG. *Pruct. camb. §. XIII. §. 90.* (quicquid occlamet cum aliis MARQVARD. *de Iure Mercat. lib. II. tit. 12. n. 63.*) & hinc praestita cautione non modo trassans nouam tesseram dare, sed & trassatus, si semel acceptauerit, pecuniam exsoluere debeat: *Ius Camb. Lips. §. 33. Murch. ars. 29. Magdeburg. ars. 25. Danisc. ars. 27. FRANCK. Inst. Iur. camb. lib. II. Sect. III. tit. 4. §. 4. seqq.* nihil tamen causae est, cur trassans maneat obstrictus, si inter moras praesentantis trassatus bonis labatur, nec aequum iudicatur, trassantem ferre debere damnum, quod alter sua culpa sentit. Deinde quamuis paullo ante dictum sit, contractum

tractum inter remittentem & trassantem amissa tessera non infirmari: tamen & hoc casu non semper obtinebit rigor cambialis. Quid, si enim trassans neget, se valutam accepisse? quid, si inficietur, huiusmodi contractum inutum esse? Tunc sane remittens agere non poterit cambialiter, ac ne exsequutiue quidem. Nec enim tessera adest, quam recognoscat trassans, & tota narratio libelli facta complectetur altioris indaginis, adeoque eo ipso vitiabitur contractus cambialis, eatenus, v^o ordinario processu agere teneatur remittens. Quod ipsum quoque eo casu continget, si post acceptationem perierit tessera, & trassatus se accepisse neget. Vnde in legibus cambialibus non abs re dicitur, quod amissa tessera rigor cambialis praestita cautione tunc demum locum habeat aduersus acceptantem: *Wann ein acceptirter Wechsel-Brief verlohren vviird, und der debtor der Schuld geständig ist. Videantur Ius Camb. Lips. §. 13. & reliquae leges cambiales paullo ante citatae, quibus addenda Ord. Camb. Hamb. nou. art. 42. vbi ita disponitur: Wann ein acceptirter Wechsel-Brief verlohren vviird, und der acceptant der Schuld geständig oder überwiesen ist (quod fieri non potest nisi processu ordinario) bleibet gegen denselben das Wechsel-Rechte in vollen Würden, id est, si processu ordinario alter conuictus sit, quod cambiale debitum contraxerit, tunc aduersus illum exsequutio secundum ius Cambiale fieri poterit.*

§. XXIV.

Multo magis vitiatur cambium omissa protestatione, eo quippe sine interponi solita, vt, qui spe solutionis excidit, iura sibi omnia aduersus trassantem & reliquos obligatos integra seruet. Ea vero opus est, siue tesseram acceptare recuset trassatus, siue facta acceptatione plane non soluat, siue solutionem iusto diutius protrahat, fitque adhibito notario cum duobus testibus, quocumque tempore, & a Notario in instrumenti sollemnis formam redacta statim remittenda trassanti, FRANCK. *Inst. Iur. Camb. lib. 1. sect. IV. tit. 1. sequ.* Siue itaque protestationem quis plane omitat, siue trassantem vel auctorem suum ea de re non reddat certiozem, siue instrumentum protestationis haud transmittat; regressum amittet, adeoque inutile fiet cambium, SIGISM. SCACC. *de Commerc. & camb. §. 11. gloss. 5. quaest. 10. n. 325.* FRANCK. *l. c. tit. 1. §. 25.* nisi eo casu, quo trassatus, facta acceptatione, non soluit, & ob istam moram interposita non est protestatio. Quamuis enim tunc de

Q 99 2

damno

damno inde emergente transiens non teneatur ob protestationem omis-
sam: acceptantis tamen obligatio adhuc salua est, adeoque praesen-
tans aduersus illum adhuc cambialiter agere suumque, si soluendo sit,
consequi poterit. CARPZOV, *Disp. de Camb. §. 54.*

§. XXV.

Ob omisam vel non ita interpositam protestationem cambium &
tunc vitium capit, si non culpa praesentantis, sed vel mandatarii, vel
iplius notarii non rite facta sit. Non magis enim regressum tunc ha-
bet aduersus auctorem suum, vel aduersus transantem, quam si ipse
negligentiae posset coargui. Quemadmodum enim vel iure commu-
ni procurator officio suo minus recte functus negligentia sua domino
nocet: *L. 10. C. de procur.* ita id multo magis obtinebit in negotio
cambiali, vbi omnia veluti ad vivum rescantur, & saepe vel in hora
magnum periculum vertitur. Nec tamen in vniuersum inutile erit
hoc cambium, quum & aduersus mandantem, cuius negligentia hoc
accidit, regressum habeat, *Ius Camb. Wratislau, ars. 9. Guelpherb. ars.*
38. LESER. Resol. dub. camb. & aduersus ipsum Notarium, tam male
functum officio suo. Est enim id generatim expressum in Maximilia-
ni I. Aug. Notariats-Ordnung anno 1512. ars. 3. verbis: Als lieb ihnen
sey (zusamt dem, daß sie VViederunge der Schoden und Interesse denen,
so durch sie versäumes oder verführes vverden, zu thun schuldig sind,)
unsere schvvere Vvgnad, Straf und Buß zu vermeiden.

§. XXVI.

Saepe & indossamentum vitiosum est. Indossamentum modo esse
cessionem cambii, modo nudum mandatum, iam supra *cap. 1. §. IX.*
monuimus. De hoc iam aliquid vltius monere nihil attinet. Illa
fieri ordinarie potest ab omnibus, ad quos cambium pertinet, siue in
tessera haec verba occurrant; *An Titium oder dessen* ordre vel com-
miss; siue non occurrant. Quamuis enim id neget D. KOENIGK, *Annos.*
ad Ius camb. Lips. §. XI. nulla tamen videretur ob stare ratio, quo minus,
quod meum est, alii cedere queam. LVDVIC. *Proc. camb. cap. IV. §. 23.*
cap. IX. §. 7. nec sane interest transati, mihi, an indossatario soluat.
LVDOV. *l. c. FRANCK. Lib. 1. Sect. 14. tit. 5. §. 8.* At aliud tamen in Gal-
lia receptum, adeoque vitiosum ibi erit indossamentum, si in tessera
verba illa: *oder dessen Ordre desiderantur. Ord. Mercat. Ludou. XIV.*
tit. V. ars. 30. Nec magis illud ex quorundam locorum legibus valet,
si

si indoffamentum vel cessio fiat in alium locum, quam qui in cambio expressus est. *Ord. camb. Lips.* §. 30. Imo Bulsani & in Italia plane evanidum & inutile habetur quodcumque indoffamentum. *Ord. camb. Bulsan. ars. 8. DV PYY de ars. lict. camb. cap. XIII. §. 7. edit. Lat.* Quibus casibus facile quidem, sed tamen non vbique, vitiatur indoffamentum.

§. XXVII.

Vbi huius generis non existant sanctiones, dubium equidem non est, quin indoffamento locus sit: at fieri tamen potest, vt vitietur, si fiat in *bianco*, id est, relicto spatium, cui indoffamentum deinde inscribatur, pro lubitu possessoris: cuius rei exemplum iam supra §. XIX. vidimus. Eiusmodi enim indoffamentum fieri prohibent *Ius camb. Lips.* §. XI. *March. art. 20. Pruss. art. 25. Magdeburg. art. 26. August. art. II. Dantsic. art. 27.* ob innumeras, quae hic latitare solent, fraudes. Non ergo cambialis actionis rigor locum habet aduersus eum, cui solutio mandatur, quamuis facta sit acceptatio, nisi ipse *indoffans* ante solutionem illud spatium expleuerit. *LYDOV. Proc. camb. cap. IV. §. 25. TITIVS Iur. Præu. Lib. X. cap. IV. §. 46. 49.* Indoffantem dico id explere debere. Quum enim fraudis evitandae causa *indoffatio in bianco* prohibita sit: quid quaeso id ad evitandas fraudes faceret, si ipse possessor manu sua spatium expleret, tesseramque sibi cessam, & valutam a se numeratam esse, fateretur? An sic certior erit indoffatus, quam pridem, quum ei indoffatarius tesseram cum *indoffamento in bianco* offerret? Vnde omnino suffragandam hic videtur sententiae Dni LYDOV. *l. c. p. 77.* Nec obuerti nobis poterit praxis quotidiana procuratorum iudicialium, qui missas sibi pro mandato chartas puras (*blanquets*) ipsi explere solent, eo effectu, vt eiusdem habeantur virtutis, ac si ab ipso mandante fuerint conscriptae. SVENDEND. *ad Fibig. p. 225. sequ.* Multum enim interest inter mandatum procuratorum & tesseram collybisticam. Illud dari solet cum subscriptione: *Blanquet zur gerichtlichen Vollwacht an Herrn Titium in meiner vor den Stadt-Gerichten zu H. gegen M. obschwebenden Rechts-Sache*, adeoque statim patet, cui data sit haec charta, quidque ipsi sit inscribendum, nec facile abuti ea poterit procurator, quum certae formulae & clausulae mandatorum iudicialium in plerisque locis receptae sint, quibus & hunc procuratorem uti oportet. At indoffamentum littera-

rum cambialium *in bianco* fit. sola subscriptione nominis, ex qua, nec cui indossatum fit, nec an. valutam acceperit indossans, adparet. Unde merito explenda est ab ipso indossante. *Ius camb. Brunsv. art. 49.* nisi indossatarius alio modo personam suam legitimare, vel cautione praestita securum praestare possit indossatum. Et ita respondit Collegium mercat. *Lips. d. 18. Jul. 1694. apud KOENIGK. in Pareve 13. p. 651.*

§. XXVIII.

Quaestio porrò hic oritur, an & Christianus & Iudaeus sibi inuicem cambia cedere possint? Sane omnes huiusmodi cessiones in Germania lege publica prohibentur in *Rec. Imp. a. 1551. §. 79. & in Ord. Pol. 1577. tit. XX. §. 4.* Vtroque enim loco cautum, vt actio a Iudaeo cessa Christiano nullius sit effectus. Enimuero si & a recessibus Imperii ob contrariam, quae inualuit, consuetudinem impune receditur *L. 32. §. l. ff. de Legib. §. n. inst. de I. N. G. & C.* nullum est dubium, quin vbique lex illa exoleuerit. Nam experientia, rerum magistra, docemur, Iudaeos vti alia instrumenta, ita & cambia in media Germania vbique impune cedere Christianis. Nec exempla desunt, quod debitor cessus, opposita licet illa exceptione, nihilominus ad solutionem condemnatus sit. Vid. Illustr. a BERGER *Oecon. lur. Lib. III. cap. v. thes. 4. p. 64.* Sane cum H. P. mercator Iudaeo dedisset cambium, hic vero illud per sollemnem indossationem cessisset M. & sociis, mercatoribus Christianis, H. P. conuentus & haec & aliis exceptionibus se tuebatur. Nihilominus in Iudicio inferiore Hamburgi d. 7. Maii. 1721. condemnatus est ad solutionem praestandam. Interponebatur appellatio, in qua instantia prior sententia a Senatu Amplissimo pure confirmabatur. d. 3. Octob. 1721. Denique reo Reuisionis beneficio vso, actisque more maiorum ad Ordinem Ictorum exterorum transmissis, iterum sequuta est sententia confirmatoria, reusque in expensas condemnatus est. Ratio ad hanc exceptionem pertinens ita se habet: *Ob er nun vobl, betreffende die materialia, loco grauaminaum anführet, --- daß Appellaten auch so gar wieder den klaren Reichs - Abschied de anno 1577. tit. 20. §. Es soll auch, sich actionem contra Christianum & Iudaeo cedere lassen: --- dennoch aber und die weil --- der ungeführte Reichs - Abschied hey VVechsel - Indossaments nichts beubachtet vVird, sondern ein Jude einen von einem Christen ausgegebenen VVechsel einem andern Chri-*

*Christen der allgemeinen VVechsel-Ofance nach gar wohl existiren kon-
BERG. Oecon. Jur. Lib. 3. c. 5 1b. 5. p. 643. VVelches auch die Hamb.
VVechs-Ordnung, indem sie die Iuden denen Christen pariscires, sauire
einräumet. Ius camb. Hamb. art. 13. Als ist man nach Inhalt des Urtheils
allenthalben zu erkennen bevogon worden. Imo illi ipsi Doctores,
qui istius Recessus usum aliquem superesse contendunt, varia tamen
commiscuntur, quibus ille eludatur facillime. Alii enim eum de
Iudaeis interpretantur, qui publica auctoritate non tolerantur. B. STRYK.
Annot. ad Louerb. sis. de hered. & act. vend. p. 327. Alii tantum eas
cessiones prohiberi censent, quae velandae usurariae prauitatis causa
fiunt. Carpzou. Part. 11. Const. XXX. Def. 45. & Resp. Lib. v. resp. 38.
RICHTER Decis. Part. 1. Decis. 36. n. 12. TIT. Jur. Priu. Lib. iv. cap. 4.
§. 5. p. 460. rectius sane sibi consulturi, si sine ambagibus legem illam
ab usu recessisse, contrariaque consuetudine iam pridem exoleuisse,
faterentur. Vnde hodie non temere verendum, ne indossamentum a
Iudaeo factum in Germania vitiosum iudicetur, quum in cambiis iis-
dem iuribus perfruantur Iudaei, ac Christiani, nisi quod illi pecuniam
solutam ad exactorem perferre; hi eam domi suae exsoluere iubentur.
Ius camb. August. art. 34. Brunsv. art. 25. Francos. art. ult. Halberst.
& Magdeb. art. 30. VVraistau. §. 11.*

§. XXIX.

Facilius contingit, vt vitiosum fiat indossamentum, si nimis saepe
reperatur. Quemadmodum enim §. xxv. diximus, indossationem qui-
busdam locis plane non admitti: ita alibi admittitur quidem, sed non
nisi semel, veluti Noribergae. Iure enim cambiiali istius urbis art. 10.
cautum est, vt cambia saepius, quam semel, girata nec a mercatoribus
pro cambiis habeantur, nec acceptentur, nec summa ex iis exigatur,
nec interposita protestatione remittantur, vel instrumentum protesta-
tionis a notario super iis conficiatur. Paulo benignius est ius camb.
Guelpherbis. art. 42. quod plures quidem girationes vel plura indossa-
menta, sed non tamen vltra quartum admittit, additque: *da es vher
doß vierdemahl geschebe, soll derselbe nicht acceptiret, noch dagegen ei-
nige protestation verfasst werden.* Reliquae leges Cambiales quidem
de abusu harum girationum conqueruntur, optandumque esse faten-
tur, eas ob insignem abusum (de quo Phoonien Ssil. camb. Amst. cap.
XXXII. pos. 27. & cap. XXXVII. pos. 13.) vbique prohiberi; consuetudini

tamen & moribus id tribuunt, vt eas in infinitum permittant. *Ordk. camb. Lips. §. XI. March. art. 30. Magdeb. art. 39. Auguß. XL. Francofurt. §. XI. Dantsic. art. 27.*

§. XXX.

Nec minus vitio insanabili laborat indossamentum factum ab eo, qui iam foro bonisque cessit. Quemadmodum enim is nulla de re sua valide disponit, *L. 6. §. 7. ff. quae in fraud. cred.* adeoque nec alium liberat, nec alii recte soluit: *l. 14. §. 1. ff. de solut.* ita nec cambium recte vel trassat, vel acceptat, vel indossat. *Sperand. Negotiar. & campf. industr. p. 81.* Id quod etiam virgeri vidimus ab Amplissimo ICTorum Halensium Ordine in *Responsi §. XIX. adducti ratiõne decidendi nona.* Imo tantum abest, vt liceat decoctori indossare, vt potius quaedam leges Cambiales, veluti *Lugdunenses art. 13.* etiam ea omnia indossamenta irrita esse iubeant, quae intra decem proximos ante fugam dies ab eo facta sunt, imo quaecumque intra hoc spatium perfecit decoctor, excepta scontratione. Nullius igitur momenti erit cambium, saltem post fugam ab obaerato indossatum, quum possessor nec ex indossamento huiusmodi agere, nec regressum sperare possit, vel aduersus indossantem, quem bonis omnibus euolutum fuga in nescio quem terrarum angulum abstulit, vel aduersus curatorem bonorum, qui potius cambium illud tamquam in fraudem creditorum alienatum, reuocandum esse censebit, si sapit.

§. XXXI.

An indossamentum Hamburgi fieri possit inscio indossato, quaestio videtur dubia, quam iam nobis excuriendam sumemus. Quamuis enim iure communi cessio nominis etiam ignorante vel inuito debitorum cessio fieri possit, *L. 1. de nouat. & deleg.* & ea etiam in re delegatio a cessione differat: *d. L. 1. C. eod.* aliud tamen cautum videri posset iure statutorio Hamburgensi *Part. 1. tit. XII. §. 3. Es soll aber bey solcher cession und Vbertragung der Debitor allewege von demjenigen, welcher die Handschrift annimt, gefraget werden, ob er einige Einrede gegen die Handschrift habe.* Sed vere nihil noui fanciunt statuti huius auctores, sed, vti recte vir doctus in notis MS. ad statutum Hamburgense monuit, *hic versus tantum cautionis & maioris securisatis causa additus est.* Non enim nulla iudicatur cessio inscio debitore facta: sed tantum additur: *In Verbleibung dessen, werden dem Debitori alle seine rechtmäßige*

sege exceptiones zur Zeit der Bezahlung vorbehalten. At iuris communis est, cessionario ob stare exceptiones in rem omnes, quae cedenti opponi potuissent. IO. a SANDE *de Action. cess. cap. XIII.* Ex quo facile patet, etiam ad cambia hoc statutum non pertinere, quum et de chirographis tantum loquatur, et in cambio indossanti etiam non obstant aliae exceptiones, quam quae in continenti liquidae fieri possint. Hinc quum H. P., de quo §. XXVII., etiam hac exceptione usus esset; Icti Halenses in rationibus decidendi eam ita exploserunt: *Ob vvoobl - - - andern theils appellate besage der Hamb. Stadt-Rechte P. 1. tit. 12. art. 3. verbunden gewesen, bey cession und Vbertragung dieser obligation debitorem vorher, ob er gegen dieselbe einige Einrede habe, zu befragen: - - - dennoch aber una dievveil - - - die angeführte dispositio iuris statutarii Hamb. von Vbertragung der obligationen nur von Handschriften redet, und auf die VVechsel, vvelche unter Kaufleuten frey indossiret vverden, nicht zu appliciren ist, etc.*

§. XXXII.

Reliquum est, vt et illa cambiorum vitia expendamus, quae extrinsecus et non ex ipsis litteris emergunt. Quo potissimum referimus moratoria, cessionem bonorum, et praescriptionem. Induciae moratoriae quid sint, satis ex ipsis iuris compendiis patet. Iis vero impetratis nullum est dubium, quin et cambialis ille rigor aduersus debitorem interquiescat, locusque sit exceptioni indulti moratorii. LVDOV. *Proc. Camb. cap. X. §. 8.* Quum enim eo fine indulgeri soleat, vt debitor, fortunae iniuriis ad rem paullo angustiorum redactus, interim veluti respiret et res suas constabiliat: nemo non videt, hanc rationem et ad debita cambialia pertinere. Vitiosum itaque hoc casu cambium fieri poterit, non modo, quatenus per tot annos nullam producit actionem, verum etiam ob imminens fugae vel decoctionis periculum. Raro enim obaerati intra hoc spatium ad meliorem fortunam adspirant, sed plerumque conuasatis fortunarum suarum reliquiis sub finem induciarum in pedes se coniiciunt, vel

Rrr

certe

certe bonis cedentes inanes creditoribus perisque actiones relinquunt. Quae quum ita sint, paucae quaedam leges ita consulunt creditoribus cambialibus, ut vel moratorium obaeratis denegent, nisi edito inventario bonorum et citatis creditoribus, *Ius Camb. March. §. 43. Magd. §. 38. Kön. Preuss. Reglement von Verbesserung des Justiz-Vefens §. 17.* vel illi omnem virtutem adimant aduersus debita cambialia. *Cod. Leg. Dan. lib. F. cap. 14. §. 25. et Norueg. lib. V. cap. XIII. art. 24.*

§. XXXIII.

Deinde, promptam illam exsequutionem amittunt cambialia, si debitor bonis cesserit, vel illo inuito fiat concursus creditorum. Quamuis enim priori casu beneficium cessionis bonorum, imo et competentiae et solutionis particularis denegari solet, si debitum sit cambiale: *Ius Camb. Halberst. et Magdeb. art. 38. D. BARTH. Hodeg. forens. cap. III. §. 28. pag. 660.* inanis tamen erit actio aduersus debitorem, bonis omnibus euolutum, nisi forte dulces sit creditori, debitorem carceris squalore macerare, eiusque miseria nonnumquam oculos pascere loco solutionis. At posteriore casu vix superest spes vel solutionis vel vindictae, si, quod plerumque fit, debitorem communem fuga abstulerit. Aduersus enim curatorem bonorum frustra aget cambialiter: et si res ad protopraxian creditorum peruenit, possessor cambii non pinguiore gaudebit priuilegio, quam nudi chirographarii. *Ius Camb. Halberst. art. 33. Magdeb. art. eod. TITIVS Iur. priuat. lib. X. cap. 10. §. 40. LVDOV. Proc. Camb. cap. XVI. §. 5.* adeoque his simul satisfiet pro rata in classe vltima, ad quam raro quidpiam ex debitoris bonis solet peruenire. Quod adeo verum est, ut secundum *Iura Camb. Magdeb. et Halberst. art. 33. nec non Marchic. art. 37.* ne tunc quidem inter hypothecarios collocentur, si litteris cambialibus clausula inserta sit: *bey Verpfändung meines Vermögens,* quippe quam hae leges nullius momenti esse iubent, quamuis alioquin extra has prouincias valeat haec constitutio pignoris

phoris vel hypothecae, modo in Saxonia et vicinis regionibus
quoad immobilia accedat confirmatio iudicialis. *LEWIS. Proceff.
Camb. cap. XVI. §. 6. STRYK. Vj. Hod. Pand. tit. qui potioras in
pign. §. 3.*

§. XXXIV.

Quum vero id damnum mercatores etiam industrii sine
culpa ferre teneantur: non sane iniquae sunt leges, quae credi-
toribus cambialibus ius tacitae hypothecae indulgent. Mediolani
sane et Auenione hoc priuilegium concessum esse collybistis ob-
seruat *NIC. de PASSERIBVS de script. priuat. lib. III. de litt. camb.
quaest. II. n. 7. 8.* Simile quid in Gallia obtinet, vbi cambia a
proxenetis subscripta a die exactionis; non subscripta a tempore
recognitionis hoc priuilegio gaudent. *SAVARY Part. I. lib.
III. cap. 7. pag. 247.* In Ducatu Brunsvicensi ac Regno Sueciae
cambiale debitum omnibus hypothecis generalibus praefertur, et
proxime ab hypothecis specialibus, iudicialibus et debitoribus
priuilegiatis collocatur, *Ius Camb. Guelferb. art. 55. Suecic. art. 26.*
Hypothecis omnibus postponunt et debitis chirographariis prae-
ferunt cambia *Ius Camb. Pruss. art. 33. Wratisl. nou. art. 35. March.
art. 37.* Sed haec, tamquam iura singularia et priuilegia, magis
ad exceptionem, quam ad regulam pertinent, adeoque moto
iam concursu cambia virtutem suam ordinarie amittunt, et in chi-
rographos degenerant, nisi forte quis ipsum debitorem fugitium
persequatur.

§. XXXV.

Praescriptionem denique vt omnes alias obligationes, ita
et cambialem perimere, nemo dubitauerit. Vitiosum itaque ha-
betur cambium, cuius virtus praescriptione ita elinguit, vt nec
actionem producat, nec ad compensationem proficit. Currere
autem incipit praescriptio a die solutionis vel a prorogationis ter-
mino

mino, et ordinarie longissimo tempore finitur. *L. 3. C. de praescri. 30. vel 40. ann. MEV. Consil. postum. cap. 1. n. 18. LVDOV. Proc. camb. cap. XI. §. 2. 3.* Sed id ius admodum restringunt leges cambiales. Lugduni enim elapso anno inter ciues, circumacto triennio inter exteros cambia expirant, eatenus, vt solutio iam facta esse praesumatur. *Ord. Camb. Lugd. art. 10.* In reliqua Gallia quinquennii lapsu tunc demum cambialis actio extinguitur, quando debitor iureiurando hanc praesumptionem factae solutionis confirmet. *FRANCK. Instit. Iur. Camb. lib. II. Sect. IV. tit. 3. §. 6.* In Dania litterae cambiales omnes vicennii lapsu irritae fiunt. *Cod. Leg. Dan. lib. V. cap. XIV. art. 4. Norueg. lib. V. cap. XIII. art. 2.* In Electoratu Brandenburgico cambia propria decennio; in Ducatu Magdeb. et principatu Halberstadiensi septennio, *Ius Camb. March. art. 28. Magdeb. et Halberst. art. 24.* alibi anno vno, sex hebdomatibus et tribus diebus cambia; trassata post quatuor hebdomadas expirant. *Ius Camb. Lips. §. 32. Danisc. art. 36. Guelpherb. art. 45.* Effectus vero breuioris huius praescriptionis non est idem. Aliquando enim cambialis tantum rigor cessat, et tunc adhuc locus est processui exsequutiuo. Aliquando et hic tollitur, et tunc processus ordinarius superest. Aliquando et hoc praescriptione sublato nihil iuris remanet. Singula iam exsequi non vacat, nec necessarium videtur. Praeterquam enim, quod scriptio mea in maiorem molem iam excreuerit, quam initio animo praeceperam, otium nobis hic fecerunt GOTTFRIED GVILKUSTNERVS in erudita dissertatione *de mensura et annua praescriptione litterarum cambialium.* D. LVDOVICI in *Proc. Camb. cap. XI. §. 7. seqq.* et vir meliore fortuna dignissimus, D. IO. CHRIST. FRANCK. in *Instit. Iur. Camb. lib. II. sect. IV. tit. III.*

§. XXXVI.

Nos vero iam portui proximi vela contrahimus, et id sub finem precamur, ne lector cultiori latinitati aduersus nobis succenseat, de re ad mercaturam potissimum pertinente vocibus mercatorum

catorum visis. Quemadmodum enim barbariem non adfectauimus: ita nec abstinendum censuimus a vocabulis in hac negotiatione iam semel receptis. Non magis enim intelligerent ii, quorum maxime interest haec legere, si vocabula collybistica alia ac puriora conquisiuissemus, quam nunc fortasse nos intelligent, qui his sacris non sunt initiati. Deo autem, qui studiis nostris hucusque adfuit clementissime, gratias, quas mens concipit, maximas agimus, eique nos nostraque omnia pie consecramus.

COROLLARIA.

I.

Legatus, priusquam admittitur, non est inuiolabilis.

II.

Poena non nisi a superiore potest infligi.

III.

Querela inofficiosi testamenti non est remedium praeparatorium; sed potius species hereditatis petitionis.

IV.

Tutor culpam leuem praestare debet.

V.

Tutoris datio non potest mandari.

RIT 3

VI.

VI.

Ex delicto serui vel filii familias actio de pecubio non competit.

VII.

In seruitute oneris ferendi dominans parietem reficere debet.

VIII.

Actiones iurè ciuili non possunt cumulari.

DE
P. IVENTIO CELSO,
 IVRISCONSULTO EXIMIO,
 SVIQUE SAECVLI ORNAMENTO,
 EXERCITATIO XII.

Quod veterum non nemo (a) praeclare ac sapienter monuit, feligendum cuilibet esse exemplum aliquod illustre ac laudabile, in quod inspiciat, quod miretur, ad quod denique se, quoad eius fieri potest, totum effingat ac componat: id et mihi, tertium iam auspiciaturo docendi munus, studiose faciendum esse existimaui. Eo consilio P. IVENTIVM CELSVM, virum sapientissimum, et ICtorum, qui Traiani saeculum ornavit, facile principem, tametsi levi penicillo descriptum, conspectui publico exponere decrevi, idque non modo mei causa, ut habeam, cuius ad exemplum, quantum virtus ac religio patitur, me sub muneris auspicia exigam, sed et potissimum in gratiam generosae lectissimaque iuventutis, cui me studiaque mea omnia consecraui, cuiusque vel maxime interest, ut in summorum virorum studia atque actiones, tamquam in externum aliquod speculum, inspiciat, eorumque excitata exemplo, ad eandem veram laudem, ad quam illos peruenisse animaduertit, pleno gradu, summaque animi contentione enitatur.

Accedit et alia ratio, quae ad hanc operam ICto excellentissimo nauandam me non modo incitavit, sed et facile perpulit. Eius enim Manibus fatum tam triste atque illaetabile incubuit, ut haut sciam, an aureo illo iurisprudentiae saeculo immortalitatem nominis et magis meruerit quisquam, et minus consequutus sit, quam Celsus noster, cuius ipsum prope genuinum nomen ex hominum memoria iam pridem evanuisset, nisi illud in celeberrimo SCo, quod eo consule prodit, (b) et in ipsis marmoribus (c) integrum atque incorruptum extaret. Spartianus sane, (d) scriptor haut proletarius, illum perperam

IVLIVM

(a) Senec. *Epist.* XI. (b) *L. 22. §. 6. ff. de heredit. petit.* (c) Gruter. *Inscript. p. DCLVII, 2.* (d) Ael. Spartian. *Vit. Hadrian. cap. XVIII.*

IULIVM CELSVM; alii plerique, Plinii (e) et codicis Florentini (f) scripturam imitati, PRO IUVENTIO IVBENTIVM adpelliant. (ff) Sed quemadmodum priorem naeuum iam If. Casaubonus sagaci ingenio notauit absterfitque: ita permutatione litterarum B. et V. nihil fuit medio aeuo frequentius, in eaque tantum sibi indulserunt librarii et lapicidae semigraeculi, vt non magis mirandi videantur IVBENTII, quam *Balerii, Bari, Bibiani, Birginii, Bictorini, Bincentii, Iaboleni, Libii, Seberi*, et sexcenta huius generis, quae in priscis monumentis vtramque paginam faciunt. (g) Non itaque a *subendo*, sed, vt recte coniecit Sigonius, (h) a iuuentute nomen tulerunt Iuuentii, idque luculenter confirmat huius gentis denarius apud Hub. Golzium, (i) in quo et veram scribendi rationem, et Iuuentae Deae simulacrum, ad ostendendam nominis originem sculptum, obseruamus.

Si, quemadmodum auro a vena, ita magnis ingeniiis a natalium fortuna quaedam commendatio accederet: vere profecto possemus adfirmare, libera adhuc rep. gentes non adeo multas Romae floruisse, quae vel antiquitate generis, vel maiorum gloria, cum Iuuentia vlla ex parte sint comparandae. Haec enim, tametsi plebeia, (k) et Tusculo, (l) municipio celebri potius, quam magno, oriunda, tam celementer tamen Romae ad honores amplissimos adspirauit, vt non modo primo Vrbi Aediles curules dederit, (m) verum etiam quam plurimos

(e) Plin. *lib. VI. epist. V.* (f) L. 7. §. 1. ff. *de oper. lib.* Addantur l. n. C. *qui test. fac. poss. et L. ult. C. de seru. reip. man.* (ff) *Brissac. praesegy. n. 8.* (g) *Reines. ad Inscript. Class. I, 10. p. 24. V. A. Henr. Brenkm. Adpend. Fast. Consul. Reland. p. 850.* (h) *Sigon. de Nom. propr. Rom. p. m. 1427.* (i) *Golz. Fast. Magistrat. et triumph. pag. CXXXIV.* (k) *Cic. pro Planc. cap. XXIV.* (l) *Id. ibid. cap. VIII.*

(m) Ipse suae genti hoc decus vindicat M. Iuuentius Laterensis apud Cicero-
nem *pro Planc. cap. XXIV.* Quod si verum est, (Cicero enim, *se, non abhorrentem a studio antiquitatis, id tum primum audiuisset.* ait) circa annum ab V. C. CCCXC. factum oportuit, quo teste Liu. *lib. VII. cap. I. primum verecundia imposita Senatui, ex patribus iubendi Aediles Curules creari, conuentumque, vt alternis annis ex plebe fierent.* Atqui non nisi XXV annis ante Tusculani iura ciuitatis impetrauerant, ceu idem refert Liu. *lib. VI. cap. XXVI. et XXXII.* Neque hic admodum mouemur auctoritate Ciceronis, in agenda Plancii causa adfectui, vt fit, indulgentis. Iuuentio enim magis comperta esse potuerunt gentis suae decora ex commentariis, quos lingua

EXERCITATIO XII.

305

rimos viros consulares, praetorios, aedilitios, inter fumosas per atria ceras numerarit, (n) ipseque M. Iuuentius Laterensis, tam illustri cretus sanguine, quum repulsam in petitione aedilitatis passus esset, *nescire se*, conquestus sit, *quid IMAGINIBVS suis, quid patri, ornatissimo atque optimo viro, responsurus sis mortuo.* (o) Enimuero quum tot propriis

Sss

gulae gentes de maioribus suis accurate perscriptos domi seruabant. Vid. Gell. Noct. Att. lib. X. cap. XIII. Ez. Spanh. de Vsu & praest. Num. Tom. II. pag. 3.

(n) Quum nec Fulv. Ursinus, nec Ant. Augustinus, nec Vaillantius, nec quisquam, quod sciam, alius accurate de hac gente egerint: stemmatis a me compositi partem ex Aduersariis huc transferre non pigebit:

T. IUVVENTIVS THALNA, Trib. Mil. in bello Infubrico occubuit anno V. C. DLV. Liu. XXX, 22.

T. IUVVENTIVS THALNA, Praetor anno DLVIII. Liu. XXXIV, 43.

L. IUVVENTIVS THALNA, Quaestor anno DLX. Legatus Calpurnii in Hisp. anno DLXVII. Liu. XXXIX, 31.

M. IUVVENTIVS T. F. T. N. THALNA, Cos. anno DXC. in magistratu prae haeritia decessit. Plin. Hist. Nat. VII, 54. Val. Max. IX, 12.

T. IUVVENTIVS, T. F. T. N. in A. puliam missus anno V. C. DLXXX. Liu. XLII, 27.

P. IUVVENTIVS, L. F. T. N. THALNA Praetor, caesus in Macedonia cum exercitu, anno V. C. DCV. Flor. II, 14.

M. IUVVENTIVS THALNA, Quaestor anno V. C. DCXXXVIII. Trib. pl. an DCXLIII. Pigh.

T. IUVVENTIVS, ICtus & Orator circa ann. V. C. DLVI. Cic. in Brut. cap. XLIII.

M. IUVVENTIVS Laterensis, Quaestor anno DCLXV. Pigh.

T. IUVVENTIVS ICtus, cuius meminit Pomponius l. 2. §. 42. de O. I.

M. IUVVENTIVS M. F. LATERENSIS, Quaestor anno DCXC. Tribunatum pl. adpernatus, ne in leges Caesaris

jurare cogeretur, Cic. ad Attic. II, 18. repulsam in Aedilitate passus anno DCXCIX. Cic. pro Planc. Praetor anno DCCII. Cic. ad Fam. VIII, 8. Denique Legatus Lepidi, quum huius conjunctionem cum Antonio impedire non posset, suo ipse gladio incubuit, anno V. C. DCCXX. Vellei. Patere. II, 63. Celebrantur & alii Iuuentii, veluti M. Iuuentius Peto, Senator, laudatus a Cic. pro Cluent. c. XXVIII. Sed hunc aliosque stemmasti innectere non auit. Libera itaque rep. tres fuere Iuuentiae gentis familiae, cognominibus THALNARVM, LATERENSIVM & PEDONVM discretac.

(o) Cic. pro Planc. cap. XXI.

præis ornamentis abundet noster, nihil ut opus sit, aliena ad eum laudandum conquirere: addemus vnum, quod obseruatione haut indignum iudicamus, Iuuentios etiam libera republica iurisprudentiam, tamquam gentile bonum, in possessione sua magna cum cura retinuisse, præstantissimosque sæpe iurisconsultos, & veluti oracula quædam, dedisse reipublicæ. (p)

Ex hac gente tam nobili, tamque illustri, prodiit CELSVS noster, patre vsus eiuſdem, ut opinor, prænominis, P. IUVENTIO CELSO, (q) cuius cum multæ fuerunt virtutes, multa, quibus sua ætate præ aliis exsplenduit, ornamenta, tum in illis hoc maximum, quod genti suæ, Romæ paullatim deflorescenti, (r) & in variis per orbem Romanum muni-

(p) Tales sunt *T. Iuuentius*, cui Cic. in Brut. cap. XLVIII. *magnam iuris ciuiliſ intelligentiam* tribuit: *C. Iuuentius*, *Q. Mucii* auditor apud Pomp. l. 2. §. 41. ff. de Orig. iur. ac denique *M. Iuuentius Laterensis*, qui diu apud Cic. pro Planc. cap. XXV. ex æmulo quaerit, *an vnquam castra videtis? an disertus sit an iurisconsultus?* non obscure innuit, a se illum hisce artibus longe superari.

(q) Quamuis enim in iure non aliter, quam **CELSVS PATER** adpelletur: l. 2. §. ult. ff. de orig. iur. l. 6. ff. de contrab. emt. l. 30. §. 1. ff. de acquir. rer. dom. illora nen *diæxerrimæ* non fuisset opus, si prænominibus distingui potuissent aut cognominibus. Ita enim facile discernuntur *Sex. & P. Atilii*. *P. & Q. Mucii*, *Massurius & Cælius Sabinus*, *Aufidius Tucca & Namptus*. At quoties cognomines sunt pater & filius, eos huiusmodi *diæxerrimæ* discerni animaduertimus. Hinc memorantur *Catonæ*. Pater & Filius. l. 2. §. 38. de orig. iur. *Antistii Labones*, itemque *Nerua* Pater & Filius. l. 2. §. ult. eod. quos omnes eodem vsos esse prænominæ, aliunde constat.

(r) Non caret omine, quod *M. Iuuentius Laterensis* oppressæ patriæ sanguine suo parentauerat, quasi non deceret *Iuuentio* libere toti superstites viuere. Saltem ex eo tempore pauci ex hac gente Romæ in celebritate versati sunt. Meminit *Iuuentis* cuiusdam *Catullus*, quem *Carm. XXI. fosculum Iuuentiorum, non horum modo, sed quot aut fuerunt, aut posthac alius erunt in annis*, vocat: ut ex *Carm. XLV. & XCV.* facile pater, eum gentis suæ dedecus & nefandæ *Veneris* mancipium fuisse. Vixere tamen sub Imperatoribus in vrbe **IUVENTIA RESTITUTA**, *P. Statiij Felicis* vxor, *Grut. p. DCCXCVI.* **IUVENTIA EPTYCHIA**, *T. Statiij Valentis* coniux, *Grut. p. DCXII.* **IUVENTIVS CHARITO**, *Grut. p. CCXLI.* ac denique **M. IUVENTIVS, M. F. GAL, RADIVS**, *Trib. Mil. Leg. XXV. Cyrenæicæ*, cuius eiusque heredum **Q. IUVENTII M. F. GAL VIRI & SEX. IUVENTII M. F. VIRVSIANI**, equitis Romæ meminit lapis apud *Marqu Gudium* in noua Inscriptionum Sylloge, mox proditura in lucem p. CXXVIII, 9.

municipiis, tamquam in exilio, latitanti, (s) pristinum splendorem ac veluti vitam primus restituerit, tanto magis, ex mea quidem sententia, eo nomine admirandus; quanto praeclarius videtur, nobilitatem maioribus reddere, quam a maioribus acceptam transmittere ad posteros. Est hic ille Celsus pater, qui quum Ducennio Consuli in consilio fuisset, (t) postea adeo sine controuersia inter Ictos

Sss 2

aequa-

- (s) Florere enim *Brixias*, Grut. Inscr. p. CXII, 2, p. CCCCLIX, 6. *Cumis*, Reines. Inscr. Class. I, 296. *Asculi*, Id. ibid. Class. I, 287. *Placentiae*, Grut. p. CCCCLIV, 7. *Ostiae*, Grut. p. MCXVI, 10. *Copuae*, Reines. Class. I, 64. *Veronae*, Grut. p. XLI, 3, p. DCCLXVI. *Nemausi* in Gallia. Grut. p. CCCXCVI, p. DCCXXXI, 14. Quin & in *Hispania* Iuuentiorum nomen fuit celeberrimum. Nam *Caesareae Augustae* iam sub Augusto L. Iuuentius Lupercus cum Ti. Clodio Flauo dumuirato praefuit, ceu patet ex denario apud Seguin. Num. p. 19. Mezzobarb. p. 46. Vaillant. Num. Municip. & colon. Tom. I, p. 16. Ceterum plura his saeculis fuisse Iuuentiorum cognomina, quorum quaedam ex vetustis monumentis collegimus, veluti *Anchariorum*, *Caesarianorum*, *Celsorum*, *Charitonum*, (qui iidem, ac *Suauer.*) *Epaphroditorum*, (qui & *Venusti*) *Epistemonum*, *Eutyctum*, *Gylipporum*, *Ianuariorum*, *Iuuentulorum*, *Lupercorum*, *Primulorum*, *Restitutorum*, *Secundorum*, *Verorum*, *Virorum*, *Virufianorum*. Nec tribui vni adscripti fuisse Iuuentii. Liberi adhuc rep. relati fuerant in tribum *Papiriam*, in quam & reliqui *Tusculani*. Liu. VIII. cap. XXXVII. *Brixientes* pertinebant ad tribum *Fabiam*, *Hispani* ad *Quirinam*, Grut. p. CCCXXVII, 5, alii ex hac gente *Succassanae*: alii *Galoriae* tribuum pars erant. Grut. p. CCXLI, 5. Morqu. Gud. Inscr. p. CXXVIII, 9.
- (t) Rem refert Celsus, filius, l. 29, ff. de legat. 2. At quis ille Ducennius Verus? Gu. Grot. de Vit. Ict. lib. II. cap. II. Verum illum intelligit, qui paullo ante excessum Vespasiani cum Siluano consul fuerit. Sed is quidem non Ducennius, verum L. Ceionius Commodus Verus dictus est, ceu accurate docuere Henr. Noris. Epist. Consul. p. 49. & Car. Spon. Miscell. Erud. Antiqu. p. V. Anton. Augustinus de Nom. propr. Pand. p. 259. dubitat, an non intelligendus sit Iuuentius Verus, qui anno DCLXXXVI fasces tenuit, quod nec Henr. Brenckmanno in Adpend. ad Belandi Fast. Conf. p. 851, displicet. Denique de L. Ceionio Vero, qui anno DCCCLVIII. L. Tutium Cerealem collegam habuit, suspicionem iniicit V. C. Abr. Wiefingius in Iurispr. Restit. p. 351. & in Adpend. p. 194. Sed ego in nomine nihil mutauerim. Praeterquam enim, quod Celsus pater tam diu vixisse non videtur, in promptu nobis est DVCENNIVS GEMINVS, qui anno V. C. DCCCIX ex Kal. Iul. cum Paullino Consul successus fuit. Hic & Veri cognomen ferre potuit, quippe ea aetate vivens, quae vno alterone cognomine non erat contenta. V. C. Petr. Wesseling. Obseru. lib. II. cap. XXI. Saltim eo probabilior est haec diuinatione nostra, quod nec nomen muramus, & sic temporum rationes sibi optime cohaerent, quas mirifice perturbarunt, qui vitas Ictorum scripserunt.

aequales principatum tenuit, ut dignus videretur, qui extremis Vespasiani temporibus Pegaso in schola Proculeiana, tunc sane longe celeberrima, succederet. (u) Alios illum honores in republica gessisse, nusquam legimus, (x) videturque vir optimus in illa temporum perturbatione, qualis sub Nerone & Domitiano fuit, mereri honores, quam iis fungi maluisse, pulcrum in primis atque honorificum existimans, colere iurisprudentiam, respondere de iure, magistratibus consilio, clientibus voce adesse, denique erectioris indolis adolescentes in spem meliorum temporum instituendo, ferere arbores, alteri seculo profuturas. Quin licet respondendo docendoque non famam tantum immortalem sibi quaesiverit, sed & plura reliquerit viua ac spirantia ingenii sui monumenta, discipulos puta doctissimos, inter quos & Iuuentius filius & Neratius Priscus eminebant: (y) tamen ne libros quidem ullos reliquisse videtur, (z) siue negotiali vita impeditus, siue tempora metuens, virtuti inimica, quibus periculo non carebat, indulgere calamo, scribendisque libris ingenii ac doctrinae famam aucupari.

Tali parente natus P. IUVENTIUS noster, circa annum ab V. C. DCCCXX, (a) saltim non multo serius, in lucem prodit, ist-hac

- (u) *l. 2. §. ult. ff. de Orig. iur.* (x) *Gror. de Vit. Ict. lib. II. cap. II. & ha. Vinc. Gravina de Ortu & progr. iur. civ. §. LXXVIII. p. 111.* ad Celsum patrem referunt, quae *Plin. lib. VI. Epist. V. de praetura Iuuentii* refert. Sed Celsus pater, si, quum Ducennio Consuli in consilio esset, annis tantum XXX. habuit, illo tempore iam proejectioris aetatis fuit, quam quae Praeturae conveniat. Praeterea quae Plinius ibi de Iuventio Praetore refert, magis conveniunt iuveni, ambitionis oestro percito, & in iracundiam facile incalescentis. Quare hac praetura non patrem sed filium functum esse, ipsa temporum ratio evincit (y) *l. 2. §. ult. ff. de orig. iur.* (z) Aliquoties Celsi patris sententiae laudantur, non modo a filio, *l. 20. l. 29. ff. de legat. 2.* verum etiam a Neratio Prisco, *l. 38. ff. mand. & Vlpiano, l. 3. §. 7. ff. de condit. caus. dat.* sed id sit his formulis: *A patre sic accipi: Pater meus referebat: Et Arifoni & Celso patri placuit: Celsus refert, patrem suum, Celsum, existimasse.* Qualibus verbis locus esse non potest, quando ex libris alienius testimonia proferuntur.
- (a) Rationes ita subducimus. Certum est, Iuventii nostri praetoram incidere in aetatem Plinii, qui eius meminit *Lib. VI. Epist. V.* Iuventiumque Praetorem tum cum Licio Nepote graviter altercatum refert de sententia, quam hic in causa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis postulati, dixerat. *Es causa in Senatu acta est ineunte anno V. C. DCCCLIV, siquidem Man. A-*
cili-

haec natalium fortuna & eam lucratus felicitatem, ut & exemplo tanti patris & consilio ad magna quaeuis incitaretur. Hinc adolescens per omnes artes, quibus ea aetas ad humanitatem imbui solebat, viuendam indolem circumtulit, ingeniumque ad summa quaeuis natum ita perpoliuit atque excoluit, ut nullum litterarum praesidium sibi deesse pateretur. Fragmenta sane eius omnia, quae in Digestis supersunt, stilo tam elegante, tamque terfo ac castigato scripta sunt, ut Laur. Valla & Floridus, qui in exagitanda veterum Ictorum Latinitate, id est, in mustaceo laureolam quaesuerunt, parum vel nihil omnino, quod iusta reprehensione dignum videatur, in Celsi stilo notauerint. (b) Deinde in iisdem fragmentis quaedam satis expressa Graecae eruditionis vestigia occurrunt: (c) inprimis autem Stoicam illam ac feueriorem sapientiam, quae Ictis praecipue ad palatum erat, tot eius sententiae redolent, (d) ut satis adpareat, illum non illotis manibus

Sss 3

sacra

cilium Rufum, Col. designatum tum primum sententiam dixisse, ex eiusdem Plin. *Lib. V. Epist. XX.* patet. Iam quum idem *Lib. VII. Epist. XVI.* testis sit locupletissimus, leges annarias tunc adhuc religiose obseruatas esse, & aliunde constet, annum praeturae legitimum tunc fuisse aetatis trigesimalium quartum, nisi forte anni aliquot vel principis beneficio vel ex lege Iulia & Papia Poppaea remitterentur: *l. 2. ff. de minor.* natalem Iuuentii incidisse oportuit in annum circiter DCCCXX. Quae quum vulgo parum obseruentur: non sane mirum est, Celsos patrem & filium, quin & nepotem, turpiter plerumque confundi a scriptoribus ceteroquin doctissimis. (b) Notant quidem phrasin: *Adponere auctoritatem, l. 189. ff. de reg. iur.* itemque vocabulum *offuarum, l. 2. ff. de sepulcr. viol.* Sed priorem non magis absurdam esse, quam illam: *Interponere auctoritatem*: posterius autem in pluribus maioribus apud Grucrum, Reinesium, Sponium reperire praesidium, erudite suo more ostendit V. C. Car. Andr. Duker. *de Latin. Vt. Ict. p. 423.* (c) *l. 3. ff. de Condict. trit. l. 7. ff. de supell. l. g.* (d) Quemadmodum nemo hodie ignorat, Ictos veteres. & maxime Proculianos, philosophiam Stoicam reliquis sectis anteposuisse: Merrill. *Obs. lib. I. cap. XX.* ita vbique porticum Zenonis redolent Celsi fragmenta. Sic quum Stoici omnia fluere, perpetuoque decurrere & mutari, exillimarent, quam doctrinam & Heraclitum, Thaletem, Pythagoram, Platonem amplexos esse, ex Aristot. *Metaph. lib. I. cap. VI. Sex. Empir. Hypot. lib. III. cap. XV.* & Stobaei *Lib. I. Eclog. cap. XIV.* patet: subtilem hanc philosophiam & Celsus manifesto sequitur in *l. 26. § 12. ff. de condict. indeb.* Deinde, quae Iuuentius *l. 7. ff. de supell. leg.* de voce & de ἀναξαρτων φωνῶν philosophatur, Stoica esse, plane non dubitabit, quicumque cum illis conuenerit locum Diogenis Laert. *Lib. VII. segm. 57.* Verba porro Celsi *l. 17. ff. de legib.*

ex

sacra nostra attigisse, sed, quo rite initiatus in interiores artis nostrae recessus penetraret, totum se dedisse iis litteris, sine quibus vix quisquam Icti nomen sine dedecore atque opprobrio sustinuit. Et eius quidem diligentiae fructum paullo post capiebat vberimum, quum animum ad iurisprudentiam adplicuisset. Sectatus enim patrem, (e) &, ceu nonnulli existimant, T. Aristonem, (f) non modo tam diu discebat, donec eum, quantum proficeret, non poeniteret, sed & veteres libros, qui ad illustrandam iurisprudentiam facere videbantur, diurna nocturnaque versabat manu, (g) illaque incredibili diligentia efficiebat, vt ad summam, quam ingenium humanum capit, iuris dicundi facultatem breui eniteretur. Sane adhuc tum adolescens, vltra aetatem, ac propemodum ante pilos sapiebat, iisque iam annis praecoci ingenio fretus, de iure respondebat, quibus alii plerique vix inter dupondios locum inueniunt. (h) Ceterum quemadmodum

ex Zenonis libris deprompta esse, iam Merill. *Obs. Lib. I. cap. XXI.* obseruauit. Similem procul dubio auctorem habuit Celsus, quando, teste Iustiniano l. 10. C. qui test. fac. poss. neminem tam surdum esse, contendit, qui penitus non audiat, si quis supra cerebrum illius loquatur. De quo *ὀρθότατος* Quosdam quum iam alii disputarin, ego iam nihil addo. Vid. Menagii Amoenit. Iur. cap. XXVII. p. 155. sequ. (e) Ab eo se doctrinas suas accepisse, ipse furetur Iuuentius l. 20. ff. de legat. 3. (f) Aristo enim Celso rescripisse dicitur. l. 29. §. 1. de statu lib. Et sane praeclare Aristonis virtutes, celebratae a Plin. lib. VIII. Epist. XIV. adolescentem mira discendi cupiditate flagrantem facile subigere potuerunt, vt & ab eo, quammis Sabiniano, proficere vellent: sed vereor tamen, vt id ex d. l. 20. recte probetur. Idem enim Aristo rescripsit Neratio, l. 19. §. 2. ff. locat. & Saluio Iuliano l. 6. ff. de legat. praest. Videntur sane Icti *ὀρθότατος* de ambiguis iuris quaestionibus inter se saepe per epistolas disceptasse, nec inde statim sequitur, vt, qui alteri respondit, ipsi aliquando praceptoris loco fuerit. (g) Citantur ab eo auctores praestantissimi, veluti Sex. Aelius, l. 38. ff. de act. emt. Brutus l. 13. pr. ff. de in diem addit. Cofcellius l. 158. ff. de verb. sign. Cato, l. 98. ff. eod. Linius Drusus, l. 38. ff. de act. emt. Q. Antistius Labeo, l. 43. ff. de legat. 3. l. 59. ff. de hered. inst. l. 7. ff. de supell. leg. Q. Mucius Scaeuola, l. 48. ff. mand. l. 59. ff. de contr. emt. l. 13. ff. de in diem addit. l. 98. ff. de verb. sign. Neratius Priscus, l. 12. ff. quemadm. seru. amitt. Nerua, l. 32. ff. de pos. Proclus, l. 38. ff. de act. emt. Sabinus, l. 12. ff. quemadm. seru. amitt. Ser. Sulpicius, l. 7. ff. de supell. leg. C. Trebatius Testa, l. 59. ff. de hered. inst. Tubero l. 5. §. 1. ff. de pecul. & M. Tull. Cicero l. 96. ff. de P. S. (h) Ita intelligendus locus Paulli l. 61. §. 3. ff. de verb. oblig. vbi Celsum adolescentem scribere, ait, moram posse purgari: Nec adolescens hic pro filio

um in philosophia Stoicos: ita in iurisprudencia Proculeianos ac Peganianos sequebatur, (i) quorum scholae illum post patrem praefuisse, ex Pomponii loco colligimus. Neque tamen tam seruili erat ingenio, ut Proculo, tamquam claudus pilae, inhaereret, omniaque eius bona, mala, vera, falsa perinde probaret: sed prudente usus *ἐκλογῆ*, nec aduersae parti manus dare, (k) nec propria ipse vineta caedere dubitabat, (l) quotiescumque id veritas ac iustitia exigere viderentur.

Formatus hunc in modum Iuuentius noster, id iam agebat, ut & masculae illi ac pulcherrimae philosophiae, quae in rebus agendis administrandaque republica versatur, totum se dederet. Hinc prima fa-
 cturus militiae palatinae stipendia, non modo in foro, tanquam praestantissima ingeniorum palaestra, assidue versabatur, sed & nihil faciebat reliqui, ut respondendo de iure tum de ciuibus, tum de magistratibus, bene mereretur. (m) Militia ista forensis dici non potest, quanto tunc adiumento fuerit hominibus, ad maiora nitentibus. Quare & Celsus viam ad honores habuisset expeditissimam, si vel maxime
 aliam

filio ponitur, ceu visum Iano Vinc. Grauiuae *de Ortu & progr. iur. ciu.* §. LXXIX. (i) Hinc passim in Celsi fragmentis defendi videas Labeonem, Neruum, Proculum, passim refelli Sabinum, veluti l. 8. §. 2. ff. de in ius voc. & Iulianum, a quo eum frequenter dissentire, iam Cuiac. *Obs. Lib. VII. Cap. XXXV. & lib. XXVII. cap. XII.* monuit. Plerumque etiam in soluendis quaestionibus difficilioribus Proculeianis suffragatur. Exempla bellissima habes in l. 26. §. ult. ff. de condict. indeb. l. 75. ff. pro soc. l. 7. pr. ff. commod. l. 24. §. 10. ff. de furt. (k) Hinc aliquando cum Sabino sentit, veluti l. 65. §. 3. ff. de legat. 3. l. 6. ff. de condict. ob turp. caus. aliquando cum Cassio. l. 1. ff. de sumis. (l) Sic Antistii Labeonis sententiam deserit. l. 25. pr. ff. de furt. a Nerua dissentit l. 29. ff. de cuiet. Est, vbi a patris doctrina modestè discedit, l. 3. §. 6. ff. de condict. caus. dat. ut satis adpareat, nihil eum veritate habuisse antiquius, atque ex iis lctis eriscendis fuisse, de quibus crudite disserit Merill. *Obs. Lib. I. Cap. IV.* (m) Respondit non modo priuatis, veluti Plotianae, l. 18. ff. de iure condicill. Aurelio Quieto, l. 16. ff. mand. Cornelio Felici, l. 58. pr. ff. pro. soc. Domitio Labeoni, (quem imperit suum iuri non; em lctis accensere non dubitat lo, Bertrandus,) l. 27. ff. qui test. fac. poss. Trebelliano, l. 72. ff. ad. SC. Trebell. Sexto, l. 7. §. 17. ff. quib. ex caus. in poss. eat. verum etiam magistratibus, veluti Flatio Respecto praetori, l. 3. §. 1. ff. de minor. Ex quo patet, illum facultatem de iure respondendi beneficio principis accepisse. Ti-
 rocin a enim eius forensis incidunt in tempora Domitiani, Neruae, Tru-
 lani; & primus Hadrianus omnibus promiscue permisit de iure respondere, quibus erat studiorum fiducia, l. 2. §. 47. ff. de orig. iur.

aliam sibi non muniuisset. Sed illi & aliud, memorabile potius, quam dignum aliqua laude, facinus ad amplissimas dignitates consequendas profuit. Auctor enim est Dio Cassius, (n) Iuuentium Celsum vna cum aliis quibusdam viris illustribus aduersus Domitianum, principem pessimum, coniurasse, accusatum autem, iamque in extremo constitutum periculo, callide petiisse, vt admitteretur ad principem, cui, facta sibi eum aduendi copia, miris blanditiis persuaserit, se expertem esse eius criminis, liberaliterque pollicitus sit, se ipsum indagaturum sceleris socios, argumentaque coniurationis luculenta iudicibus suggesturum. Addit Dio, Celsum, impetrata venia, rem omnem ad Domitiani caedem callide extraxisse, eaque arte se sociosque exemisse periculo. Quae si vera sunt, plus quidem famae, quam gloriae, habent: at Celso tamen procul dubio ad consequendos honores maximo adiumento fuerunt. Earumdem enim partium, in eodemque consensionis globo, teste Philostrato, (o) erant Rufus Saluidienus, Orfitus, & Nerua ille, qui postea Domitiano in imperio est surrogatus. Hic, quum Celsi, iuuenis ferocis ac callidi, artibus & seruatus, & ab exsilio liberatus esset, gratiam procul dubio illi retulit bona fide, & cum Traiano filio nihil, quod ad eum ornandum pertinere videbatur, praetermisit. Non equidem dubium est, quin Celsus per omnes honorum gradus ad consulatum adscenderit: at vigintiuiratus tamen, Quaesturae, Aeditutis vel Tribunatus, quibus tum ante praeturam defungendum erat, nusquam mentionem fieri obseruamus. Contra praeturae eius meminit Plinius Secundus, (p) eamque in annum ab V. C. DCCCLIV.

inci-

(n) Dio Cass. *Lib. LXVII. p. 765.* (o) Philostr. *Vit. Apollon. Tyan. Lib. VII. Cap. III.* (p) Plin. *Lib. VI. Epist. V.* vbi Iuuentium Praetorem cum Licinio Nepote altercatum esse refert. Quum enim Bithyni Varenus accusasset repetundarum: hic, vt sibi defensionis causa testes euocare liceret, a Senatu petierat, idque, adiutus Plinii & Homulli eloquentia, suffragioque Cornelii Prisci, impetrauerat. Plin. *Lib. V. Epist. XX.* Sequenti sessionum die de eo SCto differebat Licinius Nepos, ac si illud legibus aduersaretur, monebatque, petendum esse a consulibus, vt referrent de lege repetundarum, an placeat in futurum ad eam legem adici, vt reis perinde, ac accusatoribus, ius sit testes euocare. Indignantibus quibusdam, Iuuentium Licinium, tamquam emendatorem Senatus vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus, quorum neuter sibi a conu. eius temperauit, non sine voluptate patrum conscriptorum, quum Celsus Nepoti ex libello, & Celso Nepos ex pugillaribus responderet. Huiusmodi altercationes libera olim rep.

in

incidisse, supra demonstrauius. Ex eo semel iterumque Consul fuit, quamuis de priore eius consulatu facti taceant. (q) At posterioris meminere non modo marmora, (r) verum etiam leges nostrae, neque dubium est, quin is honor Iuuentii nostri incidat in annum DCCCLXXXI. Collega ipsi fuit, si Cassiodoro & Prospero credimus, *Marcellinus*, si Idatio & auctori Chronici Alexandrini, *Marcellus*, si denique marmoribus, *Q. Iulius Balbus*. Sed item hanc sine pulueris laetu composuit Norisius, (s) docuitque, hunc Balbum etiam Marcelli cognomen tulisse. Existat SC. hoc anno factum, quod integrum in pandectis superest, (t) in quo tamen & consules suscepti simul cum ordinariis memorantur. (u) Id quod non raro factum esse, ex mihimentis apud Gruterum infra memorando (x) satis adparet. Est & alterum SC. eodem IUVENTIO CELSO ITERVM, (y) ET NERATIO MARCELLO COSS. factum, (z) quo lex Vestibulici, (a) de iure ciuitatis cum seruis

T t t

uis

in Senatu frequentissimas fuisse, obseruat Briffon. *de Formul. lib. II. p. 124.* permittebantque eam etiam boni principes, ne Senatus populusque, hoc libertatis simulacro delusus, ferire se putaret. (q) Suspectus procul dubio consul fuit Iuuentius, quoniam primum falces teneret, adeoque non obscura ratio est, cur nullum usquam adpareat huius consulatus vestigium. Puto tamen illum incidere in annum DCCCL. collegamque Iuuentii tunc fuisse vel Afranium, vel ipsum Vlpium Traianum, Imperatorem. Nam primo hoc anno quadragenarius fuit Celsus, qui legitimus tunc annus erat consulatus. Deinde eius anni initio consules facti *Nerva IV. & Traianus II. &* mortuo VI. Kal. Febr. Nerva, quibus ei susceptus fuerit, non memoratur. Item a mense Octobri susceptus legitur *Afranius Dexter*, quem vero collegam habuerit, non legimus. Sed haec quidem diuinitio est. (r) Grut. *Inscr. p. DLXXXIII. s. Onuphr. Panu. Fast. p. 221.* (s) Henr. Noris. *de Epoch. Syro-Maced. p. 498.* (t) L. 20. §. 6. ff. *de hered. pet.* Sed vel librarium, Codicis Florentini auctorem, vel ipsum Tribonianum abbreviationes in SCis sollemnes non intellexisse, satis liquet. Emendauit illud Petr. Pithoens *Aduersar. lib. II. cap. XV.* (u) Hub. Golzius in Fastis monet, initio huius anni falces tenuisse *Celsum iterum & Q. Iulium Balbum*, ex Kal. Martis *T. Aufidium Fromonem & Aetium Sauerianum*, qui in d. l. 20. §. 6. memorantur, denique ex Kal. Nouemb. *C. Neraetium Marcellum & Cn. Lollium Gallum*. (x) Grut. *p. DCVII.* ubi simul memorantur *Antius Pollio & Opimianus Koss. ordinarij, Senerus & Sabintianus Coss.* (y) Ita legendum esse pro *item*, quod in vulgatis habetur, recte monet Ant. Augustin. *Emendat. lib. III. cap. IV.* (z) L. ult. C. *de seru. recip. manumitt.* (a) At quaenam lex Vestibulici? Nulla sane fuit gentium Romanarum, a qua lex id nouen ferro potuerit, nec quicquam fore dubitat, quin vitiosa sit ea deno-

uis municipiorum manumissis communicando ad provincias etiam porrecta est. Sed & hic perdifficilis oritur quaestio, quomodo Celsi collega dici possit Neratius Marcellus, qui sub finem eius anni successus, Cn. Lollium Gallum collegam sortitus est. Sed errorem hic admisum esse, plerique agnoscunt, facilisque fuit errandi occasio, quando Marcelli eodem anno, at non iisdem mensibus, consules processerint, quos & doctissimus quisque facile confudisset. (b) Haec quidem de Iuventii praetura & consulatibus; quibus quamvis eo tempore nihil esset honorificentius, Hadrianus tamen, acerrimus ingeniorum censor, tantis dignitatibus id adiecit incrementum, ut cum cum Saluio Iuliano & Neratio Prisco in consilium suum & inter amicos adsciceret, (c) raro illis temporibus exemplo felicitatis, ut iurisconsultus operam ac studia simul principi, simul reip. probaret.

Quem viuendi finem habuerit Celsus, qui inter tot fortunae obsequia consenuerat, non memorant annales, quamvis fere pro certo

adfirmatio. Licabit itaque in re difficili harioolari. Municipis olim seruos manumittere non poterant, quia manumissio, tamquam actio legis, per procuratores non poterat explicari. *l. 123, pr. ff. de Reg. iur. l. 9. C. de vindict. libert. & apud om. in manumiss.* Quos itaque seruitutis iugo eximebat res publica, si ex lege Aelia Sentia in libertate quidem morabantur, nec tamen habebantur liberi. Quum autem postea ex lege Iunia Norbana omnes, qui istam libertatem non fuerant consecuti, Latini fierent: Vlpian. *Fragm. Tit. l. §. XII.* eiusdem quoque iuris censebantur serui a republica manumissi. Id primum mutatum Lege hac Vestibulici, quae cum libertinis municipiorum iura ciuitatis communicauit. *l. ult. C. de seruis reip. manum.* Quumque quod in gratiam municipiorum sancitum fuerat, non statim ad provinciales quoque ciuitates pertineret: ad eas quoque legem promisit SCum, de quo agimus. Ex eo palam est, legem Vestibulici conditam esse inter annum DCCLXXI quo lex Iunia Norbana lata, & annum DCCCLXXXI, quo prodijt SC. Iunentianum. Atqui quum anno V. C. DCCCLXIII. M. Vettius Rusticus Bolanus Cos. fuerit: Grut. *Inscr. p. LXVI, 2. p. CXXVIII, 5. p. CLXIII, 7.* ab eo procul dubio lex dicenda est *Vettii Bolani*. Tamen, ut vera fatear, proprie non lex fuit, sed SCum. Eo enim tempore leges non amplius ferebantur, nec raro SCa legum nomine veniunt. Exempla occurrunt passim, in primis apud Iul. Capitolin. in Vit. M. Anton. cap. IX. & Dionem Cass. *Lib. LXXVIII. pag. 707.* (b) Vere enim Marcellus Iuuentio collega fuit: non tamen Neratius Marcellus, qui extremo illo anno fasces tenuit, sed Q. Julius Balbus, cui & Marcelli cognomen fuisse, ex monumentis idoneis demonstrat Henr. Noris, *Epoch. Syro-Maced. p. 498.* (c) Spartian. Vit. Hadr. cap. XVIII. Magna haec di-

affirmare liceat, cum non attigisse Antonini Pii imperium, sed extremis Hadriani temporibus diem supremum obiisse. (d) Ex quo porro colligimus, insigne istud marmor Gruterianum, in quo libello cuiusdam subscripsit IUVENTIVS CELSVS, PROMAGISTER, non ad Celsum nostrum pertinere, sed ad filium eius, quem ipsum quoque per vestigia patris grassatum, palatinis honoribus fuisse, ex vno illo lapide discimus. (e) Sed redimus ad Iuventium nostrum, qui, ne quid sibi deest

Tit 2

set

gnitas, inter principis amicos, & comites, id est, interioris admissionis adgnitros, esse, quorum in numerum non temere alii, quam viri consulares, recipiebantur, qualis Scetus Severus in anathore Mediolanensi apud Salmastium ad Spart. l. c.

C. SENTIO.

SEVERO

QVADRATO.

C. V. COS.

AMICO. ET. COM. AVG. N.

Habitus is honor ICtis etiam sub Antonino Pio, Marco, & Alexandro, Augustis, seu ex l. 4. C. de contr. stipul. lul. Capit. Vit. Anton. Pii cap. XII. & denique ex Lamprid. Vit. Alex. cap. XV. & XVI. discimus, quamvis in loco postremo manifestus sit *παρρηγομένης* librarii, Celsum nostrum Alexandri amicitia ac consiliaria accusantis. (d) Ex sermionibus, nostris consil iterum fuit anno aetatis circiter LXI. Post haec Iulianus edidit libros Digestorum, & quidem ineunte principatu Antonini Pii, seu ex l. 6. §. 12. ff. de neg. gest. § l. 18. ff. quod met. caus. colligimus. Atqui in libro XXIX. illorum Digestorum Celfo nostro his verbis testimonium denunciat: *Quod etiam Iuventio Celfo apertissime placuit.* Quasi sane formula non videntur, qui viuum testem adpellant. haque, ineunte Antonini imperio, iam viuis procul dubio excoerant Iuventius. (e) Edidit hoc insarior post Mazochium, Apianum, Brissonium, Rutilium, aliosque Grut. Inscrip. p. DCVII. In illo est libellus liberti Aug. principi oblatu, quo, ut sibi reliquias coniugis & filii, sarcophago sicili commendatas, in marmoreum inferre liceat, petit. Et subscriptum:

FERETRYM. FIERI. PLACET. IUVENTIVS CELSVS. PROMAGISTER. SUBSCRIPSI. III. NON. NOVEMB. ANTO. POLLIONE. ET. OPIMIANO. KOSS. ORDINARIIS. SEVERO. ET. SABINIANO. COS.

Hunc lapidem Guil. Grot. de vit. ICt. Lib. II. cap. III. & Menag. in Amoen. lur. cap. XX. p. 98. ad Iuventium ICtum, de quo nos hactenus egimus, referunt, quam tamen meliora edoceri potuissent a Io. Bertrando Lib. I. cap. X. Consulatus enim Pollionis & Opimiani incidit in annum V. C. Iactat, quo iam ad plura scripsit Celsum nostrum, demonstratum.

Eury

set ad immortalitatem, etiam doctissimis operibus compiternam sibi famam peperit, quamvis praeter fragmenta, quae in Pandectis & locis quibusdam aliis supersunt, nihil commune istud librorum iuridicorum naufragium euaserit. Scripserat EPISTOLAS, (f) in quibus consilia ac responsa magistratibus, tum priuatis data videtur collegisse, quamvis ex iis postea aliqua in Digesta sua retulerit. (g) Scripserat & QVAESTIONVM, id est, problematum iuris difficiliorum ac publice disceptatorum, libros saltem XIX. (h) Reliquerat praeterea COMMENTARIOS, vel, uti ego interpretor, breuiora iuris vniuersi elementa, ac quoddam quasi

Σύκρον C. Celso nostro fuit C. IVENTIUS VERVS, qui & ipse ad consulatum peruenit, Grut. p. CXV, 1, quemque nostris fraterro fuisse, admodum sit verosimile. Quumque hunc Verum Salui Iuliani genti adfinitate iunctum fuisse, praecclare ex marmoribus demonstrat Reines. Var. Lib. III. cap. II. p. 343. stemma tale inde emergit:

P. Iuuentius Celsus pater		Salu. Iulianus ICtus
P. Iuuentius Celsus filius	C. Iuuentius Vibius Verus = Cof. an. DCCCLXXXVI.	II Salu. Iul.
P. Iuuentius Promagister.	Petronius = Didius Seuerus	Vibia Salvia Vera Spart. Clara Aemilia
Numius Albinus, Numia Vara, Cof. an. DCCCCXXXIX.	Didius Procu = lus,	Didius Salu. Iulianus, Imp.

(f) Earum librum XI, citat. Vlpianus l. 3. ff. de minor. Praeter illum Epistolae edidit C. Ateius Capito, Gell. lib. XIII. cap. XII. Antistius Labeo, l. 30. §. 1. ff. de usuc. Proculus, Iauolenus, Neratius, Africannus, Iulianus, & Sex. Pomponius. Ceterum ICtus consilia & responsa sua colligere solitos, patet ex fragmentis Proculi l. 78. ff. pro soc. l. 47. ff. de leg. 2. l. 7. de captiu. & post. l. 55. sequ. ff. de adqu. rer. dom. l. 69. de contr. emt. (g) Vid. l. 3. ff. de minor. (h) Earum librum tantum XII. & XIX. ab Vlpiano laudari, notat Labitt. Indic. Pand. p. 77. Sed & librum I. citari obseruauit in l. 1. ff. de reb. cred. quod argumento esse potest, Indicem Labitti post tot editiones nondum satis accuratum esse. Quid fuerint Quaestiones a ICtus editae, quales & a Papiniano, Maeciano, Africano, Ceruidio Scaenola, Tertuliano, Callistrato & Paulo scriptas nouimus, praecclare docuerunt Iac. Cuiac. in tract. ad Affic. & Eu. Otto in Papiniano Cap. XII. p. 234. quibus addo, Scaeuolam edidisse librum Quaestionum publice tractatarum, quas inscriptio optime ostendere vide-

(l) Ast celeberrimum fuit opus DIGESTORVM, quo totam iurisperitiam, seruato Edicti ordine, libris XXXIX. complexus est, & quod solum temporibus Iustiniani videatur superfuisse. (k) Haec sunt Celsi nostri opera, (l) quae saepe numero a Iuliano, Sex. Pomponio, L. Volusio Maeciano, Aelio Marciano, Ulpiano, Paulo, ipsoque Iustiniano citantur, & ita quidem, vt vix adducant locum, quin vel laudent Celsi sententiam, vel eam suo suffragio confirment. (m) Ceterum in eius fragmentis duo sibi notare visus est Guil. Grocius, alterum, quod aequitatis obseruantissimus; alterum, quod in deridendis aliorum opinionibus multus, & notata sarcasticus fuerit. Sed vt prius illud Grocio facile largimur: ita vereor, vt posterius in eius fragmentis quisquam, adhibito quouis perspicillo, deprehensurus

T t t 3

sit,

videtur huiusmodi librorum argumentum. (i) Citatur liber Commentariorum septimus ab Ulpiano, l. 19. §. 6. ff. de aur. arg. mund. quemadmodum & Cuii nostri Commentarii laudantur l. 54. ff. de condit. & demonstr. Eorum argumentum eleganter exponit Isidor. Hisp. Orig. Lib. VI. Cap. VIII. *Commentaria dicta, quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, ut commenta iuris, commenta euuangelii. Nam quidquid breuiter componitur, commentarium dicitur.* (k) Ex eo solo fragmenta in pandectis retulit Tribonianus. Reliqui ergo libri tum non amplius reperiuntur. Quin quum ante Iustinianum nec Theodosius in l. 1. C. Tb. de resp. prud. nec Anianus in Interpretamentis Digestorum Celsi faciant mentionem: illa quoque procul dubio fuere inter rariore antiquae sapientiae libros, quorum quum multi essent & ipsi eruditissimis hominibus incogniti, copiam maxime Tribonianus, vir excellentissimus, praebuisse, dicitur in Const. tanta §. 17. de confirm. pand. Ordo Edicti in his digestis obseruatur a libro I. ad librum XXVII. Libro XXVIII. de legibus Cincia & Velleia, Libro XXIX. de Fufia Caninia, Aelia Sentia, Iunia Norbana, Libris XXX. & sex sequentibus, quod & Iac. Gothofr. in Comment. ad Reg. Iur. p. 748. obseruauit, de lege Iulia & Papia Poppaea; libro XXXVII. de legibus iudiciorum publicorum; libro XXXVIII. de stipulationibus & cautionibus; ac postremo libro XXXIX. de iure fisci, re militari, aliisque, quae ad ius publicum pertinent, tractauerat. (l) Bern. Rutilius Vit. ICr. Cap. LVIII. & Io. Bertrandus Celfo etiam tribuunt INSTITVTIONVM libros, XX. Vinc. Grauina §. XXXIX. addit libros aliquot de VSVCAPIONIBVS, quibus in libris crebra mentionem patris fieri, obseruat. Sed vtriusque operis nusquam apud veteres fit mentio, & Celsus filius in toto Digestorum opere vix semel iterumque patris meminit. (m) Hinc formulae: Eleganter Celsus scribit. l. ff. d. iust. Iur. l. 21. §. 11. ff. de recept. & arb. l. 1. §. 3. ff. de vsufr. accr. l. 18 §. 4. sam. ex cisc. non ineleganter, l. 3. §. 8. de condit. caus. dat. recte, l. 21. §. 11. de recept.

fit, nisi forte tam senex, ut derisorem dicat, quicumque veritatis studio ductus, ab aliorum sententia, ingenua libertate dissentit. (n)

Enimvero, ne in librum excrecat dissertatio, iam id agendum, cuius causa hanc operam calamo indiximus. Quum enim post acerba viro- rum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI & ARN. WESENFELDI, funera iurisprudentiae ac philosophiae publice docendae prouinciam mihi imposuerit, eo- que consilio me ex illustri Franequerana longe clementissime euocarit REX PRUSSIAE POTENTISSIMVS, Dominus noster & Nutritor Academiae longe munificentissimus: nihil superest, quam ut, dicta oratione sollempni, auspici- um vtriuusque muneris more maiorum faciam. Fiet id futuro die IV. Nouembr. quo de IURISCONSULTS SEMIDOC- TIS differere, eorumque vberissimum prouentum ex litterarum ac philosophiae contentu nasci, breui oratione demonstrare decreuimus. Quem ad- tum ut sua praesentia condecorare velint REGTOR MAGNIFICVS, ILLVSTRISSIMVS IMP. COMES, PERILLVSTRES BARONES, PROFESSORES EXCELLENTISSIMI, & quicumque Musas amant, CIVES HOSPITESQUE generosi ac doctissimi, ea, qua par est, humanitate, & opere, quantum possum, maximo exoratum verimus, daturi operam, ne officio nostro, simili oblata occasione, vniquam defuisse dicamur. P. P. in alma Viadrina A. D.

II. Nov. MDCCXXVII.

DE

*recept. l. 2. de condit. ind. l. 18. de her. pet. l. 15. §. 25. de damn. inf. Eius sententiam videtur probabilem, l. 1. §. 3. de sum. rationalem l. 2. §. 3. de iudic. non inargutam, l. 5. §. 1. ff. de usufr. ear. rer. veram, l. 1. §. 3. ff. de exc. rei vend. & passim verioreni, l. 33 ff. ad SC. Treb. verissimam, l. 11. §. ult. ff. de interrog. in iur. fac. eam habere rationem. l. 19. §. 3. de aur. arg. mund. Eius sententiam probandam, l. 13. ff. de her. pet. l. 2. ff. de usu & habit. ei ad quietendum, l. 17. §. 1. ff. de op. libert. eo iure vtendum. l. 23. ff. de R. l. Vnus Iulius Paullus, & semel quidem, monet, non admissum esse, quod Celsus ait. l. 98. §. 8. ff. de solut. (n) Miratur aliquando Celsus, hoc a nemine animaduersum, l. 13. ff. de in diem add. quorumdam etiam sententiam sibi minus probari, fatetur: l. 1. §. 1. ff. ad municip. sed in his nihil traqueasnov. Semel Ulpianus l. 10. ff. de neg. gest. Celsum Proculi sententiam eleganter derisisse ait. Sed deridere eleganter ad *χαρτερωμεν* pertinet. In primis Grotius profert acre Celsi responsum l. 27. ff. qui test. fac. poss. at ibi non alterius sententiam, sed stolidam Domitri Labeonis quaestionem, sibi propositam, deridet. Et ea sane nostris quoque hominibus tam ridicula videtur, ut paroemiae Ictoram: *quaesto Domitiana* originem dederit.*

DE
IVRISCONSULTIS SEMIDOCCTIS
ORATIO INAUGVRALIS,
 DICTA
FRANCOFVRTI AD VIADRV
 A. D. IV. NOV. MDCCLXXVII
EXERCITATIO XIII.

Quae res ad acuendum ingenium excitandamque dicendi facultatem duae plurimum possunt, AUDITORES HON, ab his ambabus hodierno die me non dicam mediocriter instructum, sed penitus propemodum destitutum esse, satis animaduerto. Quum enim praeter ingenii vbertatem duo sint maxime, quae dicendi magistri in oratore, eloquentiae famam anhelanter, requirunt, animus serenus nulloque vehementiore adfectu perturbatus, & non intermissa dicendi consuetudo atque exercitatio: ego me profecto & paullo commotiorem in hunc superiorem locum conscendisse fateor, & acriorem illum ad dicendum impetum, quo olim apud imperitiores in aliquam hominis non indiferti opinionem veneram, iam pridem in me paene elanguisse, sentio. Et animum quidem, quem iam totum in excogitandis rebus esse oportebat, quam maxime percellit, defixumque in se habet summi Numinis providentia, quae me & ante hos quatuor annos, paene inuitum, ac iam itineri Francofurtano accinctum, in Belgium extrulit, & nuper honestissima conditione ibi fruentem, omnique beneficiorum genere ab illustrissimis Frisiae Ordinibus ornatum, praeter omnem spem atque expectationem patriae restituit. Quam quidem factorum meorum seriem quanto contemplor accuratius, (non potui autem in hunc locum conscendens eam non accuratissime contemplari,) tanto me magis haerere, mirari, obstupescere, & vix oculis meis fidem habere fateor. Deinde ab illo pri-

pristino eloquentiae studio, quo iuuenis magnopere delectabar, me non modo ipsa aetate, sed & tetrico illo iurisprudentiae studio, cui me a tot annis totum dedidi, iam dudum abductum esse, vos ipsi facile intelligetis, AVDITORES, nisi forte homini, cum Accusatio, similibusque ingeniis quotidie conflictanti, litterisque illitteratissimis immerso, elegantiae quidquam superesse potuisse, arbitremini. Enimvero quantumvis verear, ut expectationi vestrae satisfaciam: tamen quum hoc dicendi munus detrectare salvo officio ac more maiorum haut possim: pandam, quantum in me est, orationis vela, & de IVRISCONSULTIS SEMIDUCTIS, caussisque, cur tam pauci hodie ad solidiorem illam, qua veteres excelluerunt, iurisprudentiae laudem perueniant, quaedam nec a persona mea, nec ab hoc tempore aliena, in medium proferam. Interesse enim arbitror iuventutis huius lectissimae, ut aliena fruatur infania & veluti tot naufragia ex littore spectans ab aliis exemplum capiat, sibi quod ex usu sit, tantoque prudentius aliorum exemplis monita rationes suas componat. Quas res utilissimas, neque, ut spero, in iucundas breui oratione complectenti, ut mihi perexigui temporis audientiam haut denegetis, a vobis, AVDITORES, vehementer etiam atque etiam rogo atque contendo.

FL. THEODOSIUS, Augustus, in constitutione, quam de Codicis sua auctoritate edidit, paucos rarosque semper conqueiturum extitisse, qui plena iuris civilis scientia ditarentur, & in illo lucubrationum tristi pallore vix vnum aut alterum recepisse soliditatem perfectioris doctrinae. Quum in haec verba primum inciderem, AVDITORES, iure Theodosius accusare mihi videbatur temporum, in quae inciderat, infelicitem. Nam iam tum effusa in orbem Romanum barbaries omnem elegantiam omnemque litterarum splendorem ita extinguere coeperat, ut & tribunalibus tunc mera offunderetur caligo, & ipsa iurisprudentia, quae olim Manlios, Scaeuolas, Seruios in amplissimum dignitatis gradum extulerat, ignobile libertinorum, quin seruorum artificium, putaretur. Quare adeo non mirabar, in proletaria illa turba paucissimos innotuisse optimo principi, qui maximam illam Papinianorum Ulpianorumque gloriam exaequant, ut si plures extitissent, id multo magis visum esset admiratione dignum. Enimvero paullo post, expensis omnibus, quae ad rem facere videbantur, subductisque rationibus, non multo infelicius fuisse intelligebam Theodosii faeculum,

culum, quam illa anteriora, siquidem & Tullius, cuius aetate litterae omnes excelsissime florebant, de Ictorum tamen excellentiorum paucitate conqueritur. In libro enim de claris Oratoribus, ubi Ser. Sulpicii scientiam in iure mirifice collaudat, ad Brutum conuersus: Sic enim Brute, inquit, existimo, iuris ciuiliis magnum usum & apud Scaeuolam, & apud multos fuisse, artem in hoc vno Sulpicio. Quod si autem iam Ciceronis temporibus non adeo magnus fuit iurisconsultorum egregiorum prouentus, & iam tum fora & subsellia occuparant homines semidocti, quando vrbs, rerum gentiumque domina, eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis adfluebat, nitentibusque ad maiora ingeniis amplissima praemia tum ad honores tum ad diuitias erant proposita: cui quaeso mirum videatur, Theodosio, cuius temporibus omnium laudandarum artium studia iam pridem oblanguerant, multo pauciores innotuisse, qui tibi in hoc amplissimo studio laudem aliquam eximiam pepererint? Incidebat deinde suspicio, ipsam fortassis iurisprudentiam ita esse comparatam, ut eam non nisi pauca atque eminentiora ingenia capiant, pleraque non nisi mediocrem eius cognitionem adsequantur. Sed quum olim a Traiani temporibus Iuliani, Marciani, Celsi, Papiniani, Vlpiani, Paulli aliaque illustria ingenia tanto numero illuxerint, quibus nihil in arte nostra abditum, nihil imperuuum fuit: vix fiebat verosimile, naturam, veluti nimia illius aevi vbertate defatigatam, ita postea paulatim consenuisse, ut homines nostri reliquas quidem artes omnes non solum addiscere, sed & nouis accessionibus locupletare possint, in sola autem iurisprudentia ad veterum eruditionem aspirare nequeant. Quare quemadmodum Moderatus Columella, scriptor de re rustica elegantissimus, eos grauius reprehendit, qui culpantes agrorum infoecunditatem & coeli per multa iam tempora noxiam frugibus intemperiem, humi naturam sterilitate, quasi quodam morbo, adferam existimabant: ita nefas profecto est, opinari, eandem naturam in fingendis ingenijs ita iam vires omnes consumsisse, ut iam pridem nihil magnum amplius atque eximium producat. Non sicuti corpora hominum decreuisse, terraque nunc malos homines ac pusillos educare creditur: ita ingeniorum minorem nunc, quam olim, vim ac perspicaciam esse, credendum est. Sunt erantque ingenia, dum erant homines, eaque procul dubio veterum gloriam & exaequare & superare possunt, modo cultura diligentiore perficiantur. Quae quum

ita sint, aliae, eaeque magis idoneae inuestigandae erunt rationes, cum tam paucorum ICtorum excellentium lumine illustrentur saecula nostra, semidocti contra & sapientia ciuili vix leuiter tincti tantum non vbique in scholis ac foris dominantur. Quod antequam fiat, operam mihi dandam esse intelligo, AVDITORES, vt plebeiae huius turbae faciem paullo accuratius pernoscat. Nam illa perspecta, tunc demum, quae tristis atque insalubris tempestas tantum horum hominum prouentum dederit, non admodum obscurum fore, confido.

Equidem constare inter omnes arbitror, AVDITORES, maius, quam vulgo creditur, esse iurisperiti nomen, & quod vnum maximas doctrinae opes, atque insignem rerum diuinarum humanarumque scientiam complectatur. Non iam dicam, quam vastum ac capax ingenium tot iura inter se diuersissima, ciuilia, ecclesiastica, clientelaria, publica, priuata, Romana, patria, requirant. Ipsum enim ICti officium tam amplum est, tanque diffusum, vt & diligentissimos homines, ac illi vni deditos, facile defatiget. Duabus videlicet partibus illud potissimum absolui animaduertimus, vna, vt iura, quibus viuimus, quibus regimur, omnia accurate habeamus perspecta, & si quid in illis abditum atque obscurum occurrit, illud explanare interpretando & in clarissima luce collocare nouerimus: altera, vt illas iustitiae atque aequitatis rationes negotiis humanis causisque in foro vitaeque ciuili quotidie obuientibus rite adplicare sciamus. Si quis itaque est mortalium, qui vtramque illam facultatem ita coniunxerit, vt & interpretaturus leges, & causas vel cogniturus, vel acturus, munere suo cum laude fungatur, eum demum praeclaro atque honorifico ICti nomine iudico esse dignissimum. Quemadmodum enim illum non temere gratiosum medici nomen mereri dixeris, qui peruolutatis licet Hippocratis, Galeni, omniumque praestantissimorum doctorum voluminibus, leuulo tamen aegrotantis nunquam adstitit, ac proinde leuissimam quamlibet decumbentis febriculam expauescit; nec eum quoque id nomen tueri credideris, qui salutari scientia nunquam initiatus, artem tamen facit, exhibitioque laeseritio suo aegrotis omnibus salutem, ac tantum non luscis nouum oculum pollicetur, tot quotidie miseros referens in Libitinae rationes:

Quos Thomison aegros ausummo occiderit vno:

Ita profecto nec quemquam ICti nomen sine dedecore sustinere arbitra-

tratur, qui non iusti & aequi artem ita cum vsu coniunxit, vt par sit in vtraque facultate. Quibus politis, (sunt enim ita perspicua, vt probationis non indigeant,) iam satis perspicietis, AVDITORES, quot Icti semidocti aetate nostra subcreuerint. Quam multi hodie sunt, qui de legum intelligentia parum solliciti tunc se putant, quod in arte nostra summum est, consequutos, quando multas leges vel minus intellectas, vel ad rem nihil facientes, quin & aliquando causam, quam defendendam susceperunt, iugulantes accumulare, & ad singula verba Bartoli, Baldi, Accursii manes euocare didicerint? Quam multi solitritices studio dediti, id vnice per omnem vitam agunt, vt leges figant refignantque, modo syllabam, numquam de republica male meritam, in exilium agentes, modo eiectam ab alio, ac veluti deportatam, restituentes in intègrum, modo sumto hypercriticorum supercilio, vbique *obtruncias* consecretantes, ipsumque ius constitutum exagitant tam petulanter, nihil vt propemodum relinquunt intègrum, intactum, illibatum? Interrogatus olim Pausanias, cur nefas existimetur Lacedaemone, vllam priscarum legum refigere? Quoniam, inquit, legibus in homines, non hominibus in leges imperium est. At nostris his temporibus eo res rediit, vt & priuati sibi auctoritatem in leges arrogant, & vt acrius quisque in iura inuehitur, ita sibi doctior aliisque prudentior videatur. Quam multi denique interpretandis quidem Romanorum legibus, erroribusque, quibus semidocta doctorum turba ius nostrum inquinavit, eluendis omnem impendunt industriam, sed de huius scientiae vsu patrique iuris reliquiis tam parum solliciti sunt, vt si quis eos in forum perduxerit, credituri sint, se pedem in alio terrarum orbe posuisse? Veniam, quaeso, date, AVDITORES, de his omnibus nostram promentibus sententiam.

Primi generis studium dici non potest, quam sit inane, ac prope ridiculum. Quid enim aliud est legum plurimarum minus intellectarum notitia, quam quoddam iurisprudenciae cadauer, vita ac ratione destitutum? Quid magis ridiculum, quam auicularum imitari industriam, & quaedam legum verba panis lucrandi causa ediscere, nec earum tamen tenere vim ac potestatem? Nonne his iure occinas illa Persii leuiter immutata:

*Quis exoptulit p̄ficiatis serum yllas,
Picasque deculis verba iustra comari?*

Vuu 2

Magi-

*Magister artis, ingenii,que largitur,
 Venter, negatas artifex sequi voces.
 Quod si dolosi spes refulserit numi,
 Cornus, peritus iuris, Vlpianeas
 Tentabis expedire voce rubricas.*

Alter eorum labor, qui castigandis emendandisque legibus bene de iurisprudencia mereri conantur, & necessarius est inprimis, nec vniquam, si brutus absit vrendi secandique impetus, sua laude defraudandus. Sed qui eo solo iurisprudenciae ambitum circumscribunt: nae istos ego Penelopes procis simillimos esse dixerim, qui repudiati a domina, vota sua mittebant in crucem, & in ancillarum amplexus turpiter ruebant. Artem enim criticam cum aliis disciplinis, tum & iurisprudenciae ancillari, nemo temere ibit inficias. Richardus Simonius, audacis at peracuti ingenii homo, suauiter alicubi ridet eos, qui neglectis scientiis ipsis, in sola arte critica consenescent. Esse hanc fatetur clauem, qua maximi sapientiae thesauri, in veterum reconditi lucubrationibus, recludantur. Ludibrium tamen debituros ait cordatoribus, quicumque in limanda perpoliendaque clauē aliqua omnem aetatem contriuerint, neque istam vniquam ad recludendas depromendasque illas diuitias adhibuerint. Sapienter, si vniquam, & Ioue aequo iudicauit vir acutissimus. Quid enim aliud faciunt, qui leges planiores reddituri, emendationes acute excogitant, nec vniquam tamen legum ac iuris scientiam, ad cuius thesauros sibi aliisque viam expedire conantur, animo comprehendunt, quam vt in polienda clauē consenescent? Quo vero iure eos iustitiae sacerdotes, veraeque illius ac masculae philosophiae, quam Icti profitentur, studiosos dixeris, qui non aequi bonique notitiam profitentur, non iustum ab iniusto, licitum ab illicito secernunt, non denique vllam partem officii, quo iurisconsultus fungitur, vniquam attingunt, sed in aucupandis litterarum syllabarumque varietatibus versantur, parum memores eorum, quae Plinium Secundum docuit Euphrates, philosophus eximius, esse hanc philosophiae & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere iustitiam, quaeque ipsi discamus doceamusque, in vsu habere.

Quid dicam de illis, qui in venandis antinomiis ac Triboniani emblematis omnem ciuilem sapientiam positam esse existimant? Est
 fa-

sane, vbi in operosa illa iuris compilatione peccauit Tribonianus, idque tantum abest, vt mirer, vt, si nihil homo peccasset, id multo magis videretur mirandum. Sed plura eius peccata nonnulli fingunt, quam reperiunt. Si qui enim in verba quaedam paullo obscuriora incidunt, si iura aliqua, sibi minus perspecta, interpretari iubentur, si denique parum sibi constare existimant veteres: statim expediri iubent virgas, quibus vapulet Tribonianus miserrimus. Et tamen quemadmodum vetula illa apud Senecam, quae, vt fit, luminibus male utebatur, fenestris exiguis & aedibus parum luminosis ridiculo errore succensebat, ita multi, qui in Tribonianum saeuunt, non animaduertunt, non illius culpam esse, sed suam, & plerosque, quos sibi fingunt, Tribonianismos in fumum abituros, si quis paullo plus praesidii litterarum ad iurisprudentiam attulerit.

Est & tertium illorum semidoctorum genus, qui non nisi vetera ac Romana mirantur, Romana colunt, praeter Romana nihil laude industriaeque sua dignum existimant, subinde ingeminantes illud Crassi apud Ciceronem: incredibile esse, quam sit omnè ius ciuile, praeter Romanum, inconditum ac paene ridiculum. Praeclare constitutum est ius Romanum, fateor. Praestantissimas illud seruat prudentiae legislatoriae reliquias, nec id nego: quin & illud adiungo, videri in factis esse, vt sicut olim Romanorum arma, ita postremis hisce saeculis leges eorum cultissimas Europae prouincias occupent, idque contingat, quod Roma discedens augurabatur Rutilius Numatianus:

*Perrige victuras Romano in saecula leges,
Solaque fatales ne vereare colus.*

At nemo tamen ignorat, esse & Germanicae originis gentibus sua instituta, suas leges ac prisca consuetudines, quibus sane non repudium miserunt maiores nostri, dum Romanas leges paullatim in scholas ipsaque fora admiserunt. Has vero negligere, has exhibilare, his Romani pontificique iuris pannos adsuere, & inde nescio quam hybridam effingere iurisprudentiam, quod plerique patrum memoria factitarunt, id non puto esse Icti ingenui, sed semidocti ac in ipsa patria hospitis, quin, vt rectius dicam, coqui alicuius Plautini, iura diuersa miscentis, atque ita tamen sibi placentis ferculo tam lepido, vt in eius odorem Iouem quotidie coenare, & si non coquat, incoenatum cubitum ire,

existimet. O praeclara vero ciuitatis oracula, quae quoties de iuribus nobilium & opificum, de censu emigrationis, de colonis & glebae adscriptis, de coquenda cereuisiae, extruendae molae similibusque iuribus consuluntur, aut obmutescunt illico, aut ex titulis de equestri dignitate, de collegiis & corporibus, de publicanis & vectigalibus, de iure personarum & de seruitutibus rusticorum atque urbanorum praediorum, tamquam ex Apollinis antro, nescio quem sacrosanctae Themidis adflatum expectant!

Venio ad alteram e triuio turbam eorum, qui adspernati accuratorem iuris scientiam, quam ipsi theoriam vocant, iurisprudentiam quamdam barbaram atque impolitam colunt, solum iactantes vsum forensium, ad eumque omnes cogitationes omniaque studia referentes. Horum aliqui vix degustato quodam iuris compendio, tanto plus industriae impendunt notitiae formularum forensium, eaque leuiter armati, comite Volkmanno suo, in forum prodeunt, beati ex sua sententia futuri, si ibi caussidici vel proclamatores & rabulae haut imae caueae audiant. Alii plane neglecta theoria, quam ipsi tamquam infamem foro exigendam censent, centena aliquot decisionum, consiliorum, obseruationum forensium, opinionum communium contra communes, cautelarum denique, quas vocant, saluberrimarum volumina aere non adeo magno conquirunt, & tunc demum sibi ipsa iurisprudentia prudentiores videntur, si inde aliquot casuum myriadas aut edidicerint, aut certe retulerint in aduersaria. Denique plerique horum hoc ablinthio ita veluti bonam mentem amittunt, vt quo quemque libellum sordidiorem repererint, eo magis illo pascantur, easque sordes Accursianas solas ad rem faciendam accumulandasque opes, reliquas nugas, quae nescio quid Cuiacianum prae se ferant, ad oblectandam egestatem comparatas esse existiment.

Habetis, AVDITORES, Sardos venales, alios aliis nequiores. Sed horum omnium tam aperta stoliditas, tamque manifesta malitia est, vt otio vestro abuti nolim in horrida illorum imagine vobis ob oculos sistenda. Valeat ergo caninum illud studium, locupletissimum quemque allatrando, valeat turpe, & concessum tamen intra moenia & in ipso foro, latrocinium: Valeant rabulae, quos ne semidoctos quidem dixeris, quique, si forte in foro aliquamdiu tinnunt, verbosisque strophis sibi aliquam facundiae astutiaeque famam adquirunt, demum vti
sutor

fator ille medicus apud Phaedrum, fateri cogentur, se non vlla artis prudentia, sed stupore vulgi, caussidicos factos esse tam nobiles. Potius itaque hoc agemus, cuius potissimum caussa haec differuimus, vt, quid demum haec tropica instituerit, quaeque tempestas tantam fundo nostro calamitatem intulerit, eodem candore expediamus. Causas eius sterilitatis & variae sunt, & grauissimae. Magnam eius partem ipsis vulgo doctoribus tribuunt. Quomodo enim alios doceas, quod ipse non didiceris? Et quis credat, ex Forcatuli schola Cuiacios prodituros? At de his iam non dicam, quum de tanta re pauca dicere, aut satyram non scribere sit difficillimum. Potius inexplibilis illa habendi cupiditas, quae plurimorum animos veluti pestilenti quodam fidere adflauit, studiis nostris incredibile detrimentum intulit. Quum enim plerique liberos suos quam primum in foro & republica versantes maximasque accumulantes diuitias videre gestiant; eos statim ad rem ipsam, vti loquuntur, adgredi, & ad imbibenda tantum pragmaticorum praecepta & nescio quas practicas practicas animum adpellere iubent. Hinc

*Post finem autumnis media de nocte supinum
Clamorus iuuenem pater excitat: accipe ceras,
Scribe, puer, vigila, causas oge, perlege rubras
Maioram leges.*

His vocibus adueti adolescentes, eo demum prolabantur, vt se consensisse putent in academiis, si integrum non dicam quinquennium, sed biennium aut triennium in iis exegerint. Olim, qui ad ciuilibus sapientiae adspirabant laudem, iuuenes, decurso artium liberalium studio, non modo audiebant iurisperitos, & nunquam ab eorum latere per multos annos discedebant, verum etiam, quaesitis scientiae pulcherrimae opibus vsu atque exercitationem diurnam adiungebant. Ex quo tam pertinaci studio an aliud potuit, quam magnum atque admirabile quid efflorescere? Res enim alias omnes auro argentoque, solam eruditionem veram ac solidam tempore ac diligentia parari, vere ac sapienter Metrocles monuit. At hodie ita spes suas praecipitant iuuenes, adeoque seuera lege proficere nolunt; vt, quod non sua aetate elegantissimus Merillius conquestus est, vix numeris inferti, vix signa venerati, vix ingressi principia, castra nostra deferant, illico, & missionem, nondumposito tirocinio, postulent. Multa,
mihi

mihi credite, sunt, per quae generosam circumferre indolem oportet iuvenes, antequam civilis sapientiae sacris initientur. Comparanda illis est accuratior latinae graecaeque linguae notitia: haut leuiter degustandae elegantiores litterae: eundum per omnis aevi omniumque temporum, ac patriae inprimis annales, & quidquid ad priuata publicaue maiorum instituta pertinet, animo infigendum; danda praeterea opera, ut auctore Iustiniano nihil antiquitatis penitus ignorent. Discendum porro, quomodo inuenienda eruendaque sit veritas, & quibus ex fontibus ad omnem interpretationem incredibilis illa argumentorum copia emanet. Penitus imbibendum, quidquid philosophi de virtute instituendaque vitae ratione praecipunt. Indaganda illa lex sempiterna atque immutabilis, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum e natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Denique illa regnatix prudentia, instituendaeque & conseruandae ciuitatis ratio in succum & sanguinem vertenda est. Haec vero, haec, AVDITORES, sunt illa praeclara meditata, quibus ICI veteres praeluserunt insigni illi atque inusitatae doctrinae, quam in illorum fragmentis omnis posteritas admiratur. Haec studia olim Romano orbi Sulpicios, Mucios, Cassios, Iulianos, Papinianos, Ulpianos; haec posteriori aeuo Alciatos, Cuiacios, Merillios dederunt. Quantam sibi gloriam pepererit Antistius Labeo, neminem vestrum ignorare opinor. Vultis dicam, AVDITORES, quid ei ad obtinendum illum in iure ciuili principatum profuerit? Dicam, & quidem, praeunte Gellio, hanc eius laudem maximam fuisse censente, quod, licet iuris ciuilis disciplinam principali exercuerit studio, consulentibus de iure publice responderit, ceterarum tamen bonarum artium expertus esse noluerit, sed in grammaticam ac dialecticam litterasque elegantiores penetrarit altius, quod percalluerit latinarum vocum origines, eaque scientia praecipue usus sit ad laqueos iuris plerosque enodandos, quod denique nihil ratum pensumque habuerit, nisi quod sanctum esse in Romanis antiquitatibus legisset. Id si quis studiosorum iuris hodie fecerit, nonne

— — —
Labeone insunior ipser

Sanos dicitur?

Non minus M. Cicero miratur Ser. Sulpicium, quocum ipse omnes ex omni aetate, qui Romae intelligentiam iuris habuerint, si vnum in locum conferantur, non fore comparandos, iudicat. Et tamen, eodem iudice

iudice Cicerone, numquam id effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae docet rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambigua primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera & falsa iudicarentur, & quae, quibus positis, essent, quaeque non essent consequentia. Ita veteres componebant studiorum rationes, eademque via deinde Cuiacius aliique accuratiores Icti ad immortalitatem nominis enitebantur. Quam vero ab hoc studio non gradu, sed praecipiti cursu, descitum sit, res ipsa docet, AUDITORES. Quam multi redamare coeperunt infelicem barbariem, cuius e tenebris iuri civili tanta caligo offusa est? Quotusquisque hodie cultoribus litteris vel tantillum temporis impendit? Quam pauci prodeunt libri iuridici, qui non merum rursus oleant, omniaque tam arido dicendi genere, tanquam sine vllō ordine proferant, ut eorum auctores, tamquam sepiae, sua sponte caliginem effudisse videantur, ne quis eorum stupiditatem in apricum protrahat? Quis porro historiarum antiquitatumque studio vel tunc aliquantulum vacat, quando aliud agere non licet, vel si quando phuius incidit dies? Annon sunt, qui id sibi propemodum dedecori fore metuant, si se vel vllam philosophiae partem attigisse fateantur? Equidem non plane explodendum censeo illud Neoptolemi, apud Ennium, philosophandum esse, sed paucis, nam omnino non placere. Quin facile largior, eum, qui ad iurisprudentiam animum adpulit, recte atque ordine facturum, si, quemadmodum apud Homerum Vlysses in illo diurno errore saepe Ithacam versus reflexit oculos, sic & ipse per litteras elegantiores & sapientiae disciplinas ita peregrinetur, ut omnia referat ad iurisprudentiam, eamque sibi veluti patriam esse statuatur. Sed quod plerique hodie has artes amoeniores & philosophiae praecepta, quasi Syrtis & scopulos, praeternavigant, id vero turpe atque indignissimum videtur temporum nostrorum felicitate. Si de quopiam horum percuntes, an vquam melioris aevi auctores attigerit? negabit ingenue, se enim relicta aliis diffusae lectionis gloria solius iurisprudentiae laude contentum fore dicet. Quid? veteres annales quam diligenter ac studiose lustrauerit? Aliquem se fortasse Caesarum indicem aliquando introspexisse respondebit, sed aliud agentem, ac veluti finium regundorum iudicium metuentem, si alienam istam glebam arasset. Nimirum igitur in addiscen-

dis philosophorum praeceptis tanto plus olei operaeque infumisti? Immo, inquit, etiam spinosissimas illas quaestiones semper a me alienas putavi, qui me vitae, non scholae, discere debere iudicabam. Certe igitur, quum tamquam ille Graeculus sophista numquam extra patriam pedem extuleris, domi rerum tuarum tanto eris peritior, comparandisque inter se legibus, conferendis interpretibus Graecis, denique aeternis Cuiacii, Pithoeorum, Cironii similibusque operibus diurna nocturna manu versandis tanto plus studii impendisti? Quos tu mihi, inquit, Graecos interpretes, quos Pithoeos, quos Cironios nominas? Quasi ego in Graeco aliquo foro versari, aut theoreticorum turbare circulos unquam decreuerim. Alios a doctoribus meis commendari memini, tritum forensi, id est, pani lucrando accommodatissimos, primum e veteribus Accursium, Iasonem, Iserniam, Matthaeum de Afflictis, & qui mihi merum nectar spirare videtur, Caepollam, e novis autem Pantzschmannum, Nebelgreum, & alios, quorum aliquot centurias in museo meo eleganter disposui. His ego delector, ad haec oracula, si quando casum in terminis terminantibus anxie quaero, non sine certa spe confugio, his numquam impallesco, quin inde & doctior discedam & prudentior. Salve igitur, vir bone, cum tuo Isernia & Caepolla, fruire per me isto nectare, labris tuis dignissimo, & si me audis, aliquid ellebori addere memento, iubeasque te operiri: beatus eris, si confudaveris.

Sed nescio, *Audiores*, quomodo ad haec delapsa sit oratio mea. Dum saeculi malis indoleo, dum reipublicae litterariae cladem deploro, fere ad meridiem vergit dies, mihi que metuendum est, ne vos praeuros verbis exsatiare velle videar. Ceterum, quae dixi, eo pertinent uniuersa, ut generosa haec iuventus, quid suarum partium sit, assidue cogitet, atque ita se comparet, ut non inter semidoctos, non inter vultures istos togatos, qui in foro lanienam exercent, non denique inter otiosos, syllabisque inhaerentes iurisconsultos profiteatur nomen, sed ad veram sapientiam civilem, cuius pulcherrimam spectauimus imaginem, alacriter enitatur. Hoc consilio iura docentur in academiis: eodem elegantiores litterae diuinarumque ac humanarum rerum scientia inculcantur: nec ob aliam causam tot viri, omni eruditionis laude fulgentes, in hoc illustri bonae mentis domicilio viuunt, quam ne cuiquam aliquid ad comparandam veram doctrinam deesse possit. Quorum collegio

legio quum post acerba virorum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI & ARN. WESSENFELDI funera me quoque interesse voluerit REX noster longe clementissimus; primum Deo, rerum arbitro, qui mihi post varias tempestates hunc etiam portum ostendit, deinde REGI augustissimo, qui tam illustre munificentiae suae exemplum in me existare voluit, gratias, quas mens concipere potest, ago habeoque maximas, atque immortales, nihilque mihi prius, nihil antiquius fore polliceor, quam ut muneris vtriusque partes pro virili exsequar. Quemadmodum autem haec cogitanti terrorem incutit virorum doctissimorum, qui a renatis litteris has cathedras illustrarunt, memoria, quorumque merita me vlla ex parte adsequiturum vix sperare patitur ingenii mei tenuitas: ita quam maxime me consolatur non modo hic confessus vester, exoptatissimi coniunctissimique collegae, quos mihi exemplo, consilio, ope profuturos plane confido, verum etiam vester, o flos eruditae iuuentutis, conspectus multo incundissimus. Vos enim non ea mente huc accessisse arbitror, ut praestantissimam aetatis partem, a quo totius spes vitae dependet, otio perdatis, nec ut plus vini, quam olei consumendo, magno malo vestro inanes ab hoc sapientiae mercatu domum reuertamini, sed ut lacrymosis parentum votis satisfaciatis ex asse, atque hinc aliquando discedatis, vera sapientia ac doctrina eximii, qui ciuitates ac respublicas consilio regere, iudicii tueri, legibus emendare, innocentes denique, de vita, fama ac fortunis periclitantes, prudentia, voce ac calamo iuuare possitis. Hoc agite, o mei, hoc vobis primum, hoc sit antiquissimum, hic labor, haec quies, in his vigiliis, in his noctes reponite. Sane, quod ad me attinet, ego me vobis, hoc acturis, ducem, aut, si mauultis, comitem ac commilitonem fore polliceor. Experimentum capite, carissimae animae, intelligetis profecto, nisi me vita destituat, non esse futurum, ut vel vos datae mihi operae, vel me laboris, vestri causa suscipi, vnaquam in posterum poeniteat.

DE IVREC. SEMIDUCTIS.

Ad

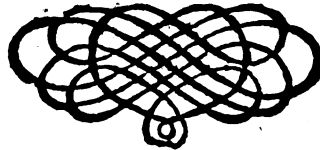
VIRVM CELEBERRIMVM,

IO. GOTTL. HEINECCIUM, IC.

Franequera discedentem.

O qui flos hominum es venustiorum,
 HEINECCI, & Themidos decus sacratae,
 Id, quod nunc agitas, iter vorabis
 Aptis sarcinulis & expeditis:
 Non vmquam metues graues ruinas,
 Nec casus alios periculorum,
 Saluus peruenies, domumque figes,
 Qua Musae Viadri colunt fluenta.
 Quin semper Tibi erit bene ac beate,
 Si caros modo me, & meos sodales,
 Qui te plus oculis suis amarunt,
 Haud vmquam ex animo Tuo repelles.
 Hinc me, si sapis, & meos sodales
 Inscribe penitus Tuis medullis,
 HEINECCI, Aonidum decus fororum.

PETRVS WESSELING,

Eloqu. & hist. in illustri Franequera
rana Prof. P. Ord.

DE

DE.

MERCATORVM, QVI FORO CESSERVNT, RATIONIBVS ET CODICIBVS.

EXERCITATIO XIV.

Σύνοψις.

§. I. Mercatorem multi e republica excluderunt. §. II. Eam reipublicae prodesse, probatur. §. III. Et ad exempla argumentaque contraria respondetur. §. IV. Hinc negotiantes eorumque commercia multis privilegiis ornari coeperunt a legislatoribus. §. V. Quibus tamen indigni sunt decoctores, dolo malo foro cedentes. §. VI. Inter haec privilegia mercatorum etiam est illud de fide, eorum rationibus & codicibus habenda, de qua ex instituto agendum. Dissertationis partitio. §. VII. Originem huius privilegii plerique non iuri Rom. sed consuetudini, tribuunt. §. IX. 1.) Quia scripturae privatae non creditur pro scribente, sed contra eundem. §. IX. 2.) Quia mercator non potest esse testis in propria causa. §. X. Quia nec instrumento a notario, vel a fisco scripto, creditur, si pro notario & fisco inde argumentum ducendum est. §. XI. Et tamen hoc privilegium a Glossatoribus est excogitatum, nec iuri Rom. plene aduersatur. §. XII. Veterrimo iure credebatur mercatorum codicibus, si libri creditorum cum libris debitorum conspirarent, in expensilatione. §. XIII. Si a mensa numeratum, fides habebatur argentarii rationibus. Quid sit SCRIBERE & RESCRIBERE PECUNIAM? §. XV. Libris argentariorum etiam iure Iustiniano fides habita. An officium argentariorum fuerit publicum? §. XV. Reliquis mercatorum libris credebatur in connexis. *Exposita L. 26. §. 2. ff. de depof.* §. XVI. Glossatores libris mercatorum vim probandi tribuisse, demonstratur. §. XVII. Inde hoc privilegium manavit in varia statuta Italica, saeculo XIII. & sequentibus condita. §. XVIII. Itali mercatores illis saeculis fere ubique negotiabantur, & secum etiam hoc privilegium inferebant in alias terras, & maxime in

Germaniam. §. XIX. Quales esse oporteat libros mercatorum, si probare debeant? §. XX. Non creditur libro decoctoris malitiosi. §. XXI. Creditur tamen eius codicibus, qui a fortuna exagitatus foro cesserit, nisi paupertas eum ad fraudes pellexerit. §. XXII. Creditur etiam codici decoctoris malitiosi contra scribentem, nisi aliquid in præiudicium aliorum inscripserit. §. XXIII. Aliquando codici decoctoris aliqui fidei & pro scribente prolato accedit, si alia adminicula suffragentur. §. XXIV. Illustratur hoc specie insigni. §. XXV. XXVI. An decoctor eiusque creditores vel curator honorum ex libris agentis admittendi sint ad cautionem iuratoriam, & reum cautione de iudicium solui onerare possint? §. XXVII. Decoctoris codex ordinarius edendus est in loco, ubi negotiatus est. §. XXVIII. Aliquando in loco, ubi agitur, quod insigni specie illustratur. §. XXIX. Libri decoctorum, quamvis iis suffragentur alia adminicula, admittunt probationem contrarii. §. XXX. An ex libro parum rite & ex arte scripto probari possit, aliquem malitiose decoxisse? §. XXXI. An liber Iudaei aequi parandus sit libro decoctoris? §. XXXII. An eadem etiam adplicanda sint libris opificum? §. XXXIII. Conclusio exercitationis.

§. I.

Mercaturam, quam alii ad locupletanda ciuitatum aeraria in primis comparatam esse arbitrantur, quidam legislatores olim tamquam luxuriae parentem, virtutis expultricem, & corruptricem bonarum mentium, e rebus publicis suis pro scribere non dubitarunt. Hebraei enim, quorum rem publicam ipse Deus optimus maximus institutis sapientissimis temperauerat, nec terram maritimam colebant, (quem ciuitatis situm & PLATO (a) reliquis antehabuit,) nec ullis gaudebant negotiationibus, nec earum causa cum exteris consuetudinem inibant, diuinitus edocti, innocentem magis viuendi rationem esse, paterna rura bobus exercere suis, liberos ad virtutem accurate instituere, leges denique diuinas diurna nocturnaque manu versare, ad earumque normam omnes actiones perpetuo componere. (b) Simile quid Lycurgo in mentem venisse, vel id argumento est, quod, quamdiu diligentior legum illius custodia mansit, nec mercatorem, nec rhetorem, nec hariolum, nec circulatorum, nec

(a) Plato de Legib. L. IV. (b) Iosephi. adv. Apion. Gramm. Lib. I. Sign. XII. p. 443. Tom. II.

superuacuae suppellectilis opificem Spartaë visum esse, PLUTARCHVS (c) scribit. Addere possem Zaleucum, virum sapientissimum, quem Locrensibus eiusdem generis legem tulisse, HERACLIDES (d) memoriae prodidit: commemorare item Romulum, qui, teste DIONYSIO HALICARNASSENSI, (e) mercaturam aequè, ac opificia seruis ac peregrinis exercenda tradidit, ciuibusque non nisi duo studia reliquit, τὸν πολεμικὸν καὶ τὸν γαστριμὸν βίον, rem militarem & vitam rusticam: laudare denique maiores nostros, inter quos Sueui, ceu refert IUL. CAESAR, (f) aditum quidem ad se mercatoribus dabant, sed magis ut haberent, quae bello ceperant, quibus venderent, quam quo ullam rem ad se importari desiderarent; Neruii autem (g) nec mercatores ad se excurrere, nec quidquam vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri patiebantur, quod his rebus relaxasset animos, ac remitti, exillimarent. Ita plures gentes suspectam habebant mercaturam, quacum auaritiam, magnificentiam, atque inexplebiles cupiditates rerum omnium importari, exemplo Graeciae, a Phoeniciis mercatoribus corruptae; demonstrat CICERO apud NONIUM. (h) Vbi autem a frugalitate ad luxuriam, a vetere disciplina ad licentiam, ab armis ad voluptates transcurritur, ibi nec ipsa Salus, si vellet, populum saluaret. Illicet, actum est!

§. II.

Enimvero, haec, quantumuis speciosa sint, non tamen quemquam mouebunt, sanioribus ciuilibus prudentiae principiis imbutum. Luxuriam, auaritiam aliasque cupiditates inuehere aiunt mercaturam. At non mercaturae id vitium est, sed hominum, fortunam, ut fit, parum reuerenter habentium. Quid superfuturum in ciuitate esset, si nihil, quo abutitur, quodque in perniciem suam vertit hominum improbitas, superesse pateremur? Atqui eadem mercatura efficit, ut iis, quae vsquam terrarum nata sunt, communiter fruamur, ut ciuitates, quibus ob sterilitatem agri omniumque fere rerum inopiam pereundum esset, rebus necessariis aequè ac ad vitae suauitatem ac elegantiam pertinentibus abundent, ut denique non modo ciues, sed & aerarium ipsum, opibus ac pecunia cumulentur. Non ergo id agendum est, ut com-

(c) Plutarch. in *Vit. Lyeurgi*. (d) Heraclid. de *Politiis* p. 533. (e) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. II. p. 38.* (f) Caesar de *Bello Gallico Lib. IV. Cap. II.* (g) Idem *Lib. II. Cap. IV.* (h) Non. de *Prop. Serm. Cap. V. Segm. XXXV.*

mercia veluti in exilium agantur, atque ita neruus incidatur reipublicae; sed vt prudenter excogitatis legibus ita temperentur, ne, illis florentibus, luxuria gliscat in reipublicae perniciem. Ita vero sublato rei praeclaræ abusu, fieri profecto non poterit, quin admirabilem eius vilitatem non magis magisque quotidie perspiciamus.

§. III.

Nec vereor, ne quem tot legislatorum gentiumque nomina terreat. Probauerit PLATO situm ciuitatum a mari paullo remotiorem: at non ideo improbauit mercaturæ studium, quod ipse alibi (i) tam magnifice collaudauit, vt dignum eum locum habuerit CALLISTRATVS noster, quem *legi 2. ff. de nundin.* totum insereret. Cur a vicinarum gentium consuetudine segregatos Hebraeos voluerit summum Numen, nemo ignorat, cui notum est gentis ingenium, ad vicinarum gentium superstitionem impietatemque olim quam maxime proclue. Neque tamen ideo Deo displicuisse credimus solertiam Salomonis, naues onerarias instruendis, ac, negotiatione Ophiritica prudenter instituta, auro argentoque implentis Hierosolyma. (k) Spartam ac Locros nobis non magis in exemplum proponimus, quam Romanos. Quemadmodum enim Locrensiū respublica nec felicitate, nec magnitudine diuturnitateque imperii, alias ciuitates ad imitandas eorum Leges prouocat, Romuli autem institutum, ceu recte IO. HENR. BOECLERVS (l) obseruauit, *praesentior rerum in maius prouectarum vsus mature correxit*: ita suo demum malo experti sunt Lacedaemonii, quam parum sine pecunia efficiant exercitus, etiam copiosissimi. Licet enim virtute ac militari disciplina inter Graecos vni omnium maxime florerent: inopia tamen coacti, modo Persis aduersus communem patriam stipendia faciebant, (m) modo latrociniiis magis, quam iustis bellis, praedandi captabant occasionem. (n) Ad similem latrocinandi inuadendique aliena libidinem & Germanos adegit inopia, (o) rectius omnino consulturos rebus suis, si lucrum honestum, quale ex negotiatione terraeque cultura prouenit, infelici praedandi studio prouulsissent.

§. IV.

Tantum itaque abest, vt mercatura eam notam mereatur, quam illi

(i) Plato *de Republ. Lib. II.* (k) 1. *Reg. IX, 26. sequ. 2. Chron. I. 15. II. 17. seq.* (l) Boeclerus *in diff. de Roma sub sept. Regib. p. 475.* (m) Thucyd. *Lib. VIII. p. 561.* (n) Corn. Nep. *in Agesil. cap. VII.* (o) Caes. *de Bello Gall. Lib. VI. cap. XXIII.* Tacit. *de moribus Germ. cap. XIV.*

Hæc veterum quorundam disciplina iusto rigidior iussit, ut præcipuis civitatum praelidiis adnumeranda, & vel maxime e republica esse videatur, ciues variis privilegiis ac beneficiis ad negotiandum inuitari. Est ita natura comparatum, ut plerique tenuem quaestum, at securum, maximo cuiuslibet & periculoso lucro præferant, ut recte cecinisse videatur HORATIUS: (p)

*Luceantem Icaris fluvibus Africam
Mercator victuens, otium & oppidi
Laudat rura sui.*

Ast, ubi privilegiis propolisque præmiis ad maiora audenda inuitatur mercator, tunc demum ancipitem quaestum imminuentibus capiti ac fortunæ periculis anteponit, &

Mox reficit rates

Quassas, indocilis pauperiem pati.

Propterea iam olim XENOPHON (q) auctor erat Atheniensibus, *προεδρίαις τιμάσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξενίᾳ γ' ἔστιν ὅτι καλεῖσθαι, οἱ δὲ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν. Ὡς mercatores & naucleros loco magis honorato in confessibus ornarent, atque illos etiam ad hospitii necessitudinem inuitarent, qui nauibus & mercibus egregiis civitati prodesse viderentur.* Quin ipse IUSTINIANVS, (r) ubi militare vetat mercatores, eos *utiles esse omnibus contrahentibus*, præfatur. Hinc itaque tot iura mercatorum singularia, quorum tanta multitudo est, ut iustis non modo libellis, sed & voluminibus, materiam suffecerint viris doctissimis, BENEV. STRACCHAE, IO. MARQUARDO, IO. GE. SIMONI, BARTH. LEONARDO SCHWENDENDOERFFERO aliisque pluribus, quorum opera satis nota omnium fere Icturum manibus teruntur.

§. V.

Enimvero quanto plus favoris merentur mercatores, quos vitæ honestas, diligentia, ac intemerata fides commendat: tanto vehementiore odio digni sunt decoctores, qui, ubi creditores turpiter emunxerunt pecunia, foro cedunt, rebusque commasatis, locum quaerunt, ubi vel genio alieno sumtu indulgeant, vel extra teli iactum constituti, creditores ad iniquissimam transactionem compellant.

Υ.Υ.Υ.

Quem-

(p) Horat. *lib. I. Carm. Od. l. v. vs. sequ.* (q) Xenoph. *de rat. redit. seu de prouent. cap. III. §. IV. p. 255, Tom. V. edit. Oron.* (r) *L. un. C. sagae, no milit. lib. XII.*

Quemadmodum enim hos ne stibili quidem illo cessionis bonorum adiutorio & miserabili auxilio, quod obaeratis, casu vel fortunae iniuriis ad paupertatem redactis, concessum est, dignos existimant leges earumque interpretes: (s) ita multo minus digni iudicabuntur beneficiis ac privilegiis mercatorum reliquis, maxime quum ei ordini dederit sint, fidem publicam, qua praecipue stare commercia videntur, minuant, & ea plerumque perfrictae frontis animique improbi ac fraudulentum specimina edant, propter quae non modo beneficiis indigni, sed & furum instar supplicio adficiendi videntur legislatoribus sapientissimis. Ita sane cautum est tum IMPERII RECESSIVIS, (t) quos vocant, tum Edictis, quae potentissimus Prussorum Rex isti hominum generi opposuit, grauissimis, (u) quibus & aliorum Imperii Ordinum leges passim ad stipulantur (x)

§. VI.

Quum itaque inter praecipua, quibus mercatores gaudent, privilegia, & hoc non postremum sit, quod eorum tabulis & codicibus rite confectis pro scribentibus etiam vis semiplenae probationis attribui solet: bella sane & in foro haud infrequens quaestio est, an & quatenus eadem praerogativa & eorum rationibus, qui foro cesserunt, concedenda sit, siue illae pro scribentibus, siue contra eosdem producantur? Id vero nos non rectius speramus exsequuturos, quam si re ab uno, quod aiunt, repetita, primum in causas huius iuris singularis inquiramus, atque inde certa principia, ex quibus de privilegio istius indole iudicari possit, deriuemus, & ex illis demum varias, quae in foro subinde agitantur, quaestiones explicemus paullo diligentius.

§. VII.

Equidem, quod ad privilegii istius originem attinet, inter omnes fere iurisconsultos constare animaduerto, illam non ex iure communi Romano, quod in foro paulatim adoptauimus, sed ex vetere quadam multisque gentibus communi consuetudine esse repetendam. Ita sane, ne gregariorum turmas conscribamus, censent viri doctissimi, ANDR. GAL-

(s) l. 63. §. 7. ff. pro soc. (t) Ordin. Polis. de anno MDXLVIII. & MDLXXVII. sic. von verdorbenen Kaufleuten. (u) Edict. volder die marktwilligen Bankrottirex. und dessen Erläuterung. (x) Mandat der vereinigten Hanse-Städte de anno 1620. ap. Marquard. in Adpend. p. 712.

GAILIUS, (y) **DIOD. TVLDENVVS**, (z) **IO. MARQVARDVS**, (a) **GE. ADAMVS STRVVIS**, (b) **VLR. HVBERVS**, (c) & alii eiusdem famae ac celebratis quam plurimi, qui tantam consuetudini vim ac potestatem aduersus ius commune tribuere, eo sibi minus religioni ducunt, quo magis iuri consentaneum est, consuetudine & ciues, (d) & iudices, (e) non minus, quam legibus & iure scripto obligari, eamque non modo optimam legum interpretem esse, (f) sed & iuri communi derogare, quin illud plane tollere posse. (g) Quod quum in vniversum dubio careat, etiam circa probationem tanto certius est, quanto clarius consuetudine loci instrumentum aliquod authenticum fieri posse, statuit **INNOCENTIVS** Papa III. in c. 9. x. de fide instr.

§. VIII.

Et sane negari non potest, ius istud singulare, quod circa mercatorum codices obseruamus, a iuris Romani principiis videri alienissimum. Secundum haec enim priuatorum scripturis contra scribentes creditur, (h) quia quemadmodum confessus quodammodo sua sententia damnatur: (i) ita &, qui se ex certa causa debere, suo chirographo confessus est, merito pro debitore habetur, dummodo vel ipse cautionem tanquam a se scriptam in iure agnouerit, vel de scribente siue aliorum testimonio, siue instituta litterarum comparatione constet. (k) At vero pro scribente productum instrumentum loco probationis admittere, absonum atque indignum Romanorum prudentia videbatur, (l) nisi illa scriptura vel aliis argumentis admodum euidentibus firmeretur, (m) vel iam ab aduersario pro se producta, ac pro vera agnita sit. Quemadmodum enim testes, quibus ipse vsus est, in alia causa aduersus se productos repudiare nemo potest: (n) ita non ferendus esset, qui reiicere auderet alterius scripturam, qua ipse pro se aliquando fuerat vsus. Ita recte iuris nostri auctores praecipui, & in his celeberrimus **VLR. HVBERVS** (o) colligunt, vt non fuerit, cur dissen-

Yyy 2

ticien-

- (y) *Gail. lib. III. Obs. cap. XX.* (z) *Tulden. ad tit. C. de fid. instrum. n. 5.* (a) *Marquard. de iure Mercat. lib. III. cap. IX. §. XVII.* (b) *Struv. Exerc. XXVIII. §. XXV.* (c) *Huber. Praelect. ad ff. lib. XXII. Tit. IV. §. XIX.* (d) *l. 31. §. 20. ff. de Adit. edit. l. 6. ff. de eiusd.* (e) *pr. Inst. de off. iudic. Ausb. subemus C. ad iudic.* (f) *l. 37. ff. de leg. SCs. & long. consuet.* (g) *l. 32. s. 1. ff. eod. §. 11. Inst. de iur. nat. gens. & cin.* (h) *l. 25. §. ult. ff. de probat.* (i) *l. 19. ff. de confess.* (k) *l. 20. C. de fid. instr. Nouell. L. XX. III. cap. VII.* (l) *l. 5. C. de probat.* (m) *l. 6. C. de probat.* (n) *l. 17. C. de testib.* (o) *Huber, Praelect. ad Pand. ibid. §. XVIII.*

tiendum sibi putarit ANT. MATTHAEI. (p). Aliis casibus a iuris ratione alienum, exemploque perniciosum est, scripturam scribenti ad probationem prodesse, quum ita improbissimo casus in proclivum futurum sit, debitorem sibi pro lubitu propria adnotatione constituere. (q)

§. IX.

Deinde ordinarie scripturae priuatae non plus credendum esse, quam viuae scribentis voci, facile patet. Quid enim interest, quaeso, ore quis adfirmet, sibi deberi, an litteris? At enim quis mercatori, quantumvis incorruptae explorataeque fidei crederet, se ad testimonium in sua causa dicendum offerenti, quum *omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submouerint*, testibus VALENTE, GRATIANO & VALENTINIANO, Augustis? (r) Cur ergo eidem magis crederetur, producenti tabulas, a se ipso domi suo arbitrato & remotis arbitrariis conscriptas? sane id argumentum tanti visum est quam plurimis, ut non modo HUGO DONELLVS (s) & IO. WISSENBACHIVS (t) receptam de codicibus mercatorum doctrinam pro mercatorum vel pragmaticorum errore venditare, sed & supremae quaedam curiae aduersus vulgarem doctrinam pronunciare non dubitarint. Salm eiusmodi praeiudicium, quod vocant, ex DOMINICI TREVISANI *decisionibus* (v) eruit NIC. DE PASSERIBVS: (x) nec defutura fortassis essent alia, si nunc per tot Decisionum atque Rerum iudicatarum volumina grassari aut vacaret, aut lubido esset.

§. X.

Denique si ab eo, quod maius est, ad minus argumentum ducendum, denuo elanguescet vis omnis privilegii, quod mercatorum codicibus a tot saeculis est vindicatum, nec secundum eos litem dabunt, quicumque nullam aliam boni aequique normam, quam ius Romanum, agnoscunt. *Ne fisco quidem*, qui tot privilegiis ad acquirendum conseruandumque comparatis munitus est, *ex suis subnotationibus debiti probationem praebere posse*, praeclare ac sapienter rescripsit GALLIENVS Imperator. (y) An vero plus mercatoribus iura indulgerent, quam fisco principis, quem hac quidem in re iure communi uti voluerunt? Deinde cur mercatori, priuatim aliquid in codicem rationum refe-

(p) Ant. Matth. *de iudic. Disp. IX. ubi. VI.* (q) *d. l. 6. C. de prob.* (r) *l. 10. C. de testib.* (s) *Donell. Comment. ad l. 6. C. de probat. p. 153.* (t) *Wissenb. ad l. 5. sequ. C. de probat. p. 238.* (v) *Trevisan. lib. I. Decis. XVI.* (x) *Nic. de Passerib. de Script. priu. lib. IV. cap. XXI. §. XI.* (y) *l. 7. C. de probat.*

referenti, plus fidei habeatur, quam tabellioni, qui quamvis iuratus officio publico fungatur, tamen si quid ex tabulis vel codicillis a se scriptis peteret, adeo non videretur audiendus, ut potius poenam legis Corneliae de falsis subiturus esset? (2) Quod argumentum tam graue visum est BARTOLO, (a) ut non modo mercatorum, sed ipsorum argentariorum tabulis, pro scribentibus in foro productis, fidem abrogare non dubitarit.

§. XI.

Tam multa igitur, tamque graua argumenta facile persuaserunt viris doctissimis, ut ius istud, quo mercatorum codices semiplene probare creduntur, in iurisprudencia Romana nullum plane praesidium reperire, sed per consuetudinem paulatim inualuisse, crederent. (b) Et tamen, si dicendum, quod res est, antiquissimis temporibus Romani, mercatorum tabulis & codicibus non modo semiplenam sed integram fidem habuerunt: & postea felice errore contigit, ut antiquum illud ius, ex interpretatione legum Romanarum quodammodo renatum, per vniuersam fere Europam vna cum ipsis commerciis propagaretur. Id quod, quomodo, & qua occasione factum sit, exponere operae omnino pretium fuerit, maxime quum eam res ab aliis occupatam esse, non animaduertamus.

§. XII.

Qui Romae olim negotiabantur, vel commerciorum causa per prouincias commeabant, id sibi praecipue negotii existimabant datum, ut accepta expensaque ex acta diligenter in rationes referrent. Illis autem rationum codicibus productis, rei gestae seriem iudici probare poterant, dum ita comparatae essent rationes, ut & nulla fraudis suspitione laborarent, & codex ipse a codice debitoris non discreparet. Solebat enim creditor, pecuniam, nomen debitoris, causam debendi, reliquasque circumstantias, praesente debitore, in tabulas rationum referre, idemque, praesente creditore, faciebat debitor, iique codices inter se comparati, si inter se similes reperiebantur, plenam faciebant fidem. Rem omnem accuratius explicarunt CL. SALMASIVS, (c) BARN. BRISSONIVS (d) & alii. Nos quaedam veterum testi-

Yyy 3

monia

(2) l. 10. pr. l. 15. pr. ff. ad L. Corn. de fals. (a) Bartol., ad l. o. §. 2. ff. de edend. n. 11. (b) Ant. Matth. Fundam. iur. Disp. XVII. §. IV. (c) Salmas. de Mod. Vsurar. cap. XI. p. 473. sequ. (d) Brisson. de Form. pop. Rom. sollemn. lib. VI. p. 536. sequ.

monia audiemus. GELLIVS, (e) referens, quae, se iudice, acta sint in causa pecuniaria: *Petebatur apud me, inquit, pecunia; quae dicebatur data numerataque. Sed qui petebat, neque tabulis, neque testibus id factum docebat.* Et paucis interiectis: *Is unde petebatur cum suis multis patronis clamabat, probari apud me, debere pecuniam datam consuetis modis, EXPENSILATIONE, mensur rationibus, chirographi exhibitione, tabularum obsignatione, testium intercessione.* Hic inter modos probandi debitum consuetos a GELLIO refertur *expensilatio*. Haec autem, teste ASCONIO PAEDIANO, (f) nihil aliud erat, quam scriptura, qua notas in tabulis, te pecuniam dedisse. Et eam scripturam tunc probasse omnino, si ei debitoris rationes responderent, vel CICERO (g) docet, dum Q. Roscium aduersus C. Fannium defendens, saepissime ad illius tabulas prouocat. *Quod si ille, inquit, suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius: erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius non erit.* Et paullo post: *Si tabulas C. Fannius accepit & expensi proferat suas, in suam rem, suo arbitrariu scriptas, quo minus secundum illum iudicetis, non recuso.* Fidem ergo codici Fannii non abrogat Cicero, modo ille proferatur, & addit quidem, se id non facere iure compulsum, sed *copia & facultate caussa confisum*, at non eo hoc dicit, ac si alias creditoris tabulae non probarent, sed quod, uti paullo ante diximus, non solis crederetur; verum conspirantibus cum codice debitoris. Hinc alio loco idem CICERO: (h) *Suum codicem, puta solum, testis loco recitare, arrogantia est: suarum praescriptionum & liturarum aduersaria (die Glitter oder Klage,) proferre, non amentia est?* & in oratione aduersus Verrem: (i) *Homo stultissime & amentissime, tabulas quum conficeres, fuis se elapsurum omni suspitione arbitrabare, si quibus pecuniam credebas, iis expensum non feras, neque in tuas tabulas vllum nomen referres, quum eos tibi nominibus acceptum Curtii referrent? quid proderat tibi, se expensum illis non tulisse? an tuis SOLIS tabulis se causam dicturum existimasti?* Ita iam olim tabulis mercatorum credebatur, dum rite conscriptrae, in easque accepta expensaque diligenter relata essent, & iis suffragarentur rationes debitoris.

§. XIII

(e) Gell. lib. XIV, Noct. Att. cap. II. (f) Acon. Paedian. ad Ciceron. Verrin. I. cap. XXX. (g) Cicero pro Q. Rosc. cap. I. (h) Cic. pro Q. Rosc. cap. II. (i) Idem in Verr. I. cap. XXXIX.

(k) Enim vero hac probatione tum dentiam opus videbatur, si quis ex arca numerasset expendissetque pecuniam. Si quis enim a mensario vel argentario numerauerat: praecipua probatio ex rationibus argentarii petebatur, cuius ad officium pertinebat, singulorum rationes conficere. (l) Qui ergo tunc a mensario numerabat, pecuniam dicebatur SCRIBERE, qui reddebat sibi numeratam, eandem RESCRIBERE dicebatur, ceu multis veterum testimoniis ostendit RICH. BENTLEIVS. (l) Et ea scriptura argentarii, vel, uti paullo ante a GELLIO (m) nominabatur, eae mensurarationes prolatae editaeque ab argentario, plenam fidem faciebant, quod non videretur verosimile, argentarium in alterius gratiam falsi quidpiam in tabulas referre voluisse, quum eius negotiatio publicam causam habere crederetur. (n) Et huc pertinent illa CICERONIS: (o) *Solent fere dicere, qui per tabulas bonis bonelli, (id est argentarii) pecuniam expensam solent: eoque talium virum corrumperere potui, ut mei causa falsum in codicem referret.*

§. XIV.

Ita iure vetusto se res habebat. Iure Iustiniano non minus fidei tributum codicibus argentariorum, quorum negotiationem, quemadmodum paullo ante diximus, publicam causam habere, creditum. Quamvis enim negotiatio illa, si recte ponas calculum, nec munus, nec officium publicum esset, quandoquidem & ferens mensam argentariam exercere non prohibebatur: (p) publicam tamen causam habere videbatur, non quod publice, vel a populo eligerentur argentarii, quam ACCVRSI (q) sententiam solide profligauit GUIDO PANCIROLVS, (r) sed quod publica auctoritate pecunias foenori darent, auctiones facerent, pro aliis numerarent, soluerent, constituerent, pecuniam traiecitiam suo periculo crederent, de iisque rebus omnibus rationes conficerent quam accuratissime, quemadmodum illud argentariorum officium ex CICERONIS, (s) aliorumque veterum testimoniis accuratius descriperunt CUIACIVS, (t) SALMASIVS, (u) PANCIROLVS (v) & BRUNSONI-

(k) l. 4. §. 1. §. 2. l. 10. §. 1. ff. de edend. (l) Bentley ad Horat. lib. 81. Epist. I. v. 104. p. 628. (m) Gell. Noct. Att. lib. XIV. cap. 11. (n) d. l. 10. §. 1. ff. de edend. (o) Cic. pro Q. Rosc. cap. 1. (p) l. 4. §. 2. ff. de edend. (q) Accurs. ad l. §. 2. ff. de edend. (r) Pancirol. Var. Lect. lib. I. cap. XXXII. p. 411. (s) Cicero pro Flacco cap. XIX. (t) Cuiac. lib. X. Obs. cap. XLV. (u) Salmasius de Mod. V. surar. cap. XVI. p. 721. (v) Pancirol. ibid.

SONIVS, (y) qui Romanos ea in re Græcorum, & Atheniensium maxime, industriam imitatos esse, ex elegantissimo loco DEMOSTHENIS (z) obseruat. Propter hanc itaque publicam mensæ argentariæ causam; quemadmodum iam a NIC. DE PASSERIBVS (a) & MATTH. WISEMBECIO (b) obseruatum est, tabulis rationibusque argentariorum id tribuebant Romani, vt sine pro illis, siue contra eosdem, proferrentur, plene probarent. Hinc CALVS (c) noster: *Argentarius, inquit, rationes edere iubetur, nec interest, cum ipso agatur, an cum tertio.* Frustra autem eum cogeret Praetor edere rationes etiam contra tertium, nisi illi tertio, fides libri nocere posset. (d). Quin tantum abest, vt argentariorum codicibus fidem negent iura, vt idem privilegium etiam ad *numularios*, id est, argentariorum ministros, vel paruos argentarios, (e) prolatum sit, quia, teste PAVLLO, (f) *et ipsi, facti argentarii, rationes conficiunt, accipiunt pecuniam, et erogant per putes: quorum PROBATIO scriptura codicibusque eorum maximo continetur, et frequentissime ad FIDEM eorum decernitur.*

§. XV.

Quod autem ad reliquos mercatores atinet, quorum negotiatio publicam causam habere non videbatur, sequiore aetate ab usu quidem recesserat illa codicum comparatio, quam olim Romæ obtinuisse, paulo ante (§. XII.) obseruauimus: si tamen proferrentur eorum scripturae ac rationes, in quibus accepta expensaque accurata diligentia notata deprehendebantur, eae profecto non parum ponderis videbantur habere. Nam etiam pro mercatore probabant, si ita iudici videretur, id est, vti nos hodie loquimur, semiplenae saltem vim probationis habebant, si iudex ius fidem tribuendam existimaret. Praeclarus eam in rem extat locus PAVLLI *ex libro IV. Responsorum*, (g) quem ICIVS eximius, ANDR. FACHINAEVS, (h) obseruauit: *Titius Sempronius salutem. Habere me a vobis auri pondo plus minus decem, et discos duos, sacorum signatum: ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item, quos Trophimasi, decem: item ex rationibus patris vestri*

(y) Brisson. *de Verh. Signif. vocis argentarius.* (z) Demosth. *aduers. Timon.* pag. 1074. (a) Nic. de Passerib. *de Script. priu. lib. IV. cap. XIV. n. 17. sequ.* (b) Welenb. *Parasit. tit. de fide instr. n. 6.* (c) l. 10. *yr. ff. de cedend.* (d) Roemenet *de Libris Mercat. cap. XV. §. XV.* (e) Cuiac. *lib. X. Obs. cap. 14.* (f) l. 9. §. 2. *ff. de cedend.* (g) l. 26. §. 2. *ff. de pos.* (h) Fachin. *Consrov. lur. lib. XI. cap. XXXIII.*

stri decem, & quod excurrit. Nihil hoc aliud est, quam ratio brevior, ex codice rationum decerpta, (*ein Conto current,*) qua mercator, quid acceperit, quidque sibi debeatur a Sempronius, (*das credit und debet,*) more illorum temporum breviter notarat. Querebatur ex PAVLLO, *an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit, scilicet quod ad solam pecuniae causam assineret?* Non poterat id adfirmare ICTUS, non ignarus, suis temporibus *litterarum obligationem nominibus fieri,* (i) quæ plane aliud quid fuisse, quam eiusmodi epistolam, ex CAIO (k) & THEOPHILO (l) iam pridem docuit Dominus Praefes. (m) Itaque respondit, *ex epistola, de qua quaeritur, obligationem quidem nullam ratam videri: sed probationem depositarum rerum impleri posse.* Nec sane de eo dubitari poterat, quia scripturam etiam priuatam contra scribentem probare, inter omnes constabat. (n) At magis ambigua videbatur quaestio, an & debitum ex illa creditoris schedula recte probetur? quam in rem addit PAVLLVS: *An autem is quoque, qui deberi sibi causis in eadem epistola decem, probare possit hoc, quod scripsit,* IUDICEM AESTIMATURVM. Non ergo negat, instrumento illi pro scribente aliquam fidem adhiberi posse, si circumstantiæ, a iudice aestimandæ, addicant, e. g. si epistola illa conspiret cum codice rationum, si eius auctor sit vir integrae atque intemeratae fidei, si ex ipso libro eius diligentia eluceat, & quæ sunt huius generis alia, quæ suggerit MENOCHIVS. (o)

§. XVI.

Ex hoc itaque loco, similibusque quibusdam, glossatores collegerunt, *librum pro scribente probare in connexis,* id est, si codex expensa & accepta contineat, & hæc se recte habere dicantur, fidem etiam habendam esse ratione illorum. Ita BARTOLVS (p) & BALDVS, (q) quorum sententiam & alii plerique adoptarunt. Idem autem glossatores exinde porro intulerunt, pro codicibus mercatorum, si rite conscripti sint, non leuem militare præsumtionem, & si a scribentibus in supplementum iuretur, plenae vim probationis eos merito obtinere. Sane hanc sententiam ante saeculum XIII, quo ACCVRSIVS glossas con-

Z z z

sunt,

- (i) §. vn. *Inst. de list. oblig.* (k) *Cai. Inst. lib. II. Tit. IX. §. 12.* (l) *Theoph. in Paraph. §. vn. Inst. de list. oblig.* (m) *in Antiqu. Rom. lib. III. Tit. XXII.* (n) *l. 25. §. ult. ff. de probat.* (o) *Mench. de Arbitr. Iud. qu. casu XCIII.* (p) *Bartol. ad L. quaedam §. numularior. ff. de edendo.* (q) *Bald. in L. rationes C. de probat.*

fuit, defenderunt doctores quidam, quorum argumenta ipse adducit refellitque ACCVRSIVS. (qq) Eandem saeculo XIV suam fecere BARTOLVS, (r) sequente BALDVS, (s) PETRVS DE FERRARIIS (t) & alii, quos ipsos quoque suos auctores sequutos esse, nulli dubitamus, adeo ut statim, renascente iam in Italia iure Romano, haec sententia per cathedras audita, tantoque facilius a plerisque adprobata videatur, quanto aequior credita, ac iuris rationibus conuenientior. Sane *quum mercutores, uti eleganter REIN. BACHOVIVS (u) scribit, quibusuis mercium suarum emporibus sine chirographo fidem habere soleant, tanto aequius est, ex aduerso quoque plus fidei illorum litteris adscribi.* Accedit, quod mercaturam non promiscue omnes exercere soleant, sed ii demum, qui editis intra annos tirocinii diligentiae ac fidei argumentis, in collegium mercatorum sollempniter fuerunt adoptati. Vnde denuo colligi posse videbatur, mercatorum etiam negotiationem publicam quodammodo causam continere, adeoque non esse iniquum, ut, quemadmodum argentariorum codicibus iure Romano fides omnino habenda esset, ita mercatorum tabulis rite confectis semiplenae fatis probationis vis tribueretur, scribentibusque, illas pro se allegantibus, copia fieret in supplementum iurandi.

§. XVII.

Quum autem iisdem temporibus, quibus iuris Romani studium Bononiae aliisque locis feruebat, ciuitates Italicae pleraeque sibi noua statuta conderent, & in illo terrarum tractu maritima aequae ac vulgaris negotiatio tum vel maxime floreret: nullum fere statutum reperias, in quo non occurrant huiusmodi priuilegii vestigia. Exstant STATUTA VENETA, quae, uti rubrica docet, *in unum reducta & de nouo edita fuerunt tempore illustris Domini, Iacobi Theopuli, inclyti Ducis Venetorum, currente anno dominicae incarnationis MCLLII. die VI. exeunte mense Septembris, indictione prima, quaeque stanno nitidissimo impressa sunt Venetiis a Bernardino Benalio eiusque socio anno MDXXV. mense Iulio.* In eorum praefatione, vel prologo secundo, agitur de praesumptionibus & quatuor earum generibus, explicaturque, quid sit praesumptio *iuris & de iure*, praesumptio *violenta*, *probabilis* & *temeraria*.

(qq) *Gloss. ad l. 9. §. numularios ff. de edendo.* (r) *Bartol. ad l. admonendi §. ff. de iurei.* (s) *Hald. ad caml. l. admonendi.* (t) *Ferrar. in Praef. aur. pag. 186. n. 6.* (u) *Bachov. ad Trentl. Vol. II. Disp. IV. ch. II. lit. B.* (uu) *Gloss. ad d. l. 9. §. numularios ff. de edendo.*

ria. De probabili autem ibidem ita differitur: *Tertia praesumptio est probabilis, & ista non probat plene, sed mouere debet iudicem, ad dandum sacramentum honestiori parti. Ut si inueniatur scriptum in libro alicuius, quod alteri tantum dedit, vel quod ab altero tantum recepit, tunc scilicet indices dabant sacramentum, ut supra diximus.* Anno erae Christianae MCCCCLXVI die XVII. Aug. nouum ea de re SC. factum, quod in iisdem STATVTIS VENETIS (x) ita se habet: *Auferenda sunt omnia illa inhonesta media, quibus ciues & subditi nostri defraudantur. Ex quia libris apothecariorum huius nostrae ciuitatis omnis diuurni temporis fides praestari solebat: quo iniquo medio fuerunt complures, qui multas pecunias amiserunt. Vadit pars, quod libri draperiarum, tellarolorum, chiudarolorum, & quorumcumque aliorum apothecariorum huius nostrae ciuitatis fides de cetero, adhiberi nequeas, nisi a quinquennio infra, nec in aliquo iudicatu vel officio nostro, elapso ipso tempore, authenticari. Quod temporis spatium unicuique conuenientissimum est petere posse, quod habere debet.* Quinquennali itaque praescriptione elidi Veneti iusserunt probationem ex libris mercatorum illorum, quos nominatim recensent, petendam: nec tamen id maiorum gentium mercatoribus fraudi esse voluerunt, de quibus in iisdem STATVTIS statim additur: *Exceptuatis tamen libris ordinariis, quibus, non obstante probatione aliqua in contrarium, sicut primum, fides adhibetur, ut iustitiae vsusque nostrorum ciuium pariter sit prospectum.* Similia statuta sunt Bononiae, (y) Florentiae, (z) Patauii, (a) Romae, (b) quin in vniuersa Italia, (c) vbi libris mercatorum vel absolute, vel ad certam summam creditur, vel, iis prolatis, iusiurandum suppletorium defertur.

§. XVIII

Iam vero non difficile erit ostendere, qua via eadem de mercatorum codicibus doctrina se per Germaniam, quin vniuersam fere Europam, diffuderit. Medio enim aeuo nulla fere gens negotiandi causa frequentius per vicina regna & prouincias discurrerat, quam Itali, idque adeo verum est, vt vir doctissimus, HERM. CONRINGIUS, (d) vs-

Z z z 2

que

(x) *Consulta ex authenticis, Statutis Venetis adnexa cap. XXIV. f. CXIII.* (y) *Inola in c. 2. X. de fid. instrum.* (z) *Gastrenf. in d. l. admonendi. Rol. a Valle Vol. III. Confl. XCII. n. 9.* (a) *Statuta Patau. fol. 190. b.* (b) *Marqu. de iur. Mercat. lib. III. cap. IX. §. 21.* (c) *Turret. Consil. XLVIII. n. VII.* (d) *Conring. de Urbib. Germ. §. LXXXV.*

que ad annum millesimum centesimum paucas merces peregrinas, & vix aliunde, quam ex Italia, in Germaniam exportatas fateatur, Oceano omni Normannorum piratica infesto, & Germanicis nauibus pæne imperuio. Et quamuis postea maris Balthici accolæ mare tentarent, & ciuitates celebriores, into foedere Hanseatico, insignes sibi opes commerciis acquirere: intra hæc tamen, falsamentorum aliarumque mercium septentrionalium distractionem stetit hæc negotiatio, ea, quæ Oriens, Aegyptus & Africa suppeditant, Italis large aduehentibus. Vagabantur illi sub nomine LOMBARDORVM, itemque CAORCINORVM, per Galliam, Germaniam, Belgium, & non solum merces orientales venum exponebant, sed & pecunias credebant sub pignoribus, ceu passim adhuc docent domus publicæ, in quibus, depositis pignoribus, pecuniæ creduntur, quæque ab origine sua etiamnum vocantur *Lombards-Häuser*. Quamuis vero plerisque locis celebrioribus priuilegiis luculentis ornantur, ceu docet exemplum, a CAR. DV FRESNE (e) ex veteri Regeſto erutum, quin alicubi suis consilibus, quos vocant, parerent, veluti Montepeſſuli & Nemausi: euileſcere tamen paulatim coepit iſtud hominum genus ob uſurariam, quam exercebat, prauitatem, adeo ut & ſynodalibus decretis, (f) & edictis principum (g) paſſim proſcriberetur, Iudæiſque æquiparentur *Lombardi & Coarcini*, qui a celebri gente Florentina *Coſſinorum* nomen inuenerant. (h) Et ſic proſecto non mirandum, vna cum Lombardis etiam priuilegium illud mercatorum in Germaniam penetraſſe, maxime, quum paulatim ICTI, qui Bononiæ & Patauii prima iuris ſtipendia fecerant, curias ac fora, quin & academias Germaniæ, occurrerent, & hinc, quæ in Italia didicerant, in uſum apud Germanos deducere omni ſtudio animique contentione niterentur.

§. XIX.

Et ex his quidem iam procliuè eſt iudicare, quæ requirant iura, ſi quis eo priuilegio uti velit. Quum enim mercatorum bono inuentum ſit hoc priuilegium, & eorum quidem, qui fidei ac diligentiae ſpecimina ediderint: (§. XVI.) conſequens eſt, I.) ut, ſi cui mercatorum

(e) Car. du Fresne in *Gloſſar. Lat. Tom. II. Part. II. pag. 237.* (f) *Concil. Senonense ann. MCCLXIX. Can. II.* (g) Car. du Fresne *ibid. pag. 238. & Tom. I. pag. 353. ſequ.* Matth. Paris, *ad ann. MCCLXXV. MCLXL. Aub. Mir. lib. I. Dipl. Belg. cap. LXXXIV.* (h) Car. du Fresne *ibid. Tom. I. pag. 356.*

ram faciendi ius non est, ei id priuilegium non proficit. (i) Maioris, an minoris momenti sit negotiatio, parum refert, modo quis merces venales habere, aliisque sine chirographo credere soleat. (§. XVI.) Ab ipso mercatore vt conscriptus sit codex, exigere videntur ROL. a VALLE (k) & ANDR. GAILIUS, (l) etiam ad IVSTINIANI quoddam rescriptum (m) prouocantes. Sed quemadmodum in illa l. 13. C. de non num. pecun. nihil, quod quidem ad rem pertineat, continetur, & quod quis per alium facit, illud ipse fecisse videtur: ita non abs re plerique eandem codici mercatoris fidem tribuendam esse existimant, siue ipse eum adornarit, siue eius nomine alius: modo eum manu personae, cui tale negotium delegari solet, veluti institoris, vel librarii, (*des Buchhulters*) scriptum esse constet. (n) Quo casu tamen id obseruatiores, vt librario priore mortuo, vel officio decedente, codex non continuetur, sed a successore nouus inchoetur, ne vnus idemque codex diuersas manus prodat. (nn) Deinde ex eodem colligimus, II.) librum vel codicem, quem mercator profert, nulla falsitatis suspicione laborare, adeoque illum compactum, tituloque ac praefatione notatum, (o) folia numerata, (oo) nihilque in eo erasum, euulsam, deletum, superscriptum esse (p) oportere. Quod adeo verum est, vt si forte librarius aliquid humani passus sit, tamen ea, quae perperam scripsit, nec delere, nec inducere, sed errorem notare, & rem de nouo subiicere, vel e regione, non autem in margine, adscribere soleat (q) Quum porro eius priuilegii causa non postrema sit, quod mercatores sine chirographo credere soleant, (§. XVI.) & liber ex communi ICtorum sententia tantum in connexis pro scribente probet: (§. XV.) id quoque III.) vel maxime vrgent ICTi, vt liber contineat data & accepta cum singularum partitarum, quas vocant, die & consule, (r) & quidem sine abbreviationibus & siglis vulgo incognitis, (s) quippe quae plerumque cum ambiguitate quadam coniunctae sunt. Praeter-

Zzz 3

ea

- (i) Menoch. lib. I. *Consl.* XXXIX. n. 14. Gail. lib. II. *Obs.* XX. n. 17. Textor. *Diff. de fide libri mercat. mortui* §. IV. (k) Rol. a Valle *Consl.* XCII. n. 6. (l) Gail. lib. II. *Obs.* XX. (m) l. 13. C. de non num. pecun. (n) Stracch. de *Mercat.* P. II. n. 65. Carpzou. *Part. I. cap. XVII. def. XXXV. n. 9.* (nn) Textor. *Diff. ead. ibid.* (o) Roefner. de *Libris Mercat. cap. VII. n. 2. sequ.* (oo) Munnoz de Escobar. de *Ration. cap. X. §. XLII.* (p) c. 5. X. de *crim. fals. o. 6. X. de fid. instr.* (q) Textor. *Diff. citat. §. IV.* (r) l. 11. §. 2. ff. de *send.* Menius ad *lus Lub. P. V. Tit. VI. a. IV. n. 24.* (s) Cour. *Rittersh. Comm. ad Nouell. P. VI. cap. II. n. 7.*

ea ex eodem per se patet, IV.) non nisi ea, quae ad mercaturam pertinent, in codicem illum referenda, (t) & V.) caussas & genera obligationum rite exprimenda, (u) & denique VI.) ipsum codicem cum aduersariis seu diario, ex quo partitae in codicem primarium referri solent, accurate conuenire debere. (x) Quamuis enim solis aduersariis ea fides non habeatur, (y) quam codicibus ipsis attribui diximus: merito tamen horum quoque fides vacillat, si, quae in codice leguntur, ab iis, quae in aduersariis scripta reperias, omnino discrepent. Haec sunt sex illa requisita, quae ubi adsunt, priuilegio isti locus esse creditur. Ea quamuis alii ad duodecim, (z) alii ad tredecim, (a) alii ad plura vsque adaugeant: quaedam tamen ex his ad sex illa, quae a nobis explicata sunt, commode referri posse, quaedam plane falsa esse, facile vnusquisque animaduertet. Sane quemadmodum iam paullo ante vidimus, requisitum secundum, quod MARQUARDVS (b) recenset, puta, vt ipsemet mercator codicem sua manu scripserit, nec in iure, nec in praxi, praesidium reperire: ita, quae idem (c) aliique (d) exigunt, vt mercator veritatem scribere consueuerit, vt liber aliquid contineat contra mercatorem, vt quae inscripta sunt, ex circumstantiis verosimilia iudicentur, manifesto ad requisita nostra primum & tertium pertinent, eoque percommode referuntur. Quod & de reliquis verum esse, vnusquisque facile deprehendet.

§. XX.

Fusius haec exsequuti sumus, quam plerisque videbitur necessarium. Sed quum multum nostra referat, iurisprudentiam ita habere in numero, vt ea, quae inculcamus, vniuersa ex suis principiis deriuare, haec autem ex origine ac caussis singulorum iurium inuestigare nosimus: non piguit nos, rem ab aliis neglectam paullo accuratius explicare. Iam ergo facile patet, quid ad singulas quaestiones, quae de decoctorum & foro cedentium codicibus, habendaque illis fide, passim mouentur, & quarum palmarias tantum delibare nunc iuuat, respondendum sit. In vniuersum enim nullam codici fidem habendam esse, cuius auctor dolo malo foro cedens, creditorum spem turpiter destituit.

- (t) Munnoz. de Escob. *ibid.* cap. XI. n. 27. (u) l. 25. §. 5. ff. de probat. Carpzou. *lib. III. Resp. LVIII. n. 10.* (x) Munnoz de Escobar. *ibid.* cap. X. n. 36. (y) Marquard. *de iure Mercat. lib. III. cap. IX. §. 43.* (z) Idem *lib. III. cap. IX. §. 28. sequ.* (a) Textor. *Diff. alleg. §. IV. V.* (b) Marqu. *ibid.* §. XXIX. (c) Idem *ibid.* XXXI. XXXIII. XXXIV. (d) Textor. *ibid.* §. IV. V.

stituit, tam est manifestum, vt prolixiore probatione supersedere posse videamur. Quis enim credat scripturae hominis, quem vel scelerum maximorum sibi conscius fuga in nescio quas latebras & asyla abstulit, vel carcer digno tanta turpitudine supplicio adficiendum adseruat? qui honesto mercatorum collegio se ipse exemit, & ita simul bonis, simul bonae fidei decoxit, vt furi equiparandus videatur legislatoribus? (§. V.) Quis integritatem illam vitae atque existimationis, quam in mercatore desiderauimus, (§. XIX. 1.) in decoctore doloso; id est, in homine, flagitiis omnibus cooperto, quaereret? Et hinc est, quod praecipui iuris auctores, qui in hac palaestra exercuerunt ingenium, veluti MASCARDVS, (e) MENOCHIUS, (f) MARQUARDVS, (g) TEXTOR, (h) ROESNERVS (i) omnem horum codicibus fidem abrogare non dubitant, eamque sententiam suam praeiudicio non vno confirmant. Accedit, quod, quum mercator honestae vitae atque integrae existimationis codice suo semiplene probet, minus quam semiplenam, vel, vt rectius dicam, nullam plane probationem emergere oporteat ex scriptura hominis nullius fidei, quem iura semper mentiri praesumunt, (k) adeoque decoctor ad iusiurandum suppletorium numquam admitti possit. Et hinc quum nuper mercatoris, qui foro cesserat, vxor dotem & illata repeteret, & ad codicem mariti, in quem illa pecunia relata erat, prouocaret: in prima quidem instantia iudicatum fuerat, vxorem illata catenus probasse, vt ad iusiurandum suppletorium admittenda sit: caussa autem ad supremam Ducatus M. curiam deuoluta, pronuntiatum, eam ad iusiurandum admittendam non esse, inter chirographarios tamen eius interea mortuae liberis locum fore. Quod postremum ideo adiectum, quia Curator bonorum libro illo decoctoris aliquando pro se vsus fuerat. (§. VIII.) Denique quum interposita leuatione acta ad Ordinem iuridicum huius Academiae mitterentur: is posteriorem sententiam confirmandam censuit, non solum, quod codici mercatoris etiam integrae existimationis non creditur, nisi in rebus ad mercaturam pertinentibus, (§. XIX, 4.) sed & ob alteram rationem: *Lieweil aber dennoch bekomen Rechtsens, daß der erfüllungs-Eyd zum wenigsten einen tulben Beweiß supponire, und aber eines Faltigen Handels-Buch, wann es zumahl mit dergleichen Fehlern, als Art,*

Re-

- (e) Mascard. de Probat. Concl. DCCCCLXXV. n. 30. (f) Menoch. Confil. XL. n. 29. (g) Marq. lib. IV. cap. LX. n. 28. (h) Textor. Diff. cit. §. XXIII. (i) Roefner, de lib. Mercat. cap. XIV. §. XXVI. (k) Idem ibid. §. XV.

Reprob. 59. seqq. fol. 295. seqq. A&. primae Instantiae *angemercket worden, behafftes ist, gar nichts beweiset.* Mascard. de prob. Concl. 975. n. 30. concl. 976. Menochius de praesumt. Lib. III. praef. 63. n. 1. *als ist man, wie im Urthel enthalten, zu erkennen bewogen worden.*

§. XXI.

Sed, quemadmodum haec iustam causam habere videntur in deceptoribus, qui dolo malo furiosum rerum suarum exitum fecerunt; bonaque abliguriuerunt nequissime: ita facile patet, eos, qui fortunae temporumque iniuriis bonis lapsi sunt, melioris omnino conditionis esse oportere. Recte itaque monuit MEVIVS, (l) si de eorum, qui bonis lapsi sunt, codicibus agatur, de illorum fide statuendum esse exvita ante acta. Si enim antea vir honestus ac integrae fidei fuisse probetur, casum & fortunam aduersam superuenientem non tollere fidem; quam eius scriptura antea mereri visa sit. Quemadmodum enim, VIPIANO iudice, (m) tutor, *quamuis pauper sit, fidelis tamen & diligens, remunerandus non est, quasi suspectus*: ita miserum & iniquum esset, abrogare fidem mercatori honesto & diligenti, cuius industriam fortuna destituit, quemque rerum suarum satagentem aliena potius malitia, vel inclementia fati, quam socordia propria, ad inopiam detrusit. Et ita in curia Ianuensium pronunciatum esse, constat. (n) In primis mercatoris, sine sua culpa bonis lapsi, codici haud parum ponderis accedit, si ab institore vel librario fide digno rite conscriptus est, quippe cuius iuriurando suppletorio tunc eo facilius creditur, quo minus ipsi vel feritur vel metitur (o) Quin si eum vel maxime sua manu scripserit mercator: non tamen ob eam rem fides eius vacillabit, modo codex talis sit, qualem eum esse debere, supra ostendimus. Multos enim ad mendicitatem redactos similes reperias illi pauperiapud EURIPIDEM, (p) de se glorianti:

-- καὶ γὰρ εἰ πένης εἶμι,

οὐτοὶ τὸ γ' ἦθος δυσμωβὸς παρέχομαι.

-- *Quamuis enim pauper sum:*

Non tamen malos mores praestabo.

Attamen, si ex ipso codice adpareat, mercatorem, vbi res suas retulisse, labi ac fatiscere animaduertit, accepta parum diligenter in libros re-

(l) Mev. *ad l. l. lib. V. Tit. VII. art. V. & Tit. VI. art. IV.* (m) *l. 8. ff. de suspect. tut.* (n) *Rosa Gen. Decis. X. n. 13.* (o) *Roesler. ibid. cap. XIV. §. 24.* (p) *Euripid. in Electr. v. 362. sequ.*

tulisse, sed in suos usus seposuisse, aliis, qui non soluerunt, acceptum tulisse, quaedam in rem suam falso inscripsisse, malumque patrem familias, ut paucis dicamus, agere coepisse: nihil procul dubio tribuetur eius codici, quem ipse, mutatis cum fortuna moribus, sua culpa quam maxime suspectum reddidit. Quamuis enim paupertati cum virtute bene conueniat: repentina tamen fortunae mutatio, & imminens homini rei laetae adfueti.

*Magnum, pauperies, opprobrium iubet
Quiduis aut facere, aut pati,
Virtutisque viam deserere arduae,*

ceu iam pridem recte obseruauit HORATIVVS. (q) Sane quum & mercatoris, bonis non lapsi, codici non credatur, si vlla falsitatis suspicione laborat: (§. XIX.) quanto minus credendum erit scripturae hominis, boni illius quidem, sed quem paupertate a virtutis tramite abductum esse, ex ipso libro vbique pellucet? Hinc quum mercator, qui tamen bonis non fuerat lapsus, ex alterius fortunis euerſi bonis summam haud leuem peteret, & nec chirographum, nec alia instrumenta, sed litteras quasdam priuatas, proferret: curator bonorum, librum actoris producendum esse, vrgebat. Creditor aliquoties in iudicio falsus erat, se haec in librum suum non retulisse, sed cum debitore bona fide egisse, modo ei pecunias credendo, modo earum partem recipiendo. Reiecta probatione, mercator ad superius iudicium G. adpellauit, ac demum obtinuit, ut ad probationem admitteretur, eique simul liceret librum seu codicem suum eam in rem producere. Re vltius ventilata, & actis ad Ordinem iuridicum in hac Academia transmissis, pronunciatum: *Numbro aus den Acten so viel zu befinden, daß Implorant, zur Production seines Handels-Buchs und übrigen Documenten, gestaltsen Sachen nach nicht zuzulassen, additis rationibus: Die weil die von Imploranten gesuchte Restitutio in integrum vergeblich seyn, und zu nichts anders, als zu noch mehrerer Verlängerung dieses in das 16te Jahr daurenden Concurs-processes dienen würde, anerwogen eines theils die documenta sub A. B. C. D. No. Act. 415. deren Implorant bey seiner Bescheinigung sich zu bedienen vermeinet, schon zuuor von ihm produciret, aber jedesmahl als unstatthafft und irreleuant verworffen worden, andern theils derselbe No. Act. 259.*

Aa 2a

„Daß

(q) Horat. lib. III. Od. XXIV. v. 42.

„ Daß er von Liquidato weder Obligaciones, noch Wechsel-Brieffe in
 „ Händen habe, ingleichen No. Aß. 360. Daß, da der Debitor bald
 „ Geld geliehen und dafür Bücher versetzt, bald aber darauf wieder be-
 „ zahlt, und das versetzte Vnserpfand wieder abgefordert, er darüber
 „ keine Register oder Buch gehalten, noch allemahl angeschrieben, und
 „ dabey auch nicht mehr wissen, vielweniger beschreiben könne, vvas
 „ vor Bücher bey ihm versetzt, und vvie viel vom Gelde er drauff erhal-
 „ ten, ausdrücklich declariret. Wannenhero nicht abzusehen, vwie nun-
 „ mehr derselbe sich auff sein Handels-Buch heruffen möge, da seinem
 „ Geständnis nach vorhin darinnen nichts gestanden, folglich wieder dussel-
 „ be. d ß es erst nach der Zeit beschrieben vworden, eine starcke Verin-
 „ tung entsethet, vvelche durch das bloße Vorgeben, daß der Advocatus
 „ causæ solche Declaration ohne Implorantens Wissen und Willen ad Acta
 „ gegeben, sich um so viel schwerlicher elidiren läßt, ie vweniger derselbe,
 „ solche Schrifften eigenhandig unterschrieben zu haben, ablongnen kan. Alß
 „ ist, vwie in Vrtheil enthalten, erkant vworden. Quod si ergo ne mercatoris
 „ quidem integrae existimationis codici creditur, si iusta suboriatu-
 „ suspicio, eum aliquid illi postea in rem suam inscripsisse: quanto mi-
 „ nus fidei habebitur rationibus eius, qui fortunis euolutus, & imminen-
 „ tem rebus suis ruinam praesagiens, iustam codicis non rite conscripti
 „ suspicionem praebuit?

§. XXII.

Ad eos vt redeamus, qui dolose foro cedunt, horum libris, vt
 „ diximus, plane nulla fides habenda, si ab ipsis in suam rem proferun-
 „ tur. Quid vero, si creditores illius inde agere velint? Tunc vel agunt
 „ aduersus ipsum obaeratum, qui fore cessit, vñ aduersus tertium, quem
 „ massae illi communi, ex qua creditoribus satis fieri debet, obligatum
 „ esse, contendunt. Primo casu dubium non est, quin plene probet li-
 „ ber, etiam decoctoris, modo de obligatione ipsius decoctoris agatur.
 „ Quamuis enim is ob turpitudinem suam fidem omnem amiserit: veren-
 „ dum tamen non est, ne quid codici inscribat, quo ipse magis onere-
 „ tur. Hinc codex huiusmodi, vt aliae scripturae priuatae, contra scri-
 „ bentem plene probat. (r) (§. VIII.) Sed non probabit tamen etiam
 „ contra decoctorem, si quid, quod se oneret, in reliquorum credito-
 „ rum praecudicium, vel si res ad mercaturam plane non pertinentes,
 „ inscri-

(r) l. 25. §. vlt. ff. de probat.

inscripserit, e. g. si dotem tantam se ab vxore accepisse notarit, si a parentibus, amicis, aliisque sibi numeratum solutumue esse fateatur, quod numeratum solutumue esse, tam liquido non constat. Quum enim confessio nocere quidem debeat confitenti, non autem tertio, (s) & hinc ne apocha quidem mariti, (t) quantumvis iureiurando firmata, (u) probari constet illationem dotis, quia iusiurandum, tamquam accessorium obligationis, naturam actus sui sequitur, (x) & hinc inter alios praestitum, tertio nec prodesse, nec nocere debet: (y) quo iure, quaesito, exigeret decoctor, vt sibi suo arbitrato & in rem suam se debitorem constituenti, & tale quid referenti in codicem, in fraudem reliquorum creditorum fides habeatur? cui, quaeso, ignotum est perfidi illius dispensatoris, a Seruatore in exemplum calliditatis adducti, (z) artificium, quo vsus in eo futurae inopiae alleuamentum quaesiuisset, quod debitorem pro centum quinquaginta scribere iuberet: *Δέξαι σε τὰ ἑσόμενα, καὶ καδίως ταχέως γράψον πενήκοντα. Sume tibi chirographum tuum, & adsidens, exemplo scribe quinquaginta.* An non & decoctores perfidos iisdem *filiis saeculi*, ceu Seruator vocat, accenseas, qui, vbi res ad restim redit, iniustissimam versuram facere, & cum aliorum detrimento alios locupletare non dubitabunt, si sibi, ad mendicitatem redactis, apud hos perfugium fore sperauerint?

§. XXIII.

At maior dubitandi ratio est, si quaeramus, an creditores ex codice decoctoris aduersus tertium agere, & inde debitum probare possint? Quod merito videtur negandum. Primo enim creditoribus non plus fidei haberi potest circa scripturam, a decoctore factam, quam ipsi decoctori, cui, codicem in suam rem proferenti, non credi paullo ante monuimus. (§. XX.) Si ergo fides non habetur libro, a decoctore producto, cur ideo habeatur, quod tertius eum produxerit, quum de perfidia scribentis satis constet? Accedit, quod nec integrae famae mercatoris liber, a tertio contra tertium productus, aliquid probet, nisi tale quid ei inscriptum, quod directe actum cum praesente & consentiente, ceu post multas doctorum variationes, quas MASCARDVS (a)

Aaaa 2

refert,

(s) l. 4. pr. ff. de interr. in iure sac. l. 11. §. 2. 3. ff. eod. (t) Coler. de process. exsequat. P. III. cap. 1. n. 110. sequ. (u) Coler. ibid. n. 115. Greuen. lib. II. Concl. LXXXI. Ludouici Diff. de probat. illat. dot. §. XII. (x) Pufend. de iure Nat. & Gent. lib. IV. cap. II. §. 6. 11. (y) l. 1. pr. ff. si mul. ventr. nom. cap. 19. X. de iur. iur. (z) Luc. XVI, 94. (a) Mascard. de Probat. Concl. DCCCLXXVII.

refert, vbiq̄ue fere obtinuit. (b) Qua fronte vero creditores plus fidei attribui postularent libro eius, qui dolo malo foro cessit, quam alterius integre fidei atque existimationis? Denique multo periculosius exemploque perniciosius esset, codici decoctoris, a creditoribus prolato, fidem aliquam haberi, quam si eum ipse decoctor in foro produceret; siquidem huic, quippe rei gestae conscio, deferri posset iusiurandum suppletorium, quod sine periculo deferri nequit creditoribus, rerum omnium ignaris, & de credulitate facile Iouem lapidem iuraturis, si eo sacramento damnum imminens auertere possent: Atqui ad iusiurandum suppletorium de credulitate regulariter neminem, (c) nec in casibus exceptis vllum alium temere, quam heredem, admittendum esse, recte iuris interpretes celeberrimi (d) monent.

§. XXIV.

Neque tamen negandum est, librum, etiam a decoctore rite & ordine scriptum, quamuis semiplene non probet, aliquam saltem praeberere praesumptionem, si creditores eum aduersus tertium proferant. Vnde aliis accedentibus adminiculis, (e) omnino audiendi sunt creditores, admittendique ad probationem debiti, quod illi codici, nulla alia falsi suspitione laboranti, (§. XIX. 12.) rite inscriptum est. Priuatae enim scripturae, veluti apochae, rationes, chirographa, pro scribente quidem non faciunt fidem, adeoque multo minus tertio, qui eius nomine, vel tamquam successor scribentis, acturus est, profunt: aliis tamen suffragantibus adminiculis, quandoque semiplenam probationem, aliquando praesumptionem faciunt, (f) quae, si ad suppletorium non sufficit, vel id saltem efficere potest, vt alteri parti purgatorium deferatur, toties quippe locum habiturum, quoties aduersus aliquem fortiores praesumptiones militant, vt, non nisi iis elisis, ad causae decisionem deueniri possit. (g)

§. XXV.

Illustrari hoc potest specie notabili, quam Dn. Praefes mense Febr. Clō IoccXXIII. Ordini Iurisconsultorum Hallensium oblatam, memorat.

(b) Ruland. *de Commiss. P. II. lib. V. cap. XIII. extrem.* Scacc. *de Iudic. caus. civil. lib. II. cap. XI. n. 203.* Marquard. *de Iur. Merc. lib. III. cap. IX.* Roefner. *de Libris Merc. cap. XII. §. LXI. sequ.* (c) *arg. l. 31. ff. de iur. iur.* (d) Wernh. *Select. Obs. Forens. P. IV. Obs. CII. n. 624.* (e) *l. 5. C. de probat.* (f) Couarruu. *Pract. Quaest. ap. XXII. n. VIII.* Wamel *Cons. LVI. cons. 1. Dio. 1.* Tulden. *Comm. ad Cod. tit. de prob. s. V.* (g) *l. 31. ff. de iur. i.*

rat. Titius mercator BELGA cum sociis negotiationem trapeziticam diutius fecerat, sed demum foro cesserat, non sine maximo creditorum detrimento. Sempronius, Mercator in celebri Germaniae emporio, antequam de istius societatis conditione & imminente negotiationi ruina certior factus esset, aliquammultas tesseras collybisticas ad Titium direxerat, quas quum oblatas Titius & socii acceptassent, neque tamen praesentantibus soluisent: actionem aduersus illos instituere, & magnam summam pecuniae petere decreuerat. Sed demum intellecto bonorum statu, impensis parcere, & damnum illud aequo animo ferre, quam in extraneo foro inanem actionem non sine ingenti sumtu persequi maluit, maxime quum Titius & socii per Deum rogarent, ne adflictis adderetur adflictio. Demum illi decoctores, missis blanditiis, quibus antea Germanum trapezitam delinuerant, vrgenti solutionem, minas reposuerunt, caussati, sibi a Germano illo aliquot centena millia florenorum deberi: quin & actionem cum curatore bonorum aduersus illum in eius domicilii foro instituerunt, prouocantes ad codicem suum, ex quo adpariturum sit iudici, se ingentem istam summam pecuniae pro mercatore Germano soluisse variis personis, quas ille tesseris collybisticis, ad se directis, instruxerit. Multa erant, quae opponebat Germanus. Vrgebat, sibi cautionem pro reconuentione, damno & expensis praestandam. Opponebat exceptionem falsi, neque fidem aliquam habendam putabat codici decoctorum, qui id, quod ipsi tesserarum possessoribus non soluerint, sibi, tamquam trassanti, imputauerint, (*se hätten obgedachte, von einem dritten in seinem faueur gezogene, und von ihnen, (Titio und Comp.) a conto sothanen dritten acceptirte, aber zu seiner Zeit nicht bezahlte Wechsel-Briefse in sem debet gesetzt.*) Adferebat etiam, sibi a viris fide dignis relatum, codices illos Titii & sociorum antea ad colophonem perductos fuisse, in iisque tunc de hoc credito nihil lectum, (*es hätten Titius und Comp. bey ihrem falliment ihre Bücher völlig beygeschriben gehabt, von dieser ihrer anmaßlichen Forderung aber wäre damahlen darinnen nichts zu finden gewesen, folglich dieselbe nachhero erst eingeschriben worden.*) Quod infigne falsi vestigium se, producto codice, ad oculum demonstraturum, confidebat. Nihilominus tamen, quum codici aliqua suffragari adminicula viderentur, veluti quod constaret, Germanum saepe cum illa societate mercatoria negotiatum, (*dass sie mit einander starcke Wechsel*

und andre Handlung getrieben,) tesserisque collybificas a Titio & sociis acceptatas esse, nec tam liquidum esset, hos, prout decet, non soluisse, *daß die acceptirten Wechsel nicht bezahlet waeren*: non solum admitta actio, sed etiam Sempronius ad cautionem iudicatum solui praestandam adactus est, actoribus iureiurando tantum cauentibus. Pronunciatum enim in iudicio illius emporii fuerat, *daß Klaegere zu Leistung iuratorischer caution zu lassen, Beklagte aber zur cautione omnium bonorum cum iuratoria anzuhalten, nicht vveniger Klaegere mit Vberbringung der Bücher des Titii und Comp. ad locum iudicii billig zu verschonen, und Beklagte selbige zu Amsterdam auf der Klaegere Kosten selbst, oder durch einen Bevollmaechtigten Anwald zu inspiciere, schuldig.* Quae dura interloquutio secutura fortassis non fuisset, nisi sociis illis Belgis, eorumque codici, variae praesumptiones suffragari visae essent.

§. XXVI.

Specie hac Collegio oblata, varia erant, quae in quaestionem veniebant, veluti, an actores ad cautionem iuratoriam admitti potuerint? an reus, tamquam bonorum immobilium possessor, onerari debuerit cautione iudicatum solui? postremo, an idem reus iure adigendus fuerit ad iter in locum, vbi codex actorum reperiebatur, suscipiendum? Circa primam quaestionem facile transigebatur. Consentientibus enim suffragiis existimabatur, illam cautionem iuratoriam non sufficere, primum, quia in causis eiusmodi arduis, & quae criminalibus aequiparandae videntur pragmaticis, iuratoria cautio non temere admitti soleat, (h) & iudex eam iusto facilius admittens, litem suam facere videatur: (i) deinde quod actoribus extra imperium degentibus cautionem realem iniungat ipsa ORDINATIO CAMERALIS: (k) tum porro, quod curator bonorum agat, tamquam procurator vel Titii & sociorum, vel creditorum eius: procurator autem iureiurando cauere non possit: (l) ac postremo, quod iuratoria cautio, si vel maxime in iure praesidium reperiat, (vere enim possessores tantum rerum immobilium olim ita cauisse ex *l. 26. §. 6. C. de episc. aud. l. vlt. §. 1. C. de sports. l. vlt. C. de princ. agent. in reb.* post CUIACIVM, (m) GER. NOODT (n) & ANT. SCHVL-

(h) Harpr. *de Caut. iurat.* LIX. Cothm. *Vol. I. Resp.* XVIII. (i) Cothm. *ibi. d.*
 (k) *Ordin. Cam. Part. III. Tit. LVIII. §. vlt.* (l) Harpr. *ibi. dem* §. XXXI. Benincaf. *de Priuil. paup. spec. VII. n. XX.* (m) Cuiac. *lib. XII. Obs.* XXII. (n) Noodt *ad Pand. p. 59.*

SCHULTINGVS (o) obseruarunt,) non praestanda tamen sit a decoctoribus, aliisque parum integrae existimationis hominibus, sed a viris illustribus, quibus ipsa dignitas fidem auctoritatemque conciliat. (p) At quod ad alteram quaestionem attinet, vel ideo reo succurri non posse videbatur, quia, quamuis possessores rerum immobilium suae promissioni committant iura Romana, (q) tamen REFORMATIONE FRANCOFVRTENSI (r) cautum esset, *daß, wann der Kläger von dem Antwortter cautionem de iudicio sitti & iudicatum solui begehret, dieser solcha ebenfals zu leisten verbunden seyn solte.* Sed quia tamen ille Reformationis paragraphus se refert ad §. 1. vbi actori, rerum immobilium possessori, gratia fit cautionis, per fideiussores vel pignora praestandae, idem ius etiam reo indulgendum videbatur, cuius fauorabiliores esse solent partes, quam actoris, (s) ac proinde eum hac cautione liberandum esse crediderunt.

§. XXVII.

At difficillima erat quaestio, quo loco codices, ad quos actores prouocauerant, producendi inspiciendique essent? Nemo ignorat, quid de argentariorum rationibus scripserit **VLPIANVS**. (t) *Ibi quis compelliur edere, vbi argentariam exercuit, & hoc est constitutum. Quod si instrumentum argentariae in alia prouincia habeat, in alia administrauerit: ibi puõo cogendum edere, vbi argentariam exercuit, hoc enim primum deliquit, quod alio instrumentum transtulit. Quod si in alio loco argentariam exerceat, alibi autem ad editionem compelletur, minime hoc facere cogitur, nisi descriptum velis, vbi de ea re agitur, eum tibi dari, tuis videlicet sumptibus.* Quibus **PAVLLVS** (u) addit, *spatium etiam argentario ad perferendas eas rationes descriptas dandum esse.* Haec sane quum Doctores, & in his **RVTG. RVLANDVS**, (x) & **SQCINVS** (y) ad ipsos mercatores proferant, quamuis hi iam mercaturam facere desierint, (z) simulque statuunt, iudicem eo casu, si forte autographum oculis iustrandum videatur, vel aliquos ad locum, vbi liber iste sit, mittere, vel iudicem rei sitae requirere debere, vt codicem inspiciat, descriptamque eam partem secum communicet: recte iudicatum esse videri poterat, tra-

(o) Schulting. *in notis. Pand. tit. qui satisd. cog. §. IV.* (p) l. 17. C. de dignitat. (q) l. 15. pr. ff. qui satisd. cog. §. 2. Inst. de satisd. (r) Reform. Francof. Part. I. Tit. XVI. §. vlt. (s) l. 125. ff. de Reg. iur. (t) l. 4. §. vlt. ff. de edend. (u) l. 5. ff. eod. (x) Ruland. de Commiss. Part. II. lib. V. cap. XXIV. n. 32. (y) Socin. Confil. CXLIX. n. 4. (z) Marqu. de Iure Merc. lib. III. cap. X. §. XXIX.

trapezitam illum Germanum vel ipsum sumtibus actorum in Belgium proficisci debere, vel alios eo mittere, qui librum inspicerent, maxime quum creditorum A. interesset, librum tanto periculo non exponi, neque isti in lite, quae ex eorum concursu ibi nata erat, carere eo possent.

§. XXVIII.

At quantumuis haec speciosa essent, iisque procul dubio permotus esset iudex, vt paullo ante relatum interloquutionem daret: aliud tamen tum visum est Donfinis, quorum rationes audire operae pretium est: *Dieuveil aber dennoch 1.) im gegenwärtigen Fall nicht allein Beklagter (Sempronius) die edition der Bücher fordert, von welchem casu der angeführte l. 4. ff. de edend. redet, sondern vielmehr die curatores massae selbst aus Titii und Comp. Büchern klagen, und mitbin dieselben zum Grunde ihrer Anforderung setzen, solchen falls aber alle Rechte vermögen, dass sie dieselben originaliter produciren, und Beklagten ad recognoscendum vorlegen müssen. Welches denn 2.) ordentlich um deswillen in foro, vbi actio mota est, geschehen muss, weil eines theils diese productio eine species probationis ist, und dieser actus propter iudicem, cui probatio fieri debet, vorgenommen wird, l. 12. ff. de prob. l. 5. C. de test. andern theils aber 3.) der Richter, ob etwas dadurch bewiesen sey, oder nicht, urtheilen und erkennen muss, welches aber, dafern die inspectio nicht in iudicio geschieht, ebenfals nicht geschehen kan. Wie denn auch 4.) es allhier auf eine quaestionem de falso ankommt, und Beklagter, dass die Bücher verfälschet seyn, aus den originalien so fort darzuthun vermesnet, welches abermahl nicht anders, als per inspectionem in loco iudicii & institutam litterarum comparationem geschehen kan. Im übrigen 5.) die angeführte rationes dubitandi alle von keiner Erheblichkeit sind, immassen das angeführte priuilegium ex l. 4. ff. de edend. eines theils nur den Kauffleuten, welche enroveder noch handeln, oder die Handlung aufgegeben, und zuvar um des willens zukömmt, weil dieselbe ihre Bücher nie entrathen können, und der Verlust derselben ihnen unschätzbar und irreparable seyn würde, welche raison aber vveder auf Titium und Compagn. die einen Banquerout gemacht, und also der Priuilegien der Kauffleute nicht fähig sind, MARQV. de iure Merc. Libr. IV. cap. 9. tot. noch auf die Curatores massae, als welche vveder als Kauffleute, noch als successores mercatoris klagen, sich appliciren lässt,*

lisset, per l. 9. §. 1 ff. de edendo ibi: quia iuris successor his verbis significatur: andern theils aber besagtes privilegium obndem in vielen, ia den meisten Handels-Gerichten nicht mehr in obseruanz ist, und nicht nur zu Lübeck die Bücher auf der Gerichts-Stube absolute producires vverden müssen, MARQV. l. 3. c. 10. §. 29. sondern auch zu Franckfurt selbst, vvia das in der specie facti allegirte praeiudicium vom 4. Jul. 1722. ausvveiset, das gegenheit in obseruanz ist, und auch ausvvärtigen Kauffleuten, ihre Bücher zu Franckf. zu ediren, per sententiam auferlegt zu vverden pfleget. (Über dem 6.) der vorgeschlagene Weg, jemanden nach A. zu schicken, oder den Magistrat daselbst zu requiriren, in gegenvvärtiger Sache, da es auf ein falsum, und die comparationem litterarum ankommen soll, den Ausschlag nicht geben vwürde, indem alhier nicht die Frage ist, ob die vvider Sempronium formirte praetensiones in Titii Büchern stehen? sondern, ob diese posten vorhin darinnen gestanden, oder erst nachher, da schon das Falliment ausgebrochen, eingeschrieben vworden? vvelches aber durch den vorgeschlagenen Weg nicht so leicht, als vwann die Bücher in loco iudicii produciret, und eingesehen werden, ans licht zu bringen seyn möchte. Daher auch 7.) die dritte ratio dubitandi, die einen gewissen Kaufmann, der zu handeln aufgeböret, und nicht einen Falliten, oder dessen Curatores bonorum, praesupponiret, alhie inapplicabel, und; 8.) so viel die vierde betrifft, beklagter, dessen partes doch sedes müht favorabiliores seyn solten, übel dran seyn vwürde, vwann er, da die Kläger bevveisen solten, eine Reise über 50. Meilen, und zwar auffer Reichs thun, und darüber seine importante Hadlung zu Kaufe versäumen müste; da doch erdenslich der Kläger paratus ad probationem in iudicio erscheinen, oder, da er dieses nicht kan, nach dem bekandten Sprüchwort: Non ius tibi, sed probatio defuit, ervvarten muß, daß der Beklagte absolviret vverde. Welchem nach es 9.) vvenig darauf ankömmt, daß Klägere die Reise-Kosten herzuschießen schuldig erkannt vworden, immassen vielmehr evvorquendo gefolgert vverden könnte; daß, da Beklagter, der doch zu ervveisen nicht schuldig, die erforderte Kosten zu tragen sich erbietet, Klägere diesen transport zu vervveigern im so viehveniger befugt seyn, ievveniger 10.) die vor sie in der letzten ratione dubitandi angeführte Ursache, daß nemlich die zu A. concurrirende Creditores dabey ein interesse hätten, von einiger Wichtigkeit ist, ungesehen die Bücher ihnen nicht entzogen, sondern nur auf einige Zeit nach Franckfurt

transportires vverden sollen, und ihnen allezeit frey bleibet, cautionem de restituendo zu fordern, überdem der Creditorum selbst eigenes interesse hierunter versiret, angefehen, vvaun daraus des Klägers Anfoderung orvveislich, und das angegebene falsum unerfindlich ist, der Massae dadurch ein considerables quantum zuwachsen und folglich ihnen solches mit zu gute kommen vviird. &c. Als sind vvir der Rechtlichen Meinung, dasi Klägere Titii und Comp. Bücher nebst andern scripturen zu Franckf. auf Beklagtens Vnkosten zu produciren schuldig, diesem aber deshalb eine vveisse Reise auffer Reichs zu thun, und die Bücher zu A. zu inspi.iren, oder einen Bevollmächtigten dahin zu senden, keinesvveges anzumachen sey. V. R. W.

§. XXIX.

Quamuis autem ex hac specie adpareat, libris eorum, qui foro cesserunt, aliquando ponderis quidquam accedere, si illis alia adminicula suffragentur: iisdem tamen pondus omne rursus decedit, si contrarium, veluti falsum, rite probari possit. (§. XIX. 2.) Quum enim ne pro iis quidem codicibus, quos mercator integrae famaе atque estimationis scripsit, praesumptio iuris & de iure militet, omnesque reliquae praesumptiones probationem admittant contrarii: (a) dubitari profecto non potest, quin omnis illa fides decollet, simulac demonstrari possit, aliquid falsi esse admissum in eiusmodi codicibus, vel quae iis inscripta sunt, ita non gesta esse: vt nimium ex mea sententia mercatoribus indulserint STRACCHA, (b) qui, contra libros mercatorum non admitti probationem in contrarium, contendit, nec non VIVIVS, (c) qui tales libros quodammodo pro sententia haberi, suaeque fide in rem iudicatam transire, scribit. Quomodo enim libri mercatorum excluderent probationem in contrarium, quum ne plene quidem illi probent, sed iureiurando suppletorio firmandi sunt? Rectius itaque accuratiusque philosophantur, qui huiusmodi libros ad processum exequutivum quadrare negant, eorumque recognitionem quidem recte peti, processum tamen non alium, quam summarium, in specie talem, locum inuenire, ac proinde omnes exceptiones, licet altioris indaginis videantur, admittendas esse, docent. (d) Quam in sententiam ordinem

ICTO-

(a) l. 3. l. 9. l. 12. ff. de prob. & praesumt. (b) Straccha quomodo in caus. merc. proc. n. XXXV. (c) Viuius Decij, CCCCLV. n. 111. (d) Rinin, ad Ord. Proc. Sax. Enunc. X.

ICTorum Wittenbergensium pronunciasse; refert celeberrimus WERNHERVS (e) *Dievveil Beklagter das producirte Handels-Buch recognosciret, so has es noch zur Zeit dabey sein Bevvenden, und ist derselbe zufrörderst die vorgeschützten Exceptiones in Sachsl. Frist, Klagers Gegenbescheinung und anderer Nothdurfft in ebenmäßiger Sachsl. Frist vorbehallich, beyzubringen schuldig, ferner darauf zu bescheben, vvas Rechts ist, V. R. W.* Quod si autem ne integrae quidem exultimationis mercatori ita absolute creditur, vt omnis excludatur exceptio contrarii, qui fieri posset, vt nefas sit, suscipere probationem contrarii, si mercator foro cecidit, adeoque exultimationem suam ac fidem omnem cum re perdidit?

§. XXX.

Bella quoque quaestio est, an ex solo libro, perperam & parum ex arte conscripto, probari possit, alterum dolo malo decoxisse? Id omnino videtur adfirmandum, si quis diffusae negotiationi deditus, vel expensa acceptaque plae non refert in rationes, vel id tam male facit, vt codex iste nihil praeter insignem rerum omnium confusio- nem indicet. Vnde in EDICTO REGIO aduersus decoctores (f) & illi pro decoctoribus malitiosis habentur, indignique beneficiis iuris iudicantur, *vvelche in labres - Frist vor dem Verfall keine Balance gezogen.* At non ideo statim pro dolo decoctore habendus, qui mediocrem exercens negotiationem, & arti conficiendi codices non ad- suetus, libros modo ordinario, & inter maiorum gentium mercatores re- cepto, non conscribit, nec tamen in eo negligens reperitur, vt ac- cepta & expensa quam simplicissimo modo in rationes referat. Quan- tis enim his libris, si admodum confuse scripti sint, non credatur: (§. XIX.) non tamen ideo decoctor malitiosus putandus, quod artem conficiendi rationes non satis imbiberit, nec institorem illis confici- endis idoneum, (*einen Buchbalter*) mercede conducere potuerit. Et hinc, quum aromatum venditor in oppido mediocri diuturno morbo oppressus, obiisset, & non modo creditores quidam concurrerent, ve- rum etiam vidua dotem & illata repeteret: Curator bonorum hanc dotis privilegio vel ideo excidisse arbitrabatur, quod vxoribus maliti- osorum decoctorum illud denegasset lex recentissima, *das erleuserse und beschaffte Banqueroutier-Edict* libro Kön. Mai. in Preuss. Non constabat

Bbbb 2

de

(e) Wernh. *Obs. For. Part. IV. Obs. CCVI. pag. 535.* (f) *Edict. Pat. Reg. Pruss. de anno MDCCXV. art. XIII.*

de fraude mercatoris. Saltim is foro non cesserat, neque exstabant argumenta vlla doli, quo creditores circumuenerit. Id vnum vrgebat curator, qui simul contradictoris vicibus fungebatur, defuncti librum, quem ideo Actis adiungi petierat, satis negligenter & confuse scriptum videri. Et tamen, quum non alia essent fraudis indicia, & praeterea ex actis constaret, mortuum illum diuturno morbo laborasse, ac ita tenuioribus fortunis facile euolutum esse, ordo ICtorum Francofurtensium vxorem suo iure non priuandam, nec mortuum ob solius libri defectus pro decoctore malitioso habendum esse, iudicauit.

§. XXXI.

Magis ardua quaestio est, vtrum & conscriptis a Iudaeo codicibus eadem tribuenda sit fides & auctoritas, ac libris aliorum mercatorum, an illi decoctorum rationibus aequiparandi sint? Equidem si res ex sanae rationis principiis esset diiudicanda, nullum esset dubium, quin Iudaei mercatores, si honestae vitae ac intemeratae existimationis sint, eodem cum Christianis iure frui debeant, modo libri eorum ita comparati sint, quales eos esse oportere diximus. (XIX.) Quemadmodum enim Christiana religio, quam profitemur, non efficit semper, vt qui Christo nomen dedisse videri volunt, dignam tam sancta professione vitam agant: ita plane non sequitur, vt aliquem ideo improbum, mendacem, perfidum, omnibusque contaminatum vitiis existimemus, quia Iudaeorum sacris ab infantia adsueuerit. Nec obstat, Iudaeos codices suos litteris & dialecto sibi propriis conscribere, adeoque recognosci non posse ab aliis videri. Adhiberi enim solet interpres illius dialecti peritus, qui locum ad rem pertinentem lustrat, & descriptum inde conficiat. Id apographum deinde agnosci deberet ab eo, contra quem codex a Iudaeo profertur. (g) Sed sunt tamen omnino iuris ciuili principia, quae tam generalem decisionem ferre non videntur. Iudaeum Iudaeo codicem suum recte opponere, eoque recognito, ad iusiurandum suppletorium admitti posse, nemo dubitat. (gg) At Iudaeos contra Christianum admitti ad iurandum, iure ciuili aequae, (h) ac canonico, (i) prohibitum est. Quam vtriusque iuris dispo-

(g) Martini ad *Proceff. Sax. Tit. XXV. §. II. n. 38.* Carpzou. *Part. II. Dec. CCXXXIV.* (gg) *l. 12. C. de haeret.* (h) *l. 21. C. ibid. l. ult. C. de Iudaeis.*

(i) *Can. 24. causf. 2. qu. 7.*

dispositionem tantum abest, ut vel receptam non esse, vel consuetudine aut lege contraria obumbratam, possimus existimare, ceu MYNSINGERVS, (k) & HARTM. HARTMANNI (l) censent, ut viridem eius obseruantiam docuerint HARPRECHTVS, (m) BERGERVS, (n) WERNHERVS, (o) & alii. (p) Et quamuis ratio, qua nonnulli vtuntur, quod Iudaei leuis notae macula laborent, hodie non amplius publici saporis sit, & leges illae in vniuersum nescio quod heterodoxorum odium sapere quibusdam videantur, ac proinde Iudaeos a Principe ciuitate donatos, *die Schutz-Iuden*, hoc priuilegio perfrui debere, haud pauci censeant: (q) nobis tamen religio semper fuit, iuris constituti censores sine suffragio populi agere. Nec odio religionis id semper tribuendum, quod princeps iura singularia ac priuilegia cum omnibus, religionem dominantem haud professis, non omnino communicet, quum ne Christiani quidem omnes isdem in republica priuilegiis beneficiisque perfrui soleant. Et ita ab simplicissimo Francofurtensium ICtorum ordine anno MDCCIV. in causa Iacob Leuin, *Schutz-Iuden zu Halle contra Hier. Karmböffer* pronunciatum esse, testis est celeberrimus, quem paullo ante laudauimus, WERNHERVS. (r) Nec tamen dubitandum, quin, si libro Iudaei aliae praesumptiones vel adminicula suffragentur, ille ceteris paribus ad iusiurandum suppletorium recte admittatur, quia iniquum esset, pro Christiano pronunciare, quia Christianus sit, quum Iudaeo, ceteroquin viro bono, parum ac prope nihil ad plenam probationem desit. (s) Et ita Halensibus ICtis anno MDCCIII. visum esse, eorum responsum apud illustrem BOEHMERVM, (t) collegam Dni Praefidis olim coniunctissimum, ostendit.

§. XXXII.

Quaeri denique solet, an, quae de libris mercatorum dicta sunt, etiam ad opificum rationes & ephemerides proferenda sint? Et sane

Bbb 3.

quum

- (k) Mynsing, *Cant. V. Obs. VI.* (l) Hartm. Hartmanni *Tit. XXIV. Obs. VI.* (m) Harprecht. *Consult. XI. n. 26 sequ.* (n) Berger. *Elef. Discept. For. Tit. XXII. pag. 721.* (o) Wernh. *Obs. For. Part. 1. Obs. CXCIII. pag. 335.* (p) Roefner. *de Libris Merc. cap. XV. §. LXXVII.* Berlich. *lib. I. Concl. LIV. n. XXXVII.* (q) Brunnem. *ad l. 1. sequ. C. de Iudaeis.* Riuius *ad Ord. Proc. Sax. Tit. XVIII. Enunc. X.* (r) Wernh. *ibid. n. 7.* (s) Menoch. *de Arbitr. Iud. Quaest. lib. II. cap. CXC.* Berlich. *Part. I. Concl. LIV. n. LXVII.* (t) Boehmer, *1. r. Eccl. Protest. lib. II. Tit. XX. §. IX. pag. 1251. Tom. I.*

quum id præilegium proprie ad mercatores pertineat: (§. XIX.) non video, quomodo alienam possessionem inuadere possint opifices, qui nec negotiari dicuntur, nec libros tam accurate conficere solent, ut requisita omnia habeant? (§. XIX.) Et ita iudicatum reperio apud ROESNERVM. (u) At sunt tamen, qui opificibus etiam credendum existimant, si accepta expensaque in rationes referant accurate, quia & hi sine chirographo credere soleant. (x) (§. XVI.) Nobis distinguendum videtur, utrum opifices simul merces suas venum exponant publice, & tamquam mercatores credere soleant aliis, quod facere solent aurifices, textores, fabri aerarii & ferrarii, & alii, an tantum res a se elaboratas graeca fide aliis addicant, veluti factores, sutores & similes. Illorum codicibus, modo requisita praecipua habeant, credendum omnino arbitramur, credique iubent STATVTA HAMBVRGENSIA: (y) reliquorum rationes vix semiplenam probationem efficere putamus, adeoque ordinaria via probabunt opifices, quod sibi ab aliis deberi contendunt.

§. XXXIII.

At videmus, iam pridem procedere tot plagellas, quot exercitationi huic destinaueramus academicae. Plures supererant quaestiones pulcherrimae, quas expendere consilium erat, si plura caperet extemporale scriptio, neque festinare nos iuberent causae quam plurimae.

Iis itaque, quae iam addenda erant, alii occasione referuatis, hic demum respicimus portum, & Deo Sospitatori vota, quae possumus, soluimus flagrantissima.

ΕΠΙΜΕΤΡΑ.

I.

AB adgressore impetitus, ad fugam non obligatur.

II.

Litteratos expellere posse opifices, artem cum strepitu facientes, ex *l. vn. C. de stud. lib. urb. Rom. lib. XI.* frustra probant.

III.

(u) Roesner. *ibid.* cap. IV. §. XXVII. (x) Ludouici *Doctr. Pand. lib. XXII. Tit. IV. §. IX.* (y) *Statuta Hamb. Part. I. Tit. XXX. art. VI.*

III.

Seruitutes praediorum rusticorum in solo; urbanorum in superficie consistere, ex l. 3. ff. de seruis. non adparet.

IV.

Stipulationem non semper produxisse conditionem certi vel ex stipulatu, exemplo sponsaliorum constat. Vid. l. 1. C. de sponsal. l. 2. C. de repud.

V.

Secundum iuris Romani principia bene haec consistunt: minoribus XXV. annis rei suae administrationem non committi, quamuis bene rem suam gerentibus: l. 1. §. ult. ff. de min. & inuitos adolescententes non accipere curatores. §. 2. Inst. de curas.

VI.

Iuramentum suppletorium magis Glossatorum interpretationi, quam legibus Rom. deberi, non abs re statuerunt Duarenus, Donellus, Ant. Matthaei, Huberus, Noodtius.

VII.

Nè in contractibus innominatis quidem hodie locus esse potest poenitentiae.

DE

VSVFRVCTV MATERNO IVRIS GERM. ET MAXIME HAMBVRG.

EXERCITATIO XV.

Σύνοψις.

§. I. *Instituti ratio.* §. II. *Partitio dissertationis.* §. III. *Qualis sit usus fructus maternus, de quo agitur? Verba statuti Hamburgensis.* §. IV. *Iure Romano veteri ne paternus quidem ususfructus notus erat.* §. V. *Quomodo ille sensim inualuerit in bonis liberorum aduentitiis?* §. VI. *Nec nom in bonis emancipatorum pro parte dimidia?* §. VII. *Matri nulla iure civili in liberos potestas, adeoque nec utroque casu ususfructus legitimus competit.* §. VIII. *Ne in bonis quidem liberorum illegitimarum, quod contra illustrem Lynkerum ostenditur.* §. IX. *Constitutur tamen matri ususfructus lege civili, si viro ex Authentica praeterea C. vnde vir & vx. succedit.* §. X. *Nec non in portione, quae occasione prioris matrimonii ad illam peruenit, si iterum nubere constituit.* §. XI. *An etiam usumfructum testamento relictum amittat ob secundas nuptias?* §. XII. *An ususfructus maternus ex Auth. praeterea adhuc in usu sit?* §. XIII. *An ususfructus, in penam secundarum nuptiarum constitutus, in Germania receptus?* §. XIV. *Ususfructus maternus iuris Germanici quomodo ab eo, qui ex iure Rom. descendit, differat?* §. XV. *Eum origine Germanicum esse, demonstratur ex iure Wisigothico.* §. XVI. *Et Burgundico.* §. XVII. *Item ex lege Baiuvariorum.* §. XVIII. *Obtinet hic ususfructus maternus in Gallia, Belgio, Suetia.* §. XIX. *In Suecia, & Franconia.* §. XX. *Coloniae, Bremae, in ciuitate & tractu Mindensi, in Westphalia reliqua, Susati, Lubecae, Lunenburgi & in Prussia.* §. XXI. *Olim & in Saxonia electorali.* §. XXII. *Carpzouii & Richteri de hac re controuersia.* §. XXIII. *Soluuntur Carpzouii argumenta.* §. XXIV. *In reliqua Saxonia passim eius ususfructus vestigia occurrunt.* §. XXV. *Fundamentum huius ususfructus an quaerendum in tutela materna? an in praemio educationis? an in sola communionem bonorum?* §. XXVI. *Verum eius fundamentum est materna potestas in liberos, & quae inde fuit, arctissima inter coniuges communitio.* §. XXVII. *Haec & mortuo alterutro coniuge consti-*

continuetur. §. XXVIII. Mater usufructuaria debet tempore mortis mariti in iusto matrimonio vixisse. §. XXIX. Superstites debent esse liberi legitimi. Quid si tales non existant? §. XXX. Quid si existant, sed iam separati? §. XXXI. Non vitur fructus mater, nisi sit frugi. §. XXXII. Fructus vero percipit iure usufructuario. §. XXXIII. Et quidem omnes, nec solum alimenta. §. XXXIV. Hinc tenetur ad conficiendum inventarium. §. XXXV. An in eo & reliqua liberorum bona aduentitia recensenda sint? §. XXXVI. An mater & cautionem usufructuariam praestet? An possit alienare? §. XXXVII. An rationes reddat? §. XXXVIII. An aes alienum soluat? §. XXXIX. Tenetur alere & educare liberos. Eisdemque elocare. §. XL. Finitur usufructus hic morte, & abusu. §. XLI. Itemque separatione liberorum vel voluntaria, vel necessaria ob secundas nuptias. §. XLII. Quomodo tunc fiat bonorum diuisio? §. XLIII. Conclusio dissertationis.

§. I

INstituenti mihi de VSVFRUCTV MATERNO, cum alibi passim in Germania, tum & Hamburgi, iam inde ab antiquissimis vsque temporibus recepto, paullo accuratius differere, seuerior ista cogitatio; in pulcherrimo argumento vnice aliquamdiu defixa, peropportune in memoriam reuocauit, quod grauius sapienterque suo more mouit iureconsultus eximius, CASP. ZIEGLERVS, (a) dum in doctores sui aevi, soli iuri Romano, tamquam glebae, adscriptos inuectus: *Ni falsor*, inquit, *saeculi nostri haec labe est, quod in academiis ad leges Romanas ita adsuescitur cogantur iuuenes, ut in omni controuersa, etiam ubi inter summos principes lis vertitur, non aliunde decisionem petendam credere oporteat, quam ex iure Romanorum, & legibus, ipsi uni reipublicae accommodatis. Pac mihi iam talem reip. admoneri, & de lege condenda deliberationem institui: subnixo illo animo leges, quas didicisti, ad nauseam euomet, & Romanorum instituta, ut reuocari ipsa obseruabis, nec admittet, legem nouam aliter scribi. Sic igitur v. g. effectus omnes PATRIAE POTESTATIS, moribus Romanis introductae, MATRI denegabis, quia scilicet matrem liberos in potestate habere noluit respublica Romana. At vero non amplius inter Romanos scribere oportuit legem, sed inter eos populos, qui ductum naturae sequuti, virique parenti eandem deserunt potestatem, idem imperium, nisi quod in consensione imperio-*

Cccc
trius

(a) Ziegler. in praefat. Notar. & Animadu. ad Hug. Gros. Ius belli & pacis.

rum primas deferunt patri. Qua viri cordatissimi admonitione nihil esse arbitramur verius, nihil vtilius. Quamuis enim iis, qui prima iurisprudentiae tirocinia in academiis ponunt, in eo vel maxime videatur elaborandum, vt iuris communis praecepta omnia, quoad eius fieri potest, quam accuratissime percepta habeant: non tamen ideo ius patrium in rerum futillum, aut, vt IUSTINIANI (b) verbis vtamur, in *antiquarum fabularum* numero habendum, altoque despiciendum est supercilio. Multae enim passim non modo in foris, sed & in legibus ac statutis Germanorum, supersunt iuris antiqui Germanici reliquiae, (c) nec iura Romana, ex quo se in Germaniam penetrarunt, ita vniquam offecerunt iuris Germanici luminibus, nihil vt vsquam prisca ac sinceri moris amplius occurrere existimandum sit. Est, vbi maiorum instituta incorrupta seruantur. Est, vbi naturalem rationem *Quiritium* subtilitatibus & rubricae Masurii praeferimus, neque vlla fere prouincia aut ciuitas Romanorum legibus tam obnoxia, ac, vt ita dicamus, in prouinciae formam redacta est; vt iuri patrio plane dederit repudium, nec vlla eius vsquam adpareant vestigia. Haec institutorum patriorum *Λεΐψα* quicumque negligunt, contemnunt, & sine periculo ignorari autumant, nae illi non solum in patria hospites, sed & obiurgatione illa, qua Q. Mucius Scaeuola Ser. Sulpicium, teste SEX. POMPONIO, (d) a puluere ac radio ad sublimiora ciuilibus sapientiae studia excitauit, videntur dignissimi. Quid enim turpius esse dixeris homini Germano, & reip. destinato, & fortassis causas acturo, quam *ius, in quo versandum sit, ignorare?*

§. II.

Ne igitur, quod plerumque fieri animaduertimus, in explicando hoc iuris Germanici capite, diuersa miscentes iura, nescio quid insulsi atque insipidi lectori adponere velle videamur: rationes nostras ita componemus, vt *primum*, qualis sit ille vsusfructus maternus, & an in iure etiam Romano reperiat praesidium, *deinde*, quae eiusdem vera origo & causa sit, ac *denique*, quid circa illum secundum iura patria, ac Hamburgensia maxime, iustum sit, distincte explicemus. Quemadmodum enim diuersi Romanis Germanisque fuerunt reipublicae fines, diuersae ciuitatum formae, diuersissima denique vtriusque populi ingenia:

(b) §. 3. *prooem. Instit.* (c) Herz. *de Consultat. leg. & iudic. in special. imper. Rom. Germ. rehtsp.* §. XV. pag. 432. Schilter. *Exerc. II. §. XIV. & Exerc. XII. §. XI.* (d) L. 3. §. 43. *ff. de orig. iur.*

nia: ita fieri non potuit, quin diuersa plane principia habuerint ob oculos, ad quae leges suas atque instituta attemperarint. Quum vero, quae ex principiis discrepantibus proficiscuntur, se inuicem non explicent, adeoque ratio procul dubio fugiat omnes, qui ob iuris pontificii auctoritatem (e) cum HARTM. PISTORIS, (f) AND. GAILIO, (g) BEN. CARPZOVIO, (h) aliisque superiorum saeculorum doctoribus, statuta Germanorum ex iure communi non modo interpretanda, sed coercenda etiam ac restringenda esse, contendunt: (i) faciendum nobis putauimus, vt comparato inter se iure Romano ac Germanico, rem omnem non ex peregrinis, sed domesticis principiis explicaremus. Faxit Deus feliciter!

§. III.

Vt itaque ab ovo ordiamur, inter omnes putamus constare, in multis Germaniae prouinciis ac ciuitatibus inoleuisse consuetudinem, non modo tacito ciuium consensu inuectam, verum etiam legum statutorumque auctoritate firmatam, vt, si patri humani quid acciderit, mater superstes bona a defuncto relicta aequae ac sua administret, liberos communes inde alat, adultos, prout familiae dignitas ac conditio exigere videtur, elocet, nec tamen ad erciscundam familiam reddendasque rationes obstricta sit, quamdiu in alterius viri totum non concefferit. Et hic ipse est vsusfructus ille maternus, de quo acturi sumus, quemque fortassis luculentius describere non possemus, quam verbis STATVTI HAMBVRGENSIS, (k) vel ideo hic omnino non praetermittendis, quod in eorum interpretatione in primis exercere industriam constituimus. Ita autem sese habet illa sanctio: *Wenn auch der Mann Todes verfabren, und seine Ebefrau samt einem oder mehr Kindern, so sie von ihm gotragen, nachblaffen vvrerde, so lange dieselbe bleibes unverehliches, und vvoobl Haus hält, ist sie nicht schuldig mit ihren Kindern zu sheilen. Jedoch ist sie denselben nothwendige alimente, so vwoobl auch, vwann es die Zeit und ihre labre erfordern, ein billiges Heurath-Gut und Aussteuer, Gestalt und Gelegenheis der Güter nach, zu geben verpflichtet.* Qualia quum paullo ante (l) etiam de patre

C c c c 2

(e) Cap. 3. X. de verb. signif. (f) Hartm. Pistor. Part. I. Quaest. XVI. n. 13. & 15. (g) Gail. lib. I. Obs. L. n. VIII. (h) Carpzou. Part. III. Const. XX. Def. X. n. 5. sequ. (i) Hartm. Pistor. Part. I. Quaest. XXXI. n. 29. Conrad. Sincer. vel Kulpil. in Dissert. Epistol. de Germ. leg. orig. & auctorit. §. LI. LII. & LIII. (k) Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. art. V. (l) Ibid. art. III.

patre iisdem propemodum verbis sancita legamus: facile adparet, ciues meos parem ea in re vtriusque parentis conditionem esse voluisse, concessio quippe alterutri superstiti bonorum omnium vsufructu, modo esset frugi, viduitatemque secundis praeferre nuptiis statuisset.

§. IV.

Iam vsufructum maternum talem, qualem eum superiore paragrapho descripsimus, iure Romano incognitum esse, facile vnusquisque intelligit, siquidem ne paternus quidem in bonis liberorum aduentitiis iure antiquo obtinebat. Romulus initio reip. liberos ira subiecerat potestati patris, vt huic ius vitae & necis in eos esset, (m) omniaque ei indistincte a liberis acquirerentur. (n) Ea *lex regia*, (o) pulsus regibus, cum aliis *moribus* patriis (p) in duodecim tabulas migravit; (q) & patribus integra atque illibata mansit, quamdiu sua reipublicae constituit libertas. Itaque non multo melior erat liberorum, quam seruorum, conditio, nec inconcinne, quod ad ius vetus attinet, scribebatur LACTANTIUS: (r) *Idem SERVVS est, qui & filius: idem DOMINVS, qui & pater.* Quibus similia sunt, quae apud M. SENECAM, (s) SERVIVM, Virgiliti Scholiasten, (t) & praecipue apud LIBANIVM (u) & SEX. EMPIRICVM (x) leguntur, quorum ille patres *κυριος τῶν παιδων, ἐξ ἡττων, ἢ τῶν ἐπιταῶν, dominos liberorum non minus, quam seruorum esse*; hic autem *τῶν Ῥωμαίων νομοθέτας τῆς παιδας ὑποχειρις καὶ δέλεος τῶν πατέρων κελεύσαι οἶμαι, Romanorum legislatores liberos patribus obnoxios, ac seruorum loco esse iussisse*, scribit. Nimirum liberi, iure isto veteri, vti recte vidit CUIACIVS, (y) erant *in proprietate*, vel vti V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK (z) demonstravit, in *dominio Quiritario* patris, (a) aequae ac serui. Quemadmodum ergo hi THEOPHILO (b) ἀπροσωποι; & CASSIODORO (c) *personam legibus non habere* dicuntur: ita idem dicendum videbatur de liberis, (d) qui tantum abest, vt ratione patris

per-

- (m) Dionys. Halic. *Antiqu. Rom. lib. II. cap. XXVII. sequ.* (n) §. 1. *Inst. per quas pers. cuiq. adqu.* (o) *Collat. Mos. & Rom. leg. tit. IV. §. VIII.* (p) l. 8. ff. de his, qui sui vel al. iur. sunt. (q) Dionys. H. lic. *ibid. lac. Gothofred. ad XII. Tab. p. 101.* (r) Lactant. *Diu. Instit. lib. IV. cap. III. comm. 17.* (s) Seneca *Controv. III. 9.* (t) Seru. *ad Virgil. Aen. lib. XI. v. 143.* (u) Liban. *Deciamat. XVII.* (x) Sex. Empir. *Pyrrhon. Hypot. lib. III.* (y) Cuiac. *Paratitl. Cod. lib. VIII. Tit. XLVII.* (z) Corn. van Bynkersh. *de Iure occidenti lib. p. 145.* (a) l. 1. §. 2. ff. de vel vindic. (b) Theoph. *Paraphr. princ. Inst. de stipul. seru.* (c) Cassiod. *Var. lib. VI. cap. VIII.* (d) Merill. *Observ. lib. III. cap. IV.*

personae haberentur, vt vel ob hanc ipsam causam in negotiis priuatis vna cum patre persona esse censerentur, ex notissimis iurisprudentiae nostrae principiis. (e) Ex eo autem conseqeatur, vt patri vsufructus in bonis liberorum nullus competere posset. Vsufructus enim est ius vtendi fruendi *rebus alienis*. Quidquid vero erat in liberorum peculio, ratione patris non erat res aliena, quoniam filius cum patre vna persona censebatur. Vnde nec vsufructu in eo gaudebat, sed proprietate ac dominio. Quare, durante potestate patria, patri τὰ χρηματὰ καὶ τὰ σώματα τῶν παιδῶν, ὅτι βέλονται διατίθεναι, τοῖς πατράσιν ἀποδίδεται ὁ νόμος, & pecunias & corpora liberorum ad eorum arbitrium tradideras lex Romuli, (f) adeo vt apud ARRIANVM (g) id vel maxime ad officium filii familias pertinere dicat EPICETVS: πάντα αὐτῆ ἡγεῖσθαι τῷ πατρός, omnia quae habet, patris esse putare.

§. V.

At, quemadmodum, mutata republica, multa simul iuris antiqui capita mutari coeperunt: ita & patris adhaerentium ac vniuersae maiestati patriae, vt a VALERIO MAXIMO (h) & QUINCTILIANO (i) adpellatur, nimium quantum derogarunt Principes, inuento primum peculio castrensi, ac denique quasi castrensi, cuius vtriusque historiam eleganter exposuit M. AVREL. GALVANVS. (k) Vtrumque enim peculium tam a rationibus paternis seiunctum esse iusserant, vt filius in illis pro patrefamilias haberetur, libereque de iis inter viuos mortisque causa disponeret. (l) Haec omnia iam saeculo Christiano primo & sequente ita obseruata esse, ex IUVENALE (m) ipsoque VLPIANO (n) fatis constat, vt frustra sint, qui peculii quasi castrensis originem ad THEODOSIVM IVNIOREM referunt. Iam igitur rerum a liberis adquisitionum aliquae quidem exemptae erant patris dominio: nec tamen quisquam adhuc somniauerat de vsufructu paterno, quamuis iam pridem peculium paganum in profectitium & aduentitium diuidi coepisse, recte obseruarint GERNOODT. (o) & M. AVR. GALVANVS. (p) Ἀσυστάτα enim ac contradictoria

Cccc 3

vide-

(e) l. 130. ff. de verb. oblig. l. ult. C. de impub. & al. substitut. (f) Dionys. Hallicarn. Antiqu. Rom. lib. VIII. (g) Arrian Dissert. Epictet. lib. II. cap. X. (h) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. §. 5. (i) Quinctilian. Declam. CCCLXXV. (k) Galvan. de vsufruct. cap. VII. §. VIII. sequ. p. 56. (l) Princ. inst. per quas pers. cuiqu. acquiritur. (m) Iuuenal. Sat. XVI. v. 52. sequ. (n) l. 3. §. 5. ff. de bon. possess. l. 1. §. 15. ff. de collat. bon. l. 1. §. 6. ad SC. Trebell. l. 7. §. ult. ff. de donat. (o) Noodt. de vsufructu. lib. II. cap. IV. p. 451. Tomo I. Op. (p) Galvan. de vsufr. cap. VII. §. X. p. 57.

videbantur, filiumfamilias in peculio aduentitio pro patrefamilias non haberi, & patrem tamen eo peculio vti frui, tamquam re aliena. At quantumuis hic vsusfructus iuris antiqui principiis aduersaretur: primus tamen illum in bonis maternis inuexit CONSTANTINVS MAGNVS. (q) Deinde GRATIANVS, THEODOSIVS & VALENTINIANVS AAA. (r) eiusdem iuris esse voluerunt reliqua materni generis bona, nec non lucra nuptialia. (s) Tum porro LEO & ANTHEMIVS AA. (t) sanctionem illam ad lucra sponsalitia; ac IVSTINIANVS (u) denique ad vniuersa liberorum bona, quae non a patre, sed aliunde ad eos peruenerint, porrexerunt, ita, vt in his omnibus patri tantum vsusfructus, liberis proprietas concederetur, nisi certis quibusdam casibus, quos doctores ad peculium aduentitium irregulare vel extraordinarium referunt, in quibus plena est penes liberos proprietates aequae, ac in castrensi vel quasi castrensi peculio, nisi quod in illis pro patribusfamilias non habentur, adeoque nec testamentum iure condunt. (x)

§. VI.

Ex quo semel a vetere illa iuris regula discessum, alter etiam auditus est vsusfructus, quem leges patri in bonis liberorum emancipatorum constituebant. Iure enim vetere, dimisso ex potestate filio, pater totum istud peculium, sibi iam tum aduersum retinebat, (y) nec quidquam perueniebat ad filium, nisi quod ei pater vltro donabat. (z) At inualecente paulatim vsufructu in bonis liberorum aduentitiis, id absurdum nascebatur, vt patri in bonis liberorum, soluta potestate, plus iuris esset, quam ea adhuc durante. Quum enim ante emancipationem bonis aduentitiis tantum vti frui posset, post eandem ea sibi vniuersa iure proprietatis vindicabat. Quod animaduertens CONSTANTINVS M. (a) proposito edicto sanxit, vt pater emancipans filium tertia bonorum aduentitiorum parte, tamquam praemio emancipationis sibi retenta, dodrantem emancipato daret. Quamuis vero ita quodammodo emollitus putaretur iuris antiqui rigor: tamen & haec trientis bonorum iactura paullo iniquior visa est IVSTINIANO, (b) qui lege

(q) L. 1. C. de bon. mat. l. 1. C. Tb. eod. (r) L. 6. § 7. C. Theod. § l. 2. C. eod. (s) l. vn. C. Theod. de bon. quae filiis. l. 1. C. de bon. quae lib. (t) L. 5. C. eod. (u) L. 6. C. de bon. quae lib. § 1. inst. per quas pers. cuiq. acquir. (x) Galuan. ibid. C. IX. s. IX. p. 78. (y) L. 1. pr. ff. quand. de pecul. act. annal. (z) L. 31. §. 2. ff. de donat. (a) L. 1. l. 2. C. Theod. de bon. matern. (b) Ant. Cont. Var. Lect. lib. 1. cap. IX.

lege illa CONSTANTINI, ut iam ANT. CONTIVS (c) obseruauit, mire interpolata, patri emancipanti loco proprietatis in triente, vsumfructum semissis constituit, ad dies vitae percipiendum, nisi illud legis beneficium vltro ac speciatim repudiaffer. Et talis est iure Romano vsumfructus paternus, cuius rationem ac indolem vel ideo hic paullo plenius exponere visum est, quod eam vulgo satis perfunctorie tum in scholis iuridicis, tum in compendiis ac systematibus iurisprudentiae tradi, animaduertimus.

§. VII.

Iam facile est ad existimandum, haec omnia nihil attinuisse ad matrem, neque ei secundum ius Romanum vllum vsumfructum competere potuisse in bonis liberorum aduentitiis. Pater enim illo gaudebat vi patriae potestatis, eaque finita, vel ipsa pristini illius imperii memoria ius illi quoddam in liberorum bonis dare videbatur. At mater, quantumvis iure gentium parem in liberos potestatem habeat cum patre, nisi quod huic in contentione imperiorum primas concedere ipsa recta ratio videatur: (d) apud Romanos tamen nullum plene in liberos exercebat imperium, quippe quod soli patri leges detulerant. Hinc pietatem quidem aequam, puremque venerationem utriusque parenti, quantumvis inaequalis esset eorum potestas, praestari iubebant Romani: (e) at potestas non cadebat in matrem, quia haec iure veteri, ut GELLIVS (f) & VLPIANVS (g) obseruant, simul ac conuenerat in manum, ipsa in potestatem viri redigebatur, eique filiae familias, suaeque heredis loco erat; iuris autem expeditissimi videbatur, cum, qui in potestate est, alium in potestate habere non posse. (h) Quum itaque liberi, quod ad matrem attinet, sint sui iuris, nec exolescente licet in manum conuentione, matrem in societatem imperii paterni vnumquam admiserint Romani: consequens sane erat, ut nec liberi ratione illius peculium habere intelligerentur, nec mater quidquam sibi in eo lucri iure vindicaret. Quin tantum abest, ut viuus liberis materno iure quidquam in eorum bonis acquirerent, ut, ne mortuis quidem illis, lex vel Praetor eas ad luctuosam liberorum hereditatem

(c) l. 6. §. 3. C. de bon. quae lib. §. 3. Inst. per quas pers. cuiqu. acquir. (d) Grot. de iure belli & pac. lib. II. cap. V. n. 1. (e) l. 4. ff. de curat. furios. l. 1. §. 1. ff. de obsequ. par. & patron (f) Gell. lib. XVIII. cap. VI. (g) Pariat. leg. Mos. & Rom. tit. XVI. Vlp. Fragm. tit. XXII. §. XVI. (h) l. 21. pr. ff. ad leg. lul. de adul.

tatem vocaret ante SC. TERTVLLIANVM, (i) nec ante SC. ORPHITIANVM liberi matri succederent, (k) nisi certis quibusdam casibus, quos ex inferiore iurisprudencia erudite suo more explicauit V. G. ANT. SCHVLTINGVS. (l)

§. VIII.

Moueri solet quaestio, an non matri saltem in bonis sobolis vulgo quaesitae vsusfructus competat? Eam adfirmat, sed subrimide tamen, vir illustris, NIC. LIB. BARO DE LYNKER, (m) qui, quum adhuc lenensem academiam doctrina sua illustraret, *de matris potestate in liberos* singularem dissertationem edidit, ita tamen conscriptam, vt nullam paene rationem habuerit iuris Germanici. In illa dissertatione ad hanc quaestionem delatus: *Hoc*, inquit, *de iure naturali, quin & de IVRE CIVILI, (quanquam hoc solum, in quantum ad onera educationis opus est,) adfirmandum videtur.* Sed cur id adfirmandum videretur, quum nec vsusfructus in bonis aduentitiis ex iure naturali proficiscatur, nec vlla lex eum matri spurii addicat? *Quia*, inquit, *haec mater filium alere & educare cogitur, nequum est, vt inde ei onera & labores resarciantur:* quam aequitatem deinde demonstrat ex l. 10. ff. de diuers. reg. iur. Atqui vsusfructus legitimi in bonis liberorum aduentitiis fundamentum non sane est onus educationis atque alimentorum: (ita enim & mater liberorum legitimorum, quin & auus maternus nepotum bonis vti frui deberent, si forte ob patris matrisue mortem in eos hoc alendi onus deuolueretur,) (n) sed patria potestas. Diserte enim ait IUSTINIANVS: (o) *Eorum vsusfructus apud patrem vel uiam, vel proauum, quorum in sacris sit constitutus, permaneat.* In sacris autem esse, est in potestate esse; (p) quemadmodum a sacris paternis absolui remissive idem ac emancipari, (q) in familiam & sacra transire idem ac adoptari. (r) Semper ergo *πεδεξίς* illa sacrorum inuoluebat potestatem, & talem quidem, quae in matrem non cadebat. Nec mouemur ergo argumento ex l. 10. ff. de diu. reg. iur. petito.

(i) pr. Inst. de SC. Tertull. Vlp. Fragm. Tit. XXVI. §. VIII. (k) Idem *ibid.* §. VII. pr. Inst. de SC. Orphis. (l) Ant. Schulting. *Iurispr. vet. ant. Iustinian.* p. 668. (m) Lyncker *Diss. de matr. potest. in lib.* §. XV. p. 19. (n) L. 5. §. 4. 5. ff. de agnos. & alend. lib. (o) L. 6. pr. C. de bon. quae lib. (p) L. ult. C. de inoff. test. l. ult. C. de curat. fur. l. ult. C. de SC. Tertull. l. 2. C. de suis & legit. Add. Brisson. *de verb. signif.* lib. XVII. pag. 1814. (q) l. 1. §. ult. ff. de ann. ex-cept. l. 21. C. de fideic. l. 12. C. de collat. (r) Valer. Max. lib. VII. cap. VII.

riſo. Quamvis enim quodammodo *ſecundum naturam ſit, commoda cuiusque rei cum ſequi, quem ſequuntur incommoda*; recte tamen iuriconsultus eximius, IAC. GOTHOFREDVS (s) monuit; in vnitis & con- nexis obtinere hanc regulam, veluti in contractibus, (t) tutelis, (u) rerum adquiſitionibus, (x) cauſis teſtamentariis & ſucceſſionibus, (y) & ſimilibus, non in iis, quae ex diuerſo plane fonte promanant, ve- luti in noſtra ſpecie, vbi onus alendi ſpurios ex ipſo iure naturali, vſus- fructus legitimus in liberorum bonis ex iure ciuili Romanorum proſi- ciſcitur. Sed demum ipſe vir illuſtris fateatur, matrem quidem ſpurios in poteſtate habere, at poteſtatem illam analogam tantum nec ple- nam eſſe, quod iam initio iſtius diſſertationis (z) argumento non vno adſtruxerat. At rectius dixiſſet, iure ciuili poteſtatem illam plane nul- lam eſſe. Tameſi enim CELSVS (a) *vulgo quaerſtum matrem ſequi,* & VLPIANVS (b) hanc plane *legem naturae eſſe* dicat: poteſtatem ta- men matri in ſpurios numquam tribuunt leges, vt adeo recte obſerua- rum ſit a GABR. PALAEO TO, (c) ſpurios nullius familiae eſſe cenſen- dos: non patris, quod ab eo alieni habeantur, (d) nec matris, quia ea familiae ſuae caput ſit & finis, (e) adeoque neminem in familia ſua, nedum in poteſtate habere poſſit.

§. IX.

Enimvero, quamvis eo iure, quo pater, vſumfructum in peculio liberorum mater non haberet: erant tamen duo alii caſus, quibus ex alia plane ratione matrem vtī frui quibusdam liberorum bonis vole- bant legiſtatores. Primo enim a IVSTINIANO (f) cautum eſt, vt, ſi con- iux ſuperſtes inopia laboret, defunctus autem opulentior fuerit, ille, concurrentibus tribus vel paucioribus heredibus, quartam; ſin plures exiſtent heredes, virilem portionem caperet, idque iure proprietatis, ſi extranei; iure vſufructuario autem, ſi liberi hereditatem fortirentur. Arque ita contingere omnino poteſt, vt mater vſufructu in quadam

D d d d

bono-

(s) Iac. Gothofr. *in Comment. ad l. 10. D. de reg. iur. p. 60.* (t) §. 2. *Inſt. de emt. l. 7. ff. de peric. & comm. rei vend. l. 1. C. cod. l. 29. §. 1. ff. pro ſoc.* (u) l. 72. *pr. ff. de reg. iur.* (x) §. 4. *Inſt. de rer. diuiſ. l. 1. ff. de aqu. & aqu. plu. l. 2. C. de alluv.* (y) l. 1. *ff. de bon. poſſeſſ. l. 15. ff. de collat.* (z) Lynker. *Diſſert. ead. §. V. p. 6.* (a) l. 19. *ff. de ſtatu hom.* (b) l. 24. *ff. cod.* (c) Gabr. Palaet. *de Noſtris ſpuriiſque fil. cap. LIX. §. V. p. 304.* (d) l. 23. *ff. de ſtatu hom.* (e) l. 195. §. *vlr. ff. de verb. ſignif. & ibi Io. Goedd. in Comment. p. 1131. ſequ.* (f) *Nov. CXLVII. cap. V. Autb. praeterſa C. vnde vir & vx.*

bonorum parte, quod ad proprietatem ad liberos pertinentium, ex lege gaudeat. Id cur a IVSTINIANO inuentum sit, non adeo obscurum videtur. Coniugibus enim superstitis nec anteriores leges, nec praetor ita consuluerant, quemadmodum id requirere videbatur necessitudo, quae inter tori focios intercedit, arctissima. Equidem ex legibus antiquis vir vxoris bona omnia dotis nomine accipiebat, teste CICERONE. (g) Nec hereditatis a marito relictae exfors esse poterat vxor, quae, vti iam supra vidimus, inter heredes suos, tanquam filiafamilias, censebatur. (h) At vtrique iuri tunc demum erat locus, quando vxor in manum conuenerat. Tunc enim erat *κοινωνός πάντων χρημάτων τοῦ καὶ ἑαῶν*, *particeps omnium bonorum sacrorumque*, vti loquitur DIONYSIVS. (i) Exolescente itaque paullatim in manum conuentione, nulla amplius prodita erat coniugum inter se successio. Eius enim fundamentum non aliud erat, quam ius familiae, & illa veluti *συνδοκιμία*, quae suis heredibus primum, ac deinde agnatis, competere videbatur. (k) Et quamuis praetor post legitimos etiam cognatos ad bonorum possessionem vocaret: nec id tamen vtilitatem aliquam adferebat vxori, quae marito ne adfinitatis quidem, nedum cognationis, vinculo iungitur. (l) Idem praetor & coniugibus profuturus, si post liberos, legitimos, cognatos, familiam patroni, patronum patronamue aut eorum liberos sexto gradu bonorum possessionem promiserat edicto VNDE VIR ET VXOR, modo inter eos matrimonium legitimum tempore mortis constitisset. (m) Ast quam raro, quae so, contigisse credibile est, vt illi omnes, quibus coniuges postposuerat praetor, vel non existerent, vel bonorum possessionem, edicto sibi tam benigne oblatam, agnoscere nollent? Hinc melius viro & vxori prospecturus IVSTINIANVS coniugem egenum tunc quoque ad praemortui successionem pro parte admittit, quando alii heredes legitimi aderant, ita tamen, vt si liberi concurrerent, coniux, vsufructu contentus, proprietatem illis interuertere nullo modo posset.

§. X.

Prius, de quo haecenus actum, vsufructus materni genus ex commiseratione quadam proficiscitur: sequitur iam alterum, quod leges non

(g) Cic. *Topic. ad Trebat. cap. IV.* (h) Vlpian. *Fragm. Tit. XXII. §. XVI.* (i) Dionys. *Halic. lib. II. Antiqu. Rom. p. 95.* (k) Corn. van Bynkersh. *Obs. lib. II. cap. I.* (l) L. 4. § 3. ff. *de grad. & cogn. l. 5. C. de her. inst.* (m) Vlpian. *Fragm. Tit. XXVIII. §. VII. iuncto §. 3. Inst. de bon. possess.*

non tamquam insigne aliquod beneficium, sed tamquam poenam secundarum nuptiarum utriusque coniugi constituerunt. Quum enim plerumque tunc eueniat, quod scribit AMBROSIVS, (n) *ut, mutato concubium, parentes a sobole deprauentur, & praeferant liberos posterioris copulae, prioris autem negligant*; hinc gentibus plerisque, adeoque & Romanis odio dignae videbantur secundae nuptiae. Sicuti ergo Graeci celebrabant *ἀνδρῶν κηφιδίας*, (o) vel *παρθενημῶς*, quo vocabulo & LXX. Scripturae interpretes vfos reperio; (p) eodemque exemplo Romani summis laudibus prosequerantur MARITOS PRIMIGENIOS, (q) VIRGINIOS, (r) quin & VXORES VIRGINIAS, (s) quae usurpare poterant verba Dido- nis apud VIRGILIUM: (t)

Ille meps, primus qui me sibi iunxis, amores

Abstulit. Ille habeat secum, seruetque sepulcro:

ita odio existimabant dignissimos, qui taedas ferales in amissi coniugis rogo accenderent, & ad secunda vota inauspicato prouerent. In primis vero viduas alterius viri thalamum conscendentes omnes auctabantur, (u) de iisque saepissime usurpabant illud EURIPIDIS: (uu)

Ἀπέπτες ἀντήν, ἤ τις ἀνδρῶν τὸν πάρος

Κενόισι λείπτοισ ἀποβαλέσθ' ἄλλον φιλῆ.

Ego autem abominor eam, quae, priorem virum

Quum amiserit, nouis connubiis alium amat.

Quum ergo antiquissima illa de secundis nuptiis opinio, inualescente in orbe Romano Christiana religione, etiam theologorum, quos patres vocamus, animis penitus infedisset, ceu, suo more, praeclare demonstrauit vir clarissimus, mihi que ob singularia, quibus hospitem atque auditorem in illustri Groeningana ornauit, beneficia numquam sine laude ac iucunda pristini conuictus recordatione nominandus, IOANNES BARBEYRACIVS; (xx) non mirum profecto est, etiam principes Christianos, his principiis imbutos, parum fauisse secundis nuptiis, deque iis coercendis, aut conseruando saltim liberis prioris matrimonii

Dddd 3

pecu-

(n) Ambros. in Hexaem. VI. (o) Gruter. Inscr. p. MCXLVI, 7. Coint. Paralip. Homeri v. 155. (p) Ios. 1, 8. (q) Reinel. Inscript. Class. XIV, 3. (r) Grut. Ibid. p. MCXLIII, 2. & p. MLX, 4. (s) Gruter. ibid. p. DCCCXXXII, 8. p. DCCCXXIX, 7. p. DCCCXXXVI, 2. (t) Virgil. Aeneid. Lib. IV. v. 28. & sequ. (u) Vid. Reinel. Comment. ad Inscript. Class. XIV, 73. p. 749. (uu) Euripid. in Troad. v. 662. sequ. (xx) Jean Barbeyrac. dans le traité de la morale des Peres Chap. IV. §. VIII. sequ. p. 30. sequ.

peculio patrimonioe, serio cogitasse. Hinc primum THEODOSIVS M. (x) ac denide HONORIVS ac THEODOSIVS iunior (y) lege edictali sanxerunt, vt mater, quae a liberis nupserit, in bonis a priore marito, vel vno filiorum filiarumue ex priore matrimonio acceptis, amissa proprietate, tantum vsumfructum retineret, ita tamen, vt illi esset optio, cuiam ex prioris matrimonii liberis proprietatem relictam vellet. Ex ipsis illis legibus, quas integrioribus nobis exhibet CODEX THEODOSIANVS, adparet, hoc edictum ad solas matres, iterum nubentes, pertinuisse. Quamuis enim THEODOSIVS M. patres etiam admonisset, vt liberis, quibus nouercam inducturi sint, substantiam maternam integram atque illibatam seruent: lege tamen eos ad hoc obstringere religioni sibi ducebat, melius, vt opinor, sperans de pietate paterna, quam vt metueret, ne & patres male consulturi sint liberis ex priore susceptis matrimonio. At multa in his mutata sunt legibus recentioribus. Primo enim optionem illam matribus ademerunt MAIORIANVS, (z) deinde SEVERVS, (a) ac denique IVSTINIANVS. (b) Hinc porro eam aui constitutionem, quam ad matres duntaxat pertinuisse diximus, ad patres etiam, nouercam liberis inducentes, produxit THEODOSIVS IVNIOR, (c) experientia procul dubio edoctus, verissimum esse, quod olim scripsit CAIVS: (d) patres quoque, *nouercalibus delinquentis instigationibusque corruptos, maligne saepe numero circa sanguinem suum inferre iudicium.* Et hic quidem alter casus est, quo matri vsumfructum aliquem ius Romanum constituerat, quod non tam in eius gratiam, quam ex secundarum nuptiarum odio factum esse, facile vnusquisque intelligit.

§. XI.

Ex his vero, quae modo diximus, adparet, matrem proprietate ac dominio rerum, occasione prioris matrimonii acceptarum, excidisse, simul ac in alterius viri amplexus ruere non dubitauerit. Iam inde noua emergebat quaestio, an & tunc per secundas nuptias aliquid amittat mater, si a priore marito non proprietatem, sed vsumfructum certorum bonorum, ad eam peruenerit? Quum enim, sublatis legibus de-

(x) L. 2. C. Theod. de secund. nupt. lib. III. Tit. VIII. l. 3. C. Iustin. end. (y) L. 3. C. Theod. eod. (z) Nouell. Leon. & Maioriani Tit. VIII. p. 36. edit. Iac. Gothofred. (a) Nouell. Leon. & Seueri Tit. I. pag. 37. ibid. (b) Nouell. II. cap. I. & Nouell. XXII. cap. XXV. (c) Nouell. Theodos. Iun. Tit. VII. p. 30. (d) L. 4. ff. de inoffic. test.

simariis, de quibus a nobis (e) accuratius actum, mariti uxori-
bus saepe legarent usufructum bonorum, (f) praediorum, (g) fun-
dorum, (h) domuum, omniumque rerum, quae in his essent, salina-
rum, (i) villarum, (k) vestium, mundi muliebris, lanæ, lini, (l) alia-
rumque rerum, idque vel pure, vel in diem, vel sub conditione, ceu
eius rei exempla prope innumera in ipsis pandectis nostris exstant: li-
beri, inexplebili cupiditate habendi etiam usufructum illum secun-
dis nuptiis extinguere oportere, contendebant. Et ARCADIVS quidem
ac HONORIVS AA. (m) isti liberorum intentioni eatenus suffragabantur,
ut usufructum, testamento relictum, ob secundas nuptias perire, in
rebus autem ante nuptias donatis eundem illibatum manere iuberent.
Enimvero & hoc discrimen recte sustulit IUSTINIANVS, (n) qui omnem
usufructum, etiam testamento relictum, parenti binubo saluum esse
debere, discrete edixit.

§. XII.

Et talis quidem est usufructus ille legitimus, qui matribus iure
ciuili Romano competere potest. Qui an & in Germania vbique re-
ceptus sit, non immerito dubites. *Authenticam praeserea C. unde vir
& vx.* vel ideo non magni facere solent mulieres Germanae, quod
vel communio bonorum inter coniuges obtinet, vel, vbi ab illa dis-
cessum est, de lucro multo pinguiore viduis prospexerunt leges statu-
tariae. Priore enim casu coniugi superstiti semissis bonorum commu-
nium; immo & quibusdam locis, liberis non exstantibus, totus as
debetur, idque sibi volunt paroemiae iuris Germanici: *Leib an Leib,
Gut an Gut*, (o) *Hus bey Schleyer, Schleyer bey Hus*. (p) (quod adagi-
um re ipsa repraesentatur sponsus & sponsa, quibusdam locis pileum
velumque muliebre in *iepoθoγiαs* altari imponunt,) itemque: *Der letzte
macht die Thür zu*. (q) Posteriore casu saltem portio statutaria viro &
uxori constituta est, eaque debetur, siue egestate laboret superstes, si-

Dd dd 3

ue

(e) *Comment. ad Leg. Jul. & Pap. lib. II, cap. XIV, pag. 260, sequ.* (f) *L. 24. ff. de usu & usufr. leg. l. 37. ff. cod. l. 29. ff. de usufr.* (g) *l. 25. ff. de usu & usufr. leg.* (h) *l. 31. l. 38. ff. cod.* (i) *l. 32. §. 2. ff. cod.* (k) *l. 35. ff. cod.* (l) *l. 39. ff. cod.* (m) *l. vn. C. Theod. & Iustin. si sec. nups. mul.* (n) *Nouell. XXII, cap. XXXII.* (o) *Hert. Paroem. iur. Germ. lib. I paroem. LXIX. p. 522.* (p) *D. Georg. Werner. in Dissert. inaug. de pactis dotal. sub formula: Hus bey Schleyer Schleyer bey Hus. Marp. MDCCXIV.* (q) *Hahn ad Wesenb. Parat. lib. XXXVIII. tit. XI. n. III.*

ue abundet opibus. Quare authenticæ illi non multum apud nos præ-
tiii statuatur, nisi sicubi statutis coniugibus non satis prospectum, aut
sicubi dubia admodum est statuti interpretatio, quo casu & WESENBE-
EIVS, (r) DAN. MOLLERVS, (s) PHIL. RICHTERVS, (t) HENR. HAHNIVS (u)
aliique authenticam illam vsu aliquem habituram, existimant.

§. XIII.

Nec alterius vsusfructus, quem in poenam secundarum nuptia-
rum constitutum diximus, vsus in Germania multo frequentior est.
Quamuis enim in Germania quoque innisæ quodammodo essent iteratæ
nuptiæ, neque ibi, teste TACITO, (x) deessent ciuitates, *vbi virgines
santum nubebant, & cum spe votoque uxoris semel transigebatur:*
quamuis deinde veteres gentium Germanicarum leges tantum non o-
mnes viduas binubas lucris, e priore matrimonio ad eas profectis, spo-
liarent, ceu postea ostendemus pluribus: fatentur tamen iureconsul-
ti plerique, quæ illud in Germania non frequentari, (y) idque saltem iis
locis verissimum existimabitur, vbi parentes, ad secunda transituri vo-
ta, liberis prioris matrimonii, eorumque tutoribus, quos petere tenen-
tur, ad edendum bonorum inuentarium obstricti sunt. (z) Enimuero,
quemadmodum numquam defuerunt, qui sibi laudi ducerent, iuri Ro-
mano viam in forum quam latissimam munire: ita non mirum vide-
bitur, de vsu huius authenticæ testari viros grauissimos, SCIP. GENTI-
LEM, (a) CONR. RITTERSHVSIVM, (b) OLDENDORPIVM, (c) LYNKERVM, (d)
& alios. Saltim in Frisia, (e) Bauaria, (f) principatu Halberstadi-
ensi, (g) Norimbergæ, (h) proprietatem ademptam esse coniugibus,
ad secundas nuptias transcuntibus, virorum fide dignissimorum testi-
monio satis constat. Nos ea in re suffragari non dubitauerimus am-
plissimo iurisconsultorum Wittebergensium ordini, apud WERNHERVM, (i)
virum

(r) Wesenbec. *ibid.* (s) Moller. *ad Part. III. Conk. Sax. XX. n. 26.* (t) Rich-
ter. *de Success. ab intest. Sect. IV. membr. IV.* (u) Hahn. *ibid.* (x) Tacit. *de*
Morib. Germ. cap. XIX. (y) Styk. *Vj. modern. ff. tit. de hered. inst. §. III.* (z)
Brunnem. *in Comm. ad L. ult. C. de sec. nupt.* (a) Scip. Gentil. *de secund. nupt.*
cap. VIII. (b) Rittersh. *Tur. Justin. Part. IV. cap. IV.* (c) Oldend. *Class. V.*
Ad. V. (d) Lynker. *Annales. ad Struu. Exerc. XXIX. lib. LIII.* (e) Io.
van Sande *lib. II. tit. III. def. I. & sequ.* Huber. *Prælect. ad Pandect. in Ad-*
pend. tit. de nupt. §. VI. p. 142. (f) Balthas. *Resol. Bau. XIII.* (g) Illustr. a
Coccei. *Iur. controu. lib. XXIII. tit. II. quæst. X. p. 142.* (h) Rittershus. *Com-*
ment. ad Nouell. Part. IV. cap. V. n. 12. (i) Wernh. *Select. Obseru. for. Vol.*
III. pag. 771.

virum illustrem, ita differenti: *Alldieweilen ferner die in L. 6. C. de sec. nupt. geordnete poena secundarum nuptiarum nach der bewährtesten Rechts-Lehrer Meinung in Teutschland regulariter nicht üblich, demnach, wo die receptio angeregten L. 6. nicht in specie dociret werden mag, darauf nicht erkannt zu werden pfleget: - - - so ist man geschickter massen zu erkennen bewegen worden.*

§. XIV.

Hactenus de usufructu materno, qualis iure Romano obtinuit, & quibusdam locis etiamnum obrinet. Ab eo vero toto coelo differre illum iuris Germanici, qualem supra ex STATVTIS HAMBVRGENSIBVS descripsimus, satis, ut opinamur, perspicuum est. Ex *Authentica praeserea C. unde vir & vx.* mater non nisi indotata atque egenz hunc usufructum capit: iure Germanico, etiamsi eius facultates sint amplissimae. Illo iure tantum portione virili, vel quarta bonorum parte pro numero liberorum; hoc bonis omnibus hereditariis vitur fruitur. Ille usufructus, consensu alterius mariti toro, non expirat: hic expirat omnino, ceu verba SATVTI: *so lange dieselbe bleibt unverehelicht*, perspicue innunt. Nec minus alter ille usufructus ex *L. 6. C. de secund. nupt.* a nostro manifesto discrepat. Ille enim in poenam, & ex odio secundarum nuptiarum; hic in matris fauorem, & quoddam viduitatis solatium, est constitutus. Ille initium capit; hic finitur atque expirat, simul ac mater, pertaesa viduitatis, a liberis nubere decreuit. Ille tantum in bonis, quae occasione prioris matrimonii ad matrem peruenerunt; hic in omnibus habet locum. Ille sine onere est, nec tenetur mater liberos inde alere aut elocare, si se ipsi exhibere possint: hic cum officio alendi elocandique est coniunctus. Denique utroque casu, quo ius Romanum usufructum aliquem matri indulget, diuisam iam inter coheredes hereditatem esse oportet: quum contra, quamdiu hic durat usufructus, iure Germanico inuectus, familiae exciscundae iudicio non sit locus. Ex quibus omnibus consequitur, ut usufructus, quem supra descripsimus, origo non ex iure Romano, sed Germanico, sit reperendus, referendusque inter reliquias institutorum patriorum, quae ex communi illo iurium Germanicorum naufragio aegre seruatae sunt aduersus vim doctorum, vniuersam iurisprudentiam Germanicam Romanae ditioni subiicere a tot saeculis strenue laborantium.

§. XV.

§. XV.

Quae huius vsufructus origo vt extra omnem dubitationis aleam ponatur, operae pretium fuerit, per veteres LEGES ac recentiora STATVTA gentium origine Germanicarum paullisper diuagari, ex iisque demonstrare, his tantum non omnibus hunc vsufructum placuisse, & ple-risque etiamnum, inolescente licet iure Romano, placere. Apud WISIGOTHOS liberi non modo in patris, sed & matris, potestate esse credebantur, adeo, vt pupilli non modo vocarentur impuberes, patre orbi, sed &, quibus nec mater superstes erat, quemadmodum & hodie Germanis in ore sunt non solum *Vater-lose*, sed & *Mutter-lose Way-sen*, quae loquutio Romanis procul dubio ridicula visa fuisset. At in LEGE WISIGOTHICA (k) cautum legimus, *vt licet haecenus a patre tantum relicti parvuli filii PVPILLI nuncupati sint, tamen, quia non minorem curam erga filiorum utilitatem matrem constet frequenter impendere, ideoque ab utroque parente, id est patre, vel matre, infra XXV. annos filii post mortem relicti PVPILLI postea nuncupentur.* Alterutro itaque parente mortuo, superstes liberos in potestate retinebat, &, quod ad bona a praemortuo relicta attinet, simul eorum legitimus erat tutor, donec aetatem legitimam annorum XXV. expleuissent. Eo enim pertinent duo alia loca REGIS illius WISIGOTHICAE, quorum altero (l) sancitum, *vt, patre mortuo, filii in MATRIS POTESTATE consisterent, & si, marito superstite, uxor forsitan moriatur, filii, qui sint de eodem coniugio procreati, in PATRIS POTESTATE consisterent:* altero (m) vero, *vt, si patre mortuo, in minore aetate filii relinquerentur, mater eorum TUTELAM, si vellet, susciperet, si tamen in viduitate permaneret.* Haecenus itaque par erat apud WISIGOTHOS vtriusque coniugis conditio. In eo autem inter patrem matremque insigne intercedebat discrimen, quod ille, mortua matre, res liberorum non modo administraret, verum etiam fructus omnes cum filiis suis pro iure suo perciperet, & vna cum ipsis filiis suis communibus consumeret impensis: (n) mater autem, si in viduitate permaneret, aequalem inter filios suos, id est, qualem vnusquisque ex filiis suis, VSVFRVCTVARIO IVRE de facultate mariti haberet portionem, quam vsque ad tempus vitae possideret. (o) Ex quibus discimus, primo vti iure Hamburgico, ita & WISIGOTHICO, ma-

(k) *Lex Wisigoth. lib. IV. Tit. III. Lege 1.* (l) *Ibid. Tit. II. leg. XIII.* (m) *Ibid. Tit. III. Leg. IV.* (n) *Ibid. Tit. II. leg. XIII.* (o) *Ibid. Tit. II. leg. XIV.*

matrem liberos, mortuo patre, in potestate, & si vellet, etiam in tutela habuisse: deinde eandem percepisse usufructum, non quidem omnium bonorum, uti iure Hamburgico, sed portionis virilis: tum porro usufructum illum morte deum finitum, modo a liberis non nupsisset: contra eundem statim expirasse, simul ac viduitati praetulerit secundas nuptias. Praeterea quemadmodum iure Hamburgico discretis verbis requiritur, ut mater, eo gauisura beneficio, frugalis sit, & bona communia bene ac diligenter administret, (*daß sie wohl haus halte*): ita idem exigere observamus IUS WISIGOTHICUM verbis sequentibus: (p) *Ceterum nec donare, nec vendere, nec uni ex filiis conferre praesumat. Quod si eam portionem filii matrem evertere, seu per negligentiam, siue per odium forte, perspexerint: ad comitem civitatis, vel ad iudicem, referre non differant, ut matrem suam contestatione commoneant, ne res, quas usufructuarias accepit, evertat. - - Verum si ex ea usufructuaria portione aliquid probetur eaersum: filiis post mortem matris de eius facultatibus sarcitur.* Ex quibus verbis adparet, matrem, boni viri arbitrato non utentem fruentem, usufructu quidem non illico priuatam, sed ad praestandum tamen omne damnum obstrictam fuisse. Denique uti IURE HAMBURGICO paria utriusque parentis iura sunt: ita & WISIGOTHICAE LEGES eadem per omnia de paterno maternoque usufructu statuunt, nisi quod ex his matri, uti diximus, portio tantum virilis iure usufructuario ad dies vitae relinquebatur.

§. XVI.

Similia fere IURE BURGUNDIONUM obtinuisse, eorumdem leges antiquae docent, quibus itidem cautum, (q) *ut, si mater nubere, electa castitate, distulerit, filii cum omni facultate in eius solatio & POTESTATE consisterent.* Ergo Burgundionibus in eo conveniebat cum Wisigothis, quod parem atque aequam potestatem utrique parenti tribuebant: sed in eo ab his discedebant quam maxime, quod matri simul omnes facultates credebant, iure usufructuario procul dubio possidendas. Attamen distinguebant Burgundiones, primo utrum liberi in ea matris potestate permanere, an ex ea discedere, ipsique rebus suis superesse mallent. Priore enim casu, uti iam monuimus, usufructu omnium facultatum gaudebat mater: posteriore iterum permultum insererat, viduare permanere, an a liberis nubere decreuisset, siquidem illo

(p) *Ibid.*, Tit. II. §. XIV. (q) *Lex Burgund.*, Tit. LIX.

illo casu concurrens cum vno filio tertiam; cum pluribus quartam bonorum partem iure vsufructuario ad dies vitae accipiebat: hoc vero exfors erat omnis substantiae a marito profectae, praeterquam dotis, sibi more Germanico constitutae. Quae iam omnia ipsis legum verbis erunt probanda. *Filius VNICVS*, inquit *GVNDEBALDVS*, (r) *defuncto patre, tertiam partem facultatis MATRI relinquat, si samen alterum maritum non acceperit. Nam si ad ALIAS NVPTIAS transferis, omnia perdat, DOTE tamen sua, quam a marito acceperat, quamdiu vixeris, viatur, filio proprietate seruata.* Et paullo post: (s) *Quaecumque sane mulier, conuge suo in fata conlapso, ad secundi mariti vota non ierit, aut eius adulti iam filii SECVM ESSE NOLVERINT, hac ratione cum eis defuncti mariti DIVIDAT facultatem, ut si VNVM filium habuerit, praedictae substantiae TERTIAM consequatur: sin duo aut tres, aut quatuor, aut PLVRES erunt filii, QVARTAM accipiat portionem, quam tamen post obitum eius ad filios ipsius placuit remeare.* Inde ergo patet, iura illa Burgundionum Hamburgicis nostris perquam similia, ac propemodum gemina fuisse, nisi quod ad diuisionem prouocare licuerit liberis Burgundionibus, simul ac iustam aetatem attigissent, & tunc vidua acceperit portionem statutariam, ad dies vitae iure vsufructuario percipiendam, quum contra mater iure Hamburgico ad diuisionem obstricta non sit, etiamsi filii sint maiores, suasque res ipsi administrare malint, aut filiae familia iam enupserint, dum liberos alat, educet, & inituros matrimonium dote congrua, rebusque necessariis, pro modo facultatum dignitateque familiae, instruat.

§. XVII.

Progredimur ad Boioarios, quorum in LEGE apud LINDENBROGIUM expressissima passim occurrunt priscae simplicitatis Germanicae vestigia. In illa (t) eadem fere sanciantur, quae paullo ante apud WISIGOTHOS obtinuisse obseruauimus, adeo vt legislator iisdem paene verbis vsus sit, nec dubitare liceat, quin ius istud WISIGOTHICVM tunc ob oculos habuerit. Hoc enim LEGE BAIJVARIORVM esse antiquius, ex eo patet, quod haec demum saeculo sexto a Theoderico, Francorum Rege, compilata sit, quum illud iam circa annum erae Hispanicae DIV ab Eurico rege in litteras redactum esse, ex ISIDORO HISPALENSI (u) obseruent

CON-

(r) *Lex Burg. ibid. Tit. LXII §. I. & II.* (s) *Ibid. Tit. LXXIV. §. II.* (t) *Lex Baiuu. Tit. XIV. Art. VI. & VII. §. I. II. III.* (u) *Ibid. Hisp. in Chron. Gotb. ad eam DIV.*

CONRINGIVS (x) & GER. ERN. DE FRANKENAW. (y) In reliquis gentium Germanicarum legibus, quas HEROLDVS & LINDENBROGIVS ediderunt, nihil admodum, quod ad hunc vsumfructum pertineat, occurrere animaduertimus. Sunt enim illae maximam partem breues & abruptae, & praeter varias delictorum poenas parum, quod iurisprudentiam Germanicam illustret, complectuntur. Fatemur tamen, in LEGIBVS RIPVARIA, SAXONICA & ALAMANNICA, quin & LANGOBARDICA, quaedam reperiri, quae, gentes illas ab hoc aliorum populorum instituto paulo alieniores fuisse, docent. Vnde excerptis illis iam non immoramur.

§. XVIII.

Ceterum quam late olim patuerit ius istud Germanicum, vel inde patet, quod per magnam Galliae, Belgii & Germaniae partem etiamnum constanter obseruatur. Quamuis enim apud Andes & Carnutenfes, teste MORNACIO, (z) illum vsumfructum ignorent: eum tamen religiose seruant Parisienses, (a) Aurelianenses, (b) quorum lex ceteris amplior praeter liberos & ceteros heredes includit, itemque Turoenses, (c) Pictauienses, (d) Burgundi, (e) quin Galli ceteri tantum non omnes, de quibus prolixè agit LVD. CHARONDAS. (f) In Belgio, teste PETRO PECKIO, (g) Louanii per statuta ciuitatis vxori defertur vsusfructus bonorum mariti, onere tamen alendi liberos grauatus. Idem Antuerpiae obtinere, siue liberi extant, siue ad alios heredes mariti defuncti bona peruenerint, ipsa eius vrbis STATVTA, (h) & LAMB. GORIS, (i) ICTus Geldrus, perspicue docent. Hic & de patriae suae consuetudine ita testatur: (k) *Consuetudinaria nostra inser coniuges societas largior multo est & efficacior, vispote quae cum alterutrus via finem non accipit, sed in liberos vsque aut ceteros defuncti heredes cum superstite conuinuatur, nisi hic singula domus mortuariae, ut loquuntur, bona legitime atque ex moribus descripserit, hoc est, confectio inuentario,*

E e e 2

ordi-

(x) Conring. *de Orig. iur. Germ. cap. III. p. 5.* (y) *Frankenaw. Sacr. Themi- Hispan. Arcan. Sect. I. §. V.* (z) *Mornac. ad l. 64. ff. pro soc.* (a) *Molin. Consuet. Paris. Art. CCXL.* (b) *Consuet. Aurel. Art. CCXVI.* (c) *Consuetud. Turoen. §. CCCLVIII.* (d) *Lamb. Goris. Prodrom. Aduers. iur. cap. XXI. n. 5. p. 165.* (e) *Chassan. Consu. Burg. Rubr. IV. §. 2. n. 5.* (f) *Charond. Obseru. iur. Gall. verb. communauté p. III. & sequ.* (g) *Peck. de Testam. coni. lib. V. cap. VI. n. 2. p. 645.* (h) *Statut. Antu. Tit. XLI. §. XCIII.* (i) *Lamb. Goris ibid. n. 5.* (k) *Idem ibid. n. 3.*

ordine adnotauerit. Et paullo post: (l) Si igitur superstes ad secunda vota transfens inuentarium, ut par est, conficere neglexerit, prioris matrimonii liberi pristinam bonorum communionem cum eodem solum continuare censentur, nequaquam autem secundi coniugis socii esse intelliguntur, adeoque partem facient in parte parentis superstitis, seruato semisse ei, quicum secundo contractum est. Quo loco notandum, in Belgio, etiam confecto inuentario, finiri illum vsumfructum. Eo enim separata intelligitur societas delinquitque bonorum pristina communio, quia est actus societati contrarius, vti docent PYRRHVS ANGELBERMAEVS (m) & LVD. CHARONDAS. (n) Denique in Sueciam vsque penetrasse consuetudinem illam veterem, vel ea demonstrant, quae ea de re in IVRE PROVINCIALI SVEGICO, (o) quod IO. LOCCENIVS latine edidit, leguntur, quaeque hic breuitatis studio exscribere merito superfedemus.

§. XIX.

Magis nostra interest, redire in Germaniam; & an ibi extra Hamburgum similis consuetudo inoleuerit, disquirere. In superiore Germania ius hoc olim viguisse vel ex SPECVLO SVEVICO (p) constat, vbi cautum: *Stirhs emer Fruuen ibr Mann, sie bleibet in des Mannes Gut ungetheilet mit ibren Kindern.* Quum itaque ius istud prouinciale Alamannicum olim commune fuerit superioris Germaniae prouinciis: non sane mirum est, vsumfructus huius in Suecia ac Franconia vestigia passim superesse. Saltim de Hala Sueuorum, patria sua, ex codice STATVTORVM MSC. refert illustris Academiae Hallensis Cancellarius, IO. PETR. A LVDEWIG, (q) olim coniugem superstitem in bonis mariti omnibus, praeterquam feudalibus, parentes, fratres & sorores & reliquos defuncti cognatos exclusisse, postea autem obtinuisse, vt in bonis mariti superstes vxor habeat eouque vsumfructum, (*den Beystz*) quo vsque non iuerit ad secunda vota, & tunc demum ad diuisionem obstricta sit. In Ducatu Wurtembergico hodie quidem res aliter se habet ob fucum iuris Romani, qui statutis istis vbique haeret, olim tamen & ibi matrem viduam cum liberis non diuuisse, recte collegeris ex IVRIS PROVINCIALIS WVRTENBERGICI (r) verbis: *Demnach des Erb-rechts*

(l) Idem *ibid.* n. 12. p. 169. (m) Pyrrh. Angelberm. *ad Consu. Auel. Tit. X. cap. III.* (n) Lud. Charond. *ad Consu. Paris. Art. CCXX. p. 140.* (o) Io. Loccen. *Ius prou. Suec. tit. II. cap. XV.* (p) *Spec. Sueu. cap. XXXIV.* (q) Ludevwig *Ogusc. Tom. II. p. 1302.* (r) *Ius prou. Wurtenb. Part. IV. Tit. I. p. 426.*

rechts halben bisher viel Klage entstanden, bevorab da die Eheleute einander succediret, obgleich derselben zusammen gebrachtes Vermögen nicht gleich gewesen, folglich entweder der überlebende Ehegatte, oder die hinterlassene Kinder bevortheilet werden müssen &c. Constantius ius hoc retinuerunt Francones. Vnde IVSTVS VERACIVS: (s) *Mortuo itaque coniuge alterutro, superstes DOMINIVM consequitur solitarie, neque de mortuo est integrum, aliter disponere in testamento, neque liberis vlla legitima, quam post expectare debent a superstite.* Vñ usufructus videtur vocandus, quem minus proprie VERACIVS adpellavit dominium, siquidem saluam procul dubio liberis esse oportet facultatum paternarum substantiam, alioquin exfortibus futuris hereditatis paternae, si forte mater prodiga contigerit. Nec in reliqua Franconia se rem aliter habere, ex IVRE DVCATVS FRANCONICI (t) & IVRE PROVINCIALI HENNEBERGICO. (u) discimus. Plerisque enim locis istius tractus arctissima inter coniuges est bonorum omnium communio; eiusque praeter alios & is effectus est, vt liberi, mortuo parente, matre autem adhuc superstite, vel vice versa, non succedant, vt docent ABR. A WESEL (x) & SAM. STRYKIVS. (y)

§. XX.

In inferiore Germania non minus frequens est illud matri Germanae competens beneficium. De statuto huius generis Coloniensi testantur KOEPPENIVS. (z) Idque in Codice illustris HOFFMANNI nostri ita se habet: *Vort so wann daß Eheleute bey einander sitzen in ehelichen Haus, und Kindere gewinnen. Ist dann Sache; daß der Eheleute eines ehleiblich würde abn Testament, Vermächtnis oder Auftracht zu machen unter ihnen beyden: so soll der letzts Lebendige bleiben sitzen geruß und gerubig in allen ihren Erben, Erbrenthen und Gädern, da sie mit gesamen der Hand angeschrieben stände, beweglich, und unbeweglich, und seine Kindere darmit jüglischen seyn, halsen und fort abnbestatten gesll. oder weltlichen Standes, so als es den Freunden und den Mogen beduncks geratben seyn.* De Bremensi ex CODICE STATVTORVM MSC. (a) haec extulit illustris a LV-

E e e 3

DE-

(s) Iust. Verac. *Consuet. Bamb. Part. II. quæst. 1. & 2.* (t) *Landgerichts-Ordn. des Herzogth. Francken Part. III. tit. LXXXVIII. §. II.* (u) *Ius Prou. Hennob. lib. III. tit. IV. cap. XII. XV. Schülter. Exerc. III. §. XI. pag. 57.* (x) *Wesel de Connubial. bon. societ. tract. I. n. 58. & tract. II. cap. II. sequ.* (y) *Stryk. Diss. de Singular. Connub. iur. in Germ. cap. II. §. XVII. p. 25.* (z) *Koeppen. lib. I. Obs. CXXIX. n. 20.* (a) *Statut. Brem. Tit. V. §. II.*

DEWIG: (b) *wor two Lüde zosammen komont, Mann und Frauwen in Echtfchup, und Kinder winnent, so welcke öhre eber steruet, de beervet den andern. Steruet de Mann allererst, und holt sick die Frauwe vvol und ebrlicken nach öbres Mannes Dode: de Frauuvve schall mit öhren Kindern freylicken sitten an Erve und in allen Güdern.* *Mindae Westphalorum consuetudinem similem adlegat CRVSIVS.* (c) *Nam & ibi coniux superstes bona communia administrat, liberosque alit & elocat, donec vel ad secunda vota transeat, vel liberos a priore matrimonio superstites, data dimidia bonorum parte, a se separet. Id quod & in principatu Mindensi vniuerso obseruari, ex actis se didicisse, ait HERTIVS.* (d) *Nec aliis moribus in reliqua fere Westphalia viuitur, ceu ex eius tractus variis statutis demonstrare in procliui esset, si iam excutere vacaret illustris HOFFMANNI nostri bibliothecam, cuius in pluteis praeter alia egregia tantus reconditus est veterum statutorum, manu exaratorum impressorumque, thesaurus, vt nesciam; an similem vel vlla bibliotheca publica per Germaniam ostentare possit. Iam adscribere tantum iuuabit testimonium publicum Synedrii ac Senatus Neoburgensis ad Visurgim, quod protulit HVDALR. AB EYBEN* (e) *ex eoque HERTIVS:* (f) *Es vverden von der Muster die Kinder erzogen, und zu dem, vvas einem ieden heliebzig zu lernen, angehalten, mit Speise, Kleidung, und, vwann sie erwachsen, bey der Aussteuerung mit nothdürfftigen Kleidern, Leinen-Geräthlein und Bett-Gewandsen versehen. Dabingegen behält die Muster die vöilige administration und Abnutzung der Güter. Sollten aber die Vormünder vermercken, daß die Muster, oder derselben Mann, die Güter ohne deren Consens zu alieniren, oder sonst mit Schulden zu aggrauiren sich unterstünden, und vernehmen tieffen: auf solchen Fall haben sie sich derselben anzumassen, und dieselbe von einander zu setzen. Sonst verbleibt es nach dieser Stadt Gewonheit, Längst Leib, längst Gut, es sey dann, daß etliche Voriabra bevvilliget, und in denen Ehe-notuln ervvas anders versehen vware.* *Ex quo loco simul discimus, quid sibi velit paroemia iuris: Längst Leib, längst Gut, quam recte ita interpretatur HERTIVS:* (g) *Superstes coniux bonorum usufructu gaudet.* *Similis est SVSATENSIVM, & qui sibi eorum iura adoptarunt,*

(b) Ludewig *ibid.* p. 1304. & sequ. (c) Cruf. *ad Statut. Mind. Lib. II. Tit. II. Art. XVI. sequ.* (d) Hert. *paroem. iur. Germ. Lib. I. paroem. LXXVIII. §. 2.* (e) Eyben *Part. III. dell'Instel. sem. Membr. V. §. VI.* (f) Hert. *ibid.* (g) Hert. *ibid.*

hnt, LVBECENSIVM (h) sanctio, nisi quod hic additur, vsum fructum illum finiri non modo secundis nuptiis, verum etiam ingressu in monasterium, (*wann sie sich in ein Cluser oder Gottes-Hausß einkauffen vull.*) Sed quandoquidem ius statutarium Lubecense in omnium manibus est: nos hic tantum e SVSATENSI (hh) quaedam adscribemus: *Ein Mann oder Frau, vvelche Kinder haben, und nicht wieder zur andern Ehe schreiten, bleibet in voller administration aller Güter, ohn Vnterscheid, vvelchen dieselbe zukommen, und darf davon keine Rechnung thun, jedoch sind sie schuldig, die Kinder gebühlich daraus zu unserhalten, und denenselben gebührende Aussteuer davon zu geben.* Nec Lüneburgi aliam vigere consuetudinem, auctor est HARTWIGVS DE DASSEL. (i) Profert laudatissimus a LVDEWIG (k) etiam testimonium Senatus SVATENSIS, (nisi forte legendum sit, vel SVSATENSIS, vel SVNDENSIS,) in quo anno MDCLXXI. consuetudo istius vrbis ita describitur: *So lange eine Frau in unverrücktem Wittwen-Stand sich befindet, hat sie die freye administration aller Güter und die Abnutzung, zumahlen unberechnet,* Quin & in Prussiam ius istud penetrasse, argumento sunt ea, quae in IVRE PROVINCIALI, (l) & STATVTIS GEDANENSIBVS (m) hanc in rem praecipiantur.

§. XXI.

Quum ergo ea in re ius SVEVICVM & LVBECENSE tam amice conspicerent: mirum sane esset, ac veluti monstro simile, si hic diuortium fecisset IVS SAXONICVM, vnde & istud paullo accuratius expendere operae pretium fuerit. De illo iam WESENBECVS: (n) *Moribus, inquit, SAXONVM, etiam iure patrio matres administrant, & fructus lucrantur, donec liberi adulescant, & ab iis separentur.* Quam thein suam probat ex ipso SPECVLATORE SAXONE, (o) vt mirum non sit, ei hac in re adsentitos esse iurisconsultos EXIMIOS, IAC. SCHVLTES, (p) REIN. ROSAM, (q) MATTHIAM BERLICHIVM (r) & alios. Sed quamuis iam ante WESENBE-

CIVM

(h) *Ius Lubec. Part. II. tit. II Art. VIII.* (hh) Hent. Melch. Schütte *de Iure Satisf. eiusque & iuris Civil. collat. §. X.* (i) Hartvv. de Dassel. *Consuet. Lüneb. Art. I. p. 149.* (k) Ludvvig *Opusc. Tom. II. p. 1160.* (l) *Ius prou. Pruss. lib. II. Tit. VI. Artic. II. §. 6. p. 301.* (m) *Ius Stat. Gedanens. Part. II. cap. V. art. IX.* (n) Wesenbec. *Paratit. D. tit. de tutel. n. 5.* (o) *Ius prou. Sax. lib. I. Art. XI.* (p) Iac. Schultes *Quaest. pract. XLVI. n. 21. & in Addit. ad Mod. Piff. Part. 1. quaest. XXVII. n. 10.* (q) Rosa *in Addit. ad Moller. Part. II. Conf. XI. n. 12.* (r) Berlich. *Part. II. Concl. XII. n. 11.*

CIVM eadem scripsissent GLOSSATOR SPECVLI SAX. LATINVS (s) & LVD. FACHSIVS, (t) nec aliter olim pronunciaſſent collegia iureconſultorum Saxonica: Weſenbecio tamen indignatus BEN. CARPZOVIUS, (u) perinde ac ſi ille primus mortalium id ſomnium ſomniaſſet, nihil fecit reliqui, vt eius argumenta proſtigaret. Nec ferre potuit vir ille, iuris Romani amantiſſimus, PHIL. RICHTERVM, (x) ICTum Iehenſem, Weſenbecii ſuſcipientem patrociniũ, argumentaque Carpzouii modeſte examinantem, ſed ei operoſas vindicias oppoſuit in Reſponſis iuris electoralis. (y) Nactus erat Carpzouius aduerſarium, iuſdem innutritum principiis. Ambo conuenerant,

Et cantare pares, & reſpondere parati:

nec deerat cauſae RICHTERVS, (z) ceu eius ſcripta vnumquemque conuincunt. Sed interea Scabini Lipſienſes partes CARPZOVI, ceu ipſe gloriatur, ſequi coeperant, adeoque facile fuit obtinere deciſionem electoralem, (a) qua conſuetudini antiquae hac quidem in re repudium daretur. Et ita, mirantibus rerum peritiſſimis, (id ipſum enim eſt, quod tam falſe perſtringit loco ſupra recitato ZIEGLERVS,) iure ſuo exciderunt matres viduae in Saxonia electorali, anniteſte potiſſimum CARPZOVI, cuius de triumpho iure repetas illud poetae:

Victrix cauſa Diis placuit, ſed victa Caſoni.

§. XXII.

At quaenam illa ſunt argumenta tam luculenta CARPZOVI, (b) quibus ille tamquam alter Pericles vniuerſam Saxoniam mouit? Primo negat, illum vſumfructum maternum in Saxonico iure praefidium reperire, eiusue volam veſtigiumque occurrere in textu, quem laudat WESENBECIVS. Deinde eum vel ideo locum habere poſſe negat, quod fundamentum vſufructus paterni ſit patria poteſtas, cuius matrem eſſe participem, neminem, niſi in iure hoſpitem, dicturum. Addit nonnulla de auctoritate opinionum communium, & doctorum, de conſuetudine atteſtantium, ſed quae parum aut nihil ad rem faciunt. Iam quid ad haec RICHTERVS? (c) Dubium eſſe, ait, quid ex textu IV-

RIS

(s) *Gloſſa ad Ius prou. lib. I. Art. XXIII.* (t) *Fachſ. Differ. Iur. Civil. & Sax. Part. I. Diff. XVII.* (u) *Carpzou. Part. II. Conſ. X. Defn. XIII. n. 2.* (x) *Richt. Diff. de vſufructu §. V.* (y) *Carpz. Reſp. Iur. Elect. lib. VI. tit. VII. Reſp. LXX.* (z) *Richter, Part. I. Decif. XVIII. n. 11. ſequ.* (a) *Decif. Elect. Sax. LXII.* (b) *Carpzou. Reſp. Iur. Elect. ibid.* (c) *Richter. Part. I. Decif. XVIII. n. 14. ſequ.*

RIS SAXONICI (d) probare voluerit WESENBECIVS, & an non eo demonstrare voluerit duntaxat, matrem iure etiam Saxonico ad tutelam vocari. Deinde parum interesse, probetne aliquid iste locus, nec ne. Ius enim Saxonicum auctoritatem suam habere ex obseruantia, hanc autem in Saxonia olim constanter probasse vsufructum maternum, ceu constet WESENBECII aliorumque ICtorum Saxoniorum testimoniis, quibus fidem derogare nefas videri. Quin si concedi oporteat, WESENBECIVM thesin suam ex illo iuris Saxonici textu perperam probasse: piaculum tamen non futurum esse, excellentis cuiusdam doctoris sententiae adhaerere, licet ex alio principio, aliaque plane ratione. Praeterea vel maxime vrget, non consequi omnino, vt, si mater exfors sit patriae potestatis, ei nec vsufructus in bonis liberorum a lege possit constitui: vnus rei plures esse posse causas, multaque concedi matri ex alia ratione, quae patri ob potestatem in liberos attribuantur, veluti, vt consensum impertiatur liberis, in iuris matrimonium; vt in ius vocari non possit, nisi impetrata a Praetore venia: vt liberis tutorem testamento dare possit, reliqua. Adhaec vix vmbra hodie supereffe patriae potestatis, fateri FRANTZKIVM: (e) & SCHNEIDWINVM (f) ostendisse, patrem, separatis liberis, vsufructum in peculio aduentitio amittere, quum tamen separatione illa patria potestas finiri non videatur. Posse ergo & patri, durante potestate, vsufructum negari, & matri, ea potestate in liberos destitutae, concedi, ob onus alendi educandique, vel alias rationes, quae in patrem non aequae cadant. Reliqua DECISIONIS illius RICHTERIANAE pars in vindicanda doctorum de consuetudine & obseruantia testantium auctoritate, colligendisque ICtorum Ienensium praeiudiciis versatur, quibus omnibus iam non immoramur, id tantum in praesenti monentes, nec CARPZOVIVM malam causam admodum bene, nec RICHTERVUM bonam satis feliciter defendisse.

§. XXIII.

Primo enim in vindicando IVRIS SAXONICI textu (g) WESENBECIVM manifesto deserit RICHTERVS, quum ille eum rectissime allegarit. Ait enim ibi REPKOVIVS: *Hält ein Vater seine Kinder in Vormundschaft nach ihrer Mutter Tod, wann sie sich darnach von ihm scheiden, er soll ihnen geben*

(d) *Ius prou. Sax. lib. I. Art. XI.* (e) *Franzk, Exerc. II. Quaest. IV. in fin.* (f) *Schneidev. in Comment. ad tit. Inst. de patr. potest. n. 11.* (g) *Ius prou. Sax. lib. I. Art. XI.*

geben und lassen alles ihr Mutter Gut, es sey ihm dann von Vnglück und ohne seine Schuld abgegangen. Dasselbige soll das Weib den Kindern auch thun, ob ihr Vater stirbt, und ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist. Hic inter paternam maternamque tutelam nihil statuitur discriminis, quumque in Saxonia expediti iuris sit, patrem tutorem bonis liberorum aduentitiis vti frui: non male cum aliis doctoribus inde collegit WESENBECIVS, matrem etiam tutricem eodem iure gaudere, donec liberos a se separarit. Equidem paralogismum hic sibi videre visus est CARPZOVIVS, quia addatur: *und ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist.* Eodem enim argumento probari posse, vnumquemque tutorem, etiam extraneum, bonis pupilli vti frui debere: & inter omnes tamen constare, qui artem ratiocinandi bona fide imbiberint, nihil omnino probari argumento, quod nimium prober. Sed inciuile est, legem ita interpretari, vt rationem non habeas *παρὰλλήλωσμή & coniunctorum origine & loco*, ceu ea vocauit HVGO GROTIVS. (h) Sane cum textu nostro coniungendus est alter, qui ita se habet: (i) *Dem, so des Kindes Erbe ist, soll sein Vormund von labrzæ labr des Kindes Gut berechnen. Wo aber der Vormund auch Erbe mit ist, (id quod de matre vel maxime verum est, k) so darfer niemand des Kindes Gut berechnen.* Iam ergo concedimus, eadem, quae de patre dicuntur in textu IVRIS PROVINCIALIS *Lib. I. Art. XI.* non modo ad matrem, sed & alios agnatos proximòs pertinere, nec tamen ideo plus iusto probare argumentum WESENBECII. Sensus enim totius loci, CARPZOVIO parum intellecti, hic est: Matre defuncta pater est ordinarius liberorum tutor in bonis maternis, eaque administrat, fructusque inde omnes percipit, nec ad rationes obstrictus est, sed officio suo functus dicitur, si liberis a se separandis saluam reddiderit substantiam, adeo vt nec damnum in ea praestare teneatur, nisi sua culpa datum. Eadem matris iura sunt, vbi pater decesserit, siquidem & ipsa fructus omnes tamquam tutrix, a natura ipsa constituta, eaque *ἀνεκλόγησθαι* percipit, separandisque non nisi saluam restituit substantiam. Denique & eodem iure vtitur *ein ieglich Mann*, quilibet alius tutor, puta legitimus, seu agnatus, modo spes ei proxima sit hereditatis. Ita &, quod ad alterum CARPZOVII argumentum attinet, ei profecto neruos

omnes

(h) Grot. *de iure belli & pac. lib. II. cap. XVI. § VII.* (i) *Ius prom. Saxon. lib. I. Art. XXIII.* (k) *Styk. de Success. ab intestato Dissert. II. cap. I. §. III.*

omnes incidere potuisset RICHTERVS, si ostendisset, iure Germanico matrem non minus, quam patrem in liberis potestatem exercuisse, eamque, mortuo alterutro parente, liberisque adhuc impuberibus, tutelae nomine venisse, alioquin administrationem illam iure istius potestatis durasse quibusdam locis, vsque dum liberi essent separati, alibi, vti Hamburgi & in Westphalia, quamdiu vixerit, modo ad secundas nuptias non transierit. Sed haec exspectanda non erant a iurisconsulto temporibus illis, quibus florere RICHTERVS & CARPZOVIVS. Nam & haec ignorare tum in laude ponebatur, & si quis ausus esset tam inaudita loqui, non defuturus profecto fuisset, qui hominem miserum non mitius acciperet, quam TABOR nouatorem illum, bono publico natum, HERM. CONRINGIVM.

§. XXIV.

Enimuero quamuis in Saxonia electorali vsufructum illum obliterarit immoderatus iuris Romani amor: in aliis tamen prouinciis Saxonice & vicinis diligentior mansit moris tam antiqui custodia. Per vniuersam enim Thuringiam vsufructum matri viduae etiamnum concedi, docent RICHTERVS, (l) STRVVIVS, (m) SCHILTERVS, (n) LYNKERVS (o) & alii. In eo tamen ibi discessum a reliquorum Germanorum consuetudine, quod vsufructus iste non durat ad dies vitae, sed, vti RICHTERVS pronunciari solere scribit, *bis die Kinder zu ihren mündigen Jahren kommen, und nicht mehr von der Mutter ihren Unterhalt erlangen*: id quod procul dubio ex ICtorum ingenio est. Sinceriores enim atque incorruptiores hanc consuetudinem in ipsa Thuringia seruarunt Mulhusini, vbi STATVTIS (p) cautum, *daß das überbleibende Theil, (pater vel mater,) bleibe ein Herr aller Güter, vvelche sie beyde nach der Einsegnung oder Priesterl. Trauung und beschrittenem Ehebestem mit einander zusammengebracht, erworben, ererbet und besessen haben. Vnd daß die Kinder keine vvrückliche Anforderung an solchen Gütern haben, so lange der überbleibende Vasser oder Mutter am Leben, und im Wittwenstande bleibes*. In principatu Anhaltino idem ius passim olim obseruarum esse, vel ex verbis LEGVM PROVINCIALIVM ANHALTINARVM (q) colligas: *Wir befinden aus täglichen Klagen, daß in unsern Landen*

F f f 2

viel

(l) Richter. *ibid.* n. 32. (m) Struu. *Synt. Iur. Ciu.* Exerc. XII. § V. (n) Schilter. *Exerc.* III. § XII. (o) Lynker. *Diff. de matr. pot. in lib.* § XV. (p) *Statut. Mulhus.* lib. IV. *Art.* XX. §. I. & sequ. (q) *Fürstl. Anhalt. Landes-Ordnung.* Tit. XLV.

viel wiedereuärtige Geuonheiten enthalten, vvie die Erbschafften pfliegen genommen zu vverden, sonderlich vwann sich Todes- Fälle zwvischen Mann und Weib zuragen, daß die Frauen, die überbleiben, vviueviel Kinder auch verhanden seyn mögen, oder vviue sonst ihre Habe ehedem beschaffen geuuefen, an etlichen Orten die Güter alle, an etlichen die H-lffte, nehmen. Vbi illud: die Güter alle nehmen procul dubio intelligendum de vsufructu, quo superstes in bonis communibus ad dies vitae gaudebat, modo ad secunda vota non transierit. Nam Seruestae, vrbe istius tractus facile principe, statutum huiusmodi etiamnum obseruari, KOEPPENIVS (r) testatur.

§. XXV.

Quae haectenus ex tot variarum prouinciarum vrbiumque statutis decerplimus, ea neminem, vti opinor, dubitare patientur, quin vsufructus ille maternus, qualis in STATVTO HAMBVRGICO describitur, ex iure antiquo & genuino Germanorum descendat, & olim in vniuersa Germania obtinuerit, priusquam eum loco cedere coegit ius Romanum, & iurisconsultorum, illi vnice innutritorum, auctoritas. Iam itaque dispiciendum porro, quodnam sit verum ac genuinum istius vsufructus fundamentum. Qui illud in sola tutela materna quaerunt, quod nonnullis facere videntur WESENBECIVS (rr) & BERLICHIVS, (s) procul dubio falluntur? Quamuis enim ei sententiae faueant, quae paullo ante ex iure VISIGOTHICO & SAXONICO vidimus: non tamen ex tutela sola potest explicari vsufructus, qui plerisque locis non maiorrennitate, sed vel liberorum separatione, vel secundis nuptiis, finitur, quin alibi ad mortem vsque parentis superstitis durat. Nec sane ea mens fuit doctissimi WESENBECII, quippe qui diserte addit, *matres IVRE PATRIO administrare*. Nec male. Parentis enim vtriusque potestatem in liberos adhuc impuberes & minores Germanis vocari consueuisse TVTELAM, patet ex loco elegantissimo, quem ex STATVTIS ILMENSVBVS anno MCCCL conditis excerpfit SCHILTERVS: (ff) *Wer ein's Kauffmannes Son, des Formunde sin Vuser unde sine Mutter sind, lesset spelen, addir vveret, addir sine Kleyder lesset abeziben in synem Huse, der sol des Geldes üme noch synen Erben nimmer gegeben. Vnde der vuir sal rümen, also lange, das her Gnade an Herren unde an Bürgern vinder.*

Non

(r) Koeppen. *lib. I. Obs. CXXXIX. n. 20.* (rr) Wesenbec. *Paratitl. D. de tutel. n. 5.*(s) Berlich. *Part. II. Concl. XII. n. 11.* (ff) Schilter. *Exerc. ad Pand. XXXVII. §. XLII. not. a. p. 610.*

Non magis expeditum est, quod RICHTERO, (t) STRUVIO (u) & LYNKERO (x) in mentem venit, vsumfructum hunc matri deberi, tamquam praemium educationis ac sollicitudinis. Quamuis enim speciosa videri possit haec ratio in Thuringia, vbi, cessante alendi educandique officio, etiam vsusfructus ille expirat: ei tamen locus non erit Hamburgi, Susati, Lubecae, ac ne Mulhusi quidem, quia ibi vsusfructus ille non nisi cum vita matris vsufructuariae finitur. Si dixeris, ipsam pristinorum beneficiorum memoriam ibi hoc efficere, vt vsusfructus, etiam cessante educationis onere, indulgeatur: difficulter admodum reddes rationem, cur mater eo beneficio excidat, simul ac pertaesa viduitatis, ad secunda vota transire decreuerit. An enim ideo minus obstricti erunt liberi ad gratias matri honestae referendas, quia iure suo vsa iterum nuplit? LAMBERTVS GORIS (y) & DAV. MEVIVS (z) istum vsusfructum repetunt a communionem illa bonorum vel κοινωπραξια, quae inter coniuges est. Sed nec id facile admiserint in Thuringia, aliisque quibusdam locis, vbi ignoratur vniuersalis illa inter coniuges bonorum societas. Saltim inde colligent, non solam illam bonorum communionem esse caussam beneficii, quod coniugi superstiti, soluta per mortem societate, competit.

§. XXVI.

Nos itaque comparatis rebus omnibus, quae huc facere videntur, subductisque rationibus, summam hanc facimus cogitationum nostrarum, iure Germanico arctissimam inter coniuges fuisse societatem, ex ea natam esse comunem vtrique parenti potestatem in liberos, & ex aequa denique illa parentum potestate vsusfructum illum coniugis superstitis prono alueo fluxisse. Quae omnia, quum vulgo non satis comperta sint, ordine probare iuuabit. Et communionem quidem illam bonorum inter coniuges iam alii satis superque demonstrarunt. Quum enim apud Germanos, Celtasque omnes, mulieres, testibus VARRONE, (a) DIODORO SICVLO, (b) STRABONE (c) ipsoque TACITO, (d) a viris non modo in societatem lecti & dignitatis, sed & laborum periculorumque adoptarentur, adeo, vt illae ne quidem extra bellorum casus

F f f 3

& pe

(t) Richt. *Part. I. Decis XVIII. n. 11. sequ.* (u) Struv. *Exerc. XII. §. V.* (x) Lynker. *Dissertat. citat. §. XV. p. 19. & sequ.* (y) Lamb. Goris. *Præd. Aluerfar. l. c.* (z) Mev. *ad ius Lubecens. Part. II. Tit. II. Art. VIII* (a) Varro *de re rustica lib. II. cap. X* (b) Diodor. Sicul. *Biblioth. lib. IV. cap. IV.* (c) Strabo *Geogr. libr. III p. 163.* (d) Tacit. *de Morib. Germ. cap. XVIII.*

& pericula essent: recte inde collegerunt maiores, non solum bona omnia & onera, sed & iura, inter coniuges communia esse oportere, adeoque & potestatem in communes liberos parem vtrique coniugi esse concedendam. Obseruarunt id iam pridem Icti egregii, HVB. GIPHANIVS, (e) GEORGIVS SCHVLZIVS, (f) CASP. ZIEGLERVS, (g) FELTMANVS, (h) THOMASIVS, (i) & alii, quorum sententia priscis Germanorum legibus ac monumentis, ipsisque, qui quotidie oculis nostris obuersantur, moribus quam maxime consentanea est. Primo enim leges veteres Germanorum matri discrete tribuunt potestatem, & eandem quidem, quae patri adscribitur, ceu docent loca, quae ex lege WISIGOTHICA & BVRGVNDICA iam supra (§. XV. XVI.) protulimus. Deinde apud Germanos non solum noti sunt *Vaterlose*, sed & *Musserlose Weyßen*, & tunc demum puer puellae immaturae aetatis pro pupillo vel pupilla habetur, si vtrumque parentem amiserit, quod itidem supra (§. XV.) lege WISIGOTHICA cautum esse diximus. Atqui absurdum esset, sibi concipere pupillum matre orbatum, si, uti iure Romano, ita Germanico, matri nihil in liberos potestatis fuisset. Accedit, quod matris non minus, quam patris consensum requirere tenerentur liberi in Germania, non solum in sponsalibus & nuptiis, sed & in alienationibus, donationibus aliisque actibus, ex quibus detrimenti quidquam capere possent. Exstat huius generis exemplum apud illustrem a LVDEWIG, (k) qui in Reliquiis MSC. inter alia edidit diploma Burchardi, Comitis in Valkenstein, quo anno MCCCXXX. ecclesiae Halberstadiensi tradit castrum in Valkenstein & castrum in Engersleben, cum oppido & omnibus proprietatibus, *idque* CONSENSV MATRIS *suae, dominae Luitgardis, & aliorum, quorum* CONSENSVS *requirendus fuerat, ad id* SPECIALITER *accedente*. Similiter apud AVB. MIRAEVM (l) reperitur diploma Godofredi Bullonii, qui anno MXCIV. monasterium S. Petri Bulloniense praedio quodam locupletaturus, his verbis utitur: *banc meam intensionem quum retulisssem MATRI meae, IDAE, praedicti ducis filiae, & fratribus meis, BALDVINO & EVSTACHIO, eorum deinde consilio & CONSENSV VOLVNTARIO ecclesiam nostram nostri proprii & hereditarii iuris de Baseio desti-*

(e) Hüb. Giphan. *Comment. ad tit. Inst. de patr. potest.* (f) Schulz. in *Synopsi Inst. cod. tit. lit. b.* (g) Ziegler. in *praesat. ad Not. & Animadu. in Hug. Grov. de iure bell. & pac.* (h) Feltm. *Spicil. Inst. Disp. V. tit. XXI.* (i) Thomas. *de usu pract. doct. Inst. de patr. pot. cap. II. §. X.* (k) Ludew. *Reliqu. MSC. Tom. VII. p. 447.* (l) Aub. Miraeus in *Cod. Donat. piar. cap. LXVI. p. 77. edit. nou.*

*destinauimus & donauimus. - - Quod donum ut ratum & firmum esset, eandem MATREM meam & fratres meos mecum Bulonium duxi, & in praesentia optimatum meorum vestituram praedictae ecclesiae in Baseio SIMVL deposuimus super altare beati Petri. Eodem modo, consensum maternum in alienationibus se adhibuisse, fatentur anno MXLIII Wennemarus, dominus de Lileriis, (m) & anno MLXXIX. Waltherus Ribodimontanus. (n) Quin tanta fuit matrum in liberos potestas, ut Gisla Gandauenfis, *secundum mundanae dignitatis gloriam*, uti ipsa ait, (o) *liberis orta parentibus, & satis ingenua*, anno MCCC fecum tota sua sobole tradiderit B. Gertrudi in seruitutem, quod & anno MCXXXIII. fecisse animaduertimus Tungerloae Adelam, *nobilem matronam*, (p) *ea conditione, ut omnes posteri eius, qui de semine eius procrearentur, tum viri, quam feminae, singulis annis pro capitalicenso unum denarium Antuerpiensis monetae in natiuitate B. Mariae saepe dictae ecclesiae persolvere deberent, & sex in matrimonio contrahendo, & sex in obitu eiusdem monetae.* Quae omnia sane ita comparata sunt, ut sine potestate matris in liberos intelligi vix possint.*

§. XXVII.

Iam ergo ex ea potestate, quae non in iure vitae & necis, aut iure venundandi, nec in iure omnia indistincte per liberos acquirendi, sed in iure educandi elocandique liberos, bonaque eorum liberrime & sine onere rationum reddendarum administrandi constituisse videtur, recte colligebant Germani, mortuo patre matrem eam potestatem, (quam liberis impuberibus etiam *susetam* adpellabant,) in solidum exercere, & quamuis hi forte, quod ad personas attinet, nuptiis vel separata oeconomia ea potestate materna exirent, matrem tamen obstructam non esse ad bona liberis reddenda, potestatemque sibi in his competentem dimittendam, nisi per secundas nuptias ipsa in alienam familiam transfret. Hinc facile intelligimus, cur WESENBE CIVS (q) matrem *patris*; BERLICHIVS (r) *paterno iure* hunc vsumfructum capere scripserint, & cur in statutis MVLHVSINIS (s) ratio huius vsumfructus ex potestate illa materna diserte reddatur, dum ibi legimus: *Kommen zuvo Personen ohne Kinder zusammen in rechtet Ehe, und erzeugen in der-*

(m) *Miraeus Dipl. Belg. lib. I. cap. XXX. p. 150.* - (n) *Idem ibid. cap. XL. p. 163.*
 (o) *Idem Donat. Belg. lib. I. cap. XVIIII. pag. 348.* (p) *Idem Notit. Eccles. Belg. cap. LXXIV. p. 686.* (q) *Wesenbec. l. c.* (r) *Berlich. l. c.* (s) *Statut. Mulbuisin. lib. IV. Art. XX. §. I.*

derselben Ehe Kinder mit einander: stirbt alsdann derselben Eheleute eines, so behält das überbleibende die väterliche und mütterliche Gewalt über die mit einander erzeugte Kinder, und bleibt ein Herr aller Güter, &c. Quamobrem iste vsusfructus Germanicus nihil aliud est, quam continuatio maternae potestatis atque cum ea coniunctae communionis bonorum, quippe quae morte vnus solui non videbatur, sed separatione demum aut secundis nuptiis, ceu recte post LAMBERTVM GORISIVM (t) vidit MEVIVS. (u)

§. XXVIII.

Reliquum est, vt quid iustum sit circa vsusfructum illum maternum, paullo accuratius explicemus. Quæri autem occasione STATVTI HAMBVRGENSIS poterit, quaenam matres hoc iure gaudeant? in quam earum ius onusque cum illo coniunctum consistat? & quamdiu denique illud saluum habeant? Quæ quidem suo ordine iam breuiter explicare iuuabit. Primo itaque ex statuto nostro facile patet, illas demum matres hoc vsusfructu gaudere, quæ ad mortem vsque maritorum cum hoc in iusto matrimonio vixerunt. Id enim satis perspicue docent verba: *vann auch der Mann todes verfahren, und seine Ehefrau, sans einem oder mehr Kindern, so sie von ihm getragen, nachgelassen würde.* Requirit itaque statutum mortem mariti, superstitem coniugem, & liberos ex eo matrimonio natos. Quæ quum sine iusto matrimonio non intelligantur, (x) facile patet, eam dispositionem iuris nec ad concubinas, nec ad vxores a marito diuertentes, vel ex iusta causa separatas, pertinere. Idque & alia statuta, ex quibus supra nonnulla decerpimus, desiderant. Coloniense enim supponit, *daß Eheleute bey einander sitzen in ehelichen Staat, Bremense, das zuvo Lude tosamien kommen, Mann und Frauen in Eckschup, Mulhusinum, daß zuvo Personen zusammen kommen in rechter Ehe.* Omnia autem in eo conueniunt, maritum, constante matrimonio, decessisse. Eiusque rei iustissima omnino causa est. Quum enim hic vsusfructus ex matris potestate in liberos; hæc ex communiōne illa ac societate, quæ inter coniuges Germanos intercedit, arctissima proficiatur: (§. XXVI.) consequens est, vt vsusfructus iste concipi non possit in bonis, a concubinario vel stupratore relictis. Nec enim liberi naturales & spurii iure nostro patrem habere, nec inter parentes illorum vlla commu-
nio

(t) Lamb. Goris, *Prodr. Aduers. cap. XXI. §. III.* (u) Mev. *l.c.* (x) §. *pen. Inst. de nupt.*

nio intercedere intelligitur. Hinc si quid possidet concubina vel stuprata, in eo plena proprietate gaudet, nec prius filius illegitimus ex eo quidquam sibi iure vindicat, quam mortua matre, cui ab intestato omnino succedit. Nec locus erit huic usufructui, matrimonio ante mariti obitum per diuortium soluto. Vti enim recte obseruauit MEVIUS, (z) ille usufructus inde est, quod bonorum communio, natis & superstitibus ex conubio liberis, qui imaginem patris repraesentant, ante diuisionem continuatur, non secus, ac si maritus adhuc superstes esset. Iam, facto diuortio uiuo adhuc marito, procul dubio soluta est illa societas, & proinde inter uiduam & liberos continuari non potest. Vnde eleganter, & plane ex principiis iuris Germanici, scribit GREGORIUS THOLOSANVS: (a) *Etsi mariti corpus exstinctum est, animorum tamen consensus remanet, & sepulti mariti portio uidua censetur, quae memoriam pristinae societatis perpetuo retinet, & in sepulchro ueneratur, quamdiu foedus & uinculum cum eo disrumpere non cupit.* Quemadmodum itaque ius Romanum uiduam retinere patitur defuncti mariti forum & domicilium, (b) dignitatem, (c) priuilegia, iura ac immunitates, (d) perinde ac si maritus adhuc in uiuis esset: ita Germani hoc ad ipsa bona protulerunt, nec ad familiam eriscundam eam adegerunt, quia illam *non onget* etiam mortuo alterutro coniuge crediderunt continuari. Quo beneficio plane indignae censentur uxores perfidae, adeo ut iis praeter alimenta nihil attribuant leges Hamburgenses. (e)

§. XXIX.

Deinde & id STATUTVM exigit, ut ex marito & uidua superstites sint liberi, siue vnus siue plures. Si enim orbis decessit maritus, nec pactis dotalibus aliud cautum reperitur, exsoluto ex bonis communibus aere alieno, semissem eorum, quae supersunt, sibi retinet uidua; altero semisse mariti proximis cognatis relicto, prout id ex bonorum communione fuit. (f) Et ea quidem in re paullo deterior est uxorū Hamburgensium, quam Lubecensium, conditio; siquidem hae, non exstantibus liberis, bona illata praecipunt, & tunc demum quod reliquum est, aequa lance diuidunt cum mariti heredibus. (g) Con-

G g g g

tra

(z) Mev. *ibid.* n. 6. sequ. p. 379, (a) Greg. Tholosan. in *Synagm. iur. lib. IX. cap. IV. n. 12.* (b) L. 9. C. de incol. l. 65. ff. de iudic. (d) L. 2. C. de episc. & cleric. l. 3. pr. C. de priuileg. scholar. (e) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. XI.* (f) *Idem ibid. Art. VIII.* (g) *Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art. XII.*

tra hoc casu, salua obſignatione & descriptione inuentarii, per integrum annum viduae Hamburgensi debentur habitatio atque alimenta vna cum famulitio suo, itemque vestes lugubres, nisi vel pactis dotabilibus, vel transactione, inter eam atque heredes mita, aliter conuenierit. (h) Sunt qui eiusmodi statuta, quibus vxor repetitione illatorum priuatur, paullo iniquiora existimant, vel ideo, quod, iudice POMPO- NIO, (i) *dotis caussu semper & ubique praecipua est, & reip. inscresse videtur, dotes mulieribus conferuari, quum dotatas esse feminas ad so- bolem procreandam, replendamque liberis ciuitatem, maxime sit necessa- rium.* Et hinc saepe in Scabinatu Lipsiensi quaesitum meminit DANIEL MOLLERVS, (k) valeatne huiusmodi consuetudo, an optio nihilominus relinquenda sit mulieri, vel quotam bonorum mariti accipiendi, vel ea repudiata dotem illam repetendi? Enimuero quid prohibet, quo minus consuetudo deroget iuri communi, & ratione naturali non sub- nixo, & saluis patriae moribus in subsidium ~~datam~~ recepto? Est hoc vetus, at ineptum, praeiudicium, statuta coercenda esse ex iure communi, quod ipse MOLLERVS loco illo paullo ante laudato solide re- fellit. Ceterum, vt ad rem redeamus, ex iis, quae diximus, facile patet, eam demum viduam vsufructu illo gaudere, quae mater sit, li- berosque e priore matrimonio habeat superstites, siquidem improlis partem bonorum communium non iure vsufructuario, sed iure domi- nii capit, de eaque libere inter viuos mortisque causa disponit.

§. XXX.

Quid vero si exstent quidem liberi, sed quidam iam separati sint data bonorum portione? Tunc sane notum ac prouocatum est, his nihil amplius spei superesse in hereditate paterna maternaue, si alii su- persint nondum separati. In fauorem enim liberorum consortium aliorumque semper fit separatio, vnde & ipsa separatione illi soli ad successionem vocari intelliguntur. (l) Quod & STATVTVM HAMBVR- GENSE (m) ita confirmat: *Wann Kinder durch ihre Eltern mit gewissem Gute ausgesteuert, und sie sambt zweyen ihrer nächsten Freunden damit zur Zeit ihrer Ehelichung friedlich: können sie ferner mit andern ihren Brüdern und Geschwistern in Vater- oder Mütterlichen Gütern nichts er- ben, es sey dann, daß es anders verabschiedet und beredet worden.* Ita-

que
(h) Stat. Hamb. ibid. Art. X. (i) L. 1. ff. solus. matr. dos quomadm. repet. (k) Moller. Semestr. libr. II. cap. XXI. (l) Men. ad Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art. XXXIII. n. 160. (m) Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. II.

que mater superstes tunc usufructuaria est ratione liberorum nondum separatorum, non ratione eorum, quibus iam certa bonorum pars ritè ac more maiorum assignata est. Quod & tunc obtinet, si, mortuam iam alterutro coniuge, superstes liberos a se separet, tunc enim bona itidem iure proprietatis possidet, & ad secunda transiens vota, illa, exclusis separatis, ad liberos ex posteriore matrimonio nascituros deuoluit, ceu STATUTO diserte cautum est. (n) Separationem enim ex statuto aiunt vim renunciationis habere, (o) & abdicationis, & e domo paterna propulsionis instar esse, (p) quin liberos & parentes ipso segregationis momento mori, censetur, (q) quum paria sint, filium non exstare, & exstare quidem, sed succedere non posse. (r)

§. XXXI.

Praeterea non promiscue matrem ad hoc beneficium vocat IUS HAMBVRGENSE: sed tum demum, si frugifera, & rem familiarem prudenter curat. Verbis enim utitur: *So lange sie vvochl Hauß hält*, vt paullo ante de patre; (s) *Bleibs der Mann Wittuer, und stehet seinen Dingen vvochl vor*. Itaque non credentur bona viduae lasciuiae & prodigiae, quae impensarum nec finem nec modum facit, vel quae ob furorem, insaniam, aut insignem stupiditatem rebus superesse non potest. Quum enim procul omni dubio matri tam liberam administrationem ideo potissimum indulserint Germani, quod de eius pietate ac diligentia spem maximam concepissent: consequens sane est, vt si ea spes decollet, viduaeque, fruges tantum consumere nata, genio indulgeat manifesto, vel rei gerendae inepta sit, etiam beneficio illi locus esse non possit. Huiusmodi enim feminae mandes, quaeso, si quid recte curatum velis. Quid vero si, quae initio, tamquam mater frugi, rei familiari praefuit, postea, tamquam Circeo epoto poculo, extemplo sui dissimilis facta, bona abligurire & res bene partas stolide dissipare coeperit? Ne tunc quidem dubium est, quin usufructum illico finiri oporteat. Statutum enim ait, ei locum fore, *so lange dieselbe vvochl Haus hält*, ex eoque consequitur, vt si a pristina frugalitate ad prodigalitatem ruat, beneficio illo merito excidat. Idque & MEVIUS (t) & MANZIUS (u) in

Gggg 2

casu

- (n) *Stat. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. VII.* (o) *Goedd. Consl. Marburg. XXVI. n. 4. & Consl. LXVII. Vol. I.* (p) *Cothm. Consl. XXV. n. 23. Vol. III.* (q) *Hartm. Pistor. Consl. II. n. 24. Vol. II.* (r) *Glossa ad l. 14. ff. de inoff. test.* (s) *Stat. Hamb. Part. III. tit. III. Art. V.* (t) *Meu. ad Ius Lub. Part. II. tit. II. Art. VIII. §. 85. p. 384.* (u) *Casp. Manz. de Curator. n. 172.*

casu simili concedunt, quorum hic tunc vel ad familiam eriscundam deueniri, vel curatorem, qui administret, constitui oportere tradit; ille autem prius facilius admissum iri scribit, idque non sine ratione. Interest enim ipsorum liberorum, existimationi matris etiam improbae parci, nec ei inuri notam, liberis ipsis non minus, quam illi, dedecori futuram. (x) Hoc casu autem curatoris constitutio, quae alioquin in accusatione suspecti tutoris pro remedio seruandae famae habetur, magis omnino fugillaret existimationem matris, quam bonorum communium diuisio, ac proinde haec illi merito erit praeferranda.

§. XXXII.

Denique ex ipso statuto liquet, vsumfructum non nisi matri viduae constitui: *so lange dieselbe bleibt unverehlichtet*. Sed quum de eo infra opportunior futura sit dicendi occasio: potius ad alterum, quod expensuros nos diximus, caput, progredimur. Iam enim praecipue quaeritur, quo iure vidua in bonis communibus gaudeat, quibusque cum oneribus coniunctum sit istud beneficium? Vocauimus hoc ius VSUMFRUCTVM MATERNVM? Quamuis enim istud vocabulum in STATVTO NOSTRO non exprimitur, in aliis autem similibus matri plane *dominium* attribuitur, veluti in Mulhusino & in consuetudinibus Bambergensibus IVSTI VERACII, in aliis sola *administratio* vel *possessio*. e. g. in IVRE PROVINCIALI SVEVICO, & aliis statutis supra citatis: facile tamen patet, non alio nomine ius illud, quatenus in bonis mariti se exserit, venire posse, quam vsusfructus. Nudam administrationem matri nemo attribuet, quia infra adparebit, eam ad rationes reddendas non esse obstrictam. Nec dominium illi competere quisquam adseruerit, quum bona sint communia pro indiuiso, adeoque mater liberos tamquam heredes patris a parte domini excludere non possit. Accedit, quod, vti mox demonstrabitur, mater bona ista pro lubitu alienare aut diminuire nequeat, saluamque adeo praestare debeat eorum substantiam. Vnde sane nihil aliud relinquitur, quam vsusfructus, quem matri etiam diserte tribuunt non modo Thuringi, Westphali, aliique, quorum leges moresque supra descripsimus, sed & doctores tantum non omnes, qui de eiusmodi statutis egerunt, veluti RICHTERS, (y) COTHMANNVS, (z) GORISIVS, (a) MEVIVS (b) & alii. Quamuis fatendum sit, apud Ger-

(x) *arg. l. 9. ff. de suspect. tut.* (y) *Richt. Part. I. Dec. XVIII.* (z) *Cothm. Vol. II. Consil. XCV. 1. 35.* (a) *Goris Prodr. Adversar. cap. XXI.* (b) *Meu. Pars. II. lur. Lub. tit. II. Art. VIII. n. 25.*

oni, quae tamen numquam censetur comprehensa, dato vsufructu in bonis parentum, sed semper excepta intelligitur, testibus GAILIO (o) & PEREGRINO. (p) Haec ille *o deſua*, qui vsufructum istum matris statutarium profigare, eoque ipso vel de iure ciuili Romano, vel de liberis bene mereri studuit. Quemadmodum itaque iam MEVIUS (q) etius sententiam ex iure statutorio Lubecensi erudite refellit: ita illa non magis concinna est statuto nostro, in quo matri nihil iniungitur, quod liberis reddere ac praestare teneatur, praeter alimenta & dotem, vel subsidium maternum congruum. (*Alimenten und Ausstattung.*) At qui exceptionem firmare regulam in casibus non exceptis, extra omnem dubitationis aleam positum est. (r) Praeterea supra diximus, rationem huius beneficii esse communionem inter coniuges arctissimam, & maternam, quae inde prono veluti alueo fluit, potestatem. Quum itaque communio illa, etiam mortuo patre, continuari censeatur: consequens sane est, vt viduae vsufructuariae eadem indulta sint statuto; quae maritus ex istis rebus habiturus esset, si vxori fuisset superstes. (s) Ei enim STATVTVM HAMBVRGENSE hac quidem in re per omnia aequare voluisse viduam, liquido adparebit, si articulum III. cum V. paullo accuratius contenderis. Ad argumenta illa superiora iam a MEVIO (t) tam solide responsum est, vt actum agere & aliena expilare scrinia merito religioni nobis ducamus.

§. XXXIV.

Fructus itaque omnes suos facere matrem viduam, vbicumque familia statuta exstant, constanter adfirmant PECKIUS, (u) COTHMANNVS, (x) ZOLNERVS. (y) Nec aliud vsus quotidianus, optimus statutorum interpretis, docet, vt frustra sint, qui ex iure ciuili subtilissime philosophantur, liquidem hoc numquam nos Germani nisi in subsidium, & saluis moribus atque institutis patriis, recepimus. At quaeritur, an ad omnia, quae vsufructuariis iniungunt leges, & mater vidua obstricta sit? Et primo quidem, quod de vsufructuariis tradunt doctores, eos ad conficiendum inuentarium teneri, (z) ad matrem etiam procul du-

bio

(o) Gail. *ibid.* n. 1. (p) Peregrin. *de Fideicom. Art. XII. n. 39.* (q) Meuius *ibid.* n. 34 sequ. (r) L. 12. §. ult. ff. *de instruet. & instr. leg.* (s) Cothman. *Vol. III. Consil. XXXIX. n. 31.* (t) Meuius *ibid.* n. 40. sequ. p. 381. sequ. (u) Peck. *de Testam. Coniug. lib. V. cap. VI. n. 2.* (x) Cothm. *Vol. III. Consil. XXXIX. n. 55. sequ.* (y) Zolner. *in subscript. illius consilii Cothmanniani.* (z) Gail. *lib. II. Obs. CLXV. n. 10. Caualc. de Vsufr. mul. reliet. n. 142. sequ.*

bio pertinet. Primo enim bona, quae administrat, non sunt omnia in eius dominio, sed pro indiuiso etiam ad liberos pertinent. Exhibitio autem inuentarii incumbere videtur omnibus, qui res alienas administrant, adeoque etiam vsufructuariis. (a) Deinde idem probat STATVTVM HAMBVRGENSE, (b) generatim fanciens: *Ferners, da jemande auf seine Lebenszeit der Besiz oder genießlicher Brauch aller oder eiliger Güter vermacht, soll derselbe gleichfals von allen solchen ein Inuentarium aufrichten.* In eo tantum differt vsufructus legato relictus ab hoc legitimo, quod hic non praecise inuentarium, a persona iudiciali confectum, desideratur. Nam quod postremum argumentum est, ex moribus Hamburgensium mater iterum nuptura ad diuisionem bonorum communium obstringitur, eaque fieri non potest, nisi edito inuentario. Vnde denuo ius Hamburgense: (c) *Vnd soll vorgedachte Theilung, vermöge des durch die Vormünder aufergerichteten Inuentarii, (welches die Wittve mit ihrem leiblichen Eyde zu bekräftigen, und, das ihres Wissens alle ihres seel. Ehemannes Verlassenschaft damals beschrieben, zu beurtheilen soll schuldig seyn,) und der durch die Vormünder folgenden gehaltenen, und zur Zeit, wann die Wittve sich anderweit zu verheirathen vorhabens, geschlossener Rechnung geschehen und verrichtet werden.* Nec nos mouet, quod patri, qui iure potestatis in liberos utitur fruitur, inuentarii conficiendi necessitas remittitur. (d) Inde enim nemo iuris Germanici paullo peritior colliget, matri huiusmodi potestatem non competere iure Germanico, (quod tamen & MEVIUS (e) perperam opinatur,) multo minus existimabit, ob legem illam & matrem immunem esse debere a descriptione inuentarii. Iure enim HAMBVRGICO vti vtrique parenti eadem potestas, ita & idem conficiendi inuentarii onus incumbit. Quod enim paullo ante de matre sancitum audiuius: idem & de patre disponitur (f) verbis: *oder vermittelst eines leiblichen Eydes ein beständig Inuentarium aller seiner Güter übergeben, und seinen Kindern erster Ehe den halben Theil - - versprechen und geben soll.* Quamobrem ex illa obligatione ad conficiendum inuentarium non sequitur, vt matrem exfortem existimemus potestatis in liberos, quum eo argumento & patri potestas omnis in eisdem deneganda esset, sed vt alterius plane generis esse dicamus potestatem,

qua
 (a) Peck. *ibid. lib. V. cap. XXIV. n. 3.* (b) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. VII. Art. VII.*
 (c) *ibid. Tit. III. Art. VI.* (d) *L. fin. C. de bon. quae lib.* (e) *Meuius ibid.*
n. 80. p. 384. (f) *Stat. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. IV.*

qua parentes Germani gaudent, & ab illo dominio Quiritario in liberos, quod patribus Romanis indulserat Romulus, diuersissimam.

§. XXXV.

Quamuis vero ad conficiendum inuentarium procul dubio obstricta sit mater, fructus ex bonis communibus perceptura: facile tamen patet, in illud referenda non esse, nisi bona communia, quae tempore mortis exstant, adeoque separatas esse bonorum rationes, quae ad liberos non a parentibus, sed ab extraneis, peruenerunt. Iubet enim STATVTVM matrem in inuentarium referre *alle ibres seeligen Ehemanns Verlassenschafts*, (g) nec quidquam de liberorum bonis aduentitiis praecipit. Deinde quamuis pater etiam portione liberorum separatim utatur fruatur, donec illi annum duodeuicesimum exegerint: tamen ibi diserte excipiuntur bona, quae ad liberos illos aliunde deueniunt, eoque pertinent verba: (h) *Vnd hat der Vater in denen seinen Kindern zugetheilten Gütern die Abnutzungs-Gerechtigkeits. . . In den Gütern aber, welche den Kindern nach Absterben ihrer Mutter von ihrem Groß-Vater oder Groß-Mutter, oder andern Verwandten auerben, hat der Vater die genießliche Nutzung nichts, sondern wird dieselbe den Kindern vorbehalten.* Vnde non abs re colligere nobis videmur, nec matrem uti frui illis liberorum bonis, maxime quum vsusfructus ille paternus cum eodem onere alendi educandique coniunctus sit, & tamen patri in bonis illis nihil iuris concedatur. Accedit, quod eodem modo interpretari soleant IVS LVBECENSE, nostro simillimum: uti apparet ex iis, quae ea de re differit MEVIUS. (i) Quare vix dubitare licet, ad ea bona vsusfructum maternum se non extendere, quum ad ea nec se extendat bonorum communio.

§. XXXVI.

Deinde quum alioquin, qui re aliena utuntur fruuntur, ad cautionem vsusfructuariam obstricti sint, & hinc satisfacere teneantur, se vsuros fruituros arbitrati boni viri, (k) & quando vsusfructus finitus fuerit, restitutos, quod inde exstabit: (l) quaestio oritur, an non eadem cautio a matre praestanda sit, quae vidua vsusfructum ex bonis communibus percipit? Tanto magis id videri posset adfirmandum, quanto certius constat, per IVSTINIANI (m) constitutionem *solam*

(g) *Statut. Hamb. ibid. Art. VI.* (h) *ibid. Art. IV.* (i) *Meu. ad Iur. Lubec. Part. II. Tit. II. Art. VIII. in Addit. n. 25. pag. 384.* (k) *L. 1. §. 6. ff. vsufr. quemadm. cau.* (l) *L. 3. pr. §. 2. ff. eod.* (m) *L. ult. §. 4. C. de bon. quae liber.*

lam patrem paterna reuerentia excusari & a ratiociniis, & a cautionibus, & ab aliis omnibus, quas ab usufructuariis extraneis leges exigunt. Vnde & matri viduae, cui usufructus testamento est relictus, cautionem illam remittendam esse, negant iurisconsulti eximii, GAILIVS & (n) PETR. PECKIVS, (o) si vel maxime parens ei cautionis illius gratiam fecisset. Enimvero haec omnia ita comparata sunt, vt contrariae sententiae suffragari non dubitemus, partim quod eiusmodi cautionem nusquam exigunt STATVTA HAMBVRGENSIA, partim quod usufructus ille maternus ex ipsa lege proficiscitur, legitimus autem usufructus ab eo onere immunis esse solet: partim quod idem iure Lubecensi, statutis Hamburgensibus hac in re admodum simili, obtinere, testatur DAV. MEVIVS. (p) Neque obstat, soli patri cautionis usufructuariae gratiam fieri a IVSTINIANO. Praeterquam enim, quod ex iure illo deriuandum non sit ius Germanicum, ipse etiam textus ex *L. vlt. §. 4. C. de bonis quas lib. matri Germanae* manifesto fauet. Quum etenim pater a cautionibus paterna reuerentia excusari dicatur, & in Germania eadem matri potestas, eademque debeatur reuerentia: consequens est, vt illam non minus immunem esse a cautione usufructuaria esse oporteat, ac Romae patrem. Neque tamen inde consequitur, vt mater, quia fatisdare non cogitur, aliquid ex bonis paternis alienare ac dissipare possit in fraudem liberorum. Nam nec pater id potest iure Romano, nisi extrema urgente necessitate, (q) quum tamen eum liberis peculii aduentitii nomine non fatisdare, satis constet. Sane eam bona dissipandi licentiam matri ademerunt STATVTA HAMBVRGENSIA, non modo dum conditionem adiiciunt usufructui: (r) *wann sie wohl Hauß hält*, verum etiam dum alio loco exigunt, vt mater, ad secunda vota transitura, bona mariti omnia secundum inuentarium iureiurando firmandum manifestare cogatur. (s) Vnde & IVRA LVBECENSIA id diserte exprimunt: (t) *Sie mag aber derselben Güter keine vveder verkauffen, versetzen noch vergeben, ohne der Erben Erlaubniß, es wväre dann, daß sie dieselben bedürffte zu Vnterhaltung ihres Leibes, vvelches sie zuvor eydlich erhalten muß.* Ne quis rem in dubium vocare, aut existimare possit, Hamburgi ea in re matri plus, quam alibi, indulgeri: rem

Hh hh

omnem

(n) Gail. lib. II. *Obs. CXLV. n. 16.* (o) Peck. *de Testam. Coni. lib. V. cap. XXIV. n. 4.*
 (p) Meu. *ibid. n. 82.* (q) *L. vlt. §. 5. C. de bon. quas lib.* (r) *Stat. Hamb. Part. III. Tit. III. art. X.* (s) *Ibid. art. VI.* (t) *Ius Lub. Part. II. Tit. II. art. 8.*

omnem decidit RECESSVS (u) anno MDXXIX. inter ampliffimum Senatū & ciues initus, & a LVNIGIO (uu) etiam editus. Eo enim cautum, primo, vt mater, liberis iam maiorennibus, nihil in bonis mutet, nihil donet, oppignoret vel vendat *one Raht und Willen der Kinder und Dochter-Mann*, deinde, ne & vni ex liberis, sine reliquorum liberorum & generorum consensu, prae reliquis plus donet vel assignet, & si cui etiam cognatorum consensu plus, quam reliquis, attribuerit, reliquis aestimatio pro rata debeatur, nisi inter liberos aliter conuenerit. (*Das schal den andern Kindern, voor yds anders nis veruillkores is, an Wersib naegegeuen uerden.*) Praeterea ibidem additur, matrem, quae aduersus hanc communem ciuitatis sponfionem quidquam admitterit, vñusufructu illo priuandam, (*so schal de Moder over die Güder dar namals nen Redens mer hebben,*) assignandamque illi pro modo facultatum certa alimenta, (*na örer Gelegenheit eine temlicke Bvringe*) reliqua vero bona a liberis maiorennibus & generis in posterum administranda. Denique alienationes omnes, a matre in fraudem liberorum factae, in perpetuum nullae esse iubentur. *Wes se also verenders, vergeuen, verpandst, edder verkofft heeft, schal ock sho neuen Tyden bede syn.* Haecenus RECESSVS ille, ex quo patet, vti & frui matrem debere salua rerum substantia, nec immutare ei quidquam integrum esse in liberorum detrimentum, adeoque eam nec possessionem in vnum ex liberis in ceterorum praecudicium transferre posse, recte statuere COTHMANNVM. (x)

§. XXXVII.

Ex eodem patet, eam nec ad rationes reddendas obstrictam esse. Quum enim iure vtendi fruendi, & quidem cum onere liberos alendi, educandi, elocandique iam adultos, gaudeat: sufficere oportet liberis, si ipsam saluam habeant substantiam, nec vlla ratio est, cur fructus, quos percipiendo suos facit, in rationes referre cogatur. Statuta sane Hamburgensia has rationes nusquam exigunt, easque & aliae leges remittunt, vti supra vidimus. Hinc, quum de rationibus a matre, ad secundas nuptias prouolante, edendis incideret quaestio, libe-
rique vrgerent, administrationis & impendiorum notitiam sibi omnino deberi ex articulo XXI. Iuris Lubecensis Tit. II. Partis II. consultus

ca

(u) *Recess. civ. de anno MDXXIX. art. XXXIII.* (uu) *Lunig. Teutsch. Reichs-Archiv Part. Spec. Cont. IV. p. 372.* (x) *Cothmann. Vol. II. Confil. XCVI.*

ea de re MEVIVS (xx) respondit, distinguendum esse inter res ipsas, quae possidentur a matre vidua, & inter earum fructus, nec non oeconomicam dispositionem. Ratione rerum obnoxiam esse matrem vel ideo, quod ei interdicta sit alienatio. At quod ad vsumfructum & oeconomiam attineat, nusquam ius Lubecense illi iniungere rationes, adeoque omnia, quae eo pertinent, relinquere iuri communi, quod vsumfructum in bonis liberorum aduentitiis immunem esse iubeat a reddendis rationibus. (y) Et quamvis ius Romanum id tantum de vsumfructu patri debito praecipiat: idem tamen sentiendum esse de matre, quoties ei non nudam administrationem, sed vsumfructum assignent leges. (z) Quin ipsam rationem id suggerere, adfirmat. Postquam enim mater domina sit fructuum, eosque sui arbitrii faciat, de suis illam ad rationes obstrictam esse non posse. Nec iure Lubecensi rem dubii quidquam habere, quandoquidem ex eo pater & mater qui vsumfructum aequiparentur, adeoque inde sequatur, ut quemadmodum illi ex iure communi; ita huic ex statutorio immunitas a reddendis rationibus procul dubio competat. Haecenus MEVIVS, cuius rationes iuris etiam Hamburgici principiis quadrare, facile vnusquisque intelligit, ut adeo dubitari nequeat, quin ibi res sese eodem modo habeat.

§. XXXVIII.

At quaeritur porro, annon aes alienum, a mortuo marito contractum, dissolvere teneatur mater vsumfructuaria? Quod vel ideo negari nequit, quod communio illa bonorum, quae constante matrimonio inter coniuges fuit, eam etiam obstringat ad dispungenda nomina, quippe quae ipsa quoque ante diuisionem communia intelliguntur. Praeclare hoc ex iure Hamburgico antiquo demonstrat ciuis meus doctissimus, CONR. DIETERICVS VOLKMANN, I. V. D. in Dissertatione, quam sub praesidio viri celeberrimi IVSTI HENNINGI BOEHMERI habuit, (a) vsumfructus quippe codice antiquo, lingua Saxonica scripto, & glossis satis notabilibus instructo, in quo multa eius generis habentur, quae postea quodammodo temperavit temporum recentiorum humanitas. Sic sane communio illa aeris alieni cessat, facta diuisione, nec coniux super-

H h h h a

stes

(xx) Mev. *ibid.* *Addit. ad. n. 77. pag. 384.* (y) Petr. Frid. Mindan. *de Mandat. lib. II. cap. XLIX. n. 3. sequ.* (z) Decius *in Consil. CCCXLIX. n. 10.*

(a) Volkmann. *Diff. de comun. aeris alieni inter coniug. Hamb. §. XIX. sequ.*

stes obligatur, si liberi diuisi postea aes alienum contraxerint, (b) quamuis id sciente matre factum dicatur. (c) Si post diuisionem emergat nomen, quod antea ignoratum est, pater quidem materue directe conueniri potest: (d) neque ramen ei negari potest regressus aduersus liberos separatos, (e) qui non datur, si doceri potest, nomen hoc tempore diuisionis in computationem patrimonii venisse. (f) Concurrentibus creditoribus, vidua ratione dotis & illatorum non modo aliis hypothecariis antiquioribus non praefertur, sed & illata illa creditoribus manent obnoxia, nec quidquam STATVTO (g) excipitur, *als vvas ihr nach ihres Mannes Tode, oder auch nachdem derselbe entvwichen, anstirbt, dessen hat sie billig samt ihren Kindern zu geniessen, und haben ihres Mannes Creditoren keine Forderung oder Zuspruch daran, es sey dann, daß sie sich anders verschrieben.* Quod tamen omnino intelligendum de aere alieno, constante matrimonio contracto. Quod si enim viro iam aliquantum debenti nupserit mulier: permultum interest, bona fide nupserit, & inito demum matrimonio moles aeris alieni ita increuerit, vt bonis demum labatur maritus, an sponsus dissimulato aere alieno quantitatem aliquam substantiae ab aere alieno immunem professus sit. Priore enim casu vxor viduae abscisse tenetur, & ne illatorum quidem salua illi est repetitio. De posteriore diserte cauet STATVTVM: (h) *Es sollen der lungfrauen oder Wittvven Güter, vor die Schuld, so vvorhin gemacht, sie haben in vvährend der Ehe Kinder erzeugt oder nicht, keinesweges gehalten oder verpflichtet seyn, und solle der Mann seiner Hausfrauen Haupt-Stul, ohne der Freunde Willen, zu beschvveren nicht n.ä. big seyn.* Qua de re quum multae lites oriri soleant, de iis componendis vel maxime laboratum in iam laudata dissertatione. (i) Dura ergo fatis ea in re est viduarum Hamburgensium conditio, qua se eximere non possunt, nisi vel cessione bonorum, qualis describitur in STATVTO nostro, (k) vel pactis dotalibus, quibus communionem illam bonorum aerisque alieni euitari posse, nemo dubitat. (l) Sed haec omnia, vt diximus, a viro doctissimo tam solide explicata sunt, vt plura addere idem futurum sit, ac actum agere.

§.XXXIX.

- (b) Idem *ibid* §. XXII. (c) *Stat. Hamb. Part. II. tit. VI. art. II.* (d) L. 13. C. si cert. per. §. l. 25. C. de pact. (e) Volckm. *ibid*. §. XXIII. (f) Idem *ibid*. §. XXVI. (g) *Statut. Hamb. Part. II. Tit. V. art. X. juncto art. XIII. & XIV.* (h) *Ibid. art. XI.* (i) Volckmann. *ibid*. §. XXI. & sequ. (k) *Stat. Hamb. Part. II. Tit. XI. Art. XV.* (l) *Ibid. Artic. XI.*

§. XXXIX.

Denique inter onera matris usufructuariae etiam est obligatio liberos alendi, educandi, elocandique, quod non modo in STATUTO HAMBURGENSE, sed &, quae supra attulimus, Neoburgensi, Susatensi, Coloniensi, & aliis ei imponitur. Sane id exigunt verba: *ledoch ist sie denselben nothwendige alimente, so wohl auch, wann es die Zeit und ihre lohn erfordern, ein billiges Heurat-Gut und Aussteuer, Gestalt und Gelegenheit der Güter nach, zu geben verpflichtet.* Tenetur itaque mater liberos alere; idque adeo verum est, ut si id facere neglexerit, usufructu excidat, & ad rationes reddendas procul dubio teneatur: maxime quum ne pater quidem uti frui possit peculio liberorum aduentitio, si alimenta iisdem denegeret, quod concepto a ICTIS lenentibus responso illustrat RICHTERVS. (m) Debent praeterea alimenta aequae ac educatio ita comparata esse, ut familiae dignitas & vires patrimonii exigunt, adeoque, conquerentibus cognatis, nimis parce ac duriter haberi liberos, procul dubio partes interponet magistratus, iisque alimenta decernet. Praeterea, quum alimenta, non quidem legato relicta, (n) sed ex officio a parentibus debita, (o) etiam studia ac disciplinam complectantur; nullum est dubium, quin mater filios pro familiae dignitate facultatumque ratione, ac secundum ipsorum filiorum propensionem, huic vel illi vitae generi, studiis, artibus, opificiis adsuefacere, suntusque eam in rem ex bonis communibus suppeditare debeat. Quamvis enim hoc non exprimat statutum, ubi de matre loquitur: paullo ante tamen patri iniungit, ut etiam separatis liberis, quamdiu eorum bonis vitur fruitur, id praestet officium, *er solle dagegen schuldig seyn, die Zeit über seine Kinder nichts allein zu alimentiren, sondern auch, da sie tüchtig, zu denen studien, Kaufmannschafft oder Handvercken auf seine Kosten zu halten.* (p) Unde iure colligere videmur, tanto magis id a matre deberi liberis non separatis, quamdiu communia bona pro indiviso possidet, fructusque omnes indistincte suos facit. In dotatione quoque & elocatione liberorum rationem habendam esse facultatum, verba statuti: *Gestalt und Gelegenheit der Güter nach*, satis clare indicant. Id vero vidua aestimat, adhibitis liberorum propinquis, aut si forte parum inter istos conueniat,

Hh hh 3

(m) Rich. lib. I. Dec. XVIII. §. III. (n) L. 6. ff. de alim. vel cibar. leg. (o) L. 4. ff. ubi pupill. educ. vel mor. deb. l. 6. §. 5. ff. de Carbon. edicto (p) Stat. Hamb. Part. I. l. Tit. III. art. IV.

niat, magistratum hic quoque partes interponere debere, nemo facile dubitauerit. (q) Quid vero si liberi a matrimonio abhorreant, & vitam monasticam, qualis inter protestantes maxime sequiori sexui reseruata est, malint eligere? Etiam eo casu matrem teneri ad elocationem, nullum est dubium. Nam & virgini, ingressurae religionem, dos debetur, & quum sine ea in monasterium non pateat aditus, eam non minus necessariam esse statuunt ICri, quam illam, quae nupturis datur. (r) Neque est, quod cuiquam iniusta aut simoniae adfinis videatur illa dotis a moniali exactio, quamuis ita visum sit ZEG. BERN. VAN ESPEN, (s) quum nec *χαρισματα* Spiritus Sancti veneant, nec alio nomine detur haec pecunia, quam vt monialis alimenta, quoad vixerit, ex monasterii bonis accipiat. Quem contractum nihil iniqui aut absurdi continere, iam ab aliis abunde est demonstratum. (t) Et hinc in STATVTO COLONIENSIVM, supra (§. XX.) adlato, diserte exprimi animaduertimus, matrem etiam religionem ingressuris liberis dotem, aliasue impensas, praestare debere, verbis: *und seine Kinderer domis abbestatten, geistl. oder vveltslichen Stundes, so als es den Freunden, und den Magen beduncks geraiben seyn.*

§. XI.

Reliquum est, vt, quibus modis finiatur hic vsusfructus, dispiciamus. Eorum primus est mors, quae omnia soluit. Quamuis enim in Thuringia aliisque quibusdam locis eo beneficio excidar mater, simul ac liberi alimenta non amplius percipiunt: (u) multo liberaliores tamen maiores nostri vsusfructum illum ad diem vsque supremum durare voluerunt, modo viduitatem anteferre decreuerit secundis nuptiis, & rem familiarem ita curet, vti decet frugalem matrem familias. Has enim condiciones diserte exprimit statutum nostrum. Si ergo vidua genio indulgeat, bonaque dissipet, vel aes alienum sine necessitate contrahat: procul dubio cessabit vsusfructus, ea de caussa illi a lege concessus, quod videretur liberis bene ac prudenter consultura. Id quod & aliis legibus, supra citatis, cautum esse, animaduertimus, in primis LVBECENSIBVS, (x) ad quae multa, quae huc pertinent, notauit.

(q) *L. 5. pr. ff. de agnosc. & al. lib.* (r) *Zoef. ad Digest. lib. XXXVII. tit. VII. n. V.* (s) *Espen. de iure eccles. Part. I. tit. XXVI. cap. I. sequ.* (t) *Fleischer. Einleit. zum geistl. Recht. lib. I. cap. XIX. §. XXII.* (u) *Richter. Part. I. Decif. XVIII. n. V. & Vol. I. Part. IV. Consil. I. n. 23.* (x) *Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art. VIII.*

tauit MEYVS. Id addere visum est, iure Lubecensi etiam ingressu matris in monasterium hunc vsusfructum finiri. Illud enim diserte disponit: *Will sich die (Frau) aber anderweit vereeblichen, oder in ein Kloster oder Gottes-Haus einkauffen, so muss sie mit den Kindern theilen.* Quamvis enim conditio nubendi alias per ingressum in religionem non dicatur exsistere, (y) adeoque iterum nupta videri nequeat, quae se vitae illi solitariae addixit: certum tamen est, eam eatenus mortuam censi, quatenus ingressa monasterium, nec possidere amplius bona, nec eadem administrare, liberosque alere ac educare potest: ut adeo hic opus non sit doctrina ACCVRSII, (z) religionem ingressos capitis deminutionem pati, ac ciuilitate mori, censentis.

§. XLII.

Finitur deinde idem vsusfructus separatione liberorum. Quum enim separatis in paternis maternisque bonis nihil omnino iuris sit, (a) adeoque hi pro emancipatis, quin pro mortuis, habeantur: (b) facile patet, peracta ea diuisione, matrem portionem bonorum communium, ad se deuolutam, non amplius iure vsusfructus, sed proprietatis possidere. Perinde autem est, siue sua sponte liberos a se separet, & ad erciscundam prouocet familiam, eoque facto anteueniat diuisionem necessariam, quod omnino ei licet: (c) siue ad secundas nuptias transitura, id facere cogatur. Neque enim prius potest alterius viri torum conscendere vidua, quam bona diuiserit cum liberis. Idque volunt verba STATVTI: (d) *Du aber die Wittwe sich andernweit vereeblichen, soll sie vor dem Beylager mit ihren Kindern alle Güter theilen.* Quare melior est patris vidui conditio, cuius secundas nuptias non turbat omissa diuisio bonorum, modo ea suscipiatur intra mensem, (*innerhalb 4. Wochen nach dem ehelichen Beylager.*) (e) Quod si ergo ante nuptias mater confectum a tutoribus inventarium iureiurando confirmet, & secundum illud bona omnia rite diuidat: vsusfructus ille exspirat, & ipsa aequae, ac liberi, portiones suas iure domini possidere incipit.

§. XLII.

Qualis ea sit portio, viduae liberis tunc assignanda, ignorare nos non

(y) Nouell. CXXIII. cap. XXXVII. Conarr. Bb. I. Resol. XIX. (z) Accurs. ad Nouell. V. cap. V. Zoel. ad Dig. lib. IV. tit. V. n. 6. (a) Stat. Hamb. Part. III. Tit. III. art. 2. (b) Mein. ad Jus Lub. Part. II. tit. II. art. XXXIII. n. 128. (c) Cothmann. Consil. V. n. 174. & sequ. Vol. I. (d) Stat. Hamb. Part. III. Tit. III. art. VI. (e) *ibid.* art. IV.

non patitur STATVTVM. (f) Primo enim vidua præcipit ex bonis communibus optimum lectum, prout nuptiarum die stratus ornatusque stetit, itemque vestes, linum, lanam, quantum horum gestauit aut inulit, ac præterea ornamenta, (*ibre Leibes-Zierung*,) veluti torques, annulos, cingula, omniaque huius generis, quibus constante matrimonio vti consuevit, siue ista a parentibus, siue a marito ante matrimonium, vel eo durante acceperit. Deinde reliqua bona partuntur mater & liberi, & ita quidem, vt si duo pluresue sint superstites, mater trientem, liberi dodrantem; sin vnicus filius filiaue vnica viuat, mater semissem, alterumque filius vel filia capiat. Qua in re deno melioris conditionis est pater, qui pluribus liberis semissem tantum, vnico filio vel filiae vnicae trientem bonorum communium assignat, & præterea portione illa liberorum vitur fruitur vsque ad annum duodeuicesimum. (g)

§. XLIII.

Sed veremur, ne calamo iusto plus indulgentes, non dissertationem scribere, sed iustum commentarium instituere videamur. Solet enim ita euenire, vt in tanta materiae, nondum a quoquam satis explicatae, vbertate aliud ex alio incidat, atque ita præter animi sententiam dissertationis modum excedamus. Quod ne fieret, telam abrumpendo breuitatis; quam illam longius pertexendo ingenii laudem consecrari maluimus. Hinc & de aequitate statuti quidquam monere supersedimus, partim quod ea res ad legislatariam potius, quam consultatoriam vel iudicalem, iurisprudentiae partem pertinet, partim quod de ea dubitaturum neminem, existimemus; qui ea, qua decet, pietate pretium statuit beneficiis, a parentibus acceptis, & paulo accuratius meditatur illa PAVLLI, Apostoli: (h) Ἀμοιβὰς ἀποδίδοναι τοῖς προγόνοις, τὲτό ἐστὶ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τῆ θεῆ. *Gratias referre parentibus, id vero bonum atque acceptabile est coram Deo.*

Et huic quidem rerum omnium parenti nos, actis gratiis, studia nostra in posterum quoque vnice commendamus.

(f) *Ibid. d. art. VI.* (g) *Ibid. d. §. IV.* (h) *1. Tim. V, 4.*

DE
LVBRICITATE IVRISVRANDI
SVPPLETORII.
EXERCITATIO XVI.

Σύνοψις.

§. I. Omnes gentes iusiurandum pro vinculo adstringendae fidei habuerunt. §. II. Hinc eius usus in foro frequentissimus. §. III. Iurisiurandi frequentia confessio perfidiae humanae est. §. IV. Unde tot periuria? §. V. Instituti ratio, & partitio dissertationis. §. VI. Differentia iurisiurandi voluntarii, necessarii, & iudicialis vulgo tradita. §. VII. De ea ἐπίκρισις. §. VIII. Quid iusiurandum suppletorium? & an illud secumulum ius Rom. deferendum sit, si semiplene probatum? Quod negatur. §. IX. Quia primo iura ignorant semiplenam probationem. §. X. Deinde quia unum testem audiri veant. §. XI. Tum quia, actore plene non probante, reus absolvitur. §. XII. Respondetur aduersae partis argumentis, & §. XIII. ostenditur, in supplementum iurantem testem fieri in propria causa §. XIV. Immo de credulitate iurantem testari de re propria, quam ipse ignorat. §. XV. Iusiurandum hoc fundamentum non reperit in legibus nostris, §. XVI. veluti in L. 31. ff. de iureiur. §. XVII. Multo minus in L. 3. C. de reb. cred. §. XVIII. Denique vulgarem doctrinam de iureiurando suppletorio veterum praxi repugnare, ostenditur exemplo, ex Gellii Noctibus Atticis deprompto. §. XIX. An in conflictu probationum pro reo pronanciandum sit? §. XX. Iusiurandum tamen suppletorium usus adprobat. §. XXI. Illud caute deferendum. §. XXII. Requiritur primo probatio semiplena. Ergo testem de ipsa re deposuisse oportet. §. XXIII. Nec in ipso testimonio debet vitii quidquam esse. §. XXIV. Quid si per instrumentum semiplene probatum? §. XXV. Deinde semiplenam probationem oportet esse profectam a teste rei conscio. An & de credulitate iurandum? §. XXVI. Tertio iurans debet esse vir integras atque exploratae fidei. §. XXVII. Quarto causa non debet respuere iusiurandum suppletorium. Quales sint illae causae? §. XXVIII. Quinto semiplena probatio non debet esse elisa. §. XXIX. An & potendum semper sit iusiurandum suppletorium? conclusio dissertationis,

§. I.

Quamuis, vt eleganter philosophatur CICERO, (a) *homines hominum causa sint generati, vt ipsi inter se alii aliis profint, & in hoc naturam ducem sequantur, communes utilitates in medium adferant, & mutatione officiorum dando accipiendoque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuinciant hominum inter se societatem: tantum tamen abest, vt ad finem hunc pulcherrimum omnes cogitationes, omniaque consilia sua referant, vt, quae est ingenii humani prauitas, plane in contraria nitantur.* Sane quum fundamentum iustitiae haut postremum sit fides, id est, dictorum conuentorumque constantia & veritas: nihil frequentius accidere animaduertimus, quam vt alter alterius opibus, fortunis, existimationi, quin ipsi vitae ac sanguini, quibus nihil est homini carius, insidias struat, iisque decoribus, quibus hominem reliquis animantibus praestare voluit benignissimum Numen, ad opprimendos euertendosque homines turpiter abutatur. Hinc innumerae fraudes, machinationes, mendacia, ad decipiendos circumueniendosque alios comparata, quibus excogitandis tam idonei sunt homines, etiam ceteroquin stupidissimi, vt idem CICERO, (b) *nullam esse, conqueratur, iam desestabilem pestem, quae non homini ab homine nascatur.* Quae quum ita sint, cogitandum omnino fuit de mediis quibusdam vel cautionibus, quibus, tamquam fraenis, cohiberetur hominum perfidia, eoque consilio gentes fere omnes ad iurisiurandi religionem, tamquam ex compacto, confugerunt, vt, quos non ipsa ratio, & impressa omnium animis lex diuina, eos a fallendo deterreret reuerentia Numinis, praesentia sua omnia implentis, in ipsosque penetrantis animorum recessus, quod denique possit, quae velit, omnia, velit autem pro iustitia sua perfidiam sui que contemptum sempiternis suppliciis vindicare. Hinc Aegyptii, DIODORO SICVLO (c) teste, iusiurandum vocabant *μεγίστην τῶν παρ' ἀνθρώποις πίσιν, μακίστην inter homines fidem*, & PHILO (d) τὸ πίσεως βεβαιότατον σύμβολον, *firmissimum fidei signum*: denique legati Romanorum ad Cosroem apud PROCOPIVM (e) τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀπάντων ὑψαιτόν τε καὶ ἐχυρωτάτον τῆς εἰς ἀλλήλους πίσεως τε καὶ ἀληθείας ἐπέχυρον, *firmissimum oimiumque firmissimum*

(a) Cic. de Off. libr. I. cap. VII. (b) Cic. ibid. libr. II. cap. V. (c) Diod. Sic. libr. I. Biblioth. cap. LXXVII. (d) Philo de Plantat. Noae. pag. 225. (e) Procop. de Bello Persico. lib. II.

nam mutuae inter homines fidei ac veritatis fundamentum. Persuadere enim nemo sibi potest, ei vlla in re fidem tuto haberi, quem ne Numinis quidem reuerentia, certissimumque diuinæ vindictæ periculum a mendaciis absterreat.

§. II.

Nulla iraque est vitæ pars neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, in qua iurisiurandi vsus non sit frequentissimus. At nusquam tamen frequentior, quam in foro & iudiciis. Quotiescumque enim nec testium, nec instrumentorum fide, nec aliis probationibus legitimis instrui potest iudicantium religio, toties vel litigantes, vel ipse iudex, ad iusiurandum, tamquam ad sacram anchoram, confugit. Hinc vti PAVLLO (f) Apostolo iusiurandum ideo est *πρώτης αντίλογίας πέρας, omnis controversiæ finis*: ita eiusdem nominis iurisconsultus istud adpellat *litium compendium*. (g) Denique CAIVS noster, (h) *maximum expediendarum litium remedium in usum venisse iurisiurandi religionem*, eleganter obseruat. Ceterum hunc iuramentorum vsus non modo Hebraei, Graeci, Romani, ceteraque gentes paullo humaniores probarunt, sed & prisca Germani, qui alioquin, teste VELLEIO PATERCVLO, (i) *lites armis discernere, non iure terminare solebant*. Francisc enim, aliisque Germanicæ originis gentibus eo sanctius & liquidius videbatur iusiurandum, quo plures illud suis sacramentis firmarent, quos illi vocabant CONSACRAMENTALES, CONIVRATORES, quin & aliquando COMPVRGATORES, eo, quod obiectum reo crimen vna cum eo sacramentis suis eluerent. Qui mos tanti erat maioribus nostris, vt saepenumero non modo *sexta, septimaque manu*, (quod postremum deferentes iusiurandum in legibus Germanicis dicuntur *sinen bescheben* (k) sed & *decima*; quin & *centesima* aliquando iuratum legamus. Qua de re plura iam differuerunt HIER. BIGNONIVS, (l) IO. SCHILTERVS, (m) & CAR. DV FRESNE, (n) vt iam praetermittamus IVRIS FEVDALIS textus, (o) in quibus expressissima notantur moris istius antiqui vestigia, quosque doctissimus harum consuetudinum inter-

I i i 2

pres,

(f) *Hebr. VI, 16.* (g) *Paull. Recept. Sent. libr. II, tit. I, §. I.* (h) *L. 1. ff. de iureiur.* (i) *Vellei. Paterc. libr. II, cap. CXVIII.* (k) *Thomas. Diss. de occas. concept. & intent. Constit. Crim. Carolinas §. XV.* (l) *Biguon. ad Marculf. libr. I, cap. XXXVIII.* (m) *Schilter. Exercit. XXIII, §. VI.* (n) *Carol. duFresne Glossar. med. & infim. latin. vocibus iurare & iuramentum.* (o) *I, Feud. 4, §. 2. II, Feud. 33. in pr. II, Feud. 41.*

pres, BITSCHIVS, (p) praeclare, suo more, illustravit. Quae sane omnia satis, ut opinor, demonstrant, nullum hominibus medium definiendarum litium visum esse certius atque expeditius iureiurando, idque ideo, quod sempiternae beatitudinis, cuius desiderio omnes trahimur, neminem tam negligentem futurum crederent, ut Dei, seuerissimi iudicis, vindictam in se verbis conceptissimis prouocare, quam veritatem profiteri malit.

§. III.

Enimuero quod de aliis cautionibus, quas in contrahendo adhibere solent homines, grauiter censuit SENECA, (q) id & de iureiurando verissimum esse arbitramur, esse nimirum illud *turpem humano generi fraudis ac nequitiae confessionem*. Si omnibus pro eo, ac decet, inesset pudor ac iusti honestique reuerentia: neminem profecto adigeremus in verba nostra, sed serio quid adfirmanti non minus fidem haberemus, quam tangenti aram, & per omnia sacra deieranti. Vere enim ab AESCHYLO apud STOBAEVM dictum est:

Ὅτι ἀνδρῶν ὄρασι πιστὸς ἀλλ' ὄραων ἀνήρ.

Dat fidem vir iururando, non iusiurandum viro.

Iam quum nec exploratae fidei homini credamus, nisi Iouem lapidem iuranti, quin & sic nobis vix satis cautum arbitremur, nisi & alia eaque euidentiissima argumenta accedant: quid aliud quaeso agimus, quam ut perfidiam humanam vltro agnoscamus, hominique ab homine nihil omnino tuto credi, non sine generis nostri dedecore profiteamur?

§. IV.

Sed ut turpem humano generi esse hanc fraudis ac nequitiae humanae confessionem fateamur: ingenua tamen est, atque ita comparata, ut eam ipsa veritas expressisse videatur. Res ipsa enim docet, ne iureiurando quidem obstrictis tuto semper fidem haberi, nedum iniuratis, causasque esse quam plurimas, cur tam saepe vacillet iurandi fides. Primo enim sunt, qui Deum vel existere, vel, si existat, res humanas curare negant. Horum tu, quaeso, iuriurando aliquid committas, quod seruatum velis. Iurabunt enim per omnia sacra, quae nulla esse existimant,

Atque ideo insrepidi quaecumque altaria tangens,

vti

(p) Bitsch. in *Comment. ad II. Feud. 33. p. 582.* (q) Seneca de *benef. libr. III. cap. XV.*

vti iam vidit poeta φιλοσοφώτατος, & qui hunc locum praeclare perpoliuit, IVN. IUVENALIS. (r) Deinde quamvis ita natura comparatum sit, vt, qui quid impie scelerateque commiserint, accusatorem ac carnificem in se atrocissimum perfentiscant: menti tamen peccandi consuetudo aliquando veluti callum obducit, omnemque ratiocinationem suffocat atque intercludit praerupta audacia ac temeritas, quae non procul ab insania abhorret. Quam facile vero improbi isti & κεινα-
 τριασμένοι τὴν ἰδίαν συνείδησιν (s) vel mille se polluent periuriis, priusquam vel minimo impietatis suae sensu adficiantur? Adhaec interna illa laniena, vel, vti APOSTOLVS (t) vocat, οἱ λογισμοὶ μεταξὺ ἀλλήλων κατηγοροῦντες, illae accusantes se inuicem cogitationes tum demum se exferere solent in improborum animis, quando iam in crimen prorupit audacia, factumque infectum fieri amplius non potest: Tunc demum sua queniue fraus, suumque flagitium agitat, terretque quam maxime: Tunc demum animum excruciant assidue illae ac domesticae furiae, diesque ac noctes malefactorum poenas a conscelerato eiusmodi homine repetunt. Antequam ergo oboriantur illi animi tumultus, iam admissum erit peritium, caussaue se cecidisse dolebit is, cui spes, de alterius religione concepta, tam turpiter imposuerat. Sunt praeterea, quos summa atque infinita Dei misericordia, qua vel maxime a peccando reuocari debebant, ad periuria exstimulat. Ea enim & profligatae audaciae hominibus spem iniicit certissimam, Deum aut votis, donariis, precibus placatum iri, aut tardius exacturum poenas, aut leniori supplicio satisfieri sibi passurum. Quae vno veluti fasciculo complexus IUVENALIS: (u)

*Est alius (inquit,) mesuens, ne crimen poena sequatur,
 Hic putat, esse Deos, & peierat, atque isa secum:
 Decernat, quodcumque voles, de corpore nostro:
 Isis, & irato feriat mea lumina fistro:
 Dummodo vel caecus teneam, quos abnego, numos.*

& quibusdam interiectis: (x)

*Vt si magna, tamen certe lenta ira Deorum est.
 Si iurans igitur cunctos punire nocentes;
 Quando ad me veniens? sed & exorabile Numen*

Iiii 3

For.

(r) Iuvenal. Satyr. XIII. v. 86. sequ. (s) 1. Tim. IV. 2. (t) Rom. II, 15. (u) Iuvenal. ibid. v. 90. & sequ. (x) Idem ibid. v. 100. & sequ.

DE LVBRICITAXE IVRISIVR. SVPPLETORII.

*Fortasse experiar, solet his ignoscere. Multis
Committunt eadem diuerso crimina fatis:
Ille crucem pretium sceleris tulit; hic diadema.
Sic animum dirae trepidum formidina culpae
Confirmans.*

Accedit, quod plurimos impotens regnandi cupiditas, alios inexplabilis opum sitis, alios famae ac honoris studium, alios infamiae metus in transuersum rapit. Atqui primi generis homines sibi cum Iulio Caesare laudi ducent, *ius regnandi gratia violare*, (y) vel cum Lyfandro, Lacone, apud PLVTARCHVM, (z) τὸς πᾶδας ἀσεργυλάδος δῆν ἐξαναπαύων, τὸς δὲ ἀνδρας ὀφειλοῖς, *pueros talis, viros sacramentis fallere oportere*, contendent. Secundi generis Eucliones tamquam Labrax PLAVTINVS, (a) *in iurandum rei seruandae, non perdendae, conditum esse*, existimabunt, neque Iouem iurare lapidem dubitabunt, si recitata tam breui formula, vel lucro insigni potiri, vel imminens ollae suae periculum auertere possint. Potius tacite secum voluent illa IUVENALIS: (b)

*Et phibisis, & vomicae pures, & dimidium crus
Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram
Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyra, nec
Archigine. Quid enim velocis gloria pluntae
Praestas, & esuriens Pisacae ramus oliuae?*

Ita & qui ad honorem omnia referunt, peierare profecto malent, quam existimationis adire periculum; ne quid dicam de periuriis amantium, quae fere in prouerbum abiierunt. Nimirum in omnes improbos cadit periurii suspicio, & *qui mensiri solet*, vt recte obseruat CICERO, (c) *peierare etiam consuevit. Quem ego, vt mentiatur, inducere possum: vt peieret, exorare facile patero. Nam qui semel a veritate deflectit, hic non maiore religione ad periurium, quam ad mendacium, perducitur consuevit. Quis enim deprecatione Deorum, non conscientiae fide, commouetur?* Tam multae variaeque sunt, quae iurisiurandi fidem eleuant, caussae, vt omnino pertinere videatur ad religionem iudicis, cauere, ne caussa temere litigantium linguae committatur, quamdiu vlla alia superest eam expediendi ratio.

§. V.

(y) Sueton. in Iul. Caes. cap. XXX. (z) Plutarchi. in Apophthegm. Lacon. Apophth. XCIV. (a) Plaut. in Rudent. Act. V. Scen. III. v. 18. (b) Iuuen. Ibid. v. 95. sequ. (c) Cic. pro Q. Rosc. Cap. XVI.

§. V.

Enimuero cum omnium iuramentorum fluxa admodum fides est, tum eius vel maxime, quod semiplene, vt aiunt, probantibus a iudice defertur, eum in finem, vt quod probationi ad integritatem deest, religiosa illa adseueratione sua suppleant, & tunc superiores ex foro discedant. Quum enim hic suo sibi quisque testimonio suffragetur, nemo autem temere iudex satis aequus atque incorruptus esse soleat in causa propria: facile profecto patet, rem periculosaē plenam aleae esse, exigere iusiurandum suppletorium. Accedit, quod, eo iureiurando in forum semel admisso, obseruante HVGONE DONELLO, (d) *magna fenestra aperta est malis ac imperiis iudicibus, pro libidine pro hoc aut illo pronunciandi. Quidquid enim pro alterutro adlatum fuerit, semper iudici color paratus esse solet ad iusiurandum hoc illi deferendum, dum eum semiplene probasse censet, qui reuera nihil idoneum attulit, adeoque facile in spinosa illa ac perplexa quaestione de semiplena probatione latebram sensentiae inuenit.* Quae quum ita sint, de LVBRICITATE IVRISVRANDI SVPPLETORII quaedam commentari in praesenti animus est. Quandoquidem vero genuinum iurisprudentiae cultorem nec τὴν θεωρίαν negligere, & ad usum forensem omnia referre decet: nos quoque, vtriusque habituri rationem, dissertationem ita partiemur, vt primum, an hoc iusiurandum in iure ciuili praesidium reperiat, deinde quum ei semel in foro locus sit concessus, qua demum adhibita cautione a iudice deferri oporteat, paullo diligentius inquiramus. Faxit Deus feliciter!

§. VI.

Quod ad prius tractationis nostrae caput attinet, neminem, sacris nostris initiatum, arbitramur ignorare, in rubrica DIGESTORVM de iureiurando (e) tria eiusdem genera recenserī, VOLVNTARIVM puta, NECESSARIVM & IUDICIALE. Haec ita distinguunt GLOSSA, (f) eamque sequuti doctores, veluti ZASIVS, (g) SCHNEIDEWINVS, (h) WESENBECIVS, (i) & plerique omnes, qui scribendis commentariis componendisque iurisprudentiae systematibus animum adpulerunt, vt VOLVNTARIVM esse dicant, quod pars parti deferat extra iudicium per modum conuentionis:

(d) Donell. lib. XXIV. Comment. cap. XIX. (e) lib. XII. Dig. tit. II. (f) Glossa ad L. ii. ff. de iureiur. (g) Zasius ad rubr. Dig. de iureiur. n. 41. sequ. (h) Schneidew. ad §. 11. Inst. de action. n. 9. sequ. (i) Wesenb. Paratit. Dig. lib. XII. Tit. II. n. 7. & 10.

nis: IUDICIALE, quod itidem pars parti deferat, sed in foro, unde & non nisi ab interloquente iudice probatum vel praestandum vel referendum sit: NECESSARIUM denique, quod parti alterutri a iudice delatum necessario sit praestandum, nec referri unquam possit. Ex quibus porro definitionibus manifestam esse aiunt denominationem. *Voluntarium* enim dici, quia a mero partium arbitrio pendeat, (k) quodque & ab eo, cui delatum, & cui relatum sit, recusetur liberrime, (l) siquidem nemo ideo, quod oblatam sibi iurandi conditionem adspersus sit, pro confesso habeatur: *iudiciale*, quoniam non nisi in iudicio deferri, & iudice demum interloquente praestari referrique possit: (m) *necessarium* denique, quia & exigente necessitate a iudice deferri, (n) & semel delatum necessario praestari oporteat. (o) Postremum porro iurisiurandi genus, quod NECESSARIUM vulgo adpellant, alii in duas, alii in tres species distinguunt. SCHNEIDEWINVS (p) enim huc refert iusiurandum SVPPLETORIVM, PVRGATORIVM & IN LITEM, quum ultimam speciem reliqui fere omittant. Illa enim omnia a iudice deferri censent, & *hoc* quidem ad aestimandam rem, de qua litigatur; *illud* ad elidendam, quam quis incurrit, suspicionem; *illud* ad supplendam probationem saltem semiplenam, pro alterutro militantem. Ita fere rem explicari videas ab omnibus, qui doctrinam de iureiurando vel perfunctorie, vel ex instituto tradiderunt, ut superuacuum futurum sit, rem vulgo notam testimoniis firmare.

§. VII.

Attamen si dicendum, quod res est, non tam expedita videtur haec doctrina, quam vulgo videtur. Quamvis enim inscriptio tituli tria recenset iurisiurandi genera: agnoscere tamen illa non videtur CAIVS, (q) qui duobus contentus, *vel ex pacitione ipsorum litigatorum vel ex auctoritate iudicis controversias decidi, docet.* Praeterea ipsae illae tres iurisiurandi species in toto illo titulo nusquam perspicue definiuntur, adeoque fieri non potuit, quin mirae nascerentur prudentum nostrorum dissensiones. Hinc STEPHANVS, (r) interpres Basilicōv, eatenus quidem ad stipulatur latinis, quod *voluntarium* extra iudicium per modum conventionis deferatur: in eo autem ab eorum sententia discrepat,

(k) L. 26. §. ult. ff. de iureiur. l. 1. C. de reb. cred. (l) L. 17. pr. ff. de iureiur. (m) L. 12. §. 1. C. de reb. cred. (n) Bartol. ad l. 3. C. eod. (o) Cap. fin. X. de iureiur. (p) Schneidevvin. *ibid.* n. 20. (q) L. 1. ff. de iureiur. (r) Stephanus ad Basilic. lib. XXII. Tit. V. leg. 1.

crepat, quod *necessarium* a partibus in iudicio deferri; *iudiciale* a iudice non rogato motu voluntatis proprio exigi contendat. Alioquin Graeci fere omnes (s) *voluntarium* vocant, quod pars parti, siue in iudicio, siue extra illud, deferret: *necessarium* ἀναγκασιότατον, seu quod deferenti refertur: ac denique *iudiciale*, quod iudex ab alterutro litigatorum exigit. IAC. CUIACIUS, in tanto sententiarum diuortio vix habuit, vbi pedem figeret, iam quippe sequutus latinos, (t) iam in graecorum castra dilapsus, (u) iam ad illos reuersus postliminio, (x) & hinc *transfugae* ac *refugae* nominibus parum honorificis traductus ab EM. MERILLIO. (y) Interim graecorum sententiae suffragantur iurisconsulti praestantissimi. STEPHANO enim fauent MERILLIVS, & Belgarum plerique: alteram vero, quam ex ECLOGIS ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ protulimus, hypothesein probant MARANVS (z) & NOODTIVS. (a) Nec negari potest, eam esse reliquis verisimiliorem. Nam etiam, quod in iudicio deferretur, iuslurandum eatenus *voluntarium* est, quod & libere deferretur, & necessario non suscipitur, sed referri potest. (b) Contra semel relatum, quum neque recusari, neque referri amplius possit, (c) *necessarium* rectissime adpellatur. Et quis quaeso negauerit, *iudiciale* merito dici, quod a iudice alterutri litigantium, causa cognita, deferretur in causis dubiis? (d)

§. VIII.

At haec quidem dissensio, vti ab AZONE (e) recte obseruatum, non adeo magni momenti est, & magis ad vocabula, quam ad rem ipsam, pertinet. Magis ardua est quaestio, an, quod supra definitum est, iuslurandum SUPPLETORIUM iuslurandi necessarii sit species, & in vniuerso iure ciuili praesidium aliquod reperiat? Vulgo hoc videas affirmari, & fortasse nefas plerique existimabunt, dubitare de hypothese, quam COSTALIO (f) & MERVILLA (g) testibus, omnes sequuntur, cuique vsus forensis vbique eam auctoritatem conciliauit, vt merito hodie

Kkkk

pro

(s) Eclog. Basilic. lib. XXII. Tit. V. Attalior. in Synops. Tit. XVIII. (t) Cuiac. ad Paul. Recept. Sent. lib. V. Tit. XXXII. (u) Idem in Paratit. Digest. de iur. iur. (x) Idem ad Paul. lib. XVIII. ad Edict. l. 17. ff. eod. (y) Merill. Obseru. libr. III. cap. XIII. (z) Maran. in Paratit. Dig. de iur. iur. p. 204. (a) Ger. Noodt. Comm. ad Pandect. p. 279. Tom. II. op. (b) L. 34. §. 7. ff. de iur. iur. (c) d. l. 34. §. 7. eod. (d) L. 71. ff. eod. (e) Azo in Summa Cod. tit. de reb. cred. § iur. iur. (f) Costal. ad d. l. 31. ff. de iur. iur. (g) Merulla lib. IV. disp. Sect. IV. tit. XXIII. cap. I.

pro exploratissimo iure habeatur. Et tamen repudium illi mittere non dubitarunt iure consultorum principes, FR. DVARENVS, (h) HVGO DONELVS, (i) ANT. FABER, (k) EVER. BRONCHORSTIVS, (l) MEIERS, (m) ANT. MATTHAEI, (n) IO. WISSENBACHIVS, (o) GER. NOODT (p) & alii, existimantes, id quod res est, vsum illum forensem e iure civili Iustiniano non promanasse, nec iuriurando, quod latini necessarium adpellant, locum esse, si quando actor semiplene probarit, (quum tunc rem potius absolui oporteat,) sed quando talis ac tanta vtriusque probatio adlata sit, qua par quodammodo fiat rei atque actoris causa, & paullo momento huc illuc inclinet iudicis animus, nescius, quid ex omnibus potissimum sequendum sit. Equidem satis acriter hanc sententiam profligare conati sunt viri docti quam plurimi, veluti ARN. WINNIVS, (q) EMAN. GONZAL. TELLEZ (r) SAM. STRYKIVS, (s) quin & VLR. HVBERVS, (t) qui, quamvis tot virorum doctissimorum argumenta refellere superfederit, fallusque sit, in Frisia, vbi sanctior iuris Romani, quam alibi, manet custodia, rarissime; & non nisi aegre ac luctantibus suffragiis hoc iusiurandum deferri consuevisse; vulgari tamen opinioni calculum adicere mavult ob vsum forensem ac quotidianum, de quo dubitare nemo mortaliu[m] possit. Enitvero quamvis nos a novaturandi pruritu quam alienissimos esse profiteamur: tamen, quum iam in *Scapla* versetur, diffiteri non possumus, firmiori talo stare nobis videri DVARENI sententiam, quam vt vulgaribus istis exceptiunculis euertatur. Quod iam paucis demonstrare iuuabit.

§. IX.

Primo itaque omnes, qui vulgarem sententiam amplectuntur, id exigunt, vt is, qui in supplementum iurare iubetur, semiplene probarit. Pauci sunt, qui cum HVBERO (u) semiplenam probationem sufficere negant, aliaque praeterea desiderant argumenta, quibus confer-

(h) Franc. Duaren. *lib. II. Annu. Disp. cap. XXXIII. & ad tit. de iureiur. cap. VII.* (i) Donell *Comm. Iur. Civ. lib. XXIV. cap. XI.* (k) Anton. Faber *Coniect. lib. XIX. cap. I.* (l) Bronchorst. *Cent. II. Adfert. XCIII.* (m) Meierus *Colleg. Iur. Argent. tit. de probat. n. 3.* (n) Ant. Matth. *de Iudic. Disp. X. lib. XXI. sequ. & in Colleg. Pand. Disp. XVIII. §. XIX.* (o) Wissenbach. *Comm. ad Pand. Disp. XXIV. §. XXIV.* (p) Ger. Noodt. *Comm. ad Pand. lib. XII. Tit. II. p. 187. Tomo II. op.* (q) Vian. *Select. Quaest. lib. I. cap. XLIV.* (r) Gonzal. Tellez. *Comm. ad cap. 2. X. de probat. §. 7. pag. 338. Tomo II.* (s) Stryk. *Disp. de probat. semiplena cap. I.* (t) Huber. *Prael. tit. Dig. de iureiur. §. XII. & sequ.* (u) Huber. *ibid. §. XIII.*

tim cumulatim persuaderi possit iudici, ut ad hoc iusiurandum confit-
giat. At vero semiplenam illam probationem ignorant iura nostra,
neque ei vllum effectum attribunt in causis ciuilibus, multoque mi-
nus in iudiciis publicis aliquis ob vnus testimonium diris quaestioni-
bus subiici potest. (x) Ignorare ius nostrum diximus semiplenam il-
lam probationem. Nusquam enim eius vel vola vel vestigium occurrit:
& ACCVRSII argumentum, quod, quia detur plena probatio, semiplenam
quoque dari oporteat, non magis stringit, quam quod detur etiam se-
miplenum testamentum, quia plenum ac perfectum detur, ad illud-
que sufficere debeant testes quatuor, quia ad hoc ordinandum septem
requirantur. Vnde non mirum est, argumentum hoc deridiculo quo-
dammodo habuisse CUIACIUM. (y) Quod vero effectum semiplenae
probarioni nullum tribuat ius Romanum, clarissime euincit illa CON-
STANTINI M. (z) grauissima constitutio: *Simili modo sanximus, ut vnus
testimonium nemo iudicum in quacumque causa FACILE patiatur admitti.*
Et NVNC manifeste sancimus, ut vnus OMNINO testis responso NON AV-
DIATUR, etiamsi praeclearae curiae honore praesulgeat. In hac lege;
qua, iudice IACOBO GOTHOFREDO, (a) nihil clarius, nihilque magis per-
emptorium esse poterat, duarum constitutionum a se editarum memi-
nit Imperator. Priore sanxerat, ne ab vllō iudicum testis vnicus FA-
CILE admitteretur. Neque enim solida est TILIi aliorumque emenda-
tio, qui pro *in quacumque causa facile* rescribi iubent *in quacumque
causa fisci.* Admitti ergo permiserat vnum testem, sed non facile, ac
eo tantum fortassis casu, si vir expertae fidei aliquid referret, quod ad
republicam pertinere videretur. At posteriore hac constitutione
manifeste, auctoritate & abscisse sancit, ut vnus testis omnino non audia-
tur, adeoque vnum producens testem, nihil agere censeatur. Quin,
ne de faece tantum hominum agere videretur, *imperatoris* addidit CON-
STANTINVS, ne eum quidem audiendum esse testem solitarium, *qui
praeclearae curiae honore praesulgeat,* id est, qui in ordinem fenatori-
um adlectus sit, quem ordinem alioquin *partem meliorem humani ge-*
neris vocat SYMMACHVS. (b) Quod si ergo ne quidem audiendus est
testis vnicus: quo quaeso iure eius testimonio tantum tribuere cone-

K k k k 2

mur,

(x) L. 20. ff. de question. (y) Cuiac. in Comment. ad cop. licet vnusquis 23.
L. de testib. §. octo. (z) L. 9. §. 1. C. de testib. l. 3. C. Theod. de fide test.
lib. XL. tit. XXXIX. (a) Iac. Gothofred. in Comm. ad Cod. Theod. Theomo IV.
p. 322. (b) Symmach. libr. I. Epist. XLVI.

mur, vt, accedente iureiurando suppletorio, perinde habeatur, ac si plene perfecteque probatum sit?

§. X.

Quid ad haec VINNIUS? (c) ne enim cum turba nobis res sit, dare ei hunc aduocatum lubuit. *Respondemus*, inquit, *ne nos quidem hoc dicere, vnius testis vocem esse audiendam, id est, CREDENDVM esse vnius testimonio. Credere est plene adfentiri. Potest, tamen vnius viri honesti & grauis testimonium mouere animum iudicis, & creare etiam non leuem suspicionem. Ergo audire vnum testem VINNIO idem est, ac eidem credere ac plene adfentiri, vel, vt STRVVIVS (d) & STRYCKIUS (e) malunt, eum ita audire, vt inde condemnatio sequatur. Ceterum id non impedire existimant, quo minus, accedente iureiurando suppletorio, plena fides inducatur. Enimuero primum haec quidem locum haberent, si villo euidenti testimonio demonstrare potuisset VINNIUS, probationem semiplenam probantis iureiurando suppleri. Iam, quum hoc ipsum in quaestione sit: facile patet, peti id, quod in principio est, dum legi CONSTANTINI eiusmodi sententia adfingitur. Deinde frustra contendunt vulgaris sententiae patroni, *audire* hic idem esse ac credere, vel ita adfentiri, vt condemnatio inde sequatur. Notissimum enim est, *non audiri* in iure nostro semper idem significare, ac non admitti, vel a limine iudicii arceri. Non audiendus ergo est testis vnicus, quemadmodum non est audiendus *promissor. si velis rei constitutae fidem frangere*: (f) nec *adulteris reus, qui semel delatus, mortuum velis lenocini reum facere*: (g) nec is, qui ab emtore manumissus, *velit defuncti, non emtoris, liberius esse*: (h) nec seruus obaerati, qui posteriore loco libertatem in testamento consequutus, *absente primo hereditatem adiri desideret*: (i) nec municeps, *aestimatumem honoris aut muneris in pecunia pro administratione offerens*: (k) nec respublica, *ignauisiam praesendens*. (l) Quemadmodum enim in his aliisque omnibus locis, (m) in quibus eadem dictio occurrit, *non audire* semper est*

(c) Vinnius *Select. quaest. ibid. pag. 202.* (d) Struv. *Euolut. Controv. Exerc. XXVIII. thes. V.* (e) Stryk. *de Probat. semiplena cap. I. § VI.* (f) L. 25. ff. *de pecun. constit.* (g) L. 2. §. 4. ff. *ad l. lul. de adult.* (h) L. 25. fin. ff. *de heredit. comm. liberr.* (i) L. 83. §. 1. ff. *de hered. inst.* (k) L. 26. pr. ff. *de mun. & honor.* (l) L. 78. §. 2. ff. *de leg. 2.* (m) L. 6. C. *de seru. pign. dat.* l. 78. §. 2. ff. *de iuro dot.* l. 20. §. 1. ff. *de damn. infect.* l. 22. ff. *ad l. Fal.* l. 35. ff. *de pign. act.*

est, allegationem & petitionem alicuius non admittere, eamque ita repudiare, ut nullum plane effectum fortiatur, idque adeo verum est, ut verba AVDIRI & REPELLI sibi e diametro opponantur: (n) ita mirum profecto esset, CONSTANTINVM in sola L. 9. §. 1. C. de test. a vulgari, ICrisque tam frequente verbi notione discessisse, maxime quum altera ne familiaris quidem sit latinis auribus, & nemo hominem mendacem se ideo audiuisse neget, quia ei non crediderit. At fingamus denique, audire hic idem esse ac credere, adeoque idem velle CONSTANTINVM, quod vetus proverbiū innuit: *Ἐν μαρτυρήσει, ἔδδ Καίτοις προέχων καλῶς ἔχει: vni testi, ne Catoni quidem credere fas est.* (o) an non iudex ille fidem habuerit testi vnico, qui eius verbis tantum tribuit, ut probantem ideo admittat ad iusiurandum suppletorium? An non potius id decernens iudex parum memor est eorum, quae testimonio dicto monuit Q. SCAEVOLA: (p) *Ita sibi testi credi oportere, si & aliis idem adfuerassent: quoniam vnus testimonio aliquem CREDERE, pessimi esset exempli.*

§. XI.

Nec minus deinde huic iuriurando aduersatur vulgatissimum iuris nostri principium, actore non probante, reum esse absoluendum. Ita enim rescriptit ANTONINVS CARACALLA: (x) *Actore non probante, qui conuenitur, etsi nihil ipse praestit, obtinebit.* Probasse autem nemo dicitur, nisi qui plenam fidem fecit iudici. Quod ne cui dubium esset: DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA, (r) noua edita constitutione, illud CARACALLAE rescriptum ita interpretati sunt: *Habebis securitatem victoriae, si, quod intendis aduersarius tuus, PROBATIONIBVS IMPLERE non possit.* Semper itaque iura exigunt, ut probatio IMPLEATUR, (s) alioquin victoriam promittunt reo, siue reali, siue personali actione pulsato. Iidem Imperatores (t) Sopatro rescribunt: *Res alienas possidens, licet iustam tenendi causam nullam habeat, non nisi suam intentionem IMPLERE restituerere cogitur.* Et alibi Glyconi respondent: (u) *Negantes debitores non oportet armata vi terreri, sed, petitore quidem non IMPLENTE suam intentionem, vel exceptione submoto, absolui.* Quin

Kkkk 3

ideo

(n) L. 24. §. 2. ff. de minor. (o) Plutarch. in Vit. Caton. Vit. p. m. 604.
 (p) Valer. Max. Lib. IV. Cap. 1. exempl. XI. (q) L. 4. C. de edendo. (r)
 L. vn. Cod. Hermog. de instrum. (s) L. 19. pr. §. ult. ff. de probat. L.
 26. §. ult. ff. de pos. (t) L. ult. C. de rei vindic. (u) L. 9. C. de obli. & act.

ideo rō IMPLERE passim in libris nostris (x) & apud LACTANTIUM (y) idem est ac probare, ne quis existimet, posse se semiplena probatione victoriam obtinere. Quemadmodum non videtur IMPLESSE aetatem, (z) numerum liberorum, (a) iudicium defuncti, (b) conditionem, (c) contractum, (d) satisfactionem, (e) usucapionem (f) qui partem illius aetatis attigerit, vel semel pater factus sit, vel voluntati testatoris legibusque conventionis ex parte satisfecerit, vel aduersarium aliquatenus securum praestiterit, vel denique aliqua parte temporis, legibus constituti, bona fide & ex iusta causa possederit: ita nec probationem implese. censetur, nisi qui plene probarit, quod intenderat. Neque existimandum est, IMPLERE hic idem esse, ac SVPPLERE. Alia omnia enim discimus ex ipsis legibus, imprimis ex *L. 26. §. vlt. ff. de pos. vbi scriptura probatio depositarum rerum IMPLERI posse*, dicitur. Iam quum actore non probante, reus, etiamsi nihil praestiterit, absolendus sit, probasse autem ex interpretatione authentica DIOCLETIANI & MAXIMIANI Imperatorum nemo censendus sit, nisi qui probationem eius, quod intendat, impleuerit: quo iure, quaeso, non absoluto reo, actor, qui semiplene probauit, ad iusiurandum suppletorium admittitur?

§. XII.

Non desunt equidem aduersae causae patronis, quae obuertant: sed quae parum solida esse, vnusquisque statim intelligit. Aiunt enim, medium quoddam esse inter probare & non probare, quando scilicet actor neque omnino, neque nihil, sed aliquid tamen, vel, vti ipsi loquuntur, semiplene probarit. Deinde *L. 4. C. de edendo* tum sibi obstituram purant, si semiplenam probationem ad condemnandum sufficere existimarent. Sed tantum abesse, vt ita sentiant, vt dicant potius, semiplenam illam probationem opinionem duntaxat inducere, atque hinc confugiendum esse ad iusiurandum suppletorium. Denique paria quidem omnino esse, non probare & parum probare, in eo, quod verumque per se non sit efficax: sed, aliis accedentibus adminiculis,

(x) *L. 23. ff. de probat. L. 1. C. eod. L. 2. C. de condit. ob. surp. caus. L. 3. C. de non num. pec.* (y) *Lactant. Diu. Inst. Lib. VII. Cap. VIII.* (z) *L. 41. ff. de fideiuss.* (a) *L. 2. §. 1. ff. de excus. & vacat. mom.* (b) *L. 15. C. ad L. Falc.* (c) *L. 11. §. vlt. L. 86. ff. de condit. & dem.* (d) *L. 1. C. de furt.* (e) *L. 2. ff. de cust. & exhib. reor.* (f) *L. 30. ff. ex quib. caus. maior.*

tulis, iam pro perfecta cedere, & plenam fidem facere. (g) Ita VINNIUS, (h) quem reliqui vel exscribunt, vel sequuntur, tantum non omnes. Sed primo quamvis fateamur, plene probare & nihil probare grammatice admittere medium quoddam, puta aliquid vel semiplene probare: iuridice tamen parum & nihil probare *ovvovupov* esse, paullo ante ex rescripto DIOCLETIANI & MAXIMIANI docuimus. Nec veremur, ne in crimen falsi incurrisse videamur, quod ausi simus ex CODICE HERMOGENIANO quaedam exscribere: (i) Quum enim quaestio facti sit, an veteres axioma illud iuridicum, quod actore non probante reus absolvendus sit, de plena tantum probatione intellexerint, nec ne? nihil obstat, quo minus illa ex hoc codice definiatur, maxime quum ei tot aliae ex ipso CODICE RERETITAE PRAELECTIONIS depromptae per omnia suffragentur. Quin si cui forte laudando codicem Hermogenianum, AVSTINIANI maiestati derogare quidquam videamur, etiam ex eius libris patet, parum & nihil probare pari passu ambulare, siquidem & HADRIANVS Imp. in rescripto ad Valerium Verum (k) diserte sibi iuricem opponit *τὸ CREDERE & τὸ PARVM PROBARE*, dum scribit: *sed ex sententia animi tui aestimare te oportet, quid aus CREDAS, aut PARVM PROBATVM tibi opineris.* Legem 4. C. de edendo etiam semiplenae probationi refragari, iam superiori paragrapho demonstraui. His vero, quae de iureiurando suppletorio adiuit VINNIUS, manifesto sibi *τὸ εὐδὲξιν* concedi postulat. Denique ex L. 5. & 6. C. de probat. id quidem edparet, plures probationes imperfectas, licet diuersi generis, iungi, atque ita iunctas pro plena cedere posse: sed iureiurando ipsius probantis probationem semiplenam suppleri: id vero nec in his, nec in vlla alia lege, reperiri, arbitramur.

§. XIII.

Et quomodo reperiat, quum tota illa doctrina analogiae iuris manifesto aduerfetur? Tanta fuit iuris Romani conditorum religio, vt neminem omnino in sua causa testem idoneum esse existimarent. (l) Praeclare CICERO: (m) *Ita, inquit, more maiorum comparatum est, ut in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua re non discrent. Africanus, qui sua cognomine declarat, tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non dice-*

(g) L. 5. C. de probat. L. 6. C. cod. (h) Vinn. *ibid.* p. 200. (i) *Constit. summa resp.* §. 3. de Iustin. Cod. *expbrn.* (k) L. 3. §. 2. ff. de test. (l) L. 10. ff. de test. L. 10. C. eodem. (m) Cic. pro Sex. Rosc. Cap. XXXVI.

diceret, nam illud in talem virum non audeo dicere; si diceret, non crederetur. Quum enim insignis humani ingenii prauitas facile plerosque subingat, vt existimationi atque vtilitati suae magis, quam veritari, studeant: non ipsos modo litigantes a dicendo testimonio in caussa propria repulerunt: verum etiam, eam esse CAUSSAM PROPRIAM, arbitrati sunt, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertineat. (n) Ex ea caussa nec pater filio, nec filius patri testis idoneus est, (o) quin & domestici testimonii fides improbat, (p) nec audiendi interrogandique, quibus imperari potest, vt testes fiant, (q) vel qui in caussa illa praefiterunt patrocinium. (r) *Frustra enim petitur testimonium, ubi cum ratione mesui potest, ne a natura, sui studiosa, corrumpatur:* inquit V. C. GER. NOODT. (s) At quid agunt, quaeso, iudices, deferentes iusiurandum suppletorium, quam vt testem aliquem esse iubeant in caussa propria? Produxit quis, intentionem suam probaturus, testem idoneum, sed vnicum: is intentioni producentis testimonio suo per omnia suffragatur. Quum vero duorum testimonio probatio implenda sit, adeoque, praeter hunc alter accedere debeat testis: iudex producenti denunciat testimonium, id est, testem illum esse iubet in propria caussa. Negare id non possunt iurisiurandi suppletorii patroni, quin vel inuiti hoc agnoscunt CHRISTINAEVS (t) & SAM. STRYCKVS: (u) at ictum hunc breui responsione declinantes, hanc esse exceptionem a regula, tradunt. Ego vero scire peruelim, quae regula superfutura sit, hac admissa exceptione. Quare aut falsum est, *omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submouisse:* aut verissimum contra, ex iuris nostri principiis neminem esse admittendum ad iusiurandum suppletorium.

§. XIV.

Vt eo magis adpareat, hoc iusiurandum analogiae iuris quam maxime aduersari: id quoque animaduertimus, illius patronos proprio litigatoris testimonio multo plus auctoritatis tribuere, quam adfeuerationi iuratae cuiuscumque viri, etiam honestissimi, in caussa aliena perhibentis testimonium. Finge, vel Xenocratem, cui & iniuratio

(n) L. 1. §. 11. ff. quando appell. (o) L. 9. ff. de test. (p) L. 3. C. cod. (q) L. 6. ff. cod. (r) L. ult. ff. cod. (s) Ger. Noodt. Comment. ad Pand. Lib. XXII. tit. V. p. 480. Tomo. II. op. (t) Christin. Volum. III. Dec. II. n. 2. (u) Stryck. Diff. cit. Cap. V. §. III.

rato credendum Athenienses putabant, (x) iureiurando sanctissimo affirmare, se accurate scire, contractum, ex quo agatur, a reo per omnia adimpletum esse; finge, idem adseuerare tres alios, dignos, quibuscumque in tenebris iudices; eorum profecto testimoniis non magis, quam voce psittaci mouebitur iudex, si non aliam sententiae suae reddiderint rationem, quam quod istud ex alio, vel fortassis ex ipso reo, audiuerint. (y) Pragmatici enim eleganter, ut solent, vti translatione, *plus valere, aures, quam iustum oculatum, quam decem auribus*, (z) testes nimirum, qui relata tantum referunt, ad auritum illud animantium genus; lepore plus quam Plaurino, relegantes. At nullo benigniores se praebent iis, qui praestito iureiurando suppletorio de propria causa testimonium dicunt. Eo enim res rediit, ut & heredes de creditate iurare posse contendant, modo ex defuncto rem audiuerint, & per hanc non steterit, quo minus ipse iuraret. (a) Manifesto itaque plus tribuitur testimonio litigatoris in causa propria, quam cuiusvis viri etiam integerrimi de facto alieno testimonium perhibentis. Qui vero hanc digerunt iurisprudentiam, eos tam forti stomacho esse arbitratur, ut & iusiurandum illud suppletorium concoquant facillime, deque illius acuitate nullam sibi vniquam dubitationem suboriri patiantur.

§. XV.

Denique & id huic iuriurando non parum obstat, quod nullus usquam in iure occurrit textus, in quo illud praesidium satis firmum reperiat. Solent equidem doctores aliquot loca, quae huc facere videntur, citare, veriti procul dubio, ne rubore suffundantur, sine lege loquentes; sed qui ea euoluerit, illico verum esse experietur, quod Cicero exprobrauit THOMAS REINESIUS, (b) *o iuris nimirum scientia, ad causarum subsistias demonstrandas & euincendas leges caeteruatim solere adducari, quae si particularim examinentur, rem ne tangant quidem, interitum estiam, quatenus firmare videntur, solidum euertant*. Decuisset sane eos, qui rem tanti momenti defendendam susceperant, duo iuris capita perspicue demonstrare, alterum, quod detur probatio semiple-

LIII

na,

(x) Laerd. lib. IV. *form. 70*. Cic. lib. I. *ad Attic. Epist. XVI*. Val. Max. lib. II. *cap. X. ex. II*. (y) Dionys. Gothofr. *ad l. 4. C. de test.* (z) Ludouici in *Doctr. Pand. lib. XXII. Tit. V. §. VII.* (a) Carpz. *Par. I. Const. XXIII. Def. VIII.* in *g. Stryk. Inscr. moderna. Dig. tit. de iur. iur. §. XXXVII.* (b) Reines. *Var. Lect. lib. I. cap. XX. p. 77.*

na, eique in foro aliquid ponderis sit: alterum, quod qui semiplena probavit, ipse in supplementum iurare, testisque alterius vice in causa propria fungi possit. In his enim positam esse huius iurisiurandi naturam atque indolem, ipsi vitro profitentur. Iam, quam parum hoc praestent, paucis, age, demonstrabimus.

§. XVI.

In principiis consistere iubent CAIVM, (c) quem sub Hadriano, Antonino Pio, & Marco Antonino floruisse, recte docuit GVL. GROTIVS: (d) Hic enim diserte scripsit: *Solent enim saepe iudices, in DVBIVS CAVSIS EXACTO IVREIVRANDO, secundum eam iudicare, qui iuraverit.* Nihil hic de probatione semiplena, nihil de iureiurando, quo illa suppletur, adeoque & nihil, quod ad rem pertineat, legimus. Decerptum est hoc fragmentum EX LIBRO XXX. COMMENTARIORVM AD EDEICTVM PROVINCIALE, in quo CAIVS, ceterum ex aliis fragmentis patet, tum de alijs exceptionibus, tum in primis de exceptionibus doli mali (e) & rei iudicatae (f) egerat, ad quam postremam etiam lex nostra referenda est. Edixerant Praetor & Proconsul, *re semel iudicata, de eadem rã & ex eadem causa conuenso, se rei iud. atae exceptionem daturus.* Quaestio suboriebatur, an per hoc edictum causa iureiurando decisa in integro retractari possit, si instrumentis nouiter repertis demonstraretur, admissum esse periurium? Respondet CAIVS, permultum interesse, ipsi ne litigatores sibi inuicem detulerint iusiurandum, an iudex illud ab alterutro sua sponte exegerit. Priore casu, *quando inter ipsos litigantes iureiurando transactum sit negotium, non concedi, eandem causam retractari.* Huiusmodi enim iusiurandum transactioni equiparari, quin rei iudicatae anteferri, (g) ac proinde, illo semel praestito, nec de periurio quaeri, (h) nec admitti adpellationem, (i) notissimum est. Contra exacto a iudice iureiurando, CAIVS permisi, ait, *constitutionibus principum, ex integro causam agere, si quis noua instrumenta se inuenisse dicat, quibus solis usus sit.* Quam enim tunc iurare iubeat iudex, nulla inita censetur transactio, neque dubitari potest, quin, praestito illo iureiurando, & quaestioni de periurio, & adpellationi,

(c) L. 31. ff. de iurjur. (d) Guil. Gent. de vltis iurconsult. lib. H. cap. VII. §. 6. pag. 135. (e) L. 6. ff. de doli mali § met. except. (f) L. 15. ff. de except. rei iudic. l. 17. ff. cod. (g) L. 2. ff. de iurjur. (h) L. 1. C. de reb. cred. l. 21. l. 32. l. 23. ff. de dolo malo. (i) L. 12. §. 2. sequ. C. de reb. cred. l. 22. l. ult. §. 1. ff. de adpellat.

nioni locus relinquatur. (k) Quaestione, quam mouerat, hunc in modum soluta, obiter ostendit CAIVS, quo casu istiusmodi iusiurandum emigat iudex, additque, *solere iudices saepe, in CAUSSIS DVBIIS exacto iurando, secundum eum indicare, qui iurauerit.* Si ergo iam disquiramus, quaenam hic sit causa dubia: vnusquisque latinitatis paullo peritior facile intelliget, eam non esse, vbi semiplene probatum est, quum vnum testem ne audiendum quidem esse, paullo ante demonstratum sit: sed quoties tantus est probationum conflictus, vt iudex, quid sequatur potissimum, nesciat, sibi que contingere animaduertat, quod illi apud TARENTIVM: (l)

Dum in dubio est animus, paullo momento huc & illuc impellitur. Testimoniis veterum quam plurimis hanc significationem confirmant DVARENVS, (m) DONELLVS, (n) & GER. NOODT, (o) qui etiam huc referunt *coenam dubiam* apud TARENTIVM, CICERONEM, & HORATIVM, quae sane non est, in qua parum, sed in qua tantum ferculorum adponitur, vt animus conuiuae, quid potissimum eligat, sit incertissimus. Tunc demum ergo iudex exigere potest iusiurandum, quoties tantus est probationum conflictus, vt parum liqueat, quid statuendum sit. Si enim plene probarit actor, se Titio Calendis Ianuariis soluisse centum, hic autem plene demonstrat, se Calendis illis alio loco fuisse: causa certe tam dubia atque ambigua erit, vt iudex nec condemnare reum possit, quia actoris probationem probatione sua exclusit, nec absoluerit, quum actor intentionis suae probationem impleuit. Itaque causa cognita stauerit, vitius litigatoris probationi plus videatur tribuendum, etque deferret iusiurandum, atque, eo praestito, secundum eum iudicabit, qui iurauit. Haec vera est huius legis sententia, adeoque illa nihil minus probat, quam cuius probandi causa vulgo ad partes vocari solet.

§. XVII.

Non multo plus praesidii vulgari sententiae est in DIOCLETIANI & MAXIMIANI rescripto ad Seuerum, (p) ad quod, tamquam ad sacram anchoram confugiunt, quorum interest, hoc iusiurandum in foro locum

L I I I 2

suum

(k) L. ult. §. 1. ff. de appell. l. 1. l. ult. §. 1. 2. 3. C. de reb. cred. l. 2. C. si ex fals. instr. (l) Terent. Andr. Act. I. Scop. V. v. 21. (m) Duaren. L. II. Disp. annuvers. cap. XXXIII. (n) Donell. ad l. 3. C. de reb. cred. (o) Noodt. in Comment. ad Pand. p. 283. & lib. III. Probabil. cap. VI. §. IV. (p) L. 3. C. de reb. cred. & iureiur.

suum tueri. Illud nimirum ita se habet: *In bonae fidei contractibus, nec non in ceteris causis, INOPIA PROBATIONVM, per iudicem, causa cognita, res decidi oportet.* Existimant autem doctores, per inopiam probationum nihil aliud posse intelligi, quam probationem semiplenam, & hinc mirifice illis placet observatio IAC. CUIACII, (q) statuentis, *aliud esse defectum, aliud inopiam probationum: defectum nimirum esse, si nullae suppetant probationes, inopiam, si quaedam suppetant.* Enimvero quis unquam audiuit, *inopiam probationum idem esse, ac probationem semiplenam?* Et tamen hoc probandum erat ex hoc textu, nisi eum frustra adductum vellent. CUIACIVS ipse, quem laudant, hoc non statuit; sed *inopiam probationum esse, ait, si quaedam suppetant probationes, sed incipites, aut parum idoneae: tunc quoque iudicem ab uno litigatore iusiurandum exigere posse concedit, quasi dubia causa, aut dubia probatione argumentorum & testium forte, quin ex utraque parte producantur.* Quibus quidem nos haut inuiti subscribimus, existimantes, tunc vel maxime insignem esse probationum inopiam, si ipsa earum copia & conflictus iudicem inopem atque incertum reddit, ut, quid statui oporteat, sibi nondum liquere fateatur. Significationem hanc illius vocis in loco APVLEII (r) elegantissimo observavit V. C. GERARD. NOODT. (s) Sed sufficere poterat constitutio SEVERI & ANTONINI, (t) quae in pecuniariis causis nec INOPIA PROBATIONVM seruos contra dominum interrogari permittit. Sensus enim est, ne in probationum quidem conflictu, & ubi causa aliter exitum habitura non videatur, seruos adversus dominos sub equaleo esse interrogandos: nec aliam interpretationem admittere illum locum, statim deprehendet, quisquis nexum ultimi istius commatis cum antecedente paullo accuratius expendit. Et sane, si uterque litigator plene probavit: nec actor probavit, quia eius probatio a reo probatione contraria exclusa est, nec reus, quia ei testes aequae idonei ab actore producti refragantur. Nonne ergo haec est probationum mira inopia?

§. XVIII.

Sed inuat, exemplo quam maxime ad rem pertinente ostendere, veteres iurisprudentiam illam, quae ob probationem imperfectam iusiuran-

(q) Cuiac. lib. XXII. Obs. iur. civ. cap. XX. Vinn. Quaest. Select. ibid. p. 200.
 (r) Apulei. Metamorph. lib. II. (s) Ger. Noodt. lib. III. Probabil. cap. VI, §. III. pag. 52. (t) L. i. C. de quaestione

jurandum suppletorium & purgatorium inuexit, sciuisse cum ignarissimis. A. GELLIVS, (u) vir prudensissimus, & quod in primis ad rem facit, CAIO ICTO fere *οὐκ ἔπειτα*, memoriae prodidit, sibi adhuc adolescenti, inter iudices adlecto, hanc speciem oblatam esse. Petebatur apud eum pecunia, quae dicebatur data numerataque: sed *qui petebat, neque tabulis, neque testibus, id factum docebat, & argumentis admodum exilibus, nitentur*; sed eum constabat virum esse bonum, notaeque & expertae fidei, & vitae inculpatissimae, multaque & illustria exempla probitatis sinceritatisque eius expromebantur: illum autem, vnde petebatur, hominem esse non bonae rei, vitaeque turpi & fordida, conuictumque vulgo in mendaciis, plenumque esse perfidiarum & fraudum, ostendebatur. Ita enim casum ipsum proponit GELLIVS, additque, se in ea causa adeo fluctuasse, vt, quid sibi faciendum esset, reperire nullo modo potuerit. Iam non quidem memorat, qualia fuerint exilia illa argumenta, quibus actor niteretur: at, quum ea ibidem opponat probationi sollempni per expensilationem, mensae rationes, chirographi exhibitionem, tabularum obsignationem, testium intercessionem: facile patet, actorem pro se adtulisse varias praesumptiones, quas hominis vocant, quae plerumque ad iurandum suppletorium sufficere statuunt doctores, maxime, si quid inter duos, remotis arbitris, actum sit. (x) Sed vtrumque se res habeat: nostratum hominum sane perpauci hunc casum ambiguitatis quidquam habere centuissent. Aut enim argumenta illa semiplene probantur, aut minus, quam semiplene. Si prius, ad suppletorium confugissent, maxime, quum actor esset vir existimationis integrae atque exploratae fidei: Sin posterius; purgatorium exegissent a reo, iudiciis illis ipsaque vita antea acta suspecto. Nec credibile est, GELLIVM, quique ei in consilio aderant, vel hanc doctrinam iuridicam ignorasse, quam CAIVM tunc inculcasse tam perspicue, aiunt, vel periurii metu improbi hominis religioni rem committere non sustinuisse, quum Romani periuria satis Deum vltorem habere crederent, (y) adeoque non tam solliciti essent de euitando periurio, ac Christiani. Quid ergo? an non GELLIVS in *caussa tam dubia exacto iureiurando secundum eum iudicauit, qui iurauit*? Ita enim fieri oportuit, si hanc legem CAII (z) recte interpretantur doctores nostri.

LIII 3

nostr.

(u) Gell. Noct. Attic. libr. XIV. cap. II. (x) Stryk, Diff. de probat. semiplena, cap. IV. & cap. V. n. 38. Couarrun, II. Resolut. 6. n. 1. Wesenbec, Parat. tit. de probat. n. 4. (y) L. 2. C. de iuror. (z) L. 31. ff. de iuror.

nostri. Nil minus Amici, quos rogauerat in consilium, *viris exercitari, atque in patrocinis & in operis fori celebres, non sedendum diuinius aiebant, & nihil esse dubium, quin absolendus foret, quem accepisse pecuniam nulla probatione sollempni doceretur.* En ergo viros iuris peritissimos, qui in ea erant haeresi, vt probationem semiplenam, vel semiplena minorem, non pluris facerent, quam nullam. Quid GELLIVS? Is diem diffindere iussit, atque illico a PHAVORINO suo, tamquam ab oraculo, consilium expetit. At nec is meminerat, re semiplene vel aliquatenus probata, locum esse iuriurando suppletorio vel purgatorio: quin nec quidquam, quod GELLIO satisfaceret, promebat. Itaque hic consilii inops, perendie iuravit, sibi non liquere, atque ita iudicandi necessitate se exsoluit. Quid ergo certius, quam GELLII, adeoque & CAN temporibus, nondum cuiquam in mentem venisse principium, quod hodie extra omnem dubitationis aleam positum esse existimant, puta, quod semiplene probanti iusiurandum suppletorium; minus quam semiplena probatione in suspicionem adducto purgatorium deferri oporteat? Multo minus itaque ante haec tempora de illo quisquam somnauerat, quia & SENECA (a) scribit: *Adversarius meus, dum contraria dicit, & iudicem superbia offendit, & in VNVM TESTEM temere dimittit, causam meam erexit. Non quaero, an pro me errauerit, quin contra me voluit.* Annon haec scribens dupondiis ipsis risum excussisset, si iam tum nota fuisset hodierna illa Doctorum de iureiurando suppletorio & purgatorio philosophia?

§. XIX.

Vnum est, quo DVARENVM, omnesque ei *ὀπολύητος*, premere sibi quam maxime videntur. Nimirum quum ahimaduertant, eorumque deum locum alterutri iuriurando concedere, si ex vtraque parte quidam probationum sit conflictus: id quidem principiis iuris quam maxime refragari contendunt, quoniam tunc leges pro reo pronunciarum iubeant, (b) adeoque res & sine iureiurando decidi possit. (c) Sed DVARENO etiam hic integra omnia esse arbitramur. Lex 47. ff. de obl. & act. nec non L. 125. ff. de reg. iur. generatim de fauore reorum agunt, nec dicunt in collisione probationum reum esse absolendum, sed procul dubio ad alias pertinent praerogatiuas, quibus eum donarunt leges,

(a) Seneca de benef. lib. VI. cap. VIII. (b) L. 38. ff. de re iudic. l. 10. ff. de iust. sect. l. 47. ff. de oblig. & act. l. 125. ff. de reg. iur. (c) Vinn. Quaest. Select. ibid. pag. 199.

leges, veluti quod non cogitur actori edere instrumenta, (d) quod ei plures dilaciones indulgentur, quam actori, (e) quod actore non probante absoluitur, etiamsi ipse nihil praestiterit, (f) quod eius ignorantia iustior censetur, quam actoris, (g) quod pluribus defensionibus vti potest, (h) & quae sunt huius generis alia praecclare explicata a viro eximio, IAC. GOTHOFREDQ. (i) Reliquae leges, quas ad partes vocant, reum quidem in dubio absolui oportere, monent, sed non ob aequale probationum vtriusque adlatarum pondus, sed, vti PAVLLVS (k) loquitur, quoties *inter pares numero iudices dissonae sententiae proferuntur*. Tunc demum, vt ait SENECA, (l) *reus paribus sententiis absoluitur*. Hinc ipse BACHOVIVS, (m) contrariae alioquin sententiae addictus, leges has ad rem pertinere negat, & ideo aduersus TREUTLERVM defendit, iudicem alterutri parti recte deferre iusiurandum necessarium, si vtraque semiplene probarit. Si ergo hoc absurdum non est: cui absurdum videbitur, in conflictu plenarum probationum ad hoc iusiurandum confugere iudicem? An minus res erit dubia, quando semiplene, quam quando plene probavit pars vtraque? Quare ne hoc quidem, quod in pari testium vtriusque productorum numero reus absolui solet, ex iure Romano, sed ex *Seu Sequenveia* PONTIFICVM, (n) qui facile in eum errorem delabi poterant, ex quo vulgarem de semiplena probatione & iureiurando suppletorio sententiam semel imbiberant.

§. XX.

Enimvero, quamvis in iure civili praesidium haut reperiat iusiurandum suppletorium: negari tamen haut potest, illud radices tam altas egisse in foris vniuersae Germaniae, vt nulla disputatione, etiam subtilissime scripta, facile conuelli posse videatur. Exigi sane hoc iusiurandum solet in SUPREMO IMPERII DICASTERIO, (o) in TRIBVNALI WISMARIENSI, (p) in CVRIS SAXONICIS, (q) & reliquorum principum omni-

(d) L. vii. C. de edendo. (e) L. vii. ff. de ser. l. 2. C. de dilacione. (f) L. 4. C. de edendo. (g) L. 42. ff. de reg. iur. (h) L. 43. ff. eod. (i) Iac. Gothofred. in *Comm. ad Reg. iur. p. 534. sequ.* (k) L. 38. ff. de re iudic. (l) Seneca Epist. LXXXI. (m) Bachov. ad Treutl. Vol. I. Disp. XXI. ibi. X. lit. A. ad verba: *Neque deferri potest in eo casu.* (n) Cap. 3. X. de probat. cap. inter ditto 6. X. de fide instrum. (o) Gail. lib. I. Obs. CVIII. (p) Meu. Part. V. Decis. CXIII. Par. VII. Dec. CCCLXXVI. (q) Carpz. in *Process. tit. XII. Art. II. n. 22. 23.*

omnium. Nec minus extra Germaniam eidem locus est in curia suprema MECHLINIENSI, (r) & reliquo Belgio, quin & in GALLIA, nisi quod ibi speciali Regis iussu opus esse tradit REBVEFVS : (s) Tam multum veteres tribuerunt GLOSSAE, quae quum semel hoc iusiurandum probasset, (t) eique & glossatores IVRIS CANONICI (u) adfentirentur: euenit sane, quod scribit ARTHVRVS DVCKIVS, (x) causaque ex glossae sententia iudicata est, quam pro idolo habebant. (y) Quum itaque, quae moribus & consuetudine fori obtinent, seruanda sint; nihil profecto superest, quam vt caute ac prudenter, quoad eius fieri potest, deferatur hoc iusiurandum. Quod quomodo fieri possit, paucis adhuc pro instituti ratione erit expediendum.

§. XXI.

Omnes, qui de hoc iureiurando agunt paullo accuratius, potestatem iudicis in exigendo hoc iureiurando conditionibus quibusdam circumscribunt. Et VINNIVS (z) quidem tres ponit, primum, vt causa labore inopia probationum, deinde, vt causa sit dubia ob semiplenam probationem adlatam, denique, vt deferatur causa cognita. STRYKIVS (a) omnia refert ad tres illos iurisiurandi comites, quos fingunt CANONISTAE, (b) *veritatem, iudicium & iustitiam*, adeoque requirit, primum, vt praestetur de veritate, non de credulitate, deinde, vt iurans sit persona fide digna, postremo, vt causam cognoscat iudex, sitne causa talis, quae hoc iusiurandum admittat, an satius esse videatur, causam decidere iureiurando purgatorio, alteri parti delato. Eandem rem tractans SCHNEIDEWINVS (c) quinque requirit condiciones, vt semiplene probatum sit, & vt consideretur tum natura causarum, tum personarum conditio, tum rei vel summae libello petita quantitas, tum ipsa denique factorum qualitas. In his enim praecipue versari causae cognitionem, quae a CAIO (d) exigatur, statuit. Sed omnium plenissime de his requisitis agit MYNSINGERVS, (e) qui sex condi-

(r) Christin, *Vol. III. Dec. II. n. 14.* (s) Rebuff. *in prooem. consuet. gloss. Vi. n. 48.*
 (t) Glossa ad L. 31. ff. de iureiur. (u) Glossa ad cap. ult. X. de iureiur. (x) Arth. Duck, *de auctor. iur. Ciu. lib. I. cap. VIII. §. VI.* (y) Pancinol. *de clar. leg. Interpr. lib. II. cap. XXIX.* (z) Vinn. *Quaest. Select. lib. I. cap. XLIV. p. 199.* (a) Stryk. *Dissert. de semiplena probat. cap. V. §. IV. sequ.* (b) *Can. 2. caus. XXII. Quaest. II.* Dominic. a Soto *de iust. & iur. lib. VIII. Quaest. I. Art. III.* (c) Schneidev. *ad §. II. Inst. de action.* (d) L. 31. ff. de iureiur. (e) Mynsing. *Censur. I. Obs. LXVIII.*

ditiones coniunctim desiderari monet, primam, ut semiplene probatum sit, eaque probatio vere ac necessario, non praesumptiue concludat: alteram, ut ille, cui defertur, veritatem sciat probabiliter per sensum corporeum: tertiam, ut idem sit vir integrae explorataeque fidei: quartam, ut causa non sit ardua vel criminalis, sed modica & civilis: quintam, ut semiplena illa probatio praesumptione quadam sibi antielevari non possit: ac sextam denique, ut iusiurandum illud petatur, antequam sit in causa conclusum. Quam ob rem de singulis istis requisitis iam agemus seorsum, quidque de illis habendum sit, dispiciemus paullo diligentius.

§. XXII.

Primam omnino iustissimam habet rationem. Ex quo enim semel placuit, probationem semiplenam admittere: litigatorum omnino interfuit, non temere ad hoc iusiurandum admitti, nisi qui non modo semiplene probarint, sed & id, quod vere probandum erat, probare susceperint. Leues enim & remotiores suspiciones iureiurando actoris ita firmari, ut huic spes victoriae adfulgeat, & perniciosi ad posteritatem exempli esset futura. Hinc si vlla suspicio aduersus testem militat, aut eius testimonium eleuat, merito huic probationi nihil omnino fidei habetur. (f) Cauendum ergo testimonium hominum, vel ob necessitudinem atque amicitiam vel ob inimitiam suspectorum, quorum quum alioquin ratio non facile haberi debet, tum multo difficilius habebitur a religioso iudice, si ipsius partis iureiurando confirmandum sit. Hinc recte negant auctores nostri, (g) mulierem iureiurando sub dote vel constituti dotalitii probationem posse perficere, si pro se fratrem produxerit testem, vel parentes, (h) vel mariti confessione munita sit aduersus creditores vel agnatos, singulari titulo succedentes. (i) Et quamuis vulgo adiciant, nec inhabilem testem plane esse respuendum, si veritas aliter adparere non possit, (k) ex eaque ratione testem subditum in causa domini, & ciuem vel conuicium ex vniuersitate in causa vniuersitatis recte produci, contendunt: (l)

Mm m m

sed

(f) Ant. Faber. in Cod. lib. IV. tit. I. def. IV. n. 9. Carpz. Part. I. const. XXIII. Def. V. n. 2. & 3. (g) Idem lib. VI. tit. VI. Resp. LVI. n. 7. (h) Idem lib. IV. tit. III. Resp. XXIV. n. 1. (i) Goler. de process. ex sequit. Part. III. cap. II. n. 110. & sequ. (k) Carpz. Part. I. Const. XVI. Def. LXIV. n. 4. & 5. (l) Socin. Regul. CCLII. fall. LXX. Hahn. ad Wesenb. tit. de iureiur. p. 105. & sequ. Strauch. Diss. de iureiur. supplet. cap. II. §. VIII.

sed id periculosum esse arbitror, si vel maxime subdito gratia fiat illi iurandi domino praestiti. Illi enim saepe vindictae metus scrupulum iniicit: huic vel ideo plane nulla fides est, quia & ipse testis in propria causa est, dum pro vniuersitate sua testimonium praebet, & vniuersitas (s) in supplementum iurans itidem in causa sua testimonium praebet, adeoque vniuersitas solo suffragio testimonioque in propria causa dicto victrix foro excedit. Nec magis aliquid ponderis inesse existimamus probationi semiplenae non ipsius thematis probandi, sed argumenti remotioris, & ex quo illud necessario non inferitur. Hinc quum vniuersitas quaedam adseueraret, inter se & rei maiores contractum permutationis intercessisse, quo insigniter laesa sit, iniunctaque probatione multis testibus probasset, reum possidere filuam, cuius partem etiamnum vniuersitas teneat, vniuersitatem autem pasuum habere, quod vndequaue fere agris rei circumdatum sit: sententiam iudicis vniuersitati iusiurandum suppletorium deferentem, interposita a reo leuteratione, ab illustri Viadrinae ICtorum ordine reformatam esse, noui.

§. XXIII.

Sed fingamus, testem, quem quis pro se produxit, exploratae fidei virum esse: non tamen ob eius testimonium cuiquam iusiurandum deferendum crediderim, si in ipso testimonio, quod dixit, vel in examine, quod subiit, defectus quidam obseruetur. Quis enim e. g. suppletorium decernat, si vnus testis rem adseuerarit quidem, at interrogatus rationem scientiae suae reddere nequiverit? (m) vel si idem non de factis in sensus incurrentibus, sed iure, e. g. dominio, deposuerit? (n) vel si sibi ipsi in circumstantiis quibusdam manifesto contradixerit? (o) Et quis hoc iusiurandum deferat ob testem vnum, virum illum quidem honestum, sed legitimo modo non interrogatum examinatumque. Hinc recte a IO. STRAVCHIO (p) obseruatum est, iusiurandum hoc deferendum non esse, si testis iurarit aduersario non citato, (q) si non coram iudice competente, (r) sed vel ab extraneo vel Notario (s) examinatus, vel non simul ad interrogatoria articulos

(m) l. 4. C. de test. Mascard. de probat. Vol. I. concl. DCCCCLVI. n. 14. (n) Schrader. ad l. 31. ff. de iureiur. n. 309. (o) Berlich. Part. I. concl. LIV. n. 86. (p) Strauch. Diff. de iureiur. suppletor. cap. II. §. 12. (q) l. 19. cum Auth sequ. C. de test. cap. 2. X. cod. (r) Nou. LX. cap. II. (s) Schrader. ibid. n. 288.

culos illustrantia (t) auditus sit, vel denique iureiurando plane non obstrictus fuerit. Quamvis enim horum pleraque parum conferre videantur ad veracitatem testium: fides tamen fieri debet iudici, qui saepe ex testium gemitu, sermone praerupto, vacillante responsione acute colligit, quantum illis fidei sit tribuendum.

§. XXIV.

Multo maiori cautione opus est, si semiplena illa probatio non in testis vnus depositione, sed in instrumentis consistit. Tanto facilius enim hic falso locus est, quanto minus littera erubescit. Hinc scripturae priuatae, qua sua quisque annotatione sibi debitorem constituit, credendum non esse, si vel iureiurando suppletorio firmeretur, facile vnusquisque intelliget. (u) Adeoque etiam debitam quantitatem non probabunt rationes defuncti, in bonis eius inuentae, (x) nec eiusdem extremae tabulae, quibus sibi certam quantitatem deberi adfirmant: (y) nec denique rationes tutoris, curatoris, procuratoris, negotiorum gestoris, si sine apochis, aliisque adminiculis pro ipsis proferantur. (z) Omnibus enim his casibus nullo alio argumento vincerent actores ad iusiurandum suppletorium admissi, quam testimonio in sua causa dicto, id est, suspensissimo. Mercatorum codices hic singulari priuilegio gaudere, inter omnes constat, de cuius origine alia occasione disquisimus. (a) Verum & hic provide cauendum, ne in magnam fallendi peierandique licentiam euadat illud priuilegium, & cuius in procliu sit, lingua, tamquam hamo, lucrum captare. Hinc dispiciendum, sitne mercator vir honestus, an foro iam cesserit, alioque perfidiae genere sese polluerit, ipse codex vtrum iusto ordine confectus sit, acceptaque & expensa cum die & consule & causa debendi contineat, an aliquod falsi indicium praebet, & quae sunt obseruationes huius generis aliae, quae plena manu in dissertatione paullo ante laudata seruntur. Praeterea non temere suaserim iudici, vt priuilegium hoc iusto latius extendat. Sunt, qui illud etiam opificibus indulgent, sunt, qui & defuncti rationibus, si is vir honestus fuerit, easque rationes legitima forma, expressisque accurate

Mm m m 2

acce-

(t) Ruttg. Ruland, *de commiss. Part. I. lib. I. cap. VIII. n. 2. & sequ.* (u) L. 7. C. de probat. (x) L. 6. & l. 7. C. eod. (y) d. l. 6. C. eod. Carpz. *Part. I. Const. XVII. Def. 34.* (z) Strauch. *Dissert. eod. cap. II. §. 14.* (a) nostra *Diff. de libris mercatorum foro codentium.*

acceptis expensisque, ante litis contestationem confecerit: (b) denique nonnulli & tutorum similiumque administratorum rationes pro tutoribus administratoribusque semiplene probare contendunt, si contineant summas parvas & probabiles, & in forma recepta confectae adpareant, ipseque iudex impendia rerum & alimenta pupillorum tanti verosimiliter constituisse deprehendat. (c) Enim vero ut de opificibus, qui simul merces in tabernis extrudunt, facile concesserim: ita periculosissimum fuerit, rationi defuncti vel tutoris tantum tribuere, ut iureiurando heredis ipsiusque tutoris firmatae plene pro iurante probent. Quemadmodum enim heredes rerum omnium ignari de credulitate iurare religioni sibi haut ducent: ita hoc pacto actum esset de pupillorum miserorum patrimonio, si in tutores improbos & periueros semel incidissent.

§. XXV.

Nec altera MYNSINGERI cautio negligenda est religioso iudici. Et utinam non nimis negligetur! Ita enim non temere cuiquam deferretur iusiurandum suppletorium super facto alieno & de credulitate, quod aiunt, praestandum. Expeditissimi iuris est, non esse iurandum de illis, quae, stilo practicorum, non relevant. Cur ergo iusiurandum suppletorium de credulitate admittitur? an hoc relevat, quaeso, si credam, rem se ita habere, quamvis, an ita se habeat, sciam cum ignarissimis? Notum porro est, ne iudiciale quidem, ceu vocant, iusintrandum referri posse deferenti, si parem rei notitiam non habeat. (d) Quo iure itaque suppletorium deferretur etiam rei ignaris heredibus, modo sint satis creduli? Accedit, quod ita magna fenestra aperitur periuriis innumeris. Quam facile enim rem ita se habere credimus, quando de contrario non constat? Et cur denique testi in propria causa fidem habeamus, de credulitate deponenti, quum non credamus viro etiam integerrimo, de facto alieno aliquid ex credulitate sua adfirmanti? His aliisque moti argumentis id iusiurandum de credulitate recte reiecerunt MYNSINGERVS, (e) PRVCKMANNVS, (f).

BRVN-

(b) Mascard, *de probat.* Vol. II. *concl.* DCCCCLXXV. n. 4. & sequi. Sichard. *ad L. 6. C. de probat.* n. 6. & 7. (c) Mascard. *ibid.* n. 61. & sequi. Munoz. *de Esobar, de ratiocin. admin. cap. X. n. 64.* (d) L. 34. §. 8. ff. *de iurjur.* (e) Mynsing. *Cent. II. Obs.* LXVIII. n. 2. (f) Pruckmann, *Vol. I. Consil.* X. n. 93.

BRUNNEMANVS. (g) STRYKVS. (h) scilicet. Icti paullo religiosiores, facti simul, in Saxonia quidem rem aliter se habere, (i) sed exorbitantem illam esse consuetudinem, & hinc non temere imitandam, prudenter monentes, at fardis fere canentes fabulas. Quod eo magis mireris, quam alioquin iusiurandum vniuersitati delatum, vel ideo ab vniuersitatis istius senioribus, aliisque, qui probabiliter rei notitiam, accuratioribus reliquis habent, praestandum esse fatentur, quia reliqui tanquam rei ignari minus sint idonei. (k)

§. XXVI.

Recte porro ab hoc iureiurando arceant viros suspectos de periurio, vel aliis pollutos vitii, quibus eorum fides aliquatenus eleuetur. Quum enim supra demonstratum sit, vtram iureiurando, non iusiurandum viro conciliare fidem: quis quaeso ausus, eius religioni rem committere, cui nulla est religio, nullus pudor, nullum generoso Incoctum peccus honesto? Hinc ad hoc iusiurandum admittendos esse negant periuros, homicidas, viciarios, furti dampnatos, aliosque infamia iuris & facti notatos, quorum magnum satis indicem tenere solent iurisconsulti. (l) Recte id quidem & sapienter: modo animi potius indolem, quam externas quasdam circumstantias paullo attentius expenderent. Ita sane odium religionis scelerimum, vel, vti APOSTOLVS (m) vocat, *Etas & uariis falsis opinionibus* redolet illa nonnullorum hypothetis, quod Iudaeo cum Christiano litiganti iusiurandum suppletorium deferendum non sit, (n) quamuis nihil obstet, quo minus Iudaeo aduersus Iudaeum deferatur. (o) Quasi vero intellectus principis actiones suas ita semper attemperent homines, ut omnes Christiani boni, reliqui ab hac fide alieni perfidi ac periuri habendi sint. Sane ut Christi nomen sceleribus suis aliquando praetexunt homines: ita sub Iudaeo schemate latitant viri ciuilibiter boni honestatisque studiosi, quos sane tutius ad hoc iusiurandum admiseris, quam hominem ignaua opera, philosopha sententia, cui praeter nomen nihil Christiani

M m m 3

- (g) Brunnein. *Process. Civ. cap. XXXI. n. 25.* (h) Stryk. *de iure sens. in praes. oem. n. 33. sequ. & Diss. de probat. semiplena. cap. V. §. IV. n. 25. sequ.*
 (i) *Ord. Proc. Saxoa. Tit. XIX. §. ult.* (k) *L. 97. ff. de credit. & demonstr. l. 14. ff. ad municipal. Ant. Fab. in Cod. lib. IV. tit. 1. def. 49.* (l) *Plot. in L. si quando C. vnde vi. n. 793. sequ.* (m) *Rom. X. 2.* (n) *arg. L. 25. C. de haer. et Manich. Carpz. Part. I. Const. XXIII. def. VII.* (o) *Menoch. de Arb. lnd. Quaest. Part. II. Qu. II. Cas. CXC. n. 15.*

inesse res ipsa quotidie demonstrat. Itaque non mirum est, in supremo Imperii dicastrio etiam Iudaeos ad hoc iusiurandum admitti, quamvis aduersus Christianos litigantes, dummodo se adhuc integros vitae scelerisque pueros ostenderint. (p) Aequè absurda est eorum sententia, qui spurios ab hoc iureiurando sarcendos esse existimant, (q) quasi eorum testimonium attenuet & veracitati officiat illa natalium labe, quam citra culpam suam attraxerunt: & quasi non illa ipsa nascendi sorte aliquando excitari possit recta indoles, ut se meliore fortuna dignam ostendat, sordesque illas virtute pro virili eluat parte. In omnibus his similibusque potius ad animi indolem vitamque anteaquam, quam ad religionem fortunamque respiciendum esse, vel PAPIRO IVSTO (r) magistro discere poterant Doctores, si vel maxime experientiae rationem nullam voluissent habere. Quis enim dubitaret, quin Iudaeus, quantumvis religionis suae tenax, vel spurius honestatis studiosus sanctius iusiurandum praesbiturus sit, quam Christianus, summo loco natus, sed cui perpetuo, si non in ore, saltem in animo habitat.

παλοφύλλων illud:

O civis, civis, quaerenda pecunia primum, (i)

Κίρνος postquam

§. XXVII.

Sed praecipue, uti recte monet MYNSINGERVS, dispiciendum est, talis ne sit causa, quae hoc iusiurandum admittat, nec ne? Primo enim sunt quaedam causae, quae hoc iusiurandum plane respuere aiunt. Deinde aliquas ita comparatas esse dicunt, ut certis casibus periculosae plenum aleae futurum sit, illud parti alterutri deferre. De posterioris generis causis vberius agere nihil attinet: quum nemo non videat, non esse ei hoc iusiurandum facile deferendum, qui de insigni captando lucro cogitet. De prioribus non sine adparatu egerunt prudentes, veluti SERAPHINVS a SERAPHINIS (s) qui XXXVIII, & MATTH. BERLICHVS, (t) qui LXXV casus accumulans, in quibus locum huic iusiurando esse negant. At iam a IO. SAMVELE STRYKIO singulari exercitatione (u) demonstratum est, Doctores hic miscere omnia, tantum ut numerum limi-

(p) *Mynsing. Cens. P. Obs. VI. Hartmann. Tit. XVIII. Obs. VI.* (q) *Heig. Part. I. Quaest. XXI. Hahn. ad Wesenbec. tit. Dig. de bis, qui not. infam. n. 2.*

(r) *L. 3. §. 2. D. de decurion.* (s) *Seraph. de Seraphin. de priuileg. turament. priuileg. XXXIII. n. 14. & sequ.* (t) *Berlich. Part. I. concl. LIV.* (u) *Io. Sam. Strykii Diff. de causis turam. suppl. respuent. §. IV. sequ.*

limitationum, restrictionum exceptionumque augeant. Itaque ipse fecit periculum, an ad certas perpicuasque regulas omnia referri possint, earumque quatuor adiuvenit, ex quibus tamen prima ad requisitum MYNSINGERIANVM tertium; tertia ad quintum pertinet, ut adeo a nobis hic iure praetermittantur. Secunda Mynsingerianae quartae plane gemina, (x) *Causas arduas, quae vel ad praesudicium alterius, vel ad commodum iurantis insignie pertineant, hoc iusiurandum omnino respiciere, docet.* Vnde ipse colligit, non admittere hoc iusiurandum causas criminales, in quibus probationes luce meridiana clariores requiruntur, (y) quaeque illis quodammodo aequiparantur, famosas, (z) feudales, (a) spirituales, (b) status, (c) probationem ingratitude (d) & praescriptionis, (e) laesionis enormis, (f) omnesque, in quibus de maxima bonorum parte disceptatur. (g) Vulgo huc etiam referunt causas matrimoniales, sed tunc demum, si contra matrimonium iuretur. (h) At aequè periculosum est, pro matrimonio illud deferri, quam contra matrimonium: quin illud multo videtur periculosius, quia ita altera pars iniusta detruditur in matrimonium, nunquam restituenda in integrum. Vnde, si vsquam, hic sane cautione opus est, ut in eiusmodi causis vel non deferat hoc iusiurandum, vel saltem omnes circumstantias quam accuratissime expendat iudex, maxime, quum axioma illud de delatione iurandi contra matrimonium principium illud pontificiorum de sacramento matrimonii reodeat, & iam ab aliis accurate explosum sit. Potius ad quartam STRYKII regulam progredimur, qua, *iusiurandum hoc cessare ait, quouscumque lex vel certam personae qualitatem, vel certam sollempnitatem, vel scripturam, vel perfectam ac plenissimam probationem discrete requirat.* Vnde colligit, nec procuratorem mandati defectum, nec heredem testium in testamento adhibitorum numerum, nec cambialiter acturum contractum cambialem, nec compensaturum debitum illiquidum iurando supplere posse. Quae omnia alij iam tam luculenter exposuerunt, ut illis immorari nihil opus esse videatur.

§. XXVIII.

- (x) Idem *ibid.* §. XIII. *sequ.* (y) *L. fin. C. de probat. Struv. exercit. XVII. sbef. 43.* (z) Berlich. *ibid.* *bu. do. sbef.* (a) Struch. *Disq. de iur. am. suppl. cap. III. §. VI.* (b) *Am. Probam. Coll. lib. IV. tit. I. def. XI. IV.* (c) Berlich. *ibid.* n. 27. (d) *L. ult. C. de voc. donat. de.* (e) *Canze. Purg. I. Const. XIII. def. X. n. 4.* (f) Struch. *ibid.* s. VIII. (g) Stryk. *de causis iuram. suppl. respicent. §. XXIV.* (h) Scraph. de Scraphia. *ibid.* n. 112. *sequ.*

§. XXVIII.

Quinto exigit MYNSINGERVS, vt semiplena illa probatio fortiore quadam praesumptione dilui aut eleuari non possit. Quod denuo iustissimam habet rationem. Probatio enim fortiore praesumptione elisa, nec plena, nec semiplena, sed plane nulla est, adeoque & nihil omnino operatur. Potius haec ipsa praesumptio ita munit aduersarium, vt ipse in vtramque aurem dormire possit, donec ab altero probetur contrarium. (i) Ex quo consequitur omnino, vt in supplementum non iuretur, si quis sententiam & rem iudicatam rescindi, (k) vel instrumenta publica aut protocolia iudicialia pro falsis declarari, (l) vel contra consuetudinem communem aliquid sibi indulgeri, vel aliquid pro consuetudine recepta haberi postulet, (m) vel plane quidquam contra iusiurandum iam olim praestitum, vel contra ipsam naturalem aequitatem, vel denique contra verisimilitudinem probare velit. (n) His enim similibusque casibus semiplenae licet probationi praesumptio tam, veluti e diametro, obstat, vt ob eam deferri non possit iusiurandum suppletorium.

§. XXIX.

Denique sexto, petendum hoc iusiurandum a iudice esse, monet MYNSINGERVS, quod tamen non vsquequaque verum esse arbitramur. Peri quidem potest, sed non ideo sequitur, vt non petendum deferri nequeat. Quamuis enim alioquin suspicione non vacet nimia ad iusiurandum proclivitas, & haec ex eo, quod quis ad iusiurandum se vltro offert, non obscure eluceat, tamen, quia hic probatione semiplena munitus est actor, a suspicione illa merito liber habetur. Offert se autem iuraturus finita probatione & publicatis attestationibus, non autem causa iam conclusa, quia tum vterioribus probationibus censetur renunciatum. (o) Contra dubium non est, quin, quum in secunda instantia omnes errores, ad causas causae pertinentes, purgare liceat, (p) ad iusiurandum in priore instantia non petendum offerre se

(i) Mascard. de probat. variet. DXXIII. n. III. (k) L. fin. C. si ex fals. instrum. (l) Cap. 13. X. de praescript. (m) Rettich. ibid. n. 81. seqq. (n) Stryk. de causis iuram. suppl. respuent. §. XXXII. sequ. (o) Carpzou. Part. I. Consil. XXIII. def. IX. n. 3. (p) Ant. Fabr. Cod. lib. IV. tit. I. Def. XXVII.

se quis possit in instantia adpellationis. (q) Quamuis vero peti-
 iusurandum suppletorium a iudice omnino deferendum esse, & si
 nolit, ideo adpellationi locum fore, dicant: (r) multum tamen hic
 relictum est iudicum religioni & arbitrio, qui, expensis personarum &
 causae ipsius circumstantiis, hoc iusurandum etiam non peti-
 tum ex officio deferre, (s) & peti-
 tum ob instam causam non deferre possunt.
 (t) Qua in re quam caute agendum sit, facile intelligent, qui sibi ob
 oculos ponent *ἐπιφωτιστικὴ* illa AVGVSTINI: (u) *Ille, qui hominem ad
 iurandum prouocat, & scit, eum falsum esse iuraturum, vincit homici-
 dam. Quia homicida corpus occidit, ille animam: immo duas animas,
 & eius, quem iurare prouocauit, & suam. Scis verum esse, quod dicis,
 & falsum, quod ille dicit, & iurare compellis? Ecce iuras, ecce
 perierat; ecce peris! Tu quid inuenisti? immo & tu periisti,
 qui illius morte susciare te voluisti.*

(q) Strauch. *in Diss. de iuram. suppl. cap. IV. §. III.* (r) Mascard. *de probat.*
Vol. II. concl. DGLIX. n. 2. (s) Strauch. *ibid. §. V.* (t) Moller. *Parr. L.*
Constit. XXIII. n. 7. (u) *can. 5. caus. 22. quaest. 5.*

DE
RELIGIONE IUDICANTIVM
CIRCA
REORVM CONFESSIONES
EXERCITATIO XVII.

Σύνοψις.

- §. I. *Confessione reorum multum tribuendum.* §. II. *Es tamen saepe fallit.*
 §. III. *Quod illustratur exemplo notabili ex Ann. Roberto.* §. IV. *Alioque ex Reichio.* §. V. *Ac denique ex Zasl. Hubero.* §. VI. *Itaque ad religionem iudicantium pertinet, confessionibus non temere credere.* §. VII. *Instituti ratio.* §. VIII. *Confessus iure Rom. pro iudicato est.* §. IX. *Origo huius axiomatis. Locus Tertulliani explicatus.* §. X. *An Et in causis capitalibus confessi pro iudicatis sint? Adfirmant aliqui, quia Romani hoc principium receperint.* §. XI. *Nec non Hebraei.* §. XII. *Et Lacedaemonii.*
 §. XIII. *Itemque Athenienses.* §. XIV. *Ac denique Germani.* §. XV. *Quia confessio vox conscientiae.* §. XVI. *Quia si confessus damnatur, volenti non fiat iniuria.* §. XVII. *Negatur, confessos crimen pro iudicatis habendos: quia in causis civilibus ne sententia quidem opus erat aduersus confessos.* §. XVIII. *Quod contra Cuiacium probatur.* §. XIX. *Argumentaque in contrarium refelluntur.* §. XX. *In causis criminalibus sententia condemnatoria semper opus est.* §. XXI. *Respondetur argumentis in contrarium.* §. XXII. *Confessio non semper vox conscientiae.* §. XXIII. *Ad iudicis religionem pertinet, etiam perire volentes non damnare.* §. XXIV. *Quid confiteri? quid confessio?* §. XXV. *Confessionis validae requisita.*
 §. XXVI. *Requisitum primum in causis civilibus* §. XXVII. *Secundum.* §. XXVIII. *Tertium.* §. XXIX. *Quartum.* §. XXX. *An eadem requisita locum habeant in causis criminalibus?* §. XXXI. *In his quoque 1.) confessio proficisci debet ex animo se onerandi. Effectus confessionis extrajudicialis.* §. XXXII. *An valeat confessio, orta ex melancholia & caedso vitae?* §. XXXIII. *An spe impunitatis facta?* §. XXXIV. *Itemque ex metu tormentorum?* §. XXXV. *Quando exorta confessio rata sit?* §. XXXVI.

Confes-

essione dolo malo circumuenturum : tamen & hic locum habere arbitramur, quod grauiter ac prudenter monuit PRISCUS IAVOLENVS, (c) *omnem definitionem*, (id est, regulam iuris, vel νομὸν κανόνα, ut est in BASILICIS,) *in iure civili periculosam esse: parum esse enim, ut non subuerti possit.* Nam confessiones reorum in caussis pecuniariis saepe ex errore; in criminalibus saepissime ex atra bile, vitae taedio, impatientia cruciatuum, aliisque huiusmodi caussis profectae aliquando tam mendaces, tam lubricae, quin & nonnumquam tam incredibiles ac prope ridiculae sunt, ut acta euoluens non criminis historiam, sed fabulas Milesias legere tibi videaris. Hinc quamuis VLPPIANVS (d) confessum in iure pro iudicato esse doceat : prudenter tamen addit, *non fateri, qui ERRET, nisi ius ignoraueris.* Quae cautio si in caussis ciuilibus ac pecuniariis iustam rationem habet: quanto magis ea videbitur obseruanda, quando ipsa vita, qua nihil natura homini dedit praestantius, in periculum adducitur? Sane etsi quis vltro de maleficio fatetur, non semper tamen ei fides habenda erit, auctore VLPPIANO, (e) *quum nonnumquam aus metu, aut qua alia de causa in se confiteantur homines.*

§. III.

Pleni tam tristibus exemplis sunt veteres annales, plena tot rerum iudicatarum volumina, ex quibus, missis antiquioribus, (f) hic pauca quaedam commemorabimus. ANNAEVS ROBERTVS, (g) ICtus humanissimus, memoriae prodidit, muliere vidua domi aliquamdiu absente, nec in tota vicinia amplius visa, increbuisse rumorem, miseram illam latronis cuiusdam scelere occubuisse : iudicem latrunculatorem, auctores caedis requirentem, Titium in saltu delitescentem & attonito trementique similemprehendisse & ad iudices prouinciales deduxisse. Apud hos hominem, nullo quaestionis terrore, nullo tormentorum cruciatu, sed aut desperatione, aut nescio quo fato, salutis suae negligentem, crimen innocentem agnouisse, confessumque ad laqueum esse damnatum. Biennio post mulierem saluam rediisse & iudices a Titii cognatis in ius vocatos esse, quum iam miseri istius innocentiae, praeter sepulcri honorem, dari nihil amplius posset.

§. IV.

(c) L. 202. ff. de regul. iur. (d) L. 2. ff. de confess. (e) L. 1. §. 27. ff. de quaest. (f) Valer. Max. lib. VIII. cap. IV. Philostr. vit. Apoll. Tyan. lib. V. (g) Ann. Robert. Rer. iudic. lib. 4. cap. IV.

§. IV.

Multo notabilius est, quod de Martino Henrico Arnoldo, sedecim annorum adolescente, in *fasciculo scriptorum ad inquisitiones contra fugas pertinensium refert* REICHIUS, (h) quodque incredibile posset videri, nisi ea narratio incorrupta actorum fide niteretur. Nequissimus iste nebulo, nulla criminis suspitione oneratus, cum malo genio sibi foedus intercedere, vltro fatebatur. In ius ideo raptus anno MDCXCV. non modo de foedere isto illico fatebatur, sed & immanium, quae cum hero suo, circumforaneo, admiserit, facinorum sese vltro accusabat. Narrabat, se, in varias mutatum figuras, homines occidisse, aedes expilasse, aliaque perpetrasse facinora. Aiebat, se in pomum commutatum, & ab hero per fenestram in aedes proiectum esse, eoque facto inquilinos, qui partem pomi deuorarint, vel medios crepuisse, vel reliquis istius pomi illico in cadauer mutatis, metu examinatos paullo post periisse. Addebat, se aliquando, auis adsumta specie, infantes ex cunis rapuisse, aedesque exspoliasse, & peracto demum scelere, in auricula heri, (is enim interea in alinum abierat,) tutum diluuisse, ut sexcenta huius generis, quae adiciebat, praetermittamus,

Quae sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

At quum illustri ICtorum Halensium ordo esset interloquutus, iudicem iis locis, in quibus nouus ille Proteus se tot homines iugulasse, infantes rapuisse, furta fecisse dixerat, an tale quid vere contigerit, curiosius perquirere debere: in fumum abiit illa amplissima tot scelerum confessio, adparuitque, quod pridem soboluerat prudentioribus,

Pergula pictorum, variis, omnia falsa.

Iam itaque *ἐπαυροφόρο* deprehensus furcifer fatebatur, se notabili quodam commento, nescio quam nominis celebritatem adfectasse. Qua tamen spe improba turpiter excidit nugator, quum ex suis ornatis virtutibus, virgisque probe depexus, ad operas publicas mitteretur.

§. V.

Addo speciem tertiam, quam doctissimis rerum iudicatarum observationibus inseruit V. A. ZACH. HVBERS. (i) In pago quodam Frifico prope Doctumum, repentino fato occubuerat mulier, cuius mar-

N n n n 3

ritum

(h) pag 622, sequ. (i) Zach. Habes. Obseru. Rer. iudicat. Cons. I. obs. 6. pag. 445.

DE RELIG. IVDIC. CIRCA REOR. CONFESSIONES.

ritum fama publica in suspicionem veneficii adduxerat. Coniectus in vincula vitro fatebatur, se venenum, Doccum emtum a pharmacopola, placentaque mixtum, uxori obtulisse, quae illo sumto illico se male habere coeperit, & vomitu per butyrum liquefactum frustra prouocato, circa horam quartam matutinam inter grauissimos dolores exspirarit. Addiderat reus varias facti *negotiationes*, & in his illam, quod partem veneni reliquam duplicatae chartae involutam linoque constrictam in agro aedibus vicino defoderit, locumque caespite viridi contexerit. Enimuero, ubi in rem omnem paullo accuratius inquisitionem, falsa pleraque omnia apparuerunt, siquidem nec medici in cadavere vllum veneni vestigium deprehenderant, nec emtio veneni in pharmacopolio Doccumano facta erat, nec reliquiae veneni in agro reperiebantur, quamvis reus *admoneretur* (k), eo deductus, ipse omnes prope glebas circumiisset. Accedentibus itaque & aliis falsi iudicis, homini perire cupienti saluti fuit insignis iudicantium religio, qui tantum abest, ut pro explorato facinore habendam putarint illam hominis atra bile laborantis confessionem, ut eum liberare non dubitarent, quamvis amplissima eaque satis constans extaret de crimine tam atroci confessio.

§. VI.

Quum itaque, fallaces aliquando esse reorum confessiones, tot exemplis nos doceat experientia: nemo temere negabit, ad religionem iudicantium vel maxime pertinere, dare operam, ne quis turpissimo praevaricationis genere suae innocentiae possit tenere insidiam. Quemadmodum enim interest reip. ne delicta impune admittantur, ita eiusdem multo magis refert, ne innocentes supplicio adficiantur, aut exempla fiant in eos, qui nullo alio crimine *animadversionem* merentur, quam calumnia aduersus se ipsos admitta. Hinc praeclare monet ULPIANVS, (k) *ne innocens poenae irrogentur, ad sollicitudinem suam Praesidem provinciae merito revocatarum*, dignaque tanto principe vox est illa SEVERI Imperatoris: (l) *Confessiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet, si nulla probatio RELIGIONEM COGNOSCENTIVM instruat*. Quamvis enim verba posteriora IO. WISSENBACHIVS (m) tantum de confessionibus in equuleo extortis, vel extra iudi-

(k) L. 6. §. 4. ff. de offic. Praef. (l) L. 1. §. 17. ff. de quaest. (m) Wissenbath. ad Pandect. Disp. XXI. §. XVII.

iudicium factis, vel corpore delicti, seu vocant, definitis intelligenda esse existimet: potior tamen nobis merito est VLPIANI (n) auctoritas, qui, speciem relaturus, vbi Primitiuus, seruus, homicidium in se metu ad dominum reuertendi vltro confixerat: *Si quis, inquit, VLTRO de maleficio fateatur, nunc semper ei fides habenda est: nonnumquam enim aus mens, aut qua alia de causa in se confitentur.*

§. VII.

Quandoquidem itaque maxima hic circumspectione opus esse, nemo non intelligit, & hinc ipsae leges religioni ac sollicitudini cognoscentium arbitrium permittunt statuendi, quantum confessionibus illis fidei haberi oporteat: facturi nobis videbimur operae pretium, si materiam illam nobilissimam ad certa principia reuocemus, ne forte in aequitatem cerebrinam abeat illa cognoscentium religio, & dum de bono & aequo quaeritur, sub auctoritate iuris scientiae perniciose erretur, quippe quod in eo genere quaestionum plerumque contingere, CELSVS (o) noster iam pridem obseruauit. Nec veremur, ne post tot Homeros Iliada scribere velle cuiquam videamur, daturi quippe, quantum in nobis est, operam, ne quis, nos aliorum scitina, more facti, expilasse, iure conqueri possit.

§. VIII.

Confessos in iure pro iudicatis esse, tam est tralatitium, vt nec illi id ignorent, qui alioquin parum sciunt. Pluribus enim locis id inculcant iura nostra, quae oportuniore loco proferemus, in praesenti ad titulum de confessis, in Pandectis ac Codice Iustiniano occurrentem, nec non ad PAVLLI (p) Sententias receptas prouocasse, contenti. Tam certa etiam omnique exceptione potior visa est haec regula, vt ad eam confugerint & ICRi, & alii veteres scriptores, quoties de confessis incideret disceptatio. Videbantur enim confessi sua quodammodo sententia damnati, (q) & non minus maturi supplicio, quam si aut Minos vnam mouisset, aut feralem e sublimi sententiam detonuisset Cassius.

§. IX.

Originem tantae feueritatis TERTVLLIANVS, (r) quo nullus ecclesiae doctorum diuini humanique iuris peritior fuit, hunc in modum descri-

(n) L. 1. §. 17. ff. de quaest. (o) L. 91. §. 3. ff. de verb. oblig. (p) Panlli Recept. Sent. lib. V. tit. V. §. 11. (q) L. 1. ff. de confess. (r) Tertullian. Apologes, cap. 11.

describit: LEGES *confessos damnari praescribunt, non absolui.* Hoc SENATVSCONSVLTA, hoc PRINCIPVM MANDATA *definiunt.* Quibus verbis innuit Patrum doctissimus, originem huius axiomatis partim a legibus, libera adhuc republica latis, partim a SCis & principum constitutionibus esse repetendam. Quod quam verum sit, paucis, age, videamus. Initio Lege XII. Tabularum, quam GELLIVS (s) seruauit, cautum fuerat, vt conditione ex mutuo conuentis, siue aes alienum confessi, siue sententia condemnati essent, triginta dierum iudiciae darentur, quibus elapsis, nisi vel creditoribus satisfacissent, vel expromissione ab aliquo fuissent liberati, victoribus victi traderentur. Quum itaque REOS CONFESSOS, (vti in illa lege rescribit. v. A. CORNELIVS VAN BYNKERSHOEK,) (t) vel AES alienum CONFESSOS *iudicatis* equiparassent decemuri: recte inde collegerunt prudentes, confessos pro iudicatis esse habendos, ceu recte obseruarunt iurisconsulti eximii, IAC. CUIACIVS, (u) GVIL. MARANVS, (x) HVGO DONELLVS, (y) IACOBVS GOTHOFREDVS, (z) & quotquot eruditorum de iuris nostri originibus fuere solliciti. Habemus itaque leges, quae confessos damnari praescribebant, non absolui: leges puta XII. Tabularum, quas *κατ' ἐξοχὴν* LEGES dici solitas, vir laudatissimus, IAC. GOTHOFREDVS, (a) obseruat. Enimuero, quum, vti recte animaduertunt CUIACIVS (b) & GVIL. MARANVS, (c) regula illa ex legibus XII. Tabularum tantum ad conditionem certi ex mutuo pertineret: oratione MARCI Imperatoris, seu Senatusconsulto, in eius sententiam condito, hoc ius ad omnes debitores omnesque actiones & interdicta productum est sancitumque teste VLPIANO, (d) *vt post rem iudicatam vel confessionem in iure factam nihil quaeratur, sed id, quod quisque confessus esset, pro iudicato haberetur.* Ergo SCum, quo *idem definitum esse*, scribit TERTVLLIANVS. Denique dubitandum non est, quin & ad *mandata principum* recte ille prouocet. Superstes enim in Codice nostro est constitutio, qua id iuris axioma ratum habuit *σύγχερονος* TERTVLLIANO CARACALLA Imp. (e) Ex quo

(s) Gell. Noct. Attic. lib. XV, cap. XIII. & lib. XX, cap. I. (t) Bynkersh. *Obscruat. lib. I. cap. I.* (u) Cuiac. in *Paratitl. Digest. de confess. & ad Paull. Rec. Sent. lib. V. tit. V. §. II.* (x) Maran. in *Paratitl. p. 936.* (y) Donell. in *Comment. Iur. Ciu. lib. XXXVIII. cap. I.* (z) Iac. Gothofred. in *Comment. ad L. 142. ff. de reg. iur.* (a) Iac. Gothofr. de *Legib. XII. Tab. lib. II. cap. VIII. p. 41.* (b) Cuiac. in *Paratitl. Dig. ibid.* (c) Maran. *ibid.* (d) L. 56. ff. de *re iudic. l. 6. §. 3. ff. de confess.* (e) L. vn. C. de *confess.*

quo patet, non accuratius tradi potuisse iuris istius origines, quam eas, verbis licet paucissimis, complexus est Latinorum Patrum antiquissimus, TERTVLLIANVS.

§. X.

At vero, quum haec iuris capita omnia, quae superiore paragra-
pho cum loco TERTVLLIANI contendimus, ad causas tantum ciuiles &
pecuniarias pertineant: non inutilis ac superuacua videbitur quaestio,
an & crimina confessi pro iudicatis habendi sint? Adfirmare id non
nullos video, & in his VLR. HVBERVM, (f) qui disertè scribit: *Hubet
hunc effectum iudicati confessio, non tantum in ciuilibus, sed etiam in
criminalibus, siquidem leges non distinguunt.* Et sane, si dicendum,
quod res est, multa sunt, quae latiore hanc interpretationem videntur
exigere. Primo enim argumentis idoneis constat, ipsos veteres
Romanos leges illas de confessis etiam ad causas criminales produxisse.
M. Cato Uticensis, in iudicando sane religiosissimus, rogatus sententiam,
quid de coniuratis fieri placeret, graui habita oratione, quam
seruauit SALLVSTIVS, (g) *de CONFESSIS, sicuti de manifestis rerum capitalium,
more maiorum supplicium sumendum censuit.* Eodem pertinent illa TERTVLLIANI: (h) *Quid amplius praesidibus prouinciarum
mandatum, quam nocentes CONFESSOS damnare, negantes autem ad tormenta
reuocare?* ASCONIVS PAEDIANVS, (i) cuius testimonium infra recitabimus,
etiam reis tacentibus, tamquam confessis, litem aestimata esse perhibet.
Quin tantum certitudinis his reorum confessionibus inesse existimabant veteres,
vt ne tunc quidem iniqua videretur condemnatio, si adpareret, reum in se falso confessum,
modo in mendacio isto ad extremum vsque halitum perseverasset. Ita enim
intelligo verba QVINCTILANI: (k) *Fingite, esse aliquem, qui aliquo modo
confessus sit: hunc a magistratu occisum: postea adparuisse aliquo casu,
falsum fuisse, quod dixisset: num agi cum magistratu potest?*

§. XI.

Deinde illam iuris regulam etiam in causis capitalibus probarunt
gentes humaniores tantum non omnes. Hebraei, quorum temp. ipse
Deus immortalis legibus sapientissimis temperauerat, confessos de maleficiis
contra animam suam loquutos, suoque testimonio convictos esse

O O O O

(f) Huber. *Practes. ad Digest. lib. XLII. tit. II. §. II.* (g) Sallust. *de Bello, Catilin. cap. XXXII.* (h) Tertullian. *ad Scapul. cap. IV.* (i) Ascon. Paedian. *in Cic. Act. I. in Verr. cap. II.* (k) Quinctilian. *Declam. CCCXIV.*

censebant, &, quum in nulla caussa testem singularem admitterent, unum tamen reum testem existimabant omni exceptione maiorem esse, si quando aduersus se ipsum esset testificatus, ceu obseruat GUIL. ZEPPEVS. (l) Achanem, confessum de crimine peculatus, capitis damnabat Iosua, tamquam sua iam sententia damnatum. (m) Eadem seueritate vsus Dauides Amalekitam iuuenem, qui Saulem sua manu obruncatum fatebatur, sine iudicii strepitu ferali sententia damnabat, addito elogio: *Sanguis tuus sit super capite tuo. Os enim tuum testificatum est contra te, dicendo: Ego occidi unctum Iehouae.* (n) Nec minus Salomo dignum capitali supplicio putabat Adoniam, fratrem, quod de adfectatis cum Sunamitide nuptiis confessus, regnum pro dote concupiscere videretur. Censebat enim Rex, Adoniam *aduersus animam suam esse loquens.* (o) Denique hoc ius patrium sceleri praetextens Caiphas, Seruatorem, diuinam originem professum, innocentum praecipiti suffragio condemnauit, addita damnationis causa: *τί ἐστὶν ἡμεῖς ἕχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἠμάρτανται ἀπὸ τῆς σφραγῆς αὐτοῦ.* *Quid alio opus est testimonio? ipsi rem omnem audanimus ex ore illius.* (p)

§. XII.

Idem iuris axioma & Lacedaemonii in caussis capitalibus locum habere arbitrabantur, qui, quamuis essent ad damnandum tardissimi, non tamen parcendum existimabant reis, crimen vitro confessis. Argumento esse potest illustre de Pausania iudicium, quod accuratius descripserunt THUCYDIDES (q) & CORNELIVS NEPOS. (r) Iam pridem ille Pausanias, rerum a se gestarum gloria elatior, de opprimenda patria consilia cum Persis inierat. Iam pridem, insolentius se gerendo, Persicos mores imitando, seruosque publicos sollicitando, ephoris aequae, ac ciuibus rerum nouarum suspicionem iniecerat. At parum tamen his omnibus mouebantur Lacones, *μη τοσούτοι περὶ ἀνδρός Σπάρτης αἰνοῦ ἀναρπασθέντων τεμπέλιον ἐυδένουσι τὸ ἀνθρώπου, non celeres ad aliquid grauius de viro Spartano sine manifestissimis ac minime fallacibus iudiciis decernendum.* Tradiderat Argilius Senatui litteras, Pausaniae manu exaratas, in quibus ipse sua omnia consilia stolide prodiderat.

(l) Zepper. de Legib. Mosaic. forens. lib. V. cap. V. (m) Ios. VII. 21. sequ. (n) 2. Sam. I. 6. sequ. (o) 2. Reg. I. 23. sequ. (q) Luc. XXII. 71. Matth. XXVI. 65. sequ. (p) Thucyd. lib. I pag. 86. sequ. (r) Cornelius Nep. in Pausan. cap. III.

rat. At ne eo quidem argumento impulsus, in ciuem tam illustrem grauius quid statuerere audebant ephori, ἀντίποι βεληθέρας ἔτι γενέσθαι. αὐτῷ παυσανίῳ τι λήγουσι, volentes aliquid ex ipsius Pausaniae ore prolatum audire. Denique quum in adyto fani Neptuni Taenarenensis abdicti ipsi audiuissent Pausaniam, cum Argilio colloquentem, criminaque sua non obscure confitentem: tum demum hominem, non vllis iudicum suffragiis, sed sua confessione damnatum, templo, cuius se ille religioni crediderat, incluserunt, fameque necarunt, satis clare hoc ipso ostendentes, se confessos iudicatosque omnino eodem loco habere.

§. XIII.

Athenienses porro confessis non magis pepercisse, testis est DEMOSTHENES, (s) qui Timocratem, cui diem dixerat, ideo indicta causa censebat damnandum, quod legem nouam atque antiquioribus contrariam a se perlatam esset confessus. Ὅσπερ τοίνυν, inquit, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν περὶ τὰλλα κακῶν τῆς ὁμολογῆντας ἀνευ κρίσεως πολάζουσι νόμοι κελεύουσιν ἔστω δίκαιοι, καὶ ἴσθον, ἐπειδὴ τῆς νόμους κακῶν εἰληπταί, μὴ δόντας λόγον, μήτ' ἑλεήσαντας ἀπέσαι καταψηφίσασθαι. Ὁμολόγησε γὰρ πατέρω τῷ προτέρω νόμο ἐναντίον τόνδε τιθεῖς ἀδικεῖν. Quemadmodum igitur, Athenienses, alios facinorosos, qui scelera faciunt, sine iudicio puniri leges iubent: sic etiam iste, quandoquidem eum leges malitiose rogare & abrogare constat, non falsa dicendi potestate, nec eius excusationibus auditis, condemnandus erit. Nam altera priore lege factus est, se illa contrario ferenda peccasse: Athenis itaque non vsu ac consuetudine, sed lege scripta cautum fuerat, vt in publicis etiam iudiciis confessi pro iudicatis haberentur. Quod quum ex ipso DEMOSTHENIS loco planum ac perspicuum sit, non possumus sane, quin miremur, eius scholiasten, VLPIANVM, (t) legem illam Atticam de confessis, verbis in alium plane sensum detortis, περὶ κακῶν ἐπαντοφίῳ ληφθέντων, id est, de maleficis, in ipso facinore oppressis, interpretari non dubitasse.

§. XIV.

Possemus similia de iure Germanico antiquo obseruare, nisi chartae parcendum videretur. Iam ad grauiora properantes, admonet nos promissae breuitatis fides, vt ex multis paucissima delibemus. CAPI-

O O O O 2

TVLA-

(s) Demosthen. in Timocrat. pag. 783. (t) Vlpian. ad Demosthen. l. c. p. 815.

TVLARIBVS CAROLI M. (u) cautum legimus, *vt iudex, criminofum difcutiens, non ante fententiam proferret, quam aut reus ipfe CONFITERETVR, aut per innocentes & veraces teftes manifefius conuinceretur.* Eum morem iam antea tenuerunt Franci. Eius enim fibi probe confcium fuiſſe animaduertimus Aegidium, Remenſem Epifcopum, qui perduellionis accuſatus apud GREGORIVM TVRONENSEM, (x) interroga- tusque ab Epifcopis, an aliquo defenſionis praefidio fibi tutus videretur? *Ad fententiam, inquit, dandam ſuper culpabilem ne moremini. Nam ego noui, me ob crimen maiestatis reum eſſe mortis, qui ſemper contra utilitatem huius regis matrisque eius abii, per meum conſilium multa fuiſſe geſta certamina noui, quibus non nulla Gallorum loca depopulata ſunt.* De ſe ergo confefſum ſupplicium eſſe ſumendum, ipſe exiſtimabat Aegidius, idemque de Taſſilone, Boiorum Duce, maiestatis reo, veluti ex compacto ſtatuebant proceres, qui Ingelhemium ad comitia circa annum DCCLXXXVIII. confluxerant. Teſte enim ANNALISTA REVBBERIANO, (y) *uno omnium adſenſu, laefae maiestatis reus capitali ſententia damnatus eſt, vel ideo, quod dictorum foederumque, quae ei complura obiciebantur, non vnum quidem INFICIARI coepiſſet.* Enimuero quid opus eſt exemplis, quum ſeueritatem illam Germanorum vel maxime confirmet vetus paroemia iuris: *Bekennen but manchen an den Galgen gebracht,* quam vulgus lepida adplicatione ludi chartularii legibus accommodare ſolet? Eiuſmodi enim adagiis omnes fere gentes olim cum alia ſapientiae praecepta, tum & praecipua iuris patrii capita inuoluere ſolitas eſſe, praeter auctores, ab HERTIO (z) laudatos, obſeruarunt GVIL. GENTIUS, (a) SCIPIO GENTILIS, (b) & THOMAS REINESIVS. (c)

§. XV.

Præter illum tot gentium conſenſum argumenta etiam ſuppent haut leuia, quae confefſos crimen omnino pro iudicatis habendos eſſe, perſuadeant. Quum enim primo ad hanc legem nos ipſa natura inſtituerit, vt nos amemus quam maxime, noſtraque ſalute nihil habeamus

- (u) *Capitular. Caroli M. lib. V. cap. CLVI.* (x) *Gregor. Trononſ. lib. X. cap. XIX.* (y) *Annal. Franc. apud Reuber. ad ann. DCCLXXXVIII.* (z) *Hert. prolegom. parocem. iur. §. II. ſequ.* (a) *Guil. Gent. Adagia L. e iure civili collecta, editaque cum Chiliaad. Eraſmi Pariſ. MDLXXI. in fol. & cum Giſle- nianſis Antu. MDLXXIV. in ſuo.* (b) *Scip. Gentil. lib. I. Parerg. cap. XX.* (c) *Thom. Reineſ. Var. lib. I. cap. XXIV. p. 103.*

mus antiquius: in neminem profecto cadere videtur tam immanē sui ipsius odium, ut se confessione sua, tamquam laqueo, vltro induere, ac pernicioſa praeuaricatione ſe ipſum opprimere velit. Potius res ipſa docet, cum, qui aliquid a ſe geſtum admiſſumque eſſe fatetur, quod vel rebus ac fortunis, vel ipſi capiti atque exiſtimationi ſuae exitio futurum non ignoret, verecundia quadam ac conſcientiae vi impulſum, crimen agnouitſe. Hinc M. SENECA: (d) *Confefſio CONSCIENTIAE vox eſt. Conſcientia coacti, & , quae fecit, agnoſcentis eſt.* Et AMBROSIVS: (e) *Omnium ſupergreditur ſententias, qui a ſua conſcientia, ſuaque ſententia damnatur.* Quis ergo fidem abroget homini, cum inſigni vitae fortunarumque periculo aliquid adfirmanti, eo loco ac tempore, quo in pertinaci mendacio plerique omnem ſibi ſpem ſalutis poſitam eſſe exiſtimant? Nonne reus tam ingenuus ipſam videbitur animi denudare conſcientiam, idemque interrogantibus reſpondere vel- le, quod apud EVRIPIDEM (f) percunctanti reſpondet Oreſtes:

Ὅρεſτα τλήμων' τίς σ' ἀπόλλυσι νόσος;

Ἡ οὐνοῖς, ὅτι στυγία, δὲν' ἐργασμένος.

O miſer Oreſta, quid morbi te perdidit?

CONSCIENTIA. Sum enim mihi conſcius de malis perpetratis.

§. XVI.

Deinde, quum volenti iniuriam fieri vulgo negent: ex eo etiam conſequi arbitrantur, ut pro iudicato merito ſit habendus, quisquis in ſe vltro conſeſſus eſt. *Qualis enim eſt reus*, ibidem ait M. SENECA, (g) *cuius hoc vnum patrociniū eſt, indignum ſe vitu fuiſſe?* Perit eiſmodi reus, nulla in iudiciſbus ſordium vel inimicitiae ſuſpicionē, ſed ſua ipſius calumnia. Quin perit, quia perire cupit, & turpiſſimo mendacii genere ſe ipſum circumuenit. Quis verò commiſeratione dignum cenſeat hominem, quem ſui non miſeret? Grauiſter, uti ſolet, AMBROSIVS: (h) *Quem alter, inquit, iudicat, poteſt vicinque eſſe excuſabilis. Reus autem ſine excuſatione eſt, qui conſcientiae ſuae iudicio damnatur. Quem alter iudicat, poteſt quandoque a ſuo iudice ſperare indulgentiam. Qui ſe ipſe iudicat, a quo indulgentiam poſtulabit?* Fingamus itaque hominem, adeo ad omne ſcelus proſtigatum, ut in ſe per calumniam conſiteri non dubitet: an non is vel hoc ipſo meruiſſe vide-

O o o o 3

vide-

(d) Seneca *Controu. lib. VII. contr. III.* (e) Ambroſ. *Serm. L.* (f) Euripid. *in Oreſt.* (g) Seneca *ibid.* (h) Ambroſ. *Serm. ead.*

videbitur supplicium, quod sese ipse falsa confessione dolo malo perdidit? Tanta est non modo diuinarum, (i) sed & humanarum legum (k) seueritas, vt capitis damnent eum, qui falso testimonio infontem oppresserit. An eum poenam leuiorem meruisse dicemus, qui falso testimonio & ipsum iugulauit, quum tamen nostri amorem eius, quo alios prosequimur, veluti normam atque exemplum esse voluerit legislator optimus maximus? (l)

§. XVII.

Sed, qui in caussis etiam criminalibus confessos in iure nostro pro iudicatis haberi existimant: illi parum intelligere mihi videntur, quid sibi illud axioma velit, quidque ea loquutione intellexerint veteres, dum confessos iudicatis equipararunt. Nimirum eum, qui fatebatur, se debere, adeo damnato similem putabant, vt ne sententia quidem opus esset. Quod vt rectius intelligatur, obseruandum est, confessionem duorum generum fuisse. Aut enim fatebatur aliquis in iure, futurae actionis instruendae causa interrogatus: (m) aut instituta iam editaque actione de tota actoris intentione confitebatur. (n) Prior illa confessio ad titulum Digestorum *de interrogationibus in iure faciendis*; posterior ad titulum *de confessis* pertinet, quarum subricularum genuinam differentiam nec *ô piéu* CUIACIVS, (o) nec, praeter iurisconsultum incomparabilem GVIL. MARANVM, (p) fere quisquam alius satis explicauit. Prior porro eatenus quidem tenebat confessum, vt pro ea parte, ex qua se heredem esse respondisset, actione pulsari posset, at non statim ideo pro iudicato erat, quod se pro tanta parte heredem esse dixisset. Posterior rei iudicatae per omnia fere similis habebatur, adeo, vt ne sententia quidem ferenda videretur aduersus confessos. Quemadmodum enim res iudicata pro veritate habebatur: (q) ita & confessio, modo certa esset. (r) Quemadmodum deinde iudicatis: ita & confessis dabatur tempus legitimum ad soluendum, (s) id quod a IUSTINIANO (t) quatuor mensibus definitum est. Sicuti porro ex re iudicata nascebatur actio iudicati: ita ex confessione actio

con-

- (i) *Deut. XIX, 16. sequ.* (k) *L. 1. §. 1. ff. ad L. Cornel. de sicar.* (l) *Leuit. XIX, 9. Matth. XXII, 39.* (m) *L. 13. §. sequ. ff. de interrog. in iur. fac.* (n) *L. 31. ff. de re iud.* (o) *Iac. Cuiac. in Paratit. D. ad tit. de interrog. in iure fac. p. m. 14.* (p) *Maran. in Paratit. Digest. pag. 936.* (q) *L. 25. ff. de statu hom. l. 207. ff. de reg. iur.* (r) *L. 3. §. 1. 4. ff. de confess.* (s) *L. 6. in fine ff. iud.* (t) *L. 2. C. de usur. rei iudic. Add. Cuiac. Obs. lib. III. cap. XXIX.*

confessoria (u) vel *ex confesso*, (x) qua ab actore instituta, iisdem modis habet exequutio, ac re iudicata, (y) captis nempe distractisque pignoribus, (z) aliisque remediis, quibus magistratus iurisdictionem suam tueri, ac ius dicentibus non obtemperantes, in ordinem cogere consueverant.

§. XVIII.

Quae quum tam firmum in iure nostro praesidium reperiant: merito mireris, in alia omnia hic ire IAC. CUIACIUM, (a) VLR. HUBERUM, (b) aliosque viros doctissimos, qui confessos, non nisi sequuta sententia condemnatoria, pro iudicatis fuisse contendunt. Procul dubio enim ea in re sua opinione facti sunt viri eruditissimi. Nam si sententia sequi debuit: nulla reddi poterit ratio, cur aduersus confessos singulari actione *confessoria*, ac non potius actione iudicati experiendum fuerit: nec cur confessio pro sententia esse dicatur, (c) perinde, ac si pronunciatum esset. (d) Aequè arduum tunc erit, explicare, cur tempora solutioni praestituta non ex die rei iudicatae, sed a tempore factae confessionis currant, (e) & cur denique vllae partes iudicantium in consententes esse, negentur. (f) Quo ipso nihil apertius dici potuit, iudice GVIL. MARANO, (g) vt probetur, post confessionem sententiae opus non fuisse.

§. XIX.

Est quidem, ne quid dissimulemus, vbi confessionem sequi dicitur sententia vel condemnatio, quo in primis pertinent bina loca, (h) quae quantum tulerint interpretum ingeria, WISSENBACHIVS (i) ostendit. Sed rem omnem in aprico ponit VLIPIANVS, (k) dum scribit: *Notandum, quod in hac actione, quas aduersus consententem datur, iudex non rei iudicandae, sed aestimandae detur. Nam nullae sunt partes iudicanti in consententes.* Poterat igitur, reo iam confesso, de aestimatione rei soluendae controuersia oriri, quin & quaestio de ipsius confessionis interpretatione incidere, cuius rei luculentum exemplum in ipso

(u) L. 23. ff. ad Leg. Aquil. (x) L. 3. ff. de confess. (y) L. 31. ff. de re iudic. (z) L. 1. vlt. C. de exsequ. rei iud. (a) Cuiac. Obs. lib. II. cap. XXXVI. & in Paratit. ff. de confess. (b) Huber. Praesect. in Pand. lib. XI. tit. II. §. 1. (c) L. 1. ff. de confess. (d) L. 6. §. 2. ff. eod. (e) d. L. 6. in fin. ff. eod. (f) L. 25. in fin. ff. ad Leg. Aquil. (g) Guil. Maran. in Paratit. p. 938. (h) L. 3. §. 1. ff. de confess. (i) Wissenbach. Disp. XX. ad Pandect. §. XVIII. (k) d. l. 25. §. 1. ff. ad Leg. Aquil.

titulo de confessis occurrit. (l) Necdubium est, eo casu liti dirimendae datum esse iudicem. At, quod ad causam principalem attinet; nullae iudicii supererant partes in confessos; quippe sua iam damnatos sententia.

§. XX.

His itaque de genuino huius axiomatis sensu praemissis, facile erit ad intelligendum, in causis capitalibus confessos pro iudicatis non fuisse. Tantum enim abest, ut illico rapiendi fuerint ad supplicium, ut discrete scribat VENVLEIVS SATVRNIVS: (m) *Si CONFESSVS fuerit reus: donec de eo PRONVNCIETVR, in vincula consiciendus est.* Pronunciandum itaque est de reo capitalium criminum, quamvis amplissima eius confessio existet. Expendenda enim prius ipsa confessio, vtrum facti circumstantiis congrua, an forte ex vitae taedio aliaque causa perfecta sit. (n) Id quod & NEMESIS CAROLINA (o) vrget, his verbis: *So obgemeldte Fragstücke auf Bekänntniß, die aus oder ohne Marter geschietes, gebraucht werden, so soll alsdann der Richter an die Endschickken, und nach den Vmständen, so der Gefragte der bekanten Mißthat halber erzehlet hat, so viel zu Gewißheit der Warheit dienstlich, mit altem Fleiß fragen lassen, ob die Bekänntniß der obberührten Vmstände wahr seyn oder nicht. Dann so einer anzeigt die Maab und Form der Mißthat, als vor zum theil gemeldet ist, und sich dieselben Vmstände also erfunden, so ist daraus wohl zu mercken, daß der Gefragte die bekante Mißthat gethan hat, sonderlich so er solche Vmstände saget, die sich in der Geschicht haben begeben, die kein Vnschuldiger wissen kan.* Deinde & defensio ipsi quoque confesso indulgenda est. *Eam enim, quocumque tempore postulanti reo, negari non oportet, adeo ut propterea & differantur & proferantur custodiae, ceu monuit IVLIVS PAVLLVS. (p)* Denique nec certa semper poena legibus definita est, & si de ea certi quid sancitum, vel vna facti *negisatis* iudicem ad poenae atrocitatem mitigandam facile inflectet. Quam in rem graue est praeceptum MARCIANI: (q) *Perpiciendum est iudicanti, ne quid aut durius, aut remissius constitatur, quam causa deposcit. Nec enim aus saueritatis, aut clementiae gloria adfcedunda est, sed perpensio iudicio, prout quaeque res expostulat, statuendum est. Plane in leuioribus causis prouiores*

(l) L. pen. ff. de confess. (m) L. 5. ff. de custod. & exhib. reor. (n) L. 1. §. 25. ff. de quaestio. (o) Constit. Crimin. Carolin. Art. LIV. (p) L. 18. §. 9. ff. de quaestio. (q) L. 11. pr. ff. de poen.

ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus poenis seueritatem legum cum aliquo temperamento lenitatis subsequi. Quae omnia religiosi iudicis arbitrium, adeoque sententiam deprecari nemo non intelligit.

§. XXI.

Neque est, quod quemquam moueant exempla atque argumenta, quae supra hanc in rem protulimus. Hebraei confessos pro conuictis habebant, non pro iudicatis. Ei autem confessioni procul dubio non promiscue credebant, sed tum demum, quando aliae insuper probationes religionem iudicantium instruerent. Achanem confessum iure damnabat Iosua, quippe & spolia proferentem, & ipsius Dei immortalis iudicio conuictum, sorte puta, (r) quam Hebraeis in primaeva illa θεοκαρτίᾳ pro oraculo fuisse; obseruat EDVARDVS BERNARDVS. (s) Perspicue rem omnem refert IOSEPHVS: (t) Ὁ δ' ἐκ ἔχρον ἕξαρος εἶναι, δευαῖς αὐτὸν τῷ θεῷ ἐπαγγελθέντος, ἀμολόγηε τὴν κλοπὴν, καὶ τὰ Φορτίᾳ παρέστη. At ille, quum inficias ire nequiuisset, Dei iudicio grauiser eum constringente, furtum fatebatur, & res surreptas in medium proferebat. Amalekitae confessionem spolia opima, Regi moribundo detracta: Adoniae crimen priora facinora probabile reddebant. Immo sunt, qui ea Dauidis & Salomonis decreta non vsquequaque probant, sed de iis vsurpandum existimant illud TACITI: (u) *Omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod aduersus singulos utilitate publica rependitur.* Idem ego multo certius de Lacedaemoniorum iudicio aduersus Pausaniam dixerim. Quamuis enim de crimine dubitari vix posset: non tamen indicta causa damnandus, nedum sine capitali sententia fame necandus erat ciuis, de patria ceteroquin non male meritus. Quae de Romanis & Germanis diximus, nec probant, ob solam confessionem, & sine sententia capitali, a quoquam sumtum esse supplicium, & talem confessionem ponunt, quae aliis iudiciis atque argumentis adiuuetur. Soli Athenienses, si DEMOSTHENI fides est, confessos ἀνευ κρίσεως, μὴτε δόντες λόγον, μὴτ' ἐθελήσαντες ἀκῆσαι, *iudicia causa, & nec factu dicendi potestate, nec excusationibus auditis, damnabant: sed damnabant tamen.* Quin talia non erant Atheniensium iudicia publica, vt inde aliis rebuspublicis exemplum capiendum

P p p p

dum

(r) Ios. VII, 14. (s) Ed: Bernard. in Not. ad Ioseph. Antiqu. Iud. lib. V. cap. I.

(t) Ioseph. lib. V. Antiqu. Iud. cap. I. Segm. 14. (u) Tacit. Annal. lib. XIV.

cap. XLVI.

dum videatur, quum in iis multa contra rationem atque aequitatem fierent, multique viri etiam boni patriaeque vtilissimi, ne confessi quidem, aut conuicti, temerariis ingratorum ciuium suffragiis opprimerentur.

§. XXII.

Praeterea & argumenta, quae supra vidimus, tanti non videntur, vt ob ea de confessis illico sumendum esse supplicium arbitremur. Sic aliquando confessio vox conscientiae: at saepe tamen rem multo aliter se habere, experientia docet. Latitat aliquando sub specie inumbratae quietis furor, qui hominem ad quaeuis nefanda de se fatenda facile impellit. Sunt, qui imaginatione sua delusi, apud se ipsos in suspicionem veniunt criminis, quod numquam admiserunt. Sunt, quibus atra bilis, vitae taedium, & nescio quae pereundi libido mendacissimas confessiones extorquet. Aliis equulei, quem sibi imminere intelligunt, metus, aut carceris diuturni squalor falsam confessionem exprimit. Quare tantum abest, vt confessiones criminum omnes conscientiae stimulis tribuendae sint, vt recte dixisse videatur CALPURNIVS FLACCVS: (x) *Confessio voluntaria suspecta est.* Et QUINCTILIANVS: (y) *Ea natura est omnis confessionis, vt possit videri DEMENS, qui de se confitetur. Hic furore impulsus est, alius ebrietate, alius dolore, quidam quaestione. Nemo contra se dicit, nisi aliquo cogense.*

§. XXIII.

Deinde quod ad alterum attinet argumentum, fatemur equidem, illum, qui sciens dolo malo in se falso confessus est, vel hac praeuaricatione quoduis supplicium mereri. Sed praeterquam, quod non omnes rei de se confessi id per calumniam aut dolo malo fecisse videntur, ne ea quidem reorum desperatio excusaret iudicem, ad cuius religionem pertinet, ne perire quidem volentes innoxios damnare. Fieri potest, vt quis aliis flagitiis meruerit supplicium, nec tamen ideo excusandus est iudex, qui illum ob delictum numquam admissum capitis damnat. Possit potius tunc reus extrema & postuma voce iure usurpare illa Thaidis apud TERENTIVM: (z)

- - - *Non te dignum, Chaerea,
Fecisti. Nam si ego digna hac consumelia
Sum maxime: at tu indignus, qui faceres, tamen.*

Denique commeruerit reus praeuaricatione sua poenam, saltem non

(x) Calpurn. Flacc. *Declam.* XLI. (y) Quinctilian, *Declam.* CCCXIV. (z) Terent. *Eunuch.* Act. V. Scen. II. v. 25.

namquam parricida, vel alterius criminis reus, sed tanquam praeuicator erat puniendus, audiraque eius confessione dispiciendum, verane confessus sit miser, an ex aliqua causa etiam innocens mori decreuerit. Alioquin non magis culpa vacabit iudex, qui mori volentem capitis damnauit, quam is, qui mortem sibi consciscere cupienti operam dextramque commodat. Qua de re multa differere solent interpretes literarum sacrarum, vbi de facto Saulis eiusque armigeri disputant. (a)

§. XXIV.

Maneat ergo fixum & firmum, confessos crimina pro iudicatis non esse habendos, sed pro conuictis tantum, dummodo ita comparata sit confessio, vt nihil in ea iure desideres. Quamobrem iam proximum est, vt qualem esse oporteat reorum confessionem, si ei fidem habere debeat iudex, paullo accuratius consideremus. Id quod ex ipsa confessionis natura adparebit luculentissime. Praeclare obseruauit M. TERENTIUS VARRO, (b) *fateri*, esse a *fari*, adeoque *τὸ confiteri* semper referri ad alium, qui idem adfirmet. *A fari*, inquit, *sunt FASSI & CONFESSI, qui fari id, quod ab his quaesitum.* Nimirum *FATERI* est simpliciter *effari*, quid factum sit; *CONFITERI* idem *effari* ac consensu suo probare, quod alius factum esse adseuerat, adeoque hoc vocabulum quam accuratissime exprimit notionem verborum Graecorum *ὁμολογῆσαι, ἀνομολογῆσαι, ἀεμολογῆσαι* & similibus. Confessio enim semper ponit duas personas, quarum altera aliquid ab altera factum esse adfirmet, quales sunt actor, accusator, testis, iudex; altera idem a se factum esse confirmet, adeoque intentioni alterius per omnia suffragetur. Ex quibus consequitur, vt nihil aliud sit confessio, quam adteueratio eius, quod alius a nobis factum admissumque esse contendit adeoque eius naturam recte expresserit MARCELLVS (c) phrasi elegante: *confiteri de inuentione aduersarii.* Hinc etiam chirographum in iure nostro (d) vocatur *confessio*, eademque notio vocabuli *ὁμολογία* apud Graecos, teste CUIACIO, (e) receptissima est. Quin & sponsonem vel stipulationem Graecis esse *ὁμολογίαν*, ex DICAERCHO, (f) glossatoribus iuris Graeci, THEOPHILO aliisque erudite demonstrat iurisconsultus eximius, IAC. GOTHOFREDVS. (g) Quemadmodum enim spondens con-

P p p 2

grue

(a) 1. Sam. XXX, 4. §. (b) Varro de Lingua lat. lib. 9. p. 14. edit. Scalig. (c) L. 9. ff. de except. (d) L. 20. §. 1. ff. de donat. l. 25. s. ult. ff. de probat. l. 23. §. 2. G. ad Sc. Vltim. (e) Cuiac. Expos. Nouellae l. (f) Dicaearch. in Philoch. p. 80. (g) Iac. Gothofred. in Diss. de famul. patron. inuulg. p. 20.

grue respondendo fatetur, se stipulatoris voluntati suffragari: ita & debitor, dando chirographum, intentionem creditoris probat, seque tantum pecuniae ab hoc mutuum summisse adseuerat, quantum hic a se datum esse ait.

§. XXV.

Quum itaque confitentes rei intentioni actoris, accusatoris aut iudicis suffragentur: (§. XXIV.) facile patet, quales esse oporteat eorum confessiones. *Primo* enim requiritur, ut illae proficiantur ex animo sese ea confessione onerandi, poenamue vel alium quemcumque legis effectum, quantumuis molestum, subeundi. Neque enim quisquam temere adsentietur HVG. DONELLO, (gg) confessionem nudae testificationis atque adseuerationis, non voluntatis ac consensus esse, existimanti, quum confitentes manifesto suffragentur intentioni actoris, adeoque velint soluere, velint poenas dare, vel, ut eleganter loquitur VLPIANVS, (h) *in lite VELINT VINCI*. Quae quomodo sine acta voluntatis intelligi possint, scire nos fatemur cum ignarissimis. *Deinde* is, qui confitetur, rem probe perspectam habeat, oportet, adeoque nullius momenti erit confessio eius, qui in iusto errore factive ignorantia versatur. *Tum* porro confitens animi sui sententiam iis signis explicare debet, de quorum significatione nemo possit vllatenus dubitare. *Denique* necesse est, reum confiteri de eo, quod fieri poterit, eiusque confessionem nec sibi dissimilem esse, nec manifestis facti circumstantiis refragari. Haec enim si coniunctim adsunt, tunc demum fide digna erit rei confessio, nec quisquam, opinor, intercedet, quo minus confessus in causis ciuilibus pro iudicato; in criminalibus pro conuicto habeatur, quamuis, quod ad vsum hodiernum attinet, vtroque casu sententia condemnatoria opus sit. (hh)

§. XXVI.

Et haec quidem omnia etiam in causis ciuilibus & pecuniariis exigunt iura nostra. *Primo* enim dubitari non potest, quin animum se confessione sua onerandi adesse oporteat. *Inde* enim est, quod extra iudicium confessos iudicatis equiparare non solent. Saepe enim extra iudicium, in familiari congressu, vel inter pocula, quaedam incaute iactant homines, quae sibi fraudi futura esse, non suspicantur.

(gg) Donell. *lib. XXVIII. cap. I.* (h) L. 1. §. 7. ff. *si quid in fraud. patr.* (hh) Carpou. *in Process. tit. XIII. Art. III.*

tur. Ea si statim velis pro re iudicata habere, procul dubio errares. Ex oratione enim MARCI (i) & constitutione ANTONINI CARACALLAE Imp. (ii) non nisi IN IVRE CONFESSI *pro iudicatis habentur*, id est ii, qui coram magistratu competente, veluti coram Praetore, (k) & ad acta (kk) intentioni aduersariorum suffragati sunt. Quemadmodum enim, quod eleganter CUIACIUS (l) obseruat, qui ante reatum sibi mortem consciuit, etiamsi id fecit metu futuri reatus, vel ideo non habetur pro conuicto, quia non in iudicio, id est, in reatu ipso, sibi manus intulit: (m) ita & confessum iudicato equiparandum non putant leges, nisi in iure confessus sit, quamuis aliquam probationem suggerat confessio intra priuatos parietes, vel coram iudice incompetente facta. (n) Ex eadem ratione pro iudicato non habetur etiam in iure, vel, vti Graeci loquuntur, *ἐν βήματι* confessus, nisi praefens aduersarius eiusue tutor vel curator eam confessionem illico acceptarit. (o) Priusquam enim id factum, confessus vel ideo confessionem suam iure reuocat, quia nec animo se ipsum onerandi id fecisse praesumitur, nec aduersario ante acceptationem illam ius quaesitum esse, existimatur. Et hinc mira hodie est pragmaticorum in acceptando solertia, adeo, vt nihil frequentius legas formula illa forensi: *Kläger acceptiret quam vtilissime, daß Beklagter das geschriebene Versprechen nichts ableugnen können. &c.* Denique ex eodem fundamento facile reddideris rationem, cur nec is habeatur pro iudicato, cuius ex verbis non nisi per consequentiam confessio elicitur. Ita recte obseruat SCAEVOLA, (p) *eum, qui familiae erciscundae iudicio agit, non confiteri, aduersarium sibi esse coheredem.* Ita & MARCELLVS (q) sapienter scribit, *non vti- que existimandum esse, confiteri de intentione aduersarium, quo cum agitur, quia exceptione utitur.* Vtroque enim casu non eo animo ac consilio aliquid allegant litigantes, vt se sua confessione onerent, sed vt ius suum obtineant, vel iniustum aduersarii impetum repellant. Id quod in allegantium odium detorqueri, iniquissimum profecto esset.

Pppp 3

§.XXVII.

(i) l. 56. ff. de re iud. (ii) l. vn. C. de confess. (k) l. 7. ff. cod. (kk) l. 24. C. de lib. caus. (l) Cuiac. Parat. Codic. lib. VII. Tit. LIX. (m) l. 3. pr. ff. de bon. oer. qui ante sens. (n) l. 40. pr. ff. de pact. l. 25. §. ult. ff. de probat. l. 26. §. 2. de pos. l. 13. C. de non hum. pot. (o) l. 6. §. 3. ff. de confess. (p) l. 37. ff. fam. ercisc. (q) l. 9. ff. de except. iuncta l. 9. C. cod.

§. XXVII.

Deinde & in causa ciuili reo non nocet confessio, nisi illa ex certa facti scientia proficiatur. Sane enim si pupillus, non accedente tutoris auctoritate, confessus sit, id eum non onerabit, quia in lubrica ista aetate nihil facilius est, quam ut quis aut ignorantia vel errore, aut inaduertentia labatur. Hinc in pupillo tutoris auctoritatem exigit VLPPIANVS: (r) idque recte ad pubertati proximos restringunt interpretes. (s) Infantia enim maiores infantibus comparantur, quoties actu quodam eorum conditio reddi posset deterior, quod vel maxime fit confitendo, quum contra in eorum tantum vtilitatem benigniore iuris interpretatione receptum sit, ut idem iuris habeant, quod pubertati proximi. (t) Quod ad minores attinet, eorum confessio quidem rata est vel ideo, quod iam aliquo animi iudicio polleant, & hinc non eorum personae, sed rebus curator dari soleat: quum tamen & huiusmodi aetarium, iudice VLPPIANO, (u) *fragile atque infirmum esse soleat consilium, & multis suppositum captionibus, multorum insidiis expositum*: proditum iis est restitutionis in integrum beneficium tum aduersus confessionem, (x) tum aduersus negationem, si quando ita comparata sit causa, ut his inficiando crescat. (y) Quod tamen beneficium de delicto confessis vel ideo summo iure denegatur, (z) quia ipsa illa *restitutionis petitio*, uti eleganter scribit TRYPHONINVS, (a) *nihil aliud est, quam delicti veniae, id est, saluminae deprecatio. Atqui neque in delictis, neque in calumniatoribus Praetorem succurrere debere, certissimi iuris est.* Multo minus itaque procuratores, vel tutores, vel curatores fateri sufficit, (b) eatenus puta, ut onerentur clientes, pupilli vel minores, si illos errore vel ignorantia confessos esse contendunt. Hinc speciatim de procuratoribus cautum, ut quodcumque absentibus dominis confessi sint, ab his lite nondum finita possit impune reuocari, (c) secus autem, si iam res iudicata sit, vel dominus praesens confitenti non contradixerit, nec confessionem intra triduum reuocarit, (d) quia his omnibus casibus impudentia caritura non esset resti-

(r) L. 6. §. 5. ff. de confess. (s) Illustr. a Coccei. in iur. controu. lib. XLII. Tit. II. quaest. 1. (t) §. 10. Inst. de inutil. stip. (u) l. 1. ff. de minor. (x) l. 6. §. 5. ff. de confess. (y) l. 9. §. 2. ff. de minor. (z) l. 9. §. 2. l. 37. pr. ff. de min. l. 1. C. si adu. delict. (a) l. 37. §. 1. ff. de minor. (b) l. 6. §. 4. ff. de confess. (c) l. 7. C. de iur. & facti ign. l. 2. §. 1. 3. C. de err. aduoc. (d) l. 1. C. de error. adu. l. 3. & cod. & ibi Brunneus.

restitutionis petitio. Benigniores tamen legibus Doctores nostri & hoc casu restitutionis beneficium non denegant, si iusta allegetur causa, vel procurator, ideo excussus, soluendo non sit. (e) Id quod ego admittendum non putauerim, si dominus, feruente adhuc lite, confessionem a procuratore factam non ignorans, tacuerit tamen, & litis exitum callide speculatus, tunc demum, quando se causa cecidisse animaduertit, Quiritium fidem imploret. Quid enim aliud hoc esset, quam veniam calumniandi petere? Iure Germanico vetere ne mulieres quidem sibi confessione sua nocebant, nisi curatoris consensus accessisset. Hinc SPECVLATOR SAXO: (ee) *langfrauen und Frauen müssen Vormünder haben an allen ihren Klagen, durch das man sie nicht überzeugen müge des, das sie vor Gerichts sprechen oder thun.* Talia etiam habet AVCTOR IVRIS ALAMANNICI (f) nec non IVS LANGOBARDICVM, (ff) ex quibus hoc veteris iuris Germanici caput egregie illustravit SCHILTERVS. (g) Sed id hodie non vbique obseruatur. Denique, quam accuratam rei notitiam a confitente exigant leges nostrae, vel inde patet, quod diserte scribat VLPIANVS: (gg) *Non fateatur, QUI ERRAT, nisi ius ignorauerit.* Nemini itaque error facti, negotio necdum finito, eate- dus nocet, (h) vt non liceat reo, deprehenso errore, confessionem reuocare. At iuris error omnino nocet, ceu species, ab AFRICANO (hh) explicata, docet, quia ad factum tantum, non ad ius pertinet confessio, (§. XXIV. & iura ignorantibus raro fauent leges, nisi forte de damno certent. (i) Quo casu & aduersus confessionem ex errore iuris profectam restitutionem indulgendam nonnulli existi- mant. (k)

§. XXVIII.

Praeterea talia esse oportere signa, ex quibus de confitentis animo liquido constet, res ipsa docet. Perinde ergo est, vt ait PAVLVS, (l) *sive quis verbis, sive litteris, sive alio QUOCVMQUE MODO, in iudicio fateatur,* modo de fatentis sensu & consilio dubitari nequeat. Merito itaque mireris, iurisconsultum eximium, IANVM A COSTA, (m) nega-

(e) Ant. Fabr. *in Codic. lib. II. Tit. VI. def. 1.* (ee) *Ius prom. Sax. lib. I. Art. 46.* (f) *Spec. Suen. cap. IV. art. 38. ed. 1. Meichsn.* (ff) *Leg. Langob. lib. II. Tit. X. art. 2.* (g) Schilt. *Exerc. X. §. XX. sequ.* (gg) *l. 2. ff. de confess.* (h) *l. 7. C. de tur. & facti ign.* (hh) *l. 7. ff. de confess.* Iac. Cuiac. *ad African. Tract. V. p. 446.* (i) *l. 7. & l. 8. ff. de iur. & facti ignor.* (k) Besold, *Part. III. Consil. CVIII. n. 45.* (l) Paull. *Rec. Sent. lib. V. tit. V. §. III.* (m) Iana a Costa *ad tit. X. de lit. contestat.*

negare, confessionem aliter fieri posse, quam verbis vel litteris. Eius enim opinionis non aliud habet argumentum, quam quod & sententia non nisi verbis vel scripto feratur. (n) Sed praeterquam, quod vir doctissimus aduersantem sibi habet PAVLLVM, qui non modo loco paullo ante adducto, sed & alibi, (o) confessionem QUOCVMQVE MODO fieri posse, innuit, argumentum etiam, quo vitur, nullius momenti videtur, nec tam amare vrgenda est rei iudicatae & confessionis analogia, vt, quidquid de illius forma in iure dicitur, id ad hanc etiam sine vlla exceptione pertinere existimemus. (p) Quamvis vero praeter verba ac scripturam signa quaecumque sufficere videantur: merito tamen adiecimus, ea ita comparata esse oportere, vt inde certa sit confitentis sententia. Diserte enim VLPIANVS (q) monet, *certum confessos pro iudicatis futuros, incertum non futuros: atque hinc eos, qui incertum vel corpus confessi sint, vrgendos esse, vt certum confiteantur, itemque, qui rem confessi, vt quantitatem fuscantur.* Hinc interrogatus, an decem aureos debeat? nutu etiam confiteri potest, quia ex eo signo de confitentis sententia plus satis constat. At si rogatus, quantum debeat? annueret: incerta esset confessio, adeoque nullius efficaciae futura. Inde facile etiam patet, quid de confessione sentiendum sit, quam vulgo indiuiduam vocant pragmatici. Quemadmodum enim vbi plura sunt libelli vel actionis capita, quae inter se nexum non habent, nihil prohibet, quo minus alterum fateri, alterum inficiari possim, eoque casu iura nostra liquidum illico solui, de illiquido reconuentione experiri iubent, (r) adeoque & actori indulgent, vt confessionem pro parte acceptare possit: ita, vbi quis fatetur cum certa qualitate, ita, vt hanc a confessione separari nolit, e. g. Fateor actorem rem meam vi, clam, precario possedisse, non potest actor partem confessionis pro se acceptare, quin eo ipso & partem alteram contra se acceptet, vti accurate ostenderunt MENOCHIVS, (s) CAVALCANVS, (t) &, qui spinosam de iure rerum indiuiduarum doctrinam accurata industria exsequutus est, AVG. HOFFMANNVS. (u) Neque enim certa futura esset confessio, nisi cum qualitate adiecta intelligeretur. §.XXIX.

(n) L. 2. sequ. C. de sent. experic. recit. Nou. LXXI. cap. I. & LXXII. cap. II. (o) Paull. Recept. Sent. lib. II. tit. I. §. V. (p) Ant. Schulting. Iurisp. vet. anteaust. ad Paull. lib. V. tit. V. §. III. (q) l. 6. pr. §. 1. ff. de confess. (r) l. 3. s. 13. ff. ad exhib. l. fin. §. 1. de compens. (s) Menoch. de arbitr. Iud. Quaest. lib. II. quaest. XCIII. n. 14. sequ. (t) Cavalcan. Part. II. Decis. XXVII. n. 88. (u) Aug. Hoffm. de Iure rer. indiuid. cap. II. Sect. III. n. 100.

§. XXIX.

Denique & ea, quae fieri possunt, confiteri reum, eiusque confessionem nec sibi dissimilem esse, nec manifestis facti circumstantiis refragari debere, tam est certum, quam quod certissimum. Vti enim nec actor, nec iudex, si utriusque inest aliquis iustitiae sensus, id intendunt, ut reus manifesto falsa fateatur: ita, si quid tale excidit reo, is nec intentioni utriusque suffragari, adeoque nec confiteri videbitur. Hinc grauius monet PAVLLVS noster: (x) *non omnimodo confessum condemnari debere rei nomine, quae an in rerum natura esset, incertum sit.* Et alio loco (y) docet, confessionibus falsis respondentem ita dignum obligari, si eius nomine, de quo interrogatus fuerit, cum aliquo actio sit, quippe quam tunc confessione sua in se transferat, modo falsae eiusmodi confessiones naturalibus conueniant. In *notum enim*, iudice IAVOLENO, (z) *confessiones ista ratio sunt, si id, quod in confessionem venit, & IUS & NATURAM recipere possit.* Hinc si fatear falso, eum, qui in alterius potestate est, filium meum esse, obligabor, si eius aetas patitur, ut filius meus esse possit, quia id & ius & natura patitur: (a) At si quem, me natu maiorem, filium meum esse dicam, vel hominem liberum fatear meum seruum esse, (b) vel me habere seruum, qui tamen iam pridem inter homines esse desierit, (c) vel in hostium potestate sit: (d) nec obligabor confessione mea, nec actionem, quae hoc casu non competit, in me transtulisse dicar, quia his casibus omnibus nec ius nec naturam confessio tam fatua recipit. Tam subtiliter enim philosophantur hac de re iureconsulti veteres, quorum praecipua, vulgo neglecta, hic veluti in nucleo exhibere, non inutile fore existimauimus.

§. XXX.

Haec sunt, quae iura nostra exigunt, si quis in causis pecuniariis confessus pro iudicato haberi debeat. Proximum est, ut ad capitalia iudicia proueamur, de quibus prima statim dispectio est, utrum eadem omnia in iis quoque requirantur, an aliquid exigatur amplius? Nos eadem pleraque & hic obseruanda putamus, ita tamen, ut ad religionem iudicantium pertineat, multo maiore sollicitudine eorum confessiones expendere, qui de capite atque existimatione periclitantur,

O q q q

tur,

(x) L. ult. ff. de confess. (y) L. 13. pr. ff. de interrog. in iure fac. (z) L. 14. §. 1. ff. cod. (a) L. 13. pr. ff. cod. (b) L. 14. pr. ff. cod. (c) L. 15. §. 1. ff. cod. (d) L. 16. pr. ff. cod.

tur, quam quibus de opibus ac fortunis mouetur controuersia. Primo enim non adeo verendum est, ne quis sua se confessione vltro spoliare & fortunis euoluere velit. Potest homo, criminis aconfatus, in se mentiri vitae taedio, & quia se aliena manu facilius, quam sua, periturum sperat. At opum taedium nemini facile obrepit, & si quis tali laboraret, non esset, cur alterius calumnia eas amittere vellet. In promptu enim esset illud Cratetis consilium, qui pecunias vel amicis distribuens, vel in mare proiciens, exclamabat:

Crates Cratetem liberat pecuniis:

Nalens Cratesem haberi ab his, quae tenet. (e)

Deinde inficiantibus in iudiciis priuatis non adeo magnum imminet periculum. Paucae tantum iure Romano proditae sunt causae, in quibus his inficiando crescitur, (f) veluti actiones ex L. Aquilia, de legatis venerabilibus locis relictis, & de deposito miserabili, quae poena inficiantium hodie primo casu ne quidem recepta est. At haec poena magis cohibebit homines, ne temere veritatem distimulent, quam coget, vt falso quid fapeantur. Enimuero in causis criminalibus confiteri & negare aequè periculosum est. Confitentibus supplicium: negantibus carceris squalor & tormenta in mundo sunt. Illos vnus & alter istos examinat; his imminet

Verbera, carnifices, robur, pix, lumina, caedae.

Proinde semper suspecta erit confessio in iudiciis publicis, quoniam & vera confessa, & falsa dicentibus idem doloris finis ostenditur, quemadmodum eleganter ait Q. CVRTIVS. (g) Saepe enim rei, vel diris subiecti quaestionibus, vel in conspectu equulei positi, multa effatiant, quae audire velle quaesitorem suspicantur, tantum vt vel eo citius dolori finis sit, vel eo, si fieri possit; edita confessione, plane supersedeant. Denique & ipse horum iudiciorum finis multo plus cautionis adhibendum esse suadet, quam in pecuniariis. In his res petitur, vel actor aliquid sibi dari, fieri oportere, intendit. Rerum autem iacturam, salua vita atque existimatione, utcumque sibi tolerare videntur homines. In illis de capite ac vita hominis agitur, quam nulli innocenti adimi ipsorum iudicium, si homines sunt, interest. Res amissae aliquando vel fortunae beneficio vel summa industria recuperantur. Sola vita est,

(e) Dion. Laerti lib. VI. Segm. 88. Simplic. ad Epictet. Enchirid. cap. X. (f) §. 1. Inst. de poen. rem. litig. (g) Curt. lib. VI. cap. XI.

est, qua semel adempta, erroris emendationi non est locus. *Potest poe-
ma delicta exigi, inquit SENECA, (h) non potest exacta reuocari.* Itaque
semper laudati, qui quaestiones de criminibus longa patientia exercu-
erunt, (i) & laudi ducitur THEODOSIO M. (k) quod supplicia da-
mnatorum in triginta dies differri iusserit, in eaque re superarit hu-
manitate Tiberium, qui decem dierum spatium illi rei praescripserat. (l)
Vere enim ac sapienter monuit IUVENALIS: (m)

Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est.

Quod si vero ne lata quidem ferali sententia quidquam praecipitan-
dum est: quanto magis pertinebit ad religionem iudicantium, ante
damnationem accuratissime dispicere, ne vel furor, vel mendacium,
latitet sub specie confessionis, neue in falso confessum quidquam de-
cernant, cuius eos postea poenitere possit?

§. XXXI.

Primum ergo, quod in confessione supra requisuimus; ut nimi-
rum illa ex animo consilioque se sua confessione onerandi proficiscat-
ur, in causis criminalibus vel maxime considerandum est. Multum
enim refert, quo animo quis confessus sit. Sane si in iure ultro fa-
retur reus, se admisisse homicidium: nemo non videt, ei confessioni
plus ponderis inesse, quam si quis extra iudicium tale quid protulerit,
quia priore casu de fatentis consilio satis constat. At extrajudicalem
confessionem tantum indicium aliquod vel argumentum praebere ad
torturam sufficiens, non sine limitationibus plurimis tradunt rerum
criminalium scriptores. (n) Sed nec id tamen semper verum arbitra-
mur. Quid enim si Thraeo quidam inter pocula dicat, se centum in
Cilicia, quinquaginta centum Sycolatronidas, triginta Sardos, sexa-
ginta Macedonas occidisse vno die? (o) an eum statim raperes ad ea
quaeum? Quid si impudica Eucolpi epistola fato quodam in manus
tuas peruenisset, in qua apud PETRONIVM (p) fatetur, *se prodicionem fe-
cisse, hominem occidisse, templum violasse*; an tu miserum Encolpium,
tamquam alter Rhadamantus, illico carnifici extruciandum traderes?

Qq qq 2

Apud

(h) Seneca de Ira lib. II. cap. XXIII. (i) Ammian. Marcellin. Hist. lib. XXIX.
cap. II. pag. 434. edit. Gronou. (k) L. 20. C. de poen. (l) Sueton. Tiber.
cap. LXXV. (m) Iuuenal. Satyr. VI. v. (n) Carpzou. Prax. Crim. Part.
III. Quaest. XXI. n. 47. Am. Gomez. Par. Resol. Tom. III. cap. XIII. §. 18.
sequ. p. 305. (o) Plaut. in Mli. glaucif. Act. I. Scen. I. p. 42. (p) Petron.
in Satyr. p. 135.

Apud ARISTOPHANEM (q) duo inter se de impudentia certant, eorumque alter per Neptunum; alter per pugnos & plagas, quibus per omnem vitam mulctatus sit, iurat, se non concessurum, ut ab altero impudentia superetur. Eorum vnus res etiam manifestissimas negat: alter turpissima quaeuis in se fatendo impudentiae palmam adfectat. An tu si posteriorem audiueris, tam dira fatentem, in equuleum ipsamue crucem ire iuberis? Multa homines in familiari congressu ex ioco, multa ex stolidi quadam iactantia in se non tam fatentur, quam fingunt, quae pro exploratis facinoribus non habebit iudex, nisi alia argumenta eius religionem instruant. Saepissime vero vel ex ipsa personae qualitate colliget, quantum fidei eius confessioni habendum sit. Nam si hominem, lepore metuliosiore, nil praeter vulnera ac caedes crepare audiat, parum illum ea confessione moueri debere monent legum criminalium interpretes, & in his vir prudentissimus, IAC. FRID. LVDOVICI. (r)

§. XXXII.

Ex eodem consequitur, ut suspecta sit confessio hominum a trahibile laborantium, quibus credere non oportet iudicem, nisi & indubiae sanitatis sint, quod accurate explorare ad medicorum religionem pertinet, & circumstantiae omnes eam confessionem confirmant. Solent enim miseri isti ex vitae taedio, vel miro quodam pereundi desiderio, se ipsos deferre, idemque facere, quod de Chariclea fingit HELIODORVS. (s) Sicuti enim illa Theagenis sui desiderium vix ferens, de veneficio fatetur, *χαίρωσα, ὡς θεαγένης ἐν ἐπιόντος τοῦ θύζου, καὶ κερδαίνουσα τὸ ἐναγὲς τῆς πράξεως, ὃ καὶ ἑαυτῆς ἐγνώκει ποιεῖν, ἐπίσταν τὰτο δειπασάντων, gaudens, si Theogene non amplius superstite esset mortuura, & quasi in lucro ponens, nefarium facinus, quod ipsa in se admittere statuerat, aliis facientibus: ita idem saepe faciunt homines taedio quodam vitae laborantes. Idque tanto minus mirandum, quanto frequentiora sunt exempla hominum, eum in finem caede, alioque crimine nefando, sese vltro polluentium, ut miserum spiritum tanto citius excutiat carnifex. Ipse VLIPIANVS (ff) noster refert, *Primitiuum seruuum homicidium in se confinxisse metu ad dominum reuertendi, adeoque carnificis manu perire, quam inter saeva truculenti domini imperia,* inter*

(q) Aristophan. in *Equit.* v. 411, sequi. (r) Ludouic. ad *Const. Crim. Civ. Art.* XXXII. p. 46. (s) Heliod. in *Aethiop. lib. VIII. cap. XIX. p. 391.* (ff) L. 10 §. 27. ff. de *quaesition.*

inter vimos stimulos; laminas, compedes, neruos, numellas, pedicas, boias; miserum trahere spiritum maluisse. Memini etiam, hic Halae famulum quemdam data opera mactasse infantem; & peracto facinore, se sua sponte stitisse iudici, professum, se id vitae taedio ac insigni desiderio mortis fecisse. Ex eodem vero vitae taedio & confessiones falsas proficisci posse, testantur PARIS DE PVTEO (t) & PROSPER FARINACIVS. (u) Quis his similibusque casibus ad religionem iudicantium pertinere neget, confessiones tam suspectas probe excutere, sibi in memoriam reuocare illa CALPURNII FLACCI: (x) *Misericordiae maximum munus est, feruare nolentem.*

§. XXXIII.

Sunt porro, qui spe vel praemii cuiusdam, vel impunitatis, in se confitentur. Erit & haec confessio suspecta, nisi alia argumenta religionem iudicantium instruant. Quamuis enim cum magno periculo coniuncta sit utraque confessio, ne forte spe sua fallantur facinorosi: contingere tamen potest, ut illa decepti falsa referant. Quum praemium proposuisset Augustus, Corocotam, famosum per Hispaniam latronem, vinum exhibituro, Corocota ipse se obtulit, praemiumque abstulit. (y) Annon idem facere potuisset & Corocota falsus, & qui numquam cruenta spolia detraxerit, modo pari audacia in eiusmodi periculum durasset? Multo tamen facilius falsas confessiones extorquebit spes impunitatis, nisi id impediatur indicantium religio. Memoriae prodidit PARIS DE PVTEO, (z) matronam, occisi mariti causa in ins raptam, facinus initio perfricta fronte negasse, nec prius confessam esse parricidium, quam iudex ei, in secretis cubiculum seuocatae, multis blanditiis, quin & simulatis osculis, non modo impunitatis, sed & matrimonii spem fecerit. Quam insignem scilicet prudentiam laudans bonus ille vir *Lisiam* ait, inquit, *extorserunt confessionem ab impudicis, hic cona potuendo liberationem, promissum, quod nullum eis nocuumtiam inferret, & humanior cum illis loquendo, & haec per dicta iura.* Sana enim huiusmodi persuasiones magis aptae ad extorquendum confessiones, quam eborda. Et paucis interiectis: *Mul- ti enim acti nihil confessi sunt, & deinde, quum Potestas post ebordam*

Q 999 3

(t) Paris de Put. de Syndic. verb. tortura. vers. St. ergo iudex p. 350. (u) Farinac. Prae. as Theor. crimin. Part. III. quae. LXXXI. n. 40. (x) Calpurn. Flacc. Declam. XXI. (y) Dio Cass. lib. XLVIII. (z) Paris de Put. *ibid.* verb. tortura. v. r. f. Et advertendum n. 1.

ostenderit signa humanitatis, compatiendo sis, & cum aletueris confortando, mederi faciendo, confessi sunt de plano maleficia. Quin eo impudentiae prolabitur ille Paris, ut & periurium iudicis, quo rei confessionem, spe impunitatis falso ostensa, elicuerit, excusare non dubitet. Alienissima haec omnia esse a iudicis religiosi persona, quin & animaduersione dignissima, omnes fatentur, quibus probitas ac iustitia curae est. (a) At finge, reum, innocentem illum quidem, sed parum astutum, in iudicium huiusmodi tribunal incidere, qui Parisiis istius consilio obtemperantes, eius simplicitati illudant, impunitatemque promittant homini, vinculorum & carceris peritaeo, & fiducularum cruciatus quotidie pertimescenti: finge, eum audiuisse aliquando, iudicem, impunitatem pollicitum, promisso stare debere, nec reum posse supplicio adfisi, qui spes impunitatis facta sit: (b) annon hisce blanditiis, tanquam esca, captus, deorabit hamum, & quaeuis nefanda in se confitebitur, tantum ut vinculis exire quam primum liceat? Et tamen confessioni tam dolose extortae nihil fidei haberi poterit, quia illam non ex consilio se onerandi, poenaeque subeundi, sed potius ex spe supplicium effugiendi profectam esse, unusquisque intelligit. (b)

§. XXXIV.

In primis autem ad sollicitudinem religionemque iudicantium pertinet, non temere credere confessioni, metu tormentorum, vel ipsis etiam tormentis expressae. Quotusquisque enim tanta est animi constantia, ut non vel participium fateri, quam exquisitissimos illos cruciatus, cum sempiterna ignominia coniunctos, perferre malit? Observavit eundem ULPIANVS, (c) *plerosque patientia durisque tormentorum sua tormentis contemnere, ut exprimi eis veritas nullo modo possit: sed idem tamen observat, alios tanto esse impatiencia, ut in quouis memiri, quam pauci tormenta valent, atque ita fieri, ut etiam quavis modo foveantur, ut non tantum se, nexum etiam alias circumferant.* (Ita enim legendum esse, pro committentur, res ipsa docet.) Si ergo nihil est aliud, quod reum conuincit, praeter voculas quasdam, quas magnitudo doloris carnisque expresserit crudelitas: quis eum ducti iuberet, nisi Bafiris quidam,

(a) Farinac. *Prax. & Theor. Crim. Tom. III. quaest. LXXXI. n. 276. sequ.* Brun-
nem. *Proccss. Crim. Inqvis. cap. VIII. membr. 1. n. 56. sequ.* (b) Farinac. *ibid.*
n. 280. p. 43. Carpz. *Prax. Crim. Part. III. quaest. CXLIX. n. 13. p. 341. Ant.*
Gomez. *Var. Resol. Tom. III. cap. XII. §. 6. p. 491.* (c) L. 1. §. 23. ff. de quaest.

ant, qui non maiorem aliunde, quam ex reorum fardibus, voluptatem capit? *Fragilis ergo res est quæstio, & periculosa, & quæ facile veritatem fallat*, idem inquit VLPIANVS, eique exempla innumera suffragantur. Non iam repetemus ea, quæ vulgò ex VALERIO MAXIMO (d) & LUCIANO (e) proferunt. Neque consilium est, PARIDIS DE PVTEO (f) vel IUSTI OLDEROPII (g) expilare scrinia, quorum posterior plures huius generis casus valde tragicos ex instituto collegit. Vnum adferemus triste fati, ex I. ANT. DOELFFERO, (h) ex quo, quam anceps sit tormentorum effectus, luculentissime adparet. Miles gregarius, Henricus Schroeder, centurionis sui arca interdum effracta, præter supellectilem argenteam ducentos septuaginta quatuor imperiales furtim abstulerat. Indiciis quam plurimis proditus, & fere conuictus, crimen mira pertinacia inficiabatur. At nouo tormenti genere, quod instrumentum Meklenburgicum adpellitant, constrictus, fatebatur, se supellectilem illam pecuniamque suffuratum: at non nisi summam centum & decem imperialium indicabat. Iterum constrictus, nihil ultra fatebatur: quum contra insequente die extra quæstiones vltro adfirmaret, se subtraxisse ducentos viginti imperiales, quorum dimidia pars socio criminis & arcae effractori, Dauidi Stillio, cesserit. Re vero explorata accuratius, adparuit, Stillium istum multo ante, quam furtum istud esset admissum, cohortem destruisse. Mendacii igitur conuictus reus, denuo vltro fatebatur, se solum furtum patrasse, nec plus tamen abstulisse centum & decem imperialibus, quamuis centurio sibi saltim CCLXIV. deesse, præstato iureiurando confirmasset. Reus tormenta sibi imminere prospiciens, totam se summam abstulisse, iterum fatebatur, at CXX. imperiales se Guelpherbyti ludendo perdidisse, vice plus simplici adfirmabat, quod tamen, re explorata, atque falsum adparuit, ac illud de Stillio commentum. Interim se ipse multo maioris criminis suspectum reddiderat, conquestus quippe in iudicio, sibi cadenti cuiusdam anus, Luneburgi domi suae misere obruncatae, vulgò, at iniuria, imputari, quam tamen eo die, quo latrocinium istud admissum sit, prope carcerem publicum in excubiis steterit. Posterius hoc falsum repertum suspicionem auxit. Tor-

(d) Valer. Max. III. VIII. cap. IV. (e) Lucian. in *Psuedopatr.* (f) Paris de Puteo de *Syndic. vocati. confissio vrrf. quantam. n. 8. p. 277.* (g) Iust. Olderkop. in *Adpend. Obseruat. Criminal. p. 356.* (h) Doelffer. *Process. iur. militar. cap. XXV. p. 143.*

mentis itaque subiectus semel iterumque, iis non magis flectebatur,

Quam si dura silex, aut sicut Alarpefia cautes.

Tertium excruciatuſ, (torturae enim actum iudices praeter morem diuiferant,) fatebatur non ſolum plura furtiſ, quae fecerit, ſed & totam quantitatem furti vltimi, addebatque, cxxx imperiales, quos ſe ludo perdidiffe dixerit, apud fratrem, Georgium, depositos eſſe. Praeterea animum illam ſe occidiſſe adſeuerabat, perpetrataque caede, abſtuliffe xx. imperiales & duos aureos. Quin atrocis huius facinoris circumſtantias omnes tam accurate narrabat, vt de veritate confessionis nemo dubitaret, maxime quum ampliffimam illam tot criminum confessionem reus paullo poſt extra locum torturae aliquoties ratam haberet. At re ruruſ explorata, falſum adparebat depositum, reusque de eo mendacio admonituſ, totam illam confessionem tot extortam fidiculis, ſemel ſimulque reuocabat, interſerens cauſſam: *Er habe viel gelogen, duhey aber gedachte, ſeiner Marder dadurch abzubeiſſen.* Denuo ergo rapuſ in equuleum, in nouam ſe formam componebat ille Vertumnus, & initio quidem daemoneſ ſibi adparuiſſe, ſeque illi colludentem pecuniam furtiuam perdidiffe, fingebat, deinde ſe caedis auctorem modo negabat, modo fatebatur: paullo poſt iterum & machina aderat daemoneſ iſte colluſor, ſed eadem celeritate euaneſcebat, tortuſque, ſe pecuniam modo in cella quadam ſubterranea deſoſiſſe, modo domi ſub recto occultaſſe, modo in horto ſub lapidum ſtruce depoſuiſſe, mentiebatur, & quouis momento nouas fingebat circumſtantias, quarum ne vna quidem vera reperiebatur. Attamen tunc ita diſcedebatur, vt reus furtum fateatur, partemque pecuniae, quae deſiderabatur, (centum enim imperiales iam pridem domi eius inuenierant,) penes vxoris fratrem Neſtadii ad Rubenbergam reperiri adſeueraret, eamque confessionem extra locum torturae ratam haberet. Vacillabat tamen paullo poſt homo, quum depositi iſtius Neſtadienſis falſitas pelluceret, ac poſtremo omnia, praeter furtiſ, reuocans in crucem ibat. Quam falſa fuerint, quaecumque de caede confuſſus fuerat toties, tum demum adparuit, quum ſcriniarius quidam, de illo crimine conuictuſ confuſſuſque, crurifragio plecteretur. Eat iam aliquiſ, perfricet frontem, & torturam fragile ac periculoſum remedium eſſe neget: Miſer iſte toties excruciatuſ eo adigi nulla tormentorum vi potuit, vt partem pecuniae furtiuae, vxoris & liberorum vſibus

vibus alicubi sepositam, indicaret: at idem tamen facile dolore subigebatur, vt de latrocinio, ipsoque commercio cum daemone falsa in se confingeret, satius procul dubio existimans, semel cadere, quam diu pendere. Nimirum, vti eleganter ait CICERO, (i) *tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque sum animi, sum corporis, regis quaesitor, flebit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tot rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.*

§. XXXV.

Vnde facile patet, quid pro religione sua his casibus facturus sit iudex. Primo enim operam dabit, ne tormenta dirasue quaestiones decernat, nisi delictum sit atrox, quod puniri reip. quam maxime interfit, (k) tamque vrgentibus indiciis oneratus ac veluti oppressus sit reus, vt sola confessio deesse videatur. (l) Et quamuis hac in re plerique iudices rem arbitrio collegiorum iuridicorum submittere teneantur, adeoque, decreta ab his tortura, illis non nisi in obsequio gloria aliqua relicta videatur: ad eorum tamen religionem pertinebit, si de aequitate sententiae dubitent, reusque ipse iniuriam sibi fieri, verosimili quadam ratione ostendat, huic nouam defensionem indulgere, aetate ad aliud collegium iuridicum transmittere. Deinde vbi res ad tormenta venit, non tanta adhiberi patietur, quanta accusator aut ipse carnis ex postulat, sed quanta ipsa sententia adhiberi iubet. (m) Memnerit enim, non credi confessioni illegitimis tormentis expressae, si vel maxime reus in illa confessione perseverarit. Tum porro cauebit pro religione sua iudex, vt si confiteatur reus, eum tantisper cruciati exim iubeat, eumque interroget de facti circumstantiis, ita tamen vt ne quidquam suggerat, nec minis vel vanis promissis narrantem turbet. Praeterea si vel maxime reum verosimilia animaduertit narrasse, nihilominus tamen diligenter exploret, an circumstantiis facti omnibus conueniat illa confessio. Recte enim AMBROSINVS: (n) *Lices milles effens ratificatione confessiones, semper tamen verificandae sunt cum omnibus suis circumstantiis, & ita obseruant pii adfessores & Deum timentes.* Vidimus supra, quid eam in rem articulo LIV. praecipiat NEMESIS CARO-

R r r r

LINA.

(i) Cic. pro. P. Sulla Cap. XXVIII, (k) L. 8. ff. de quaest. (l) L. 1. §. 1. ff. l. 8. §. 1. C. de quaest. (m) L. 10. §. 3. ff. eod. Const. Crim. art. XX. & ibi Ludonici in Comm. p. 30. Zanger. de Quaest. seu tortur. cap. II. n. 9. Carpz. Prax. Crim. Part. III. quaest. CXXIII. n. 8. & 12. (n) Ambrosin. lib. IV. cap. V. n. 10. (o) Const. Crim. art. LX.

LINA. Eadem & alibi (o) prudenter monet: *So auf erfundene redliche Anzeige, einer Missethat halber peinliche Frage fürgenommen, auch auf Bekänntniß des Gefragten &c. fleißige mögliche Erkundigung und Nachfrage geschicht, und in derselben benannter That halber solche Wahrheit befunden würde, die kein Unschuldiger also sagen und wissen könne: alsdann ist derselben Bekänntniß unzweifelicher beständiger Weise zu glauben, und nach Gestalt der Sache peinliche Straffe darauf zu urtheilen.* Nec omisit id potentissimus REX PRUSSIAE, (p) quippe qui diserte fanxit: *Wann der Gefangene bey seinem in der Tortur gethanen Bekänntniß beständig verbleibet, liiget dem Richter ob, damit man erfahre, ob der Gefangene die Wahrheit gesagt, oder ob er aus Heftigkeit der Schmerzen, aus Verzweiffelung, oder Eckel des Lebens, sein Bekänntniß geibbar, nach alten Vnsünden, so der Gefangene ausgesagt, genau sich zu erkundigen, ob dieselbe in der That sich also verhalten, oder nicht.* Denique & id ad religionem iudicantium pertinet, vt reum, exactis aliquot diebus, extra locum torturae denuo interrogent, an ratam habeat confessionem, in eaque per omnia persistat? (q) Qua in re in primis cauendum, ne verbis durioribus vtantur aut nouarum quaestionum comminatione reum terreat. Multo minus carnifici, qui membra luxata per aliquot dies vnguentis fomentisque curare solet, id indulgendum. In promptu enim est exemplum anus, quae, quum torta constanter inficiata esset crimen, posteaque carnifex curationis causam in carcere inuisens dixisset: *du altes Luder, morgen salt du besser daran*, insequente nocte metu nouorum cruciatuum gulam sibi constrinxit. Quanto facilius reos recentis doloris memoria ac merus nouorum cruciatuum eo adiget, vt confessiones etiam falsissimas ratas habeant, si iudicis truculenti minae accesserint?

§. XXXVI.

Haec de primo requisito. Quod ad alterum attinet, in eo, qui se sua confessione onerare velit, certam facti scientiam requiri, nemo facile dubitauerit. Qua fronte enim aliquid factum esse adseueret, qui rei ignarus est? Et quid aliud est confessio, scientia destituta, quam aut mendacium, aut insanientis oratio? Hinc facile intelligitur, nullius momenti fore confessionem facinoris, cuius circumstantias indicare reus non potest, veluti si fateatur, se iugulasse Titium, nec dicere

(p) Königl. Preuss. Criminal-Ordn. cap. IX. §. XXXV. p. 73. (q) Cons. Crim. Art. LVI.

cere tamen possit, ubi, quove tempore, quo denique telo id factum sit. Recte itaque TERTULLIANVS (r) laudat iudicium Romanorum religionem, quod nudae confessioni numquam crediderint, sed *περὶ πάντων* omnes accurate explorarint. *Soletis, inquit, & inaccusatos, & indefensos non temere damnare: sed verbi gratia, si de homicidio confiteretur,* (ita enim rescripserim ego pro *si de homicidio confutatur*, quae in OTHOPREDIANA & RIGALTIANA editionibus leguntur,) *non statim, confesso eo nomen homicidae, disuncta causa est, aut satiata cognitio. Quamquam confessis, difficile creditis: verum insuper consequentia exigitis, quoties eodem egeris? quibus telis? quibus in locis? quibus spoliis, foeciis, receptoribus? ne quid omnino mali hominis delitescat, aut desit aliquid instruendae ad sensentiam veritati.* Quae quaestiones omnes ad id erant comparatae, ut intelligeret iudex, an reus facinus, de quo confiteretur, latis perspectum haberet, & utrum comperta narraret, an in se turpiter mentiretur homo desperatus, ipsiusque vitae pertaesus?

§. XXXVII.

Ex eodem consequitur, non esse credendum confessioni furiosi, vel mente capti, quamvis occulta sit hominis infania, & latitare videatur sub specie inumbratae quietis. Furiosus enim omni intellectu caret, (s) & hinc mortuo aequiparatur, (t) nec quidquam agere intelligitur, sed per omnia & in omnibus absentis vel quiescentis loco habetur. (u) Quare confessio ei nocere non magis potest, quam si quis, sopore oppressus, fateretur, se parentes occidisse. (x) Idem de ebrii confessione sentiunt RIPA, (y) FARINACIVS (z) & LAUTERBACHIVS. (a) Quamvis enim alioquin nullo magis tempore ad simplices cogitationes pateat animus, quam ubi vinum secreta pectoris aperit, (b) ve- reque cecinerit vel CALLIMACHVS, (c) vel ERATOSTHENES: (d)

- - - Οἷος τὰ κερκυμμένα Φάινε
 Βύσσος
 - - - Secreta latentia mente
 Recludit vinum

R r r 3

tamen

(r) Tertullian. ad Nation. lib. I. cap. II. (s) L. 14. pr. ff. de offic. praef. (t) L. 14. ff. locat. l. 24. §. 1. ff. rem. rat. hab. (u) L. 2. §. 3. ff. de iure codicill. (x) Farinac. Part. III. Quaest. XCIV. n. 31. (y) Ripa ad L. fin. C. de reuoc. donat. n. 78. (z) Farinac. l. c. Quaest. XCIII. n. 17. (a) Lauterb. Diff. de confess. Part. I. §. VII. (b) Tacit. de Morib. Germ. cap. XXII. (c) Apud Athenaeum Deipnosoph. lib. II. (d) Apud Stobaeum Serm. XVIII.

tamen, ubi quis se inuitavit largius, temulentiaque mentem veluti a sede sua deturbavit, vere homo, quid loquatur, quidve sibi velit, ignorat. Quemadmodum itaque recte observat PUFENDORFFIVS, (e) *pro vero ac deliberato consensu haberi non posse, si quis vel maxime momentaneo & inconsulto impetu in aliquid inclinet, aut signa quaedam edat, consensum exprimensia, eo tempore, quando mens veluti medicamine quodam loco morsa fuerit*: ita hoc iustissimam rationem habet, si quis summe ebrius in se falsus sit crimen, quod postea, discussa crapula, a se admissum esse constanter negat. Nec diffitemur, concurrente circumstantiarum veritate, & corpore delicti existente, indicium laud medicore praebere posse etiam temulenti confessionem: veluti si ille fateatur, se hospitem domi suae occidisse, & cadaver ibi sepultum vere reperiat. Tunc enim res ipsa docet, verissimum esse, quod vulgo iactatur, proverbiū: *Trunckner Mund redet aus Hertzens-Grund,*

§. XXXVIII.

Quæri posset, an & impubertas, minorennitas, error atque ignorantia in causis capitalibus id operentur, ut vel nulla habeatur confessio, vel aduersus illam detur restitutio in integrum? Et impuberes quidem, quum in causis pecuniariis se sua confessione onerare nequeant, uti supra observatum est, multo minus sese onerabunt in causis criminabilibus, eatenus nimirum, ut ideo ad poenam ordinariam perueniri possit. Aut enim infans est eiusmodi reus, aut infantia maior. Priore casu fere virgis caeditur: ut cautius mercari discat. Posteriore extra ordinem punitur, nisi vel parum a pubertate absit, malitiaque aetatem suppleat, vel delictum tam sit atroc, ut, exemplum fieri, intersit reip. (f) Minori delinquenti non subveniunt iura, ac ne quidem restitutionem in integrum iudulent, eatenus, ut aduersus confessionem suam restituatur, (g) ceu supra (§. XXVII.) iam ostendimus. Potest quidem aduersus inficiationem restitui, si forte poena inficiando crescit: (h) potest etiam restitui aduersus delicta, quae non ex animo, sed extra (vel, uti CUIACIVS (hh) legit, *ex contractu*, quemadmodum & in BASILICIS est, *ὃ μὴ ἀπὸ ψυχῆς ποιεῖται, ἀλλ' ἀπὸ συναλλάγματος ἐρχεται*, ut contractus vel *συναλλάγμα* idem sit ac factum, uti

(e) Pufendorff. *Iur. Nat. & Gent. lib. III. cap. VI. §. 4.* (f) *Const. Crim. Art. CLXIV.* Carpouz. *Prax. Crim. Part. III. Quaest. CXLIII.* (g) *L. 37. in fin. ff. de minor.* (h) *L. 9. §. 2. ff. eod.* (hh) *Cuiac. Parasit. Cod. si adu. delict.*

vti in *L. §2. ff. de re iudic.*) veniunt, (i) id est, quae ex ignorantia iuris, non quidem diuini illius, quod natura inter omnes homines constituit, sed a ciuitate constituti, proficiscuntur, v. c. si mater minor neglexerit liberis tutores petere, (k) vel si minor, contracto matrimonio, incestum iuris ciuilibis commiserit. (l) In reliquis criminibus, quae ipsi iuri naturali aduersantur, vel ideo iure denegatur restitutio minoribus, quia illa non ex errore, sed *ex προσηγορίας* vel ex culpa inexcusabili proficiscuntur, & minoribus satis iudicii est, vt sciant, eiusmodi facta committi non debere. Et hinc reo minori restitutionem aduersus confessionem stupri denegatam esse, testatur illustris COCCIVS. (m) Ex quibus simul patet, quid de errore & ignorantia, quam aliqui criminibus suis praetendunt, sentiendum sit. Vix enim verosimile est, quemquam circa factum proprium ita errare ac decipi posse, vt falso dicat factum, quod factum non est, e. g. vt se fateatur intulisse stuprum, quod numquam intulerit. At fieri tamen posset, vt conscientia erronea homini timido & temperamenti tristioris confessionem extorqueat, e. g. vt hominem in turba ac tenebris occisum aliquis suo ictu peruisse autumat, quem alius interemit. Tunc sane si error fieret manifestus, verbi causa, si vulnus ferro triangulari inflatum adpareret, & reum, qui se caedis auctorem fassus est, gladio quadrangularem vel plane acinace usum esse constaret, dubium non esset, quin aduersus confessionem suam restituendus videretur reus, opinione sua deceptus. (n)

§. XXXIX.

Ad tertium confessionis requisitum quod attinet, etiam in causis criminalibus signis certis opus esse, extra omnem dubitationis aleam positum est. Quin tanto certiora hic signa esse oportet, quibus reus animi sui sententiam exponit, quanto magis in causis tam arduis interest reip. iudicem de sententia rei certissimum esse. Hinc quamuis supra (§. XXVIII.) observatum sit, reum etiam confiteri posse reum in causis pecuniariis: eum tamen non sufficere arbitramur in criminalibus, si reus vel sermone, vel scriptura, sensa animi explicare valeat, partim quod iudex, vt supra ostendimus, omnes facti circumstantias intelligere debet, quod, annuente tantum reo, vix videtur

Rrrr 2

spe-

(i) *L. r. G. Mada. delict.* (k) *L. 2. C. eod.* (l) *L. 38. §. 1. 2. ff. ad L. luh. de adult.* (m) *Coccei. Iur. Controv. lib. XLII. tit. II. Quaest. III. p. 451.* (n) *Brunnens. Process. Inquis. cap. IV. n. 32.*

sperandum, partim, quod reus paullo astutior dein facile dicere posset, se animo confitendi annuisse, iudicemque nutum illum in aliam plane partem interpretatum esse, ac ille eum accipi voluerit. Tantum ergo abest, ut nutus alicui fraudi futurus sit, ut, si pertinaci silentio reus utatur, interrogantique iudici nihil respondeat, vel, quod aliquando fieri solet, surdum mutumque se simulet, in promptu sit remedium torturae, *das Anlegen der Daumen- und Bein-Schrauben und der Schnüren*, quo aliquando & pertinaciam vinci, & linguae usum nebulonibus reddi posse, experientia docuit. (o)

§. XL.

Quid vero si reus vere surdus ac mutus sit, eoque vitio ab ipsis incunabilis laborarit? Est ea miserorum illorum hominum conditio, ut si sanæ mentis sint, reliquis sensibus varias idas rerum singularium adquirere, ex iisque varia formare iudicia possunt. Hinc nec dubitare licet, quin iudicia illa qualibuscumque signis possint exprimere, & talibus quidem, quae si saltim accurate intelligant, qui illis ab aliquo tempore adfuerunt. Quod sane nemo mirabitur, qui & canes, aliaque sagaciora animalia impressiones atque adpetitiones suas signis quibusdam prodere, quin & facta sua quodammodo fratri posse, observauit. Ita canes, toties excepti verberibus, quoties cibaria furum abstulerunt, prona ac latebras petentes ipsi se reos peragunt, quotiescumque fame adacti furum huiusmodi de nouo fecerunt. Quidni idem faciant surdi & muti, modo cum furore atque infania coniuncta non sint ista vitia? (p) Tristi exemplo id ante triennium compertum fuit in ducatu Magdeburgico, quod, quin eo tempore omnium in ore esset, dignissimum visum est iurisconsulto celeberrimo, IO. PAVLLO KRESSIO, (q) quod singulari schediasmate illustraret. Repertum fuerat in via publica, qua Ratenouiam itur, cadaver mulieris, nudum, ac miserime dilaniatum. Caput enim, trunco abscissum, ex arbore pendeat. Abdomen totum ad partes usque verendas friabat, ostendebatque stomachum dissectum, & intestina non sine vi quadam mirum in modum implicata: in oculis, capite, tergo, & reliquo corpore vulnera quadraginta duo numerabantur, denique brachium alterum ab humeris

(o) Carpzou. *ibid.* Quæst. CXIV. n. 56. Ludouici Einleit. zum Criminal-Proceß. cap. V. §. 10. sequ. (p) Rutg. Ruland. de Commissar. Part. II. cap. XVI. n. 5.

(q) Io. Pauli Kressii *Kurtze iuristische Betrachtung von dem Rechte der Taub-Stummen*, Helmst. MDCCXXX. in 4to.

meris tantum non totum avulsam adparebat, ut ex foedo spectaculo, quanta latronis fuerit truculentia, facile posset iudicari. Viuebat in eodem tractu Christophorus Eggert, viginti septem annorum iuuenis, cui iam inde a prima infantia cicutaefus omnem aurium usum adeoque & loquendi facultatem abstulerat. In eum vnum omnia criminis argumenta conueniebant. Constabat, hominem, eo die Ratenouia domum euntem, necessario obuiam habere debuisse mulierem, eadem via Ratenouiam ituram. Constabat, eundem in caupona quadam ostentasse quaedam spolia, miserae illi detracta, quia & cultrum apud eum visum, cruore infectum. Praeterea, visis adparitoribus, in fugam se coniecerat, timore adeo ei addente alas, ut incitato equo esset sistendus. Denique apud eum reperiebantur vestes occisae mulieris, & in caligis sanguinis vestigia, quae ipse, callido satis consilio, illito luto delere conatus fuerat. Interrogando reo, tot oppresso indicis, adhibiti RVDOLPHVS, Consul Arneburgensis, & ZERNIVS, vir senatorius, uterque signorum, quibus furdi & mali vtuntur, quibusque cum ipsis agendum est, peritissimus. Id enim faciendum esse, recte monuerant BLAS. MICHALORIVS (r) & IO. BRVNNEMANNVS. (s) Initio reus rem omnem inficiari, culpamque conicere in nescio quem virum robustum, barbaturus, flauaque vestitum tunica, qui, iugulata muliere, spolia illa sibi dono dederit. Paulo post a Zernio solo interrogatus, mulierem a se occisam fateri, monere tamen Quaesitorem, ne Rudelium istius arcani redderet participem. Denique ab utroque iterum iterumque interrogatus, totam tragoediam variis gestibus tam luculentem spectandam exhibuit, ut de veritate confessionis nemo dubitaret. Operae pretium fuerit, vel vnico specimine ostendere, quibus signis animi conscientiam nudarit, idque verbis KRESSU: (t) *Ins besondere gab er wegen des Geldes und der Corallen nachfolgende Erleuterung. Er nahm von den gegenwertigen Rücken der Umbgebrachten den roten, und wies, dass er darnus die da liegenden Corallen; hernach den Schwertzen, und deutete, daß er aus selbigem das Geld gezogen hätte. Wobey er zugleich unter dem Gelde, so sich gegen 1. Rthl. 20. Gr. belief, eine Separation vornahm, 1. Rthl. 14. Gr. absunderlich hinlegte, 10. Sechser aber behielt, einen Brief von dem Tische in die Hände nahm, und*

(r) Michalor de Coc. fund. & mut. cap. XL. n. 3. (s) Brunnem. Process. Inquis. cap. VIII. membr. l. n. 95. (t) Kress. ibid. cap. l. §. VII. p. 6.

und in der Stube auf und abgieng, wodurch er nach der Examinatoren Auslegung, daß er solche mit Bothschaft-Lauffen, als das seinige, verdienet, das übrige aber der Hirtin zugehört hätte, dem Gerichte demonstrieren wollen. Ceterum vt eo certius de rei sententia constaret, quaesitores eam iterum ac tertium, variis adhibitis signis, explorarunt, semperque eodem modo rem a surdo illo ac muto repraesentari, deprehenderunt.

§. XLI.

Iam sunt equidem, qui, confessionem a tam misero homine edisse posse, negant. Salkim ex ea condemnari non posse surdum & mutum, sed praeterea *attestatione & adprobatione testium opus esse*, existimant. ANT. GOMEZ, (u) PROSP. FARINACIUS, (k) PETRVS THEODORICVS, (y) CARPZOVIVS, (z) FINKELTHVSIVS (a) LOS. MASCARDVS, (b) & SAM. STRYKIVS: (c) idque ex ea ratione, quod semper incertum atque ambiguum sit, an surdi mutique sententiam recte intellexerint Quaesitores. Sed, si dicendum, quod res est, quaestiones diversissimas miscent Doctores quam plurimi, veluti, an ratione polleant eiusmodi homines? an signis confiteri possint? & an eorum confessio ita sit comparata, vt ideo damnari queant? Non omni intelligendi facultate semper carere surdos & mutos, facile largimur. Potest enim omanino rerum in sensus incurrentium ideas animo concipere, easdem inter se comparare, componere, discernere, adeoque & de iisdem indicare & ratiocinari, idque saepe tam praeclare, vt aliquando animi sensa scriptura expressisse, (d) libros legisse, rationes acceptorum expensorumque confecisse, alea lusisse, (e) sermones aliorum e motu laborum percepisse, (f) quin & verba proferre didicisse (g) & opificia promte exercuisse (h) dicantur. Enimvero an & ideas abstrahendo formare, & in primis rerum moralium intelligentiam quandam sibi

adqui-

- (u) Ant. Gomez. *Var. Resol. Tom. III. cap. I. n. 69. p. 406. sequ.* (x) Farinac. *Quaest. XCIII. n. 159. Tom. III. Opp. Crim.* (y) Theodoric. *Colleg. Crimin. Disp. X. rebf. IV. litt. H.* (z) Carpz. *Prax. Crim. Part. III. Quaest. CXLVII. n. 12. sequ.* (a) Finkelth. *Obj. XLV. n. XXV.* (b) Mascard. *de Probat. Volum. III. concl. MCCXXX. n. 30. sequ.* (c) Stryk. *de Iur. Sens. Diff. IV. cap. V. §. 20. sequ.* (d) Sennert. *Paralip. Inst. Medic. cap. XVI. extr.* (e) Cametar. *Hor. subcesiu. Cent. I. cap. XXXVII.* (f) Casp. Schott. *Physic. Curios. lib. III. cap. XXXIII. §. 3.* (g) Tenzel. *Monatbl. Unterred. anni MDCXCIII. p. 37. sequ.* (h) Richter. *ad L. Discretis C. qui test. fac. poss. Stryk. de Iure Sens. Diff. IV. cap. II. §. 45. sequ.*

adquirere possint, merito dubites, quum nisi ideas rerum moralium innatas statuere velis, vix excogitari possit via, qua ad eam notitiam peruenire possint. Deinde, quod ad alteram quaestionem attinet, ne id quidem negauerimus, surdos & mutos sensa animi dextre satis signis exprimere, (i) adeoque & fateri posse, & quidem tam perspicue, vt cognati & familiares liquido iuraturi sint, se omnia aequae accurate intellexisse, ac si audissent loquentes, quemadmodum & in specie paullo ante enarrata Quaesitores huiusmodi iusiurandum praestiterunt sanctissimum. Enimvero quum in moralibus, & criminalibus potissimum, vel vna circumstantia rem totam alteret: confesso furdo & muto, semper dubium erit, an omnes circumstantias vel recte expresserit reus, vel quaesitores eum satis intellexerint, an hi causam, occasionem, finem facinoris omnino perceperint, an & argumenta, quibus reus se tueri posset, ex signis colligere potuerint. Id iane pro certo adfirmare neminem temere ausurum, arbitramur. Denique quod ad praecipuam quaestionem attinet, nos quidem surdum & mutum capitis damnare rem existimamus plenissimam periculi. Primo enim ille confitetur signis: & quamuis illa incurrant in oculos, propositiones tamen, quae inde eliciuntur, sola *εὐνοχία* & diuinatione quadam nituntur, adeoque non probationi, sed praesumptioni equiparari possunt. (k) Atqui ex coniecturis damnari quemquam vetat NEMESIS CAROLINA, (l) dum sancit: *Es solle niemand auf einigertley Anzeigung, Argwohn, Wahrzeichen oder Verdacht, endlich zu peinlicher Straffe verurtheilet vverden.* Deinde quamuis alioquin eiusmodi coniecturae ad diras quaestiones sufficere iudicentur: his tamen sine effectu subiiceretur surdus & mutus, signa quippe non nisi nouis signis, id est, obscurum nouo obscuro, explicaturus, quin fortassis ne intellecturus quidem, quem in finem torqueatur. Denique vt intelligendi quadam facultate polleat: (quemadmodum Eggertus operam perferendis litteris locare, pisces venales habere, pecuniam discernere, singulosque numos suo aestimare pretio, vsu didicerat,) non tamen inde illico sequitur, vt & rerum moralium ideas animo circumferat. Eggertus, quantumuis ceteroquin astutus, multis signis ostendebat, se nefarium, quod patrauerat, facinus non adeo magni facere, quin quaestionem de crinine tam operosam mirari, postquam cadauer terrae mandatum esset. Quae quum ita sint, surdos &

S s s s

mu-

(i) Cap. 23. X. desponsal. (k) Michalor, *ibid.*, cap. XLV. n. 8. (l) *Constit. Crim. Carol. Art. XXII.*

mutos capieis damnari posse, recte negant iurisconfulti. (m) Nec tamen iisdem adfentiendum putamus, poenam extraordinariam decernentibus. (mm) Poena enim siue ordinaria, siue extraordinaria, decerni non debet nisi in gnaros, se aduersus leges peccasse: quales esse furdos & mutos, nemo, vti dixi, pro certo adfirmarit. Castigandi tamen sunt, vt intelligant, se male egisse, & vel doloris remissentia admonerantur, sibi in posterum ab eiusmodi delictis esse abstinendum. Idque etiam ob oculos fuit ordini Rectorum Helmstadensium amplissimo, dum Eggero, loco ictus fustium ad numellas, feueriorem castigationem in carcere, & operas mediocres in ergastulo dicitur.

§. XLII.

Quum porro & facta quaedam ita comparata sint, vt ex iis fatendi consilium colligi posse videatur: consequens est, vt & ea signis accenseri possint. Et in causis quidem ciuilibus facta huiusmodi plurimam passim occurrunt. Ita ex diuturna vsurarum solutione confessio debiti; (n) ex repetita aliquoties praestatione annui legati confessio obligationis, heredi impositae, (nn) colligitur. Ita & manifestae turpitudinis & confessionis esse dicitur, nolle nec iurare, nec iusiurandum referre. (o) Quod & in criminalibus locum habere potest, si reus iusiurandum purgatorium sibi per sententiam delatum praestare nolit. Similiter super delicto priuato ac famoso, veluti furto, vi bonorum raptorum, iniuriis, doloque malo, suo nomine pactos infamia notat Praetor, (p) quoniam intelligitur confiteri crimen, qui pactus est. (q) Cur enim datis numis pacisceretur, qui sibi innocenti non defuturum sciat iustae defensionis praesidium? Atque hinc & in reliquis maleficiis non capitalibus & fiscalibus, qui delatorem corruerunt, confessis aequiparantur, quamuis non semper notentur infamia. (r) Aliud tamen dicendum de causis capitalibus, *quum ignoscendum leges censuerint iis, qui sanguinem suum qualiter qualiter redemptum velint.* (s) Quamuis vero inde Doctores vulgo colligant, transactionem de criminibus capitalibus, praeterquam de adulterio, licitam atque vtilem esse, (quem

(m) Ant. Matthaei *de Crimin. in prolegom. cap. II. n. 11. sequ.* Berger. *Elect. Inrispr. Crimin. cap. I. §. III. n. 6.* (mm) Carpz. *Prax. Crim. Part. III. Quaest. CXLVI. n. 36.* Stryk. *de Iure Sens. Diss. IV. cap. V. n. 24. sequ.* (n) L. 6. ff. de vsur. (nn) L. 1. C. de fideicom. (o) L. 38. ff. de iureiurando. (p) L. 1. l. 4. §. 5. ff. de bit. quae nos. infam. (q) L. 5. ff. eod. (r) L. ult. ff. de praenaric. l. 4. l. 29. ff. de iure fise. (s) L. 1. ff. de bon. eor. qui anse send. l. 18. C. de transact.

(quem errorem solide profligavit V. C. GER. NOODT, t) sensus tamen illarum legum plane alius est, & maxime differunt transactiones super criminibus publicis ab istis, quae de privatis inveniuntur. Pactum enim super delicto privato ratum est, ceteris, ut actio, inde nascitura, extinguatur, (u) quia de rebus quisque suis recte procul dubio transigit. At pactum super crimine publico vel ideo irritum est, quod eius poena ad utilitatem publicam pertinet, adeoque non est in privatorum arbitrio posita. (x) Hinc ea transactione non sistitur publicae disciplinae vigor, nec impune id fert accusator, qui ob istam transactionem vel praeveneratus, vel tergiversatus esse dicitur. (y) Attamen pro confesso & infami non habetur reus, qui de crimine publico pactus est, & ceteris vere scripsit VLPIANVS: (z) *In capitalibus criminibus non necesse est ei, qui adversarium corrupti.* Erant contra alia facta, ex quibus confessio inducebatur in causis criminalibus. Sic bona eorum, qui metu accusationis mortem sibi consciverant, vel fugam capessuerant, fisco addicebantur, perinde ac si confessi essent. (a) Nam & fugiens reus damnato aequiparetur, tamquam sui ipsius accusator, (b) ac seu veluti sententia suspectus. (c) Quod hodie procul dubio aliter se habet, siquidem ex fuga non confessio criminis, sed indicium duntaxat aliquod, idque satis leve, nascitur, nisi reum ante motam inquisitionem fuga abstulerit. (d) Denique & iis, qui capitis accusati voluntarium exilium eligebant, (quod facere cuius licebat iure veteri, e) tamquam confassis de crimine aqua & igne interdicebatur. (f) Quod itidem hodie locum non habet, nisi quod quibusdam locis, veluti in Saxonia, fugitivi, criminis capitalis suspecti, & si crimen sit *eine übernächige That*, legitimis citati edictis, coram iudicio capitali (*vor einem hochwird-pötmlichen Hofs-Gericht*;) primum contumaciae accusantur, ac deinde proscribuntur, formula: *Dass pötmlich angeklagter des überlirren Todschlages halber bis auf die Acht erkannt, wie er denn darsin billig genommen, öffentlich erkläret und verkündiget wird, inmassen er hier-*

S s s s 2

m 2

(t) Noodt. in Dioclet. & Maximian. cap. V. sequ. (u) L. 54. §. ult. ff. de furt. l. 12. C. de furt. §. serv. corr. (x) L. 7. §. 7. §. 4. l. 29. §. 4. ff. de pact. (y) L. 2. ff. de praenar. l. 6. ff. cod. l. 4. §. pen. ff. de his, qui not. infam. (z) d. l. 2. ff. de bon. cor. qui ante sent. (a) L. 18. §. 2. ff. de bon. libers. (b) Nov. LIII. cap. IV. princ. (c) L. 7. §. 2. ff. de suspens. iur. (d) Cons. Crim. Ars. XXV. Guil. II. Obs. CIX. n. 6. sequ. Bruonca. Process. Inquis. cap. VIII. membr. V. n. 2. (e) Cic. pro A. Caecin. cap. XXXIV. (f) Quinc. Obs. lib. VII. cap. XX.

mit aus dem Frieden in den Unfrieden gesetzt, sein Leib und Leben, wie eines Vogels in der Luft, jederman gemein, und sonderlich in den Gerichten, da die Mord-That begangen, erlaubet wird. V. R. W. Sed tamen publica etiam per edictum proscriptio reo non admittitur defensionis praesidium, sed ad illud induciae annuae indulgentur, iisque demum exeuntibus proscriptio superior decernitur, daß über die vorige zu rechts erkandte und ergangene Achts-Erklärung angeklagteus Ebra, Leib und Gut als onruchtig, rechts- und friedlos verurtheilet, und jederman an allen Orten vvider ihn peinlich zu klagen verstatet und nachgehossen, und Angeklagter also und auf diese Maße in die Oberachts würcklich erklären, solche Oberachts-Erklärung auch darauf durch öffentlichen Aufschlag an denen Orten, an welchen derselbe zuvor durch öffentliche Edicta citiret und geladen worden, jederman notificeet, kund und zu vvisen geben wird. De processu ad id comparato ii, quorum interest, consulere poterunt CARPZOVIUM, (g) KEYSERVM, (h) KOENIGIVM, (i) LVDOVICI, (k) & alios. Extra Saxoniam vero bona fugitivi adnotantur, & caueri solet, ne iis absentis fuga instruat, id quod non solum iure Romano, (l) verum etiam CONSTITVTIONE CRIMINALI (m) cautum est, eo tamen obseruato discrimine, iure Romano post annum, ex quo edictis citati se non stiterint, nec defensi sint, bona in fiscum cogantur; (n) moribus Germaniae autem ista publicatio bonorum nusquam, quod sciamus, recepta sit, sed potius constitutione Carolina expresse prohibita, verbis: (o) Und sollen auch die Richter und Obrigkeiten zu ihrem Nutz den Flüchtigen von ihren Gütern nichts nehmen.

§. XLIII.

Sollemnis etiam eaque perutilis quaestio est, an, qui tacet, conteri videatur? Solut hanc quaestionem PAVLLVS, (p) sed ita, vt Oedipum desiderare videatur illud iuriconsulti aenigma. Ait enim: *Qui tacet, non usique fatetur; sed tamen verum est, cum non negare.* Periculum tamen faciemus, an coniectores esse possimus oraculi. Decerptus

- (g) Carpzo. *Prax. Crim.* (h) Keyser. *Prax. Crim. Part. II. tota.* (i) Koenig. *in Processu, capite von der Acht und Verfestung.* (k) Ludouici *Einleitung zum Criminal-Process, cap. III. §. XXV. sequ.* (l) L. *fin. princ. ff. de requ. absent. damn.* (m) *Const. Crim. Art. CCLVI.* (n) *d. l. fin. ff. l. 2. C. de requir. vel abs. damn.* (o) *Const. Crim. Carolin. Art. CCLVI.* (p) L. 122. *ff. de reg. iur.*

terptus est hic locus ex libro *quinquagesimo ad Edictum*, in quo de re iudicata & confessis egerat, ceu ex l. 1. ff. de confessis patet. (q) Proposuerat ibi PAVLLVS regulam: Confessum in iure pro iudicato haberi, quumque actores reos in iure de facto interrogare, idque in criminalibus etiam causis fieri soteret, ceu ex CICERONE, SALLVSTIO, TACITO, fufius demonstravit BARNAB. BRISSONIVS: (r) quaestio incidebat, an silentio eludens actoris vel accusatoris interrogationem, fateri intelligatur? Quaestionem hanc PAVLLVS neque adfirmare, neque negare poterat. Est enim, vbi in iure tacens pro fatente habetur, auctorque est DONATVS, (s) *taciturnitatem CONFSSIONIS genus esse, praesertim contra aduersarii interrogationem*: itemque ASCONIVS PAEDIANVS, (t) *quum in ius ventum fuerit, dixisse accusatorem: Aio se Siculos spoliasse & si reus tacuisset, litem ei aestimatam, vt victo & CONFESSO*. Est etiam, vbi tacens in iure neganti aequiparatur, e. g. si quaesitus: an heres sit? tacuerit, (u) vel si interrogati a iudice cognati, adfines, liberti, an pupillum defendere velint? nihil respondeant. (x) Haec ergo explicanti PAVLLO obijci poterat, cur tam varie? Respondet, id mirandum non esse, quia tacentis medius quidam status sit inter fatentem & inficiantem, quemadmodum & non nolle medium quid sit inter velle & nolle. (y) Tacentem enim neque fateri proprie, neque inficiari, adeoque nihil obitare, quo minus pro diuersis rei circumstantiis modo pro confesso, modo pro inficiente haberi possit. (z) Enimvero tacentem in iudicio capitali pro confesso hodie non illico haberi, sed pertinaciam eius alio medio, tortura nimirum, infringendam esse, Ictorum contentiens sententia est, (a) quamquam in causis minus arduis lis extra Saxoniam pro negatiue contestata, (b) in Saxonia reus contumax pro confesso & conuicto haberi possit. (c) In Saxonia inquam. Iure enim communj tantum abest, vt in causis criminalibus in contumaci-

S s s 3

am

(q) Gothofred. in *Comment. ad Reg. iur.* pag. 596. (r) Briffon. *Select. Antiqu. lib. II. cap. I.* (s) Donat. ad *Terent. Eunuch. Act. III. Scen. II.* (t) Aison. Paedian. ad *Ciceron. Act. I. in Verr. cap. II.* (u) L. 11. §. 4. & 7. ff. de *interrog. in iur. fac.* (x) L. 4. §. 1. ff. quib. ex *causs. in possess. ear.* (y) L. 3. ff. de *Reg. iur.* (z) Tac. Gothofred. in *Comment. ad Reg. iur.* pag. 595. *sequ.* (a) Carpzon. *Prax. Crimin. quaest. CXIV. num. 56.* Keyfer. *Prax. Crim. Pars. II. cap. V. §. LXXV.* (b) Brunner. *Proz. Inquis. cap. VIII. membr. I. n. 20. in fin.* (c) Ludouici Einleitt. *zum Criminal-Proceß. cap. V. §. XI.*

am poena decernatur, vt ne in ciuilibus quidem id admitteret iura nostra, ceu praeclare post HVG. DONELLVM (d) VLR. HVBERVS (e) obseruauit. Quibus addimus, ne iure quidem Germ. vetere contumaces pro confessis habitos esse, LEGE ENIM SALICA, (f) *qui ad malum legibus dominicis manuitus fuerit, & non venerit, si eam sumis (eine rechtsmäßige Säumniß oder Ebschaff) non desinuertit, solidorum quindacim culpabilis iudicatur.* Talemque multam contumacibus irrogari videmus etiam in LEGE BAIUARIORVM, (g) & LEGE RIPVARIA, (h) eamque in rem multa differunt SIRMONDVS, (i) & STEPH. BALVZIVS. (k)

§. XLIV.

Denique quod ad postremum attinet confessionis requisitum, in quo vel maxime occuparam esse oportet religionem iudicis, illud in eo positum esse diximus, vt confessio fiat de re, quae fieri possit, nec manifestis facti circumstantiis refragetur. Quemadmodum enim alias fidem iis non habemus, qui, quae vel fieri non possunt, vel parum verosimilia videntur, referunt: ita non magis credendum erit reis, talia de se ipsis mentientibus. Hinc & ea omnia, quae supra (§. XXIX.) de causis ciuilibus diximus, hic quoque locum inueniunt vel maxime, & propterea prouide legislatores, Romani (l) aequae ac Germani, (m) sanxerunt, vt confessioni non credatur, nisi de corpore delicti liquido constet. Hoc enim vel praecipuum est, quod religionem iudicantium instruere debet, vt ad sententiam capitalem peruenire possit. Quum vero delicta vel in facto permanente consistant, veluti homicidium, incendium, effractio aedium, falsum monetarium, &c. vel in transeunte, veluti stuprum, adulterium, iniuriae verbales, &c. facile est ad intelligendum, in his ipsa indicia vrgentia pro corpore delicti esse, nec illud accuratius inuestigari per rei naturam posse. (n)

§. XLV.

(d) Donell. *lib. XXIV. Comment. iur. cap. IX.* (e) Huber. *Pract. ad Pandect. lib. II. Tit. IX. §. III.* (f) *Lex Salica Tit. I. Art. I.* (g) *Lex Baiuar. cryp. XVI. Tit. I. art. I.* (h) *Lex Ripuar. Tit. XXXIV. Art. I. sequ.* (i) Sirmond. *ad Capitular. XXXII. pag. 795.* (k) Baluz. *ad Reginon. pag. 506.* (l) *L. 1. §. 24. de SC. Silan. l. 1. §. 27. ff. de quest.* (m) *Constit. Crim. Art. VI.* (n) Carpzon. *Prax. Crimin. Quaest. CVIII. n. 11. 12.*

EXERCITATIO XVII.

697

§. XLV.

Primum id mare iam non ingrediemur, quod iam ab omnibus iuris criminalis Interpretibus factum est. Neque iam iuvat quaestiones speciales expendere, an credendum sit illico sortilegis, pacta cum daemone inita, chirographa litteris sanguine suo rutilantibus exarata, choreas nocturnas in monte Bruçtero, amplexus diabolicos & nescio quae immania narrantibus? an & quatenus feralis sententia ferri possit in eum, qui fatetur homicidium, cuius vestigia per rerum naturam exstare non possunt, e. g. si cadaver in mare proiectum, a suis devoratum &c? Quamvis enim in mundo nobis essent, quae de his aliisque dici possent, egregia: vel ipsa tamen charta, quam iam opusculo insumsimus, admonet, ut calamo demum indicamus ferias, Deoque optimo maximo pro susceptis viribus praestitoeque auxilio gratias, quas concipere possumus, maximas agamus.

DE

DE

VLPIANI IURISCONSULTI HEBRAISMIS,

PROGRAMMA INAUGURALE

VEL

EXERCITATIO XVIII.

Domitium Vlpianum, νομοθέτην, uti a ZOSIMO Lib. I. Cap. XI. adpellatur, ἀριστον, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθῆναι, καὶ τὸ μέλλον ἐν εὐχῆσι συνιδεῖν δυνατόν, *iurisconsultum, praestantissimum, qui & rebus praesentibus recte uti, & futura callide prospicere poterat*, gente Syrophoenicem, domo Tyrium fuisse, inter omnes constare arbitrator. Ipse enim magnifice collaudans *splendidissimam in Syria Phoenice Tyriorum coloniam, nobilem regionibus, serie saeculorum antiquissimam, armipotensem, foederisque, quod cum Romanis percusserat, tenacissimam*, diserte addidit, *inde sibi originem esse*, adeoque patriae suae memoriam ipse ad posteros propagavit in *L. i. pr. ff. de cens.* Quamvis vero tot praeclara, quae reliquit, ingenii monimenta, vel rudera potius eorum ac parietinae, quas Triboniani industriae debemus, satis demonstrant, eum Graecarum Latinarumque litterarum peritissimum, nec in praestantissimis utriusque linguae scriptoribus hospitem fuisse, siquidem ipse ex Graecis Homerum & Hippocratem; ex Latinis Ciceronem, Iunium Gracchum & Fenestellam, ac praeterea terfissimae Latinitatis iurisconsultos, Q. Mucium Scaeuolam, Ser. Sulpicium, M. Porcium Catonem, M. Iunium Brutum, P. Rutilium Rufum, C. Aquilium Gallum, C. Aulum Ofilium, Aufidium Namusam, P. Gellium, C. Trebatium Testam, Alfenum Varum, Q. Antistium Labeonem, & C. Ateium Capitonem, non dicam, legit, sed in succum ac sanguinem conuertit: fuere tamen, quibus eius dictio non modo inficeta atque incomta, sed & nescio quibus barbariei sordibus conta-

contaminata videretur. Quemadmodum enim in Liuii oratione Af-
 nius Pollio Patavinatatem quamdam; in Phaedri fabulis elegantissi-
 mis CASP. SCIOPPIVS Thracismum reperisse sibi visi sunt, quas maculas
 non sine sale deterferunt MORHOFFVS de Patavinis. Liu. p. 159. &
 SCHEFFERVS in vita Phaedri editioni suae praemissa: ita non defue-
 runt, qui VLPiani dictioni aliquid stribiliginis ex origine illa Syriaca
 haerere contenderent, in eoque notarent loquutiones, auribus Lati-
 nis parum familiares, & ad Hebraismi potius, quam Romanae elo-
 quentiae genium, compositas. Quaedam huius generis, in iure no-
 stro passim obuia, primus, ni fallor, collegit vir incomparabilis, AN-
 TONIVS AVGVSTINVS Libro IV. Emendat. Cap. VIII. addiditque p. 297.
*Quod iurisconsulti aliquid ex tam barbara lingua mutuuntur, nemini
 mirum videri debet, qui nouit, Vlpianum ipsum ex Syria Phoenice fuisse,
 quod ipse testurum reliquit, Severamque Imp. ex Phoenissa uxore Anto-
 ninum suscepisse, cognomento Caracallam: quo interfecto Antoninus He-
 liogabalus, & paullo post Alexander, imperarunt, homines & genere &
 natura Phoenices. Illis temporibus maxima pars nostrorum Ictorum
 fuit, quibus necesse erat, ut multa ex aliena lingua in usu essent populi
 Romani.* Similium Hebraismorum saturam haut poenitentiam nobis
 suffecit GILBERTVS REGIVS Enantioph. Iur. Ciu. Lib. II. Cap. XX. qui se
 hanc obseruationem praeceptorum, orientalis litteraturae peritissimo,
 ENIMVNDIO BONIFIDIO, debere profiteretur. Eam GILBERTI diligentiam
 laudans V. C. EVER. OTTO, in praefat. Tomi II. Thesauri Iur. Ciu. p. XXI.
 iudiciumque suum interponens: *Nec miror, inquit, quia Papinianus,
 Vlpianus, & Modestinus semiuadaei fuerunt. Quid? quod ipsi IAC.
 GOTHOFREDO ea sententia placuerit. Hic enim locum quemdam VL-
 PIANI in Animaduers. Iur. Ciu. Cap. VIII. parum feliciter emendans,
 non mirum videri oportere, ait, hanc vocem vsurpatam ab Vlpiano,
 ICTO, qui & Syro-phoenix Tyrius, & verborum nouator, ονομασθη-
 ρας seu νενοσθηρας notus, & passim notatus fuerit apud ATHENAEVM, Lib.
 III. Deipnos. Cap. XVIII. quamuis idem scriptor eximius memoriae
 prodiderit, eum in aliis exactorem verborum tam seuerum fuisse, ut
 probationem eorum illico deposceret, hisce fere verbis: πῆ κέρταϊ
 vnde & lepido admodum agnomine κερταϊες vel κερταπῆτες VO-
 cari meruerit. Tam multis doctissimorum virorum suffragiis sese tue-
 tur haec de VLPIANO Hebraizante sententia. Et tamen multa hic cu-*

mulantur a viris eximiis, quae nescio an non iustam eorum reprehensionem incurrant, qui non tam vilius auctoritate, quam veris rationibus, mouentur. Primum enim non consequitur, ut omnes, Tyro orti, Syrophenices ac semiudaei fuerint. Erat enim ea colonia iuris Italici splendidissima, & iam sub Commodio Imp. *ἀρρωπιανῶν*, ac Phoenices metropolis, ceu ex insigni lapide apud SCALIGERVM Canon. Hag. p. 301. & GRUTERVM Inscript. p. MCV. demonstrat EZ. SPANHEMVS in Orbe Rom. Exerc. II. Cap. XI. p. 217. Multae ergo ibi, uti in aliis coloniis splendidioribus, Penates sibi constituisse poterant familiae Romanae, & in his Domitia, ex qua Vlpianus noster prodiit. Deinde Herennium Modestinum Syrophenicem aut semiudaeum fuisse, nullo idoneo argumento constare arbitror. Pro Dalmata eum habet GVIJ. GROTIUS de vitis iureconf. Lib. II. Cap. XII. §. VI. sed subtrunide, uti par erat, siquidem ex *L. 52. §. 20. ff. de furs.* haec Modestini patria non felicius probatur, quam quod provinciam illam, tamquam Praefes, rexit, id quod tamen ex illo fragmento collegit IO. BERTRANDVS de Iurisperit. Lib. I. Cap. XXX. n. III. Vt cumque se res habeat, saltem de Tyria vel Syriaca Modestini origine altum est apud veteres scriptores silentium. Denique vel maxime mirari subit, tam diffusae eruditionis virum, IAC. GOTHOFREDVM, Vlpianum, qui ATHENAEI symposio interfuisse fingitur, cum Vlpiano iurisconsulto confundere, erroremque olim a CUIACIO Lib. XXIV. Obs. Cap. XXXIX. & IAC. LECTIO Orat. I. de Vit. Vlp. p. 54. admissum recoquere potuisse, quum ipsa temporum ratio, Vlpianos istos diuersissimos fuisse, demonstrat. Ille enim apud ATHENAEVM Lib. XV. Deipnos. p. 677. cognitum sibi fuisse ait Pancratem poetam, qui sub Hadriano floruit. Iam quum excessus Hadriani incidat in annum v. c. DCCCXC. nostrum autem VLPIANVM circa annum demum DCCCCLXXX. a Praetoriano milite occisum esse, ostenderit TILLEMONTIVS in Hist. Imperat. Tomi III. Part. I. p. 341. & 456. consequens sane est, ut nostrum centum annorum senem fuisse oporteret, quum occideretur, si vel decem annorum puer Pancratem viderit. At senem tam capularem fuisse iurisconsultum nostrum, nemo veterum retulit, adeoque nihil certius est, quam diuersum a nostro fuisse Vlpianum, quem lepido *καρρυπνεύς* cognomine exagitationem esse refert ATHENAEVS. Accedit, quod ne huic quidem ATHENAEVS dictionem peregrinam aut Hebraicam infectam tribuerit, sed cum

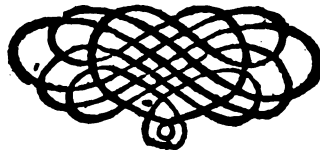
tum tantum ob *νεροφωρικόν* & anxium circa verba studium notarit, ad-
 eoque ad rem plane nihil facturum esset illud ATHENAEI testimonium,
 si vel maxime ad VLPIANVM nostrum pertineret. Sed ut ad rem ipsam
 accedamus propius, largimur equidem VLPIANI orationem aliquid
 singulare habere, quod & V. C. GAR. ANDR. DVKERVS de Latinit. vet.
 ICt. p. 322. & 392. obseruauit: (habent enim aliquid singulare singu-
 li auctores veteres, etiam praestantissimi,) neque inficiamur, eum
 aliquando vocabula quaedam trivialia ac plebeia arripuisse: (quomo-
 do enim talia euitaret ICtus, cui species, huiusmodi loquutionibus
 refertae, quotidie exhibentur?) at Hebraismos in eius fragmentis
 reperire me quidem nondum potuisse, id vero & fateor & prae me
 fero. Exempli loco ANT. AVGVSTINVS p. 193. sequ. attulit loquutio-
 nem vnicam, ellipsin puta aduerbiorum *magis* vel *potius*, VLPIANO
 nostro admodum familiarem. Tale est illud in *L. 2. §. 6. ff. de iudi-
 ciis: Compelleretur (POTIVS) iudicium accipere, quam inuenire eos, qui
 fasis pro eo dnt.* Et in *L. 1. princ. ff. de pos. Quam posset (POTIVS) non
 suscipere caussum, quam decipere.* Itemque in *L. 20. in fine ff. de adq.
 vel omitt. her. Haec actio (MAGIS) poenam vel vindictam, quam rei
 persequutionem, continet.* Ut omittam huius generis alia, quae in
L. 49. §. 5. ff. de legat. 1. L. 5. ff. de susp. sut. & si codicis Florentini
 lectionem sequamur, etiam in *L. 20. §. 8. ff. de nou. op. nunc. & L. 20.
 princ. ff. de adq. vel omitt. hered.* occurrunt. Haec vero Hebraismum
 redolere vel ideo existimat vir doctissimus, quod & Hebraei, com-
 paratiuo gradu destituti, positiuis subiungant praefixum *ו*. veluti Psal-
 mo CXVIII, 8. *בטח ליהוה סמח בנדיבים Bonum est, confi-
 dere in Domino, quam spem collocare in principibus.* Quod & noui
 foederis scriptores sacri passim imitantur, v. C. Luc. XVIII, 14. *Κατ'ἔθ
 ἔτος δεικναιμῶνες εἰς τὸν ὄμον αὐτῶ, ἢ ἐκείνος & 1. Cor. XIV, 19. 'Ἄλλ' ἐν
 ἐπιλοχίᾳ θέλω πέντε λόγους διατῆ νοῦς με λαλήσαι, ἢ μυρία λόγους ἐν γλώσσῃ.*
 Omitto loca alia, quae iam collegit vir doctissimus LAMB. BOS in Ellipsi.
 Graec. p. 327. Enimvero si hic Hebraizat VLPIANVS: commune id habebit
 cum aliis iurisconsultis eximii, imperatoribus & melioris aevi scriptori-
 bus, Latinis quorum nullus origine Syrus fuit. IVLIVS PAVLLVS, in Italia na-
 tus eodem modo loquitur in *L. 2. §. 1. ff. de reb. cred.* nec minus ea
 ellipsis placuit IVLIO PROCVLO in *L. 12. ff. de offic. praef.* CRVIDIO SCAE-
 VOLAE in *L. 100. pr. ff. de legat. 3.* MARCIANO in *L. 1. ff. de*

*mort. cauff. don. MODESTINO in L. 3. ff. de alim. & cibar. legat. & L. 12. ff. de pollicis. ac praeterea Imperatoribus DIOCLETIANO & MAXIMIANO in L. 19. C. de liberal. cauff. CONSTANTINO M. & LICINIO in L. 3. C. de iudic. & IVSTINIANO denique in L. vlt. C. de vfr. Denique si Hebraisum ideo redolet VLPIANI dictio, quod ea ellipsi magnopere delectaretur: eundem redolebit eloquutio praestantissimorum scriptorum, qui omnes ita loquuti sunt saepissime, ceu a IVSTO LIPSIO in *Epistol. Quaest. lib. V. ep. XXIII.* AVS. POPMA de usu antiqui. Libr. II. Cap. XI. FRANC. SANCTIO in *Minerva* p. 519. & denique TAVBMANNO in *Not. ad Plaut.* p. 1035. iam pridem observatum est. Quid quaeso similis Vlpiani loquutionibus reperire possit illis PLAVTI in *Rudent. Act. IV. Scen. IV. v. 70.* *Tacita (MAGIS) bona est mulier semper, quam loquens?* Quid illis LIVII Lib. III. cap. XL. *C. Claudii, qui parvus Appii decemviri erat, oratio fuit precibus, (MAGIS) quam iurgio similis?* Quid illis GELLII Lib. II. Noct. Attic. Cap. VII. *Declinanda (POTIVS) semper, quam respuenda?* Quid illis TACITI Lib. IV. *Annal. Cap. LXI. Agrippa elaris (POTIVS) maioribus, quam vetastis: & Lib. I. Cap. LVIII. Pacem (POTIVS,) quam bellum probabam.* Denique Lib. III. Cap. XVII. *Respondente nullo, miseratio (MAGIS,) quam invidia, augebatur.* Ad quem postremum locum & M. VERTRANIVS MAVRVS notat, loquutionem hanc, qua familiarissime vsus sit Cornelius, ad imitationem Hebraeorum compositam esse, quum neminem, qui Graecis litteris vel leuiter tinctus est, ignorare posse existimem, inter illius linguae elegantias esse ellipsin aduerbii μάλλον, quam HOMERO, THEOGNIDI, THVCYDIDI, LONGINO aliisque auctoribus praestantissimis in deliciis esse, docuit LAMB. BOS in *Ellips. Graec.* p. 328. sequi. Haec ANT. AVGVSTINVS in VLPIANO notavit. GILBERTVS REGIVS, qui & ipse nasum Rhinocerotis habet, Hebraisum sibi deprehendere visus est in verbo INTERDICERE, quod VLPIANVS eo sensu adhibuerit, quem Hebraeorum coniugatio *Hipbil* prae se ferat, vt idem sit ac *facere, vt interdicator.* L. 3. §. 6. ff. *vti possidetis*, nec non in verbo TESTARI, quod ille acceperit pro *facere, vt quis testetur, vel testimoniis probare* L. 25. pr. ff. *ad L. lul. de adult.* Sed & hic ratio fugit bonum GILBERTVM, nec magis illae phrasae VLPIANI Hebraicae sunt, quam illa ab ANT. AVGVSTINO notata ellipsis. *Interdicere cum aliquo*, in sensu transitivo loquutionem esse Latinissimam, discere potuisset ex loco QVINCTILLIANI Libr. III. *Inst. Cap. VI. Non debuisti**

INTERDICERE, *sed petere.* Et verba: *rei testandae causa* in *L. 25. princ. ff. ad L. lul. de adult.* non magis Hebraismum sapiunt, quam haec CECERONIS PRO M. COEL. CAP. XXVII: *Nam necesse est, fuisse non paucos, ut & comprehendi Licinius facile posset, & RES multorum oculis esset TESTATOR.* Sed alia huius generis pleniore manu ferere gestienti manum mihi iniicit candidatus dignissimus, HENRICVS DVSINGIVS, Bremensis, cuius honoribus hoc qualicumque schediafmate praeludere institui.

Incunabula eius primum vidit Brema, inclita ad Visurgin ciuitas, VII. Kal. Febr. anni erae Dionysiacae MDCCVI. Patrem veneratur virum amplissimum consultissimumque, DETHARDVM DVSING, I. V. D. & reip. patriae iam a decem annis Senatorem grauissimum, quem dignitatis gradum & auus DIDERICVS, & prouauus GERHARDVS DVSINGII, magnarii in patria celeberrimi, quam diutissime tenuerunt: matrem ADELHEIDAM VON DEM BVSCH, singularis exempli matronam, HENRICI VON DEM BVSCH, Medicinae Doctōris & Poliatri gratiosissimi filiam natu minimam. Parentes illi honestissimi, prout decet, nihil reliqui fecerunt, ut filium ad probitatem eamque, quae in maioribus enituit, virtutem a primis fere vnguiculis instituerent. Hinc non modo ipsi curam illius singularem in se susceperunt, sed & magistris, qui Paedagogium Bremense ornant, docendi dexteritate celeberrimis, magis magisque indies perpoliendum tradiderunt. Emensus hoc primum stadium, anno MDCCXXIII. circa auctumnū in illustre Lyceum, quod ibidem floret, recipi meruit, fasces tunc tenente viro magnifico & admodum reuerendo, ALBERTO SCHVMACHERO, S.S. Theol. D. & Professore celeberrimo, coetusque Anschariani Ecclesiae disertissimo. Ex eo tempore quoad his Musis interfuit, a virorum doctissimorum latere nunquam discessit, sed quodidie eos audiuit, cum vniuersae philosophiae disciplinas, tam iurisprudentiae partes praecipuas ea, qua par est, fide atque industria publice ac priuatim interpretantes. In his vel maxime se obstrictum fatetur V. C. CASPARO A RHEDEN, I. V. D. & HENR. GERARDO SCHVMACHERO I. V. D. & Professoribus tunc celeberrimis, nunc reipublicae patriae Senatoribus grauissimis, itemque FRANCISCO BERENS, I. V. D. & Historiarum Prof. P. & denique IO. SCHOENE, I. V. D. & Professori de suis cuique muneribus meritissimo. E quorum acroasibus tanto vberiore cepit fructum, quanto diligentius ea omnia, quae audiuit, illi in memoriam domi reuocauit vir consultissimus NIC.

EGGERS, iam I. V. D. & Aduocatus facundissimus, quo tunc noster se praeceptore domestico vsus esse, non sine grati animi significatione refert. Ita ad maiora praeparatus, anno MDCCXXVII. visis in itinere Hanouera, Cassellis, Marpurgo, vbi tum sacra saecularia non sine insigni adparatu ac splendore faciebat academia, nec non Giessa, Francofurto ad Moenum, Moguntia, Bonna, Colonia Agrippina, Dusseldorpio, academiae Duisburgensi ad Rhenum ipsis Nonis Septembribus nomen dedit, & ex praelectionibus excellentissimorum ICtorum, SVMMERMANNI & ZAVNSCHLIFFERI per annum profecit. Deum anno insequente, iussus ab amplissimo Parente, in illustrem hanc Viadrinam se contulit, in albumque nostrorum relatus, praelectionibus virorum doctissimorum HOFFMANNI, RINGKII, DIETHMARI, & meis praecipue, assidue hucusque interfuit. Quantum profecerit, testatissimum fecit in vtroque examine, cui se nuper modeste submisit. Quum itaque in eo talem se praestiterit, vt nihil iam reliquum videatur, quam vt & publice in arenam prodeat: facturus id est proximo, d. X. Maii defensurusque dissertationem de RELIGIONE IUDICANTIVM CIRCA REORVM CONFESSIONES. Cui consueti vt omnes Academiae nostrae fautores, proceres, ciues frequentes interfint, quam humanissime rogo. P. P. Traiecti ad Viadr. ipsis Non. Maii clō lccc xxx.

DE

SVPREMA. PRINCIPVM MAGI-
STRATVVMQVE TVTELA

EXERCITATIO XIX.

Σύνοψις.

- §. I. Reipublicae interest, pupillos non desitui aliorum praesidio. §. II. Ideo omnes fere gentes publice pupillis de tutoribus prospexerunt, quod demonstratur institutis Hebraeorum. §. III. Nec non Graecorum. §. IV. Romani initio aliter sentiebant: postea tutela quoque ad curam magistratuum pertinuit, L. Atilia lata; sed primo non nisi in Vrbe. §. V. Deinde quoque in prouinciis per L. Iuliam & Titiam. §. VI. Ipsi harum gentium magistratus pro tutoribus se non gesserunt. §. VII. Longe aliter Germani prospexerunt pupillis. Indicatur instituti ratio. §. VIII. Apud Germanos principes & summi magistratus ipsi suprema tutela gaudent. §. IX. Probatur hoc priuum ex antiquis Germanorum LL. & Constitutionibus. §. X. Dein ex inuestituris principum & sententiis Impp. quibus principibus suprema tutela concessa, & confirmata fuit. §. XI. Denique ex ipsis inaugurationibus (1) Imperatorum §. XII. (2) Ducum & Principum. §. XIII. Indoles ac natura supremae Principum & magistratum in Germania tutelae. Carponius contra SCHILTERVM defensio. §. XIV. Refutantur argumenta SCHILTERI. §. XV. Definitio supremae tutelae. §. XVI. Differentia eiusdem, quatenus vel Principi, vel magistratibus inferioribus competit. §. XVII. Eius fundamentum. §. XVIII. Illius effectus, circa confirmationem tutorum. An & quatenus tutor testamentarius confirmatione opus habuerit iure Romano? §. XIX. An legitimus? §. XX. CONFIRMATIO quidnam iure Romano? §. XXI. Apud Germanos tam testamentarius, quam legitimus, quin & a magistratu datus, tutor confirmandus est. Fundamentum huius confirmationis in Germania. §. XXII. Confirmatio iuris germanici quidnam efficiat? §. XXIII. Haec tribuit tutori VICARIAM tutelae administrationem §. XXIV. Ater SVPREMAE tutelae effectus circa petitionem tutorum. Petere tutores quidnam iure Romano? Quinam tutores petere teneantur illo iure? §. XXV. In Germania magistratus quoque constituunt tutores non rogati. §. XXVI:

§. XXVI. *Ibidem quoque vi supremæ tutelæ, curatores dant adolescentibus, etiam inuitis.* §. XXVII. *Vltior eius effectus circa administratiõnem tutelæ.* §. XXVIII. *Nec non circa finiendam eandem.* §. XXIX. *Porro circa reddendas rationes, Quomodo illæ redditæ apud Romanos?* §. XXX. *Quomodo apud nos reddendæ?* §. XXXI. *Maximus & vltimus supremæ tutelæ effectus circa percipiendos fructus ex bonis vasallorum impuberum entuit.* §. XXXII. *Conclusio dissertationis.*

§. I

REcTe ac sapienter olim Vlpio Rufino rescripsit SEVERVS Imperator: (a) *Omnem me adhibere curam subueniendis pupillis, omnibus liquere volo.* Existimabat enim, id quod res est, reipublicæ haud parum referre, illos non destitui aliorum præsidio, qui se ipsi per ætatem defendere nequeunt. Sane quum, iudice ARISTOTELE, (b) ea demum felix sit respublica, quæ ciues habet bonos, ac probe formatos: fieri non poterit, vt ad eam felicitatem vnquam adspiret ciuitas, nisi adolescentes bene educentur, & a teneris ad probitatem, virtutem, prudentiamque instituantur. Vnde rectissime idem Philosophus, (c) legislatorem educationi liberorum publice prospicere oportere, statuit, quoniam *πηγή καὶ ῥίζα καλοκαίριας τῆς νομίμης τυχεῖν παιδείας, fons ac radix probitatis est, decentem for-
siri institutionem.* (d) Ea certe deficiente, deficiunt mores, & quantumvis præclaræ animi dotes prorsus obtorpescent:

Doctrina nam vim promouet infirmam

Reliquæ cultus peccora roborant.

Viciumque defecere mores;

Dedecorant bene nata culpæ

Vti cecinit HORATIVS. (e) Iam vero, amissis præmatura morte parentibus, quibus ipsa natura nouellorum ciuium culturam demandauit, quis curam illorum suscipiet, nisi dentur a magistratibus, quorum regantur consilio? Accedit huc alia, eaque fortissima, ratio, quod, quum recte obseruante VLPIANO (f) *infirmitum admodum sit huiusmodi ætatiu consilium, & multis captionibus suppositum,* multo-
rum

(a) L. 2. §. 2. ff. qui per. tut. vel curat. (b) Polit. Lib. VII. c. 1. §. 8.

(c) Polit. Lib. VIII. c. 1. (d) Plut. de puer. educatione. (e) Lib. IV. Od.

4. v. 33. seq. (f) L. 1. pr. ff. de minor.

nam denique expositum insidiis, accidere facile possit, ut hereditas paterna, auitaque bona, miseris illis, & ob aetatis animique imbecillitatem indefensis, subtrahantur dissipenturque. Quum vero e publica sit, neminem rebus suis per fraudem & insidias aliorum spoliari: illud vel maxime cauendum erit in pupillis & minoribus: id quod fieri sane non poterit, nisi detur opera, ut accipiant tutores, quorum consilio auxilioque regantur. Hanc vero curam ad magistratus rectoresque ciuitatum vel maxime pertinere, ipsa ciuilibus prudentiae principia dicitant, idque adeo indubium iam olim visum fuit PLATONI, (g) philosophorum sapientissimo, ut pupillos ideo *παραναλαδην μωρῶν καὶ ἰσχυρῶν*, *maximum sanctissimumque depositum* appellare non dubitaret: cuius videlicet curam quam maximam suscipere debeat publica, ut grauius monet etiam IVSTINIANVS Imperator. (h)

§. II.

Haec quum ita sint comparata, ut ipsa recta ratio, illa verissima esse, facile intelligat: nulla etiam gens tam fuit barbara, tamque immanis, ut curam non habuerit pupillorum, nec publice illis de tutoribus prospexerit. Rem, prout fert instituti ratio, exemplis breuiter illustraturi, initium faciemus ab institutis Hebraeorum, pietate ac sapientia praeclarae gentis longe dignissimis. Obuersabatur illis diuinum aeterni legislatoris exemplum, qui in prima illorum *Georgaria*, quum ipse reipubl. huic sanctissimae tanquam supremus rex praeesset, PATREM AC IUDICEM PUPILLORVM se ipse professus erat, (i) eoque nomine & postea gaudebat, quum iam reges ex hominibus sumerentur. (k) Diuino hoc, inquam, moniti exemplo, magistratus, neque ignari, quod Dei vice praeesent populo, & hoc prospiciendi pupillis officium ad se pertinere, recte existimabant. Huc pertinet, quod ex MOSE MAIMONIDE obseruauit SELDENVS, (l) pupillis olim apud Hebraeos tutores datos esse a confessibus iuridicis vel synedriis. Nec minus huc facit, quod refert HOTTINGERVS, (m) apud eosdem *in causis pupilli iudicem subuenire solitum ex officio, licet id alias fieri non soleret*: eundemque magistratum *ipsum pecuniam pupillorum inuicem dedisse possessori rerum immobilium, qui illam pro fœnore annuo reciperet*. His inter se comparatis, patet profecto, Hebraeos non tantum ipsum con-

V u u u

stitu-

(g) Plato de Leg. Lib. XI. (h) Praef. Nouellas LXXII. (i) Deut. X. v. 18. (k) Ps. X. 14. Ps. LXXIII. 6. (l) Selden. de Uxore Hebr. Lib. II. cap. 3. p. 101. (m) Hotting. de Iure Hebr. Sect. VI. §. LXV. p. 75.

stituendi tutores officium ad curam publicam reuocasse, sed & inprimis cauisse, ne quid pupillorum substantia detrimenti tutorum culpa doloue caperet. Ideoque magistratus ipsi erant arbitri tutorum, eorumque administrationi quam diligentissime attendere, ad suam religionem pertinere credebant.

§. III.

Sed & Graecorum rebuspublicis non minor cura pupillorum erat. Apud Athenienses, eiurato regno, magistratum primum tenebant Archontes, quorum maior etiam annus, quo magistratum gerebat, in fastis publicis nomine suo, sicut Romae consules, signabat, ceu accurate docet patriae meae ornamentum & decus eximium, VBO EM-MIVS. (n) Huic supremo magistratui pupillorum etiam curam demandauerat SOLON, sapientissimus illorum legislator, cuius hac de re legem hanc nobis seruarunt scriptores Graeci: ὁ ἀρχῶν ἐπιμελείτω τῶν ὀρφανῶν. *Archon orphanorum curam habeto.* Hanc ipsam enim legem, tam sapiente populo dignissimam, post DEMOSTHENEM, ISAEVM, AESCHINEM laudat IUL. POLLVX, (o) & fusius explicat interpretis iuris Attici doctissimus, SAM. PETITVS. (p) Quin tantum erat viri studium pro securitate minorum, vt tutelam proximorum agnatorum legitimam, quam apud Romanos summa prouidentia introductam laudat VLPPIANVS, (q) tamquam minus tutam, & bonis, ipsique vitae pupillorum valde periculofam, plane reiiceret, nec vllum ex agnatis, nisi remotiorem, & cui nulla propemodum hereditatis spes effet, ad tutelam vocaret. (r) Tales Atheniensium leges tutelares: de reliquis quoque Graeciae populis non est, quod dubitemus, quin orphanorum curam habuerint maximam, licet fortasse non adeo accurata eius rei memoria apud veteres superfit. Lacedaemoniis certe tenerae aetatis ciues adeo cordi fuerunt, vt eos ne quidem iam ephebos, & ipsorum parentum consilio vtentes, sine Magistratum cura ac ἐπισκοπῇ in ciuitate versari paterentur, quod ipsum eximia laude prosequitur ARISTOTELES. (s) Vniuersis namque Spartani praefecerant vnum, ex primoribus ciuitatis lectum, virum grauem, quem *paedonomon* vocabant. Is potestatem habebat congregandi eos, & in delinquentes aut negli-

(n) Vb. Emmius. *Vet. Graec. Tom. III. p. 10. § 48.* (o) Iul. Pollux *Lib. III. c. 9.* (p) Sam. Petit. *Leg. Attic. Lib. VI. tit. 7. p. 491. seq.* (q) L. 1. pr. ff. de legit. tut. (r) Diog. Laert. *Lib. III. segm. 56. Sam. Petit. ibid.* (s) Aristot. *Polis. Lib. VIII. c. 1.*

gentius agentes, grauiter animaduertendi, quem idcirco quidam ex ephebis, flagella ferentes, comitabantur, ut in promptu essent, si quis esset caedendus. Quae de re plura habet EMMIVS (t) noster, & qui ex instituto Laconum rempublicam descripsit, NICOLAUS CRAGIVS. (u) Si ergo & ipsos filios familias non solum parentum curae credendos, sed magistratui peculiari subiiciendos putarunt Spartani: quanto magis credibile est, eosdem aliosue magistratus pupillos curasse, parentum auxilio destitutos, & ob id tanto maiori expositos periculo? Denique & Rhodiorum curam ac sollicitudinem, quam pro pupillis gerebant, mirifice collaudat DIO CHRYSOSTOMVS. (x) Ex quibus omnibus satis, opinor, constat, communem hanc laudem ciuitatum Graecarum omnium fuisse, publice per magistratus prospicere pupillis, & curare, ne deessent, quorum cura educarentur, quorumque defenderentur auxilio.

§. IV.

Romanorum an eadem sollicitudo fuerit, non facile dixerim. Tutelam illi initio tantum non faciebant, ut eam magistratuum curae demandarent, non, quasi vitam, fortunam, educationemque pupillorum non curassent, quod pietati ac prudentiae populi parum conueniret; sed quod tutelam, tamquam rem priuati arbitrii, ac veluti partem patrimonii hereditatisque, considerarent. Ideo facultatem tutores constituendi, tamquam effectum patriae potestatis, intactam seruarunt patri, eiusque supremo iudicio, quo semper liberis satis consultum credebant. (y) Si vero pater moriens ea de re non dixerat legem, nec tutorem testamento dederat: vix erat, qui ad pupillorum defensionem suscipiendam, aut bona administranda, obstrictum se existimaret. Testamentaria enim quidem tutela Romae ab antiquissimis usque temporibus inoleuerat, adeo, ut iam ex ipsis regibus Ancus Martius Tarquinium Priscum liberis suis testamento tutorem instituisse legatur apud LIVIVM: (z) eaque tutela testamentaria postea etiam in XII. Tabulas migravit, utpote quibus cautum nouimus: PATERFAM. VTI LEGASSIT SUPER FAMILIA, PECVNIA, TUTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO. (a) At quum ipsis XII. Tab. antiquior esset testamentaria tutela: legitimae, quae dicitur, agnatorum mentionem fieri ante de-

Vu u u 2

cem-

(t) Vb. Emmius *ibid.* p. 87. (u) Crag. *de Republ. Laced. lib. XI. cap. XII. p. 150.* (x) Dio Chrysostr. *Orat. XXXI.* (y) L. 7. §. 5. *Cod. de cur. jurisf.* (z) Liu. *lib. I. cap. XXXIV.* (a) Vlpian. *Fragm. tit. XI. §. XV.*

cenuiralem illam legislationem non animaduertimus. Tum demum enim lege cautum, *ut patre familias intestato mortuo, eius sui heredis impuberis tutelam agnatus proximus nancisceretur.* (b) Magistratum in constituenda tutela partes necdum vllae fuere; quin constat, nec postea vllas fuisse, antequam ferretur LEX ATILIA, quam ipsam anno demum V. C. CCCCXLIII. a L. Atilio Regulo, tribuno pleb. quem LIVIYS (c) memorat, latam fuisse, accurate demonstravit DN. PRAESES. (d) Tum demum ad curam praetoris & tribunorum plebis pertinere visum, pupillis, tutores non habentibus, tutores constituere: quod nec ipsum tamen, nisi deficiente tutela testamentaria & legitima, adeoque non nisi in subsidium, factum fuisse, satis superque notum est.

§. V.

Enimvero, quum ipsa lex Atilia in vrbe tantum valeret, sicuti & multas alias, prater hanc, leges extra vrbis pomoeria vim non exseruisse, docent CUIACIVS, (e) GER. NOODT, (f) & ANT. SCHVLTINGIVS: (g) non vterius quoque extendit sese illa magistratum potestas, tutores constituendi. In prouinciis igitur nulla praesidibus cura erat pupillorum, Sicilia sola excepta, in qua mos inualuerat, vt praetores, qui illi praessent, pupillis tutores dare possent, ceu discimus ex HENRICA VALESII Excerptis Peirescianis; (h) nisi forte dicere malis, praetores ibi sua sponte pupillis tutores constituuisse, vt bene de illis merendo, prouincialium sibi beneuolentiam conciliarent. Certe DIODORVS SICVLVS refert in iisdem excerptis, praetores quosdam ipsos tutelam prouincialium suscepisse, quod postea per leges non licuit, ne ipsi sese ingerere tutelae viderentur. (i) Quum igitur, vt supra diximus, lex Atilia Romae tantum valeret: remansit in prouinciis pristinum illud incommodum, vt deficiente tutore testamentario & legitimo, omni tutela destituerentur impuberes, donec tandem & huc rei prospectum est LEGE IVLIA & TITIA, anno V. C. DCCXXVIII. inclinante iam ad principatum republica, Augusto III. & M. Titio Coss. lata; qua cautum fuit, vt in prouinciis quoque, exemplo praetorum vrbano- rum, praesides tutores constituendi ius in posterum haberent. (k)

§. VI.

(b) Lac. Gothofredus *ad XII. Tab. Tab. V. p. 95. sequ. & p. 208. sequ.* (c) Liu. *lib. IX. cap. XXX.* (d) *Antiqu. Rom. Tit. de Atil. Tut. §. IX. Tom. I.* (e) Cuiac. *Paratit. C. de seru. resp. manumitt.* (f) Noodt. *Obs. lib. II. cap. V.* (g) Schulting. *Iurispr. Anteiust. p. 600.* (h) *Excerpt. Peiresc. p. 397.* (i) L. 4. *§. de tut. & cur. dat.* (k) *pr. Inst. de Atil. tut. Vlpian. Fragm. tit. XI. §. XVIII.*

§. VI.

Quae diximus hactenus, fidem faciunt, plerisque iam olim gentibus, publice prospicere securitati minorum, aequissimum visum esse. Ita enim Hebraei, Graeci, & demum etiam Romani magistratibus suis commendarant pupillos; ita solliciti erant legislatores, ne cuiquam tutoris auxilium unquam deesset. Vtut vero haec sese habent, nulla tamen harum gentium, praeter Hebraeos, curam istam ad ordinarium omnium magistratum ac ipsorum principum officium pertinere; existimauit. Athenienses, non unicuique magistratui, sed solis archontibus, ex lege Solonis dederant id negotii. Idem officium Lacedaemonii non nisi paedonomis, quos vocabant, demandauerant. Romani, uti diximus, sero admodum lege Atilia, praetori tantum urbano, adhibita maiori parte tribunorum plebis, (cessante hic interim tribunicia intercessione) (l) & in prouinciis lege Iulia & Titia praesidibus tantum ius dandi tutores concesserant. (m) Transiit quidem postea, pro principum arbitrio, ad plures quoque magistratus illa tutores constituendi facultas, quandoquidem in vrbe, iussu Claudii, ut refert SVETONIUS, (n) consules ex inquisitione; postea ex constitutione D. Marci, uti auctor est CAPITOLINUS, (o) praetores tutelares; hinc praefectus vrbi & praetores, secundum suam iurisdictionem, tutores dare coeperunt: in prouinciis vero ex eiusdem Marci oratione, & Legati Procos. vel si non magnae essent pupillorum facultates, magistratus municipales iussu praesidum, ac denique ex IVSTINIANI constitutione, (p) decuriones cum episcopo loci, si facultes D. solidos non excederent, etiam non expectato iussu praesidum, quin & iuridici Alexandriae tutores dabant: at mansit tamen semper apud Romanos illud principium, tutoris dationem iurisdictionis esse extraordinariae, eamque adeo non omnes promiscue magistratus, sed eos tantum, quibus id speciali lege concessum sit, sibi vindicare posse. Vnde VLPIANUS: (q) *Tutoris datio neque imperii est, neque iurisdictionis, sed ei soli competit, cui nominatim hoc dedit vel lex, vel Scutum, vel princeps.*

§. VII.

Verum enim vero multo aliter rationes hic componebant Germani-

V u u u . 3

- (l) Franc. Hotom. & Arn. Vinnius in *Comment. ad pr. Inst. de Atil. Tut.* (m) §. 3. 4. *Inst. de Atil. tut.* (n) *In vita Claudii cap. XXIII.* (o) *Iul. Capitol. in vita Marci c. X.* (p) *L. 30. C. de Episc. aud. §. 3. Inst. de Atil. tut.* (q) *L. 6. §. 2. ff. de tutel.*

manicae originis gentes. Illae enim non quibusdam tantum magistratibus, nec certis demum casibus, aut in subsidium, ut apud Romanos fieri solebat, curam constituendi tutores demandabant, sed in vniuersum omnibus magistratibus, & summis principibus id negotii dederant, ut non modo suo nomine constituerent tutores, sed & in eorum acta & gesta quam diligentissime inquirerent, quin ipsi, se TVTORES SVPREMOS pupillorum omniumque miserabilium personarum esse, scirent. Supremam hanc, & a ratione iuris ciuilibus longe diuersissimam tutelam Germanorum obseruarunt iam pridem ICTI EXIMI, WESENBE-CIUS, (r) MEVIUS, (s) SCHILTERVS, (t) ut alios taceam, qui tamen omnes eam non nisi obiter, ac veluti perfunctorie, tetigerunt. Quum vero haec tutela principum ac magistratuum res maioris momenti videretur, quam vulgo creditur, & plures inde fluant conclusiones, quarum alioquin rationem non facile reddideris: SVPREMAM hanc PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELAM, iam paullo accuratius expendere fert animus. Qua in re eum tenebimus ordinem, ut primum videamus naturam huius TVTELAE, deinde in fundamenta, quibus illa demonstrari possit, paullo accuratius inquiramus, ac denique effectus eius singulares, comparato inter se iure patrio & Romano, contemplemur, quippe quorum rationem reddere, his positus, non adeo erit difficile. Faxit Deus feliciter!

§. VIII.

Et primo quidem iam satis inter omnes constat, in foro aequae, ac in legibus Germanorum, nihil frequentius memorari, quam SVPREMAM illam, ut loquuntur, TVTELAM, qua inprimis quidem principes, sed praeter eos omnes quoque magistratus gaudent. Ut quaedam tantum eius generis, veluti per lancem saturam colligam, iam obseruatum est a BESOLDO, (u) serenissimos Wurtembergiae duces hoc sibi nomen libenter tribuere solitos, adeoque saepius in rescriptis suis se ipsos appellasse *Obriste Vormünder*. Simile quid de Norimbergensibus tradit IO. HIERON. WURFFBAIN. (x) Postquam enim illi, (quod & PETR. IVSTINIANVS (y) & PETR. BEMBUS (z) memoriae prodiderunt,) circa

(r) Wesenb. Part. I. Conf. III. n. 67. p. 182. (s) Mev. ad Ius Lub. Part. II. tit. II. art. 21. n. 19. (t) Exerc. XXXVII. §. LXII. (u) Besold. Thesaur. pract. voce *Bürgermeister und Gerichte*. p. 124. (x) Wurffb. Different. Iur. Norib. Class. II. §. 7. (y) Petr. Justin. Hist. Vanc. lib. XI. p. 215. (z) Petr. Bemb. Hist. Venet. lib. VII. pag. 263.

circa annum MDVI. Duce Leonardo Lauretano, leges tutelares a Venetis per Conradum Imhoff petierunt: primarios quosdam constituerunt magistratus, qui non modo causas tutelares diligenter cognoscerent, sed & operam darent, vt res pupillorum saluae essent. Eos ibi vocari *die Herrn Obristen Vormündern*, docet ill. acad. Halensis Cancellarius, IO. PETRVS A LVDEWIG. (a) In CONSTIT. PROVINCIALIB. MAGDEBURGICIS (b) grauitè imprimis monet legislator: *Es habe GOtt selbst der Obrigkeit, und denen Gerichts-babern ernstlich befohlen, daß sie sich der unmündigen und minderjährigen Personen, Sachen und Güter treulich sollen befohlen seyn lassen.* At omnium prudentissime REX PRUSSIAE potentissimus CONSTITVTIONI NOVAE TVTELARI (c) praefatur: Se munere suo supremi tutoris impulsu, leges hasce tutelares longe saluberrimas tulisse. Inter alia ait legislator augustissimus: *Weil wir denn solchen Unheil aus Landes-Väterlicher und Ober-Vormundschafftlicher Vorforge vorzukommen, und mächtiglich zu steuren entschlossen sind. &c.* Plura huius generis passim audiuntur in foro, & subinde occurrunt in plerisque constitutionibus prouincialibus ac LL. tutelariis; ex quibus tamen plura loca ac testimonia praeter necessitatem hic accumulare, iam nihil attinet.

§. IX.

Illud vero paucis monere operae pretium fuerit, in antiquis quoque Germanorum legibus, supremæ huius principum ac magistratum tutelæ expressissima passim occurrere vestigia, ne quis forte putet, principes heri demum, aut nudius tertius, eam nouo plane exemplo, sibi vindicasse. Inuat hic adferre, quæ ex ANSEISO collegit Chron. Spirensis diligentissimus compiler, LEHMANNVS: (d) Veteres Francorum reges adeo de pupillorum & viduarum salute fuisse sollicitos, ait, vt comitibus, per quos tunc temporis vniuersa regebatur respublica, (vide illos quoque *Regis veros adiutores & populi conservatores* adpellare solent eius æui scriptores,) in ipsis diplomatibus (*Bestallungs-Briefen*) tamquam rem maximi momenti, curam illorum iniungerent. *Comites, aiunt, pleniter iustitiam diligunt, ORPHANORVM ET VIDVARVM querelas plenissima & iustissima deliberatione definire discernunt.* Et paucis interiectis: *PRIMITVS ad placito eorum orphanorum*

(a) Ludev. Opusc. Tom. II, p. 1177. (b) Magdeb. Policey-Ordn. cap. XLIII §. 1. (c) Vormundschafft-Ordn. de anno MDCCXVIII. in Praef. p. 2. (d) Chron. sic. Spir. lib. II. cap. XVII.

& viduarum caussae deliberentur, nec propter aliquam dilationem eorum iustitia a iudicibus dilatur. Quin comites ipsos pupillorum & viduarum adiutores & defensores constituerunt Francorum reges, ceu idem refert LEHMANNVS. (e) Sed vt omni res careat dubio: ipsum quaeso audiamus LVDOVICVM PIVM in capitularibus suis (f) ita loquentem: *Vt viduae, inquit, orphani & minus potentes, sub Dei defensione, & NOSTRO MVNDEVRDE pacem habeant, & eorum iustitias adquirant.* En luculentum ipsius regis, de suprema sua tutela, testimonium. Quem admodum enim Langobardis & Alamannis MVNDIVM (g) significabat tutelam, MVNDWALDVS & MVNDEVRDVS (h) tutorem, *Vormund, mombbeer*, vt apud Gelros vicinosque populos hodieque adpellatur: (i) ita Franci tutelam vocabant MVNDEVRDE, vt pluribus ostendit CAR. DV FRESNE, (k) adeoque diserte imperator se dicit pupillorum viduarumque tutorem. Porro hic notari merentur, quae in antiquis legibus Normannorum, quas ex insigni codice MSC. edidit paullo ante laudatus IO. PET. A LVDEWIG, (l) de suprema illa principum tutela leguntur. Ibi enim *Normanniae duci decernitur tutela omnium eorum, qui per homagium feodum, vel membrum feodi, ab eo tenent: (m) & mox eadem ratione ducatus Normanniae, custodiam minorum usque ad 21 annum completum competere, statuitur.* Iam dubitari nequit, quin Normanni fuerint origine Germani, aequae ac Franci, & hinc vterque populus mores hosce patrios ex Germania & vltimo septentrione secum in Galliam intulerit, vbi eos etiam hodiernum, certe quantum ad Normanniae ducatum attinet, in viridi superesse obseruantia, discimus ex CONSVETVDINIBVS NORMANNICIS, Rotomagi editis anno MDCXXVI. (n)

§. X.

Vt eo minus de suprema illa, quae principibus Germaniae antiquo more competit, tutela, dubitari possit: id quoque obseruare iuuabit, non deesse exempla, quod principes imperii, vt aliis regalibus, iuribusque superioritatis territorialis, ita & iure supremae tutelae ab

Im-

(e) loco citato. (f) *Capit. Car. M. & Ludon. Pii lib. VI. cap. CCXXIII.* (g) *Leg. Langob. lib. I. Tit. X. Leg. Alaman. Tit. XLIV.* (h) *Leg. Langob. lib. I. Tit. XVI. §. 8. Tit. XVII. §. 5.* (i) Lamb. Goris. *in Not. ad Frid. Sande de Effestucat. cap. IV. n. 14.* (k) *In Glossarij med. & inf. Latin. Tom. II. p. 698.* (l) *In Reliquiis MSC. Tom. VII. p. 149, sequ.* (m) *Leg. Norman. ibid. s. 10.* (n) *Art. CCXIV. CCXV. sequ.*

Imperatoribus inuestiti, & si qua forte illis hac de re controuersia mota fuerit, lata sententia in eiusdem quasi possessione defensi sint. Quae de re illustre admodum existat testimonium apud AVB. MIRAEVM (o) & CHRISTOPH. BUTKENS, (p) in luculento Henrici Regis diplomate, quo quum primum Lotharingiae & Brabantiae Duci iura imperii obseruare firmiter iniunxisset, REX, sub finem additur: *Adhaec ibidem per sententiam fuit duci adiudicata TUTELA PARVVLORVM, usque ad duodecimum annum, de feudis, quae ab ipso tenentur.* Factum hoc esse in sollemni regni curia, adeoque publica imperii auctoritate, tam ingens illa principum ac ordinum imperii corona, quae tunc Regi, ius dicenti, adstitit, ac quorum nomina habentur ibidem, quam ipsa subscriptio arguit, in hunc modum concepta: *Actum Aquisgrani in sollemni curia in nostra coronatione, anno Dominicae incarnationis MCCXXII. mense Maio.* Habes igitur hic supremam principis imperii tutelam, & quidem vniuersalem, in omnes saltim vasallorum filios impuberes, principis imperii potentissimo, sollemni sententia adiudicatam.

§. XI.

Denique vt eo magis adpareat, hanc supremam impuberum tutelam semper in Germania sibi adseruisse summos imperantes, in primis notatu dignum est, Imperatoribus & Ducibus iam ab antiquis temporibus, in ipsis inaugurationis sacris, curam illorum fuisse commendatam, illosque horum, omniumque miserabilium personarum tutores ac defensores se fore, palam ac sollemni ritu promississe. Testantur de hoc historiae omnium fere coronationum, quarum sollemnes ritus passim memoriae proditi sunt. In describenda inauguratione Ottonis M. prolixus admodum est WITTICHINDVS CORBEIENSIS. (q) At is inter cetera refert, Hildebertum Archiepiscopum Moguntinum, summis sceptro baculoque, iisque nouo regi traditis, addidisse: *His signis monitus, paterna castigatione subiectos corripias, primumque Dei ministris, VIDVIS ac PVPILLIS manum misericordiae porrigas.* Praeclaro huic testimonio aliud, forsitan aeque memorabile, addendum ex WIPONE, qui de Conradi II. coronatione verba faciens, (r) refert, eum a Moguntino Archipraefule ante inaugurationis sacra grauiter admodum officii esse admonitum, finemque sermonis hunc fecisse Archiepiscopo-

X x x x

(o) Aub. Mir. in *Donat. Belg. lib. I. cap. XCV.* (p) Christ. Butkens in *Trophaeis Brab. in probat. p. 68.* (q) Wittich. *Corb. Annal. lib. II. ab initio.* (r) In *Vita Conradi Salici apud Pistorium. p. 429.*

piscopum: *Cum vero Deus multa a te requirat, hoc potissimum desiderat, ut facias iudicium, ac iustitiam, ac pacem patriae, quae semper respicit ad te; ut sis defensor ecclesiarum ac clericorum,* TVTOR VIDVARVM AC ORPHANORVM. Quae admonitio adeo percusserat regis optimi animum, ut ipso consecrationis die, quin inter ipsa coronationis sollemnia, pupillarum viduarumque, in pompa publica forte sibi obuiorum, querelas clementer audiuerit, nec prius ad sacra illa se contulerit, quam memor officii sui, ipse illis ius dixisset. Addit WIPPO: *Ita Rex in talibus casibus, pro quibus maxime regia auctoritas inserpellari solet, hoc est, pro ecclesiarum, viduarum, orphanorum defensione, ad reliqua regimina sibi illa die viam praeparauit.* Praeclarum sane tanti regis factum, ac dignum, quod aeternae posteritatis memoriae commendetur. Ne quis vero putet, talia huius generis plura, quae passim in historiis leguntur, inter obsoletos antiqui temporis ritus esse numeranda, audiamus, quae de Augustissimi Iosephi coronatione regia refert THVCELIVS (s) *Ante praecedionem euangelii, inquit, Moguntinus Elector quaesuit ex Rege inter alia: VIS PAVPERVM ET DIVITVM, VIDVARVM ET ORPHANORVM APERTVS ESSE IVDEX ET DEFENSOR? Respondit Rex: VOLO, & promissum postea iureiurando confirmavit.* Similia de coronatione Maximiliani I. refert GOLDASTVS, (t) de inauguratione Caroli V. GEORGIVS SABINVS, (u) de Maximiliani II. SIMON SCHARDIVS, (x) de reliquorum alii huius generis scriptores, ex quibus sua hausit vir de academia Viadrina olim meritissimus, IO. CHRIST. BECMANNVS. (y)

§. XII.

Iam ab aliis (yy) obseruatum est, Duces etiam quosdam & Principes supremos sollempni inaugurationis ritu prouinciarum regimen auipicari olim solitos esse. Ergo operae pretium erit inquirere, an & in illis sollempnitatibus, supremae huius tutelae mentio interdum facta fuerit? Non tamen erimus occupati in conquirendis vndique testimoniis; sufficient illa, quae scribenti se sua sponte offerunt. De ducatu Bauariae, ab antiquissimis vsque temporibus in Germania potentissimo, obser-

(s) Thucelii *Beschreibung der Königlichen Krönung fol. 69. & sequ.* (t) Goldast. *Polit. Imper. Part. IV. p. 325. sequ.* (u) Georg. Sabin. *de Ele& & Coron. Caroli V. apud Goldast. ibid. p. 122.* (x) Schard. *apud Goldast. Polit. Imp. Part. I. p. 141.* (y) Becman. *in Notit. Dignit. Diss. V. cap. 4.* (yy) Becmann *Notit. Dign. Diss. X. cap. II. §. XIII. p. 237.*

obseruauit LEHMANNVS supra laudatus, (z) ibi lege publica, a Statibus prouinciae iam inde ab anno DCCLXV. lata, cautum inter alia fuisse, vt ducibus regimen capeffentibus nominatim praefcriberetur: *Sie solten Rechts und Gerechtigkeis nachrichten, Wittwen und Wayfen schiltzen, ihre Klagen selbst und persoendlich hören und richten.* Simile quid de inauguratione ducum Carinthiae memoriae proditum legimus. Quamuis enim eo ritu, quem AENEAS SYLVIVS, (a) MEGISERVS & (b) VALVASSOR (c) fufe describunt, nihil sit inusitatus, & hinc ille a nouissimis Austriae archiducibus fere omissus dicatur: in eo tamen Carinthis conuenit cum reliquis gentibus, quod nouo duci tutelam viduarum ac orphanorum publice commendauerint. Repetemus quaedam huc pertinentia ex MEGISERO: *So bald der Bauer, der auf dem Marmol-Stein sizet, den Fürsten erschen, schreiet er in Wendischer oder Schluwonischer Sprache: Wer ist der, der also hoffärtig pranget? So antwortet das umlebende Volk: der Fürst des Landes kommt. Darauf saget der Bauer: Ist Er auch ein gerechter Richter, und Liebhaber des Heils unsers Landes? freyer Eigenschafft? Ist er auch ein Beschirmer des abristlichen Glaubens, und der Wittwen und Wäysen? Antworten sie; ja, er ist, und wirdt seyn. Muß also der Fürst dem Bauer um diese ietzgemeldte zwey Stücke geloben bey seinen Treuen, daß Er Gerechtigkeis wolle halten, und um der Gerechtigkeis willen so arm werden, daß Er sich mit solchem Viehe, als dem Stiere und Feld - Pferd, müsse nähren.* Huc quoque faciunt, quae de inauguratione Britanniae minoris ducis, Francisci Delphini, Francisci I. Galliarum regis filii, Redonibus saeculo XVI. sollempni ritu peracta, scribit BERTRANDVS ARGENTRAEVS (d) ex eoque AVCTOR CEREMONIALIS FRANCICI (e) & IO. CHR. BECMANNVS, (f) Sacra huius inaugurationis, vt referunt laudati auctores, faciebat Redonensis Episcopus, qui cum inter cetera gladium vagina vacuum obtulisset nouo duci, & vt illo, prout principem decet, vteretur, monuisset, addidit inter alia: *Afinque par-celuy tu aides & defendes debonnairement les Vouves & les Orphelins; restaure ce, qui est ruiné. &c.* vt Gallica verba habent, antiquo idiomate scripta. Tantum

XXXX 2

igi-

(z) *Chronie. Spir. lib. II. cap. XVI.* (a) *Aen. Syluius. Descript. Europ. cap. XX.* (b) *Megiser. Annal. Carinth. lib. VI. cap. XI.* (c) *Valuassor Ebro des Hertzogthum Cärnten.* (d) *Argent. Histoire de Bret. Liv. XII. chap. XXI.* (e) *Caerimon. Franc. Pars. I. pag. 602. sequ.* (f) *Becman. ibid. pag. 939. sequ.*

igitur fuit maiorum studium prospiciendi pupillis, ut nulla fere fuerit gens originis Germanicae, quae non regibus principibusque suis, in ipsa inauguratione curam illorum, quin & ipsam supremam horum tutelam, quasi rem ad publicam salutem maxime pertinentem, etiam atque etiam commendauerit.

§. XIII.

Haecenus igitur fatis, opinor, demonsttrauimus supremam hanc Principum magistratuumque in Germania tutelam, ut de ea dubium amplius superesse non posse videatur: iam quoque ordo exigit, ut veram eius indolem, ipsamque naturam breuiter indagemus, quo constet, quidnam per hanc principum tutelam proprie intellexerint Germani. Non quidem in eo tantum consistit vis, ac singularis huius tutelae ratio, *quod constitutio tutorum, requisitio rationum, & vno verbo, inspectio in tutores ad magistratus spectet officium*, ceu sibi ipse quoque persuasit SCHILTERVS, iuris patrii alioquin scientissimus; (g) sed, quod ipsi magistratus reuera tutores & curatores sint, quorum vice & nomine tutores ab ipsis constituti, administrent, auctoritatemque interponant, ad reddendas rationes non iis tantum, quorum interest, sed ipsi magistratibus, tamquam supremis tutoribus, obstricti. Vnde rectius CARPZOVIUS, (h) quem SCHILTERVS ex iuris Romani principiis oppugnat: *Ipsemet magistratus, scribit, tutoris vices gerit, quin & tutor superior Ober-Vormünde, adpellatur, qui constituendo curatorem pupillo, tutorem non habenti, facultatem contrahendi simul ei deferre videtur, perinde ac si tutor datus, curatorem substituerit, ex quo huiusmodi curator, nomine magistratus, ceu superioris tutoris, in iudicio pupilli causam agit.* Recte, nisi quid me fallit, hic rationes subducit CARPZOVIUS, idque vocabulum ipsum, *eines Ober-Vormunden*, satis omnino indicare videtur. Sicuti enim nemo temere ideo vocabit principem supremum consiliarium, praefectum, quaestorem, consulem, quod consiliarios, praefectos, quaestores, consulesque constituit, rationes ab iis exigit, & in eorum actiones ἐπιδικασίην habet: ita quoque minus certe probabile videtur, ob solum illud ius constituendi tutores, rationesque ab illis exigendi, & inspiciendi in eorum gesta, principes magistratusque vocari tutores superiores. Quare potius dicendum, quem-

(g) *Exercit. XXXVII. §. LXVIII. p. 623.* (h) *Carpzou. Respons. Elect. lib. V. Tit. VIII. Resp. LXXXVI. n. 23.*

quemadmodum ideo potissimum principem vocamus iudicem supremum, *den obersten Richter*, quod omnis in republica penes eum sit potestas iudicandi, cognoscendique de causis civium suorum, ab eoque etiam ipsa iudicum potestas, tamquam vicaria, dependet; ita quoque antiquissimum illud supremi tutoris nomen, veram complecti tutelam, ipsi principi primario in omnes impuberes, fragilisque aetatis ciues competentem; reliquis tutoribus vicaria tantum vi ac potestate in iisdem gaudentibus.

§. XIV.

Nec multum mouemur argumentis, quae CARPZOVIO obuertit SCHILTERVS. (i) Primum quod obicit; illud est: posito hoc principio; sequi inde; *tutoris dationem plane fore superfluum, cum iudex, velut tutor superior, semper posset auctoritate tutoria curatorem constituere.* Sed quid tum? aut quidnam inde incommodi, vel damni bonis pupillarum imminere putemus? Ego quidem nihil video, praesertim quum in Germania inter tutorem ac curatorem nihil, vel parum intercedere discriminis, dubium non sit, ceu pridem obseruarunt viri, patrii iuris experientissimi GAILIVS, (k) THOMASIVS, (l) BEIERVS (m) & ill. a LVDEWIG. (n) Id quod adeo verum est, vt ne quidem vocabula sint Germanis, quibus tutores curatoresque distinguant, & hinc utrosque communi nomine vocent *Vormündere*. Alio deinde insurgit argumento SCHILTERVS; *praetorem scilicet, non repraesentare personam tutoris*, quod ipsum confirmat VLPIANI testimonio. (o) Sed haec plane non feriunt sententiam nostram. Quamuis enim per hanc legem expediti iuris sit, praetorem apud Romanos seipsum tutorem dare non potuisse, quemadmodum nec se ipsum vel iudicem pedaneum, vel arbitrum dare poterat: inde tamen non consequitur, vt nec in Germania magistratus tutores superiores esse, aut tutores ab iis dati, vice eorum fungi possint; quum longe diuersissima sit haec constituendi tutores ratio, qua in Germania vtuntur magistratus, ab illa veteri Romanorum. Et quis vero ex iure Romano mores Germanorum aestimet? Ita sane ratiocinari, saltim SCHILTERVM non decebat, qui vindicandis moribus patriis, tantum laboris atque industriae in vniuerso illo opere impenderat. Denique veretur vir doctissimus, *ne ma-*

X x x x 3

le ita

(i) Schilter. *ibid.* (k) Gail. *lib. II. Obs. XCVI.* (l) Thomas. *Not. ad Inst. p. 73.* (m) Beier. *Dissert. de hodierna tus. ac curat. differ.* (n) Ludew. *Opusc. Tom. II. p. 1077.* (o) L. 4. ff. *de tut. & curat. dat.*

le ita consulatur pupillis, si loco actionis tutelae cogentur regulariter ad actionem subsidiariam adversus iudicem confugere. Sed, si quid video, tuta omnia timet SCHILTERVS. Neque enim quisquam coget pupillos, ideo statim ad actionem subsidiariam prouolare, quia magistratus est tutor supremus, eiusque vice reliquos tutores & curatores administrationem gerere diximus. Illi enim omnino prius ex facto suo, siue ob culpam male gestae administrationis, conueniendi, excutiendique erunt etiam apud nos in Germania, quam ad magistratus, tamquam tutores superiores, perueniatur, prout etiam iure Romano hic ordo praescribitur. (p)

§. XV.

Quae quum ita sint, tutela haec superior re ipsa nihil aliud est, quam vis ac potestas in pupillos, & sicubi in Germania feminae quoque adultiores sub tutela vel cura viuere tenentur, etiam in feminas; primario atque eminenter summis imperantibus, secundo quibusuis magistratibus ac iudicibus competens, cuius virtute, tutores vel curatores sua vice administraturos, constituere, gestorum rationes ab iisdem, tamquam vicariis suis, poscere, ac denique parum diligentes, nulla etiam praeuia suspecti accusatione, in ordinem redigere, atque remouere possunt. Nimirum apud Romanos magistratus ipsi tutores non erant, sed iudices tantum illorum, unde etiam ad reddendas rationes non temere cogere solebant tutores, nisi actione tutelae, vel de distrahendis rationibus apud se pulsatos. In Germania vero, ipsi supremi tutores sunt magistratus, adeoque vi officii, etiam non rogati, rationes exigunt, easque dispungunt, distrahunt, & si forte, negligentius in administrandis pupilli bonis tutores a se constitutos sese gerere, vident, nullo licet accusante, in eos tamquam suspectos inquirunt, eosque, prout videntur meriti, coercent. Porro, non omnes quidem apud Romanos magistratus tutores dare, aut de suspectis cognoscere poterant, sed illi tantum, quibus id speciali lege indultum erat. (q) Apud nos vero, omnibus tutela illa superior vi magistratus competit. Denique nec omnes quoque tutores Romae a magistratu dependebant, sed illi tantum, quos ipse dederat, cum testamentarios pater suo arbitrio, legitimos ipsa lex constitueret. Verum a nostris
ma-

(p) L. 4. l. 5. C. de magistr. conu. (q) L. 6. §. 2. ff. de sus. l. 1. §. 3. 4. ff. de suspect. sus.

magistratibus omnes tutores pendent, tanquam vicarii, siue testamento sint dati, siue ob sanguinis propinquitatem ad tutelam vocati, siue ab ipso magistratu *áptows* constituti. Quae omnia discrimina, luculentius mox a nobis explicanda, satis, opinor, ostendunt, quantum differant extraordinaria illa quorundam magistratuum Romanorum iurisdictio, & suprema principum magistratuumque tutela in Germania, de qua heic agimus.

§. XVI.

Diximus, supremam hanc tutelam competere & principi, & magistratibus. Ne autem utrorumque partes confundantur, in primis monendum, qua ratione id, quod principi tribuimus, etiam de magistratibus, iudicibusque inferioribus praedicemus. Sciendum igitur est, eandem hic esse rationem atque subordinationem, quam in iurisdictione animaduertimus. Quemadmodum enim princeps fons ac origo est omnis iurisdictionis, omnesque reliqui magistratus illam exercent principis nomine, ac eo modo, quo ipse eam collatam voluit: ita quoque suprema haec tutela principi in primis competit, magistratibus iudicibusque inferioribus non nisi quatenus eam principis nomine exercent. Satis id probant tot leges tutelares, quibus ius constituendi tutores magistratibus conceditur, de quibus non sine adparatu egit ill. A LVDEWIG in *Dissertat. de tutela Atiliana*. (r) Quod ipsum quoque confirmat ORDINATIO POLITICA, FRANCOFVRTI ad MGENVM anno MDLXXVII. condita, (s) ubi cauetur: *Wenn aber nun denen Obrigkeiten zustehes, Einsehen zu haben, damit die Pupillen nicht benachtheiligt werden. - - - Als wollen wir allen und jeden von Adel und Communen befohlen haben, in ihren Obrigkeiten und Gebiethen zu verordnen, daß den Pupillen iederzeit Vormünder gegeben werden.* Quare quum superior haec magistratuum tutela, ipsi supremae principis tutelae subordinata sit, poterit hic a magistratu gestorum rationes exigere, si & hic parum diligenter officio suo functus videatur. Denique, sicut iudices inferiores tutelam superiorem non gerunt, nisi ratione eorum, qui suae iurisdictioni subsunt: ita princeps ipse supremi tutoris officio fungitur, siue per se, siue per supremum senatum, quem regimen vocant, quoties in pupilli parentes immediate imperium exercuit,

(r) Ludew. *Opusc. Tom. II. pag. 1174.* (s) *Ordin. Polit. Francof. de anno MDLXXVII. Tit. XXXII. §. I.*

cuit, vel, vti in Saxonia loquuntur, *wann der Pupillo schriftsaeßig ist*. Et hoc est, quod in CONSTITVTIONIBVS PROVIN. MONASTERIENSIBVS (t) legimus: *Denen Pupillen sind von Vns, oder dem Gerichte, darunter der Verstorbone gebürig gewesen, Vormündero zu bestätigen*: prout videlicet eorum parentes, principi vel ἀμέσως, vel ἐμμέσως subfuerunt.

§. XVII.

Quamuis igitur superior hæc iudicium magistratuumque tutela, ipsa subordinata sit supremæ principis tutelæ, eo modo, ac §. antecedente de subordinatione iurisdictionis audiuius: non tamen existimandum est, ideo hanc eorundem tutelam in Germania semper promanare a iurisdictione, siue ordinaria, siue extraordinaria, quum longe aliud, & quidem non vnum idemque vbiuis fundamentum heic esse quaerendum, extra omnem plane dubitationis aleam positum videatur. Primum enim satis constat, opinor, ius constituendi tutores, hodie non amplius certis quibusdam magistratibus, nec certa quadam speciali lege, sed omnibus omnino iure ordinario competere; vt adeo tutoris datio hodie non magis extraordinariæ iurisdictionis dici possit, quam adoptio, vel emancipatio, aut huius generis alia. (u) Vnde procul dubio errant, qui cum MEIERO, (x) ZAHNIO, (y) & REBHANIO (z) statuunt, hodiernum quoque apud Germanos tutoris dationem neque vi imperii, neque iurisdictionis, sed ex peculiari concessione competere; *idque & hodie non minus verum esse, quam verum fuerit olim*. Porro, quamuis regulariter omnes, qui ordinaria pollent iurisdictione, gaudeant quoque iure constituendi tutores: non ideo tamen vbi que ordinariæ iurisdictionis illam facultatem recte dixeris. Ecce enim multas in Germania ciuitates municipales, quæ nulla omnino iurisdictione in ciues, sed tantum potestate βαλευικῆ & senatoria gaudent, & tamen pupillis in ciuitate tutores constituunt, vt recte obseruauit SCHILTERVS. (a) Nec magis tamen ipse rem acutè tetigisse videtur, quum hanc facultatem, non quidem vi imperii, aut iurisdictionis vel ordinariæ vel extraordinariæ, sed iure magistratus competere existimat. Competere enim eandem videmus etiam nobilibus in pagis suis,

(t) *Constit. Prouinc. Monaster. Tit. V.* (u) *Thomaf. in Schol. ad Huber. Præcl. tit. Pand. de iurisd. n. 4.* (x) *Meier. Colleg. Argent. tit. de tut. & curat. dat. §. VII.* (y) *Zahn. Schnogr. municip. cap. LII, n. 2.* (z) *Rebhan. Dec. sel. quaest. I. n. 37.* (a) *Exercit. XXXVII. §. LXII.*

suis, dummodo iurisdictione saltem civili, vel bassa, quam vocant, polleant; quos tamen magistratus nemo dixerit. Quare, ut dicam tandem id, quod res est, ius dandi tutores, in eorumque gesta & rationes inquirendi, in Germania pertinet ad ius tutelae superioris. Illud autem iure superioritatis territorialis primario principi competere, argumenta, quae supra attulimus, ipsaque publica documenta, satis euincere arbitror. Vnde tuto concludere licet, magistratus omnes ius constituendi tutores, principis nomine exercere, siue habeant illud iure magistratus ordinarii, siue per inuestituram, siue ex speciali privilegio, cui soli illud accepto ferendum puto, quod magistratus quidam municipales, iurisdictione destituti, iura illa tutelae superioris, quae paullo ante descripsimus, in municipio exercent.

§. XVIII.

Sed iam proximum est, ut, quis huius supremae tutelae effectus sit; quamque ex ea obseruatione utilitatem capere liceat, paucis ostendamus. Primum itaque insignis eius effectus, atque diuersitatis iurium ratio obseruatur circa CONFIRMATIONEM TUTORVM, in qua mores nostros adeo a iure Romano discrepare reperimus, ut in Germania ubique tutores & curatores qualescumque, non prius administrationem tutelae suscipere possint, quam a magistratu confirmati, tutorium, quod vocant, vel curatorium, ea, qua decet, forma conceptum, acceperint. Quod ut melius intelligatur, discrimen illud paullo plenius a nobis nunc erit inuestigandum. Nimirum apud Romanos, tutores testamento rite dati confirmatione non indigebant, nec vllae erant magistratus partes in constituenda tutela, de qua ipse pater in testamento suo legem dixerat; cuius rei rationem hanc reddi animaduertimus a POMONIO, (b) quoniam ciuibus Romanis *uerbis legis XII. tabularum*; VTI LEGASSIT, ITA PVS ESTO, *latissima potestas tributa videbatur, & heredes instituendi, & legati & libertates dandi, TUTELAS quoque CONSTITVENDI*. Id quod adeo verum est, ut si vel maxime pater tutorem dedisset, testamenti facti tempore, vel moriente patre; huic negotio imparem, minorem puta, furiosum, similemque; nihilominus valida esset illa tutoris datio, licet omnino quoad effectum suspenderetur; vsque dum tutor ille ad iustam peruenisset aetatem, vel compos mentis factus esset, interimque a praetore vel praefide daretur

Yyy

(b) L. 120. f. de verb. signif.

tur alius, qui administraret. (c) Reicere ergo, vel prorsus a tutela repellere eiusmodi tutorem, non poterant magistratus. Similiter, si quando minus recte, id est, non eo modo, ut iura postulant, (d) tutorem a patre datum adpareret, supplendum quidem erat eo casu per confirmationem magistratus, id quod iure deerat: (e) tantum vero aberat, ut in arbitrio esset magistratum, vellentne eum confirmare, nec ne, ut potius abscisse, & sine inquisitione vel satisfactione confirmationem hanc impertiri cogerentur. (f) Vnde non est difficile intellectu, quam exigua fuerit magistratum Romanorum potestas, circa tutores hosce testamentarios, & quanto maiorem libertatem leges patri concesserint, quippe cui & in diem, & sub conditione, & minorennem, & furiosum testamento tutorem dare licebat, (g) quum tamen nihil horum magistratibus esset permittum. (h)

§. XIX.

Nec multo plus auctoritatis erat magistratibus, circa tutores legitimos, quos ipsa Lex XII. Tab. vel propterea, vel *καὶ διὰ τὴν αἰτίαν* ad tutelam vocauerat, quales nimirum erant agnati, patroni, parentes, & fiduciarii. Quamuis enim semper liceret patri, legitimos testamento a tutela excludere, iisque pro lubitu praeferre extraneos, siquidem IUSTINIANO teste, (i) *quibus testamento tutor datus non erat, his demum ex lege XII. Tab. agnati erant tutores, qui vocabantur legitimi*, quoniam, ut alibi obseruauimus, (k) tutela apud Romanos per omnia fere hereditatis instar erat: magistratibus tamen eos excludere nullo modo erat permittum; adeo ut ne quidem apud hostes existentem legitimum, simpliciter praeterire potuerint, sed alium interim tutorem debuerint dare, qui tantisper administraret, dum ille in ciuitatem rediisset. (l) Similiter quoque nullae erant magistratum partes in confirmandis tutoribus legitimis. Confirmatio enim iure Romano ad solos tantum testamentarios pertinebat, legitimos vero nemo dabat, sed ipsa lex ad tutelam vocabat. (m) *Vincum*

(c) §. 2. *Inst. qui test. tut. dari poss.* l. 11. ff. de tut. l. 10. §. 3. ff. de testam. tut. l. 10. §. 7. ff. de excus. tut. (d) L. 3. §. 1. ff. de test. tutela. (e) L. 1. §. 1. ff. de confirm. tut. (f) d. L. 1. §. 2. ff. de confirm. tut. §. 1. *Inst. de Attil. cau. l. 1. §. 2. ff. de test. tut.* (g) §. 2. §. 3. *Inst. qui testam. tut.* §. 1. *Inst. de Attil. cau. l. 1. §. 2. ff. de test. tut.* (h) L. 6. §. 1. ff. de tutel. (i) *Princ. Inst. de legit. agn. tut.* (k) *Element. iur. ciu. Pand. Part. IV. §. CCXCIII.* (l) L. 4. §. 2. ff. de legis. tut. (m) L. 5. pr. ff. de legis. tut.

cum igitur super fuit tantum, in quo magistratum hic versabatur officium, scilicet ut satisfactionem exigerent a legitimis: quamvis ne id quidem semper fiebat, quum patrono, dummodo persona honesta esset, in quem suspicio perfidiae nulla caderet, plerumque causa cognita, remitteretur illa cautio, ob reuerentiam ipsi debitam. (n) Unde ex eadem ratione recte colligit ARN. VINNIUS, (o) multo minus legitimam parentum tutelam, eo satisfactionis onere fuisse grauandam. Omnium minime confirmatio cadebat in tutorem, a magistratu datum, quia is a magistratu superiore cum inquisitione, ab inferiore cum satisfactione dabatur, adeoque nullum huic tutoris dationi inerat vitium, quod confirmatione esset tollendum.

§. XX.

Nimirum CONFIRMATIO iure Romano nihil aliud est, quam actus, per quem praetor, sublato vitio vel defectu, ob quem tutoris datio legibus subsistere non poterat, eidem subuenit, & publica auctoritate eam conseruat, vel, vt breuiter rem explicat CUIACIUS, (p) negotium non infirmat. Vnde egregie falluntur, qui putant, CONFIRMARE apud Romanos idem esse, ac ius administrandi tutelam publica auctoritate in tutorem conferre, vel tutoris dationem, siue a testatore patre, siue a lege factam, approbare, ratamque esse iubere: quo nomine lapsus est sine dubio auctor GLOSSARVM NOMINARVM, a CAR. LABBAEO, & nuper quoque in Thesuro iuris ciuilibus editus, (q) dum vò non διαφύραται δίκην verit, καταδικαι, βαβαιωδίκην, ratam habere, firmare. CONFIRMARE potius ICris nihil aliud est, quam, vt supra diximus, actum in se inualidum sublato vitio saluare, vel, vt eleganter ait MODESTINVS, (r) id, quod deficit, neptere publica potestate. Quod ipsum, vt nemini dubium superesse possit, aliquot locis ex iuris textibus illustrare, operae pretium fuerit. Exstat rescriptum duorum fratrum (s) ad Pollionem, in quo incestas nuptias CONFIRMARI non solere, tradunt. Iidem Flauiae Tertullae, quum ignara iuris nuptias incestas cum auunculo iniisset, per Mensorem libertum rescripserunt: (t) Idcirco, quum haec omnia in vnum concurrant, CONFIRMAMVS statum liberorum, in eo matrimonio quaesitorum, perinde ac si legisime concepti fuissent. Et alibi (u) eodem

Yyy y a

pla-

(n) d. l. 5. §. 1. (o) Vinn. ad §. 1. inst. de satisf. tut. n. 3. (p) Cuiac. in Recitat. prior. ad tit. de iurisd. p. 65. (q) Tom. III. p. 1757. (r) L. 1. §. 1. ff. de confirm. tut. (s) L. 38. §. 6. ff. ad l. iul. de adul. (t) L. 57. ff. de rit. nupt. (u) L. 29. ff. de adopt. & emanc.

plane sensu, *adoptio perinde CONFIRMARI dicitur, ac si iure facta esset*, itemque, (x) *adoptionem non iure factam, a principe CONFIRMARI posse*, &c, quae huc faciunt, alia, quibus iam non amplius immoramur, praesertim quum apud veteres probatae latinitatis auctores, eodem sensu vocabulum hoc vsurpetur, ceu ex ipso CICERONE non vno loco obseruare licet. (y) Haec igitur de significatione vocis CONFIRMARE plenius aliquando dicenda fuerunt, vt eo melius intelligatur, quidnam per illam intellexerint Romani, & ne quis forte putet, eodem sensu id vocabulum accepisse iurisconsultos Romanos, ac vulgo apud nos hodie accipitur. Tantum enim abest, vt per hanc magistratus confirmationem, ipse tutor a magistratu fuerit constitutus, vt potius pro testamentario haberetur tutor ille confirmatus, ceu ex pluribus iuris nostri textibus, satis liquet. (z) Quamobrem etiam non est, cur cum VINNIO, (a) HVBERO, (b) aliisque, *mixtum* tutelae genus statuere, coque tutelam confirmatam referre velimus.

§. XXI.

Quae de natura atque effectu confirmationis tutorum, ex iuris Romani principiis haecenus disseruimus, illa eo animo dicta sunt, vt clarius eluceret differentia atque indoles confirmationis hodiernae in Germania, de qua iam nobis erit sermo, & quam veteri illi Romanorum longe dissimillimam esse, nemo non intelliget. Ecce enim statim diuersitatis huius non leue momentum, quod apud Germanos confirmatione illa indigeant tutores qualescumque, adeo, vt siue sint testamentario a patre dati, siue ob sanguinis propinquitatem a lege vocati, siue ab ipsis constituti magistratibus, non prius suscipere possint tutelam, quam a principe, vel magistratu fuerint confirmati. Dubium quidem de vltimis, quos datiuos alias vocamus, mouet magni nominis ICTUS SAM. STRYKIVS, (c) qui confirmatione illos indigere ideo negat, quod eo ipso, quo dantur, administratio quoque ipsis concessa videatur. Sed quod pace tanti viri dictum sit, rem non videtur conficere illa, quam adfert, ratio. Ius enim administrandi tutelam, non incipit a tempore, quo datus est a magistratu tutor, sed a momento, quo

(x) L. 38. ff. eod. (y) Cicero *Orat. antequam iret in exsil. cap. VII. itemque Epist. ad Famil. lib. XVI. Epist. I. & Orat. pro domo cap. XVIII.* (z) L. 1. §. 1. l. 3. ff. de confirm. tut. l. 32. ff. de excus. tut. (a) Vinn. ad §. 5. Inst. de tutel. n. 4. p. 90. (b) Huber. *Pract. ad Pand. lib. XXVI. tit. III. n. 3.* (c) Stryk. *Vf. modern. Digest. lib. XXVI. tit. III. §. IV.*

quo praestito iuramento, vel satisfactione, vel utrisque, tutorium a magistratu accepit; in quibus ipsis consistit illa Germanorum confirmatio. Dein vereor, ne Ictus excellentissimus ipsis contradicat Recessibus Imperii, quibus tutores etiam a iudice datos, confirmandos esse diferte satis sancitur, quemadmodum ipsa verba statim adferenda perspicue demonstrant. Confirmandi ergo in Germania omnes cuiuscumque generis tutores, idque ad mores Germanorum antiquissimos referendum. Quamvis enim vulgo ius illud confirmandi tutores, deriuetur ex ORDINATIONE POLITICA anno MDXLVIII. Augustae confecta, (d) qua cauetur inter cetera: *Daß auch ein ieglicher Vormünder, or sey gleich in Testaments-weiß verordnet, oder durch das Recht oder Richter gegeben, sich der Vormundschafft nicht unterziehen solle, die Vervaltung sey ihm denn zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen;* (quae totidem verbis repetuntur in RECESSU IMPERII de anno MDLXXVII: e) multo tamen profecto antiquior est illa confirmatio Germanorum, cuius iam apud MARCVLFVM, (f) nec non in LEGE WISIGOTHICA (g) & LANGOBARDICA, (h) itemque GLOSSIS IVRIS SAXONICI WEICHBILDICI, (i) expressissima existant vestigia, quae mira sagacitate, uti solet, deprehendit iam pridem IO. SCHILTERVS. (k)

§. XXII.

Praeterea in primis nunc quoque dispiciendum est, quidnam singulare tribuat, & quoniam effectum habeat haec confirmatio Germanica. Nimirum, illa non, ut apud Romanos, defectum aliquem tollit, vel tutoris dationem, minus recte factam, publica auctoritate sustinet; sed ipsa potius est, quae tutori ius administrandi tutelam defert, & ut plenius dicam, ipsum constituit tutorem. Quod adeo verum est, ut apud nos nemo ante pro tutore habeatur, nec qualiscumque tutela vllum prius sortiatur effectum, quam dato tutorio, potestatem suscipiendi tutelam, concesserit magistratus. Indicant hoc satis verba, quae paullo ante ex recessibus imperii adduximus, ubi huc faciunt in primis illa: *sich der Vormundschafft nicht unterziehen, es sey ihm denn die Vervaltung zuvor durch die Obrigkeit decerniret und be-*

Y y y 3

fuh-

(d) *Reformat. guter Policey de anno MDXLVIII. tit. XXXI. §. II.* (e) *Rec. Imp. anni MDLXXVII. tit. XXXII. §. II.* (f) *Marculf. Form. LXXIV.* (g) *Lex Wisigoth. lib. IV. tit. III. leg. III. §. 1. tit. II. leg. XIII.* (h) *Lex Langob. lib. II. tit. XLVIII. art. I.* (i) *Glossu Weichb. ad Art. XXVI.* (k) *Exerc. XXXVII. §. LXIII. sequ. pag. 621.*

folen. Hinc, si dicendum, quod res est, tutor testamentarius proprie tutelam non habet ex testamento, nec agnatus cognatusque ex lege, sed potius a confirmatione magistratus. Vnde optime quoque contra GAILIVM (l) & MYNSINGERVM (m) obseruatum est a ICtis eximiiis, (n) tutorem in iudicio acturum pro pupillis, legitimare se non posse producto testamento, vel demonstrata sanguinis propinquitate, sed necessariam esse productionem tutorii. Inde quoque est, ceu obseruarunt iidem, quod tutor non possit prius se immiscere negotiis pupillorum, nec prius quoque bona eius tacita adficiantur hypotheca, nec denique prius ipsi opus sit excusatione, quam confirmatione iudiciali tutela ipsi fuerit iniuncta. Denique illud vel maxime hic erit notandum, tantam esse magistratum nostrorum circa confirmandos tutores potestatem, vt etiam testamento datos, & a lege vocatos, praeterire, aliosque magis idoneos constituere possint, si priores administrationi tutelae parum sufficientes animaduertant. (o) Quae omnia satis indicant, opinor, non tam ex testamento, vel lege, quam ex confirmatione magistratus, ius administrandi tutelam hodie proficisci, ac sine ea tutelam curatelamue alicui competere, non intelligi.

§. XXIII.

Vnde vero iste Germanorum mos, ab institutis Romanorum adeo diuersus? Ex sola profecto suprema illa, quae principibus in Germania competit, tutela. Huius naturam si recte perceperis, (id quod ex illis, quae haecenus a nobis proposita sunt, non difficile fore confido,) facile animaduertes, reliquos tutores omnes, cuiuscumque sint generis, reuera nihil aliud esse, quam magistratum in administranda tutela VICARIOS, quippe quorum nomine & mandato tutelam suscipiunt, quibusque etiam illos ad reddendas rationes obstrictos esse, nemo dubitat. Iam igitur non amplius miraberis, cur in Germania tutores indistincte confirmentur; iam quoque intelliges, quidnam sibi velit tutorium vel curatorium, sine quo neminem pro tutore esse habendum, supra diximus. Et vicariam quidem hanc tutorum Germanorum administrationem, tam in legibus publicis Imperii, quam in antiquis monumentis, obseruabis praesidium reperire. In LEGE WISIGOTHICA, aequae ac aliis legibus Germanicis, ad tutelam quidem vo-

can-
 (l) Gail, lib. II. *Obs.* CVII. (m) Mynsing. *Cent.* II. *Obs.* XXXVII. (n) Stryk. *Vf. modern. Dig.* lib. XXVI. tit. III. §. VI. Berg. *Oeconom. Jur.* lib. I. tit. IV. p. 160. (o) Thomas. *Not. ad Inst.* lib. I. Tit. XIV. p. 78. sequ.

cantur proximi agnati cognatiue: nihilominus tamen administrationem a iudice illis esse decernendam, ubique innuitur. Audiamus quaedam huc pertinentia: *Si pater ipse*, inquit LEX WISIGOTHICA, (p) *qui nouertam duxerit, tuitionem suscipere filiorum noluerit, tunc a IUDICE propinquior ex matre TUTOR ELIGATUR.* In formula (q) MARCVLFI supra laudata, patruo tutela defertur, prouocaturque prius ad leges Romanas, de tutela legitima & deinceps additur: *Ideo una cum consensu primatum ciuitatis conuenit nobis*, (iudici) *ut istum* (pupillum, de quo erat quaestio,) *patruo suo, una cum omnibus bonis suis, facte & conscripto rerum inuentario, SVB OFFICIO TUTORIS COMMENDARE deberemus: quod ita & fecimus.* Habemus igitur tutelam legitimam a magistratu commendatam. Quum enim alias tutela legitima confirmatione non indigeat: nihilominus tamen hic iudex patruum, quamuis a lege iam vocatum, tutorem constituere, eique tutelam COMMENDARE dicitur. Idem ex RECESSIBVS IMPERII, (r) supra a nobis citatis, probari potest, in quibus administratio a magistratu tutoribus MANDARI dicitur. Id enim innuunt verba: *die Verwaltung sey ihm denn zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen.* Quod & in aliis legibus Germanicis reperitur, veluti in STATVTIS HAMBURGENSIBVS; (s) LVBEENSIBVS, (t) (quae poenam quoque arbitrariam decernunt, si quis tutorum, priusquam a magistratu confirmatus sit, administrationem adfectare ausus fuerit,) & in primis in CONSTITVTIONE TVTELARI REGIAE PRUSSICA. (u) In quibus omnibus ita loquuntur legislatores, ut facile intelligi possit, tutores, quemadmodum diximus, hodie nihil aliud esse, quam VICARIOS principis vel magistratus, tamquam tutoris supremi, iisque etiam non alia de causa competere administrationem, quam quod ea illis a principe vel magistratu sit demandata.

§. XXIV.

Nec minus porro suprema haec Germanorum tutela effectum suum exerit circa PETITIONEM TUTORVM. Iure Romano, quoties pater liberis testamento de tutoribus non prospexerat, nec aderat ex agnatis cognatisque, cui ex lege tutela recte crederetur, necessario tutor erat petendus a magistratu; quoniam, ut saepius dictum, tutoris datio iuris-

(p) Lex Wisigoth. lib. IV. tit. II. leg. 13. (q) Marculf. Formul. LXXIV. (r) Recess. Imp. de annis MDXLVII. & MDLXXVII. l. c. (s) Stat. Hamburg. Part. III. tit. III. art. XIII. (t) Ius Lubec. Part. I. tit. VII. art. II. (u) Königl. Preuss. Verordnungs-Ordnung art. XIX. collato art. XXXII.

risidictionis erat extraordinariae, quam magistratus non exercebant, nisi rogati. *Petere autem tutores, vt recte obseruat v. C. GER. NOODT, (x) non est petere aliquem de medio, praetoris arbitrio eligendum, sed NOMINATIM petere tutorem vel curatorem, Lucium Titium, verbi gratia. Ita tutores vel curatores petere erat, praetori nominare futuros tutores, siue praetori dare nomina eorum, quos petas ab eo tutores constitui. Id quod etiam ex locis iuris nostri quam plurimis perspicue patet. (y) Hinc & CAIVS obseruat, (z) ipsum pupillum sibi tutorem petere non potuisse. Absurdum enim videbatur, existimare, in eligendo tutore firmum esse pupilli iudicium, cuius in omnibus rebus iudicium, vt infirmum, tutore auctore regitur. Petere contra tenebantur, (a) & quidem ex necessitate mater, auia, proximi heredes & liberti, ex officio & pietate cognati reliqui, adfines, familiares, amici, Priores, si non petuissent, vel non eo modo, ac iura id fieri volebant, (b) spe hereditatis excidebant; liberti, apud praesidem, vel praefectum vrbi, tamquam inofficiosi, castigabantur. Tam rigida erat hac in re iuris Romani sanctio.*

§. XXV.

Verum enim vero longe aliter haec sese habent in Germania. Apud nos enim magistratus ipsi suprimi sunt tutores, eosque operam dare oportet, ne quid capiat detrimenti pupillorum substantia. Ideo etiam non expectata matris aliorumque petitione, tutores constituunt, quin etiam non rogati facere illud tenentur, si sciant, pupillos esse in iurisdictione sua, qui tutoribus destituantur. Id enim volunt RECESSVS IMPERII aliquoties iam citati, (c) dum praecipiunt: *Daß denen Pupillen und minderjährigen Kindern iederz. is, biß sie zu ihren Voigtbahren und Mumbahren lahren kommen, Vormündern und Vorstehern, so die ihnen von ihren Eltern im Testaments, oder letzten vwillen nicht verordnet, oder ihre angebohrne Freunde und Vervvandte sich der Vormundschafft aus rechtmäßigen Vrsachen nicht unterziehen vvollten, oder dazu nicht füglich und geschickt vwaren, gegeben vwerden. Clarius loquitur ANGVSTISSIMVS REX PRVSSIAE: (d) Wenn nun gleich niemand um Bestellung der Vor-*

(x) Noodt. *Comment. ad Pand. lib. XXVI. tit. VI. p. 553. Tom. II. Opp.* (1) L. 2. §. 2. ff. qui pet. tut. l. 2. C. eod. l. 24. ff. de tut. & cur. dat. l. 1. §. 3. de magistr. conuen. l. 2. §. 23. ff. ad SC. Tert. (z) l. ult. ff. de manumiss. vind. (y) l. 2. pr. §. 1. ff. qui pet. tut. vel curat. (b) d. l. 2. §. 1. (c) *Recess. cit. ib. l. §. 1.* (d) *Königliche Preussische Vormundschaffts-Ordnung. art. XXXI.*

Vormünder der Unmündigen haben ansuchen, soll doch die Obrigkeit vor sich, und Amtswegen daran seyn, daß --- die Unmündigen mit Vormündern förderlichst versehen werden. Quod & aliae leges tutelares, veluti IVS LVBECENSE, (e) diferte inculcant.

§. XXVI

Sane & hoc ex iure illo supremæ tutelæ aequè promanare, manifestum est, ac illud, quod hodie magistratus curatores etiam constituunt minoribus, quamvis repugnantibus & inuitis. Apud Romanos quidem aequè illis curator dabatur, verum non inuitis, (f) sed desiderantibus, (g) & consentientibus. (h) Et quamvis ex Constitutione MARCI ANTONINI Imp. vti CAPITOLINVS auctor est, (i) *omnes adulti curatores acciperent, non redditis causis*: inuiti tamen reuera illos non accipiebant, dum ipsi petere sibi eosdem solebant: quod vt fieret ab omnibus, facile obtinuit callida legis sanctio, siquidem *ante rerum suarum administratio committi eis non debebat, quamvis bene rem suam gerentibus*, (k) *nec officium tuturum, nisi curatoribus constitutis, finem accipiebat.* (l) Verum in Germania tantis ambagibus non est opus. Ibi enim magistratus & iudices, tamquam supremi tutores, tutorem semel constitutum, regulariter potestatem administrandi ad maiorenitatem vsque continuare iubent, vel si is, pubere iam pupillo, se excusarit, adolescenti curatorem nouum, etiam inuito, constituunt. Id quod denuo non mirandum. Quum enim minores tutelam illam supremam etiam inuiti ferre teneantur: adquiescere quoque debent, si a supremis hisce tutoribus curator illis etiam inuitis detur, qui nomine ipsorum administret, praesertim quum in Germania constitutio curatoris nihil ignominiosi in se habeat, vti olim apud Romanos, cuius rationem egregie euoluit amplissimus PRAESES. (m)

§. XXVII

In ipsa quoque tutelæ ADMINISTRATIONE insigne adparet iuris Romani & Germanici discrimen. Apud Romanos tutores administrabant suo arbitrio, nec partes suas interponebant magistratus, durante tutela, nisi vel ipsi tutores decretum de alienando exposcerent, (n)

ZZZZ

vel

(e) *Ius Lubec. Part. I. tit. VII. art. IV.* (f) §. 2. *Inst. de curat.* (g) *L. 13. §. 2. ff. de tut. & curat. dat.* (h) *L. 2. §. pen. & ult. ff. qui pet. tut.* (i) *Inst. Capit. vis. Marci cap. X.* (k) *L. 1. §. ult. ff. de minor.* (l) *L. 33. §. 1. ff. de admin. & per. tut.* (m) *Elem. iuris ciu. sec. Inst. tit. de cur. §. CCLXX.* (n) *L. 11. de reb. eor. qui sub tut.*

vel alius illos tamquam suspectos accusaret. (o) At magistratus Germani, supremæ tutelæ memores, non tantum quotannis rationes reddi iubent, sed nec temere vllum alicuius momenti negotium, se insciis, a tutoribus geri patiuntur, quippe in quorum acta & gesta illos etiam non requisitos, tamquam tutores superiores, quam diligentissime inquirere decet. Lumen his accedet ex iis, quæ de interponendis magistratuum partibus super tutelæ administratione, in CONSTITVTIONE NOVA TVTELARI sanxit potentissimus REX PRVSSIAE. (p) In primis de alimentis, consilio magistratus pupillo decernendis, admodum sollicitus est legislator augustissimus. Idemque etiam præcipit, (q) vt si pupillus studiis se consecrare, & academias petere velit, sumtus studiorum magistratus pro ratione patrimonii definiat. Denique de pecuniis pupilli, consensu & consilio magistratus elocandis, cauetur ibidem. (r) Sed quum in omnium fere manibus versetur ista CONSTITVTIO, plura inde exscribere, iam superfedemus. Illud tantum monuisse iuuabit, vi supremæ huius tutelæ, huius generis plura hodie ad magistratus pertinere officium, quæ olim apud Romanos parum illis curæ cordique fuerunt.

§. XXVIII.

Ex eadem supræ tutela ratio quoque reddi potest, cur iure Germanico tutela pubertate ipso iure non finiatur, nec curatela semper maiorenitate, quum quibusdam locis præcedere soleat causæ cognitio, an minor ea sit frugalitate, vt ipsi administratio rerum suarum possit concedi. Apud Romanos in masculis anno ætatis XIV. in feminis XII. tutela finiebatur ipso iure, etiam quoad effectus administrationis, & ipsam negotii naturam. (s) Apud nos id fere secus se habet, vbi tutor semel a magistratu constitutus, eius vice regulariter etiam adulti rebus ad maiorenitatem vsque præest. (t) Quod ipsum in Belgio quoque ita obseruari, testantur CHRISTINAEVS, (u) GVDELINVS, (x) GROENEWEGIVS, (y) in Gallia EGVINARIVS BARO. (z) Similiter apud Ro-

(o) §. 1. 2. 3. *Inst. de suspect. tut.* (p) *Königliche Preussische Vormundschafts-Ordnung. §. XLIII.* (q) *Ibid. §. XLV.* (r) *Ibid. §. XLVII.* (s) *L. 31. ff. de admin. & peric. tut. l. 13. ff. de tutel. & rat. distr.* (t) *Gail. lib. II. Obs. XCVI. Schilter. Exerc. XXXVII. §. 79. sequ. Meu. ad tus Lubec. Part. I. tit. VII. art. 1.* (u) *Christin. Vol. III. Decis. CLXXXIV. n. 14. 16. & Vol. VI. Decis. LXXXII. n. 9.* (x) *Gudelin. de iure nouiss. lib. I. in fin.* (y) *Groenevv. de Leg. abrog. tit. quid. mod. tut. fin.* (z) *Eguin. Baro ad Inst. tit. quib. mod. tut. fin.*

Romanos curatela anno XXV. finita erat ipso iure. Moribus Germaniae ne hoc quidem semper fit, cum passim contingat, ut adolescentes cura non exeant, nisi causa cognita. Merentur hic referri, quae ex codice MSC. STATVTORVM ARGENTORATENSIVM de anno MCCCCXXXIII. protulit SCHILTERVS. (a) *Wer vor Meister und Rath Kinder-Vogt gemacht wird, das soll man verschreiben, und der soll der Vogtie nicht ledig sin, er bringe dann solche Kinder, der Vogt er ist, für Meister und Rath, und die Nechsten damit.* Vbi in fine iudici datur potestas statuendi, an minore cura dimittendus sit, nec ne. Ipse quidem SCHILTERVS de venia aetatis petenda explicat hoc statutum: sed quam recte, ego quidem non definio; praesertim quum in Germania non vbique maiorenitas a curatela liberet ipso iure, sed arbitrium vel decretum magistratus & alibi exigatur, ceu ipse quoque SCHILTERVS ex SCHROEERO obseruauit. (b) Quale quid STATVTO etiam LEIDENSI cautum esse refert VINNIVS. (c) Tanta scilicet est in Germania potestas superiorum tutorum, ut quamuis maior factus sit adolescens, tutor tamen vel curator tutelam deponere non possit, nisi a magistratu, cuius vice administrat, causa cognita, ab hoc officio dimittatur.

§. XXIX.

Nec praetermittendum hic videtur, quam maxime supremae huius tutelae virtutem sese exserere in RATIONIBVS TVTELARIBVS. Iure Romano a tutoribus exigui illae non poterant, nisi finita demum tutela, nec prius quoque locum habebat ipsum tutelae iudicium. (d) *Absurdum enim videbatur, VLPIANO teste, (e) a tutore, qui parentis & domini loco erat, rationem administrationis negotiorum pupilli reposci, in qua adhuc perseueraret.* Aliud quidem iura statuebant circa actiones, quae ex quasi contractu tutelae non orientur, veluti circa actiones furti, damni, iniuriae, conditionem furtiuam, & crimen suspecti: has enim actiones, etiam durante tutela, institui potuisse, ibidem docet ICtus. (f) Eadem omnia obtinebant quoque circa curatores minorum, aduersus quos durante administratione, itidem actionem dari negant SEVERVS & ANTONINVS; (g) nec non PHILIPPVS Imp. (h) Nec obstat locus PAVLLI, (i) quem de curato-

Zzzz 2

repu-

- (a) Schilter. *Exerc. XXXVII. §. 80. nos. b. p. 628.* (b) Schilter, *ibid.* & Schröer. *de tutel. sine instit. pupill. Part. III. p. 18.* (c) Vinn. *ad Princ. Inst. de curat. n. 3.* (d) L. 1. *fin. ff. de act. tut. l. 4. pr. ff. cod.* (e) L. 9. §. 4. *ff. cod.* (f) *d. l. 9. §. 7.* (g) L. 2. *C. de administ. tut.* (h) L. 14. *C. cod.* (i) L. 26. *ff. cod.*

re pupillorum recte accipit SCHILTERVS, (k) & plenius explicat ibidem reliquos, qui ob stare creduntur, iuris textus. Quamuis enim analogiae iuris non multum aduersari videri possit, vt minor, quia ex consilio necessariorum suspectum postulare potest curatorem, (l) etiam vtilem tutelae actionem aduersus illum instituat, ceu sibi quoque persuasit MEIERVS: (m) tamen diuersam quodammodo hic subesse rationem, nemo non videt. Delictum enim, ex quo tutor suspectus postulatur, iam adest tempore minorennitatis, nec consultum foret, ei facere facultatem diutius grassandi in bonis minoris: at obligatio ad reddendas rationes non prius nascebatur, quam finita administratione, adeoque nec actioni tutelae vtili prius erat locus; quamuis curatores, actionum singularium nomine, etiam durante illa, conueniri posse, nemo dubitet. (n) Multo minus ergo rationes ex officio exigebat praetor, sed rogatus tantum, finita tutela vel cura, officium suum impertiebatur.

§. XXX.

Verum in alia omnia hic eunt Germani. Quemadmodum enim in constituenda & administranda tutela, magistratibus eorum multo plus esse auctoritatis, quam apud Romanos, audiuius, siquidem ipsi, tamquam supremi tutores, dare debent operam, ne quid pupillorum res detrimenti capiant: ita haec illorum potestas circa rationes pupillares, in primis elucet: siquidem apud nos magistratus ex officio rationes exigunt quotannis, durante tutela, quin tutorem, tamquam vicarium, rationes vltro offerre iubent. Antiquum esse hoc ius, & vere Germanicum, inde patet, quod iam vestigia eius in IVRE PROVINCIALI SAXONICO apparent, (o) vbi dicitur: *Dem, so des Kindes Erbe ist, soll sein Vormund von Jahr zu Jahr des Kindes Gut berechnen.* Nec non in IVRE WEICHBILDICO: (p) *Und soll denen Kindern ihr Gut verrechnen, von Jahr zu Jahr, wo ers in ihre Noshdurfft geshan habe.* Idem quoque vel inde argui posset, quod in hac magistratus potestate, rationes a tutoribus quotannis exigendi, con-

(k) Schilter. *Exerc. XXXII.* §. 173. (l) §. 4. *Inst. de susp. tut. l. 7. pr. ff. eod.*
 (m) *In Colleg. Argent. tit. de act. tut. §. 37.* (n) *L. 16. §. 1. ff. de tut. & rat. distr. l. 26. ff. de admin. tut. l. 1. §. 3. ff. de contr. tut. act.* (o) *Iur. prou. Sax. lib. 1. art. XXIII.* (p) *Weicbb. Sax. art. XLIX.*

conspirent statuta tantum non omnia, ex quibus multa huc pertinencia collegit GISEBERTVS, (q) laudauitque in primis REFORMATIONEM FRANCOVRTENSEM, IVS BAVARICVM, WVRTENBERGICVM, LVBECENSE, & SOLMENSE, in quo postremo etiam ius Romanum, diuersum quid statuens, pupillis damnosum dicitur. In Belgio idem obtinere tradunt GROTIVS, (r) SIM. VAN LEWEN, (s) & ARN. VINNIVS. (t) Plura exempla nos addere possemus, nisi iam in legem Imperii communem abiisset prisca illa Germanorum consuetudo, siquidem in REFORMATIONE POLITICA (u) de anno MDXLVIII cautum: *daß der Vor- mund jährlich auf Foderung der Obrigkeit gebührliche Rechen-schafft thun, und um seine Verwvaltung Rede und Antwort geben solle.* In REFORMATIONE POLITICA (x) anni MDLXXVII. non modo idem repetitur, sed additur etiam, tutorem ipsum sua sponte rationes offerre teneri: *Nichts allein auf Erforderung der Obrigkeit, sondern auch selbst, vermöge seines anbefohlenen Amts, auch geleisteter Pffichts und Eides &c.* Adeo ad se, tanquam tutores superiores, pertinere existimant magistratus Germani, diligenter attendere tutorum inferiorum administrationi, ne quid inde damni patiatur pupillorum substantia.

§. XXXI.

Denique suprema illa Germanorum tutela, vel maxime in eo sese ostendebat, quod passim principes in bonis pupillorum & minorennium, factum vasallorum, usufructu, tanquam supremæ huius tutelæ effectû, gaudebant in Germania. Apud Romanos id inauditum. Illo enim iure tutela omnis gratuita erat, nec quicquam lucri peruenire poterat ad tutorem, (y) nisi ipsi pacto aliquid salarii loco esset promissum. (z) At Germanicæ originis gentes, quemadmodum tutoribus, etiam inferioribus, & maxime legitimis, vel omnium bonorum usufructum, vel partem eiusdem, concedebant, ceu obseruauit SCHILTERVS, (a) & accurata industria ex veterum Gothorum, Hispanorum, Francorum, Germanorum, Danorum, Suecorum, Belgarumque legibus

L z z z 3

gibus

(q) Gisebert. *Peric. II. Statut. tit. XXIV. n. 30.* (r) Grot. *Manud. ad ius Belg. lib. 1. cap. IX.* (s) Sim. van Leuven *Cens. for. l. 18. r.* (t) Vinn. *Comment. ad §. 7. Inst. de Adl. tut. sub fin.* (u) *Reform. Polit. anni MDXLVIII. tit. XXXII. §. 3.* (x) *Reform. Polit. de anno MDLXXVII. tit. XXXI.* (y) *L. 38. ff. de neg. gest. l. 38. ff. de administr. tut.* (z) *L. 33. §. 3. ff. eod.* (a) *Exerc. III. §. XI.*

gibus & statutis demonstravit Ill. a LVDEWIG: (b) ita multo magis eum vsum fructum deberi censebant principi, si vel vasalli vel alterius pupilli sibi *οιμείως* subiecti, tutelam legitimam gereret. Vestigia huius iuris, olim a Germanis recepti, supersunt adhuc in Anglia, ubi etiam Rex ipso iure tutor est pupillorum vasallorum, & ex bonis eorum fructus omnes suos facit, nec quicquam pupillis, quoad ii minores sunt, attribuit, praeter alimenta, si ipsi non habent, unde alantur. De qua suprema M. Britanniae regis tutela differunt COWELLVS, (c) CRAGIVS, (d) POLYDORVS VERGILIVS, (e) aliique. Idem ius olim Ducibus Normanniae competiisse, regique Galliae hodiernum ibi competere, supra vidimus. Quod ipsum eximium eius ius, in CONSVETVDINIBVS NORMANNICIS (f) vocatur, LA GARDE NOBLE ROYALE, CVSTODIA REGALIS, vt docet CAR. DV FRESNE. (g) Nec aliud sibi vult diploma, quod duci Brabantiae de tutela vasallorum concessum esse ab Henrico, supra diximus. Ne quis autem putet, in ipsa Germania tutelam hanc principum fructuariam fuisse ignoratam, producemus quaedam ex iuribus olim per vniuersam fere Germaniam receptis, in quibus expressam eius mentionem fieri videmus. IVS PROVINCIALE SAXONICVM (h) sequentia habet: *und hat sich das Kind noch nicht beabret, so nimmt der Lehn-Herr die Frucht berab.* Similia disponit IVS SVEVICVM: (i) *Vnd hat er das Gut zu Lehn von einem Herrn, so wird dem Herrn das Geld, das Gut behält er.* Nec iniustum hoc videbatur veteribus: *Quum enim, vt loquitur CRAGIVS, supra laudatus, (k) haec sit vera & nativa omnium feudorum conditio, vt vasallus domino militares operas praebet, sique in rebus omnibus gerendis consilio & auxilio adsit, nec huic debito vel officio minor, siue sit mas, siue femina, possit respondere; dominus insereat fructus feudi percipiebat, vt vicarium pro sui vasalli adhuc inidoneo herede substituere, donec ipse heres ad seruandum domino sufficeret.* Inde igitur non est mirandum, ius hoc percipiendi fructus ex bonis pupillorum, principi vi supremae tutelae competens, apud gentes Germanicae originis olim tam altas radices egisse. Nec ho-

(b) Ludevvig. *Opusc. Tom. II. p. 1205. sequ.* (c) Io. Covvell. *lib. I. lur. Angl. tit. XVII. §. I. p. 34. sequ.* (d) Crag. *iur. Feud. lib. II. diæg. XX. p. 284.* (e) Polyd. Verg. *bist. Angl. lib. XVI. pag. 570.* (f) *Consuet. Norman. Art. CCXIV. CCXV.* (g) Car. du Fresne *in glossar. med. & inf. lat. voce custodia pupillorum.* (h) *Ius prom. Saxon. lib. II. art. LVIII.* (i) *Specul. Suen. cap. CCXXIV. §. 2.* (k) Crag. *ibid. p. 287.*

hodie quoque illud profus in Germania obsoleuisse dixerim. Treuirnsem saltem Archiepiscopum ac Electorem adhuc eo iure gaudere, idque in omnibus suae dioeceseos subditis impuberibus etiamnum exercere, ostendit illustris FAECIALIS EVRŌPAEI Auctor. (l) Quod ipsum iam olim a CAROLO IV. IMP. anno MCCCLXXIII. his verbis eidem confirmatum videmus in diplomate apud LIMNAEVUM: (m) *Merum & mixtum imperium, cum attinentiis. in iurisdictionibus dioecesis, quae Freieingereide vocantur, Archiepiscopo confirmatur, PARTERQUE IVS TUTELAE EXERCENDAE VASALLORVM SVORVM IMPVBERVM.*

§. XXXII.

At hunc quidem vsumfructum tutelarem posteriorum temporum humanitas in Germania tantum non vbiq̄ue exclusit. Itaque ei iam non amplius immoramur, maxime quum hic otium nobis fecerint viri, de patrio iure meritissimi, SCHILTERVS, (n) & ill. a LVDEWIG. (o) Possent quidem & alia praeclara, ad hanc tutelam pertinentia, observari: sed quum & imminens ex academia discessus, & ipsa charta festinare me iubeant: hic, actis DEO o. m. gratius, dissertationi, fere *αυτοσχεδιας* deproperatae, felicem impono finem.

(l) *Europäischer Herold Part. 1. p. 280.* (m) *Limm. in iurs publ. Tom. 1. Lib. III. cap. V.* (n) *Schilter. Exerc. XVII. §. XVI. item in Commens. ad ius Feud. Alam. cap. XLIX. p. 278. & cap. LV. p. 496.* (o) *Ludevvig. Opusc. Tom. II. p. 1217. sequ.*

DE

IVRISCONSULTIS REFORMATI- ONI ECCLESIAE PRAELVDEN- TIBVS

PROGRAMMA INAVGVRALE

VEL

EXERCITATIO XX.

Imminet demum, proximeque, quod feliciter futurum confidimus, illucescet septima Kalend. Iulii, qua auspiciatissima die ducentis abhinc annis Principes aliique imperii ordines, qui primi Pontifici Romano repudium generoso consilio miserant, exhibito Augustae Vindelicorum purioris doctrinae compendio, grande atque inauditum constantiae exemplum dederunt. Numquam sane, ex mea quidem sententia, illustriorem triumphum iam inde ab apostolorum temporibus egit Christi ecclesia, quam quum eo die frementibus hinc aduersarum partium antesignanis, minasque & dirissimorum decretorum fulmina vibrantibus, illinc paucis veritatis confessoribus in solo Deo caussaeque bonitate omnem spem ac fiduciam collocantibus, veritas inconcussa stetit, & per magnam Europae partem magis magisque sese indies explicauit. Tum vero Legato Pontificis aliisque eius emissariis, optimum Imperatorem principesque prudentissimos aduersus Protestantes sollicitantibus, adparuit verissimam, quod olim cecinit HORATIVS Carm. Lib. III. Od. III. v. 1. sequ.

*Iustum, & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor, praua iubentium,
Non vultus instans tyranni
Mense quatis solida: neque Ausper,
Dux inquieti turbidus Hadriae,*

Nec

Nec fulminantis magna manus Iouis:

Si fractus illabatur orbis,

Impavidum ferient ruinae.

Quamuis autem neminem dubitare posse arbitrer, quin haec omnia diuino potissimum munere ac prouidentia contigerint: vsus tamen est Deus, prout solet, ingenius ex omni hominum genere eminentissimis, quae vel viam veritati, de carcere veluti proditurae, sternerent, vel iam prodeuntem aduersus inimicorum furores defenderent strenue. Equidem quod ad nostri ordinis homines, iureconsultos puta, attinet, ii, nescio quo fato suo, expertes fere huius laudis vulgo existimantur: at, si dicendum, quod res est, hi inter primos fuere, qui ipsam papatus arcem, impotentem nimirum illum episcopi Romani dominatum, non sine capitum fortunarumque periculo adgressi sunt publice, & per aliquot saecula ante felicem illam temporum reparationem intrepido animo oppugnarunt. Qui iureconsultorum candor quantum profuerit ecclesiae, quantumque contulerit non modo ad animos a Romana curia alienandos, sed & ipsa fundamenta papatus concutienda, facile vnusquisque intelliget. Duae enim potissimum sunt artes, quibus terribile istud, quod Papae sibi in orbem Christianum vindicauerant, imperium quam diutissime perstitit, & reliqua regna, vt ita dicam, in prouinciae formam redegit: altera, quod inaudita plane μεταμορφώσις, ecclesiam in rempublicam, sacerdotium in magistratum, episcopatum denique Romanum in dominatum quemdam, & potestatem ἀντιθέτου commutassent: altera, quod freti herili illo imperio, religionem ad vtilitatem componere, nouasque subinde doctrinas, nouos ritus, prout lubitum esset, orbi Christiano obtrudere consueuissent. Posteriorem hanc ecclesiae labem non poterant non animaduertere, quicumque, adhibita in consilium ratione & scriptura sacra, *stabant super vias, & videbant, & interrogabant de semitis antiquis, quae sit via bona, & ambulare cupiebant in ea, vt inuenirent refrigerium animabus suis.* Ierem. VI, 16. Et hinc de oblanguescente sensim ac degenerare Christianismo a tot saeculis conquesti fuerant quam plurimi, non modo viri docti, veluti Venerabilis Beda, Alcuinus, Paullinus Aquileiensis, Amalarius Fortunatus, Claudius Taurinensis, Rabanus Maurus, Haymo Halberstadiensis, Agobardus Lugdunensis, Ionas Aurelianensis, Ambrosius Ansbertus, Gerbertus, sed & integri coe-

Aaaaa

tus,

tus, qui ab ecclesia Romana secessionem fecerant, veluti Waldensium, Albigensium, Wiclefitarum, Hussitarum, fratrum Boëtorum aliorumque plurium, quorum doctrinam, ferali haereseos nomine infamatam, sanguine ac flammis soffocauit inquisitorum truculentia. At hos quidem conatus omnes non multum reformidabat curia Romana, quamdiu saluum erat istud imperium *δεσποτικόν*, quod Pontifices sibi, tamquam legis pro Christo, deberi contendebant. Quid enim efficerent omnes isti turturum gemitus, quamdiu crederetur, pontificem suo omnia statuere posse arbitrio, orbique Christiano, & ipsis Imperatoribus & Regibus, non nisi in obsequio gloriam quamdam relictam esse? Saluam ergo sibi doctrinam fore sperabant Romanenses, dum salua pontifici esset potestas, nulli mortalium obnoxia: hanc vero integram sibi ac saluam futuram, non vano augurio credebant, quamdiu opprimi a se possent studia ciuilia, hominesque ita instituerentur, vt genuinam reipublicae naturam atque indolem haut perspicerent. Hinc acute obseruarunt viri doctissimi, SAM. PVENDORFFIVS in Monarch. Papali. §. XXXIV. & CHRIST. THOMAS. cum in Notis ad Melch. de Ossa Testam. p. 345. tum in Cautel. circa praecognita iur. Cap. XV. §. IV. nullam philosophiae partem maiore odio prosequutos esse clericos, quam politicam, cuius ne docendae quidem munus cuiquam demandari solebat in academiis. Iam pridem enim Romanis episcopis suboluerat, veram prudentiam ciuilem arcana dominationis suae euulgaturam, detracturamque illam pietatis laruam, qua adhuc incredibilem regnandi libidinem callide induerant. At vero horribile istud secretum primi omnium detexerunt illi, quorum beneficio renata est Romana iurisprudencia. Quamuis enim haec a philosophia ciuili differat quam maxime, multaue bonis illis viris deessent praesidia, quibus freti in sapientiam ciuilem possent altius penetrare: tamen, vti in sole ambulantes, quamuis eo consilio non ambulent, vt colorentur, colorantur tamen; ita & doctores illi semibarbari, quamuis ius Romanum prudentiae ciuilis adipiscendae causa non conlerent, tamen ingenii magnitudine, & assidua Romanae reip. contemplatione, id consequebantur, vt sibi veluti aliud agentibus nasceretur vera idea. Quam quum deinde cum Papatu consistere non posse animaduertent: dominatui huic bellum indicere, principumque iura aduersus Pontificum fulmina pro virili tueri coeperunt. Saeculo
Chri-

Christiano duodecimo, Italis inter aduersa Gibellinorum ac Guelphorum studia fluctuantibus Canonistae fere horum; iuris civilis doctores illorum factioni accedebant. Et tamen paullo post ex canonistis etiam IO. SEMECA, Praepositus Halberstadiensis, quia simul iura Romana ab Azone didicerat, dominatui pontificis Romani mascule sese opposuit. Quum enim Clemens Papa IV. decimas per vniuersam Germaniam suo veluti iure exigeret, bello sacro, vti prae se ferebat, impendendas: acriter ei restitit bonus ille Semeca, & non modo inexplebilem Pontificum auaritiam scriptis exagitauit, sed & eorundem infallibilitatem, sacrum illud papatus palladium, interposita ad concilium vniuersale adpellatione, primus vocauit in dubium, experturus procul dubio inclementissimi istius Clementis fulmina, nisi his cum mors peropportuna subduxisset. Multa de hoc Germaniae ornamento differunt CRANZIUS in Saxoni. Lib. VIII. Cap. XXVII. MELCH. ADAMI in Vit. ICtor. p. 1. GUIDO PANGIROLVS de Claris Leg. interpret. Lib. II. Cap. VI. & frater olim suauissimus, nunc desideratissimus cheu! IO. MICH. HEINECCIUS Antiqu. Goslar. Lib. II. p. 253. vbi & elogium referunt, eius tumulo Halberstadii incisum:

Est, erit, atque fuit, qui desit esse, Ioannes.

Dogma viget, viguit, florebit in omnibus annis.

Lux decretorum, dux doctorum, via morum

Hic iacet, & placet, ut vacet a poenis miserorum.

Multo acrius certamen insequente saeculo decimo tertio adiit MARSILIUS *de Menandrinis*, vti vulgo; vel vti ab ALBERTINO MVSSATO de Gest. Ital. post Henr. VII. Lib. I. p. 3. cognominatur, de RAYMVNDINIS, domo Patauinus, qui diuini humanique iuris peritiam cum haud vulgari philosophiae intelligentia coniunxerat. Quum enim eo tempore Ludouicum Bauarum, Imperatorem, mirifice exagitarent pontifices, facturi, credo, periculum, in quantam patientiam reges ac principes a Gregorii Papae VII. temporibus occalluerint: causam imperatoris atque imperii mascule agebat Marsilius, editis libris bonae frugis plenissimis *de translatione imperii, de potestate Imperatoris in causis matrimonialibus, & Defensore pacis*, qui in SIM. SCHARDII Syntagmate tractatum de imperiali iurisdictione, & MELCH. GOLDASTI Monarchia S. Romani imperii reperiuntur. Refert quoque MATTH. FLACIUS in Catal. Test. verit. Tom. II. p. 767. se in vetusto codice vidisse librum, quo

potestatem omnem coactiuam penes imperatorem esse probavit: sed eum lucem vidisse, non memini. Saltim nec LVD. EL. DVPINVS in Biblioth. eccl. Tomo XI. p. 68. nec alius, qui mihi ad manus est, id scriptum memorat. In omnibus his lucubrationibus expressissima ubique adparent veritatis vestigia. Negare eum videas, Christum in coelum sublatum ecclesiae caput visibile reliquisse, aut S. Petrum Apostolum plus potestatis consequutum, quam reliquos apostolos. Imperatori hic vindicari miraberis ius, Pontifices in ordinem cogendi, quin & sacerdotio eosdem priuandi, si eo male fungantur. Supremum de rebus sacris iudicium non penes Papam, sed penes ipsum Dei verbum esse, laicis: que in conciliis suffragium non minus, quam clericis deberi contendit, quin nihil prohibere existimat, quo minus clericis indulgeatur ius connubii: vt omittamus huius generis alia, ita quippe comparata, vt non mirum sit, Ioannem Papam XXII, quum Aluarum Pelagium, Cardinalem de Turcremata, Alexandrum Elpidium, & Petrum de Palude, quamcumvis *καλοβοόαντας*, tam forti aduersario nec ingenio, nec causae bonitate, pares esse intelligeret, ad decreta sua, tamquam ad sacram anchoram, confugisse, & in virum optimum, veluti in haeticum, feralem detonuisse sententiam. At non defuit causae optimae patronus. Cum Marsilio enim arma focia iunxit LVPOLDVS DE BEBENBURG, Germanus, equestrinatus familia, & iure ciuili, quod Bononiae imbiberat, tam praeclare vsus, vt & ipse Ludouici Bauari iura, testibus AVENTINO Lib. VII. Cap. XVI. 2. 19. & NIC. BVRGVNDO de Ludou. Bau. Lib. II. p. 82. mascule defenderit. Idque satis docent libri *de iuribus regni atque imperii Romani*, nec non, *de zelo catholicae fidei veterum Germaniae Principum*, a SCHARDIO & GOLDASTO editi, quibus demonstrat, nec a Papae arbitrio suspensam esse imperatoris maiestatem, nec hanc a coronatione Romana, sed ab electione septemuiorum primordia capere: quin ipsum Papam, dum opes suas a Constantini M. donatione arceffat, sublesta fide agere, & quae sunt huius notae alia complura, quae inter vetustiora veritatis testimonia retulit MATTH. FLACIUS Tomo II. Catalogi p. 796. Insequentia tempora vberimum dederunt cordatissimorum iureconsultorum prouentum. Floruit enim tum IO. PETERVS FERRARIENSIS, qui in *practica*, quam vocat, vere *aurea* grauius inuehitur in inconditam illam rempublicam in republica, quam Papa inaudito exemplo constituerit. Loca, in editionibus plerisque callide expuncta, reperies apud eundem FLACIUM *ibid.* p. 855. Floruerunt eadem fere aetate

STÉ IOANNES ANDREAE, BOBONIENSIS, **BERNARDVS**, GLOSSATOR, HOSTIENSIS, **CYNVS**, PISTORIENSIS, **OLDRADVS**, **LVDOVICVS ROMANVS**, & quem primo loco nominare debebam, **FRANC. ZABARELLA** Cardinalis, quorum omnium testimonia de iniusto Papparum dominatu passim occurrunt, collectaque ex parte sunt a **FLACIO**, Catal. Tom. II. p. 855. & 857. Gliscerat sensim ea doctorum doctrina, & quo propius adpeteret felicissima reformatio, eo maiora indies incrementa capiebat. Lipsiam sane circa annum erae Christianae MCCCCLXXXIV. ornauit **IO. BREITENBACHIVS**, Ordinis iureconsultorum praefes ordinarius, quem ante Lutherum institutas per Saxoniam indulgentiarum nundinationes oppugnasse, argumento est libellus in Bibliotheca Paullina Lipsiensi superstes, ex quo quaedam decerpit **SEKENDORFFIUS** in Histor. Lutheranismi Tomo I. p. 13. In Italia multo maiorem strepitum dedit **PHIL. DECIVS**, ICTUS celeberrimus, cuius *Apologium Patrum Pisanorum, & Responsum suo nomine scriptum*, nec non alium libellum, quem *Sermonem* inscripsit, edidit **EDM. RICHERIVS** in Hist. Concil. Lib. IV. p. 167. 233. & 278. & sequi. Is sane & ipse Pontificis dominatum iniustum esse contendit, & ulterius progressus p. 279. diserte scribit, *constare, & omnibus exploratum esse, ecclesiam uniuersalem indigere reformatione in capite & in membris*. Sed quantum vir fuerit ille Decius, vel id argumento est, quod non modo eius libri prohibiti mutilatique sint a Clemente Papa VIII. sed & **Iulius II.** Papa eum suppliciis inferorum addiderit, patriaque extorrem bonis ac fortunis omnibus spoliarit, furorem illum hostium paternorum vix effugiente filia decenni, quam monasterii religioni crediderat pater, ceu fufius rem refert **GUIDO PANCIOLOVS** de Claris Leg. Interpr. Lib. II. cap. xxxv. p. 902. Non possum, quin his Accursianis addam iuriconsultum humanissimum **GVIL. BVDAEVM**, qui edito anno MDXIII. libro eruditissimo *de Affe eius, que partibus*, Romanae ecclesiae curiaeque naeuos tam acri aceto perfriquit, vt & illum dignum habuerit **FLACIVS** in Catal. Tom. II. p. 907. cuius loca inter reliqua veritatis testimonia colligeret. Addit eius atnepos, **FRIDRICVS SPANHEMIVS** in Introd. ad Hist. Eccles. Saec. XVI. Sect. IV. §. 4. p. 541. *hunc atauum suum maternum, in libro de Affe Romanam ecclesiam omnem inde a capite sic exagitasse, vs deinceps papatu exierit, non ipse, sed familia eius uniuersa, Geneuam tandem concessura*.

Superessent plures, hic commemorandi. Quaedam etiam haut proletaria dici possent de **SCHVRFIIS**, **PONTANIS** & **BEIERIS**, quorum opera partim in ipsa reformatione partim in praelegenda masculaeque defendenda confessione Augustana enituit, nisi id agenti manum iniiceret candidatus

dignissimus, qui ad veri iurisconsulti laudem adhuc tam feliciter adspirauit, ut interesse videatur commilitonum, tam laudabile exemplum elogio suo non carere. Est is vir iuuenis nobilissimus ac consultiissimus, CHRISTIANVS EBERHARDVS RVSSEL, cuius gratia inter occupationes quam plurimas haec qualiacumque in chartam coniecimus. Natus is est Auricae Frisionum Orientalium III. Non. Aug. MDCCVII. patre viro praenobilissimo atque excellentissimo, ENNONE GVILIELMO RVSSEL, Serenissimo Frisiae orientalis Principi a consiliis secretioribus, & Regiminis Cancellario, IO. RVSSELII, supremi eiusdem prouinciae dicasterii Adessoris filio; matre CHRISTIANA CHARLOTTA, ex antiqua atque honestissima WIARDIORVM stirpe orta, DOTHIAE WIARDA, Praefecturae Auricanae vice serenissimi Principis praepositi, natu maiore filia. Tam praeclaris editus parentibus, patris optimi & de Principe vniuersaque patria meritissimi consilii atque institutione frui non potuit. Amisit enim illum vix trium annorum infans, morte praepropera interceptum, ex eoque tempore mater filium mira pietate educavit, eique non ipsa tantum probitatis virtutisque amorem instillauit quotidie, verum etiam praeceptoribus optimis, qui ingenium praeclarum peroptarent, tradidit. Hinc scholae Vlricianae, quae Auricae floret, ciuibus adscriptus, per decennium audiuit magistros, docendi dexteritate clarissimos, in primis vero Lycei istius Rectorem, BILDSTEINVM, cui se multum debere, fatetur discipulus gratissimus. Anno MDCCXXV, appetente iam auctumno, e scholastica dimissus disciplina, per semestre fere spacium studiis academicis se domi praeparauit, ac ineunte vere insequentis anni in Viadrinam nostram se contulit, Rectore tunc beato WESENFELDIO. Ab eo tempore per omnes honestiores artes, & iurisprudentiam in primis solidiorem, viuendam circumtulit indolem, duces sequutus cum alios, viros doctissimos, tum & me potissimum, cuius a latere fere numquam discessit, ut vere illum *γνώριον ἐμὸν* adpellare posse videar. Sic se gerendo tantum profecit, ut non modo in vtroque examine virum se praestiterit, & ab ordine nostro vniuersorum voluptate auditus sit, sed & elegantem dissertationem de SUPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA suo Marte elaborarit, eaque lucubratione spem de se conceptam mirifice confirmarit. Defendet eam publice VIII. Id. Iun. Cui consueti ut omnes musarum nostrarum patroni ac fautores frequentes intersint, vehementer etiam atque etiam iam rogamus. P. P. Traiecti ad Viadrum ipsis Non. Iun. MDCCXXX.

DE

DE

EMINENTIORIBVS DVCA TVS ET DVCVM LOTHARINGIAE PRAE- ROGATIVIS

EXERCITATIO XXI.

Synopsis.

§. I. *Occasio differendi & instituti ratio.* §. II. *Lotharingiae veteris magnitudo & nominis ratio.* §. III. *Fuit olim regnum.* §. IV. *Et quidem sui iuris, nisi sub Zuenteboldo Rege.* §. V. *Ducatus, ex regnis nati, variis gausi sunt praerogativis, in primis quod palatii regis illustrati sunt.* *Elegans observatio Speculatoris Saxonicus de Comitibus palatiis, in Ducatibus, qui ex regnis nati sunt.* §. VI. *Talis & Lotharingia.* §. VII. *Quia ibi sedes regni primaria, Aquisgranum.* §. VIII. *In Lotharingia non solum Comes palatinus provincialis; §. IX. Sed & Comes palatinus Imperii.* §. X. *Cur hic palatinatus interiecto tempore ad superiorem Rhenum migravit?* §. XI. *Magna Lotharingorum in Rege Germanorum eligendo auctoritas.* §. XII. *Duces Lotharingiae aliquando archiofficio in coronationibus Imperatorum functi sunt.* §. XIII. *Lotharingia aliquando Archiducatus.* §. XIV. *Postea inde nati duo ducatus potentissimi.* §. XV. *Inferior Lotharingia iterum in varios ducatus abiit, eosque opulentissimos.* §. XVI. *Cur Dux Brabantiae Lotharingiae nomen adfectavit?* §. XVII. *Itemque cur aliquando ius gladium in Imperatorum coronationibus praefereendi sibi vindicavit?* §. XVIII. *Lotharingiae superioris seu Mosellanae praerogativa.* §. XIX. *Nexus eius cum imperio & formula.* §. XX. *Eius hodierni tituli & insignia honoris.* §. XXI. *Titulus Regiae celsitudinis.* §. XXII. *Familiae Lotharingicae splendor.* §. XXIII. *Ea eiusdem cum Habsburgica originis.* §. XXIV. *Utriusque gentis felicitas in vindicanda vetere Lotharingia.* §. XXV. *Conclusio dissertationis cum voto pro domo potentissima concepto.*

§. I.

§. I.

CVM alia Principum Romanorum gesta, tum & itinera eorumdem & profectioes, in veteribus numis exprimi, aeternitatisque consecrari consueuisse, neminem, istarum rerum non plane incuriosum, ignorare arbitramur. Nihil enim in monumentis istis animaduertimus frequentius, quam PROFECTIONES & ADVENTVS AVGG. (a) quarum vna in Septimii Seueri Imp. numo elegantissimo apud HARDVINVM (b) ἐπιφαινώς PROFECTIO AVG. FELIX vocatur, non quod felicibus auspiciis suscepta peractaque sit, (id enim commune plebi cum summis principibus esset,) sed quod bonum Principem, quaquorsum procedit, felicitatem laetitiamque publicam, veluti comites trahere, existimarent. Experimentum eius rei adhuc cepit cultior Europa, qua illam Princeps celsissimus potentissimusque, Dominus FRANCISCVS STEPHANVS, *Dux Lotharingiae, Marchisus, Dux Calabriae, Barri & Geldriae, Marchio Pontanusi, & Nomenii, Comes Prouinciae Valdemonsii, Blamonii, Zutphaniae, Saarwerdae & Salmiae*, auspiciatissimo itinere peragravit. Quaquam enim proficiscentem, tot bonorum plausus, adclamationes ac vota exceperunt, vt iure nobis repetere posse videamur, quae de Traiani aduentu dixit PLINIVS: (c) *Non aetas quemquam, non valetudo non sexus, retardauit, quam minus oculos in solito spectaculo impleret. Illum paruuli noscere, ostensare iuuenes, mirari senes, aegri quoque, neglecto medensium imperio, ad conspectum eius, quasi ad salutem sanitatemque prorere.* Quum vero publicae huius laetitiae, insigni factorum clementia, hanc Viadrinam quoque participem fore, rumor nunciarit: fieri profecto non potuit, quin exoptatissimus maximi Principis aduentus, musas etiam nostras, non modo ad concipiendam vota, sed & ad contemplandam LOTHARINGIAM, quae grande illud coeli depositum orbi dedit, excitaret. Natae inde nobis sunt meditationes de potentissimorum LOTHARINGIAE DVCVM ipsiusque illius DVCATVS PRAEROGATIVIS, quas quidem eo minus premendas duximus, quo magis iurisprudentiae publicae studiosis cognitum per spectumque esse oportet, quantum momenti in rep. Germanica semper traxerit Lotharingia, quantumque ipsius Lotharingiae interfit, indiuisum ac perpetuum perseverare, foedus cum Imperio Romano Ger-

(a) Ez. Spanhem. *de praest. & usu numism.* Diff. XIII. p. 620. Tomo II. (b) Harduin. *Op. Select.* p. 800. (c) Plin. *Panegy.* Cap. XXII.

Germanico, quod inter vtrumque regnum iam inde ab antiquissimis temporibus felicissimis auspiciis coaluit, & in posterum, quod auguramur, magis arctiusque indies coalescet.

§. II.

Tractum illum terrarum amplissimum, qui a Vogesi saltibus inter Rhenum, Mosam, Scaldim ad oceanum vsque porrigitur, **LOTHARINGIAE** nomen a Lothario II. Rege Francorum, Lotharii I. Imp. filio, accepisse, arbitramur. Saltim id multo probabilius videtur, quam quod **REGINO PRUMIENSIS**, (d) **MARIANVS SCOTVS**, (e) **SIGEBERTVS GEMBLACENSIS**, (f) **OTTO FRISINGENSIS**, (g) & ex recentioribus plerique tradiderunt, vocabuli istius originem a Lothario I. Imp. esse repetendam. Hic enim praeter Italiam, illumque, quem paullo ante definiuimus, terrarum tractum, etiam prouincias vltra Vogesum, inter Rhenum, Vrsam, Rhodanum & Ararin, praeter paucas ciuitates transrhenanas, quas Ludouicus Germanicus Rex vini caussa exemerat, vasto imperio complexus est, (h) quae quidem prouinciae vltra Vogesum Lotharingiae nomen numquam tulerunt, sed separatas ab illo regno rationes habuerunt. Verum enim vero, diuiso inter Lotharii istius Imp. filios paterno imperio, & Ludouico, natu maximo Italia cum Augusta dignitate potito, Carolo autem Galliam Narbonensem, tamquam paternam hereditatem, cernente, reliqua illa pars, quam supra suis limitibus definiuimus, Lothario II. Regi cessit, ab eoque tempore Lotharingiae nomen ei constantissime haesit, (i) quum prouinciae, quas Carolus tenuerat, Prouinciae, Burgundiae, regnique Arelatenfis vocabulis a Lotharingia in eius aevi monumentis discernantur. (k)

§. III.

Vtrumque se res habeat, vel ex his iam fatis intelligitur, **LOTHARINGIAE** ducatum, qui vetus nomen hodiernum retinet, olim non Ducatum, sed **REGNUM** fuisse, adeoque inter principes Imperii prouincias censendum esse. Neque enim tantum sub vtroque Lothario per

B b b b

annos

- (d) Regino Prumiens. in *Annal. ad ann. DCCCXLII.* (e) Marian. Scot. ad *cum d. ann.* (f) Sigebert. Gemblac. in *Chron. ad cum d. ann.* (g) Otto Frising. in *Chron. Lib. V. Cap. XXXIV.* (h) *Annal. Bertinian. ad ann. DCCCXLIII.* Regino Prum. ad *ann. DCCCXLII.* Sigebert. Gembl. *ibid.* (i) *Annal. Metens. ad ann. DCCCLV.* (k) Sim. Fridr. Hahn. *de iust. Burgundici noui vel Arelat. regni limitib. Hal. MDCCXVI. in 40.*

annos viginti septem eam dignitatem retinuit, verum etiam, extincta illa stirpe, & Lotharingia sensim iuris Germanici facta, constans Lotharingis mansit illius memoria. Arnulfus sane Imp. qui Lotharingiam cum reliqua Germania a Carolo Crasso patruo, non tam iure hereditario, quam Principum suffragiis, acceperat, ei praefecit Zuenrebouldum filium, & quidem non Ducem, ceu existimauit TOELNERVS, (l) sed Regem, (m) quippe quod nomen ille sibi in diplomatibus, quae apud GVIL. HEDAM, (n) AVB. MIRAEVM, (o) aliosque leguntur, vbi-que adscripsit. Quin & posteaquam gens Carolingica in Germania penitus defecerat, Lotharingia, sub regni nomine Germaniae vnita, in vnum cum hac systema ita coaluit, vt saepenumero regnum vocaretur cum ab ipsis Lotharingis, tum in titulis Imperatorum Regumque Germaniae. Exemplo esse potest diploma Adelberonis, Episcopi Metensis, quod CHIFFLETIVS (p) ex chartulario Gorizensi extulit, in quo sub finem legitur: *Actum Mesis publice, sub die XVII. Kal. Ian. anno ab incarnatione Domini nostri CMXXXIII. regni autem gloriosissimi Regis in REGNO LOTHARIENSI VIII.* Et hae quidem tabulae sub Henrico I. Germaniae Rege scriptae sunt, quum iam ab anno erae Christianae DCCCCXXVI. Lotharingia in Germanici imperii corpus coaluisset per pactum Bonnense, quod post DVCHESNIUM (q) & MIRAEVM (r) STEPH. BALVZIVS (s) & SCHATENIVS (t) ediderunt. Successor Henrici, Otto M. in diplomatibus quibusdam ab iisdem CHIFFLETIO & (u) AVB. MIRAEO, (x) editis, ipse se REGEM LOTHARIENSIUM & *Francigenum* vocat, quum iam Lotharingia a Ducibus regeretur. Rarius equidem eo titulo vsum esse Ottonem, facile largimur iuriconsulto eximio, IO. NIC. HERTIO, (y) nec negabimus plane, in successorum diplomatibus tale quid adhuc non esse obseruatum: at ipsa tamen Lotharingia ex eo quoque tempore REGNI titulum satis diu retinuit.

(l) Toelner. *in Histor. Palat. Cap. II. p. 22.* (m) *Annal. Metens. ad ann. DCCCXCIV.* Mariau. *Scot. ad eund. ann.* Otto Frisingens. *Chron. Lib. VI. Cap. XII.* (n) Gu. Heda *de Episc. Vltraiekt. p. 63.* (o) Aub. Mir. *in Dipl. Belg. Cap. XV. & XVI. Donat. Belg. cap. XV. Notit. Eccl. Belg. cap. XXII.* (p) Chifflet. *in Comment. Lotbaring. p. 9.* (q) Du Chesne *Tom. II. p. 587.* (r) Mirae. *Donat. piar. Cap. XXIII.* (s) Baluz. *Capitular. Reg. Franc. Tom. II. p. 299.* (t) Schaten. *Annal. Paderb. Lib. III. p. 255. Tomo I.* (u) Chifflet. *in Comment. Lotbaring. p. 9.* (x) Aub. Mir. *Diplom. Belg. lib. I. Cap. XVII. & Donat. piar. Cap. XXXII.* (y) Hert. *Diff. de fide Diplom. Imp. & Reg. Germ. Sect. I. §. XI. p. 606.*

tinuit. Nam & Otto II. Imp. in charta Gorzensi apud CHIFFLETIVM (z) meminit *praedii, quod Imperator ille habuerit in REGNO LOTHARIENSI.* Ex quibus recte colligit vir consultissimus, GABR. SCHWEDERVS, (a) *terras istas primum saeculo IX. sub nomine regni Lotbaringiae Regno Germaniae accessisse, postea vero saeculo XI. quo sensim titulus ille regni exoleuerit, in unum cum Germania corpus magis magisque concreuisse.*

§. IV.

Disceptatum aliquando meminimus, siue iuris hoc regnum fuerit, an alii, siue Neustrico, siue Germanico, clientelari nexu adstrictum? Sed nescio, an ad Domitianas, quas iurisconsulti vocant, quaestiones totum isthoc *σκέμμα* pertineat. Sub Lothario I. Imp. regnum istud nemini alii mortalium, quam Domino illi suo, obnoxium fuisse, facile largientur, quotquot rerum Francicarum non plane sunt ignari. Quam enim rationem comminisci posses, cur fratris primogeniti, Augusta dignitate ornati, & Italiae opibus subnixi, portio hereditaria vel Carolo Caluo, fratrum natu minimo, vel Ludouico Germanico, obnoxia esse debuerit? Nec quidquam mutatum dixeris, quum postea inter Ludouicum II. Imp. Lotharium & Carolum, fratres, familiae eriscundae ageretur. In conuentu enim Marsinensi apud AVB. MIRAEVM (b) iam prouisum fuerat, *ut regum filii legitimam hereditatem regni secundum definitas praesenti tempore portiones post eos retinerent.* Quod intelligi aliter non potest, quam illos eodem in suis regnis iure vsuros, quo vsi antea sint eorum parentes. At illos summo iure regnis suis imperasse, iam obseruauit NITHARDVS, (c) Caroli M. ex Bertha filia nepos, & iuris publici eorum temporum peritissimus. Quamuis enim initio Lotharius Imp. in reliquorum fratrum regna imperium aliquod seu dominium directum adfectaret, ac proinde ANNALES PITHOENI (d) eum *μωαρχίαν* molitum esse, obseruent: aduersum tamen ei tenere fratres, eorumque fideles, dominis suis, teste HINC MARO REMENSI, (e) in memoriam reuocantes, *eos Lotharii fratres esse, & sacramento regnum inter illos diuisum, & illos nec genere, nec potestate, Lothario esse inferiores.* Quibus excitati fratres libertatem suam tanta

Bbbbb a

vir-

(z) Chifflet. in *Comment. Lotbar. ibid.* Add. Wibert. in *vita Leonis P. P. IX. cap. XIV. & Gesta Pontif. Cenom. apud Mabillon. Analect. Tom. III. p. 301.*
 (a) Schweder. *Introd. ad Ius publ. Rom. Germ. Pars. gener. cap. IV. §. XXII. p. 81.* (b) Aub. Mir. *Dipl. Belg. lib. I. cap. XVII.* (c) Nithard. *lib. IV.* (d) *Annal. Pithoani p. 38.* (e) Hincmar. *Remens. Epist. I. cap. IV.*

virtute tuebantur, vt magnis ausibus excideret Lotharius, fratribusque, vt NITHARDVS memoriae prodidit, optionem concederet, vt aut praecipui quidquam sibi *propter nomen Imperatoris, & propter dignitatem Imperii, quam avus regno Francorum adiecerit*, aut si id nollent, *tertiam tantummodo partem totius sibi concederent, regeresque* QVISQVE IL-LORVM PORTIONEM REGNI SVI, PROVTV MELIVS *posset*. Haectenus itaque ἀνντέδνον nullique alii obnoxium fuit Lotharingiae regnum. Et quamvis extincta Lotharii I. stirpe, aliquamdiu inter Germanorum & Francorum occidentalium consilia fluctuaret: Germaniae tamen vnita, non iure supremi imperii excidit, sed cum regno Germaniae in vnum veluti corpus coaluit, adeo vt iam vtrumque regnum pro vno censeatur, eiusque ordines cum magnae Germaniae ordinibus in iisdem comitiis congressi, in commune consulant. Illud tamen negare nolim, quod iam ab aliis (f) est obseruatum, Zuenteboldum a patre Arnulfo Lotharingico regno praefectum, non suis auspiciis ita imperasse, vt omnia suo arbitrio egerit, sed Germaniae maiestatem comiter venerari debuisse, quamvis non admodum diuturnum fuerit intercalare illud Zuenteboldi imperium.

§. V.

Lotharingiae ex eo, quod olim regni ἀξίωμα habuerit, non parum praerogatiuae accessisse, nemo dubitauerit. Constat enim inter omnes, qui in iurisprudentiae publicae origines paullo accuratius inquirunt, prouincias illas Germaniae, quae olim sub Francis regnatae sunt, reliquis omnibus dignitate praecelluisse. Id quod vel inde patet, quod solae illae prouinciae palatiis regiis locum praebuere, suosque retinere comites Palatinos, qui ibi vice Imperatoris vel Regis Germaniae ius dicerent. Exstant passim in SPECVLO SAXONICO praeclara iuris publici Germanici vetustioris vestigia, quae tantum abest, vt tam acri censura omnia perstringi atque explodi debuerint a viro, quem paullo ante laudauimus, doctissimo, (g) vt dignissima aliis pleraque videantur, quae maiore cura illustrentur ab eruditis. (h) Inter haec postremi generis ἐμβλήματα nescio an non primo loco ponendum sit, quod

SPE-

(f) Ludevvig. *Singular. iur. publ. Romano-Germ. Praefat. p. 86.* (g) Dn. 2 Ludevvig. *ibid. §. VIII. p. 48.* (h) Thomas. *Delin. Hist. iur. §. 109.* Nec aliter philosophantur Schilterus, Hertius, Beyerus, Gundlingius, quorum *loca omnia adferre, supernacuum foret.*

SPECVLATOR ille (i) de prouinciis Germaniae, quae ex regnis natae sint, scribit: *In Teutschen Landen hat jedes Land seinen Pfaltz-Grafen. Sächsen hat einen, Bayren hat einen, Francken hat einen, Schwaben hat einen. Diese vier Lande waren bievor alle Königreiche.* Ex eo ergo, quod regna fuerint hae prouinciae, rationem reddit, cur cuique comes palatinus aliquis iuris dicundi caussa praefectus fuerit. In singulis enim regnis plura erant palatia, quae singulari industria recensuit IO. MABILLONIVS. (k) Palatiis vero Comites Palatini praerant ex moribus veterum Francorum. (l) Hinc in Saxonia, quae sub Ludouico iuniore, Ludouici Germanici filio, aequae ac Franconia regni formam induerat, florere Comites Palatini Saxoniae, quorum iam sub Ottonne III. Imp. meminit DITMARVS MERSEBVRGENSIS. (m) Nec ignotum est, palatinatum illum, primum penes Comites Wetinenses, hinc penes Gozecenses & Sommerlenburgenses, postremo penes Landgrauos Thuringiae, Ducisque Saxoniae tum Anhaltinae, tum Misnicae stirpis, fuisse, & penes hos quidem etiamnum esse, quamuis illum ex consulta ratione in insignibus, quam in titulorum ferie, exprimere malint. (n) Ita & Alamannia, quum sub Carolo Crasso regnum fuerit, Comites Palatinos habuit, qui Tubingae sedem sibi constituerant, quorumque chartae veteres & annales passim meminerunt. (o) Nec minus celebres sunt Comites Palatini Bauariae, quorum primum Arnulphum, Arnulphi Mali filium, fuisse, ex RVOTGERO (p) ostendit NIC. HIER. GYNDLINGIVS. (q) De Franconia denique quum paullo post idem demonstrandum sit: vera profecto ac solidissima est SPECVLATORIS SAXONICI obseruatio, prouincias omnes, quae ex regnis in ducatus fuerint commutatae, suos palatinatus habuisse. Saltim tales hant reperiendas in prouinciis reliquis, quae quantumuis postea ad summum dignitatis Regiae vel Ducalis fastigium adspirarint, Caroli M. tamen posteris tamquam regna, numquam subsuerunt. Nam nec Bohemicae nec reliquae Venedicae prouinciae Comites Palatinos habuerunt: vel, si quis ibi terrarum hoc titulo vsus est, (de quo tamen non constat,

Bbbbb 3

quum

(i) *Ius prouinc. Sax. lib. III. Art. LIII. §. 1.* (k) Mabillon. *de Re diplom. libro IV. toto.* (l) Hincmar. *Epist. III. cap. XXXI.* (m) Ditmar. *Merseb. lib. V. p. 352. edit. Leibnit.* (n) *Gundlingiana Part. XXI. Diss. I. §. 12.* (o) *Monim. Wurtemb. in Monast. Bebenbus. n. 3.* (p) Rotger. *in vit. Brunsw. cap. XVI. apud Leibnit. Tom. I. script. rer. Brunsw.* (q) *Gundling. ibid. pag. 23.*

quum Comitis Palatini Lusatiae, quem apud LAMBERTVM SCHAFFNABVRGENSEM, (r) reperisse sibi visus est HERTIVS, (s) nusquam vel vola vel vestigium occurrat, & Lambertus ille potius de Comite Palatino Lotharingiae loquatur:) saltim ille non Imperio immediate, sed duci vel marchioni suo obsequium debuit, adeoque ad illam reliquorum, de quibus nos loquimur, dignitatem haut adspiravit.

§. VI.

Quid vero de Franconia & Lotharingia dicemus? Hanc enim a Lotharii I. Imp. temporibus, semper; illam sub Ludouico iuniore aliquamdiu regnum fuisse, paullo ante demonstrauius. Sed salua res est. Quum enim Ludouicus iunior Franconiam & Saxoniam ex paterna Ludouici Germanici hereditate accepisset: ei portioni etiam accessit, quidquid Ludouicus, pater, ex defuncti Lotharii regno seruauerat. (t) Non mirum ergo fuerit, si Comes Palatinus ad Rhenum vtrique prouinciae simul ius dixerit. At postea & suos comites palatinos habuit Lotharingia, a Comitibus Palatinis ad Rhenum diuersissimos. Talem enim reperimus apud LAMBERTVM SCHAFFNABVRGENSEM, (u) qui dum in Henrici IV. historia versatur: *Cbuno, inquit, cognatus regis, Dux factus est Carentiorum: frater eius Henricus, palatinus Comes LVTHARIORVM (inde ergo Lusatiorum Comitem palatinum finxit HERTIVS,) instinctu daemonis monasticam vitam professus est in Gorzia. Sed per paucos dies, vulgante se daemone, quo illusus fuerat, sanctae conversionis habitum, quo se angelus Satanae in angelum lucis transfurauerat, abiectis, uxoremque suam & possessiones, desertor Dei & transfuga, recepit.* Habes itaque Henricum, Comitem palatinum Lotharingiae, fratrem Chunonis, Carinthiae Ducis, regis Henrici IV. cognatum, ex Arnulphi Mali, Ducis, prosapia oriundum, ceu docet stemma hoc genealogicum, ex MONACHO BRUNVILERENSI apud LEIBNITIVM (x) potissimum excerptum:

Arnul-

(r) Lamb. Schaffnab. in *Chronic. ad ann. MLVII.* (s) Hett. in *Dissert. de Consultat. Leg. & iudiciis in special. Rom. Germ. Imp. rebus publ. §. XIX. pag. 452.* (t) *Annal. Fuldens. ad ann. DCCCXXX. Regino Prum. ad eundem ann. Baluz. Capitul. Reg. Franc. Tom. II. pag. 221.* (u) Lamb. Schaffnab. *ad ann. MDXXV.* (x) *Monach. Brunvilerens. cap. I. apud Leibnit. Tom. I. Script. rer. Brunsv. C. pag. 315. sequ.*

Arnulfus Malus,
Dux Bauariae,
caesus anno DCCCCLII.

Arnulfus, Comes Palat.
Bauar. occisus anno
DCCCCXXXIII.

Hermannus Pusillus, Comes Palatinus
Rheni DCCCCXXXIX. occisus anno
DCCCCLIX.

Ezo seu Ehrenfridus, Comes Palatinus. ob.
MXXXV.

Vx. Mathildis, Ostonis. II. Imp. filia.

Ludolphus, Comes palat. Hermannus,
ob. MXXXII. Archiep. Col.
ob. MLVI.

Henricus, Furiosus, Cuno, Dux
Comes palatinus Lo- Carinthiae. ob.
tharingiae. ob. MXCIII. MLV.

Ex quo simul patet, quod iam ab aliis animaduersum, (y) rationem fugere doctissimum TOELNERVM, (z) Henrico huic locum inter Comites Palatinos ad Rhenum concedentem, quum in Lotharingia potius ea dignitate, teste LAMBERTO SCHAFFNABVRGENSI, functus sit.

§. VII.

Ex his porro, quae adhuc dicta sunt, fatis adparet, primum locum tenuisse Lotharingiam, non modo quia regnum fuit amplissimum, sed & quia Aquisgranum, totius imperii sedes & palatium primum in ea situm fuit. Non iam id probabimus ex sublesta fidei tabulis Aquisgranensibus, (a) in quibus Carolus M. communi omnium, Procerum ipsiusque Pontificis Rom. suffragiis sanxisse fertur, *vs haec SEDES REGNI trans Alpes habeatur, sisque CAPVT omnium ciuitatum & prouinciarum Galliae.* Eas enim acutior criticorum natio iam pridem *vs deuotus* postulauit, suspectasque ipse habuit, qui illas editione dignas

(y) Mascou. *de Nexu regni Lotharing. cum imperio Rom. Germ. Sect. I. §. VII. nos. 6. p. 10.* (z) Toelner. *Hist. Palat. pag. 251.* (a) Mir. *Donat. piar. cap. XI. pag. 14.*

gnas iudicauerat, AVB. MIRAEVS. (b) Aliis ac solidioribus longe testimoniiis nititur ea Aquisgrani praerogatiua. Diserte enim WIPPO (c) scribit: *Collecto regali comitatu, Rex Conradus primum per regionem Ribuariorum usque ad locum, qui dicitur Aquisgrani palatium, pervenit, ubi PUBLICVS THRONVS REGALIS, ab antiquis Regibus & a Carolo praecipue, locatur, TOTIVS REGNI ARCHISOLIVM habetur.* Et DITMARVS (d) auctor est, iam antiquissimis temporibus in orientali parte illius palatii conspectam fuisse aquilam, *quam moris fuerit omnium, locum hunc possidentium, ad sua eum vertere regna.* Quibus innuit auctor gravissimus, gliscentibus inter Germanos Francosque occidentales turbis, & modo his Lotharingiam inuadentibus, modo illis eam, tamquam suam, vindicantibus, sollempne fuisse victoribus, aquilam illam, quae sublimis in palatio praefulgebat, in eam partem conuertere, qua victores rerum potirentur, ut respiceret orientem, quoties Germani; occidentem, quotiescumque Franci occidentales Aquisgranum occupassent. Existimasse itaque videntur, eum imperium tenere, qui teneat imperii sedem, Aquisgranum. (e) Ex quo satis patet, cur non modo nostris temporibus antiquae istius gloriae sit tenacissima, & *ἀξιωμα* istud hymnis & inscriptionibus in Curiae propylaeo conspicuis seruare studeat: (f) verum etiam iam olim in plerisque monumentis audiat *der Königliche Stuhl und Stadt Aach.* (g)

§. VIII.

Quemadmodum ergo inde non parum decoris accessit Lotharingiae, quod in ea vera sedes totius regni ac veluti domicilium sacri imperii esset constitutum: ita nec hoc illi minori laudi cedit, quod ex eadem ratione & primarium totius regni Comitem palatinum habuerit. Vidimus supra, (§. VI.) fuisse Lotharingiae Comitem palatinum proprium, eoque honore Henricum Furiosum, imperante Henrico IV. Imp. functum esse, ostendimus. Sed illi cum Aquisgranensi palatio nihil rei fuisse videtur. Rem in pauca conferemus. Quemadmo-

(b) Aub. Mir. *ibid.* not. 1. *Add. Gundlingiana Part. XVIII. Diss. I. §. 6. p. 244. sequ.* (c) Wippo *in vita Conradi Imp. pag. 426.* (d) Ditmar. *in Chron. lib. III. p. 343.* (e) *Gundlingiana Part. XVIII. Diss. II. §. XIV. p. 264.* (f) *Limn. lib. VII. cap. II. n. 8.* ubi & de hymno: *Vrbs Aquensis, vrbs regalis, sedes regni principalis, prima Regis curia.* (g) *Diploma Caroli V. apud Limn. sur. publ. lib. VII. cap. II. n. 11. et. Addit. Tomo II. ad lib. VII. cap. II. p. 71. Fritsch, in Addit. ad Linn. p. 195. seqq.*

admodum quod ad ecclesiae regimen attinet, duae erant regni Lotharingici metropoles, Augusta Treuerorum & Colonia Vbiorum: ita totidem erant Regum palatia, Mediomatricum (gg) & Aquisgranum, quorum alterum in superiore; alterum in inferiore Lotharingia florebat: alterum Lotharingici regni proprium, alterum commune imperii Germanici domicilium habebatur. Itaque & consentaneum videbatur iuris publici Francici principis, esse in Lotharingia comites Palatinos tum illi regno proprios, qualis fuerat Henricus ille Furiosus, tum & communes totius regni, quia ibi esset totius regni sedes & WIPPONIS stilo, archisolium.

§. IX.

Et hi postremi sunt illi COMITES PALATINI ad Rhenum, quorum maxima in vniuerso Imperio fuit & etiamnum est auctoritas. Sane iam TOELNERVS (h) obseruauit, Palatinos ad Rhenum non olim ad Nicrum & in superiore parte Rheni, sed inferius in Lotharingia circa Mosellam & in finibus Belgii potissimum sedisse. Sane inter eorum praecipuas terras recenset Comitatum *Nemoris* & in eo castrum *Thonaburg*, hodie *Thomburg*, *Berchem* & *Duren*, in Ducatu Iuliacensi, *Brouilre*, Dominium ad *Lacum*, Comitatum *Meyensfeld*, *Monasterium Eissiae*, *Palatiolum*, *Pfälz*, haut procul Treueris, quin & magnam *fluminae Arduennae* & *Ducatus Iuliacensis* partem cum terris vicinis cis & trans Rhenum, vt dubitari non possit, Palatinatum Rheni olim in inferiore parte Lotharingiae a Belgio ad Mosellam vsque circa Aquisgranum habuisse domicilium, non in iis terris, quae iam Palatinatus ad Rhenum vocabulum adoptarunt. Quod quum vulgo minus sit cognitum, non mirum est, de palatinatu vetere ignorantiam suam professos esse viros, rerum Germanicarum ceteroquin peritissimos, MÜNSTERVM, (i) FREINSHEMVM, (k) FREHERVM (l) HERM. CONRINGVM, (m) quorum postremi ideo plane in hanc opinionem inciderunt, quod Palatini Comites ad Rhenum veteres fixam sedem plane non habuerint, sed in aulae Regiae comitatu perpetuo fuerint. Quod vt de eorum personis fortassis verissimum est: ita inde frustra collegeris, non fuisse certum eis palatium, vbi praecipue ius dicerent, nec ad-

Ccccc

signa-

(gg) Blondell, *Plen. Assert.* p. 270. (h) Toeln. *Hist. Palat.* cap. II. pag. 24. (i) Munster. *in Cosmog.* lib. III. cap. CCL. (k) Freinshem. *de Vicariat. Palat.* cap. IX. n. XVI. p. 93. (l) Freher. *Orig. Palat.* pag. 1. sequ. (m) Conring. *in Censura Diplom. Ludouicani Lindau.* cap. XI. p. 203.

signatas terras aliquas, vnde aliorum Principum more reditus tam splendido officio dignos caperent, ceu recte animaduertit LEIBNITIVS. (n) Rem omnem expedit MONACHVS BRAVWILERENSIS, (o) qui de Ezone Comite Palatino: *Denique, inquit, totius Galliae Principum quum esset corporis elegantia venustissimus, mensis industria prudentissimus, animi magnanimitate fortissimus, ad disponenda negotia tam priuata quam publica discretissimus*, REGALIS PALATII apicem iure PATERNI SANGVINIS strenuissime gubernando, eo profectis honoris, vt suam semper gloriam pluris, quam accepisset, efficeret decoris. Et paucis interiectis: (p) *Cuius transitum in AQUISGRANI PALATIO, propere cognito (nam ibi tunc COMES PALATINVS erat, occupatus tum totius LOTHARINGIAE maiorum colloquio,) assumtis eis secum, quorum alii se dominum, nonnulli decus & Imperii gloriam amisisse, dolerent, gemerent & plangerent, velocius peruenit ad conbortalis suae corporis exanimi pignus venerabile.* Ex eo itaque omnino sequitur, quod demonstrandum susceperamus, Palatinatum ad Lotharingiam pertinuisse, & Aquisgranensi potissimum palatio fuisse adfixum, non autem iis locis, vbi iam prouincia amplissima fertilissimaque Palatinatus ad Rhenum cognomen tuetur, situm fuisse.

§. X.

Nimirum, quod demum ad superiorem Rhenum veluti migravit Palatinatus, inde factum, quod dubia terrarum illarum possessione, & Germanis Francisque de Lotharingia perpetuo fere litigantibus, consultissimum putarent, terras, quas iam tum ad superiorem Rhenum tenuerant, variis accessionibus locupletare. Ita sensim adquisiuere Comitatum *Stalecke & Bacharach*, *Graichgoniam cum burgo Heidelberg*, *Comitatum Stalbuchel*, & reliquas, quas iam Palatini ad Rhenum possident, prouincias, quarum incrementum prolixè describunt ZEILERS, (q) FREHERVS, (r) TOELNERVS, (s) & alii. At in ista nouae fertilissimaeque prouinciae acquisitione fere contigit, quod solet in alluuiionibus, vt quo maius vni loco incrementum accedit, eo plus alteri decedat. Terras enim ad inferiorem Rhenum plerasque omnes Comites Palatini vel in ecclesias & monasteria, a se condita, liberaliter con-

(n) Leibnit. in Praefat. Tom. I. Script. Rer. Brunsv. n. XXVII. (o) Monach. Brauuuil. apud. Leibnit. *ibid.* cap. I. pag. 314. (p) Idem *ibid.* cap. II. p. 318. (q) Zeiller. *Topogr. Palat. Rheni passim.* (r) Freher. *Orig. Palat. lib. II. cap. 10. & passim.* (s) Toelner. *Hist. palat. cap. II. p. 28. sequ.*

contulerunt, si essent allodiales, vel, si clientelari nexu obstrictae imperio, aliis in subfeudum dederunt, ceu singulari capite demonstrauit TOELNERVS. (t) Vnde mirifice creuerunt Comitum Iuliaci, Cliuia, Montium, aliorumque opes, & in tantum auctae sunt, vt non modo ipsi ad Ducalem in Imperio dignitatem adspirarent, sed ista etiam in urbem Aquisgranum protectionis iura exercerent, quae olim ad Comites Palatinos Imperii non minus pertinuerunt, quam iura Advocatiae supremæ, (*Ober - Voigtey*) quae sibi postea vindicantur Brabantini. (u)

§. XI.

Quae haecenus de primario imperii palatio in Lotharingia; & palatinatus Imperii genuina sede, disseruimus, eo pertinent, vt tanto magis appareret, principem Germaniae prouinciam fuisse Lotharingiam, in qua quippe totius Imperii sedes ac veluti domicilium, & ob coniunctum cum illo Palatinatum suprema caussarum ad palatium delatarum iurisdictio fuit. Atque hinc facile reddi poterit ratio, cur tam multum semper momenti positum fuerit in Lotharingia, quotiescumque de eligendo Romano Imperatore agebatur. Praeterquam enim quod in Lotharingia esset palatium regium, ibique imposita corona inaugurari solent electi Germanorum Reges, (x) quod postea AVREA BVLLA (y) firmatum est: praecipuae etiam in electione partes erant non modo Archiepiscoporum Treuerensis & Coloniensis, verum etiam Comitis Palatini, quibus & eo tempore, quo adhuc omnes Imperii Ordines Regem communi suffragio creabant, ius *προβουλευσεως* compete-
 bat cum Moguntino, nec non reliquis, qui primaria regni officia, id est pincernatum, marschallatum, camerariatum, (sit venia verbis, in iure publico semel receptis,) gerebant. Hinc quamuis priorum temporum Reges Germaniae ab vniuersis Principibus electi dicantur: AVCTOR tamen VITAE MATHILDIS, (z) iam saeculo decimo Ottonis M. electionem describens, meminit *Doctorem primorum, qui de statu regni consilium habuerint*. Et in electione Lotharii, teste ALBERICO, (a)

Ccccc 2

Tri-

(t) Toelner. *Hist. Palat. cap. III.* (u) Sprenger. *Iurispr. publ. p. 457. Rex Hispaniae habet ratione Brabantias ius praefecturae, (vulgo Ober-Voigtey) in ciuitate, & Dux Iuliacensis ius protectionis.* (x) *Gundlingiana Part. XVIII. Diss. II. p. 233. sequ.* (y) *Aur. Bulla cap. XXVIII. §. 8.* (z) *Auctor Vitae Mathild. cap. II. p. 197. ad Leibnit. Tomi script. Rer. Brunsv.* (a) *Albericus Chronic. ad ann. MCXXXV.*

Triumfontium monacho, in consilium adhibiti *ominentiores aulae regalis primates*. Denique quum, diuisis principum suffragiis, ab aliis Philippus Sueuus, ab aliis Otto Brunsvicensis eligeretur, huius electionem vel ideo ratam habuit INNOCENTIVS PP. III. in Epistola singulari ad Principes Teutoniae & Alamanniae, (b) *quod tot, vel plures ex his, ad quos PRINCIPALITER SPECTAT IMPERATORIS ELECTIO, in eum consensisse noscerentur, quos in alterum consenserint*. Quae quum certissima sint: nemini obscurum erit, quanta Lotharingorum fuerit in eligendis Imperatoribus auctoritas. Tres enim ex eo regno erant, quibus illud ius *πρωθυλιουτος* in electione Regis iure ab antiquissimis temporibus recepto competeat, Treuerensis, Colonienfis, & Comes Palatinus. Praeterea vni ex illis, puta Colonienfi, Basilica Aquensis; in qua corona more maiorum incingendus erat nouus Rex, tamquam episcopo dioecesano suberat. Adeoque non facile quisquam ea suprema inter Christianos dignitate potiebatur, nisi qui de Lotharingorum fauore esset certissimus. Plura eius rei exstant exempla. Nam non modo in eligendis Regibus Germaniae vel praecipue mentio fit Lotharingorum: veluti in electione Henrici II. (c) & Conradi II. (d) verum etiam ex eiusdem Henrici II. (e) & Henrici V. (f) electione patet, tamdiu quasi in in lubrico stetisse reges, quamdiu nondum obtinuerint Lotharingorum suffragia.

§. XII.

Quin non modo in electione, verum etiam in coronatione Regum Germaniae haut postremas quandoque Lotharingorum partes fuisse comperimus. In eo inaugurationis actu praecipue elucet imperii Germanici splendor, dum primarii eius Principes officiis aulicis publice & cum adparatu funguntur. Id vero quomodo in coronatione Ottonis I. factum sit, referens WITECHINDVS SAXO: (g) *Duces, inquit, administrabant; LOTHARIORVM Dux Giselbertus, ad cuius potestatem locus ille (Aquisgranum) pertinebat, omnia procurabat, Eberhardus mensae praeeerat. Hermannus Francus pincernis, Arnulphus equestri ordini & eligendis locandisque castris praeeerat*. Giselbertum Lotharingiae ducem tum officio auli-

(b) Innocent. III. *Epist. Tomo I. p. 700. edit. Baluz.* (c) Adelbold. *Vit. S. Henrici Imp. cap. XI.* Ditmar. *Merseb. lib. V. p. 369.* (d) Wippo *in vita Conradi p. 426. sequ.* (e) Ditmar. *ibid.* (f) Sigeb. *Gembl. ad ann. MCVI. Otto Frising. lib. VII. cap. XII. Auctor Vitae Henrici IV. p. 391.* (g) Witich. *Saxo lib. II. Annal. p. 246.*

aulico, vel, vti hodie vocant, archiofficio functum esse, ex his verbis tam perspicue adparet, vt alia probatione vix opus sit. At minus expeditum videtur, quodnam fuerit illud archiofficio? Sed salua res est. Quum enim *archipincerna* tum fuerit Hermannus Francus, *archidapifer* Eberardus, & cura equestris ordinis & praefectura locandorum castrorum, qua Arnulphus tum functus esse dicitur, procul dubio ad *archimarsballi* officium pertinuerit, quemadmodum hodiernum Elector Saxoniae eam curam in comitiis & aliis imperii conuentibus, Marschallo Pappenhemio demandare solet: (h) consequens sane est, vt Gisbertus tunc *archicamerarii* splendidissimum officium, quod nunc cum Marchia nostra Brandenburgica est coniunctum, susceperit. Vidit hoc iam HERM. CONRINGIVS, (i) & IO. IAC. MASCOVIVS, (k) resque tam clara est, vt merito fluctus in simpulo mouere dicas BOECLERVM, (l) qui Witichindi verba ita interpretatur, vt plane non loquantur de archiofficio, sed innuant tantum, Gisbertum id egisse, *quod omnibus Ducibus imperii incubuerit, vs Rege aut Imperatore in prouinciam, cui quisque praeerat, veniente, de necessariis ei prospicerent.* Quasi vero probabile sit, Witichindum scriptorem, rerum ciuiliu non imprudentem, tam confuse scripsisse, vt priuatam illam annonae atque obsoniorum curam cum functionibus illis sollempnibus *archipincernae, archidapiferi & archimarsballi* coniungere & sollempne *archicamerarii* officium plane omittere non dubitaret? Et quasi ex eo, quod HINCMAVVS (m) sub Carolingica Regum stirpe aliam istorum officiorum rationem fuisse obseruat, colligendum sit, insequenti saeculo nullam fieri potuisse mutationem. Itaque fixum firmumque maneat, Gisbertum tunc Archicamerarii officio functum, quamuis illud postea, obturbas in regno illo exortas, in alios atque alios videatur translatum, donec in potentissima gente Brandenburgica fixas veluti sedes, ac stabile domicilium reperiret.

§. XIII.

Quae haecenus a nobis dicta sunt, ad LOTHARINGIAM in vniuersum, non speciatim ad Ducatum Lotharingiae, pertinent: proximum

Ccccc 3

est,

- (h) Wagenfeil. *de S. Rom. Imp. Official. & subofficial. cap. IX. §. VI. pag. 91. sequ.*
 (i) Conring. *de Official. Imp. s. XII.* (k) Mascou. *de Originib. Officior. aulic. S. R. Imperii §. XXXVIII.* (l) Boecler. *Histor. Sasc. X. p. m. 216. sequ. Tom. Diff. Acad. III.* (m) Hincmar. *Epist. pro Instis. Carolomanni Regis §. XX. T. II. Opp. pag. 208.*

est, vt de huius quoque praerogatiuis quaedam differamus. Quanti momenti ille visus sit Germanis, vel inde patet, quod ad extinguendas turbas, quae regno isti per tantum temporis spatium, veluti pestis, incubuerant, ARCHIDUCEM illi praefecerit Otto M. Imperator, quum antea istud *αζλωμα* plane inauditum esset in republica Germanica. Fuit hic Lotharingiae Archidux primus, sed & postremus, Bruno, Coloniensis Archiepiscopus, Ottonis M. frater, cuius gesta fufius descripsit ROVTGERVS a LAVR. SVRIO (n) & G. G. LEIBNITIO (o) editus. Hic ergo, vbi ad illam rem delabitur: (p) *Otto inquit, Imp. fratrem suum, Brunonem, Occidensi suorem & prouisorem, &, vi isa dicam, ARCHIDUCEM, in tam periculoso tempore misit.* Ne quis vero existimet, Routgerum tantum ob potentiam Brunoni hanc dignitatem tribuere, eam sane etiam confirmat WITICHINDVS, (q) qui Brunonem *Pontificis summi ac DVCIS MAGNI officia simul gessisse scribit, & in epitaphio Coloniensi vocatur:*

Archos antistes, cui data Colonia sedes.

Sed & AVCTOR VITAE THEODERICI EPISCOPI, (r) ei diserte tribuit titulum *Archiducis & Archiepiscopi*; id quod & SIGEBERTVS GEMBLACENSIS facit in Chronico suo: vt dubium non sit, quin *Archiducis* titulo vere sit vsus, quamuis a CONTINVATORE REGINONIS, (s) LEVOLDO A NORTHOF, (t) aliisque, tantum *Dux* saluteretur, ab eodem autem auctore vitae THEODERICI, Episcopi Metensis, ei tribuatur *dominatus totius Lotharingiae*. Digna nimirum videbatur Lotharingia, quum in Ducatum mutaretur, vt supremo Duci nouus ac splendidior titulus daretur, non modo ob prouinciae amplitudinem, quae Reges olim aluerat, verum etiam, quia ipse Bruno Ducem anno DCCCLVIII in Lotharingia superiore constitueret Fridericum, (u) adeoque Dux Ducis, id est, archidux, iure dicendus videretur.

§. XIV.

Sane si amplitudo prouinciae atque opes praerogatiua aliqua possessio-

(n) *Sut. Aet. Sanct. Tomo V. die XII, Octobr.* (o) *Leibnit. Script. Rer. Brunsv. T. I. p. 273. & sequ.* (p) *Routger. in Vit. Brunon. cap. XVII. pag. 279. edit. Leibnit.* (q) *Witichind. Saxo Annal. lib. I. p. 638.* (r) *Vita Theoderici Episc. Metens. cap. VII. p. 297.* (s) *Constin. Reginon. ad ann. DCCCCLIII. & DCCCLXV.* (t) *Lenold. a Northof. in Catal. Archiep. Colon. apud Meibom. Tom. I. script. rer. Germ. pag. 687.* (u) *Flodoard. in Chron. ad ann. DCCCLVIII.*

seffores donant: etiam eo nomine reliquis Germaniae prouinciis facile anteferenda fuerit Lotharingia, quae quum initio Regibus Ducibusque paruisset singulis, postea, distracta licet in varios ducatus, Principes tamen habuit opibus viribusque nulli procerum Germaniae secundos. Nimirum ex quo Duces dare Lotharingiae placuit: vniuersae praefuerunt ab anno DCCCCXXI. *Gisfbertus*, anno DCCCCXXXIX. Rheno flumine infeliciter absorptus: (x) *Henricus*, Ottonis I. Imp. frater, paucis post mensibus Bauariae Ducatu contentus esse iussus: (y) *Otto*, Ricuini filius, qui anno DCCCCXLIV. ad plures abiit, (z) *Conradus* seu *Cbruno*, qui socero Ottoni I. Imp. rebellis Hunnos in Lotharingiam pertraxit, postea vero facti poenitens, aduersus illos fortissime dimicans, anno DCCCCLVII. occubuit: (a) ac denique Archidux, *Bruno*, de quo paulo ante diximus. Quum vero, teste tot annorum experientia, paulo difficilius in Imperii Germanici obsequio continerentur Duces, quibus in Lotharingiam vniuersam erat imperium: diuidere illam placuit. Et superior quidem, quam fere Mosella mediam interfecat, cessit *Fridérico*, cui & Theodericus filius, & Fridricus II. nepos successit. Inferiori, quae & Ripuaria dicitur, quamque Mosæ & Scaldis alluunt, ab ann. DCCCCLXXVII. praefuerunt *Carolus*, Ludouici, Francorum Regis ex Gerberga Saxonica filius, (b) dein ab anno MV. *Otbo*, eiusdem filius. Quo sine macula prole defuncto, Henricus II. Imper. ducatum inferiorem dedit *Godofredo*, *improli*, Godofredi Captiui, comitis Viridunensis, filio, (c) quo ipso etiam circa annum MXXIII. sine macula prole extincto, *Gothilo Magnus*, frater, non modo in inferiorem Lotharingiam successit, verum etiam anno MXXXIII. mortuo sine liberis masculis Fridrico, superioris Lotharingiae Duce, & illum Ducatum Conradi Salici Imp. beneficio obtinuit. (d) Sed fuit hoc illustrissimae familiae fatum, ut, quum Gothilo duos filios superstitis haberet, *Gothofredum Magnum*, & *Gothilonem Ignauum*, hic inferiorem Lotharingiam, anno MXLVI. amitteret: (e) ille superiore ob perduellionem anno MXLV. similiter pri-

(x) *Continuator. Reginon. ad ann. DCCCCXXXIX. Ditmar. lib. II. p. 338. sequ.*
 (y) *Continuat. Regin. ad ann. DCCCXL.* (z) *Idem ad ann. DCCCCXLI.* (a) *Miraeus in Not. eccles. Belg. pag. 692.* (b) *Sigebert. in Chron. ad ann. DCCCCLXXVII.* (c) *Idem ad ann. MXII.* (d) *Aub. Miraeus in Notit. Eccles. Belg. p. 694.* (e) *Herm. Contraß. ad ann. MXLV.*

priuaretur, (f) inferiorem quidem recepturus postea, (g) eamque relicturus *Godofredo Gibbofo*, sed non nisi ad annum MLXXXVI, quo tota illa splendidissima familia defecit. (h)

§. XV.

Ad LOTHARINGIAM INFERIOREM quod attinet, eius potentiam vel inde aestimes, quod paullatim in alios quamplures ducatus distracta, omnibus suffecit, & singuli illi ducatus principes habuere, rerum gestarum magnitudine celeberrimos. Nimirum Gothofredis, de quibus paullo ante diximus, in Lotharingiae inferioris Ducatu successerat Gothofredus Bullonius, (i) captis Hierosolymis conditoque regno Hierosolymitano celeberrimus. Huic Henricus Limburgensis Comes, anno MCI surrogatus est: (k) qui quidem ob rebellionem captus, locum anno MCVI. fecit Gothofredo Barbato Brabantino, (l) at Ducalem tamen dignitatem, Limburgensi domui semel partam, constanter retinuit. Sic ex vno Lotharingiae inferioris ducatu nati sunt duo, *Limburgensis & Brabantinus*. Postea omnes fere comites opulentiores illam dignitatem adfectarunt. Anno enim MCCCIX. eam ab Henrico VII. Imp. domo Luxemburgico, facile impetrarunt *Luxemburgenses*, (m) quam deinde Carolus IV. eiusdem familiae Imperator anno MCCCCLIV. luculento diplomate confirmavit. (n) Hos anno MCCCXXXIX. imitati sunt *Geldriae* comites, (o) anno MCCCCLVII. *Iuliacenses*, (p) anno MCCCCLXXX. *Montenses*, quamuis alii tunc tantum nouo diplomate stabilitam eam dignitatem velint. (q) Denique & Comites *Cluenses* in ipso concilio Constantiensi ad eandem dignitatem euecti sunt anno MCCCCXVII. (r) Atque ita Lotharingia inferior sola praeter tot opulentissimos Comitatus, in septem ducatus paullatim distracta est, & non mediocres eos quidem, sed pinguiissimos, & reliquis, qui in Germania magna celebrantur, plerisque facile aequiparandos.

§. XVI.

- (f) *Micaeus ibid. p. 693.* (g) *Idem ibid.* (h) *Lamb. Schaffn. ad an. MLXXXVI.* (i) *Sigeb. Gemblac. ad ann. MLXXXIX.* (k) *Idem ad ann. MCI.* (l) *Idem ad ann. MCVI.* (m) *Trithem. in Chron. Hirsaug. ad ann. MCCCIX.* (n) *Ex pat hoc apud Meibom. Script. Rer. Germ. Tom. III. p. 211. Leibnit. Cod. Iur. Gens. diplomat. Part. I. p. 207.* (o) *Leibnit. ibid. n. 78. Pontan. Hist. Geldr. lib. VII. p. 228.* (p) *Trithem. Chron. Hirsaug. ad ann. MCCLVI. Pontan. ibid. p. 270.* (q) *Schaten. Annal. Paderb. lib. XIV. pag. 409.* (r) *Trithem. ibid. ad ann. MCCCCXIII.*

§. XVI.

Ex his duo sunt, qui Lotharingiae Ducatum titulis suis adscribere, BRABANTINVS & LIMBURGICVS, inter quos mira intercessit aemulatio. Quum enim Dux Limburgensis Henricus, qui anno MCI Ducatum Lotharingiae inferioris loco Godofredi Bullonii erat consequutus, tanti beneficii parum memor, fraena mordere & aduersus Imperatorem hostili animo esse diceretur: illi quidem in captiuitatem detruso anno MCVI successor datus est Godofredus Brabantinus, Comes Lothariensis; sed cui idem fatum incubuit, quum, electo Lothario Rege, Conrado Sueuo, eius aemulo, sese adiunxisset. Ducatu enim spoliatus a Lothario, locum iterum fecit Valeramo, Duci Limburgensi, Henrici filio, non diutius tamen eo honore fruituro, quam quoad viveret Lotharius. Eo enim anno MCXXXVII. defuncto, Conradus Sueuus, nemine obnitate, imperauit, isque pristini amoris memor Brabantino Lotharingiae inferioris Ducatum anno MCXXXVIII. restituit. (s) Inde ergo lites, utraque domo ius suum titulis testante, donec Godofredus III. anno MCLV. ducta Margaretha Limburgensi, Ducatum Lotharingiae & successionem in Limburgico sibi stipulatus, contentioni illi finem imponeret. Familia enim Limburgica extincta, solus Brabantinus Lotharingiae Ducatus titulo vsus est, donec & illa splendidissima familia deficeret.

§. XVII.

Nescio quo casu euenerit, ut noui isti Duces gladium praefereendi ius in sollemnibus Regum Germaniae curiis sibi vindicarint, quum illo officio alioquin Saxoniae Electores indubie fungantur. Sane hoc ius anno MCCCLXXVI. in Wenceslai Regis inauguratione adfectauit Wenceslaus, Lotharingiae & Brabantiae Dux, quamuis parum compertum sit, Lotharingiae, Brabantiae, an Luxemburgi Ducatus officium illud adnexum esse existimarit. At successu tum caruit illud Brabantini consilium. Quamuis enim Carolus IV. Imp. neutri Principum bilem moturus, gladium tum a filio Sigismundo, decem annorum puero, praeferi iuberet: litem tamen postea dedit secundum Saxonem, cui illud ius etiam in Aurea Bulla publica lege fuerat concessum. Simile ius anno MDXX. sibi adferere conatus est Dux Iulianus

D d d d

censis

(s) Sigebert. Gembl. in Chron. ad ann. MCXXV. (t) Aubert. Miraens in Notis, scilicet. Belg. p. 696. edit. Franc. Foppens. T. I.

censis, quum Carolus V. Aquisgranum solemni pompa intraret. Eam enim urbem sui territorii esse, sibi que ius conducendi competere, causatus, Saxonum Legatum praecedere volens, primus sese in urbem recepit. At Saxones Caesarem ultra horae quadrantem retinuerunt, ac sic demum Caesarem Aquisgranum intrantem praecesserunt, egregio tum in ipsa arena reperto rem expediendi consilio. (x) Procul dubio Brabantinum archiofficii cuiusdam, quod aliquando penes Lotharingiae Duces fuisse diximus, memoria ad hoc audendum induxit. Fortassis etiam uterque sibi perperam persuasit, in Lotharingiae regno non licere Saxoni, quod in reliqua Germania citra controversiam liceat. Sed aliter fortassis composuissent rationes, si meminissent, & certis Principum familiis iam propria esse illa officia, & in unum cum Germania imperium, ac veluti corpus, coaluisse Lotharingiam, adeoque nec alios in Lotharingia supremis istis officiis fungi posse, quam quibus semel illa publica lege collata sunt.

§. XVIII.

Feliciora fuere Ducatus Superioris Lotharingiae fata, quam non, ut inferior, in varias partes distractus dissectusque est, sed, egregia profecto virtutis praerogativa, non modo inter innumeras temporum iniurias integer persistit, & per damna ac per caedes ab ipso duxit opes. animumque ferro, sed & maxima subinde cepit incrementa. Nec minus observandum, praecelara semper fuisse & etiamnum esse Ducum illorum iura, praecelaras immunitates, quas maximam partem recenset diploma Ferdinandi Regis Romanorum anno MDXLII. Noribergae Antonio, Duci Lotharingiae, concessum, & a Carolo V. ratum habitum, quod quia LIMNAEVUS (y) alique iam ediderunt, nos iam brevitatis studio merito omitimus.

§. XIX.

neque iam opus est, fusius inquirere in nexum Lotharingiae cum imperio Romano Germanico. Iam alii id egerunt ea cura, ut otium nobis.

(x) *Magn. Chron. Belg. ad ann. MCCCXXX. p. 326. Clister. in commentar. Lothar. Cap. XXI. p. 98. Linnæus. Addit. I. P. Tom. II. ad Tit. III. Cap. X. n. 28. & in Obs. ad Aur. Bull. Cap. XXII. Obs. 2. Diploma Saxoni tum datum exhibet. Lünig. in Reichs-Archiv. Part. spec. P. II. p. 5. sequ.*

(y) Hart. Maurus de Coronat. Caroli V. apud Goldast. in Rational. Const. Imp. Wagenfeld. de S. Rom. Imp. summis officialib. & subofficialibus Cap. VIII. p. 50. (y) Linn. iur. Publ. Lib. V. Cap. XI. n. 3.

nobis fecisse videantur, veluti CONRINGIVS, (z) MASCOVIVS, (a) & nuper LVDEWIGIVS, (b) Cancellarius Academiae Halensis. Ex Ferdinandi Regis tabulis paullo ante laudatis adparet, *feuda recognoscere Duces serenissimus ab Imperio, ipsumque Ducatum esse sub protectione, tutela & defensione imperii, illos conferre ad imperii aerarium tertio parte minus, quam unam ex Electoribus. Cetera ducatum Lotharingiae esse liberum & immunum, es solle das Herzogthum Lotbringen, mit seinem Anhang ein ganz frey uneingezogen Fürstenthum seyn und bleiben ewiglich, und von der Käyserl. Maj. dem König Ferdinand, auch Churfürsten, Fürsten und Ständen des H. Reichs ein uneingezogen Fürstenthum, Superioritet und Principat erkannt, genennet und gehalten werden.*

§. XX.

Permulta etiam sunt, quae de titulis & insignibus honoris Serenissimorum Lotharingiae Ducum possent moneri, si vel temporis, vel chartae angustiae hunc excursus ferrent. Sed quum pleraque profundius atque ex interiore historia aevi mediæ exuenda fuerint, veremur, ne in iustum opus nunc evasura esset dissertatio. Sufficiat de MARCHISI titulo monere, cum quidem vulgo repeti a ludis equestribus, quos torneamenta vulgo adpellitant, in quibus Dux Lotharingiae a faecialibus prouocari consueverit tamquam *Marquis entre les trois Royaumes*: non tamen videri tam solam esse rationem tituli, quo & alii olim, veluti Flandriae Comites apud OLIV. VREDIVM (c) in diplomatibus & sigillis vsi sunt, sed quod Ducatus ille vere esset limitaneus, Franciae occidentali & Arclateni regno obiectus. Tales vero prouinciae simul marchionatus vocabantur, eorumque possessores non modo Duces sed & *marchiones*, vel uti iam HINCMAVVS, (d) ORD. VITALIS, (e) RAD. DE DICETO (f) aliique a CAR. DV FRESNE (g) laudati, loquuntur, *marchisi* audiebant, ceu a DNI PRAESIDIS FRATRE (h) recte est animaduersum. Paucis ut nos expediamus, non Marchisi ideo audiunt serenissimi Lotharingiae Duces, quia ita prouocati sunt a faecialibus ludorum equestrium, sed ita eos prouocarunt

D d d d 2

fae-

(z) Conring. *de Fin. Imp. lib. II. cap. XXVII.* (a) Mascon. *Diff. singulari edita Lips. MDCCXXVIII.* (b) Ludewig. *Singul. lur. Publ. p. 670. sequ.* (c) Olivuar. *Vred. de Comit. Flandr. Sigill. pag. 4. & 8.* (d) Hincmar. *Epist. de ord. palat. cap. 30.* (e) Orderic. *Vital. lib. III. p. 481.* (f) Rad. *de Diceto pag. 680.* (g) Carol. du Fresne *Gloss. med. & inf. lat. sub voce Marchisus.* (h) Heinecc. *de veter. Germ. Sigill. Part. I. cap. X. §. XVIII. p. 123.*

faeciales, quia erant *marchiff*, id est, ad tuendos imperii limites vel praecipue constituti.

§. XXI.

Titulus REGIAE CELSITVDINIS tametsi praecipue Regum filiis dari consueuerit, postremis tamen saeculis non denegari consuevit Principibus, qui iure sibi regna vindicant, quamuis iniusto aliorum facto possessione exclusi. Ita Sabaudiae Duci, etiam antequam primum Siciliae, dein Sardiniae regnum acquireret, iste honor habitus est, ob ius, quod in Cyprum sibi vindicat. Digna itaque etiam videbatur Domus Lotharingica serenissima, quae eiusdem honoris ac tituli esset particeps, quum non vnus regni, inprimis vero Hierosolymitani symbola in insignibus vel honoris vel memoriae, vel seruandi iuris causa, praeferat. Sanc ea praerogatiua merito donari Domum serenissimam, ipsi fatentur LEOPOLDI Imperatoris augustissimi codicilli, Serenissimo Duci, LEOPOLDO IOSEPHO CAROLO paulo post pacem Rysuicensem eam in rem clementissime concessi.

§. XXII.

Latus quoque hic sese aperiret campus, maximum illum familiae Lotharingicae splendorem & praerogatiuam inde quoque natam ostensuris accuratius. Antiquitatis vel hoc ipsum est argumentum luculentissimum, quod tanta de eius originibus sunt scriptorum diuortia. Quemadmodum enim Nili caput vel ideo latuit, quod illud in remotissimis Aethiopiae arenis esset indagandum: ita maximarum ac splendidissimarum familiarum origines, quo obscuriores sunt & vulgo ignotiores, eo magis verustate conduntur. Nobis illud videtur certissimum, Gerardum Alfatium, a quo ducum Lotharingiae serenissimorum tota augusta familia originem capit, quique primus Lotharingiam circa annum MCXLVIII. felicissimis auspiciis adquisiuit, Principibus sui aevi maximis esse accensendum, quum non solerent tam pingua fenda nisi Principibus, qui antiquitate generis & gloria maiorum reliquis antecellerent, concedi.

§. XXIII.

Si fides habenda ACTIS MVRENSIBVS, cum ab aliis, tum nouissime ab ECCARDO (i) editis, communis fuit Habsburgiorum & Gerardi illius Alfatii origo. Ibi enim diserte legas: *Theodericus Dux Lotharingorum &*

Cbano

(i) Eccard, *Orig. Habsburgo-Austr.* pag. 203.

Chono Comos de Rhinfelden frigores fugerunt. Horum soror fuit *Ita, Comitissa de Habsburg, reparatrix huius Murensis coenobii.* Genuit autem *Theodericus GERARDVM Ducem: ille vero genuit Gerardum de Egishem, patrem Vdalrici & Stephani.* Quae si vera sunt, quod iam in medio relinquimus, eadem fuerit familiarum potentissimarum origo. Ab *Ita* enim Habsburgenses; a *Gerardo* Duces Lotharingiae descendunt. Alii aliter hunc felicissimarum gentium nexum ostendunt, quorum Circulos iam eo minus turbabimus, quo magis hoc ab institui nostri ratione ablueret.

§. XXIV.

Periucunda nihilominus ea foret disquisitio, quam aliis relinquere cogimur. Miranda enim ita esset diui numinis prouidentia, quae vtrique augustae serenissimaeque familiae vniuersam, quam late patet, Lotharingiam destinauit, & mira factorum serie non solum concessit, sed & aliquoties restituit. Inferiorem enim imperio suo complectitur Domus augusta Austriaca; superiorem serenissima Domus Lotharingica. Nec eam factorum legem turbare potuerunt tot saevae procellae, quae per tot saecula vtramque prouinciam paene ad incitas redegerunt. Refloruerunt illae semper auspiciis sapientissimorum Principum, & magis magisque quotidie reflorescunt, vt dubitare non possis, quin non modo ad pristinam felicitatem adspiraturae sint, sed & illam longe superaturae.

§. XXV.

Fausta omnia ac felicia augurati sumus vtrique Domui Serenissimae. Augurio vt respondeat euentus, TE, immortalis Deus, stator felicitatis Augustae, precamur, vt serues Germaniae CAROLVM Imp. serues FRANCISCVM STEPHANVM, Ducem Lotharingiae, cuius de virtute animoque fortunae maximae capacissimo, non aliud luculentius exstare potuisset testimonium, quam quod amorem plane singularem CAROLI VI. Imp. Pii, Felicis, Augusti, Patris patriae, sibi iam inde a prima aetate conciliauit. Hoc amicitiae foedus Tu, Deus, fac sit perpetuum, & non modo vtrique genti potentissimae, sed & vniuersae, qua patet, Europae, auspiciatissimum!

ORATIO

DE

C. AQUILLIO GALLO,

IVRISCONSULTO CELEBERRIMO,

SEV EXERCITATIO XXII.

Quod de hodierno die, qui GALLI, abbatis, memoriae consecratus est, non modo de plebe homines, sed ipsi factorum conditores plerique adfirmant, solere cum coelum aduchere frigidius, niues ac pruinas minari, & pigerrimae isti anni parti, qua omnia horrent, obrigescent ac veluti exanimantur, quodammodo praeludere: id verum esse, in me ipso profecto nunc deprehendo, dum conscendendi hunc superiorem locum, publiceque dicendi necessitatem mihi imponit ipsius huius diei sollemnitas. Nam, qui olim, ita ferente occasione, nescio quo animi ardore ad dicendum inflammabar: iam hodie, aliquid verborum facturus, refrixisse in me illum dicendi impetum, extinctosque propemodum esse ingenii mei igniculos, animaduerto, adeo ut nec sententias, quibus vos oblectem, facile inueniam, & repertis quibusdam, selectiora illa verba, illaeque orationis Veneres, quae sese mihi olim vltro offerebant, nunc se subducere plane, ac veluti refugere videantur. Vitio ingrauescentis paullatim aetatis hoc accidat, ingeniumque, repescente calore naturali, simul repescere soleat, an ad conspectum horum fascium, quos ego ante hunc diem nunquam attingi, animus quodammodo cohorrescat; pro certo vix adfirmauerim, AUDITORES HONORATISSIMI. Id tamen liquido scio, me nescio, quo torpore correptum, expectationi vestrae minus hodie, quam vnquam, satisfacturum. Nihil enim ex me audietis, nisi, quod quotannis fere audistis, & cui fortassis aures vestrae iamdudum non minus adfuctae sunt, quam gallinino, quo noctis silentia rumpuntur,

Excubitorque diem cantu praenunciat ales.

Nimirum, ne nihil dixisse videar, occasionem dicendi rapiam de tempore, & antequam de decreto mihi in proximum semestre magistratu
aca-

academico sententiam animi exponam, breuiter differam de GALLO, non illo quidem monachorum patre, cuius cucullum iam alii seite satis atque operose consueverunt, (quid enim hic ad Edictum?) sed de alio plane GALLO, quem Roma tamquam oraculum quoddam coluit, cuius limina quotidie paene ante galli cantum frequentissima consulentium turba obsedit, qui denique omnibus ordinis nostri hominibus incomparabile exemplum reliquit, non modo boni ciuis atque incorrupti iudicis, sed & iurisconsulti perfectissimi. Quum autem inter veteres iuris conditores inelaturerint plures, eodem Galli cognomine insignes, veluti AELIUS GALLVS, (a) Varronis ac Tullii aequalis, eorumque temporum, Macrobio (b) iudice, doctissimus, IULIUS AQUILA, cui ipsi quoque GALLI cognomen tribuit index iurisconsultorum, codici pandectarum Florentino praemissus, (c) & C. AQUILLIVS GALLVS, qui &

for-

- (a) Scripsit AELIUS GALEVS librum doctissimum de verborum, quae ad ius pertinent, significatione, ex quo vnicum in pandectis fragmentum superest, puta l. 157. ff. de verb. sign. Laudatur tamen idem liber non modo a Caio in l. 19. pr. ff. de usus. & fruct. & Paulo in l. 77. ff. de verb. signif. sed & a Varro de Lingua Lat. Lib. IV. p. 9. & Lib. V. p. 55. Seruio ad Virgil. Georgic. l. v. 264. & Festo Passim. Nec alius liber est, quem Caecilio Gallo tribuunt Gell. Noct. Abr. XVI. 5. & Macrobius Saturnal. VI. 8. Ex C. enim Aelio facile a scribis fingi potuit primum Caelius, deinde Caecilius, ceu recte coniecerunt Ant. Augustus de nom. propr. pand. p. 16. & Menag. in Amoenit. iur. Ciu. Cap. XXXI. qui p. 113. obseruat, Athenaeum etiam Lib. IV. laudare Caecilium Tuberonem, quum tamen Aelios, non Caecilios, fuisse Tuberoes, inter omnes constet. Simile erroris exemplum obseruari apud Sueton. de illustr. Grammat. Cap. II. ubi contractis praenomine & nomine Laelii vocatur, qui paullo post appellatur L. Aelius Praeconinus. Pannonium etiam istum Autum in l. 86. ff. de adquir. vel omis. hered. scribarum errore natum ex P. Antonio Auto, iam viderunt Aciat. Parerg. iur. VII. 16. Muret. Epist. II. 6. & Synkersh. Obs. III. 71. Nec dubito, quin ex eodem errore sit Pantontus in l. 2. C. pro soc. & apud Gruter. Inscript. p. DCCXXIII. Alia huius generis exempla notarunt Thom. Keimel. ad Inscript. Class. XVII. 73. pag. 838. & Jac. Perizon. Animadu. Hist. cap. X. p. 446. (b) Macrobius Saturnal. VI. 8. (c) Male Angelus Politianus hanc Iuliam Aquilam ob istud Galli cognomen cum C. Aquillo nostro confundit, quum tamen & antiquior multo sit noster, quippe qui liberam vidit rempublicam, & a gente Iulia fuerit alienissimus. Quin dubitare licet, an unquam GALLI cognomen Iulio Aquilae haeserit. In inscriptionibus enim duorum fragmentorum, quae ex eius Responsorum libro in l. 34. ff. de administr. & peric.

formula de dolo malo, & stipulatione Aquilliana, & aliis *επιμαται* iurisprudentiam nostram reddidit locupletiozem: nos, ne forte emittis, in praesenti postremi huius vitam ac virtutes breui oratione ~~ita~~ percensere conabimur, vt quotquot nostrum ad pulcherrimam aequè bonique artem cogitationes nostras omniaque studia conferimus, ad persequenda pro suo quisque modulo tanti viri vestigia tanto magis omnes incitemur. Vos, HONORATISSIMI AUDITORES, dum hoc agimus, adeste animis, nobisque, nec de viro proletario, nec de rebus inutilibus aut iniucundis, differentibus, non aures modo vacuas, sed attentas etiam mentes paullisper commodate. Nos sane, quoad eius fieri poterit, operam dabimus, ne circumducta oratione vobis taedio esse, aut diem extrahendo proterue abuti patientia vestra voluisse videamur.

Vt vero inde potissimum ordiamur, vnde ipse C. AQVILLIVS GALVVS originem repetiit, vestrum equidem neminem dubitaturum arbitror, quin ille & generis nobilitate, & gloria maiorum, vnus omnium maxime floruerit. Ostentabat enim gens Aquillia complures virorum non modo consularium ac praetoriorum, sed & triumphalium, (d) imagines: ac praeterea iurisconsulti nostri aetas incidèrat in tempora

perie. tus. & in l. ii. ff. de *suspect. tus.* supersunt, non aliter vocatur, quam Iulius Aquila. In solo indice Florentino recensentur Γαλλὸς Ἀκύλα *Responsa*. Vnde V. C. Theod. Gronou. de *Emendat. Pandect.* cap. XXV. acute coniecit, scribae scòrdia factum esse, vt Aelius Gallus, cuius alioquin in illo indice non fit mentio, cum Iulio Aquilio in vnum vocabulum coaluerit, atque inde natus sit Γάλλος Ἀκύλας. Suspiciari tamen malium, ex Ἰαλὸς factum esse Γάλλος, facili errore, maxime eius, cui Gallus Aquillius notior fuerit, quam Iulius Aquila. (d) In *Fastis Capitolinis* ad annum V. C. CCLXVI. laudatur C. Aquillius Tuscus, *Cof.* qui insequente anno ouans de Hernicis in vrbein rediit. Anno V. C. CCCLXV. L. Aquillius Coruus, *tribunus militum consulari potestate*. Anno V. C. CCCXCIV. C. Aquillius M. F. C. N. *Consul*, qui triennio post ex Asia triumphauit. Denique & M. Aquillius, non cognomine *Florus*, nec superioris filius, ceu Anton. Augustin. de *Famil. Rom.* p. 328. existimat, sed *Gallus*, quique per tempora vix prioris pronepos esse potuit, vt paulo post ex insigni marmore demonstrabimus. Collega is anno V. C. DCLII. fuit C. Marii, quintum consulis. Siciliamque sortitus prouinciam, confecto bello seruilis, ouans inde rediit A. V. C. DCLIII. Insigne eius monumentum, quo & aliae eius res gestae commemorantur, exstat in agro Atinate, quod a Celso Cittadino accuratius descriptum, aeterno operi inseruit Ian. Gruter. p. 6L, 7. En vero illud:

M AQVI-

pora Ciceronis, quibus nondum Graeculi, Syrophoenices, Afri, Ilyrii, ciuilibus sapientiae sacris initiabantur, (e) sed nobilissimi Romanorum illa, tanquam propriam possessionem, tuebantur, & *in latenti retinere*, vt Pomponius (f) ait, *cogitabant*. Quamuis autem permul-

Eeee

ti,

M. AQUILIVS. M. F. GALLVS. PROCOS.

VIAM. FECEI. AB. REGIO. AD. CAPVAM. ET. IN. EA. VIA.
 PONTHEIS. OMNEIS. MEILIARIOS. TABELARIOSQVE.
 POSEIVI. HINCE. SVNT. NOVCERIAM.
 MEILIA. LI. CAPVAM. XXCIIL. MVRANVM. LXX.
 III. CONSENTIAM. CXXIII. VALENTIAM. CLXXX.
 AD. FRETVM. AD. STATVAM. CCXXXI. REGIVM.
 CCXXXVII. SVMA. AF. CAPVAM. REGIVM.
 MEILLIA. GCCXXI. ET. EIDEM. PRAETOR.
 IN. SICILIA. FVGITEIVOS. ITALORVM.
 CONQVEISEIVI. REDDEIDIQVE. HOMINES. DCCCCXVII.
 EIDEMQVE. PRIMVS. FECEI. VT. DE. AGRO. POPLICO.
 ARATORIBVS. CEDERENT. PAASTORES. FORVM.
 AEDISQVE. POPLICAS. HEIC. FECEI.

(e) Factum id esse sub Imperatoribus, docent exempla Sahnii Iuliani. *Afri*, *Vi-*
piani & *Papiniani*, *Syrophoenicum*, *Modestini*, *Dalmatar*, & aliorum fortas-
 sis. Quam frequentes Romam confluxerint Syrophoenices, quantumque ibi
 arte ac dignitate valuerint, erudite ostendit Eu. Otto *in Papinian. cap. l. §. III.*
pag. 5. Et nota iam sunt illa Aristidis *Orat. in Rom. pag. 372. Tomo I.*
Πρόκρεια δὲ ἐν μέσῳ πάντῃ πάντῃ, ζῆν δὲ ἐδῆς, ὅσις ἀεχῆς ἢ πλεῖστος
ἀξίος. *Cunctis in medio cuncta patent, nec PEREGRINVS censetur, qui vel*
magistratu, vel fide dignus est. Similis fere est obseruatio Herodiani *Hist.*
VII. 7. nec praetermittenda, quae in hanc rem erudite differuit Ez. Spanhem.
in Orbe Rom. Exerc. II. cap. II. Quum itaque demum eo prolapsa esset iuris-
 prudentia, vt & plebeii eam attingerent, vereque de sua iam aetate caneret
 Iuuenal. *Sat. VIII. v. 47.*

Tamen ima plebe Quiritom

Facundum inuenies. Solet hic defendere causas

Nobilis indocti: venit de plebe togata,

Qui iuris nodos & legum aenigmata soluat :

non mireris, peregrinis etiam illam artem patuisse; eosque hac via ad summos
 in rep. honores, quin ad imperium ipsum esse grassatos. (f) Ita Pompon. *in*
l. 2. §. 35. ff. de orig. iur. Similia sunt apud Ciceron. *de Offic. II. 9. de Orat.*
l. 41. pro Muraen. cap. XII. Vnde elegans est obseruatio Merillii *Obs. V. 23.*
 iuris studiosos sub ingressum disciplinae sese sacramento obstrinxisse. Sed
 dum id ex *l. 1. §. 5. ff. de extraord. cogn.* probat, facile patet, sacramentum il-
 lud praecipue ad didacticum pertinuisse, non ad silentium.

ti, quos ex ea gente gestis in republica honoribus fulsisse legimus, non GALLI, qui, quum essent plebei, intra equestrem sese dignitatem continebant, (g) sed vel FLORI, vel TVSCI, vel CORVI cognominati sint, quorum postremos patricia gloriatos esse origine, inter omnes constat: non tamen existimandum est illico, novis hominibus, nullo que maiorum ornamento illustribus, accensendum esse C. Aquillium. Maiores enim & is habuerat, non modo tribunicios, quorum vnus lata lege Aquillia, cui & a se nobile ac perpetuum nomen indidit, memoriam sui cum ipsa aeternitate communicavit: (h) verum etiam consulares & praetorios. Liuius certe ad annum v. c. DLXXVI. me-

mo-

(g) De equestri Aquillii nostri dignitate testatur Plin. *Hist. Nat. XVII, 1.* Ceterum plebejos fuisse Gallos, non patricios, vel inde patet, quod plures ex ea familia Tribuni plebis fuerint, & in his L. Aquillii. P. F. L. N. Gallus, Tribunus pl. anno V. C. DLXXII. de quo Steph. Vin. Pigh. in *Annal. Rom. Tomo II. p. 330.* P. Aquillius Gallus, qui eundem magistratum gessit anno V. C. DCXVIII, laudatus a Dione Cass. *Hist. lib. XXXIX. p. 105.* & Plutarcho in *Catone min. p. 780. Tomo II. Opp.* Contra patricii procul dubio fuere Aquillii *Tusci & Corui*, quos summis in rep. honoribus functos vidimus, quum illi nondum cum plebeis essent communicati. De Aquillis Floris dubium est, patricii an plebei fuerint, quamuis eorum denarii essent apud Fulv. Vclsin. *de famil. Rom. p. 36. edit. Car. Patin.* Mittimus iam Aquillios *Faustos* apud Reines. *Inscr. XVI, 33.* *Aurelios* apud eundem *Class. I, 274.* *Fabios, Iustos, Orfitos, Priscos, Veientones, Proculos, Melas, Valentes, Paterculos, Secundos, Aquilinos, Saturninos, Sabinos*, quorum passim fit mentio in lapidibus Gruterianis, quamuis horum plerique sub Caesaribus, quum magna iam facta esset gentium familiarumque Romanarum confusio, vixisse videantur. Recte ergo Ant. Augustin. *de famil. Rom. p. 328.* obseruat, Aquillios, (quod in aliis quoque gentibus Romanis fieri solebat,) alios *patricios*, alios *plebejos* fuisse. (h) De auctore huius legis incerta omnia. Ian. Vinc. Grauius *de Orig. iur. civ. s. LX. p. 97.* eam tribuit iuriconsulto nostro, quum tamen multo ante Ciceronis tempora celeberrima fuerit, ceu docuimus *Antiqu. Rom. IV, 3, 4. p. 182. edit. nouiss.* vbi & coniecturam nostram de legis auctore exposuimus, cuius nos ne nunc quidem poenitet, quum certiora ne quidem viri doctissimi dederint, veluti Balduin. *de Lege Aquil. pag. 218. sequ. & Ger. Noodt. ad Leg. Aquil. cap. 1. p. 137. Tom. 1. Opp.* Quin prior, quod mireris, nodum in icirpo quaerens: *Aquilliam*, inquit, *gentem non ignobilem Romae fuisse scio, sed quum patricia potius, quam plebeia, fuisse videatur, non videtur ad eam referendus Aquillius, huius legis lator, qui tribunus plebis fuit. Notus est noster C. Aquillius Gallus, iuricons. eiusque & pater, qui Cos. fuit anno urbis DCLII. & avus, qui fuit Cos. anno DCXXIV. sed ex alia gente Aquil-*

morat L. AQVILLIVM GALLVM, Praetorem (i) qui Siciliam fortitus, eam prouinciam difficillimo tempore quietam dictoque audientem habuit. Et hic quidem pater iurisconsulti nostri fuerit, si acu rem tetigisset VAL. GVIL. FORSTERVS. (k) At vero in eo quoque, sicuti in plerisque aliis, ratio fugit bonum Forsterum, quo neminem vmquam sinistroribus auspiciis ad hoc studiorum genus animum adpulisse, arbitramur. (l) Multo profecto verosimilius est, quod coniecit IOANNES BERTRANDVS, (m) Aquilliu nostrum patre vsu esse M. AQVILLIO GALLO, Cos. quem fasti Capitolini anno v. c. DCLII. Procos. de seruis fugitiuis ouantem, ex Sicilia rediisse perhibent: quandoquidem huic diuinationi & ratio temporum, & Galli cognomen, quod ipse sibi in marmoribus tribuit, omnino suffragantur. Sed quid tandem attinet, plura eam in rem dicere, & in splendoros Aquillii nostri natales inquirere operosius? Egregium profecto est atque honorificum, dispositas per atria fumosas maiorum imagines numerare: sed iis demum, qui virtute sua rebusque praeclare gestis nouum illis splendorem circumfundunt, non istis, qui desciscentes a maiorum virtutibus, se ipsos veluti ordine ac tribu mouent, tamquam illa nascendi forte illisque generis sui proauctoribus indignissimos. Non sicuti gemmis a loco, vbi natae sunt, ita hominibus pretium a solis incunabulis accedit. Virtus est, quae nobilitatem absoluit, ac perficit. Hunc ei splendorem, hanc veluti polituram accedere oportet, vt ne generis antiquitas oneri potius sit, quam honori atque ornamento. Ipsa gens Aquillia, ex qua noster prodit, tristitia eius rei vidit exempla. (n) Quae enim tam lae-

Eeeee. 2

tum

Aquillia fuit is, de quo nunc quaerimus. Quasi vero non vna eademque gens patricias plebeiasque habere potuerit familias. (i) Liu. XLI, 18. & 19. (k) Forster. Hist. iur. II, 34. Sed recte Rupert, ad Enchirid. Pompon. III, 8, p. 394. Aquillii Galli genus non recens in rep. L. enim Aquillium Gallum Praetorem inuenimus apud Liuium in ann. V. C. DLXXVII. quem Forsterus vel patrem vel auum putat C. Aquillii Galli, ICSI nostri. Nos ob temporis rationem vix auum fuisse credimus, multo minus patrem. Noster enim cum Cicerone Praetor factus A. V. DCLXXXVII, vt patet ex Cluentiana, illo ipso anno habita. (l) Obseruarunt hoc iam pridem viri doctissimi. Plagii hominem accusat Rittersh. ad Leg. XII. Tab. cap. VI, p. 14. Eiusdem oscitationem & ἀνισογενέων graui- ter redarguunt Rupert. ad Enchirid. Pomp. pag. 301. Struu. proleg. Hist. iur. §. XXII. p. 44. Eu. Otto in praefat. Tomi III, 1. Thesaur. iur. p. XVII. sequ. (m) Bertrand. de Iuris perit. II, 9, p. 184. (u) M. Aquillium III. virum vel II. virum

tum virorum maximorum prouentum dedit, eadem & quaedam dedecora nominis sui produxit, Aquillios nempe, illa nascendi felicitate indignissimos, qui sacrilegii infidiarumque patriae nefarie structarum poenas grauissimas non sine ignominia dederunt. Noster, ne plus maioribus, quam ipsi maiores, debere videretur, adhuc dum adolescens ad praeclara quaeuis maiorum exempla se totum composuit: (o) quumque non ignoraret, artes ciuiles ac forenses plurimum in ciuitate & laudis & gratiae habere, & iurisprudentiam in primis adolescentibus Romanis, ad maiora nitentibus, decus ac robur esse, huic potissimum arti indolem viuidissimam adplicuit, imbutusque litteris, quibus illa aetas ad humanitatem institui solet, (p) totum se Q. Mucio Scaeuolae, Pontifici maximo, formandum dedit, viro, vt Ciceronis

rum potius sacris faciundis a Tarquinio Rege insui culleo insum ob euulgatas fortes Sibyllinas, tradit Dionys. Halicarn. IIII p. 260. *Ἀκύλιον* enim ibi legendum esse pro *Ἀτύλιον*, iam dudum viri docti obseruarunt. Idem Dionys. lib. V. p. 283. *seq.* nec non Linius II, 4. & Plutarch. *in Poplic.* p. 98. describunt supplicium, quod Brutus primus Cos. ab Aquillius adolescentibus sumisit, qui cum Vitelliis ipsisque Bruti filijs de reducendo Tarquinio consilia inierant, a Viudicio, Vitelliorum seruo, proditi, de quo in l. 2. §. 24. *ff. de orig. iur.* (o) An vero & in excolenda iurisprudentia maiorum habuit exempla? Non dubito, quamuis hic taceant scriptores veteres. Commune enim hoc erat adolescentulorum reip. destinatorum studium. Equidem noui Icti, Aquillii Flori, notitiam sibi eruisse ex vetusto lapide visus est Fulu. *Vrsin. in Not. ad Ciceron. Philipp. II.* Sed lapis, quem integram dedit Gruter. *Inscr. p. DCLII, 6.* ita se habet:

L. AQUILLIVS.

IVRECONSULTI. L.

GEMELLVS.

SEXTIA Q. L. FLORA.

L. AQUILLIVS, L. L.

RVFIO.

Nullus ergo hic L. Aquillius Florus, Ictus, sed L. Aquillius Gemellus, intrisconsulti nostri libertus, ceu & Rupertus obseruauit *ad Enchirid. Pompon. p. 396. & ad Valer. Max. p. 476.* (p) Eloquentiae ceterisque artibus liberalibus ope-

ram

ronis (q) verbis utamur, omnium & disciplina iuris eruditissimo, & ingenio prudentiaque acutissimo, & oratione maxime limato atque subtili, iuris peritorum eloquentissimo, eloquentium iuris peritissimo. (r) Videbatur id sane Mucii quasi a natura datum, ut iuris scientia praeexcellerent omnibus, illudque familiae suae decus, tamquam proprium ac gentile bonum, diutissime tuerentur. (s) Nescio tamen, an non Mucios ipsos longe superarit Q. ille Mucius, pontifex maximus, iuris civilis intelligentia atque omni iurisprudentiae genere praestantissimus, cuius ianua ac vestibulum maxima quotidie frequentia civium summorumque hominum celebrabatur. Hunc itaque potissimum Aquillius ducem sibi ad interiorem iurisprudentiam elegerat: hunc non quidem ex cathedra iura interpretantem, sed inter respondendum stu-

E e e e e 3

dio-

ram dedisse C. Aquillium, Io. Bertrand. *de Iurisper.* II. 9. probat ex Ciceron. *Brut. cap. XLII.* ubi de Ser. Sulpicio: *Sed adiunxit etiam, inquit, Ser. Sulpicius & litterarum scientiam & loquendi elegantiam, quae ex scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspicitur. Quumque DICENDI causa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo & C. Aquillio Gallo: &c.* Sed in omnibus codicibus pro *dicendi causa* legitur *discendi causa*, & ex consequentibus facile patet, Sulpicium duumviros istos non eloquentiae, sed iurisprudentiae causa audivisse. Verumtamen ne opus quidem est vilo testimonio, quum veteres omnes eloquentiae studia cum iurisprudentia coniunxissent, satis constat. (q) Cicer. *de Orat. l. 39.* (r) Non modo loco citato hoc elogium Mucio tribuit Cicero, sed & in *Bruto cap. XXXIX.* At Pomponius *in l. 2. §. 40. ff. de orig. iur.* Licinium Crassum, Mucii fratrem, a Cicerone hoc elogio ornatum, ait. Hinc Criticorum turbae, quibusdam postrema verba plane expungentibus, aliis eadem loco mouentibus, quasi ad sequentem paragraphum pertinentia. Vid. Rupert. *ad Pompon. Enchirid. pag. 383. sequ.* Sed nos quidem nihil mutamus. Idem enim Cicero, qui hoc elogio ornat Mucium, *ICtorum disertissimum* vocasse etiam potuit P. Licinium Mucianum in libris, qui interciderunt, at visi sunt Pomponio, uti recte vidit V. A. Corn. van Bynkersh. *in Praetermiss. pag. 69. sequ.* (s) Quatuor ex Mucia gente celebrantur iurisconsulti doctissimi, quorum stemma iam dedit Rupert *ad Pompon. Enchirid. pag. 389.* Ex eo sequentia excerptare iuvat:

Q. Mu-

diosos admittentem, (t) sectabatur vnice: ab huius latere, quoad li-
ceret, sibi numquam discedendum putabat. Cuius quidem industriae
suae quantum ille fructum per omnem vitam ceperit, vel id argumen-
to est, quod quum ad eundem Scaeuolam & alii erectissimae indolis
iuuenes discendi causa confluerent, veluti L. Lucillius Balbus, Sex.
Papirius, C. Iuuentius, ipsique, quos primo loco nominari oportebat,
M. Tullius Cicero, & T. Pomponius Atticus, (u) hisce tamen con-
discipulis omnibus, iuris peritia saltim, longe antecellere visus sit Aquil-
lius,

Q. Mucius Scaeuola, Praetor, A. V. C. CCCCLXXXVIII. Liu. XXIII, 24. 30.

Q. Mucius, Q. F. P. N. Scaeuola
Praetor A. V. DLXX. Liu. XL, 44.
Cof. anno V. C. DLXXIX.

P. Mucius Q. F. P. N. Scaeuola,
Praetor A. V. DLXXIV. Liu. XL,
44. Cof. A. V. DLXXVIII. eodem
anno triumphans de Liguribus.

Q. Mucius, Q. F. Q. N. Scae-
uola, Augur, Cof. anno V. C.
DCXXXVI. *legum clarissimus
ac disertissimus vater.* Val.
Max. VIII, 12.

P. Mucius, P. F. Q. N.
Scaeuola, Pontifex ma-
ximus, qui *ius ciuile*
cum Manlio & Bruto
fundasse dicitur in l. 2.
§. 39. *de Orig. iur.*

P. Licinius Mu-
cianus, P. Ponti-
ficis frater natu-
ralis, sed adopta-
tus a P. Licinio
Crasso, Cof. anno
V. C. DLXXVIII.
iuris peritorum
disertissimus. l. 2.
§. 40. *ff. de orig.
iur.*

Q. Mucius, P. F. P. N. Scaeuola, Pontifex Max. Ictorum
sua aetate celeberrimus, & C. Aquillii nostri praeceptor,
de quo in l. 2. §. 41. *ff. eod.*

- (t) Quamuis enim viri nobiles eo tempore se nemini ad docendum darent: re-
spondendo tamen consulentibus studiosos audiendi docebant, teste Cic. in *Brut.*
cap. LXXXIX. & in *Orat. cap. XLI.* Et hinc est, quod teste M. Seneca *Controu.*
IX. Ictorum discipuli *contumeliae causa a deridentibus vocati sunt AUDITO-*
RES, deinde autem in vsu verbum esse coeperit, & promiscue poni pro discipulo
auditor. Hoc enim sensu auditores Mucii Balbi, Galli, Cornelii Maximi Sa-
bini in l. 2. *ff. de orig. iur.* Seruii in l. 6. *ff. de dot. praeleg.* pro discipulis dici, e-
leganter obseruauit Iac. Cuiac. *Obj. XXVII, 4.* (u) Hos C. Aquillii auditores,
praeterquam Ciceronem & Atticum, recenset Pomponius l. 2. §. 42. *ff. de orig.*
iur. Verum & hos addendos esse, certissimum est. Audiuerat Cicero primum
Q. Mucium Scaeuolam, Augurem, uti ipse narrat in *Bruto cap. LXXXIX.* Postea
eo mortuo ad Q. Mucium Scaeuolam, pontificem max. se contulit, condiscipu-
lumque ibi habuit T. Pomponium Atticum, ceu hic ipse testatur apud Cice-
ron. *de Legib. I, 4.* Conferri meretur. Franc. Fabric. in *Histor. Ciceron. ad*
ann. V. C. DCLXV.

lius, quem & Pomponius, (x) inter Mucii auditores praecipuae auctoritatis fuisse, testatur. Tanto scilicet studio, tantaque animi contentione olim iurisprudentiam addiscebant adolescentes nobilissimi ac reipublicae destinati, quum in illa legum paucitate plana omnia, ac dilucida essent. Hodie, quando eversa reipublicae Romanae facie, auctoque in immensum aliarum super alias coaceruatarum legum cumulo, pleraque caligine densissima obruta, ac, veluti sepulta iacent, nemo fere est, qui seuera lege proficere cupiat, nemo, qui se ad viro- rum doctiorum exempla componat: sed vt quisque prima artis ele- menta vel ab alio explicari audiuit, vel domi, temporis fallendi caus- sa, perfunctorie aliquando lustrauit, ita extemplo sibi ipso Mucio vi- debitur peritior, neque dubitabit fortasse, si quis ipsi stomachum mo- uerit, intra triduum iurisconsultum profiteri. Ast hanc quidem Camarinam iam non mouebo, AVDITORVS HONORATISSIMI. Redeo potius ad Aquillium nostrum, qui a principe aetatis suae iurisconsulto ita perdidicerat iurisprudentiam, vt ipse paullo post princeps iurisconsulto- rum, consentiente omnium iudicio, haberetur, & siue de iure re- sponderet clientibus, siue de arte nouis inuentis locupletanda illu- strandaque cogitaret, siue praeesset iudiciis causasque cognosceret, siue denique docendo scribendoque bene de posteris mereri vellet, non modo ceteros omnes, verum etiam se ipsum, quodammodo supe- rare videretur. Respondendo de iure tantam consequutus erat cele- britatem, vt eius domus, quam, teste PLINIO, (y) in colle Viminali omnium pulcherrimam habuit, veluti totius oraculum esset ciuitatis. A quonam enim ciues rerum suarum incerti sibi consilium libentius peti-

(x) *d. l. 2. §. 42. ff. de orig. iur.* Nec parcius Aquillium laudant auctores alii. Cicero enim *pro Cascina cap. XXII.* eum vocat *hominem prudentem & modestum*: in *Bruto cap. XLII.* *hominem acutum & exercitatum.* Nec minore e- logio eum profequitur Valer. Max. VIII, 2, 2. qui eum adpellat *virum maxi- mae auctoritatis, & scientia iuris excellentem.* Quanto vero hoc condiscipulo minor M. Tullius Cicero? quem, quantumuis de iurisperitia sua gloriantem, parum in ea arte praestitisse, luculenter demonstrauit V. A. Corn. van Bynkersh. in *Practermiff. p. 83. sequ.* (y) *Plin. Hist. Nat. XVII, 1. Domus Crasso magni- fica, sed aliquanto praestantior in eodem palatino Q. Catuli, qui Cimbras cum C. Mario fudit. Multo vero pulcherrima consensu omnium aetate ea in colle Viminali C. Aquillii, equitis Romani, clarioris illa etiam, quam iuris scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est.* De eadem Aquillii domo splendidissima vi- dendus P. Victor *de urbis Romae regionibus & locis Reg. F.*

petiissent, quam ab eo viro, cuius prudentiam, vt CICERO ait, populus Romanus in cauendo, non in decipiendo, perspexerat? qui iuris ciuilis rationem numquam ab aequitate seiunxerat? qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Romano promptam expositamque praebuerat? qui ita iustus & bonus vir erat, vt natura, non disciplina, consultus esse videretur, ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non scientia solum quaedam, verum etiam bonitas, nata videretur? cuius denique tantum erat ingenium, ita prompta fides, vt, quidquid inde haurires, purum liquidumque haurire te sentires? (z) Erant eo tempore, qui parum regerent iurisprudentiae artisque oratoriae fines, ac proinde saepenumero oratores inauspicato consularent, quos iurispreritum aliquem adire oportuisset. Vtriusque officia primus Aquillius noster prudentissime secreuit. Quoties enim aliquem non de iure ambiguo, eiusque ad factum adplicatione, sed de facto ipso consulentem audiebat: *Nihil, inquit, hoc ad ius; ad Ciceronem.* (a) Accedit, quod quum L. Lucillius Balbus, ad quem tunc similiter magnus hominum concursus fiebat, in respondendo esset paullo tardior, nec vllum consilium, nisi diu multumque secum agitatum expensumque depromeret, Iouique Hammoni, qui non nisi diurno clamore inconditoque matronarum carmine prouocatus, oracula sortesque nutu edebat, similis quodammodo videretur: Aquillio nostro sese omnia tam facile ac veluti sua sponte offerrent, (b) vt ex tripode & cortina loqui & tunc etiam, quando in arena capiendum esset consilium, omnia diu multumque secum expendisse crederetur. Non solum autem consulentibus singulis assidue sese dabat Aquillius, sed & nihil faciebat reliqui, vt iurisprudentiam permultis rebus, a se subtiliter & praclare inuentis, redderet locupletiozem. Est quaedam huius pulcherrimae scientiae pars praestantissima, quam HEVREMATICEN veteres ad-

(z) Cic. *pro A. Caecina cap. XXVII.* (a) Cic. *Topic. ad Trebat. cap. XII.* *Admonet autem hic locus, vt quaeratur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem euenerit? Nihil hoc ad ius: ad Ciceronem, inquit Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quaeretur.* (b) Cic. *in Bruto cap. XLII.* *Quum Ser. Sulpicius discendi causa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucillio Balbo & C. Aquillio Gallo: Galli, hominis acuti & exercitati promptam in agendo & in respondendo celeritatem subtilitate diligentiaque superauit; Balbi, docti hominis, in veraque re consideratam turditatem vicit expediendis consiliis que rebus. Sic & habet, quas uterque eorum habuit, & expleuit, quod utriusque defuit.*

pellabant, quæ remedia expromit, quibus vel nimius iuris ciuilibus rigor ad aequitatem naturalem inflectitur, efficiturque, ne summum ius in summam iniuriam euadat, vel in agendis contrahendisque rebus aliorum subterfugia ac fraudes prudenter caueantur. (c) Quum enim ad circumueniendos alios tam ingeniosa plerumque sit hominum improbitas, vt, qui cauet, ne decipiatur, etiam vix caueat, dum cauet, & cauiffe sibi ratus, ipse saepe cautor captum se sentiat, ac praeterea fatius sit omnino, ab initio ius factum rectum seruare, quam vulnerata causa quaerere remedium: illa cauendi facultas adeo non abesse posse a iurisconsulti persona videbatur, vt CICERO, (d) in ea potissimum eius prudentiam elucere, existimaret. Cui & PLAVTVS (e) suffragatus:

Hic poteris, inquit, CAVERE recte, iura qui & leges tenet.

Hanc itaque vtilissimam saluberrimamque iurisprudentiae partem sibi in primis perpoliendam sumserat C. Aquilius, idque eo feliciter perficiebat, quo celeriore esset ad inueniendum, quod e re esset, ingenio. Ea sane ingenii vbertas nobis peperit stipulationem Aquillianam, cuius ope per acceptilationem, ceteroquin ad solas verborum obligationes pertinentem, reliquas etiam obligationes omnes ipso iure solui posse, docuit: (f) formulam atque actionem de dolo malo, omnis

F f f f f

frau-

(c) Heurematicae iurisprudentiae id vnicum officium tribuit V. A. Henr. Brenkmanus *Diatrib. de Eurement. cap. 1. §. III. p. 9.* quod nimium iuris ciuilibus rigorem ad aequitatem naturalem inflectat: sed addendum esse & alterum, nempe quod aliorum fraudes detegat; patet ex loco Ciceronis *pro Muraena. cap. XII. Tu caues, ne tui consultores; ille, ne vrbes & castra CAPIANTVR.* Vbi sane cauere, ne quis capiatur, non est iuris rigorem inuentis verborum fraudibus ad aequitatem inflectere & reducere, sed consulentes tutos ab aliorum fraudibus praestare. (d) Hinc iurisconsultorum esse CAVERE, in eoque praecipuum fere eorum officium consistere, vbiq; prope innuit Cicero, veluti *de Offic. 1. 19. de Orat. 1. 48. pro Muraena cap. IX.* Elegans in primis est adfatio in epistolis *ad Familiares. VII. 6.* vbi Trebatium, in Gallia stipendia merentem, iubet *cauere ab essedaris, dum ceteris cauere didiceris.* Ouid. *de arte am. v. 83.*

Illo saepe loco capitur consultus amore:

Quique aliis CAVIT, non cauet ipse sibi.

(e) Plant. *in Epid. Act. II. scen. II. v. 107.* (f) Quum nihil tam naturale sit, quam eodem modo quidque dissolui, quo colligatum est, adeoque verborum tantum obligationes verbis tolli possint; *l. 35. ff. de reg. iur. sequebatur, vt acceptilatio ad solos contractus verbales pertineat. l. 8. §. 3. ff. de acceptillas.* At A-

quil-

fraudis euerriculum : (g) postumos Aquillianos, id est, formulam, nepotes postumos heredes instituendi substituendique : (h) ius de postumis ad patrum hereditatem admittendis : (i) ius illud accrescendi, quo heres, ex parte scriptus, in solidum fit heres, (k) & quae sunt eiusdem generis alia. Huiusmodi enim permulta excogitavit artique nostrae adstruxit Aquilius, eo omnia referens, ut beneficia iuris cum quam plurimis communicarentur, eaque, quae molestiora viderentur, oneri essent quam paucissimis. Ad quem eundem finem & definitiones ac decisiones pleraeque, quae Aquillio nostro in iure tribuuntur, comparatae sunt, veluti, quae ille de littoribus, de seruitute oneris ferendi, de dolo malo, de rutis caesis, ac de interpretatione denique legatorum, similibusque negotiis, tradidit, (l) quaeque tanto impudentius a quibusdam reprehenduntur, quanto minus illi censores, vitio & sine suffragio populi creati, ad haec sublimiora umquam adspirarunt. Vtinam vero Aquilius noster, ut ut a veri Numinis cognitione alienus, in ruborem daret rabulas quosdam, Christiano nomine impudenter sese iactantes, qui illam cauendi solertiam non in quodam ingenii acumine, sed in astutia ac calliditate, positam esse arbitrantur: qui IOANNEM quemdam DE DEO, vel LVDOVICVM ROMANVM, vel BARTHOLOMAEVVM CAEPOLLAM (m) imitati, cautelas, quas vocant, comi-

quilius Gallus modum reperit, quo quaenis obligatio, ex quacumque causa orta, nouando primum in stipulationem deduci, ac deinde acceptilatione solui posset. Formulam habemus §. 2. *Inst. quib. mod. toll. oblig. §. 1. §. 1. ff. de acceptil.* quam post Barn. Briffon. *de Solut. §. liberat.* nos quoque illustrauimus in *Antiqu. Rom. lib. III. tit. XXX. §. XII.* (g) Cic. *de Natur. Deor. III. 20. & de Offic. III. 13.* Formulam habemus *l. 1. §. 1. ff. de dolo mul.* (h) Hanc quoque formulam habemus *in lege damnata Gallus 29. pr. ff. de liber. §. post. hered.* Eodem exemplo excogitatae formulae de postumis Velleianis, *l. 29. §. 12. 13. 14. ff. eod.* Iulianis, *l. 29. §. 15. ff. eod.* & Cornelianis in *l. 15. ff. de in- ius. rupt. irrit. fact. test.* nisi forte antiquior sit horum origo, quam Aquillianorum. (i) *L. 127. ff. de legat. 1.* (k) *L. 74. ff. de hered. instit.* (l) Huc pertinet definitio littorum apud Cic. *in Topic. cap. VII.* & Quintilian. *Inst. Orat. V. ult.* nec non definitio doli mali apud Cicer. *de Offic. III. 14.* immo & variae decisiones de rutis caesis, in *l. 17. §. 6. de act. emt.* de seruitute oneris ferendi in *l. 6. ff. si seru. vind.* de interpretatione legatorum in *l. 30. ff. de legat. 1. l. 77. ff. de verb. oblig. l. 29. §. 1. ff. de legat. 3. l. 32. §. 1. ff. de iur. arg. mund. ornam. l. 39. ff. de statu liber.* denique de aedibus incendiis defendendi causa interdictum in *l. 7. §. 4. ff. quod vi aus clam.* (m) Plures eiusmodi cautelarum, ut vocant,

miniscuntur, quibus & prudentissimi decipiantur: qui denique dolos non dolos putant, nisi astu colantur, ac proinde tum demum sibi videntur quam maxime acuti, si fraudes fraudibus, malefacta malefactis texerint, ne perpluant scilicet. O miserum vero ac detestabile cautionum genus, aduersus quod bono viro nouis opus sit cautionibus! O artem pudendam ac turpissimam, quam, vt falsè ait TAUBMANNVS, (n) *sibi hodie proeripiunt exleges quaedam belluæ, ac iuris stulti, qui iurisconsultorum titulo fastidiunt, & cauillant, dum cauere nesciunt.* Quanto vero hisce Christianis scilicet iurisconsultis religiosior Aquilius noster, cuius prudentiam populus Romanus in cauendo, non in decipiendo, perspexerat? qui praeclarum, quod nactus fuerat, ingenium, non in id sibi datum existimabat, vt circumueniret alios, sed ne alii circumuenirentur? qui denique nihil faciebat reliqui, vt hominum improbitati, quoad eius fieri posset, neruos omnes incideret? In tam numerosa viri prudentissimi laude nescio, an haec postremo loco ponenda sit, quod & in iudicando sui fuerit simillimus, & nec prius quidquam habuerit, nec antiquius, quam vt cum nefariorum hominum malitia nobilissimum ac perpetuum bellum gereret. Erat tum tempus, AVDITORES HONORATISSIMI, quum nondum iudiciis praeficerentur, nisi qui boni viri essent, speciminaque virtutis edidissent luculentissima. Eoque fiebat, vt non modo in iure nostro (o) iudices veluti proprio nomine boni viri adpellentur, sed & parentes olim, liberis praecepta virtutis atque officii tradituri, exempla ex ornatissimo illo iudicum ordine potissimum sumerent, veluti Horatii poetae (p) pater, qui quoties ad verae laudis studium excitabat filium,

F f f f 2

... Siue

vocant, scriptores exstant, veluti praeter tres illos supra recensitos Iq. Dilectus Gualdensis, Thomas Ferratius, M. Ant. Blondus, de quibus Io. Wolphg. Freymon. *in Indice Auctor. fol. m. 122.* Quamuis vero horum operam magni semper fecerint rabulae, quibus vnice ob oculos est illud Virgilii Aeneid. l. v. 390.

Dolus an virtus, quis in hoste requirat?

quam improbae tamen pleraeque illae cautiones sint, exemplis ostenderunt Stryk. *Caus. Contr. I, 1, 8.* & Schilter. *Exerc. XV, 31. sequ.* (n) Taubmann. *ad Plaut. Epidic. II. 2. v. 107.* (o) L. 137. §. 2. ff. *de verb. oblig. Et magis est, vs totam eam rem ad iudicem, id est, VIRVM BONVM, remittamus.* Horat. *Epiſt. I, 16. v. 40. sequ.*

VIR BONVS est quis?

Qui consulta patrum, qui leges iuraque seruat:

Quo multae magnaeque secantur iudice caussae.

(p) Horat. *Sermon. I, 4, v. 123.*

--- Sive iubebat,

*Vt faceret quid; habes auctorem, quo facias hoc,
Unum ex iudicibus selectis obiciebat.*

Talem prisci exempli atque exploratae sanctitatis iudicem iure dixerimus C. AQUILLIVM nostrum, cuius nec ingenio flexanimis oratorum eloquentia tenebras obicere, nec religionem vel gratia vel odium peruertere unquam potuit. (q) Eo causam cognoscente, adeo expauescebat improbitas, adeo erigebatur oppressa innocentia, ut CICERO, (r) qui tum primum P. Quinctii patrociniū suscepserat, (s) eum non dubitarit his verbis compellare: *Quod si tu iudex nullo praesidio fuisse videre contra vim & gratiam solitudini atque inopiae: si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate, causa pendetur: nihil est iam sanctum & sincerum in ciuitate, nihil, quod humilitatem cuiusquam grauitas & virtus iudicis consoletur. Certe aut apud te, & eos, qui tibi adsunt, veritas valebit: aut ex hoc loco repulsa vi & gratia, locum, ubi consistas, reperire non poteris.* Denique & docendo scribendoque non minorem sibi laudem, quam causas cognoscendo, peperit iurisconsultus noster, qui, ut ad vtrumque laborem eo expeditior esset, subinde siue in Cercinam, insulam, Africano littori vicinam, siue, quod magis crediderim, Caecinam, Hetruriae oppidum, secessit, ibique & studiosos audiendi admisit, & libris scribendis totum se dedit.

- (q) Sane inter aequissima iudicia & Aquillianum refert Valer. Max. VIII. 2, 2. *Notum suis temporibus iudicium commemorauit: sed nec quod relaturus quidem sum, obliteratum est silentio. C. Visellius Varro, graui morbo correptus, trecenta millia numum ab Otacilia Laterensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est, eo consilio, ut, si deceisset, ab heredis eam summam peteret, quam legati genus esse voluit, libidinosum liberalitatem debiti nomine colorando. Euasit deinde Visellius ex illa tempestate aduersus vota Otaciliae. Quae offensa, quod spem praedae sua morte non maturasset, ex amica obsequenti subito districtam foeneratricem agere coepit, numerum petendo, quos, ut fronte inuerecunda, ita inani stipulatione captauerat. De qua re C. Aquillius, vir magnae auctoritatis & scientia iuris ciuiliis excellent, iudex adductus, adhibitis in consilium principibus ciuitatis, prudentia & religione sua mulierem repulsi. Quod si eadem formula & Varro damnari & aduersaria potuisset, eius quoque non dubito quin turpem & inconcessum errorem libenter castigaturus fuisset. Nunc priuatae actionis calumniam ipse compescuit, adulterii crimen publicae quaestioni vindicandum reliquit.*
- (r) Cicero pro P. Quinct. cap. 1. (s) Gell. Noct. Ast. XV, 28. Euseb. in Chron. n. 1930.

dit. (t) Erat ille mos nostri ordinis hominibus, ut forensia negotia otio litterario dispungerent, & aliquam anni partem vel ruri, vel in alio quodam secessu, ita transigerent, ut vere dicere possent, numquam se minus otiosos esse, quam dum otiosi viderentur. Ita sane Antistius Labeo annum partitus, sex mensibus Romae cum studiosis fuisse; sex mensibus secessisse, scribendisque libris, quorum cccc volumina reliquit, dedisse operam fertur. (u) Ita & Aquillius, temporis aliquantum negotiis forensibus molestoque respondendi labori suffuratus, in amoeniore illo qualicumque secessu sibi & Musis vixit, docendoque & scribendo seuit arbores, futuris demum saeculis profuturas. Equidem, qui ex eius domo doctiores prodierint, nec a Pomponio, nec a veterum alio quoquam memoriae proditum est, nisi quod ille vnum laudat, sed πολλῶν ἀντιόχιον ἄλλων, SER. SVLPICIVM. (x) Nam etiam si non aliud formasset ingenium, quam iurisconsulti illius incomparabilis, qui obiurgatione Q. Mucii a pulvere & radio excitatus, iam aetate prouectior, ad iurisprudentiae studium sese contulerat: (y) exegisse profecto monumentum aere perennius, sibi que viuo viuum ac spirantem veluti statuam dedicasse videretur. Hunc enim Sulpicium vnum id, quod in arte nostra summum est, adsequutum, vel inde patet, quod Cicero, (z) *iuris civilis magnum usum & apud Scaeuolum, & apud alios; artem in hoc vno fuisse*, testetur. Est tamen, in quo animi fortassis nimis grati impetu malam gratiam praeceptoris retulit discipulus, alioquin laudatissimus. Auctorem enim habemus Pomponium, (a) eum plerasque sententias ex Aquillii libris in suos transtulisse.

Fffff 3

lisse,

- (t) Ait Pomponius in l. 2. §. 43. ff. de orig. iur. institutus est Ser. Sulpicius a Balbo Lucillio, instructus autem maxime a Gallo Aquillio, qui fuit Cercinae. Itaque libri complures eius exstant Cercinae confecti. Sed quoniam parum amoena sit haec insula, & aestu procul dubio per omnes anni partes ferbuerit haut mediocri: vix credibile est, eam insulam, ab Italia fati remotam, aliis amoenioribus ac magis vicinis locis praetulisse Aquillium. Hinc Vdahr, Zafius ad b. l. legit Sicyone, Muretus vero & Corasius Cecinae, quos sequitur Rupert. p. 406 quod constat, in Hetruria & Campania charissimorum virorum secessus fuisse. (u) Idem Pomponius l. 2 §. 47. ff. de orig. iur. (x) Pomponius d. l. 2. §. 43. ff. de orig. iur. (y) De obiurgatione quoque illa Q. Mucii idem Pomponius d. l. 2. §. 43. ff. eod. vbi, quae dici poterant, exhaust. V. C. Ener. Otio in oratione de Ser. Sulpicio, Ultraiecti habita. (z) Cicero in Bruto cap. XLI. (a) Pomponius l. 2. §. 42. ff. de orig. iur. Omnes hi a Ser. Sulpicio nominan-

lisse, eoque effecisse, ut illius scripta nec aetatem ferrent, & iam tum non adeo inter hominum manus versarentur. Id quod non alia de causa procul dubio contigit, quam quod Sulpicius, eloquentia praecptore superior, aliena illa quodam veluti orationis flore conuertiret, caque sermonis elegantia, tamquam esca quadam, plures lectores alliceret, quam Aquillius. Quare non mirum profecto cuiquam videbitur, ex tot eius libris, non modo a praestantissimis ICTis, sed & a DIONYSIO HALICARNASSEO, passim laudatis, (b) ne fragmentum quidem vllum in vniuerso pandectarum opere superesse. Quae adhuc diximus de C. Aquillio, AUDITORES HONORATISSIMI, ea ad priuatam illius vitam pertinent: proximum est, ut, quantus in republica fuerit, ostendamus. Solebant iuuenes Romani, posito tirocinio forensi, factisque primis veluti stipendiis, capeffere rempublicam, honoresque petere eo ordine, quem leges annales similesque finiuerant, (c) ut exercitationibus illis praemuniti, haberent campum, in quo virtus excurreret, seque magis magisque indies explicaret. Eadem itaque via & C. Aquillius ad veram laudem grassatus, primum vigintiuiratum, deinde quaesturam, hinc Aedilitatem vel tribuniciam postestatem, demum anno

minantur, alioquin per se eorum scripta non talia exstant, ut ad ea omnes adpetant. Denique nec versantur omnino scripta eorum inter manus hominum, sed Seruius libros suos compleuit, pro cuius scriptura ipsorum quoque memoria habetur. Obscuriora haec, & uti quisque animaduertit, corrupta. Sensum tamen eum non esse, ac si Aquillius & reliqui Q. Mucii auditores nihil scripserint, sed dicere Pomponium, quod Ser. Sulpicii scripta luminibus eorum offecerint, res ipsa docet. (b) Dionys. Halicarn. *Lib. III. pag. 200.* Γαίος Ἀκίλιος Φησιν, ἀμεληθεῖσάν ποτε τῶν τάφρων, καὶ μηκέτι διαφθερομένων, τὰς τιμητὰς τὴν ἀνακαθάρασιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπισκευὴν Χιλίων μισθῶσαι ταλάντων. C. Aquillius adfirmat, neglectas aliquando cloacae, nec amplius transmittentes aquas, censors mille talentis purgandas reficiendasque locasse. In pandectis nostris Aquillio testimonium denunciant Labeo, l. 29. §. 1. ff. de legat. 3. Priscus lauoleius, l. 39. pr. ff. de statu lib. Africanus, l. 33. §. 1. ff. de vulg. & pupill. subst. Vlpianus, l. 6. §. 2. ff. si seru. vind. l. 17. §. 6. ff. de act. emt. l. 30. ff. de legat. 1. l. 7. §. 4. ff. quod vi aut clam. Iulius Paulus, l. 127. ff. de legat. 1. l. 32. §. 1. ff. de auro arg. l. 77. ff. de verb. signif. Ceruidius Scaeuola, l. 29. pr. ff. de liber. & postum. Licinius Rufinus, l. 74. ff. de hered. instit. Florentinus denique l. 18. ff. de acceptilat. (c) De illis legibus annalibus accurate agit Dodvvel. in Praelect. Cambden XII. §. 4. 5. & in Annal. Velleian. §. 5. 26.

anno V. C. DCLXXXVII. praeturam gessit, (d) in qua Ciceronem, sibi a condiscipulatu familiarissimum, collegam habuit, & de ambitu quaestiones exercuit, quemadmodum Cicero de pecuniis repetundis. (e) Fasces consulares, quos alii miris artibus ambiebant, (f) ipse adeo fugit, ut, quum inter candidatos desideraretur, & amici ad petendum hunc magistratum eum magnopere cohortarentur, ipse iuraret morbum, & illud suum regnum iudiciale, uti Cicero loquitur, opponeret, (g) illustrior procul dubio, repudiato illo honore, quam C. Marius, eodem sextum in reip. perniciem gesto. Fuerat illi filius, summo ingenio, summaque virtute: sed quem iam amiserat eo tempore, quo eum dignitas, quam ex republica consequutus erat, consolabatur, (h) id quod in eius praetura, vel paullo post, contigisse oportet. Neque tamen cum eo extinctam arbitramur gentem Aquilliam, sed eam multo post etiam sub Imperatoribus opibus ac potentia quam diutissime floruisse. (i) Ipse quo tempore viuis excesserit, parum exploratum est. Videtur tamen rebus humanis adhuc interfuisse anno V. C. DCCVIII. quo Cicero eum *Gallum suum* vocat. Eam enim adiectionem ibi perseverantem adhuc familiaritatem vitaeque con-

(d) Proximus a quaestura honor erat vel Aedilitas, vel tribunatus plebis. Eorum enim magistratum alterutrum paullo post quaesturam capiebant. (e) Cic. *pro A. Cluent. cap. LIII. Quid mea quaestio de pecuniis repetundis? quid C. Aquillii, apud quem nunc de ambitu causa dicitur?* (f) De artibus illis prensandi, ambiendique plura habet Q. Cic. *de petit. consulat. cap. V. sequi.* cni addendus Car. Sigon. *de iudic. II, 30.* & quae ipsi eam in rem notauimus in *Antiqu. Rom. IV, 18, 77.* (g) Cic. *ad Attic. lib. I. Epist. I. Competitores consulatus, qui certi esse videantur, Galba & Antonius, & Q. Cornificius, puto te in hoc risisse, aut ingemuisse, ut frontem ferias. Sunt, qui etiam Caesonium putent. Aquillium non arbitramur, qui denegat, & iuravit morbum, & illud suum regnum iudiciale opposuit.* (h) Cic. *Lib. IV. ad Familiar. Epist. VI. Nam & Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum, & magnis rebus gestis, amisit: & L. Paulus, qui duo septem diebus: & noster Gallus, & M. Cato, qui summo ingenio summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex rep. consequerentur.* (i) Anno enim V. C. DCCXCI. sub Caio Imp. Facti memorant M. Aquillium Iulianum, Cos. Anno DCCCXIV. sub Nerone L. Afsnium Gallum, Cos. Anno DCCCCL. sub Seuero C. Gallum, Cos. Anno DCCCCLXVIII. sub Caracalla Q. Aquillium, Cos. (i) Cic. *ibid.* Ceterum Epistola illa VI. scripta est anno DCCVIII. Caesare quartum sine collega consule. Eo enim anno Tulliam amisisse Ciceronem inter omnes constat. Vid. Fabric. *Annal. Cic. ad b. ann.*

consuetudinem indicare, nemo fortassis negauerit. Quae si nos non fallit coniectura : hoc vno paullo infeliciorem dixeris, quod, oppressa a Caesare primum, deinde a Triumuiris, libertate, ciues vidit ad seruile obsequium paullatim demissos, in eo autem felicissimum, quod antea vitae conscientia tutus, omnibusque carissimus, laude sua frueretur, atque ita feliciter euaderet naufragium, quo Cicero, alii- que, qui se ciuilibus istis fluctibus paullo imprudentius commiserant, misere perierunt.

Sed vereor, HONORATISSIMI AUDITORES, ne tam littora legisse, quam promissi immemor altum ingressus esse videar, quum a portu tam diu aberrarim. Tandem itaque contrahenda vela, atque id agendum, cuius causa me potissimum in hunc ambonem euocatum esse, intelligo. Iussus nimirum animi sententiam de decreto mihi in proximum hoc semestre magistratu academico depromere, serio & ex animi sententia profiteor, me illum nec adpetiisse vmquam magnopere, & nunc non sine quadam perturbatione animi capeessere. Primum enim, quamuis mihi non liceat, Aquillii exemplo *iurare morbum & meum aliquod iudiciale regnum opponere* : nemini tamen vestrum ignoti sunt labores, quos florentissimae huius iuuentutis causa quotidie subeo, & quos, quum incredibilem inde capere soleam voluptatem, interrumpi aliquando oportere occupationibus illis, multis potius, quam magnis, quibuscum Reſtoris munus coniunctum est, & facile praetideo, & grauiter, mihi credite, doleo. Procul dubio me, alia omnia meditantem, iam turbabit Iudaeus, qui nomen, a studioſo contractum, statim expungi, non sine barbaro clamore postulabit : iam iturum in auditorium listet ancillula, quae sibi confractum queretur cornu, quo Vulcanum conclusum nocte intempeſta circumtulcrit. Hac vix absoluta, operam sibi fortassis dari volet anus, quae, aliquot numos sibi pro lotis indusiis deberi, longe petito exordio lacrymabunda narrabit. Nec deerunt, qui equos suos a conductoribus male habitos, caput sibi pugnis comminutum, fenestras lapidibus petitas, aliaque huius generis, (longa enim est illa iniuria, longae ambages,) quiritabuntur. Haec taedia quum deuoranda sint Reſtori: nonne iure repetam illa ex fabula Abimelechi : (k) *numquid ego relicta pinguedine mea abirem, ut ventiler super arboribus?* Deinde in tribus, in quibus

(k) *Iudic. IX, 9.*

bus docui, academiis animaduerti, numquam vllum Rectorem tam
 sancte, tamque religiose munere suo functum, vt non sermones de se
 hominibus dederit, & vulgi iudicia expertus sit iniquissima. Si quis
 eorum, ferente ita occasione, lenioribus vtendum remediis putaret:
 illico in omni triuio audiebantur sermones, laxari disciplinam, cor-
 rumpi iuuentutem, imminere rerum omnium confusionem, quin actum
 fore de academia, nisi ei inexorabilis quidam Rhadamanthus quam
 primum praeficeretur. Sin, qui illi successerat, ius paullo seuerius
 diceret, gliscentibusque in dedecus publicum vitiis bellum fortiore
 indiceret animo: nouae in circulis audiebantur querelae, Rectorem
 vrere & secare, suppressere studiosae iuuentutis priuilegia, exinanire
 scholam, propediemque studiosos omnes, deserta vrbe, alio dilapsu-
 ros, nisi hic Minos vnam mouere quam primum definat. Haec alia-
 que plurima quando inter se comparo: adeo me commoueri fateor,
 vt suscepti me prope consilii poeniteat. Enimuero, quum non sit bo-
 ni ac constantis viri, vel labores defugere, reip. causa suscipiendos,
 vel recti sibi conscium inanes hominum vculas reformidare: fretus
 Dei O. M. auxilio, quod felix, faustum ac fortunatum sit, munus hoc,
 quantumuis arduum ac molestum, in me suscipio. Multum spei in ve-
 stra, Collegae coniunctissimi, beneuolentia, consilio, ope, explora-
 taque prudentia colloco, quibus mihi vos haut vquam defuturos esse,
 nescio qua praesensione animi, certo confido. Nec minori mihi sola-
 tio est praeclara, quae in plerisque vestrum elucet, indoles, iuuenes
 illustres, generosissimi, ornatissimi. Iniquissimus profecto essem re-
 rum arbiter, nisi hac occasione probitatem, diligentiam, modestiam-
 que vestram publico hoc testimonio prosequerer. Rarius in academia
 nostra, quam in vlla alia, nocte concubia inconditi clamores audiun-
 tur: rarius hic, quam in vlla academia, bellum cum lapidibus, fene-
 stris, ianuis geritur: rarius, quam alibi terrarum; viciniam turbant
 epulantium ac combibentium strepitus. Plerique vestrum plus olei
 quam vini consumunt: plerique, perosi leuitatem ac proteruiam, mo-
 res ad elegantiam ac decoram quamdam grauitatem componunt.
 Denique, quod vel maxime in vobis laudandum, plerique diligitis
 atque obseruatis praeceptores vestros, veramque libertatem non in
 effraeni quadam licentia, sed in virtute atque obsequio, positam esse,
 intelligitis. Maesti hac virtute, maesti hoc animo este, o mei, & date,
 Ggggg quaeſo

quaeso, operam, vt & hoc semestri non modo alios vestri ordinis, sed & vos ipsos, superetis. Habebitis tunc rectorem, animo vere paterno vos omnes complectentem, quique se beatum ducet, si per vos licuerit, omni animaduersione superfedere: si virtute vestra effeceritis, vt nullo acriore remedio opus sit: si denique carceres per hoc semestre non nisi mures ac araneae inhabitent. Per vos hoc stabis, nobilissimi iuuenes. Quod enim ad me attinet, facile, si recte me nouistis, intelligetis, me non concessurum, vt vitia impune gliscant, vt corrumpere & corrumpi apud nos saeculum vocetur, & disciplina publica, sine qua nulla societas humana consistere potest, culpa mea collapsa esse dicatur. At vnica spes mihi in te sita est, summe atque immortalis Deus, quem rebus meis praesentissimum adfuisse, & adesse etiamnum, innumeris argumentis iam inde ab incunabulis perspexi. Tu mihi dedisti animum, quo nunc hos fasces suscipio, nec aurae popularis captatorem, nec intentum commodis meis, sed salutis publicae studiosissimum. Suffice, quaeso, vires, & fac, vt florente potentissimo patriae patre, florente domo augusta, florente imperio Prusico, exacto legitimo tempore, temp. hanc academicam, quae tua vnus ope ex tot procellis felicissime emerfit, illustri successori tradam, non modo quietam, saluam, incolumem, sed & laetissimis auctibus florentiorem.

MANTISSA.

EGimus supra p. 3. sub nos. g. de variis, in quas gens Aquillia abiit, familiis. Inter eas non meminimus *Aquilliorum Seuerorum*, ex quibus prodiit IULIA AQVILLIA SEVERA, AVGVSTA, vel, vti in Graecis Gabalensium, Thessalonicensium, Ptolemaidensium, Tyriorum atque Antiochenorum numismatibus vocatur ΙΟΥΛΙΑ ΑΚΥΛΙΑ (ΑΚΟΥΛΙΑ) ΣΕΩΘΡΑ (ΣΕΒΗΡΑ) CER. Vid. Vaillant. *Numism. Graec. Imp.* p. 131. *Numism. Colon. Tom. II. p. 145. Numism. praestans. Tom. I. p. 138. Patin. Numism. Imp. Tom. I. p. 138.* Ea primum Vestae sacris addita, postea incestis Elagabali Imp. nuptiis sese polluit, & IULIAE PAVLAE,

LAE, quam idem Vaillantius Iulii Paulli, ICI, filiam fuisse suspicatur, in thoro successit, interferente Elagabalo caussam, sanctius atque auspicarius fore inter se sacerdotem & virginem Vestalem matrimonium. De eo Herodianus *Hist. V, 6.* Ἠγάγετο δὲ γυναῖκα, τὴν εὐγενεστάτην Ῥωμαίων, ἣν Σεβαστὴν ἀναγορεύσας, μετ' ὀλίγον χρόνον ἀπεπέμψατο, ἰδιωτεύειν κελεύσας, καὶ τῶν τιμῶν παρελόμενος, μετ' ἐκείνην δὲ σπουδαιοτάτους ἔργων παρεθένη τῆς Ῥωμαίων Ἐσίας ἱερομένης, ἀγγεῖον δὲ πρὸς τῶν ἡρώων νόμῳ κελευσμένης, καὶ μέχρι τέλους τῆ βίῃ παρεθεύεσθαι, ἀποσπᾶσας αὐτὴν τῆς Ἐσίας, καὶ τῆ ἱερῆ παρεθεύονος γυναῖκα ἔθετο. *Duxit praecipua uxorem, illustrissimam Romanam feminam, quam etiam Augustam appellauit; cumque ea tamen paullo post diuortium fecit, ademptisque honoribus, priuatam colere visam iussit. Post illam vero captum se amore simulantis, Vestalem sacerdotem, quam leges castam esse, & virginem perpetuo volunt, abreptam e templo, pro uxore habuit.* Addit paullo post Herodianus, Elagabalum edicto monuisse Senatum, facinore illo commotum, ἀρεμίζοντά τε καὶ σεβαστῶν ἔργων γάμον ἱερέως τε καὶ ἱερέας, *congruas atque auspiciores fore sacerdotis cum sacerdote nuptias.* Similia sunt apud Dionem in fragmentis *Libri LXXIX. p. 911.* vbi & illam facti rationem reddidisse Elagabalum, refert, *ἵνα δὴ καὶ θεοκεπέως παῖδες γεννῶνται.* *Ut inde diuini liberi nascerentur:* simulque monet, stolidissimum hominem & hanc repudiasse; aliamque post aliam duxisse, (inter quas nummi etiam ANNIAM quamdam FAVSTINAM memorant,) ac demum ad Seueram rediisse. Vnde magna inter Spanhemium atque osque diffidia, quo ordine hae aliaeque sibi inuicem in thoro successerint, quae quidem nunc mea non facio, eos, qui plura ea de re nosse cupiunt, ad Ez. Spanhemii aeternum opus *de Usu & praest.*

Numism. Diss. XI. §. 24. p. 296. Tom. II. Tillemontii Hist.

Imperat. Tom. III. Part. I. p. 278. aliosque remisisse, contentus.

Ggggg 2

PRO-

PROGRAMMA INAUGURALE
DE
SALVIO IULIANO
IVRISCONSULTORVM SVA AETATE CORYPHAEO,
SEV EXERCITATIO XXIII.

Quam sex abhinc annis Francofurti iuxta Viadrum Antecessoris munus more maiorum auspiceret: publice proponebam programma de P. IVVENTIO CELSO, iurisconsulto incomparabili, atque eximio saeculi sui ornamento. Quam operam ego tum, de sparta, quam nactus eram, ornanda quam maxime sollicitus, eam praecipue ob causam in me suscipiebam, ut praeclearo tanti viri exemplo me ipsum ad sectandam atque adsequendam veram cordati iurisconsulti laudem magis magisque quotidie excitarem, memor praeepti Senecae: (a) *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic, tamquam illo spectante, vivamus, & omnia, tamquam illo vidente, faciamus.* Neque sane me adhuc consilii istius poenituit, ex quo dissertatiunculam istam viris doctis, earumque deliciarum intelligentibus, non omnino displicuisse, quin & locupletiores eius editionem a Belgis flagitam, non sine voluptate quadam intellexi. Quare nunc etiam tenebo institutum, quumque summum, quod omnia moderatur, Numen me nihil tale cogitantem, quin tot migrationum iam pridem pertaesum, retraxerit Halam, ubi iam olim per decennium & ad philosophiam litterasque elegantiores, & ad iurisprudentiam studiosam iuventutem bona fide institui, munus hoc postliminio receptum denuo auspicator exposita quam brevissime maximi iurisconsulti vita, quae & mihi exemplo, & vobis, COMMILITONES OPTIMI, incitamento ad virtutem haut mediocri sit futura. Est is SALVIUS IULIANVS, Edicti perpetui, id est,

(a) Seneca Epist. XI.

est, fundi iurisprudentiae totius, conditor celeberrimus, cui hanc operam eo libentius nauamus, quo maius nobis spicilegium relictum animaduertimus a Bernardino Rutilio, Io. Bertrando, Guil. Grotio, Guidone Panciolo, Christ. Adamo Ruperto, aliisque, qui ad scribendam veterum iuriconsultorum historiam animum adpulerunt. Pleraque sane, quae ad viri istius incomparabilis vitam pertinent, incerta illi nobis reddiderunt ac dubia, quum tamen ille non in ea tempora inciderit, quibus

Vixere fortes ante Agamemnona

Mulsi, sed omnes illacrymabiles

Vrgentur, ignotique longa

Noctæ, carent quia vate sacro:

nec loco aliquo obscuro in umbra confenuerit, sed saeculo felice, Romae, in maximis dignitatibus celebritateque, hominum versatus sit, & vel solis operibus suis memoriam posteritatis meruerit sempiternam.

De ipsa statim IULIANI patria, (vt ab ea potissimum ordiamur,) adeo inter se disceptant viri docti, vt idem illi accidere videatur, quod olim Homero, cuius de incunabulis celeberrimas Graeciae ciuitates inter se contendisse perhibent. Mediolano eum ciuem primus, ni fallor, vindicauit Bern. Rutilius, (b) quem deinde Val. Forsterus (c) Io. Bertrandus, (d) Guido Pancirolus, (e) & hos denique alii proletarii scriptores, vti fieri solet, longo agmine sequuti sunt. Et tamen eius sententiae non alium fundum video, quam locum Spartiani, (f) qui Didio Iuliano Imp. auum paternum tribuit Insubrem, Mediolanensem, maternum Hadrumetinum, Afrum. Auum vero Didii non paternum, sed maternum, SALVIVM IULIANVM fuisse, ex illo ipso Spartiano didicissent, si mens non laeua fuisset. Gente itaque noster non fuit Insuber, sed Afer: domo non Mediolanensis, sed Hadrumetinus (g) Id quod sane eius laudibus aliquid detrahere videretur, si, quem-

Ggggg 3

admo-

(b) *Vit. iuriconsf. cap. LXVI.* (c) *Hist. iur. Ciu. lib. II. cap. LXXXII.* (d) *de iurisperit. l. 1.* (e) *de Clar. legum interpr. lib. I. cap. XXXVIII.* (f) *in vita Did. Iuliani cap. I.* (g) Hadrumetinum, vrbs, teste Sallustio *de Bell. lug. cap. XIX.* a Phoenicibus condita, glebam arabat adeo fertilis, & vt Scylax in Periplo

admodum vino a solo, ita ingeniis ab incunabilis laus quaedam ac commendatio accederet. Ast bona mens ubique nascitur, ipsaque Africa, quae olim monstrorum nutritrix habebatur, praecleara etiam protulit ingenia, & iurisconsultos egregios (h) quorum in numerum & Q. Septimium Florentem Tertullianum iure meritoque referimus. De maioribus IULIANI nostri nihil compertum habemus. Quamvis enim celeberrima Romae fuerit gens SALVIA, Ferentino oppido ex principibus Hetruriae orta, (i) nomenque tam auspiciatum, ut, teste Pompeio Festo, (k) in delectibus militum ac centibus illud primum boni ominis causa eloquerentur: temerarium tamen videretur, in tanta familiarum Romanarum confusione, quam turba peregrinorum, Romam sub imperatoribus confluentis, inuexerat, (l) IULIANVM ex ea gente deriuare. Quid? quod ne ipsos quidem, quos leges nostrae passim commemorant, SALVIOS, quamvis eiusdem cum IULIANO aetatis, (m) multoque minus illos, qui in marmoribus occurrunt, illi agnatos fuisse, dicere ausim, quum ipsa cognomina diuertam eorum originem prodere videantur. Et sane non indiget alienis

riple p. 117. vocat *καυθωρατρην*, ut eam *centena & quinquagena fruge foecundam* esse teltetur Plinius *Hist. Nat. XVII, 5.* addatque, procuratorem quemdam Augusto inde misisse ex vno grano quadringenta paucis minus germina, aliumque Neroni CCCCLX. stipulas ex vno grano. Quo factum, ut quum vrbs illa paulatim a pristino flore adeo descuisset, ut Pomponius Mela *lib. I. cap. VII.* eam vocet *oppidum, ut inter ignobilia, celeberrimum*, Traianus illi nouum splendorem redderet, eique nomen daret COLONIAE VLPIAE TRAIANAE AVGVSTAE FRVGIFERAE HADRVMETINAE Grut. *Inscr. p. CCCLXII, 2.*

(h) Iuuenal. *Satyr. VII. v. 148.*

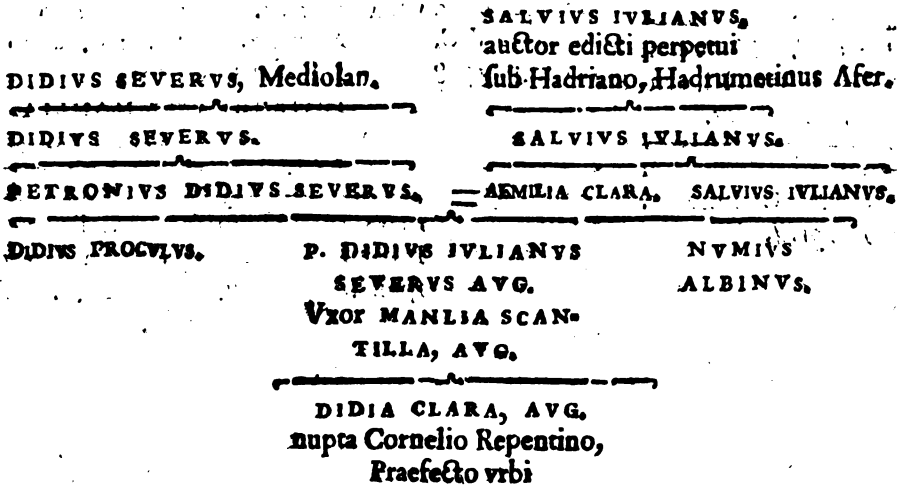
*Gallia, vel potius NUTRICULA CAUSSIDICORVM,
Africa.*

(i) Sueton. *in Otbone cap. 1.* Fulv. *Ursin. de famul. Roman. p. 245.* edit Patini (k) Fest. *in Lacus Lucretius p. LXXXII.* edit. Scalig. (l) De ea gentium ac familiarum Romanarum confusione considerendus in primis vir illustris, Ez. Spanhem. *de Vsu & praest. numism. Diss. X. Tom. II. p. 4.* (m) Tales sunt Saluius, Aquitaniae legatus, *l. 12. ff. de custod. & exhib. recor.* Saluius Carus, Cretae proconsul, *l. 14. ff. ad SC. Turpill.* Saluius Aristo, *l. 6. ff. de legat. praest.* Saluius Marcianus, *l. 9. §. 4. ff. de poss. denique Saluius Valens, l. 7. §. 1. ff. de accus. & inscript.* Qui omnes sub Hadriano & Antonino Pio vixerunt, adeoque Saluio Iuliano fuere *σύγγενοι.*

nis istis ornamentis IULIANVS noster, qui ita abundabat propriis, ut posteris virtute sua nobilitatem pepererit, multo solidiorem, quam quae in fumosis maiorum imaginibus consistit. Quod & Spartianum (n) velle arbitror, dum IULIANVM, quamuis bis consulem & praefectum vrbi, *iurisprudencia magis nobilem factum*, scribit. Posteritatem enim ille reliquit splendidam, quaeque non modo ad praefecturam praetorianam, sed & ad ipsum imperii fastigium, mira fatorum indulgentia, adspiravit, (o) stabiliorem procul dubio expertura fortunam, si genitoris sui virtutem prudentiamque sanctius coluisset. Nomen porro ac cognomen IULIANI nostri certissima sunt. Vbiq; enim veteres eum vocant SALVIUM IULIANVM, non SEVERVM, quod ei cognomen post Rutilium & Bertrandum per-

peram

(n) Spartian in Did. Inlian. cap. I. (o) Ex loco Spartiani sequens IULIANORVM stemma exculpit Isaacus Casaubon, in Not. ad Hist. Aug. p. 110.

Enimvero istud Casauboni stemma veterum lapidum auxilio emendavit Thom. Reinesius *Var. Lect. III, 2. p. 34.* a quo istud accepit Chr. Adam. Rupertus ediditque ad Pompon. Enchirid. p. 473. Id vero tale est:

DE SALVIO IVLIANO.

SALVIUS IVLIANVS e colonia Hadrum. Afer. *Forsterus* male Mediolano ortum dicens, confundit hunc cum pronepote eius, Didio Iuliano Aug. Fuit bis Consul, Praef. vrbi & IC. *Spart.* auctor edicti perpetui. *Eutrop.* impetantibus Hadriano Pio & DD. Fratribus clarus *Riuall.*

FILIA.

C. VIBIVS

IUVENTIVS.

Cof. anno

V. C. 886.

DIDIUS SEVERVS,
Insulber Mediolanensis.

DIDIUS SEVERVS

PETRONIVS DIDIUS
SEVERVS.

SALVIUS IVLIANVS VIBIA SALVIA VARA,
auunculus Didii Saluii *Insc. p. 459. 2.*
Iuliani, Aug. *Spart.* Praef. Clara Aemilia
fectus praet. *Dio.* Exercitibus praefuisse scri-
bitur. *Lamprid.* Occisus a Commodus, Dio &
Lamprid. Hunc cum Salvio Iuliano IC. confundit *Forsterus.*

NUMIUS ALBINVS, NUMIA DIDIUS PRO- P. DIDIUS SALVIUS
Spart. & Inscr. VARA CVLVS. IVLIANVS SEVERVS
Cof. anno V. C. *Spartian.* Aug. nat. anno V.
L. Rufius C. 890.

Iulianus VXOR MANLIA
Proculus. SCANTILLA.

Inscr.

FILIVS, cuius pudicitiam
tentavit Commodus.
Lamprid.

DIDIA VARA Aug.
FILIVS, cui a Didio *Spartiano* Didia Cla-
Iuliano filia de- ra, nupta Cornelio
spoſa. *Spartian.* Repentino, Praef.
Vrbi.

Sed

Sed multa & hic parum accurate scripta animaduerti. Nam *primo* DIDIVS IULIANVS non tulit praenomen Publii, sed Marci, quod feruant numismata apud Vaillant. Num. Imp. praest. Tomo I. p. 106. & Tomo II. p. 206. Patin. Num. Imp. pag. 218. *Deinde* falsum est Didii Iuliani filiam dictam DIDIAM VARAM. Apud eundem enim Vaillantium Tomo I. pag. 108. & Tomo II. pag. 209. diserte vocatur DIDIA CLARA AVG. *Tertio* quamvis ex marmore Gruteriano pag. CCCCLIX, 2. recte Reinesius eruat Didii Iuliani sororem, NUMIAM VARAM, fratresque L. ROSCIUM IULIANVM PROCVLM & NUMIVM ALBINVM: omisit tamen Roscii illius posteros, quorum meminit lapis apud Grut. p. XVIII, 10. positus quippe, teste Fabrotto Inscr. Cap. X. p. 695. IULIANO II & CRISPO COSS. id est anno V. C. DCCCCLXXXVI. *Quarto* hos omnes fratres & sorores pro germanis habuit Reinesius, quum vel nomina diuersissima argumente sint; eos tantum vterinos fuisse, alioque patre vsos esse Numium Albinum & Numiam Varam, alio Didium Proculum, qui per adoptionem in Rosciorum familiam transferat, & M. Didium Iulianum Aug. Ex quo sane consequitur, ut VIBIA illa VARA primum in NUMII cuiusdam, deinde in DIDII SEVERI torum concesserit. *Quin* & DIDIVM SEVERVM duas duxisse vxores oportet & ex altera AEMILIA CLARA, cuius meminit Spartianus, Didium Iulianum, ex altera, VIBIA SALVIA VARA, Didium Proculum sustulisse. *Quinto* & in eo manifesto Reinesium ratio fugit, quod Vibiam Saluiam Varam filiam putat c. IVVENTII VARI Cos. quum in marmore illa diserte non C. sed L. F. vocetur. Nec potuit illa Saluii Iuliani, Praefecti praetorio, soror esse, quum Spartianus Didium Iulianum non per Vibiam Saluiam Varam, sed per Aemiliam Claram a Saluio Iuliano descendisse, scribat. *Denique* minime omnium adparet, qua fretus auctoritate Reinesius, SALVIVM IULIANVM, Praef. praetorio., non iurisconsulti filium, sed ex filia nepotem fuisse, tradat, quum vel nomina argumento sint, eum patrem non Vibium Iuuentium Varam, sed Saluium aliquem Iulianum habuisse. Quae quum ita sint, ipse olim stemma hoc IULIANORVM, multo accuratius pleniusque Reinesiano, concinnari;

Hhhhh

SALVIVS

DE SALVIO IULIANO.

peram tribuit Ianus Vincentius Graulina, (p) Didii Iuliani cognomine procul dubio deceptus. Praenomen nusquam, quod meminerim, memoratur, quia illud istis temporibus, ceu iam lac. Perizonius (q) obseruauit, plerumque negligebatur. MARCVM tamen illum, dubium cuius fide, vocat Rupertus. (r) Aetatem contra, qua floruit, ignorare

DIDIVS SEVERVS
Insuber Mediol.

L. VIBIVS VA-
RVS.

DIDIVS SE-
VERVS.

SALVIVS IVLIVS IC. Cof. & Praef. vrbi
Edicti perpetui conditor.

M SALVIVS IVLIVS, Dioni male *Σέβιος*,
Cof. anno V. C. 927. Praef. praet. occisus
a Commodo circa annum V. C. 941.

NUMMI: VIBIA SALVIA PETRONIVS DIDIVS AEMILIA CLARA

-VS || VARA, de qua
Grut. p. 459, 2. ||

SALVIVS IVLIA-
NVS, cuius pu-
dicitiae insidi-

NUMMVS AL- NUMMIA
BINVS Cof. VARA.
anno V. C.
258.

L. DIDIVS PROCV-
LVS ob adoptio-
nem ROSCIVS.
Grut. p. 459, 2.

M. DIDIVS SALVIVS IVLIA-
NVS SEVERVS AVG. natus
anno V. C. 890. ad impe-
rium euectus & occisus
anno V. C. 945.

atus est Com-
modus, cui-
que desponsa-
ta fuerat Ta-
runteii Pater-
ni IC. & Praef.
praet. filia.

Vx. MANLIA SGANTILLA
AVG.

M. NUMMVS ALBINVS, bis
Cof. an. V. C. 998. &
1017. Praef. Urb. 1009.

PROCV- BASSA
LVS RO- de qua
SCIVS IV- mar-
LIANVS, mor
de quo a pud
Grut. p. Grut.
18, 10. p. 18, 2.

DIDIA CLARA AVG.
destinata Didii Proculi fi-
lio, nupta Cornelio Re-
pentino, Praef. vrbi,

NUMMVS SECVNDVS *Resi-
nes. Inscr. VI, 132.*

FILII, de FILII, de
quibus quibus
idem idem
mar- mar-
mor. mor.

(p) de Ortu & progr. iur. ciu. §. LXXXII. (q) Perizon. Animadu. Hist. cap. III.

(r) ad Pompon. Enchirid. p. 470. sequutus fortassis Onuphrium Panuinium,
quem tamen in condendis fastis multa sibi indulgisse, iam pridem conuesti sunt

viri

re nos non patiuntur tot veterum testimonia, ipsaque IULIANI, quae supersunt, fragmenta. Vt tamen certiora, quoad eius fieri possit, consecretur: temporum rationes ita inimus. Edictum perpetuum, teste Eusebio, (s) edidit IULIANVS anno erae Dionysiacae CXXXII, quo anno eum praetura functum esse, vel ideo probabile est, quod alioquin vix vlla reddi possit ratio, cur in tanto iurisconsultorum numero IULIANO potissimum id negotii dare voluerit Hadrianus Imp. Iam quum Praeturae annu. legitimum inde ab Augusti temporibus aetatis trigessimum fuisse, (t) legemque illam annariam sub Hadriano adhuc religiose obseruatam, (u) constet: IULIANVM, tunc annorum circiter triginta, natum esse oportebit circa annum erae Dionysiacae CII. Inclarescere tamen praecipue coepit sub Hadriano, aetatemque non modo ad Antonini Pii, sed & Marci & Lucii, Imperatorum, quos Diuos Fratres vulgo adpellitant, imperium produxit, quippe AMICVS ab iis vocatus: *l. 17. ff. de iure patron. (x) vt adeo*

Hhhhh 2

IULI

viri docti & in his Thom. Reines, ad Inscript. p. 28. Si genuinum est hoc Iuliani praenomen: ad eum referre licebit lapidem apud Vignol. in Adpend. Comment. de Columna Antonini Pii p. 341.

M. SALVIO. M. L. SECVNDO.

NVMMLARIO. DE. CIRCO.

FLAMINIO.

SAVIA M. L. PHAEDIME. PATRONO.

B. M. SVISQVE.

Fuerit itaque M. Saluius Secundus Iuliani nostri libertus, ex iis fortassis, quos in praetura sua manumiserat, *l. 5. ff. de manum. vind. (s) Euseb. in Chron. n. MMCXLVII. (t) Dio Cass. lib. LII. p. 479. (u) Plin. lib. VII. Epist. XVI. (x) Superstitem Iulianum fuisse Antonino Pio, etiam ex eo intelligitur, quod Cauium iurisconsultum laudat *l. 59. ff. salut. matrim.* quem, mortuo iam Pio, libros plerosque scripsisse, erudite demonstravit V. C. Franc. Car. Comradi in Act. Erud. Lipsi. anni MDCCXXVII. mense Februario. Sed multo clarior id probatur ex *l. 17. ff. iure patron.* in qua Diui fratres eum vocant AMICVM SVVM. Nam eo nomine veniebant non mortui, sed viri consulares & iurisprudentes, quos in consilio & comitatu habebant Principes, qualis erat ille C. Sentiuss Severus, de quo vetus marmor apud Salmas. ad Hist. Aug.*

C. SENTIO.

SEVERO.

QVADRATO.

O. V. COS.

AMICO. ET. COMITI. AVG. N.

IVLIANVM, si vel primos illorum principum annos attigerit, ad iustam senectutem LXIII. annorum peruenisse, intelligamus. (y) Dum genua virebant, ingenium elegantiorum artium studiis ad maiora quam diligentissime praeparabat, idque ipsa eius fragmenta satis demonstrant. (z) Graecarum certe litterarum imperitum illum haut fuisse, vel ex eo patet, quod legit Aristotelem, (a) & aliquando etiam Graecis quibusdam vocabulis vsus est, (b) quamuis religioni sibi duxerit, Graeca Latinis sine necessitate immiscere. Est etiam, vbi Graecismum redolet IVLIANI oratio, vt facile adpareat, eum non ignorasse Graecae orationis videres, sed eas perquam scite in Latium transtulisse. (c) Sic & Latina Iuliani dictio non modo pura est, sed & tersa aliquando, vbique vero castigata, nusquam abrupta aut turgida, quamuis eo dicendi genere istis temporibus magnopere delectarentur. Atque inde est, quod nec Laur. Valla, nec reliqui Latinitatis veterum Ictorum censores emissitius illis oculis suis quidquam in IVLIANI fragmentis repererint, quod iure eorum incurreret reprehensionem. (d) Superfunt quoque in IVLIANI fragmentis quaedam reconditae anti-

tiqui-

(y) Multo maiorem illi aetatem tribuunt Rutilius cap. LXVI. Io. Bertrandus lib. 1. cap. I. Em. Merill. *Obs.* III, 19. & Aegid. Menag. *Amoenit. Iur. Ciu. cap. XXIV. p.* 129. sed decepti male intellecta l. 20. ff. *de fideic. libert.* vbi ad Iulianum referunt haec verba: *Nam ego discendi cupiditate, quam solum viuendi rationem in octauum & septuagesimum annum aetatis duxi, memor sum eius sententiae, qui dixisse fertur: ναὺ τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σοφῶ ἔχω, προσμαθεῖν τὴν βελόμην. Est alterum pedem in tumulo habere: non pigeret aliquid addiscere.* Enimuero non Iuliani esse haec verba, sed eius, qui Pomponium tum consulebat, tam certum est, quam quod certissimum, idque pridem vidit Ant. Augustinus Emendat. I, 8. (z) Nescio igitur, cur eum sera demum aetate litteras attigisse putet Em. Merill. *Obs.* III, 19. Nam si vel maxime verba illa ex l. 20. ff. *de fideic. libert.* ad Iulianum pertinere credas: ex iis tamen non consequitur, vt sero demum animum ad litteras adiecerit. (a) l. 36. ff. *de solut.* (b) l. 13. ff. *de solut.* l. 8. ff. *de suis & legit. her.* l. 65. ff. *de reg. iur.* l. 5. §. 7. ff. *de admin. & peric. tut.* (c) Tale quid deprehendimus in l. 3. ff. *de dote praeleg.* vbi Iulianus: *Qui, inquit, ita legat uxori suae, MANIFESTVS est, dotem quoque relegasse.* Graecismus vero hic & aliis in deliciis fuit & non modo bis reperitur apud Ulpianum l. 22. §. 8. ff. *sol. matr.* sed & saepius apud auctores reliquos. Tacit. *Annal.* II, 57. *Atrox & dissentire MANIFESTVS.* Auctor Dialogi de causis corrupt. eloqu. cap. XVI. *Ipse satis MANIFESTVS tam dudum in contrarium accingi.* (d) Equidem nonnulla suo more reprehendunt, sed

sed

tiquitatis vestigia, veluti quod se & in praetura, & in consulatu suo; seruos quosdam vindicta liberasse, & Praetoribus quibusdam, sese consulentibus, idem suasisse, refert. (e) Quo ipso ritum antiquissimum atque elegantem non modo perspectum sibi fuisse ostendit, verum etiam eundem in usum, praeceptoris sui exemplo, reuocauit. (f) Praecipuam tamen operam IULIANVS, adhuc iuuenis, nauauerat philosophiae, cuius a praesidiis destitutus nemo temere veri iurisconsulti laudem tuetur. Hinc artis differendi argumentum haut leue dedit, dum Soriten, familiarissimum veteribus philosophis, cauillandi genus, multo accuratius, quam aut Cicero, (g) aut Diogenes Laertius, (h) definiuit, prudenterque cauere docuit illos interrogatiuncularum laqueos. (i) Ex eadem arte sunt tot interpretandi regulae; locique argumentorum, quibus adeo dextre vtitur IULIANVS, vt nesciam, an quisquam veterum decisiones suas rationibus aequae solidis firma-

H h h h 3

rit.

sed quae facile optimorum scriptorum auctoritate tuearis. Si e. g. illi non ferunt, quod in *l. 6. §. 6. ff. de negot. gest.* dixerit CONTEMPLATIONE eius: sed id tamen ferunt in Iustino Hist. VII, 5. VIII, 3. & Quintiliano Declam. III. & V. quae ioca iam Car. Andr. Ducker. de Latinit. vet. ICtor. p. 319. adduxit. Deinde reprehendunt Iulianum, quod ENIM sine vlllo praeposito posuerit. *l. 17. ff. quib. mod. vsus fr. vel vs. am.* Sed eodem modo illam coniunctionem praeposuisse Ciceronem, Plautum, Terentium, Lucretium, ostenderunt Hub. Giphani. in Indice Lucret. Tambin. ad Plauti Epidic. V, 2. v. 36. & Io. Fr. Gronou. ad Liu. XXXIV, 2. Praeterea Iulianum nollent scripsisse NIHILOMINVS pro NIHILOMAGIS. At ea loquutione veteres in primis delectatos esse, duasque abnutias aliquando & apud Latinos fortius negare, iam iam obseruarunt Priscian. lib. XVIII, p. 1196. Non. Marcell. cap. 12. n. 46. & 54. Cuiac. ad *l. 7. ff. pro sent.* Iac. Gothofr. ad Cod. Theodof. Tom. IV. p. 522. Iniuriam porto Iuliano faciunt, dum ipsi exprobrant, quod GENITVR posuerit pro *gignitur l. 13. §. vlt. ff. de reb. dub.* Neque enim ipse eo verbo vsus est, sed testator quidam, cuius de supremo iudicio ibi disputatur. Denique non sermonis vitium, sed loquutio forensis est phrasis ADFLIGERE CUI PRETIVM pro *condemnare quem ad pretium restituendum. l. 30. ff. de negot. gest.* Eodem enim sensu veteres dixerunt: *infligere cui vsurar.* pro *condemnare in vsuras. l. 3. §. 4. ff. ubi pupill. educ. l. 11. pr. l. 17. §. 3. ff. de iudic.* (e) *l. 5. ff. de manumiss. vind.* (f) Ex quo primus Consul, Iunius Brutus, Vindicium seruum, coniurationis iudicem, vindicta manumiserat: inoleuerat mos, vt Coss. & praetores magistratum in eius rei memoriam a manumissionibus auspicarentur. Quem ritum primus ex instituto explicauit Petr. Fabr. de Orig. iur. p. 93. & Semestr. II, 20. p. 296. sequ. (g) Acad. Quaest. IV, 16. (h) Laert. VII, 82. (i) *l. 65. ff. de reg. iur.*

rit. (k) Physicam quoque eius obseruationem de quinque infantibus vno partu fuis, & totidem vteri receptaculis, habemus superstitem, quam tamen rerum naturalium peritioribus diiudicandam merito relinquimus. (l) In primis vero seueriore illa morum doctrina vastum ingenium non modo adspersit, sed & penitus imbuuit, sectatus praecipue Stoicos, quorum decreta plerique veterum iurisconsultorum iam dudum adoptauerant. Quamuis enim Sabinianis Academiam magis, quam porticum, curae fuisse existimet vir doctissimus, Em. Merillius: (m) vana tamen est illa viri docti obseruatio, & cum ab aliis, tum à V. C. Gottfrido Mascouio, (n) recte profligata. Fungum enim esse oporteret, qui in IULIANI fragmentis non vbique deprehenderet scintillas quasdam sapientiae Stoicae. Passim ille verborum proprietatem ex origine eorum, stoicorum exemplo, eruit, (o) Passim decisionibus suis intexit generales iuris regulas, ipsum imitatus Zenonem, quem vel ideo maximi faciebant veteres, quod pleraque regulis atque

axio-

(k) Sic argumenta ducit modo a pari: l. 32. §. 1. ff. de Legib. l. 49. §. 2. ff. de recept. arbitr. l. 6. ff. quib. mod. usufr. vel us. amitt. modo a contrario, vt l. 32. §. 1. ff. de legib. l. 25. ff. de form. praed. rust. modo a genere ad speciem, l. 26. ff. de statu hom. modo ab antecedente, l. 27 ff. de adop. & emanc. modo ab effectu, l. 25. l. 27. l. 74. §. 2. l. 75. ff. de iudic. modo a toto ad partem, l. 34. §. ult. ff. de usufr. modo a maiore ad minus, l. 3. ff. si usufr. pet. l. 19. ff. de reb. cred. modo a definitione, vt in l. 42. ff. ad L. Aquill. modo ab absurdo, vt in l. 51. ff. eod. (l) Est ea in l. 36. ff. de Johu. vbi auctoritate Aristotelis probat, plures quinque vno partu nasci non posse, quia non nisi quinque sint vulvae mulieris receptacula. At locus ille Aristotelis hodie non exstat. Immo, quod mireris, sententiam istam non obscure ipse refellit Lib. IV. de Generat. animi. cap. IV. eamque εὐδὲν εἶναι, nibili esse, fatetur. Quare aut perperam haec Aristoteli a Iuliano tribui, fatendum est, quod vix videtur verosimile: aut dicendum, philosophum sibi parum constituisse. Ceterum quae ibi de muliere Alexandrina, quinque vno puerperio enixa, refert Iulianus, ea confirmant Laelius apud Paullum, l. 3. ff. si pars her. pet. Caius, l. 7. ff. de reb. dub. Phlegon. de Mirabil. cap. XXIX. Iul. Capis. in Anton. Pio cap. IX. quibuscum iungendi Rigalt. ad Tertull. de Anima cap. XVII. p. 81. & Fabrott. Exerc. II. (m) Obf. I, 20. & IV, 40. (n) de Sect. Ictor. cap. VI. §. IV. (o) Ita cum cura inquirat in notionem verbi OCCIDERE, l. 51. ff. ad L. Aquill. eademque cura explicat, quid sit NOXA, l. 200 ff. de verb. sign. quid FILIVS & FILIVSFAMILIAS l. 201. ff. eod. quid DOLIA VINARIA, SERIAE, AMPHORAE. l. 206. ff. eod. quid denique MORBUS SONTIOSVS, l. 60. ff. de re iudic. Quod postremum vocabulum ipse, iudice Aeg. Mena-

axiomatibus breuissimis complecteretur. (p) Passim decisiones suas ex media stoa depromit. (q) Neque tamen sectatur omnes eius philosophiae subtilitates, a quibus ipsi cordatiores stoici abhorrebant, (r) sed maiorem semper rationem habebat aequitatis, eamque ipse omnibus eiusmodi nugis longissime anteponbat. (s) Talem se in philosophia praestabat IULIANVS. Quemadmodum vero, qui prudenter peregrinantur, numquam ita capiuntur exteris regionibus, ut non subinde ad patriam reflectant oculos, & ad eam omnia, quae peregre obseruarunt, referant: ita non alio consilio per amoeniora illa studia diuagabatur IULIANVS, quam ut inde locupletiozem redderet iurisprudentiam, quam sibi ad maiora nitenti decus ac robur futuram prudenter augurabatur. Hinc nulla est pars illius sapientiae ciuilis, in qua ille non id, quod summum videtur, fuerit consequutus. Iurisprudentiae certe illius *νομοθετικῆς* nullum certius proferre licebit argumentum, quam edictum perpetuum, (t) quod se adeo probauit posteris, ut nulla Romanorum lex, nullum SC. nulla Principis constitutio tam constanti ac perpetuo vsu viguerit, ac opusculum illud Iuliani, specimen iurisprudentiae legislatoriae praestantissimum, ob quod solum

IUSTI-

Menagio, Amoën, Iur. cap. XXXIX. multo accuratius explicauit, quam ait Caecilium apud Gell. *Noct. Att. XX, 1.* aut Venuleius in *l. ult. ff. de edicto Aedilic.* (p) Arrian. *Diff. Epictet. I, 29.* Tales regulas & Iulianus immittet decisionibus suis, veluti *l. 15. ff. de legib. l. 26. ff. de statu hom. l. 76. ff. de precar.* (q) Exemplum est in *l. 61. ff. de rei vind.* Quam decisionem nemo intellexerit, nisi qui norit, inter Stolicorum decreta fuisse, quod omnia fluant, & in adfida adiectione ac deminutione sint. Sen. *Epist. LVIII. Marc. Antonin. ois saur. II, 17. V, 33.* (r) Seneca *Epist. XLV, XLVIII. sequ.* Arrian. *Diff. Epictet. II, 19. Marc. Antonin. I, 17.* (s) Pertinent huc, quae de seruo ab vno vulntrato, & ab altero postea occiso, contra subtilem iuris rationem disputat: *l. 51. ff. ad L. Aquill.* nec non, quae de pecunia eum in finem donata, ut donatori credatur, differit: *l. 20. ff. de reb. dub.* ac denique, quae de asse hereditario monet. *l. 13. pr. ff. de lib. & postumis her. inst.* (t) Inruo & edictum DE CONIUNGENDIS CVM EMANCIPTO LIBERIS EIVS, cuius ipsius quoque auctor atque inuentor est IULIANVS. *l. 3. ff. de coniung. cum emanc. lib.* Nimirum veteri iure ad successionem non vocabantur emancipati. Quum vero deinde iis bonorum possessionem daret praetor: id eueniebat, ut vel filius impedimento esset nepoti, in potestate aui retento, vel hic, tamquam suus, illum secluderet. Quod ne enepiret, primus hoc edicto suo cauit Iulianus. Eidem IULIANO in-

terdi-

IVSTINIANVS (u) illum τὸν ἐν νομοθέτεις εὐδοκισμῶτατον σοφώτατον, omnium iuris conditorum, qui olim celebrisatem consequuti sunt, prudentissimum vocare non dubitavit. Nec minor IVLIANI prudentia in consulendo cauendoque eluxit, digni ideo habiti, qui non modo a Senatu, vt Spartianus (x) refert, probaretur, & vna cum iurisconsultis eorum temporum praestantissimis locum in sanctiore Hadriani Imp. ac successorum consilio obtineret, sed & a magistratibus (y) aeque ac priuatis, tamquam ciuitatis oraculum, consuleretur, iisque de iure responderet, idque tam solide, vt, quum innumeris locis eius decisiones in iure nostro laudentur, vix vnus aut alter reperiatur, qui eas erroris coarguere ausus sit. (z) Denique dubitari non potest, quin & prudentiae, quam *δυναμὴν* vocant, specimina quam plurima dederit, qui & maiores magistratus gessit, & eodem teste Spartiano, principi ipsi, causas

terdictum SALVIANVM acceptum ferunt Cuiac. in *Paratitl. Digest. Lib. XLIII. tit. ult. & Ant. Augustin. de Nom. prop. Pand. cap. IV. p. 331.* At in dubium id vocarunt Bachou. ad Treutl. *Vol. II. Disp. XXV. tit. II. list. D. & de Pignorib. III. 20.* Hub. Giphon. in *Comm. ad §. 3. Inst. de interd.* ac nouis eam in rem argumentis vsus vir amplissimus, mihiq; amicissimus, Corn. van Byttersh. *Obf. I. 24.* quibus tamen satisfacere conatus est clarissimus Waechterus in *Act. Erud. Lipsi. MDCCXVII. p. 264.* Rem, vt pote incertam, nos quidem in medio relinquimus. (u) *Const. Tanta §. 18.* (x) Spartian. in vit. Hadr. *cap. XVIII.* (y) *l. 5. ff. de manumiss. vind.* (z) Hinc saepe legas: RECTE IVLIANVS PVTAUIT, *l. 94. ff. de legat. 2.* RECEPTE EST VLPIANI SENTENTIA, *l. 29. §. 10. ff. de lib. Et postum.* HOC, QVOD SENTIMVS, ET IVLIANVS PROBAT. *l. 62. §. 1. ff. de rei vind. l. 3. ff. de exc. rei iudic. l. 48. §. 1. ff. de vulg. Et pupill. subst.* MERITO IVLIANVS RESPONDIT, *l. 19. ff. de vi Et vi arm.* RECTE SCRIBIT IVLIANVS, *l. 21. §. 9. ff. de recept.* ET EGO DIDICI, ET IVLIANVS EXISTIMAT, *l. 5. ff. de oper. seru.* VERVM EST, QVOD IVLIANO PLACET, *l. 28. ff. de pact.* EST VERIVS, QVOD IVLIANVS SCRIPSIT, *l. 6. pr. ff. de tut.* IVLIANI SENTENTIA HVMANIOR EST, *l. 23. §. 8. ff. de Aedilit. edict.* SECVNDVM IVLIANVM SAEPIVS EST CONSTITVTVM, *l. 3. §. 1. ff. ad SC. Maced.* & huius generis alia. Rarissime ab eo dissentiunt Vlpianus, Paulus, Maecianus, & quoties id faciunt, Iuliani dicta explicant potius, adhibitaque distinctione iuuant, quam reprehendunt. Acerrimus Iuliani censor est VLPIVS MARCELLVS, quem sectae studium in transuorsum egit, Contra eius definitiones plerumque constitutionibus suis firmarunt Principes, eiusque rei varia exstant exempla in *l. 3. §. 1. ff. ad SC. Maced. s. 5. Inst. de susp. tut. §. 8. Inst. de nupt. l. 1. §. 8. l. 5. §. pr. l. 3. ff. de adsign. lib. §. 2. Inst. de obl. quae quasi ex del. l. 24. C. de negot. gest. l. 15. C. de vsur. l. 10. C. de cond. indab. Nou. LXXXVII, princ.*

causas cognoscenti, adfedit, & operibus suis passim intexuit praecepta quaedam eius generis vtilissima. (a) Ceterum incredibili illa, quam sibi tot vigilis pepererat, doctrina, gloriam tam solidam reperit, ut omnium consensione veluti iurisconsultorum familiam ducere videretur, & vix ab ullo adpellaretur sine laude ac praefatione honoris. In ipso certe iure nostro modo ob honores, quibus functus est, κέρτιστος, (b) modo *vir sapientissimus*, (c) modo *summus auctor iuris scientiae*, (d) modo *subtilissimus testis*, *summae auctoritatis homo*, & *edicti perpetui ordinator*, (e) modo *vir magnae existimationis & discretissimus iurisperitus* (f) adpellatur, ut alia, quae in eum conferuntur, veterum elogia iam praetermittamus. (g) Si quaeras, quo potissimum auctore ac duce ad tam inusitatam doctrinam peruenerit: ipse hoc ignorare non patitur IULIANVS, qui PRISCVM LAVOLENVM *praeceptorem suum* grato animo collaudat, etiam vbi id monere minus necessarium videbatur. (h) Erat vero Iuolenus ille vir maximae auctoritatis, & non modo summis in vrbe honoribus functus, sed & Africae aliquando Procos. aliarumque prouinciarum praefes, & quod caput rei est, iuris illa aetate prudentissimus. Et tamen sunt, qui parum honorifice sentiunt de viro illo doctissimo, freti testimonio Plinii, (i) qui Iuolenum *dubiae sanisatis hominem* vocare non dubita-

liiii

rit.

(a) Veluti l. 8. ff. de offic. praef. l. 32. ff. de legibus l. 21. ff. de reb. credit. (b) Const. Dedit. nobis Deus §. 18. de conf. Dig. (c) Nou. LXXIV. pr. (d) l. 15. C. de vsufr. & habit. (e) l. 10. C. de condiçf. indeb. (f) l. 5. C. de bon. quae lib. (g) Alciat. Dispunct. II, 27. & Io. Bertrand. de Iurisp. I, 1. ad Iulianum referunt epigramma Theaeteti in Antholog. Graec. IV, 1. 2.

Τῆτον Ἰουλιανόν, νομικῆς Φάος, ἔπον ἰδέσθαι
 ῥώμη καὶ Βερόη πάντα Φύσις δύναται.

Sed id quidem epigramma ad alium plane Iulianum, multo iuniorem & Antecessorem Berytensem, Nouellarum Iustiniani interpretem doctissimum, pertinere, post P. Pithoeum, Guil. Grotium, & Fabrotum obseruauit Aegid. Menag. Amoen. Iur. Ciu. Cap. XXIV. Et quid Iuliano nostro cum Beroe vel Beryto, vbi tertio vel quarto demum saeculo schola iuridica efflorescere coepit? Vid. Io. Strauch. de Beryto Cap. IV. §. XV. (h) l. 5. ff. de manum. vind. (i) Plin. Epist. VI, 15. refert, Passienum Paullum, elegos recitaturum, adhibuisse etiam Priscum Iuolenum. Hunc vero honoris causa interrogatum, PRISCUS IURES? respondiisse: EGO VERO NON IUREO. Male id habuit Plinium, qui ideo in Iuolenum inuectus: *Γαῖτα, inquit, qui risus hominum? qui io-*

cii

rit. Verum huic iudicio iure meritoque opponimus non modo egregia eius opera, ex quibus fragmenta quam plurima in Digesta migrarunt, sed & tot viua ac spirantia doctrinae monimenta, auditores nimirum, quos reliquit, doctissimos, inter quos praeter IULIANVM etiam Aburnium Valentem & Tuscianum numerat Pomponius. (k) Quem admodum vero fax, semel accensa, non modo longe lateque spargit lumen, sed & flammam cum aliis sine aliquo detrimento communicat: ita institutus a Iauoleno IULIANVS multis aliis ad solidiorem doctrinam profuit, discipulosque reliquit doctissimos, quorum in numero inprimis L. VOLVSIVM MAECIANVM, SEX. AFRICANVM & TARENTIVM CLEMENTEM fuisse suspicamur. (l) Ex quibus omnibus & de secta, in quam procliuior fuerit IULIANVS, facile iudicare licet. Non enim Proculianus fuit, ceu suspicatus est Hugo Donellus: (m) sed Sabinianus, (n) tam modesti tamen ac generosi ingenii, vt nec omnia Proculi re-

pre-
ci? Est omnino Priscus dubiae sanitatis. Interest tamen officii, adhibetur consiliis, atque etiam ius civile publice respondet, quo magis, quod sum fecit, & ridiculum, & notabile fuit. Ob id parum abest, quin bonum Iauolenum pro infano traducant. Ast quid, quaeso, stoliditatis inest illi Iauoleno dicto? Et quid mirum, si senex occupatissimus, pertaesus molestissimi istius officii, recitationes frigidissimas audiendi; Passieni insaniam senili dicacitate perstrinxerit, quam non minore libertate multo ante perstrinxerat Iuuenal. Sat. I v. 2 sequ. & Sat. III. v. 8? Et fingamus denique, Iauoleno, iamannis graui, accidisse, quod illi apud Sophocel. Oedip. v. 924.

Καὶ σ' ὁ πληθύνων χρόνος
 ἴερονδ' ὁμῆ τιθῆσι καὶ τῆ νῆ κενόν.
 Et te ingrauescens aetas

Senem simul fecit, & mente deterrantem.

an inde sequitur, vt semper emotae mentis dubiaeque sanitatis fuerit? (k) l. 2. §. ult. ff. de orig. iur. (l) L. Volusius Maecianus & paullo iunior fuit, quippe M. Antonini Imp. praeceptor, teste Iulio Capitol. in vita Marci Antonini Imp. cap. III. (vnde apud M. Antonium *eis Iauρόν* Lib. I. legm. 6. pro *Μαρκιανόν* legendum esse *Μαρκιανόν*, recte obseruauerunt Gatakerus & Aegid. Menag. Amoen. Iur. ciu. Cap. V. p. 37.) & Iulianum aliquoties vocat SVVM. Quod quamuis aliquando amicitiae sit argumentum: Icti tamen ita vocare solebant praeceptores, a quibus profecerant. Vid. V. C. En. Otto in Papiniano Cap. XI. §. I. p. 209. Eodem honoris vocabulo eum dignatur Terentius Clemens l. 6. ff. de vulg. & pup. substit. quem aequae ac Africanum ferè numquam a Iuliano dissentire, iam alii viri docti obseruauerunt. (m) Comment. in l. 26. de verb. signif. m. 10. sequ. (n) Hinc in veterum placitis, Sabini exemplo, ple-

rum-

prehenderet, nec Sabini omnia promiscue haberet pro oraculis, sed prudente usus ἐκλογῆν veritatem omni sectae studio anteferet. (o) Quamobrem tantum abest, vt tam excellens ingenium in vmbra poterit consenescere, vt mature in lucem & ad capeffendam rempublicam protractum fit. Ipse sane & praeturae suae & consulatus meminit: (p) quin bis consulem eum fuisse, docet Spartianus, (q) quamuis, quod inter suffectos tantum fuisse, de tempore vtriusque consulatus parum constet. (r) Praeterea ad ipsam praefecturam vrbanam adspiraauerat, (s) quae tanta erat dignitas, vt sequiore acuo intra vrbem ipsi praefecturae praetorianae anteferretur, (t) nec facile cuiquam conferri soleret, nisi iuris peritissimo. Eundem Iulianum, iam supra vidimus, inter Hadriani, Antonini Pii, & Dinorum Fratrum consilia-

Iiiii a

rios

rumque substitit, l. 51. §. 1. ff. ad L. Aquill. l. 31. ff. de vulg. & pupill. subst. adeo, vt ne in rationes quidem iuris inquirendum putet. l. 20. ff. de legib. id quod Sabinianorum proprium fuisse, iam pridem docuit Em. Merillius Obs. l. 4. Deinde plerumque adstipulatur eius scholae iuriconsultis, veluti Sabino, & Cassio: l. 11. §. 3. ff. de donat. l. 3. §. 6. ff. de lib. & postum. l. 1. §. 5. ff. de adquir. vel amitt. possess. l. 30. ff. de liberal. caus. l. 28. §. 1. ff. de iureiur. l. 14. §. 2. ff. de act. emt. Contra Proculeianos non modo passim refellit, & praecipue quidem Iuuentium Celsum, Cuiac. Obs. VIII, 35 & XXVII, 13. sed & eorum placitis aliquando derogauit edicto perpetuo. l. 1. §. 1. ff. de iure fisci. Atque inde est, quod aduersarium vbiqne expertus est Vlpium Marcellum, Proculeianorum acerrimum: Merill. Obs. l. 28. VIII, 18. adeo, vt pro insigni veritatis argumento haberetur, si Marcello cum Iuliano conueniret Cuiac. Obs. XIV, 35. Menag. Amoen. Iur. cap. XXIV. p. 133. (o) Aliquando etiam a Cassio dissentit, l. 11. §. 2. ff. quod vi aut clam & communi Sabinianorum sententiae dat repudium. l. 56. ff. de manum. test. Contra aliquando facit cum Proculo, l. 6. ff. ad L. Aquill. & Celsum laudat, tamquam sibi ὁμόλογον. l. 13. ff. de lib. & postum. (p) l. 5. ff. de manum. vind. (q) Spartian. in Did. Iulian. cap. I. (r) Iterum eum Consulem ordinarium anno V. C. DCCCL. fuisse, putant Onuphrius Panuinius, Bertrandus, Guik. Grotius, aliique; quia Cassiodorus & alii fastorum scriptores eum annum signarunt consulatu Iuliani & Torquati III. At ex inarmore, ex schedis Gudianis eruto, docuit V. C. Petr. Relandus in Fast. Conf. ad eum ann. Iulianum illum, Torquati collegam, non esse *Sulvium* nostrum, sed *Iulianum Veterem*. (s) Spartian. in Did. Iulian. cap. I. (t) Discimus hoc ex Symmacho Epist. X, 36. Cassiod. Var. III, 11. Iuliani Nouell. LVI. quae loca iam adduxit Phil. Bertieus Pithan. Diatr. l. cap. III. p. 811. Vnde explicanda illa Aufonii in Mosella v. 409.

*Quisque caput rerum, Romanum, populumque patresque
Tantum non primo rex it sub nomine.*

rios atque amicos fuisse, (u) quo in confesso quamvis collegas haberet etiam Proculeianos, Iuuentium Celsum, Neratium Priscum, & aemulum obtrectatoremque laudum suarum, Vlpium Marcellum, numquam tamen cum vilo in gratiam rediisse legitur. Et nescio sane, an Iuculentius reperiatur & prudentiae illorum Principum, & modestiae ipsorum iurisconsultorum argumentum, quam quod diuersarum sectarum iurisconsulti in medium consulere iuberentur, quod iustum, & e republica videretur. Nam sicuti Principes id eo consilio faciebant, ut expensis vtriusque partis rationibus, quid iustum ac bonum sit, eo accuratius perspicerent: ita hi mira animi moderatione ferebant dissentientes, aeternaeque laudi hoc cedit veteribus iurisconsultis, quod, dissentiente a se collega, non excandescerent, aut erumperent in conuicia, furiisque veluti agitentur, quod cacoethes nostro potissimum hoc sterili virtutum saeculo succreuit, sed suam quisque sententiam diceret modeste, rationibusque, non conuiciis, certaret. (x)

Cu-

(u) Quod inter Hadriani consiliarios fuerit IULIANVS, iam supra ex Spartiano vidimus. Inter Antonini Pii consiliarios apud Iulium Capitolinum in Anton. Pio Cap. XII. memoratur etiam *Salvius Valens*, qualis quum nullus alioquin inter iurisconsultos reperiatur, probabile est, interposita distinctione legendum esse SALVIVM, VALENTEM, VE SALVIVM IULIANVM, & ABRVNIVM VALENS intelligantur. Porro Iulianum *amicum suum* vocant Diui fratres, l. 17, ff. de iure patron. quos nihil aliud esse diximus, quam *συνέδους καὶ συμβέλους* imperatorum, de quibus proluxe tac. Guther. de Offic. dom. Aug. I, 18. (x) Merentur hic adscribi verba ex viri amplissimi, Cornelii van Bynkershoek, Dedicacione exactissimi Observationum operis: *Expediit, inquit, bono publico, ad rempublicam non adhiberi eos, qui aliarum sententias, ubi a sua discrepant, continuo insectantur opprobriis, contumeliis, conuiciis, non alia causa irritati, quam quod alius alia mente sit, perpetui scilicet Dictatores in republica eruditorem. Hoc nomine semper fuit habita infamis natio Grammaticorum, ab humanitate alienorum, dum humanitatis studia tractant. Sed non magis id miremur, quam hac parte grammaticis non cedere, qui pietatem, caritatem, animi mansuetudinem & reliqua viri boni officia in vulgus profitentur. Nisi statim hic pedibus eas in suam cuiusque sententiam, stultitiae vel malivolentiae notam non euadas. Istorum utique veterum semper praecipua laus fuit modestia. Illi quidem, quod sibi videtur, ex animi sui sententia respondent: sed meliora edoceri audiunt, & si minus ante sapuerunt, respiciunt. Labeo noster in Senatu lectione sententiae suae libertatem aduersus ipsum Augustum magno unimo defendebat. super dicto: Suam quemque iudicium habere. Et sic oportebat. Papinia-*

1117

Cuius hoc rei argumentum luculentissimum est, quod quum in Pandectis perpetuus fere discrepantium sententiarum conflictus reperitur, & creberrima disputatio: vix tamen vllum acrius vocabulum, nedum conuicium, reperitur, quo inter se vsi sint viri illi grauissimi. Sed ne qua longius euagemur, ad IULIANVM redeundum erit, cuius de honoribus ac dignitate, quae comperta habemus, diximus. Alia enim, quae vulgo addunt, non nisi inanibus coniecturis nituntur. Nam quod, eum Aquitaniam, Belgicam, Germanias, Dalmatiam, Baeticam rexisse, scribunt Guido Pancirolus (y) & Ant. Dad. Alteserra: (z) id in legibus, quas illi ad partes vocant, (a) nullum reperit praesidium, quum Saluii, quorum ibi mentionem fieri animaduertimus, *σύγχρονος* quidem IULIANO nostro, at ab illo tamen fuerint diuersissimi. Eiusdem notae est, quod idem Pancirolus eum Iauoleno, Africae Procos. & Syriae Praefidi, in consilio fuisse scribit: Id enim ex l. 5. ff. de manumiss. vind. non magis consequitur, quam eum Aegypto praefectum fuisse, quia, se ibi aliquando vixisse, fatetur. (b) Sed tantam doctrinae vbertatem, totque fortunae obsequia mors demum, vt fit, euertit; prouectiore quidem iam aetate, nec tamen sub Commodos, vt perperam sibi persuasit Bern. Rutilius, (c) filium nostri, SALVIVM IULIANVM, praefectum praetorio, a truculento isto principe occisum, cum patre confundens. Reliquerat & nepotem, eiusdem nominis, quem, quum iam Tarunteii Paterni, praefecti praetorio, filiam opulentissimam sponfam haberet, eadem procul dubio fata subire coegit illorum temporum atrocitas. Nam & hunc oppressisse videtur Commodus Imp. partim quod pudicitiae esset seruantissimus, partim quod in adfectari imperii suspicionem ob Tarunteii adfinitatem venisset. Id quod pluribus persequitur Lampridius. (d) Felicior utroque auus, SALVIVS IULIANVS, sua, vt videtur, morte, prouectiore iam aetate, occubuit, sepultus miliario V. via Laucana, (e) si Spartianum recte

Iiiii 3

intelli-

num nostrum mente solida non deiecit vultus & gladius instantis tyranni: nec tamen minus eum, aliter quondam opinatum, in contrarium vocasse legimus verriorem Sabini sententiam. Et sic quoque oportebat. (y) de clar. Legum interpr. l. 38. (z) Res Aquitanic. IV, 116. (a) l. 12. ff. de custod. & exhib. rcor. l. 14. ff. ad Sc. Turpill. l. 9. § 4. ff. de poen. l. 7. § 1. ff. de accus. & infer. (b) l. 36. ff. de solut. (c) de Vit. ICr. cap. LXXVI. (d) Lamprid. in Commodos cap. III. & IV. (e) Viae Laucanae & Praenestinae e porta Esquilina, aut alia vicina egredie-

intelligunt interpretes. Superest, vt de eius operibus, quibus ille sibi monumentum aere perennius exegit, quaedam subiiciamus. Inter ea in indice Florentino primum locum occupant DIGESTORVM LIBRI NONAGINTA, circa quos permultos errores passim admitti obseruamus. Mathaeus Blastares, in Historia iuris, ex codice Vossiano Leidensi edita a clarissimo Fabricio, (f) illud Digestorum opus ipsi Hadriano tribuit, illudque constituisse existimat libris quinquaginta. Alii Digesta illa Iuliani cum ipso edicto perpetuo confundunt, quum nihil aliud fuerint, quam iuris commentarii, ad edicti perpetui seriem, quin & ad verba Edicti compositi, vt frustra sint, qui cum Io. Bertrando opus IULIANI singulare AD EDICTVM comminiscuntur. (g) Denique non minus falluntur, qui opus istud non nonaginta, sed multo pluribus libris constituisse existimant, quod aliquando liber LXXXIV. in iure nostro laudetur. (h) In codice enim Florentino, omnium, qui exstant, vetustissimo non librum LXXXIV, sed LXXXIV. citari, quantum vero X. a recentiore manu supperadditum esse, testatur V. C. Laur. Theod. Gronouius. Ceterum quamuis istud opus Aniani aetate in occidente paene periisset: magno tamen iurisprudentiae bono illud saeculo adhuc sexto delituit in bibliotheca Triboniani, magnumque vsum praebuit Pandectarum conditoribus, qui ex solis his libris CCCLXXVI. fragmenta nobis seruarunt, vt omittamus CXXVI. alia, quae, dissimulato librorum numero, a veteribus iurisconsultis citantur. Semper enim hoc opus habitum est incomparabilis iurisprudentiae thesaurus, ac proinde certatim illud notis ac animaduersionibus illustrarunt iurisconsulti veteres, veluti VLPIVS MARCELLVS, Iuliano paullo iniquior, (i) CERVIDIVS SCAEVOLA, (k) IVLIVS PAVLLVS, (l) IVNIVS MAVRI-

CIA-
diebantur, illa a dextris iuxta formam aquae Claudiae, ad Claudiam, oppidum: haec Gabios, ac deinde Praeneste tendebat. Marlian. Topogr. antiquae Rom. IV, 16. (f) Vol. XII. Bibl. Graecae p. 361. (g) Nimirum quum l. 1. ff. de his, qui not. inf. decerpta dicatur ex IULIANI libro l. ad Edictum, fuere, qui pro Iuliano ibi scriberent Vlpianum, quum tamen hic libro I. de infamia non egerit. Vere ergo lex illa est ex Iuliani Digestis, quibus simul edictum interpretatus erat: Vnde & in l. 1. ff. vnde legitimi verba Edicti non ex Vlpiano, cuius ex commentariis alias plerumque verba edicti proferuntur, sed ex IULIANI libro XXVII. Digestorum de promi videmus. (h) l. 32. ff. de legib. (i) Ex quibus sex loca exstant integra l. 14. ff. de in rem vers. l. 20. ff. de cond. & dem. l. 5. ff. de herod. inst. l. 80. ff. de legat. 1. l. 75. ff. ad L. Falcid. l. 34. ff. eod. (k) Ex Scaevolae notis decerptae sunt l. 10. ff. de peric. & cumm. rei vend. & l. 54. ff. de pact. (l) Notarum Paulli

CIANVS, (m) quibus & AFRICANVM, quamuis parum accurate, addit Guil. Grotius. (n) Scripsit deinde IULIANVS AD MINICIUM LIBROS SEX. Miniciorum stemma amplissimum texit Thom. Reinesius, (o) ostenditque, illustri illigenti cum Cassio, Acilius, Iuniis Rusticis non vnā necessitudinem intercessisse. Is, ad quem IULIANVS notauit, sub Vespasianis floruit, & sub Traiano adhuc rexit prouincias, ceu docuit Iac. Cuiacius, (p) cui & hoc marmor suffragatur apud Gruterum: (q)

HERCVLI.
TIBVRT. VICT.
ET. CETERIS. DIS.
PENATIBVS. TIBVRT.
L. MINICIVS.
NATALIS.
COS. AVGV. R.
LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE.
MOESIAE. INFERIOR.
VOTIS. SVSC.

Quumque egregius hic iurisconsultus commentarios scripsisset, quorum hodie ne titulus quidem superest: eos sex libris (r) interpretatus est IULIANVS, qui modo sub titulo librorum *ad Minicium*, (s) modo *ex Minicio*, (t) modo *apud Minicium*, (u) in iure nostro laudantur. Eandem operam & VRSEIO FEROCI (x) nauauit IULIANVS, ad quem

Pauli specimen habes in *l. 11. ff. quod met. caus. l. 4. ff. de rescind. vend. l. 75. ff. de iudic. l. 3. ff. de collat. l. 15. ff. de mort. caus. don. l. 4. ff. de manum. vindict.* (m) Ita enim Florentinus codex in *l. 7. §. 2. ff. de pact. §. 1. ff. de usufr.* quum aliae editiones habeant MARTIANVS. Alterutrum horum iurisconsultorum ad Iulianum notasse certum est, quamuis apud me facile vincat lectio Florentina. (n) de Vit. Ict. II, 6. (o) Epist. XXIV. ad Rupert. p. 251. (p) Obs. VII, 2. (q) Grut. Inscr. p. XLIX, 6. Conf. p. LIX, 8. vbi LIBYAE PROCOS. vocatur. (r) Vnde in mendo procul dubio cubat *l. 11. ff. de act. emt.* vbi Iulianus *librum X. ad Minicium* citat. (s) Veluti *l. 10. ff. pro emtore.* (t) *l. 61. ff. de rei vind.* (u) *d. l. 11. ff. de act. emt.* (x) Floruisse hunc sub Tiberio Imp. coniecit Petr. Perennon. Animadu. Iur. II, 23. Sed quum Vrseius citarit Proculum, *l. 27. §. 1. ff. ad L. Aquill. l. 11. §. 2. ff. de aqua & aqu. plu. & ipse contra citatur a Cassio: l. 1. §. 10. quar. rer. act. non. dat.* magis verosimile est, eum paullo recentiore esse, vt magis hoc sub Claudio & Nerone floruisse.

quem Cassii Longini exemplo (y) libros quatuor scripsit, ex quibus fragmenta XXXII. in Pandectis supersunt. Denique in indice Florentino laudatur etiam IULIANI liber singularis DE AMBIGUITATIBVS, quo titulo, plane stoico, (z) professus est interpretationem verborum ambiguum, in contractibus vltimisque voluntatibus, quibuscum saepissime colluctandum est iurisconsultis, idque satis adparet ex tribus elegantissimis, quae supersunt, opusculi istius fragmentis. (a) Plura IULIANI opera in indice Florentino haut recensentur, nec alia vel a veteribus laudata, vel in indice Florentino recensita sunt. Et tamen oculatior multo, Io. Bertrandus, duo alia sibi ex antiquitatis parietinis eruisse videtur, vnum AD EDICTVM, quod iam supra cum Digestis vnum idemque esse probauimus, alterum DE DOTALI PRAEDIO, quia Iulianus alicubi *tractatum de dotali praedio proposuisse*, dicitur. (b) Enimvero *tractatus* hic non liber est, sed tractatio materiae alicuius, vel disputatio, cuiuslibet libro inserta, (c) adeoque & IULIANVS, quia in opere quodam, e. g. in Digestis, de fundo dotali fusius disputauerat, tractatum ea de re proposuisse dicitur, quamuis singularem de fundo dotali librum numquam scripserit, quippe quem silentio praeterituri non fuissent Modestinus, Iulius Paullus, & Caius, quorum hunc

(y) Notarum enim Cassii in Vrseium Ferozem vestigia exstant in l. 10. §. 5. ff. quib. mod. vsufr. l. 16. §. 1. ff. ad SC. Velleian. l. 104. ff. de legat. 1. (z) Vel maxime in enodandis explicandisque ambiguitatibus desudabant Stoici. Sic inter Cleanthis opera fuit liber *περι τῶν ἀπορῶν, de ambiguitatibus*. Diog. Laert. VII, 178. Ita Sphaerus, Stoicus, *περι ἀμφιβολιῶν de ambiguitatibus* scripsit. Diog. Laert. VII, 178. & Chrysippus libros varios, numero septemdecim, eadem doctrina impleuit, Laert. VII, 193. Ceterum quae ἀπορα dicta sint veteribus, exponit Gell. Noct. Att. IX, 15. eorumque exemplum habes in l. 88. pr. ff. ad L. Falcid. ἀμφιβολιῶν vero definiunt, exemplisque Illustrant Diog. Laert. VII, 62. Sex. Empiric. Hypotyp. II, 23, & Quinctilian. Inst. VII, 9. Non mirum itaque, IULIANVM etiam, stoicis praeceptis in primis imbutum, in iisdem enucleandis experiri ingenium voluisse. (a) Exstant illa in l. 31. ff. de vulg. & pupill. subst. l. 62. ff. de legat. 1. & l. 13. ff. de reb. dub. ex quibus Iuliani scopus, ipseque modus tractandi facile intelligitur. (b) l. 5. C. de bon. quae lib. (c) Sic ICI dicuntur SPECIEM TRACTARE, l. 23. §. 3. ff. de adq. rer. dom. vel TRACTATVM HABERE, l. 9. ff. de grad. & adfinit. Tertull. de resurr. carn. cap. II. *Atque adeo & haeretici ex conscientia infirmitatis numquam or dinario TRACTANT, id est, disputationem semper fugiunt.*

hunc de *de dotalitiis*; illum de *dotis repetitione*; istum de *differentia dotis* ex instituto scripsisse, & nusquam tamen illum IULIANI libellum citare, nouimus.

Et haec quidem sunt, quae seclusus a supellectile libraria de SALVIO IULIANO extemporaria paene opera ex aduersariis in chartam conieci, pleniora omnino futura, nisi chartae, & temporis faciendum esset compendium. Iam mihi vobiscum res est, COMMILITONES SVAVISSIMI, quorum commodo REX noster POTENTISSIMVS, Hercules Musageta, me in hanc Fridricianam longe clementissime ablegauit. Vestra nimirum res hoc ipso agitur. Vobis tantum hic & seritur, & metitur. Meum erit, vobis ad omnes iurisprudentiae partes & philosophiae disciplinas viam quam expeditissimam emunire; idque me facturum polliceor ea fide, eaque adfiduitate ac perspicuitate, vt quotquot vestrum eundem discendi ardorem atque attentionem ad acroases meas attuleritis, fructum inde capturi sitis vberimum. Tanto maiore sane fiducia hoc vobis spondeo, quo magis per tot annos experiundo didici, Deum O. M. meam de studiosa iuuentute bene merendi voluntatem, gratia sua numquam destituisse. Quin, si de me ipso quaedam dicere per modestiam liceret: plures omnino hodie in aulis curisque numerare possem, viuos diligentiae dexteritatisque meae testes, qui, quum me olim vel in Germania, vel in Belgio, audierint, mea qualicumque institutione se ad solidiorem doctrinam profecisse testentur. Nolite aliorum morari iudicia, qui, quum me ab adolescentia elegantiores litteras cum iurisprudentia coniunxisset, inde calumniandi arripiunt occasionem, quasi plane alienus sim a mascula illa, cuius in foro vsus est, iurisprudentia. Alia omnia certe vos ipsi experiemini, COMMILITONES SVAVISSIMI. Nihil enim ex me frustraneum, nihil infructuosum audietis, nihil, quod ignorasse fatius sit. Ego, qui diutius me docendo exercui, id mihi obseruasse videor, eos, qui, rerum paene omnium ignari, Lauterbachium duntaxat vel simile iuris compendium deuorant, incredibilem sapientiae pragmaticae laudem adfectasse, tantoque facilius apud imperitam multitudinem in istam opinionem venisse, quanto magis atque apertius prae se tulerint illam Bartolistarum barbariem. Quasi vero tam horribile sit praxeos, quam vocant, secretum, vt eo initiari non possint, nisi qui se ab omni cultiore doctrina prorsus sciungant, absinthioque glossatorum per omnem vitam pascantur:

Kkkkk

&

& quasi elegantiores litterae, quas reliquis scientiis omnibus insigni decori atque adiumento esse, omnes fatentur, solius iuriconsulti ita peruertant ingenium, ut alia quidem omnia potius, quam practica ista mysteria, capere possit? Sed quid opus est verbis. Conditionem vobis, COMMILITONES, feram aequissimam: eandem nimirum, quam urbane apud Euripidem Sileno ferebat Vlysses, quum ei vinum venum offerret:

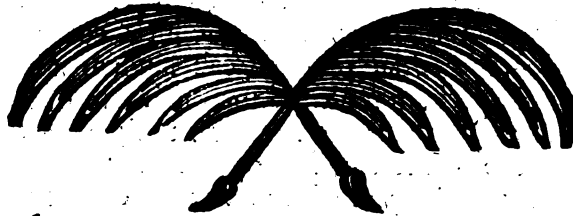
Vin' tu prius gustare, quid vini feram?

Cui Silenus:

Ita conuenit: num gustus emtorem vocat.

Vos quoque, COMMILITONES, succedite, experimini, quid vobis feram, measque acroases veluti gustu percipite, certoque vobis persuadete, numquam fore, ut vos nauatae mihi operae poeniteat. Equidem, ut anni tempus est, integram vel iurisprudentiae vel philosophiae disciplinam me vobis hac aestate explicaturum, promittere non possum. Dabo tamen operam, ut partem huius semestris, quae superest, non sine utilitate vestra transmittam, ac proinde, simul ac auditorium domesticum, quod vestris commodis iam adparatur, exaedificatum fuerit, has praelectiones meas trimestres singulari scheda vobis publice indicabo. Vos valete, O MEI, & non modo studium meum vestra diligentia beneuolentiaque magis magisque accendite, verum etiam Deum

O. M. ut nouum, quod subeundum fuit, munus mihi vobisque felix, faustum, fortunatum esse iubeat, mecum casta piisque mente precamini. P. P. Halae Magdeburgicae ipsiſ idib. Iuniis anni erae Christianae MDCCXXXIII.

MARITO TUTORE ET CVRA-
TORE VXORIS LEGITIMO
EXERCITATIO XXIV.

CAP. I.

AN MARITVS IVRE ROMANO TUTELAM CV-
RAMVE VXORIS SVSCIPERE POTVERIT?

§. I. *Instituti ratio, & partitio dissertationis.* §. II. *Lubricum iudicium feminarum.* §. III. *Hinc pleraeque gentes eas in perpetua vel maritorum, vel aliorum, tutela curas esse voluerunt.* §. IV. *An & apud Romanos maritus fuerit uxoris tutor curatorque legitimus? Gregorii Tholosani, Scipionis Gentilis & Schilseri sententia.* §. V. *Eorum argumentum primum refellitur.* §. VI. *Itemque alterum, a moribus Atticis desumptum.* §. VII. *An XII Tabulae maximam partem e iure Attico descriptae?* §. VIII. *Tutela mulierum Atticarum qualis fuerit ante nuptias?* §. IX. *Qualis iam nuptiarum?* §. X. *Itemque viduarum?* §. XI. *Comparatio tutelae mulierum Atticarum & Romanarum.* §. XII. *Mulieres vel in pupillari vel in perpetua tutela erant.* §. XIII. *Eaque vel testamentaria, vel legitima, vel dativa.* §. XIV. *Vxor quae in manum conuenerat, non erat in tutela curas mariti, sed in eiusdem potestate.* §. XV. *Quae in manum non conuenerat, si sui iuris esset, erat in tutela agnatorum, vel tutorem curatoremue datiuum habebat.* §. XVI. *Si filia familias esset, manebat in patria potestate.* §. XVII. *Feminae an aliquando in curatione fuerint, & inprimis maritorum?* §. XVIII. *Argumentum tertium & reliqua, quae pro tutela maritali Romanorum ex L. uio, Boetbio & Isidoro adferuntur, profligata.* §. XIX. *An vir aliquando uxoris tutor vel curator fuerit, quumvis non legitimus?* §. XX. *Senatus consultum, ne tutor etuis filius uxorem duceret feminam, quam tutela regat.* §. XXI. *Illud productum est ad casum, si maritus uxoris suae curam post nuptias suscipere vellet.* §. XXII. *Ne sublata quidem perpetua illa feminarum tutela, maritus curator uxoris minorennis esse potuit.* §. XXIII. *Conclusio, Romanos tutelam curasque maritalem, qualis hodie obtinet, plane ignorasse.* Kkkkk a §. I.

§. I.

Animus est, de MARITO, LEGITIMO VXORIS CVRATORE, ea, qua fieri poterit, breuitate differere, vt eadem opera & prisco illi Germanorum instituto, quod, irruente in fora scholasque Germanorum iurisprudencia Romana, communem iuris patrii ruinam feliciter euasit, lucem foeneremus, & sequuti prudentiorum consilium, non in re nihili ac infructuosa, sed utili, & quae in ipsis rerum obtineat argumentis, industriam ingeniumque exerceamus. Neque inficiamur tamen, nos & saeculo, quo viuimus, seruire voluisse, dignosque nos praestare illa temporum felicitate, quibus erectiora quaeuis ingenia non ex solis Iustiniani libris sapiunt, sed eo potissimum omnem operam suam industriamque conferunt, vt iuris patrii reliquias, tamquam nantes in vastissimo gurgite fractas tabulas, periculo subducant, institutaque iuris patrii & Romani comparatione, quem vtrumque vsum in disceptatione illa forensi praestet, accuratius, quam vulgus solet, disquirant. Eo itaque consilio & nos scriptionem hanc ita partiemur, vt primum iuris communis forulos excutiamus, & an in istis haec maritorum siue tutela, siue cura legitima, praesidium reperiat, disquiramus, ac deinde, quid Germanis ea de re placuerit, quidque hodiernum in foro obtineat, diligenter edisseramus. Quod vt felix faustumque esse iubeat supremum, quod omnia moderatur, Numen, pia castaque mente precamur.

§. II.

Vetus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, omniumque fere gentium firmata consensu, vti viris ingenium, prudentiam animique constantiam ac magnitudinem; ita feminis non nisi venustatem, formaeque praestantiam naturae munere in peculium cecis-
se, sexuique formosissimo tanto minus obtigisse ingenii, quanto magis forma ac pulcritudine prae viris plerumque enitescat. Hinc querelae illae passim obuiaae, *mulieres, vti pueros, esse ferme leui sententia*, (a) *impotens natura & indomitum genus*, (b) *rem per se imbecillam*, (c) *easdem dia rās γυναικων ἀδυνείας, seu ob consilii infirmitatem* (d) *imbecillitatemque sexus multis casibus suppositas subiectasque esse*, (e) *ac proinde ex consequentia fragilitatis suae in iacturam facile posse incidere.*

(a) Terent. Hecyr. III, 1. (b) Liu. XXXIV, 2. (c) Quintilian. Decl. CCCXXXVII. (d) Dio Chryostom. orat. LXXV. (e) l. 2. §. 2. ff. de SC. Vellei.

re. (f) Et quamvis fuerint ex viris, qui patrocinium sexus formosissimi suscipere, collectisque ex omni antiquitate exemplis demonstrare conarentur, habere & feminas, quas viris opponant, solertia, ingenio ac virtute ornatissimas, & de quibus iure vsurpes illud Ennii: (g)

Vos etenim, iuvenes, animum geritis muliebrem:

Ille virago viri.

plerique tamen causam ab illis vix peroratam existimant, quod nec adeo magnus sit talium proventus, quae animum virilem corde tumefacto gerant, & paucis quoque istis, quas natura hac praerogatiua donavit, ob adfectuum, quibus indulgent, intemperiam plus calliditatis atque astutiae, quam verae solidaeque prudentiae, inesse videatur. Quin id ipsas agnoscere, aiunt, feminas, quae se suo metiri modulo ac pede didicerint, veluti illam apud EURIPIDEM, (h) quae Medae edocta exemplo, profiteatur:

Πρὸς δὲ καὶ πικύκαμον

*Γυνῆνες εἰς μὲν ἔσθλ' ἀμνηχανώταται,
Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται.*

Equidem ad bona

Omnes mulieres nascimur ineptissimae:

Verum ad mala reperiunda longe optissimae.

§. III.

Nos nostram haut facimus hanc litem, nec possimus a nobis impetrare, ut liberius de sexu isto iudicantes, odium dimidiae generis humani partis in nos prouocemus, non ignari quippe, aequae eos fugere rationem, qui prudentiam omnem abiudicant feminis, quam qui eam viris propriam, ac veluti peculiarem esse, arbitrantur. Sunt feminae, quae supra sexum sapiunt: sunt viri, quavis femina imbecilliores, nec unquam tam effoeta facta est natura, ut & in sequiore sexu non possit magnum quid atque eximium producere. Ceterum, qui leges condiderunt, id sibi semper negotii dari crediderunt, ut iura constituerent in his, quae ἐπὶ το πλεῖστον, id est, ut plurimum accidunt, non quae ἐκ παραλόγου seu ex inopinatio, seu ex THEOPHRASTO prudenter obseruauit Pomponius. (i) Quin itaque ut plurimum lubricum esse animaduertent feminarum iudicium, siue quod plerisque, ex THEO-

Kkkkk 3

DORI

(f) l. 2. C. eod. (g) Cic. de Offic. l. 18. (h) Euripid. in Medea v. 264. sequ. (i) l. 3. ff. de legibus.

DORI HERMOPOLITAE (k) sententia, ὀλισηρόν καὶ εὐαπάτητον Φρόνημα, *labile ac deceptu facile ingenium* obtigerit, siue quod laboribus domesticis, tamquam noxae datae, intra gynaeceum per omnem vitam latitare cogantur: nihil legislatores fecerunt reliqui, ut praesidium infirmiori istius sexui circumponerent, merito quippe, ut IVSTINIANVS noster (l) existimat, *miserando, cum propter obsequia, quae maritis praestant, tum propter partus periculum, ipsamque liberorum procreationem.* Hinc etiam est, quod feminas non minus, quam pupillos in perpetua aliorum manu ac tutela esse vellent gentes pleraeque, nec ratum esse quidquam paterentur, quod sine tutorum auctoritate curatorumque consensu in earum praesudicium factum esset. In eo tantum in diuersa abierunt legislatores, quod alii maritis hanc vxorum curam commendarent, alii veriti, ne mariti eo obtentu spoliarent vxores, aliorum potius quorumuis potestati ac curationi eas subesse mallerent, quam maritorum. Ex Hebraeorum sane sententia PHILÒ (m) viduas ideo Deo praecipue curae esse, docet, quod maritos amiserint, qui ad ipsarum defensionem in parentis vicem successerint, additque: *γυναῖκι γὰρ ἀνὴρ εἰς κηδεμονίαν, ὅπερ γονεῖς πατρὸς ἐνὸν.* *Vxori enim maritus tutor est, sicuti parentes virgini.* Nec aliter Graeci, ex quarum sententia EVRIPIDES: (n)

Πάντα γὰρ δι' ἀρετῶν
 Γυναῖξί προύσσειν εἰκός, αἵτινες σοφοί.
Cuncta enim per masculos

Deces, modesta quae sit, agere feminam.

Vt iam mittamus CICERONIS (nn) testimonium, qui in vniuersa Graecia feminas nullum ciuile negotium sine tutorum suorum auctoritate explicare potuisse, disertè scribit. Quin generatim PLVTARCHVS, (o) ex instituto differens de officii coniugum: *Δεῖ γὰρ γυνῆ ἢ πρὸς τὸν ἀνδρα λαλεῖν, ἢ διὰ τῷ ἀνδρὶ, μὴ δυσχεραίνεσθαι, εἰ δὲ ἀλλοτρίαις γλώσσης, ὡς περ αὐλητῆς, φθέγγεται.* *Aut viro, aut per virum mulieri loquendum est, neque indigne terendum, sed, ut sibi cen, aliena lingua vocem edas, propria grauiorem.* Eodem denique modo philosophatas esse gentes Germanicæ originis tantum non omnes, infra suo loco ostendemus pluribus. Existi-

(k) Theod. Hermopol. *ad l. 2. ff. de R. I.* (l) *l. 22. §. 1. C. qui pot. in pign.* (m) Philo *de creat. Princip. p. 726. seq.* (n) Euripid. *in Androm. v. 222. sequ.* (nn) Cic. *pro L. Flacco cap. XXX.* (o) Plutarch. *Coniug. praec. p. 142. T. II. Opp.*

istimabant enim id, quod res est, nullam esse sanctiorem vitae societatem, nullam firmiorem amicitiam, quam quae inter coniugum par bene compositum intra thalamum coalescat, neque tutius cuiquam credi mulieris curam, quam cui ipsa se fortunasque omnes crediderit. At multo aliter rationes subduxisse Romanos animaduertimus, quibus, morum suorum consciis, suspecta visa est maritorum fides, ut agnatos, & quosuis potius, quam illos, ad mulierum tutelam vocarent. Quum autem quosdam, quod ad ius Romanum vetus attinet, in alia omnia discedere intelligamus: operae pretium fuerit, in iuris istius principia inquirere paullo accuratius, argumentaque, quibus adiuti quidam Romanis etiam hanc tutelam curamue maritalem placuisse, sibi aliisque persuaserunt, ordine expendere.

§. IV.

Errarunt hunc errorem viri ceteroquin doctissimi, & quibus nihil ad iurisprudentiae antiquae pariter ac novae scientiam defuisse, dixeris. Sic GREGORIUS THOLOSANVS, (p) quum in iure legisset, maritos vxoribus curatores dari non posse, eius rei hanc comminiscitur rationem, illa curatoris datione non opus fuisse, *quod iure ipso mulieres Romanae suis in tutela & cura maritorum.* Similia sunt, quae in mentem venerunt SCIPIONI GENTILI, (q) nec non V. C. IO. SCHILTERO, (r) qui itidem maritos iure Romano legitimos vxorum suarum siue tutores, siue curatores fuisse contendunt, idque non vno argumento confirmasse sibi videntur. Et SCHILTERVS quidem, id luculenter probari posse existimat ex loco CICERONIS, (s) ex quo tutelam, vxore in manum conueniente, ab agnatis ad maritum transiisse colligit. Deinde alii huic sententiae haud parum praesidii in eo positum esse arbitrantur, quod & Atticae mulieres in legitima virorum suorum tutela ac cura fuerint. Id enim quin in mores iuraque Romanorum permanarit, tanto minus quemquam dubitaturum putant, quanto certius sit, generatim tutelam omnem Romanos ab Atheniensibus didicisse. (t) Denique in rem suam vertunt quaedam veterum testimonia, quae sententiae isti quam maxime suffragari censent. Sic enim Cato apud LIVIUM: (u) *Maiores nostri, inquit, nullam, ne priuatam quidem, rem agere*

(p) Gregor. Tholosan. *Synt. iur. uniu XII, 4, 12. p. 229.* (q) Scipio Gentil. *ad Apul. Apol. n. 1020.* (r) Schilter. *Exerc. XXXVII, 227.* (s) Cic. *pro Flacco cap. XXXIV.* (t) Ian. Vinc. Graue. *de LL. & Scis Rom. §. XXXIV. pag. 170.* (u) Lilius *XXXIV, 3.*

agere feminas sine auctore voluerunt, in manu esse parentum, fratrum, VIRORVM. Quae paullo post in benigniorem partem interpretatus L. Valerius, Tribunus plebis: (x) Et vos, inquit, in manu & TVTELA, non in seruitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quam dominos, dici. Quinimmo, quod maxime mireris, eodem pertinere putant locum BOETHII, (y) qui interpretatus quaedam verba Cicero- nis: Mulieres, inquit, antiquo iure tutela perpetua continebantur: re- cedebant vero a tutoris potestate, quae in manum viri conuenerant, Inde enim denuo consequi existimant, vt mulieres, conuentione in manum agnatorum tutela liberatae, in maritorum tutela esse coepe- rint. Quos sane miror non etiam ISIDORO HISPALENSI (z) denunciasset testimonium, qui, si tali argumento vti fas est, multo disertius istam maritorum tutelam confirmare videtur verbis sequentibus: Ideo femi- nae sub VIRI potestate consistunt, quia leuitate animi plerumque decipi- untur. Vnde & aequum erat, eas viri AVCTORITATE reprimi. Pro- inde & veteres voluerunt, feminas innuptasque, quamuis perfectae aetatis essent, propter ipsam animi leuitatem in TVTELA esse. En vi- rorum potestatem in vxores, & talem quidem, ob quam auctores fie- rent mulieribus, negotium quoddam ciuile gesturis, id est, vti res ipsa suadere videtur, tutelam. Ex quibus omnibus iam satis intelligi exi- stimant, tutelam maritalem legitimam olim iuris Quiritium fuisse, idque tam diu, donec mulierosus & imbellis aliquis princeps, quis- quis ille demum fuerit, quo imperante feminarum impotentiae ac li- bidini diuina omnia ac humana cesserint, eo vinculo exfoluerit fe- minas, iisque sua omnia auctoritate suoque lubitu agendi potestatem, non sine insigni reipublicae detrimento, fecerit.

§. V.

Enim uero, si rem paullo accuratius, adhibitaeque in consilium ratione, expendaris, perspicue profecto intelliges, viris illis doctissi- mis mores patrios, quos animo circumferebant, imposuisse, vt illa ve- terum testimonia, quamuis alio pertineant, de simili Romanorum in- stituto acceperint. Primum enim, quod ad locum TVLLII (a) attinet, quem ad partes vocat SCHILTERVS, is talis est: *In manum conuenerat. Nunc audio. Sed quaero, vsu, an coemtionem? Vsu non potuit: nihil enim*

(x) Idem XXXIV, 7. (y) Boeth. ad Cic. Top. cap. XI. (z) Isidor. Hispal. Orig. XI. extr. (a) Cicero pro Flacco cap. XXXIV.

enim potest de TUTELA legitima sine omnium tutorum auctoritate deminui. Coëmitione? omnibus ergo auctoribus? in quibus certe Flaccum fuisse non dices. Relinquitur ergo illud, quod vociferare non desistis, non debuisset, quam Praetor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis. Sed ex his verbis nihil minus collegeris, quam Valeriam, de qua ibi CICERO agit, in Andronis Sextilii, mariti, tutela fuisse. Neque id contendit Andro Sextilius, sed Valeriam tantum in manum conuenisse, adfirmat. Negat Cicero, id fieri potuisse, quia mulier, quae in tutela legitima sit, nec usu in manum conuenire possit; nec coëmitione, sine tutorum omnium, adeoque & Flacci auctoritate, aliquid deminui potueris de tutela legitima. Deminuebatur vero aliquid de tutela legitima in manum conuentione, non quod tutela ab agnatis in maritum transferretur, sed quod illa plane exstingeretur. Mulier enim, in manum & potestatem mariti redacta, capite minuebatur, (b) & desinebat esse caput liberum, adeoque in ea conditione erat, ut non magis in tutela esse posset, quam filii filiaeue familias, serui & ancillae, quos tutela regi, ius nostrum diferte negat. (c) Itaque tantum abest, ut tutela illa maritorum legitima in hisce TVLLII verbis praesidium reperiat, ut illa iisdem euertatur manifeste, & funditus subruatur.

§. VI.

Deinde & alterum argumentum, quod ex moribus Atticis petunt, quantumuis speciosum, non tanti tamen esse videtur, ut eius causa deferendum vadimonium existimemus. Nam & id, quod isti pro certo adfirmant, puta, quod tutela aequae, ac alia pleraque instituta ab Atheniensibus in Romanorum iura & mores permanarint, incertissimum est, & certissimum contra, tutelam mulierum Atticarum cum illa Romana nihil fere commune habuisse. Primo, qui tutelam Romanos debere Atheniensibus existimant, ii sententia sua magnopere falluntur. Nam quum tutores ex instituto Romanorum vel *testamentarii*, vel *legitimi*, vel *datiui* sint: nullam harum ex iure Attico esse, luculenter potest demonstrari. De *datiua* rem extra omnem dubitationis aleam positam esse arbitramur, quippe quam non Athenis migrasse Romanam, sed legibus Romanis, Atilia puta & Iulia Titia, multo post decemviralem illam legislationem inuectam esse, & illi sciunt,

LIII

qui

(b) Vlpian. *Fragm.* XI, 13. (c) l. 239. *pr. ff. de verb. sign. pr. Inst. de tutel. l. 6. §. ult. ff. eod.*

qui alia pleraque ignorant. (d) Nec deinde tutelam agnatorum *legitimam* ab Atheniensibus acceptam ferre potuerunt Romani, quum eam ne receptam quidem Athenis fuisse, iam alii demonstrarint, & Solon, teste DIOGENE LAERTIO, (e) diserte cauerit, *μη ἐπιτροπέυσεν, εἰς ὃν ἡ πόλις ἔρχεται τῶν ὀρφανῶν τελευτησάντων, ne is fieret tutor, ad quem post pupillarum obitum substantia pertineret.* Testamentario denique tutela, tantum abest, vt Atticae sit originis, vt multo ante Romanis nota fuerit, quam legati arcessendarum legum caussa Athenas mitterentur. Sane iam L. Tarquinius *tutorem liberorum Anci regis testamento esse institutum*, memoriae prodidit LIVIVS. (f) Idemque (g) autor est, *non dum maturo imperio Ascanio, Aeneae filio, tantisper tutela muliebri, (tantam indolem fuisse in Lavinia,) rem Latinam & regnum avitum paternumque puero fuisse.* Quod exemplum, siue testamentaria, siue legitima ea tutela fuerit, fatis, vt opinor, ostendit, tutelam iam ante conditam Romam in Latio tam notam fuisse, nihil vt opus fuerit, eam Athenis petere.

§. VII.

Qua occasione facere non possumus, quin eorum redarguamus errorem, qui, quum Romanos leges a Graecis, & Atheniensibus in primis, petiisse, sciant, omnium prope iurium Romanorum origines ad Athenienses referunt, quasi nihil in tabulis illis Decemviralibus fuerit, nisi transmarinum, & a Graecis repertum, nec quidquam, quod e republica esset, inuenire potuerint tot illustria ingenia, quae populus Romanus huic legumlationi communi suffragio praefecerat. Non sane solas Atheniensium leges Romam attulerant legati, sed, *quae usquam egregia occurrebant*, teste TACITO, *acciperant*, (h) & praecipue Graecarum in Italia ciuitatum collegerant instituta, ceu diserte refert DIONYSIVS HALICARNASSEVS. (i) An vero, ex his nihil in rem suam vertisse Decemuiros, existimemus? Nec putandum est, peregrinas illas leges vel vniuersum XII. Tabularum libellum, vel maximam eius partem, absoluisse, quum potius, eodem teste DIONYSIO, (k) compositae fuerint *ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσι ἀγαθῶν ἑθεσμών, ex Graecorum iure, patriisque consuetudinibus.* Pleraque sane, quae Romulus de patria potestate, de iure patronatus, similibusque

(d) *pr. Inst. de Adil. tut.* (e) Diog. Laert. I, 56. (f) Liu. I, 34. (g) Idem I, 3.(h) Tacit. *Annal.* III. 27. (i) Dionys. Halic. *Antiq.* X. pag. 676. (k) Idem pag. 681.

capitibus, quaeque Numa Pompilius de iure sacrorum, quae denique Ser. Tullius de contractibus sanxerat, postea in XII. Tabulas migrasse, auctores locupletissimos habemus DIONYSIVM HALICARN. (l) SERVIVM, (m) FESTVM, (n) aliosque veteres, qui tabulas illas legerunt integras, nec pauca inde fragmenta nobis seruarunt, adeoque accuratius iudicium ferre potuerunt de singulorum capitum origine. Praeterea paucissima illa, quae Athenis deportata acceperant, Decemviri adeo ad reipublicae suae statum attemperarunt, vt, si quis Atheniensium leges, a PRATEIO, PETITO, HERALDO, SALMASIO explicatas, cum Romanorum institutis contenderit, vix vnam alteramue sit reperturus, quam Romani integram ac sibi per omnia similem reliquerint. (o) Quae quum ita sint, anceps omnino & admodum incertum est argumentum illud, quo aliquando viri docti vtuntur, ius aliquod Romae ita se habuisse oportere, quia idem placuerit Atheniensibus, a quibus leges suas Romani mutuati sint. Quemadmodum enim fluuios quosdam, qui se in lacus infundunt, limpidos ac dulces intrare, exeuntes colorem pariter ac saporem mutasse, experimur: ita legibus illis Atticis ac Graecis, adlatis Romam, ibique veluti ciuitate donatis, nec color idem, nec eadem forma constitit, sed tota illa Solonis *νομοθεσια* ita mutata interpolataque est a Decemviris, vt ipse Solon, si XII. istas Tabulas vidisset, leges suas in iis vix fuisset agnitus.

§. VIII.

Sed vt ex hoc diuerticulo in viam, id est, ad legitimam maritorum tutelam, quam ex Atheniensium institutis in ius Romanum permanasse volunt, redeamus: probandum iam porro erit, quod supra posuimus, ea in re Romanos cum Atheniensibus vix quidquam commune habuisse. Equidem mulieres, non modo puellas, sed & iustae aetatis, Athenis in tutela fuisse, satis luculenter probarunt viri doctissimi, EM. MERILLIVS, (p) IO. MEVRSIVS, (q) CL. SALMASIVS, (r) & V. C. EV. OTTO. (s) Sed diuersum plane a Romanis institutis fuisse illum Atheniensium morem, statim adparebit. Nihil siue in iudicio, siue extra illud, recte agebant Atticae mulieres, inconsulto tutore, vel *κωγία*, nec valide sine illo contrahebant vltra medimnum hordei. DION.

LIIII 2

CHRY-

- (l) Idem II. pag. 97. (m) Seru. ad Virg. Aen. VI. v. 622. (n) Fest. in *Murrata*, (o) Du. Praefes in *Histor. Iur.* I, 2, 25. (p) Merill. *Obs.* V, 1. (q) Meurs. *Them. Attic.* II, 9. (r) Saknael. *de modo vsur. cap. IV. pag. 164. sequ.* (s) Eu. Otto *de perp. fem. tut. cap. I. §. VI. p. 201. sequ.*

CHRYSOSTOMVS: (t) Τοῖς νεωτέροις τούτων ἐτῶν νόμῳ ἐκ ἐᾶ συμβάλλειν, ὡς ἀπίστοι ἔσιν, εἰδὲ γυναῖκι παρ' ἀθηναίοις συναλλάσσειν, πλὴν ἄχρι μεδίμνε κρηθῶν, διὰ τὸ τῆς γνώμης αἰθενές. *Impuberibus lex non permittit contrahere, ut quibus bona nondum sunt credito, neque mulieri apud Athenienses contrahere licet, nisi usque ad modium hordei, propter iudicii imbecillitatem.* Et ISAEVS, (u) multo hoc antiquior: ὁ γὰρ νόμῳ διαβέβηθην κωλύει παιδί μὴ ἐξείναι συμβάλλειν, μηδὲ γυναῖκι, πέρα μεδίμνε κρηθῶν. *Lex enim expresse prohibet, impuberem pacisci, aut feminam, ultra modium hordei.* Similia sunt apud SVIDAM (x) & HARPOCRATIONEM: ex quibus legem illam Atticam eruit, suoque more erudite illustrat PETITVS, (y) in eo tamen falsus, quod hanc sanctionem ad testamenti factionem pertinuisse credit, quum verba συμβάλλειν δεσυναλλάσσειν manifeste contractum, numquam ultimam voluntatem notent: & quamvis Isaeus etiam διαθήκης fecerit mentionem, & id tamen vocabulum accuratioribus in numero singulari *pacium conuenium*, in pluratio demum *testamentum* significet, uti praeclare obseruauit vir doctissimus, CL. SALMASIVS. (z) Quemadmodum ergo generatim contrahendi facultatem feminis ademerant leges: ita nec ex earum chirographis vlla nascebatur obligatio, quibus vna cum feminis non subscripsissent earum tutores. Quod ius non modo Athenis, sed & in vniuersa Graecia, valuisse, ex CICERONIS (a) testimonio satis intelligimus. Sed & in ius vocari non potuisse feminas sine tutore, eoque pertinuisse vocem preconis, qua ἡ δέσπονα καὶ ὁ κύριος, *mulier eiusque tutor* citari consueuerint, laudatissimus EV. OTTO (b) ostendit. Viuebant ergo mulieres innuptae sui iuris in tutela fratrum, cognatorumue, a quibus etiam respondebantur, vbi iam nobiles factae fuerant, pro lubitu, ut vere dici possit, Athenis vix quidquam discriminis fuisse inter potestatem tutorum ipsorumque parentum, ac proinde illos dictos esse *κυριετες, dominos*, quali *qui summam haberent potestatem, & veluti ἀνωπτεύωντος rei cuiuscumque*, uti obseruauit vir Graece doctissimus, GVIL. BVDAEVS. (c)

§. IX.

Talis innuptarum tutela erat apud Athenienses. Quid vero si iam in maritorum amplexus venissent? De his vero exstat lex Solonis

- (t) Chrysostr. *orat. LXXV.* (u) Isaeus *orat. de Aristarchi hered.* (x) Suidas in *ὄν. ξένος.* (y) Petit. in *Comm. in LL. Att. VI, 6.* (z) Salmas. *de modo vsur. cap. XII. p. 516.* (a) Cic. *pro Flacc. cap. XXX.* (b) Ev. Otto *de perp. fem. iur. cap. I. §. 6. p. 478.* (c) Bud. *Comment. Lingu. Graec. p. 36.*

his apud DEMOSTHENEM, (d) quam mirifice peruertit paullo ante laudatus SAM. PETITVS. Lex ita se habet; Ἦν ἐγγύση ἐπὶ δικαίους δαίμας εἶναι ἢ πατήρ, ἢ ἀδελφός ὁμοπάτωρ, ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρός, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους· εἰν δὲ μηδεὶς ἢ τέτων. εἰν μὲν ἐπίκλησός τις ἢ, τὸν (ἀνδρα) κύριον ἔχειν· εἰν δὲ μὴ ἢ, ὅτω ἀν ἐπιτρέψη, τέτων κύριον εἶναι. Quae quidem ita interpretamur; *Quam legitime desponderis vel pater, vel frater consanguineus, vel auus paternus, ex ea liberi legitimi sunt. Si nemo horum fuerit, mulierque ex asse beres fit, virum tutorem habeto. Si nec vir fuerit superstes, is, cuius fidei vir eam supremo iudicio commiserit, tutor esto.* Itaque pater superstes & filiam despondebat, & iam nuptae erat κύριος. Eo defuncto, vel absente saltim, vti ex PLAVTI (e) loco collegit PETITVS, (f) ad fratres consanguineos id ius pertinebat. Vnde apud DEMOSTHENEM (g) Midyllides, Archippus & Archiades, fratres, Archidicen sororem elocasse dicuntur Leoftrato Eleusinio, idemque orator (h) grauiter reprehendit Timocratem, quod sororem, mortuo patre, πέρασε, καὶ ἐκ ἐδοῶσε, vendiderit, non elocauerit. Ne fratribus quidem superstibus, aui paterni erat, neptem despondere, eiusdemque tutelam suscipere. Quamobrem legitimos hosce tutores, & dotem, soluto matrimonio, ex bonis maritorum repetiisse, & viduis deinde κυρίας fuisse, apud DEMOSTHENEM, AESCHINEM, ISAEVM, aliosque scriptores Atticos, passim legas. Si mulieri nec pater, nec frater, nec auus paternus esset, illa vocabatur ἐπίκλησος, non quia dotata erat, (vnde perperam *dotalem* interpretatur PETITVS,) sed quia paternarum facultatum ex asse fiebat heres. Tunc vero non cuius pro lubitu nubebat, sed proximo agnato; (i) qui eo casu simul fiebat vxoris suae κύριος, vel tutor legitimus. Quod ius obseruatum videtur TERENTIO, (k) dum apud eum Chrysis, despondens Pamphilo Glycerium, ita loquitur:

*Te isti virum do, amicam, TVTOREM, patrem,
Bona nostra haec tibi permisso, & tuae demando fidei.*

Mulieres dote cassas sanguine proximi aut vxores ducere, aut, dote data, cogebantur elocare: (l) ac tunc vtroque casu iidem tutelam

LIII 3

pro-

(d) Demosth. in Steph. II. p. 984. (e) Plaut. Trinum. II. 4. (f) Petit. Iur. Att. VI. 1. p. 437. (g) Demosth. adu. Leobar. p. 1043. (h) Idem in Timocrat. p. 804. (i) H. Casaubon. Exerc. I. contra Baron. cap. XIII. Iacob. Perizon. de lege Vocon. p. 119. sequ. (k) Terent. Andr. I. 5. v. 60. (l) Demosth. in Macart. Ter. Phorm. I. 2. v. 74.

procul dubio conſequebantur, quamvis poſterioris caſus exemplum nobis nondum occuſſiſſe vltro fateamur.

§. X.

Supereſt, vt, qualis mulierum viduarum tutela fuerit, diſpiciamus. Hic denuo diuerſae ſpecies, quas plerumque miſcent viri docti, accurate ſunt diſtinguendae. Aut enim, data dote, elocata fuerat mulier, aut erat *ἐπικληρος*, hereditatemque paternam ex aſſe creuerat. Priorem ſoluto matrimonio aequae, ac conſtante illo, in patris, fratrum, auiue tutela fuiſſe, & ad hos ideo dotem rediſſe, paullo ante monuimus. Ad poſtერიorem quod attinet, moribus inualuerat, vt fas eſſet marito, vxorem huiusmodi cum certa dote legare, cuiſcumque liberet, iſque, cui ſupremis tabulis legata eſſet vxor, ſimul eiſdem tutelam nanciſceretur, quod ipſum indicant verba poſtrema legis, ſuperiore paragrapho deſcriptae: *ὅτω ἂν ἐπιτρέψῃ*, quibus diſpoſitionem teſtamentariam exprimi, recte vidit ὁ πάνυ SALMASIVS. (m) Sic de patre ſuo refert DEMOSTHENES, (n) eum morti proximum filiam Demophonti, & duo talenta dediſſe, Aphobo vero vxorem, Demosthenis matrem, cum dote octoginta minarum & aedibus, vſuque instrumenti & ſupelleſtilis. Idem orator (o) de Phormione: *πασίων ἐρετελευτήκαε, ταῦτα διαδέμενος Φορμίων ἔποει τὴν μὲν γυναῖκα λαμβάνει κατὰ διαθήκην. Quum igitur Paſſo, hoc condiſo teſtamento, obiſſet, Phormio vxorem ex teſtamento daxis.* Attamen non perpetua erat mariti poſterioris tutela, ſed finiebatur eadem, ſimul ac filius, e priore ſuperſtes matrimonio, viceſimum aetatis annum exegiſſet. Is enim tunc & dotem, conſtante adhuc matrimonio, repetebat a vitrico, & matri, tamquam tutor legitimus, alimenta conſtituebat. Ita enim porro Solon lege ſanxerat: (p) *καὶ ἐάν τις ἐξ ἐπικληροῦ γέννηται, καὶ ἄμα ἠβήσῃ, ἐπὶ διετὲς κρατεῖν τῶν χρημάτων, τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μητρὶ. Si filius ex eiſmodi muliere, quae ex aſſe heres fuiſt, natus erit, iſque ephebis exceſſerit, is bona matris recipito, eiſque alimenta praebet.* Id enim eſſe σῖτον μετρεῖν, erudite, vt ſolet, docuit SALMASIVS. (q) Si denique contingeret, vt nec maritum haberet eiſmodi mulier, nec filium iuſtae aetatis, nec agnatum denique, cui viduae tutela recte committeretur:

(m) Salmaf. *de modo uſur.* pag. 168. (n) Demosthen. *in Aphob.* I. pag. 395.
(o) Idem *pro Phorm.* p. 959. (p) Idem *in Steph.* II. pag. 984. (q) Salmaf. *de modo uſur.* *ibid.*

tur: eo casu tutela eius, testibus ISAEO, (r) & IVLIO POLLUCE, (s) ad Archontem redibat, eamque in rem prodita erat lex haec Solonis, quam denuo servauit DEMOSTHENES: (t) Ὁ ἀρχων ἐπιμελείδω τῶν ὀρφανῶν, καὶ τῶν ἐπικλήρων, καὶ τῶν οἴκων τῶν ἐξεσημασμένων, καὶ τῶν γυναικῶν, ὅσαι μένουσιν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀνδρῶν τῶν τεθνηκότων, Φάσκεισθαι κύων. *Archon orphanorum, feminarum ex asse heredum, familiarum intercedentium & praegnantium mulierum, quae post obitum maritorum in aedibus viro- rum permanent, curam habeto.* Quibus addidit legislator, non concessurum Archontem, vt his omnibus iniuria fiat, eique proinde ius futurum, multam pro magistratus sui potestate irrogandi, vel, si res acriore supplicio digna videretur, reos remittendi ad Heliastas, iisque dicam scribendi, prout id facti atrocitas requirere videretur. Quae postrema legis sanctio similis quodammodo est illi legi Romanae, quae tutores suspectos, si quid atrocius inciderit, ad praefectum vrbi praesidentem prouinciae remitti iubet. (u)

§. XI.

Iam si cum his omnibus contendamus tutelam mulierum Romanarum, neminem quidem dubitaturum arbitramur, quin vtriusque gentis instituta quam maxime discreparint, ac proinde ab illa tutela Attica ad Romanam argumentum duci non possit. Verum quidem est, Romanos non minus, quam Athenienses, *mulieres omnes propter infirmitatem consilii in tutorum potestate esse voluisse.* (x) sed Romani illi tutores non erant Κύριοι, qui omnia suo arbitrio agerent, immo ne administrabant quidem, sed auctoritatem tantum, teste VLPIANO, (y) interponebant, non in omnibus quidem negotiis, nam mulieri sine tutore recte soluebatur, (z) sed si lege agerent, (a) seque obligarent, (b) nuptias contraherent, dotemque dicerent, (c) testamentum facerent, (d) manumitterent, alienarent, (e) hereditatemque adirent. (f) Deinde non distinguebant Romani virgines ἐπικλήρες & cum dote elocatas: nec patri apud eos, constante matrimonio, tutela in fili-
am

(r) Isæus *in orat. de hered. Apollodori.* (s) Iul. Pollux *Onom.* VIII, 9. (t) Demosth. *in Macartat.* p. 1040. (u) l. 1. §. ult. ff. §. 10. 11. *Inst. de susp. tut.* (x) Cic. *pro Muraena.* cap. XII. (y) Vlp. *Fragm.* XI, 23. (z) Cic. *Top.* cap. XI. (a) Vlp. *ibid.* §. 25. (b) Vlp. *ibid.* Cic. *pro A. Caecini.* cap. XXV. (c) Vlp. XI, 20. Cic. *pro Flacc.* cap. XXXV. *pro Caecini.* cap. XXV. (d) Vlp. *Fragm.* XX, 15. C c. *pro Caecini.* cap. 14. §. 5. *Top.* IV. *ibique* Boeth. Liu. XXXIX, 9. (e) Vlp. l. 17. XI, 25. (f) Vlp. XI, 22

am cõpetebat: sed vel patria potestas, si in matrimonium, vel nihil omnino iuris, si in manum filia conuenisset. Porro, quamvis de tutela mulieris maritus apud Romanos testaretur: non tamen suppetit exemplum, quod ille ipsam vxorem testamento cuiquam legarit, vel quod filii maiorenes, constante matrimonio, matris tutelam susceperint, eique, repetita dote, certa constituerint alimenta: vel quod ipsi magistratus tutelam, qua magistratus, gesserint: vel denique quod mariti vnquam vxorum suarum tutores vel curatores legitimi fuerint. Tantum abest, vt ea Atheniensium instituta sua fecerint Romani, vt ab illis quam maxime abhorruerint, ceu paullo post ex instituto demonstrabimus.

§. XII.

Nimirum tutela illa mulierum Romanarum, vt obseruarunt SABINVS (g) & VLPIANVS, (h) vel *pupillaris* erat, vel *perpetua*. Illa finiebatur, simul ac puella muliebris patientiae legem accipere posse videretur; hac & puberes, & adultae, & ipsae viduae regebantur, nisi iustam ob causam tutela liberarentur. Solebat enim haec perpetua tutela finiri, non modo morte, & capitis deminutione, sed & Vestali sacerdotio, (i) itemque ob liberorum numerum, (k) & ius illud liberorum, datum beneficio principis, qualia exempla passim exstant apud GRVTERVM, (l) DIONEM, (m) & SVETONIVM. (n) Reliquae mulieres cuiuscumque aetatis omnes sub tutela erant, quamvis, vt iam monuimus, in adultas paullo adstrictior esset tutorum potestas, quam in pupillas. Cuius discriminis & hoc elegans exemplum est apud VLPIANVM, (o) quod mulieribus opus tantum esset tutorum auctoritate, si rem mancipi alienarent, pupillis autem hoc amplius, si alienarent res nec mancipi. Illarum enim alienatio, quae teste CICERONE (p) κατ' ἐξοχήν id nomen ferebat, sine solemnitate iuris non poterat explicari. De huiusmodi autem negotiis ciuilibus iam pridem prodita erat regula iuris, (q) *ad ea, quae solemnitatem iuris desiderant, explicanda iure auctore opus esse.*

§. XIII.

Quemadmodum vero tutelae *pupillaris* ea erat indoles, vt vel pater

(g) Sabin. apud Gell. Lib. V. 13. (h) Vlp. Fragm. XI, 25, 27. (i) Plutarch. in Numa p. 66. (k) Dio Cass. Lib. LVI. p. 578. (l) Grut. Inscript. p. DCXXXI, 2. (m) Dio Cass. Lib. XLIX, p. 4414. & LV. p. 549. (n) Sueton. Claud. Cap. XIX. (o) Vlp. Fr. XI, 27. (p) Cic. Top. Cap. V. (q) l. 19. ff. de auct. iur.

pater filio filiaeque impuberi tutorem testamento daret, vel, testamentario non existente, *legitimae*; ac demum, si nec testamentarius, nec legitimus esset, *datiuae* tutelae locus esset: ita & perpetua feminarum tutela in *testamentariam*, *legitimam* & *datiuam* recte diuiditur. Testamento iis tutorem dabant non quidem parentes, sed mariti, quorum in manum conuenerant, qui supremis tabulis aliquot tutores nominabant, ea lege, ut viduae sibi vnum ex his tutorem suo arbitrio optarent. Sic auctor est LIVIUS, (r) Senatum Hispalae Fecenniae dedisse tutoris opinionem, quasi ei maritus testamento dedisset. Nec alio pertinet locus CICERONIS, (s) ubi genera quaedam tutorum a iureconsultis inuenta, ait, quae potestate mulierum continerentur. Quae loca, dici non potest, quam torserint interpretes etiam doctissimos, (t) quum luce sua radiant, nostraque expositio & verbis vtriusque auctoris, & ipsi iuris *ἀναλογία* praeclare conueniat. (u) *Legitima* tutela ingenuarum erat penes agnatos, libertarum penes patronos, patronorumque liberos, quippe quos veteres *συγγενεῖς εἶναι τῶν ἐλευθερωμένων, manumissorum agnatos esse*, fingebant, ceu ex Graeca quadam constitutione eleganter docuit CUIACIUS. (x) Porro tutela haec legitima adeo in bonis agnatorum esse censebatur, ut non modo de ea, sine omnium auctoritate tutorum, nihil deminui aut vfucapi posset, (y) sed illa etiam in iure recte cederetur extraneo, eatenus, ut hic vice cedentis tutor esset, quoad viueret cedens, id quod *cessariam tutelam* veteres adpellabant. (z) Denique & *datus* aliquando mulieribus tutores, iusque illud in vrbe ex lege Atilia fuisse penes praetorem maioremque partem collegii Tribunicii, in prouinciis ex lege Iulia & Titia penes praesides, vel Hispalae Fecenniae exemplum apud LIVIUM (a) satis probat. Postea & lege Iulia & Papia Poppaea cautum fuerat, ut praetor, sine tribunorum plebis suffragio, tutorem daret feminae nupturae ad dotem dandam, dicendam promittendamue, si legitimum tutorem haberet adhuc pupillum. (b) Ex quo loco simul discimus, agnatos, quamuis per aetatem impares administrandae tutelae, ipso tamen iure tutores mulierum legitimos fuisse, & tantisper, dum illi adolescerent, alium datum esse

M m m m

a ma-

(r) Liu. XXXIX, 29. (s) Cicero *pro Muraena cap. XII.* (t) V. C. Eu. Otto *de perp. fem. tut. cap. I. §. 16. pag. 215. sequ.* (u) *in Comment. nostro ad leg. Iul. & Pap. II, 2. 3. p. 236. sequ.* (x) Cuiac. *Obs. XX, 34.* (y) Cic. *pro Flacc. cap. XXXIV. Ep. ad Attic. I, 5.* (z) Vlp. *Fr. XI, 5. 7. 8.* (a) Liu. XXXIX, 29. (b) Vlp. *Fr. XI, 20. d. Comm. nostro II, 23. pag. 253. sequ.*

et magistratu, qui feminae, negotium aliquod civile explicaturae, auctor fieret.

§. XIV.

His ergo positis, iam facile quisque iudicabit, potuerint Romae aequae ac Athenis unquam contingere, ut vxor in legitima mariti tutela esset? Quaecumque Romanae mulieres vivebant in iusto conubio, eae vel *in manum conuenerant*, vel *in matrimonium*. Id enim vxorum discrimen diserte statuit GELLIVS, (c) ut merito mireris, quando ea phrasis aliquoties in Pandectis (d) legitur, virum doctissimum; BARNABAM BRISSONIVM, (e) existimasse, illam a Triboniani manu esse. Solita enim est haec loquendi forma, veteribusque admodum familiaris. In manum conuenisse dicebantur, quas vel intercedente confarreationis ritu, vel per coemtionem, vel vsu, id est, non interrupta per annum possessione, mariti adquisuerant. (f) Quotquot vero vxores nupserant domumque ductae fuerant, nullo istorum rituum adhibito, eae in matrimonium conuenisse ferebantur. Illae vocabantur *matresfamilias*; hae *matronae*. Illae igitur capite minuebantur, adeoque capita libera & sui iuris esse desinebant, quippe quae in *manu & in principio maritorum* essent, ut loquitur GELLIVS, (g) & non modo in *matrimonium*, sed in *familiam quoque maritorum & in suorum heredum locum venissent*. Vere ergo eiusmodi vxores erant in potestate domitioque Quiritario maritorum, perinde ac filiaefamilias. Nam & filiarum loco habebantur, (h) nec vllus erat antiquioris illius & rigidioris patriae potestatis effectus, qui in eiusmodi quoque vxores non caderet. Quemadmodum enim in sacris paternis erant liberi, (i) eaque sacrorum communio cum patria potestate, & succedendi iure erat coniuncta: ita DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (k) vxores confarreatas factas esse ait *uomores legōν τε νεῦ χερσῶν, participes sacrorum pecuniaeque*. Vti deinde in liberos patres; ita in vxores, quae in manum conueniant, mariti utebantur iure vitae ac necis. Denique uti pater liberos suos iure vendebat, & in iure cedebat: ita & maritus vxorem huiusmodi alii cedebat saepius, notaque sunt exempla Catonis Uticensis, quem

(c) Gell. XVIII, 6. (d) l. 15. ff. de rit. nupt. l. 121. §. 1. de V. O. (e) Brill. de V. S. conuentio. (f) Seru. ad Virgil. Aeneid. IV. v. 103. Gell. Noct. IV. 3. (g) Gell. Noct. XVIII, 6. (h) Patriator. Leg. Mos. & Rom. tit. III, r. (i) l. ult. C. de in-off. test. l. ult. C. de cur. furios. l. ult. C. ad Sc. Tertull. l. 2. C. de suis & legit. l. 6. C. de bon. mar. h. l. §. ult. ff. de annal. nec. (k) Dionys. Hal. l. 14. p. 97.

quem Marciam vxorem praesentem despondisse Q. Hortensio, tradit PLVTARCHVS, (l) & Tiberii Neronis, quem Liliam vxorem, tamen si praegnantem, Octauio Augusto celsisse, DIO CASSIVS (m) & TACITVS (n) memoriae prodiderunt. Quae hic vel ideo non praetermittenda diximus, quod viros quosdam doctissimos de potestate illa maritali in vxores, quae in manum conuenerant, etiamnum sine idonea causa subdubitare animaduertimus. Iam vero, quum in potestatem maritorum transferant haec vxores: non magis sane haec illos tutores habere potuerunt, quam liberi parentes, quorum in manu ac potestate erant. Vti enim patrem habenti tutor non datur, ita nec mulieri dari poterat, quae in manu mancipioque erat, quia non erat caput liberum.

§. XV.

Quid vero si virgo vel vidua non in manum, sed in matrimonium tantum, sine sollemni ritu conuenerit? Tunc aut sui iuris illa erat, aut filiafamilias. Sui iuris mulier vel tutorem sibi ex supremis prius mariti tabulis optauerat, vel erat in legitima agnatorum tutela, vel tutorem a praetore maioreque parte Tribunorum plebis datum acciperat. Qualescumque essent tutores, si sane etiam constante matrimonio tutelam retinebant, nec vsquam reperias, matrimonium sine inmanum conuentione inter causas, ob quas tutela finitur, recenseri, quum tamen eas peraccurate recenscat V. G. ANT. SCHVLTINGIVS. (p) Contra exemplo non vno probari potest, vxores eiusmodi & constante matrimonio subfuisse tutoribus, nec quidquam, quod alicuius momenti esset, sine eorum auctoritate gessisse. APVLEIVS (q) certe de Pudentillae vxore sua: *Dico, inquit, exiguum hereditarium sexaginta milibus numerum, id quoque non me, sed Pudentillam sui nominis, emisse, Pudentillae nomine pro eo agello tributum dependi. Praefens est Quonstus publicus, cui depositum est, Coruinus Celer, vir ornatus: adest etiam tuus, auctor mulieris, vir grauissimus & sanctissimus, omni cum honore tibi nominandus, Cassius Longinus.* Sic ergo Pudentillae tutor non erat Apuleius, maritus, verum alius plane, Cassius Longinus. Simile exemplum occurrit in marmore apud GRVTERVM, (r) in quo FVRFANNIA L. F. SATVRNINA monumentum se fecisse proficitur SIBI, CONTVGI, ET TVTORI SVO: quae elogia, ac quis ad vnam eandemque personam perti-

M m m m m 2

nere

(l) Plutarch. in *Catan. minor.* p. 170/seq. (m) *Dio lib. XLVHI. pag. 384.* (n) Tacit. *Annal. II. 1.* (p) Schulting. *Iurisp. vet. anteq. p. 605.* (q) Apulei. *Apolog. II. p. 327.* (r) Gruter. *Ins. p. DLII, 2.*

nerē existimaret, vtriusque nomina ibidem expressit, tutoremque M. VALERIVM ISAVRVN; coniugem L. ISYCHIVM appellavit. Idem vero tutores, qui constante matrimonio mulieris curam gesserant, tutelam, etiam soluto eodem, continuabant. Tales enim apud eundem GRVTERVM (s) sunt TVTORES SEPTIMIAE, MATRIS LEPIDAE SEPTIMIAE & L. SEPTIMI LIBERALIS, qui FVNDORVM PARTEM VI LEGIS FALC. NOM. DEDVXERVNT. Viduam enim fuisse illam Septimiam Priscam, nemo dubitabit, qui illud quantivis pretii monumentum totum perlegerit.

§. XVI.

Nec magis in legitimam viri tutelam perveniebat, quae, in patris constituta potestate, nubebat. Quum enim nuptiae non sint inter modos, quibus iure Romano patria potestas finiebatur: nupta quoque in patris potestate manebat, nec ideo in sacris parentis esse desinebat, quod in viri amplexus venisset. Non equidem ignoro, in alia omnia & hic ise GREG. THOLOSANVM, (t) existimantem, patrem potestatem omnem, nuptui filiam dando, in maritum transtulisse, adeoque potestatem patriam ex eo statim esse solutam. Sed argumenta, quae hanc in rem attulit, omnia ad conventionem in manum pertinent, & clara sunt veterum testimonia, quibus contraria sententia probatur, quam ut cavillationibus possint elidi. IVSTINIANVS (u) enim ingenuam, trium liberorum ius habentem, ex SC. TERTVLLIANO ad luctuosam liberorum hereditatem vocari ait, *sicet in potestate parentis sit*. Et apud VLPIANVM (x) docet Neratius, *ex una iniuria interdum tribus viri iniuriarum actionem; neque vltius actionem per aliam consami, usque VXORI FILIAE FAMILIAS iniuriam factam esse, & viro, & PATRI eius*. Quid porro clarius verbis DIOCLETIANI & MAXIMIANI, Imperatorum, (y) qui meminere VXORIS, *quae tempore nuptiarum in PATRIA POTESTATE fueris, & hinc fideicommissi ei relicti commodum PATRI quaesitam esse*, definiunt? Et quis dubitet, quae, constante matrimonio durasse patriam potestatem, quum & eo soluto adhuc in potestate fuisse legantur, & hinc pater notetur infamia, *qui vel calumniae causa passus est filiam, QUAM IN POTESTATE HABEBAT, in possessionem veniris nomine, missi, (z) vel eam, quae IN POTESTATE eius est, genero mortuo, quam eam mortuum esse sciret, intra id tempus, quo eligeri virum iugis est, antequam ve-*

rum

(s) Idem p. MC, 6. (t) Greg. Tholos. *Synt. iur. XI, 4, 9.* (u) §. 2. *Inst. de SC. Tertul.* (x) l. 1. §. 9. ff. *de iur.* (y) l. 5, 6. *de condit. infert.* (z) l. 9. ff. *de bis, qui not. inf.*

ram elugetes, in matrimonium collocavit? (a) Sane quum patria potestas, semel extincta, reuiuiscere non soleat, nisi iure postliminii, cui hic locus non est: consequens est, vt matrimonio, sine in manum conuentione inito, ea non expirarit, filiaque familias, etiam nupta, in sacris paternis manserit. Eo autem posito, denuo manifestum est, huiusmodi etiam vxorem in tutelam viri haut peruenire potuisse, quum ne esse quidem in tutela potuerit filiafamilias, quae in potestate patria vixit, iurisque expeditissimi sit, patrem habenti tutorem non dari. (b)

§. XVII.

Quae adhuc de tutela feminarum diximus, eo pertinent omnia, vt ostendamus, vxores Romanas, siue in manum conuenissent, siue in matrimonium, in tutelam maritorum legitimam non peruenisse. Iam operae pretium fuerit, disquirere, an non vir saltim curator vxoris esse potuerit? Posset quidem haec quaestio plus quam Domitiana videri, quum feminae, solutae tutela pupillari, non, vti masculi puberes, curatorum consilio regerentur, sed ex eo tempore in perpetua tutela essent, tutorem vero habenti curatorem dari, negent iura nostra, nisi vel parum idoneus sit tutor, vel ad tempus excusetur. (c) Attamen & curatores feminarum passim occurrunt in eorum Ictotum fragmentis, qui, antequam perpetua illa mulierum tutela ab usu recessisset, floruerunt, veluti PAPINIANI, (d) PAVLLI, (e) TRYPHONINI; (f) nec non in constitutionibus ALEXANDRI, (g) DIOCLETIANI & MAXIMIANI, (h) ANTHEMII, (i) Imperatorum, quibus imperantibus tutelae perpetuae iugum iam excussisse mulieres, nondum ab vilo demonstratum est. Nec nos quidem facile adferimus IAC. RAEVARDO, (k) & IO. IAC. WISSENBACHIO, (l) omnia haec loca inter emblemata Triboniani numerantibus, quum luculenter a V. C. ANT. SCHVLTINGIO (m) ostensum sit, in quibusdam horum fragmentorum emendatione non opus, in aliis ne locum quidem eidem fuisse, si vel maxime Triboniano digiti pruriniissent. Vidit praeterea hic vir doctissimus, ad quod alii plerique caecutiunt, non impediuisse perpetuam illam tutelam, quo mi-

Mmmmm 3

nus

(a) l. 1. ff. eod. (b) l. 6. §. vlt. ff. de tut. l. 239. pr. ff. de V. S. §. 1. Inst. de tut. (c) Huber. Praelect. ad Inst. l. 23. 8. (d) l. 5. §. 12. ff. de iur. dot. (e) l. 20. l. 36. l. 37. l. 66. pr. & §. 1. ff. de R. N. (f) l. 67. §. 2. seq. ff. eod. (g) l. 3. C. de interd. matr. inter. pup. (h) l. 7. C. eod. (i) l. 8. C. eod. (k) Rævard. Var. II. 10. (l) Wissenb. Embl. Trib. ad l. 39. tit. de Rit. Nupt. p. 378. (m) Schult. iurispr. vet. anticiuss. p. 303, seq.

nus & curatores habere possent mulieres adhuc minores. Quam enim tutela illa mulierum perpetua, ceu supra demonstrauius, (§. X.) cum administratione non esset coniuncta, sed ipsae mulieres recte omnia ipsae gererent, modo a tutoribus interponeretur auctoritas: melioris sane illae fuissent conditionis, quam masculi, quibus adhuc minoribus *rei suae administratio non committebatur, quamvis bene rem suam gerentibus*, ut loquitur VLPIANVS. (n) Quamvis ergo tutelam feminarum pupillarem statim exciperet perpetua, si essent agnati, qui ei gerendae idonei viderentur: dubitari tamen non potest, quin & deficientibus agnatis, & iisdem minus idoneis, tantisper, dum maiores fierent, earum aequae ac masculorum bona a curatoribus fuerint administrata. Qui enim fieri potuisset, ut femina quoque aliquando *in suam tutelam perueniret, cum viri potens facta esset*, (qualem casum PAVLLVS (o) habet,) vel ut *tutor quis puellae esse desineret, si ea duodecimum annum impleset*, (quod inculcat PAPIANVS, (p) nisi minorenis, deficiente agnato, curatorem accepisset? Quin si vel maxime legitimos tutores haberet femina viri potens, sique etiam administrandae tutelae non impares essent: tamen, ut dixi, bona minorenis administrasse potuerunt curatores, personae curam gessisse tutores, ut simul tutores, simul curatores habuisse videatur, donec ad iustam aetatem peruenisset. Quibus positis, (est autem res ita perspicua, ut probatione non indigeat,) consequens profecto est, ut non absurda sit, quam hoc paragrapho mouimus, quaestio, annon curator saltem vxoris suae esse potuerit maritus? Et id quidem fieri potuisse fatemur, quamvis iure inficiemur, eum curatorem fuisse legitimum. Notum enim est, curatorem nec testamento dari consueuisse, quia paterfamilias de tutela suae rei, non de curatione legare poterat, (q) nec curatores aliquos legitimos iure Romano fuisse, praeter furiosorum & prodigorum, quos in cura agnatorum & gentilium leges esse iusserant. (r) Dabantur ergo curatores petenti mulieri, a magistratu, & sic contingere poterat, ut vel ante matrimonium maritus vxori curator datus esset, vel constante matrimonio sibi eum curatorem dari peteret. Antiquitus enim nullam extitisse legem, quae marito tutelam curamue vxoris defer-

(n) l. 1. §. ult. ff. de min. (o) l. 51. ff. de legat. 3. (p) l. 13. §. 2. ff. de tut. vel cur. dat. (q) Vlp. Fragm. XI, 14. (r) Cic. Tuscul. Quaest. III, 11, de Inuent. II, 50. §. 3. Inst. de Curat. Horat. Serm. I, 3. Paul. Rec. Sent. III. 4. 7. l. 10. pr. l. 15. pr. ff. de cur. furios.

deferri prohiberet, eamque prohibitionem Antoninorum demum temporibus fenatusconsulto esse inuentam, infra suo loco pluribus demonstrabimus.

§. XVIII.

Itaque ex his, quae occasione tutelae mulierum Atticarum de tutela mulierum Romanarum hactenus discernimus, satis constare arbitramur, inter tutelam mulierum Atticarum Romanarumque maximum fuisse discrimen, adeoque eo argumento probari non posse, vxores Romanas sub legitima maritorum vel tutela vel curatione fuisse. Ne vero & reliqua veterum testimonia, quae eam in rem vulgo adferunt, intacta videamur praetermisisse, non magis huic sententiae nostrae aduersatur locus Catonis apud LIVIUM. (s) Ait ille: *Maiores nostri nullam, ne primasam quidem rem, agere feminas sine auctoritate voluerunt: in manu esse parentum, fratrum, virorum.* At nihil hic Cato de tutela maritorum legitima. Id modo contendit, feminas in manu vel parentum vel maritorum esse: illorum, si filiae familias, sine in manum conuentione, nupserint: horum, si in manum conuenerint. Addit quidem & fratres, nec dubium est, quin tutelam eorum legitimam intellexerit; sed inde non sequitur, vt & mariti vxorum tutores legitimi fuerint. Agebatur tum de lege Oppia, quae non tantum ad mulieres inuuptas, sed & virgines, pertinebat. Contendebat Cato, non indulgendum esse muliercularum luxui: acriora exui illi vincula iniici oportere, maxime, quum omni exuta verecundia, ausae sint cateruatim in publicum prodire: maiores eas nihil sine auctore facere permisisse, quippe vel in potestate patria, vel in manu & mancipio maritorum, vel in tutela agnatorum aliorumque constitutas: iam eas dominari non modo maritis, sed & magistratibus. Refellit haec Valerius, Trib. plebis, (t) & Catoni concedit, feminas nihil sine auctore facere debere: seruitutem modo deprecatur: *Et vos, inquit, in manu & tutela, non in seruitio, debetis habere eas, & male patres vos, aut viros, quam dominos dici.* Itaque & hic maritus ad patrem & maritum, tutela ad alios pertinet. BOETHII (u) locus tantum abest, vt tutelam maritorum legitimam confirmet, vt eam destruat vel maxime. Testatur quidem vii, antiqui iuris peritissimus, *mulieres, antiquo iure, tutela perpetua contineri consueuisse:* sed statim addit: *Recedeant vero a tutoris potestate, quae in MANVM viro-*
rum

(s) *Liv. XXXIV, 2.* (t) *Liv. XXXIV, 7.* (u) *Boeth. ad Cic. Top. CXL.*

rum conuenerant. Non ergo per conuentionem in manum femina transibat in tutelam mariti, sed in manum & potestatem eius, adeoque tunc potius exspirabat tutela. Quum enim sic capite minueretur vxor, ac proinde *caput liberum* esse delineret: (x) non magis profecto ei opus erat tutore, quam arrogatae, aut ancillae, vel seruae. Ab honesta enim seruitute parum abesse videbatur conditio mulieris confaratae, vel coemtae, vel vsucaptae, de qua VIRGILIUS (y)

Liceat Phrygio seruire marito. Et quibusdam interiectis: (z)

Connubia nostra

Reppulis, & DOMINVM Aeneam in regna recepit. Quae verba eleganter interpretatus SERVIVS; *Hic, inquit, coemtionis speciem tangit poeta. Quoniam, coemtionem facta, mulier in potestatem viri cedit, atque ita sustinet* CONDITIONEM LIBERAE SERVITVTIS. Denique & postremus ISIDORI (a) locus, qui pro legitima maritorum tutela ad partes posset vocari, rem non conficit, quia ibi per *virii auctoritatem* non intelligitur eius tutela, sed, uti res verbis proxime antecedentibus exprimitur, *potestas*, nec in mariti tutela perpetua vxorem esse scribit, sed *in tutela* tantum, id est, vel agnatorum, vel aliorum, qui eam tutelam iure adquisuerant.

§. XIX.

Quamuis vero ex his omnibus, quae haecenus differuimus, nemini dubium esse possit, quin Romani legitimi vxorum suarum tutores numquam fuerint: non ideo tamen negauerimus, eos aliquando illarum tutelam alio titulo suscipere potuisse. Nam primum maritus poterat esse tutor datiuus ante nuptias, quam tutelam eum deinde continuasse non dubitamus, quia tum nondum exstabat lex, quae maritum tutorem esse prohiberet, quippe a Marco Antonino demum imperatore lata. (b) Neque obstat, mulierem nupturam dotem dare, dicere, promittere non nisi auctore tutore suo solitam esse, (c) eaque in re maritum auctorem fieri in rem suam non debuisse. (d) Iam enim lege Julia & Papia cautum fuerat, *ut Praetor urbis mulieri virginique, quam ex ea lege nubere oporteret, ad dotem dandam, dicendam, promittendamue tutorem daret, si legitimam tutorem pupillum haberet:* (e) Idque dein-

(x) §. 1. *Inst. quibus mod. tut. fin. l. 24. pr. §. 1. seq. ff. de tut.* (y) Virg. *Aen. IV. v. 103.* (z) Idem *ib. v. 213.* (a) Isid. *Hispal. Orig. XI, extr.* (b) *l. 59. ff. de R. N.* (c) Cic. *pro Flacc. Cap. XXXIV.* (d) §. 3. *Inst. de auct. tut.* (e) Vlp. *Fragm. XI, 20.*

deinde variis SC. prolatum esse ad alios casus, quibus tutor ordinarius eam in rem auctor fieri non posset, diserte docet VLPIANVS. (f) Quidni ergo & tunc tutor dari potuisset ad dotem dandam, dicendam, promittendamue, si ipsi tutori pupilla vel adulta nubere vellet? Sane si iam inde ab urbis origine inter tutorem & mulierem, eius tutelae subiectam, ius connubii nullum fuisset: quid opus fuisset nouo SCto, his nuptiis opposito? Deinde quum supra demonstratum sit, tutorem legitimum potuisse tutelam alii extraneo cedere: (§. XII.) quidni eam cedere potuerit marito? Tunc vero maritus fuit tutor cessitius vxoris suae, & loco legitimi tutelam suscepit, quamuis non fuerit legitimus. Vt paucis omnia complectamur, quum tutor esse possit, quisquis obeundo muneri publico est idoneus, & nec impeditur, nec lege prohibetur tutor esse: nihil impedit, quo minus & maritus vxori suae tutor dari potuerit. Et quamuis non adsentiamur quibusdam, qui Ciceronem tutorem cum Publicia in matrimonio vixisse existimant, quum teste PLVTARCHO (g) ille non Publiciae tutor fuerit, sed *ἦν ἑστὶν ἀλλοῖς ἐν πίσει κληρονόμος ἀπολεσθεῖς διαφύλακτον*, bona eius tamquam heres fiduciarius custodiueris, adeoque eo exemplo uti non possumus: haut raro tamen tutores datos esse maritos, vel ideo admodum verosimile est, quod postea tam seueris legibus hanc tutelam aboleuerint M. Aurel. Antoninus & Commodus, Imperatores: leges vero & iura, quod recte monet CELSVS, (gg) *ad ea potius aptentur, quae & frequenter, & facile, quam quae petrare eueniant.*

§. XX.

Sed certissimum est, demum ad omnem tutelam curamque vxoris aditum interclusum esse marito, oratione M. Antonini, grauissimi prudentissimique principis, quam singulari commentario a IVLIO PAVLLO illustratam esse nouimus, (h) qui & orationis istius & SCi in eius sententiam facti sanctionem his verbis expressit: (i) *Senatus consulto, quo cautum est, NE TUTOR PUPILLAM VEL FILIO SVO, VEL SIBI, NVPTVM COLLOCET, etiam nepus significatur: quamuis alibi SCti sententiam paullo plenius ita describat: (k) Non est matrimonium, si tutor vel curator pupillam suam intra viceesimum & septimum annum, non desponsam a patre, nec testamento destinatam, ducat uxorem, vel*

(f) Vlp. *ibid.* §. ar. (g) Plut. *in vita Cic.* p. 88v; (gg) l. 5. ff. de legib. (h) l. 60. ff. de R. N. (i) l. 59. cod. (k) l. 66. cod.

eam filio suo iungat. Quo facto uterque infamatur, & pro dignitate puellae extra ordinem coercetur. Nec interest, filius sui iuris, an in possessione patris sit. Non iam disquiremus operosius, an interpolatus sit hic locus, eaque, quae de curatore ibi habentur, inter Triboniani emblemata referri oporteat? Nihil enim esse, quod id credere nos cogat, iam supra aduersus RAEVARDVM & WISENBACHIVM ostendimus. (§. XVI.) Potius, quae fuerit huius tam seuerae prohibitionis ratio, operae pretium fuerit cognoscere. Pleraque puellae Romanae adhuc impuberes despondebantur, quin & nubebant. Hinc M. Valerius Anicetus apud GRVTERVM (l) monumentum ponit sponsae, Valeriae M. F. Fortunatae, quae vixerat ANNOS VIII. MENSES VIII. DIES XVIIII. Et apud CORN. NEPOTEM (m) Augustus natam ex Agrippa & Attici filia puellam, *vir amniculam, Claudio Neroni, Drusilla nato, priusigno suo, despondit.* Quin apud eundem GRVTERVM (n) extare exempla vxorum adhuc impuberum, docuit DN. PRAESES, (o) apud quem & vxorem septem annorum reperimus in inscriptione, a FABRETTO (p) descripta:

SEPTEM. ME. NATAM.

ANNORVM. GREMIO.

IPSE. RECEPIT. XL.

ANNOS. NATA. NECIS. POTIOR.

Cautum quidem fuerat lege Iulia & Papia, *ne quis sponsam decenti matorem haberet, desponsam vero quisque intra biennium domum duceret.* (q) Sed id non in eam partem accipiendum est, ac si illa cum immaturis inita sponsalia ipsaque matrimonia prohibita fuissent: sed sensus tantum est, eos, qui immaturas sibi desponderi passi essent, vel eas domum duxissent, praemiis maritorum sponsoꝝque non fruituros. Hinc multo post illam legem docet MODESTINVS, (r) *in sponsalibus contrahendis aetatem contrahentium definitam non esse, ut in matrimoniis, ac proinde a primordio aetatis sponsalia effici posse, si modum id fieri ab utraque persona intelligatur, id est, si non sint minores septem annis.* Quin & nuptiae cum impuberibus frequenter & post legem Iuliam & Papiam fiebant, at *minor annis duodecim nupta, teste POMPONIO, (s) tunc demum*

(l) Grut. Inscr. p. DCCCXXXVII, 2. (m) Nep. in Attic. C. XIX. (n) Grut. Inscr. p. DCCCLXXXVIII, 9. p. DCCCXLV, 13. p. DCCCLXXXI, 1. (o) Comment. ad L. Iul. & Pap. II, 5, 21 pag. 184. sequ. (p) Fabret. Inscr. cap. V. p. 422. (q) Dig. Off. Mb. LIV. p. 520. Suet. Aug. cap. XXXIV. (r) L. 14. ff. de spons. (s) L. 4. ff. de R. N.

demum legitimam uxorem sibi, quam apud virum expressit annum duodecimum: a quo tempore & vir dotem petere, (t) ipsaque legatum in tempus, cum nupsit, relictum exigere poterat. (u) Quum itaque tantilla aetate desponderentur nubarentque Romanae puellae: verendum sane erat, si in tutoris eiusque filii torum venirent, ne tutor, huius inauspicati matrimonii obtentu, reddendarum rationum onere sese eximeret, atque ita fortunis euolueret miseram mulierem, mox fortassis euiciendam toro, tristissimumque audituram carmen: (x)

Collige sarcinulas, dicit libertus, & exi.

Iam grauis es nobis, & saepe emungeris, eni

Ocyus, & propera, sicco venit altera naso.

Prospiciendum itaque videbatur feminis, ne a maritis tutoribus spoliarentur, ab iisque redigerentur ad mendicitatem, quorum vel maxime erat curare, ut res ipsis salua esset. Id vero non certius se consequitur sperabat princeps incomparabilis, quam si & tutorem, curatoremue, & eorum filium, a pupillae nuptiis penitus arceret, nisi prius ille redditis rationibus, tutela curaque se abdicasset.

§. XXI.

Quamuis vero de eo tantum tutore loqueretur illa Marci Antonini & Commodi oratio, qui iam tempore nuptiarum tutelam gereret: non alienum tamen hoc ab eiusdem ratione futurum existimabant Principes, si hoc ius & ad tutelam, curamue, constante iam matrimonio susceptam gestamque, porrigerent. Discimus hoc ex GALLIENI & VALERIANI rescripto, (y) quo Epagatho nescio cui respondent, *licet orationis sub D. Marco babitae VERBA deficiant, eum tamen, qui post contractas nuptias, nurui suae curator detur, excusare se debere, ne manifestam eius orationis SENTENTIAM offendas, & labem pudoris contrahas.* Et iam ante haec tempora hanc legis poenam incurrisse legimus Agathodaemonem quemdam, qui quum infamia ideo notatus, ad ANTONINVM CARACALLAM confugeret, ab eo hoc rescriptum retulit: (z) *Amplissimi ordinis consulto, qui pupillam suam uxorem ducis, nuptias contrahere non intelligitur, & tamen infamis constituitur. Sed si tu Demetriae, quum eam in matrimonio haberes, absens & ignarus cura-*

Nnnnn 2

107

(t) l. 68. ff. de iur. dot. (u) l. 17. §. 1. ff. de reb. auct. iud. poss. l. 74. ff. de iur. dot. l. 10. pr. ff. de condit. & dem. (x) Iuuen. Sat. VI. v. 143. (y) l. 17. C. de excusat. (z) l. 4. C. eod.

vir constitutus es, potes esse securus, dum tamen alius substituasur. Non debet enim ignorantia maritorum amplissimi ordinis consulo fraus quaeri. Denique generatim constituit ALEXANDER SEVERVS, (a) *maritum, nisi rebus uxoris suae debeat adfectionem, tamen curatorem creati ei non posse.* Id quod adeo expediti iuris videbatur, ut virum vxori, mente captae, curatorem dari posse, neget PAPIANVS. (b) In omnibus quidem his legibus curatoris tantum mentionem fieri animaduertimus. At quamuis tutelae eadem procul dubio fuerit ratio, eius tamen vestigium relinquere ideo superuacuum duxerunt Tribonianus eiusque *συγγωγολ*, quod tutela adultarum iam exoleuisset temporibus Iustiniani.

§. XXII.

Nimirum ab eo tempore, quo tutela illa muliebris plane euauit, (quod non adeo diu ante Iustiniani tempora contigisse arbitramur,) non amplius quaestio moueri poterat, an vxor in tutela mariti viuere posset? sed an eius curam suscipi a marito, fas esset? Sane & iure veteri curatoribus indigent vxores minores, non modo ob bona receptitia, ceu sibi peruaferunt FR. HOTOMANVS, MYNSINGERVS & WESENBEVICVS (c) sed ob paraphernalia quoque, quorum nonnisi ex pacto ad maritum pertinet administratio iure veteri, nouoque tantum paraphernalium, quae vxor maiorennis non exceptit, administratio viro committitur, (d) ceu luculenter demonstrauit ARN. VINNIVS. (e) Nihilominus tamen & hac cura maritos exclusit IVSTINIANVS, (f) cuius ex sententia *maritus, uxori suae curator datus, excusare se potest, licet se immisceat.* Quae quidem verba ita concepta sunt, ut non videantur maritum a cura vxorum excludere, sed ei tantum facere arbitrium, eane excusatione uti, an curatoris munus obire malit. Sed vere necessaria est haec excusatio, ceu superiore paragrapho demonstrauimus, nec rarum est, *posse* in iure nostro & apud alios melioris aevi scriptores accipi pro *oportere, debere, cogi*, ceu post IAC. CUIACIUM (g) ad Paulli receptas sententias, in quibus frequentissima est haec verbi notio, multis exemplis demonstrauit CORN. RITTERSHVSIVS. (h) Sensus ergo & hic est, maritum non modo excusare se *posse* a cura vxoris, sed & *debere*, si saluam velit esse existimationem suam, quamuis
nec

(a) l. 2. C. qui dar. tut. vel. cur. poss. (b) l. 14. ff. de cur. sur. § al. extr. min. dar. (c) Hotom. Mynf. & Wesenb. ad §. 19. Inst. de excus. (d) l. 8. § l. ult. C. de pact. conu. (e) Vinn. ad §. 19. Inst. de excus. n. 1. (f) §. cit. Inst. (g) Cuiac. Obs. XXI, 12. (h) Rittersh. ad Paulli Res. Sent. IV, 14. 1.

NEC THEOPHILVS rem satis exprefferit, dum scripsit: *ἐξαιρομένη τις τῆς δικίας γαμετῆς κηρύττω δυνάτω κληρῆσθαι ἐξαιρομένην.* *Vxori suae quis datus est curator: excusatione uti potest.* Sed simili fere loquutione vtuntur auctores nostri de iis, qui excusantur ob inimicitias capitales, (i) litem cum pupillo, (k) caecitatem, surditatem, furorem, (l) quum tamen has omnes causas esse necessarias, & volentibus etiam suscipere tutelam ob stare, inter omnes constet. (m)

§. XXIII.

Sed plura iam non addimus ex iure Romano, quia vel ex his satis superque intelligitur, morem istum, quo passim hodie vxores in legitima maritorum cura esse animaduertimus, non esse ex iure Romano, CEU GREG. THOLOSANVS, SCIPIO GENTILIS & IO. SCHILTERVS existimarunt, quin iure vetere ne fieri quidem potuisse, vt maritus effet tutor vel curator vxoris suae legitimus, quamuis fortassis aliquando vel datiuus, vel cessitius esse posset: denique nec ad datiuam vel cessitiam tutelam viam patuisse marito post SC. sub M. Antonino factum, nec ad curam vxoris minorennis, sublata illa tutela mulierum perpetua, adeoque frustra esse, qui curae maritali hodiernae lucem foenerare ex iure Romano conantur.

CAP. II.

DE

TUTELA VEL CVRA MARITALI SECVNDVM
PRINCIPIA IVRIS GERMANICI.

§. I. *Transitio ad ius Germanicum.* §. II. *Illo ignorabatur discrimen inter tutelam & curam.* §. III. *Vxor iure vetere Celtico in potestate vel tutela mariti.* §. IV. *Idque ob coëntionem, qua sibi acquirebant vxores Celtae.* §. V. *Communio bonorum huic tutelae maritali non obstat.* §. VI. *Tutela maritalis praesertim reperit in legibus vetustis Germanorum.* §. VII. *Itemque in chartis & formulis.* §. VIII. *Eadem firmata iure Saxonico.* §. IX. *Suenico.* §. X. *Normannico.* §. XI. *Variis statutis Germaniae.* §. XII. *Galliae.* §. XIII. *Belgii.* §. XIV. *Italiae.* §. XV. *Altarum originis*
Nnnnn 3 Ger-

(i) §. 11. *Inst. l. 6. §. 17. ff. de excuf.* (k) l. 20. *ff. eod.* (l) l. 1. *C. qui morb. se exc.* (m) l. 3. §. 12. *ff. de susp. tut. l. 17. C. de exc. tut.*

Germanicae gentium. §. XVI. *Effectus huius tutelae olim usufructus bonorum uxoris.* §. XVII. *Libera alienatio sine consensu uxoris.* §. XVIII. *Nihil neque in iudicio, neque extra illud valide sine mariti consensu actum.* §. XIX. *Ius Romanum in Germania receptum alibi hanc tutelam exclusit.* §. XX. *Alibi plane mutavit in curam.* §. XXI. *Quomodo hodie maritus uxoris curator fiat in Saxonia?* §. XXII. *Quomodo aliis locis?* §. XXIII. *Quanta eius potestas in Saxonia?* §. XXIV. *Quanta alibi?* §. XXV. *Quid uxor sine curatore possit in Saxonia.* §. XXVI. *Quid extra illam?* §. XXVII. *Effectus quidam veteris iuris etiamnum superstites.* §. XXVIII. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Satis diu, & diutius fortassis, quam opus quibusdam videbitur, nos tenuit iuris veteris Romani contemplatio, & tamen, quod saepe contingit peregrinantibus, inanes rediimus domum. Frustra ergo in vniuerso Latio quaesita illa mulierum tutela vel cura, cuius vestigia expressissima in foris Germaniae deprehendimus, a calce veluti ad carceres reuocamur, nouumque nobis imponi laborem animaduertimus, per antiquitates Germanicas excurrendi, dispiciendique, an in iis reperire liceat iuris huius maritalis origines? Ne vero in tanta rerum praestantissimarum vbertate ac multitudine extra orbitam vagemur; nihil ex instituto dicere decreuimus de tutela curaque mulierum innuptarum ac viduarum in Germania, quum ea de re satis multa ab aliis, inprimis WIBELIO, (a) GE. BEYERO, (b) & V. C. EV. OTTONE (c) dicta sint, sed de maritorum tantum siue tutela siue cura legitima, eo ordine differemus, vt, explicatis prisca iuris Germanici principiis, eas, quae hodiernum passim agnosci videmus, conclusiones ad ea cum cura reuocemus.

§. II.

Non autem, vt opinamur, cuiquam mirum videbitur, adeo hic fluctuare stilum, nec satis nobis constare, tutorum, an curatorum nomen maritis in Germania sit concinnius. Totum enim illud tutelae ac curae discrimen, quod tam anxie ius nostrum inculcat, ex iure Romano est, cuius subtilitates plane ignorarunt maiores nostri, candidae

(a) Wibel. *de Contract. fem.* (b) Ge. Beyer. *Posit. iur. Germ. lib. 1. cap. XXVII.*
 (c) Eu. Otto *de perp. fem. iur. cap. II.*

dae simplicitatis, vti in reliquis negotiis, ita in iure ac legibus studio-
 fiffimi: Non iam id pluribus demonstrabimus, quum otium nobis fe-
 cerit Vir, quem paullo ante laudauimus, doctiffimus GE. BÉYERVS, (d)
 & illustris academiae nostrae Cancellarius, IO. PETR. A. LVDEWIG, (e)
 cui nos ad perpoliendas vtriusque iuris differentias vitam longaeuam,
 & inconcuffum in vegeta senectute animi corporisque robur ex animo
 precamur. Si non alia suppeterent argumenta, vel id vnum rem om-
 nitem conficeret, quod ne vocabula quidem habuerint veteres Ger-
 mani, quibus tutorum curatorumque officia discernent: sed omnes,
 qui vel pupillorum, vel adutorum, vel mulierum curam suscepissent,
 communi nomine vocarent MUNDWALDOS, (f) CVSTODESVE, GVARDIA-
 NOS, (g) TVTORES, (h) vel VORMVNDER, (i) BAIVLOS, (k) ADVOCATOS
 vel (l) VOIGTE, ipsam vero tutelam generatim esse dicerent *potestatem* tum
 in personam, tum in res eius, qui illi subesset. Hinc pleraeque leges
 veteres *in potestate virorum esse*, aiunt, vxores, (m) dum eas virorum
 tutela teneri docent. Quin ipsum vocabulum MUND vel MUNDVM, quod ve-
 teribus tutelam notabat, & vnde vocabula MUNDWALDVS, MOMBOIR, VOR-
 MVND, manifesto oriuntur, nihil aliud significauit maioribus, quam
 potestatem. Nimirum *mund* Germanis os etiamnum notare, nemo
 ignorat. Quum vero ad eius, qui potestatem in alterum habet, offi-
 cium pertineat, ei ore praecipere, eundemque verbis defendere;
 vsu demum inualuit, vt qui essent in potestate, *in ore vel verbis* ali-
 cuius esse dicerentur. LEX SALICA: (n) *Si pupilla, quae trahitur, in*
 VERBIS regis fuerit. Et inferius: (o) *Rex cum extra* SERMONEM ponet,
 id est, vti PITHOEI GLOSSAE interpretantur, *extra mundshurdem*. Simi-
 lia sunt apud GREG. TVRONENSEM (p) MARCVLFVM aliosque, apud quos-
 passim legas: *Sicbarius in eius verbo positus: in sermone & mundshur-*
de cuius quietum residere: & huius generis alia. (q) Eadem vero no-
 tio est vocabuli *mundii*, quod modo potestatem, modo tutelam & tui-
 tionem.

(d) Beyer. *diff. de tut. & cur. different.* (e) III. a Ludew. *Differ. Iur. Rom. & Germ. in tut. Diss. II. p. 1075. Tom. II. Opusc.* (f) *Leg. Langob. I, 16, 8, & I, 17, 5.* (g) Io. Covvett. *Inst. iur. Angl. I, 13, 1. & I, 23, 1.* (h) *Lex. Sax. VII, 2, 3.* (i) *Ius Prom. Sax. I, 23. Ius Sueru. art. 27.* (k) Choppin. *de M.rib. Andeg. II, 2, p. 65.* (l) Mager. *de Advoc. arm. C. II. n. 200: seqv.* (m) *Lex Wisig. IV, 2, 19.* (n) *Lex Salica XIV, 5.* (o) *Eadem LIX, 1.* (p) Greg. *Tur. Annal. IX, 19.* (q) Eccard. *ad Leg. Sal. p. 34.*

tionem notat. Hinc ODFRIDVS WEISENBVRGENSIS: (r) *Von Gode er münzi haben mund*, i. e. *A Deo oportet habere potestatem*: Et BURCARDVS: (s) *Rapuisi vxorem tuam, & vi, sine voluntate mulieris, vel parentum, in quorum mundebundio tenebatur, illam abduxisti*. Plura eius generis collegimus VOSSIVS, (t) CAR. DV. FRESNE. (u) aliique glossariorum scriptores, qui simul docent, *amund* esse hominem sui iuris, (x) *mundialem*, qui sub potestate & tutela est, (y) *iamundling* vel *gemundling*, qui se bonaque sua Episcopi vel Abbatis potestati, vt militiam effugeret, permisit: (z) *mamburnire*, in tutelam & potestatem recipere. Vt facile pateat, ignotum Germanis fuisse subtile potestatis, tutelae ac curationis, discrimen, ac proinde iis modo liberos in *mundio* & potestate parentum, (a) modo ecclesias in *mundio* vel *mundeburdio* principum, (aa) modo pupillos & minores in *mundio* tutorum, (b) modo vxores in potestate, tutela & *mundio* virorum (bb) fuisse, quemadmodum hodiernum passim curatores aequae ac tutores *Vormündere*, & minores non minus, quam impuberes, *unmündige* & *pflegbefohlene* adpellari animaduertimus.

§. III.

Vt rem ab ovo ordiamur, neminem arbitramur dubitaturum, quin eadem fuerit Germanorum ac Gallorum origo, populique hi omnes, vna cum Britannis & Hispanorum parte, communi Celtarum vel Celto-Scytharum nomine venerint, (c) ritusque prope eosdem coluerint, antequam prisca illi Gallorum Hispanorumque mores consuetudine Romanorum contaminarentur. In promptu sunt testimonia DIODORI SICVLII, (cc) DIONIS CASSII, (d) & STRABONIS (dd) in primis, qui de vniuersis ad boream gentibus: *ἅπαντας μὲν δὴ τὰς προσβορρῆες, κοινῶς οἱ παλαιοὶ τῶν ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας καὶ Κελτοσκύθας ἐκάλεσαν*. *Veteres Graecorum scriptores vniuersos septentrionales Scytharum & Celto-Scytharum nomine vocarunt*. Apud hos ergo populos tantum non omnes eadem & communis illa erat vxorum conditio, vt in potestate ac

(r) Odfrid. *praef. Euang.* (s) Burcard. *Decret.* XIX. p. 268. (t) Voss. *de Vitiis Serm.* II. 12. p. 227. (u) Car. du Fresne *Gloss.* voce *mundeburde*. (x) *Lex Langob.* II, 2, 34. (y) Flodoard. *Hist. Rbemens.* II, 19. (z) Voss. *ib.* p. 258. (a) Burcard. *Wormat.* *ibid.* (aa) *Chron. Laurisb.* apud Freher. *T. I. Script. Rer. Germ.* p. 59. (b) *Lex Langob.* II, 34, 4. (bb) *Lex Langob.* II, 55, 2. (c) Cluver. *German.* I, 2, 5 3. Io. Picard. *Celtopaed.* L. III. p. 92. *sequ.* (cc) Diod. Sic. *lib. V.* (d) Dio Cass. *lib. XXXIX.* (dd) Strabo *Geogr.* XI. p. 507.

ac tutela maritorum essent, quamvis bona omnia, quae vel sub auspiciis nuptiarum possidebant, vel constante matrimonio adquisiuerant, communia pro indiuiso haberent. De Gallis CAESAR: (e) *Viri, inquit, quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis, aestimatione facta, cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniae coniunctim ratio habetur, fructusque seruantur. Vter eorum vita superauit, ad eum pars viriusque cum fructibus superiorum temporum peruenit. Viri in vxores, sicuti in liberos, vitae necisque habent potestatem.* Ita apud Gallos saltim bona, quae contulerant, cum ad quaestu, erant communia, & femina nihilominus in perpetua mariti potestate ac tutela, eaque rigidissima, constante matrimonio, viuebat. Nec alii erant Germanorum mores, de quibus TACITVS: (f) *Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extra bellorum casus, putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur, venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in praelio passuram ausuramque. Hoc iuncti boues, hoc puratus equus, hoc data arma denunciant. Sic viuendum, sic pereundum.* Haec sane non modo ad vitae consortium & communia vtriusque coniugis fata, sed & ad bonorum communionem pertinere, recte obseruarunt GROTIVS, (g) CHR. RODENBURGIVS, (h) aliique, qui Tacitum illustrarunt, viri doctissimi. Nec scio, an potestatis maritalis luculentius possit esse argumentum, quam quod idem TACITVS (i) *adulterii poenam, eamque satis acrem, praesentem & maritis permissam, testatur.* Eam vero potestatem non distinctam fuisse a tutela, ex iis, quae paullo ante obseruauimus, satis adparet, vt bene rem omnem perspexerit BEYERVS, (k) obseruans, *potestatem Germanis constanter adpellari Vormundschaft, quae penes patres, maritos & sutores eadem fuisse, & in iure ususfructus, atque obligatione alterum alendi consistisse, videatur.*

§. IV.

Si quis ex nobis quaerat, qui factum sit, vt tantam viris in vxores potestatem permitterent Celtae, qua maiore vix domini in seruos vtantur: ei nos veterem nuptiarum ritum, Celtis paene omnibus communem, in memoriam reuocarem. De Germanis generatim TACITVS (l)

O O O O O

memo-

(e) Caesar de Bell. Gall. VI, 19. (f) Tacit. de mor. Germ. cap. XVIII. (g) Grot, de Antiqu. reip. Batav. C. II. (h) Rodenb. de iure coniug. Praelium. §. III. seq. p. 6. (i) Tacit. de mor. Germ. cap. XVIII. (k) Beyer, Spec. iur. Germ. III, 10, 14. (l) Tac. ibid. cap. XVIII.

memoriae prodidit, *maritum ibi uxori obtulisse dotem, interfuisse parentes & propinquos, & munera prohasse, munera, non ad delicias muliebres quaesita, nec quibus nova nupta comatur: sed bones & fraensum equum, & scutum cum framea gladioque. In haec munera uxorem acceptam, atque ipsam armorum aliquid viro obtulisse.* Veram hanc fuisse coemptionem, nemo, vti speramus, dubitabit, neque quisquam nobis obuertet illud iurisprudētiaē Romanae scitum, pretium in emtionis venditionis contractu nonnisi in pecunia numerata consistere posse. (m) Non mirum sane, si Germani, etiam ignari istius disputationis, in castra Sabinianorum transferint, iisque pecorum numerus pro diuitiis, permutatio mercium pro emtione fuerit, (n) quemadmodum & apud HOMERVM, (o) nondum pecunioso saeculo, Antinous Vlyssen optans generum, non pecunias promittit, sed *οἶκον καὶ κτήματα, domum & possessiones,* & Andromachia apud eundem (p) ideo vocatur, *πολύδαρτος*, quod vel magnis muneribus ab Hectore coempta sit, vel magna ei munera dotis loco attulerit. Mansit & posteris diligens huius prisca moris custodia. Nam nulla fere fuit gens Germanicae aut Scythicae originis, quin sibi vxores coemptione quaesierit. De Gothis, populo Scythico, id testatur POMPONIVS MELA, (q) de gentibus borealibus SAXO GRAMMATICVS. (r) Quin eadem consuetudo in Leges Germanorum postea migravit. Nam apud VISIGOTHOS (s) lex iussit, *dato pretio, sicut consuetudo esset, & ante testes factio platio, de futuro coniugio fieri definitionem.* FRANCI, CEU EX FREDEGARIO (t) & FORMVLA BIGNONIANA (u) patet, mulieres sibi despondebant, *oblato solido & denario.* Apud SAXONES *uxorem ducturus trecentos solidos parentibus dabat;* (x) apud LANGOBARDOS *metnam*, id est, donationem, (y) apud BVRGVNDOS *pretium.* (z) Vbique vero apud Germanos coemptione fiebant nuptiae, & quamvis & sponsa aliquid muneris offerret sponso: praecipue tamen maritus vxorem sibi oblato pretio comparabat. Quid ergo mirum, si vxores, suo aere coemptas, in potestate sua

(m) §. 2. *Inst. de emt. vend.* (n) Tacit. *de mor. German. cap. 7.* (o) Homer. *Odysf. VII. v. 314.* (p) Idein *Iliad. VI. v. 394.* (q) Pompon. Mela *de Situ orbis II. 1.* (r) Saxo Grammat. *Hist. Dan. lib. VIII. p. 154.* (s) *Lex Visigoth. III. 4. 2.* (t) *Fredegar. cap. XVIII.* (u) *Formula Bignon. post Marculf. p. 219.* (x) *Lex Sax. tit. VI. 1. VII. 3. sequ. & XVIII.* (y) *Lex Langob. I. 5.* (z) *Lex Burg. XIV. 3. & XXXIV.*

sua esse censuerint, in easque sibi omnia permiserint, quum, ut ait MARTIALIS. (a)

Id, quod emas, possis dicere iure suum?

§. V.

Videri posset tutela vel potestas tam rigida parum conuenire arctissimae illi, quae inter coniuges Germanos coaluerat, societati, bonorumque omnium, quae Germanis placebat, communioni. Quum enim arctissima quaedam amicitia sit inter socios, quae, PVBLIO SYRO teste, *pares aut accipis, aut facere soles*, quamque ICti nostri fraternae necessitudini comparare non dubitarunt: (b) quis cum illa aequalitate consistere posse existimet maritale illud imperium? Enimuero, quum iura Germanorum veterum ad legum Romanarum decempedam non sint exigenda, & nihil impediatur, quo minus inter socios quoque & amicos quaedam sit inaequalitas, saepe denique contingat, ut inter principes etiam, qui ob eundem finem societatem ineunt, inaequale aliquid foedus emergat: quidni idem locum habeat inter coniuges? In confarreatas vxores Romae potestatem non fuisse maritis minorem, quam patribus in filias familias, eamque in ipso iure vitae ac necis constituisse, iam supra obseruauimus: (Cap. I. §. XIII.) & tamen easdem fuisse *κοινωνὲς ἰεσῶν τε καὶ χρημάτων*, *participes & consortes sacrarum bonorumque*, diserte testatur DIONYSIVS HALICARNASSENSIS. (c) Si Romae *κοινωναίᾳ* ista non obstitit illi paene herili maritorum imperio: cur illud Germanis abrogemus viris, cordatioribus sane, suaeque libertatis tenacioribus, quam ut fraena darent impotenti naturae, & aduersus arma virosque intrepidi, a feminis se vinciri ac veluti in triumpho duci paterentur? Non tam graue illis erat, vxores in lucri partem admittere, quam eas sibi aequales habere, quum verissimum esse scirent, quod Romanis necquidquam praedixerat CATO, (d) *superiores fore uxores, simul ac pares esse coepissent.*

§. VI.

Quum ergo iam inde ab antiquissimis temporibus, ceu modo ex CAESARE & TACITO probauimus, ita comparata essent iuris Germanici principia, ut mariti vxores, quamuis vtriusque fortunae omniumque bonorum participes, in manu tamen & potestate, id est, stilo Germa-

OOOOO 2

nis

(a) Martial. Epigr. II, 20. (b) J. 63. pr. ff. pro soc. (c) Dionys. Halic. Ant. Rom. L. II, p. 95. (d) Cato apud Liu. XXXIV, 3.

nis proprio, in tutela legitima haberent: non temere dubitabit quisquam, quin & posterius haec principia semper sequuti sint. Nulla enim fuit gens, prisci moris patriarumque consuetudinum tenacior, nulla, quae magis ab omni peregrino ritu olim abhorreret. Hinc & in legibus gentium Germanicarum, quas HEROLDVS & LINDENBROGIUS, aliique viri docti ediderunt, vbique occurrunt huius maritalis tutelae vestigia. LEGIS WISIGOTHICÆ (e) scitum est, *virum uxorem suam habere in potestate*, & hinc eum per seruos quoque vxoris acquirere. Eaedem tamen leges, in quibus non, vt CUIACIUS (f) existimat, fere omnia, sed quaedam tantum ex iure ciuili petita sunt, in eo a reliquis faciunt diuortium, quod vxorem pro se postulare patiantur, nec maritum eius nomine admittant, nisi, rem ratam habituram vxorem, cauerit. (g) Id quod iuris Germanici antiqui principiis parum conuenire, facile vnusquisque animaduertit. In LEGE BVRGVNDICA (h) deciditur causa inter Fredegisilum eiusque sponsam Aunegildem, quae, *quum post mariti prioris obitum in sua potestate consisteret*, & Fredegisilio desponsata esset de parentum sententia, Balhamodi amplexus adfectauerat. Quum itaque post prioris mariti obitum in suam potestatem, id est, in suam tutelam, peruenisse dicatur Aunegildis: consequens sane est, vt, constante matrimonio priorè, suae potestatis non fuerit, adeoque & apud Burgundos rigidior illa tutela maritalis obtinuerit. Quod multo luculentius demonstratur ex legis illius additamento primo, (i) vbi discrete constituit legislator. *Quaecumque mulier Burgundica vel Romana voluntate sua ad maritum ambulauerit, iubemus, vt maritus ipse facultate ipsius mulieris, sicut in eam habet POTESTATEM, ita & de rebus suis habeat.* En potestatem maritalem, quae non modo in vxoris personam, sed & ad bona illius omnia, porrigebatur, quamque non aliam fuisse, quam veterem illam tutelam Germanorum maritalem, nemo, iuris Germanici veteris paullo peritior, dubitauerit. Nec alio pertinet locus hic iuris Alamannici: (k) *Si femina sub illo viro mortua fuerit, antequam illi MVNDIVM apud patrem acquirat, soluat eam patri eius CCC. solidis.* Apud Alamannos ergo mundium, id est, tutela a patre rite & certo pretio erat redimenda. Si quis, inuito patre, vxorem duxisset, illa redhibenda erat cum multa X solidorum. Priusquam id factum

effet,
 (e) *Lex Wisigoth.* IV, 2, 15. (f) *Cuiac. Comment. ad II. Feud.* 2. (g) *Lex Wisig.* II, 3, 6. (h) *Lex Burg.* LII. (i) *Additam, I. Leg. Burgund.* tit. XII. (k) *Lex Alam.* LIV, 1. sequ.

esset, si obiisset mulier: pretium illud nihilominus patri erat soluendum, inmo non mulieris tantum, sed & liberorum, quos ex ea ante redemptam tutelam susceperat. Quin si quis alterius uxorem rapuisset, & liberos ex ea suscepisset, antequam marito persoluisset pretium: liberi isti non erant illius, qui eos genuerat, sed ad illum priorem maritum MVNDIO pertinebat. (l) Legitima ergo quidem erat apud Alemannos maritorum tutela, sed non gratuita, verum soluto pretio redimenda, si mariti liberos in potestate habere vellent. Idem paene apud SAXONES obtinuisse comperimus. Eorum enim lege antiquissima cauetur, (m) *ut uxorem ducturus, CCC. solidos det parentibus eius, sine sine voluntate parentum, puella tamen consentiente, ducta fuisset, bis trecentos solidos parentibus componeret. Si vero nec parentes, nec puella consenserit, id est, si per vim rapta fuerit: parentibus eius CCC. solidos, puellae CCXL, componeret, eamque parentibus restitueret.* Haec ad tutelam pertinere, eo minus dubitare licet, quod ex verbis sequentibus patet, mortuo marito, viduam in tutelam filii ex prioris uxore, eoque deficiente fratris mariti, vel ne eo quidem existente, proximi agnati peruenisse, adeo, ut ne in alterius quidem torum concedere potuerit, nisi nouus maritus solutis CCC. solidis eam a tutore redimeret. Denique eodem pertinet caput legis istius notatu dignissimum: (n) *Lito Regis liceat uxorem emere, ubicumque voluerit, sed non liceat ullam feminam vendere.* Licebat enim ei uxorem emere, quia tutelam ab alio, qui eam habebat, acquirere poterat: Vendere alii feminam ideo non licebat, quod non litus suarum filiarum aut cognatarum, sed ipse Rex, cuius in seruitute erat, earum tutelam haberet. Quibus per omnia fere similia sunt, quae LEGE FRISIORVM (o) sancita reperimus. Nam ex huius quoque principiis, si quis virginem rapuisset, soluere ei tenebatur *Wergildum eius, siue nobilis, siue libera fuerit, ad satisfactionem, & ad partem Regis similiter; tertium Wergildum patri siue TUTORI puellae.* Quod & eo casu obtinebat, si quis feminam extra voluntatem parentum eius, vel eorum, qui POTESTATEM eius habebant, uxorem duxisset. (p) Tunc enim tutori solidi XX. & si nobilis esset femina, solidi XXX. erant soluendi. Quae omnia eo pertinebant, quod apud Germanos non magis, quam olim apud Romanos

Ooooo 3

nos

(l) *Lex Alam. tit. LI. Leg. II.* (m) *Lex. Sax. tit. VI.* (n) *Eadem VII, 2. 3.*
 (o) *Eadem XVII.* (p) *Lex Frif. IX, 3.*

nos, quidquam posset de tutela parentum agnatorumque legitima, sine eorum auctoritate & consensu, deminui, deminueretur autem plurimum, dum ex eorum potestate ac tutela femina in potestatem tutelamque maritalem transiret. At in nulla fere lege expressiora sunt tutelae istius maritalis vestigia, quam in LANGOBARDICA. Innumera fere sunt loca, ex quibus discimus, feminas ab iis, quorum in potestate & tutela erant, sollempni ritu & pro certo pretio traditas, in tutelam seu *mundium* maritorum transiisse. Sufficiat vnum inde decerpere, (q) sed qui ad rem maxime facere videtur, ROTHARIS REGIS: *Nulli mulieri liberae sub regni nostri disione lege Langobardorum viuenti, liceat in suae potestatis arbitrio, id est, sine MVNDIO, viuere, nisi semper sub POTESTATE viri, aut potestate curtis Regiae debeat permanere.* Hinc recte CAR. COTTVS SICVLVS (r) NIC. BOERIVS (s) & ANDR. DE BARVLO (t) in glossis & commentariis suis ad legem hanc Langobardicam hic notant discrimen iuris Romani & Langobardici, quod quum illud vxores non patiatur in tutela vel cura mariti esse, secundum hoc ille sit tutor vxoris legitimus, eaque tutela non, vti apud Romanos, gratuita, sed cum multis commodis coniuncta sit, adeo vt maritus succedat vxori nomine mundi, partemque mulctae vel aestimationis, ob iniuriam vxori illatam, quam isti *compossessionem* vocabant, lucretur. Atque ita in legibus veterum Germanorum tantum non omnibus praesidium reperit tutela illa maritorum legitima, quamuis in quibusdam expressiora, in aliis, vti fieri solet, obscuriora eius vestigia supersint, credo, quod earum conditores superuacuum putarint, de re, vulgo notissima, multa verba facere.

§. VII.

Neque tamen existimandum est, veteres tantum gentium Germanicarum leges tutelae illius, tamquam antiquae alicuius fabulae, & quae numquam in vsu fuerit, meminisse. Eiusdem enim tutelae muliebris, siue maritorum, siue aliorum, diplomata etiam & formulae veteres, passim faciunt mentionem. Profert GOLDASTVS (u) chartam veterem Alamannicam, qua Cotauuina, *ancilla Dei*, monasterio S. Galli tradit quaedam praedia ac mancipia, multis, vti solebant, testibus

(q) *Eadem IX, 4.* (r) *Lex Langob. II, 10. 1.* (s) *Gloss. ad Leg. Langob. II, 10. 1.* (t) *Andr. de Barulo in comment. ad Langob. Leg. IX. p. 351.* (u) *Goldast. ad Dofitb. Sent. Hadr. II. p. 862. edit. Schulting. & Script. Rer. Alam. Tom. II. p. 26. edit. nou.*

bus eam in rem adhibitis. Inter eos & tutor eius, si GOLDASTO credimus, signavit, nomine tamen non expresso. Ita enim sese habet subscriptio: *Hi sunt testes, qui praesentes fuerunt, & signaverunt: Sig. Cotauinae, quae banc traditionem fieri rogavit. Sig. Wichardi. SIG. TVTO sign. Wotabar, sig. Amalger. Sig. Theothald. sig. Maiolt. sig. Tuilo, sig. Woltberti. sig. Asthari. Ego itaque Albinus Clericus, rogatus ab Cotauinae hanc causam scripsi sub die VII. Kalend. Octob. in anno I. regnante Carolomanno Rege.* Hinc notulam addit GOLDASTVS: *In hac charta illud obseruatione non arbitror indignum, iure pristino Alamannorum feminas donasse sine tutoris indicato nomine, quod iure tamen hodierno illorum exigitur, si vel donatum, vel legatum ratum esse debeat.* Qualia etiam addit v. c. EV. OTTO. (x) Sed, si dicendum, quod res est; subscriptio illa rem vix conficit. Nondum enim exploratum est, annon *Tuto* sit nomen proprium testis, quemadmodum paullo post *Tuilo*. Sicuti enim hodiernum vulgus nomina propria contrahit, aut primis syllabis truncat: ita & veteres pro Bernardus dixere *Benno*, pro Burcardus *Bucco*, pro Eccardus *Ecco*, pro Eberardus *Ehbo*, pro Wichardus *Widdo*, ceu vir doctissimus GE. ECCARDVS (y) exemplis quamplurimis ostendit. Quidni ergo pro Theodardus, Theodoldus, similibusque *Tuto* dixerint? Sane inter Episcopos Huelbergenses est quidam *Tudo*, & in anonymi Indice Nominum priorum Alamannicorum apud GOLDASTVM (z) occurrunt etiam nomina *Toto*, *Totto*, *Toto*, *Tuato* & *Tuoto*. Itaque rarior quidem in diplomatibus tutoris mentio, quia pleraque diplomata vetera, quae supersunt, non a priuatis, sed a feminis illustribus, edita sunt, has vero iam antiquissimis temporibus tutorum auctoritate non eguisse, si sui essent, iam a v. c. IO. SCHILTERO, (a) aliisque obseruatum est. Saepissime tamen animaduertimus, in diplomatibus etiam vxores illustres raro solas donatione aliove titulo quidquam in alium transferre, sed semper id maritos vna cum vxoribus facere, quamuis eae fortassis primariae eius donationis causae essent. Hinc formulae: *Ego in Dei nomine EBERHARDVS, Comes, & coniux mea GEMELTRVDIS, cedimus a die praesenti, &c. (b) EGO GERARDVS, diuinae pietatis munere apud gloriosam Regalem mansuetudinem comitis honore sublimatus, & communi voto & desiderio dile-*

(x) Eu. Otto *de perp. Fem. iur.* II, 6. p. 237. sq. (y) Ge. Eccard. *Orig. Sax.* I, 11. p. 45. (z) Goldast. *Script. Rer. Alam.* T. II. p. 109. edit. noui. (a) Schilt. *Exer.* X, 18. (b) Eccard. *Orig. Habib.* p. 119.

dilectissimae coniugis meae, atque amantissimae, BERTÆ, eo quod nobis pariter vnanimiterque, Domino inspirante, complacuerit, ut de rebus nostris & possessionum nostrarum titulis perennem memoriam Domino, Deo nostro, ubi laus eius assidue fieret, statuere. &c. (c) Vt alia huius generis praeternittam, quae passim apud DACHERIVM, (d) GVICHENONIVM, (e) MIRAEVM, (f) aliosque occurrunt. Quum vero ex eiusmodi quoque chartis vix liqueat, virne vxori, an viro vxor consenserit: (nam & id moribus receptum erat, vt in alienationibus vxor filii filiaeque consensum interponerent,) magis huc pertinent chartae Casaurienses apud MABILLONIVM (g) & CAR. DV. FRESNE, (h) nec non alia apud FRID. A SANDE (i) in quarum ista Sifenandus quidam contendit, *se vere Gundam vxorem habere, eo quod sibi eam ad legitimum matrimonium tradiderit Amalfredus, filius eius cum Mundwaldo suo; in illa Aelegrina, filia Caroli, consensu & de voluntate filii sui Aliperti, in cuius mundium peruenerit, venundasse se dicit: in hac denique memorantur Iacobus quidam Voss. & Hilla, eius vxor legitima, cum suo electo mundiburdo, & sibi iudicialiter dato.* Quin apud ipsum GOLDASTVM (k) reperias chartas Engiltrudae cuiusdam, & Wolaliub, quae seruos manumittunt, illa cum *Richoldo aduocato suo; haec cum manu advocati sui, Engilboldi.* Et in alia (l) Manno quidam vendens praedia, profitetur, *se esse a vice Ioannentes & vxoris suae Dominiganes.* Qualem tutorem vel curatorem maritum ipsum datum reperimus etiam in formula Andegauensi apud MABILLONIVM (m) eo notatu digniore, quod quum alias ad leges Romanas compositae sint illae formulae, eoque iure maritus tutor vel curator vxoris esse non possit, tamen id licitum fuisse inter Francos, inde perspicue intelligamus.

§. VIII.

Sed progredimur iam ad insequentia tempora, quibus in hoc ipso inferioris Saxoniae tractu IVS SAXONICVM: in aliis aliae leges patriae & statuta in scripturam redigi coeperunt. In horum plerisque vti in genere mulierum tutelam, ita & speciatim maritalem, vtramque facere

- (c) Dacher. *Spicilleg. T. III. p. 446.* (d) Dacher. *ibid. p. 452.* (e) Guichenon. *Bibl. Seb. Cent. l. n. 38. n. 42. 47. 51.* (f) Miraeus *Donat. piar. cap. VI. VII. XV. Dipl. Belg. l. 23. 25. II. 24.* (g) Mabillon *de Re dipl. VI. 105.* (h) Car. du Fresne *Gloss. med. lat. voce Mundium.* (i) Fridr. a Sande *de Effuscat. cap. II.* (k) Goldast. *Script. Rer. Alam. T. II. p. 26. 27. edit. nou.* (l) Id. *ibid. n. 33. p. 35. conf. n. 34. p. 36. n. 51. p. 42.* (m) Mabill. *Analect. Vet. T. IV. p. 234. sequ.*

cere paginam, animaduertimus. In IVRE PROVINCIALI SAX. (n) de tutela ista maritali insignis occurrit locus: *Vnd ob wol ein Mann seinem Weib nicht ebenbürtig wer, ist er doch ihr Vormund, und sie ist seine Genossen, und trit in sein Recht, wenn sie in sein Bette trit. Wann er aber stirbt, so ist sie ledig von seinen Rechten, und bebehlt dann ihr selbst Rechts nach ihrer Geburt. Vnd darum muß auch ihr Vormund sein ihr nechster ebenbürtiger Schwerdmage, und nicht ihres Mannes.* Legitimus ergo vxoris tutor iure Saxonico est maritus, eo vero mortuo, proximus non mariti, sed mulieris, agnatus, nisi superstites sint liberi, tunc enim liberorum agnatus natu maior simul viduae tutelam tantisper gerit, dum ad secunda vota transeat. Quo pertinet alter REPKOVII locus: (o) *Der kinder aeltester ebenbürtiger Schwerdmage nimmt das Heergewet alles zu sich, und ist der Kinder Vormund daran, bis sie zu ihren lahren kommen. --- Er ist auch der Wittwe oder des Kindes Mutter Vormund, biß daß sie einen Mann nimmt, der ihr ebenbürtig sey.* Quae omnia iuris Saxonici antiqui principiis paullo ante explicatis vel maxime concinna esse, nemo non videt. Sed dici non potest, quam hic omnia turbent glossarum conditores. Primo enim hanc tutelam transformant in curationem, parum memores, Germanos discrimen istud sciuisse cum ignarissimis. Deinde hanc mariti siue tutelam, siue curationem, ex ipso iure Romano (p) fati imperite arcessunt, quum curam vxoris eo iure non admitti, priore capite luculenter ostenderimus, testimoniaque veterum iurisconsultorum, eam in rem citata, non de maritorum tutela, sed alterum de marito pro vxore cum cautione de rato in foro admittendo; alterum de eiusdem dominio in dote, & iure rem dotalem vindicandi, manifesto agant. Adeo illi, dum iura diuersa miscunt, turpiter intelligendo fecerunt, vt neutrum intelligeremus, si eorum insistendum esset vestigiis. Omitto iam alia, quae ex iure illo Saxonico de hac tutela maritali moneri possent, quum ea commodiorem locum repertura sint in paragraphis insequentibus, vbi de huius tutelae maritalis effectibus erit differendum.

§. IX.

Potius merito miramur insignem ea in re iuris Sueuici & Saxonici similitudinem. Agit & IVS PROV. SVEVICVM (q) ex instituto de
Ppppp mu-

(n) *Ius Prou. Sax. I, 48.* (o) *Ibid. art. 23.* (p) *l. 21, C. de procurat. l. 9, C. de rei vind.* (q) *Ius Prou. Sueu. cap. CCCLX,*

mulierum tutela. Eius vero verba semel, qualia in v. c. IO. FR. SCHANNATI (r) editione habentur, adscribam, quae ita se habent: *Ist ain Man seinem Weib nit ewenpurig, er ist ir Vormund, und ist ir Voit, und ist si troy, si muß doch sein Genosfen seyn, als sy an sein Pett get, und gewinnet sy Kind, dy geboret zu der ergern bant.* Quemadmodum vero apud Saxones, mortuo sine liberis marito, viduae tutelam suscipiebat agnatus proximus: ita idem in Sueuia obtinebat, eoque pertinent verba sequentia: (s) *Als aber ir Man stirbe, so ist sy ledig von seinem Recht, und behalt ir Recht nach ir gepurde.* Quae non solum de dignitate viduae, sed & de tutela videntur intelligenda. Denique quemadmodum vidua Saxonica, si superessent liberi impuberes, vna cum liberis istis in legitima agnati senioris mariti tutela erat: ita & SPECVLATOR SVEVICVS (t) sancit: *wo dy Sun zu iren laren nicht ebomen find, da scholl der elstist Bruder seines Vaters Swert nemen zu Tod leib, und scholl der Chind Vogt sein. - - Er sol der Wittib verchant sein, weilen sy an Man ist, ob sie will, und er ir ebenpurig ist.* Sed fatemur, nos dubitare de vocabulo *verchant*, quod nos eo sensu legere haut meminimus. Ipse SPECVLATOR alibi (u) tutorum, qui mulieribus profunt, nomina ex instituto recenset: *Der frauen Pfleger eswo haiffent Sicherpoten, eswo Vormund, eswo Vogt, eswo Behalter, dy suln al getru Lait seyn.* At non addit nomen *verchant*; nec nos hic locum esse putamus vocabulo *Verger*, quod in Dania & Norwegia pro tutore accipitur, (x) quum saeculo XIII. vel XIV. apud Sueuos vix quaerendum sit vocabulum, quod iam pridem in prouinciis Daniae multo propioribus euanuerat. Potius nobis dubium non est, in mendo cubare codicem, ex quo cel. Schannatus ius prouinciale exscripsit, legendumque *gerhabent*. Nam hodiernum in superiore Germania tutores vocari *Gerhabere*, ostendit illustris huius academiae CANCELLARIVS, IO. PERT. A LVDEWIG. (y) Ita per omnia conuenit inter Speculatores, Saxonem & Sueuum, nisi quod hic vltimo casu addit limitationem: *ob sy vwill*, adeoque rem in mulieris arbitrio ponit, quum iure Saxonico legitima fuisse videatur haec agnati tutela, nec per mulierem stetisse, agnatum mariti, an alium tutorem habere mallet.

§. X.

(r) *Land-Recht art. CVII.* apud Schannat. *Samml. alter Hist. Schriften T. I. pag. 227.* (s) *ibid. art. CVII.* (t) *ibid. CVI.* (u) *ibid. CVIII.* (x) Oosterfon in *Gloss. Iur. Dan. p. 578.* quom locum debemus ill. a Ludevwig *diff. de Tut. diff. I. T. II. p. 1075. Opusc.* (y) *Idein ibid. pag. 1074.*

§. X.

QUUM LEGES NORMANNICAE, ab eodem viro illustri editae, ubique sapiant mores vere Germanicos, quos gens illa secum ex ultimo septentrione in Galliam intulerat: operae pretium fuerit, has quoque adhibere in consilium, & num in iis etiam tutela illa maritalis praesidium reperiat, disquirere. Primum itaque ea lex diserte sancit: (z) *Quum mulier sub potestate viri sui sit constituta, vir eius de ea, & de rebus suis & hereditate ad suae arbitrium voluntatis poterit dispensare. Nec ea, eo vivente, aliquid de praedictis potest vendere vel impedire in eius absentia, nec eius factum potest revocare & irritare. Nec aliquid reclamare contra alium ipsa potest, nec revocare, sed vir cum ipsa de omnibus, quae ad eam pertinent, debet audiri.* Additur, (a) ne absente quidem marito, dum in eadem provincia sit, audiendam esse uxorem, nisi quibusdam casibus, veluti si ipsum maritum ob lenocinium, sacutiamque insignem in ius vocare velit, aut ipsa per viri diuturnam peregrinationem non possit eius auctoritate uti. (b) Alio eius LEGIS loco (c) docetur, mulieres ne quidem in causis criminalibus sese ipsas defendere causamque dicere posse, *viros autem de maleficiis vxoribus suis illatis, sequi posse in omnibus casibus supra dictis, & eam defendere, si fuerint adpellatae, & si defendere voluerint.* Denique quum in Normannia inuictum esset vestigal, tertio quolibet anno principi persolendum, quod *monetarium* ideo vocabatur, *ne species monetarum in Normannia discurrentium in aliis faceret permutari.* (d) idque ab omnibus exigetur, qui immunitatem non essent consequuti: quaerit legislator, an maritus & vxor seorsum id *monetarium* debeant? respondetque: (e) *Omnes coniugatae, cum nihil diuisum possint ac debeant possidere, per suos maritos ab hac consuetudine liberantur.* Paulo post vero additur: (f) *Vnde notandum est, quod mulieres, sine consensu virorum suorum, contractum de possessione aliqua alienanda nullum possunt facere, quin viri earum non valeant revocare.* Quae omnia satis ostendere arbitramur, apud Normannos quoque vxores in potestate vel tutela mariti vixisse, omniaque cum eo habuisse communia, & nec contractum valuisse, nec actionem forensis fuisse ratam, nisi utroque casu auctor factus esset maritus, tamquam tutor, vel, uti ipsi vocabant, custos vxoris suae legitimus.

Ppppp 2

§. XI.

(z) *Lex. Norm. II, 36. 3. & 4. apud ill. Ludvvig. Reliqu. MCS. T. VII. p. 338.*(a) *ibid. §. 5. 6.* (b) *ibid.* (c) *Lex. Norm. II. 10. 1. p. 192.* (d) *Lex Norm. I. 13, 1.* (e) *ibid. §. VI.* (f) *ibid. §. VII.*

§. XI.

Non dubitamus, quin communem hanc fuisse totius Germaniae consuetudinem, luculenter demonstrari posset, si iam vacaret ire per statuta, eaque excutere paullo diligentius. Sed suffecerit, ex iis, quae ad manum sunt, quaedam, prout vltro se obtulerint, decerpisse. In Bauaria feminas curatoribus subesse, legitimumque vxorum curatorem esse maritum, testatur BALTHASAR. (g) Idem obtinere iure Wurtembergico, tam ex ipsis illius prouinciæ legibus, (h) quam ex BESOLDI (i) & LAVTERBACHII (k) testimoniis constat. De inferiore Germania eo minus dubitari licet, quo certius constat, in ea iura vel Saxonica, vel Lubecensia, quae maritum vxoris tutorem esse diserte iubent, vbique fere regnasse. Hinc IVRE LVBECENSI (l) cauetur, *dass keine Frau ihr Gut verkauffen möge, noch versetzen ohn ihrer Vormünder Vollvort, Wissen und Willen, es möge auch keine Frau höher Bürger werden, ohne Willen der Vormünder, denn vor drittelhalb Pfennig, außershalb derer, vvelche Kauffmanschafft, Handel und Wandel treiben. Was dieselben geloben, das müssen sie gelten und bezahlen.* Ne vero quis ignoret, quinam Lubecae sint feminarum tutores: opportune in commentariis monet MEVIUS, (m) *uxores ex coniugio maritos curatores habere, quorum consensu in alienationibus & contractibus vtantur, ac proinde eos ebeliche Vormunden dici solere, immo, non alium, praeter maritum, curatorem, quod nonnullis visum fit, desiderari, nisi forte cum maritis, vel in rem & commodum eorum, contrahatur.* Quod ipsi quoque iuri LVBECENSI (n) consentaneum est, quod diserte alibi sancit, vt virgines sub tutela maneant, *bis sie zu der Ehe schreiben, Nam simul ac nupserunt, & in mariti domum deductae sunt, vt idem obseruat MEVIUS, (o) maritum curatorem habent, qui tutorem liberat ab onere isto, & ipse tutoris loco est.* Nec alio iure vtuntur HAMBVRGENSES. Postquam enim eorum leges (p) monuerunt, omnes mulieres & virgines iure municipali Hamburgico pro minorennibus haberi, ac proinde nec agere, nec conueniri, nec res suas cuiquam tradere sine tutorum vel curatorum consensu posse, quin ipso iure nulla esse, quae ipsae sine

(g) Balthaf. Resol. Iur. Bau. I, 14. (h) Ius prou. Wurt. P. I. T. 18. §. Wirvollen auch. (i) Besold. ad Ius Wurt. II. tit. 29. §. 152. sequ. (k) Lauterb. ad Ius Wurt. ibidem §. 40. & P. I. tit. 28. §. 41. (l) Ius Lubec. I, 10. 1. (m) Meuius ibid. n. 17. 18. (n) Ius Lubec. I, 7. 1. (o) Meuius ibid. n. 21. (p) Ius Stat. Hamb. P. I. tit. IX, §. 1.

sine curatoribus explicarint : statim subiiciunt : (q) *Der Frauen Vormund ist ihr Ehemann, so lange er lebet, der sie dann im Rechte, als ihr Eheuogt und rechter Vormund, zu vertreten schuldig. Wann er aber Tods verfabren ist, und die Frau im Gerichte zu klagen wüsse, oder beklagt würde, so soll sie ihr einen kriegischen Vormund zu geben bitten.*

LEGIBVS PORRO MVNICIPALIBVS GOSLARIENSIBVS, quas edidit illustris LEIBNITIVS, (r) caueri animaduertimus : *En wif ne mach ane öres Mannes Wessen und Vulbord nichts verkoopen noch verwillkoren, wile be ihr noirdorffs giff.* Similia ex LEGIBVS FRISIAE ORIENTALIS attulit EVBENIVS. (s) Et BREMENSES olim iisdem vixisse moribus, ex eorum statutis, quae *Ordelen* (t) vocant, didici, ad quae in commentariis suis doctissimis, sed adhuc ineditis, obseruauit HENR. KREFTINGIVS, IC. & reip. istius Consul grauissimus, ita pronunciatum adhuc esse in caussa testamenti coniugis Alberti Detekens, anno MDLVII die XIX. Decembris. Sic vbique vere apud Germanos diutissime mansit prisca illius moris custodia, vt vere adfirmari posse videatur, eum Germanis omnibus communem, adeoque *γνηϊαὸς* Germanicum fuisse.

§. XII.

Et quis ea de re dubitet, quum ne in exteris quidem prouinciis, in quibus Germanicae originis gentes tot ab hinc saeculis noua imperia condiderunt, tutela illa maritalis exoleuerit? Vigere enim illam in vniuersa Francia, iam pridem docuit IO. FABER, (u) cui ea in re suffragantur, quicumque consuetudines prouinciarum & ciuitatum Gallicarum iustis commentariis illustrent, veluti REN. CHOPPINVS, (x) PYRRHVS ANGLEBERMAEVS, (y) NIC. BOERIVS, (z) IO. SAINSON, (a) BARTH. CHASSANAEVVS, (b) BERTR. ARGENTRAEVS, (c) qui omnes fatentur, in Gallia virum non modo dominum rei dotalis, verum etiam vxoris tutorem censi, sine cuius auctoritate & consensu nec contrahere, nec alienare, nec lege agere vxori liceat. Quin & hi scriptores omnes,

Ppppp 3

vete-

(q) *ibid.* (r) *Ius munic. Goslar. lib. I. tit. van Frue Gude. §. 35. & 42. apud Leibnit. T. III. Script. rer. Brunsv. p. 496.* (s) *Eyben. de tut. foemin. P. I. membr. I. §. 8. p. 325. in Opp. Eyben.* (t) *Stat. Bremens. 15. & Ordcl. 38.* (u) *Io. Faber. ad l. 1. C. de bon. mat.* (x) *Choppin. de legib. And. municip. T. I. p. 41. 348. 349. & T. II. p. 392.* (y) *Angleberm. Consuet. Auel. tit. XIX. §. 10.* (z) *Roer. Consuet. Bituric. tit. I. §. 4. p. 6. seq.* (a) *Sainson. Consuet. Turan. tit. XXIV. p. 51.* (b) *Chassan. Consuet. Burgund. Rubr. IV. §. V. n. 45. p. 565.* (c) *Argent. Consuet. Britann. art. CCCCLXXXIIII, p. 1859.*

veteri Germanorum stilo eam tutelam, marito competentem, non curationem, sed tutelam, imo & potestatem adpellitari obseruant. Quae omnia a Francis esse, nemo temere negauerit.

§. XIII.

Iisdem moribus & Belgium partim olim vixit, partim etiamnum viuuit, nec vllibi fere, quam in istis prouinciis, maior est maritorum circa bona vxorum auctoritas, quamuis nusquam viris magis in seruitutem poenae cedere dicatur matrimonium, quam in Belgio. *Moribus nostris*, ait VINNIUS, (d) *vxor est in curatione ac potestate mariti, possitque maritus bona vxoris etiam ea, quae extra communionem retinuit, non solum administrare, sed alienare quoque, & obligare, etiam sine vxoris consensu, nisi pactis antenuptialibus expresse aliter cautum fuerit.* Itaque vel maxime in HOLLANDIA viget maritalis illa curatio, de qua etiam testantur NEOSTADIVS (e) & GROTIUS. (f) Similem fere consuetudinem Ultraiecti vigere, docet CHR. RODENBURGIUS, (g) vbi maritus etiam minor, simul ac communem prolem sustulerit, vxoria bona suo gubernat arbitrio. Nec aliter se rem habere in GELRIA, ZVTPHANIA & TRANSISALANIA, ex ipsis earum prouinciarum ciuitatumque praecipuarum statutis h) patet. Quid? quod in FRISIA quoque, vbi ius Romanum mores patrios tantum non omnes in exsilium egit, mulier tamen ipso iure, & sine magistratus confirmatione, est sub cura mariti sui, modo hic nec furiosus, nec prodigus, nec minor fit, ceu pluribus testantur Frisiorum Papiniani, IO. A SANDE (i) THOM. HERBAIUS, (k) & VLR. HVBERVS. (l) Porro de potestate & tutela maritali in Brabantia consulendus est FRANC. ZYPAEVS; (m) in Flandria NIC. BVRGVNDVS, (n) vt iam non dicamus de reliquis Belgii Austriaci prouinciis, quae maiorum illorum mores ac consuetudines plerumque sequuntur, & hinc non magis a maritorum tutela ac potestate solutas esse vxores, patiuntur.

§. XIV.

(d) Arn. Vinnius *Comm. ad §. 19. Inst. de exc. tut.* (e) Neostad. *Obs. rer. iud.* IX. (f) Grot. *Manud. ad Ius Belg.* I. 3. (g) Rodenb. *de iure coning.* IV. 4. 9. (h) *Landrechten van Zutphen rubr. van huwvelikſche Voorwaarden art. 5. Geuwoonten van Deuenter ead. rubr. art. 8.* (i) Io. a Sande *Decif.* II. 4. 1. (k) Herbai. *Rer. Quotid.* XIII. 4. (l) Hub. *Prael. ad Pand.* XXIV. 1. 4. 5. (m) Zypaeus *Notit. Iur. Belg.* p. 172. (n) Nic. Burgund. *ad Consuet. Flandr. Tract.* III. n. 1.

§. XIV.

Quis crederet in Italia quoque tam altas radices egisse Germanicam illam maritorum tutelam? Et tamen ibi etiam hodiernum a tot saeculis integra manet consuetudo illa Germanica, quam Langobardi primum inuexerunt, nec ius vel Romanum, vel Pontificium, quod trans Alpes tam sancte colitur, in tantum inualuit, ut hunc morem Germanicum possessione deicere potuerit. Ex instituto hoc probarunt BALDVS (o) & GUIDO PANCIROLVS, (p) qui Ticinensium, Mediolanensium, Florentinorum, Eugubinatorum aliarumque insigniorum ciuitatum leges & statuta ad partes vocant, ex iisque rem demonstrant luculentissime. Ceterum recte obseruauit laudatus PANCIROLVS, eos Italiae mores non ex iure Romano aut Attico esse, sed ex Langobardico. *Inde, inquit, emanarunt statuta, ut sine viri licentia uxor contrahere, aut testari nequeas, ut Florentinae cauere ait BALDVS; & Papias, & aliis quam plurimis in locis, & ciuitate Eugubii.* Adeo mordicus moribus patriis inhaerere solent gentes. Adeo difficile est, eos ita ueluti proscribere, ut non sui uestigia expressissima ubique relinquunt.

§. XV.

Id quod aliarum originis Germanicae gentium exemplis facile potest demonstrari. In HISPANIA enim, ubi olim Sueui & Vandali, post Visigothi, confederant, in tanta rerum omnium conuersione ipsaque sub Maurorum tyrannide, locum tamen suum tuita est cura maritalis, de qua multis agunt scriptores Hispani, & in his ALFONSVS DE ALZEVEDO. (q) De Anglis quoque non modo ex legibus uetustis AETHILBERTI (r) constat, eos maritis tutelam uxoris concessisse, sed & de suis temporibus scribit IO. COWELLVS, (s) *uxorem iure Anglicano in potestate uel sub uirga uiri sui esse*, ac proinde, *quodcumque uir durante matrimonio de terris uxoris suae agat, illud illam demum superuientem post mortem eius dissoluere posse, tamquam suum actum, quum illa, maritali obsequio per leges adstricta, ei contradicere non potuerit; idemque alibi (t) docet, feminam, quamuis citius, quam masculus, custodem remoueat, tamen simul ac nupserit, tutelam domini sui cum noua uiri potestate commutare.* Procul dubio etiam ex illa maritali tutela est, quod LEGIBVS DANICIS (u) cautum reperimus, *ut maritus nec ad ares alie-*

(o) Baldus *Consil.* I, 488. & *in l. uelles C. de reuoc. don.* (p) Pancirol. *Var. Lect.* I. 92. p. 179. (q) Alzeued. *ad Reg. Const. Hisp.* V, 3. (r) Io. Cowell. *Inst. Iur. Angl.* I, 10. p. 17. (s) Idem I, 22. p. 40. (t) Idem I, 10. (u) *Leges Dan.* V, 1, 13.

alienum, quo vxor, quamdiu in communione cum ipso vivit, se obstrinxit, suscipiendum, neque ad contractum, quem eadem interea temporis fecerit, adimplendum obligetur, nisi negotium eiusmodi vel ipso volente & sciente, vel etiam communis utilitatis atque inevitabilis necessitatis causa, gestum esse, liquido demonstratur. Quibus gemina sunt IVRA SVECICA, (x) secundum quae, si vel ultra vnum solidum, vxor sine mariti consensu emerit, hic contractum rescindere potest. Denique & de NORVEGIS refert LOCCENIVS, (y) eos vxoribus potestatem non facere quidquam mercandi, cuius aestimatio assem excedat. Quae quidem doctissimus HERTIVS (z) veteri illi Legi Atticae, de qua supra diximus, rectissime comparat, quamvis nomen tutoris vel curatoris marito in his legibus tribui, non animaduertamus.

§. XVI.

Sic vniuersalem hanc fuisse Germanorum consuetudinem satis, nisi fallimur, demonstrauiamus. Iam vero ex iis, quae diximus, manifestum esse arbitramur, non fuisse hanc tutelam maritalem Germanicam illi Romanae similem, sed effectu diuersissimam. Nam non modo in potestate dirigendi actiones vxoris, eamque defendendi, constitit, verum etiam in iure acquirendi, fere vti patria potestas Romanorum. Hinc quum apud Romanos mulierum tutores, teste VLPIANO, (a) non gererent, sed auctoritatem tantum iis, ciuile aliquod negotium explicaturis, interponerent, adeoque multo minus ex tutela quidquam caperent lucri: tantum abest, vt Germani vxores vllum gerere negotium passi sint, vt solus maritus bona omnia communia suo arbitrio administrarit, quin & fructus lueraque omnia inde solus perceperit. Quemadmodum enim aliae veterum Germanorum tutelae, (b) ita & maritalis illa vel maxime erat fructuaria. Hinc IVRE SAXONICO (c) cautum est: *Wann ein Mann ein Weib nimmt, so nimmt er in seine Gewehr alles ihr Gut zu rechser Vormundschaft.* Ita enim legendum esse, non, vti in ZOBELIANA: *So nimmt er sie in Gewehr, und alles ihr Gut zu rechser Vormundschaft,* cum ex editionibus antiquis, quas noster olim LVDOVICI restituit, tum ex codice MSC. bibliothecae Paullinae Lipsiensis, quo V. C. CAR. GVIL. GAERTNERVS vsus est, adparet. Et paullo post: (d)

Der

(x) Loccen. *Synops. iur. Succic. Addend. ad Diff. XV. quaest. I.* (y) Idem *ibid.* (z) Hert. *ad Puffend. I. N. & G. III. 6. 5. not. 6.* (a) Vlp. *Fragm. XI. 23.* (b) Ill. a Ludevig *Differ. iur. Rom. & Germ. in Fruct. attribus. Tutel. fruct. Diff. I.* (c) *Ius Prou. Sax. I. 31.* (d) *Ibid. sub fin.*

Der Mann mag an seines Weibes Gut kein ander Gewehr gewinnen, dann als er zu dem ersten mit ihr empfang in Vormundschafts. Iure ergo Saxonico vxoris bona suis iuncta maritus administrabat solus, tamquam legitimus vxoris tutor, iisque vtebatur fruebatur aequae, ac suis, superstes vero res mobiles omnes sibi vindicabat, solis vtenilibus ad proximam cognatam, & immobilibus ad heredes deuoluendis. Qua in re inter dotem & paraphernalia vxoris bona vetere iure Germanico nihil discriminis fuisse, recte obseruarunt viri doctissimi, illustris a BERGER (e) & laudatus paullo ante CAR. GVIL. GAERTNERVS. (f) Ex quo simul discimus, vnde sit receptus ille moribus Germaniae vsusfructus paraphernalium, quem iura Romana ignorant, nisi speciali pacto antenuptiali diserte fuerit constitutus. (g) Quamuis enim, inuecto paulatim iure Romano, vxores Germaniae maritis dotem in parte bonorum constituere solerent, & sic fieri non posset, quin discrimen aliquod bonorum dotalium ac paraphernalium, maioribus nostris ignotum statuerent: non tamen ideo repudium dederunt iuri patrio, sed principium istud, quod vsusfructus in bonis vxoris omnibus marito debeatur, saluum esse voluerunt, vt recte illi nobis subducere rationes videantur, qui vsusfructum illum paraphernalium non ex iure civili Romanorum, sed ex moribus patriis repetendum esse, existimant.

§. XVII.

Ex eodem porro principio est, quod, quum vxor nihil rerum suarum alienare, vlloue titulo in alium transferre posset, sine consensu viri, hic plerisque locis omnia, pro lubitu & inconsulta vxore, constanter matrimonio, alienaret. Vidimus supra (§. VI. X. XV.) rigidam illam potestatem obtinuisse apud Burgundos, (h) & Normannos, (i) & hodiernum obtinere apud Belgas (k) & Anglos, (l) adeo, vt omnia suo arbitrio agat maritus, eiusque acta vxor irrita reddere nullo modo possit constante matrimonio. Eo enim soluto id licere in Anglia, laudatus aliquoties IO. COWELLVS obseruauit. Exstant Consuetudines Syluaeducenses inscriptae: *Costumen ende V'santien von der Hoefstadt ende Meyerie van s' Hertogenbosche*, in quibus & haec legas: (m) *Een Man*

Qqqqq

is Mom-

(e) Berger. *diff. de diser. bon. vxor.* §. 17. (f) Car. Guil. Gaertn. *Diff. de diser. inter dot. & paraph.* §. VI. (g) l. 8. C. de pact. conu. (h) *Leg. Burg. Additam.* l. tit. XIII. (i) *Lex Norm.* II, 36. 3. & 4. (k) *Vinn. Commun. ad Inst.* §. 19. de excuf. tut. (l) *Covvell. Inf. iur. Angl.* I, 22. p. 40. (m) *Statuta Syluaeducensia tit. XIV. vande Rechten gebouwelickte Leyden. art. 1.*

is *Mombotr van syne Huysvrouwe, ende magh alleen haere Goederen, Alken van de Schulden als Mombotr verdoetgen, heiffen ende beschulden, ende daerentwonen magh hy sovel allen syner Huysvrouwen Goederen van haer haerens vreeghen gekomen, als syn eyghene Goederen, sonder consent ende bywesen van syne Huysvrouwe verkoopen, verlossen, veralieneren, belasten, ende andersints verbinden, eegene of Leengouleren vvesende.* Et paullo post: (n) *Insgelyk een Vrouwen met haeren Man woonende, en magh haere Erfelyke Goederen niet verkoopen, verminderen, ofte belasten, noch in Recht staen, noch Procureurmaechtigen, sonder Consent van haeren Man.* Qui hoc statutum descripsit, V. C. IO. NIC. HERTIVS, (o) *eam mariti in vxoris bona potestatem insubitam prorsus vocat, additque; causam legis adeo insolitae constans fama ab indigenis memorari, quod aliquando feminae maritos suos s captiuitate bellica liberare remissent.* Sed est haec fama sine auctore, ipsaque illa consuetudo in Belgio ne singularis quidem, nedum prorsus insolita, potest adpellari, quum idem fere in Hollandia & plerisque Belgii prouinciis obtinere viderimus, quia olim passim obtinuisse apud gentes originis Germanicae; nemo, morum antiquorum paullo peritior, ignoret. Passim dico. Nam quibusdam locis paullo adstrictiorem fuisse hanc alienandi potestatem, vltro fatemur. Tantum enim abest, vt vir in Germania res vxoris sine consensu eius alienare potuerit, vt ne suas quidem res, ea inconsulta, in alios potuerit transferre. Quod ex innumeris diplomatibus demonstrare liceret, nisi id iam ab aliis viris doctis esset demonstratum. Enim vero, vtut maritus alienare res vxoris, ea inconsulta, non vbique possit: commune tamen id habebant gentes Germanicae originis, vt nec vxoribus, nisi auctoribus maritis, quidquam vel vendere vel oppignorare fas esset. Diferte enim IVS PROVINCIALE SAXONICVM: (p) *Ein Weib mag auch ohn ibres Mannes Vrtauh ihr Gut nichts vergeben, noch ihr eigen verkauffen, --- um dass er mit ihr in der Gewehr sitzt.* Quod ius reliqua statuta omnia sequuntur.

§. XVIII.

Nec dubium est, quin sine marito lege agere, vel in iudicio stare mulier non potuerit. Femina enim Germanica ne pro se quidem postulare poterat, sed semper a curatore erat defendenda. Id quod hodiernum non modo in Saxonia, (q) sed & Lubecae, (r) & Hambur-

(n) *ibidem.* (o) Hert. *opp. T. III. p. 404.* (p) *Ius prom. Sax. I, 45.* (q) *ibid. I, 46. II, 63.* (r) *Ius Lubec. I, 7. 1. 5 ibi Meu. n. 18.*

gi, (s) immo & in tractu Wurtembergico, (t) in Belgio, (u) aliisque, quarum statuta supra recensuimus, prouinciis obtinet. Itaque aut curatorem litis habere debebat vxor Germana, aut marito auctore in iudicio se sistere tenebatur, siue voluntariae, siue contentiosae iurisdictionis actus esset explicandus. Quae mariti curatela inprimis iure Langobardico requirebatur. Nec dubium est, quin idem olim ius vigerit in Saxonia, vt quidquid ageret in iudicio vxor, id ratum esset, modo ei adesset maritus, & tutoris legitimi munere fungeretur. Neque enim vniquam ius Saxonicum hic diuersum statuit, sed potius disertè ait, nihil eam valide in iudicio tradere, sine mariti consensu, *se kaenne ihr Gut nicht auflaffen, ohn ihres Mannes Vrlaub*: (ergo consentiente marito poterat,) *um dass er mit ihr in der Gewehr sitze.* (x) Et quid clarius quaeso textu WEICHBILDI VEL IVRIS MAGDEBURGICI: (y) *Wenn man dem Mann das Weib vertrauet, und sie in sein Best. ist, so ist sie des Mannes Genössin, und er ist ihr Vormund, wo sie es bedarff,* id est, vbi cumque curatore opus est, siue in iudicio quid peragendum sit, siue extra illud. Nec aliarum ciuitatum leges hic distinguunt inter negotia forensia & priuata, sed vtrisque explicandis mariti sufficere consensum, statuunt, & ICROS Saxonicos reprehendit MEXIVS, (z) quod ius patrium hic corruerint, maritumque, tamquam curatorem legitimum vxoris suae se sistere volentem, in iudicio, nisi vel caueat de rato, vel tamquam alius litis curator producat curatorium, repererint. (a)

§ XIX.

Nimirum haec tropica instituit ius Romanum, simul ac illud in fora Germanica penetrare coepit. Eo enim primo factum est, vt tutela illa adularum in quibusdam Germaniae prouinciis plane exolesceret, in aliis, vbi sanctior mansit iuris patrii custodia, eadem pristinam naturam & indolem non parum amitteret, vt vix hodie sibi similis videatur. Plane abolita est plerisque locis, vbi, repudiato iure patrio, ius Romanum priuatum primum veluti locum obtinuit. Sic enim de Marchia auctor est STRYKIVS, (b) mulieres & sine curatoribus ibi agere omnia, & pro se recte postulare, nisi sponte sibi eos petierint, qui-

Qqqqq 2 bus

(a) *Jus Statut. Hamb.* I, 9. r. (t) *Jus Wurtemb.* I, 18. *Add. Wibel, de Contract. Mulier.* III, 8. 135. (u) Lamb, *Gorif. Adversar.* I, 4. 5. (x) *Jus prou. Sam.* I, 45. (y) *Weichb. art.* LXV. (z) *Ad ius Lubec.* I, 10. 3. n. 18. (a) Carpzou. *P. I. Const.* I. Def. 31. (b) Stryk. *Vf. Mod. Digest.* III, 1. 5. p. 309.

bus inconsultis deinde vix quidquam valide agant. Sed non statim & veluti praecipiti cursu, sed paullatim, ibi id iugum excussisse mulieres, ex iurisconsultorum Marchicorum scriptis probatu facillimum est. Refert enim FRID. PRVCKMANNVS, (c) in Marchia etiam Brandenburgica feminis curatorem dari solere, dum testamenta condant, vel actus iudiciales exercent, idque ius Saxonicum post se ait reliquisse, quo in isto quoque terrarum tractu patrum memoria vixerint. Cui suffragantur etiam IOACH. SCHEPLIZIVS (d) & FRID. MVLLERVS. (e) Sed certum tamen est, eam mulierum vel tutelam, vel curam, ibi demum in exilium actam esse, adeo, vt hodie ipsa femina pro se sine curatore potestulet, & ne maritus quidem pro ea admittatur sine cautione, rem raram habituram vxorem. Eadem obtinere in Ducatu Brunsvicensi & Luneburgensi, idem obseruat STRYKIVS (f) Nec aliter in aliis Germaniae prouinciis, vbi, adoptato iure Romano, vel plane in desuetudinem abiit tutela mulierum, veluti in Pomerania, (g) arbitrio mulierum relicta est; maritalis vero tutelae vocabulum, *die eheliche Vormundschaft* aequae, ac curatela litis, fere in umbram abiit: quod vel maxime mireris de Frisia orientali, in qua tutela illa, quamuis singulari statuto nitatur, plane tamen euauit, ceu exemplis forensibus demonstrauit EYBENIVS, (h) quum tamen in ipsa Frisia, qua nulla fere gens iuris Romani seruantior est, (i) illa etiamnum vsu perpetuo seruetur. Tantam morum ac legum dissimilitudinem in Germaniam inuexit ius Romanum, aliis gentibus patrii moris tenacioribus, aliis iuri Romano plane obnoxiiis, & veluti ditina humanae ei omnia dederunt. Quid? quod plerisque locis eo decursum est, vt ICI extra Saxoniam ad suscipiendam probationem obstrictum putent eum, qui aut feminae personam standi in iudicio dubiam reddere; (k) aut pro ea maritum, de receptitiis bonis acturum, sine mandato, vel cautione de rato admittendum esse, contendat. (l) Quae omnia quam iuris patrii principiis aduersentur nemo non intelligit.

§.XX.

- (c) Pruckmann *lib. I. Cons.* XLVIII, n. 191. (d) Scheplitz. *Consu. March.* P. III. tit. II. §. 6. n. 2. p. 172. (e) Muller. *Prax. For. March. Refol.* CXXV. n. 60. (f) Stryk. *Not. ad Laut.* p. 105. (g) Mev. P. IV. *Dec.* 99. (h) Eyben. *de tutel.* I. p. 328. (i) Zach. Huber. *Obs. Rer. iudicat. Cent. I. in praef.* (k) Stryk *Vf. mod. ibid.* n. 5. p. 309. (l) Hahn. *ad Wesenb. tit. de tutel.* n. 5. Esbach. *ad Carpz.* P. II. *Const.* 15. *def.* 1.

§. XX.

At ne iis quidem locis omnibus, vbi etiamnum mulieres vel sub cura, vel sub tutela siue maritorum, siue aliorum, esse iubentur, ius istud Germanicum illibatum mansit. Nam primo, quum Icti ex iure Romano didicissent, puberes & viri potentes non in tutela, sed cura, esse posse: tutelam illam in curam commutarunt. Quo factum, vt frequenter quidem audias, mulierem contraxisse vel egisse cum curatore, rarissime autem, eam tutoris sui auctoritatem adhibuisse. Quod sine ratione fieri, facile potest probari. Nam ignotum maioribus fuisse tutorum & curatorum discrimen, supra (§. II.) vidimus, & tutela illa, quam vel mariti, vel agnati, ex lege apud Germanos suscipiebant, non modo primario ad bona earum, sed vel maxime ad personam, pertinebat: id quod vel inde patet, quod ex plerarumque prouinciarum legibus ne nuptias quidem inire sine tutorum illorum consensu possent, (m) quum id sine curatorum consensu recte fiat ex principiis iuris Romani. (n) Deinde cum vetus illa tutela esset legitima, quam ipso iure acquirebat maritus, simul ac vxor in eius torum concessisset, (*vann sie in sein Best irat*) adeoque nec constitutione sollemni, nec confirmatione magistratus, ad explicanda illius tutelae munia opus esset; denuo legitimam illam tutelam tantum ad administrandas vxoris res sufficere, existimarunt, non ad actiones pro vxore instituendas suscipiendasque. Hinc Saxonici doctores negant, maritum vxoris nomine in iudicio esse admittendum, priusquam produxerit curatorium, vel de rato cauerit. (o) Quin ne mandari quidem marito litem ab vxore sine curatore posse, contra RAUCHBARVM (p) contendunt DAN. MOLLERVS (q) & BEN. CARPZOVIVS, (r) quorum sententiam postea ordinatione Præcessus Sax. ratam habuit Saxoniae Elector. (s) Denique pleraque huic tutelae effecta subtraxerunt, eatenus, vt illa non amplius ex illa tutela maritali, sed ex iuribus peregrinis, explicare plerique malint. Sic enim administrationem rerum illatarum, quam ex tutela maritali diserte arcessit ius Saxonicum, ipsi eandem putant cum administratione, quam secundum ius Romanum nouissimum

Qqqqq 3

mum

(m) Ill. & Ludewig de *Consensu Connab. extra patrem. Diff. II. p. 19.* (n) l. 8. C. de nupt. (o) Carpz. P. I. C. I. Def. 32. Rauchb. P. I. Quæst. II. n. 46. Moller. *Semest. I.* 18. 19. (p) Rauchb. *ibid.* n. 52. sequ. (q) Moller. *ad Const. El. XV. 62. sequ. & Semest. I.* 18. (r) Carpz. *ibid. def. 32. n. 4.* (s) *Ordn. Proc. rit. VIII. pr.*

num marito in paraphernalibus competere nouimus, (t) quum tamen haec non sit fructuaria, nisi pactione constituatur vsusfructus, illa, tamquam ex tutela legitima Germanorum profecta, cum vsufructu semper coniuncta sit. Curatoris quoque, vt vocant, consensum non amplius putant necessarium vel puellae, vel viduae nupturae, quin iniurae atque iniusta esse arbitrantur eiusmodi statuta, quae a curatorum consensu nuptiarum validitatem suspendunt, quem tantum decori causa adhibendum ipsi existimant. (u) Quae quam aliena sint a Themidos Germanicae principiis, ex iis, quae supra (§. II.) differuimus, satis vnusquisque intelliget.

§. XXI.

Sed iam operae pretium fuerit, hodiernam huius tutelae curaeue indolem cum iuris antiqui principiis, iisque, quae postea ex iure Romano recepta sunt, quin & praxin Saxoniam cum aliarum ciuitatum legibus & statutis contendere, vt eo magis adpareat, qualia hodiernum supersint veteris istius tutelae maritalis vestigia. Et primo quidem iam diximus, vetere iure marito hanc tutelam ex lege competiisse, simul ac vxor in eius amplexus venisset. Itaque non opus erat vel singulari constitutione, vel confirmatione magistratus. At Saxones aliter philosophari coeperunt. Sufficere putant curam maritalem legitimam, si quid agendum contrahendumque sit extra iudicium, adeo vt si vel maxime singularem curatorem acceperint a iudice, tamen alterutrius, siue mariti, siue constituti curatoris, consensus vxori contrahenti sufficiat, modo ille non dissentiat. (x) Hinc quum Augustus Elector Saxoniae (y) vsus sit verbis: *Ohne Vorwissen und auctorität ihrer ehelichen und anderer verordneten Vormünder*: copulam et diiunctiue interpretandam putant MOLLERVS (z) & BERLICHIVS, (a) quamuis verosimilior sit sententia CARPZOVII, (b) verba illa accipientis de feminis nuptis & innuptis simul, adeoque illa postrema: *verordneten Vormünder* referentis ad innuptas. Vnico casu mariti curatoris consensum feminae sufficere negant, si nimirum cum marito, vel in eius commodum, contrahere velit. Quod & iustam habet rationem, quum

(t) *l. 8. C. de pact. conu.* (u) *Beust. de Sponsal. cap. XXI. pag. 15. & de Matrim. cap. XLIX. pag. 92.* (x) *Dan. Moller. ad Const. Elect. XV. 3. Wesenb. Consil. Tom. 1. Conf. XI. n. 17. Carpz. de Iur. fem. sing. Decad. III. posit. 8. n. 8. sequ.* (y) *Const. Elect. XV. §. gleichberg.* (z) *Moller. ibid.* (a) *Berlich. II. Conclus. XXVII. n. 15.* (b) *Carpz. ibid. n. 11. sequ.*

quum non modo ius nostrum, (c) sed & ipsa recta ratio non patiatur quemquam auctorem fieri in rem suam. Sic Doctores Saxonici maritali isti siue tutelae siue curae, adhuc aliquid tribuunt, quoties negotium aliquod extra iudicium gerendum est, at simul ac in foro pro vxore postulare velit maritus, eum aut a magistratu confirmandum, aut nonnisi tamquam procuratorem vxoris praesumptum, praestira cautione de rato, admittendum iudicant, ceu paullo ante ostendimus pluribus. (§. XX.) Quod a iure Germanico vetere adeo abhorret, vt candidè scribat GE. BEYERVS: (d) *Olim cura maritalis in Germania ad lites suffecisse videtur absque iudicis confirmatione, quod omnes iuris prouincialis vtriusque, scilicet Suaeuici & Saxonici, textus innuunt.* (e)

§. XXII.

Nemo ergo mirabitur, extra Saxoniam, vbi plerumque iuris patrii decreta turbarunt ICTI, folius iuris Romani principiis innutriti, eam magistratus confirmationem exulare, siue in foro, siue priuatos intra parietes vxori aliquid agenti auctoritatem accommodet maritus. In ipsa Lusatia superiore, vbi tamen legibus moribusque Saxonice viuunt, maritum, etiam pro vxore postulaturum, non indigere magistratus confirmatione, sed suo iure tamquam legitimum vxoris suae curatorem, admitti, ex STATVTO BVDISSINO (f) obseruauit laudatus BEYERVS. (g) In Belgio quoque maritos non confirmari vxorum curatores, siue domi suae, siue in foro quid gerant, experientia docet. Ex quo etiam collegit doctissimus Frisiorum ICTUS, VLR. HVBERS (h) maritalem illam curam, non esse curam proprie dictam, sed potestatem sui generis maritalem: recte profecto & adposite, si per proprie dictam, curam intelligit eam, quae ex iure Romano est. Huic enim dissimilimam esse tutelam illam maritorum in Germania, facile largimur: est tamen tutela proprie dicta iuris Germanici, quod inter potestatem, tutelam & curam nullum statuisset discrimen, supra iam animaduertimus. (§. II. Cap. II.) Quod ad IVS HAMBVRGENSE (i) attinet, de eo iam supra vidimus. (XI) Tantum enim abest, vt maritus eo iure arceatur a foro, si vel curatorium non proferat, vel rem ratam habituram vxorem, non fatisdet, vt potius haec vxoris tutela cum obstringat

(c) l. 1. ff. d. auct. int. l. 5. ff. eod. §. 5. Inst. eod. (d) Beyer. Spec. Iur. Germ. I, 27. 14 (e) Iur. prou. Sax. I, 31. Spec. Suen. cap. CCCIX. (f) Statut. Budissin. cap. II, tit. VIII. (g) Beyer. Spec. iur. Germ. ibid. (h) Huber. Praelect. ad Digest. XXVI, l. 3. (i) Statut. Hamb. I, 9, 1.

gat etiam inuitum ad vxorem in iudicio defendendam. (*Der sie dann im Rechte als ihr Ehe-Vogt und rechter Vormund zu vertreten schuldig.*) Quo etiam factum, vt quum statuta illa prudentissime scripta propinquos intra tertium gradum consanguinitatis, nec non generum & forcerum sine mandato postulatueros, cauere de rato iubeant, (k) ea cautione ibi onerari non videamus maritum, pro vxore sine eius mandato agentem, quippe tutorem vel curatorem vxoris suae legitimum. Nec aliter se rem habere videmus IVRE LVBECENSI. Quamuis enim & illo sanciat, (l) *es sollen Frauen und Jungfrauen zu keinen Zeiten Macht haben Sachen im Gerichte zu führen, weder durch Klage noch durch Antwort, sollen auch nichts auflassen vor dem Rathe noch vollmächtig machen ohne ihrer Vormünder Consens und Willen*: nusquam tamen vel mandatum, vel curatorium, vel cautionem de rato a marito exigere animaduertimus, nec vsquam vllum horum exigit MEVIVS, iuris illius interpretis, qui alioquin nullam temere, statuta illa ex iure Romano interpretandi, praetermittere solet occasionem. Eandem tamen labem, quam in Saxonia iuri patrio intulit ius peregrinum, etiam in IVRE WVRTEMBERGICO (m) obseruamus. Quum enim maritus, iure ciuili nouo tantum bonorum receptitorum nomine sine mandato acturus, de rato caueat, iure illo Wurtembergico, neglecto illo bonorum discrimine, indistincte de rato cogitur cauere, adeo vt ibi dubitent, (n) an ab hoc onere cautionis liber futurus sit, si offerat instrumenta sibi ab vxore tradita loco paraphernorum. (o) Nec minus LEGIBVS MAGDEBURGICIS (p) iuris peregrini lacinia accessit, quippe quibus cautum: *Es sollen auch die Ehemänner, wann sie wegen ihrer Eheweiber in Fällen, vvelche kein speciale mandatum erfordern, erscheinen, ein curatorium vorlegen, oder de rato cauiren, oder von ihren Eheveibern, bevorab in casibus speciale mandatum requirentibus, gevollmächtiget seyn.* Adeo magis alibi, alibi minus descitum est a prisco iure patrio, quo maritus sine magistratus confirmatione legitimus erat vxoris suae tutor ac proinde sine vxoris mandato, vel cautione de rato omnia eius negotia in iure aequae, ac inter priuatos parietes, recte explicabat.

§. XXIII.

(k) *ibid.* I, 10, 1. (l) *Ius Lubec.* I, 7, 8. (m) *Ius prou. Wurtenb. Part. I, tit. XVI, §.* Item *ein Ehemann.* (n) *Befold. Disp. ad P. I. Iur. Prou. Wurtenb. §. 38. Lauterb. ad P. I, tit. XVII, §. 34.* (o) *l. fin. C. de pact. conuent.* (p) *Ord. Proceff. Magdeb. XIII, 5.*

§. XXIII.

Iam ergo quanta in Saxoniam fit mariti curatoris potestas, paucis dispiciendum. Quum nimirum extra iudicium omnia pro curatore agere possit: facile patet primo, uxorem nihil rerum suarum alienare posse sine eius auctoritate ac consensu. Generatim enim IUS SAXONICVM: (q) *Kein Weib mag ihres Gutes ichtwas vergeben ohn ihres Mannes Willen.* Et quidem quum mulier vel res mobiles possideat, vel res soli: in illis alienandis nemo dubitat, quin mariti consensu opus sit, quia maritus uxoris superstes earum heres est ac legitimus successor, quam successionem uti nec testamenti factione, ita ne alienatione quidem inter vivos, marito interuerti oportet. (r) At in fundorum alienatione uxorem hoc consensu mariti haut indigere, existimant MOL- LERVS (s) & BERLICHIVS: (t) quos tamen errare vel ideo recte statu- unt alii, (u) quod generalis sit illa iuris Saxonici prohibitio. At est & alia, eaque consultissima ratio, quae huiusmodi res alienari sine mariti consensu non patitur. Quum enim iure Saxonico maritus bonis omnibus uxoris, constante matrimonio, utatur fruatur: mariti sane quam maxime interest, legitimum hunc usumfructum alienatione bonorum, se inconsulto facta, sibi non interuerti, ceu iam AVCTOR GLOSSAE IURIS SAXONICI (x) recte animaduertit. At quemadmodum nihil ibi alienare potest uxor inconsulto marito: ita nec maritus quid- quam ex rebus uxoris, inuita ea, recte alienat. (y) Deinde idem de aliis contractibus dicendum, quibus se ad dandum praestandumque obstringit uxor. Tantum enim abest, ut femina se sine consensu cura- toris, (cuius vicem & maritum in contractibus sustinere diximus) va- lide obligare possit, ut defectus curatoris obligationi huic vim atque effectum ipso iure detrahat, adeoque actus plane nullus sit, nec vlla rescissione vel restitutione mulieri laesae opus sit. (z) Quod adeo ve- rum est, ut, quum mulier sine curatore contrahens procul dubio obli- getur naturaliter, ac proinde fideiussores pro ea interuenientem obli-

Rrrrr

gari

- (q) *Ius prou. Sax. l. art. XXXI.* (r) *Matth. Coler. P. I. Dec. LXI. n. 5. Carpz. de iure fem. sing. Dec. III. pos. 8. n. 19.* (s) *Moller. ad Const. Sax. XV. n. 3.* (t) *Berlich. II. Concl. XVII. n. 16.* (u) *Weseub. Tom. I. Conf. XXV. n. 15. Rauchb. I. Quaest. XXXIV. n. 45. Carpz. de iur. sing. fem. ibid. n. 23. seq.* (x) *Hartm. Pif. Obs. CLV. Carpz. ibid. pos. 9.* - (y) *Constit. Augusti El. Sax. XV. §. Gleichergehalt. Moller. ad dictam const. n. 85. Berger. Diss. iur. X. 1. bes. XI.* (z) *Moller. ibid. n. 59.*

gari, nemo dubitet, (a) Icti tamen Saxonici etiam conditionem indebiti concedant mulieri, quae ex eiusmodi obligatione, in consilio curatore in-
 ita, quidquam soluit. (b) Iusiurandum tantum a muliere praestitum,
 quoad iurantis personam, supplere statuunt ex iuris canonici principis, (c)
 & merito addunt, quoties vel in dolo versetur mulier, vel pecuniam mu-
 tuam accipiendo locupletior sit facta, obligari feminam, etiam sine cur-
 ratoris consensu contrahentem, quum & indignae sint legum beneficio,
 quae dolo alios circumveniunt, (d) nec feminae quoque fieri debe-
 ant cum aliorum damno locupletiores. (e) Nullam erga Saxones vim
 tribuunt obligationibus nuptiarum, sine curatorum, adeoque & mari-
 torum, consensu initis, nisi quod excipiant contractus mulieri utiles,
 (f) quia & pupillus meliorem conditionem suam reddere possit sine
 tutoris auctoritate, (g) itemque ea, ad quae feminae negotiantes cir-
 ca mercaturam se obstringunt. (h) Quod adeo omni dubio caret, ut
 & cambia eiusmodi mulieris, & sine curatorum maritorumque consen-
 su scripta, persecutionem cambialem operentur, etiam iis locis, ubi
 alioquin mulieres nihil sine iis possunt, (i) quum alias mulieres & in
 ijs Germaniae prouinciis, ubi illa mulierum cura paene euauit, vel
 maritum curatoremue adhibere iubeantur, vel virum saltim aliquem,
 qui eas de effectu negotiationis collybiticae rigidissimo admoneat.
 (k) Quin & tum conualescere contractum docent, si mulier vel eum,
 qui negotio interfuit, curatorem sibi confirmatio continentem petat, (l)
 vel loco curatorum adhibuerit cognatos proximos, iique contractum
 illum non improbarint: (m) vel denique cum parentibus liberisque
 contraxerint, (n) inter quas personas vel ipsa pietas omnem fraudis
 ac laesionis suspicionem excludit. (o) Denique feminam illustrem,
 & magistrorum vel officialium consilio instructam, non indigere in con-
 trahendo curatorum consensu, inter omnes constat: (p) quamuis

NON

- (a) Hering. de fideiuss. XIX, 3. Carpz. de iur. sing. sem Dec. III. pos. 3. n. 13. seq.
 (b) Moller. *ibid.* n. 19. Berlich. *ibid.* n. 114. Carpz. *ibid.* pos. II. n. 6. (c) Carpz.
ibid. pos. 3. n. 18. seq. (d) l. 43. §. 1. ff. de admin. tut. l. 37. §. 1. ff. de minor. (e)
 arg. l. 46. ff. de obl. & act. (f) Riuin. ad Proc. Sax. tit. VIII. emma. 37. (g)
 arg. l. 9. pr. ff. de pr. iust. de auct. tut. (h) Cons. Elect. XV. in fin. Carpz. *ibid.* pos. 4.
 n. 19. sequ. (i) Ludou. introd. ad Proc. Camb. l. 7. sequ. (k) Pos. Pruss. Reg.
 allgemein Wechsel Recht de anno MDCCXXIV. art. VIII. (l) Menken. ad ordin.
 Proc. tit. VIII. ib. 12. n. 5. (m) Carpz. P. II. Cons. XV. Def. 18. Beyer. spec.
 iur. Germ. I, 27. 30. sequ. (n) Moller. *ibid.* n. 66. (o) l. 17. C. de posth. rousf.
 (p) Carpz. *ibid.* Def. 9.

non desint exempla, quae & eius conditionis mulieres, in negotiis cum maiore praecudicio coniunctis, veluti alienationibus vel oppignorationibus immobilium, sine curatorum consensu nihil egisse docent. (q)

§. XXIV.

At vero aliis locis, ubi mulieres perpetuae tutelae siue curae subsunt, non eodem modo haec omnia observantur. In Belgio enim laxiorem esse maritorum potestatem, adeoque & inconsulta vxore eos alicubi vendere ac oppignorare posse vxorum bona, iam supra ostendimus. (r) In Frisia tamen, vxore non consentiente, nihil rerum immobilium vxoris alienare licet marito, quum is res mobiles pro lubitu in alios transferat, ipsasque obligationes, vxore inscia, valide cedat aliis, ceu variis adlatis sententiarum exemplis solide demonstrat VLR. HUBERVS. (s) Similiter in Belgio vxor se, nisi auctore viro, obligare non potest, adeo, vt & Frisii, qui alioquin iuri Romano plurimum tribuunt, contractum huiusmodi nullum iudicent, nisi in vxoris contrahentis vtilitatem manifesto vergat. (t) Adstrictior quoque est mulieris potestas alienandi contrahendique apud Lubecenses, quippe quae sine marito vel curatore nec venundare quidquam, nec se obligare potest pro alio vltra binos numos & dimidium. (u) Quod & Hamburgi obtinet, ubi vxor sine marito consensu nihil vel emit vel vendit valide, praeter linum, ac ne ex mutuo quidem, nedum ex alio contractu, tenetur, nisi quod creditor ei tunc stolam exteriorem detrahere possit, eo vsque, dum nomen expunxerit. Merentur verba statuti legi, quae ita se habent: (x) *Die frau, so der Kauffmanschafft nicht zugesthan, kan ohne ihres Mannes oder ihrer Vormünder Wissen und Vobors, aufferhalb Linnewand und Flachs, zu des Hauses Nothdurfft geböreg, nichts beständiglich contrahiren. Hätte sie aber ohne Consent ihres Vormundes etwas aufgeborget, oder gekaufft, soll dem Gläubiger verstatet werden, ihr das oberste Kleid abzunehmen, bis daß er bezahlt ist.* Nimirum mercatrix & Hamburgi, & Lubecae, & in Belgio, sine curatore contrahit valide, modo Hamburgi tabernam publice habeat, wenn sie Kauffmannschafft gebraucht, offene Laden und Fenster hält, wie Gewichts aus oder einwieget und mißet.

Rrrrr z

fal-

(q) Carpz. *de iur. sing. fem. Dec. Ml. pos. 5. n. 28. sequ.* (r) Grot. *Introd. in ius Belg. l. 1. P. V. n. 33.* (s) Huber. *Prael. ad Pand. XXVI, 1. 6. § 18.* (t) Huber. *ibid. §. 6.* (u) *Ius Lubec. l. 10. 1.* (x) *Stat. Hamb. II, 8. 1.*

faltim mobilia recte alienat vxor, & super iis contractus quoslibet inicit etiam in scio marito vel curatore. Quod & in hoc ducatu Magdeburgico cautum ORD. PROCESSVS EMENDATIORE, (y) quae, quamvis sine curatoribus eas nihil in iure agere patiat, nec quidquam in foro gestum ratum esse velit sine curatorum auctoritate, praeterquam si in iure quid confessa sit mulier: de negotiis tamen extra iudicium gestis statim subiicit: *Wie denn auch in den extra-iudicial Handlungen als Contracten, so mit fremden, und nicht unser Eheleuten selbst geschlossen worden, Testamenten, Schenkungen des Fabrnisses unter den Lebendigen, oder auf den Todes-Fall, die Gegenvart und Auctoritaet eines Kriegischen Vormundes nicht von nöthen, sondern es ist darinnen nach den gemeinen beschriebenen Rechten zu verfahren, in Veräußerung aber unbeevegllicher Stücken soll die Auctoritaet und Vollvort eines kriegischen Vormundes allerdings erfordert werden, und in dessen Entstehung der Handel an sich null und nichtig seyn.* Sic facile patet, & hac quoque in re alibi tenaciores fuisse Germanos morum patriorum, alibi eosdem admixtione iuris Romani mirifice fuisse vel emendatos, vel interpolatos, vt mirum fit, toti isti maritali tutelae non potius semel simulque nuncium mitti, quam eandem ita deformari his iuris peregrini laciniis, vt vix sui similis videatur.

§. XXV.

Ex quibus facile patet, quid in Saxonia sine curatore possit femina, adeo, vt ne mariti quidem consensu ad id indigere videatur. Quum enim ICti Saxonici existiment, illam siue tutelam siue curam in feminarum gratiam inuentam esse, ne fraudi illis sit lubricum iudicii, & innata fere sexui credulitas: non poterunt non inde colligere, ea omnia mulierem sine curatoris, vxorem sine mariti consensu recte explicare, ex quibus nullum illi imminet damni vel laesionis periculum. Hinc non modo rem familiarem suo arbitrio administrat, sed & inconsulto curatore, testamentum condit, (z) mortisque causa donat, (a) aliaque recte agit, quae supremo hominis iudicio fieri solent. Quamvis enim de mortis causa donatione dubitent MATTH. WESENBE-
CIVS (b) & MOD. PISTORIS (c) eo, quod eiusmodi donatio pactis & con-

(y) Ordin. Proc. Magd. emend. cap. XIII. §. 1. (z) D. Augusti Elect. Sax. Const. 15. Gleichergestalt. (a) Carpzov. de iur. sing. fem. Dec. III. pos. 7. n. 9. sequ. (b) Wesenb. Paratitl. de mort. caus. don. n. 4. (c) Modest. Pistor. Tom. I. Consil. 1. 2. 23. 24.

contractibus quodammodo videatur equiparanda: (d) notum tamen est, eandem inter conuentiones & vltimas voluntates quodammodo fluctuare, (e) quumque per omnem donatricis vitam sit reuocabilis, nec prius, quam ea mortua, donatarius dominium consequatur, quando iam laesionis nullum amplius periculum subest: rationem, ob quam celsissimus Saxonum legislator liberam testamenti factionem concedit feminis, donationibus his omnino quadrare, nemo temere negauerit. Id satis expeditum est, ne consentiente quidem curatore eam in fraudem mariti de rebus mobilibus, (f) nec auctore marito aliove curatore de rebus vtenilibus vel geradicis, in fraudem cognatae, supremis tabulis disponere posse. (g) Vti enim in illis maritus, ita in his cognata ab ipsa lege ad successionem vocatur, neque testatricis arbitrio hic quidquam permittitur, quia sic semper eludi ac interuerti posset legitima illa successio. Cui tamen principio an admodum consentaneum sit, quod geradam illam hereditate ad mulierem delatam vel illatam (*geerbte und eingebrachte Gerade*) marito vendi, vel extraneo donari patiantur, etiam nulla vrgente necessitate, alii viderint. Quis enim negauerit, & eo modo cognatae illud lucrum a lege destinatum semper impune posse interuerti? Et quis fraudem fieri legi dubitet, quoties saluis legis verbis sententia eius circumuenitur? (h)

§. XXVI.

Extra Saxoniam alibi eadem sequuntur principia, alibi id, quod res est, iudicant, non in feminarum gratiam inuentam esse hanc tutelam, sed in gratiam mariti, quem vetere iure Germanico non minus uxorem, quam liberos, in potestate habuisse tutoris nomine, supra iam animaduertimus. Hinc quemadmodum liberam feminis testamenti factionem indulgent etiam LEGES MAGDEBURGICAE, (i) & mores in Frisia recepti: (k) ita in Gallia & uxori testamentum conditurae opus est auctoritate viri, (l) ne quid in eius liberorumque communium detrimentum disponat. Nec desunt leges similes in Germania.

Rrrrr 3

nia.

(d) Huber. *Prael. ad tit. Dig. de mort. caus. don. §. I.* (e) *l. 27. pr. ff. de mort. caus. don.* (f) *D. Augusti El. Part. II. Cons. VII.* (g) *Boyer. Spec. iur. Germ. II, 15, 55.* (h) *l. 29. ff. de Legib.* (i) *Ordin. Proc. Magd. emend. cap. XIII. §. I.* (k) *Huber. Prael. ad Dig. XXIV. l. 17.* (l) *Tiraquell. ad Leg. Connub. Gloss. V. n. 93. sequ. Chassan. Consuet. Burgund. tit. de iur. coniug. rubr. IV. verb. vj. aussi par testament.*

nia. IVRE enim HAMBVRGICO (m) cautum est: *Keine Frauenperson, sie sey ledig oder verheurathet, möge auch von vvolgeuonnenem Gut, ohne Vormund, in ibrem Testament oder letzten Willen etwas vergeben. Was denn aber eine Frau gebe von ibrem geuonnenen Gut durch ihren Mann, als ihren rechten Vormund, ohne Erlaubnis der Erben, das solle man entrichten aus dem summanden Gut vor allem Theile.* Et IVRE LVBECENSI (n) adhuc magis restricta est mulierum testamenti factio, & contra tanto plus maritis circa vxorum testamenta permissum. Sicuti enim ibi non testatur femina, nisi mercatrix de bonis industria sua adquisitis, & vidua: ita priore casu requiritur consensus tutorum vel curatorum: posteriore potestas a marito vxori testamento facta. En verba notatu dignissima: *Es kan keine Frau nach Lübischem Recht ein Testament machen, es sey ihr dann die Macht von ibrem verstorbenen Manne in seinem Testament gegeben, doch von denen Gütern, uvelche ihr der Mann gegeben, und zu verestiren vergünnes hat, und nicht von Erbgütern. Wäre sie aber eine Kauff-Frau, und also vor dem Rathegezeuget, so mag sie ein Testament machen, von ibrem vvolgeuonnenem Gute, doch mit ihrer Vormünder und nächster Erben Beuwilligung.* De cuius statuti a iure communi vel maxime exorbitantis aequitate quum multis disputet MEVIUS, nescio tamen, an rationem eius genuinam satis peruiderit. Nimirum de bonis hereditariis iure Lubecensi testari non licet, sed de adquisitis. Acquirere ibi nihil praesumitur femina, nisi vel mercatrix sit, vel a marito aliquid testamento acceperit. Vtroque ergo casu testari potest, illo, si curator, qui ex lege maritus est, consentiat, hoc, si maritus cum ipsis rebus potestatem simul ei dederit, de rebus istis suo arbitrio disponendi. Ita bene cohaeret ius illud vere Germanicum, nec multum refert, iuri Romano consentaneum sit, nec ne, quum cuius ciuitati ac reip. integrum fuerit, iuri Romano ita apud se ius hospitii dare, vt ne ciuibus molestum esset, moresque ac consuetudines patrias, violato hospitii iure, ageret in exilium.

§. XXVII.

Itaque passim effectus quidam supersunt tutelae maritalis legitimae, etiam vbi iuri patrio parum honoris habetur, veluti quod maritus bona vxoris, constante matrimonio, administrat, quod iisdem vitur frui-

(m) *Ius Stat. Hamb.* III, 11, 14. (n) *Ius Lubec.* II, 1, 14.

fruitur, quod vxor in alienandis rebus suis plerisque locis mariti consensum adhibere tenetur, quod hic plerisque locis, vbi etiam curatores non indigent feminae, maritus vna cum vxore subscribit contractibus, adhibita formula: *In ehelicher Vormundschaft seiner Frauen.* Quae omnia demonstrari possent pluribus, nisi nos promissae breuitatis fides, quanto omnia transcursum dicenda sunt, identidem admoneret.

§. XXVIII.

Sed iam pridem portum respicimus. Ne itaque iusto latius euagemur, suffecerit, genuina vtriusque iuris principia de tutela vel cura maritali offendisse, comparatisque statutis moribusque hodiernis, perspicue, quantum per alias occupationes licuit, docuisse, quae Germaniae gentes ac ciuitates vel sanctius priuatas leges patrias colant, vel eas aut ex iure Romano interpolant, aut plane extorres solo patrio esse iusserint. Alia enim, quae studio praetermissimus, ne vulgus quidem ignorat, & ex libellis in triuis obuiis facile petuntur. Itaque illis missis hic figuram ratem, Deoque sospitatoritabulas votiuas pia mente suspendimus.

PRAESCRIPTIONE ANNALI IV- RIS LVBECENSIS

A IVRE COMMVNI DIVERSA.

EXERCITATIO XXV.

- §. I. *Iuris Lubecensis celebritas & aequitas. Instituti ratio.* §. II. *Praescriptio quatenus sit iuris ciuils?* §. III. *Non tamen ea iuri naturae & gentium contraria est.* §. IV. *Leges ciuiles cuiusque resp. fini populique genio sunt attemperandae.* §. V. *Adeoque & praescriptio. Cur ea apud veteres tam varia?* §. VI. *In emporiis contractiora esse oportere praescriptionis tempora.* §. VII. *Hinc & Lubecae fere annalis praescriptio obtinet.* §. VIII. *Quid in iure Lubecensi annus & dies?* §. IX. *Primus casus, quo praescriptio annalis obtinet, si quis hominem proprium vindicet.* §. X. *Vindicationi seruorum an iure ciuili obstet praescriptio?* §. XI. *An talis praescriptio prodita fuerit vetere iure Germanico?* §. XII. *An in ciuitatibus seruis tutum per fugium fuerit?* §. XIII. *Praescriptio, qua se in urbibus tuentur homines proprii, ex priuilegio est.* §. XIV. *Quale & Lubecenses obtinuerunt simul cum iure Susatensi.* §. XV. *Ipsius periocbae, ex iure Lubec. adductae, interpretatio.* §. XVI. *An & ab aestimatione praestanda liberet illa praescriptio?* §. XVII. *Alter casus praescriptionis annalis, qua vindicatio rerum immobilium & mobilium excluditur.* §. XVIII. *Comparatio iuris communis & Lubecensis.* §. XIX. *Nec non Lubecensis & aliorum Germ. iurium.* §. XX. *Ciuitates quaedam Germanicae annalem praescriptionem & in immobilium vindicatione admiserunt. Aequitas eiusmodi statuti.* §. XXI. *Interpretatio statuti de usucapione rerum immobilium.* §. XXII. *Nec non alterius de praescriptione mobilium.* §. XXIII. *Tertius casus de praescriptione bonorum vacantium, & legatorum caducorum.* §. XXIV. *Differentiae iuris Rom. & Lubecensis circa haec capita.* §. XXV. *Lubecenses hic sequuntur principia iuris Germanici antiqui.* §. XXVI. *Interpretatio capitis de bonis vacansibus.* §. XXVII. *Nec non alterius de legatis caducis.* §. XXVIII. *Quartus casus de forma aedificatio-*

sciorum. §. XXIX. Comparatio huius capituli cum iure Romano. §. XXX. Quintus casus praescriptionis annalis in dote. §. XXXI. Comparatio iuris Lubecensis & iuris Romani. §. XXXII. Sextus casus praescriptionis annalis eorum, quae libro publico inscripta sunt. §. XXXIII. Quando & quomodo ea, quae in hunc librum relata sunt, impugnari queant? §. XXXIV. Conclusio dissertationis.

§. I.

Permagnam esse in Germania exterisque prouinciis iuris Lubecensis auctoritatem, neminem ignorare arbitramur, nisi qui se in iuris Germanici historia plane hospitem profiteatur. Non potuit non aliis ciuitatibus admirationi esse summa istarum legum aequitas, singularis disciplinae publicae vigor, ipsaque nobilissimae urbis, quae a tot saeculis his institutis excelsissime floruit, felicitas; ac proinde nemo mirabitur, alias quoque ciuitates certatim inde petiisse prudentioris legislationis exemplum, quin pro beneficio duxisse, sese participes fieri istius, quod ciuitas florentissima felicissimis condidisset auspiciis, quodque vtilissimum esse reipublicae, diuturno tot saeculorum usu, satis perspexisset. Quae itaque olim laus fuit Rhodi, qua in vrbe STRABO, (a) *admirandam fuisse, refert, legum optimarum constitutionem, & industriam cum in aliis reipublicae partibus, tum circa rem nauticam, incredibilem, adeo ut imperium maris diu possederit, legesque ab iis repertas cum Romani, tum aliae ciuitates quam plurimae, adoptarint*: idem de LVBECA dicendum, cuius statuta ob insignem *Europiae* prudentiamque legislatoriam vrbes municipiaque pleraque per Holsatiam, Pomeraniam, terras Mecklenburgicas, quin & Borussiae, sua fecerunt, vt ex instituto demonstrarunt IO. SIBRANDVS, (b) MOLLERVS, (c) & ERNEST. IOACH. WESTPHALVS. (d) Etiam si ergo alia deessent, quibus celeberrimi istius iuris aequitas probaretur, argumenta, quorum plura tamen in promptu sunt, iam a MEVIO (e) & illustri BOEHMERO, (f) in medium prolata: vel ipsum tamen tot praestantissimarum ciuitatum iudicium facile, credo, vnicuique persuaderet, non

Ssss

posse

(a) Strabo lib. XIV. p. 448. (b) Io. Sibrand. *in iure publ. urb. Lub. Sect. X. p. 94. sequ.* (c) Moller. *Isagog. ad Histor. Oberfon. Cimbr. Part. IV. cap. I. §. 2.* (d) Ern. Ioach. Westphalus *de Fontibus Iuris Lub.* §. VIII. & *Specim. Document. Mecklenb. p. 224.* (e) Meu. *Proleg. Quaest. I. no. 56. sequ.* (f) Boehm. *in Diss. de Aequitate legislatoria iuris Lub. in materia testamenti.*

posse non praeclaras esse leges, quas tot florentissimae vrbes & olim ciuitate donarunt, & hodiernum omnibus aliis institutis, quin, vt cum CICERONE (g) loquar, *omnibus omnium philosophorum bibliothecis* longissime anteposunt. Quum vero multa hoc iure constituta sint, quae a iure communi quam maxime discrepant; ego, qui urbem praeclaram non quidem natalem, sed altricem atque educatricem benignissimam veneror, me operae pretium facturum duxi, si singulare iuris Lubecensis caput DE PRAESCRPTIONE ANNALI exponerem, illudque cum iuris ciuili Romani sanctionibus breui dissertatione compararem. Quod vt bene vertat supremum Numen, in ipso limine huius schediasmatis, ex animo precor.

§. II.

Acturus itaque de PRAESCRPTIONE ANNALI IVRIS LVBECENSIS singulari & a iure communi diuersa, actum sane agere mihi viderer, si aliorum expilare scrinia, & quidquid de praescriptione in genere ICTi praecipiant, hic accumulare conarer. Illud potius hic praemonere visum est, praescriptionis acque ac vsucapionis, qua priuati inter se vtuntur, originem non aliunde, quam ex iure ciuili, esse repetendam, & hanc proinde a veteribus recte vocari, *modum adquirendi iuris ciuili*. (gg) Equidem & gentes, quae iure ciuili inter se non vtuntur, praescriptionis praesidio inter se niti, facile largior. Quis enim ignorat, iam illud belli fulmen, IEPHTHAM, Hebraeorum possessionem aduersus Ammonitas solo temporis longissimi lapsu tueri? (h) Et quid aliud Lacedaemoniis, quam exceptionem praescriptionis, opponit ISOCRATES, (i) dum pro Messeniis differens vrget, *ὅτι τὰς κτήσεις, καὶ τὰς ἰδιαι, καὶ τὰς κοινὰς ἢ ἐπγνήνται πολὺς χρόνον, κυρίας καὶ πατρῶας ἀπαντες εἶναι νομιζέσθαι*. *Possessiones siue priuatas, siue publicas, praescriptione longi temporis, & confirmari, & patrimonii loco habendas esse, persuasum esse omnibus*. Omitto iam, quae pro praescriptione iuris gentium erudite suo more dixerunt HVGO GROTIUS, (k) PVFENDORFFIUS, (l) & qui causam plane perorauit, argumentisque PETRI PVTEANI speciosissimis praeclare satisfecit, IO. WERLHOFFIUS. (m) Enimuero quamuis haec extra

(g) Cicero lib. I. de Orat. cap. XLIV. (gg) §. vii. Inst. de usu & habit. pr. Inst. de vsucap. (h) Iud. XI. v. 26. (i) in Archidam. p. 234. (k) Hugo Grot. de I. B. & P. lib. II. cap. IV. (l) Puffend. de Iure Naturae & Gent. lib. IV. §. XII. (m) Io. Werlhoff. in Vindiciis dogmat. Grotiani de praescriptione inter gentes liberatae, editis Holmstadt anno MDCXCVI.

extra omnem dubitationis aleam posita videantur: illam tamen iuris gentium praescriptionem ab hac, qua priuati possessiones suas tuentur, toto coelo distare, recte obseruauit illustre olim huius Academiae ornamentum, CHRIST. THOMASIVS. (n) Illius enim fundamentum est derelictio tacita, quae ex tam pertinace tamque diuturna gentis, possessione deiectae, patientia colligitur: huius negligentiae poena, quam leges minantur iis, qui, quam iura vigilantibus scripta nouerint, in diem veluti stertunt, nec de rebus suis recuperandis, dum occasio est, cogitant. Illa ad certum tempus non restringitur, sed sufficit tanto tempore gentem adquieuisse, ut ex ea derelictio possit colligi. Haec temporis certo legibusque definito alligata est. (o) Quin ipsa usucapionis ac praescriptionis requisita, quae non in omnibus ciuitatibus eadem esse animaduertimus, satis nos conuincunt, eam non ex aeterno illo ac immutabili iure, quod recta ratio inter omnes homines gentesque constituit, sed ex iure cuiusque reipublicae arbitrario promanasse, adeoque eatenus non esse iuris gentium, sed ciuile.

§. III.

Quamuis vero iuris ciuile inuentum sit illa inter priuatos praescriptio: non tamen ideo existimandum est, eam iuri naturae & gentium plane aduersari, quamuis in ea haeresi sint non modo GVIL. AMESIVS, (p) ipseque, quod mireris, ὁ παῖς CVIACIVS, (q) verum etiam IVSTINIANVS Imp. cui praescriptio est *impium praesidium & iustus peccandi locus*. (r) Quasi vero improbum & a recta ratione alienum sit praesidium, sine quo societatis humanae vinculum saluum esse nequit, quodque, si e reipublica proscribatur, non potest non simul pacem ac tranquillitatem secum rapere in exilium. Id vero euenturum esse, sublata praescriptione, nemo non videt, & demonstratione admodum erudita ostendit vir clarissimus KOEHLERVS. (s) Tolle praescriptionem, nihilque certius continget, quam ut dominia omnia, omnesque possessiones in dubium vocentur, adeoque lites inter ciues gliscant sempiternae, nullaque temporum serie vquam finiendae. Quid ergo acquiis est, quam ut leges discrimen aliquod statuam inter vigilantes & desides, (t) nec industriam desidiae poenas: desidiam industriae praemia

Ssss 2

(n) Thomaf. *Iurispr. diu. lib. II. cap. X. §. 191. sequ.* (o) Conf. Henr. Bodini *diff. de Praescriptione ex lapsu temporis.* (p) Guil. Arnesius *de Conscient. V. 45.* (q) Cuiac. *ad l. 1. ff. de usucap.* (r) Nou. IX. (s) Koehl. *in Exercit. Iur. N. Lincet. VII. §. 1657.* (t) *l. 2. C. de Anual. except.*

nia ferre patiantur? (u) Quid iustius, quam ut *finis* aliquis sit *sollicitudinis & periculi litium*, quemadmodum vsucapionem eleganter vocat CICERO, (x) ac proinde is ab actione repellatur, qui alterum quiete tam diu possidere passus est, ut non potuerit non se iustum dominum putare? maxime, *quum vix sit*, iudice PAVLLO nostro, (y) *ut non videatur alienare, qui patitur vsucapi, vel non agendo ius suum amittit*. Suspici quis posset, vel eo nomine iniquum videri illud praescriptionis praesidium, quod eo fieri possit, ut qui alioquin optimo iure nititur, sine vlla culpa sua, ac ideo tantum, quod vindicandi nulla fuerit occasio, rerum suarum dominio excidat. Sed vanus plerumque est hic metus. Neque enim tam rigida sunt iura nostra, ut & non valenti agere, currere praescriptionem patiantur, quin iis, qui absentes ex iusta causa, res suas vindicare, vel, aduersario absente, agere non potuerunt, data restitutione in integrum subueniunt, & facillimum praeterea produnt remedium, omnem vsucapionem praescriptionemque sine vlllo impendio interrumpendi. (z) Maneat ergo fixum & firmum, vsucapionem quidem & praescriptionem ex iure ciuili esse, nec tamen iuri naturae & gentium aduersari, adeoque & de hoc iuris capite vere dici posse, quod de iure ciuili generatim docet VLPPIANVS, (a) praescriptionem *nec totam a gentium vel naturali iure recedere, nec ei per omnia seruire.*

§. IV.

Quum ergo, ut haecenus obseruatum, iuris ciuilis inuentum sit praescriptio: (§. II.) facile mihi hoc largientur omnes rerum ciuilitum haud ignari, eam singularum ciuitatum fini, ipsique cuiusque populi genio atque indoli esse attemperandam. Si enim vera prudentia in eo posita est, ut quis genuinum actionum suarum finem ob oculos habeat, mediaque, quibus ad eum finem quam facillime possit peruenire, & recte reperiat, & repertis dextre utatur: consequens omnino est, & in legislatoria iurisprudencia hoc primum, secundum, vltimum esse, ut leges ad finem & salutem singularum ciuitatum sint comparatae. Hinc, beatas esse respublicas, experientia docet, in quibus leges vigent, fini earum ac populi indoli prudenter attemperatae, infelicissimas contra, vbi dum legibus parent ciues, sine suo miseri excidunt,

(u) l. 12. C. de posf. (x) Cicero pro A. Caecin. cap. XXXI. (y) l. 28. ff. de V. S.

(z) l. 2. C. de annal. praes. ript. (a) Vlp. l. 6. pr. ff. de iur. & iure.

dunt, similes nautis, qui aduerso flumine nauigantes, vincente omnem industriam ventorum vi, tanto magis retro feruntur, quanto magis vela contrahunt, remos impellunt, omniaque ex artis nauticae praescripto agunt. Recte hoc obseruatit rerum ciuilium auctor praesantissimus, ARISTOTELES, (b) vbi alias esse docet leges, quae statum popularem conseruant, alias, quibus principatus vel imperium optimatum contineatur, nec fieri posse, vt caedem profint & imperio paucorum, & statui multitudinis. Nec minus accurate philosophatur THEOPHILVS noster, (c) dum ius ciuile ideo vocari *τοπικὸν καὶ χερσίδες*, locale & vile, scribit, quod loco circumscribitur, & loci vtilitati consulat, eaque, quae loco illi perniciofa sint, tollat. Quod deinde auctor prudentissimus exemplo Atheniensium, Alexandrinorum ac Spartanorum illustrat, qui quum diuersos fines ob oculos habuerint, solumque incoluerint dissimillimum, quin & ciues habuerint indolis atque ingenii diuersissimi, non potuerint non diuersis etiam legibus viuere, adeo, vt saepe, quod in laude ponerent Athenienses, id Lacedaemone turpe ac a legibus alienum putaretur, & id contra esset vni reipublicae vtilissimum, quod cum maximo alterius detrimento coniunctum videretur. Adeo verum est, diuersum ius ciuile producere diuersum rerum publicarum finem, diuersum populorum genium, ipsumque tempus, quod saepe, mutata reipublicae vtilitate, ipsas etiam leges ciuiles mutare ac refigere necesse est.

§. V.

Quum ergo inter omnes constet, & luculenter haecenus demonstratum sit, ius ciuile vniuersum, fini cuiusuis ciuitatis & reipublicae esse attemperandum: dubitare profecto non licet, quin eadem prudentiae legislatoriae regula circa praescriptionem quoque seruanda sit legislatori, si consultum velit reipublicae. Et id quidem diligenter factum esse animaduerto, dum nulli fere genti idem praescriptionis tempus placuit, quod alteri commodum visum, sed haec longiore, illa breuiori temporis spatio illud circumscripsit, quaedam gentes eam plane proscripserunt e reipublica sua, prout id cuique ciuitati saluberrimum futurum videretur. Vt rem exemplis illustremus, ipse Deus immortalis, qui rempublicam Hebraeorum, vel *Θεοκρατίαν* potius, inaudito inter

Sssss 3

ter

(b) Aristotel. *Polit.* III, 7. IV, 1. & V, 9. (c) in *Paraphrasi* §. 1. *Instit. de iur. nat. gent. & cin.*

ter homines exemplo, constituit, legibusque sapientissimis temperavit, singularem plane in praescriptione rationem sequutus est. Equidem quid circa praescriptionem rerum mobilium apud Hebraeos iuris fuerit, non facile dixerim. Ast de immobilibus cautum erat, ne possessiones in perpetuum alienarentur, sed alienatae, si non prius, saltem circumacta illa quadraginta novem annorum periodo, quae anno Iubilaeo magno finiebatur, ad priorem dominum redirent: (d) de qua agraria Hebraeorum lege, quae usucapionem & praescriptionem rerum soli plane excludebat, eamque vindicationem lapsu temporis non elidi patiebatur, sed in suspenso esse iubebat, erudite egerunt CAR. SIGONIVS, (e) FR. VLR. CALIXTVS, (f) & PETRVS CVNAEVS. (g) Simile fere erat Lycurgi institutum, quem emtionem venditionem rerum fundi plane inhibuisse, referunt ARISTOTELES & HERACLIDES apud CRAGIVM. (h) Ex quo consequitur, ut iure Spartanorum nulla prodita fuerit praescriptio, ob quam vindicari non potuerint possessiones, quae vlllo casu in alterius potestatem peruenissent, ut non absurde laudatus paullo ante CRAGIVS hoc Lycurgi institutum cum illa lege Hebraeorum agraria, de qua modo diximus, comparavit. Cur vero haec gentes a reliquis tantum non omnibus ea in re discesserint, facile intelliges, si consideres, utriusque legislatori, licet ob diuersas rationes, eundem finem ob oculos fuisse, puta, ut populus, sui semper similis, nullo exterorum commercio contaminaretur. Quo minus itaque aliarum gentium consuetudinem desiderarent ciues reipublicae Hebraicae: Deus terram, rerum omnium feracissimam, inter XII tribus, excepta Leuitica, aequaliter sorte distribuerat: idemque institutum sequutus Lycurgus, agrum omnem ita viritim diuidi iusserat inter ciues Lacedaemonios, ut nullus inter eos excelleret opibus, nulli inopia dedecori ac pudori esset. (i) Ad eam vero ἰσότητα τῶν κτήσεων conservandam, vel maxime comparatae erant leges, quae rerum illarum, si forte in alterius potestatem peruenissent, vindicationem nulla quantivis temporis praescriptione excludi patiebantur. Quam necessaria sit ea prudentiae regula, ipsi quoque Romani suo exemplo fati superque ostenderunt. Quum enim

(d) Levit. XXV. 14. seqq. XXVII. 12. seqq. Ioseph. *Antiquit. Iud.* III. 12. (e) Car. Sigon. *de Rep. Hebr.* III. 15. p. 126. (f) Fr. Vlr. Calixt. *de Iubilaeis Rom. Pont.* §. CXLVI. seqq. (g) Petr. Cunaeus *de Republica Hebraeor.* lib. I. cap. II. § III. (h) Crag. *de Republica Lacedaemon.* pag. 200. seqq. (i) Cragius *de republ. Lacedaem.* pag. 199.

enim initio vrbs esset non admodum spatiosa, & ager satis angustis limitibus finiretur, denique ciuibus, in acie stare, quam in foro litigare, pulchrius atque vtilius videretur: breue valde praescriptionis tempus legibus instituerant, vt mobiles res anno, immobiles biennio vsucaperentur. (k) Quam facile enim erat Romanis, tunc raro longius a patria absentibus, in res suas inquirere, easque vindicare illico, nec committere, vt, qui eas detineret iniuste, in earum possessione consensceret? Neque exterorum causa longiore temporis spatio opus esse videbatur, quia ex iuris Romani principiis *aduersus hostes*, id est, peregrinos, *perpetuus erat auctoritas*, nec vlla ciuibus, aduersus eos agentibus, obstabat praescriptio. (l) Simulac vero Romani arma victricia per vniuersam fere terrarum orbem circumferre & tot vbique prouincias sub suam potestatem redigere coeperant: statim frequentior ciuium absentia, praediorumque situs remotior legem corrigi, tempusque illud laxari suadebat. Hinc inuenta longi temporis praescriptio, quae ad praedia prouincialia pertinebat: (m) hinc repertum praetoris beneficium, quo absentibus quibusdam aduersus praesentium, vel praesentibus aduersus absentium vsucapionem subueniretur. (n) Hinc denique IVSTINIANVS e republica futurum existimabat, vsucapionem in praescriptionem longi temporis plane transformari, adcoque rerum mobilium vindicationem non nisi triennii, immobilium inter praesentes demum decennii, inter absentes vicennii praescriptione excludi. (o) Possemus idem PLATONIS exemplo firmare, qui, quum rempublicam ex suo ingenio fingeret, tamen fusa de praescriptione rerum praecipit, eamque totam ita ordinauit, prout id reipublicae illius fictitiae finis, ciuiumque, quos in eam adlegere constituerat, ingenium postularet. (oo) Sed vel haec, quae hactenus differuimus, vt opinor, probant, praescriptionem a quolibet legislatore adcommo- dari solitam esse fini formaeque reipublicae, & quemadmodum ius illud, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, immutabile, & in vniuerso humano genere idem est, ita ius ciuile vtilitati ac necessitatibus singularum gentium seruire, ac proinde, pro diuersitate rerumpublicarum, non posse non esse diuersissimum.

§. VI.

(k) *Pr. inst. de vsucap. Cicero Topic. cap. IV. & pro A. Caecina cap. XIX.*

(l) *Cicero pro A. Caecina cap. XXVI. (m) Pr. inst. de vsucap. (n) tot. tit. ff. Quib. ex caus. mai. viginti quinque ann. in integrum rest. (o) l. vn. C. de vsucap. transform. (oo) lib. XII. de legibus.*

§. VI.

Quibus positis, nemo, credo, mirabitur, eas etiam ciuitates, quae terra marique negotiantur, ita plerumque legibus temperare praescrptionem, ne illa huic fini suo refragetur, ac eam proinde breui admodum temporis spatio circumscribere. Obseruauit hoc vir πολιτικός, IO. NIC. HERTIVS, (p) cuius en ipsa verba: *Apud populos, inquit, qui Mercurium prae ceteris colunt, sine fine praecipue in flore commerciorum collocant, tempora praescrptionum solent esse contraxiora, rerum etiam, quae alias vfucapi nequeunt, furtiuarum, v. g. vfucapio facilius permittitur.* Idem (q) vbi ex instituto agit de rebus publicis, quibus commercia pro fine sunt, inter alia & haec praecipit, *vt tempora vfucapionum in hisce ciuitatibus sint contraxiora.* Ei suffragantur & alii rerum ciuiliu periti, veluti IO. SAM. STRYKIVS, (r) & interpretes iuris Lubecensis doctissimus, MEVIVS, (s) qui interesse mercaturae docent, vt res quaedam citius, quam iure ciuili definitum est, praescrbantur. Non subsisterent profecto inter homines commercia, nisi iis huius generis legibus ac institutis confuleretur. Quis enim cum aliis contrahere, vel ab iis contractu quodam oneroso sibi quidquam comparare vellet, si non nisi post longum tempus tuta ac iminota foret possessio? Quis in incerto euictionis promisso spem aliquam ac fiduciam poneret? Et quam misera demum futura esset mercatorum conditio, si ita comparatae essent leges, vt, quauis adhibita cautione, nihil emere possis, quin periculum sit, ne contractus post aliquot annos rescindatur, remque amisso pretio, alii reddere cogaris? Adde, quod flori commerciorum minime omnium conueniant litium ambages, nihilque magis incommodum sit mercatoribus, quam si plus boni temporis in foro, quam in tabernis suis, consumere cogantur. Id quod tamen nulla animi perspicacia caueas, nisi id agant legislatores, vt rerum dominia quam citissime certa sint, & litigandi occasio omnis iis, qui non in tempore vigilarint, praescindatur.

§. VII.

Quae quidem omnia, nescio, an in vlla ciuitate, vlloue emporio, accu-

(p) Hertius *Not. ad Puffend. de iure nat. & gent. lib. IV. cap. XII. §. V.* (q) *Elem. polit. P. II. Sect. XI. §. 5. p. 447.* (r) Io. Sam. Stryk. *in diff. de praescrptione rerum per mare adlatarum secundum statuta Hamb. §. VII.* (s) *Meu. in Comment. ad ius Lub. L. I. tit. VIII, art. I.*

accuratius obseruentur, quam LVBECAE, quae iam olim inter celeberrima emporia tantum eminuit,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Ius enim, quod a florentissima illa ciuitate nomen tulit, nulla in re magis a iure ciuili discrepat, quam in praescriptione, siquidem eam arctiore temporis spatio, quam vllum aliud ius ciuile, circumscribit. Exempla eius rei exstant quamplurima. Tres tantum dies apud Lubecenses viuuit iniuriarum actio, ob verbera extra ciuitatem accepta, si quis in ciues Lubecenses velit culpam conicere, idque triduum a momento, quo pulsatus, verberatusue ad urbem reuertit, currit, (t) vt adeo ad extinguendam iniuriarum actionem non maiore ibi tempore opus sit, quam iure communi requiritur ad interdictum de glande legenda excludendum. (u) Eodem iure incolis non nisi trium mensium induciae indulgentur, ad ius ciuitatis impetrandum: (x) quum facultas illud ius acquirendi raro cuiquam ob temporis lapsum adimatur in aliis ciuitatibus, & durum ac inhumanum sane videatur CICERONI, (y) M. Iunii Penni vel Papii imitari legislationem, peregrinosque vrbe vti prohibere. Iusiurandum alicui delatum iniunctumque, nisi intra quatuordecim dies praestetur, pro deserto habetur caussaque cadit, qui tantillum temporis praeterire passus est. (z) Contra pignus, eo iure, conualescit, si decoctor quatuor hebdomadibus, antequam foro cessit, more in ciuitate recepto, constituit. (a) Sed & reliquarum tam rerum, quam actionum praescriptio iure Lubecensium quam breuissima est, & plerumque anno & die finitur, nisi quod biennium indulgetur marito, intra quod promissam, nec numeratam, dotem exigere possit, carituro omni actione, si has inducias abire passus sit. (b) Quin longi ac longissimi temporis praescriptionem, quae in iure ciuili vtramque paginam facit, fere ignorat ius Lubecense, quod (vt verbis vtamur MEVII,) (c) *commerciorum libertati, vigori & utilitati consulit, & subseruit, quoniam mercaturae, immo omnis forensis negotiationis interest, dominia rerum esse certa, & certos esse rerum possessores, qui de iis negotiari cupiant, nec, quae publice & bona fide accipiuntur, retractari, aut in suspensio esse.* Quare eos quam maxime

Tttt

fugit

- (t) *Ius Lubecense lib. IV. tit. 4. art. 2.* (u) *l. vn. ff. de glande legenda.* (x) *Ius Lubec. lib. I. tit. II. art. 2.* (y) *Cic. de Offic. lib. III. cap. XI.* (z) *Ius Lubec. lib. V. tit. VIII. art. 2.* (a) *Ius Lub. lib. III. tit. IV. art. 1.* (b) *Ius Lubec. lib. I. tit. V. art. 2.* (c) *Meuius Comment. ad ius Lub. lib. I. tit. VIII. art. 2. no. 7.*

fugit ratio, quibus durum ac paulo iniquius videtur, eos iusto cibus iure suo priuari, qui verecundia quadam praepediti, non statim ad-
ant praetorem. Recte enim his respondit laudatus MEVIUS, (d) *si quid iniquitatis breuitati temporis inesse putatur, id tollere et emendare cum publicam utilitatem, tum amittentis negligentiam. Boni patris famit-
os, cuius officia lex merito ab omnibus exorat, omne neglecta iusto coer-
ceat, esse, ex mente VARRONIS, rerum immobilium quorannis inire ratio-
nem, rerum mobilium singulis semestribus. Quod si fieret, vanissimas fore praescriptiones, dum autem non fiat, eas non posse non esse iustissi-
mas.* Haec MEVIUS, qui mallem ab aliis rationibus ac argumentis mi-
nus idoneis abstinuisset, nec persuadere lectoribus suis voluisset, sta-
tutorum Lubecensium auctores ius praetorium habuisse ob oculos,
istiquae praescriptionis suae terminum aequare voluisse. Quid enim
commune cum iure praetorio habet illa praescriptio Lubecensium? Et
quis verum praestabit, primos statutorum conditores, iuris Romani
libros unquam non dicam euoluisse, sed oculis tantum vsurpasse?
Accedit, quod ius honorarium poenales tantum ac rescissorias actio-
nes, ex edicto profectas, tam breui unius anni curriculo circumscribit,
rei autem persequutorias aequae ac civiles perpetuas esse iubet: (e) ius
vero Lubecense inter actiones rei persequutorias & poenales nullum
plane discrimen statuit, sed utrasque, fere elapso anno & die, expi-
rare patitur. Et quid opus denique est istis ambagibus, praesidioque
a praetore Romano petito, quum multo solidiore fundamento nitatur
iuris istius statutarii aequitas? Quum enim ius naturae & gentium
praescriptioni nullum certum tempus praefigat, integrum est cuius
legislatori, illud lata lege definire, adeoque & Lubecensis reipublicae
patribus illud ita definire licuit, prout id exigere visus est reipublicae
suae finis, populique salus, quam semper supremam legem esse oport-
tere, non potuerunt profecto ignorare.

§. VIII.

Diximus, analem illam praescriptionem in iure Lubecensi fere sem-
per ita exprimi, ut mentio fiat ANNI & DIEI, *Jahr und Tag*. Quare
semel defungendum est eo labore, ut, quantum temporis ex legisla-
torum sententia formula ista comprehendat, disquiramus. Sane si per
varia veteris Germaniae iura oculos circumferas, nihil reperies fre-
quen-

(d) *Manus. no. 9. C. 10.* (e) *l. 35. pr. ff. de oblig. & act.*

quentius, quam ut annis praescriptionis dies, tanquam auctarium quoddam, superaddatur. Fieri hoc animaduertimus, in IVRE SAXONICO, (f) SVEVICO, (g) AVSTRIACO, (h) quin & NORMANNICO, (i) & ANGLICANO, quod eleganter descripsit IOANNES COWELLVS. (k) Quinque hodie viri doctissimi non dubitent, quin ius suum Lubecenses primum a Susatensibus acceperint: cupiditas animum incessit, disquirendi, an & Susatensibus sollempnis fuerit illa formula? Quod dubium statim exemit codex eius iuris MCS. apographus, quem *illustris Dominus PRAESES* mecum communicavit, in quo, quoties de praescriptione agitur, fere semper iunguntur *annus & dies, labr und Tag.* (l) Praeterea haec formula iam a saeculo XII. passim occurrit in diplomatibus Bremensibus, Brunsvicensibus, Goslariensibus, Luneburgensibus, Northusanis, Tremoniensibus, aliisque, quae in communi illo vastoque imperii tabulario edidit LVNIGIVS. (m) Quid vero maioribus nostris fuerit ANNVS & DIES, ex ipsis mediæ aevi legibus Germanicis satis patet. *Diem* enim vocabant dilationem legitimam, qua elapsa quis in foro vadimonium sistere tenebatur. Quam vero citationes more maiorum semper fierent in diem decimum quartum, (*über vierzehn Nächte*,) eaque citatio, antequam contra contumacem ferri posset sententia, ter esset repetenda: connumeratis tribus diebus, quibus adesse debuisset reus, inde emergunt sex hebdomades & dies tres, quod tempus vno vocabulo dies dicitur, ceterum ex IVRE WEICHBILDICO SAX. (n) & FFVDALI SAX. (o) tum ex diplomate apud LVNIGIVM, (p) satis intelligitur. Iam ne dubitandum quidem videtur, quin eandem vocabuli notionem retinuerint etiam Lubecenses, maxime quum multa eos ex iure Saxonico decerpserint, pro certo adsistent viri doctissimi, ARTHVRVS DVCK (q) & DAV. MEIVS. (r) Ast quum iam CALLISTRATVS observavit, *optimam legum interpretem esse consuetudinem*: (s) & hic profecto ratio habenda erit vsus,

T r r r t :

Quem

- (f) *lib. III. iur. prouinc. art. LXXXIII. lib. II. art. XXIX. & alibi passim.* (g) *cap. XLII.* (h) *Art. XXVIII. apud illustr. Ludevvig. reliqu. MSSC. Tom. W. p. 12.* (i) *lib. II. cap. XVII. §. IV. & cap. XX. apud eundem Tom. VII. pag. 187. & 192.* (k) *Covellus Inst. iur. Angl. lib. II. tit. VI. §. III. pag. 88.* (l) *Veloti art. XXXVIII. XLI. LXI. LXV. CL. CLXIX. & aliis.* (m) *Lunig. part. special. cont. IV. Part. II. p. 66. 120. 639. & Part. I. pag. 220. 308. 443. 555.* (n) *Art. XXI.* (o) *Art. XIII.* (p) *Lunig. ibidem p. 66.* (q) *Arthurus Duck de vsu & auctoritate iur. civ. lib. II. cap. XVI.* (r) *Dau. Mevius proleg. comm. in ius Lub. quaest. L. no. 55. (s) l. 37. ff. de legib.*

Quem penes arbitrium est, & norma loquendi.

Auctorem autem habeo MEVIVM, (t) diem Lubecae non accipi pro flex hebdomadibus & tribus diebus, sed pro viginti quatuor horarum spatio, adeoque praescriptionem annalem, quae in Saxonia quadringentis & decem diebus absolvitur, Lubecae dies tantum trecentos & sexaginta sex comprehendere.

§. IX.

Sed ut demum ad ipsas species vel casus, quibus praescriptio illa annalis iure Lubecensi obtinet, progrediamur; prima eaque notatu dignissima occurrit, (u) ubi de tempore, quod hominis proprii, civitatis iura adepti, vindicationem excludit, agitur, de eoque ita disponitur: *Wann aber ein Bürger in einer Stadt, da Lübeckisch Recht gebraucht wird, labr und Tag gefessen hat, und alsdann von einem andern, als sein eigen Mann angesprochen, und solches, daß er eigen wäre, mit Zeugen beverisset würde; kan dagegen der Bürger durch Rabsmanne oder besessene Bürger wahrnachen, daß er über labr und Tag am Bürger-Recht, und Bürger gewesen, und in der Zeit unbesprochen blieben, so bleib er der Anspruch ledig und frey.* En primum praescriptionis annalis, quae ex iure Lubecense proficiscitur, exemplum, quod paucis & cum iure civili contendere, & ex solidis principiis interpretari, iuuabit.

§. X.

Iure Romano permultum interest, vtrum quis servum, ab alio possessum, vindicare, an pro libero se gerentem in servitutem retrahere velit. Qui iniuste aufugit, seque alicubi pro libero gerit, sui ipsius fur habetur, (x) nec vinqquam ideo libertatem acquirit, quod longissimo tempore in libertate moratus est. Hinc DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS Augusti (y) rescribunt. *Malo fide morato diu in libertate prodesse non posse longi temporis praescriptionem*: Qualia de agricolis etiam & censitis, tamquam adscriptitiis hominibus, sanxit IVSTINIANVS. (z) Contra si quis, etiam fugitiuus, in alterius possessione est, non est dubium, quin domino eum vindicaturus obstet longissimi temporis praescriptio, ceu recte obseruavit CVIACIVS. (a) Nec obscura est huius dis-

(t) Mev. ad ius Lub. lib. I. tit. VIII. art. I. no. 16. (u) Lib. I. tit. III. art. III. (x) l. 60. ff. de iur. l. 1. C. de seruis frugitiu. (y) l. 1. C. de long. temp. praescript. quae pro libert. (z) Iustinian. l. 22. §. 1. C. de agricolis & censit. lib. XI. tit. XLVII. (a) Cuiac. Not. post. ad Inst. de vsucap.

discriminis ratio. Alio enim seruum meum possidente, possessio mea definit: non item, si a nemine possideatur. (b) Huius enim possessionem animo retineo, idque adeo verum est, ut fugitiuos quoque, quoties ex lege Fusia Caninia seruorum numerus iniretur, inter seruos numerari consueuisse, scribat PAVLLVS. (c) Non mirum itaque est, fugitiuo praescriptionem non prodesse, quamuis eadem profit possessori eius, si reliqua omnia recte se habeant. Multo minus vero dubitandum, quin iure canonico domino nulla currat praescriptio, si se ei seruus subduxerit, quia hoc iure expeditum est, malam fidem omnem cuiuscumque temporis praescriptionem impedire. (d) Ex quo recte colligit ANT. FABER, (e) seruilis conditionis hominem nullo temporis, quantumcumque longissimi, spatio praescribere posse, si vel centum annorum curricula effluxerint, quod tamen tempus sufficere credidit HVSANVS: (f) semper enim in mala fide esse, qui suo se domino subduxerit, nec fugitiuum conditionem suam incertam habere, vel proprii facti ignorantiam obtendere posse. Memoriae prodidit DIO CASSIVS, (g) Maximum quemdam, quum iam quaesturam Romae peteret, a domino, tamquam fugitiuum, domum esse abductum. Et simile VLPPIANVS HOSTER (h) refert de Barbario Philippo, quem dominus siue praetorem designatum, siue, ut SVIDAS (i) mauult, iam e tribunali ius dicentem, herus ad certam crucem domum abstraxerit. An verò credibile est, inter fugam & diem istum, quo in tantum euectus fastigium fortuna subito destituit, paucillum temporis intercessisse? An seruos fugitiuos, Romam venientes, statim ad honores viam sibi munire potuisse, existimemus? Fieri profecto non potuit, quin diu prius in luce ciuiumque oculis versati sint, antequam iis honoribus digni viderentur. Quin Barbarium Philippum prius quaestura ac aedilitate functum oportuit, quam ei praeturam liceret petere. Quod omne intra paucos dies contigisse non potest. Et tamen neque vitam anteaetam, neque honores, neque tot annorum lapsum miseris illis quidquam profuisse ad libertatem, animaduertimus, luculento satis argumento, domino ius suum ab ipso fugitiuo nullius temporis praescriptione interuerti iure Romano potuisse.

Ttttt 3

§. XI.

- (b) l. 1. §. 14. ff. de acquirenda vel amitt. poss. l. 13. pr. l. 15. ff. eod. l. 17. §. ult. de furtis. (c) Paulus Recept. Sent. lib. V. tit. XIV. §. III. (d) Cap. 2. de regul. iuris in 6. (e) Ant. Faber in Codice lib. VII. tit. IV. dof. 1. (f) Husanus de de hom. propr. Quaest. V. n. 8. (g) Dio Cassius lib. XLVIII. p. 377. (h) l. 3. ff. de off. praest. (i) Suid. in Βασιλ. Φιδων.

§. XL

Nec alio iure Germanos antiquitus vfos esse circa homines proprios arbitramur. Quamvis enim apud Langobardos seruus fugitiuus triginta annorum praescriptionem opponere posset domino: singulari tamen lege edixerat CAROLVS M. id ius, tamquam Langobardis proprium, alias gentes Germanicas non obligaturum. *Vt cumque*, inquit, *intra Italiam siue regius, siue ecclesiasticus, vel cuiusque alterius hominis seruus fugitiuus inuentus fuerit a domino suo, sine vlla annorum praescriptione vindicetur, ea tamen ratione, si dominus Francus, siue Alamannus, aut alterius cuiuslibet conditionis & nationis sit. Si vero Langobardus aut Romanus fuerit, ea lege seruos suos, vel adquirent vel amittant, quae inter eos antiquitas est constituta.* (k) Francis ergo, Alamannis, aliisque Germanis, seruos suos, siue pro liberis se gerentes, siue ab aliis possessos, vindicantibus, nulla obstat praescriptio, quamvis ea obstaret Langobardis ex lege sua. Postea mitissimi ingenii princeps, LVDOVICVS PIVS, (l) paullo aliter quidem iniit rationes, eoque casu triginta annorum praescriptionem valere voluit, non vt ea prodesset seruo, sed ei, *qui alienum colonum triginta annos in re sua habuisset.* Quam quidem legem a iuris ciuilibus sanctione parum discrepare, nemo non videt. Hinc multae exstant veteres formulae apud BALVZIVM (m) & GOLDASTVM, (n) ex quibus discimus, fugitiuorum liberos non minus, quam ipsos fugitiuos, vindicari potuisse, nulla, vt videtur, obstante temporis praescriptione.

§. XII.

Sed fortassis locus saltem, vbi fugitiuus tantisper delituit, vel ciuitas, in quam sese recepit, tutum ei praebuerit receptaculum, maxime si, impetrato ciuitatis iure, ibi satis diu commoratus sit? Immo ne id quidem impedimento domino fuit, quo minus seruum suum vbi-cumque repertum sibi adsereret. Tantum enim abest, vt exceptio illa seruum domino eriperet, vt illi fugitiuo, ne in ipsorum quidem regum praefecturis ac praediis tutum perfugium esset. Patet hoc ex CAPITVLARIBVS *regum Francorum* (o) in quibus & haec legimus: *Si serui ecclesiastici, vel quorumlibet liberorum hominum, in piscum nostrum confugerint, & a dominis vel aduocatis eorum repesi fuerint, si actor*

(k) *Addit. Caroli M. ad leg. Langob. cap. VIII.* (l) *Capitular. lib. V. cap. III.* (m) *Baluz. Adpend. Marculfi form. VI. & XXXII.* (n) *Goldast. in Chartis Alim. cap. VIII.* (o) *Lib. III. cap. LXXXIII.*

*ſci noſtri intellexerit, quod eos iuſte non poſſis tenere ad noſtram domi-
nium, eiciat illos de eodem fiſco, & recipiant eos domini eorum.* Inter-
iecto tempore, quum vrbes in Germania etiam ciſſhenana ampliffimae
conderentur, multique, vitae elegantioris illecebris capti, intra moe-
nia, quam ruri, lares ſibi ac fortunarum ſedem conſtituere mallerent:
publicis imperii legibus cautum fuerat, ne vlli homini ſeruilis condi-
tionis tutus ad iura ciuitatum accessus eſſet, exſtatque eam in rem non
modo aurea FRIDERICI II. Imp. bulla, in curiae Hallenſis tabulario ad-
feruata, editaque ab illuſtri Academiae noſtrae Cancellario, 10 PETRO
ALVDEWIG (p) qua Imperator principum, nobiliſum, miniſterialium &
e. cleſiarum homines proprios in ciuitatibus admiſſi, vetat: ſed & eam-
dem legem ſubinde in uſum reuocaram legimus ab HENRICO VII. Rege
& SIGISMUNDO Imper. cuius diploma, eidem aurea bulla ornatum, re-
citauit MELCHIOR GOLDASTVS. (q) Quin tum peruulgatum apud maio-
res noſtros hoc fuit, vt de eo inoleuerit paroemia iuris elegantiffima:
Keine Henne (quo vocabulo ob gallinam, in conditionis ſeruilis ſignum
ab vnoquoque homine proprio quotannis praeſtandam, vulgo *das
Ranch-oder Leib-Huhn*, ipſe homo proprius denotabatur) *ſieyet über
die Mauern*: id eſt, *neminus alteri conditione ſeruili obnoxio vel adſcripti-
no in ciuitatibus locus eſt.* (r) Quis ergo tibi perſuaſerit, auſugentibus
in ciuitates ſeruis, ibique aliquamdiu latitantibus, libertatem fugae
praemium fuiſſe, quum ne via quidem ſeruis lege pateret ad ciui-
tates, & perinde in leges committere viderentur ciues, qui ſeruum
recepiffent intra moenia, ac ipſi ſerui, quos fuga eo abſtuliffet? Nec
ignorabant hoc ciuitatum duumiri & decuriones, experientia quippe
edocti, quoties aliqua ciuitas fugitiuis receptum dediffet, id facinus
adeo indignum viſum eſſe principibus & equeſtris nobilitatis viris, vt
arma, more ſaeculi, ideo corripent, ferroque & flammis repeterent
ſeruos, quos iure vindicari ciuitates prohibuiſſent. Qualia exempla
bellorum, ob eam cauſam illatorum ciuitatibus florentiffimis, habes
apud LEHMANNVM (s) & IO. HERTIVM (t) qui etiam obſeruat, inde mo-
leuiſſe conſuetudinem, exigendi a nouis ciuibus publicum ingenuita-
tis teſtimonium, quod vocant *das Mann-Recht*, vel *den Geburths-Brieff*,
eam

(p) Io. Pet. a Ludevwig. *Reliqu. MSSC. Tomo VII. pag. 517.* (q) Melch. Golda-
ſtus. *Conſt. imp. Tom. I. p. 167.* (r) Hect. *Paroem. iur. lib. II. paroem. XI. pag.
657.* (s) Lehmann. *Chron. Spiv. lib. VII. cap. LXXI.* (t) Io. Hertius. *de Ho-
min. propn. Sect. III. §. X.*

eam ob causam inuentum, ne homines proprii furtim in tabulas censuales irrepererent, & ciues imprudentes patrocinium suscipientes fugitiuorum, in leges imperii, tamquam in casses, inciderent. Quae quum ita sint, ne in ciuitatis quidem iuribus furtim impetratis quidquam fugitiuis praesidii fuisse, nec dolum hunc istis ad consequendam libertatem in Germania profuisse, facile vnusquisque intelliget.

§. XIII.

Quum itaque haec praescriptio, qua serui Lubecae libertatem suam aduersus dominos tuentur, & iuri communi Romano, & moribus Germanicis aduersetur: (§. X. sequ.) fieri non potest, quin singularis illa dispositio, quam supra (§. IX.) recensuimus, ex priuilegio aliquo, seu iure, ad exemplum non trahendo, quod Lubecensibus a superioribus fuerit concessum, sit repetenda. Quum enim interesset principum, vrbes florere excelsius, ciuiumque numero quam maxime adfluere: hoc se illi non facilius consequuturos existimabant, quam si ad libertatem vocarent homines proprios, qui migrarint in ciuitates, ibique certum tempus quiete exegerint, maxime quum hi dominorum truculentia in desperationem acti, certatim ad vrbes, tamquam in portum, confugerent. Hinc passim ciuitatibus huiusmodi priuilegia concessa videmus, quibus ciues suos, status quaestionem passuros, solo temporis, aliquando satis exigui, lapsu in libertate defenderent. Tale priuilegium Niceae, Sabaudiae municipio, datum esse, testatur ANT. FABER (u) qui tamen diserte monet, praescriptionem annalem dominis ibi non diutius ob stare, quam dum fugitiui in ciuitate delitescant, contra ea hos non minus, quam eorum liberos, si extra pomoeria deprehendantur, iure a dominis vindicari. Inter Rigen sium quoque priuilegia tale se reperisse scribit MEVIVS, (x) vt ciuis a domino in seruitutem reuocari nequeat, si biennio continuo iure ciuitatis vsus esset sine vllius contradictione. Sed multo plura eius generis priuilegia in ipsa Germania reperias, quamuis, quod ad tempus praescriptionis attinget, sibi non per omnia similia. Ratisponensibus sane an. MCCXXX. id tantum indulgit FRIDERICVS II. Imp. vt decem annorum praescriptio dominis, ciues Ratisponenses vindicaturis, opponi posset. (y) quale priuilegium & Hamburgenses impetrasse constat, quia eorum STATV-

TIS

(u) Ant. Faber *in Cod. lib. VII. tit. IV. def. II. & lib. I. tit. XII. def. VIII.* (x) Mev. *Comm. ad ius Lub. lib. I. tit. III. art. III. no. 50.* (y) *Lunig Reichs-Archiv Part. Spec. Const. IV. P. II. p. 262.*

tas (z) cautum est. *Da dieser Stadt Bürger von einem andern, als sein eigen Man angesprochen, und solches bewiesen würde; kan dagegen der Bürger wahr machen, daß er über zeten Jahr ohne Ansprüche in dieser guten Stadt sich aufgehalten, seine Wohnung und Wesen allhie gehabt, soll er seiner ruhshamen Besizung genießen, und ferner Ansprach ledig und frey bleiben.* Plerisque tamen ciuitatibus ipsa praescriptio annalis concessa, veluti anno MCLXXXVI. Bremensibus a FRIDERICO I. Imp. (a) anno MCCV. Argentoratensibus a PHILIPPO Imperatore: (b) anno MCCXIX. Goslariensibus a FRIDRICO II. (c) an. MCCXXXVII. Viennensibus ab eodem Imperatore: (d) anno MCCLXXV. Lindauensibus a RVDOLPHO I. Rege: (e) anno MCCXC. Nordhufanis ab eodem Rege: (f) anno MCCCXXXII. Tremoniensibus a LVDOVICO Bauaro: (g) anno MCCCXCVII. Spirensibus a WENCESLAO Rege: (h) fortassis & aliis vrbibus, quarum chartae nondum in lucem prodierunt: Saltim Magdeburgenses huiusmodi priuilegium, quamuis Lubecensi paullo adstrictius, obtinuisse colligi potest ex loco IVRIS WEICHBILDICI: (hh) *Welcher Mann binnen Weichbild- Rechts gefessen hat Jahr und Tag ohne iedermans Ansprache, der mag seine Freyheit behalten selb siebend seiner nächsten Magen (der sollen drey seyn von Vater, drey von der Mutter, wer sie auch seyn,) denn daß ihn iemand zu eigen behalzen möge.* Denique & id obseruamus, non modo Imperatores & Reges vrbibus huiusmodi priuilegia dedisse, verum etiam principes. Nam Lüneburgensibus Otto Puer, Dux, anno MCCXLVII. id inter alia concessit, *vt si quis in ipsa ciuitate annum & diem transegerit, non requisitus à domino suo, pro libero homine teneretur & a nemine in posterum impetoretur.* (i) Et insequentis saeculi anno XIV, Otto, Dux Brunswicensis; notabili diplomate vniuersos ciues Brunswicenses mantumifit, qui ibi pro veris ciuibus morati sunt; per annum & diem, eosque ab omni dominorum vindicatione securos praestat apud eundem LVNIGIVM. (k) Ex quibus sane consequitur, vt omnes fere ciuitates floren-

Vuuuu

tio-

- (z) P. I. tit. II. art. II. (a) Lima. *Addit. iuris publ. Tom. I. pag. 173.* (b) Iac. Wencker, *Diff. de Pfallburgeris* §. XI. (c) I. M. Heinemann *Antiqu. Goslar. ad ann. 1219.* (d) Lambec. *Bibl. Vindob. lib. II. cap. V. p. 81.* (e) Conring. *Censur. Diplom. Ludou. cap. XIV. p. 267.* (f) Lunig *Reichs-Archiv ibid. p. 66.* (g) Lunig *ibid. p. 443.* (h) Lehman. *Chron. Spir. lib. VII. cap. LXX.* (hh) *Art. IV.* (i) Lunig. *ibid. p. 639. Adpend. von Hansee-Städten.* (k) *ibid. pag. 220.*

tiores a saeculo XII. sibi de eiusmodi priuilegiis prospexerint, & Imperatores aequae ac Principes in concedendis illis indulgentiores paene fuerint, quam aequitatis & prudentiae praecepta paterentur.

§. XIV.

Quod vero tot aliis per Germaniam ciuitatibus obtigit beneficium, id Lubecae quoque obtigisse, semper existimauimus. Neque nos fefellit hoc augurium, postea didicimus ex priuilegio FRIDRICI I. Imp. (1) LVBECENSIBVS concessio anno MCLXXXVIII. XIII. KAL. OCTOBRES. In eo enim cum alia iura, quae hodiernum in statutis eorum supersunt, tum & hoc occurrit: *Si quisquam extraneorum superueniens aliquem ciuem de sua libertate pulsauerit, ciuis vicinior est ad obtinendam suam libertatem sola manu, quam extraneus ad ipsum conuincendam. Si vero quispiam de terra ipsorum aliquem de libertate pulsauerit, & pulsatus probare poterit, quod annum & diem in ciuitate sine pulsatione subliteris, pulsatus euadit.* Sed quamuis hoc dubio careat: non tamen existimandum est, eam demum esse huius priuilegii Lubecensis originem, quum facile probari possit, illud multo esse antiquius, & iam antea ciuitati datum, tum nouum dumtaxat vigorem nouumque robur a FRIDRICO I. Imp. accepisse. ARNOLDVS ENIM LVBECENSIS (m) auctor est, *capta ab Imperatore urbe, priusquam ei ciuitatem aperirent, ciues ad eum exiisse, rogantes, ut libertatem ciuitatis, quam a Duce (Henrico Leone) prius traditam habuerim, & iustitias, quas in priuilegiis scriptis habeant, secundum iura Salsitiae, & ritulos, quos in pascuis, flumis, fluuiis, possederint, ipsius auctoritate & munificencia possideant.* Addit auctor grauissimus, *adnuisse victorem, omniaque illa vetera iura ac priuilegia rata habuisse.* Id quod vere scripsisse ARNOLDVM, ex hoc ipso, quod laudauimus, FRIDRICI I. Imp. diplomate satis intelligitur, in quo quippe profitetur Imperator, *se opportunitatibus Labocensium adquiescentem, omnia iura, quae primus loci fundatar Henricus, quondam Dux Saxoniae, eis concesserit, & priuilegio suo firmauerit, se quoque illis concessisse.* Ea vero ab Henrico Duce profecta priuilegia fusius deinde recenset Imperator, in hisque etiam praescriptionem illam annalem loco haud postremo ponit. Non igitur a Fridrico I. Imp. est hoc priuilegium, sed ab Henrico Leone, Duce Sax. & Bauariae, principe prudentissimo, & incomparabili profecto, nisi virtutem eius fortuna de-

(1) apud Lunigium *ibid.* pag. 1330. (m) *Lib. II. Chron. Slav. cap. XXXV.*

sciuisset. Quum vero a MEIBOMIO, (n) MOLLERO, (o) aliisque viris doctissimis, luculenter demonstratum sit, Henricum Ducem Saxoniae iura ac priuilegia, quae Lubecensibus dederit, Susato, Westphalica vrbe, adsciuisse: verosimillimum profecto est, inde etiam profectam esse annalem hanc, de qua loquimur, praescriptionem. Simile enim quid in IVRE SVSATENSI. MSG. cuius supra iam meminimus, reperisse nobis videmur, (p) cuius ipsa verba adscribere operae pretium fuerit: *Hedde ock ein eigen Mensch de Burschop hier gewonnen, würde em de van de Herschop binnen laar ande Dage besproken, ende verwunnen, alse en Rechts is, de soll sich mit de Herschop versünen, also, dat se eme de Woninge allhie vergünnen. Duet be des nichts, de soll na ses wecken hier nicht länger bliven, ende soll sin Geld verlosen hebben, dat be umme Burschop geuen hevt.* Ex quo loco colligitur, circumacto anno & die ius heri expirasse, adeoque simile fuisse Susatensium ac Lubecensium priuilegium, quin hoc ex illo, vt iam monuimus, proculs dubio expressum esse.

§. XV.

Superest, vt ipsam, quam supra (§. IX.) adduximus, sanctionem iuris Lubecensis paullo accuratius contemplemur. Ea primum exigit, vt homo proprius iura ciuitatis siue Lubecae, siue in vrbe aliqua, quae iure Lubecensi vtatur, impetrarit. Initio enim statim loquitur de ciue. *Wann ein Bürger in einer Stadt, da Lübeckisch Rechte gebraucht wird, lahr und Tag gefessen hat.* Hinc nihil in hoc iure praesidii est fugitiuis, qui se clam subdlexerint dominis, & intra moenia in receptatoris cuiusdam improbi aedibus latitauerint, sed illis, qui Lubecae palam & in oculis ciuium versati sint, & iam ante annum & diem iura ciuitatis obtinuerint, nec ab eo tempore vllam status quaestionem passi sint. Ne id quidem tulissent leges Romanae. Tantum enim abest, vt ratum esse passae sint ius ciuitatis, quod seruus clam & dolo malo esset consequutus, vt ipsi focii ac Latini nominis, quamuis liberi homines, si clam in tabulas censuales irrepissent, non modo seueris magistratuum edictis, sed & latis legibus, quales CLAVDIA & LICINIA, itemque PAPIA fuerunt, domum intra certum tempus redire cogerentur, vt docet LIVIVS, (q) ASCON. PAEDIANVS, (r) & qui has leges

Vuuuu a

singu-

(n) Meibom. *Introd. in Hist. inf. Sax. p. 81. sequ.* (o) Moller. *Isagog. ad Hist. Chersf. Cimbr. P. IV. cap. VI.* (p) *Art. CXLIX.* (q) Liu. *Lib. XLI cap. XII. seq. lib. XLII. cap. X.* (r) *Ascou. Paedianus ad Orat. pro L. Cornelio p. m. 1309.*

singulari studio ex instituto exposuit *illustr. Dn. PRAESES.* (s) Liber quidem & civis Romanus fiebat servus, si nomen suum in censum contulisset, sed tum demum, si id fecisset iussu domini, (t) & postea lustro, quod publice condebatur, interfuisset. (u) Alioquin, si clam irrepsisset in censum, nec libertatis, nec civitatis fiebat particeps, ac proinde quovis tempore a domino recte vindicabatur, ceu iam supra Maximi & Barbarii Philippi exemplis ostendimus. At Lubecae seruo ius civitatis, etiam quod inscio atque inuito domino impetrauit, praesidio est aduersus dominum. Quum enim in eo Germaniae tractu sita sit vrbs, in quo olim Slavi & Venedi longe lateque dominabantur: his a Germanis oppressis, quidquid ruri communem cladem effugerat, seruitutem tristissimam seruebat. (x) In tanta vero hominum propriorum colluie, quae vicinas regiones inundauerat, fieri sane non potuit, quin aliquando & seruilis conditionis homines, ingenuam mentiti originem, in urbem migrauerint, iuraque civitatis variis artibus impetrarint, maxime, quum nondum fortassis consuetudo illa, testimonium ingenuorum natalium a nouellis ciuibus exigendi, inualuisset. Iam horum quidem improbitas id priuilegium non merebatur: at tanto magis id merebatur civitas, cuius misera profecto futura fuisset conditio, si ciues suos quotidie pati vidisset quaestionem status, ciues, inquam, qui fortassis vxores in vrbe duxerant, liberos in ciuitate procrearent, nec male meriti fuerant de republica. Haec enim omnia contingere potuisse, si ius vindicandi hos homines nullo temporis lapsu vnquam exclusum esset, facile quisque animaduertit. Prospectum ergo ciuitati cupiens HENRICVS, Dux Saxoniae, praescriptionem hanc inuenit, & quidem breuissimam vnus anni, *Jahr und Tag*. Permultum itaque interest, ante annum quis hominem proprium repetat, an eo iam exacto. Priori casu, probato dominio procul dubio ei reddendus est ciuis, vel si dubia est eius conditio, iureiurando praestito, liber & ingenuus pronuntiatur. Qua de re IVS LVBECAE (y) ita loquitur: *Würde ein Bürger angesprochen, daß er eines andern eigen wäre, kan er mit seinem Eyd erhalten, daß er des Klägers eigen nichts sey, so ist er der Ansprach loss.* Quia enim reus est in possessione libertatis, ac proinde

(s) In *Commentar. ad Leg. Iul. & Pap. lib. I. cap. I. p. 8. sequ.* (t) *Vlpian. Fragm. tit. I. §. VIII.* (u) *Cicer. de Orat. lib. I. cap. XI.* (x) *Vid. Helmold. Chron. Slav. lib. I. cap. LXXXVIII. & lib. II. cap. XIII.* (y) *lib. I. tit. III. art. III.*

iude maxima pro eo militat libertatis praesumptio: (a) actori incumbet probatio, reum sibi servili conditione esse obnoxium. Hoc non probante, reus esset absolvendus, (a) adeoque multo minus iniquum videri poterat, rem eius religioni vel iuriurando committi, ad quod merito prae altero admitti debet is, pro quo maior est praesumptio. (b) Quod ad posteriorem casum attinet, praescriptio annalis domini actionem plane perimit, modo probet reus, siue per Senatores, qui senatui, quum civium numero adscriberetur, interfuerint, siue per ciues, rerum immobilium possessores, *daß er über lahr und Tug an Bürger-Recht und Bürger gewesen, nec non, daß er in der Zeit unbesprochen blieben.* Siquidem notum est, non prodesse cuiquam praescriptionem, siue naturaliter, siue civiliter interruptam. Id vero praecclare monet MEVIUS, (c) non aliter procedere hanc praescriptionem, quam si servus saltim probabilem e fundo discedendi causam possit allegare, veluti quod dominus eum eiecerit praedio, quod ipse alium in locum suum surrogarit, quod dominus sit profectus, vel ipse ferre non potuerit eius facultatem, quod ob belli iniurias, fundus sterilitatem, ferias ibi egeris esuriales, & quae sunt causae huius generis aliae. Vti enim iniquissimum esset, homines improbos e fraude sua fructum capere: ita merito leges subveniunt illis, qui saltim ex probabili causa satis diu in libertate palam morati sunt. Idque sibi volunt verba ultima: *Daß er alsdann der Anspruch ledig und frey bleiben solle.*

§. XVI.

Defendendum itaque in libertate esse hominem proprium, satis expeditum videtur: ast illud merito quaeritur, an & a praestanda aestimatione hac praescriptione liberetur? Affirmare id video illustrem MEVIUM, (d) quamvis alio in alia omnia ire, ipse lubens fateatur, Et sane quamvis ego adfurgam tam illustri nomini, & ab eius sententia, non sine verecundia quadam, meam seicungam: nescio tamen, an non iustiore rationem habeat eorum, quos refellit, sententia. Quid enim durius videri potest, quam dominum, probato dominio suo, non homine tantum, sed & eiusdem aestimatione carere debere? An

(a) l. 7. §. ult. ff. de lib. causa l. 15. C. de probat. (a) l. 6. ff. de probat. (b) Sicut in l. 3. C. de reb. cred. no. 12. Menoch. de arbr. iudic. Quaest. lib. I. Quaest. LXXXI. sequ. (c) Mev. Comment. ad h. l. n. 34. sequ. (d) ibid. no. 28. sequ.

non satis magnum hoc est beneficium, quod homo proprius domino non redditur, ut hic & pretium amittere cogatur? Moderatus olim ac benignius fuit ANTONINI PII imperatoris iudicium, qui, quum ex Iulii Sabini familia quidam, infami affecti iniuria, ad statuam principis confugissent, eos quidem in domini potestatem reuerti noluit, sed venire tamen eos, pretiumque domino, quantumvis improbo, reddi iussit, perelegantem subiungens rationem: *nulli hominum ius suum detrahi oportere.* (e) Quidni simili temperamento locus esset, quoties homo proprius ob solum temporis lapsum in possessione libertatis defenditur, ut quidem in domini potestatem non reuertatur, aut iusto tamen pretio redimere se teneatur? Fuisse enim haec Imperatorum, talia priuilegia concedentium, sententiam, non obscure innuere videntur in diplomatibus Lindauiensibus, & Buchhornensibus apud LVNGTVM. (f) Et IVS SVSATENSE, ex quo Lubecense promanasse diximus, vix alia lege, alioque omine, liberum aliquem esse iudicat, quam praestita domino, qui dominium suum probauerit, aestimatione. Urget quidem laudatus MBIVS verba STATVTI: *So bleibes er der Anspruch ledig und frey*, additque: *Libertas, quae ex praescriptione alicuius facta est, non potest ei amplius ex pretio aut redemptione adquiri, & quod eius propriam est, amplius eius fieri non potest.* (g) Sed ego praescriptionem illam ex iure Lubecensi non rei, id est, libertatis, sed actionis esse puto: adeoque, seruis ille non tam libertatem acquirit, quam domini actionem excludit. Iuris autem analogiae non repugnat, actionem in rem esse extinctam, & tamen dominum agere ad consequendam aestimationem, ut vel actio tigni iuncti demonstrat, qua duplum persequimur, quamuis tignum ipsum vindicari non possit. (h) Quidni ergo & domino, cui vindicanti seruum praescriptio annalis obstat, integrum esset, ius petendi aestimationem, quum ipse dominium plene probauerit? Denique & verba STATVTI eam interpretationem ferunt, quum & is maneat ab omni persecutione liber, *aller Anspruch ledig und frey*, qui iam in seruitutem amplius vindicari requit, quamuis aestimationem eum iudex praestare iusserit.

§. XVII.

Sed diutius fortassis, quam permittere videbatur instituti ratio,

(e) l. 2. ff. de his, qui sui vel alieni iur. §. 2. Inst. eod. (f) ibid. p. 308. & 1298. (g) l. 159. ff. de R. l. §. 10. Inst. de Legat. (h) l. XII. Tabul. §. 29. Inst. de rer. diuis.

illi seruitutis personalis praescriptioni immorari, iam ad alia maiora prouehimur. Libertari adeo fauiffe legislatores nostros, vt. vel pufillum temporis ad eam adipiscendam sufficere existimarent; non omnino inauditum est. Maximus enim apud omnes gentes fuit fauor libertatis, quam DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (i) πάντων τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρώπων ἀγαθῶν, omnium humanorum bonorum maximum esse, cenfet, eoque factum est, vt & praetores fauerent libertatibus; (k) & ipsi principes eius fautores essent, ac proinde, illius seruandae causa, permulta contra ius commune statuerent, fauorque libertatis, vt ait POMPONIVS, haud raro benigniores sententias exprimeret. (m) Enimvero id paulo durius atque inhumanius videri poterat, quod IVS LVBECENSE, & aliarum rerum, immobilium aequae ac mobilium, dominio priuat eos, qui illas intra annum & diem, non vindicarint. De praescriptione enim immobilium ita cauent STATUTA: (n) *Will jemand verkauffte liegende Gründe, stehende Erbe, und Rente ansprechen, der soll es binnen Jahr und Tag thun; Nach dieser Zeit soll es nicht zugelassen werden, er beweiße dann, daß er ausserhalb Landes gewesen, so hat er noch a tempore scientiae Jahr und Tag.* De mobilibus autem familia fere legas: (o) *Alles Gut, welches in diese Stadt kumpt, doch nicht über See und Sand, und ein Mann bey sich hat Jahr und Tag, mag er solches beweisen, so kan ihm das niemand mit Rechts abgewinnen, oder vor gestohlen und geraubt Gut ansprechen, doch so derienige, der solch Gut ansprechen will, auch binnen Landes gewesen.* Quum vero, extincto omni iure agendi, accessante rei amittendae periculo, ad euictionem obligatus esse non possit auctor: ex hac iuris dispositione manifesto fuit altera: (p) *Würden liegende Gründe und stehende Erbe verkaufft, so müssen dieselbe vor den Rath verluffen, und dem Käufer Jahr und Tag gewöhret werden.* Et haec quidem est altera species, in qua iure Lubecensi praescriptio illa annalis obtinet, ex instituto nostro, paulo accuratius interpretanda.

§. XVIII.

Quantum hic inter ius commune & Lubecense sit diuortium, nemo non intelligit. Primo enim illud, res solum a mobilibus quam maxime seiuungit, illasque longo demum tempore decem annorum, inter praescriptionem

(i) Antiqu. Rom. lib. XI. p. 712. (k) l. 3. §. 1. ff. de alieni iur. mut. (l) l. 2. C. de comm. seru. manumiss. (m) l. 32. §. ult. ff. ad Leg. Falcid. (n) lib. III. tit. VI. art. 3. (o) lib. I. tit. VIII. art. 1. (p) lib. III. tit. VI. art. 1.

praesentes, viginti, inter absentes; has, triennio vsucapi vel praescribi patitur. (q) Quum enim iure antiquo, paullo contractiora essent vsucapionis tempora, & res mobiles anni, immobiles biennii possessione acquirerentur: (r) id mutare visum est IVSTINIANO, ne domini maturius rebus suis defraudarentur, (s) suisque possessionibus citius, quam par esset, caderent. (t) Nimirum immobilia communi hominum aestimatione maioris pretii habentur, quam alia quaecumque, ceu recte observavit V. CL. CORN. VAN BYNKERSHOECK; (u) quippe quae non modo nobilissimam facultatum partem constituunt, sed & certioris multo ac stabilioris, quam res mobiles, possessionis esse videntur. Quemadmodum ergo & aliis casibus legislatores plus curae ac sollicitudinis adhibuerunt rebus soli, quam mobilibus conferendis, eiusque rei insigne exemplum observamus in eo SCTO, iisque constitutionibus, quibus res immobiles minorum sine decreto alienari prohibentur: (x) ita eandem *δραπέρον* IVSTINIANVS in vsucapionibus & praescriptionibus observandam existimavit, ut fundi difficilius, quam res mobiles, vsucapione amitterentur: At nihil horum placuit LVBECENSIVS, qui nec res mobiles ab immobilibus seiangunt, & has non minus, quam illas, annali possessione adquiri patiuntur, nihilque interesse putant, siue quis lebetem vel cacabum, siue aliquod pinguissimae glebae praedium, vel domum aliquam splendidissimam; intra annum & diem vindicare neglexerit. Deinde & alterum discrimen inter ius commune & Lubecense non minus notatu dignum arbitramur Romanae equidem leges discrimen aliquod inter absentes & praesentes admittunt, sed tantum in vsucapione rerum soli. Quod ad res mobiles attingit, perinde esse censent, siue praesens quis res suas neglexerit, siue absens eas passus sit vsucapi. (y) At ius Lubecense utrobique id discrimen statuit, & ei, qui extra prouinciam peregre egit, laxius res suas tum mobiles, tum immobiles, vindicandi spatium indulgent, id quod & PLATONEM circa rerum mobilium praescriptionem observasse, animaduertimus (z) Accedit & tertia inter ius Romanum & Lubecense differentia. Illud enim ita consulit absentibus, ut iis duplo maioris

(q) *pr. Inst. de vsucap. l. vn. C. de vsucap. transf.* (r) *Cic. pro A. Caecin. cap. XIX. 26. & Topic. cap. IV.* (s) *d. pr. Inst. de vsucap.* (t) *d. l. vn. C. de transf. vsucap.* (u) *Bynkershoek de rebus mancipi, cap. II. & III.* (x) *l. 1. pr. §. 1. ff. de rebus eorum, qui sub tut. vel cur. sunt. l. 22. C. de administrat. tut.* (y) *pr. Inst. de vsucap.* (z) *Plato lib. XII. de legibus.*

temporis inducias ad res vindicandas indulgeat, non modo si toto illo tempore legibus definito, verum etiam si aliquamdiu interim abfuerint. Nam & hoc casu absentiae annos duplicari, vel, quod perinde est, alios tot annos, quot quis ex ipso decennio peregre egit, super decennium adiici iussit IUSTINIANVS Imperator. (a) Quid vero ius LUBECENSE? Hoc tempus absentiae non duplicari tantum iubet, sed & absenti praescriptionem currere vetat, nisi a die scientiae. Itaque elapso anno & die, si quem fata, veluti alterum Vlysses, diutius patria arceant, contingatque ei, quod Sinon conqueritur apud VIRGILIVM: (b)

Nec mihi iam patriam antiquam spes ulla videndi,

Nec dulces natos, exoptatumque parentem.

non ideo alter circumactus annus eum facultate vindicandi res suas priuat, sed iste alter annus demum a die scientiae currere incipit. *Er hat noch a tempore scientiae Jahr und Tag.* Itaque quum tempus duplicatum, quod absentibus, rerum immobilium dominis, concesserat IUSTINIANVS, sit continuum, & a momento in momentum currat: ius Lubecense absentibus indulget annum vtilem, qui ab eo demum momento, quo primum experiundi potestas futura esset, id est a die notitiae, curreret, eoque prudentissimo temperamento sanctionis illius rigorem mirifice emolliuit.

§. XIX.

Quum ergo hic nihil Lubecensibus commune sit cum iure ciuili Romanorum: operae pretium fuerit, disquirere, an non saltim aliorum Germanorum mores atque instituta ea in re sequuti sint? Enimvero & hic dici non potest, quantopere a iure illo leges gentium Germanicarum fere omnium discrepent. Equidem commune id habet ius Lubecense cum aliorum moribus, quod annuae possessionis auctoritate, tamquam trabali clauo, rei mobilis dominium figit. Id enim & aliis quibusdam placuisse animaduertimus, maxime SAXONIBVS. (c) Nam ALAMANNI hic ad Romanos transfugerunt, mobilesque res vsucapi triennio statuerunt. (d) Aliae Germanicae originis gentes inter res soli & mobiles nihil omnino discriminis statuunt, veluti LANGOBARDI, de quibus ANDR. BARVLO (e) recte tradit, *de eorum iure eam*

XXXX

prae-

(a) *Nou. CXIX. cap. VIII.* (b) *Aeneid. lib. II. v. 177.* (c) *Ius Prou. Sax. lib. I. art. XXIX. sequ.* (d) *Ius Prou. Suvu. cap. CCLXXIII.* (e) *Comment. in leg. Langob. tit. XXXVI.*

præscriptionem requiri in re mobili, quae in immobili. Verum, rerum immobilium præscriptionem annalem, tantum abest, ut vlla gens, vllaue ciuitas originis Germanicae probauerit, ut nec Iustinianæum decennium, vel vicennium sufficere existimarint, ad ius veri domini excludendum, ac proinde, veluti ex compacto, receperint præscriptionem tricennalem, vel, ex Germanica computandi ratione, annorum triginta, anni & diei, id est annorum tringinta & vnus, sex hebdomadum, & trium dierum. Plerumque tamen leges numerum præferentes rotundum, triginta tantum annos definiunt, quod spatium maioribus nostris pro saeculo fuisse, memoriae prodidit PLINIVS. (f) Sic sane LEX BVRGVNDIONVM: (g) *Si quis terram ab altero violenter dixerit & conuicerit esse sublatam, priusquam XXX. annorum numerus compleatur, res, quam constiterit, esse occupatam, requiri poterit, & repetentis partibus reformari. Ceterum si implevis XXX. annis terra a quocumque etiam peruasa fuisse dicatur, non tueris restituta, nihil sibi red. tendum esse cognoscat.* Quale triginta annorum spatium postea §. V. & actionibus reliquis in personam praefigitur, addita ratione, *scitis unicuique ad requirendum & recipiendum, quod ei debitum fuerit, istum annorum numerum posse sufficere.* WESTGOTHORVM quoque LEX (h) *omnes causas, siue bonas, siue malas aut etiam criminales, quae intra XXX. annos definitae non tuerint, vlllo modo repeti, versat,* in eo tamen BVRGVNDICA humanior, quod & necessariae absentiae rationem haberi vult, ac proinde §. VI. omne illud tempus, quo quis in vinculis, vel exsilio fuerit, connumerari prohibet. Multa singularia hic habet ius LANGOBARDICVM. (i) *Si quis enim rem soli emtam per quinque annos, inter personas praesentes, possedit, alter vero negat, se vendidisse, & contractum tantum libellaticum intercessisse contendit, nec tamen libellum producere potest, possessor iurare iubetur, se fundum pretio suo comparasse, eoque facto, firmiter possidere, quod sibi comparauerit. Sin causam ab ipso vindicante non habeat possessor, sed a tertio, hic si per quinquenium rem istam, siue mobilem, siue immobilem, possederit, aut sacramentum praestare tenetur, aut per pugnam se defendere, si potuerit. Denique, si quis per triginta annos bona fide possedit casas, familias & terras, & de ea*

(f) Plin. *Hist. nat. lib. XVI. cap. XLIV.* (g) *Tit. LXXIX. §. II. sequ.* (h) *lib. X. tit. II. §. III.* (i) *lib. II. tit. XXXV. §. I. sequ.*

tricennali possessione certo constat, non lis amplius singulari certamini committenda esse dicitur, si tamen de bona fide possidentis dubitatur, illi eam in rem iusiurandum deferri oportere statuitur. Itaque, primo & secundo casu, titulus; tertio, bona fides probanda est, primoque & tertio, ea probatio per iusiurandum; secundo, per singulare certamen, prisco more germanico, erat explicanda. Exstat porro DECRETIO CHILDEBERTI apud LINDENBROGIVM (k) cuius §. III. cautum: *ut quaslibet res, ad unum ducem vel iudicem pertinentes, per decem annos quicumque inconcusso possedis, nullam habeas licentiam intertendi, nisi tantum casu orphanorum, quibus, usque ad XX. annos intertendi licentia conceditur, addita comminatione, eum, qui super hoc iudicium praesenserit intertendere, solidas XV. soluturum, & rem intertendam amissurum.* INTERTIARE, ut luculenter docuit IO. GEORG. ECCARDVS, (l) idem est, ac sequestrare, adeoque sensus huius legis est, eum, qui vindicaturus sit rem quamcumque, (nam & hic mobiles ab immobilibus non discernuntur) ac proinde, illam sequestrari petiturus sit, a possessore decem annorum praescriptione exclusum iri, nisi sit orphanus, cuius dominium non nisi viginti annorum praescriptione intervertendum sit. Itaque Franci decennalem quidem praescriptionem contra actiones in rem admittebant, in eo tamen illis cum reliquis Germanis conveniebat, quod aliae actiones omnes, uti statim additur, apud eos *lege tricennaria excluderentur*. Sed haec antiquiora sunt, quae diuturnitas temporis, uti fit, iam dudum exclusit. Hinc merito recentiora quaedam, & quorum hodiernum sanctior custodia est, addimus. Talia vero sunt, quae de rerum immobilium praescriptione in IVRE PROVINCIALI SAXONICO (m) legimus: *An eigen und Erbe mag sich der Sachß verschweigen bey dreysig labren, labr und Tag, und eber nichts.* Idem fere Belgae observant, apud quos, modo viginti annorum inter praesentes, triginta inter absentes, modo tanti temporis, quantum tertia pars saeculi, *de deerte deel van hondert laren*, complectitur, spatium exigitur, ad rei immobilis vindicationem excludendam. De qua praescriptione Belgica, plura ex instituto differunt GROTIUS, (n) LAMBERTVS GORIS, (o) & FRANC. ZYPAEVS (p) qui generatim de moribus

Xxxxx 2

Belgi-

(k) *Cod. Lég. antiqu. p. 246.* (l) *ad Legem Salic. tit. XL. §. I. p. 75. Et ad leg. Ripuar. tit. XXXIII. p. 216.* (m) *Lib. I. art. XXIX.* (n) *Grotius Introd. ad Iurisp. Batav. Lib. II. cap. VII.* (o) *Lambert, Goris Aduers. iur. tract. III. cap. IX.* (p) *Franc. Zypaens Notic. iur. Belg. p. 77.*

Belgicis: *Mobilium vsucapio fere ubique hodie desit, & cum rebus soli eodem tempore praescribuntur, quod annis fere possim triginta absolui- tur. Vi & actiones personales annis durante triginta. Qualia & de Gallis illis, qui moribus potius, quam iure scripto, reguntur, obser- vant BOBRIVS (q) & IO. IMBERTVS. (r)*

§. XX.

Neque tamen exemplo caret annalis illa rerum immobilium praescriptio, neque illa ideo, quod plerisque gentibus tempus multo longius placuit, pro iniqua habenda est. Nimirum alienationes rerum immobilium Lubecae, non nisi ad acta & interueniente auctoritate eorum, qui iuri dicundo praesunt, fiunt, ac proinde vix contingere potest, vt dominus rei suae possessorem ignoret, aut res, eo inuito, in cuiusquam possessionem peruenire possit. Hinc articulum istum de praescriptione rerum immobilium annali (s) *apertius* praecedunt verba: *Wann einer liegende Gründe, stehende Erbe, auch Rente verkaufft, die sollen dem Käuffer vor dem sitzenden Rathe verlassen werden: Stürbe der Verkäuffer, ebe die Verlassung in der Stadt Erhebuch geschriebe würde, so sollen doch nichts destoweniger desselben Erben dem Käuffer nochmahls verlassen, und zu Buche bringen lassen.* Quid vero iniqui inest statuto, quod obseruata illa sollempnitate securum esse iubet emptorem, simulac annus & dies exierit? *Est enim teste MEVIO (t) ea vis communis illorum, quae libro publico ciuitatis inscribuntur, vt post annum & diem ab omni impagnatione immunita sint, vt generaliter statutum: (u) Wird etwas in der Raths oberstes Stads-Buch geschriebe, und solches würde in Jahr und Tag nicht angefochten, so kan darauf künfftig niemand Einrede thun.* Hinc & alias ciuitates, quae fundos ad acta alienari iubent, tam breuem vnus anni praescriptionem probare animaduertimus, IVRE sane HAMBURGICO (x) similia leges: *Nach Ausgang Jahres und Tages kan niemand verkauffte, verlassene, in der Stadt Buch zugeschriebene Erbe anfechten, es sey dann, daß er durch rechtmäßige Sache ausbeimisch gewesen, so hat er billig von Zeit der Wissenschaft noch Jahr und Tag zu genieffen.* Quin HUGO GROTIUS (y) auctor est, Batavos quoque, qui alioquin non nisi tertia parte saeculi praescribi rerum vindicationibus per-

(q) Boerius in *Consuet. Bituric. tit. de praescript. §. VII.* (r) Io. Imbertus *Enchirid. iur. Gall. p. 376. seq.* (s) *Lib. III. tit. VI. art. II.* (t) *Meu. ad b. l. p. 633.* (u) *Art. I. tit. VI. lib. V.* (x) *Part. II. tit. VIII. art. VII.* (y) *Hug. Grotius Introd. ad ad iurispr. Batav. cap. VII.*

permittunt, eam tamen consuetudinem plerisque locis obseruare, vt vnus anni & diei spatium securum reddat possessorem, qui praedium, interueniente auctoritate ac cognitione scabinorum, aliorumue, qui iurisdictioni praesunt, traditum accepisset. Equidem non eadem in alienatione rerum mobilium intercedit sollemnitas: & proinde harum saltim praescriptio videri posset paullo iniquior. Verum ne eam quidem dicam Lubecensibus quisquam scripserit, quin simul iniquitatis coarguat & ius Saxonicum, & ipsum Romanum, quo ante IVSTINIANI tempora non aliam, quam annalem, rerum mobilium vsucapionem proditam fuisse, neino, vt opinor, ignorat, qui vel *principium Inst. de vsucapione* vmquam perlegit attentius.

§. XXI.

Sed nihil iam superest, quam vt & has statutorum periochas paucis interpretemur. Prior, vt diximus, est de vsucapione rerum immobilium, *von liegenden Gründen, und stehenden Erbe*, id est, de praediis tam rusticis, quam vrbis, quibus tamen equiparantur annui redditus, vel *Kenten*, quippe qui iure LVBECENSI (z) rebus immobilibus accensentur, si sint irredimibiles. (a) Nec tamen haec res promiscue annali vsucapione acquiruntur, sed si sint venditae, & ea quidem adhibita sollemnitate, quam ius illud Lubecense requirere, diximus. Quod accuratius exprimit IVS HAMBVRGENSE, Lubecensi hic simile, dum mentionem facit *verkaufter, verlussener, und in der Stadt-Buch geschriebener Erbe*. Ex quo recte colligit MEVIUS, rem ad ius commune redire, si venditor sollemnitatem illam neglexerit, vel contractus ex persona contrahentium, aliaue simili causa, ipso iure nullus sit, quia, quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis conualescere. (b) Si quis itaque rem huiusmodi, instituta actione, petit; ei intra annum & diem id faciendum est: *Der soll es binnen lahr und Tag thun*, id est; intra anni & viginti quatuor horarum spatium, quod ista phrasi ex vsu forensi Lubecensium intelligi, iam supra (§. VIII.) monuimus. Id vero quaeritur, a quo momento id tempus currat, & sitne a die, quo res vendita, an, a quo venditor rem in iure cessit, computandum? Quod posterius merito probabilius videtur MEVIO, (c) partim, quod non titulo alienationis, sed libro publico, is effectus attribuitur, vt emtor,

XXXXX 3

elapso

- (z) *Lib. III. tit. V. art. V.* (a) *vid. Koeppen Decis. XXIV. no. 7. & Meu. ad Ius Lub. lib. III. tit. VI. art. VIII. no. 21. sequ.* (b) *l. 29. ff. de diu. reg. iur.* (c) *Meu. in Comment. ad b. art. no. 20. sequ.*

elapso anno, securus sit, (d) partim, quod non prius res tradi, adeoque nec alter eam ciuilitate possidere censetur, quam facta in iure cessione. Res ergo, ita emtas & per annum & diem possessas, nemo postea actione aliqua persequi potest. Quamuis enim verbum *ansprechen*, quo legis istius conditor usus est, rei potissimum vindicationem significare videatur: non absurde tamen MEVIUS (e) existimat, actionem etiam hypothecariam hac annali praescriptione excludi, si quis ea aduersus nouum possessorem uti velit. Quamuis enim non adeo stringere videantur rationes, ex iure Romano adductae: (f) sufficere tamen ad rei summam videtur, quod verbum *ansprechen*, ad omnes actiones in rem, adeoque & ad quasi Seruianam, quae ipsa quoque inter vindicationes est, pertinere videatur. (g) Quum denique legi subiiciatur limitatio: *Er bevoelise dann, daß er ausserhalb Landes gewesen, so hat er noch a tempore scientiae Lehr und Tag*; merito quaeritur, quid hic sit: *Ausserhalb Landes*? Sane enim, quum plerarumque ciuitatum imperialium, nedum municipalium, quae iura Lubecensia adoptarunt, non adeo amplius soleat esse ager, in quem illis sit iurisdictio, ac proinde ille partem facere soleat prouinciae cuiusdam maioris: existimare quis posset, eum, qui e.g. in Holsatia moratur, Lubecae; qui Gryphswaldiae, Stralsundi, non posse pro absente extra prouinciam censeri. Enimvero, tam varia est vocabuli (*Land*) notio, ut & agrum, qui in ciuitatis alicuius ditio est, & prouinciam, qua tractus ille cingitur, & ipsum, cuius prouincia illa pars est, imperium denotet. Res ipsa vero summaque aequitatis ratio suadet, ut solum ciuitatis cuiusque territorium in statuto intelligamus. Quum enim tam breues sint, quae hic actori conceduntur, induciae: iniquum profecto esset, absentem excludi ideo, quod in eadem prouincia, vel in Germania interim moratus esset. Quasi, qui e.g. in extremis Holsatiae finibus degit, quid rerum in curia Lubecensi agatur, aequae facile scire possit, quam qui pedem vrbe per totum annum non extulerit. Hinc MEVIUS (h) obseruat, Stralsundi absentem habitum & eum, qui Gryphswaldiae constituerat domicilium, quum Stralsundum & Gryphswaldia non modo in eadem Pomerania sitae essent, sed & eidem principi parerent. Denique annus ille alter, absentibus concessus, non continu-

(d) Lib. V. tit. VI. art. I. (e) Meuius *ibid.* no. 7. sequ. (f) l. 2. C. de remiss. pign. § l. 12. C. de pactis. (g) §. 15. Inst. de act. (h) Meuius *ibid.* n. 27.

tinuus est, sed utilis, & a tempore scientiae currit: quod & praetorem animaduertimus obseruasse, cuius ex edicto annale tempus ignorantibus non magis, quam iure Lubecensi, currit. (i) Ceterum uti absens rem alibi gestam ignorare praesumitur: ita non audiendus videtur, qui praesens rei palam, id est, coram pluribus, quin publice gestae, ignorantiam obtendit, (k) nisi tam probabilis allegetur caussa ignorantiae, ut iudex eum ad iusiurandum admittendum existimet. (l) Nam ita se habent mores ciuitatis, ut aditus cuius pateat ad librumpublicum, & nemo fere ibi diu, quid rei gestum contractumque sit, nisi supina sit eius negligentia, possit ignorare.

§. XXII.

Quum eadem fere omnia sint, quae de rerum mobilium immobiliumque praescriptione statuit IVS LVBECENSE: actum profecto agere nobis videremur, si alteram, quam supra (§. XVII.) attulimus, periocham eadem diligentia interpretaremur. Cessat sane & mobilium persecutio, si quis eas integro anno & die possederit; & ne haec quidem praescriptio absenti currit, ut parum sit discriminis inter hanc & superiorem periocham. Quare id modo expendendum videtur, de quibusnam rebus hic loquatur statutum? Videmus enim, hic ipsos citare fontes, & ne eos quidem, quos nihil paene fugit, rem satis exposuisse. Primum, quin de mobilibus hic agatur, dubitari vel ideo nequit, quod diserte vocantur: *Gut, welches in die Stadt kömpt*. Ast quando statim adiicitur; *Doch nicht über See und Sand*: non sane adeo expeditum est, quid ea exceptione opus sit. Nam de rebus per mare adlatis singulare quid constitutum esse, non reperimus: nec nos intelligere, fatemur, quid sibi velint pleraque, quae alii ad elucidandum hunc articulum attulerunt. Quare quum res paullo videatur obscurior: dicamus nos, quid sentiamus. Cautum est IVRE LVBECENSIVM: (m) *Giebt ein Bürger oder Gast einem andern Bürger oder Gast, sein Gut mit zunehmen über See und Sand, solche zu verkauffen, und damit sein bestes zu wissen und zu schaffen, derienige, welchem das Gut gethan, ist mächtig, damit zu thun und zu lassen gleich dem seinen, denn wer ihm das seine vertrauet, muß ihm auch die Rechenschafft vertrauen*. Itaque res eiusmodi, trans mare aduectae, vindicari a domino plane non possunt, semel venditae:

(i) l. 15. §. 5. ff. quod vi aut clam. l. 6. ff. de calumniat. l. 2. pr. ff. quis ordo in poss. obseru. (k) l. 33. ff. de verb. signif. (l) Menius ibid. no. 30. (m) Lib. III. tit. VI. art. XX.

tae: quia iura Lubecensia receperunt vetus illud Germanorum principium, eleganter expositum ab HERTIO, (n) *Hand muß ihand wahren*, ex eoque collegerunt, rem, quam quis alteri, trans mare auhendam, dederit, non posse a tertio possessore vindicari, sed quemque cum eo, cuius ipse fidem sequutus sit, agere debere. Eo veroposito, consequens omnino erat, ut possessori rerum trans mare adlatarum non opus esset praescriptione annali aduersus dominum, rem, tamquam suam, vindicaturum, & hinc merito adderetur exceptio: *doch nichts über See und Sand*. Nam magis legis nostrae sensum adsequuti videntur, qui eam ad praescriptiones rerum furtiuarum pertinere negant. Quid enim clarius verbis: *So kan ihm das niemand vor gestohlen und geraubt Gut ansprechen*. Nec obstant, quae IVRE LVBECENSIVM (o) de rerum furtiuarum vindicatione cauentur. Annalem enim illam praescriptionem cum bona fide possessoris coniunctam esse oportet, quae praesumitur, si quis res, publice venum prostantes, mercatus est. Sin possessor furti conscius sit: domino rei suae vindicatio deneganda haud videtur. Eamque *disceptionem* Lubecenses in praxi forensi seruare, obseruat MEVIUS. (p) Vnde recte NIC. GOTHFR. STEVRNAGEL (q) docet, *iure Lubecensi & Hamburgensi furtiuarum etiam rerum vsucapionem esse*, quamuis ea in re statuta ista a iure communi, quin ius Lubecense hodiernum ab antiquiore, quale KOLLIVS (r) edidit, non parum discrepare, vltro fateamur.

§. XXIII.

Sed de rerum mobilium atque immobilium vsucapione haec suffecerint. Itaque iam ad tertium casum, quo iure Lubecensi annali praescriptioni locus est, progredimur, & de quo (s) ita cauetur: *Sierbet iemand ohne Kündige Erben, sein nachgelassen Gut soll man dem Rahe überantworten zu bewahren lahr und Tag. Würde sich aber hinnen lahr und Tag niemand angeben, noch wie Rechts dazu zeugen lassen, so ist das Erbgut dem Rahe heimgefallen*. Pertinent haec ad bona VACANTIA, id est eorum, qui sine herede decedunt, quae STRABO (t) elegan-

(n) Hert. in *Paroem. iur. lib. I. par. XVIII. Hand muß Hand wahren. add. Amstel in diff. Hand muß Hand wahren.* (o) *Lib. III. tit. VI. art. 17. & lib. IV. tit. I. art. III.* (p) Meuius *Comment. ad b. art. in addit. ad n. 26.* (q) Steurnagel *Memorab. Statut. Lubec. & Hamb. Axiom. XVIII. pag. 34.* (r) Kollivus *art. CLXXXIII.* (s) *Lib. II. tit. H. art. XIV.* (t) Strabo *lib. XVII.*

ganter *ἀδελφότητα*, CONST. HARMENOP. (u) *ἀδελφότητα* vocat. Sed similia & alibi leguntur de legatis, quae antiquitus CADVCORVM nomine veniebant, id est, quae per leges non subsistebant, sed in casum *cadebunt*, ceu loquitur CONSTANTINVS M. Imp. (x) De iis enim idem IVS LVBECENSE: (y) *Giebt iemand in seinem Testament seinen nächsten Erben ein legatum, doch mit dem Bescheide, daß sie sich die nächsten dazu zeugen lassen, so müssen sie dem also nachkommen, und sich in gebührender Zeit binnen Jahr und Tag von dem Tage an zurechnen, auf welchen der testator verstorben, zu desselben Gütern die nächsten zeugen lassen, geschieht das nicht, so ist solch legatum dem gemeinen Gut verfallen.* Vbi simul monemus, priorem textum tantum non iisdem verbis descriptum esse ex praeclaro illo, FRIDRICI I. Imp. diplomate, apud LVNIGIVM, (z) nisi, quod bona vacantia ibi non fisco ciuitatis, sed ipsius Imperatoris addicuntur: *Si quisquam (ait Imperator,) mortuus ibi fuerit, & forte heredem non habuerit, omnem hereditatem & supellectilem ipsius annum & diem integraliter in domo, in qua moritur, reservandam censuimus, nisi forte aliquis ei proximus intratempus denunciationem adueniat, qui hoc iure ciuitatis obtineat. Si vero intra tempus illud nullus proximorum suorum venerit, quaecumque hereditavit, Regiae potestati soluantur.* Sed uti omnes Principes & ordines Imperii iura fisci, olim solis Imperatoribus adserta, sibi paullatim vel priuilegio vel praescriptione, vel aliis titulis adquisiuerunt, ceu decerptis ex omni antiquitate exemplis praeclare demonstrarunt HERTIVS (a) & PFEFFINGERVS: (b) ita ius *ἀδελφότητα* & caduca sibi vindicandi, etiam florentissimam Lubecensium rempublicam sibi adseruisse, eo minus mirandum est, quo certius constat, ciuitates etiam municipales quasdam hoc ius, vel diuturno vsu, vel ex principum suorum priuilegio, iam pridem obtinuisse.

§. XXIV.

Haec quoque iura a Romanis haud parum discrepare, nemo non animaduertit. Quamuis enim & hoc iure bona, quorum nullus heres est, fisco cedant, (c) & aequum iam AVGVSTO visum fuerit, *parentem*

Yyyyy

omni-

(u) Const. Harmenop. *Promptuar. lib. III. tit. l. §. XVIII.* (x) *l. pen. C. de delatorib.* (y) *Lib. II. tit. I. art. IX.* (z) *Lunig. in Reichs-Archiv. Part. Spec. Censur. IV. p. 1331.* (a) *Hertius de Superioritate territoriali §. LII.* (b) *Pfeffinger. ad Vier. Inst. iur. publ. lib. III. tit. XXIII. §. 71. not. b. pag. 1511. sequ.* (c) *l. 1. pr. ff. de success. edict. C. de bon. vac. l. 1. §. 2. ff. de iure fisci.*

omnium, populum, vacantia tenere: (cc) ante omnia tamen certum esse oportebat, heredem nullum existere, nec fraudi erat absenti, quod eam hereditatem aliquamdiu iacere passus esset, quia aditioni & petitioni eius non nisi triginta annis praescribatur. (d) Et licet fisco praefiniatur quadriennium, intra quod agnoscere eum oporteret bona vacantia: (e) id tamen quadriennium non a morte, sed ex die, quo certum esse coeperit, neque heredem, neque bonorum possessorem existare, computari oportere, Caelio Amaranto rescripserat ANTONINVS PIVS. (f) Quorum nihil omnino iure Lubecensi observari animadvertimus, quod heredi, si quis forte exstiterit, annum & diem praefigit, intra quod temporis spatium & heredem se probet, eo vero elapso, bona illico pro vacantibus haberi, & fisco cedere iubet. Non magis iuri Romano consentaneum est, quod ius Lubecense de legatis caducis statuit. Erat quidem tempus, quo ex LEGE IVLIA & PAPIA caducaria caduca omnia fisco cedebant, nisi quod quidam tantum fisco ex privilegio praerferrentur, de quibus ex instituto egimus in comment. nostro ad Leg. Jul. & Pap. (g) Sed nemo ignorat, pleraque caduca sustulisse IVSTINIANVM, eumque praeter bona vacantia, & quae tamquam indignis auferantur, nihil omnino ex hereditatibus fisco vindicatum voluisse. (h) Si cui ergo legatum sub quacumque conditione relinquatur, eaque conditio deficit: ex iure nouo non fisco illud cedit, sed in hereditate subsidit, nisi legatarius coniunctum habeat collegatarium, ad quem illud iure accrescendi perueniat. (i) At in alia omnia hic eunt SVAVTORVM LVBECENSIVM conditores, qui non modo *inuidiosam istam legis caducariae obseruantiam*, vt IVSTINIANVS vocat, in usum reuocarunt, & legatum relictum sub conditione, si se proximum cognatum esse probauerit legatarius, non adimpleta conditione, pro caduco habuerunt, illudque adseruerunt fisco, sed & breuissimum anni vnus tempus statuerunt, intra quod legatarius, nisi conditioni paruerit, iure suo priuaretur.

§. XXV.

Sed quo magis a iure Romano hic secessionem faciunt Lubecenses: eo religiosius prisca iuris Germanici principia, saltem, quod ad bona

(cc) Tacit. *Annal.* lib. III. cap. XXVIII. (d) l. 7. C. de petit. hered. (e) l. 10. §. 1. ff. de diuers. temp. praescript. (f) l. 1. §. 2. ff. de iure fisci. (g) in Comment. nostro ad Leg. Jul. & Pap. lib. III. cap. III. p. 383. (h) l. vn. C. de caduc. toll. (i) d. l. vn. §. 7. C. de cad. toll.

na vacantia atinet, sequuntur. IVRE LANGOBARDICO, si quis sine herede mortuus esset, res ipsas ad curtem regis perueniebat, & ita quidem, vt circumacto tempore, quod tamen non exprimitur, nec donanti nec creditori ius esset, fiscum conueniendi. (k) Propius ad ius Lubecense accedit SAXONICVM, quod de bonis vacantibus ita statuit: *Was solches Dingos erblofs stirbet, als Herrgeweds, Erb oder Gerad, das soll man antworten dem Richter oder Frembdten, ob er es beischet nach den dreyßigsten, das soll dann der Richter behalten, Jahr und Tag unvertan, und warten, ob sich jemand dazu ziehen vult mit Recht. Kommt da niemand, so kehre es der Richter zu seinem Nutz.* (l) In eo tantum discrimen aliquod superest, quod iure Lubecensium inter res soli & mobiles hic nihil interesse censetur, quum contra SPECVLATOR SAXO sub finem articuli diserte addat: *dies ist aber geredt von sabrender habe.* Cuius differentiae ratio satis liquida videtur. Vti enim immobilium rerum vindicationi iure Saxo- nico triginta demum annis anno & die praescribitur: ita iure Lube- censium, vt paullo ante ostendimus, in vtrisque praescriptioni annali lo- cus est, adeoque, vertente anno, fiscus non minus fundos & praedia, quam res mobiles & suppellectilem, occupat. Luculentissimus porro eam in rem exstat locus in IVRE PROV. ALAMANNICO, (m) qui in editio- ne Bergeriana ita se habet: *Wo ein Mensch stirbt, es sey Weyb oder Man, die an erben sterbent, vvar sy gutes binder in lassent, es sey liegendes, oder varendes Gut, und ist daz sy ainen herren habent, des sy aigen sind, dem soll mans antvuriten, ob er es vordert, oder ist er eins Gotzhaus, so ist es dasselbe Rechts: vnd vordert es nieman, vnd ist es auf dem Lande, so soll sich sein der Richter vntervinden, vnd ist es in ainer Stadt, so vndervind sich sein der Stetberre, oder sein Richter, vnd er soll es Jar und Tag behalten in seiner Ge- vvalt, ob iemand darnach kam, der sich mit dem Rechten darzu ziech innerhalb iar und tags, dem soll man es an schaden vvider lassen.* Vbi sane eadem om- nia, quae ius Lubecense sancit, obseruamus. Quid? quod & IVRE SVSATENSI (n) ita cautum est: *Vort mehr: verstrecken Gutb, dat den Rich- ter vvard geantvort, dat soll he verkündigen laten dry Sündagen vppe den olden Kerck- Hove, und kommt dar vvey na binnen Iare und Dage, dems soll he dat vvedder geven, und de soll dem Richter woeler geven, dat he daran geleget bist.* Atque hinc satis constare arbitramur, & commune hoc ius fuisse Ger- manis omnibus, & Lubecenses illud ab vrbis primordiis cum ipso iu-

Yyyyy 2

re Su-

(k) Lex Langob. lib. II. tit. XIV. §. XVII. (l) vid. Ius Prov. Sax. lib. I. art. XXVIII.

(m) Cap. CCLXVIII. (n) Art. XXXVIII.

re Sufatensi adoptasse. Sed haec de bonis tantum vacantibus vera esse fateamur. Quod enim ad caduca adtinet, ea iuris Lubecensis dispositio, nisi nos omnia fallunt, paullo videtur recentior, & ab eo demum tempore repetenda, quo testamenta a Germanis condi legataque relinqui coeperunt, quod a saeculo XIII. demum, inualescente paulatim inter Germanos iure ecclesiastico, factum esse, verosimile est.

§. XXVI.

Vt ergo & haec capita ex instituto nostro paucis interpretemur, prius agit de bonis vacantibus, quae a Germanis *erblose Güter* vocari solent. Talia vero sunt, non solum, quorum nullum heredem esse, constat, sed & quorum aliquem heredem esse, non constat. Quod accurate exprimunt iura Lubecensia. *Siribi iemand obne kundige Erben.* Contingere sane potest, ut peregrinus Lubecae diem obeat supremum, de quo, quis, cuiusue sit, quosue cognatos reliquerit, nemini comperitum est. Fieri etiam solet, ut cuius caelebs & orbis decedat, cuius de cognatis nemini constat. His ergo casibus, heredes quidem reliquit mortuus: sed de quibus non constat. Tunc vero hereditatem iacentem per annum & diem custodit administratque senatus, adeoque dubitari non potest, quin & inventarium confici, & accepta expensaque in rationes referri oporteat, ut si forte interea superueniat heres, qui se proximum ad hereditatem rite probare possit, isti integra omnia seruentur. Quin & prudenter monuit MEVIVS, recte & ordine facturos magistratus, qui propositio palam edicto vel programmata denuncient absentibus, ut adsint intra annum & diem, & ius suum probent. Non enim quemquam absentem temere iure suo priuandum arbitramur, nisi vel edicto saltim, ut sibi in tempore consulat, praemonitum. Quare in Belgio aliisque locis, eo casu, non modo programmata proponuntur, sed & in relationibus diurnis, quae publicantur, datur rei notitia, heredesque absentes monentur, ut adsint, hereditatemque ad se pertinere demonstrant. His vero omnibus obseruatis, si nemo adsit intra annum, vel is, qui se heredem proximum adfirmat, ius suum liquido probare nequeat: tunc vniuersam hereditatem occupat fiscus, salua tamen coniugi superstiti praerogatiua, quam illi ius commune prae fisco indulget, (o) quamque contra COTHMANNVM, (p) qui coniugem

(o) *l. un. ff. unde vir & uxor.* (p) *Consil. LL. n. 80. sequ. Vol. II,*

iugem a fisco excludi censuit, praecclare vindicauit DAV. MEVIVS. (q) Sed merito quaeritur, sit ne IVS LVBECENSE tam rigidum, vt absentes omnes, licet in iusta ignorantia versentur, tam breui praescriptione ab hereditate excludat? Id quoque merito negat MEVIVS, motus potissimum IVRE SAXONICO, ex quo fonte, sua hauisse Lubecenses, existimat, ac proinde non abs re statuens, heredi intra triginta annos superuenienti non denegandam esse restitutionem in integrum. Ast si id promiscue statuas, vereor, ne tum in fumum abitura sit annalis ista praescriptio, quum raro praesentes tam futuri sint rerum suarum incuriosi, vt fatale illud anni spatium negligant. Iure sane Saxonico non ob quamlibet absentiam restitutio promittitur, sed ob certas tantum absentiae causas: *Es wäre dann, daß der Erbe gefangen waer, oder in des Reichs-Dienst gezogen, oder in Gottesdienst ausser des Landes, so muß er sein vvarsen mit dem Erbe, biß daß er vviiederkomme: Denn er kan sich an seinem Erbe dieuueil nicht verschvveigen.* Quibus fere gemina sunt haec iuris ALAMANNICI, nisi quod & absentiam ob morbum fonticum ibi iustis absentiae causis accenseri animaduertimus: *Kümmt aber yemand nach dem Iar, der soll bereden, das er in ehebaffier Not geirret hab, dem soll man es antwurten, Ehehaffie Not ist vänknuzz, und ob ain Man an des Reichs-Dinst ist, oder in seines Herrn Dinst, oder in Gottesdinst, oder vven siechtumb irret. Vnd vver ehebaffi nos bereden soll, vvelcher er der aines beredet mit seinen szvvaime vvingern, ob er des stat bat; so soll man im rechts thun vmb sein Gut, vnd soll der Mensch gelsen, das soll man bey den ersten abrichten.* Quae quum ita sint, in eo quidem MEVIO plane adfentimur, quod heres absens contra lapsum istius anni merito restituendus sit in integrum, at hic tamen vel maxime locum fore arbitramur edicto Praetoris, SI QVA ALIA IVSTA MIHI CAVSSA VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM, (r) adeoque non suffecturam putamus solam absentiam, nisi iusta eius ratio reddi queat.

§. XXVII.

Quibus explicatis, non iam obscura potest esse alterius capitis, quod erat de legatis caducis, sententia. Nimirum non omne legatum, deficiente conditione, caducum putatur, sed vnicum, sub ea relicto conditione, si se proximum defuncto esse probet legatarius. Solent enim ditioribus, maxime quos gratiosos facit coelibatus &

Y y y y 3

orbitas,

(q) Dau. Men. in Comm. ad h. art. n. 35. sequ. (r) l. 26. §. 8. ff. ex quibus causis maior. vig.

orbitas, facile obrepere obscurissimi homines, qui se non modo cognatos, sed & cognatorum proximos, repetita ab ultima stirpe genealogia, ferunt, captandaeque hereditatis causa nullum vel officii vel obsequii genus praetermittunt, qualem necessitudinem adfectabant, qui Periplectomenis, senis, hereditatem iam creuerant animo, & de quibus ille lepide apud PLAVTVM: (s)

Quando habeo multos cognatos, quid opus mihi sit liberis?

Nunc bene vivo, & fortunato, atque ut volo, atque animo ut lubet,

Mea bona morte COGNATIS dicam, inter eos partiar,

Illi apud me edunt, me curant, visunt, quid agant? et quid velim?

Priusquam lucet, adsunt, rogant, noctu ut sarnium ceperim.

Eos pro liberis habeo: quin mihi mittunt munera:

Sacrificant, dant inde partem maiorem mihi, quam sibi,

Adducunt adexta, me ad se ad prandium, ad coenam vocant.

Ille miserum se retur, minimum qui misit mihi.

Illi inter sese certant donis: ego hoc missis mecum:

Bona mea inbians, certatim mittunt dona & munera:

Vbi sane vnusquisque intelligit, non de veris cognatis loqui senem PLAVTINVM, sed de fictitiis, qui opulentis vna nocte, tamquam fungi, nascuntur. Iam finge, horum vni legatum relinqui, sed addita conditione: SI SE COGNATVM PROXIMVM, qualem se esse viuo testatori persuaserat, PROBAVERIT: tunc ius Lubecense ei prudenter praefigit annum, intra quem conditioni satisfaciat. Deficientem in probatione indignum legato iudicat, adeoque ei lucrum eripit fiscus, tamquam qui testatorem mendaciis, aliisque captatoriis artibus, ad relinquendum sibi legatum turpiter pellexerit. Bene sane ac prudenter, si quid aliud. Si enim iuris Romani conditores legatum, vt indignis auferendum, putant iis, qui de hereditate viuentis & ignorantis pacti sunt, (t) vel qui legatum adulterio, (u) vel accommodata in fraudem legum fide meruerunt: (x) an iniquum videbitur lucrum mendaciis & dolo malo quaesitum huiusmodi captatori extorqueri? Sane si eadem seueritate vli essent Romanorum legislatores, non tantus apud eos hereditarum fuisset proventus, nec auditae essent querelae PETRONII ARBITRI (y) de Crotone, quo nomine Romam derideri putant: *In hac urbe.*

(s) Plaut. Milit. glor. Act. III. Scen. I. v. 111. sequ. (t) l. 2. §. 3. ff. de his, quae ut indign. (u) l. 13. ff. & l. 14. ff. eod. (x) l. 10. pr. l. 18. pr. l. 23. ff. eod. l. 103. de legat. l. (y) in Satyr. p. 105.

be non litterarum studia celebrantur, non eloquentia locum habet, non frugalitas sanctique mores laudibus ad fructum perveniunt: sed quoscumque homines in hac urbe videritis, scitose in duas partes esse divisos. Nam aut CAPTANTVR, aut CAPTANT. In hac urbe nemo liberos tollit, quia quisquis suos heredes habet, nec ad coenas, nec ad spectacula admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitas. Qui vero nec uxores unquam duxerunt, nec proximas necessitudines habent, ad summam honores perveniunt, id est, soli militares, soli fortissimi, atque etiam innocentes habentur. Videbitis, inquit, oppidum, sanquam in pestilentia campos, in quibus nihil aliud est, nisi cadavera, quae lacerantur, aut corui, qui lacerant. Nimirum talem esse oportet reum faciem, nisi prudentes legislatores dent operam, ut corui deludantur hiantes.

§. XXVIII.

Singularis porro species, in qua praescriptioni annali secundum IVS LVBECENSE locus est, talis exstat: (z) *Wann über Jahr und Tag ein Gebäude unangesprochen gestanden, das kan nach Jahr und Tag nicht mehr angefochten werden.* Qui ius illud diffuso commentario illustravit, DAV. MEVIVS, articulum hunc, modo de praescriptione servitutum, modo de novi operis nunciatione, interpretatur, adeoque vertente anno nec actioni confessoriae, nec novi operis nunciationi amplius locum esse, contendit. At nos primo non videmus, quomodo novi operis nunciationi Lubecae locus esse possit etiam intra annum & diem, *wann unter Jahr und Tag ein Gebäude gestanden hat*, quum id vel maxime ad naturam huius nunciationis pertineat, ut statim initio, & nondum perfecto opere, fiat. (a) Deinde generatiora sunt verba statuti, quam ut ad solas servitutes praediorum restringi possint, quum potius de omni forma aedificiorum loquantur, cui alioquin vicinus iuste sese opponeret. e. g. Si quis aedificando vicini fundum occuparit, si servitutibus tigni immittendi, prospectus, luminum, aliisque, quae vicino competunt, praedictum fecerit, si officinam aliquam, quam inconsultis vicinis, aedificare per IVS LVBECENSE (b) non licet, extruxerit, novas porticus, fenestras, ianuas, cellas subterraneas, caminos, horrea, contra pristinam formam, aedificarit, quod itidem non permittit ius Lubecense. (c) His omnibus casibus vicinus alioquin iure agit, ut aedi-

(z) *Lib. I. tit. VIII. art. II.* (a) *L. i. § 1. ff. de nou. op. munc.* (b) *Lib. III. tit. XII. art. XII.* (c) *Lib. III. tit. XII. art. XIII.*

aedificum vel destruat, & ad pristinam formam reducat, vel, ut olim, seruiat vel denique seruitute liberum esse iubeatur, quorum primum interdicto *quod vi aut clam*, alterum actione *confessoria*, tertium *negatoria* fieri, nemo ignorat. At eas actiones omnes ius Lubecense intra annum & diem iubet institui, & alias exceptione praescriptionis submotum iri actorem, minatur.

§. XXIX.

Itaque iam facile patet, quid inter ius civile & Lubecense haec in re intersit. Si quid contra pristinam formam factum fuerit: nulla plane erit inter utrumque ius differentia, nisi quod Lubecense civili paullo liberalius anni spatium diem, vel viginti quatuor horas, superaddit. Num & iure Romano, interdictum *quod vi aut clam*, cui tunc locus est, annum duntaxat viuit, eoque vertente expirat. (d) At tanto magis ius illud a Romano discrepat eo casu, quo seruituti libertatique praedii vicini aedificando nocium est. Quum enim seruitutibus, sublata lege Scribonia, decem annis inter praesentes, viginti inter absentes praescribatur, (e) adeoque & actiones *confessoria* & *negatoria* longum tempus durent: (f) ius Lubecense id temporis spatium coangustat, & non nisi annum & diem statuit, intra quem haec actiones cum effectu possint institui. Interest enim reipublicae, vrbes ruinis non deformari. Id vero euitari vix posset, si ius agendi aduersus aedificantes nullo, aut longo demum tempore exstingueretur. Ceterum quum de priuatis procul dubio aedificiis agat hic articulus: recte hic notauit MERVINS, publicae vtilitati tam breui temporis spatium non praescribi, nec derogari hoc articulo eleganti responso, quod exstat in l. 6. C. de operib. publicis.

§. XXX.

Nullae fere lites alibi terrarum magis fatigant iudices, quam quae de dotibus inter focerum & generum, nec non inter maritum & uxorem, eorumue heredes feruere solent. Saepe enim gener dotem promissam, saepe non promissam, petit. Aliquando uxori eandem repetenti opponitur exceptio dotis non illatae: aliquando ipsam apocham in dubium vocat gener, dotemque cautam, non numeratam esse,

con-

(d) l. 15. §. 3. 4. ff. *quod vi aut clam*. (e) l. 4. §. fin. ff. *de usurp. & usucap. l. 10. ff. de seru. vind. iuncta. l. ult. C. de long. temp. praescript.* Iac. Raenardus de lege Scribonia. (f) Stryk. de Praescript. a. l. 1. Membr. III. axiom. l. n. 9. 10. Donnellus Commens. iur. lib. XI. cap. XI.

contendit. Resecandam vero hanc litium materiam existimarunt LV-
BECENSES, idque se non facilius consequuturos sperarunt, quam si spon-
sos Graeca fide mercari iuberent, eosque & actione, & exceptione non
numeratae dotis priuarent, qui dotem promissam non exegerint in tem-
pore. Qua de re ita cauerunt: (g) *Vereblich sich ein Mann mit einer
hingsfragen oder Wittwen, den Brautschatz, welcher ihr mit gelobet wird, soll
man mahnen binnen den ersten zweyen Jahren. Thut er aber das nicht, so ist
man ihm nichts pflichtig, dieweil er denselben zuwieder den Lübeckischen Rech-
te stehen lassen. Stirbt also der Mann, ob nun wohl ihr Brautschatz in sein Gut
nicht geflossen ist, wann sie aber gleichervoll ervveisen würde, das ihr solcher
Brautschatz mitgelobet, wann sie es ihr nicht trauen vollen, so soll ihr dennoch
derselbe aus seinen gesamten Gütern folgen, es konten dann seine Freunde er-
vveisen, das er den Brautschatz gemahnet hat, und habe denselben mit gutem
Willen stehen lassen, oder aber auch innerhalb lahr und Tag, sich bey den Bür-
germeistern angegeben, und davon protestiret, das er solches in der Güte gesor-
dert, aber nichts erhalten können.* Multa hic occurrere singularia, & quae
iuri Romano minus conueniant, facile patet, adeoque operae preti-
um fuerit, iura ista inter se paucis contendere, & paullo accuratius
ostendere vtriusque differentiam.

§. XXXL

Primum dos rite promissa iure Romano peti potest actione ex sti-
pularu, eaque tamquam personalis & ciuilis est perpetua, nec quid-
quam impedit, quominus intra triginta annos instituat. (h) Et quam-
quam alioquin dotis periculum penes maritum est, si extraneum non
in tempore interpellarit: aliud tamen dicendum, si quando gener so-
cero pepercerit, eumque moras nequentem non vserit ad exfolutio-
nem. (i) Hinc si dotem promissam non exegit gener, & socer inter-
ea bonis labitur: dos non genero, sed ei, cui acquiritur, id est, mu-
lieri peruisse censetur, quia ignoscendum videtur pietati generi, aequo
animo ferentis soceri auaritiam, eique ex quadam verecundia plus iu-
sto indulgentis. (k) At quum haec verecundia lites innumeras pariat:
iuris Lubecensis conditores eam arcto biennii spatio circumscribere ma-
lue-

Zzzzz

(g) Lib. I. tit. V. art. II. (h) l. 3. § l. 7. C. de praescripte. trig. vel. quadr. ann.
(i) l. 33. ff. de iure dotium. (k) Conf. Cuiac. obs. lib. XII. cap. XVII.

luerunt, cum iure dotem petendi excludentes, qui diutius eam petere cessarunt. Quale exemplum MEVIVS (l) factum refert anno MDLXXXV. Id Octobr. in causa *Hensl Cramers* contra Anton Bellingshausen. Deinde ius Romanum, ne quidem si dos cauta sit, tam brevi tempore maritum eiusque heredes priuat exceptione non numeratae dotis, sed soluto intra biennium matrimonio, per annum, soluto eodem intra decennium, per tres menses eam adhuc permittit, eamque adeo circumactis demum decennio exspirare iubet. (m) Contra ius Lubecense maritum biennii angustiis circumscribit, & dotem, eo post biennium mortuo, illatam esse, praesumit, ita, vt non admittatur probatio in contrarium, modo probet vxor, dotem esse promissam. Hinc dos etiam non numerata tunc repetitur, adeoque ex eius iuris principiiis magno cum heredum detrimento coniuncta est mariti verecundia, dotem promissam a foero intra biennium non exigentis, saltim Lubecae. Nam si femina Lubecensis nupserit extraneo, in vrbe vel prouincia, vbi ius Lubecense non viget, commoranti: nemo dubitarit, quin cessare oporteat dispositionem de repetitione dotis, non autem cessatum sit, quod statuta de praescriptione dotis promissae cauent. Quemadmodum enim gener in exigenda dote forum promittentis & recepta ibi iura sequi cogitur: ita vxor, vel eius heredes, soluto matrimonio repetituri dotem, forum & iura mariti defuncti merito sequuntur. (n) Dura haec videri poterant, ac proinde duae exceptiones subiiciuntur; quarum tamen altera, quae proprius ad institutum nostrum pertinet, de nouo accessit, nec in KOLLII editione (o) habetur. Ibi tantum prima haec exceptio occurrit: *Sunder können syne Fründe dat iügen, dat be danach gemahnet hebbe, si dat mit guten Willen stahn lassen, so vobis man das afschlabn in dem Brustschotte.* Primo itaque post biennium datur exceptio non numeratae dotis, si mariti heredes docere possint; exemptionem intra biennium factam, & conuenisse tamen inter foerum generumque, vt dos insoluta penes foerum maneret. Id enim fieri posse, discrete cauetur articulo proxime antecedente L. Deinde & tunc post biennium salua est exceptio non numeratae dotis, si doceri possit, generum intra annum & diem interpellasse foerum, & eorum consulis de non facta solutione esse protestatum. Quum enim & alio-

(l) *Mou. ad h. art. n. l.* (m) *Auth. quod licum C. de dote causa non numerat.*

(n) *l. 6. ff. de iudicis.* (o) *Art. XLII*

alioquin interpellatio, siue ad acta, siue extra iudicium facta, ad debitorem in mora constituendum sufficiat, (p) quis dubitet, quin interpellatio cum obtestatione tam sollemni coniuncta generum a mora absoluat eamque culpam retorqueat in socerum? Ceterum non ineleganter quaerit MEVIUS, (q) an hoc statutum ei quoque marito fraudi sit, qui dotem, ab ipsa muliere promissam, intra biennium exigere cessarit? Idque recte negat, partim quod lex tam rigida non preferenda sit ad casum verbis non expressum, partim quod non ferenda sit vxor, obiciens marito moram in exigenda dote admissam, quem quotidie ferre matrimonii onera viderit, nimis iniqua, si benevolentia mariti abuti velit. Si cui paullo argutior videatur haec ratio, quam verior: malim dicere, non adeo necessarium videri, maritum dotem ab ipsa vxore constitutam, vrgere, quam IVRE-LVBECHENSI, communia cum illa habeat bona omnia, oneraque matrimonii non ipse ex suis, sed ex communibus bonis ferat, praeterea que ipsi mulieri repenti dotem, quam se nunquam intulisse probe norit, exceptio doli mali, manifesto obstat.

§. XXXII.

Superest sextus casus, quo quis praescriptione annali tutissimus est, si nimirum actus quidam in librum publicum sit relatus. De eo enim sancitur: (r) *Wird etwas in des Raths oberstes Stadt-Buch geschrieben, und solches vuirde in Jahr und Tag nicht angefochten, so kan darauf künfftig niemand einige Anrede thun, es wäre denn, daß derjenige, welcher daran interessiret, ausserhalb Landes gewesen, der vuirde a tempore scientiae innerhalb Jahr und Tag billig zugelassen.* Non est, quod hic prolixam instituamus comparationem iuris Lubecensis & Romani, Neque enim Romanos eiusmodi librum publicum habuisse, constat, qualis hic memoratur. Neque de quibusuis actis ac codicibus publicis loquuntur statuti conditores, quales sunt *Raths-Bücher, Straf-Bücher, Zins- und Schoß-Register, Gerichis-Cantzley-Vrbel, Vormundschafts-Bücher*, sed de libro praecipuo, qui ideo *nov' i'goriv* vocatur *der Stadt-Buch, der Stadt-Erb-Buch*, (s) itemque *des Raths oberstes Stadt-Buch*, in quem

ZZZZZ 2

enti-

(p) *Strep. Exercitat. XXVII. tit. LXVII.* (q) *Meuius ad lib. l. iur. Lubec. tit. V. art. II. no. 13.* (r) *Lib. V. tit. VI. art. I.* (s) *Lib. III. tit. VI. art. II.*

entiones venditiones rerum immobiliarum, hypothecae in iis constitutae, cessiones in iure, aliaque huius generis referuntur. Quale quid Romae factum esse, non meminimus, nisi forte huc referre velis tabulas censuales, quarum testimonio saepe utebantur veteres, si vel de natalibus cuiusquam, vel de bonis, quaestio incideret, (r) adeo, ut & ecclesiae doctores, veluti IVSTINVS MARTYR, (u) TERTVLLIANVS (x) & CHRYSOSTOMVS, (y) ad eas prouocent, quoties Seruatorem Bethlehemi natum demonstrare cupiunt. Non autem mirabitur quisquam, tantum fidei tantumque ponderis inesse publico Lubecensium libro, qui paullo accuratius expendere voluerit ritum, sollemnitateque, quae in huiusmodi inscriptione adhiberi consuevit, quamque ita describit DAV. MEVIUS: (z) *Forma huius cessionis haec est, quod venditor una cum censore coram confesso Senatus publice pro tribunali sedentis, vor sitzenden Raths, ut habent verba art. II. h. t. vovann er öffentlicher Audienz hält, comparet, ibi contractum intimat, suamque voluntatem de cedenda re vendita declarat, rogans porro, ut sollempniter cessio, die Verlassung, admittatur, eiusque in librum publicum inscriptio fiat. His precibus cuilibet licet intercedere, cui inde praedictum imminet. Si nulla eius causa vel manifesto iniqua reperitur: reieci solet contradictio non iustificata. Si aliquid causae praeteritur, siquidem post auditam utramque partem, in loco de veritate & iure decernere liceat, statim senatus, quid faciendum, decernit. Vbi ampliori discussione indiget, ad eum, qui ad hanc rem, processus summaris vel ordinarius, pro circumstantiarum qualitate necesse est, partes remittuntur. Facta decisione, & contradictione reiecta, decernitur a senatu illa sollempnis cessio, die Verlassung, & absente seu contumace altera parte, eius loco, publico ministro eam facere iniungitur, eiusque nomine ab aliquo Senatorum (certi enim senatoris muneris portio id esse solet) consueta quadam formula & ritu expeditur. Hoc peracto, rogari solet inscriptio in librum ciuitatis, die Einschreibung in das Stadt-Buch, quae coram custodibus istius libri, veluti apud nos (Siralfundenses) coram*

(r) l. 6. C. de fide instr. l. ult. C. sine censu & reliqu. l. 2. §. i. ff. de excusat. l. 16. ff. de probat. (u) Iustinus Martyr. Apolog. II. pag. 75. (x) Tertulian. lib. IV. adu. Marcion. cap. XIX. (y) Chrysostomus Serm. de diuers. modis castam. loc. XXXI. (z) Dav. Mevius lib. III. lur. Lubec. tit. VI. art. L. n. 17.

eorum camerariis, expeditur, sed a sensu aequè decernitur. Quia vero hæc sollemnitas insignis effectus est, ne forsan illis, quorum interest, ignorantibus sub & obreptiis impetretur: prudens magistratus inquirere solet, an vendita res libera sit, an aeri alieno obnoxia, an iniuriosa, cui in libro publico unse fueris adscripta, anse etiam venditori; si inde quid grauioris suspicionis emergat, usque ad ulteriorem inuestigationem rem differre. Quae si exactius semper obseruarentur: multis difficultibus libris supersedere liceret. Quodsi ergo plenam fidem & iure Romano merentur instrumenta publica (a) in primis tabulae censuales, quibus liber hic Lubecensium est simillimus, (b) non aliam ob causam, quam quia omnia accuratissime & adhibita summa industria illis inscripta esse, praesumitur: quis miretur, similem auctoritatem Lubecenses inesse velle libro suo publico, in quem nihil, nisi adhibita omni circumspectione, & re accurate discussa, refertur. Ceterum similem Lubecensi esse animaduertimus legem Hamburgensium, quae his verbis (c) comprehenditur: *Was für dem Rathe in offener Audientz an Erb- und Eigen, Hauptstuhl und Rente verlassen und in diesen Stads Erb- oder Rent- Buch geschrieben, und in Jahr und Tag nicht angefahten, und davon unter des Secretarij Hand ein Extract im Gericht surgeleget wird, dagegen kan niemand einige Einrede thun, es wäre dann derjenige, welcher daran interesset, außershalb Landes gewesen, der wird vom der Zeit an, daß er solches erfahret, innerbath Rathes und Tages billig zugelassen.*

§. XXXIII.

Quum vero in rebus humanis nihil tam diligenter atque accurate fieri possit, vt non aliqua fugiant magistratum etiam Argo oculatiorem; ipsa aequitas suadet iuris Lubecensis auctoribus, vt iis, quibus inconsultis vel absentibus aliquid in librum publicum relatum est, quod iis detrimento esse posset, pusillum laxamenti indulgerent ad ius suum persequendum. Verum & hic sufficere visus est annus & dies, & quidem non continuus, sed vt ilis, quippe quem a tempore scientiae

Zzzzz 3

(a) l. 10. ff. de probat. l. 31. C. de donat. l. 15. C. de fide instrument. (b) l. 3. C. sine censu vel reliqu. l. 7. §. 30. C. de donat. (c) Stat. Hamb. Part. I. tit. XXX. art. III.

tiae currere voluerunt. Quum vero saepe contingat, ut quis negligentiae praetexat ignorantiam, seque sero admodum rem comperisse contendat, quum eam iam pridem habuerit exploratissimam: nemo dubitat, quin saltem iureiurando firmanda sit illa ignorantia. (d) Id quod disertè his verbis expresserunt Hamburgenses, (e) *die Zeit aber seiner erlangten Wissenschaft, soll er auf das Gegenbeis sein Dagebren, mit seinem Eyde erbullen.* Vix enim alia speranda est eorum, quae intra mentis recessus latent, probatio, quam quae fit per iusiurandum. (f) Nec quaeuis prodesse potest ignorantia, etiam adfectata, (g) sed quae in virum diligentissimum cadere possit, qualis est absentium. Unde in textu nostro: *daß derjenige, welcher daran interessires, außershalb Landes gewesen.* Quis enim ferret, eum, qui pedem extra pomeria interea numquam exulit, ignorantiam praetexere carum rerum, quae publice atque in conspectu omnium gesta sunt, quum ignorantiae rerum publice gestarum nulla sit praesumptio? (h) *Quid enim, si omnes in ciuitate sciunt, quod solus ignorat?* inquit PAVLLVS ICTVS. (i) Si vero iusta fuerit ignorantiae causa, isque, cuius in detrimentum aliquid libro publico inscriptum est, interea sub alio sole sit peregrinatus: quis dubitet, quin ei fas futurum sit, illud, tamquam quod clam ac furtim in librum illum irrepserit, impugnare? Non autem abs ratione addimus, ei impugnationi tum demum locum fore, si quid in absentis detrimentum factum. Quemadmodum enim & iure communitum demum ignorantia prodest intra tempus annale, si quis non de lucro captando, sed de euitando damno cum alio contendit; (k) ita nec iura Lubecenium subuentura credimus illis, qui insignis cuiusdam lucri ac compendii causa actum in librum publicum relatum impugnare conentur. (l) Denique & id recte monet iuris Lubecensis interpretes celeberrimus, annalem hanc praescriptionem non pertinere ad ea negotia, quae ipso iure ita nulla sunt, ut ne contrahentium quidem conuen-

(d) Heig. Part. I. Quaest. XL. n. 20. Carpzou. Iurispr. Forens. Part. I. Const. XXII. def. 6. Mev. ad ius Lub. h. t. n. 29. (e) *ibid.* (f) Felin. in c. 16. X. de homicid. no. 2. Mascard. de Probat. Vol. I. concl. XCIV. n. 4. Stryk. de iure sens. diff. X. cap. II. n. 8. (g) l. 2. §. ult. ff. si quis caut. in iud. fac. (h) Menoch. lib. VI. de praesumpt. praef. XIII. n. 96. Gail. de pace publica lib. II. cap. X. no. 10. sequ. (i) l. 9. §. 2. ff. de iur. et facti ignorantia. (k) Tiraquell. de retract. §. XXXV. gloss. IV. no. 27. (l) Menius ad b. art. n. 32.

uentione conualescant. Ea enim & circumacto anno nullius esse momenti, nec magistratum confirmationem ad eiusmodi actus esse porrigendam, quos ipsae leges consistere haud patiuntur, facile vniquisque animaduertit.

§. XXXIV.

Enimuero dum de insigni illa Lubecensium prudentia legislatoria, quae in annali ista praescriptione vel maxime elucet, differimus, vix sentimus, tantum iam chartae absumtum, quantum destinari solet exercitationi academicae. Et quis dubitet, quin hoc acturo, non defutura sit vberima de rebus pulcherrimis differendi materia? Sed ne CALLIMACHI incurramus reprehensionem, cui βιβλίον μέγα μέγα κακόν, *magnus liber, magnum malum* videbatur; hic quidem ferias calamo indicimus, Deumque precamur, vt LVBECAM, inferioris Saxoniae ocellum, religionis puritate, pietate ciuium, iustitiae laude, ac commerciorum amplitudine excelsissime florere inbeat, donec decretorius ille dies vniuersum hoc aboleat, acuumque hoc omne hauriat absorbeatque aeternitas!

TESTAMENTIFACTIONE IVRE GERMANICO.

ARCTISSIMIS LIMITIBVS PASSIM CIR-
CVMSCRIPTA.

EXERCITATIO XXVI.

§. I. Libertas testandi homini iure naturali & gentium deberi dicitur. §. II. Hinc Romanae leges omnibus facultatem testandi liberrimam indulserunt. §. III. Testamenta rectae rationi non conveniunt. §. IV. Nec regulae prudentiae civilis, quae leges publicas privati arbitrio tolli non patitur. §. V. Testamentifactio plerumque ex ira, odio, invidia, aliisque vitiis, proficiscitur. §. VI. Hinc aliae gentes testamenta vel exulare voluerunt ex rebus, suis, vel eadem arctis limitibus circumscripserunt, veluti Hebraei. §. VII. Aethiopes. §. VIII. Lacedaemonii. §. IX. Germani. §. X. Quando testamenta in Germania condi coeperint? §. XI. Quaedam Germanicae originis gentes vel sero, vel plane non, admisserunt testamenta §. XII. Quaedam eam facultatem admodum restringunt. Quot modis id fiat? §. XIII. Non omnes promiscue in Germania testantur. Alicubi requiritur concessio Principis. §. XIV. Comparatio huius iuris cum Romano. §. XV. Alibi testari non possunt lectulo adfixi. §. XVI. An id iuri communi & Germanico consentaneum? §. XVII. Alibi feminis non indistincte liberrima testandi facultas permittitur. §. XVIII. Pubertas non ubique sufficit testamentum condituris. §. XIX. Heredes ab intestato exstantes passim testamentifactionem impediunt. Ius recadentiae quid? §. XX. Testari alicubi non possunt peregrini, caelibes & spurii. §. XXI. Non de omnibus bonis testari licet. Regula, quae neminem pro parte testatum, pro parte intestatum decedere patitur, in Germania non ubique valet. §. XXII. Quibusdam locis de certa tantum bonorum parte testari licet. §. XXIII. Alibi de mobilibus tantum. §. XXIV. Alibi inter bona acquisita & hereditaria distinguitur. §. XXV. Mulieres Saxonicae de Gerada: viri de rebus expeditoris disponere non possunt.

possunt. §. XXVI. *Vbiq; fere prohibita dispositio de feudis.* §. XXVII. *Quod ad formam attinet, quibusdam locis non admittuntur testamenta, nisi publica.* §. XXVIII. *Itemque alicubi non valent testamenta, nisi in quibus ad piam causam, vel rei publicae usitatem aliquid relictum.* §. XXIX. *Quin & agnatis legitima alicubi adimi non potest.* §. XXX. *Si quis aliquo loco secundum istius leges testatus sit, an & alibi subsistat testamentum?* §. XXXI. *Heredis institutio multis locis haec necessaria.* §. XXXII. *Aliibi ne permissa quidem.* §. XXXIII. *Cur tam multae Germaniae provinciae peregrinos, quam maiorum, mores sequi maluerint?* §. XXXIV. *Effectus receptae testamentifactionis liberrimae.* §. XXXV. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Quo vehementiore viuendi desiderio natura omnes tenemur: eo magis ipsa vnumquemque nostrum conuincit experientia, vitam nobis non mancipio, sed veluti vsui, datam esse, tempusque imminere, quo conclamanda vasa, & ex hac vita, tamquam ex diuersorio quodam, sit emigrandum. Quid mentem hominis, de deceptorio illo die cogitantem, erigat, vt laeta componat sarcinulas, & ex hac rerum humanarum caligine ad caelestem lucem sine perturbatione euolet, non alia, quam Christianorum, disciplina docetur, quae sola id veluti praecipuum habet, vt ne cum morte quidem colluctantes destituant, sed viuos formet ac praeparet, vt & viuere definiant aequo animo, extremamque illam horam sine formidine praestolentur. Enimuero quum olim vniuersum paene terrarum orbem paganisni oppressissent tenebrae: sollicitum de imminente illa hora humanum genus cum alia excogitauit mortalitatis suae solatia, tum illud in primis, vt morientibus veluti posteritati interesse, & quid post mortem suam fieri vellent, ante mortem anxie praecipere, permitterent. Hinc non aliam ob causam inuenta est testamentifactio, quam vt homines inde quaecumque fragilitatis suae caperent solatium, & post mortem quoque sibi victuri viderentur, si, voluntatem suam & post fata ratam fore praescirent. Philosophatur hunc in modum ipse CONSTANTINVS M. Imperator, (a) dum, quae quisque ecclesiae supremis tabulis sit relicturus, vel eo nomine praestanda existimat, quod nihil magis hominibus deberi videatur, quam vt supremae voluntatis, post-

Aaaaa

(a) l. i. c. de sacros. eccl.

postquam iam aliud velle non possint, liber sit filius, & licitum, quod iterum non redit, arbitrium. Quam in sententiam & QUINCTILIANVS: (b) Non aliud, inquit, videtur solatium mortis, quam voluntas ultra mortem. Alioqui potest graue videri & ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & quum omne ius nobis in id permittatur viuensibus, auferatur morientibus. Et sane id argumentum tanti visum est quibusdam, vt & ex iure naturae & gentium profectam existiment testandi libertatem, tum quod testamentorum substantia cognata sit dominio, tum quod & inter viuos ita quisque disponere possit, vt effectus & post mortem duret, tum denique, quod testamentorum vsus plerisque gentibus communis fuerit. His enim similibusque argumentis vtuntur, qui testamentifactionem ex ipso iure naturae & gentium arcessendam esse existimant, veluti VGLIVS ZVICHEMIVS, (c) COVAREVVIVS, (d) BRONCHORSTIVS, (e) GROTIVS, (f) VINNIVS (g) aliique, quos turmatim, vt solent, adducunt HILLIGERVS, (h) GILKENIVS, (i) & PINELLVS, (k) quibusque omnibus iam e veteribus THEOPHILVM (l) praelusisse, animaduertimus, quippe το οὐρυγὰς Θεοφίλου διαθήκας seu testamentifactionem ad ἰσὺν γέντων, id est, ius gentium, discrete referentem.

§. II.

Et haec quidem tanti momenti visa sunt Romanis, vt non modo morientibus, sed & de mortalitate sua cogitantibus, id qualecumque solatium concederent, quin & publice expedito existimarent, *suprema hominum iudicia exitum habere.* (m) Lata enim fuerat lex decemuiralis: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIA, PECVNIA, TVTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO, *hisque legis verbis latissimam ciuibus potestatem tributam nouimus & heredes instituendi, & legata, & libertates dandi, tutelae quoque constituendi, (n) quin & substituendi, exheredes scribendi, omniaque agendi pro arbitrio.* Quin vere dici potest, legis-

- lato-
 (b) Quinctilian. Declam. CCCVIII. (c) Vgl. Zwichem. ad §. 2. Inst. de testam. (d) Conarruu. Var. III, 6. n. 6. (e) Bronchorst. Emanatoph. Cent. III. eman. 20. (f) Grot. de iure belli & pac. Lib. II. Cap. VI. §. ult. (g) Vinn. ad pr. Inst. de testam. ord. n. 2. (h) Hillig. ad Donell. Comment. Iur. Lib. VI. Cap. V. litt. A. (i) Gilken. in l. 1. C. de testam. n. 5. & 32. (k) Pinell. Select. Lib. II. cap. X. (l) Theophil. ad princ. Inst. de iure nat. gent. & ciu. (m) l. 5. ff. test. quemadm. aperiantur. (n) l. 120. ff. de verb. sign.

latoriam potestatem, in qua alioquin τὸ νόμον in republica consistit, hac lege cum vnoquoque ciue Romano esse communicatam. LEGARE enim, teste VLPIANO, (o) est LEGIS MODO *aliquid relinquere*, adeoque, qui testamentum condebant, vere ac proprie dicebantur νομοθετῶν, (p) *legem ferre*, quemadmodum & ipsum testamentum vere & proprie νόμον seu legem adpellari obseruamus a veteribus. (q) Quemadmodum enim legislator suo omnia arbitrio praecipit, quae ipsi e republica futura videntur, ciuibusque tunc in obsequio gloria relicta esse censetur: ita Romani non minus obsequium deberi existimabant supremis cuiuscumque patrisfamilias tabulis, vt PLINIUS (r) iunior hinc vel maxime laudet amicum, qui *religiosissime suleret custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro iure fit*. Quemadmodum deinde tanta est legislatoris potestas, vt & antiquiori legi, & consuetudini, iam inde ab antiquissimis vsque temporibus receptae derogare, quin vtramque plane abolere, & e republica proscribere possit: ita testatori fas est, non modo suas, quas antea condiderat, tabulas, nouis confectis, rumpere, sed & ipsas euertere leges publicas, de successione intestatorum latas. Quid? quod priuatis multo maior ac laxior potestas fuerit legem dicendi rebus suis, quam vlli legislatorum, quum horum potestati idem, ac ipsius vitae, finis contingat, nec quisquam legem scripturus sit, se mortuo demum in ciuitate valituram, illi autem, quid & sequuturis saeculis fieri velint, recte sanciant, & vt cum SENECA (s) loquamur, *nihil vquam sanctiore cura componant, quom quod ad se non pertinet*. Quae quum ita sint, recte omnino legem cum testamento composuit CICERO, (t) scripsitque: *In publicis nihil est LEGE gratius; in priuatis firmissimum est TESTAMENTVM*.

§. III.

Enimuero si recte pones calculum, non facile adsentieris illis, qui testamentorum originem ad ius naturae & gentium referunt, ac proinde amplissimam illam de rebus suis disponendi facultatem, qua Romani vsi sunt, si a forma & sollemnitatibus discesseris, ipsam rectam rationem omnibus peraeque hominibus dedisse arbitrantur. Primo enim iam pridem vir perelegantis ingenii, EMVNDVS MERILLVS, (u)

Aaaaaa 2

post

(o) Vlpian. tit. XXIV. §. 1. (p) Chrystost. in Act. Apostol. homil. I. p. 415. Graec. Nom. XXII. Cap. II. (q) Excerpta de Legation. p. 62. (r) Plin. Lib. IV. Epist. 10. (s) Seneca de Benef. Lib. IV. Cap. XI. (t) Cic. Philipp. II. Cap. XLII. (u) Merill, Obseru. Lib. VI. Cap. XXV.

post eumque & alii, in primis CHR. THOMASIVS (x) & perillustris huius
 prouinciae Praefes, IO. GÖTHOFREDVS DE COCCËIS (y) recte viderunt,
 domini quidem eam esse naturam, vt domino, quoad viuit, liceat ius
 suum in quemcumque transferre, eaque translatio, illo etiam rebus
 humanis exempto, rata ac firma sit: at ex eo tamen non consequi, vt
 & ab eo tempore initium capere possit translatio domini, quando quis
 iam dominus rerum suarum esse desit. Potius *contra naturalem ratio-*
nem est, inquit MERILLIVS, *vt voluntas hominis post mortem valere in-*
ceptius: num mors omnia soluit. Igitur & potestatem, de rebus nostris
statuendi, soluit, vt etiam mandatum morte mandantis soluitur. Et ita
voluntas hominis cum vita exspirat, nisi potestate legis (ciuilis) in testa-
mento post mortem confirmaretur. Quae, vt intelligas, paulo attentius;
 quaeso, expende, quid molitur, quisquis supremas tabulas scribit: Viuus
 nihil iuris, ac ne spem quidem certam in alterum transfert, sed omnia
 sibi integra seruat, nec quidquam sibi voluntatem mutaturo impedi-
 mento esse cupit. At tum demum res vult in heredem translatas,
 quando transferre amplius nihil potest, adeoque vult in eum euentum,
 quo velle amplius non licet. Quae sane a recta ratione adeo abhor-
 rent, vt qui testamentorum originem ex iure naturae & gentium re-
 petunt, iis se tricus inuoluant, quibus se ipsos expedire nullo modo
 queant. GROTIUS (z) sane & VINNIUS, (a) testamenta cum iuris natu-
 ralis, id est, rectae rationis principiis in gratiam reducere non alia ra-
 tione potuerunt, quam vocabulo notionem plane aliam & ab usu re-
 motissimam subiuciendo, & per testamentum intelligendo alienatio-
 nem in mortis euentum, ante eam reuocabilem, retento interim iure
 possidendi & fruendi. Quasi vero id censeretur alienatum, de quo
 prior dominus post alienationem aequae libere, ac antea, disponit: &
 quasi vsumfructum tantum sibi retineat testator, qui in heredem nihil
 proprietatis transtulit. Sed & sagacissimi vir ingenii, GOTTFR. EVIL-
 LEIBNITIVS, (b) expedire se alia ratione non potuit, quam vt testatores
 ob mentis immortalitatem vere rerum suarum dominos manere, fin-
 gat, relictos vero ab illis heredes concipiendos existimet, tamquam
 procuratores in rem suam. Quasi vero mens, corporis exsoluta vin-

culis,

(x) Thomaf. Not. ad tit. Inst. de testam. ord. p. 173. (y) Diff. de Testa-
 ment. Principum Part. 1. §. XXII. sequ. (z) Grot de iure belli & pac. Lib.
 II. Cap. VI. §. ult. (a) Vinn. ad pr. Inst. de test. ord. n. 2. (b) Auct. nouae
 methodi iurisprud. p. 36.

culis, fluxa haec ac terrena curet, & dominium adfectet earum rerum, quibus ipsa non magis, quam gallina vnionibus, uti possit.

Id cinerem & Manes credis curare sepultos?

recte quaerit apud VIRGILIVM (c) Anna. Et quid multa, quaeso, hic accumulemus? Si rerum dominium aut ius vllum ex testamento in heredem transit, id aut viuo testatore in eum transfertur, aut eo iam mortuo. Viuo testatore ius hereditarium transferri non dixeris, quum nec ylla sit viuentis hereditas, nec ipse testator heredi, se superstiti, ius aliquod esse velit. Nec eo mortuo fieri potest illa translatio, quum testator tunc nec velit quidquam transferre, nec possit, quippe cuius dominium cum vita omnino desit. Quem nodum plus quam Gordium quum satis animaduernerent iuris consulti Romani, eum secare, quam soluere maluerunt, variis excogitatis fictionibus, quas ne quidem ab ANT. DADINO ALTESERRA (d) satis explicatas, non melius, quam perillustris de COCCHEIS (e) verbis describere licebit: *Es sane ita est, inquit vir doctissimus. Tota testamentifictio, prout non tantum iure Romano formata, sed & inter gentes ab omni memoria recepta est, meris iuris positiui fictionibus absolutur & iustinetur. Primo enim fitione iuris momentum testamenti cum momento mortis iungitur, & vltima voluntas cum vltimo vitae halitu exposta intelligitur. (f) Deinde momentum quoque aditae hereditatis retrahitur ad momentum mortis. (g) Haec igitur tria tempora, testamenti, mortis & aditionis, naturaliter inter se distincta, fitione iuris ita iunguntur, atque pro vno eodemque tempore habentur, ut & testator eodem mortis momento bona sua, prout luberet, heredi concessisse, & hic ab eo accepisse fingatur. Quis vero ex iure naturae deriuat actum, qui ne explicari quidem potest, nisi excogitatis tot fictionibus, naturae rei plane repugnantibus?*

§. IV.

Accedit & alterum, quod amplissimae illi testandi facultati iure opponitur, argumentum. Nullam vmquam gentem fuisse arbitramur, quae non de hereditatibus in liberos aliosque cognatione proximos deuoluendis leges accurata diligentia scripserit. Quum enim prudentum legislatorum sit, naturam, optimam vitae magistram, ducem sequi: verissimum autem deprehendamus, quod olim cecinit PINDARVS: (h)

A a a a a 3

Παῖ-

(c) Aeneid. IV. v. 92. (d) Alteserra de Fiction. iur. tract. IV. cap. II. p. 143. (e) ibid. §. XXIV. sequ. (f) l. 1. C. de sacros. eccl. (g) l. 54. ff. de acquir. vel omitt. hered. l. 193. ff. de reg. iur. (h) Pindarus Olymp. X.

Πλάτος, ὁ λα-
χὼν ποιμένα ἑπακτὸν ἄλλοτρεῖν,
Θνάσκοντι συγγεώταται.

*Diuisioe, quae nascitur sunt
Dominum ac heredem, adscitum obituunde,
Morienti sunt tristissimae.*

nihil illi fecerunt reliqui, vt, quo ordine liberi ad parentum, ad liberorum parentes, eaque deficiente necessitudine, agnati cognatique ad mortuorum hereditates vocandi sint, legibus quam diligentissime definirent. Enimuero dum amplissima testandi libertas vnicuique conceditur, ei simul datur arbitrium; leges illas, pro lubitu euertendi. Quod quam alienum sit a prudentiae ciuilibus principiis, nemo non animaduertit. Negat PAPINIANVS, (i) *ius publicum priuatorum pactis mutari posse.* Cur vero magis mutetur arbitrio vnius, legem contra leges priuatim condentis? *Contra legem nec stipulationem tenere statuunt THEODOSIVS & VALENTINIANVS, (ii) nec mandatum vilius esse momenti, nec sacramentum admitti.* Cur magis ergo admittatur testamentum? Sane si ea demum beata est respublica, in qua potentiora sunt legum, quam hominum, imperia, & in qua ne magistratibus quidem aduersus eas quidquam permittitur: quis non in iis prudentiam desideret; qui arbitrium in ipsas leges priuaris permiserunt, easque tam impune ab vnoquoque euerti passus sunt, vt & paroemia inde nata sit: *prouisionem hominis tollere prouisionem legis.* Ipsi sane, qui nascenti Romae praeerant, multo sapientius, quam posteros, rationes subduxisse, animaduertimus. Hi enim heredes quidem nuncupandi potestatem faciebant ciuibus suis, sed quum *nihil sit tam naturale, quam eodem modo vnumquodque dissolui, quo colligatum est,* (k) recte statuebant, leges de successione intestatorum non posse, nisi nouis legibus, mutari, ac proinde heredem illum esse in comitiis calatis, rogante populum magistratu, centuriisque suffragantibus, nuncupandum, vt sic lex in causa intestati noua lege, in causa testati lata, abrogaretur, ceu recte animaduertit vir amplissimus CORN. VAN BYNKERSHOEK. (l) Quin quum iam ab eo maiorum instituto desciuissent decemviri: cautio adhuc erat iis, qui legis actiones componebant, ne leges de intestato-

(i) l. 38. ff. de pact. (ii) l. 5. §. ult. C. de Legib. (k) l. 35. ff. de reg. iur. (l) Bynkersh. Obseru. II, 2.

rum successione priuata testatorum auctoritate tolli viderentur. Hinc enim excogitarunt ritum testandi per aes & libram, ab ULPIANO (m) accuratius descriptum, vt testator non tam legem, post mortem deum valituram, rebus suis dicere, quam inter viuos bona sua alienare videretur. Quae omnia hodie in vmbra abiere, ex quo, abolitis istis ritibus, quaedam tantum sollemnitates, tanquam veteris illius testamentificationis simulacra, retentae, & cuius data est potestas heredem vel scribendi, vel nuncupandi pro lubitu, adeoque legem contra leges publicas priuato arbitrio ferendi.

§. V.

Iam si quis porro causas, quibus impulsus plerique homines, praeteritis proximis agnatis cognatisque, extraneos heredes scribant, paulo accuratius consideret: & has ita comparatas esse animaduertet, vt, rectius facturos fuisse decemuiros, fassurus sit, si intro ducta testandi licentia improbitati non praestitissent patrocinium. Quamuis enim *actum hominis & praecipuae curae, & vltimi temporis esse testamentum*, scribat VALERIUS MAXIMVS, (n) & ex SENECÆ (o) sententia, *numquam diligentius domas beneficia, numquam magis iudicia nostra torqueamur, quam ubi, remotis vilitatibus, solum anse oculos honestum positum est, & mors, inserendana omnia, ad ferendam sententiam incorruptum iudicem mittit*: nescio tamen an vniquam latitantia hominum vitia magis erumpant foras, quam dum testes ad signandas tabulas coguntur. Tunc vero vel ira & odium, vel inuidia & liuor, vel inertissimum vitiorum, voluptas, vel stolidissimum omnium, superstitio animum vel maxime in diuersa rapiunt, vt tunc praecipue omnia improbe agantur, quando homines, mortalitatis suae memores, se omnia sanctissima cura agere, simulant. Iam pater durior & impius a prima saepe offensa animum inducit, vt naturam ipsam eiuret, amoremque penitus insitum eiici ex animo, & parentem se esse obliuiscatur. Iam alius, *nouercalibus delinquentis insligationibusque corruptus, iniuriam aduersus liberos suos testamento inducit, & maligne circa sanguinem suum infert iudicium*. (p) Iam liuor miserum excruciat testatorem, nec ille aequo animo ferre potest cognatos, quorum ipse inopia semper laetatus est, & quibuscum simultates per omnem vitam

exerc-

(m) Ulpian. tit. XX. §. IX. (n) Valer. Max. lib. VII. cap. VII. (o) Seneca de Benef. lib. IV. cap. XI. (p) l. 4 ff. de iudic. testam.

exercuit, bonis suis potituros. Hinc extraneus scribitur heres, qui vel stupro aliusve probris id beneficium meruit, vel miluii instar testatorem captavit, demissoque ad humillimum obsequium animo, & hamatis beneficiis, cum ad expungendas proximas necessitudines pellexit, qui deinde voti compos factus, vti eleganter ait poeta, (q)

*Stas domo capta cupidus superstes,
Imminens leti spoliis, & ipsum
Computat ignem.*

Quum multi porro, non pietate quadam, sed turpissima superstitione, impulsivi hereditatem miseris cognatis praeripiunt, iisque piam, quam vocant, causam praefendam existimant? Praeclarum profecto est, & laude dignissimum, bona elargiri pauperibus, vel ea ita dispensare, vt ad ecclesiam, scholas, & miserabiles personas aliqua inde redundet utilitas. At plerique id eum in finem faciunt, vt oblata aliqua bonorum, scelere saepe quaesitorum, parte, transigant cum Deo, quem peccatis suis offensum esse sentiunt, eademque opera & cognatis aegre faciant, & gloriolam aliquam post fata consequantur, non minus stolidi Romanis, quos DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (r) tota saepe seruitia supremis tabulis manumisisse testatur, tantum vt liberalitatis laudem post mortem ferrent, & in eorum funere eo plures pileati nebulones lecticam sequerentur. Sic raro admodum contingit, vt ultimae testatorum voluntates ex recta ratione, virtutisque ac honestatis studio, & non potius ex odio, luore, alioque impotente animi impetu, proficiscantur, nihilque sapientius dici posset, quam quod Belgis saepe in ore esse audiui:

*De zalig voill slerven,
Moer laeten vererven
Aen s' naesse Bloeds
Syn rydlik Goeds.*

§. VI.

Quae quum ita sint, nemo mirabitur, gentes plerasque aliter, quam Romanos, philosophatas, testamenta vel plane proscripsisse ex rebus publicis suis, vel ea admissa arctissimis limitibus circumscripsisse, ne in cuiusvis arbitrio positum esset, legesne de successione intestatorum

(q), Papin, *Sat. Silu. lib. IV.* (r) Dionys. Halic. *Antiqu. Rom. lib. IV. p. 228.*

rum migrare, an sanguini honorem habere mallet. *Singuli enim, ut ait PLATO, (s) multa & inter se diuersa, & legibus & viuentium & suis ipsorum moribus contraria statuerent, si quis potestatem daret, ita simpliciter condendi testamentum, ut ratum sit, quodcumque quis disponat, quomocumque adfectus ad finem vitae, solidi enim & fracto praediti animo sumus plerique, quum iam morituros nos esse putamus.* Ut auspiciam faciamus ab Hebraeis, quorum rempublicam ipse Deus Optimus Maximus constituerat, in vniuerso veteris testamenti codice testamentariae dispositionis nec volam nec vestigium deprehendimus. Profitetur equidem Abraamus, (t) se, liberis legitimis destitutum, hereditatem Elefaro seruo relicturum: sed testamento vel scripto, vel nuncupatio id se facturum, non addit. Probabilius itaque est, eum id exsequi voluisse per donationem. Nam & postea, quum ex altera vxore Cethura suscepisset liberos, iis non condito testamento, sed donatione inter viuos de parte bonorum prospexit. (u) Non putamus etiam, quemquam futurum, qui vltimum illud elogium Iacobi (x) patriarchae pro testamento sit habiturus, quum non tam bona ac terras, (quales tum nullas possidebat, y) liberis leget, quam futura, quae eorum, posteris imminabant, fata diuino actus spiritu canat ut vates. Denique ne IESALIAE (z) quidem verba, quae vulgo de testamentifactione interpretantur, ita comparata sunt, ut ex iis testamentorum vsum apud Hebraeos tuto liceat probare. Quis enim dubitet, quin & alia ratione, quam conditis supremis tabulis, domus potuerit dispensari. Quare non videntur errare, qui, veteres Hebraeos testamenta plane ignorasse, existimant. (a) At postea testamentariam etiam successionem admiserunt magistri, sed tot sanctionibus coangustatam, ut a Romanorum institutis toto caelo distare videatur. Primo enim non eum, qui sano corpore est, testamentum condere patiuntur; sed fatali lectulo adfixum, mortique proximum. (b) Deinde ea vltima voluntas non pertinet ad bona, voto vel Corbane obstricta, (quod votum grauer reprehendit SERVATOR, c) quippe quae abscisse Deo deberi videbantur. Denique quum a SALOMONE (d) praeclare dictum sit: *Qui turbas propinquum suum, est crudelis: nefas pu-*

Bbb bbb

tant,

(s) Plato *de Legib. lib. II.* (t) *Genes. XV, 3.* (u) *Genes. XXV, 6.* (x) *Genes. XLIX.* (y) *Act. VII, 5. Hebr. XI, 9. 10.* (z) *Ios. XXXVIII, 1.* (a) Lael. Mancin. *Collat. Leg. Mos. lib. X. cap. XLVII, n. 4.* (b) Selden. *de Success. ad Leg. Hebr. cap. XXIV.* (c) *Marc. VII, 11.* (d) *Prou. IX, 7.*

tant, exclusis proximis ab intestato heredibus, extraneum instituere; ac proinde inculcant principium אין אדם יכול להוריש לבני שאין ראוי למי שאין ראוי להוריש *Nemo potest absum instituere praeter eum, qui ex eis est, ad quos hereditas pertinet, nec hereditatem ab herede funditus tollere.* (e) Id vnum ergo licebat testatori, vt ex pluribus heredibus proximis, veluti pluribus filiis vel fratribus, vnum alterumue instituere posset, non tamen per modum exheredationis, v. g. *Filius meus exheres esto inter fratres suos:* sed per modum institutionis e. g. *Rubem, filius, mihi heres esto ante omnes filios meos.* (f) Id enim vel ideo non iniquum putabant, quod ipse Deus non quidem exclusionem proximorum heredum, sed diuisionem tamen hereditatis inter proximos heredes morientibus concessisset: (g) quamuis, si dicendum, quod res est, non adeo bene haec cohaerere videantur, partim, quod nemo hereditatem inter heredes diuidi crediturus sit, quam vnus rotam praeripit, partim quod reipsa parum intersit, verbis quis, an ipso facto, exors hereditatis fiat. Ceterum his omnibus rite obseruatis ratam esse vltimam hominis voluntatem existimant magistri, adeo vt bona ex ea ad heredem translata perpetuo penes heredem maneat, & ne ex lege quidem agraria, quae, circumacta quadraginta nouem annorum periodo, omnia prioribus dominis eorumue heredibus restitui iubet, (h) vindicentur. Haec Iudaeorum magistri de testamentifactione praecipiant, quae quin noua plane sint, ex eorum interpretamentis potius, quam iure diuino, profecta, duobus argumentis constare arbitramur, primo quod Antipater apud IOSEPHVM (i) neget, testamento, quod Herodes in ipso fere diuigio corporis & animi scripsisset, rumpi posse superius, a sano & vegeto conditum: altero, quod magistri ne vocabulum quidem, quo testamentum adpellitent, in lingua Hebraica reperiant, ac proinde illud vocabulo Graeco *רשותיקי*, id est, *δικαιωμα* exprimere cogantur.

§. VII.

Idem Athenis contigisse animaduertimus. Antiquissimis enim temporibus heredes sui cuique liberi ac cognati erant, nullumque testamentum, quippe quod Solonis demum aetate innotescere coepit. Testem eius rei locupletissimum habemus PLVTARCHVM, (k) quippe diser-

(e) *Pirush Misnai ad Baba batbra* apud Selden. *ibid.* (f) Selden. *ibid.* p. 79.
 (g) *Deut.* XXI, 16. (h) *Leuit.* XXV. (i) *Ioseph. Antiq. Iud. lib. XVII, cap. XI.* (k) *Plutarch. in Solone* p. 90.

diserte scribentem: Πρώτηρον ἐκ ἐξῆρ, ἀλλ' ἐκ τῶ γένει τῷ τεθνηότες ἴδω
 τὰ χεῖματα καὶ τὸν ὅποιον καθαρμένων. *Initio non erat ius (testamentum
 condere,) sed familias defuncti pecunia & hereditas relinquenda erat,*
 Enimvero quemadmodum SOLON totam fere veterem DRACONIS legis-
 lationem evertit: ita & testamenti condendi potestatem dedit civibus
 Atticis, sed limitibus tamen satis angustis circumscriptam. Qua de re
 iterum PLVTARCHVS: Ὁ δὲ Σόλων ὃ βέλτερόν τις ἐπιτρέψας, εἰ μὴ παῖδας
 ἴδω ἀλλ' ὄντων τὰ αὐτῶ, Φιλίαν τε συγγενείας ἐτίμησε μᾶλλον, καὶ χάριτα
 ἀνάγκης. Καὶ τὰ κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν, εἰ μὴ ἀνεδὴν γε πάλιν, εἰ
 ἀπλῶς τοῖς ὄσοις ἐφῆκεν, ἀλλ' εἰ μὴ νόσον ἔνεκεν, ἢ Φαρμάκων, ἢ ὀσμῶν, ἢ
 ἀνάγκη κατασχεθεῖς, ἢ γυναικὶ περιδόμενος. *Hic Solon liberum fecit, non
 exstantibus liberis, cui visum esset, sua donare, amicis iamque propinqui-
 eati, & gratiam praetulit necessitati, pecuniamque eo ipso mancipium
 fecit possessuram. Nec indefinite tamen citra delictum dare indulgit, sed,
 si non per morbum, vel medicamentum, vel vinculis, vel vi adstrictus,
 vel uxoris adductus esset blanditiis.* Ipsa SOLONIS lex integra existat apud
 DEMOSTHENEM, (l) ex cuius verbis patet, sensum eius satis commode
 expressisse PLVTARCHVM, (m) nisi quod Solon addiderat, non valituras
 etiam supremas tabulas, ὑπὸ τέτων τῷ παρανόμων, earum rerum aliqua,
 quae legibus insertitiae sunt, extortas. Primo itaque testari non pote-
 rant, quibus essent liberi. Hinc statim subiicit DEMOSTHENES: τῷ μὲν
 νόμῳ τῶν ἀποκρίτων, ὅς ἐκ ἐᾶ διαθήκας διαδέσθαι, εἰ μὴ παῖδες ὄσι γνήσιοι, *Legem
 audiistis, quae testamenta condere non finis, si liberi sunt germani.* Et
 ISAEVS: (n) Ὁ νόμος αὐτὸς ἀποδίδωσι τῷ υἱῷ τὰ τῷ πατρὸς, καὶ εἰ δὲ δια-
 θέσθαι ἐᾶ ὅτω ἂν ὄσι παῖδες γνήσιοι. *Lex ipsa ea, quae sunt patris, per-
 mittit filio, & non paritur eum testari, cui filii sunt legitimi.* Quin ne
 quis forte existimet, filiis tantum, non aequè filiabus, prospexisse So-
 lonem: alibi idem ISAEVS (o) scribit: Ὅυτε γὰρ διαδέσθαι, εἴτε ὄντων εἰ-
 δένι εἰδέν ἐξῆσι τῶν ἑαυτῶ ἄνευ τῶν θυγατέρων, εἰάν τις καταλιπὼν γνησίαις τε-
 λουτῶ. *Non enim cuiquam licet aut disponere aut donare sua, inuitis
 filiabus, si quis legitimas relinquens decesserit.* Id quod deinde ita ex-
 plicat, patrem, non exstantibus filiis, disponere potuisse suo arbitrio:
 sin filiae essent superstites, harum consensu opus fuisse, si cui bona re-
 linquere vellet. Itaque recte intellexit, SOLON, quod & a PAVLLO (p)
 Bbb bbb a nostrō

(l) Demosthen. Orat. II. in Steph. p. 953. (n) Ilietu Orat. V. (o) Idem Orat.
 II. (p) l. 7. ff. de bonis damnatis.

nostro obseruatum est, *rationem naturalem, quasi legem quamdam tacitam, liberis parentum hereditatem addicere.* Deinde Solon testamentifactionem negauit non modo furiosis & mente captis, sed & aegrotantibus, lectulo adfixis, ac confectis senectute, veritus, ne vel

Vis morbi distracta per artus

Turbet, agens animam,

vel ob deuexam aetatem ita iam desipiat testator, vt malignum de agnatis iudicium inferat. Hinc denuo ISAEVS: (q) *Δέναι γάρ ο νόμος εἶναι εἰς τὰ ἑαυτῶν, εἰάν ὑπὸ γήρας, ἢ ὑπὸ νόσου παρανοήσῃ.* Non enim lex permittit donare sua, si aut senectute, aut morbo desipiat. Ex quo tamen loco patet, morbum & senectutem non omnem impedimento fuisse testamenta condituris, sed eum statum, quo quis prae morbo vel senio desipere videretur. Quum porro venenis magicisque susurris eam vim tribuerent veteres, vt & animum iis ad amorem vel odium inflecti posse existimarent: non mirum profecto est, Solonem & eorum testamenta irrita esse voluisse, quos suspicio sit veneficio ad huiusmodi supremum iudicium perpulso esse. Denique & vim, & vincula, & ipsas blanditias vxorias abesse iussit Solon, quum eae alias, iure Romano, si minus importunae fiat, testamentis non obesse credantur. (qq) Itaque limitibus satis angustis circumscripta apud Athenienses fuit testamentifactio, nec parum falluntur, qui Atticae originis esse existimant illud *πολυθρύλλητον*: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. VIII.

Progredimur ad Lacedaemonios, apud quos eadem testamentifactionis fata fuerunt, ac apud Athenienses, nisi quod vbi illa semel inoleuit, multo plus libertatis indultum est ciuibus, quam Athenis, adeo vt & suos quisque liberos exheredes pro lubitu scriberet. Hinc summus prudentiae ciuilis auctor, ARISTOTELES, (r) Spartanorum expendens instituta & rempublicam, id vel maxime reprehensione dignum existimat, quod, quum sortes, seu agri portiones, ciuibus singulis a republica attributas, penes familias manere voluerit Lycurgus, ac proinde earum alienationem lege prohibuerit, libera tamen ciuibus concessa sit facultas testandi, sortesque illas pro lubitu transferendi in alios. *Τῆτο δὲ, inquit, καὶ διὰ τῶν νόμων τέτακται Φάουλως, ἀνεῖδαι μὲν γὰρ*

(q) *Isaeus Orat. III.* (qq) *l. ult. ff. si quis aliquem test. prohib. l. 70. ff. de hered. inst.* (r) *Aristot. Polit. lib. II. cap. IX.*

γὰρ ἢ πωλεῖν τὴν ὑπέχθεσαν, ἐποίησεν ἔ. καλόν, ὀρθῶς ποιήσας· διδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἰξασίαν δέδωκε τοῖς βυλομένοις· καὶ τοι ταύτῃ συμβαίνειν ἀναγκάϊον ἐκείνως τὰ καὶ ἔτος. Hoc autem etiam legibus constitutum est perpetuum. Fecit enim laior legis (Lycurgus,) ut patrimonium aut suum vendere, aut alienum emere, haberetur non honestum: atque hoc recte. Donandi autem & testamento relinquendi potestatem licentiamque permisit his, qui vellent. Atqui idem euenire necesse est & hoc & illo modo. Enimvero hoc non est ex LYCVRGI institutis, qui quum aurum argentique vsum, veluti omnium scelerum materiam, sustulisset, eoque loco esse voluisset ciuium suorum fortunas, ut virtute potius ac laborum tolerantia, quam opibus excellerent, (s) nihil illis minus, quam testandi de rebus suis licentiam permittendam censuit. Ast quum iam Spartani, deferta seueriores Lycurgi disciplina, non gradu, sed praecipiti cursu a virtute desciscere, & ad vitia transcurrere coepissent: tum demum hanc testandi licentiam lege lata inuexit Epitadeus ephorus, vir factiosus, & acerbis moribus, qui simultate sibi cum filio exorta rhethram, teste PLVTARCHO, (t) promulgauit, ius ut cuique esset, hereditatem suam & sortem cuiuscumque vellet, inter viuos donandi, & relinquendi testamento. Quae lex quibus malis turbisque deinde inuoluerit rempublicam, idem PLVTARCHVS fusius narrat, idque vnusquisque, vel a mediocri prudentia instructus, praefagire facile potuisset, quum lex illa primis Lycurgi institutis quam maxime esset aduersa, quin ea destrueret in solidum, adeoque & ipsam rem publicam non posset non eadem inuoluere ruina. De reliquis Graeciae ciuitatibus non est, quod multa addamus, quum iam pridem fere vbique recepta fuerit testamentifactio, ut scribere non dubitet ISOCRATES: (tt) Νόμος τοῖς διαθήκῃς βοηθῶν δὲ τοῖς Ἕλλησι καλῶς κείσθαι, τεκμήριον δὲ μέγιστον· περὶ μὲν γὰρ ἄλλων διαφέρονται, περὶ τῆς πάντες τὰντα γινώσκουσι. Lex graecis omnibus probata testamentis suffragatur: cuius rei maximum illud argumentum est, quod, quum aliis de rebus dissensians, de hoc statuerent idem omnes.

§. IX.

Non iam vacat aliarum gentium mores expendere; alioquin enim dispiciendum etiam esset de Aegyptiis, quos populis, qui testamen-

Bbbbbb 3

ta

(s) Iustin. Histor. lib. III. cap. II. & III. (t) Plutarch. in Agid. & Cleom. p. 797.
 (tt) Isocr. in Aeginet. p. 778.

ta ignorarint, accensere videmus IO. SCHILTERVM, (u) quamvis auctorem suum, vnde haec hauserit, non nominantem. Quare de GERMANIS tantum quaedam addimus, de quibus TACITVS: (x) *Heredes, inquit, successoresque sui cuique liberi*, NULLVM TESTAMENTVM. Hunc locum, dici non potest, quam varie interpretati sint viri docti, aliis non ipsa testamenta, sed vel nimia ac misera diligentia condita; apud Germanos exulasse existimantibus, (y) aliis tum demum ea Germanis in vsu fuisse, negantibus, si liberi, aut cognati exstarent: quam sententiam non sine adparatu defendit STRYKVS. (z) Praeterquam enim quod eum sensum verba TACITI ferre videntur, difficillimum creditur videtur viro doctissimo, Germanos solos a communi gentium vsu recessisse, tamque barbare fuisse stupidos, vt ne deficientibus quidem liberis & cognatis bona supremo iudicio in alios transferre; sed ea veluti in medio posita cuiusuis rapinae relinquere voluissent. Quin fide LEHMANNI (a) refert, Carolum M. victorem Germanis, difficili bello perdomitis, testamenti factionem ademisse, restitutam postea beneficio Ludouici Pii. Ex quo consequi putat, vt & antea eos modum aliquem testandi in vsu habuisse, fatendum sit, quamvis ille cum Romana ista ac sollempni testamentifactione nihil omnino commune habuisse videatur. Sed non videntur tanti esse hae rationes, vt ideo vadi-
monium deferendum censeamus. Non negat TACITVS, sollempnia tantum vel scripta testamenta Germanos ignorasse: sed nullum ibi testamentum fuisse, contendit. Nec sequitur sane, vt, dum suos cuique liberos & cognatos heredes fuisse ait, iis non exstantibus, testamenta in vsu fuisse fateatur. Neque etiam quisquam facile concedet, communem gentibus omnibus fuisse testamentorum vsum, neque barbarae stupiditatis argumentum satis idoneum sunt leges & mores, quibus illa testandi facultas morientibus adimitur, quum ipse laudatissimus STRYKVS alibi (b) fateatur, satis beatas fuisse respublicas, quae illam litium innumerarum materiam penitus sublatam voluerint, nullosque vlli heredes esse permiserint, quam legitimos. Accedit, quod si vel maxime non exstet testamentum, non tamen ideo verendum sit, ne hereditas, nullo superstite cognato, veluti pro derelicto habita cuius occupanti

pateat,

(u) Schilt. *Exercit.* XIV. §. III. (x) Tacit. *de Morib. Germ.* cap. XX. (y) Marqu. Freher. *de Tutel. Elect.* p. 415. (z) *De success. ab intest.* Diss. VIII. cap. I. §. II. III. (a) Lehmann. *Chron. Spir.* lib. II. cap. XX. p. 98. (b) Stryk. *Causel. Testam.* cap. I. §. VIII.

pateat, quum donationibus, traditionibus, pactisque successorem sibi hominare legibus patriis non prohiberentur. Quod ad postremum attinet argumentum, testamentifactionem Germanis a Carolo M. ademptam, & a Ludouico Pio restitutam esse, non scripsisset vir doctissimus, si scriptores eiusdem aetatis, quam LEHMANNVM & PAVLLVM ABMILLIVM, consulere maluisset. Totius enim rei fundus est locus veteris auctoris, qui VITAM LVDOVICI PII (c) reliquit. Is enim non quidem de vniuersis Germanis, sed de Saxonibus & Frisiis, ob resumta saepius arma in Galliam deportatis, ita scribit: *Quo tempore Saxonibus & Frisonibus IUS PATERNAE HEREDITATIS, quod sub patre ob perfidiam legaliter perdididerant, imperatoria clementia restituit.* Non ergo testamentifactio adempta fuerat his gentibus, sed *ius paternae haereditatis*, id est bona auita, quae antea fisco ob eorum perfidiam fuerant adiudicata, id quod & inde facile intelligitur, quod idem auctor refert, miram illam Ludouici Pii benignitatem multorum incurrisse reprehensionem, existimantium, gentibus illis, rerum nouarum studiosissimis, subtrahi potius perfidiae instrumenta, quam vltro subministrari oportere. Quid vero periculi, quaeso, inde imminuisset, si miseris hominibus, omnique facultate paterna spoliatis, liberam tantum permisisset testandi facultatem? Quare tam certum esse arbitramur, quam quod certissimum, Germanos TACITI temporibus testamenta plane ignorasse. *Neque adparet, ut recte inquit PVFENDORFFIUS, (d) quare consopere testamenta desiderare debuere gens, thesauros tunc cur mulare nescia, & paupere suppellectile contenta, cui ex segete, pecora & venatu vix amplius quaerebatur, quam quod vilius quotidiano, ei que simplici, sufficeret:* maxime quum leges & successores designassent, & non ita clauissent possessorum liberalitatem, ut his in promptu non esset modus, sibi inter viuos de successore prospiciendi.

§. X.

Equidem fatendum est, non tam diligentem maioribus nostris mansisse moris istius patrii custodiam, ut & posteris plane ignota fuerint testamenta: sed si tamen dicendum, quod res est, non tam omnes Germani, quam illi, qui a saeculo quarto se in prouincias Romanorum infuderant, testamentifactionem, exemplo Romanorum, admisertunt, vel

(c) Vita Ludou. Pii a 1 ann. DCCEXIV. (d) Pufendorff. de iure Nat. & gent. lib. IV. cap. XI. §. XVIII.

vel potius eam in prouinciis, quas occuparant, iam receptam retinuerunt. Hinc eius mentionem passim faciunt leges WISIGOTHORVM, (e) OSTROGOTHORVM, (f) BVRGVNDIONVM, (g) quin & in monumentis Francicis varia exstant prouincialium testamenta, veluti apud MARCVLFVM, (h) ceterosque FORMVLARVM SCRIPTORES, (i) GREGORIVM TVRONENSEM, (k) & alios, qui inter chartas veteres varia etiam testamenta e saeculo quinto & sequentibus protulerunt. Sed sero admodum ea testandi consuetudo penetrauit in Germaniam magnam, nec ibi testatos decessisse reperimus alios, quam principes, quamuis & hi mortis magis causa res quasdam singulares donare, quam de vniuersis bonis disponere, solerent. Talia sane fuisse dixeris testamenta HENRICI Aucupis apud WITICHINDVM CORBEIENSEM, (l) Ottonis IV, Imp. apud MEIBOMIVM, (m) aliaque, quorum passim vestigia exstant in antiquitatibus Germanicis. Inter priuatos ignota fere fuisse testamenta, vel id argumento est, quod quum in Brabantia iam saeculo XIII. (mm) in Frisia saeculo XIV. (n) in vsu fuerint, nusquam eorum mentionem faciant LEGES SAXONICAE, sed quaedam iis sanciantur, quae facultati testandi plane aduersantur, qualia sunt illa in IVRE WEICHBILDICO: (nn) *Kein Mann aber, noch kein Weib, mögen im Siechbette ihres Gutes nichts vergeben, das über fünfß Schilling werß sey, ohne der Erben Vhrlaub, noch auch ein Weib, ohne ihres Mannes Vhrlaub.* Quibus gemina etiam occurrunt in IVRE PROVINCIALI, (o) ideo inter articulos reprobatos relata a GREGORIO PAPA, (p) quippe *erronea*, vt Papa loquitur, *in quantum elemosynas, testaments, & alia pia opera respiciunt.* Itaque medio illo aeuo paene extra vsum erant testamenta, &c, quamuis nihil reliqui facerent episcopi & clerici, vt eiusmodi suprema iudicia morientibus suaderent, quippe in rem suam vel maxime futura: vix tamen tam dociles experti sunt Germanos, vt de vniuersitate bonorum testamenta conderent, quamuis, vti Langobardi loquuntur, (q)

- (e) *Lex Wisigoth. lib. II. tit. V. §. XII. sequ.* (f) *Edict. Theodorici §. XXVIII.* (g) *Lex Burgund. tit. XLIII.* (h) *Marculf. Form. lib. II. cap. XII. sequ. & Ad. pend. cap. LII.* (i) *Formul. Lindisbrog. cap. LXXII.* (k) *Greg. Turon. Hist. lib. VI. cap. XXXVI. lib. VII. cap. VII. lib. X. cap. XII. & XXIX.* (l) *Witichind. lib. I. extr.* (m) *Meibom. in Apolog. pro Ottone IV. p. 148. Tomo III.* (mm) *Mir. Dipl. Belg. lib. I. cap. LXXXII.* (n) *Leg. Conu. Opßalbm. §. XV.* (nn) *Ius Weichb. art. LXV.* (o) *Ius prou. Sax. lib. I. art. LII.* (p) *Bulla Gregorii Papae post Spec. Sax. art. XIV.* (q) *Il. Feud. 9. §. I.*

plerumque *iudicarent pro anima*, & morientes aliquid donarent caelitis, vt animae igne purgatorio vtulandae inducias quasdam impetrarent. Vocabantur huiusmodi codicilli *Seelen Gerächte*, vel *Serlen-Geschäfte*, eaeque donationes medio aeuo tam videbantur necessariae, vt, si quem mors intestatum oppressisset, etiam a legitimis eius heredibus deberentur, ceu ex SPECVLO SVEVICO (r) pluribus demonstrauit IO. SCHILTERVS. (s) Itaque idem tunc de vniuersa Germania dici potuit, quod de Dania testatur INNOCENTIVS Papa III. (t) *eam nimirum quantum ad ea, quae ius fori contingant, consuetudinibus factis & institutionibus principum suorum omnino rectam esse, nullumque habuisse testamentorum usum, qui alibi in vltimis decedentium voluntatibus secundum legalem obseruantiam custodiebatur.*

§. XI.

Quum ius Romanum paullatim in fora ac tribunalia Germaniae penetraret: testandi quoque libertatem mirifice hominibus placuisse, nemo mirabitur. Et tamen eam non semel simulque, sed alibi tardius, alibi plane non admissam esse, nouimus: Sane VDALR. ZASII (p) temporibus tam rarae in superiore saltim Germania erant supremae tabulae, vt ipse *testamentorum usum apud medietate plebis Germanos insolentem esse, seque numquam vidisse*, scribat. Multo tardius, id est, anno demum MDCXVI, Nouiomagi ciuibus publica lege permissam esse testamenti factionem, memoriae prodidit FRIDR. A SANDE. (x) In reliqua Geldria, quae prouinciis foedere *ovsnjuortnā* vnitis accessit, testamentorum & hodie nullum usum esse, praeter laudatum SANDIVM, testatur IO. ISAACVS PONTANVS (y) & PETR. BVSIVS, (z) quorum iste patriae hanc mentem mirifice gratulatur, eamque paene solam hoc instituto viam reperisse putat, qua calumniae pleraeque forenses in exilium ire cogentur. *Non itaque hic, inquit, atteruntur subditorum bona litibus de testamentorum internis vel externis vitiis, vel suorum heredum de inofficioso testamento ac praeteritione liberorum non emancipatorum querelis, nec controersis de fideicommissis, vnde passim alibi patronis forensibus est opima messis.* Quaestionem equidem ea occasione mouet BVSIVS, an valeant huiusmodi statuta vel consuetudines, quibus ciuibus testandi facultate interdicatur? eiusque quaestionis definitio-

Ccc ccc

nem

r) Ius Sueu. Cap. IV. s) Schilter. Exerc. XI. §. 25. t) Cap. 2. X. de consuet.
 u) Lal. Respons. Lib. I. resp. III. n. 76. x) Fr. a Sande Descript. Gebr. p. 147.
 y) Pontan. Hist. Sak. Lib. I. p. 47. z) Bus. ad L. I. quis et in. cap. 10. §. 7.

nem pendere existimat ab altera, iurisne naturae gentiumque primae-
ui illa sit, an positiui? ac demum, quum posterius ipsi videatur verosi-
milis, merito inde colligit, rata esse eius generis statuta, eaque in-
iuriquitatis coargui a nemine posse. At nos Domitianam hanc quaestio-
nem dixerimus, si vel maxime, testamenta ex iure naturali & gentium
primum permanasse,ingas. Quum enim sic quoque iuri non praee-
ceptiuo, sed tantum permissiuo, ceu vocant, tribui possit, ea autem, quae
ius illud sempiternum permittit, legibus ciuilibus coangustari posse,
nemo dubitet: (a) nihil omnino impedire arbitramur, quo minus hu-
iusmodi statuta ac mores valerent, si vel maxime daremus, quod dare
tamen non possumus, testamenta ipsi iuri naturae ac gentium originem
debere.

§. XII.

Quamuis vero non vbique mores maiorum tanta religione sequuti
sint posteri, sed vbi ius Romanum semel ciuitate donatum est, idem
fere plerisque locis contigerit, quod conqueritur FRANC. HOTOMA-
NVS, (b) *vt materia testamentaria esset fons & nutricula maximae litium
partis, captionumque, quae istic fieri solent, vbi ius ciuile viget*: non ta-
men omnes Germani testamentifacçãoem Romanam ita admiserunt,
vt libertatem omnibus darent constituendi de bonis suis per vltimam
voluntatem, sed eam licentiam variis limitibus, ex prisco iure patrio
fere defumtis, prudenter circumscripserunt, adeo, vt in quibusdam
Germaniae prouinciis ac ciuitatibus nihil minus valeat, quam carmen
illud decemuirale: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Id
vero quatuor potissimum modis fieri animaduertimus. *Primo* enim a-
licubi non omnes personae suo arbitrio, & quandocumque collibitum
est, testamenta condunt. *Deinde* quibusdam locis non de omnibus
quisque bonis suis disponere potest. *Tum porro* leges quaedam non
quosuis heredes institui patiuntur. *Denique* alibi certus testandi mo-
dus ab eo, quem leges Romanae inculcant, diuersissimus, praescribitur,
quo non obseruato irritum habetur supremum iudicium, quantumuis
de enixa testatoris voluntate constet. Quae omnia ex iure Germano-
rum statuario gentiumque Germanicae originis legibus, illustrare a-
nimus est. Quamuis enim non dubitemus, quin plura eius generis
proferri possent ab iis, quibus maior eiusmodi legum apparatus ad ma-
nus

a) l. 6. pr. ff. de iust. & iur. b) Hotoman. in Attribution. Cap. VI. p. 30.

nus est: tamen, quum id fortunae magis sit, quam ingenii, vel paucis exemplis rem illustrare, eaque cum iure Romano comparare suffecerit, maxime quum nec instituti ratio, nec temporis angustiae, singula fusius persequi nos, patiantur.

§. XIII.

Quod ad personas, quae testamenta condere possunt, adinet, sunt sane leges & statuta, quae ciues vel generatim, vel certis saltim casibus non nisi Principis indulgentia de rebus suis vltima voluntate constituere patiuntur. Retulit sane DN. PRAESES, ex Iuria & Ducatu Slesuicensi sibi aliquoties oblata esse acta priuata, ex quibus didicerit, facultatem testandi de rebus suis ciues a potentissimo Danorum Rege impetrasse, & in ipso tabularum exordio professos esse, se, facta sibi a Rege potestate, testamenta condidisse. Et quamuis ex iisdem actis constiterit, FRIDERICVM Regem die XXI. Ianuar. MDCCVH. patriae illi consuetudini derogasse eatenus, vt omnibus orbis ius esset, in coniugum superstitum commodum de bonis suis disponendi: non tamen dubitandum arbitramur, quin ad alias species proferenda non sit illa optimi Principis indulgentia. Simile quid obseruatur in Belgio, saltim si quis de bonis, alteri nexu clientelari obstrictis, supremas tabulas velit scribere. Quamuis enim, vti FRANC. ZYPAEVS (c) docet, *in Brabantia liberrima sit dispositio, & arbitrium rerum suarum, inter viuos & per testamentum, adeo vt vi vsus etiam feuda, nec domino, nec agnato consensiente, alienes: testamento tamen de feudo, indulgensse dumtaxat Principe, disponere fas est.* In Geldria ne de allodio quidem testamenta valere, supra vidimus. Multo minus itaque ea valere super feudis, facile intelligitur. Et tamen prouinciae ordines anno MDC. teste FRID. A SANDE, (d) decreuerunt, *vsi quisque de suis feudis in seiv liberos vel collateralales disposuerit, ACCEDENTE SUPERIORIS, vel PROXIME INFERIORIS DOMINI consensu, ita ius fore.* Id quod & in Brabantia, Flandria, Hollandia, ditione Traiectensi, & in plerisque aliis Belgii partibus, obtinere, scribit, quamuis CORN. NEOSTADIVS (e) scribat, & rei iudicatae auctoritate probet, in Hollandia, si quis de subfeudo testari velit, domini subalterni auctoritatem non sufficere, & Principis vel Ordinum consensum requiri contendat, & de Flandria ZYPAEVS (f) testetur, *ibi de feudo testaturis non aeque obuiant esse veniam Principis*

Ccc ccc 2

cipis

c) Zypæus Notit. Iur. Belg. p. 182. d) Fridr. a Sande de Feud. Geldr. Traff. II. Cap. II. §. 4. e) Neostad. Obseru. Feud. Dec. I. obs. I. p. 35. f) Zypæus ibid.

capis. Quod tamen in eam partem accipimus, posse quidem ibi de seo quemque feudo testamento disponere cum consensu principis, sed cum consensum impetratu difficiliorem esse, quam in aliis prouinciis. In omnibus vero his prouinciis id vel maxime notatu dignum est, quod non domini duntaxat, vel agnatorum, quorum in primis interest, feuda testamentaria dispositione in extraneos non deuolui, sed Principis consensus requiritur. Quae causa nos etiam mouit, vt hanc consuetudinem hic omittendam non existimarem, vbi de testamenti factione, alicubi sine indulgentia Principis illicita, agimus.

§. XIV.

Haec quidem non parum discrepare a iurisprudentiae Romanae nouae principiis, facile vnus quisque animaduertit: ast tanto propius accedunt ad antiquum ius Quiritium, quod ante decemuiros Romae viguit. Tunc enim non priuata auctoritate, sed in comitiis calatis, magistratu populum iure rogante, populoque iure scisciente, testamenta condita esse, iam supra vidimus. (ff) Nemo itaque tum testabatur, nisi auspiciis eius, quem penes tum τὸ κίβητον erat in republica, id est, populi Romani: nec validum erat testamentum, nisi populi suffragiis confectum. Per latis legibus XII. Tabularum, priuati quidem arbitria esse coepit testamentifactio: at ii tamen, qui legis componebant actiones, id dabant operam, vt ius vetus nouis etiam ritibus quodammodo adumbraretur. Hinc testamento per aes & libram praeter libripendem & antestatarum adhibendi erant quinque testes, ciues Romani, quibuscum erat testamentifactio. (g) Eos vero quinque testes eodem ciuium Romanorum classes, quae centuriatim suffragia ferebant, (sextae enim, ad quam proletarii & capite censi referebantur, nullam Romae habitam esse rationem, aliunde constat,) (h) repraesentasse, recte viderunt OB. GIPHANIVS (i) & REIN. BACHOVIVS, (k) idque vel inde patet, quod ideo testes idonei, quibuscum erat testamentifactio, CLASSICI vocari solerent, quasi vni ex quinque classibus adscripti. Vnde FESTVS: (l) *Classici testes dicebantur, qui signandis testamentis adhibebantur.* Sunt equidem, quae huic sententiae obuertit vir doctissimus, ARN. VINNIVS: (m) sed iis & VLR. HVBERSVS (n) abunde satisfecit, &

DN.

f) §. 1. *Inst. de test. ordm.* g) d. §. 1. §. Vlpian. *Tit. XX. §. 1. §. VIII.* h) Meurk. *Crit. Arnob. Lib. II. Cap. XL.* i) Ob. Giphau. ad §. 1. *Inst. de testam. ord.* k) Bachou. ad *Treutl. Vohll. Disp. X. chof. V. lit. A.* l) Fest. in *Classici p. XXXV.* m) Vinn. ad §. 2. *Inst. de test. ord.* n. 1. n) Vlr. Huber. *Digress. Part. I. Lib. II. Cap. XXXII. §. II. §. III. p. 420.*

DN. PRAESES (o) quaedam non vulgaria reposuit. Ceterum ex eo ritu, quod quinque illi testes populum Romanum repraesentarent, reddi potest ratio, cur scripserit PAPINIANVS: (p) *Testamentifactio non privati, sed PVBLICI IVRIS est*, curque P. FALCIDIVS, (q) quod testamento relinquitur, IVRE PVBLICO dari legari, dixerit. Non enim satisfacit ratio, a CVIACIO reddita, quod nimirum ius publicum seu leges civibus facultatem testandi indulserint. Nam eadem etiam dedunt ius contractuum & connubiorum, & nusquam tamen, quod meminimus, contractus & nuptiae dicuntur iuris publici. Vera itaque ratio potius a ritu illo testandi vetere est repetenda. Quum enim olim in comitiis instituendus esset heres: *testamentifactio* vere non privati, sed publici iuris erat: idque principum & postea non videbatur abiiciendum, quum iam liberrima civibus potestas testandi data esset, quia quinque testes populum Romanum repraesentare videbantur. Erimvero si quis rei veritatem, quam illam fictionis nubem, amplecti malit, ei omnino fatendum erit, non publici, sed privati arbitrii iurisque fuisse testamentifactionem civium, praeterquam surdorum & mutorum, de quo AEMIL. MACER: (r) *Si mutus, inquit, aut surdus, vel laceres sibi testamentum facere, a Principe impetraveris, valet testamentum*. Quamvis & hoc a IUSTINIANO (s) mutatum esse, nemo ignoret, & proinde principis indulgentia eo denuum casu opus esse videatur, si mutus recte quidem exaudiat, at scribendi tamen sit imperitus, adeoque non litteris, sed aliis adhibitis signis, ultimam voluntatem velit significare. (t) Itaque, quod apud Romanos dicis causa adfirmabant iureconsulti, testamentifactionem esse iuris publici: id vere dici potest iis locis, vbi non nisi permittente Principe testamenta iure conduntur, vel saltim de certo bonorum genere, eo inconsulto, nihil recte constituitur.

§. XV.

Quum porro pleraeque gentes testamenta quaecumque mortalitatis solatium esse existimarent, & proinde ea testandi libertas vel maxime deberi videretur iis, qui lectulo fatali decumbentes, mox se rebus humanis excessuros, cogitarent: hic quoque multo aliter philosophari videmus Germanos quosdam, qui subsistere non patiuntur testamenta

Ccc ccc 3

(o) In Addition. ad Vinn. ibid. p) l. 3. ff. qui test. cond. q) l. 1. pr. ff. ad L. Falcid. r) l. 7. ff. qui test. fac. poss. s) k. 10. C. cod. t) Stryk. Caus. Test. Cap. IV. §. XXXIII.

stamenta aegrotantium, sed ea integra adhuc sanitate, ac vegeto corpore, fieri prudenter iubent. SIC IVRE PROVINCIALI Frisiae orientalis (u) cautum est: *So lange ein mensch gesund und mechtig is, mag he syn Gubts geven, weme he will, busen der Erfgenamen wille.* Et capite insequente: *De man, de op syn Kranckbedde ligt, de mag nicht mebr vergeuen busen de Erfgenamen willen, dann den billigen und den Herren ein Engelsch Marck.* Denique interiectis plurimis: (x) *Wann einer vp syn Kranckbedde oder laste ligt, so mag he syn Gubts im Testament synen Erfgenemen nicht onteruen.* Et quatuvis pragmaticos quosdam ibi dubitasse sciamus, an non haec iuris patrii dispositio, recepto iure civili, iam pridem in exilium acta sit: retulit tamen DN. PRAESES, non modo illustrem Ictorum ordinem in hac academia nuper admodum eam normam in concipienda sententia esse sequutum, sed & in iisdem actis adductam esse speciem, ex qua constabat, testamentum, quod *Hilken Amels*, morti iam proxima, condiderat, ante aliquot annos non modo in iudicio Dornumensi, sed & in supremo dīcasterio, adeoque per omnes instantias, a cognatis rescissum esse. Equidem coniugibus eodem IVRE PROVINCIALI (y) permittitur, etiam lectulo adfixis, vt bona sua separaturi coram parochō & aliquot testibus vltimam voluntatem enuncient, at non aliter tamen valituram, quam si ratam eam habuerint heredes. En enim verba, a viro etiam consultissimo, ENGELBERTO KETTLERO, (z) laudata: *So ein Mann vp syn Kranckbedde befald, vnd alsden beede Ebelude vor öbren Priester vnd gude Lueden von öbre Guederen eine Scheidung macken, so fall dat also blyuen, Syn auerst de Erfgenamen dar nit mes tho freden, so macken se wedderung öbren beyden Guederen, so gut als die webren, do sbosamen quemen, vnd deelen dan bathe vnd schade tho hope. Dat is Landrechts vnd steit in Pennings - Schuld.* Simile quid apud Cliuenses & Colonienfes inter rusticos, qui possident praedia, Koofs-Güder dicta, nec non in prouincia Gröningensi Omlandica, obseruari testantur FELTMANNVS (a) & A. A. PAGENSTECHEVS (b) eoque pertinent, quae EX NAVTAE schedis adfert HVBERVS: (c) *Non licet Groningae puberibus*
infra

u) *Ius prov. Ostfris. Lib. II. Cap. 172.* x) *Ibid. Cap. 197.* y) *Ibid. Lib. II. art. 211.* z) *Kettler Decis. Ostfris. Cent. I. decis. XXIV. n. 32.* a) *Feltmann ad tit. Inst. quib. non est perm. fac. test. & de iure in re Cap. V.* b) *Pagenstech. Aphorism. Iur. ad Inst. Lib. II. Tit. XII. §. 98. p. 166.* c) *Huber. Pral. ad Pand. l. 3. p. 27.*

infra XX. annos, nec tempore morbi fatalis, neque de bonis hereditariis ultra partem dimidiam testari. Sed & IVRE COLONIENSI (cc) sancitur: *So wer einig sein Erbe oder Erb-Renthen binnen der alten Mauren in unser Stadt, vnd auch in Ausburger- vnd Nieder-Gerichts gelegen, durch Testament oder Vermächniß vergeben oder besetzen wolle, der soll ungebaltten und ungeleitet 7 Fuß lang gehen, als das von Alters gewöhnlich gewest ist, es wäre dann, daß er einige künntliche Lähmde hüsse, darum er mit seinem Fuß nicht gahn kunte, sonder Argetiß.* Iniquum itaque visum est Germanis, iam demum de morte cogitare homines, ubi iam agant animam, & bona sua veluti noxae dare heredibus extraneis, quando iam ipsi illis frui nequeant: ac proinde testamenta, aegre admitta, non nisi a sanis & corpore vegetis condí permiserunt, vt non tam pro derelictis bona sua habere, quam sano iudicio, & adhibita in consilium ratione, ea alteri destinare viderentur.

§. XVI.

Hic non possumus non profecto mirari tam diuersa gentium instituta, diuersasque, quas sequutae sunt, rationes. Hebraeorum enim magistrorum sanorum: Athenienses agrotantium testamenta improbasse vidimus. Illos, quia serio agi videntur, quae imminente morte aguntur; hos, quia parum prudenter fieri solent, quae fiunt ab aegrotantibus, ita sanxisse verosimile est: Solent enim per morbos incidere alienationes mentis, quae sensum & intelligentiam turbant, & tunc fere contingit, quod vel in aliis, vel in seipso, animaduertit LVCRETIVS: (d)

*Quin etiam morbis in corporis cuius errat
Sepe animus: dementit enim, deliraeque fatur,
Interdumque graui lethargo fersur in altum,
Aeternumque soporem, oculis vultuque cadenti:
Vndo neque exaudit voces, nec noscere vultus
Illorum potis est, ad vitam qui reuocantes,
Circumstant, lacrymis torquentes ora genasque.*

*Quare animum quoque dissolui, fescare necesse est,
Quandoquidem penetrant in eum consagia morbi.*

Romani, neutram sequuti rationem, & eos, qui iam rebus humanis valedicturi videntur, modo mens nondum loco emota esset, recte testa-

cc) *Iur Colon. sit. von Testamenten und Vermächniße.* d) *Lucret. de Rer. nat. Lib. III. v. 464.*

ri, stātebant, & *mente tantum in aduersa valetudine captos eo tempore testamentum iure facere, negabant*, (dd) quod *integritas mentis, non sanitas corporis eius temporis, quo testamentum facit, in testatore exigeretur*. (e) Obseruasse sane videntur, corpus aliquando, *vi morbi oppressum, sensim tabescere, feruido adhuc & compote mentis pectore, uti eleganter loquitur iureconsultus eximius, CAR. HANNIB. FABROTUS*. (f) Sed id rarius contingere, & plerumque *vitiū corporis usque ad animum peruenire, eoque vitare*, ipsi iuris auctores fatentur. (g) Quare nemini mirum videbitur, Germanos ex his, quae forte vno aliquo casu accidere possunt, iura non duxisse constituenda, (h) ac proinde morbo confectis veluti bonis interdicere maluisse, ne animo fatiscente potius, quam integro iudicio, verba suprema effutisse viderentur. Nimirum ne inter viuos quidem quidquam sine consensu heredum alienari patiebantur, nisi & sano vegetoque corpore esset dominus, & edito virium specimine, ostendisset, nondum sibi euenisse, quod de senibus canit LVCRETIVS, (i) quibus

*lam validis quassatum est viribus aeni
Corpus, & obtusis ceciderunt viribus artus,
Claudicas ingenium, delirat linguaque mensque.*

Sic IVRE PROVINCIALI SAXONICO (k) cautum legimus, ut nemini ius sit fundos suos sine heredum consensu, & extra acta vlli tradere, traditos vero heredes perinde, ac si mortuus esset donator, iure vindicare possint. Mobiles autem res donare posse vnumquemque, statuitur, *allein daß er sich also vermöge, daß er begürt mit einem Schwerds, und mit einem Schild auf ein Roß kommen mög, von einem Stein oder Stock, einer Daumellen hoch, ubn Hülff, als daß man ihm das Roß und den Ssegreiff halse. Wenn er das nicht thun mag, so mag er sein Gut weder vergeben, noch verlassen, noch geleihen, dadurch ers iemand entfremde, der es wartent wäre, nach seinem Tode*. Haec glossatores recte monent ad equestris dignitatis viros pertinere. Nam quod ad urbium ciues adinet, eos res suas immobiles recte tradere aiunt, *so lange sie so vermögend sind, daß sie ohne Hülffe zu Wege und Strassen geben, und so lange stehen mögen, biß sie in gebegten Ding dieselbe Gabe gethan haben: mobiles*

dd) Pauli Recept. Sentent. Lib. III. tit. IV. §. 11. l. 17. ff. qui test. fac. poss.
e) l. 2. ff. eod. l. 3. C. eod. f) Fabrot. Exerc. IV. in Thesaur. Iur. ciu. Tom. III. p. 1185. g) l. 1. §. 9. ff. de Aedil. edict. h) l. 4. ff. de Legib. ii. Luenet. Lib. III. v. 452. k) Ius Prouinc. Sax. Lib. I. art. LII.

biles vero, liberrime quidem alienari inter viuos, mortis causa non plus tradi posse, quam aegrotus e lectulo porrigere possit. *Doch süngen esliche, daß er auch auf seinem Stach-Betta die ding vergeben müge, welche er über dqs Bett-Bross hinweg reichen kömme.* Rusticum denique eiusmodi res in alium recte transfere aiunt, *alldieweil et einen Umbgang verpfügen mag, eines Morgens lang, feminam, wann sie zu der Kirchen-geben mag, von welcher si zwanzig Ruben gefessen ist.* Quod itaque de donationibus aliisque alienationibus inter viuos facterant leges Germanicae: id, receptis paulatim testamentis, ad haec quoque statutis quibusdam prolatum est, vt testamenta condere possint, qui recte valent, non, qui iam in ipso vitae limine constituti, nec animo nec lingua satis vtuntur.

§. XVII.

Iure ciuili inter masculos ac feminas testamenta conditura vix quidquam discriminis est. Quamuis enim *MERILLIUS* (l) existimet, feminas olim non in scriptis testari potuisse, sed nupatis propalam heredibus: id tamen non aliunde collegit vir doctus, quam ex specie, a *PAPINIANO* (m) relata, in qua pater mandauit filiae, pro salute sollicitus ipseus, vt, quoad liberos tollat, testamentum non faciat, ita enim fore, vt ipsa sine periculo viuat. Id vero consilium non ex ea causa proficisci, quod mulieri non nisi propalam heredem nuncupare liceret, sed quod ne scriptus quidem ab ea heres in occulto esse posset, pluribus alibi docuit *DN. PRAESES* (n). Vnde & tabularum, a feminis scriptarum, exempla passim exstant apud *VALERIUM MAXIMUM*, o) *SVETONIVM*, p) *PLINIVM*, q) quemadmodum & scripturarum ab iis heredum ipsae leges nostrae passim faciunt mentionem. r) At quantum iure nouissimo nulla inter masculos feminasque differentia sit: permagna tamen fuit iure antiquo. Primo enim, qui in manum conuenerant, testamentificationem non magis habebant, quam filiae familias, ceu recte viderunt *VIRI EXIMIÛ, M. AVREL. GALVANVS* s) & *ANT. SCHVLTINGIVS*. t) Deinde & quae sui iuris erant, teste *VLPIANO*, u) non aliter testabantur, quam

l) Merill. *Obs. Lib. II. Cap. I. & Lib. IV. Cap. XXXI.* m) l. 77. §. 24. ff. de legat. 2. n) *Comment. in Leg. Iul. & Pap. Lib. II. Cap. IX. p. 240.* o) *Valer. Max. VII. 8. 2.* p) *Sueton. Galb. Cap. II.* q) *Plin. Epist. II. 20.* r) l. 19. ff. de inoffic. test. l. 33. ff. de vulg. & pupill. subst. l. 37. §. 6. ff. de legat. 3. s) *Galuan. de Vusu. Cap. IX. extr.* t) *Schulung. Iurisprud. vet. Antest. l. 2. p. 632.* u) *Vlpian Tit. XX. §. 24.*

quam auctoribus tutoribus, idque adeo verum est, ut vel ideo maxime apud PAPINIANVM suspicatus sit pater; filiam, antequam liberos sustulisset, sine periculo testamentum non condituram, quod heres ignovus esse non posset tutori, eius vero auctoritas iure liberorum finiretur, & tunc suo arbitrio & sine discrimine salutis, & mulier testari posset. Ita ergo ius Romanum & olim comparatum fuit, & hodie comparatum est, ut omnia feminae, quoad in manu maritorum essent, plane non testarentur, reliquae, non nisi auctoribus tutoribus; hodie aequo iure de bonis suis testentur feminae puberes sui iuris, ac masculi. Hinc vero denuo mireris, statuta quaedam Germanica propius ad ius antiquum, quam novum, accedere. Nam IVRE LVBECENSI x) feminis non est libera testamentifactio, nisi duobus casibus: primo, si viduae eam testandi facultatem dederit prior maritus, quo casu tamen non nisi de bonis a marito relictis iure disponit: altero, si qua mulier mercatrix, quae se talem esse Senatui probavit, testari velit de bonis adquisitis, siquidem tunc, uti legasset, ita ius est, dum id fecerit, adhibito proximorum cognatorum curatorumque consensu. En verba Statuti: *Es kan keine Frau nach Lübischem Rechte ein Testament machen, es sey ihr denn die Macht von ihrem verstorbenen Manne in seinem Testament gegeben, doch von den Gütern, welche ihr der Man gegeben, und zu vererben gegönnet hat, und nicht von Erbgütern. Wars sie aber eine Kauff-Frau, und also vor dem Rathe gezeuget, so mag sie ein Testament machen von ihrem wohlgekommenen Gute, doch mit ihrer Vormünder, und nächster Erben Bewilligung.* Hinc quamvis alibi in Germania frequentissima inter coniuges sint testamenta reciproca: tamen ne ea quidem Lubecae rata sunt, nisi vxor iam maritum habuerit, isque ei testamento potestatem testandi diserte dederit: *Sofern die Frau zuvor einen Mann gehabt, der ihr von dem Gute, welches er in seinem Testament ihr be scheiden, auch ein Testament zu machen, ausdrücklichen erlaubet hat, so mag sie sich solcher ihres verstorbenen Mannes gegebenen Macht gebrauchen, und von gewissen Gütern, ihrem andern Manne, oder weme sie will, Legata verordnen. y)* Vtroque tamen loco obseruauit MÆVIUS, id ius tantum intra moenia custodiri, Rostochii vero, Stralsundi, Gryphswaldiae aliisque locis, ubi ceteroquin iure Lubecensium viuitur, feminas quascunque & sine curatorum cognatorumque consensu testamenta iure condere, quod & de ciuitatibus Holsaticis, iure Lubecensi utentibus, adfirmat NIC. GOTOFR.

STEVR-

x) *Ius Lubec. Lib. II. tit. I. art. XIV.* y) *Iur Lubec. ibid. art. X.*

STEVNAGEL. 2) Sed & IVS HAMBVRGENSIS a) feminas de bonis adquisitis cum consensu curatorum vel maritorum, *als ihrer rechen Vormuñder*, etiam non ad stipulantibus proximis heredibus, testari sinit. Quod & alibi obtinere, docet FRANC. ZYPÆVS, b) vbi de Belgio: *In aliquibus his locis, inquit, feminis, ut sine marito contrahere non licet, ita nec testari: alibi & frequensius testari sine marito licet, nisi non contrahere.* Qualia statuta etiam Galliae & Italiae, ex moribus procul dubio Germanicis profecta, receperet CHOPINVS. c)

§. XVIII.

Porro iure Romano puberes omnes sui iuris testamenta recte condere, tralatitium est. d) Quamvis enim minor sit haec aetas, quam ut negotium tanti momenti a puero quatuordecim, vel puella duodecim annorum, satis prudenter explicari posse credibile sit: sufficere tamen hi anni vili sunt Romanis, ex ea, nisi fallimur, ratione, quod, si vel maxime lubrico aetatis lapsi, male consuluisse posteritati dicantur, nullum tamen inde laesionis periculum testatoribus immineret. Quia WISIGOTHI, e) qui alioquin, leges sequuti Romanas, non nisi puberibus testandi facultatem indulgent, tamen & decennes pueros eo casu supremas tabulas condere patiebantur, si morbus grauior eos vetet spes inchoare longas: quamvis eiusmodi puerorum testamentis non perpetuum robur inesse, sed ea corruesse voluerint, simul ac eluctati morbum cum valetudine redissent in gratiam. Quod nescio an vlla alia gens concesserit paganis. Tribunis enim militum impuberibus, (quales plures sub Caesaribus in exercitu fuisse ex VEGETIO f) docent CORRASIVS g) & IAC. CUIACIVS, h) & iure Romano fas erat, vltimum conficere elogium, priusquam hoc priuilegium illis adimeret IUSTINIANVS, i) Sed fortassis bellicosa gens Wisigothorum, pueris suis, inter ipsa fere arma enutritis, priuilegium, quod tribunos illos codicillares Romanorum vsurpare animaduertebat, multo potiore iure deberi existimauit, quam imbellibus istis militibus. Vt cumque se res habeat:

Ddd ddd a

reliqui

2) Steurnagel Memorab. Statut. Lubec. & Hamb. Axiom. XXIV. p. 44.

a) *Ius statut. Hamb. Part. III. tit. 1. §. XIII. XIV. & XVII.* b) *Zip. Notr. tur. Belg. p. 182.* c) *Chopin. de Mor. Paris. Lib. II. tit. IV. de testam. n. 21.* d) *l. 5. ff. qui testam. fac. poss.* e) *Lex Wisigoth. Lib. II. tit. V. §. XL.* f) *Veget. de Milit. Rom. Lib. I. Cap. IV.* g) *Corras. Lib. V. Miscell. cap. XXII.* h) *Cuiac. Obs. XVII. 36.* i) *l. 18. C. de testam. mil.*

reliqui Germani, postquam testamentifacitionem ciuitate donarunt, multo aliter sunt philosophati. Tantum enim abest, vt puberes testari possint, vt ne puberibus quidem vbique concesserint facultatem de rebus suis statuendi. IVRE HAMBVRGENSI k) sancitum: *Ferner mag auch von wohlgeuonnenem Gut kein Knabe vnter achtzeben Jahren in seinem Testament oder letzten Willen etwas vergeben.* Idem terminus & IVRE PRVSSICO l) pueris praefinitus est, puellis, exacto anno aetatis quarto-decimo, testamentifacitione concessa. Simile statutum CELLENSE memorat STRYKIVS, m) cuius in fraudem testamentum conditurus sedecim annorum, adolescens, quum in exordio supremi istius elogii diserte professus esset, se non ad iuris statutarii Cellensis, sed iuris civilis normam, testaturum, ICTORUM Viadrinorum ordo, eum nihil egisse, merito pronunciauit, quia satis constat, *nevinem posse testamento suo couere, ne leges in suo testamento locum habeant,* (mn) Ceterum huius generis statuta fortassis quamplurima passim exstant: nec dubito, quin hoc ius sit commune iis omnibus, apud quos anno demum decimo octauo maseculi puberes habentur. At id non aequè vulgare est, quod, anno demum vigesimo exacto, puberes testari possunt: quale exemplum tamen ex NAVTAE schedis & HYBERO iam supra adtulimus, hic non repetendum.

§. XIX.

Est, vbi & ii, quibus cognati heredes ab intestato sunt, de bonis suis testari nequeunt. Quod tantum abest, vt legibus Romanis conueniat, vt ex earum principiis ne liberi quidem & heredes sui testamentifacitioni impedimento essent, dum hi vel instituerentur saltem in portione legitima, vel nominatim exheredes scriberentur. Quin & hos iure antiquo impune praeteribant, & quosuis extraneos recte instituebant Romani, adeoque multo minus cognatis ius erat rescindendi suprema testatorum iudicia, quippe sumtibus se ipsos veraturis inanibus, nullamque obtinendi spem habituris, ex praefagio VLPIANI, n) At Germanicae originis gentes nonnullae, exstantibus heredibus suis & cognatis, vel testamenta plane prohibuerunt, vel certam tantum bonorum partem vltima voluntate relinquere voluerunt. Eleganter necessitudinis

k) *Ius Hamburg. ibid. art. XIII.* l) *Ius Pruss. Lib. V. tit. I. Art. I. §. IV.* m) Stryck. *Cautel. Testam. Cap. III. §. LXVI. p. 84.* mn) *l. 55. ff. de legat. l.* n) *l. 1. ff. de inoffic. test.*

studinis gradus distinguunt LEGES SVETICAE, quibus cautum: o) *Si vir
aut mulier condere testamentum velit, siue bene valens, siue in morbo de-
cumbens, & post se liberos habeat: ei sit potestas legandi decimam par-
tem ex omnibus suis bonis, mobilibus & immobilibus. Si non habeat li-
beros, sed alios heredes intra regnum, ei sit potestas legandi tertiam par-
tem omnium bonorum, ut ante dictum est. Si ille vel illa non habeat in-
digenas heredes, sed extraneos; potestatem habeat legandi dimidium omnium
bonorum, ut prius dictum est: non tamen legandi aut donandi, in fraudem suo-
rum heredum vel liberorum vel extraneorum heredum, domum, praedium,
aut fundum, si huc migrare, & hic in regno habitare velint: sed ita, ut here-
des intra annum & diem, si velint, isbaet redimere possint. Sed & IVRE
LVBECENSI cautum reperimus: p) *Nach Lübischem Rechte musz ein ieglich
Testament institutionem heredis haben, welche in dieser Clausul in forma
begriffen seyn sollen: und giebt seinen nächsten Erben, sie seynd eines, zwery
oder mehr, die sich vbie rechte nächsten zeugen lassen vverden N. N. ex
quo nonnulli collegerunt, extantibus cognatis, extraneos institui non
posse, quin ne rite quidem confectum videri testamentum, in quo pro-
ximi cognati heredes non sint instituti. Sed id refellit MEVIUS, q) he-
redis institutionem in hac periocha minus proprie pro donatione cer-
tae rei accipi existimans. Sed quum ipse vir doctissimus fateatur, ius
Lubecense hic firmare ius commune, quod heredis institutionem caput
& fundamentum totius testamenti esse statuit: r) non videmus profecto,
qui heredis institutio hic donationem certae rei significare possit. Sed
contortas eiusmodi statutorum interpretationes nobis peperit regula:
*Statuta ita esse interpretanda, ut a iure communi quam minime exorbi-
tent.* Adeoque hodie non impedit hoc statutum, quo minus vnusquis-
que Lubecae, praeteritis proximis necessitudinibus, extraneos heredes
scribere possit, dum certi quid reliquerit proximis heredibus, quod ta-
men infra octo solidos & quatuor denarios esse non posse, ex aliis STA-
TVTI locis colligunt. s) Sed vel maxime huc pertinet IVS RECADEN-
TIAE, quod vocant, *das Ruckfalls-Recht*, id est, consuetudo, in quibus-
dam Germaniae prouincijs, veluti in Ducatibus Iuliacensi & Monteni-
si, recepta, secundum quam bona immobilia non exeunt e familia, sed
eo, vnde profecta sunt, reuertuntur: *Die Güter müssen erben und fallen
Ddd ddd 3 binter***

o) Loccen. *Succ. regni Leges ciuiles tit. III. Cap. XIX. p. 65.* p) *Ius Lubec. Lib. II. Tit. I. Ars. XII.* q) *Meuius in Commentar. ibid. n. 3. 6.* r) § 54. *Inst. de legat.* s) *Lib. I. tit. VI. art. 2. & tit. IX. art. II.*

hinter sich an die nächsten Erben, daher sie kommen. Idque adeo expediti iuris habetur, vt ne testamento quidem de iis aliter statuere liceat. (t) De quo Iuliacensium & Montensium iure ex instituto egit MELCH. VOETIUS. Simile ius in Frisia obtinere nouimus. Quum enim LEGIBVS CONVENTVS OPSTALBOMICI (u) anno MCCCXXIII. cautum esset, vt *praedia emiendu vel vendenda cederent viro vel mulieri, a cuius patribus vel amicis processerint: successiones vero hereditatum, quocumque modo euenerint, proximo secundum leges & canones succederent successori, nisi discedens cum consilio rectoris in ultimo testamento aliter duxerit ordinandum: postea Ezardus I. Comes in iure prouinciali OSTFRISICO, (x) priorem dispositionem etiam ad hereditates porrexit statuitque: *Aller Erbgut fällt wieder auf die Seiten, woher es erstlich angekommen ist, und nicht auf die Siebbe oder nächste Freunde, daher es nicht gekommen ist.* (y) An vero ibi ius cognatorum interuerti possit per testamentum, quod CONVENTVS OPSTALBOMICI leges discrete indulgent, pro certo adfirmare non possumus. Ceterum & in Belgio simile ius passim vigere, colligere nobis videmur ex verbis hīs FRANC. ZYPAEI (z) *Plerisque consuetudinibus immobilium paterna paternis, materna maternis seruantur: iure Romano originis bonorum ratio habita non fuit.**

§. XX.

Denique & iis omnibus testamentifactionem re ipsa negarunt Germani, quorum morientium bona ad fiscum pertinere censuerunt. Tales primo olim erant, qui peregrinantes in Germania decesserunt, quippe quorum bona omnia fiscus, non modo in Italia, Sicilia, & Gallia; vbi & hodie vetus ista consuetudo sub vocabulo IVRIS ALBINAGII, viget, (a) sed & in ipsa Germania, occupabat. Exstat enim apud MABILLONIVM (b) & ECCARDVM (c) vetus CAROLI M. diplomā, coenobio Hohnaugiensi concessum, quo *commendat omnibus, qui acceperunt aliquid de ecclesia Scotorum, quae est in insula Honaagia, vt iterum reddans omne, quod acceperint, vel quod rapuerint sine scientia Abbat*

(t) Hert. *de collif. Leg. Sect. IV. §. XXVI. & de frat. germ. querel. inoff. Sect. II. §. XII.* (u) *Leg. Comu. Opstalbom. §. XIV. XV.* (x) *Ius Ostfris. prou. Lib. II. tit. CXXXV. CXXXVIII. CLIV. CLV.* (y) *Add. Hert. paroen. iur. LXXXIII. §. IV.* (z) *Zypaeus Notit. iur. Belg. p. 187.* (a) *Petr. Gregor. Tholosan. Syn. Lib. III. Cap. XII. n. 8. 9. & 14. Gudelin. iur. Nouiss. Lib. V. Cap. X. n. XI. Bodin. de Republ. Lib. VI. n. 62.* (b) *Mabillon. Annal. Benedic. Tom. II. p. 627.* (c) *Ge. Eccard. Orig. Hubsf. p. 105.*

bas Beati, & si quis resentes parum, commendes omnibus iudiciis terrarum illius, ut illi quaerant omnes res ecclesiae cum ratione, secundum legem Francorum, quia RES PEREGRINORVM propriae sunt regis. Enimvero id ius inhumanius visum est Germanis, quam ut eo uti diutius vellent. Potius id celeberrima ista *authentica OMNES PEREGRINI C. communia de success.* sustulit FRIDRICVS II. Imp. Ea enim lex quamuis ad Italos potissimum videatur pertinuisse: certum tamen est, quod scribit BOBINVS, (d) apud Germanos eius iuris nullum vsquam usum superesse, nisi huc referre velis Comitatum Hannoniensem, quem vicinae Galliae mores, veluti contagione quadam, infecerunt. De eo enim FRANC. ZYPAEVS: (e) *Apud Hannonos idem seruetur rigor aduersus Francos, aliosque, qui vltra Scaldim sub eis fuerint: non aduersus Brabantos, Leodienses, Germanos.* De quo iure albinagii Hannoniensium & GVDDELINVS (e) & NIC. BVRGVNDVS (f) testantur. Vbi itaque inoleuit haec consuetudo: ibi ius nullum testandi est peregrinantibus, & inutiles sunt, quas fecerunt, tabulae, quas fiscus valere non patitur ratione earum rerum, quas secum in istam prouinciam intulerunt. Deinde simile ac non minus inhumanum fuit IVS HAGESTOLZIATVS, quod eos, qui in caelibatu consenerunt, priuauit testamentifactione, eorumque bona fisco principis vindicauit. Sed huic non est, cur iam immoremur. Perorauit caussam illustri academiae nostrae CANCELLARIVS, cuius doctissimis argumentis quidquam addere, eo minus necessarium videtur, quo notius est, hagestolziatum illum & iis locis, vbi diutissime haesit, exturbasse aequitatem Principum, adeoque non esse, cur ei, iam non modo exsuli, sed & extorri, *προκειμενον* scribere velimus. Quare id potius tamquam scitu dignius notamus, quibusdam locis & spuriorum res ad fiscum pertinere, adeoque & his ibi aduentum esse ius testandi, nisi illud speciali Principis indulgentia impetrarint. Mentio eius iuris fit in diplomate Henrici II. Lotharingiae & Brabantiae Ducis, apud AVB. MIRAEVM, (g) sed ita, ut primi hoc ius tantum ad aduentitios restrictum, & deinde eorum libertati testandi nihil detractum velit. En verba: *Promissimus etiam similiter, fide corporaliter praestita, quod volumus & observare debemus in perpetuum, ut in bonis illorum, qui vulgo HAVESCOOT, SPVRN dicuntur, si de terra nostra nati fuerint, & proximos habent, succedant*
in di-

(d) Rodin *ibid.* (e) Gudelin. *Iur. nouiss. Lib. V. Cap. X.* (f) Burgund. *ad Const. consuet. Flandr. tract. XIV.* (g) *Mir. Diplom. Belgic. Lib. I. Cap. LXXXV.*

in dictis bonis proximiores, secundum legem terrae & consuetudinem. Si vero fuerint aduentitii, bona salium secundum legem terrae, huc usque seruatum, nostra sint & successorum nostrorum, salvo tamen per omnia tam de alienigenis, quam indigenis talibus, quod TESTAMENTA, quae contulerint, robur habere debeant, & fortitudinem. Quum etiam simile ius ad Rhenum sibi vindicet Serenissimus Elector Palatinus, illud non minus restringit MAXIMILIANVS I. Imp. priuilegio, anno MDXVIII. Electori concessio, (h) quo inter alia voluit, *ut Electori bastardorum, quum absque descendensibus aut legitimo, rito, firmoque TESTAMENTO decesserint, omnis hereditas & bona, mobilia ac immobilia, nomina & pignora, aliaque, ubicumque, absque vllius rei exceptione, ceu Principi Territoriali, hereditario iure obuenant.* Enimuero nescio, an non ab illa maiorum inhumanitate in vtraque prouincia aliquid remiserint posterum. Nam de Brabantia saepe laudatus ZYPAEVS: (i) *Moribus, inquit, fiscus bastardo succedit: nisi a principe facultatem testandi obtinuerit: alicubi testari ei licet, & intestato mater & ex ea nati succedunt: si liberos habet, ubique heredes sunt.* Et IVS PROVINCIALE PALATINVM (k) nulla facta testamenti mentione ita disponit: *Daß dieselben Bastard, wo sie obn Leibes Erben mit Todt abgegangen seind, in allen ibren verlassenen Habens und Gütern, liegend und fahrenden, auch an Schulden, Pfanden und andern, wo die gelegen seyn, nichts ausgenommen, an die Pfalz, als Landsfürsten geerbet seyn, und sie auch zu ibren Handen einziehen und nehmen, die gebrauchen, nutzen und niesen, und in alle wege damit, als andern ibren eigenen Gütern nach deren Willen und Wohlgefallen handeln sollen und mögen.*

§. XXI.

Sufficere haec exempla videntur, ad probandum, quod supra posuimus, testamentifactionem apud Germanos, quod ad testatoris PERSONAM adtinet, arctioribus legibus, quam apud Romanos, fuisse circumscriptam. Aequae facile demonstrari potest, nec de omnibus rebus testamenta apud Germanicae originis gentes valere. Apud Romanos inoleuerat iuris regula: *neminem paganum pro parte testatum, pro parte intestatum decedere posse*: eaque tanti momenti videbatur veteribus, ut earum rerum naturalem inter se pugnam esse scribat POM-
PONIUS.

(h) Thulemar. de Ostratu Cap. XVIII. §. 37. p. 257. seq. (i) Zyp. Notit. Iur. Belg. p. 186. seq. (k) Pfalz, Landes-Ordnung Tit. VIII.

PONIUS. (l) Contingere equidem potest, ut testamento, instituta quærela inofficiosi, pro parte rescisso, aliquis pro parte testatus, pro parte intestatus decesserit, idque eo casu non absurdum videtur PAPIANUS, (m) & ULPIANO: (n) at reliquis casibus id omnino inciuile videbatur, adeo, ut si quis in re certa vnum instituisset heredem, causa testati causam intestati ad se traheret, & heres totam hereditatem caperet. (o) Nimirum lege illa decemuirali: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT; ITA IVS ESTO; optio data erat unicuique, ipse legem dicere rebus suis, an, quæ iam sanxissent leges, rata habere malit, & valde inconueniens videbatur, duos esse legislatores, quibus, licet diuersa in eadem causa præcipiant, nihilominus præstandum esset obsequium. Aut itaque de vniuersis bonis condendum erat testamentum, aut ea probanda successio, quam iam legibus sanxisset ciuitas. Ita Romani philosophantur. Germanos contra non vbique recepisse hoc principium, recte obscurant GVDELINVS, (p) CHRISTINAEVS, (q) ipseque celeberrimus *Vsus hodierni pandectarum* auctor. (r) Dum enim isti vel certum bonorum genus ita exceperunt, ut de eo nefas esset supremis tabulis disponere, dumque alibi non nisi de parte quota bonorum testamentificationem permiserunt: fieri non potuit, quin homines pro parte testatos, pro parte intestatos decedere vellent, adeoque tantum abest, ut his locis naturalis earum rerum pugna videatur, ut iste demum cum legibus pugnare velle videretur, qui de vniuersis bonis testari conatus esset.

§. XXII.

Esse autem statuta, quæ de certa tantum bonorum parte testamentificationem permittunt, nemo ut opinor, dubitauerit, quum iam supra tale ex LOCCENI iure Suecico adduxerimus. (§. XIX.) Iam addimus legem Flandricam, quæ itidem testamentificationem non concedit ciuibus, nisi super certa parte bonorum immobilium, tum acquirentium, tum hereditarium. Quæ de re FRANC. ZYPÆVS: (s) *Rerum immobilium in Flandria non est libera testantibus dispositio, quia trientem duntaxat veteris patrimonii; acquirentium autem hereditarium binum*

Eee eee

orientem

(l) l. 7. ff. de diu. reg. iur. (m) l. 15. §. ult. ff. de inoff. test. (n) l. 24. ff. eod. (o) l. 1. §. 4. ff. de her. inst. (p) Gudelin. *Iur. nouiss. Lib. 1. Cap. V.* (q) Christin, *Vol. 1. Decis. LI. n. 48.* (r) *VL. modern. Digest. Lib. XXVIII. tit. V. §. VIII.* (s) Zypæus *Notit. Iur. Belg. p. 182.*

orientem dare legare licet. Similes his sunt leges DANICAE, (t) quae a patrefamilias, defuturo liberis, viduaeque improli dimidiam bonorum partem legari, tantumdemque etiam ab iis, qui liberos habent, templis, scholis & pauperibus relinqui permittunt; plura vero dari legari omnino verant. Talia fortassis & in ipsis Germanorum statutis passim occurrunt, quae iam curiosius inuestigare non vacat. Id modo addimus, IVRE HAMBVRGENSI (u) mulieri quoque non licere marito plus legare, quam tertiam bonorum adquiretorum partem; vniuersa bona adquisita non aliter, quam iure vsusfructus, & praestita a marito cautione fructuaria. Semper itaque iniquum visum est maioribus nostris, cognatis omnem spem hereditatis inuidia testatoris interuerti, ac proinde recepto iure Romano multi statutis cauerunt, vt certa saltim bonorum pars, tamquam legitima abscisse relinqueretur proximis heredibus, de eaque omnis irrita esset testamentaria dispositio.

§. XXIII.

Sunt porro statuta, quae de certo tantum bonorum genere testamenta condi permittunt, certum genus excipiunt, idque proximis heredibus ab intestato relinqui iubent. Sic quum bona sint vel IMMOBILIA seu SOLI, vel MOBILIA, *liegende Grönde*, vnd *Fabruß* vel *fabrende Habe*: omnibus fere gentibus nobilissimam fortunarum partem constituere visi sunt fundi, quorum & certior ac stabilior possessio, & fructus minus, quam rerum mobilium, incerti habentur. Non itaque mirum est, Germanos dedisse operam, vt non tam facile res immobiles a familia alienarentur, ac mobiles. Quemadmodum itaque illas & difficilius, & nonnisi adhibitis quibusdam sollempnitatibus, inter viuos alienari passi sunt: ita & testamenta de iis condita non vbique rata esse voluerunt, existimantes id, quod res est, non tam acerbam familiae esse iacturam pecuniae aliarumque rerum mobilium, quae facilius aere redimuntur, quam agrorum & heredorum, a quibus saepe & splendor familiae & fortuna posterorum vnice pendet. Iam supra adferre nos meminimus legem eiusmodi Groningensium, quamuis hi simul distinguant, bonane ista immobilia possessori ex hereditate maiorum obtulerint, an eius virtute ac labore parta sint. Quin & in Flandria dispositionem de immobilibus arctioribus limitibus circumscriptam esse, quam de mobilibus, paullo ante monuimus. Iam ergo addimus, IVRE

MVNICI-

(t) *Ius Danic. Lib. V. Cap. IV. §. XIV. sequ.* (u) *Ius Hamb. Part. III. Tit. I. §. XIV.*

MUNICIPALI RIGENSIVM (x) diferte cautum esse: *Stehendes Erbe oder Erduest eigen mag weder Mann noch Fräu, ohne der Erben Vrlaub, ver- geben, noch legiren.* Hinc vbi legandi donandique potestas conceditur ciuibus, diferte additur: *Ausserhalb seinen liegenden Gründen, und un- beweglichen Erbgütern.* Ex quibus facile intelligitur, his locis, vbi huiusmodi statuta vigent, nullius momenti esse testaments, quibus bona immobilia aliis destinata sunt, quam proximis heredibus, nisi horum consensus & auctoritas accesserit.

§. XXIV.

Non minus frequens in legibus Germanicis est distinctio bono- rum ADQVISITORVM & HEREDITARIORVM, quam singulari dissertatione in hac academia explicauit noster olim LVDOVICI. (y) Eius vero vsus non modo in alienationibus, iure retractus, similibusque negotiis inter viuos sese exferit: verum etiam in testamentis vltimisque voluntatibus. In eo enim permultis legibus Germanicis conuenit, quod de illis te- stamentum condi possit, de his non possit, nisi impetrato proximorum cognatorum consensu. IVRE sane LVBECENSIVM, (z) bona hereditaria heredibus ab intestato relinquenda sunt, sed immobilia tantum: de mobilibus & adquisitis vnusquisque recte disponit pro lubitu, *wann er zuvor seinen nechsten Erben giebet 8. Schilling, 4. Pfennige.* (a) Contra HAMBVRGENSIVM (b) statuta nullum discrimen statuunt inter bona mo- bilia & immobilia, sed generatim disponunt: *Von Erbgut ist niemand, vermöge dieser Stadt-Rechte, ohne seiner nächsten Erben Erlaubniß oder Bewilligung zu seztiren bemächtiget, sondern dasselbe seinen Erben ungeschmälet zu lassen schuldig;* & paucis interiectis, vbi quaeritur, quae referenda sint ad bona hereditaria, respondetur, ad illa pertinere om- ne, quod quis a parentibus vel cognatis iure hereditario acceperit, itemque quicquid liberis datum, vel separatis, vel elocatis, ac denique quod ex praemortui coniugis rebus hereditariis ad superstitem perue- nit, vbi denuo nihil discriminis statuitur inter bona mobilia & immo- bilia. In IVRE BREMENSI EQVESTRI, (c) eandem obseruamus *dispoen* in- ter bona hereditaria, *Erb-Stamm-Güter*, & adquisita, quorum illa so- lis agnatis, nulla possessori data libertate disponendi, cedere iubentur, Eee eee 2 haec

(x) *Ius Rigens. Lib. III. tit. IV. art. IV.* (y) *Ludou. Dissert. de discrim. bon. acquis. & heredit.* (z) *Ius Lubec. Lib. I. Tit. X. art. VI. & ibi Men. n. 69.* (a) *Ibid. Lib. I. Tit. IX. art. II.* (b) *Ius Hamb. Part. III. Tit. I. art. IV.* (c) *Brem. Ritter-Recht etc. I. von Succession und Erbnehmung.*

haec ad cognatos & agnatos perueniunt, nisi quis condito testamento aliud statuerit. Denique & iure DITHMARSICO, (d) MINDENSI, (e) GRONINGANO & FLANDRICO eadem fere cauta esse reperimus, nisi quod Groningae, & in Belgio reliquo, itidem inter bona immobilia & mobilia simul distinguitur, & possessori etiam de certa hereditariorum bonorum parte testari permittitur, ceu supra iam ex ZYPAEQ & HVBERO obseruauimus. Adeo maioribus nostris familiarum splendor curae cordique fuit, ut, quidquid maiores possedissent, id posteris simul partum esse crederent, fatis gnari, verissime scripsisse PLATONEM, (f) ἡμᾶς ἔτε ἡμῶν αὐτῶν εἶναι, ἔτε τῆ βίαιαν ταύτην. ζῦμπαντος δὲ τῆ γένεος ἡμῶν τῆτε ἔμπροσθεν καὶ τῆ ἔπειτα ἐπιθυμῶν non esse nos, nec quod ad personam, nec quod ad bona, nostros, sed gentis ac familiae praesentis & futurae.

§. XXV.

Inter ea bonorum genera, quae testatorum arbitrio subiicere noluerunt leges Germanicae, merito etiam referimus RES VTENSILES & EXPEDITORIAS, *die Gerade und das Heergeweste*, quae in Saxonia, aliisque vicinis prouinciis, & nostris temporibus antiquam naturam atque indolem suam retinent. Antiquam eas naturam retinere, dicimus. Neque enim id ius heri demum aut nudius tertius natum est, sed iam inde ab antiquissimis usque temporibus in Germania etiam extra Saxoniam viguit. Nota est LEX ANGLIORVM & WERINORVM: (g) *Ad quemcumque hereditas terrae peruenit, (peruenit autem ad filios & agnatos,) ad illum vestis bellica, id est, lorica, & vsio proximi, & solutio leudis debet pertinere. Mater moriens filio terram, mancipia, pecuniam dimittit, filiae vero spolia colli, id est, murenas, monilia, inaures, vestes, armillas, vel quidquid ornamenti proprii videbatur habuisse. Quum ergo hae res eximantur ab hereditate: (sic gehören nicht ins Erbe,) consequens erat, ut nec ad heredes transmitterentur, relicta alicui per testamentum hereditate, adeoque res vtensiles & expeditoriae testamento vlli destinari non possent. Quum enim res expeditoriae ex speciali iuris prouisione & priuilegio filii & agnatis debeantur: (h) recte colligunt, eam illis nec testamento nec donatione mortis causa interuerti posse. (i) Idemque obtinet in rebus vtensilibus, quarum dominium ipso momento mortis ad filiam vel cognatam transire fin-*

(d) *Iur Dithm. Art. XXVII.* (e) *Iur Mind. Lib. II. tit. I. art. V.* (f) *Plato de Legib. Lib. XI.* (g) *Lex Angl. tit. VI. §. V. & VI.* (h) *Mod. Pistor. Part. IV. q. 131. n. 33.* (i) *Richter de Success. ab intest. Sect. III. membr. I. n. 111.*

gunt. Inualida ergo ac irrita etiam de his est dispositio testamentaria, (k) quamvis si filia vel cognata sit heres instituta, eaque hereditatem adierit, legatum rerum vtriuslibet alii relictum ex duplici fundamento utile sit, primum quod heredem voluntatem defuncti praestare oporteat, (l) deinde quod expeditissimi iuris sit, testatorem etiam res heredis proprias, quin & plane alienas, cuiuscumque utiliter legare posse. (m) Quod imprimis illustrat incliti ordinis Iurisconsultorum Wittebergensium responsum, a GOTHOF. AVG. HOFFMANNO (n) editum, Dresdamque verius datum Mense Iunio MDCCXII. Quid vero, si quis, nullo relicto filio vel agnato, de rebus expeditoriis, vel nulla relicta filia vel cognata de vtriuslibet testamento constituerit? an tunc saltem utilis est eiusmodi dispositio? Id quoque vel ideo negandum, quod deficientibus illis personis, in earum locum fiscus succedit, (o) earumque iure utitur, adeoque testamentum in fraudem fisci conditum non magis utile esse potest, quam quod in fraudem personarum illarum factum est. (p) Cui definitioni non obstat, has res iure alienari, earumque nec venditionem nec donationem inter vivos prohiberi. Quum enim, ceu iam paullo ante diximus, rerum istarum dominium ipso mortis momento in personas illas, quibus debentur, transire fingatur: testamentum mortis causa donatio effectum sortiri nequit, quia vtrumque negotium demum a morte testatoris vel donatoris capit substantiam. (q) At vivus testator donatorque procul dubio gaudet iusto earum rerum dominio, adeoque nihil impedit, quo minus hoc dominium in alium rite ac valide transcribat, nec rerum in bonis defuncti defunctaeque non amplius superstitum dominium aliquod vel in filium agnatumque, vel in filiam aut cognatam, transire ipso iure potest, ceu iam ab aliis satis superque est explicatum.

§. XXVI.

Denique inter illius generis bona, de quibus iure Germanico testamento constitui nequit, etiam feuda esse, in vulgus notum est. Quare rei peruulgatae inherere nihil adinet. Quibusdam equidem

E e e e e 3

locis,

- (k) *Const. Elect. Part. II. Const. XIV. l. 10. ff. de reg. iur. l. 149. ff. end.*
 (m) *l. 67. §. 8. ff. de legat. 2. §. 4. Inst. de legat.* (n) Hoffmann, *ausführl. Beschreibung von der Gerade und Heergeiv. Part. II. p. 352.* (o) *Part. II. Const. Six. XIV. Carpz. ibid. Def. 1. & II.* (p) Stryck, *de Success. ab intest. Diss. III. Cap. III. §. II.* (q) Wefenbec. *Parat. tit. Dig. de suppellect. leg. n. ult.*

locis, veluti in Belgio, etiam de feudis cum consensu Principum testamenta fieri posse, iam supra monuimus: (r) ac proinde in Hollandia clientelaria eiusmodi bona vocantur *vnsterffelyke Erf-leen*. (s) Sed & Biturigum, Burgundorum, (t) Delphinatensium, (u) immo & totius fere Franciae moribus (x) testamenta etiam super feudis condita rata esse, fatis constat, vt iam omittamus, quae Lufatis anno MDLXXV concessit MAXIMILIANVS II. Imp. (y) quaeque POTENTISSIMVS PRVSSORVM REX nostra memoria vasallis per omnes prouincias indulfit. At ordinarie tamen in feudis cessat testamentaria successio, nisi in antiquis & agnatorum & domini; in nouis solius domini consensus accesserit, (z) vel nisi feudum sit vere hereditarium; quippe quod allodio aequiparatur, iisdemque modis, ac illud, in alios transferri potest, modo instituat heres, qui sit ad succedendum in feudo habilis, nisi vasallo plus indultum sit a domino. a) Denique quamuis in feudis quibusdam impropiis valere testamentifactionem contendant doctores, eoque referant feuda censualia, & oppignorata: vere tamen posterius huc non pertinet, quia tunc testator non de feudo disponit, sed de credito suo, eoque soluto feudum reuertitur ad eum, ad quem illud vel iure hereditario, vel ex pacto & prouidentia maiorum pertinet. Iam quum latissime in Germania pateat feudorum vsus, & multi olim ipsa allodia, quae possidebant, principibus, ecclesiis, aliisque in feudum ex variis caussis obtulerint: (b) quam arctis limitibus in Germania adstricta sit testandi facultas, facile vnusquisque, vt opinor, intelligit.

§. XXVII.

Haecenus de *materia* dispositionis testamentariae, quantum fatis est, egimus. Dicendum iam porro de statutis, quae, quod ad FORMAM adinet, eandem variis limitibus circumscribunt. Iure Romano in cuiusuis positum est arbitrio, publicane, an priuata fide niti velit testamentum suum. Quemadmodum enim vnusquisque priuatos intra parietes recte condit testamentum, adhibitis septem testibus, reliquisque obseruatis sollempnitatibus, quas leges a testatore exigunt: *isa omnem sollempnitatem superare videtur, quod insertum mera fide precibus inter*

(r) Frid, a Sande *Comm. in Consuet. feud. tit. II. Cap. II. 3. 5.* (s) Neostad. *Obs. Feud. Dec. I. obs. I. p. 35.* (t) Greg. Tholosan. *Synt. Iur. vniuers. Lib. VI. cap. XVIII. n. 3.* (u) Guido Papa *Decis. Q. LIX. n. 2.* (x) Boer. *Decis. CII. n. 3.* (y) Richt. *Part. I. Dec. XXV. n. 10.* (z) Stryk. *Cautel. Test. Cap. VI. Memb. II. §. III. sequ.* (a) Stryk. *ibid. §. VIII. seq.* (b) Hert. & Thomas. *Diff. de feud. oblat.*

inter eos nobiles probatasque personas etiam conscientiam Principis tenet, nec minus securus est, qui actis cuiuscumque iudicis aut municipum, mentis sane postremum publicauit iudicium. (c) Prius tamen Romae faciebant plerique, quumque in tantis sollemnitatum ambagibus facilis esset lapsus hominis priuati, & negotiorum ciuiliu imperiti: plerumque utebantur consilio iurisperiti, adeo vt scribere non dubitet

ARRIANVS: (d) Διαθήκην μὲν ἢ γράφει μὴ εἰδώς, πῶς δὲ γράφειν, ἢ παραλαβὼν τὸν εἰδῶτα. Testamentum nemo scribit, nisi aut ipse sciat, quomodo scribendum sit, aut eius rei peritum adhibeat. Vt iam non dicamus, iuris studiosorum & iuris peritorum testamenta scribentium aut distansiam mentionem fieri & apud SVETONIVM, (e) & in ipso iure nostro. (f) At optionem illam suis non vbique indulgent iura statutaria, sed publica duntaxat testamenta fieri permittunt, partim vt si forte male consulere posteritati decreuerint, magistratui sit occasio, iis meliora suadendi, partim vt compendium fiat tot litium, quae de sollemnitatibus testamentorum externis plerumque agitantur. Sic sane IVRE LVBEGENSI (g) nuncupatiuum testamentum condi oportet in gegenwärtigkeit zweyer Rathmannen, sed & si in scriptis quis testari malit, tabulae offerendae sunt Senatui, ceu patet ex verbis: (h) Ordnes ein Mann sein Testament, vnd übergiebs dasselbe den Rathmannen, wuelche es auch, vwie gebräuchlichen, empfangen. Equidem hanc IVRIS LVBEGENSIS dispositionem non impedire existimat MEVIUS, (i) quo minus & adhibitis sollemnitatibus, iure Romano praescriptis, quis recte de rebus suis disponat, idque etiam visum est SIBRANDO: (k) sed non aliam habent huius sententiae suae rationem, quam quod Lubecenses sollemnitates iuris, introducta illa testandi ratione, non abrogarint. Ego vero me vix intelligere fateor, cur de casu, si duorum Senatorum non sit copia, addiderint: Könnte man aber so eilends die Rathspersonen nicht haben, so können zuweene heseffene Bürger ein solch Testaments bezeugen, doch allein von zehen Marck Silber, darunter, vnd nicht darüber. Cur enim non potius testatori commendassent, vt septem rogatis testibus cotam iis vltimam voluntatem enunciaret, si admittere intra moenia voluissent testamentifactionem Romanam? De HAMBVRGENSIVM tamen

IVRE

(c) l. 19. C. de testam. (d) Arrian. Diff. Epictet. Lib. II. Cap. XIII. (e) Sueton. in Neron. Cap. XXXII. (f) l. 93. §. 17. ff. de legat. 2 (g) Ius Lubec. Lib. II. Tit. I. art. II. (h) Ibid. art. IV. (i) Men. Comm. ad Ius Lubec. Lib. II. tit. V. art. II. n. 162. (k) Sibrand. de iure publ. Lubec. Pars. I. sect. VII. n. 61.

—IVRE (l) nullum est. dubium. Quamvis enim & illud moneat, maiores, pertactos litium, quae de testamentorum sollemnitatibus suboriri solent, iam inde ab antiquissimis vsque temporibus formam testandi simplicissimam praescripisse, puta, vt, adhibitis duobus Senatoribus & Secretario, testator vltimam voluntatem vel viua voce enunciet, vel scriptam offerat: paucis tamen interiectis additur; (m) *Wolte auch iemand aus sonderbaren beuegenden Ursachen lieber nach Ordnung und Zierlichkeit der gemeinen Rechts sein Testament aufrichten, dann obgesetzter heilsamer Form sich gebrauchen: so soll ihm solches auf seine Gefahr binführo zugelassen, jedoch die Notarien dabey geuarnet seyn, allen möglichen Fleiß anzuwenden. &c.* IVRE COLONIENSIVM (n) testamenta fieri oportet, adhibitis tabellione, duobus testibus, viris honestis, totidemque Scabinis, qui & audiant testatorem & eius tabulas, si in scriptis testetur, signent, eo tamen obseruato discrimine, vt, si quis de fundis & redditibus annuis testetur, eius tabulae in scrinio vel archiuo Scabinorum reponantur, sin de mobilibus, in arbitrio testatoris positum sit, an id ad acta deponere, an domi suae adseruare malit. Zittauiae, quae mihi patria contigit, STATVTIS municipalibus (o) cautum est, *daß vuer sein testament vnd letzten vwillen bey gesunden Leibe oder im Siechbette machen vwill, das thun solle guter Vernunft, mit wohlbedachten Musbe, vnd mit Vorwissen eines Ehrbaren Raths, in Gegenwartigkeit zweyer oder mehr hierzu von einem Rath, oder den Gerichten, erfordereten Personen.* Quumque paullo post moneant statuentes, testamentum, hac forma obseruata, conditum ratum fore, quid, neglecta hac forma, futurum sit, ita docent: *Was aber sonst vor Testament gemaches vverden, obn Vorwissen oder Beyseyn des Raths, oder der Gerichte, die sollen keine Krafft noch Macht, auch keinen Nahmen eines Testaments haben, sondern vor nichtig, krafftloß, vnd unbündig angesehen, vnd gehalten vverden.* Sed id & aliis permultis locis obseruatur, vt superuacuum videatur, ei testandi formae diutius inhaerere.

§. XXXVIII.

Id quoque singulare, ac Germanis proprium est, quod, quum ius Romanum, si a personis, quibus legitima debetur, discefferis, nulli mortalium imponat necessitatem, alicui quidquam legandi, sed id omne testatoris arbitrio relinquat, in Germania testamenta passim irrita habeantur—

(l) *Ius Hamb. Part. III. tit. I. Art. I.* (m) *Ibid. art. III.* (n) *Ius Colon. tit. von Testamenten und Vermächtn.* (o) *Statut. tit. von Testamenten.*

habeantur, nisi iis aliquid piae causae vel reipublicae fuerit relictum. Hinc saepe in testamentis legas, testatorem primo omnium aliquid legare ad reficiendas vias pontesque, & alia opera publica facta testata seruanda, itemque ecclesiis, scholis, pauperibus. Id quod non vbiq̄ue voluntatis, sed plerisque necessitatis habetur. Quod vt exemplis quibusdam illustremus: primo omnium nobis succurrunt STATUTA ZITTA-
VIENSIA, (p) paullo ante laudata, quae in primis testatoribus commendant, vt gloriam Dei sibi supremam legem statuunt, deinde vt & ciuitatis vtilitati studeant, & aliquid legent, *zu Erbauung Wege vnd Stege, auch zu Erhaltung Mauern, Thürne, Pforten, Graeben vnd Brücken, neben dem, das zum Gottesdienste verordnet.* Quod si quis neglexerit, sub finem subiicitur clausula: *Was aber sonst vor Testament gemacht werden - - - darinnen Gottes Ehre vnd gemeinen Nutzen vergessen wird, die sollen keine Kraft noch Macht, auch keinen Namen eines Testaments haben, sondern nichtig, kraftlos vnd unbündig angesehen vnd gehalten werden.* Similis quodammodo est dispositio IVRIS HAMBVRGENSIS: (q) *Ferner soll von einem ieglichen Testament zum wenigsten ein Marckstücke zu Wegen vnd Stegen gegeben werden. Vnd da Frau vnd Mann ein Testament zusammen machen, ein ieder so viel zu geben schuldig seyn, vnd solches vnuerzüglich in die Kammercy gelieffert werden.* Enimuero, quum hic lex certam summam exprimat, infra quam nemo legatum aliquod relinquere possit ad vtilitatem publicam: non dubito, quin ea dispositione neglecta, ratum tamen futurum sit testamentum, modo heredes tantumdem in aerarium publicum conferant. Sed talia passim reperias in STATVTIS ciuitatum, quae argumento esse possunt luculentissimo, Germanos multo arctioribus legibus circumscripsisse testatores, quam Romanos, adeo vt & quae legata ab iis relictā vellent, legibus definiuerint.

§. XXIX.

Sed id multo magis ex eo intelligitur, quod & agnatis cognatisque legitima relinquenda est iure Germanico. Iure Romano portio legitima non aliis debetur, quam liberis, parentibus & fratribus sororibusque, ac ne his quidem omnibus, sed iis duntaxat, quibus persona infamis, vel leuis notae macula laborans praelata est, (r) Ac proinde recte ac prudenter monet VLPIANVS: (s) *cognatos proprios,*
Fff fff
qui

(p) Statuta Zittau, *ibid.* (q) *Ius Hamb.* Part. III, tit. 1, art. XVI. (r) l. 27. C. de inoff. test. (s) l. 1. ff. sod.

qui sine ultra fratres, testamenta tamquam inofficiosa accusaturos, melius facere, si se sumis inanibus non vexent, quum obtinendi spem non habeant. Itaque agnati & cognati hoc iure non melioris conditionis erant, ac extranei, quos testamento vel praeterire licebat, vel instituire, prout id mereri testatori viderentur. Multo maiorem vero eorum curam susceperunt legislatores Germanorum plerique, quibus acquiritur visum est, cognatis non minus, quam liberis, parentibus ac fratribus sororibusque, legitimam aliquam bonorum portionem relinqui. Quum enim iam supra demonstratum sit, in multis Germanicae originis civitatibus de bonis auitis ac hereditariis vel omnino non, vel pro parte duntaxat, testamenta condi posse, consequens sane est, ut cognati reliqua accipiant non beneficio testatoris, sed ex prouisione legis, adeoque legitimam portionem apud Germanos quosdam multo latius patere, quam apud Romanos, & non modo liberis, parentibus, fratribusque & sororibus, verum etiam, illis non exstantibus, cognatis competere: ut dubitari possit, an non iis locis, vbi de certa tantum bonorum parte testamenta valent, etiam non instituta turpi persona, fratres & sorores possint conqueri, & annon eadem querela, iis deficientibus, etiam proximis cognatis dari debeat? Sed quum plerumque testamenta pro illa parte, quam relinqui prohibent, pro nullis habeant STATUTA, & Icti eorum locorum iam adfueti sint iurisprudentiae Romanae, neganti, eos, qui ultra fratres sunt, testamentum tamquam inofficiosum accusare posse: non mirum profecto est, & iis locis Romanas phrasas in foro personare, quum res ipsa a iuris Romani principiis quam maxime abhorreat.

§. XXX.

Sed quum tam varia sit apud Germanos testandi ratio: quaestio hic suboritur, an testamentum secundum cuiusque loci ritus & consuetudines conditum, aliis etiam locis, vbi eiusmodi mos testandi extra usum est, valeat? Vbi merito, adhibita distinctione, respondendum videtur. Si enim de solemnitatibus quaeritur: nullum est dubium, quin sufficiat, eo ritu conditum esse testamentum, qui isto loco, vbi tabulae factae sunt, legibus moribusue receptus est. In omnibus enim negotiis, quae vel inter viuos per modum contractuum, vel mortis causa explicantur, ad consuetudinem eius regionis, in qua gestum negotium, respiciendum esse, ipsae leges nostrae inculcant. (c).

(c) l. 6. ff. de iust.

stio est; non quidem erit dubium, quin ea dispositio porrigatur ad bona etiam alibi sita, ceu recte obseruarunt STRYKIVS (u) & HVBERS. (x) At id quidem cessaret procul dubio, si testatorem disponere de certis bonis prohibeant leges, & statuta illius regionis & vrbis, vbi bona ista sita sunt. Hinc recte obseruat HVBERS, (y) ciuem Frisium frustra testari de agris & fundis, quos in agro Groningano possideat, quia Groninganorum legibus testamenta de rebus soli, seu immobilibus, prohibeantur. Et STRYKIVS, (z) elegantem adducit speciem, quod quum aliquis Lubecae, sed in aedibus Senarii non subiectis, habitans, & principis cuiusdam Germanici consiliarius, testamentum condidisset de bonis hereditariis, Lubecae & in vrbe istius territorio sitis, irritae fuerint tabulae, quod ad illa bona adtinet, quia de illis testamento constituere per leges Lubecenses nemini omnino liceat. Nec magis ratum sane esset testamentum, apud nos conditum, quo quis bona auita, Lubecae vel Hamburgi sita, heredi extraneo relicta vellet, quia illa qualitas, quod extraneo relinqui nequeunt bona haec ibi sita, ita adficit, vt eam testamento alibi facto istis adimere nullatenus possit. Idem denique dixerim, si quaestio moueatur, an eius testamentum, qui apud nos habilis habetur, de illis etiam bonis valeat, quae reperiuntur alibi, vbi per leges inhabilis censetur? Adfirmat & hoc HVBERS, (a) praeterquam vnico casu, si id manifesto in fraudem legum patriarum fecisse testatorem, adpareat. Hinc si quis e. g. anno aetatis decimo quinto condidisset testamentum: dubitandum vix putarem, quin illud valiturum sit & de bonis alibi sitis, vbi exacto demum anno decimo octauo vel vicesimo testamentum facere posset. At si quis domo Hamburgensis, quindecim annorum puer, eo consilio se ad nos conferret, vt testamentum condat, cuius condendi facultatem Hamburgi decimo octauo demum aetatis anno habiturus esset: eae tabulae in patria procul dubio non habiturae essent effectum, quia alioquin nihil foret facilius, quam leges patrias a ciuibus eludi, & penitus propemodum euerti.

§. XXXI.

Sed vt e diuerticulo redeamus in viam: quam diuersa principia fuerint iuris Germanici Romanique circa testamentifactionem, vel ex

Fff fff 2

eo

(u) Stryk. Cautel. Test. Cap. XV. §. XIII. (x) Huberus de Collis. Leg. §. III. & IV. (y) Huber. *ibid.* §. XV. (z) Stryk. *ibid.* §. XV. (a) Huber. *ibid.* §. XII. & XIII.

eo colligitur, quod quum his testamentum sine heredis institutione nullius momenti esset, illis eiusmodi tabulae nihil absurdi prae se ferre viderentur. Romanis heredis institutio erat *caput & fundamentum totius testamenti*, (b) quia sine ea *nihil in testamento scriptum valebat*, (c) nisi quod legata relicta, inductis heredum nominibus, ex benigniore interpretatione admisisse Antoninum Imp. refert MARCELLVS. (cc) Hinc secundum ius Romanum capita omnia reliqua sine periculo abesse possunt, veluti substitutiones, legata, donationes, fideicommissa, tutorum datio; at si abest heredis institutio, non id testamentum est, sed codicillus, ad heredes legitimos scriptus, licet vel maxime omnia facta sint rite ac sollempniter. Ex quo patet, quid sibi velit VLPIANVS, (d) dum alicubi testamentum quinque, tribus, duobus, immo denique vno verbo absolui posse subtiliter scribit. En eius verba, quae ideo integra adferre iuuabit, vt simul elegantem doctissimi, qui saeculum nostrum illustrat, iureconsulti, CORNELII VAN BYNKERSHOEK, (e) emendationem, qua perplexo huic loco medicinam fecit, commendemus, maxime quum nouum illud ac incomparabile obseruationum volumen, quod nuper admodum prodiit, nondum in omnium manibus versetur: *Qui neque legaturus quid est, neque quemquam exheredaturus, quinque verbis potest facere testamentum, vt dicat: LVCIVS TITIVS MIHI HERES ESTO. Ita SABINVS, cuius ad verba iam haec addit VLPIANVS: Haec autem scriptura pertinet ad eum, qui non per scripturam testatur, qui poteris etiam tribus verbis testari, vt dicat: LVCIVS HERES ESTO: nam & MIHI & TITIVS abundas.* Siccine vero haec SABINI verba tantum ad testamenta nuncupatiua pertinent? Quae vero ratio est, cur de testamentis scriptis aliud statuendum videatur? Praeclare ergo laudatissimus CORN. VAN BYNKERSHOEK ex regula geminationis legit: *Haec autem scriptura pertinet ad eum, id est, pertinet & ad eum.* Pergit VLPIANVS: *Si autem sic scribas: LVCIVS HERES, licet non adieceris: ESTO, credimus, plus nuncupatum, minus scriptum: & si ita: LVCIVS ESTO, tantundem dicimus.* Iraque & duo vocabula constituere testamentum, animaduertit. Denique tentat, an non vnum sufficiat vocabulum, de eoque ita suam depromit sententiam: *Ergo & si ita, LVCIVS, solummodo? Marcellus non insubtiliter non putas bodie hoc procedere. Diuus autem*

(b) §. 34. Inst. de legat. (c) l. 1. §. ult. ff. de vulg. & pup. subst. (cc) l. 3. ff. de his, quae in test. del. (d) l. 1. §. 3. 4. ff. de hered. inst. (e) Bynkersh. Obs. Lib. V. Cap. 1.

dusem Pius, quum quidam portiones inter heredes distribuisset. ita: ILLE EX PARTE TOTA, ILLE EX TOTA, nec adiecit, HERES ESTO: rescipit, valere institutionem, quod & IULIANVS scripsit. Itaque contra Marcel- lum defendit VLPIANVS, & vno verbo constare posse integrum testa- mentum, idque ex ea ratione, quod ex Antonini Pii Imp. & Saluii Iu- liani sententia intelligantur verba HERES ESTO, si vel maxime ea sub- ticuisset testator. Vbi neminem turbare debet *Opinio* EX PARTE TOTA, quasi sibi inuicem repugnent TOTVM & PARS, adeoque sine manifesta contradictione coniungi nequeant. Nam & hic ostendit vir, quem paul- lo ante laudauimus, eruditissimus, (f) *totum* hic non esse *solidum, inte- grum, indiuisum*: sed, priore syllaba correpta, correlatum *rē quotum*, adeoque partem quotam significare, vti apud MANILIVM (g)

*Detrahitur summae TOTA PARS, quoto demit virimque
Omnibus ex bonis.*

Adeo ergo necessaria Romanis visa est heredis institutio, vt ab illa sub- stantiam capere testamentum videretur, ac proinde vnum verbum to- tum absolueret, modo illud testator, septem adhibitis testibus, obser- uatisque reliquis sollempnitatibus, vel ore enunciaisset, vel in scriptu- ram retulisset. At ab hac quoque Romanorum philosophia alienissim- os se ostenderunt quaedam Germaniae ciuitates, in quibus & sine heredum institutione valet testamentum, quia, vt iam supra obserua- uimus, medio etiam aeuo, quum primum testamenta in Germania in- notescerent, ea magis donationes & legata, quam heredis institutio- nem complecti viderentur. Hinc VINNIUS: (h) *Multorum locorum le- gibus, inquit, aut moribus nunc ita comparatum est, vt heredis institu- tio ad substantiam testamenti non videatur necessaria, quo sensu hodie te- stamenta adpellamus: nam & id testamentum dicitur, in quo, relictis tantum legatis, nulla heredis institutio facta est.* Quum vero VINNIUS ea de re testimonium denunciet scriptori peregrino, IOANNI DE CA- STILLO SOTOMAYOR, (i) atque inde quis facile suspicari posset, non Germanicum hoc esse, sed peregrinum, & non nisi in Hispania vsu re- ceptum: adferemus nos legem vere Germanicam, quae, testamentum & sine heredis institutione ratum esse, diserte statuit. Est illa ex IVRE HAMBVRGENSIVM, (k) atque ita se habet: *Ob wobl auch in gemeinen
Fff fff 3
Rechten*

(f) Bynckersh. *ibid.* p. 4. (g) Manil. *L'ib.* III. v. 447. (h) Vinn. *ad §. 12. Inst. de hered. inst.* (i) Io. de Castillo *de Vsufr. cap. LX.* (k) *Ius Hamb. Part. III. tit. I. art. XXII.*

Rochten die Erbsetzung in einem ieden Testament für das Haupt - Stück gehalten wird: so sollen doch nach diesem unserm Stads - Rechts, zu Ham- burg, des Testatoris willen, darinn kein Erbe benennet voidt, für kräftig gehalten, und vollstreckes vverden. Ita & supra vidimus, quamuis IVS LVBECENSE (l) sanciat, vt testamentum quoduis heredis institutionem contineat, quin & formulam instituendi praescribat, doctores tamen, & inter eos MEVIUM, (m) heredis institutionem in hoc articulo improprie accipere pro donatione certae rei, & nihilominus totum textum, tantum vt iuri Romano congruat, ita interpretari, ex Lubecensium statutis testamentum requirere heredis institutionem, & tamen non opus esse, vt instituat cognatus proximus, modo huic quidquam donetur, veluti octo solidi & quatuor denarii, ne plane praeteritus videatur. Mihi vero verba ipsa consideranti non videtur dubitandum, quin illud, quod de heredis institutione necessaria praecipitur, de nouo ex iure Romano accesserit, ius tamen vetus in eo seruatum sit, quod nemo, nisi ex cognatis, possit institui. Quem sensum turbasse interpretes recentiores, non sane mirum est, quum id sibi negotii crederint solum dari, vt ius patrium contortissimis interpretationibus peruerterent, & ad iuris Romani sensum, quoad fieri posset, inflecterent. Ceterum & alibi in Belgio non necessariam videri heredis institutionem, testamentumque vocari, in quo legata tantum reperiantur, iam obseruarunt GVDELINVS (n) & FRANC. ZYPAEVS, (o) quorum scriinia iam expilare nolumus.

§. XXXII.

Quin tantum abest, vt heredis institutio Germanicae originis gentibus caput & fundamentum testamenti visa sit, vt quibusdam locis ne quidem permittatur per leges, heredem instituere. Romanis & *vnus hominem, & plures, usque in infinitum, quot quis vellet, heredes facere licebat:* (p) Germanis quibusdam ne vnum quidem, quia non patiebantur alios defunctis succedere, quam suos cuique liberos, proximosque cognatos. Quamuis itaque paullatim & testamentifactionem receperint, ac ciuitate veluti donarint; noluerunt tamen quidam ideo nuncium mittere legibus patriis, ac proinde testatores tantum legata, fidel-

(l) *Ius Lubec. Lib. II. tit. I. art. XII.* (m) *Men. ad Ius Lubec. Lib. II. Tit. I. art. XII. n. 6.* (n) *Gudelin. Iur. Nou. Lib. II. Cap. V.* (o) *Zypaeus Notit. Belg. p. 182.* (p) *§. 4. Inst. de hered. inst.*

fideicommissa, donationes testamentis suis relinquere passi sunt, nemini concessa facultate heredem, successorem vniuersalem futurum, instituendi. Adduxit quaedam eius moris exempla VINNIUS (q) & GUDELINVM (r) & CHRISTINAEVM (s) testes laudat, eorumque nixus auctoritate scribit: *Quin etiam secundum quorundam ciuitatum leges ne locum quidem in testamentis habet heredis institutio. Sic enim dicuntur leges Parisiensium, Aurelianensium, Gandauenfium, Conraccensium. Quod tamen ita passim accipitur, ut, si heres institutus sit, pro legatario tantum his habeatur.* Quamuis vero priora exempla non tam ad Germanorum, quam Francorum, mores & leges pertinere videantur: iam pridem tamen obseruarunt viri docti, in Francia quoque quam luculentissimas superesse iuris veteris Germanici reliquias, quas, a veteribus Francis Galliae illatas, non sine cura seruarunt posteri, quin aliquando religiosius, quam ipsi Germani, custodiuerunt.

§. XXXIII.

Nimirum iamdudum Germanos plerosque incescit nescio quae nouandi libido, ut, priscis moribus magis magisque paulatim damnatis, nullam fere iurisprudentiae Romanae partem cupidius reciperent, quam, quae de testamentis praecipit. Eo factum est, ut pauca illa, quae ex variarum prouinciarum ciuitatumque statutis collegimus, tamquam fractae quaedam nantesque in gurgite vasto tabulae, supersint, iura autem communia reliquam Germaniam fere omnem vehuci inundarint. Causae eius rei variae ac multiplices. Est enim primo ita natura comparatum, ut homines nihil omnino libertati putent esse antefendum. Quid itaque Germanis iucundius esse potuisset, quam libertimum illud de rebus suis statuendi arbitrium? quid gratius, quam facultas indulgendi adfectibus, aliosque vel honorandi vel excludendi pro lubitu? Id quod sane hoc ipso perspicue ostendunt Germani, quod suprema illa iudicia vocant *ihren letzten und LIEBSTEN Willen*. Deinde & nemo est, quin de futuris temporibus magis fere, quam de praesentibus, sollicitus sit. Ob hanc quoque causam non potest non iucunda videri potestas illa disponendi in tempus futurum, posterisque etiam leges, prout visum fuerit, praescribendi. Hinc diuites animaduertimus in eo non adquiescere, quod heredem sibi scripserint, sed & quid heredibus heredum, horumque posteris, faciendum sit,

(q) Vinn. ad §. ult. Inst. de hered. inst. n. 1. (r) Gudelin. Iur. nouiss. Lib. II. Cap. V. (s) Christin. Vol. I. Decif. CCXLVII. n. 8. & Decif. CCCV. n. 17.

fit, sollicitè præcipere, quasi Deo hæc curæ non essent, vel ipsi saltem prudentius hæc omnia dispensare possint, quam prouidum istud Numen. Nullum ergo fere reperias testamentum, in quo non testator familiae, quam post se futuram sperat, per multa sæcula leges ferat, incredibili, ut putat, prudentia scriptas, quum postea doceat euentus, frustrantem hanc fuisse testatoris sollicitudinem, nihilque homines posse contra sapientissima illa Dei decreta, quibus rerum humanarum ordo voluitur. Denique vel præcipua causa, cur tam facile testamentifactionem Romanam in ciuitates suas admiserint Germani, in eo posita videtur, quod iuri ciuili iam antea viam veluti muniuisset ius pontificium. Persuasum erat hominibus, eum, qui seiunctæ a corpore animæ consultum velit, non posse quidquam facere rectius, quam si moriens locupletaret ecclesias, coenobia, prochorophea, similiaque collegia, quæ piæ causæ adnumerarentur. Id vero non modo ad immortalē mortuorum gloriam, sed & ad expiationem delictorum, per omnem vitam admissorum, pertinere credebatur. Hinc primum de salute sua solliciti, testamenta condere coeperunt pro remedio animæ, sed simplicia admodum, adhibitis parochis & aliquot testibus, viris bonis, qui de enixa illa voluntate sua, si quid humani contingat, testimonium perhiberent. Ab his vero initis facilis profecto fuit progressus ad vteriora. Quum enim deinde Germanica pubes, nescio quo adflata sidere, certatim Bononiam addiscendi iuris ciuilis gratia conflueret, ea Ictorum colonia, reuersa domum, nihil prius, nihilque antiquius habuit, quam ut doctrinas de testamentis, quibus sub alio caelo imbuta fuerat, in rem ciuium suorum verteret, eosque sollemniter ad legum Romanarum normam testari doceret. Ita demum factum est, ut ubique iusta testamenta more Romanorum scriberentur, & miraretur Germania, se tam breui tempore factam esse Romanam.

§. XXXIV.

Ea vero rerum conuersio quam multa simul incommoda inuexerit in Germaniam, facile intelligitur, idque agnouere iureconsulti cordatiores tantum non omnes, quibus nimius iuris peregrini amor non omnem intelligentiæ aciem præstrinxit. Iam enim iudices in foris omnibus quam maxime fatigarunt lites de testamentorum sollemnitatibus, de substitutionibus, legatis, fideicommissis, unde tam opima aduocatis messis succreuit, ut Baldum gloriatum esse sciamus, se solis con-
trouer-

trouerfiis de substitutionibus XV. millia aureorum lucratum. (t) Nec ignotum est ALBERICI ROSCIATIS elogium, quo illud iuris caput de substitutionibus commendauit auditoribus: (u) *Haec materia inter omnes est, sicut mare Anglicanum, scilicet profunda, uilis, subtilis, & per consequens periculosa, quotidiana, & uilis quoad bursas aduocatorum, sicut expertus sum in magnis hereditatibus. Unde potest dici mare magnum & spaciosum, in quo sunt reptilia quae sine numero.* Sane, quod de substitutionum materia professi sunt doctores, id de omnibus causis testamentariis verum experimur, quod nullae temere ueriores litibus materiam, nullae aduocatis, quibus in turbido consilium est, occasionem promptiorem praebeant lucrum faciendi, quam illae, quae ex ultimis hominum elogiis oriuntur. *Quo cautius quis,* inquit STRYKIVS, (x) *posteritati suae testando consulere intendit, eo maiorem litibus suppeditat occasionem, ex quo non raro contingit, ut maxima patrimonii pars ob iurgia institutorum substitutorumque, ut & legitimorum heredum, super voluntate defuncti oriunda, aduocatorum praeda fiat.* Hinc multi auctores fuere Principibus, ut testamentationem plane proscriberent e republica: alii ad refecandas tot litium triacas consulitissimum fore censuerunt, si nimiae illae sollempnitatum ambages omnino tollerentur, & pagano cuius tribueretur priuilegium, quod militibus datum nouimus. (y) Sed uana fuere haec similiaque consilia, quia iam adeo inueteratus est morbus, ut paene impar ei omnis medicina videatur.

§. XXXV.

Sed iam tot plagellas nobis procedere animaduertimus, quot dissertationi academicae destinari solent. Quare non diutius immorabimur quaestioni licet pulcherrimae, maxime quum exclusis temporis angustiis, pleraque nobis attingere potius, quam pro dignitate pertractare licuerit. Deo uero sospitatori, quod unum superest, gratias agimus immortales, votaue pro praestito auxilio flagrantissima pietate nuncupamus.

(t) Dauth. de Testam. ad l. 1. ff. de vulg. & pup. subst. p. 503. (u) Daut. ibid. (x) Stryk. Causel. Test. Cap. I. §. I. (y) Stryk. ibid.

DE

ORIGINE TESTAMENTIFAC- TIONIS, ET RITV TESTANDI ANTIQVO.

EXERCITATIO XXVII.

AD LEG. CXX. DIG. DE VERB. SIGN.

S V M M A R I A.

- §. I. *Instituti ratio.* §. II. *Lex CXX. ff. de V. S. eiusque varias lectiones*
 §. III. *Inscriptio legis. Q. Mucii iuris peritia: Balduini Iurisprudencia
 Muciana laudata.* §. IV. *Mucii libri XVIII. iuris ciuilit. An iidem cum
 libro opes. Quid iurisconsultis sit opes, definitio, quid regulariter definitio?
 Liber opes videtur epitome istorum librorum XVIII. Titulis Graecis delecta-
 ti isti recentiores.* §. V. *Mucii libros commentariis illustravit Ser. Sulpi-
 cius, sed Mucio parum aequus. Laelis Felicis libri ad Mucium a Gellio lau-
 dati. Aetas huius scriptoris. Modestini libri ad Mucium.* §. VI. *Sex.
 Pomponii libri XXXIX. ad Mucium. Quo ordine in iis explicari materias
 iuris? Idem ordo a Sabino, Cassio, Vrsulo Feroce obseruatus.* §. VII. *Li-
 bro V. Pomponius de legatis egit. Ioannis Goddets de occasione legis nostrae
 sententia.* §. VIII. *Genuina species, ad quam illa referenda.* §. IX. *Maxi-
 mum interpretationis turiditiae mysterium. Iac. Godofredus laudatus. Le-
 gis nostrae partitio.* §. X. *Lex XII. Tabularum de testamentifactione.* §. XI. *Le-
 gare veteribus fuit voposereiv. Vnde legatus dicitur? Varro notatus.* §. XII.
Testamenta veterum erant leges. §. XIII. *Quae domi in comitiis calatis
 condebantur, erant vopos erypocoi. Quae comitia calata? Ritus testandi in
 comitiis.* §. XIV. *Testamenta in procinctu erant vopos aryepocoi.* §. XV.
*Cur ea tacitis suffragiis probantur? Milites in procinctu erant in cin-
 ctu Gabino. Habitus hic eorum erat, qui se pro exercitu & republica deuo-
 nebant. Deuouentium se vltima voluntas pro lege erat. Locus insignis*
 Liiii

Liuii explicatus. §. XVI. *Cur testamenta apud Romanos per modum legis condita? Legibus de successione intestatorum non nisi noua lege poterat derogari. Cur non permessa pacta successoria?* §. XVII. *Noua testandi ratio per decemuiros inuenta, Per eam testamenti factio esse coepit priuati arbitris* §. XVIII. *Quid in lege ista sit PATERFAMILIAS?* §. XIX. *Quid FAMILIA, PECVNIA, TUTELA?* §. XX. *Cur additum SVÆ REI? An rei tutor detur?* §. XXI. *Ritus testandi post XII. tabulas per aes & libram. A quo inuentus?* §. XXII. *Pleraque iura noua testamentorum ex principiis antiquis fiunt.* §. XXIII. *Vnde haec testandi ratio? Ius testandi iam ante Romam conditam in Italia viguit. Noua tamen testandi ratio ex iure Attico; ritus ex interpretatione prudentum sunt.* §. XXIV. *Ex lege XII. tabularum latissima potestas, heredem instituendi. LEGATARIUS HERES in marmore apud Reinesium.* §. XXV. *Ex eadem lege fuit ius legata dandi, Legatae cur dari oportuerit verbis ciuilibus?* §. XXVI. *Ex eadem est ius dandi libertates.* §. XXVII. *Nec non ius dandi tutores.* §. XXVIII. *Sed ius instituendi heredes coangustatum variis legibus & prudentum interpretatione.* §. XXIX. *Itemque ius legata dandi.* §. XXX. *Item ius dandi libertates.* §. XXXI. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Testamenti factio qualis olim apud Romanos obtinuerit, a quibus profecta initiis, in tot rituum ac sollempnitatum ambages incidit, quas denique paulatim subierit mutationes, non modo perelegans, verum etiam ad exsoluendos varios iurisprudentiae nodos vtilissima inspectio est. Quamuis enim paullo aliter rationes ineat Theophilus in §. 1. *Inst. de test. ordin.* isque nos suo periculo credere iubeat, *την τὴν παλαιὰν πολιτευομένην ἀγνοίαν εἶδέναι* *Ἡρακλίου κηρύκων, eorum, quae olim in usu fuerint, ignorantiam nullo cum periculo coniunctam esse: iis tamen, quibus macula illa ac solida iurisprudencia curae cordique est, potior merito esse debet Iustiniani auctoritas, qui tractatum de testamentis auspiciatus, nihil antiquitatis penitus ignorandi oportere, prudenter monuit. Quapropter auctore tam magno facile tuebor diligentiam, quam enucleandae celeberrimae LEGI CXX. D. DE VERB. SIGN. inuestigandaeque testamentifactionis originis ac naturae impendere constitui, neque vereor, ne mihi de rebus antiquis differenti iudicium istud horribile de termino moto imminet.* Eluctati enim

Ggg ggg 2

iam-

iam pridem sumus ex illa Bartolistarum barbarie, quae splendido iuris-
peritiae nomine incautos fefellit, nec quisquam hodie vitio vertet iu-
ueni, quod res antiquas rimatur, sine quarum intelligentia iura noua
a nemine, vt opinor, accurate possunt explicari.

§. II.

Vt autem ab ouo ordiamur: LEX illa CXX. D. DE VERB. SIGN. quam
illustrare decreuimus, Florentiae ita legitur: POMPONIVS *libro quinto
ad Quintum Mucium. Verbis legis XII. Tabularum VTI LEGASSIT SVAE
REL, ITA IVS ESTO, latissima potestas tributa videtur & heredis instituendi,
& legata & libertates dandi, suselas quoque constituendi. Sed id inter-
pretatione coangustatum est vel legum, vel auctoritate iura constituenti-
um.* Ita, inquam, Florentinus habet: nec aliter reliquae, quas con-
sului, editiones, nisi quod in quibusdam verba legis XII. tabularum paul-
lo plenius leguntur: VTI QVISQVE LEGASSIT, & pro: *heredis instituendi*
in aliis occurrit: *heredes instituendi*: Sed haec leuiuscula sunt, vbi in
pari sensu Florentina facile vincit. Maioris momenti sunt, quae ad
postrema verba obseruamus. Ea enim adfecta, & quodammodo tur-
bata esse, non modo illud *vel* loco satis incommodo positum, sed &
res ipsa docet. Quis enim non videt, legibus tribui, quod iurecon-
sultorum; iureconsultis, quod legum est? Hinc Hugo a Porta edidit:
*sed vel interpretatione coangustatum est legum, vel auctoritate iura con-
stituendum*: Iulius autem Pacius inter variantes lectiones, margini edi-
tionis Atrebatensis c. 10 l. 1. LXXX. & hanc adscripsit: *Sed id vel aucto-
ritate legum coangustatum est, vel interpretatione iura constituendum.*
Quam sane lectionem & veram reique conuenientiore censerem, &
ipli Florentinae anteferre haud dubitarem, si, ex quo fonte illa proma-
narit, cuiusue codicis auctoritate nitatur, paullo diligentius notasset
Pacius.

§. III.

Quod itaque primum ad inscriptionem, ab interprete iuris num-
quam profecto negligendam, attinet, illa docemur, fragmentum hoc a
Pandectarum compilatoribus decerptum esse ex POMPONII *libro quinto
ad Quintum Mucium.* Quamobrem operae pretium fuerit, de libris
Mucii, & Pomponii ad illos commentariis quaedam haut tralatitia
praemittere, vt, quid illo libro v. explicarit Pomponius, & ad quam
speciem pulcherrima lex nostra pertineat, paullo accuratius intelliga-
mus. Intelligendus hic est Q. MUCIVS SCAEVOLA, non ille, qui Augu-
ris

ris cognomine in Annalibus celebratur, & qui saepe cum nostro perperam confundi solet, sed Publii Mucii, Pontificis Max. filius, qui omnibus perfunctus honoribus, in quibus fere M. Licinium Crassum collegam habuit, prouincia Asiana pro Consule sanctissime administrata, in sacerdotio paterno consenuit, ac postremo a Damasippo quodam, iussu C. Marci filii in ipsa curia Hostilia caesus occubuit anno V. C. DCCLXXII. Sed haec quidem iam alii accuratius exsequuti sunt, & in his quoque Io. Bertrahd. *de Iurisperit.* 1, 3. Bern. Rutil. *lib. 1. cap. 27.* & Guil. Grot. *de Vis. 13.* 1, 8. Ad nos iam magis pertinet summa, quae in eo fuit, iuris peritia, gentile Scaeuolarum bonum. Ea enim ita enituit, vt non modo maiores suos, verum etiam se ipsum superare videretur: vocatus ideo a Velleio Paterculo 11, 26. *Diuini humanique iuris auctor celeberrimus*, a Cicerone autem *de orat.* 1, 39. *homo & disciplina iuris eruditissimus, & ingenio prudentiaque acutissimus, & oratione maxime limatus & subtilis*: immo *iuris peritorum eloquentissimus, eloquentium iuris peritissimus*. Sane inter maximos viros, qui libera rep. ius civile constituerunt, in primis eminuit Q. Mucius, tantaque auctoritate floruit, vt quum veterum istorum luminibus magnopere offecerint Latini, qui ab Hadriani temporibus vixerunt, Muciana tamen haut pauca etiamnum in iure nostro celebrentur. Nam praeter varia eius, quae supersunt, testimonia, praeter celeberrimam illam, quam excogitauit, cautionem Mucianam, de qua *l. 7. pr. l. 77. §. 1. ff. de cond. & demonstr.* praeter singulares, quas adoptauerat, opiniones, tot locis perhonorifica eius mentio fit, vt viro eximio, Franc. Balduino, *Iurisprudenciam Mucianam* adornanti non defuerit occasio, de rebus grauissimis vtilissimisque erudite differendi.

§. IV.

Nimirum Q. Mucius non modo ciuibus suis ac clientibus tam diligenter de iure respondebat, vt eius domus, veluti totius ciuitatis oraculum, in eius infirmissima valitudine adfectaque iam aetate maxima quotidie frequentia ciuium, ac summorum hominum splendore celebraretur, Cic. *de Orat. lib. 1. cap. 45.* sed & erectioris indolis adulescentes, in quorum numero & Cicero erat, studiosos audiendi eadem opera docebat. Cic. *Brut. cap. 89.* Quin & id dabat operam, vt relictis ingenii monumentis posteritati pro virili consulere. Pomponius enim *primum illum ait ius civile constituisse* GENERATIM, *illud in libros XVIII, redigendo l. 2. §. 41. ff. de Orig. iur.* Reliquit ergo libros XVIII,

Ggg ggg 3

quos

quos exemplo patris IUS CIVILE INSCRIPTIS: nec in numero errare existimo Pomponium, quum librum Mucii secundum laudet. Vlpianus *l. 55. pr. ff. de legas. 3. l. 2. pr. ff. de penul. leg. l. 27. pr. ff. de aur. arg. mund.* librum decimum quartum Paulus *l. 39. ff. profocio* librum sextum decimum Gellius *Nat. Ast. lib. vii. cap. 15.* At quo iure primum illum ius civile constituisse dicere potuit Pomponius, quum paullo ante *§. 39.* Triumuiros illos *P. Mucium, Brutum & Manilium ius civile fundasse* factus esset? Potuit omnino utrumque recte dici. Quamuis enim *P. Mucius, Brutus & Manilius iam pridem ius civile fundassent*, id est, fundamenta eius per definitiones & partitiones tradidissent: primus tamen *Q. Mucius* illud *GENERATIVIM constituit*, id est per axiomata regulasque generales proposuit, ceu recte atque acute haec verba interpretatur *IAC. GOTHORREDVS in Comment. ad Regul. iur. p. 213.* Enimvero, dum idem vir insignis libros istos XVIII. a Pomponio memoratos confundit cum eiusdem Mucii libro *OPQN*, ex quo quatuor fragmenta, reliquis omnibus antiquiora, in Pandectis nostris supersunt *l. 8. ff. de aqua quot. & aest. l. 64. ff. de adq. rer. dom. l. 241. ff. de V. S. l. 72. ff. de R. l.* facile patet, cum opinione sua falli. Index enim Florentinus laudat *Q. Mucii OPQN βιβλιον ἓν*, id est *librum unum*: & in quatuor istis, quae indicavi, fragmentis semper vocatur *liber OPQN singularis*, quum contra istud iuris civilis corpus in duodeviginti libros fuerit diuisum. Ceterum verum est omnino, quod idem vir doctus suspicatur, hanc quoque librum *OPQN* non nisi regulas iuris complexum eiusdemque cum libris superioribus argumenti fuisse. Id enim vel ipsa libri inscriptio satis demonstrat, *βει* enim, seu *definitionis* *ICTIS* veteribus nihil aliud erant, quam regulae iuris, seu breuiora ac generalia iuris recepti enunciata. Hinc Vlpianus regulam *Q. Mucii* nostri, quae in *l. 73. ff. de R. l.* superest, vocat *DEFINITIONEM l. 1. §. 5. ff. quod vi aut clam.* Et alibi memorantur *DEFINITIONES IVRIS*, id est, regulae iuris *l. 4. C. in quib. caus. cess. long. temp. & l. 202. ff. de R. l.* (vbi in Basilicis & apud Harmenop. v. a. *definitio* vertitur *νομῶς κανὼν*) *veteres regulae*, & *ANTIQUAE DEFINITIONES*, *l. 4. C. de Verb. sign. REGVLARITER DEFINITA. l. 9. de hered. petiti. l. 25. §. 5. ff. de usufr. &* huius generis alia. Ex his ergo satis patet, *Q. Mucium* in libello etiam *OPQN* non nisi generales regulas proposuisse, Enimvero quum non fiat verosimile, *Q. Mucium*, occupatissimum virum, actum agere voluisse, praeterea huius libri *βει* nec Pomponius, cui *Q. Mucii* scripta notissima fuisse oportet, nec Gellius, nec quisquam alius ante

ante Tribonianum meminerit, ac denique Graecus titulus illud recentius aeuum redoleat, quo Istorum Hadriano posteriorum libelli Graecis *Ευρηματικῶν, Επιστολῶν, Διδασκαλικῶν, Δωδεκαβιβλίου, Επιτομῶν* titulis superbiebant: non abs re suspicari mihi videor, idem accidisse Q. Mucio, quod Alfeno Varo & Antistio Labeoni accidisse nouimus, ut grande istud iuris ciuiliis opus a iureconsulto quodam sequioris aetui in compendium redigeretur, idque solum compendium ad Iustiniani aetatem perueniret.

§. V.

Haec de Q. Mucii libris, quibus quantum pretii statuerint veteres, vel inde colligi posse videtur, quod eminentissima ingenia in illstrandis istis industriam suam exereuerint. Non multo post acerbum istud Scaeuolae fatum prodierunt SER. SVLPICII Q. F. RVFI *Notata Muciana* aliquoties memorata in iure nostro, veluti in l. 30. ff. pro soc. §. 2. *Inst. de societ. l. 3. §. 6. ff. de pen. leg. l. 25. §. 1. ff. de V. S.* Sed nescio an satis honorifica Mucio fuerit ea Sulpicii opera. Quemadmodum enim a Mucio viuo Sulpiciam ferunt obiurgatum, quod, quum patricius esset, & nobilis, & causas oraret, ius tamen, in quo versabatur, ignoraret: l. 2. §. 43. ff. de Orig. iur. ita Mucium mortuum adeo semper obiurgauit ac erroris coarguit Sulpicius, ut totum istum commentarium REPREHENSASCAEVOLAE CAPITA adpellare non dubitet Gellius *Noct. Att. lib. iv. cap. 1.* Notauit etiam ad Q. Mucii libros LAELIUS FELIX, quem sub Hadriano floruisse, ex l. 3. ff. si pars heredis. pet. adparet. Ex eius enim libro r. ad Mucium quaedam ad iura comitorum pertinentia decerpfit Gellius *Noct. Att. lib. xv. cap. 27.* nec minus HERENNII MODESTINI vastum satis opus extitisse oportet ad Q. Mucium, quia eius librum xiv. & xxxi. laudari animaduertimus l. 53. & l. 54. ff. de A. R. D. quibus locis pro Pomponii Modestini nomen irrepsisse, nulla idonea ratione ductus suspicatur vir summus, Ant. Augustinus de *Nom. propr. in Pand. cap. 1. p. 206.*

§. VI.

Ast reliquis omnibus, quos iurisprudencia Muciana exercuit, palmam praeripuisse videtur SEX. POMPONIVS, iureconsultorum sub Antoninis celeberrimus. In Indice enim Florentino recensentur *Πομπωνία ad Quintum Mucium βιβλία τριάκοντα ἑννέα.* Nec male, auctorem istius indicis numerum librorum iniisse, res ipsa docet. Ex omnibus enim istius operis libris, praeterquam ex decimo nono, vicesimo nono & tri-

& trigesimo quarto, fragmenta quamplurima in Pandectis nostris exstant, ex quibus inter se comparatis ad oculum potest demonstrari, Pomponium in isto commentario primum *de testamentifactione*, deinde *de legatis*, tum *de potestate patria & dominica*, hinc porro *rebus creditis*, *de nuptiis & iure dotium*, *de tutelis*, *de delictis*, *de acquirendo dominio*, *de donationibus*, *de obligationibus contrahendis soluendisque*, *de interdictis* ac postremo *de iure publico* egisse. Quem ordinem quum etiam in libris Sabini, Cassii & Urfei Ferocis obseruatum esse animadverterit Iac. Gothofredus in *Serie librorum Sabinianorum*: verosimilimum profecto videtur, eo primum usum esse Q. Mucium Scaeuolam, postea methodum hanc & Sabino aliisque ICtis placuisse, magis, quod tanto auctore, quam quod concinnitate sua se commendaret.

§. VII.

Et ex hoc POMPONII opere lex nostra, vt ex eius inscriptione discimus, decerpta est, & quidem ex libro v. quo eum materiam de legatis exposuisse recte obseruauit vir doctus, Ioann. Goeddaeus *Comment. ad tit. de Verb. Sign. pag. 8. 1.* idque docent omnia reliqua istius libri fragmenta, quae tamquam fractae tabulae commune istud naufragium euaserunt, vt puta *l. 22. ff. de usu & habit. l. 50. ff. de condit. indeb. l. 65. ff. de iur. dot. l. 51. ff. de don. int. vir. & ux. l. 10. ff. de aur. arg. mund. l. 12. ff. quando dies leg. ced. l. 3. ff. de V. O. & l. 38. ff. de stipul. seru.* Enimuero genuinam legis nostrae speciem non adeo feliciter eruisse videtur vir diligentissimus. Disputasse ibi existimat Pomponium, cur, quum olim vocabuli LEGARE tam late patuerit significatio, vt & instituentes heredem legare dicerentur, postea tamen ea tantum, quae ex hereditate delibata titulo singulari ac verbis ciuilibus relinquuntur, LEGATORVM nomine venire coeperint? Respondisse vero Pomponium, latissimam illam verbi significationem *vel interpretatione, vel auctoritate legum iuraque consuetudinum*, id est, ceu ipse interpretatur, Principum & Senatus fuisse coangustatam. Sed fallor ego, aut rem acutem tetigit Goeddaeus. Neque enim Pomponius de latissima significatione VOCIS LEGARE agit, sed de latissima testandi potestate, ciuibus, lege illa decemuirali concessa. Itaque nec verbi notionem, sed testandi facultatem paullatim coangustatam esse docet. Et quis leges ferri dixerit de verborum significatione? Quisue tantam ICtis auctoritatem attribuat, vt vocabulis nouam notionem vel ciuitatem dare possint, quam vel Caesarem dare posse, recte negabat Marcellus apud Dionem Cassium

Cassium. Hist. Lib. LIX. Pendere haec profecto solent non ab auctoritate legum, nec ab interpretatione prudentum, sed ab usu,

Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

Quare hic quidem mihi non satisfacit Goeddae acumen, adeoque id reliquum video diligentiae meae, ut comparatis coniunctisque inter se fragmentis omnibus, aliam ac genuinam speciem inuestigare coner.

§. VIII.

Plures libros doctrinae de legatis dederat Pomponius, quantum nempe & sequentes usque ad nonum. Quinto speciatim displexerat, quasnam res supremo iudicio per vindicationem legare liceat testatori? Ad eam lenim quaestionem manifesto pertinent leges omnes, quas ex Pomponii libro v. superstites esse, superiore paragrapho diximus. Primo enim docuerat, ea quoque legari posse, quae per seruos adquisierimus, praeterquam si sibi quid fieri, seruus noster stipulatus sit, e. g. operas a liberto praestandas. Eam enim stipulationem inutilem fore, ostendit *l. 38. ff. de stipul. seru.* Deinde quum rerum legatarum dominium statim a morte testatoris ad legatarium detrahetur, dubitatio incidere poterat, ab ista proprietate ab usufructu, usu, habitatione separari possit? id vero ficti posse ostendit *l. 22. ff. de usu & habit.* sententiamque hanc illustravit exemplo seruitutum praedialium, quas inter viros per stipulationes constitui posse, nemo dubitet. *l. 3. ff. de V. O.* Hinc porro de filiis familias incidit quaestio, an, quae per illum adquisierimus, legare possimus? Respondit, posse, modo nobis adquisita sint, non ergo penes patrem manere, quae filio relicta sint, quum *annorum quatuordecim* effectus factus, filiusque intra pubertatis annos decesserit. Esse enim hoc legatum conditionale, quod patri acquiri non potuerit, die eius nondum cedente. *l. 22. ff. quando dies leg. ced.*

Aliud tamen statuendum monuit, si forte heres huiusmodi legatum, quamvis indebitum, sciens soluerit: tunc enim legatum acquiri patri, ab eoque de eo disponi posse, quia quod quis sciens indebitum dederit, repetere non possit. *l. 50. ff. de condit. indeb.* Denique praecipua supererat quaestio, an testator de rebus uxori datis, veluti de auro, argento, mundo disponere possit? Id quoque affirmavit, docuitque, & uxori has res utiliter legari, *l. 20. ff. de auri arg. mundo* & aliis. Immo & fructus dotis non pertinere ad maritum monuit, ut de his pleno iure disponere possit, praeterquam si seruo dotali aliquid vel hereditate vel legato obuenerit, quod testator noluerit ad maritum pertinere.

Hh h h h h

Id

Id enim soluto matrimonio restituentium esse, tradit *l. 65. ff. de iust. dot.* Denique hæc tam vera esse addidit, ut si maritus de rebus vxoris disposuerit, & hæc res suas esse contendat, exceptio hæc, pro eo, ac decet, probanda sit, quia, quoties in controuersiam veniat, unde quid ad mulierem peruenierit? & verius & honestius existimerur, a viro, aut qui in potestate eius esset, ad eam peruenisse. *l. 51. ff. de don. int. vir. & vx.* Omnia itaque per vindicationem legari posse docuit, quæ testatoris essent, siue a feminis, siue a filiisfam. siue ab vxore ad eam peruenissent. Per has personas enim omnes tempore Mucii adquirebat paterfamilias, & expediti iuris videbatur, per vindicationem legari posse res omnes, quæ utroque tempore, mortis, & quando testamentum fiebat, ex iure Quiritium testatoris fuerint, præterquam si ponderè, mensura & numero contineantur, quæ vel mortis tempore ex iure Quiritium fuisse testatoris, sufficiebat. *Ulpian. Fragm. in. xxiv. §. 7.* Quum vero tempore Pomponii in multis res aliter se haberet, & non tantum filiifamilias peculium castrense & quasi castrense separatim a rationibus patris haberent, verum etiam vxores tunc rarius in manum continebant, multasque opes pleno iure possiderent, ratio huius mutationis omnino erat reddenda. Hinc addit *Verbis quidem legis XII. tabularum: VDI LEGASSET REI SVÆ ITA IVS ESTO, latissimam possessionem tributam videri, & heredis instituti, & legata, & libertates dandi, iunctas quoque constituendi: sed hoc ante vel auctoritate legum vel interpretatione iura consuetudinum esse conuulsum.*

Habes iam veram ac genuinam speciem, ad quam lex nostra pertinet. Quam quum solius opè inscriptionis erutam videas: vel hoc exemplo discas, quantum momenti in comparatione ac coniunctione legum positum sit, & quam vere in præfatione incomparabilis. *Commentarii ad Reg. iur.* scripserit Gothofredus: *ubi ipsa verba speciem non oportè significant, ibi eam tam ordinis in titulo seruari subsidio, tam inscriptionis cuiusque legis argumento, coniunctis seu conclusivis in id, comparativisq; ac coactis omnibus vel plerisque, quæ ex eodem libro supersunt, cum Vibii membris dispersis fragmentis, esse eruendam; eiusque arcani seu mysterii ignaros præfusi iuxta ac imperitiosissimos Græcos interpretes, & ante Accursium Lascios, species perabsurdas, ac ridiculas plerasque protulisse.* Sed reperta iam specie, legi ipsi enucleandæ accingimur, cuius tria præcipue capita accuratius nobis erudè expendenda

Dispi-

Dispiciemus enim primum, qualis fuerit illa lex XII. tabularum, cuius non nisi particulam quamdam hic dedit Pomponius? Deinde quomodo lata ea lege potestas patribus familias data sit, inuestigabimus. Denique quibus legibus, quaque interpretatione latissima illa potestas coangustata, & arctioribus limitibus circumscripta sit, eadem cura expendemus. His enim probe perspectis, nihil quidem, quod ad pulcherrimae legis intelligentiam pertineat, desiderari posse arbitramur.

§. X.

Legis XII. Tabularum, cuius hic locus meminit, variae passim exstant particulae, ex quibus inter se coniunctis non adeo difficile erit, legem ipsam suae integritati restituere. Pomponius in nucleum eam compingit: VTI LEGASSIT SVAE REI ITA IVS ESTO: nec aliter Iustinianus, nisi quod in principio *Instit. de Leg. Faust.* sensus supplendi causa adiecit: VTI QVISQVE LEGASSIT, in *Novella* autem *XXII. cap. 2.* inseruit verba DE RE SVA. At ex *Vlpiani Fragm. Tit. XI. §. 14.* discimus, ita non scripsisse Decemviros, sed SUPER PECVNIA TVTELAE SVAE REI, vel, uti apud Paulum *l. 53. ff. de V. S.* Florentiae *de XII. Tab.* legitur: SUPER PECVNIAE TVTELAE SVAE REI,posito casu secundo pro sexto, uti in *marino. Gratiano p. CXLIII. 2. CVM FERARVM LIBYCARVM.* Denique & vocabulum PATERFAMILIAS & alterum, FAMILIAE in ista lege exstitisse, ex *Ciceronis de Inv. II. §. 30.* & *Auctoris ad Herenn. I. 13.* apparet. Et ex his dispersis Hippolyti membris, ut sit, varie admodum legem construunt eruditi. *Hadr. Turnebus Advers. XI. 11. & Dionys. Lambin. ad Cic. de Invent. II. 50.* eam talem fuisse opinantur: *Paterfamilias vti legasset suae rei familias, tutelae, pecuniae suae, ita ius esto.* *Iacob. Cuiacius ad Vlpian. Fragm. Tit. II. §. 40.* quem & *Iac. Gothofred. in XII. Tab. Tabula v. sequitur, haut paullo verosimilius eam ita restituant: Paterfamilias vti legasset super pecuniae tutelae suae rei, ita ius esto.* Ab eorum sententia non adeo alienus est *V. C. Ger. Noodt obseruat. lib. II. cap. 19.* nisi quod ipsi parum se probant illa, *super pecuniae tutelae suae rei, pro quibus suo periculo rescribi iubet: super pecunia sua.* Quid ergo in tanto sententiarum diuortio sequamur? Quid vero? nisi quod in veterum testimoniis praesidium reperit? Ea autem si sequamur, talem fuisse oportet legem illam Decemviralem celeberrimam: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SUPER FAMILIAE, PECVNIAE TVTELAE SVAE REI, ITA IVS ESTO.

Hhh hhh

§. XI.

§. XI.

Nemo non videt, primum ac præcipuum, quod hic oculos statim ferit, esse verbum LEGASSIT. Illud enim in hac lege XII. tabularum est ἐπιταγήματα, & ita comparatum, vt eo solo latissima illa de rebus suis disponendi potestas ciuibus Romanis data videatur. Est enim LEGARE vere vocabulum legislatorium, quod veteribus idem est ac *mandare, iubere, præcipere* & quidem LEGIS-MODO, seu recte rem explicat. Vlpian. *Fragm. tit. XXIV. §. 1.* & Eurych. *de disc. coniug. 11.* Hinc *legati* dicebantur a *legando*, quia cum mandatis mittuntur, non quia publice leguntur, seu Varroni de *Lingu. Lat. IV. 16. n. 7.* visum est, quem vel primæ syllabæ quantitas in viam reducere potuisset. Hinc Plauto *Casim. 1. v. 12.* *legare* est *mandare seruo*:

Quis potius, quod LEGATVM est tibi negotium,

Id curas, atque urbanis rebus te abstinere?

Hinc porro qui lege a populo vel principe lata ciuitate exesse iubentur, dicuntur RELEGATI. Hinc denique est, quod voluntatem vltimam νόμον vocat Priscus in *Excerptis de leges. p. 62.* testamentum autem condere Io. Chrysostomo *ad Act. Apost. Homil. 1. p. 635.* sit νόμος τελευτικός, *legem ferre.* Quemadmodum & Iustinianus noster loquitur *Nov. XII. cap. 2.* vbi de libertate testandi loquutus: *Νομὸς ἴσθαι, μὲν, inquit ἐναυτοῦ ἐπὶ τοῖς ἰαυτοῦ καὶ ἐκτὸς καὶ ἔσω νόμος ἢ τῆς ἐξουσίας.* *Disponat vnus quisque super suis, vt dignum est, & sit lex eius voluntas.* Quæ postrema loca iam V. C. Ant. Schultingius *Iurisp. vet. Antieust. p. 199.* obseruauit. Ex quibus omnibus sane consequitur, vt LEGARE in XII. tabulis sit legem dicere rebus suis & ea quidem auctoritate dicere, vt quemadmodum in publicis nihil est lege grauius, ita in priuatis firmissimum sit testamentum. Cic. *Philipp. 11, 12.*

§. XII.

Tanta nimirum ciuium Romanorum domi suæ erat maiestas, vt quidquid vel incolumes, vel animam exigua cum spe trahentes agerent, quidquid vellent, iuberent, præciperent, id omne pro lege & iure legitimo non modo intra istud regnum domesticum, verum etiam in vniuersa ciuitate haberetur. Quoad viuabant, iure summo atque ἀνταυθίνα præerant familie. Liberos aequæ ac seruos, prout collubitum esset, vendebant, emancipabant, noxæ vel in adoptionem dabant. Vxores, quæ in manum conuenerant, habebant in mancipio, per easque non minus ac per liberos omnia adquirebant, &, si tres aduenissent

uenissent rigae, paucis sane verbis eam farcinulas colligere, resque suas sibi habere iubebant. Denique, si vel uxores, vel liberi, vel serui extra officium vixissent; non opus erat iudice: ipsi damnabant, & supplicium, quod meruissent, pro eo, quo pollebant, iure vitae ac necis, irrogabant. Sic uxori exilium, filio gladius, seruo crux in mundo erat, simulac Minos iste vnam moueret. Tantus erat ciuis Romanus, dum domi imperabat. Quid si iam extrema imminerent? quid si sibi vasa conclamanda intelligeret? Ne tunc quidem eius maiestati quidquam detractum volebant leges. Quemadmodum antea omnia manu rexe- rat: ita iam leges ferebat, prout visum esset. Si seruos inuideret heredi, siue honorificum sibi fore iudicaret, magnum pileatorum nebulonum agmon lecticam suam ad rogum profequi, eos liberos esse iube- bat. Filiis filiabusque, quantum vellet, relinquebat, iisdem tutores dabat, pupillariter substituerebat. An & exheredare eos poterat vel prae- terire? Quidni vero? quum & occidere posset? inquit Paullus l. 11. *fin. de lib. & postum. her. inst.* Denique nec quisquam legislatori illi inter- eedebat, si hereditatem ita exhauriret legatis, vt praeter inane here- dis nomen, & obligationem exsoluendi aēs alienum nihil ad heredem perueniret. Sic quamcumque legem ferebat heredi, sic stabat pro ra- tione voluntas, & legislatorium istud: HERES MEVS DAMNAS ESTO. Vn- de haec omnia? Ex lege nostra decemuirali, quae ciuibus leges de re- bus suis ferre permiserat. Sic si Staberius apud Horat. *Serm. 11, 3. v. 83.* summam sepulcro incidere iusserat heredes,

Ni hoc fecissem, gladiatorum dare centum

Dammaras populo paria, asque epulum arbitrio Arri, &

Frumenti quantum meis Africa:

pro iure legitimo erat hominis istius inepte stulti voluntas, quia in *Aedonadilaw* erat: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE PECV- NIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO.

§. XIII.

Dixi, ex lege hac decemuirali legislatoriam hanc ciuium Roma- norum potestatem esse profectam. Ante hanc enim leges quidem e- rant testamenta, sed populi suffragiis firmatae. Testamenta temporibus antiquissimis duorum generum in vsu fuisse; aliaque in pace & otio in comitiis calatis condi solita, alia in procinctu tempore belli, vel ex §. 1. *inst. de test. ord. in.* etiam illi sciunt, qui nihil sciunt aliud. Iam prius testamenti genus veras ac proprias leges fuisse, nemo negauerit.

Hhh hhh 3

Quid

Quid fuerint comitia calata, iam Laelius Felix apud Gell. *Noct. Art. lib. xv. cap. 27.* ex Labeone docuit, nimirum quae pro collegio pontificum habebantur, aut Regis aut flaminum inaugurandorum causa, quorum alia curiata fuerint, alia centuriata. Curiata, addit, per *lectorem curiatim calata seu conuocata; centuriata per carnificem: & in iisdem comitiis, quae calata adpellari dixeris, & testamentum fieri consueuisse.* Haec Laelius Felix, & quidem ex Labeone, quem Antiquitatum callentissimum fuisse alibi docet Gell. *Noct. Art. lib. XIII. cap. 12.* Fuerunt itaque haec comitia omnium auspiciatissima, quippe creandorum pontificum, inaugurandorum regum & sacerdotum, legumque de rebus sacris perferendarum causa calata. Ex quo simul licebit reddere rationem, cur in iisdem & testamenta conderentur? Nam & haec ad sacra & religionem pertinere videbantur, ob sacra priuata, quae cum pecunia ad heredes transibant. Ergo procul dubio hic omnia facta, quae in arrogationibus peracta nouimus, quae & ipsae lege curiata fiebant, quia *adoptionem heredis nominis, pecuniae, sacrorum,* teste Cicerone *pro domo cap. XIII.* sequebatur. Quemadmodum itaque in arrogationibus notio erat pontificum, an forte sacra gentilia interitura sint, & an per ius pontificium transire possint ad arrogatum? Cic. *pro domo cap. XIII.* ita nullum est dubium, quin eadem in testamentis fuerint obseruata. Vid. Vinn. ad §. 1. *Inst. de test. ord.* Quemadmodum deinde in arrogatione eum, qui arrogandus erat, auctorem fieri oportebat: Cic. *pro domo cap. XXIX.* ita nec dubitandum videtur, quin & hic interrogari oportuerit heredem, velletne heres esse familiae, pecuniae, sacrorum testatoris? Denique sicuti in arrogatione magistratus sollempni formula rogabat populum, *VELITNE IUBEATNE?* isque deinde curiatim suffragia ferebat: Gell. *Noct. Art. lib. v. cap. 19.* ita idem dubio omnino procul obseruatum incondendis testamentis. Ex quibus omnibus conueniens sequitur, ut vetera illa & ante XII. tabulas condita testamenta verae fuerint leges curiatae, adeoque publicae, secus ac testamenta, quae post illam decemuirorum legislationem, priuata cuiusque testatoris auctoritate voluntateque sustinebantur.

§. XIV.

Sed id quidem facile persuaserim cuius, prioris generis testamenta leges veras ac publicas fuisse. Non aequè credibile quibusdam videbitur, & alterum genus, quod Tribonianus satis incommode *procuratorum* vocat, publicis legibus esse annumerandum. Quid enim commune

mune cum lege habet nuncupatio heredis a milite in procinctu confirmato, & iam in hostem ituro, convocatis quibusdam commilitonibus, facta? Nonne. & tunc pro lege erat militis voluntas, ad quam confirmandam nec curiae nec tribus in suffragia mittebantur? Sed salua res est. Non ferebant iuris veteris principia, ceu paullo post demonstrabimus, ut quis priuato arbitrio de rebus suis disponderet per modum testamenti. Et hinc fieri non poterat, ut supremum militis iudicium ratum esset, nisi illud populus probaret. Quod vero populus supremum iubebat, id lex erat. Quemadmodum itaque ius constat aut ex scripto aut sine scripto, ut apud Graecos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἀγραφοί: l. 6. §. 1. ff. de inst. & iure, ita & antiquorum istorum testamentorum alia, patra in comitiis calatis condita, erant νόμοι ἔγγραφοι, alia, in procinctu facta, νόμοι ἀγραφοί. Illa expressis; haec tacitis populi suffragiis rata esse iubebantur. Illa proprie leges; haec consuetudines vocari poterant, quae pro legibus non immerito custodiuntur. Quam enim ipsae leges nulla alia ex causa ciues tenerent, quam quod iudicio populi receptae essent: merito & ea, quae sine vilo scripto populus probabat, tenebant omnes. Nam quid intererat, suffragio populi voluntatem suam declararet, an rebus ipsis & factis? l. 30. §. 1. ff. de legib. Obseruasse id videtur Plutarchus in *Coriolano* p. 198. dum eam testamentificationem *morem vel consuetudinem*, id est νόμον ἀγραφον vocat. Ἦν δὲ τότε, inquit, τοῖς Ῥωμαίοις ἔθος, ὡς ταῖς καθίσταμενοῖς, καὶ μάλασι τὰς διαφείας ἀνταρμύβαιναι καὶ περιζώνουσαι τὴν τήβαν αἶμα καὶ διαβίνας ἀγράφως γίνεσθαι τριῶν ἢ τετραῖων (ita enim rescribendum videtur pro τριῶν καὶ τετραῖων) ἐπακρόντων ἐνομαζόμενος τὸν κληρονόμου. MOS erat Romanis, ut in acie constituti, & iam manum inferentes clypeis, rogantque praecingentes, heredem tribus quatuorue audientibus nuncuparent. Mori hoc tribuit, ut intelligamus, his testamentis in procinctu factis non quidem curiarum expressa suffragia, sed tacitam populi voluntatem adstrixisse. Non itaque rata erant militum testamenta, quia ita vellent, quemadmodum postea iis hoc priuilegium principum constitutionibus attributum est, (ita enim omni tempore hoc modo testari potuissent milites, quam tamen non nisi extremo imminente periculo id iisdem concederetur; Plutarch. in *Coriolan.* pag. 198. Vellei. Pat. lib. 11, cap. 5. Cic. de orat. lib. 1, cap. 53.) sed quod in procinctu, vel, ut in veteri glossa legitur, ENDO PROCINCTU herodem nuncupassent, eamque nuncupationem tacitis suffragiis populus soleret adprobare.

§. XV.

Haec autem, vt rectius intelligantur, nostrum erit, ostendere paulo accuratius, qualia fuerint illa testamenta *pro cinctu* facta, & quid causae fuerit, quamobrem illud supremum militum iudicium tacite probarit populus. Recte Thophilus §. 1. *Inst. de test. ord.* a certo militum habitu id testamentum nomen reperisse obseruat. τὸ ὄνομα, inquit, δεξιμειον ἐκ τῆς ἀρχαίας, ὅπερ ἔχοντες διερέβαιοι, nomen ab habitu, in quo testamenta faciebant, sortitam est. Hinc Festus in voce *Procinctu*: *Procinctu* autem classis, ideo dicitur, quod togis incincti ad pugnam ire soliti fuerint. Vnde & testamenta IN PROCINCTV fieri dicuntur. At quid est Festo togis incingi? Hic vero obseruandum, Romanos non nisi auspiciato olim administrasse bella. Cic. *de Nat. Deor. lib. xi. cap. 3. de Diuinat. lib. xi. cap. 36.* Et hinc non modo exercitus aduersus hostem proficiscebantur, verum etiam pontifices, immo & augures, atque haruspices, Liv. *lib. viii. cap. 9. & lib. x. cap. 28.* ne quid, quod ad auspicia pertinere videbatur, omitteretur. Auspicioꝝ illorum causa etiam cinctum Gabinum sumebant milites, si quando res in summo periculo essent, & ipsi tamquam ad certissimam mortem ire viderentur. Et in isto cinctu Gabino constituti, heredes nuncupabant. Testis eius rei locupletissimus est Seruius, qui ad illa. Virgiliae *Aen. lib. vii. v. 612.*

Ipsa Quirinali trabea, cinctuque Gabino

Inignis referat stridentia limina consul.

haec notat: GABINVS CINCTVS est toga, sed in tergum reiecta, vt ima eius lacinia a tergo reuocata hominem cingat. Hoc autem vestimenti generis veteres Latini, quum necdum arma haberent, praecinctis togis bellabant; vnde etiam milites IN PROCINCTV esse dicuntur. In confessio itaque est, habitum hunc fuisse ipsum cinctum Gabinum, adeoque rem parum accurate intelligere, qui a cingulo vel gladio accincto huius testamenti vocabulum arcessiunt. Iam autem porro tenendum, milites eos, qui cinctum Gabinum sumebant, ab Imperatore Diis Manibus pro exercitu fuisse deuotos. Licebat enim Consuli, dictatorique & praetori, quum legiones hostium deuouerent, non vsique se, sed quom vellent, ex legione Romana scripta cinem deuouere, inquit Liv. *lib. viii. cap. 10.* Qui autem capita sua ipsi deuouerent, eos habitum vel cinctum Gabinum sumfisse, multis testimonijs constat. De P. Decio Mure patre Liius *lib. viii. cap. 9.* memoriae prodidit, eum se deuoturum togam praesertam sumere, & velato capite manū subter togam ad iuentum exserta telo pedibus

ibus subiecto insistere iussum esse a pontifice maximo. Hunc autem cinctum Gabinum fuisse, ipse Liuius testatur, dum non modo paullo post subiungit: Ipse incinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit, ac se in medios hostes immisit: verum etiam libro X. cap. VII. obseruat, P. Decium Murem filium legem Ogulniam grauissima oratione suadentem, retulisse parentis sui speciem, qualem eum multi, qui in concione essent, viderint, incinctum Gabino cultu, super telum stanssem, quo se habitu pro populo & legionibus deuouisset. Eodem libro X. cap. 28. refert Liuius, Decium filium deuotum esse eadem precatione, eodemque habitu, quo pater P. Decius ad Veferim bello Lasino se iusserit deuoueri. Quare dubitari non potest, quin ii demum milites in procinctu esse dicerentur, qui pro legionibus in re trepida essent deuoti. Iis autem praestructis, iam an procliui erit rationem reddere, cur populus militum, heredes in procinctu nuncupantium; testamenta rata habuerit tacito suffragio. Quidquid enim agebant deuoti, priusquam se in hostem immisissent, perinde ratum erat, ac si populus istud per curias centuriasue iussisset. Exemplum huius rei insigne est apud Liuium lib. X. cap. 29. vbi Decium deuotum liberos Liuii pontifici maximo dedisse, eumque Propraetorem esse iussisse, legimus. Id sane nec Consulis erat, nec totius exercitus, lictores dare, iubere Propraetorem esse, bellum cum imperio, quod lege tantum curiata deferebatur, administrare: & nouimus, in L. Marcio, quamuis exercitu Hispanico re desperata seruato, quamuis rebus magnifice & feliciter gestis, titulum tamen Propraetoris ab exercitu illi delatum non tulisse Romanos, rem mali exempli, existimantes, imperatores legi ab exercitu, & sollemne auspicatorum comitorum in castra & prouincias transferri, Liv. lib. XXVI. cap. 11. Et tamen, Propraeturam Liuii pontificis, nec Praetura nec vlllo magistratu tunc fungentis, ratam tacite habebat populus, nec indignabatur, eum priuatum cum licitoribus fuisse apud exercitum, non aliam ob causam, quam quod istud imperium ei contulisset consul, pro legionibus sollemni ritu deuotus. Nec aliam ob causam rata esse volebat populus testamenta in procinctu facta, quam quia a deuotis essent condita, quorum vltimae voluntati refragari, inauspicatum malique ominis videbatur. Quare iam facile intelligimus, cur tam rara fuerint testamenta in procinctu condita. Rarius enim, & non nisi in extremo rerum discrimine milites deuouebantur, & in hostes se immittere iuebantur. Plutarch. in Coriol. p. 198. Vellei. lib. II. cap. V. Nec minus iam in aprico est, cur Cic. de

Nat. Dvor. lib. ii. cap. iii. scribat, ex eo tempore in *procinctu testamenta perisse, ex quo maximae reip. partes, in his bella, quibus reip. salus consistebatur, nullis auspiciis administrari coeperint.* Ex quo enim auspicia perierant, nec deuotioni isti locus erat, adeoque nec testamenta amplius fiebant in procinctu vel cinctu Gabino, sed iure ordinario, quo alii ciues solebant heredes scribere vel nuncupare, ceu exempla apud Iul. Caes. *de Bell. Gall. lib. i. cap. xxxix.* & *Florum lib. iii. cap. x.* satis luculenter docent.

§. XVI.

Satis hactenus, opinor, demonstratum est, testamenta Romanorum ante legem istam decemuiralem veras fuisse leges populi, nec priuata testatorum voluntate, sed auctoritate publica, substituisse. Quum autem aliquoties dicere me meminerim, non potuisse ex veteris iuris principiis rem aliter se habere: eius quoque rei ratio iam erit reddenda, inuestigandumque, cur non nisi lege publica hereditas potuerit in alium quemcumque transferri? Sunt, qui & hic ad sacra priuata Romanorum confugiunt, eaque sine populi suffragiis in alium transferri haut potuisse, arbitrantur. At haec similiaque antiquissimis temporibus non populi iussu, sed auctoritate Pontificum explicari solebant ante legem Papirianam, qua primum eiusmodi rerum cura ad populum translata est, ceu erudite docet Nic. Gruch. *de Comit. Rom. lib. iiii. cap. 12.* Non magis itaque in testamentificatione curiarum suffragiis opus fuisset, quam in confarreatione, (in qua sola pontificum auctoritas sufficere videbatur,) si de sacris tantum in alium transferendis actum fuisset. Alia itaque ratione opus est, quam ipsa iuris nostri principia suppeditare videntur. Exstabant iam inde ab ineunte republica leges de successione intestatorum, quae proximos agnatos ac gentiles ad hereditatem vocabant. Quemadmodum vero nihil tam naturale est, quam eo genere quodque dissolui, quo colligatum est: *l. 35. ff. de Reg. iur. l. 100. l. 155. ff. eod.* ita recte inde colligebant Romani, leges non posse nisi noua lege vel tolli, vel immutari. Hinc vocabula legitima AEROGARE, DEROGARE, OBROGARE, SVRROGARE, ab Vlpiano *Fragm. Tit. 1. §. 9.* Neque enim vel euertere vel mutare legem fas erat, nisi per rogationem, quia eadem rogatione perlata fuerat. Hoc vero posito, consequens erat, vt priuatorum cautio legum auctoritate non censeretur, *l. vlt. ff. de suis & legit. hered.* adeoque nec vltimo cuiusquam ciuis iudicio, nec pactis successoriis, transferri posset hereditas, nisi curiarum suffragiis id

id ratum haberet populus. Vere enim ad rem & apposite Papinianus: *ius publicum*, inquit, *privatorum pactis mutari non potest. l. 28. ff. de pact.* Habes rationem, cur patrifamilias ante legem XII. tabularum fas hauri stuerit, vel legare super familia, pecuniaue suae rei, vel pactis bona sua in alterum transferre, quam eleganter & verbis brevissimis explicat Belgii nostri Papinianus, Corn. van Bynkersh. *Obs. lib. 11. cap. 11. p. 113.* Lex igitur praescriptis succedendi formam, & quae eius possessas est, etiam testamentifactionem permisi, sed hanc aliter quam LEGE quoque, ut sic lex in causa intestati abrogaretur alia lege in causa testati. Quare ad excludendos proximos, qui LEGE vocabantur, Romae testaments, ut LEGES quaelibet, apud Populum Romanum, calatis comitiis condebantur.

§. XVII,

Enimvero rem omnem, non tamen ipsa haec iuris principia immutarunt Decemviri, lege, quam supra vidimus, proposita: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SUPER FAMILIAE, PECVNIAE, TUTELAEVE SVAE REI, ITA IUS ESTO. Ex eo enim non amplius populus leges de successione ferebat, sed ipse, ut supra diximus, paterfamilias. Quum itaque olim curiarum suffragiis heres institueretur: iam privata testatoris voluntate vel *voluntate* instituebatur. Parum ergo intererat, placeretne populo, quem quis heredem instituerat, an displiceret, dumne per leges capere prohiberetur. Paterfamilias enim, vti legabat, ita ius erat. Nec minus ab eo tempore repetenda facultas mutandi testamenta pro arbitrio. Sane quum vix verosimile sit, olim heredem curiarum suffragiis institutum, ambulatoria testatoris voluntate legitima hereditate privari potuisse: postea semper creditum est, posteriore testamento rite condito prius rumpi, *l. 1. l. 2. ff. de iust. rupt. irr. test.* adeo ut nec obstat clausula priori testamento inserta, qua se testator illa mutandi facultate diserte abdicavit: *l. 6. §. 2. ff. de iur. codicill.* quum semper ea voluntas rata esse censeatur, quae est novissima. *l. 4. ff. de adm. leg.* Unde omnia haec? Ex illa decemvirali legislatione, quae patrifamilias concesserat LEGARE super rebus suis, id est patrimonio suo legem quamcumque dicere. Non autem ambigitur *τας μεταγενεστερας δυναμεις ιαχυροτερας ειναι των προαιωνων*, constitutiones vel leges tempore posteriores potiores esse his, quae ipsas praecesserint, inquit Modestinus *l. vlt. ff. de const. princ.* Quamobrem, quemadmodum postea lege regia populus in principem omne suum imperium & potestatem contulisse perhibetur, adeo, ut quicquid illi placeret, legis haberet vigorem.

§. 6. *Inst. de I. N. G. & C. l. 1. pr. ff. de const. princip.* ita vere dici potest, lege illa decemuirali: VTILEGASSIT, ITA IVS ESTO, populum omnem facultatem suam *νομοθετην* de successione testamentaria in quemlibet patrem familias transcripsisse.

§. XVIII.

Attamen non promiscue omnibus eam facultatem concesserunt decemuiri: sed PATRIBVS FAMILIAS. Li prout legabant, ita iuserat. Iam quidem iure nostro ita receptum est, vt *paterfamilias* dicatur, quicumque in domo dominium habet, quamvis nec liberos habeat, & adhuc infra pubertatem sit: *l. 14. ff. de his qui sui vel al. iur. l. 195. §. 11. ff. de V. S.* ast Decemuiri paullo aliter accepisse videntur vocabulum, & eum demum vocasse patremfamilias, qui iustae aetatis esset, resque suas ipse administraret. Unde ex ipsa hac lege est, quod testamentum condere non possunt serui, *l. 19. ff. qui test. fac. poss.* peregrini, quibusue aqua & igni interdictum, *l. 8. §. 1. ff. eod. l. 1. §. 11. ff. de legat. 111.* filii familias *l. 6. l. pen. eod.* adeo vt hi nihilo magis iure testentur, si id pater eis permitteret *pr. Inst. quib. non est perm.* omnes enim hi decemuirali sensu non sunt patresfamilias, quibus solis libera testamentifacção lege hac concessa est. Quin ex eadem ratione nec mulieres olim erant testabiles, quamvis postea id iis concessum sit, vt si in manum non conuenissent, auctore tutore heredes, quos vellent, instituerent. Vlp. *Fragm. Tit. XX. §. xv. Cic. pro A. Caecim. cap. 6.* Prohibentur etiam impuberes, *l. 5. ff. qui test. fac. poss.* prodigi, quibus bonis interdictum, *l. 18. pr. ff. eod.* multoque magis furiosi & mente capti, *l. 17. ff. eod.* quae omnia, quum per interpretationem prudentum inducta esse videntur: facile patet, eo sensu, quem paullo ante descripsimus, vocabulum patrisfamilias ab ICTIS fuisse intellectum.

§. XIX.

Porro lex eadem concesserat patribusfamilias, vt legarent super FAMILIA, PECVNIA TVTELAVE. Familia quotuplici sensu in iure nostro accipitur; erudite docuit Vlpianus *l. 195. ff. de V. S.* Hic in res deducitur, & non solum omnes res, omnes opes, omnia bona, quae defunctus habuit, denotat, vti id exponit doctissimus Goeddaeus *Comment. ad d. l. 195. §. 1. ff. de V. S. p. 1070.* (Nam id omne iam sub pecuniae vocabulo latitat, cuius significatio ad omnia refertur, quae in patrimonio sunt, *l. 5. pr. ff. de V. S.*) sed potissimum totum testatoris ius, in quod heres succedit, maxime etiam sacra, quorum heres fiebat, particeps.

ticeps. Hinc quum M. Anneius a M. Corfeolano naturali patre praeteritus testamentum paternum rescindi peteret: *aliquantulum*, teste Val. Max. VII, 7, 2. *adiunxerat heredes, quod M. Anneius in Sufenatis FAMILIAM & SACRA transferat*: id est, putabant instituti heredes, Corfeolanum summo iure, praeterito filio naturali, instituere potuisse extraneos, quia filius in alienam familiam & sacra per adoptionem transfisset, adeoque interfuerit testatoris, sacra suae gentis non interire, sed vna cum familia ad heredes deuolui. Addiderunt autem Decemuiui, patremfamilias etiam legare posse super PECVNIA, id est, vt iam antea exposui, super patrimonio suo. *Quidquid enim homines possident in terra, quorum domini sunt, pecunia vocatur, seruus sit, vas, ager, arbor, pecus: quidquid horum est, pecunia vocatur.* Ita recte & plane ex arte nostra scribit Augustin. *de discipl. Christ.* cap. VI. p. 585. *Tomo VI. Op.* Adiecerunt autem PECVNIAM Decemuiui, vt scirent ciues, non modo fas esse sibi, heredum institutione familiam, sacra atque vniuersum ius ad alios transferre, sed & quocumque modo de pecunia sua disponere, veluti donando, legata relinquendo, heredemue ad id, quod sibi collibitum esset, damnando. Denique & TVTELAE faciunt mentionem, non sane sine consultissima ratione. Quum enim & vxores filii, filiaeque familias ad familiam pertinerent, & in testatoris mancipio essent: facile existimari potuisset, eas etiam personas vel heredibus relinqui, vel aliis legari posse; maxime quum eae & occidi, & per cessionem venditionemque inter viuos in alios transferri possent, ceu vel exemplis Catoris, vxorem suam Q. Hortensio, & Claudii, Liuiam suam etiam praegnantem Augusto cedentis, iam ab aliis est demonstratum. Vid. V. A. Zach. Huber. *Diff. Philol. iurid. Pars. II. p. 249. & 153. sequ.* Ne itaque & facultatem legandi huiusmodi personas concessam sibi existimarent patresfamilias: monendum videbatur, de tutela tantum earum legari posse, non de ipsis personis, quamuis in potestate patrisfamilias constitutis.

§. XX.

Sic pleraque legis decemviralis verba exposuimus, nec quidquam superest, quam vt de illa adiectione *super tutela* SVAE REI quaedam addamus. Ea enim tam obscura plerisque videntur, vt ne genuina quidem esse censeant. Sane vir immortaliter de iurisprudencia nostra meritus, Ger. Noodt *Obs. Lib. II. cap. 19.* vt iam supra occupauimus, vel ideo haec verba genuina esse negat, quod tutor non rei, sed personae vel capiti libero dari solet, & hinc rescribendum esse censet: SUPER TVTELA SVA,

eo sensu, vt *tutela sua* sit tutela eius, qui testatori suus heres, quique pro eadem cum ipso persona sit. At haec, quantumvis acuta sint, tamen, quod pace tantorum Mammium dixerim, non videntur satis iustam causam emendationi praebere, quum ea verba & apud Vlpianum *Prugm. Tit. XI. §. 14.* & apud Pomponium nostrum in *lege cxx. ff. de V. S.* & apud Iustinianum *pr. Inst. de L. Falcid. & Nou. xxxii. cap. 2.* reperiantur. Nam primo verum quidem est, tutorem non rei, sed personae dari, §. 1. *Inst. qui test. tut. dar. poss. l. 1. 4. ff. de test. tut.* & quidem capiti libero *l. 1. ff. de tut.* Sed eo sane tempore, quo paterfamilias tutorem testamento dat, liberi non sunt capita libera, sed in potestate patria constituti, & liberi sui, quibus solis ex lege nostra decemuirali tutores dari possunt. *l. 1. pr. ff. de test. tut.* Liberi autem, in potestate patria constituti, erant quidem personae ratione aliorum hominum: ratione patris autem RES MANCIPI. Nam praeterquam quod ritu mancipationis a patre vendebantur, Cai. *Inst. lib. 1. iii. vi. §. 3.* qui in solas res mancipi cadebat: iisque furto surreptis pater furti, non secus ac si res sibi surrepta esset, agebat: *l. 1. 4. §. 13. l. 38. pr. ff. de furt.* liberi etiam rei vindicatione directa peti poterant ex iure Quiritium. *l. 1. §. 2. ff. de Rei Vind.* Ex quibus omnibus rectissime colligit vir amplissimus Corn. van Bynkersh. *de reb. Mancip. cap. v. pag. 116.* & *de iure occid. lib. cap. 1. pag. 145.* Liberos iure antiquissimo res mancipi, ipsamque patriam potestatem verum dominium Quiritarium fuisse. Iam nihil est in lege nostra difficile, nihil quod lectorem morari possit. Pater enim familias dum tutorem testamento dabat, recte legare dicebatur *super tutela SVAB REI*, quia tempore testamenti facti liberi inter res testatoris erant. Tutela tamen ipsa ex eo demum tempore sese exerebat, quo pater ad plures abierat, quia tunc demum ex rebus fiebant personae sui iuris & capita libera.

§. XXI

Sed haec quidem de ipsa lege XII. Tabularum, concessaque per illam latissima testandi facultate. Quin post hanc legem antiqua ista in comitiis calatis testandi ratio statim evanuerit, non est quod dubitemus. Quis enim fuisset tam stolidus, vt facillime reperto testandi modo taedio illo uti, & populi, quam suo arbitrio, legem rebus suis dicere mallet? Quare & nullum in annalibus exstat conditi in comitiis calatis testamenti exemplum, quum tamen paullo diutius, & saltem ad annum v. c. DCXIV. in viu fuerint testamenta in procinctu facta. Ad id enim

enim tempus referendum exemplum, quod supra ex Vellei. Patere. *lib. II. cap. 5.* adduximus. Existimavit quidem ingens quondam Frisiae nostrae ornamentum Viglius Zuichem. *in comm. ad X. Titulos Inst. de test. pag. 17.* non plane sublatum esse hunc testandi ritum, sed hodie-
 num obtinere, & tantum mutatum esse, vulgata lege regia, qua testa-
 mentum coram principe factum eiusdem esse vigoris coeperit, ac si co-
 ram populo factum fuisset. Sed haec admodum diluta videntur. Te-
 stamentum enim coram principe factum ratum est, non quod lege re-
 gia populus omnem ei & in eum potestatem contulit, sed quod fide
 publica sustinetur. Vnde & iudici oblatum citra alias sollemnitates
 valet, quum tamen in iudicem potestatem legistoriam populus num-
 quam contulerit. *l. 19. C. de Testam.* Maneat itaque fixum & firmum,
 a tempore XII. Tabularum nullum amplius existare testamenti in co-
 mitiis calatis conditi exemplum. Quum vero iam alio testandi ritu
 opus esset, neque eum definiuissent decemviri: nihil reliquum vide-
 batur, quam ut eum vel Pontifices, vel Icti, qui tum teste Pomponio
l. 2. §. 6. ff. de Orig. iur. legis actiones componebant, ex ipsis legum
 istarum principiis definirent. Finxerunt hi itaque, hereditatem esse
 rem mancipi, ideo forsan, quod illa in nullius nisi cuius Romani domi-
 nium transcribi posset, Quumque, uti ex Festo in voce *nuncupata* con-
 stat, in iisdem XII. Tabulis cautum fuisset: QVI NEXVM FACIET MANCIPI-
 VMQVE, VTI LINGVA NVNCVPASSIT, ITA IVS ESTO, itemque: QVI SE SINIT
 TESTARIER, LIBRIPENSVE FVERIT, NI TESTIMONIVM FARIATVR, IMPROBVS
 INTSTABILISQVE ESTO: Gell. *Noct. Att. lib. XV. cap. 13.* non existimarunt,
 commodiorem excogitari posse ritum testandi, quam per nexum &
 mancipium, seu, quod perinde est, per aes & libram, seu mancipatio-
 nem, qua omnium rerum mancipi dominium solebat transferri. Boeth.
lib. III. ad Topic. Cic. Adesse itaque iubebantur quinque testes puberes
 & ciues Romani, quibuscum esset testamentifactio. Adhibendus &
 LIBRIPENS, more maiorum libram aeneam manu gestans, ac praeterea,
 ut ex Clement. Alex. *Strom. V. p. 174.* colligimus, ANTESTATVS. Deni-
 que praecipue opus erat *familiae pecuniaeque emtore*, qualem in testa-
 mento Augusti fuisse nouimus Domitium. Suet. *Neron. cap. 4.* Hic,
 quum heredis personam referret, in speciem emebat hereditatem vel
 familiam, eamque mancipio accipiens addebat verba sollemnia: HANC
 EGO FAMILIAM PECVNIAQVE EX IVRE QVIRITIVM MEAM ESSE AIO, EAQVE
 MIHI EMTA EST HOC AERE, HAC AENEAQVE LIBRA, eaque proloquutus;
 aere

aere percutiebat libram, indeque aes dabat ei, a quo mancipio acceperat. Haec in omnibus mancipationibus fieri oportuisse, ex egregio Cuii nostri fragmento apud Boëthium discimus. Et sane his ambagibus opus in testamento erat. Quum enim, ut supra docuimus, leges de causa intestati priuata testatoris voluntate tolli non possent: fingendum omnino erat, familiam inter viuos per aes & libram transferri, non per vltimam voluntatem, ceu acute iterum vidit laudatissimus vir, Corn. van Bynkersh. *Observ. lib. II. cap. 2. p. 113.* At ne sic quidem res in vado esse videbatur: Ita enim vere fiebat alienatio, dominiumque iuris Quiritium irrevocabile in familiae emtorem transire oportebat, quem tamen plerumque heredem esse volebat testator. Itaque primo huic actui, quem *familiae mancipationem* appellat Vlpianus *Fragm. Tit. XX. §. 9.* ex consilio Ictorum alter accedebat, puta *nuncupatio testamenti*. Fingebatur enim, venditam quidem esse hereditatem, sed certis legibus, quas in tabulis testamenti scripserat testator, easque leges ratas esse debere ob legem XII. Tabularum paullo ante laudatam: *Vti lingua nuncupasset, ita ius esto.* Hinc iam testator, tabulas testamenti tenens, utebatur verbis sollempnibus: HAEC, VTI IN HIS TABVLIS CERISVE SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQUE VOS QVIRITES, TESTIMONIUM PERHIBETOTE. Vlpian. *Fragm. tit. XX. §. IX.* *Uldor. Orig. lib. V. cap. 24.* Eo facto Antestatus aures testium attriebat, eosque rei gestae iubebat esse memores. Vnde recte a Clemente Alex. *Strom. V. p. 574.* (cuius tempore nondum exoleuerant testamenta per aes & libram facta,) in veterum testamentifactione observavit *ἑνὴν καὶ ἀνομιάν, ἀνεπιμνήσκει τε καὶ ἰτάς. τὸν ὄραν ἐπιψάσαντες, libras, asses, mancipationes & aurium attriectiones, uti iam vidit vir eximius, Schulting. Iurisp. vet. anteiust. p. 629.*

§. XXII.

Satis diu hunc testandi ritum viguisse, non modo ex Suetonii variis locis, sed & vel maxime ex Vlpian. *Fragm. tit. XX. §. 2.* satis constat. De sua enim aetate, quae in tempora Severi & successorum incidit, ibi ita loquitur: *Illis duobus testamentis (in comitiis calatis & in prociectu) abolitis, hodie solum in usu est, quod per aes & libram fit, id est, per mancipationem imaginariam.* Solum, inquit, hoc testamentum suo tempore in usu fuisse, quum tamen multis saeculis ante in viridi observantia essent Praetoria testamenta, in quibus ex edicto praetorio praeter septem testium signa nihil requirebatur. Non novum enim esse hoc Praetorium edictum,

edictum, sed satis antiquum, & libera adhuc republica notissimum, ex Ciceronis libro 1. in Verr. cap. 45. patet. Refert ibi, iam Verrem, Praetorem urbanum, huiusmodi edictum proposuisse: SI DE HEREDITATE AMBIGATUR, ET TABULAE TESTAMENTI NON MINUS MULTIS SIGNIS, QUAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTUR, SECUNDUM TABULAS TESTAMENTI POSSESSIONEM HEREDITATIS DABO. Et tamen, ne quis Verrem huius edicti auctorem putaret, statim subiicit Cicero: *Hoc translaticium est*, id est, hoc edictum non nouum, sed ex anteriorum Praetorum edictis in illud Verrinum translatum est. Id enim vocari solitum esse *edictum translaticium*, ex Cic. *Epist. ad fam. lib. III. Epist. 8. & ad Att. lib. VI. Epist. 21. & lib. VI. Ep. 1.* patet. Quum itaque satis antiquum fuerit praetorium istud testamentum, ad quod, teste Iustiniano, *nulla emancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant*: §. 2. *Inst. de test. ord.*, qua fronte Ulpianus solum testamentum per aes & libram suae aetate obtinuisse, adfirmare potuit? Sed salua omnino res est. Testamentum est vocabulum iuris ciuilibus, & eiusmodi *uoua deoia*, ex qua hereditas defertur. §. *ult. Inst. per quas pers. nob. adqu.* Testamentum autem per aes & libram, abolitis reliquis, solum ad ius ciuile referebatur. §. 2. *Inst. de test. ordin.* non illud praetorium, ex quo non hereditas, sed bonorum possessio secundum tabulas dabatur. *l. 7. l. 9. ff. de bon. poss. sec. tab.* Itaque solum illud legitimum testamentum in usu fuit tempore Ulpiani, immo & multo post eius aetatem separatae manserunt rationes testamenti ciuilibus & praetorii usque ad tempora Theodosii iunioris, quibus primum contigisse, ut in unam consonantiam ius ciuile & praetorium iungeretur, non sine adparatu docet Iac. Gothofred. *ad l. 1. C. Theod. de testam. & codicill. lib. IV. Tit. 4. Tom. 1. pag. 324. sequ.* Quamuis autem ex eo tempore noua illa testandiratio inualuerit, quae in libris Iustinianeis describitur: nihil tamen fere est in hodierna testandi ratione, cuius origo non ex antiqua, quam haecenus descripsimus, testandi ratione sit repetenda. Sic requiritur & hodie, ut uno eodemque tempore eodemque contextu testamenta condantur: *l. 21. C. de testam. l. 21. §. ult. ff. qui test. fac. pos.* non alia de causa, quam quod & olim, committis vel diri omnis obnunciatione vel alia re tristi turbatis, nihil actum censebatur. Adesse iubentur septem testes, ut sint, qui quinque illos testes in manicipatione adhibitos, cum libripende & antestato, praesentent. Testes non omnes admittebantur, sed ii, quibuscum erat testamentifacio. §. 6. *Inst. de test. ord.* Res ipsa autem docet, omnes il-

Kkk kkk

los

los excludi, quibuscum non erat communio comitorum. Vnde mulieres, quamuis & testari possint & heredes institui, in testium tamen numero esse prohibentur. *l. 20. §. 6. ff. qui test. fac. §. 6. Inst. de test. ordin.* Rogari porro oportebat testes, *l. 21. §. pen. ff. eod. vt ne umbra & simulacrum aliquod deesset antiquae rogationis: VELITIS IVBEATIS QVIRITES.* Haec omnia ex antiqua testandi ratione retinuerant Romani, veterum ritum tenacissimi. Haec ex comitiis calatis in testamentificationem per aes & libram transfulerant. Haec demum in ipsam nouam testandi rationem, quam constitutiones principum inuexerunt, transferant, vt adeo nihil in hodierna testamentificatione nouum sit, praeter testium subscriptionem & signa, quorum illam ex constitutionibus; haec ex Praetoris edicto esse, ipse Imperator obseruat §. 3. *Inst. de test. ordin.*

§. XXIII.

Ex his autem, quae diximus, facile definiri potest genuina testamentificationis origo, quam alii a Numa, alii ex iure Attico, alii ab ipsis Romanis repetunt. Nostrum quidem iam non est, tantas componere lites, neque id pateretur chartae, quam huic exercitationi destinauimus, angustia: nec veremur tamen adfirmare, res plerumque diuersissimas a viris doctis misceri, atque inde euenire, vt omnibus fere eorum sententiis & veri quid insit, & falli quamplurimum. Sane, si ex me quaeratur, an ipsa testamentificatio ab Aetheniensibus ad Romanos migrarit? non id modo negabo, sed ne his quidem suffragabor, qui eam a Numa repetunt. Antequam de adoptando iure Attico cogitassent Romani, testamenta in procinctu facta esse iam supra ex Plutarchi *Coriolan. p. 198.* demonstraui-
mus. Ante haec tempora sub Anco Marcio Laurentiam meretricem a Tarrutio heredem factam refert Plutarchus *Quaest. Rom. xxxv. & in vita Romuli*, vbi de viro ait, *τελευτῶν ἀπέλυσε ἰδιονόμον, μοτῆρας βεβρυδὴν reliquit*, quod sane, quum Laurentiam agnatam fuisse non liqueat, non potest, nisi de successione testamentaria, explicari. Auctorem porro habemus Lium *lib. 1. cap. 46.* ipsum Ancum Marcium Regem Romanorum filiis L. Tarquinium Priscum tutorem dedisse: quod, ignota adhuc tutela dativa, testamento factum oportuit: Verosimillimum itaque est, ab ipsis vrbis incunabulis testamentificationem Romae valuisse. Idque inde colligo, quod ea in Latio aequae ac reliqua Italia tum circa tempora vrbis conditae, tum ante eius natales in vsu fuerit. Nam Damareum Corinthium, qui *domo* profugus Tarquinis confederat, Lucumone instituto omnium bonorum heredo, *in testamento*

stamento nepotis discessisse, refert Liuius *lib. 1. cap. 24.* Quod quum vel sub Numa, vel sub Tullo Hostilio contigisse oportuerit, argumento est, iam eo tempore in Hetruria testamenta fieri consueuisse. Idem auctor grauiſſimus *lib. 1. cap. 3.* memoriae prodidit, Procum, Albanorum regem, Numitori, *qui stirpis maximus fuerit, regnum vetustum Siluiae gentis legasse.* Quum itaque temporibus Romuli in Latio aequè ac Hetruria iam nota esset testamentifactio: quid est, quod eam ex iure Attico vel a Numa repetere velimus? Quis dubitauerit, quin Romulus potius iura illa Albana, tamquam e maiori patria, Romam in nouam coloniam transtulerit: Sin quis autem porro ex me quaesuerit, unde illa testandi ratio, quam Decemuii XII. Tabulis inuexerunt, orta sit? non possum, quin iis adiiciam calculum, qui illam Atticae originis esse arbitrantur. Non ignorabant quidem Romani ante Decemuiros testamentifactionem: sed id principium ignorabant: VTI LEGASSIT, ITA IUS ESTO. Id autem dubio omni procul Athenis attulerant tresuiri, quos Romani legum describendarum causa in Graeciam miserant. In vniuersa enim Graecia extabant leges, *ἐξῆναι τὰ ἑαυτῶ διατιθεσθαι ὁπῶς ἂν τις ἐθέλῃ τὰ παρόντων, ut ius sit unicuique, de rebus suis, prout colligitum esset, legere.* Plato *de legib. XI. p. 679.* idemque & Athenis ex legibus Solonis obtinuisse nouimus. Quum enim antea nefas Athenis haberetur, testamentis conditis spem agnatorum interuertere: Solon, teste Plutarcho *in Solon p. 90.* liberum fecit, *ἢ βέλῃται τις, ἢ μὴ παῖδες ἦν αὐτῶ, δέναι τὰ αὐτῶ, non exstantibus liberis, cui visum esset, sua dandi legandique;* Quod & Demosthenes *Orat. 11. in Steph. p. 983.* confirmat. Habes hic illud ipsum principium: VTI LEGASSIT, ITA IUS ESTO. Et quamuis Solon varios casus excepisset, veluti si quis liberos germanos masculos haberet, si emotae mentis esset, aut senectute, morbo vel veneficio praepeditus, aut muliebribus blanditiis instinctus, aut denique necessitate vel vinculis circumuentus, ceu ex loco eodem Demosthenis intelligimus: multas tamen ex his exceptionibus negligendas putabant decemuii, partim quod, teste Dionys Hal. *lib. 11. p. 96.* liberi Romae adductius regerentur, quam Athenis, partim, quod maiorem libertatem mereri videretur ciuis Romanus, quam scurra vel nauta Atticus. Denique si quaestio sit, unde ritus testandi per aes & libram promanarit? extra omnem dubitationis aleam positum videtur, cum non ex ipsis XII tabulis esse, ceu ex male intellectis Festi & Gellii locis sibi persuaserunt viri eximii, & in his Franc. Balduin. *ad XII. Tab. cap.*

XXIX. p. 118. sed. ex ingenio vel Pontificum, vel ICtorum, qui ex XII. tabulis legis actiones composuerunt, ceu iam supra suo loco obseruauimus.

§. XXIV.

Sic demum satisfecisse videmur primae tractationis nostrae parti, id est, expositioni legis Decemuiralis: VTI LEGASSIT, ITA IUS ESTO. Proximum est, ut quid ex hac lege consequatur, eadem diligentia, sed breuius tamen, tradamus. Ait Pomponius noster: *Verbis his legis XII. tab. latissima potestas tributa videtur, & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, tutelae quoque constituendi.* Quod ad heredis institutionem attinet, ea omnino ex hac ipsa lege fluit. Quamuis enim non *instituendi heredis*, sed *legandi* tantum potestas tribui videatur ciuibus: omnino tamen lex Decemuiralis vel maxime etiam pertinet ad heredis institutionem, *quae caput & fundamentum intelligitur totius testamenti.* §. 34. *Inst. de legas.* Nam primo permittit patrifamilias legare etiam de FAMILIA, quod ad legata non pertinere potest. Deinde LEGARE, ut supra exposuimus, est *uouerēt legem dicere rebus suis.* Lex autem ferri non potest, nisi sint, quibus parendi necessitas incumbat, quales sunt heredes instituti, simul ac vel adeundo, vel pro herede gerendo hereditatem adquisuerunt. Hinc *legare* veteribus dicebantur, non modo qui aliquid titulo singulari relinquebant, sed & qui heredem instituebant. Locum Liuii *lib. I. cap. 3.* ubi *Procus Numitori, stirpis maximo, regnum legasse* dicitur, paullo ante vidimus. Id vero non de legato, sed heredis institutione esse intelligendum, recte iam alii obseruarunt. Nescio, an huc etiam pertineat niarmor Romanum apud Reines. *Inscrips. Class. VIII, 82.* cui, quod a Reinesio ipso illustratum non est, non nihil lucis adfundere iuuabit. Est illud tale:

D. M.
AVREL. MUCIANVS
VETER. EX N. SING. AVG.
N. VIX. ANN. XXXV.
DOMO. THRACIA.
IVL. VALENS. LEG. HERES.
AMICO. ET. MVNICIPI.
OPTIM. B. M. F. C.

Positum hoc monumentum AVRELIO MUCIANO, (cuius & alioquin mentio

tio fit. in marmore apud Grut. p. MLXIX. 9.) VETERANO EX Numero SINGULARIUM AVGVSTI NOSTRI, vti hic titulus & in alio marmore Grut. p. DXVIII, 7. occurrit. Fieri autem illud amico & municipi optimo & bene merenti *Carauerat* IVL. VALENS, & quidem, quod ad nos maxime pertinet, LEGATARIUS HERES. Ita enim litteras recte illas interpretatur in his litteris versatissimus, Thom. Reines. in *Indice vocabulorum rariorum & significati-
num inusitatorum*. Quid vero est *legatarius heres*? Sane si cui vniuersarum rerum vel hereditatis portio legatur, is in arte nostra non *legatarius heres* dicitur, sed *partiaris legatarius* de quo l. 76. §. 2. l. 8. §. ult. de *legat. 2.* §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Cic. *pro Caecin. cap. IV.* & *V. de legibus lib. 11, cap. 20.* In re porro certa institutus, si coheredem non habet, non *legatarius* est, sed *heres ex asse*: l. 1. §. 4. ff. de *hered. inst.* si coheredem habet, *legatarius* est, non *heres*. l. 13. C. *eod.* Potest quidem & praelegatum accipere *heres*: sed & tunc *legatarius & heres* dicretur, non *legatarius heres*, quo se nomine hic adpellat Iulius Valens. Vnde fere adducor, vt haec tanquam *συνώνυμα* iungi credam, quia iure veteri LEGARE erat etiam heredem instituere. Recte itaque & is, qui in vniuersum ius testatoris successerat, *legatarius* dici poterat, sed vt a reliquis, qui aliquid titulo singulari ex testamento acceperint, discerneret, *legatarius heres*. Si autem legis decemuiralis, ad quam nunc veluti e diuerticulo redimus, ita intelligenda sunt verba: facile profecto patet, *latissimam heredes instituendi potestatem* illis tribui patribus familias. Hinc poterant Romani veteri iure heredes instituere omnes, siue liberi essent, siue serui, & hi siue proprii siue alieni, *leg. 3. pr. ff. de her. inst.* siue sui, siue extranei, & hos quidem suis etiam exclusis. l. 11. ff. de *lib. & post.* Cic. *de orat. lib. 1, cap. 38.* Poterant instituere, quocumque vellent, §. 4. *Inst. de her. inst.* & quoto gradu vellent, l. 1. pr. ff. de *vulg. & pup. substit.* Vnde & substitutio pupillaris, quam viri docti negant ex XII. tabulis esse, aequae ac vulgaris ex hac lege nostra fuit. Dum enim paterfamilias filio impuberi substituebat, legabat de familia pecuniaque suae rei, eoque donec ipse filius testamentum condere per aetatem posset, quemadmodum in idem tempus ei tutorem quoque dabat. Nec est, quod quis nobis obuertat *legem 2. pr. ff. de vulg. & pup. sust.* vbi moribus tribuitur pupillaris substitutio. Nam & in XII. Tabulas migrasse *πάτριος τὸς πατρικὸς ἱεραμὸς* vel *ἀγρῆκος ἱεραμὸς* *omnes mores patrios & non scriptos*, testis est locupletissimus Dionys. Halic. *lib. II, p. 96.* & *lib. X, p. 676.* Denique ex eadem lege potestas fiebat patri-

familias instituendi heredes vel ex asse, vel ex quantacumque parte, vel pure, vel sub conditione. In diem duntaxat fieri non poterat institutio, quia iisdem XII Tabulis cautum fuerat: *Assi si intestato moritur, cui suus heres nec escit, agnatus proximus familiam habeto. Si agnatus nec escit, gentilis familiam heres nanciscitur. Pariat, LL. Mus. & Rom. tit. ult. §. IV.* Inde enim colligebant veteres, tum demum admitti heredes legitimos, si quis **INTESTATUS** moriatur, adeoque *neminem pro parte testatum, pro parte intestatum decedere, l. 7. de R. I.* vel heredem in diem instituere posse. *l. 88. ff. de her. inst.* Quare iam in oculos incurrit ratio istius celeberrimi axiomatis, in quam tam operose, nec tamen felici semper successu inquirunt viri docti.

§. XXV.

Non modo autem heredes instituendi latissima potestas hac lege decemvirali tributa est patrifamilias, verum etiam, quod proxime addit Pomponius, **LEGATA dandi.** Fas enim illi erat, non tantum de *familia legare*, quod paullo ante ad heredis institutionem pertinere diximus, sed & *de pecunia*, id est, de vniuerso patrimonio. Legabat autem de pecunia sua vel ita, vt rerum quarumdam dominium statim a morte sua ad legatarios transire iuberet, quod erat legatum *vindicacionis*, vel vt legislatoris instar damnaret heredem ad dandum faciendumque, quod legatum *damnacionis* dicebatur, vel vt vnum ex coheredibus aliquid tamquam legatum praecipere iuberet, quale legatum *per praecceptionem* vocabatur, vel vt denique heredi hanc legem diceret, vt sinneret legatarium sumere: vnde legatum tunc dicebatur *ferendi modo relictum.* Vlpian. *Fragm. tit. XXIV. §. 2. sequ. Cai. Inst. lib. II. tit. 7. princ. §. 2. Inst. de legat.* Quodcumque autem onus imponeret heredi, quantacumque hereditatis partem legatis exhauriret, quibuscumque vteretur formulis, perinde erat, modo legaret verbis *ciuilibus*, Vlpian. *Fragm. tit. XXV. §. 1.* Ciuilia autem verba erant, quibus ciuitas utebatur in ferendis legibus. Quemadmodum itaque populus leges non ferebat Graece, sed latine: ita nec legatum Graeca aliaue lingua scriptum valebat. Vlpian. *ib. §. 9.* Quae enim sunt iuris ciuilis, Latine, quae iuris gentium, qualibet lingua poterant explicari. *l. 8. §. fm. ff. de accept.* Deinde quia populus leges ferens non rogat, sed imperat, & legatum relinquendum erat *legis modo, id est, imperatine*, Vlpian. *Fragm. tit. XXIV. §. 10.* quia alias non videbatur legatum, sed fideicommissum, quod nullo iuris vinculo, sed tantum pudore heredis, continebatur.

tur. §. 1. *Inst. de fideic. ber.* His obseruatis iam facile patet, quam lata data fuerit priuato isti legislatori legandi facultas. Recte & utiliter dabat, legabat res iam exstantes & futuras, corporales & incorporales, proprias & alienas, res & facta. Recte legabat pure, sub conditione, in diem, sub modo, causa, demonstratione, adeo ut nec falsa causa, nec demonstratio, nec conditio impossibilis legatum perimeret. Ratio non longe arcessenda. Vti enim legislatoris non est rationes reddere, sed imperare, & ideo Senecae iudicio nihil absurdius est lege cum prologo: ita nec testatoris erat, rationes reddere sui legati. Scabatur pro ratione voluntas, nec tam lata potestas ferendi leges data erat Athenis Soloni, Spartaey Lycurgo, Romae decemuiris, quam patrifamilias domi cuique suae. Huic enim non opus erat curiarum suffragiis, sed sufficiebat lex: VTI LEGASSIT, ITA IUS ESTO.

§. XXVI.

Eadem vero lege & LIBERTATES DANDI *latissimam possessionem* patrifamilias *tributam* esse, ait Pomponius. Serui enim erant res mancipi, Vlpian. *Fragm. Tit. xix. §. 1.* in quas omne ius sibi concessum esse sciebant Romani. De seruis itaque disponentes, *legabant de pecunia sua*, & quemadmodum eos aliis poterant legare, donare, vsumfructum, vsum, operas eorum aliis relinquere: ita & nihil impediabat, quo minus eosdem vel pure, vel sub conditione, vel ex die liberos esse iuberent. Nec intererat, quot & quos hoc inestimabili beneficio afficere velent, antequam Augustus legibus Aelia Sentia & Fusia Caninia *manumittendi modum terminaret.* Suet. *in vis. Aug. cap. xl.* Hinc Dionys. Halic. *Antiq. Rom. lib. iv. p. 238.* nosse se, ait, qui tota seruitia testamentis libera esse iusserint, tantum ut benignitatis laudem ferrent post mortem, & in funeris elatione magna pileatorum frequentia lecticam eorum prosequeretur, in qua pompa esse audierit, *ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἐξελθόντων, καὶ ἐργῶν ἀγρίων, μέρων ἀξία διασπασσόμενος δαδόντων, καὶ αἰὲν ἀποδιδόντων, καὶ ἐργῶν ἀγρίων, μέρων ἀξία διασπασσόμενος δαδόντων, καὶ αἰὲν ἀποδιδόντων.* Iam quamuis dedecori atque oneri ciuitati esset haec colluuiēs, quamuis impuram istam pileatorum turbam boni omnes cum indignatione, & stomacho adspicerent: nefas tamen videbatur, istorum fusciferorum libertati intercedere. Periculum enim erat, ne quid deminueretur de maiestate domestica patrifamilias, cui semel hanc facultatem *νομοθετικῆν* indulserant decemuiri: VTI LEGASSIT, ITA IUS ESTO.

§. XXVII.

§. XXVII.

Denique eadem lege & TUTELAS *confsiuendi* potestatem latissimam tributam esse patribusfamilias, Pomponius obseruat. Nam *legare* iis licebat etiam SUPER TUTELA SVÆ REI. Iam quidem & serui erant res defuncti, sed in iis tutela locum non habebat, quippe vis & potestas in capite libero. *l. r. ff. de ius.* Contra liberi quidem, uti dixi, rebus mancipi accensebantur, mortuo tamen parente, capita fiebant libera, & hinc omnino patri facultas erat legandi super tutela eorum, si eius essent aetatis, ut se sponte tueri haut possent. Et sane latior ea in re potestas erat huius regis domestici, quam praetoris; aut praesidis, aliorumue magistratum, qui ex lege Attilia vel Iulia & Titia tutores dabant. Hi enim nec minores, nec furiosos dare poterant; ille poterat. *l. 10. §. 3. ff. de test. ius. §. 2. Inst. eod.* His non licebat, nisi pure tutorem constituere: *l. 6. §. 1. ff. de ius. l. 77. de R. J.* ille etiam sub conditione, & ex die vel in diem dabat, *l. 8. §. 2. ff. de test. ius.* adeo, ut, antequam leges pubertatis annos finiissent, in arbitrio patrisfamilias fuisse videatur, testamento statuere, quamdiu filium impuberem haberi vellet. Sane in lege 101. §. 2. *ff. de cond. & demonst.* habetur fideicommissum ea conditione relictum tutori, *si tutelam in annum octauum decimum gesseris.* Et quamuis Vlpianus censeat, fideicommissi huius conditionem non deficere, si tutor, curatoribus constitutis, tutela se abdicasset: facile tamen patet, id iustam quidem causam habuisse tempore Vlpiani, non autem iis temporibus, quibus nondum certus finitus erat pubertatis terminus. Et inde, ceu iam Merill. *Obs. lib. v. cap. 16.* vidit, illustrari potest locus ille Pauli Apostoli difficillimus, quo contra iuris hodierni principia pupillum dicit *ὄτι ἐπιτρόπος ἐστὶν τοῦ ἀνοήτου ἀπὸ τοῦ πατρὸς προδεδωμένος τῷ κληρῶν, sub tutoribus & curatoribus esse, usque ad tempus a patre praescriptum, Gal. cap. iv. comm. 2.* Praeterea paterfamilias tutorem dare poterat etiam vxori, quae in manum conuenerat. Quum enim & haec in manu & mancipio mariti, & filiaefamilias ac heredis suae loco esset: Gell. *Noct. Att. lib. xviii. cap. 6.* consequens sane videbatur, ut hic tutorem eidem testamento dare posset, quantaecumque esset aetatis, siquidem perpetuam fuisse mulierum tutelam, inter omnes constat. Et id luculenter demonstratur testimonio Liuii *lib. xxxix. cap. 19.* vbi Hispalae Fecenniae Scto data dicitur *gens emtio & TUTORIS OPTIO, quasi ei vir testamento dasset.* En denuo facultatem vere

modo-

republica, natam ex illo carmine decemvirosum sollemni: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVIII.

Sed ut denique ad postremam legis nostrae particulam prouehamur, in ea Pomponius observat, id omne coangustatum esse vel auctoritate legum vel interpretatione iura constituensiam. Vti enim rerum omnium, ita & legum quaedam sunt vicissitudines. Quam enim eas republicae statui attemperari oporteat: fieri non potest, quin in rerum publicarum conuersionibus leges quoque mutantur aliamque plane faciem paulatim induant. Stetit itaque regnum istud ciuium Romanorum domesticum, quoad stetit libertas: hac oppressa & illud sensim euersum est, siquidem tanta priuatorum potestas non expedit principatui, cuius ratio non constat, nisi ab vno omnia regantur. Hinc illud: VTI LEGASSIT maximum deliquium ab Augusti temporibus passum est, partim latis nouis legibus, partim interpretatione eorum, quibus principes facultatem dederant de iure respondendi, quorumque opera vel maxime utebantur ad veteres leges nouo ciuitatis statui attemperandas. Primo, quod ad heredum institutionem attinet, interpretatione inualuit, ut testamenta condere non possent surdi & muti, nisi id beneficium a principe obtinuissent, l. 6. §. 1. l. 7. §. 1. ff. qui test. fac. poss. quia his natura ipsa denegasse videbatur facultatem pronuntiandi sollemnem testamenti nuncupationem: HAEC VTI IN HIS CERIS SCRIPTA SVNT, &c. illi autem audire non poterant verba, quae familiae & pecuniae emtor ex formula proferebat. Hinc mutata postea testandi ratione, conditionem hanc illis remisit Iustinianus. l. 10. C. qui testam. Non magis leges & constitutiones principum testari patiebantur damnatos ob crimen famosum, l. 18. §. 1. l. 26. ff. qui test. fac. incestis nuptiis pollutos, l. 6. C. de incest. nups. haereticos. l. 3. C. de haeret. Multum quoque potestati isti latissimae heredis instituendi derogatum est per regulam, quae paulatim interpretatione & constitutionibus firmata est, liberos omnes siue suos, siue emancipatos, aut instituendos, aut nominatim & ex iusta causa exheredandos esse, l. 4. C. de lib. praet. §. 5. Inst. de exh. lib. Multum eidem decessit per querelam inofficiosa, qua omnia testamenta, non ex officio pietatis facta, rescinduntur. Multum denique per tot leges, quibus certis personis hereditatem relinqui prohibitum, de potestate ista deminutum est. Sic nulla pars hereditatis relinqui potest filiis perduellium, apostatis, haereticis, Iudaeis, & per legem Iuliam &

Papianam inuptis, orbis, non nisi dimidia. Vlpian. *Tragm. tit. xxi. §. 1. Oris. xxii. §. 3.* Sozom. *Hist. Eccl. 1, 9.* quamuis postremas prohibitiones a Constantino M. & Iustiniano sublatas constet. *l. vn. C. Theod. de infirm. poen. caeh. h. 2. C. de iure lib.* Omitto iam legem Valerianam quae feminas hereditates capiendi iure exclusit. Dio Cass. *lib. lvi. p. 662.* quamuis & haec satis mature opulencia ciuitatis iterum euersa sit. Gell. *Noct. Att. lib. xx. cap. 1.* Omitto legem Iuliam de vicisimis hereditatum, quae factam, vt vicesima semper pars hereditatis testatorum peniret, dum a fisco occupabatur. Dio Cass. *lib. lv. p. 563.* Omitto alias leges & constitutiones, legi illi: VTI LEGASSIT ITA IUS ESTO inimicissimas, quatenus vel numerum inite modum opusculi excederet.

§. XXIX.

Non minus legata dandi potestas coangustata est legibus & interpretatione iura constituentium. Quam multa enim legata iure nostro pro non scriptis habentur? quam multa indignis a fisco eripuntur? quam multum illi potestati legandi derogarunt leges Furia & Voconia, *pra. Inst. ad leg. Falc. &c.* quae etiamnum in vsu est, Falcidia? qua sane non amplius fas est testatori ultra dodrantem hereditatis legatis & fideicommissis exhaurire. Praecipue inimica legatis erat lex Iulia caducaria, quae bona caduca, vacancia, erepticia, quasi caduca repererat, quorum magna pars, legatariis destinata, in filium principis infloebat, antequam eam legem odiosissimam aboleret. Iustinianus in celeberrima illa *l. vn. C. de caduc. toll.* Profecto & iis aliisque iuribus nonis maxime coangustata est illa tam ampla legata dandi potestas.

§. XXX.

Recte etiam de libertatis dandae potestate id affirmare potuit Pomponius, quum eius temporibus adhuc vigerent leges Aelia Sentia, Fufia Caninia, Iunia Norbana, quibus potestas manumittendi maxime coequebatur. Non amplius per has leges fas erat ad iustam libertatem testamento perducendi seruos litteratos, furciferos, tortos, vinctos, vel alio supplicii genere affectos, quos lex Aelia Sentia ad deditionis conditionem depresserat. Non amplius licebat testatori seruis integra vel ultra certum modum libertate donare, nec in fraudem creditorum manumittere, urbemque impuris pileis implere, antequam Iustinianus legibus istis, vel sublatis, vel restrictis fraenos de nouo illi libertatis laxasset. Denique & tutores dandi potestatem latissimam quodammodo coangustarunt, leges ac consuetudines nouae, quae, aboliata paullatim

paullatim in manum conuentione, vxores potestate mariti exemerunt, quamvis alloquia nullum horum iurium integrius ad extrema reip. Romanae tempora peruenisse videatur, quam tutela testamentaria, in qua fere sola illud ius antiquum seruant libri nostri: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXXI.

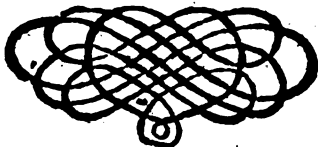
Sufficiant haec de lege pulcherrima, quam ita enucleasse mihi videor, vt fructum aliquem huius diligentiae mihi liceat ad conscientiam meam referre. Quaedam hic habes, ab aliis non obseruata, aliqua etiam, quae occasionem suppeditare possint vberiori meditationi. Quaecumque vero sint, Lector, ea tu tantisper aequi bonique, quaeso, confule, dum prodeant meliora.

C O R O L L A R I A.

1. **A**estimatio rei debita, quae vel non reperitur, vel post moram debitoris deterior est facta in stricti iuris Iudiciis ad licentiam confessam: in Bonae Fidei Iudiciis ad rem iudicatam referri debet, l. 3. §. 2. ff. commod.
2. Quae tamen duo tempora, licet rei confessatae in stricti iuris: iudicandae in B. F. Iudiciis, nequaquam praescripta censeri debent, vt puncta temporis, & quasi nulla anterioris temporis habeatur ratio; sed potius vt termini, ad quos vsque crescentis forte aestimationis ratio haberi debeat, & ultra quos si vel maxime crescat, huius tamen incrementi amplius haberi nequeat ratio. Terminus autem, a quo incipit & in dies crescere potest aestimatio ex mora, seu tempus illud quo soluere, seu rem praestare debuit debitor; siue ea sit ex re, seu lapsu diei, qua solui deberet, adposita; siue ex persona, quae per interpellationem inducitur legitimo modo ac tempore factam.
3. Concludere itaque non dubito, condemnandum esse eum in eam aestimationem, quae a momento morae inchoatae in B. F. iudiciis, vsque ad rem iudicandam: in stricti iuris, vsque ad licentiam confessam, toto eo tempore, fuit vniquam maxima.
4. Nihil nos in contrarium mouentibus lege §. 3. de act. emt. l. 22. de reb. cred. l. 59. & 60. de Verb. Obl. l. 22. de O. & A. l. 3. §. 2. Comm. alisque.

5. *Bonae Fidei possessor omnes fructus tam naturales quam industriales indistincte percipiendo facit suos.*
6. *Vestimentorum quotidianorum, non verum, sed quasi esse vsumfructum dicimus.*
7. *Immerito pugna inter L. 32. §. 1. de Seru. praed. Urban. & legem 13. quemadm. Seru. amitt. statuitur.*
8. *Vsumfructuarius in iure cedendo suum vsumfructum extraneo, nihil agit. §. 3. Inst. de vusufr. Eoque non obstante, eum amittit.*
9. *Si filiusfam. heres institutus, hereditatem repudiet, non pater eius, sed qui vulgariter substitutus est filio, erit admittendus.*
10. *Pater nec filio emancipato nec mater vlli vquam filio substituere potest pupillariter?*
11. *Asi Pater filio exheredato, quippe qui adhuc suus est, recte potest pupillariter substituere.*
12. *Pupillaris substitutio requirit, eum, cui fit, duplici tempore fuisse in potestate testatoris: testamenti nempe & mortis, non etiam intermedio.*
13. *Vltra tempus pubertatis a pagano facta pupillaris substitutio adeo pubertate expirat, ut ne quidem valeat iure fideicommissi.*
14. *Creditori inuito non recte per partes soluitur.*
15. *Vasallus Dominum suum, contra omnes personas adiuuare tenetur, PATRE, Dominoque excepto antiquiore.*
16. *Sive ipsi constat iusta de causa bellum moueri a Domino suo: sive de iniustitia causae dubitat.*
17. *Contra vero de eiusdem iniustitia, a parte Domini plane certus & persuasus ad solam tenetur defensionem; & ad offendendum alium, si vult.*
18. *Αυτοχειριαν iure Romano, praeterquam si cum alterius iniuria fiat, illicitam nusquam legimus.*

F I N I S.

INDEX.

INDEX RERVM ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

A.

A bdias Babylonicus, sub hoc nomine latet impostor.	77	confessoria, vel ex confesso	66;
Abbadie (Iacobi) de notitia sui ipsius libellus	126	A ctio in rem extincta, an ad aestimationem agere, analogiae iuris repugnet?	894
a vera sapientia alienissimus	ibid.	A ctiones. inter poenales & persecutorias nihil differentiae statuit ius Lubecens.	882
Abbo Floriacensis. eius de dalmatica sententia.	26	legis Pontifices olim, vel Icti componebant.	991
Aburnius (Valens) Iauoloni discipulus.	801	quatenam aduersus tutorem durante tutela institui potuerint iure Rom.?	731
Academica iurisdictio ad quamnam speciem iurisditionis referenda?	243	A ctionum legis inventores qui?	447
Acceptans quis audiat in cambio?	460	A ctore non probante reus absolendus: axioma hoc de quam probatione intelligendum?	631
Acceptatio in confessionibus reorum hodie frequentissima ex iure Rom. antiquo derivanda.	669	A damanes inferri, venumque exponi verant Imperator & Rex Gall.	327
Accidentalibus cambii, si falsum involuant, an contra actorem decernatur inquisitio de falso?	480	A delaideis, Ottonis M. vidua urbem fecisse dicitur sub libertate Romana.	419
Accursius videtur a Cuiacio	627	A dfectatio se prodit	145
A ctio hypothecaria quo casu annali praescriptione excludatur secundum ius Lubec.?	902	ad eam detegendam regulae praescribi nequeunt.	ibid.
ad supplendam legitimam fratribus & sororibus, persona turpi instituta, unde competere dicatur?	307	A dfectus quomodo differant a propensionibus?	148
iniuriarum Lubecae expirat intra tres dies.	881	A doptionem hereditatis nominis, pecuniae, factorum, teste Cic. sequebantur	982
		A dministratio vicaria tutorum in Germ. legibus	a

INDEX RERVM

bus publ. fundata	726	est legitima	962
Administrationis tutelae differentia securi- dim iur. Rom. & Germ.	729	Agnatorum tutela legitima Graecis suspecta videbatur	706
Admiralshaffren. ita vocantur naues confo- ciatae	369	Agraria lex Hebraeorum. quinam de ea ege- runt?	378
Adpulsio ad litora hostilia quibus legibus sibi stipulati sunt Belgae ab Hispanis?	364	Agrestinus, Notarius Regis Galliae	38
Adsecura. onis diuisio	374	controversiam mouet de confura ibid.	
ea non ad praeteritum, sed futurum periculum est extendenda	ibid.	Agrorum Romanorum olim magna erat an- gustia	381
Adsecurato quamdiu expectandum, antequam restitutionem exigat?	376	Ἀγρονομία. ita legendum pro Ἀγρονομία	772
Adsecutores an nauium pro commisso occu- pararum pretium restituere teneantur?	374. seq.	Ἀχιλλεύς χριστιανίζων qui videri volebant, pal- lium sumebant	9
Adsidere an inter sacra permissum?	47	Alamannia sub Car. Crasso regnum fuit	749
Adsignatio an indoffari possit in cambio & in- de actio institui?	489	Alberici Rosciatis de materia substitutionum sententia	969
Aduentitia bona in quantum mater usufru- ctuaria in inuentario recensere adstringen- tur?	608	Alchemistici studii vanitas	733. seq.
Aduersariis mercatorum an aequae fides ha- benda ac codicibus eorum?	550	Cornelii Agrippae de eo sententia	734
Adulterium. quin eo deprehendebantur, an- te sententiam infames erant	297	Alemannia a Francis in seruitutem redacta	257
Aedilitas proxima a quaestura locus	753	Alemanni. apud eos tutela legitima non erat gratua	845
Aedium religio veterum vnde repetenda?	352	Alexander Severus Princeps semi Christianus	192
Aegidius Remensis Episcopus perduellionis accusatus	660	eius institutum circa religionem	ibid.
Aegyptii erae martyrum inuentores	85	Alcibiadis iudicium de mutatione legum	450
Aelius (Sex.) formulas, quibus olim vte- bantur Romani, publicauit	449	Alienatio bonorum vxoris libera effectus tu- telae maritalis olim in Germ.	857
Aes alienum an mater usufructuaria soluere teneatur?	611. seq.	quae κατ' ἐξουσίαν ita dicta iure Rom?	804
Aestimatio. an ad eam agi possit, actione in- rem extincta?	894	Alimenta vtrum mater usufructuaria tantum consequatur, an plenos fructus?	606
Africa egregiorum Ceterorum mater	790	liberis a matre usufructuaria praestan- da quomodo comparata esse debe- ant?	613
Africanus (Sex.) Lotus, Saluui Iuliani disci- pulus	802	Alixius & Salmasius quid de pallio Tertulliani demonstrarint?	7
Ἄγνα quamnam templi partem notent?	65	Ἀλλυγολαῖος omnia interpretabantur Platonicè	190
Ἄγνα i ipso iure tutores mulierum erant iure Rom.	805	Alphæus & Cleophas legi potest	61
Ἄγνα i cognatis iure Germ. relinquenda		Altare thymiantis. ad Sanctum, vbi hoc alta- re erat, non admittentur Israelitae	66
		Alteferra (Ant. Daci.) refutatus	805
		Ambi-	

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Ambitionis diuisio in stultam		Orpheus?	197
Thraſonicam &		Anglia quasnam merces ea exportare non liceat?	327
Specioſam	166	ibi nulla iuriſdictio eſt hereditaria	246
haec denuo vel erudita	169	Angli cuiuſdam conſilium de euitanda morte corporis	193
vel aulica	ibid.	Anglorum cum Poloniſ & ciuitatibus Hanſeaticis de commercio lites	329
vel militaris	ibid.	Anima. quid de ea ſenſerit Porphyrius	215
vel Phariſaica	ibid.	variae de ea philoſophorum ideae	126
Ambitio ſtulta quonam inceſſu ſe prodatur?	169	Platoniorum	ibid.
Thraſonica?	170	Stoicorum	ibid.
Specioſa?	172	Iudaeorum	ibid.
Phariſaica?	175	Annaliſ praecſcriptio cur obtineat Lubecae?	887
Ambitus falſae ſapientiae character ſecundum Platonem	120	ſecundum ius Lubecenſe de forma aedificiorum	911
Ambroſii ſententia de ſecundis nuptiis	597	an iſtum articulum recte interpretetur Meuius?	ibid.
Ambroſius, Mediolanenſis Epiſcopus, quid ex inceſſu amici collegerit?	153	quid hac in re interſit inter ius Lubecenſe & Rom.?	912
Amicus a quibuſnam Imperatoribus vocetur Saluius Iul.?	795	Annaeus (M.) a naturali patre teſtamento praeteritus	989
Amiras, vel Emirs Saraceni principes ſuos vocabant	369	Annona Auguſta. eius curam habebant Principes Romani	337
Amnianus Marcellinus quid ſcripſerit de Damaso?	26	Annos olim feminae non conſulum, ſed magistrorum numero computabant	437
Ammonii Saccae ſchola eiusque celebritas	204	Annus emortalis Herodis M.	94
de eius religione diſquiritur	205. ſq.	de eo Iosephi teſtimonium cum Iudaeorum hypotheſi conſpirat	95
eius Chriſtianismus vnde probetur?	207	Annus & dies quid iure Lubec,	882. 884
Amond quid ſignificet Germanis	840	haec formula in variis diplomatiſ occurrat	883
Αμφιβολία definitur a Diog. Laert.	803	Anſelmus accurate ſibi oſtendiſſe videtur originem Dalmaticae	26
Anacletus. quid epiſtola eius praecipiat?	22	Anteſtatuſ in teſtamento per aes & libram adhibebatur	991
an aliquid probet ratione habitus ſacerdotaliſ?	ibid.	eius officium	992
Anconitani quamnam poenam alieniſ inſignibuſ nauigantibuſ ſtatuerint?	367	Antiphontiſ ſophiſtae de Socrate ſententia	119
Ancuſ Marciuſ Tarquiniuſ Priſcum liberis ſuiſ teſtamento tutorem dedit	727. 994	quid ei reſponderit Socrates?	ibid.
Ancyrani monimenti fragmentum exhibetur	99	Antiquitateſ ſcire decet verum Ictum earum ſtuduſ commendat Iuſtinianuſ	972
Ἄνδρες ἡμετέροις celebrabant Graeci	579	nua	971
Andro (Sextiliuſ) an vxorem in tutela habuerit?	817	a 2	Theo-
Angelorum & Archangelorum an meminerit			

INDEX RERVM

Theophilus an recte putet, harum rerum ignorantiam nullo cum periculo coniunctam esse?	971	Aquilliae gentis fata	771. sq.
Antistetes Christiani maximis persecutionibus obnoxii erant	13	Aquisgranum Regni Lotharingiae palatium	751
Antonini Pii, Imp. iudicium de seruis, qui ad Stratum Principis confugerant	894	in protectione Comitum Iuliaci fuit	755
Apollo Delphicus Socratem sapientissimum mortalium iudicat	117	Arabes quando ab adfensione Christi numerare inceperint?	85
Ἄπολλος quae dicta veteribus?	809	Archidux Lothuringiae primus quis?	758
Ἀπολλωνία, ita a Graecis vocabantur merces, quarum vestura vetita erat	332	Archiepiscopalis habitus restrictus Concilio Monpeliensi:	21
Apostoli an gladio cincti iter fecerint?	51	Archimareschallus Elector Saxoniae	717
an tonsi fuerint?	27. sq.	Archontes quinam apud Athenienses?	706
Pontificii id adfirmantes, quam auctoritate niranantur?	28	illis curam pupillorum demandauerat Solon.	ibid.
an Sacerdotes proprie dicti?	70	Arelatense regnum	745
Apostoli, Ioannes & Philippus, an conspiciantur in numo Theodosii?	73	Argentiorum privilegium ad numularios prolatum	544
Apostoli, ab eorum temporibus habitus Clericalis deriuatur	21	eorum in iure Rom. passim fit mentio	456
eos habitu hodierno induit Baronius	ibid.	quodnam olim eorum officium?	ib.
Apostolicae historiae auctor personatus sub quo nomine lateat?	33	cur vocentur ἀρχιεπίσκοποι	457
Apostoli cur simplicioribus vestibus vsi?	17	Romani non similes fuere hodie iis	456. sq.
plerique arte illiberali victum quaerebant	31	eorum scriptura olim plenam fidem habebat	543
cur eos habitu communi vsos credendum?	31	Argyris ethnica Rauennae religiose culta	84
eorum gladius	52	Aristidis pristinus habitus quid?	8
Grotii locus de eo quomodo explicandus?	ibid.	Aristocrata Romae instituta, multae concertationes ortae inter Optimates & plebeios	391
eorum vestes litterariae	78	Aristoteles, quid in eius philosophia desideretur?	127
eorum insigne sacerdotale gladius dicitur	51	de eius dialectica, metaphysica & physica iudicium	ib.
Apronianum SC. quid indulerit municipiis?	413	eius principium de cognoscendis hominum propensionibus admodum lubricum	140
Ἀρσινόη iure Rom. erant serui & liberi	572	Baconis de Verulamio de eo iudicium	141
Apuleius, ex eius loco obseruata significatio verborum: inopia probationam	636	lauda: Lacedaemonios	706
Aquila Aquisgrani in palatio prae fulgens mox huc, mox illuc versa a victoribus	712	quomodo leges in rep. distinguat?	877
		quamnam republ. felicem praedictet?	704
		Arma	Arma

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Arma quatenam priuatis gestare permisit Iu- stinianus ?	337	Solon quos casus exceperit ?	995
priuatorum commercio & fabricationi exempta	ib.	A toga ad pallium : vulgi disterium	7
Saracenis vendere in expeditionibus sacris vetitum	338	Atrium Israelitarum, eius limites nemini trans- ire licebat	66
Barbaris vendere cur prohibuerit Mar- cianus ?	235	Articae mulieres in legitima virorum suorum tutela erant	815
Arnulphi mali filius primus comes palat. Ba- variae	749	nihil, siue in iudicio s. extra illud va- lide agebant inconsulto <i>Kugiu</i>	819
Arnulphus quo iure acceperit Lotharingiam a Carolo Crasso ?	746	Auarorum incessus	178
Aromata fraudulenter corrupta inter merces veritas referuntur iure Germ.	343	non Audiri quomodo iuridice accipiatur ?	628
Arrogandum auctorem apud Romanos fieri oportebat	982	Auditores vocati contumeliae causa ICTorum discipuli	774
Artem ludicram qui fecerant, pro infamibus habebantur	297	Auctor personatus historiae Apostolorum sub quo nomine lateat ?	33
facere quid ?	ib.	quid de Ioanne, Apostolo memoriae prodiderit ?	ib.
an in eorum censum relati, qui priua- eos ludos agebant ?	297	quid de Simone & Iuda ?	ib.
Aruales fratres, an ad eorum collegium lex Decemuiralis spectarit ?	393	quid de S. Bartholomaeo ?	ib.
Asceticae vitae amatores pallio philosopho- rum induti	17	Auctores antiqui, ex his perpaucos ad non per- uenisse putat Harduinus	82
*Athenienses primorum Christianorum	8	Aufgebrachte Schiffe reclamiren quid ?	376
Assyriorum vestimenta describuntur	32	Angustiae Vindellicorum quando Senatus insti- tutus ?	419
Atellanarum actores artem ludicram facere non dicebantur	297	Augusti censuum chronotaxis	100
Athenienses, an apud eos axioma valuerit, quod confessus pro iudicato habendus ?	659	Augustini locus de Ammono	207
cui iniurato credendum putarint ?	633	quid ex eo colligere liceat ?	ib.
eorum iudicia publica qualia fuerint ?	666	eiusdem locus de iureiurando com- mendatur	649
cur damnarint Timocratem ?	659	Augustus fisco vacantia bona adindicabat	906
eorum leges quinam auctores explica- runt ?	819	quadriennium praefiniuit, intra quod bona vacantia agnoscenda	ib.
Athenis quando innotuerit testamentifis- tatio ?	994	a quonam tempore istud computan- dum fuerit ?	ib.
heredes sui cuique liberi ac cognati erant	ib.	Augustus de Tiberio ex incesso iudicat	150
nefas habebatur, testamentis spem agnatorum interuertere	995	monarchia Romae introducta, collegia opificum supprimit	400
		Aurea Bulla quid in auguratione Germaniae regum praecipiat ?	755
		Friderici II. edita a Dn de Ludewig	887
		Auream statuam ex quaestu suo sibi ponen- dam curabat Georg. Leontinus	119
		Aurifices quinam fuerint ?	383. sq.
		a 3	Aurum

INDEX RERVM

- Aurum offerendum erat Sophistis ab iis, qui eorum se disciplinae credebant** 119
- Authentica Omnes Peregrini quid ea abotum?** 951
- Authenticae Praeteres exiguus vsus in Germ.** 522
- 'Axioms L. IX. ad L. Rhod. de Iactu quid probet?** 322
- B.**
- B. & V. medio aeo permutarunt librarii** 504
- Baculus Pastoralis. eius origo frustra in Petro quaeritur** 41
- Historicorum de eo testimonia** 41. sq.
- Canonistarum de eo doctrina** 43. sq.
- auctorum variae de hoc baculo sententiae** 44
- quem in finem fuerit gestatus?** 47
- deponendus erat, quum Euangelium legendum esset** ib.
- quomodo in symbolum Episcopatus commutatus fuerit?** ib.
- an vquam a Iesu fuerit gestatus** ib.
- Petri an Treuiris custoditus fuerit?** 48
- cur ab eo abstinere dicantur Papae?** ibid.
- Balsus (L.) Lucillius ICtus in respondendo paullo tardior** 776
- Baldwinus refutatus** 995. sq.
- commentatus est in cautionem Mucianam** 973
- Baldus quantum controuersis de substitutionibus se lucratum fateatur?** 969
- Baptismus in fluminibus celebratus** 17
- Baptismi die qui infantum loco sponsonem fecerant, vocabantur** *ἡμερομηνία* 105
- Barbam imitata antiquitas** 143
- Barbaries in hodierna iurisprudentiam addiscendi ratione** 529. sq.
- Barbarius Philippus a domino vindicatur** 385
- Baronius a Craubono refutatus** 17
- ei respondetur ad objectionem ratio-**
- ne habitus Cypriani** 26. 23. sq.
- eius sententia mutata de libello Tertul-**
- liani de pallio** 7
- quid eum sefellerit in deriuandis mitris episcopalibus?** 71
- futili argumento vitur ad probandam confuram Petri** 38. sq.
- an recte interpretetur Hieronymi testi-**
- monium de Rom. proteruia?** 5
- quid ex Tertulliani libello de pallio col-**
- ligat?** 6
- Bartholomaei indumenta a quibusdam descri-**
- bantur?** 77
- Basilicōs interpres?** 624
- Bauariae primus comes Palat.?** 749
- de Bebenberg (Lupoldus) iur. Rom. peritis-**
- simus & Ludouici Bauari defensor contra**
- Papam** 740
- Bedae & Germani testimonia nullius momen-**
- ti respectu tonsurae Apostolorum** 39
- Belgae quibus conditionibus adpusum ad lic-**
- torra hostilia sibi stipulati sint ab Hispanis?**
- 364**
- Belgium. quid ibi circa praescriptionem bon-**
- vac. iuris?** 908. sq.
- ibi magna maritorum auctoritas circa**
- bona vxorum** 854
- ibi & testamentum sine heredis insti-**
- tutione valere potest** 966
- Bella Romani non nisi auspicato administra-**
- bant** 984
- indicendi mos Romanorum** 435
- Bellum. eo sequebantur mulieres Germ. ma-**
- ritos suos** 598
- Belmontis Cagnoli vita exemplum praebet**
- ambitionis stultae** 166
- Bernardi, Ducis Sax. numus** 89
- quid in eo characteres MC8r.** ib.
- Bernatensibus quodnam priuilegium concele-**
- rit Fridericus II. Imperator?** 419
- Berkelii (Abrah.) coniectura de Epaphrodi-**
- to an locum habeat?** 209
- Bianco. in eo vitiosum est indossamentum**
- 493**

Bibliog.

INDEX RERVM

- Caius**, in eius posteris vera sapientia defecit 130
- Caius**, dum legem de opificibus ex So onis lege translata esse ait, quomodo intelligendus? 392. sq.
- quando floruerit? 634
- an ex eius fragmento probetur iurisiurandi suppletorii fundamentum? ibid.
- quod ei genera iurisiurandi? 624
- Callimachi** de magno libro sententia 919
- Cambia** propria praescriptione septenni plane viciantur 473
- a minoribus transacta vel acceptata num vitiosa? 475
- vel ipso iure tolluntur, vel per modum exceptionis 474
- propria quatenam? 462
- vnde nata? ib.
- Cambiales** formulae 460
- Cambiales** litterae qui accipit alio loco offerendas quomodo vocetur? ib.
- se scripsisse negans an ad iuramentum confessionem sit admittendus 477
- quae in iis omitti non possint? 469
- an in iis necessario valuae facienda sit mentio? 470
- Cambiantes** qualem contractum ineant? 463
- Cambiare** & cambium quid? 459
- Cambio** si praeter quatuor personas in eo necessarias, aliae subscribant, fideiussisse censentur 461
- Cambium** si suppositum, subscriptio autem recte se habeat, an reus ad iuramentum diffinitionem admittatur? 478. sq.
- an, si quid in substantialibus mutatum? 480
- tessera amissa, quo casu inutile fiat? 490. sq.
- vitiatur protestatione omissa 491
- cur nec pactum nudum, nec legitimum dici possit? 463
- cur non contractus innominatus? 464
- cur nec contractibus nominatis accensendum? ib. sq.
- si falsi arguatur in die solutionis, quid iuris sit? 480
- definitur 470
- eius vitium definitur 472
- ad iur. civ. principia reduci nequit 465
- proxime accedit ad contractum litteralem 466. sq.
- vitia ob correalem obligationem 483
- an in eo nec plures, nec pauciores, quam quatuor personae esse possint? 460
- Scriptura** contrahi negantes reselluntur 467. sq.
- eius vitia extrinseca 479. sq.
- ex falso quis damnum ferat 482
- quando prorsus vitiosum? 477
- omne an indolari possit? 492
- si per multorum manus ambulet, giro vocatur 461
- inuentum Longobardicum 458
- vnde id constat? ib. & 459
- in quo cambii non fit mentio vitiosum 489
- an illud vitiosum in quo valuae non fit mentio? 489. sq.
- proprie inter duas personas vertitur, reliquae vi mandati accedunt 469
- Canones** de incestu lasciuorum 176. 177
- voluptati amicae deditorum 198
- auarorum ib.
- vecordium hominum 181. sq.
- simulatorum & crudelium ib.
- perfidorum & inquietorum ib.
- Canones** speciales de incestu 169. sq.
- Primus de incestu stolide ambitiosorum 169
- Secundus de incestu Thrasorum 170
- Tertius de incestu prudentiae & fortitudinis gloriam adfectantium 172
- Quartus de ambitione Pharisaeica turgidorum 175
- Canonibus** de incestu iungendae obseruationes

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

nes in vita communi obuia	165. sq.	prioris argumenta solvantur	154
Sanonitæ & Scholastici quid sentiant de antiquo habitu sacerdotali?	12	Cartesii fæctiones veram sapientiam non redolent	133
eorum doctrina de baculo Petri	43	Casati & non Casati. quando hæc distinctio orta?	257
quænam iura Clero vindicentur ob gladium Petri?	51	Casubono (Isaaco) quid respondeatur ad eius Criticam de monumento Ancyrano?	98
Capitis accusati voluntarium exilium eligere poterant iure vet.	691	Castelæ; mensis cuius a diem. VII. Iudæi Synagogæ supplicationem indicebant, ob mortem Herodis	94
Capitis deminutionem patiebatur mulier in potestatem mariti redacta	817	Casula & Cappa an voces latinae?	14
Capitis an damnari possint surdi & muti?	689, seq.	Casula quid Pontificis?	ib.
Cappa Hetrusco sermoni originem debet	14	Cato vxorem suam Q. Hortensio cedebat	989
Capulatores qui?	409	eius locus an tutelam maritalem probet?	831
Caracallæ rescriptum de probationibus quomodo id interpretati sint Diocletianus & Maximilianus?	629 ib.	Cato Uticensis in iudicando religiosissimus	657
Car. M. tabellæ quibus Aquinorum sedem Regni Lotharingici declarasse fertur, postea possessione a Criticis	731	ex eius oratione quid probetur?	ib.
eius de dalmatica sententia	26	Cæue (Guil.) & Salmastius quando Tertullianum pallium sumpsisse statuunt?	3
Germanis testamenti fæctionem admisisse fertur	934	Causa falsa cur non viatit legatum?	999
Carnifices an iure leuis notæ macula laborare dicantur?	305, 310	Causæ pecuniariæ, in iis serui contra dom. interrogandi	636
eorum officium apud Romanos	310	quænam iustior. plane respuant?	646
si hæredes scripti an frater testamentum euertere potuisset apud Rom.?	110	Causarum Patroni. in eos magna crudelitate faciebant Germani	239
cur ad eos redundaret macula quædam?	311	Cautionis Mucianæ inuentor quis?	973
eorum conditio in Germania	ib.	eam commentario illustravit Franc. Balduinus	ib.
quales se gerere debeant in torquendo?	682	Cautionem an præstet mater usufructuaria?	609
verbis durioribus non uti debent aduersus reum	682	an possit alienare?	ib.
Carponius contra Schilterum defensus	716. f. q.	Cebes Thebanus. eius philosophia	313
eiusdem & Richteri controversia de usufr. mat.	592	eius tabula multa præclara habet	ib.
utriusque argumenta	ib. sq.	Celsus quando vixerit?	503
		eius natales & studia	506. sq.
		eius stemma exhibetur	505
		in philosophia Stoicus; in iurisprud. Proculeianus	511
		eius scripta	516. sq.
		quid	b

INDEX RERVM

quid in fragmento eius notari dignum?	317	<i>stiana</i>	29
quando decesserit?	317	primus, secundus, tertius	ib.
ad eum non pertinet marmor Grut- rianum, in quo subscript <i>Iuven-</i> <i>tius Celsus Pro magister</i>	ib.	propensionum quomodo dividantur?	139
Celtarum nomine qui olim populi venerint?	840	verae falsaeque sapientiae quis primus dederit?	116
haec gens sibi vxores coeuebat	840. seq.	perendi ex definitione sapientiae	125. sq.
Censuales tabulae diu superstites	101. sq.	Chiffleii (Io.) de antiquo habitu sacerdo- li locus	18
Censuum Augusti chronotaxis	100	Childeberti decretum in materia praescriptio- nis	899
quistiam ad Christi natales pertineat?	101	Chirographum in iure <i>confessio</i> vocatur	667
Census iudicii ab Imperatoribus per aliquot annos prorsus habebantur	ib.	Christi natalis quantum temporis inter eam & Herodis M. excessum intercesserit?	97
eius rei exempla	ib.	eam esse VIII. Kalend. Ian. statuit Ec- clesia Occidentalis	ib.
non ab ordinariis Praesidibus ageban- tur	107	consecratus ab Ecclesia Latina aemula- tione gentilium	96
vniversales Reges sub Caesaribus Rom. recusare non poterant	98	Christianae Ecclesiae misera conditio ostendi- tur	4
sub Augusto actos quid illustret?	ib.	Christiani vbi <i>Iudaeorum</i> nomine veniant?	209
Centonarum quoddam opificum genus?	384	eorum religio cum Iudaeorum religio- ne quaedam communia habebat	210
Centum aureorum poena tenebantur curato- res collegiorum, si quem inuito domino recepissent	408	<i>Galilaei</i> familiari conuicio audiunt	ib.
Centumuirale iudicium querela inofficiosi vo- cabatur	277	mores publicos innoxios non abroga- bant	8
Certificati sunt litterae, quas leges nauiticae exigunt	376	ab Ethnicis arguuntur variorum crimi- num	8
earum formulae	377	primi philosophiae Ethicae Studiosi	17
Romanis non ignotae	378	in primis Platonicae	ib.
Cetrepertien quid?	ib.	quinam ex illis pallio philosophorum induti?	17
Cessiones inter Iudaeum & Christianum in Germania prohibentur legibus publ.	494	prisci an Presbyteros suos singulari ha- bitu exornatos voluerint?	11
Cessitia tutela quid?	837	Romanensium ea de re senten- tia	ib.
Chalcidius eius commentarius in Platonis Timaeum	219	antistites maximis persecutionibus obnoxii	11. sq.
quando floruerit, incertum	ib.	eorum consuetudo cum paganis philo- sophis quid effecerit?	200
an fuerit Christianus?	219. sq.		
Characteres, quorum meminit Tertullianus, quibusnam temporibus conveniant?	7		
ab Euangelistis dati Chronologis ob- seruandi in computanda era Chri-			

CORUM

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

eorum scholae frequentatae a paganis	202	de ICtorum excellentiorum puritate	conqueritur	521	
eorum sacerdotibus indumenta sacra	V. T. tribuuntur <i>ov. et d. h. g. r. s. s.</i>	Caii Aquillii Galli collega in Praetura		783	
quid eis in contractibus cum Iudaeis	obseruandum?	eius locus de testamentis in prociandis	factis explicatur	981. sq.	
cum Iudaeis saepe confusi	404	collegiorum opera in ciuitatem se re-	uocatum fatetur	397	
eorum conuentus religionis causa	<i>iraphans</i> accensiti	exprobrat M. Antonio, quod liberti-	nam duxerit	298	
an togam cum superstitione Romana	posuerint?	eiusdem iudicium de formulis Roma-	norum	441	
ludibrio erant Iudaeis & gentilibus ob-	cenuiorem fortunam	illud expenditur		449	
quid in vestimentis immutarint?	9	eiusdem locus de C. Aquillio Gallo		780	
in habitu nihil adfectarunt	9	an tanquam tutor cum Publicia in ma-	trimonio vixerit?	833	
an nudis pedibus, vel soleis inambula-	uerint?	quomodo eleganter desinat vscapio-	nem?	876	
an vestitus ratione se prodiderint?	4	eius locus de tormentis		621	
eorum societates a gentilibus exproba-	tae	Cidares sacerdotum, nec cum Pontificis Ma-	ximi, nec cum hodiernis Episcoporum	mitris sunt comparandae	71
eorum notae quanam?	4	ag gentilibus in Ecclesiam inuictae		71	
primordium <i>ant. et c.</i>	8	Cisrae Arabicae Romanis intermixtae con-	spiciuntur in numo Bernardi, Ducis Sax.	89	
quanam vestiam genere vsu?	2	Cinctus Gabinus quid?		984	
Christianae religionis persecutiones quando	cessauerint?	quando eum sumserint Romani mili-	tes?	ib.	
eius vindices quinam?	2	Cirri quid?		89	
Christus an in Eucharistiae institutione pecu-	liarem habitum adhibuerit?	Alexandriarum puerorum cur detonsi	a Diodoro?	30	
an in communi vita?	ib.	Citatio olim fiebat in diem decimum quar-	tum (uber vierzehn n.achte)	883	
sub Quintilio Vato, Syriae Praefide	nascitur	Ciuitia verba quanam?		998	
vnde id ostendatur?	104	Ciuitates quaedam municipales in Germania	iure constituendi tutores gaudent	720	
cur eius natiuitatis era hodiernum tam	obscura?	Hanseaticarum circa n. erces veritas	Statuta	344	
quomam vestimentorum genere vsus?	32	integrae olim manumissae		420	
Chronologici quidam lapsus notantur	102	huius rei exemplum		ib.	
Chronotaxis imperii Archelai, ex ea demon-	stratur, Herodem Antipam regnare coe-	inde paroemia: Keine Heine	Nieger über die Mauer	ib.	
Chrysoctomi & Baronii sententia de prouerbio	<i>Αγγαίαις Ινδίας</i>			82	
Cicero Caium Aquillium Gallum suum vocat				82	

INDEX. RERVM

an feris fugitiis tutum periculum fuerint ?	886
Ciuitatis ius iuris quoddam tempus recuperandum iure Iubecensi ?	881
Ciuium Rom. domi suae maiestas ostenditur	980. sq.
Classici testes quinam Romae dicti ?	940
Claudius Liuiam suam praegnantem Augusto cedebat	989
Clausula testamenti prior inserta, qua testator, illud mutandi facultate abdicauit, an valeat ?	987
Clauentii (Iac.) vita exemplum suppeditat ambitionis stultae	150
Clementis epistola allegata a Pontificis nihil probat	21
Clementis Alexandrini libri Stromatum quid de Sophistis contineant ?	122
eius verba de Sophistis non recte interpretantur	123
quot characteres veras falsaeque sapientiae tradat ?	ib.
quatuor eius characteribus de vera falsaeque sapientiae tres noui addantur a Budaeo	124
Clemens IV. Papa decimas per vniuersam Germaniam exigit	739
Clerici Occidentales Graecos in tendendis capillis imitabantur	29
cur eis opus fuerit legibus vestitiis ?	ibid.
eos peculiarem habitum in prima Ecclesia habuisse, ostenditur	11
exempla Aegyptiorum	ib.
Graecorum & Rom.	ib.
eorum vestimenta a laicis non attingenda	12
Cleus abhorret ab habitu philosophico	19. seq.
Clodius P. abolita Romae collegia restituit,isque noua addidit	398. sq.
quantum ipsi profuerit hoc consilium ?	399
Codex Iudaei mercaturam exercere an aequiparandus sit codici deoctorum ?	564
Codices deoctorum ubi edendi ?	559. sq.
admittunt probaricnem contrarii, quamuis in vel maxime suffragentur alia adminicula	562
Codicilli quinam Seelen - Geräthe dicti ?	937
Coelestini P. P. epistola ad Episcopos Narbonensem & Viennensem scripta quid continent	14
quidque exinde colligendum ?	17
Coemitione nuptiae olim fiebant	447
Coena sacra intra priuatos parietes celebrata	17
Cognoscementen quid ?	358
Colobium quando adsumserint Clerici ?	29
quando commutarint cum dalmatica ?	ibid.
Collegia sacrorum caussa coeuntia antea vocabantur	401
Romae gaudebant iure suffragandi	397
quid ad ea tollenda mouerit Imperatores ?	ib. sq.
omnia, praeter antiqua SCo abolita	398
abolita restituta, siue noua adiecta a Claudio	ib. sq.
earumque a Numa instituta conuentus & sacra	386
earumdem fata sub Tullo Hostilio, Seruio Tullio & Tarquinio Superbo	310. sq.
cuius vni tantum accedere licuerit ?	410
noua instituta Principum indulgentia, quaenam illa sint ?	ib.
ea vel licita, vel illicita	408
illicitorum poena	ib.
in licita quinam recepti ?	408
aerum iuramentum	413. sq.
harum	harum

ET VERBORUM LOCUPLETISSIMVS.

- harum causarum 414
 privilegia 411 sq.
 licitis quinam exclusi? 409
 eorum, vt & opificum variorum denomi-
 nationes medicorum 420
 tenuiorum quae? 410
 meo caeteram Romae duo instituta 399
 horum vnum Mercuriale, alie-
 rum Capitolinam quae diebat
 ibid.
 veriusque celebrata 410
 alia collegia reconferuntur ib.
 mularum barbararum in rep.
 cassa fuerunt 396
Collegii Serapidis Ysid. mentio fit in harmo-
 re 402
Collegia artificum quot instituit Numa?
 ea recensentur 383 sq.
 cur ius antiquo heredes institui non
 potuerint? 412
 id mouit Lep. 413
 iudeorum numquam aliquis ex here-
 ditate capere possunt ib.
Collegii inimicissimi fuerunt Claudii & Tra-
 ianum quibusnam coire licuerit? 409 sq.
 406
Collegia opificum in vsum reuocantur a De-
 temuriis 392
Collybiticae negotiationis origo incerta 416
Colebium Bartholomaei 77
Comae. ita vocabantur puerorum capilli,
 qui vique ad aequum septimum non fonde-
 bantur 29
Comici Graecis potius, quam Romanos per-
 stringebant 29 6
 in **Commissum an statim** cadente captae naues?
 371. sq.
Comites Palatii qui, & in quibusnam Cera-
 prouinciis olim fuerint? 748
 Iuliani in urbem Aequigranum prote-
 ctionis iura exercuerunt 755
Comites tres singulae Canonistae iuris. 640
Comitia calata. in eis & extraneis heredes in-
 stituere licebat 274
 quid fuerint? 274
 curauspiciatissima dicta? 274
 cur in eis testamenta condita? 274
Comitiorum apud Rom. molestia 413
 quid in illis sancte obseruandum fue-
 rit? ib.
Comitum Palatinorum ad Rhenum (sedes. 743)
Commercium nulla vltimerant Germanis 416
 cur ea exteris cum ciuibus nostris de-
 negare, inhumanum ducant Gro-
 tius. & Scaccia? 327
 Salua esse debent in statu pacis ib.
 an exteriorum cum exteris hincibus
 prohiberi possint? 328. 329 sq.
 Grotius an distinctionibus suis
 rem recte deciderit? 329. sq.
Commissum quidiure Rom. vocetur? 394
 quid puriore stilo significet? ib.
Communio boni an iure Germ. obstat tutelae
 mariti? 843
Comparisoni litterarum an locus sit in
 cambio, reo fatente, litteras suis quidem
 esse simillimas, suas tamen esse negante?
 478
Condemnatoria sententia an in criminalibus
 semper opus? 664
Concilium Tridentinum. quid disponat de
 Presbyterorum habitu? 11
 Laodicenum quando habitum? 18
 in eo existimant, ministrum
 orarium ferre non oportere
 ibid.
Carthaginense disponit, vt Diaconus
 alba veste vratur ib.
Matisconense Agrestinum censura no-
 tat 38
Narbonense quando habitum, quid-
 que in eo Clericis interdictum? ib.
 Mompeliense quid disponat de
 habitu Episcopali? 220. sq.
 vestes Sacerdotales ab Apostolis
 deridat 217 30
Conditione ex mutuo conuent, si post indu-
 ctas

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Templa & basilicae eius iussa extruuntur	18	ne ipse abstulerit?	ib.
Macario, Episcopo Hierosolymitano		Corona triplex imagini Petri adpicta	34
 sacram vestam donat.	ib.	 consa Cleri quid dicatur?	38
an noui quid inuenerit circa querelam		Corpus delicti quid?	694
 inofficiosi?	239	Cothmannus refutatut a Mevio	909
 Wateri sententia refellitur	290	Cotta, ratiocinandi facultate homines indi-	
 cur personae leuiter notatas fratribus		 gere posse, vesane putat	114
 aueferri no'uerit?	290. sq.	 eius rationes refelluntur	115
 eius constitutio euincit, semiplenam		Crates potuitiam in mare proiciens quid dixit?	674
 probationem ignorare ius Rom.	627	Credere & parum probare sibi inuicem oppo-	
 eius numos minus recte interpretatur		 nuntat	631
 Peirecius	89	Creditorum an ex libris deceptorum probatio-	
 eius temporibus Christiani melius se		 nem debiti aduersus tertium petere possint?	556
 habere incipiunt	25	 Hilens. ICorum ea de re responsu	557
Constitutio Seuari & Antonini quo casu ser-		 an fidem admittendi ad cautionem iu-	
 nos contra dominos interrogari permittat?	636	 ratoriam?	558
Constitutio curatoris apud Rom. ignominio-		 cambiales in quam classem collocentur?	498
 sa	729	 praefertur in multis locis chi-	
Consuetudines Syluaducenses	838	 rographariis	ib.
Consulatum respuebat Caius Aquilius Gallus	783	Credulitas. an de ea iurari possit?	644
Consules in vrbe tutores ex inquisitione con-		 de ea iurans testis fit in propria causa	632
 stituebant iussu Claudii	907	 quo casu heredes de ea iurare possint?	ibid.
 & Senatores quando apud Romanos		Crisis puertis alicui Deo olim sacrari solebat	29
 instituti?	419	Critica ad veram sapientiam non pertinet	127
Contrabande Waaren quatenam?	338	Criticae nimis Studiofi videntur a Richardo Si-	
 quid hodie?	339	 monio	524
Contrabando vnde deriuetur?	332	Cryptae. Christianorum in iis conuentus?	636
Contractus literalis & cambii conuenientia		 Cuius sententia de inopia probationum?	636
 monstratur	466. sq.	 eiusdem sententia de origine querelae	
 muhi ad conuentiones iur. ciu. referri		 inofficiosi	279
 nequeunt	465	 quando confessos pro iudiciis habeat?	663
 cambialis quomodo differat a reliquis?	458	Curatores iure Rom. inuitis minoribus dari	
Contumaces an vet. iure Germ. pro confessis		 non poterant	729
 habiti fuerint?	694	 quomodo hi ad illos petendos addacti?	ibid.
Conuentio in manum, eius effectus in vxoribus	826. 826	 hodie	
Conuentionis quodnam genus cambium?	463		
Corocota latro famosus	677		
 praemium eum exhibens, qua ratio?			

INDEX RERVM

<p>hodie constituuntur a Principibus, quamvis repugnent minores? ib.</p> <p>Curator uxoris quomodo hodie fiat. maritus in Saxonia? 862</p> <p>utrum matri, bonis liberorum male venti fruenti constituendus, an familiae eriscundae iudicium decernendum? 604</p> <p>eius constitutio Rom. ignominiosa videbatur 729</p> <p>Curatores an feminae habuerint apud Rom? 819</p> <p>fragmenta I Corum, in quibus eius modi curatio occurrat, recensentur ibid.</p> <p>Curatorum & tutorum quid iure Germ.? 726</p> <p>Curiositas nimis an sapientem deceat? 131</p> <p>Senecae de hac quaestione sententia ibid.</p> <p>Cylo disciplina Pythagorae exclusus quomodo hanc contumeliam vitare sic? 150</p> <p>Cynici decori negligentissimi 132</p> <p>Cyprianus, vita eius a quomodo descripta? 23</p> <p>habitus eius, in quo ad supplicium ductus, describitur & an Clericalis fuerit? ib.</p> <p>eius locus de vestibus Christianorum; insidiae si struxit a Decio 73</p> <p>cur non credibile sit, eum dalmaticam gestasse? 85</p>	<p>Dalmaticus Coniunctivus, quid dicitur memores Livi? 994. sq.</p> <p>Dantes, Papa, quomodo Eccl. Rom. praefuerit? 26</p> <p>dalmaticae, sub eo in Eccl. introductae ib.</p> <p>luxus eius ib.</p> <p>disputationibus marronamm ib.</p> <p>cuinam comparetur ab Ammian. Marcellino? ib.</p> <p>Datinos auctores an iure Germ. non confirmandos esse, recte putet Strykius? 724. seq.</p> <p>Datum ex falso cambio quis ferat? 482</p> <p>Decemviribus testandi rationis ap. Rom. inventores 987</p> <p>Leges XII. Tab. ad reip. Rom. statum attemperant 819</p> <p>quomodo vocabulum patrisfamilias sumserint? 958</p> <p>ante eos & heredes extraneos instituerentur 274</p> <p>opificum collegia in usum revocantur 392</p> <p>Decennes pueri quo casu testati sint ap. Wisigothos? 947</p> <p>Declinas exigebat Clemens IV. per universam Germ. bello sacro impendendas 739</p> <p>Decius insidias struxit Cypriano 14</p> <p>Decius (Phil.) Ital. ICtus acerbissimus eius libri prohiberi mutilatique ib.</p> <p>Decostoris dolus malus an probari possit ex libro non rite, nec ex arte scripto? 563</p> <p>codex quo casu probet? 555</p> <p>indossamenta vitiosa habentur 496</p> <p>is indignus habetur privilegii mercatorum 535</p> <p>is si, vel ipse, vel eius curator bonorum ex libris agat, an admittendum sit ad cautionem iuratoriam? 518</p> <p>eius codex ubi edendus? 559. sq.</p> <p>Decor fundamenta 332</p> <p style="text-align: right;">id</p>
--	--

D

<p>Dalmatica vox recentior quando inuenta? 25</p> <p>ica vocabatur tunica clavis purpureis insignis ib.</p> <p>vestium hoc genus vixt gratioribus sordebat ib.</p> <p>vera huius tunicae origo ib.</p> <p>Caroli M. de ea sententia an vestis sacerdotalis 26</p> <p>Dalmaticae litteratae 25</p> <p>Dalmaticae litteratae 78</p>

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

id qui negligunt non veri sapien- tes	ib.	Diplomatum fidem quis impugnari?	82
illud plane proſcribebant Cynici	ibid.	Discrimen an aliquod inter veſtimenta genti- lium & Chriſtianorum	5
Definitio quid ICtis?	974	Diui Fratres quinam Imperatores audiant?	795
quid regulariter definire?	ib.	Diuiſio bonorum quomodo inſtituenda, vſu- fructu materno ſinito?	616
verae ſapientiae	125	Diuortiorum olim Romae frequentia vnde de- monſtretur?	437
Definitiones nominales in arbitrio hominum poſitae	ib.	ea ſollemniter adhibitaque formula: <i>res tuas tibi habeto, ſiebant</i>	ib.
iuris idem, quod regulae iuris	974	Dolabrarii qui?	384
Delatorem qui corruperunt, conſeſſis acqui- parantur	690	Dominium maris. variae de eo Doctorem ſententiae	322. ſq.
Delicti corpus quid?	694	vera ſententia	323
Demetrius hoſtibus frumentum transmittere parantem ſupendio punit	348	auctores qui de hac materia ſcripſerunt, reſententur	322. ſq.
Demonſtratio falſa cur non perimat legatum?	999	ſemel quaefitum animo retinetur	324
Dendrophori quinam?	384	huius domini effectus quales?	324. ſq.
<i>Der letzte mach die Thüre an</i> : qualiſhaec parorem?	581	Dominium improprie vocat <i>uſumfructum</i>	
Detestabilis & inſteſtabilis promiſcuae ſumitur	891	Veracius	589
Deutorum vltimae voluntati refragari Rom. inauſpicatum viſum	985	rerum legatarum quando tranſeat ad legatarium?	977
Diaconis quando albis veſtibus vtendum fac- rit?	18	Donationis mortis cauſa natura	869
Diem vet. Germ. vocabant dilationem legit.	583	Donelli opinio de confeſſione reorum reſuta- tur	668
Dies, quibus lege agere fas eſſet, olim indica- bant Pontifices	438	eius de iureiurando ſententia	623
Differentiae vſuſfructus materni Germ. & Rom.	583	Dos promiſſa quanam actione peti poſſit iure Rom.?	913
Diocletiani & Maximiani reſcriptum. an in eo fundatum ſit ius iur. ſupplet.	635. ſq.	quid de eius praerſcriptione diſponat ius Rom.	ib.
Diodorus gentiles ob deſonſos puerorum cri- nes irritat	30	quid Lubecenſe?	ib.
Dionyſius Exiguus, Abbas Rom.	86	an debeatur a matre vſuſfructuaria filiae vitam monaſticam eleſturae	614
quando floruerit?	ib.	eam apud Germanos maritus vxori offerebat	841
erae Chriſti inuentor	ib.	Dotes mulieribus conſeruari reip. intereſſe di- cit Pomponius	622
quando eius computatio recepta ibid.		Dotis fructus, an de iis diſponere poſſis ma- ritus?	977.
Diploma Henrici V. cur non genuinum vi- deatur?	419	illationem an mulier iureiuran- do probare poſſit?	641
Ottonis I. & Henrici II.	250	Drufus eius imperia aequo animo ferebant Romani	239
			Ducatus

INDEX RERVM

Ducatus ex regnis nati variis gauisi sunt prae-	417
rogatus	748
obseruatio Speculatoris Sax. de comi-	
tibus Palat. in Ducatibus qui ex re-	
gnis nati sunt	749
Dux Iuliacensis quo fundamento sibi ius gla-	
dium praefendi adseruerit?	761
Brabantiae cur Lotharingiae nomen	
adferatit?	761

E.

E cclēsia quaelibet olim vestes sacras pro-	
lubitu confici curabat	19
Orientalem inter & Occidentalem dif-	
ferentia ratione harum vestium ib.	
Treuirensis ius coronandi regem Ger-	
maniae sibi vindicat	44
Occidentalis natalem Christi diem	
VIII. Kalend. Ianuarii esse credit	57
in diebus festis constituendis saepe nul-	
lam tempora habebat rationem	96
Christianae misera conditio describitur	4
Edictum perpetuum quid?	789
tralaticium quid	393
Regio - Pruss. quosnam pro decocto-	
ribus malitiosis habeat?	163.
perpetuum quando compilatit. Salu.	
Iul?	795
Elagabalo quid vitio versum?	25
Elegia locus, vbi Maternus baculo Pastoralium	
vitam reuocatus dicitur	46
an recte a Baronio interpretetur de El-	
louico prope Selestadium	ib.
Ellychnia, quibus in templo opus erat ex	
quanam materia confecta?	66
Ellogia Salu. Iul.	801
Emancipationis Rom. ritus & formula	436
Emblemata Triboniani. an inter ea referenda	
Ictorum Rom. Fragmenta, in quibus men-	
tio sit de curatione maritorum in feminas?	829
Emporia quaedam recensentur, quae sub	
Francorum temporibus floruerunt	417
in his praescriptionis tempora contra-	
ctiora esse oportet	880
Enthusiastae. quid de eis sentiendum?	131
Ephod quid Itali?	24
an idem quod linea?	ib.
Epictetus quis?	208
eius laudes	ib.
an ab Epaphrodito Christianae religio-	
nis principiis imbutus fuerit?	209
an mere Stoica docuerit?	210
locus eius egregius de celebratione nu-	
minis	211
eius explicatio verborum Socratis	118
Ἐπιπέλας. quanam mulier Graecis ita di-	
cta?	821
Epiphanius quid de habitu Iacobi memoret	
explicatus a Gu. Cawē	54. & 57
63.	
Episcopale indumentum non in birro lacerno	
quaerendum	27
Episcopalia mitrae antiquitas vnde adferatur	
a Baronio?	55. 70
non ab Apostolis deriuanda?	71. sq.
Episcopatus dignitatem consequentur vete-	
res philosophi ethnici, qui Christo nomen	
dederant	17
symbolum ratione Factus baculus?	47
Episcopi Graecorum hodierni habitum mona-	
chalem renitent	20
quomodo caedem feruorum vindica-	
runt?	262
eorum habitus Saec. III.	ib. sq.
Ἐπιστάτης Graecis idem quod Praefes	103
Ἐπιστάτης an pallium notet?	5
Era Christi an in namis medii aevi occurrat?	
in ea computanda chronologi ad cha-	
racteres ab Euangelistis datos at-	
tendere debent	89
cur tam obscura?	85
eius inuentor	86
Erae martyrum inuentores quinam?	85
Erblose Güther quae?	908
inter.	

INDEX RERVM

- illustres an curatorum consensu indi-
geant in contrahendo? 866
- Feminam tutor in eius tutela constitutam du-
cere prohibetur iure Germ.** 836
id & productum ad casum, si maritus
vxoꝝis suae curam post nuptias sus-
cipere vellet ib.
- Ferrariensis (Io. Petrus) ICtus celebris** 740
quando floruerit? 741
- Feuda. de iis regulariter disponere per vlti-
mam voluntatem non licet in Germania**
957
quibus casibus id permissum? 958
loci quidam recensentur, vbi cum ef-
fectu de iis testatur ib.
hereditaria allodiis aequiparantur ib.
- Fictiones Cartesianae & Burnetianae de re-
rum omnium origine an veram sapientiam
inducunt?** 133
- Fiducines Tibicinum collegio accesserunt** 383
- Filii filiaeque fam. iure Rom. in tutela esse non
poterant** 817
- Filiis quorundam opificum cur nefas fuerit,
opificia addiscere?** 424
- Filius patri ex quo principio iur. Rom. non sit
testis idoneus?** 632
- Filiusfam. an cambiare possit?** 476. sq.
- Fisci scriptura in quantum probet?** 540
- Flavius (Cnaeus) formulas vet. Rom. pu-
blicat.** 449
- Florentiae quomodo legatur: L. CXX. D.
de V. S.** 972
- Forma. quid ratione eius homines prae bru-
tis peculiare habeant?** 138
- Formula olim qui cadebat, caussa cecidisse
videbatur** 438
- Formulae cambiorum quae in iis superuacua?
praecipuae, quibus utebantur Roma-
ni, recensentur** 433. 434. 436. 437.
438. 447
a quibusnam Imperatoribus abroga-
tae? 449
an exinde concludendum, quod
- absurdum inuentum fue-
rint? ib.
earum mysteria quis aperuerit? 449
- Formularia iurisprudentia cur plerisque ho-
die videatur ridicula?** 439
ad eam ridentium obiectiones respon-
detur 441. 442. 443. 444. 445. 446.
seq.
- Foro qui cesserunt, an eorum libri probent?**
558
- Fragmenta XII. Tab. qui seruarint?** 819
ICtorum Rom. in quibus curatio ma-
ritorum in feminas occurrit, an re-
cte inter emblemata Tribonianii re-
ferantur? 829
- Franci tutelam *Mundeburde* vocant** 712
- Francigenum Regem se vocat Otto M.** 746
- Francorum Reges de salute pupillorum solli-
citi** 711
eorum sub imperio quaenam iurisdic-
tionis in Germ. facies 219
eorum temporibus serui vrbes habita-
bant 417
eorundem ministeriales varii generis
recensentur 418
- Fratribus quo casu non debeat legitima iu-
re Rom.?** 961
- Fratrum arualium collegium. an ad illud de-
cemuiralis lex pertineat?** 393
- Fugiens reus damnato aequiparatur iure
Rom.** 691
an id etiamnum obtineat? ib.
- Fugitiui inter seruos relati ex L. Fusia Can.**
885
- Fundum vxorem in Saxonia sine mariti con-
sensu alienare posse, an recte existimet
Menius?** 865
- Fundus est in agro, qui Sabines vocatur,
eum &c.* formula Rom. petendi vindicias**
438
alterius ad eam responsio ib.
Furiosi confessio. quid de ea sentiendum?
693

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

G.

<p>Gabinus cinctus quid? 984</p> <p>Gallia. an ex eius obsessione recte colligatur, Apostolos gladiis vsus fuisse? 52</p> <p>Galilaei. ita dicti Christiani familiari conuittio 270</p> <p>Galli secessus in Caecinam, Hetruriae oppidum 780</p> <p>Galli Icti plures 767</p> <p>Gallia. ibi testatur mulier auctoritate viri indiget 869</p> <p style="padding-left: 2em;">ibi disputatum de tonsura 38</p> <p style="padding-left: 2em;">quid ibi requiratur ad deferendum iurandum suppletorium? 640</p> <p style="padding-left: 2em;">eorum ineptiae in interpretandis numis antiquis 84</p> <p>Gallina fumosa (Rauch-Huhn) cur signum iurisdictionis patrimonialis? 262</p> <p>Gallorum cum Germ. communis origo 840</p> <p>Gallus (Aelius) 767</p> <p style="padding-left: 2em;">scripsit librum de V. S. 767</p> <p style="padding-left: 2em;">quando fiorerit? ib.</p> <p style="padding-left: 2em;">Iulius Aquila non confundendus cum Caio Aquillio ib.</p> <p>Caius Aquillius stipulationis Aquillianae auctor 768</p> <p>Gallus (Caius Aquillius) gente celebri natus ib.</p> <p style="padding-left: 2em;">eius res gestae illustrantur monumento ex Gruteri inscript. 769</p> <p style="padding-left: 2em;">ex eius familia multi <i>Flori, Tusci</i> vel <i>Corui</i> cognominati sunt 770. 786. 787</p> <p style="padding-left: 2em;">maiores habuit tribunicios consulares & praetorios 770. sq.</p> <p style="padding-left: 4em;">horum vnus legem Aquilliam tulit ib.</p> <p style="padding-left: 2em;">pater eius an fuerit L. Aquillius Gallus? ib.</p> <p style="padding-left: 2em;">ex eius scriptis in pandectis nihil superest 782</p> <p style="padding-left: 4em;">ad eius testimonium saepe pro-</p>	<p style="padding-left: 2em;">uocatur in pandectis 782</p> <p>iurisprudentiam heurematicam excoluit 777</p> <p>variorum iuris capitum auctor 778</p> <p>eius iustitiae specimina 772. sq.</p> <p>in respondendo de iure maximam sanam consequutus 775</p> <p>de facto consultus, quid responderit? 776</p> <p>eius studia 772</p> <p>eius praeceptor Q. Mucius Scaeuola Pontifex Max. 702. seq.</p> <p>consul fieri nolebat 783</p> <p>an cum filio eius gens Aquilliana extincta? ib.</p> <p>quibus dignitatibus functus in rep. Rom.? ib.</p> <p>eius discipulus fuit Seru. Sulpicius 781</p> <p>quando mortuus? 783</p> <p>Gallus (M. Aquillius) ob euulgatas sortes occisus a Tarquinio 772</p> <p>Gaiuanus (M. Aurelius) quo fundamento neget, patribus non licuisse liberos exheredare per XII. Tab.? 774. sq.</p> <p>Ganentius West Saxonum Rex 37</p> <p style="padding-left: 2em;">epistolae Aldhelmi ad eum scriptae sit mentio ib.</p> <p>Gasindi (Gesinde) quid iuris circa eos? 258</p> <p>Gallo Chamilcar Apostolos tonsos ait, & refutatur 28</p> <p>Geburts-Brieffe cur a civibus nouis exegerint Germani? 420</p> <p>Gellius Caii <i>origo</i> 637</p> <p style="padding-left: 2em;">er eius noctibus Att. probatur, iusurandum veterum praxi repugnare 637. sq.</p> <p>Gentes integrae inter se vsae praescriptione 874</p> <p style="padding-left: 2em;">id illustratur exemplo Hebraeorum ib.</p> <p style="padding-left: 2em;">& Laedemoniorum ib.</p>
---	---

INDEX RERVM.

- Gentiles** cur philosophiam suam doctrinis
 Christianis exornauerint? 189
 Christianis exprobrabant societates 3
Gentilismi partes duae 194
Gentilium Theologiae quot genera? 190
Gentium integrarum diuersitas in gressu 148
 arbitrium circa formam vestium 2
Gerada. de ea disponere prohibentur mulie-
 res Saxon. 956. 869
 habitus intr. antiquitas demonstratur ex
 L. Anglorum & Werinorum 936
Gerhabere: ita in superiore Germ. vocantur
 tutores 850
Germani pudicitiae laudem sortiuntur a Ta-
 cito 312
 eorum mercatura 327
 in constituendis collegiis imitati sunt
 Romanos 415. 420
 antiqui urbibus & oppidis caruere 416
 eis nulla olim erant commercia ib.
 apud eos quatuor hominum ordines
 erant ib.
 quando consules & Senatores apud eos
 instituti? 419
 qua ratione prospexerint pupillis? 710
 apud eos Principes suprema tutela gau-
 dent 710. sq.
 quando testamenta condere coeperint?
 937. sq.
 eorum testamenti factionem memo-
 rant leges variae 936
 eis non minus competeat ius vitae
 & necis, quam Romanis 255. 254
 morum suorum tenacissimi 844
 caularum Patronos male habebant
 239
 cur fundos non facile alienari passi
 sint? 954
 Gallorum imitatores in gressu 143
 confessos an condemnauerint? 660
 cur in materia de testamentis peregrin-
 os, quam maiorum mores sequi
 maluerint? 967. sq.
 iuris Rom. addiscendi causa frequen-
 tes Bononiam profecti 968
 eorum potestas in seruos an fuerit iu-
 risdictio 259
 quibusnam absolute denegarint testa-
 menti factionem? 910
 suprema iudicia vocant *ibrem letzen*
Willen 967
Germania. ibi testamentifactionem passim
 impediunt heredes ab intestato 948
 an id iuri Rom. consentaneum?
 ibid.
 ibi in multis locis non de omnibus bon.
 testari licet 953
 ibi & feminae adultiores tutelae sub-
 sunt 718
 ibi heredis institutio in testamento non
 absolute necessaria 965
 id probatur ex iure Hamburg.
 ib. sq.
 idemque in Belgio obtinet 966
 ibi inter bona adquisita & hereditaria
 passim distinguitur 956
 ibi non omnibus promiscue testari li-
 cet 910
Germaniae Reges vbi inaugurandi per A. B.?
 755
 quando vnita Lotharingia? 746
 veteris mores fere exoleuerunt 241
Germanicas leges qui ediderint? 587
Germanici iuris studium commendatur 570
Germanus. de eius libro iudicium 40
Germon (Bartholomaeus) diplomatum fi-
 dem impugnata 82
Gibeonitae Iosuae vestium vetustate illudunt
 31
Giro quid vocetur in negotio *collybistico*?
 461
Gladii cuiusdam inscriptio *supposititia* 86.
 87
Gladium praeferendi ius cur sibi vindicari
 Dux Brabantiae in coronatione Imperato-
 ris? 761. sq.
 Dux Iuliacensis? ib.
 cur Pontificii adscribant Petro & reli-
 quis 915

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

quis Apostolis?	51	gitur in Concilio Monpeliensî	21
quatenus in iura Clericorū videntur Canonizatae?	ib.	philosophicus indecorus habetur a Clero	20
inter insignia Apostolorum referunt	ibid.	meretricius in quo constiterit?	300
eum praeferendi iure gaudet Elector Sax.	761	Aristidis priuatus quid?	8
Glossatores excogitarunt priuilegia, quod habent mestatosum libri.	541. 545. sq.	sacerdotalis vbi primum inualescere coeperit?	15
Goeddei (Io.) de occasione Legis CXX. D. de V. S. sententia	976	Pontificiis non indifferens	12
Gorgiae Leontini fastus	119	eiusdem antiquitas	21
Gorhofredi (Iac.) verba de interpretatione iuridica.	978	a Pontificiis ab Apostolorum aeuo deriuatur.	ib.
Graeca lingua scriptum legatum cur non valuerit?	998	sacer Noui Testamenti	22
Graecae litterae olim cum latinis eiusdem figurae	91	eo non pertinet Origenis testimonium	ib.
feminae an sine tutore in ius vocari poterint?	820	Cypriani, in quo ad supplicium ductus, describitur	23
quomodo citatae?	ib.	Sacerdotalis antiquus an in numo Theodosii quaerendus?	73
Graeci quid vocent iniurandum voluntarium?	625	<i>Hæc, ut in his ceris scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor &c.</i> formula testandi ver. Rom.	437
quid necessarium & iudiciale?	ib.	Haereses vnde ortae?	230
quonam genere vestium vsi?	2	Halenf. Ictorum responsum in causa mercatoris a mercatore bonis euerso pecuniae summam ex litteris priuatis petentis	553. sq.
celebrabant <i>videtur vides</i>	579	Hamburgenses quid circa insignia nauium statuerint?	367
Graecorum cura pro pupillis in constituendis tutoribus	706	Hamburgi aequae breuis est immobilium praescriptio ac Lubecae	900
ipsis tutela legitima agnatorum suspensa videbatur	ib.	ibi vir ad defendendam uxorem in iudicio inuitus obstringitur	864
Gregorius M. vestitus sacri leges vbique obseruatas vult	19	idem obtrinet Lubecae	ib.
Turonensis & Isidorus nugarum amatores	37	an ibi ex praescripto iur. communis restari liceat?	960
Grotii locus de Apostolorum gladiis	52	ibi indossamentum in scio debitore factum viciosum est	496
Guelphorum & Gibellinorum Factiones	739	Handwercke. <i>ehrliche vnd zünfftige</i> Germanis synonyma	424
Guido Paucirelus resuratur	805	quid inde sequatur?	ib.
H.		<i>Hand muß Hand wahren</i> : paroemia in iure Lubec. recepta	904
Habitus Clericalis an prudentiae regulis & decore aduerfetur?	11	Hardwini (Io.) de antiquis auctoribus sententia	82
sacri nouitatem agnoscunt Pontificii cordatiores	12	eiusdem sententia de anno Herodis	XLII
philosophicus non erat sacerdotalis	16		
Archiepiscopalis & Episcopalis restrin-			

INDEX RERVM

XLIJ. teiicitur	93	mentum	434
Harmonia Euangeliorum vbi reperta ?	101	Herodes plures instituire licet iure Rom.	966
Hastae iudicium quid ?	283	in Germania passim ne vnusquidem institui potest	967
Hebraei terram maritimam non colebant	334	huius rei exempla	ib.
an mercaturam exercuerint ?	ib.	curiose antiquo non potuerint institui	
quid ap. eos circa praescript. rer. mob.		collegia ?	412
iuris fuerit, incertum	878	ab intestato extantes passim testamentarificationem impediunt in Germania	
de eorum lege agraria quis egerit ? ib.		quo casu eos de credulitate iurare posse	948
an in causis capitalibus confessum condemnarint ?	657. 665	putent Pragmatici ?	633
in nulla causa testem singularem admitterebant	318	Heredi in iusta ignorantia versanti an detur restitutio in integrum aduersus praescriptionem iur. Lubecens. ?	909
Hebraei cur viduas Deo curae esse putarint ?	814	Heredis institutio in testamento abesse potest iure Germ.	965
an pupillis tutoribus prospexerint ?	706	vnde id probetur ?	ib.
quibus conditionibus eis permissa fuerit testamentifactio ?	929. sq.	idem in Belgio obtinet	966
eorum testamentifactio an ex verbis Iesaiæ elici possit ?	929	caput ac fundamentum testamenti iure Rom.	964
Hebraismis Vlpianum non vsu esse ostenditur	699. sq.	hac omissa an legata eo relicta subsistant ?	ib.
in eius stilo multi notantur	697	in diem iure Rom. fieri non poterat	998
Hegesippus quisnam de pallio Iacobi allegatur ?	16	Hereditaria bona immobilia iure Lubecens. hereditibus ab intestato relinquenda sunt	955
multa commenta tradit	57. 64	quid de reliquis istud ius disponat ? ib.	
quid per <i>lineam Iacobi</i> intelligat ?	66	Hereditas luctuosa. ad eam vocatur mulier ingenua ex S.C. Testulliano	828
Henrici V. diploma cur non genuinum videatur ?	419	Heres an praelegatum accipere possit ?	997
Comitis Palatini Lotharingiae stemma genealogicum	751	ex asse quis ?	ib.
Henricus Auiceps urbium per Saxoniam conditor	418	Herodes M. quantum temporis inter eius obitum & imperium Antipae intercesserit ?	94
sub eo alia esse coepit oppidanorum conditio	ib.	annus eius emortualis fuit Iul. XLII.	ibid.
Furius primarius Comes Lotharing. constitutus ab Henrico IV.	752	quantum temporis effluxerit inter eius mortem & natalem Christi ?	95
Heracles quando vixerit ?	15	Herodis Antipae numus describitur & notatur absoluitur	90
exemplum eius ostendit, Presbyteros nullo peculiari veste a plebe discrepasse	ib.	quando is regnare coeperit ?	91
Herbam Nicotianam an hostibus subministrare liceat ?	340	portio eius ex testamento patris	ib.
Herculeus morbus comitorum olim impedi-		priores	

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

priores patris tabulas posterioribus praelatas vult	ib.	Hosti vtrum merces sint destinatae nec ne, vnde iudicetur ?	364
Hetruria. quando ibi testamenta innotuerint ?	99f	deditioni proximo necessaria sufficien- tes quomodo puniantur ?	347
Heurematica iurisprudencia quid ?	777	Hostilium nauium signa quaenam ?	367
Hiberni baculum a Iesu gestatum falso cre- dunt	47	Hostium proprias esse merces, vnde pateat ?	366
Hierocles quis ?	21f	Hotomannus (Franc.) quid conqueratur de testamentificatione in Germania ?	938
scripsit commentarium in aurea Pytha- gorae carmina	ib.	Hugo Donellus an Salu. Iulianum Proculaia- norum sectae recte accenseat ?	802
eius philosophia	21f. sq.	<i>Hunc ego hominum liberam esse volo</i> : For- mula manumiss. vet. Rom.	436
Hieromartyres. ab eorum imaginibus non concludendum ad vestes Apostolorum	17	<i>Hunc ego hominum ex iure Quiritium me- um esse aio</i> : Formula in emancipationibus adhibita	ib.
Hieronymi testimonium de Romanorum pro- teruita an recte explicetur a Baronio ?	f	Hypothecaria actio quo casu annali praescri- ptione excludatur secundum ius Lubec.	908
Hippolytus pallio philosophico indatus vbi conspiciatur ?	17		
cur hic habitus pro Clericali haberi non possit ?	18		
Hispalae Fecenniae tutoris optiq data a Sena- tu	82f	I.	
Hispani in explicandis numis prae reliquis in- eptiunt	83	I acobi tres an studuendi ?	f9
id quod exemplo ostenditur	ib.	Patrum testimonia huc nihil faciunt	ib.
Hispania Saeuorum, Vandalorum, Visigo- thorumque olim sedes	85f	Iacobus minor Hierosolymitanae Eccles. Epis- copus	f3
Historiae Apostolicae auctor personatus sub quo nomiae lateat ?	33	indumenta eius sacra	ib.
eius libri nugarum pleni	ib.	ei lineam vestem adscribit Eusebius	f4
Histrione quis habitu sacro vtatur, sancit Iu- stinianus Imp.	20	auctorum testimonia de eius indumen- tis	f5. sq.
Homines respectu morum ad quatuor classes referri possunt	156. sq.	cur sacerdos esse non potuerit ?	f8.
quid ratione Formae prae brutis habe- ant ?	138		62.
diuersi iuris qui ?	289	eius Familia	f8. sq.
Hominum ordines quot apud veteres Germa- nos ?	416	Frater Domini vtrum ab Alphaci Iaco- bo distinguendus ?	f9. sq.
Homo proprius. in eius vindicatione obtinet praescriptio annalis iure Lubecensi	884	Iacobus Frater Christi germanus dici nequit	60
<i>Hostes</i> apud Romanos dicebantur peregrini	879	nec vterimus, nec consanguineus	ib.
aduersus eos erat perpetua auctoritas	ibid.	dum ad <i>παραπύριον</i> adpirasse dici- tur, quomodo id intelligendum ?	63
		Sancta Sanctorum non ingressus	ib. sq.
		an fuerit iuuenis relicta sindone aufu- giens ?	64
		insignem	

INDEX RERVM

in signem sapientiae stulticiaeque characterem inculcat	129	rum commendata	713
Iamblichus an Platonis philosophis accessus ?	216	huius rei exempla	ib.
variorum de eo iudicia	217	Incedere an purioris latinæ vocabulum ?	142
structurae Christianismi in eius operibus obviae quid ?	ib.	Incessus. ex eo diiudicare mores, omnium optime sciebat Pythagoras	149
Ianus a Costa putat confessionem reorum non nisi verbis & litteris fieri posse	672	itemque Augustus	150. sq.
Iauolenus (Priscus) Ictus eius dignitates	801	Gregorius Nazianzenus	151
iniuria dubiae sanitatis homo dicitur	801. sq.	nec non Ambrosius, Mediolanensis Episcopus	153
eius Fragmenta in pandectis reperiuatur	802. sq.	animi index non postremus	139
auditores	801. sq.	auctorum testimonia	ib.
Iesus an baculum vniquam gestavit ?	17	de eo paucis, nec cum cura actum	140
<i>Ilictor, colliga manus</i> : Formula haec explicatur	443	quid per eum intelligatur ?	142
Illicentem dotis an mulier iureiurando probare possit ?	641	ex eo propensionum signa petenda	144
Illegitimum in bonis an usus fructus comparatur matri ?	576	quanam illa ?	ib.
Illicitorum collegiorum poena quae ?	408	an ex eo certo, an probabiliter iudicandum	144
Illustri femina an curatoris consensu in contrahendo indigeat ?	866	eum signum morum esse, ex physicis demonstrari potest, prout fecit Bo-rellus	145
Imagines hieromartyrum. ab iis non valet conclusio ad apostolorum vestes	17	eius caussa	ib.
<i>Ἰμᾶτες</i> , quid Graecis ?	31. sq.	varietas vnde ?	146. sq.
Imitatio. ad eam valde proclives sunt homines	143	affectibus potissimum mutatur	147
id quod illustratur exemplis	143	Sanguineorum	163
Immobilibus aequiparantur reditus (Renten) iure Lubecensi	901	Melancholicorum	ib.
Immunitates collegiorum	413. sq.	Cholericorum	ib.
eorum causae	414	Phlegmaticorum	ib.
<i>Implere</i> in iure saepe idem est ac probare	630	virtute praeditorum	181. sq.
Imperatores collegiis in Germania institutis maxime aduersabantur	421	de eo regulae	163. sq.
id quod patet exemplo Friderici II. & aliis clausibus	421. sq. 389	eius status singulos propriis vocabulis expriment Graeci	142
Impudentia. de ea duo inter se certant apud Aristophanem	676	ex naturali tantum de hominum moribus iudicandum	143
Imperatoribus in inauguratione cura pupillo-		aliorum saepe muratur	ib.
		eius diversitas inter integras gentes	148
		Hispanorum	ib.
		Gallorum	148. sq.
		Hungarorum	149
		Individa & confessio. quid de ea sentiendum ?	62
			Indossa-

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Indoffamentum vocatur cessio, vel mandatum in cambio	461	de inofficiosa donatione C. dote liceat argumentari?	307
an recte latine vertatur <i>inductio</i> ? ib.		quibusnam detur?	277
infecto debitore factum Hamburgi vitiosum	496	iudicium centumvirale vocabatur <i>actus</i>	ib.
an iudaeus Christiano cedere possit?	494	<i>actus</i>	ib.
a decoctore factum vitiosum est	496	cur eo colore instituenda, quasi turbatae mentis fuissent parentes?	280
vitiosum in bianco	493	eius antiquitas	281
Indoffare quoties liceat?	495	quando ad Fratres & alias personas fuerit porrecta?	282. sq.
Indoffari an omne cambium possit?	492	Inopia probationum quando esse censetur?	636
an assignatio possit in cambio, & inde actio institui?	488	significationem huius vocis quis obseruat?	ib.
Indoffarius quo casu dominus fiat cambialis (Schedulae)?	461	an idem ac probatio <i>semiplena</i> ? ib.	
Infallibilitatem Papae in dubium vocauit Semeca, Praepositus Halberstadiens.	739	Inscriptio in gladio Constantini M. suppositiua	86. sq.
Infamia notantur a Praetore pacti super delicto priuato	690. sq.	Spoletana eiusdem notae	88
Infamis persona, ea instituta herede fratres & sorores legitimam petere possunt iure Germ.	961	da	792
Infantia maiores quo casu infantibus comparantur?	670	Insidiae Polycarpo & aliis structae	14
Inficiandolis quibus causis crescat iure Rom.?	674	Institutio heredis in diem apud Romanos fieri non poterat	998
Ingenua ius trium liberorum habens ex SC. Tertulliano ad luctuosam hereditatem vocatur	828	Instrumentum Meklenburgicum torturae generis	679
Ingenuis quando licuerit libertinas ducere?	293	Instrumentis, si <i>semiplene</i> probatum, an iuriurando suppletio locus sit?	643. sq.
an id ex Lege Aelia Sentia?	ib.	Interdicere. an ex huius vocis vsu Hebraismus Vlpiani pateat?	700
an omnia id fuerit indultum? ib. sq.		Interpretationis iuridicae mysterium	978
Iniurato cuiquam credendum putarint Athenienses?	633	Iac. Gothofredi verba huc spectant	ibid.
Iniuria Christianae religioni illata a quibusnam vindicetur?	2	Interrare stilo vet. iuris Germ, idem ac <i>sequerare</i>	899
Iniuriarum patientia qua ratione commendatur a Seruatore?	32	Intestabilis & detestabilis. vocabula haec promiscue vsurpantur a veteribus	291
actio Lubecae intra tres dies expirat	881	Inuentarium an mater vsufructuaria conficere teneatur?	607
Innocentii P. P. III. Epistolae, in quibus de baculo Petri loquitur	43	Inuitis minoribus curatores dari non poterant	729
Inofficiosi querela. quo casu ab hac ad illam		quomodo illi ad eos petendorum adacti?	ibid.
		cua	469
		d 2	Ioannes

INDEX RERVM

Ioannes Apostolus an bractea in fronte gestauerit?	67. sq.	eorum contemptus ob singularem habitum	4
Fragmentum apud Eusebium hac pertinet	67	Iudaeicae vestes ad religionem pertinebant	31
an episcopalem mitram gestauerit?	70	Iudaeorum libertinorum ultra quatuor mille Romae habitasse, refert Tacitus	402
& Philippus an conspiciantur in numo Theodosii?	73	Iudaeorum nomine veniunt Christiani	209
tunicam suam Aristodemo dedisse fertur	33	Iudex quando iusiurandum decernere possit?	631
Iosephi testimonium de anno emortuali Herodia M. cum Iudaeorum hypothese conspirat	95	quando torturam?	681
Isidori locus an tutelam Romanorum confirmet?	832	Constitutio Carolina quid ea de re disponat?	682
Isidorus fidem non meretur in probatione tonsurae Petri	38. sq.	ad eius religionem pertinet <i>ne perire quidem volentes innoxios damnare</i>	666
Isidorus Mercator. ex eo variae epistolae decretales desumptae	22	eius periurium, quo rei confessionem, spe impunitatis falso ostensa elicit, an excusandum?	678
Italorum commercia longe lateque se extendebant medio aevo	548	Iudices quales olim esse oportuerit?	779
priuilegium libris mercatorum tributum in Germaniam inferunt	ib.	<i>viri boni adpellati</i>	ib.
Italiam quid pellexerit Langobardos?	334	Iudicia publica Atheniensium eorum indoles	666 ib.
Italica statuta continent priuilegium codicum mercatorum	546	Iudicium lubricum Feminarum	812. sq.
Ite in suffragia &c. Formula haec quando apud Romanos adhibita fuerit?	434	Iudicium Romanorum religio laudatur a Tertulliano	683
Iudaei in supremo Imperii dicasterio admittantur ad iusiurandum supplet. aduersus Christianos	646	Iuliacensis Dux, quo fundamento sibi adferuerit ius gladium praeferendi?	761
eorum libri an comparandi libris doctorum?	554. sq.	Iulianus (Salmius) vnde deriuandus?	790
an eis contra Christianos deferri possit iusiurandum supplet.?	645	quando floruerit, editumque perpetuum compilari?	794. 795
eorum collegia heredes institui nequeunt	413	Seuerus perperam cognominatur	794. sq.
an Christianis cedere possint indolamentum?	494	eius stemma genealogicum Reinesiano accuratius exhibetur	794
eorum auctoritas in tempore mortis Herodia M designando valet	94	laudatur a Spartiano	791
mancipia Christiana comparare prohibentur	336	eius patria	789
ad diem VII. mensis Caesen Synagogae supplicationem indicunt	94	eius praeceptor, elogium & discipuli	801 802
eorum collegiorum Fata	401. sq.	ex eius fragmentis patet, eum Stoicam philosophiae fuisse addictum	798
		eiusdem decisiones in iure Rom. obviae	800
		ensor eius acerrimus Vlpianus Marcellus	ibid.
		amicus vocatur a Marco & Lucio, Impera-	94.

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

peratoribus	795. 804	Iureiurando an mulier illationem dotis pro-	
latinaram Graecatumque litterarum		bare possit ?	641
peritissimus	796	Iuri Rom. nimum a multis statuitur pretium	525
in Fragmentis eius multa antiquitatis			
vestigia occurrunt	797	Iuris ignorantia quibus casibus noceat ?	918
Soriten accuratius definiuit	ib.	Iuris Rom. & Lubecens. in praescript. bon.	
Procleianae Sectae perperam eum ad-		vac. differentiae	906
scribit Hugo Donellus	802	Romani & Longobardici discrimen ra-	
eius obseruatio de quinque infantibus		tione tutelae maritalis	846
vno parte fufis	798	Sueuici & Saxomici similitudo in eadem	
eius mors, & vbi sepultus ?	805	tutela	850
Filius eiusdem nominis	ib.	Prou. Saxon. locus insignis de eadem	
nepos eius cur a Commodio necatus ?		materia	849
	ibid.	diuersi homines qui ?	289
eius opera	807. 808	Iurisdictio an fuerit Germanorum in seruos	
Iuramentum quae causae respuant ?	646	potestas ?	259
eas ostenderunt in primis Seraphinus a		quotuplex	148
Seraphinis & Berlichius	ib.	quibusnam demandata apud Germa-	
Iurans in supplementum testis fit in propria		nos ?	ib.
caussa	632	patrimonialis cur ira dicta ?	261
Iurantem qualem esse deceat ?	646	ea describitur	244
Iurare manu sexta septima quid ?	619	cur eius tanta sit obscuritas ?	143
Iurare an de credulitate possit ?	644	circumscripta	263
Iure communi an in causis criminalibus in		germanicae a Rom. discrimen	241
contumaciam poena decernatur ?	694	academica ad quamnam speciem iuris-	
Coloniensi quomodo testari oporteat ?		dictionis referenda ?	243
	960. sq.	statutum imperii perperam pro patri-	
Iure consulti nomen maius, quam vulgo cre-		moniali venditatur	242
ditur esse, ostenditur	522	qualis concessa, ex formulis, litteris	
eius officium duabus partibus absolui-		inuestiturae infertis, iudicandum	243
tur	ib.	omnis apud Romanos erat personalis	
Iureconsulti quinam laudentur a Cicerone ?			245
	436	in Anglia nulla est hereditaria	246
eorum doctrina Reformationi praelu-		bassa quid ?	721
fit	741	patrimonialis iure Rom. incognita	244
Romanorum vitae ratio	781	quando in Germania innoresce-	
ICTorum semidoctorum numerus cur hodie		re coeperit ?	246 249
tam magnus ?	527	non solum ibi vsu recepta est	
quamnam re potissimum se prodant ?		245. sq.	
	225	Hertii & Conringii argumenta	
ICTos veteres saepe in medium consulere iu-		de eius origiue examinatur	
bebant Principes	804		247. sq.
illorum moderatio erga dissentien-		Iurisditionis extraordinariae erat tutoris da-	
tes	ib.	tio apud Rom.	709
		d 3	Iuris.

INDEX RERVM

- Iurisprudentia Romanis olim propria** 769
Formularia Romanorum a viris sapien-
tissimis inuenta 438
 cur ea plerisque hodie videatur
 ridicula? 439. sq.
 ad eam ridentium obiectiones
 responderetur 441. 442. 443.
 444. 445. 446. sq.
heurematica quid? 777
 ei nauaturos operam quomodo prae-
 paratos esse deceat? 528
 quomodo differat a Politica? 738
Ius adminstrandum tutelam quando incipiat?
 724. sq.
Albinagii quid? 949
 etiamnum in Gallia obtinet ib.
 illud & in Germania viguisse
 probatur ex Dipl. Car. M.
 950. sq.
 sublatum a Fridrico II. Imp.
 per Autenticam *Omnes Per-*
egrini 951
Canonicum quid circa merces vetitas
statuat 338
Ciuile a Lubecensi in praescriptionis
potissimum termino discrepat 882
Ciuitatis intra quodnam tempus recu-
perandum iure Lubecens.? ib.
Gentium quomodo differat a ciu. in
eadem materia? 875
Germanicum non negligendum esse
ostenditur 570
 quasnam merces vetitis adnu-
 meret? 341
 veteris eiusdem iuris effectus
 quidem tutelae maritalis su-
 persunt etiam in locis, vbi ius
 Rom. introductum 870. sq.
Geranii (Das Krahen- Recht) quid?
 346
Hagenstolziatus quid? 951
 an etiamnum vigeat in Germa-
 nia? ib.
Hamburgense an distinguat inter bona
mobilia & immobilia in materia te-
stantificationis? 955
 Statuti verba adferuntur ib.
 quid Bremense, Dirhmaricum
 & Mindenense in eodem iuris
 capite? ib. 956
Lubecense res mobiles aequae ac immo-
biles anno praescribit 896
 in materia praescriptionis bon.
 vac. sequitur principia iur.
 Germ. antiqui 907
 id quod demonstratur ex iure
 Longobardico & Alemanni-
 co ib.
 quomodo differat a communi
 iure in praescriptione rerum
 mobilium & immobilium
 895. 898. 899
 desumptum ex *Sulateni* iure 883
 ex eo periocha interpretatur 895
 eiusdem aequitas 873
αὐθαίρετος tribus competebat in re-
 gno Lotharingiae 756
Quiritium nauem fabricantibus con-
cessum a Claudio 351
Recadentiae (Das Rückfalls- Recht)
quid? 949
 vbi vigeat? ib.
 testamento peruerri non potest
 950
Romanum in Germania receptum, ali-
bi tutelam maritalem exclusit, alibi
mutauit in curam 860. 861
 prisca olim Germanis inuisum
 239
 apud Germanos in subsidium
 modo receptum 240
 an ignoret iuramentum de cre-
 dultate? 633
Saxonicum quid disponat de praescri-
pione immobilium? 899
 quid Belgicum? ib.
Stapulae quid 354
Suevicum quid praecipiat eis, qui te-
stari

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

stari volunt, & heredes ab intestato habent?	949	Caii?	634
an exinde colligendum, extantibus cognatis extraneos heredes institui non posse? ib.		illud sex conditionibus deferri posse, statuit Mynsingerus	640
testandi ante Romam conditam in Italia vixit	994. sq.	ei an locus sit, si per instrumentum semiplene probatum?	641. 626
vitae & necis in seruos Germanis aequae competebat ac Romanis	255	veterum praxi repugnare ostenditur ex Gellio	637. sq.
quis dederit Romanis in liberis?	572	itemque ex loco Senecae	638
Ius regnandi gratia iure violari, ait Caesar.	622	quid sit?	625
Iusiurandum omnibus gentibus vinculum adstringendae fidei	618	controversia de eo inter Dd.	626
quomodo vocatum ab Aegyptiis? ib.		eius vsus in foro magnus	639
quid Paulo Apostolo?	619	in Gallia speciali Regis iussu deferendum.	640
quid Icto eiusdem nominis?	ib.	an semper petendam?	649
eius vsus ostenditur	619	caute deferendum	640
diuiditur in <i>voluntarium, iudiciale & necessarium</i>	623. sq.	eiusdem tres comites fingunt	ib.
Species hae definiuntur, & earum denominationem redditur ratio	624	Canonistae	ib.
necessarium quomodo subdiuidatur a nonnullis?	ib.	Iustinianus antiquitatis studium commendat	971
an tria genera sint iniuriandi?	624	laicis interdicit habitu sacro	20
a muliere in Saxonia sine curatore praestitum an valeat?	866	eius mutatio circa praescriptioni tempus	879
quando a iudice decerni possit?	635	verba de testamentis	980
eius frequentia perfidiae humanae iudicium	620	Iustinus Martyr. locus eius de vestibus Christianorum	3
elegans Senecae & Aeschyli de eo iudicium	ib.	Iuuenes Romani quando ad honores promoti?	782
vniuersitati delatum a quonam praestandum?	645	Iuuentius (Celsus) quando vixerit?	503
de credulitate non praesidium reperit in iure Rom.	633	eius fata	ib.
delatum & intra 14 dies non praestitum pro deserto habetur iure Lubecens.	881	SC. sub eo factum	ib.
suppletorium an in iure Rom. praesidium reperiat?	625	perperam vocatur IULIVS & IVBENTIVS	504
eius fundamentum an recte probetur ex fragmento		vnde nomen IVENTII tulit?	ib.
		eius laudes	ib. sq.
		in philosophicis Stoicus; in iuridicis Procletianus	511
		eius caliditas in coniuratione aduersus Donitianum	512
		eiusdem ad honores gradus	ib.
		bis Consul fuit	513
		eius in Consulatu collegae	ib.
		stemma	

INDEX RERVM

- Stemma eius exhibetur** 505
patris eius merita in iurisprudentiam 506, 507, 508
eius natales & studia 508, 509
 Fragmenta laudantur ob purio-
 rem latinitatem 509
 philosophia & profectus in iu-
 risprudentia 510
quid scripserit? 516. sq.
eius *σύγγραμματα* quis? ib.
**quid notatu dignum in eius fragmen-
 tis?** 517
- K.**
- K Eine Henne fliegt über die Mauer :**
 paroemia haec vnde orta? 420
Kypius cur dicti tutores Graeci? 820
- L.**
- L Abco (Antistius). laudatur** 528
 quomodo ad iurispr. studium se praec-
 pararit? ib.
 4000 volumina scripserit fertur 782
 antiquitatum callentissimus habitus a
 Laelio Fel. 928
**Lacedaemonii ab Aristotele laudantur ob cu-
 ram tenerae aetatis civium** 706
 ad damnandum tardissimi erant 678
 confessos vltro pro indicatis habebant
 ibid.
 id quod illustratur exemplo
 Pausaniae ib. & 679
**eorum testamentifactio liberior, quam
 Atheniensium erat** 932
Lacernum quid? 27
Lacte Christiano educatus Caracalla 262
Laelius (Felix) ad liberos Mucii notauit 975
 aetas huius scriptoris ib.
Lamina atrea male tributa Iacobo 64
Laud. huius vocabuli varia notio 902
Langobardi. apud eos seruus fugitiuus praec-
 scriptionem 30. annorum domino oppo-
 nere poterat 886
 quod eos Italiam pellexerit? 334
Längst Leib : längst Gut. quid sibi velit haec
 paroemia? 590
**Lapis a monachis Romae inuentus supersti-
 tiose adoratur** 84
Lares permarini 332
 eis aedem vouit L. Aemilius ib.
Lassi quinam? 250
**Latina Ecclesia natalem Christi aemulatione
 gentilium consecrasset dicitur** 95. sq.
Laurentia meretrix a Tertutio heres instituta 994
Leetulo adfixi vbi testari prohibeantur? 994
 huius prohibitionis ratio 943
 an id iuri communi consentaneum?
 943. sq.
Legare vocabulum legislatorium dicitur 980
 quid veteribus denotet? ib.
 olim dicebantur & ii, qui heredem in-
 stituebant 976. 996. sq.
**Legari per vindicationem quaenam olim po-
 tuerint?** 978
 an omnia possint, quae per seruos ad-
 quirimus? 977
 an ea, quae per filiumfamilias? ib.
**Legata relinquendi potestas variis legibus cir-
 cumscripta** 1002
 olim *caducorum* nomine veniebant
 905
 curdari oportuerit *verbis ciuilibus?*
 998
**Legatarius heres in marmore apud Reinesa-
 um** 996
 quid sit? 997
**Legatarum rerum dominium quando trans-
 cat ad legatarium?** 977
Legati vnde nomen acceperint? 980
 nauibus iniuste captis mittuntur eas re-
 petituri 376. sq.
 Procos. in prouinciis pupillis de tuto-
 ribus prospiciebant 709
Legatum vindicationis quid? 998
 damna-

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

damnationis?	ib.	Legi Decemuirali de testamentifactione cur	
per praeceptionem?	ib.	additum SVAE REI?	989
finendi modo?	ib.	Noodtii sententia	ib.
caducum?	909	Legibus decimiariis sublatis mariti vxoribus	
imperatiue erat relinquendum	998	vsufructum bonorum immobilium lega-	
cur nec falsa causa, nec falsa demon-		re solebant	582
stratio peremerit?	999	de successione intestatorum non nisi	
graeca lingua scriptum non valebat	998	noua lege poterat derogari	986
conditionale filio relictum patri ad-		uestiariis cur opus fuerit Clericis Occi-	
quiri non potest die eius nondum		dentalibus?	20
cedente	977	Legis XII. Tab. de testamentifactione variae	
Lege Decemuirali Pop. Rom. omnem facultatem suam <i>transmissam</i> in quemlibet patremfamilias transcripsit	988	lectiones	979
Aelia Sentia manumittendi modus terminatus ab Augusto	999	quomodo scripta a Decemuiris?	ib.
Iul. Pap. Popp. cautum ne quis sponfam decenni minorem haberet	834	CXX. ff. de V. S. inscriptio	972
quomodo haec dispositio intelligenda?	ib.	Burgundicae verba allegantur	586
Regia quid populus in principem contulerit?	987	Iul. de Mai. quae poena?	408
Atilia quid cautum?	707	CXX. D. de V. S. variae lectiones	978
Iulia Titia quid?	ib.	quomodo legatur Florentiae?	ib.
quid Papiria?	986	Iulii Pacii lectio rei conuenientior	ib.
Leges XII. Tab. a Graecis petiere Romani 274		Legis actionum inuectores quinam?	447. 991
secundum eas fratribus & sororibus nihil debebatur ex hereditate, ne quidem liberis	ib.	Legitima, ad eam fratribus & sororibus, persona turpi instituta, adimplendam, noua actio inuenta	307
collegia opificum in vsu reuocant	392	quibus debeatur iure Rom.?	967
an maximam partem ex iure Attico descriptae?	818. sq.	quibusnam Germ.?	961
earum fragmenta qui seruarint?	819	agnatorum tutela Graecis suspecta	706
<i>κατ' ἐξουσίαν</i> leges dictae	676	Legitimi tutores qui iure Rom.?	722
Leges civiles cuiusque reip. fini populique genio sunt attemperandae	536	Legum Romanarum contentus	432
Normannicae a quonam dictae?	851	in eius causas inquiritur	ib.
publicae a Christianis seruabantur	2	Germanicarum editores	587
Atheniensium quinam auctores explicarint?	819	multitudo, quid, obseruante Platone, innuat?	445
Leges Burgundica & Wisigothica an prorsus ex iure ciu. petitae?	844	Leib an Leib, Gut an Gut: qualis haec patroemia?	581
		Lenae & lenones ex hereditate nihil capere poterant iure Rom.	295
		Leo Imp. collegia heredes institui posse, sanxit	413
		Lewis notae macula quomodo distinguatur a turpitudine?	295
		de ea doctrina vulgaris	304
		Lex (Leges)	
		Aelia Sentia	293
		Agraria	

INDEX RERVM

Agraria Hebraeorum quid disposuerit?	930	L. 3. C. Theodos. de inoff. test.	269. sq.
Arcadii & Honorii circa insignia nauium	367	eius explicatio	272
Atilia quando lata?	708	an ea noui quid sanxerit Constantinus M.	274
Axiaris IX ff ad L. Rhodiam de iactu quid ex ea demonstretur?	322	Leuiter notati quinam?	298 300
Baiuariorum quando & a quo compilata?	186	Liber magnus magnum malum videbatur	Callimacho 919
eadem fere disponit circa usufructum maternum quae		Liberi a matre usufructuaria alendi elocandi que	613
Lex Visigothorum	ib.	iure Rom. ratione patris erant res, ratione aliorum personae	990
Falcidia quid ea cautum?	1002	ritu mancipationis a patre vendebantur	ib.
Julia de vicessimis hereditatum quid disponat?	ib.	poterant vindicari ex iure Quiritium	ibid.
Caducaria quid?	ib.	naturales, s. spurii Romae tribu non movebantur	309
Langobardica , in ea expressiora tutelae maritalis vestigia occurrunt	846	Huberi ea de re sententia expeditur	ib.
Pap. Poppaea ad locupletandum aera-rium comparata erat	301	ex rapta procreati ad quem pertinuerint?	845
quomodo describatur ab Horatio?	292	mortuo patre fiebant capita libera iure Rom.	1000
quando & a quonam lata?	ib.	praecoces an macula laborent?	313
cur Julia & Papia dicta?	ib.	Romae adductius regebantur, quam Athenis	995
quid ea cautum?	292	Liberis separatis quid obtineat ratione hereditatis iure Hamburg?	602
poena ex hac lege	294	Libertas non vna olim omnium	300
Solonis de tutela nuptarum peruersa a Sam. Petito	821	Libertates dandi facultas quibusnam legibus circumscripta?	1002
Scribonia quid circa praescriptionem seruitutum mutarit?	912	in testamento ex XII. Tab. comparebat	999
Vestibulici ad prouinciam porrecta	514	Libertatis fauor apud omnes gentes maximus	895
Voconia feminas hereditate excludere	1002	quomodo vocetur a Dionysio Halicarnassensi?	ib.
Lex cum prologo absurda videtur Senecae	999	Liberti apud Rom. alii ciues, alii Latini, alii dedititii	252
L. C. de edendo semiplanae probationi aduersatur	631	vetere Germanorum aequiparantur hodiernis rusticis	258
vn G. de Caduc. toll. a Iustiniano abolita	1002	Libertinas vxores ducere non licebat ante L. Pap. Popp.	292
L. C. de inoff. test. a Triboniano interpolata	268	Libertini	
vnde hoc patet?	ib.		
longa eidem lacinia adfuta ex			

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Libertini in Germania quinam?	311	Litteris cambialibus agnitis, an exceptioni locus?	453
iis quoad successionem aequiparantur peregrini a Friderico	ib.	Liuius. quid in eius stilo a nonnullis desideretur?	697
Libertorum apud Germanos conditio	252	eius locus insignis explicatur	985 sq.
Libri opificum an aequè privilegiati ac codices mercatorum?	566	Lombardi & Coracini iudaeis aequiparati	148
decoctorum quando probent?	555	<i>Lombards Häuffer</i> quid?	ib.
an creditores ex iis probationem debiti aduersus tertium petere possint	ib. seq.	Longi temporis praescriptio quando a Romanis inuenta?	879
publici in Germania ex parte cum tabulis censualibus Romanorum comparari possunt	916	ad quas res pertinuerit?	ib.
illorum praescriptio secundum ius Lubecense	916	ignota iure Lubecensi	881
& Hamburgense	917	Lotharii I. stirpe extincta, Lotharingia inter Germanorum & Francorum Occidentalium consilia fluctuabat	748
quando & quamdiu quae in hos libros relata sunt, impugnari possint?	917	Lotharingia olim regnum	746. 747
Libripens in testamentificatione per aes & libram requirebatur	990	Arnulfus quo iure id accepit a Carolo Crasso?	ib.
Librorum mercatorum requisita	749. sq.	archiducatus	718
Licitiis collegiis qui accedere potuerint?	408	Lotharingiae Palatinatus cur ad superiorem Rhenum migrarit?	745
Lictores cur Romae leuiter notati visi?	311	inferioris potentia	760
Linea feminalia lumbis adstringebant Orientales	31	ex ea nati Ducatus Limburgensis & Brabantinus	ib.
quomodo vocentur Hebraeis & Graecis?	ib.	Regum auctoritas in eligendo Rege Germanorum.	755. sq.
Linea an de hodierno <i>Ephod</i> recte explicetur?	24	superioris praerogatiuae	762
Liquamen quid?	334	nexus cum Imperio	ib.
Lis inficiendo quibus in causis crescat iure Rom.?	674	amplitudo & opes	759
Litterae S. VIAR. ex iis nouum Sanctum exsculpunt Hispani	83	ex ea nati primo duo Ducatus	ib.
Graecae cum latinis olim eiusdem figurae	90. sq.	postea plures	760
vnde id demonstratur?	91	Duces cur Marchi disti?	765
Litterarum natalitiarum origo	423	eorum tituli & insignia honoris	764
Gothicarum origo	87	quali archiepiscopo in coronatione Ottonis I. functi?	757
Litteras cambiales qui accepit alio loco offerendas quomodo vocetur?	460	Regni Palatium quodaam?	758
Litteratae vestes Apostolorum	78	veteris magnitudo & nominis ratio	745
in iis conspiciuntur litterae L. H. P. F. T. X. H.	ib.	Lotharingiaenomen cur adfectarit Dux Brabantiae?	761
		cur ius gladium ferendi in coronationibus Imp. sibi vindicarit?	ibid. seq.

INDEX RERVM

- Lotharingicae familiae splendor** 764
 ea eiusdem cum Habsburgica originis 765
- Lotharius Imp. in fratrum regna imperium adfectavit** 747
 in eam orationem molitus est *ib.*
- Lubecae cur annalis praescriptio obtineat?** 881
 quando expiret actio iniuriarum? *ib.*
 quocumque rata sint testamenta reciproca inter coniuges? 946
- Lubecense ius ex Salsatenſi defunctum** 883
 eius aequitas 873
- Lubecenses inter & Danos de commercio lites** 328
 eorum privilegia 890. sq.
- Lubecensium statutorum conditores an ius Rom. ante oculos habuerint?** 882
- Lucae, Evangelistae, locus de censu** 97
 an per eius verba: *ταύτην τὴν ἐκκλησίαν*
 sola Iudaea intelligatur? *ib.*
 quomodo censum cum natalibus Christi coniungat? 103
 eum conciliare studet Baronius cum scriptoribus praefatis in materia de natiuitate Christi 104
- Ludovicus Pius Germanis testamentifactionem a Car. M. ademptam restituisse fertur** 934
 eius verba de tutoribus pupillis constituendis 712
- XIV. Rex Galliae foedus maximum cum ciuitatibus Hanſeaticis iit.** 356
- Germanicus quomodo prouincias vini causa emerit?** 745
- Lupi (Christiani) coniectura refutatur** 77. *sq.*
- Lusatia superior. ibi maritus pro vxore postulaturus non indiget magistratus confirmatione** 863
- Lycurgus emtionem venditionem rerum fundi plane inhibuisse fertur** 878
 quosnam e rep. proſcripserit? 535
 eius leges circa peregrinationes ciuium & exterorum cum his negotia 326
- Lydus (Io.) an philosophus semichristianus?** 220. *sq.*
- Lynkerus an matri usufructum in bonis illegitimorum recte adſcribat?** 576
- ### M.
- Macarius, Episcopus Hierosolymitanus veste sacra donatus a Constantino M.** 18
- Macrinus Imperator quid imitatus sit in Marco?** 143
- Macula leuis notae. de ea doctrina vulgaris** 304
 qui hodie ea laborare dicantur? 305. *sq.*
 olim latius patebat, quam nunc 306
 eius effectus 307
 qui ea laborant ad quasuis dignitates inhabiles censentur *ib.*
 quoniam ea notati apud Rom. 308
 ab infamia recte discernitur 308
 errores Doctorem circa naturam huius maculae *ib.* *sq.*
 eius definitio immutanda 310
 ea haeret liberis praecocibus 313
 quid de effectibus, quos Dd. ei tribuunt, sentiendum? 314. *sq.*
 responsum Facultatis Iurid. Halens. ad quaestionem hanc maculam concernentem 315
- Maecianus (Volusius) Ictus, Salu. Iul. discipulus** 802
- Magistratus in Germania etiam non rogati tutores constituunt** 728
 eorum tutela superior non semper a iurisdictione promanat. 720
 ea Romae ignota initio 707. 709
- Maiorenitas in Germ. a curatela non ipso iure liberat.** 738
- Maioris (Dan.) de praesentia numerorum iudicium** 81
- Mancia Christiana comparare cur Iudaei prohibeantur?** 336
- Mandati defectus an possit suppleri iuramentod?** 647

Mani-

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Manichaeorum origo	233	Marsilius Ficinus, philosophus ad pagan' smum	231
Manipulus quid Latinis ?	14	procliuior	231
quid Pontificiis ?	ib.	eius doctrina de immortalitate animae	ib.
Mann - Rechts quid iure Germanico ?	887	& pactum cum Mich. Mercato	ib.
Manu sexta septimaque intrare quid ?	619	Marsilius de Menandrinis Ludouici Bau. Imp,	739
Manumilio. ritus in ea obseruandi	436	contra Papam defensor	ib.
formula: Hunc ego hominum liberum	ib.	eius studia	85
esse volo	366	Martyrum erae inuectores quinam ?	76
Marcas signa mercatorum	819	Massii dissertatio commendatur	613
Marchia Brandenburgica. ibi non obtinet tu-	860	Mater vsufructuaria liberos alere & elocare re-	ib.
tela maritalis	763	netur	ib.
quo casu ibi feminae curator detur ?	77. sq.	quod si hoc neglexerit ?	575
Marcib' cur dicti Lotharingiae Duces ?	126	an iure Rom. potestate in liberos gau-	577
Marci, Euangelistae, indumenta	ib.	deat ?	608
Antonini libri eis iactati	ib.	an in spurios ?	614
an sapiens praedicandus ?	322	vsufructuaria ad inuentarium confici-	607
eius verba recensentur	325	endum tenetur	612
Marcianus cur & sub quam poena Barbaris	325	quid in eo recensendum ?	612
arma vendi noluerit ?	322	an filiabus vitam monasticam electuris	614
Mare. de eius dominio variae lites	322	dotem debeat ?	612
auctores de hac materia recensentur ib.	325	an aes alienum soluere teneatur ?	605. sq.
eius domini effectus	44	an omnes fructus percipiat ?	605. sq.
Marianus Scotus nihil memorat de resuscita-	856	dispositio iur. Lubecens. ea de re	609. sq.
tionem Martini per virgam pastoralem	865	inconcinna Statuto Hambur-	ib.
Maritalis tutelae effectus in Germ.	867	geni	608. sq.
Mariti potestas in vx. qualis in Saxonia ?	849	an ad cautionem obligetur ?	609
qualis alibi ?	862	Icti quinam id negauerint ?	ib.
eo mortuo quis tutelam viduae conse-	977	an possit alienare ?	581
quatur in Saxonia ?	978	an vsufructum testamento relictum	603
quomodo hodie vxoris curator fiat in	832	amittat ob secundas nupt. ?	ib.
Saxonia ?	832	quo casu non vtatur fruatur bonis libe-	603
Maritus an de fructibus dotis disponere pos-	861	rorum ?	ib.
sit ?	861	quid si initio frugalis, successu	581
si de reliquis rebus vxoris disposuerit,	861	temporis bona abligurire in-	ib.
& haec res suas esse contendat, cui	861	ceperit ?	581
incumbat probatio ?	861	boni viri arbitrato non vtens fruens an	581
an non aliquando iure Rom vxoris tu-	861	statim vsufr. priuetur ?	581
tor, vel curator legitimus fuerit,	861	Materna potestas fundamentum vsufructus,	597
quamuis non legitimus ?	861	quo matres gaudent in Germ.	46
vxoris nomine in Saxonia in iudicio si-	861	Materni resuscitatio inter fabulas referenda	51
ne curatorio, vel cautione de rato	861	eius conditorium vbi ostendatur ?	41
non admittitur	861	is a Petro Treuirim missus	41
		mortuus in itinere virga pastorali susci-	tatus

INDEX RERVM

	42.		ib.
Matres familias quatenus uxores dictae?	866	an eorum libri semiplene probarint,	
quatenus matronae?	ib.	quorum negotiatio publicam causam non habebat?	144
Matri vs usufructuariae an rationes reddere incumbat?	610. sq.	eorum priuilegiis indigni decoctores	137. sq.
quo casu ei constituatur vs usufructus iure ciu.?	177. sq.	Mercatura pluribus gentibus suspecta	135
Matronae, osculis & spe futuri matrimonii a iudice ad confessionem parricidii adactae exemplum	677	eam reip. prodesse, probatur, & ad obiectiones responderetur	136
Maximi Tyrii & aliorum, qui physiognomiae nihil tribuunt, argumenta expenduntur	154. seq.	cur priuilegiis opus habeat?	137
Maximiliani I. contentiones cum Ioanne, Danorum rege.	328	quinam de ea scripserint?	ib.
Medeae querela, quod auri adulterini signa dentur, non hominum	137	feminae eam exercentes an obligentur sine curatoris consensu in Saxon.?	866
Mecklenburgicum instrumentum torturae generis	679	eam multi e rebus publicis excluserunt	134
Menenius Agrippa opifices inuitiles censet reip. Rom.	392	id illustratur exemplis Hebraeorum & aliarum gentium	ib.
Mensam argentariam an seruus iure Iustiniane exercere potuerit?	143	Merces vetitae iure Canonico	338
Mentis cum corpore artificiosum commercium demonstratur	155	quas ad hostes deferre, nefas habetur, hodie variis conuentionibus explanatum	339
Mercatores honoribus adficiendos esse suadet Xenophon	137	quarum negotiatio inter ipsos ciues Rom. prohibita?	336
eorum aduersariis an aequae fides habenda ac codicibus eorum?	150	quarumnam negotiatio vetita fuerit iure Rom. ratione exterorum?	333
an eorum libri, qui foro cesserunt?	152	illicitae, si non a domino, sed magistro nauis nauis sint impositae, quid iuris?	355
eorum libros quales esse oporteat, si probare debeant?	149	licitae nauis impositae an cum illicitis fisco cedant?	359
eorum collegia duo instituta Romae	395	hosti destinatas esse, vnde diiudicetur?	364
horum vnum <i>Mercuriale</i> , alterum <i>Capitolinum</i> audiebat	ibid.	hostium esse proprias vnde pateat? earum si neglecta professio, an ipsa nauis in commissum tollatur?	353
vtriusque celebritas	ib.	iure Germanico vetitarum catalogus	341
eorum codicibus veterrimo iure credebatur, si libri creditorum cum libris debitorum conspirarent in expensatione	142	Merillius (Em.) an recte putet, feminas olim Romae non in scriptis testari potuisse?	945
id quod probatur variis testimoniis	142	exempla in contrarium adferuntur	ibid.
		Methodii reuelationes sunt supposititiae	23
		Meroclis	

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Metroclis sententia de solida eruditione comparanda	527	eius libri ad Mucium	975
Michas (Propheta) ab eo fit mentio vestium Iudaeorum	32	Molinaeus refutatus a Desiderio Heraldo	244
Milites quinam in procinctu esse dicti? cur eorum testamenta rata habuerit	985	Monachi tonsura sanctitatis sanam sibi conciliant	20
populus tacito suffragio?	ib.	pallium philosophicum qua occasione sumserint	6
cur exclusi collegiis?	409	Monetarium	851
anne tenuioribus quidem accedere potuerint?	ib.	Monimenta antiquiora era Christi signata	86
eorum priuilegia circa testamenta	983	supposititia sunt	98
Militia. in ea non locus erat opificibus, nisi in re trepida	394	Monimentum Ancyrantum census illustrat.	98
veterum Rom. selecta non erat mercenaria	390	quid in eo reprehendat Casaubonus?	ibid.
forensis ad maiora nitentibus olim magno adiumento erat	511	confirmatur a Suetonio	100
Miniciorum stemma	807	Morbus Hercules comitia olim vitiabat	434
Ministeriales Francorum varii generis recensentur	418	Mores veteres Germaniae sensim sensimque exoleuerunt	241
Minorenes an possint cambiare?	475	Mors corporis. de ea euitanda sollicitus fuit	133
Minoribus inuitis curatores dari non poterant	729	Anglus quidam	869
quomodo ad eos petendos adacti? ib.	ib.	Mortis causa donatio inter pactum & ultimam voluntatem fluctuat.	145. sq.
Minorum iure gausa collegia	412	Motus corporis a loco ad locum a mente determinatus quo ordine fiat?	973
Missam sibi reperiisse visus est Peirescius in nummis Constantini M.	83	Mucianae cautionis inuentor quis?	ib.
Mitreae Episcopalis antiquitas vnde adferatur a Baronio?	55	eam commentario illustrauit Franc. Balduinus	ib.
non ab Apostolis deriuanda	71. sq.	Mucius (Q.) Scaeuola non confundendus cum illo, cui Auguris nomen est	972. sq.
Mixturae temperamentorum potissimum sex	161	eius honores	973
Primae characteres	ib.	occisus a Damasippo quodam	973
Secundae	ib. sq.	quomodo vocatus a Velleio Patere. & Cic.?	ib.
Tertiae	162	inuentor cautionis Mucianae	ib.
Quartae	ib.	eius domus totius ciuitatis oraculum	973
Quintae	ib.	inter eius discipulos & Cicero grat	ib.
Sextae	ib. sq.	scripsit libros XVIII. iur. ciu.	ib.
Mobilia & immobilia ius Lubecense vno eodemque tempore praescribit	896	an iidem cum libro ^{pari} ?	ib.
Modestinus (Herennius) an semidoctus fuerit?	698	eius libros commentario illustrauit Ser. Sulpicius	975
pro Dalmata eum habet Guilielmus Grotius	ib.	sed Mucio parum aequum	ib.
		it. Laelius Felix & Herennius Modestinus	ib.
		Caui Aquillii Galli praeceptor	772
		laudatur	

INDEX RERVM

- laudatur ob insignem eruditionem 773
 stemma Muciorum genealogicum 774
- Mundeburdi* qui apud Francos? 712
Mundium tutelam significabat vet. Germ. Pop. ib.
 Municipales quaedam ciuitates in Germania iure constituendi tutores gaudent 720
 vnde ipsis haec facultas competat? 720 seq.
- Mulier an iureiurando illationem dotis probare possit? 641
 in Gallia testatura auctoritate mariti opus habet 869
 in potestatem mariti redacta capite minuebatur 817
 sui iuris, quae non in manum conuenierat, in quorum tutela fuerit? 827
 quid si filiafamilias esset? 828
 in Saxonia fundum alienare nequit ob vsufr. marito competentem 865
 ei conditionem indeb. concedunt Dd. si se inconsulto marito obligarit 866
- Mulieres in iusto connubio viuentes, vel in manum conuenierant, vel in matrimonium iure Rom. 826
 cur in testamentis testes esse nequeant? 993
- Germanicae maritos suos, in bello constitutos, sequebantur 598
 iure Germ. vet. confessione sua sibi haut nocebant 671
 Christianae sapienter vivebant 201
 Atticae nihil, s. in iudicio, s. extra iudicium valide agebant, inconsulto tutore 519
 testimonia auctorum adferuntur 820
 legari poterant iure Attico 822
 exemplum Demosthenis uxorem suam Aphobo legantis ibid.
- earum tutela quando ad Archontem redierit? 823
 in legitima virorum suorum tutela erant 815
 seruili amore bacchantium poena 301
 quae in manum non conuenierant, auctore tutore heredes scribere poterant 988
 in scenam prodeantes infamia notabantur 297
 corpore quaestum facientes matronalem habitum deponere cogebantur 299
- Murus Pictus a finibus Romanae prouinciae arcet 7
 Mutuum. formulae, quibus ex eo agentes utebantur Romani 447. sq.
 ex eo conuenti quo casu creditoribus victi traditi per Leges XII. Tab. 656
- Mynfingerus quot conditiones desideret ad delationem iurisur. supplet? 640. sq.
 quasnam causas id respucere doceat? 646. sq.
- Mysteria Christianorum sacratissima 199
 Mysterium an quaesierint antiqui in vestibus sacris? 19

N.

- N**aitonus Pictorum rex 57
 epistolae a Cleofrido, Abbate, ad eum scriptae, sit mentio ib.
 Clericos in coronam tondi iubet 38
- Nasiraeorum mores circa tonsuram 39
 Natalis Christi. quantum temporis inter eum & obitum Herodis M. intercefferit? 95
 cum esse VIII. Kalend. Ianuarii, statuit Ecclesia Occidentalis ib.
 an ex historia censuum, Augusti & Praesidium Syriae possit illustrari? 97
 Natiui-

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Natiuitatis Christi era cur hodiernum tam ob- scura? 85. sq.	Nautica gens <i>indomita</i> dicitur apud Euripid. 372
Nauis capta an merces licitae vna cum illicitis in commissum cadant? 359. sq.	Nazarethi ibi non erant sacerdotes 62
id quidam ex iure Rom. adfir- mant ib.	Negotiatio qualium mercium iure Rom. ve- rita fuerit ratione exterorum? 333. 334
a nauibus imperantium bellicis; cui praeda cedat? 367. sq.	Negotiationis collybiticae hodiernae rigor. 458
publicata, an scapha eximatur? 355	ea Romanis fuit ignota ib.
fisco addicta, sub hasta omnia ven- duntur 373	Neratius Marcellus quomodo Celsi collega dici possit? 514
quis hoc casu protimiscos iure gaudeat? 374	Nernii mercatores ad se excurrere, cur non passi sint? 335. sq.
Nauem communi nomine quirefecit, eam in solidum obtinet 352	populus cithrenanus 326
ad eam rescindendam qui credidit pecu- niam, praedationis iure gaudet ib.	Niceta Paphlago. ab eo excogitata m. gallium Iacobi 56
Nauis hostium, si merces amicorum conti- neant, quid iuris? 361	Nicotianam herbam an hostibus subministra- re liceat? 340
amicorum, si hostium, mercibus sine onustae, quid tum? ib.	Nimbus capitibus Imperatorum adpictus 74
hodie, quamuis magna earum privile- gia, saepe ob merces vetitas capiuntur, & pro commisso tenentur 353	Nobiles Germ. pupillis in pagis suis tutores constituunt 721
quae reuerentiae signa sibi inui- cem hodie exhibent, non ignorantur Romani 345	eorum iurisdictio patrimonialis non a comitibus in eos est translata 248
a fisco occupatae <i>Prisen</i> vocan- tur 350	Nobilium Romanorum studia 774
hinc loquendi mos: <i>vor- gute Prisen erklären</i> ibid.	<i>Nomen</i> in delectibus militum ac censibus, bo- ni omnis causa primum eloquutum 790
captas an statim in commissum cadant? 371. sq.	Noodt (Ger.) laudatus 989
Nauis impositas res hostium esse, vnde possit cognosci? 364	Noristi (Henrici) merita in studium numis- maticum 85
Nauibus iniuste captis, quomodo proceden- dum? 376. sq.	Normanni origine Germani 712
Nauium & nautarum per multa priuilegia in iure Rom. 351	Notae Christianorum quaenam fuerint? 7
pro commisso occupatarum pretium an ab adsecutoribus restituendum? 374	Noui operis nunciatio iactu lapilli perageba- tur 437
hostilium signum <i>die Flagge</i> 367	Nuditas hominis velanda ob pudorem natura- lem 2
	Numa regnum oblatum respiciens, quomodo ad id suscipiendum fuerit admonitus? 388
	opificibus quaestum permittit, eorum- que collegia instituit 382
	quot collegia instituerit? 383
	quid eum mouerit ad eiusmodi corpo- ra stabilienda? 388
	Numi Regis Agrippae quam plurimi extant 93
	quid in eis conspiciatur? ib.
	Numinis celebratio a ratione non abhorret 211
	f Numisma-

INDEX RERVM

Nominatum mediæ aevi delineatores recensentur	88	valere , dicunt Pragmatici	633
Numorum præstantia & auctoritas ostenditur	81. sq.	Omnis mali obnunciatio testamenta olim irrita faciebat	993
eorum usus in H. st. Eccles.	83	Quædam Graeci vocabant naues confociatas	369
in eis explicandis saepe ineptiunt Pontificii	83. sq.	Omophorium inter Jacobi indumenta a quibusnam referatur?	53
in primis Hispani & Galli	83. 84	Nicetae Paphlagonis & Syncelli, de eo fabulae	67
huius rei exempla	ib.	Opifices. an eorum codicibus privilegium applicandum, quod mercatorum libris tributum?	566
Numularii argentariorum privilegio gaudissent	544	Francorum temporibus non alii erant, quam ferri	418
Numus Braſteatus Bernardi, Ducis Saxoniae	89	ignobilis habitus apud Aegyptios & Lacedaemonios	381. sq.
an ex eo elicendus annus MC81?	ib.	iis quaestum permisit Noma	382
Herodis Antipæ describitur	90	eorum conditio Romae semperparum honorifica fuit	394
veritas absoluitur	ib.	quo casu iis in militia locus?	ib.
antiquitas eius patet ex littera L. pro A. posita	ib.	Opificia. circa ea magna mutatio accidit Saec. XI.	418
ex eo demonstratur auspiciis regni Herodis	91	addiscere cur quorundam opificum filii nefas fuerit?	424
Theodosii non habitum sacerdotalem; sed consularem exhibet	73. 83	olim nulla erant Germanis	416
quidam Constantini M. suppositi	87	quae olim non in corpus coalescebant, leuiter notata censentur	ib.
Nundinae quibus exercere prohibitae ab Imperatoribus Honorio & Theodosio?	335	cur olim non permessa?	397. 380
Nuptiae an patriam potestatem finiuerint iure Rom.?	828	Opus nouum nunciaturis quid factu opus fuerit?	437
de eis nihil cautum Legibus XII. Tab.	446	Orarium vox recentior	14
ritus antiqui, quibus contractae secundae Romanis inuisae	597	id ferre non oportet ministrum, statuit Concil. Laodicenum	18
Nutus an sufficiat ad confessionem in criminibus?	685. sq.	Ordinatione politica de a: 1675. quid caueatur ratione tutelae?	719
O.		Ordines sacri a leuis notae macula laborantibus suscipi nequeunt	307
Obligatio correalis qua ratione vitiet cambium?	483	Orientalis tria vestimenta gestabant	31
cambialis solis ex litteris nascitur	468	vestimenta haec recentioribus	31. sq.
Obligaciones & actiones a Iudaeo aduersus Christianum emere prohibentur	342	Origenes in Christianae religionis principiis instituit Iuliam Mammaeam	202
Occidens in eo vestes sacrae multo tardius definitae, quam in Oriente	19	cuius testimonium non pertinet ad	ad
Oculatum testem plus, quam decem auribus			

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

ad habitum sacrum noui testa- menti	22	pertinebat	8
Origo testamentifactionis vnde repetenda?	994	Tertulliani. an recte in eo quaerant Christianorum habitum?	6
Origo quid ICtis?	974	vestis Graecorum	2
Oris. particulam hanc cum latitudine sumen- dam in interpretando Lucae textu, non nulli putant	107	cur habitus sacer vocetur?	8
Otto M. in diplomatibus quibusdam se Re- gem Lothariensium & Francigenum vocat	746	philosophicum priuatus ob id sacer- dotio Eustathius Ep. Sebastenorum	19
Otonis Bauari factum quid probet ratione iu- sisdictionis patrimonialis?	248	Pallor non semper timiditatis signum	144
P.		Pannorum genera quatenam prohibita iure Germ.?	342
Pacii (Lul.) lectio L. CXX. de V. S. omnium optima	972	Papa quibus artibus imperium in orbem Chi- stianum sibi vindicauerit?	737
in scriptio huius legis	ib.	eius infallibilitas in dubium vocata a Io. Semeca, Praeposito Halberstadiensi	739
Pacta, ne naues vna cum mercibus sicco vindicerentur	358	cur a baculo pastorali abstinere dica- tur?	48
qualia Hispanorum & Belgarum	ib.	origo huius fabulae	49. sq.
sc. Gallorum & ciuitatum Hanseatica- rum	359	Broweri ea de re argumenta fo- leg.	
Lusitanorum & Belgarum	ib.	Paraphernalia bona. eorum administratio iu- re vet. non nisi ex pacto ad maritum perti- nebat	836
Pacta successoria cur non permittantur apud Rom.?	987	eorum vsus fr. ignorant iura Rom.	857
Pacti super delicto priuato infamia notantur a Praetore	690	Parentum vitium in quantum liberos leui nota adperserit apud Rom.?	399
Paedomonon quem vocant Spartani?	706	Paroemia: Die Aemter und Zünffte müssen so reine seyn, als wenn sie eine Taube gelesen hätte, vnde nata?	423
Paganæ superstitionis decrementum	198	Parthi & alii populi perdomiti	7
Pagani philosophi qua ratione ad veritatem Christianam peruenerint?	199	Partiarius legatarius quis dicatur?	997
Paganos sacerdotes quis ad semichristianam philosophandi methodum sit cohortatus?	198	Passeporti ostendendi magistris nauium formula eiusmodi passeporti	ib.
Pagi (Ant.) industria in studio numismatico laudatur	85	Patauitas stilo Liuii haerere dicitur	697
Palatia plura olim erant in singulis regnis	749	Pater an liberos exheredare, vel praeterire potuerit ap. Rom.?	981
ea recensuit Mabillonius	ib.	an ei legatum, filio sub conditione, quum annorum 14 factus fuerit re- lictum, hocque intra pubertatem mortuo, adquiratur?	977
Palatinatus Lotharingiae cur ad superiorem Rhenum migrarit?	754	Paterfamilias quisque apud Romanos familiae suae iudex	981
Palatinorum Comitum ad Rhenum sedes	743	uxori, quae in manum conuenerat, testa-	
Pallium linteum Iacobo tribuitur ex cerebro Hegesippi	64	f 2	
ad aedem primorum Christianorum			

INDEX RERVM

testamento tutorem recte constitu-		Peregrini quoad successionem aequiparantur	
bat	1000	libertinis a Friderico	311
quis dicatur in iure Rom. §	988	alicubi in Germ. testari prohibentur	971
an eadem ratione acciperint hoc voca-		<i>bosles</i> vocantur in ant. quitate	333
bulum Decemviri?	988	Perfidorum & inquietorum incensus	181 sq.
Patria potestas Rom. an reuiviscat iure postli-		Peribolaeum fumentes condemnat canon, in	
minii?	829	Synodo Gangrensi conditus	19
nuptiis non fiebatur	828	<i>Περικύριος</i> vsus Christianis dissuadetur	9
Patrimonialis iuri dictio fundo inhaerens ad		<i>Περικύριος</i> quid Graecis?	31
quosuis successores transit	242	Petiuria cur tam frequentia?	621
ad solos rusticos pertinet	ib.	Periurium iudicis, quo rei confessionem, spe	
Patrum nonnulli mentionem faciunt vestium		impunitatis falso ostensa; elicuit, an ex-	
facraeum	18	culandum?	678
Paulus Apostolus quomodo confus fuerit?		Pernatio pecuniae localis an Romanis fue-	
an ei pallium sacerdotale recte tribua-		rit ignota?	437
tur?	74	pecuniae duplici modo fieri potest	459
quid de eius tonsura sentiendum? ib. sq.		Perpetuum edictum quid?	789
locus eius illustratur	1000	Personas turpes ex hereditate capere vetuit	
Paulus, ICrus. locus eius de silentio reorum		Lex Pap. Poppaea	291
quomodo explicandus?	699	quales istae?	294
Paulianus ob consilia de opprimenda patria		Πυγμαλίων an recte explicetur <i>βυζαντιναις</i>	
condemnatus	658		63. sq.
quodnam mortis genus subierit?	659	Potest tutores quid?	728
interrogatus, cur nefas existimatus		quem oportuerit iure Rom. pro pupil-	
Lacedaemone, vitam priscarum legem		lis?	ib.
refrigere, quid responderit?	223	cur ipsi pupilli non potuerint?	ib.
Peculia, <i>Castrense</i> & <i>quasi Castrense</i> separata		Petrus, Apostolus, quoniam indumento in-	
habebant filii familiae a rationibus pater-		cesserit?	38
nis	978	quomodo vestitus fuerit ex mente Pon-	
illius origo	573	tificiorum?	34
eis inuentis adqueffui patris per libe-		imagini eius corona triplex adpingitur	
ros derogatum	ib.	a Io. Palatio	ib.
Pecunia quid in iure denotet?	989	eum tonsum sistunt Pontificii	35
Pecuniam scribere & rescribere, quid sit,		qua ratione tonsus fuerit?	37
explicatur	543	eius tonsura negatur ex duplici funda-	
Pecuniam in mare proficiebat Grates	674	mento?	40
Pecuniariae causae. in iis serui contra domi-		tonsus dicitur in honorem Christi	ib.
num interrogari possunt per Const. <i>Seueri</i>		de eius tonsura auctores	41
& <i>Antonini</i>	636	ei frustra adscribitur baculus pastoralis	
Pedibus nudis, vel soleis an Christiani inam-			41 & 47
bularint?	9	eum Romae fuisse, ex numo Neronis	
Pedorum sacerdotalium antiquitas	47	singunt Pontificii	84
Peirescius castigatus a Sponio	83	an gladii circumspectus inter fecerit?	51
Perduellium filii nihil ex hereditate capere			<i>Pfal</i>
possunt	1009		

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

<i>Pfal-</i> oder <i>Zawn Gerichse</i> opponitur den	Pignus qaomodo constitutum sollempner ? 437
<i>Straffen-Gerichten</i>	263
ubi occurat ?	ib.
an possessor huius iurisdictionis teneatur edere titulum ?	ib.
vtum cumulative, an priuatiue data intelligatur ?	264
<i>Phaedrus</i> , quid in eius stilo reprehendat Scioppius ?	697
<i>Φαλάξ & Φελαγος</i> q id ?	74. sq.
<i>Philippus Tetrarcha</i>	93
ex eius imperii chronotaxi demonstratur tempus, quo Herodes Antipas regnare coepit	ib.
<i>Philosophi</i> quidam Christiani falsae sapientiae characterem prae se ferunt	126
veteres ethnici ad Christianorum castra transgressi ad, sacra munera euehebantur	17
semichristiani qui ?	189
in quot classes diuidantur ? ib. &	208
christiani quidam ad paganismum propensiores recententur	231. sq.
<i>Philosophia</i> viam munis ad religionem christianam	186
eius abusus	188
Aristotelica & Stoica in permixtis nihil facit ad sapientiam	127
quaenam eius pukberrima pars ex monte Euphratis, philosophi eximii	324
Platonica praecipue a primis Christianis exculca	17
<i>Philosophicus</i> habitus non erat sacerdotalis	16
<i>Physiognomia</i> an ars futilis & fundamento destituta ?	153. sq.
Pici Mirandolae & aliorum ea de re opinioniones expenduntur	354. sq.
<i>Physiognomonum</i> de gressu regulae	163
Piae causae. iis in quibusdam Germ. locis aliquid relinquendum ex testamento	961
<i>Pisci muro</i> a finibus Romanae provinciae excluduntur	7
<i>Plato</i> . eius humeri imitabantur	143
eius character falsae sapientiae iocosae eius sophisticae definitiones	120. sq. 120 121. 122
<i>sanctissimum depositum</i> vocat pupillos	705
quid de praescriptionis tempore praeceperit ?	879
eius dialogus, quem <i>Sophistam</i> inscripsit	120
eius <i>μετιέται</i> explicauit Themistius	ib.
Platoniorum idea de anima	126
Plebs Carthaginiensis Tertullianum ridet ob pallium	7
Plotini studiorum ratio	212. sq.
Plutarchi observatio de testamentis an is philosophus semichristianus fuerit ?	983 228. sq.
Pœna cum gente hostili negotiantium hodie plerumque confiscatio mercium	348 ibid.
collegiorum illicitorum ex Lege lul. de Mai.	408
hosti, deditio proximo necessaria subministrantium quae nonnumquam capitalis	347 ib.
exempla huc pertinentia	347. sq.
Pœnam nemini praecipitanter infligendam monet Seneca	675
<i>Πολυμαθίας</i> laus adfectatur a sophistis eo pertinet locus Plauti	128 ib.
Politices studium a Clericis summo odio prosequutum	738
<i>Pollizza</i> quid ?	375
Polonia. ibi seruorum & libertorum fere eadem conditio, quae olim in Germania	255. sq.
<i>Polycrati</i> locus de bractea aurea explicatur	69
	sq.
<i>Pomponius (Sex)</i> quando floruerit ?	975
eius libri XXXIX. ad Mucium	ib.
	979

INDEX RERVM

quo ordine in iis explicarit materis iuris ?	976	
Idem ordo a Sabino, Cassio & Vrseio		
Feroce obseruatus	ib.	
Pontifex Romanus habitum sacerdotalem reiiicit	15	
Pontificii Apostolis vestes sacerdotales tribuunt	31	
quinam agnoscant nouitatem habitus sacerdotalis ?	12	
eorum in numis explicandis ineptiae	83	
eorum argumenta ratione originis habitus Clericalis	21. sq.	
Pontificum Rom. testimonia an aliquid probent intuitu habitus sacerdotalis ?	21	
Populus Rom. quid Lege Regia in Principem contulerit ?	987	
Porphyrius Christianis parentibus natus ad paganam superstitionem transibat	214	
sublimioris philosophiae studiosus	ib.	
eius praeceptores recensentur	ib.	
eius doctrina de anima	215	
Portae (Io. Baptist.) vultuum hominum cum animantium lineamentis comparatio	149	
an ex ea aliquid certi colligi possit de moribus hominum ?	141	
Posse in iure ciu. saepe vsurpatur pro oportere, debere, cogi	836	
Possessionem bon. olim dabat ex testamento Praetor	993	
naturalis. ab ea omne dominium incipit	323	
Potestas patris an nuptiis finita fuerit iure Rom. ?	828	
Tholosani sententia refellitur ib. parentum in liberos Germanis quoque susela dicta	596	
mariti in vx. iure Germ. an diuersa fuerit a turela ?	841	
materna genuinum fundamentum vsusfructus materni in Germ. recepti	597	
quae mariti in vx. in Saxonia ?	867	
		iure Rom. matris in liberos non competit
		an in spurios ?
		306. 313
		Praeda cui cedat, si naues captae a nauibus imperantium bellicis ?
		cui, si naues priuatae auctoritate publica naues ceperint ?
		367. sq.
		Praediales seruitutes quomodo constitui possint inter viuos ?
		977
		Praefectura vrba sequiore aeuo Praefecturae Praetorianae praeferebatur
		803
		Praefectus vrbi tutores constituerebat secundum suam iurisdictionem
		709
		Praelegatum an accipere possit heres ?
		997
		Praerogatiuae Ducatum, qui ex regnis nati sunt
		748. sq.
		Praescriptio, ea vsae integrae gentes id illustratur exemplo Hebraeorum
		874
		& Lacedaemoniorum
		ib.
		gentium explicata a Grotio & aliis quatenus sit iur. ciu. ?
		874
		an iuri nat. & gent. repugnet ?
		875
		a veteribus recte vocatur <i>modus adquirendi</i>
		874
		quomodo viget cambium ?
		499
		annalis cur Lubecae obtineat ?
		881
		septennis actionem perimit ex cambis propriis.
		472. sq.
		annalis secundum ius Lubecense an imiqua ?
		900
		qua ratione fiat ?
		ib.
		articulus de ea ex ipso iure allegatur
		ib.
		de forma aedificiorum
		911
		an recte explicata a Mevio ?
		ib.
		iur. Gent. quomodo differat ab illa, quae ex iure ciu. est ?
		875
		qui eam iuri Nat. & Gent. contrariam esse putent ?
		875
		annalis in dote secundum ius Lubecense
		913

com-

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

<p>comparatio huius iuris & Romani 914. sq.</p> <p>interrupta an cuiquam proficit? 893</p> <p>an vindicationi seruorum obstat iure ciu. § 884</p> <p>longi temporis an proficit seruo, qui factum sui ipsius fecit? ib.</p> <p>qua se homines proprii in vrbibus tnen- tur, ex priuilegio est 868</p> <p>longi temporis quando a Romanis in- uenta? 879</p> <p>ignota iure Lubec. 881</p> <p>Praescriptionis aequitas 876</p> <p>tempus a quo momento currat iure Lubec. § 901</p> <p>apud gentes non vnum idemque 877</p> <p>fini cuiusque reip. adaccomodandum 879</p> <p>in emporiis breuius esse debet 880</p> <p>Praefectans quis vocetur in cambio? 460</p> <p>Praefidem Graeci <i>πρωτομαχης</i> vocabant 105</p> <p>Praefides Syriae tempore nati Christi exhiben- tur tabula chronologica 103</p> <p>Praestigioribus similes censentur sophistae 122</p> <p>Praerextatus Consul miratus Damasum quid dixerit? 26</p> <p>Praetores ipsi non numquam Prouincialium tutelam suscipiebant 708</p> <p>tutelaes tutores dabant ex constitutio- ne D. Marci 709</p> <p>Praetorii testamenti requisita 993</p> <p>Praetoris formula in petitione vindiciarum 438</p> <p>Presbyterorum & Diaconorum habitus Saec. III. 18</p> <p>eorum caussae ad comitia referebantur 259</p> <p>an pallium iis fuerit proprium? 8</p> <p>Principes suprema tutela gaudent. ap. Germ. 710. sq.</p> <p>ICTOS veteres saepe in medium consu- lere iubebant 804</p> <p>horum moderatio erga dissen-</p>	<p>tientes ib.</p> <p>minoribus hodie curatores etiam inui- tis constituunt 729</p> <p>Germaniae suprema pupillorum tutela inuestiti ab Imperatoribus 713</p> <p>Principis ius circa exportandas merces e regio- ne 326</p> <p>Principum supremae tutelae in Germ. effectus est vsufr. in bonis vasallorum 733</p> <p>huius tutelae indoles 716</p> <p>Schilteri error circa hanc mate- riam ib.</p> <p>ea iam temporibus Ludouici Pii nota fuit 710</p> <p><i>Prise. Das Schiff ist vor gute Prise erklä- ret</i>: quanam loquutio? 310</p> <p>Priuilegia mercatorum cur non ex iure com- muni deducenda? 539. sq.</p> <p>collegiorum 411</p> <p>illustrantur ex marmore vetusto ibid.</p> <p>cur mercaturae concedenda? 537</p> <p>multa nauibus & nautis concessa iure Rom. 311</p> <p>quibusnam iure nouissimo frui- antur? 552. sq.</p> <p>Priuilegium codicum mercatorum manauit in varia statuta Ital. 546</p> <p>an iuri antiquo aduerfetur? 541</p> <p><i>Probare parum</i>, & <i>nihil iuridice</i> synonyma 631</p> <p>& <i>credere sibi inuicem oppo- nuntur</i> ib.</p> <p>Probasse quomodo quis dicatur? 629</p> <p>Probatio semiplena non debet esse elisa, si iu- siturando locus esse debet 648</p> <p>ex libris mercatorum quoniam praescri- ptionis tempore elidatur per statuta Veneta? 547</p> <p>Probationem semiplenam ignorat ius Rom. 627</p> <p>vnde id constet? ib.</p> <p>ea petenda a reſte rei conficio 644</p> <p>Accursii argumentum in contrarium ridetur</p>
---	--

INDEX RERVM

ridetur a Cuiacio	ib.	
<i>Probationum inopia an idem ac probatio se-</i>		
<i>miplena?</i>	536	
Probationum in conflictu an pronuntiandum		
sit pro reo?	638. sq.	
Proca Albanorum rex	995	
Numitori regnum vetustum Siciliae		
gentis legat.	ib.	
in Procinctu facta testamenta cur Populus rata		
habuerit?	995	
Procopius an Christianis potius, quam genti-		
libus adnumerandus	221. sq.	
Procurator mandati defectum an iusiurando		
supplere possit?	647	
Procuratores quod confessi, quibus conditio-		
nibus possit reuocari?	670	
Professio in numo Septimii Seu. Imp. AVG.		
FELIX vocatur	744	
Propensiones humanae, & earum signa varia		
	137	
Plutarchi locus huc spectat	138	
earum characteres diuiduntur in caus-		
sales & non causales	139	
morales & naturales	ib.	
Proprius homo. in eius vindicatione praescrip-		
tio annalis obtinet iure Lubec.	884	
de Prosperis (M. Ant.) philosophia minus so-		
bria	232	
cynica eius viuendi ratio a quo descri-		
batur?	ib.	
Protagoras sophista famosus	118	
Protestatione omissa cambium vitatur	491	
quid, si id culpa notarii mandataritue		
factum?	492	
Prouerbium: Ω <i>παντα εν εμε</i> quid sibi		
velit?	6	
Provinciae Germanicae, quae olim sub Fran-		
cis regnatae sunt, reliquis dignitate prae-		
celluerunt	748	
vini causa emtae a Ludouico Germ.	745	
Provinciales in Oriente solis vti	9	
Provincialis habitus	2	
Provincialium in scriptionibus quid indulgen-		
dum?	98	
Prussiae Regis constitutio noua tutelaribus	711	
Pseudo-Eruditi secundum Cebetem exitio		
proximi	113	
Puberes an vbique in Germania testari possint?		
	943	
Pubertate cur tutela non ipso iure finiatur		
apud Germ.?	730	
Publica testamenta cur passim in Germania		
condere oporteat?	959	
Publicia. an cum ea Cicero in matrimonio		
tamquam tutor vixerit?	833	
Pudor naturalis nuditatem hominis testari		
vult	2	
Pudicitiae laudem sortiuntur Germani a Tacito		
	312	
Puellae Romanae tenerae admodum aetatis		
despondebantur	834	
huius rei exempla	ib.	
Pueri olim vsque ad annum septimum non		
condebantur	29	
Puerilis criminis alicui Deo sacrari solebat	9	
Puerorum Alexandrinorum cirri cur detonsi		
a Diodoro?	30	
Pueros decennes testari patiebantur Wisigothi		
	947	
Pupillaris substitutio aequae ac vulgaris ex XII.		
Tab. est	997	
l. 2. pr. ff. de vulg. & pup. substit. an ob-		
stet?	ib.	
Pupilli quomodo vocentur a Platone?	705	
<i>Schrieffsaefige</i> qui dicantur in Saxo-		
uia?	720	
Pupillis in prouinciis, si eorum facultates non		
magnae, quis tutores constituerit?	709	
eius omnes fere gentes tutoribus pro-		
spexisse, ostenditur	705	
Pupillorum cura Imperatoribus in inaugura-		
tionis sacris commendata	713	
Pupillos non destitui aliorum praesidio, reip.		
interesse dicitur	703	
Seuero Imp. hoc curae cordique fuit		
	704	
Pupillus	943	

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Pupillus tutores petere iure Rom. non poterat 728

Pythagoras. eius philosophia laudatur 149
quid fecerit, antequam aliquem in disciplinam receperit? ib.
Astraeum quomodo explorauerit? 140
Cylonem Crotoniatam in disciplinam suam recipere non vult ib.

Q

Quadrangula vestis quid? 39
Quaestum corpore facere iis non permittebat Tiberius, quorum pater aut maritus Eques Rom. fuerat 299

Querela inofficiosa 277
ubi instituenda? ib.
quibusnam detur? ib.
eius effectus ib.
quid circa eam mutatum a Iustiniano? ibid.
eius origo 277. sq.
quando olim locum habuerit contra testamentum fraternum? 286
an Constantianus M. noui quid circa eam inuexerit? 289
inofficiosae donationis, s. dotis 307
ab hac ad inofficiosi querelam quando liceat argumentari, & vice versa? inofficiosi an hodie locum habeat, spurriis institutis? 313

Qui haec sentitis in hanc partem, qui alia omnia in illam partem ise, qua sentitis: formulae huius explicatio 433

Quintilius Varus. sub eius imperio ius Rom. Germanis maxime inuisum erat 239

Quiritium ius nauem fabricantibus concessum a Claudio 351

Quod bonum, faustum, felix, fortunatum ac salutare sit: quanam haec formula? 433

R

Rabulae. in eos inuehitur 126
Ratiocinandi facultatem haut necessariam hominibus putat Cotta 114
Rationes. ad eas reddendas quomodo tutores coegerint iudices Rom.? 718
reddendae quotannis a tutoribus in Germania 730
quando? 732
defuncti. in bonis eius inuentae an probent debitam quantitatem? 643
an eiusdem testamentum? ib.
reddere an oporteat matrem usufructuariam? 610. sq.
an aes alienum soluat? 611
a tutoribus Rom. durante tutela exigi non poterant 731

Rationes abusus hominibus noxius 115
Raub - Huhn, eius variae denominationes 262
erat pensio annua ib.

Recessu Imp. de a: 1709. quid cautum ratione matris usufructuariae? 610

Reciproca testamenta quo casu Lubecae rata inter coniuges? 946

Redite in viam: quanam formula? 438

Reditus (Renten) si irredimibiles, aequiparantur immobilibus iure Lubecensi 908

Reformationi Ictorum doctrina ansam dedit 741

Reges sub clientela Caesarum Rom. imperantes censum vniuersalem recusare non poterant 98

Regia Lege populus Rom. omne ius in principem conferebat 187

Regulae physiognomonum de incessu 163. sq.
iuris ubi dicantur vitari? 472

Regum apud Germanos potestas in iudicando 259

Rei an detur tutor? 590

Relegati qui dicti? 980

S

Religio

INDEX RERVM

Religio Diuina habitu philosophorum vindicari dicitur	9	nabant	324
id quod memoriae prodium de Iustino Martyre	18	<i>Res tuas tibi habeto</i> : formula diuortii ap. Rom.	437
de Porphyrio Martyre, Heraclia, Tertulliano	9	Rescriptum Caracallae de probationibus Diocletiani & Maximiani. an ex eo probandum sit iurisdictionis supplementi fundamentum &	629
Christiana, ad eam viam munit Philosophia	186	Reuerentiae signa, quae naves hodie, sibi obuiam factae, adhibent, an Romani ignorarint?	345
eius incrementa	189. sq.	Reum in se falso confessum. si adpareret, an nihilominus condemnarint veteres?	657
quando persecutiones eius cessauerint?	18	Reus. an pro eo pronuntiandum sit in conflictu probationum?	638. sq.
status ciuilis praesidium	2	Rhetorum scholae florere Romae	396
iudicis. ad eam quoque pertinet, ne perire quidem volentes innoxios damnare	666	Rhodis quae blinis fierit laus, refert Strabo	873
iudicium Rom. laudat Tertullianus	683	Rhodiorum cura pro pupillis laudatur	707
Religionis iudicantium exemplum	654	Ritus testandi per aë & libram a quo inuentus?	995
quid ad eam pertineat?	ib.	<i>La Rabe de S. remoni. confisque. celle de l'ami</i> : paroemia haec ubi locum habere dicitur?	359
Vlpiani locus egregius huc spectat	ib.	in negatitiam versa	360
Religionis Christianae vindices qui?	2	Robertus (Aanaeus) exemplum refert hominis ex confessione sua ad mortem innocenter damnati	652
Remedia semichristianismo philosophico opponenda ostenduntur	236. sq.	<i>Robetto</i> quid Italus?	24
<i>Remissa</i> , vel <i>Romessa</i> quid in cambio?	460	Roma patria maior	995
Reorum confessioni multum tribuendum	651	Romae quo tempore floruerint testamenta?	994
ea tamen saepe fallit	652	quanam res venire non potuerint?	332
id quod illustratur exemplis	652. 653. 654. sq.	Romanae Ecclesiae curiaeque naeni detecti a Guil. Budaeo	742
an valeat, si ex taedio vitae orta?	676	Romanensibus quid iniungat habitum sacerdotalem antiquissimum?	11
an, si spe impunitatis?	677	Romani cur tam breue praescriptionis tempus statuerint?	879
an, si ex metu tormentorum?	678	bella non nisi auspicio administrabant	984
Repetitio promissi in cambiis propriis superuacua	469	qua ratione id factum?	ib.
Repressaliae non numquam decernuntur, nauibus captis	376. sq.	nobilissimi iurisprudentiam ciu. olim in latenti resinere cogitabant, vt ait	944
Requisita confessionis validae	668. sq.		
vsusfructus materni	600. sq.		
confessionis in criminalibus	675		
Primum	ib.		
Secundum	682		
Tertium	685		
Quartum	694		
Res mancipi mulieres auctoritate tutoris alie-			

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

ait Pomponius	769
cur collegiorum numerum auerint?	396
cur pacta successoria non admiserint?	987
Atheniensibus tutelam non debent	817
id probatur per omnes species	
tutelae	ib. sq.
cur vxores in maritorum tutela esse noluerint?	815
initio legum multitudinem abhorrebant	446
eis permutatio pecuniae localis non fuit ignota	457
inuenes quando ad honores promoti?	782
tutelam initio magistratibus non demandabant	707
postea id factum in vrbe per L. Atiliam	ib.
deinde in prouinciis per L. Iuliam & Titiam	708
rituum & formularum sollempnium studiosissimi	433
quonam vestium genere vsi?	2
leges de confessis ad criminalia, produxisse, constat ex sententia M. Catonis Vticensis	657
Romanarum familiarum confusio	790
Romanorum militia selecta erat; non mercenaria	390
eorum victoriae praescriptionis alioquin breue tempus in longius mutantur	879
ritus in indicendo bello	435
ciuium domi suae maiestas ostenditur	980
eorum potestatem in seruos quis cohibuerit?	254
iudicium religio laudata a Tertulliano	683
Romulus patribus ius vitae & necis in liberos concessit	572

opificia olim non permittit	379
cur?	380. sq.
quem finem habuerit in custodienda rep. Rom.?	381
Ruotgerus. eius narrationi de baculo Petri plurima fides habenda	48

S.

S. VIAR. litterae, ex quibus nouum Sanctum exculpunt Hispani	83
Sabini a Romanis ad incitas redacti	388
Sacer habitus vocatur pallium, & cur?	8
Sacerdotalis habitus vbi primum inualescere coeperit?	15
eum reiecit ipse Pontifex	ib.
Sacerdotes an Apostoli proprie sic dicti?	70
trium priorum Saeculorum quomodo & distinxerint a laicis?	12
Walefridi testimonium huc facit	ibid.
Sacerdotibus <i>λατρυργων</i> aditus ad Sancta paruit	65
christianis indumenta sacra V. T. tribuuntur <i>ουνοδοχως</i>	72
Sacra Romanorum priuata, si in alium transferenda, id Pontificum auctoritate fieri oportebatante L. Papiriam	986
in <i>Sacris paternis esse</i> , quid?	576
Salmasius & Cave quando Tertullianum pallium sumsisse, statuunt?	8
& Alixius quid demonstrarint de pallio Tertulliani?	7
Salua gens Romae celeberrima	790
vnde orta	ib.
eius nomen auspiciatum	ib.
Saiuius Iulianus an ex ea deriuandus?	790
Saluii, quos leges Romanae memorant, an agnati Saluii Iuliani?	ib.
Sanctorii, Medici Patauini experimentum curiosum	155

INDEX RERVM

- Sanctum Sanctorum cur non ingressus Iacobus? 64
- Sapiens an dibendus, qui multa nouit? 125
- Sapientia cum eruditione saepe confunditur 125
- vera in doctrina christiana docetur ib.
- verae falsaeque characteres probe attendendi 115
- vtriusque characteres praecipui 117. 119
- eius characteres qui dederunt, in plerisque parum accurati 124. sq.
- verae definitio 125
- obiectum 127
- Saxonia. quid ibi possit vxor sine curatore in rebus iudicialibus? 868
- extra Electoralem vsusfructus materni varia vestigia deprehenduntur 596
- ibi mulieres de gerada; viri de rebus expeditoriis disponere non possunt 956. sq.
- sub quonam regni formam induerit? 749
- quomodo ibi fiat maritus vxoris curator? 862
- in Electorali olim vsusfructus maternus erat receptus 592
- quomodo aliis locis? 863
- Saxonici Dd. negant, maritum vxoris nomine in iudicio esse admittendum, priusquam produxerit curatorium, vel de rato cauerit 861
- Saxonicum ius quid de praescriptione immobilium statuat? 899
- quid Belgicum? ib.
- Scalarii qui? 384
- Scepticismus ad quid perducatur homines? 131
- theoreticus, vel practicus ib.
- vterque cauendus 132
- Schiffe. *Die aufgebrachtsten reclamiren* quid? 376
- Schilterus tutelam mariti in vxorem iure Rom. obtinuisse, an recte probet ex loco Ciceronis? 815. 816. 817
- Schneidewinus ad iusiurandum refert *suppletorium, purgatorium & in litem* 624
- Schola Christianorum Alexandrina 202
- Doctores quosnam habuerit? ib.
- doctrinae in ea propositae ib.
- Ammonii Saccae 204
- Scholae Christianorum frequentatae a paganis 202
- Scholastici an veri sapientes? 133
- eorum quaestiones ridiculae ib.
- eorum sententia de antiquo habitu sacerdotali 12
- it. Canonistarum ib.
- Scribere & rescribere pecuniam* quid 543
- Scriptura argentarii iure Rom. plenam fidem habebat ib.
- cambium ea contrahi negantes refelluntur 467. sq.
- priuata qui probat, sibi deberi, an ad iusiur. supplet. admittendus? 643
- Sectae studium quo abducat homines? 235
- Secundae nuptiae Romanis iniuissae 579
- Seelen - Gerathe.* quinam codicilli ita dicti? 937
- quam necessariae fuerint eiusmodi donationes medio aeuo? ib.
- Semeca (Io.) praepositus Halberstadiensis 739
- ius Rom. sub Azone didicerat ib.
- Papae decimas exigenti restitit ib.
- Semichristianismo nihil perniciosius 188
- Semichristiani philosophi qui? 189
- Semichristianismi causae 233. 235
- Semichristianismo philosophico quaenam remedia opponenda? 236. sq.
- Semiplena probatio non debet esse elisa, si ad iusiurandum suppletorium deueniendum 648
- a teste rei conficio petenda 644
- an ex iure Rom.? 627
- quid Accursius ad hanc quaestionem? ib.
- Senatusconsulto collegia omnia, praeter antiqua fuerunt abolita 398

Senarus-

INDEX RERVM

Signa humanarum propensionum an dentur?	117
confessionis in criminalibus quibus esse debeant?	68, sq.
an natus sufficiat?	ib.
mercatorum <i>marcae</i> vocantur	366
Silentium. an ex eo colligi possit confessio?	692
Pauli locus huc faciens, quomodo explicandus?	693
Simplicius cura Bona, Cardinali in Christianorum numerum referatur?	218
Σύμπλοον Graeci vocabant naues confocitates	369
Simulatorum & crudelium incessus	181, sq.
<i>Slauorum</i> non tam gentis, quam seruitutis nomen	217
Societas <i>pares aut accipere, aut facere</i> dicitur	843
Societates Christianorum exprobratae a gentilibus	2
Socii pro fratribus habentur	843
Socrates prius characteres verae falsaeque sapientiae detexit	116
rationes quae eum ad id mouerint?	ib.
nihil scripto consignauit	116
quid de eius scriptis seruatum?	ib.
sophistarum iactantiam insectatus	116, seq.
quaestionibus eorum ignorantiam eliciebat	117
ab Apolline Delphico sapientissimus iudicatus, quid responderit?	ib.
iocus eius lepidus de sophistis	ib.
eius dissertationem recensuit Xenophon.	118
interrogatus, an sapientes putaret eos, qui scirent, quid agere oporteat, his contraria facerent, quid responderit?	ibid.
an voluntatis emendationem ex emendatione intellectus recte deriuet?	ibid.
a discipulis nullam mercedem accipie-	
bat	119
eius gibbus imitatus	143
Soleae Atticae Christianis comendantur	9
quem in finem?	ib.
uis vtebantur prouinciales plerique in Oriente	ib.
Solon curam pupillarum demandauerat Archontibus	706
testamentificationem indulsit Atheniensibus	931
eius leges circa exportationem mercium	327
Sophistae. quid factu opus fuerit eorum disciplinae se tradituro?	119
eorum ridicula distinctio inter finem externum & internum	123
Sorites. eam accuratius definiuit Salu. Iul. Ictus	797
Soreris Papae leges de vestimentis sacris a monialibus non tangendis	22
Spartianus laudat Saluum Iulianum	791
Speculatoris Saxon. observatio de comitibus Palatinis in Ducatibus, qui ex regnis nati sunt	749
Spirae quando floruerit collegium Senatorium?	419
Spoletana quaedam inscriptio suppositicia	88
Sponsam decenni minorem habere non licebat per L. Iul. & Pap.	834
Spurii in quibusdam Germ. locis prohibentur testari	911
leuis notae macula laborant	306
an ad iusur. sig. admittendi?	646
an in potestate matris sint?	177
cur non ad officia admittantur?	474
eis institutis an hodie querelae inofficiosae locus?	313
Status Principis. pro seruis, qui ad eam confugerant, aestimatio erat praestanda ex decreto Antonini Pii	894
aurea Gorgiae Leontino ex quaestu suo erecta	119
Status <i>mercuriales</i> (Zoll - Spangen)	348
Status	

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Statu8 civilis in religione Christiana condi-	sententias plerasque ex Aquilii, libris	782
Statuta an valeant, quibus (estandi facultate	eloquentia magna trat	ib.
interdicitur civibus	quomodo, memorante Cicerohe, stu-	
Statuti Lubecensis de v'sticipione immobilium	diorum suorum rationem inierit?	529
interpretatio		
Statutorum contorta interpretationes: pe-	Suppletorium iusiurandum an in iure civ. prae-	625
perit regula: ea ita esse interpretanda,	fidium repetiat?	
ut a iure communi quam minimè exorbi-	id qui adfirmarint, negarint?	626
tent	Supplicia damnatorum in 30. dies differri iu-	
Stemna genealogicòm Henrici, Comitis Pa-	bet Theodosius	675
lat. Lotharing.		
Salu. Iuliani, Reinesiano accuratius	Supremae tutelae definitio	718
exhibetur		
Stephani epistola de vestimentis sacris	Surdi & muti confessio qualis?	686. sq.
Stephanus interpres Basilic.	an efficax esse possit?	688
Stipulatio. per tam veritates praediales in-	an hi rerum moralium intelligentiam	
ter viuos constitui possunt	sibi adquirere possint?	689
Strabo mentionem facit vestium Assyriorum	Sybaritae gens olim voluptuosissima & super-	148
	bilissima	
	de eorum fastu adagium; Sybaritae	
	per plateas	ib.
Straccha mercatorum codicibus plus iusto tri-	Sycophantae quem in finem constituta Solo-	327
buit	ne?	
Stryktus causas, quae iusiurandum non ad-	Sylvaeducenses consuetudines	818
mittunt in regulas redegit	Syluester, Papa, quamdiu Romanae Eccl.	
eius verba de testamentis	praefuerit?	26
Stultos quòs scriptura f. dicat?	sub eo in Ecclesiam introductae dalma-	
Subucula vestium genus, quo lautiores vre-	ticae	ib.
bitur		
Substitutionem pupillarem viri docti negant	Syrius Episcopus vrbis Ptolemaidis	223
ex XII. Tab. esse	eius religio eclectica	ib.
Substitutionum controuersis quantum se lu-	ex hincis eius quid colligendum?	224.
cratum esse fateatur Baldus?		seq.
Auberici Rosciatis sententia de hoc iu-	Synodus Gangrensis	19
ris capite	canon in eo conditus condemnat peri-	
Successoria pacta cur non permisa fuerint ap.	bolaeum samentes	ib.
Rom.?	Syriae Praesides, qui tempore nati Christi fue-	
Suffragandi iure Romae gaudebant collegia	runt, exhibentur tabula chronologica	103.
		seq.
Sui beredes quinam?		
Sulpicius (Seruius) Caii Aquillii Galli disci-		
pulus		
instinctu Q. M. cii aetate proecltor		
ad iuris studium se contulit		
laudatur a Cicerohe		

T.

Tabernariorum concionator L. Sergius vocatus a Cic. 397
 Tab. XII. an maximam partem ex iure Altico desum-

INDEX RERVM

- defunctae?* 818
 in eas omnes mores patrios migrasse
 ait Dionys. Halic. 997
Censuales diu superstitas 106
 si seruus nomen in eas contulis-
 set, iussu domini, liber fiebat
 898
**Tacens an in iudicio capitali pro confesso ha-
 beat?** 693
 quo casu in iure neganti aequiparetur? 693
**Tacitus testis est, seruos vet. Germ. conficien-
 dis rebus necessariis vacasse** 417
 eius locus de testamentis Germano-
 rum variae interpretatus 934
 de Germ. vet. seruis explicatur
 250. sq.
 de libertis apud Germ. 258
 de Germ. potestate in seruis an
 recte explicetur ab Alexan-
 dro ab Alexandro? 254
 an post eius tempora seruilis conditio
 in Germ. imminuta fuerit? 257
**Talmudici quibus vocabulis pallium & tuni-
 cam expriment?** 32
**Tarturicus Laurentiam meretricem heredem
 instituit** 994
 quomodo haec institutio explicanda? 994
 ibid.
**Tassilo, Boiorum dux maiestatis reus con-
 demnatur** 660
Temperamenta
 Sanguinea 58
 Cholericum 59
 Melancholicum &
 Phlegmaticum describuntur 58. 59. 60
 quot eorum mixturae? 161
 eorum diuersitas vnde? 158. 159
**Templum quoddam Iudaei, Christo respon-
 dentes intellexerint?** 96
 Zerobabelis cur eos intellexisse non
 credibile sit? ib.
 Maerni vbi eius vestigia supersint? 51
Tempus genuinum de compilatione libelli
Tertulliani 7
**Tenzelii delineatio de monumento Hippolyti
 commendata** 12
Terentianus oraculorum quis impugnarit? 199
**Terentius (Clamens) Ictus Salmii Italiani
 discipulus** 802
Tertullianus iudicum Rom. religionem laudas
 685
 eius commentaria de pallio an pri-
 mum operum suorum? 7
 eiusdem locus de censu examinatur
 106
 laudatur 655
 an statim pallium sumserit, simulac
 Christianus? 7
 quando Presbyter factus videatur? 8
 eius locus de vestibus Christianorum
 ridetur a plebe Carthaginensi ob palli-
 um 7
Tertullianus (Q. Septimius Florens) Ictus
 799
Tessera amissa quo casu inutile fiat cambium?
 490. sq.
**Testamenta per vet. iur. principia priuata au-
 thoritate condi non poterant** 989
 iuri, quod vel scriptum, vel non scri-
 ptum, comparantur 983
 nuncupatiua quomodo Lubecae face-
 re oporteat? 919
 publica cur in quibusdam Germ. pro-
 uinciis fieri oporteat? ib.
 ea condendi modus apud Romanos
 417
 quando in Germania condi coeperint?
 908
endo procinctu facta qualia fue-
 rint? 908. sq.
 cur ita dicta, ostendit Theophi-
 lus ib.
 alicubi non valent, nisi ad piam causam,
 vel reip. aliquid relictum 961
 cur in comitiis calatis facta? 982
 causae litium esse dicuntur 969
 Strykii verba huc pertinent ib.
 reciproca

ET VERBORVM LOCUPLETISSIMVS.

- reciproca inter coniuges quibus conditionibus Lubecae rata? 946
- an post adlatas XII. Tab. in comitiis calatis non amplius condita? 990. seq.
- in prociutu facta cur populus rata habuerit? 981
- qualia in vsu fuerint tempore Vlpiani? 993
- in prociutu fieri quando desierint? 986
- temporibus antiquissimis duorum generum erant 981
- ea condere qui prohibeantur per legem decemviralem? 988
- cur apud Romanos per modum legis condita? 968
- proscribenda ea esse a rep. non nulli censuerunt 969. 928. sq.
- an fuerint Abraami & Iacobi dispositiones? 929
- Testamenti Praetorii requisita hodierni requisita 993. ib.
- Testamentifatio in solatium hominum inventa esse dicitur 922
- testimonia Constantini M. Imp. & Quinciliani huc spectant 923. ib.
- cur eam indulerint Romani? 923
- comparatur legislationi 923. ib.
- cur rectae rationi non conueniat? 923. seq.
- cur nec regulis prudentiae ciu. 925. sq.
- plerumque ex prauis adfectibus proficiunt 927. sq.
- a quibusdam gentibus maxime circumscripta 928
- quatuor potissimum modis in Germania restricta 938
- cum quibus esse dicatur? 993
- post introductum ius Rom. in Germania innotuit 937
- an ab Atheniensibus ad Romanos migrarit? 994
- quomodo privati arbitrii esse coeperit? 987
- eam in Germania passim impediunt heredes ab intestato 948
- eius origo vnde reperenda? 994
- eius in Germ. receptae effectus quinam? 969
- eius fata & mutationes inspicere vtilissimum 971
- Testamento quod relinquitur, iure publico legari dicit Papinianus 941
- horum verborum ratio ex testium praesentia reddi potest 941. ib.
- Testamentorum iura pleraque ex antiquis principiis sumunt 998
- Testamentum est vocabulum iur. ciu. 993
- per aes & libram, abolitis reliquis solum ad ius ciu. requirebatur 941. ib.
- ex Praetoris non hereditas, sed bon. poss. dabatur 941. ib.
- sine heredis institutione nullum iure Rom. 964
- si quis aliquo loco secundum istius leges condiderit, an & alibi subsistat? 962. sq.
- Huberi & Strykii observationes de hac quaestione 963
- eius, qui apud nos habilis censetur, an valeat de bonis alibi sitis, vbi inhabilis censetur? 963
- quando & a quibusnam ingratum coarguere licuerit? 284
- inofficiosum. cur ita dictum, in quo liberi iniuste exheredati? 276
- an vno verbo consistere possit? 964. sq.
- id mutandi facultate an testator se abdicare possit? 987
- defuncti an probet sibi debitam quantitatem? 643
- Testamentum condere quid Io. Chryso- stomo? 980
- Testandi facultas liberrima ex XII. Tab. ea maxime coangustata sub Augusto 1001
- h
- quo

INDEX RERVM

<p>quomodo? ib. noua ratio per Decemuiros inuenta 987 quatenam ratio Romae fuerit ante XII. Tab. ? 940 quatenam post easdem? ib. libertas homini ex Iur. Nat. & Gent. deberi dicitur 921. sq. ritus per aes & libram an ex XII. Tab. ? 995. 996 ius ante Romam conditam in Italia viguit 994. sq. Testari in Germaniae quibusdam locis non licet de bonis omnibus 953 id probatur ex variis legibus & Statutis ib. sq. nec omnibus promiscue in Germ. 939 comparatio huius iuris cum Romano 940 Testator an de rebus vxori datis disponere possit? 977 Testatori iur. Lubecensi proximis heredibus ad minimum octo solidos & quatuor denarios relinquere tenentur 949 Testatus pro parte & pro parte intestatus nemo decedere potest iure Rom. 952 quo casu contingere possit, ut quis pro parte testatus & pro parte intestatus decedat? 953 an haec regula in Germ. vbi que valeat? ibid. <i>Testem unum oculatum plus, quam decem auritos valere</i>, dicunt Pragmatici 633 Testem deposuisse oportet de ipsa re, si iusiurandum supplet. decernendum 642 <i>Testem unum audire</i> quid Vinnio? 628 Testes in testamento adhibendos quomodo olim rogari oportuerit? 993 quinam olim in testamentis admitti? ib. <i>Classici</i> quinam Romae dicti? 940 Testimonia Eusebii & Hegesippi de vestitu Iacobi ponderantur 65 Testimonium quomodo comparatum esse de-</p>	<p>beat, siusius. supplet. deferendum? 642 Testis vnus non audiendus iure Rom. per Constitutionem Constantini 627 in propria causa sit de credulitate iurans 633 an filius patri sit idoneus secundum ius Rom. 632 an pater filio? ib. an domestici patrifamilias? ib. in propria causa nemo esse debet secundum ius Rom. 631 id quod illustratur loco Ciceronis ib. sit in propria causa in supplementum iurans 632 Theodorus, monachus Graecus, Angliam petit 37 tantisper Romae latet, dum in corinthiam tonsus 38 Archiepiscopus Cantuariensis ordinatus a Papa ib. Britanniam remeat ib. Theodosius M. quid ratione matris iterum natus sanxerit? 180 quid ex hac dispositione successu temporis mutatum? ib. eius numus explicatur 72. sq. an ex eo habitus sacerdotalis antiquus recte deducetur? 73 in constitutione, de codicis sui auctoritate edita, de paucitate verorum Ictorum conqueritur 120 laudatur, quod supplicia damnatorum in 30. dies differri iusserit 675 Theologiae gentilium quot genera? 190 Theopilus an recte putet, antiquitatum ignorantiam nullum cum periculo coniunctam esse? 971 Theoriae iuris neglectus 126 Tholosani (Greg.) error de tutela mulierum 815 Thomae Aquinatis observatio de baculo Petri 44</p>
---	--

Thomasi

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Thomasi (Christiani) regula de signis morum ex facie humana patendis	166	in formam coronae facta quid significet ?	38
Thracismum in Phaedri fabulis sibi reperisse visus est Scioppius	697	Clericorum vnde originem habeat ?	20
Thymiantis Altae. ad id non admittebantur Israelitae	66	initio monachorum propria	ib.
Tiberius quando Augustum Imperii confortem adseruerint ?	108	quando omnibus Clericis necessaria visa ?	ib.
eiusdem anni varie numerantur	108	eius ritum a quo deducant Romanenses ?	35
exhibentur in numo cum perigrapha :		Tormenta quando decernere possit iudex ?	682
TI. CAESAR. AVG. F. TR. POT.		Tormenti exortae confessioni non temere credendum	678
XIII.	109	Tormentorum anticipae effectus demonstratur exemplo	679
eius era Proconsularis illustratur, & ad nativitatem Christi applicatur	109	Tortura an confessio extrajudiciali ad eam sufficiat ?	675
SCo feminis quantum corpore facere prohibet, quarum aut pater, aut maritus eques Romanus fuerat	299	Transactio an de criminibus capitalibus licita ?	690. sq.
eius chronotaxis	107	Translatitium edictum quid ?	993
eiusdem principatus duplex initium	108	Traspetrarum vbi fiat mentio in iure Rom. ?	456
Tibicinum collegium primum erat eorum, quae Numa instituit	383	Trassa, vel Tratta quid in negotio collybitico ?	460
Timocrates cur damnatus ab Atheniensibus ?	619	Trassans quis dicatur in cambio ?	ib.
Tinctores apud Romanos describuntur	385	Treurenensis Ecclesia ob antiquitatem suam quid sibi adseruat ?	44
Toga Romanarum genus vestium	2	Treveri a Romanis legum describendarum gratia Graeciam misit ?	995
Togam aë Christi cum superstitione Romana potuerint ?	5. sq.	Trevis an misus fuerit Eucharius ?	45
Tonsura olim inter adiaphora referebatur	37	Triboniano iniuria multi tribuunt errores	525
variae de ea opiniones	27. sq.	Tribuni plebis turbas excitant in rep. Rom.	396
ad eas respondetur	28. sq.	Tribuum in Germ. institutarum effectus fuisse tristissimi	422. sq.
an ex Eusebii loco Apostolorum colligatur ?	28	Tullus Hostilius Numae instituta circa collegia opificum sustulit	389
an ex Gregorii Nazianzeni ?	ib.	omnia ad virtutem bellicam retulit	ibid.
an ex Ammiani Marcellini ?	ib.	Tunica non numquam loco dalmaticae legitur	26
de ea disputatum in Gallia	38	quid inde sequatur ?	ib.
ad eam de Petro probandam Pontificii argumentis futilibus vtuntur	ib. sq.	clavis purpureis insignis quomodo vocata ?	25
Petri neganda ex duplici fundamento	40. sq.		qui
Pauli cur non admittenda ?	76		
historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri & Pauli	37		
triplex in Anglia Statuta	ib.		

INDEX RERVM

qui talem gestaverint ?	ib.	Italiae	855
Tunicae lineae quando induendae a Sacerdotibus ?	66	aliorum orig. Germ. gen- rium	857. sq.
vestium harum sanctitas	ib.	cur ei vxores credere noluerint	855
destritac quibusnam vrbibus destinatae ?	ibid.	legislatores ?	855
Turpes personae ex hereditate aliquid capere prohibentur per L. Pap. Popp.	291	muliebris perpetua Rom. quando ena- nuerit ?	836
quoniam istae sint ?	294. 295. 296. 297	mulierum Romanarum quotuplex ?	824
quomodo vocentur ab Vlpiano ?	295	Atticarum qualis fuerit ante ne- ptiae ?	819
Turpitude & leuis nota quomodo distinguan- tur ?	295	qualis iam nuptiarum	820. sq.
Tuscianis, Ictus, Aburni Valentis discipu- lus	308	viduarum ?	822
Tutela, ita dicta a Germanis passimim pe- sestas in liberos	596	Atticarum & Romanarum com- parantur	823. sq.
maritalis hodiernum non in vniuersa Germ. obtinet	859	quando ad Archontem redierit iure Antico ?	823
provinciae, vbi ea exoleuit, re- censentur	859. 860	suprema gaudent Principes apud Ger- manos	710. sq.
eius effectus in Germania	856	eius indoles	710
si adhuc hodie supersit	passim in Germania, etiam vbi ius Rom. re- ceptum	& fundamentum	750
Romanorum in vxores a qui- busnam Imperatoribus aboli- ta ?	833	huius definitio	718
an ei obstat communitio bono- rum inter coniuges iure Germanico ?	843	eius vestigia occurrunt in anti- quis Germ. legibus	718
in legibus Germ. praesidium re- perit	844	ea inuectiti Principes Germaniae	713
id offenditur ex Lege Wisigothica & Bur- gundica	ib.	huius rei exemplum	ib.
in ex chartis & formulis	846. sq.	eius effectus	721. sq. 733
firmata iure Sax.	848	eiusdem differentia quatenus vel Principi, vel magistratibus inferioribus comperit	719. sq.
Suecico	849	magistratum in Germ. non semper a iurisdictione pro- manat	720
Normannico	851	perpetua feminarum quomodo diui- datur ?	825
variis Statutis Germ.	852	an in ea constitutae feminae mi- norennes curatores habere poterint ?	830
Galliae	853	testamentaria in XII. Tab. fundamen- tum reperit	707
Belgii	854	eius antiquitas	ib.
		legitima apud Alemannos non erat gra- tuita	845
			an

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

an nota fuerit ante XII. Tab. ?	708	hil differentiae	717
agnatorum legitima Graecis suspecta	708	vnde id probetur ?	ib.
vifa ?	706	Tutores pro pupillis petere queri oportuerit	iure Rom. ?
cessicia quae sit ?	835	iure Germ. omnes confirmandi	721.
apud Rom. gratuita erat	733		724. 725
cur iure Germ. non ipso iure finiatur ?	730	eos magistratus in Germania etiam non	
apud Rom. hereditatis instar erat	724	rogati constituunt	728
pupillorum Ducibus & Principibus in		ita per Reclusus Imp. cautum ib.	
inaugurationibus commendata	714	Datiuos iure Germ. non confirmandos	
id quod pater exemplis Ducum		putat Strykius	724
Bavariae	725	an recte se habeas eius sententia ?	
& Carinthiae	ib.		725
<i>Tutela & potestas mariti in uxorem</i> apud		furiosos & minores pater liberis consti-	
Germanos vnum idemque	841	tuere poterat ap. Rom.	1000
Tutela cur facta mentio in lege Desemuirali		legitimi qui in iure Rom. ?	722
PATERFAM &c.	989	quando ad rationes reddendas coege-	
Tutela in Germania & feminae aduiores		sint iudices Rom. ?	718
subsunt	718	Graeci cur <i>augius</i> dicti ?	820
Tutelae genus mixtum perperam statuit Vin-		<i>Tutores petere</i> quid iure Rom. ?	728
nius	724	id pupillus non poterat	ib.
ei subesse non poterant filii familias iure		Tutoris confirmatio quidnam efficiat iure	
Rom.	817	Germ. ?	725
Tutela fructuaria in Germ. non fuisse		quid sit iure Rom. ?	723
ignotam, ostenditur ex Spec. Sax.	734	datio iure Rom. non erat ordinariae	
eam administrandi h. s. quando incipiat ?	724. sq.	iurisdictionis	244. 709
eam initio Romani magistratibus non		Tutorium & curatorium quid iure Germ. ?	726
demandabant	707	Tutorum administratio vicaria in Germania	
non debent Atheniensibus	817	in legibus publ. fundata	726
Tutela testamento constituendi facultas ex		Tyrus colonia iur. Ital. <i>au' Greu</i> ?	698
XII. Tab. est	1000	V.	
Tutor quis esse possit iure Rom. ?	833	Vacatio a muneribus publicis nauatarum	
ex L. Iul. Pap. Popp. feminae quo casu		priuilegium	351
constituendus ad dotem <i>dandam</i> ,		Vadimonium promittentes manum tollebant	
<i>dicendam promittendamue</i>	825		437
cur is eiusus filius iure Rom. feminam		Vaginae an vna cum armis prohibitis censeantur	
ducere prohibeatur, quam tutela		prohibitae ?	349
regit ?	835	Valeria an in Andronis Sextili, mariti tutela	
acturus in iudicio quomodo se legiti-		fuerit ?	817
mare teneatur iure Germ. ?	726	Valefit ad Eusebii locum commentatio	16
an rei detur ?	990	Valuta quid in cambio ?	460
inter eum & curatorem iure Germ. ni-		an eius facienda sit mentio in litteris	
		cambialibus ?	470. 489. sq.
		Vatronicus vetus dictum de philosophis, hodiernis	

INDEX RERVM

nis temporibus quoque adplicandum	114	Vestium genus Christianorum quodnam?	2
Varus (Quintil.) Syriae Praefes	104	forma pendet ab arbitrio gentium?	2
sub eo Christus natus	ib. sq.	Vicaria tutorum administratio in Germ. legibus publ. fundata	726
Terulliani locus ea de re explicatur	106	Vidua quo iure fructus liberorum suorum percipiat iure Hamburgensi?	604
Vaterlose & Mutterlose Waysen: quid ex hac loquendi ratione demonstretur?	548	Viduae ad secunda voca transeuntes Romanis iniuiae	579
Vecordium hominum inaccessus	181	eorum tutela qualis fuerit iure Attico?	822
Vedigalia plurima apud Romanos	346	cur eas Hebraei Deo curae esse censuerint?	814
an iure exigi queant?	ib.	Viglius Zuichemus an in testamentis, quae hodie principi offeruntur, recte quaerat veterem testandi ritum in comitiis calatis?	991
an in libero mari	ib.	Vindicatio quae per eam legari olim potuerint iure Rom.	978
Danorum & Suecorum ea de re contentiones	346. sq.	Vindictae qua formula olim petitae?	438
an in fretis soluenda?	347	Vindicationi seruorum an iure ciu. obster praescriptio?	884. sq.
ea defraudantium poena non eadem	ibid.	Vini adulteratos quomodo poniendi?	344
Velitis iubeatis Quirites: formulae huius explicatio	434	eius effectus ostensus a Callimacho	683
Venena mala qui vendiderant, quomodo puniti?	336	Vini causa emtae quantum proniciatae a Ludouico Germ.?	745
Venenum quanta circumspectione hodie vendatur?	341	Vinnius an recte statuat mixtum tutelae genus?	724
Verba in se nec ad veritatum, nec ad bonorum classem pertinent	227	Vinum plurimis Germaniae gentibus olim ignotum	327
ciuilia quaenam?	998	Vir an uxori morte captae curator dari possit ex dispositione iur. Rom.?	836
Vestali sacerdotio tutela mulierum perpetua fiebatur iure Rom.	824	Virtute praedictorum qualis inaccessus?	182. sq.
Vestis sacrae a monialibus non tangendae	22	Vitia cambii ob correalem obligationem cambiorum extrinseca	497. sq.
Iudaicae ad religionem pertinebant	31	Vitiolorum cambialium causae triplices	474
litteratae Apostolorum	78	Vitiosi dicuntur regulae iuris	472
antiquae sacerdotales an hodiernis similes fuerint?	17	Vitium quomodo a morbo differat?	472
Vestimenta Clericorum a laicis non attingenda	12	cambii quid & quotuplex?	ib.
an inter gentilium & Christianorum discrimen?	5	Vlmenes quando sibi Consules & Tribunos plebis constituere coeperint?	419
Vestis alba. quos ea ut oportuerit?	18	Vlpianum, qui Athenaei symposio inter fuisse fingitur, cum Icto confundit Iac. Gothofredus	698
Vestis Romanorum toga	2	Vl; ianus ex Domitia familia prodiit ei iniuria assignatur Hebraismi	699. sq.
Vestitus ratione a Christiani se prodiderint?	4	eius	
Vestium sacrarum mentio fit a Patribus nonnullis	18		
mysterium in eis non quaesierunt antiqui	ib. sq.		
non eiusdem vbique formae	ib.		
quando vbique introductae?	19		

ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

eius laudes & natale solum	696	Icti qui id adfirmant ?	ib.
femi iudaeus vocatur ab Eu. Ottone	697	mafernus Iur. Germ. quomodo differat a Romano ?	583
eius temporibus quaenam testamenta in vsu fuerint ?	993	an extra Germaniam obtineat ?	587. sq.
locus eius emendatus a Corn. van Bykershoek	964	finitur in Belgio confecto inventario	588
Vlpianus Marcellus censor & aemulus Salu. Iul. acerrimus	804	prouinciae in Germania recensentur, in quibus viget	589. sq.
Vnitas personae inter patrem & filium impediēbat, quo minus iure Rom. patri in bonis liberorum vsusfructus esset	573	eius fundamentum quodnam ?	597. sq.
Vniuersitati delatum iusiurandum ab istius Senioribus praestari debet	645	requisita	60. sq.
Voconia lex feminas hereditate exclusit	1002	describitur verbis Statuti Hamburgens.	571
<i>Volenti non fit iniuria.</i> id axioma applicandum ad propriam reorum confessionem	660	an ex Authentica <i>Praeterea</i> adhuc in vsu sit ?	581
Voluntati vltimae deuotorum refragari inauspicatum videbatur Romanis	686	cum origine Germanicum esse, demonstratur ex L. Wisigothica	584
Voluntatem vltimam, <i>voluo.</i> vocat Priscus	980	apud Burgundiones in vsu erat	585
Voluntatis emendatio an ex emendatione intellectus recte deriuetur a Socrate ?	118	quibus conditionibus huiusmodi omnes liberorum facultates crediderint ?	ibid.
Voluptatis venereae, seu lasciuorum incessus	176	quibus modis finiatur ?	612. sq.
Bacchicae incessus	178	eo finito quomodo fiat bonorum diuisio ?	66
<i>Vrbem Templum sibi visam esse,</i> profiterentur Pyrrhi Epirotae caduceatores	435	paraphernalium iure Rom. ignotus ?	75
Vrbes habitabant serui Francorum temporibus	417	vnde sit receptus moribus Germ. ?	ibid.
Vrbibus & oppidis caruere Germani antiqui	416	paternus an in bonis aduentitiis liberorum iure antiquo Rom. obtinuerit ?	572
Vsucapio. eius origo ex iure ciu.	874	quomodo inualuerit iure Rom.	573
quomodo eleganter vocetur a Cicero- ne ?	876	legitimus an patri iure Rom. compe- tat ?	575
Vsucapione annua vxor iure Rom. antiquo mater familias fiebat	447	eius fundamentum patria potestas	576
Vsucapionis interruptio qua ratione olim facta ?	437	bonorum liberorum an patri illa abli- guri a limatur ?	603
Vsurae damnantur a Pontifice	462	in bonis pupillorum vasallorum est ef- fectus supremae tutelae in Germ.	733
Vsus iuriurandi supplet. in foris Germ. ostenditur	639. sq.	impro-	
Vsusfructus in poenam secundarum nuptiarum constitutus an in Germ. receptus ?	582		

INDEX RERVM

<p>improprie <i>dominium</i> adpellatur 589 quid iure Rom. ? 573 testamento relictus an adimatur matri ob secundas nuptias ? 581 in bonis aduentitiis liberorum inuectus a Constantino M. 574 in bonis emancipatorum pro parte di- midia a Iustiniano 575 in bonis illegitimorum an competat matri ? 576 quid Lynkerus ad hanc quaestio- nem ? ib. quo casu matri iure civ. constituatur ? 577. sq. iure Germ. antiquo multo pinguior, quam Rom. 605 ille refertur ad species domini vti- lis a Thomasio & Schiltero ib. Ususfructus legati & legitimi differentia 607 Uterini quando inter hos & consanguineos differentia sublata fuerit a Graecis ? 270 Vuae ad vindemiam nondum maturae com- mercio exemptae sunt per ordinationem Polit. 373 Vultus hominum non frustra distinxit Deus 138 id quod demonstratur testimoniis sa- cris & profanis ib. Vxor quid sine curatore possit in Saxonia ? 868 Vxorem inuito patre ducentis poena iure Germ. 844. sq. Vxores temporibus Vlpiani rarius in manuum conueniebant 978 plebeias; non libertinas ducere lice- bat ante L. Pap. Popp. 291. sq. cas sibi coeuebant Cetae 840. sq. Vxori, quae in manum conuenerat paterfa- miliis testamento tutorem recte consti- tuebat iure Rom. 1000 exemplum Hispalae Fecenniae ib. an mente captae vir curator dari pos- sit ? 836 Vxoris curator quomodo hodie fiat maritus</p>	<p>in Saxonia ? 868 Vxorum a maritis aliis cessarum exempla 989. 826. sq.</p>
<p style="margin: 0;">W.</p>	
<p>Walefridi Strabonis & aliorum testimo- nia, quod Sacerdotes 3. priorum Saec. non alio signo se distinxerint a laicis, quam morum probitate & sanctitate 12. sq. eorum sententiae suffragatur silentium Patrum & status eorum temporum 13. seq. Watteri (Io.) sententia de querela inofficiosi expenditur 286 Wisigothi. apud eos liberi aequae in matris ac patris potestate erant 584 vnde id constat ? ib. pueros decennes testari patiebantur 297 Wissembachius quomodo explicet verba Seue- ri Imp. de religione iudicantium ? 654. sq. Wurtembergiae Duces se <i>Obriste Varmünder</i> in rescriptis suis vocant 710 leges tutelares a Venetis petierunt 711</p>	
<p style="margin: 0;">X.</p>	
<p>Xenophon Atheniensibus suadet, vt mer- catores honore prosequantur 537 Xenocrati iniurato credendum esse putabant Athenienses 633 <i>Xenia</i> quid Graecis ? 31</p>	
<p style="margin: 0;">Z.</p>	
<p>Zacharias sacerdos neminem in Sanctuario comitem habebat 66 Zaleucus quibusnam legibus rempubl. instru- xerit ? 635 Zeno imitatus a Salu. Iul. ICto 798 <i>Zoll-Steengen</i> (Statuae mercuriales) 384 Zoroastris oracula. 197 Zorobabelis templum Iudaeos, Christo re- spondentes intellexisse, cur non credibile sit ? 96 Zuenkiboldus Rex Lotharingiae. non Dux. 746</p>	

